วารสารสังคมศาสตร์และวัฒนธรรม

Journal of Social Science and Cultural

P-ISSN: 2697-6269 ปีที่ 10 ฉบับที่ 1 (มกราคม 2569)

E-ISSN: 2730-1362 Vol.10 No.1 (January 2026)

วัตถุประสงค์

วารสารสังคมศาสตร์และวัฒนธรรม เป็นวารสารวิชาการ มีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมการศึกษาค้นคว้าและเพื่อเผยแพร่บทความวิจัยและบทความวิชาการแก่นักวิจัย นักวิชาการ คณาจารย์ นิสิตนักศึกษา และคณะครู โดยเน้นสาขาวิชาในด้านพระพุทธศาสนา วัฒนธรรม สังคมศาสตร์ ศิลปศาสตร์ มนุษยศาสตร์ พัฒนาสังคม พัฒนาชุมชน รัฐศาสตร์ รัฐประศาสนศาสตร์ บริหารการศึกษา การศึกษาการสอนเชิงประยุกต์ เศรษฐศาสตร์ เศรษฐมิติและการเงิน บริหารธุรกิจ รวมถึงสหวิทยาการอื่น ๆ อาทิ วิทยาศาสตร์สุขภาพ หรือ การพยาบาล

บทความที่ตีพิมพ์เผยแพร่ในวารสารได้ผ่านการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิ อย่างน้อย 2 ท่าน เปิดรับบทความทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ โดยรับพิจารณาตีพิมพ์ต้นฉบับของบุคคลทั้งภายในและภายนอกโรงเรียน ผลงานที่ส่งมาจะต้องไม่เคยตีพิมพ์หรืออยู่ระหว่างการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อตีพิมพ์ในวารสารอื่น ผู้เขียนบทความจะต้องปฏิบัติตามหลักเกณฑ์การเสนอบทความวิชาการหรือบทความวิจัยเพื่อตีพิมพ์ในวารสาร อย่างเคร่งครัด รวมทั้งระบบการอ้างอิงต้องเป็นไปตามหลักเกณฑ์ของวารสาร

ทัศนะและข้อคิดเห็นที่ปรากฏในบทความวารสาร ถือเป็นความรับผิดชอบของผู้เขียนบทความนั้น มิใช่ความคิดของคณะผู้จัดทำ และไม่ถือเป็นทัศนะและความรับผิดชอบของกองบรรณาธิการ ทั้งนี้กองบรรณาธิการไม่สงวนลิขสิทธิ์ในการคัดลอก แต่ให้อ้างอิงแสดงที่มา

กำหนดออกวารสารปีละ 12 ฉบับ (รายเดือน)

ฉบับที่ 1 เดือนมกราคม ฉบับที่ 2 เดือนกุมภาพันธ์ ฉบับที่ 3 เดือนมีนาคม
ฉบับที่ 4 เดือนเมษายน ฉบับที่ 5 เดือนพฤษภาคม ฉบับที่ 6 เดือนมิถุนายน
ฉบับที่ 7 เดือนกรกฎาคม ฉบับที่ 8 เดือนสิงหาคม ฉบับที่ 9 เดือนกันยายน
ฉบับที่ 10 เดือนตุลาคม ฉบับที่ 11 เดือนพฤศจิกายน ฉบับที่ 12 เดือนธันวาคม

เจ้าของ

โรงเรียนพระปริยัติธรรมสามัญวัดสระเรียง
572 ถนนราชดำเนิน ตำบลในเมือง อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช 80000
โทร. 061-5262919 โทรสาร. 075-340-042 E-mail : suriya.sur@mcu.ac.th

บรรณาธิการบริหาร

ดร.ปุญญาดา จงละเอียด
ผู้อำนวยการส่วนงานสนับสนุนวิชาการ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตนครศรีธรรมราช

หัวหน้ากองบรรณาธิการ

นายธีรวัฒน์ ทองบุญชู
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครศรีธรรมราช

กองบรรณาธิการ

พระวัชรพุทธิบัณฑิต, รศ., ดร.
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครศรีธรรมราช
พระสาโรจน์ ธมฺมสโร, ดร.
โรงเรียนพระปริยัติธรรมสามัญวัดสระเรียง
ศาสตราจารย์ ดร. ครองชัย หัตถา
นักวิชาการอิสระ
รองศาสตราจารย์ ดร. ประเวศ อินทองปาน
มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
รองศาสตราจารย์ ดร. สืบพงษ์ ธรรมชาติ
มหาวิทยาลัยทักษิณ
รองศาสตราจารย์ ดร. สมบูรณ์ บุญโท
มหาวิทยาลัยเซนต์จอห์น
รองศาสตราจารย์ ฟื้น ดอกบัว
มหาวิทยาลัยเซนต์จอห์น
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. นิพนธ์ ทิพย์ศรีนิมิต
มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วาสนา แก้วหล้า
มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ณิศ์ภาพรรณ คูวิเศษแสง
มหาวิทยาลัยเซนต์จอห์น
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ธนิศร ยืนยง
มหาวิทยาลัยปทุมธานี
ดร.มะลิวัลย์ โยธารักษ์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครศรีธรรมราช
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ธีระพงษ์ สมเขาใหญ่
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครศรีธรรมราช
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สิทธิโชค ปาณะศรี
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครศรีธรรมราช
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พีระศิลป์ บุญทอง
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครศรีธรรมราช
ดร.มุกดาวรรณ พลเดช
วิทยาลัยเทคโนโลยีภาคใต้
ดร.อุทัย เอกสะพัง
มหาวิทยาลัยทักษิณ
ดร.รื่นฤทัย รอดสุวรรณ
มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย
ดร.วงษ์สิริ เรืองศรี
มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี
นางอำภาพันธ์ พรหมรา
สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดนครศรีธรรมราช
นายเอกพร เอียดจุ้ย
สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดตรัง

ผู้ช่วยกองบรรณาธิการ

นายอนุชิต ปราบพาล
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครศรีธรรมราช
นายศักดิ์ดา หารเทศ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครศรีธรรมราช
นายอภินันท์ คำหารพล
โรงเรียนนาจานซับสมบูรณ์ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาขอนแก่น เขต 2

ฝ่ายประสานงานและจัดการ

พระณัฐพงษ์ ญาณเมธี

วัดศาลามีชัย

นายบุญญฤทธิ์ ชูราศี

ฝ่ายกฎหมาย

อาจารย์ จรวยพร เหมรังสี

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครศรีธรรมราช

ออกแบบปก

นายวินัย ธีระพิบูลย์วัฒนา

จัดรูปเล่ม

นางสาวศุภิสรา ณ สุวรรณ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครศรีธรรมราช

พิมพ์ที่

ห้างหุ้นส่วนจำกัด กรีนโซน อินเตอร์ 2001

155/2 ถนนปากนคร ตำบลท่าซัก อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช 80000

โทรศัพท์. 075-466-031 โทรสาร. 075-446-676

บทบรรณาธิการ

วารสารฉบับนี้เป็นฉบับที่ **1** ประจำปีพุทธศักราช **2569** บทความที่ได้รับการคัดเลือกให้เผยแพร่ในวารสารฉบับนี้ จำนวน 26 เรื่อง ประกอบด้วย บทความวิจัย จำนวน 23 เรื่อง และบทความวิชาการ จำนวน 3 เรื่อง เล่มนี้เป็นปีที่ **10** ของการปรับปรุงรูปแบบ และประเด็นหลักเพื่อเป็นไปตามเกณฑ์การประเมินคุณภาพวารสารในฐานข้อมูล TCI เพื่อรองรับการประเมินจากศูนย์ดัชนีการอ้างอิงวารสารไทย (Thai Journal Citation Index - TCI) และเพื่อให้คุณภาพของบทความเป็นไปตามเงื่อนไข และกติกาสากล จึงเปิดโอกาสให้นักวิชาการ นักวิจัย นักศึกษา คณาจารย์ ครูอาจารย์ ได้เผยแพร่บทความทางวิชาการหรือบทความวิจัย ซึ่งกองบรรณาธิการได้ดำเนินการตามกระบวนการ เชิงหลักการเผยแพร่บทความตามเกณฑ์สำนักงานคณะกรรมการอุดมศึกษาทุกประการ

กองบรรณาธิการวารสารสังคมศาสตร์และวัฒนธรรม ขอขอบคุณท่านผู้เขียน ท่านสมาชิกและท่านผู้อ่านที่ให้ความสนใจและไว้วางใจวารสารของเราเป็นอย่างดีตลอดมาและหวังเป็นอย่างยิ่งว่าบทความที่ได้เลือกสรรมาตีพิมพ์มีประโยชน์ต่อผู้อ่านทุกท่าน บรรณาธิการขอขอบพระคุณท่านผู้ทรงคุณวุฒิทุกท่านที่ได้ให้ความกรุณาอ่านและแนะนำการปรับแก้บทความวิจัยให้มีคุณภาพทางวิชาการยิ่งขึ้น

สุดท้ายนี้กองบรรณาธิการหวังอย่างยิ่งว่าเนื้อหาในวารสารฉบับนี้จะเป็นประโยชน์ต่อผู้อ่านบ้างตามสมควร หากผู้อ่านจะมีข้อเสนอแนะในการปรับปรุงวารสารนี้ให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น กองบรรณาธิการขอน้อมรับไว้ด้วยความยินดียิ่ง

นางสาวปุญญาดา จงละเอียด

บรรณาธิการ

สารบัญ

บรรณาธิการ **(ก)**

บทบรรณาธิการ **(จ)**

แนวทางการพัฒนาอาชีพเสริมทางการเกษตรตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของชุมชน ตำบลสิบเอ็ดศอก อำเภอบ้านโพธิ์ จังหวัดฉะเชิงเทรา **1**

DEVELOPMENT GUIDELINES FOR SUPPLEMENTARY AGRICULTURAL OCCUPATIONS BASED ON THE SUFFICIENCY ECONOMY PHILOSOPHY OF THE COMMUNITY IN SIB ET SOK SUBDISTRICT, BAN PHO DISTRICT, CHACHOENGSAO PROVINCE

ทสพล รวมฉิมพลี, อรวรรณ คำดี, ภควรรณ คงจันตรี, นฤพนธ์ น้อยประสาร, ภรณิภา โพธิ์ศิริ, อมรรัตน์ ม้ายอง และเมตตา เร่งขวนขวาย

ข่าวลวงสุขภาพและวัฒนธรรมการสื่อสารไทย: การวิเคราะห์เชิงประจักษ์จากฐานข้อมูลโคแฟค **18**

HEALTH MISINFORMATION AND THAI COMMUNICATION CULTURE: AN EMPIRICAL ANALYSIS FROM COFACT DATABASE

นิษฐา หรุ่นเกษม

การศึกษาผลกระทบโครงการพัฒนาโดยมหาวิทยาลัยต่อความยั่งยืนวิสาหกิจชุมชนหัตถกรรมกระจูด **32**

THE IMPACT OF A UNIVERSITY DEVELOPMENT PROJECT ON THE SUSTAINABILITY OF KRAJOOD HANDICRAFT COMMUNITY ENTERPRISES

ฉัตรชัย แก้วดี, วัสสา รวยรวย, สุนทร ปลื้มสง และชัชวาลย์ รัตนพันธุ์

การศึกษาและพัฒนาโมเดลความสัมพันธ์เชิงสาเหตุของปัจจัยที่ส่งผลต่อวัฒนธรรมคุณภาพในสถาบันการศึกษาวิทยาศาสตร์สุขภาพโดยใช้เทคนิควิจัยผสมผสานวิธีการ **45**

A STUDY AND DEVELOPMENT CAUSAL RELATIONSHIP MODEL OF FACTORS AFFECTING TO QUALITY CULTURE IN HEALTH SCIENCE EDUCATION INSTITUTE USING MIXED METHODS RESEARCH TECHNIQUES

ปาริชาต คุณาธรรมรักษ์, ธีระภาพ เพชรมาลัยกุล และกิตติคุณ รุ่งเรือง

เครื่องประดับสมาธิ: สัญลักษณ์แห่งความปลอดภัยและหนทางสู่ความสงบ **59**

MEDITATION JEWELRY: SYMBOL OF SAFE SELF AND PATHWAY TO PEACE

ทัศน์ฐรสชง ศรีกุลกรณ์ และสุภาวี ศิรินคราภรณ์

การกลับคืนสังคมผู้สูงอายุสู่แรงงานไทย: ยุทธศาสตร์การมีส่วนร่วมทางเศรษฐกิจในสังคมสูงวัย **72**

REINTEGRATING THE ELDERLY INTO THAILAND'S WORKFORCE: STRATEGIES FOR ECONOMIC CONTRIBUTION IN AN AGED SOCIETY

อรณิชา เมี่ยงบัว

สารบัญ (ต่อ)

เครื่องรางไทยในชีวิตดิจิทัลร่วมสมัย: จากวัตถุศักดิ์สิทธิ์สู่อุปกรณ์เพิ่มศักยภาพมนุษย์ 85

THAI AMULETS IN CONTEMPORARY DIGITAL LIFE: FROM SACRED OBJECTS TO HUMAN-ENHANCEMENT DEVICES

จันทรา จันทร์พิทักษ์ชัย และสุภาวี ศิรินคราภรณ์

คู่มือการนิเทศภายในเพื่อพัฒนาการจัดประสบการณ์การเรียนรู้สำหรับครูปฐมวัย สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเชียงใหม่ เขต 3 97

INTERNAL SUPERVISION MANUAL FOR DEVELOPING LEARNING EXPERIENCES OF EARLY CHILDHOOD TEACHERS UNDER THE CHIANG MAI PRIMARY EDUCATIONAL SERVICE AREA OFFICE 3

สมรัตชัย ปุริมาโน, ธารณ์ ทองงอก และสุบัน พรเวียง

รูปแบบกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐานเพื่อพัฒนาความฉลาดรู้ทางการเงินของเยาวชนมุสลิมในจังหวัดปัตตานี 112

A COMMUNITY-BASED LEARNING ACTIVITY MODEL FOR ENHANCING FINANCIAL LITERACY AMONG MUSLIM YOUTH IN PATTANI PROVINCE

ธีรวีร์ พึ่งตำบล, อับดุลเลาะ เจ๊ะหลง, ซัมซู สาอุ และหมะหมูด หะยีหมัด

ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อผลการดำเนินงานธุรกิจโรงแรมในพื้นที่ชายทะเลฝั่งอ่าวไทย 125

FACTORS INFLUENCING HOTEL BUSINESS PERFORMANCE IN THE GULF OF THAILAND

นุษณา ณ พายัพ, ชาญวุฒิ ทองแกมแก้ว และณัชญ์ศมน จิรังวรพจน์

การพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและความคงทนในการเรียนรู้โดยใช้กระบวนการสืบเสาะหาความรู้ 7E ร่วมกับการจัดการเรียนรู้การแสดงบทบาทสมมติ เรื่องข้อตกลงการส่งมอบสินค้าระหว่างประเทศปี 2020 ของนักศึกษาระดับปริญญาตรี 137

ENHANCING LEARNING ACHIEVEMENT AND RETENTION THROUGH THE 7E INQUIRY-BASED LEARNING MODEL INTEGRATED WITH ROLE-PLAYING ACTIVITIES ON THE 2020 INTERNATIONAL COMMERCIAL TERMS (INCOTERMS 2020) AMONG UNDERGRADUATE STUDENTS

นงค์รัตน์ แสนสมพร

คุณลักษณะของงานกับผลลัพธ์ของพนักงาน: การวิเคราะห์เส้นทางของงานที่มีความหมาย ความผูกพันในงาน และผลการปฏิบัติงานในอุตสาหกรรมที่ใช้ทักษะสูงของจังหวัดชลบุรี 153

JOB CHARACTERISTICS AND EMPLOYEE OUTCOME A PATH ANALYSIS OF MEANINGFUL WORK, WORK ENGAGEMENT, AND JOB PERFORMANCE IN CHONBURI'S HIGH-SKILL INDUSTRY

สศิธร อาจมังกร, จุฑามาศ ทวีไพบูลย์วงษ์ และสิทธิกานต์ เบ็ญจสุพัฒนนันท์

การพัฒนาพื้นที่ชายแดนด้วยโครงสร้างพื้นฐานคมนาคม: การวิเคราะห์ปัจจัยความสำเร็จของสำนักงานพัฒนาภาค 1 หน่วยบัญชาการทหารพัฒนา 166

DEVELOPMENT OF BORDER AREAS THROUGH TRANSPORTATION INFRASTRUCTURE: AN ANALYSIS OF SUCCESS FACTORS OF THE FIRST DEVELOPMENT REGION OFFICE, DEVELOPMENT TASK FORCE

จุฑานันท์ หุ่นดี, พงษ์เสฐียร เหลืองอลงกต และอนุรัตน์ อนันทนาธร

สารบัญ (ต่อ)

ความคุ้มค่าตราสินค้าแหล่งท่องเที่ยวเกาะสมุย 181
DESTINATION BRAND VALUE OF SAMUI ISLAND
กชพรรณ สายสะอาด และภัทรวรรณ แท่นทอง

การพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมตามแนวคิดการสอนโดยเพื่อนร่วมกับ TED Talks เพื่อเสริมสร้างความสามารถในการพูดภาษาอังกฤษในที่สาธารณะสำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย 194
THE DEVELOPMENT OF TRAINING CURRICULUM THROUGH PEER TUTORING AND TED STYLE TO ENHANCE ENGLISH PUBLIC SPEAKING SKILLS FOR UPPER SECONDARY SCHOOL STUDENTS
ปรีดาพร ทับทอง, วิเชียร ธำรงโสตถิสกุล และมนสิช สิทธิสมบูรณ์

การศึกษาเปรียบเทียบพระราชพิธีตรุษของไทยและตรุษสงกรานต์ของกัมพูชา: พระราชพิธีเพื่อขับไล่สิ่งชั่วร้ายของราชอาณาจักร 208
A COMPARATIVE STUDY OF THE THAI “TRUT” AND CAMBODIAN “TRUT SONGKRAN” ROYAL CEREMONIES: ROYAL YEAR-END EXPULSION RITES FOR EXPELLING EVIL FROM THE KINGDOMS
ศุภชัย จังศิริวิทยากร

การศึกษาความต้องการจำเป็นของนักศึกษาปริญญาโท สาขาวิชาวิทยาศาสตร์การกีฬาและการออกกำลังกาย คณะวิทยาศาสตร์การกีฬาและสุขภาพ มหาวิทยาลัยการกีฬาแห่งชาติ วิทยาเขตสุพรรณบุรี จากมุมมองผู้มีส่วนได้เสีย 224
A STUDY ON THE ESSENTIAL NEEDS OF MASTER’S DEGREE STUDENTS IN SPORTS AND EXERCISE SCIENCE, FACULTY OF SPORTS AND HEALTH SCIENCE, THAILAND NATIONAL SPORTS UNIVERSITY SUPHAN BURI CAMPUS, FROM THE STAKEHOLDERS’ PERSPECTIVE
ปวเรศร์ พันธยุทธ์, พัชรี ทองคำพานิช, ฉัตร์ชัย แสงสุขีลักษณ์, ฉัตรตระกูล ปานอุทัย, อธิวัฒน์ ดอกไม้ขาว, อัมพร กรุดวงษ์, อรทัย แย้มโอษฐ์ และพิชญ์พล บุญคงเสน

การพัฒนารูปแบบการเรียนรู้ตามแนวคิดการจัดการความรู้แบบการเรียนรู้เชิงรุก คู่ภูมิปัญญาท้องถิ่น สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 239
DEVELOPMENT OF A LEARNING MODEL BASED ON KNOWLEDGE MANAGEMENT CONCEPTS USING ACTIVE LEARNING COUPLED WITH LOCAL WISDOM FOR SECONDARY 2 STUDENTS
สุดารัตน์ ขวัญแก้ว และฉัตรชัย แก้วดี

การสื่อสารเชิงนวัตกรรมเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวิถีวัฒนธรรมอย่างยั่งยืนของชุมชนบ้านน้ำเชี่ยว จังหวัดตราด 253
INNOVATIVE COMMUNICATION TO PROMOTE SUSTAINABLE CULTURAL TOURISM: BAN NAM CHIAO COMMUNITY, TRAT PROVINCE
วิโรจน์ ศรีหิรัญ, ประพจน์ ณ บางช้าง, สุวิมล อาภาผล, สิริพร มีนะนันทน์ และบัญยง พูลทรัพย์

สารบัญ (ต่อ)

กลไกการขับเคลื่อนเศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์บนฐานทุนทางพระพุทธศาสนาและทุนวัฒนธรรมของชุมชนในจังหวัดนครปฐม 264

MECHANISMS FOR DRIVING THE CREATIVE ECONOMY BASED ON BUDDHIST CAPITAL AND COMMUNITY CULTURAL CAPITAL IN NAKHON PATHOM PROVINCE

พระมหาประกาศิต ฐิติปสิทธิกร, พระปลัดประพจน์ อยู่สำราญ และสัญญา สดประเสริฐ

การพัฒนาดนตรีร่วมสมัยสำหรับการแสดงลิเกป่า คณะสุนทรศิลป์ บ้านพรุจูด ตำบลบ่อหิน อำเภอสิเกา จังหวัดตรัง 279

DEVELOPING CONTEMPORARY MUSIC FOR LIKAY PA PERFORMANCES BY THE SUNTHORN SILP TROUPE, BAN PHRU CHUT, BO HIN SUBDISTRICT, SIKAO DISTRICT, TRANG PROVINCE

ทยา เตชะเสน์, ชนิดา รอดหยู่ และปมนวัฒน์ สามสี

การพัฒนารูปแบบเครือข่ายความร่วมมือเพื่อยกระดับคุณภาพการศึกษาในสถานศึกษา สังกัดเทศบาลเมืองปากพนัง จังหวัดนครศรีธรรมราช 293

DEVELOPMENT OF A COLLABORATIVE NETWORK MODEL TO IMPROVE EDUCATIONAL QUALITY IN EDUCATIONAL INSTITUTIONS UNDER PAK PHANANG MUNICIPALITY IN NAKHON SI THAMMARAT PROVINCE

พิมพ์พิชชา เรืองพุทธ, นพรัตน์ ชัยเรือง และวีระยุทธ ชาตะกาญจน์

แนวทางการอนุรักษ์และสืบสานประเพณีทำขวัญข้าวสู่การท่องเที่ยวชุมชนเชิงวัฒนธรรม ตำบลควนชะลิก อำเภอหัวไทร จังหวัดนครศรีธรรมราช 305

GUIDELINES FOR THE CONSERVATION AND PERPETUATION OF THAM KHWAN KHAO TRADITION TOWARDS CULTURAL COMMUNITY TOURISM, KHUAN CHALIK SUBDISTRICT, HUA SAI DISTRICT, NAKHON SI THAMMARAT PROVINCE

เขมณัฏฐ์ อินทรสุวรรณ

ศิลปะจัดวางและการพัฒนารูปแบบศิลปะใหม่: เทคโนโลยีและการตีความของเวลาและพื้นที่ในศิลปะสมัยใหม่ 319

INSTALLATION ART AND THE DEVELOPMENT OF NEW ART FORMS: TECHNOLOGY AND INTERPRETATION OF TIME AND SPACE IN CONTEMPORARY ART

ดลชนก วรางค์มาตา และสุภาวี ศิรินคราภรณ์

อาหารชนชาติจีนในภาคใต้: การสื่อสารอัตลักษณ์ผ่านการเล่าเรื่องสู่การส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอาหาร 336

CHINESE ETHNIC FOOD IN SOUTHERN THAILAND: IDENTITY COMMUNICATION THROUGH STORYTELLING FOR CULINARY TOURISM PROMOTION

กรกฎ จำเนียร, เมธาวี จำเนียร, ทองพูล มุขรักษ์, ตมิสา ทิพยะ, ชนัยชนม์ ดำศรี และปฐมพงษ์ ฉับพลัน

สารบัญ (ต่อ)

การพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้ด้วยการสร้างความรู้ร่วมกับเทคนิค KWDL และการให้ข้อมูลย้อนกลับเพื่อส่งเสริมผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ทักษะกระบวนการแก้ปัญหาและการให้เหตุผลทางคณิตศาสตร์ เรื่อง ความน่าจะเป็นสำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 351

THE DEVELOPMENT OF LEARNING ACTIVITIES BASED ON COLLABORATIVE CONSTRUCTIVISM WITH KWDL TECHNIQUES AND FEEDBACK TO ENHANCE ACADEMIC ACHIEVEMENT, PROBLEM-SOLVING SKILLS, AND MATHEMATICAL REASONING IN THE TOPIC OF PROBABILITY FOR MATHAYOMSUKSA 3 STUDENTS

จันทิมา พร่องครบุรี และอุไร ซิรัมย์

คำแนะนำสำหรับผู้เขียน 368

บทความวิจัย

แนวทางการพัฒนาอาชีพเสริมทางการเกษตรตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของชุมชนตำบลสิบเอ็ดศอก อำเภอบ้านโพธิ์ จังหวัดฉะเชิงเทรา*

DEVELOPMENT GUIDELINES FOR SUPPLEMENTARY AGRICULTURAL OCCUPATIONS BASED ON THE SUFFICIENCY ECONOMY PHILOSOPHY OF THE COMMUNITY IN SIB ET SOK SUBDISTRICT, BAN PHO DISTRICT, CHACHOENGSAO PROVINCE

ทสพล รวมฉิมพลี[1], อรวรรณ คำดี[2], ภควรรณ คงจันตรี[1], นฤพนธ์ น้อยประสาร[2], ภรณิภา โพธิ์ศิริ[2], อมรรัตน์ ม้ายอง[2], เมตตา เร่งขวนขวาย[2*]

Tossapone Ruamchimplee[1], Orawan Kumdee[2], Phakawan Kongchantree[1], Naruephon Noiprasan[2], Pornnipa Phosiri[2], Amonrat Mayong[2], Metta Rengkounkway[2*]

[1]คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยราชภัฏราชนครินทร์ ฉะเชิงเทรา ประเทศไทย

[1]Faculty of Science and Technology, Rajabhat Rajanagarindra University, Chachoengsao, Thailand

[2]คณะเกษตร มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ กรุงเทพมหานคร ประเทศไทย

[2]Faculty of Agriculture, Kasetsart University, Bangkok, Thailand

*Corresponding author E-mail: metta.c@ku.th

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาปัจจัยส่วนบุคคลและวิเคราะห์สภาพปัญหาและอุปสรรคในการประกอบอาชีพ 2) ศึกษาความรู้และการปฏิบัติตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง และ 3) ศึกษาแนวทางและเสนอแนะการพัฒนาอาชีพเสริมทางการเกษตรตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในชุมชนตำบลสิบเอ็ดศอก อำเภอบ้านโพธิ์ จังหวัดฉะเชิงเทรา เป็นการวิจัยแบบผสมผสาน โดยเก็บข้อมูลเชิงปริมาณจากแบบสัมภาษณ์ชนิดมีโครงสร้าง ที่ผ่านการตรวจสอบความเที่ยงตรงและความเชื่อมั่นในระดับที่ยอมรับได้ จำนวน 293 ครัวเรือน วิเคราะห์ค่าความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน เก็บข้อมูลเชิงคุณภาพจากการสัมภาษณ์เชิงลึก จำนวน 20 คน ผลการวิจัยพบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง (ร้อยละ 52.22) อายุเฉลี่ย 50 ปี ส่วนใหญ่จบการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย/ปวช. (ร้อยละ 30.03) จำนวนสมาชิกในครัวเรือนเฉลี่ย 5 คน อาชีพหลัก คือ เลี้ยงกุ้ง โดยพบปัญหาต้นทุนการผลิตสูง (ร้อยละ 35.84) และราคาผลผลิตไม่แน่นอน (ร้อยละ 28.67) ครัวเรือนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเสริม (ร้อยละ 72.01) ได้แก่ การทำเกษตรผสมผสาน (ร้อยละ 58.77) กลุ่มตัวอย่างมีความรู้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในระดับมาก (ร้อยละ 75.43) แต่การปฏิบัติอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X}$ = 2.29) โดยเฉพาะด้านความมีเหตุผล ($\bar{X}$ = 1.98) และการมีภูมิคุ้มกันในตัว ($\bar{X}$ = 1.91) ขณะที่ด้านเงื่อนไขคุณธรรมมีการปฏิบัติสูงสุด ($\bar{X}$ = 2.72) แนวทางพัฒนาอาชีพเสริมที่ชุมชนต้องการ ได้แก่ การฝึกอบรม การได้รับคำปรึกษาจากผู้เชี่ยวชาญ

* Received 24 December 2025; Revised 7 January 2026; Accepted 17 January 2026

และการสร้างเครือข่ายเรียนรู้ โดยเฉพาะด้านการแปรรูป การตลาด และเกษตรอินทรีย์ ผลการวิจัยนำไปสู่การพัฒนาแบบจำลองการพัฒนาอาชีพเสริมด้วยการส่งเสริม 4 มิติ คือ ความรู้ ทักษะ ภูมิคุ้มกัน และทุนทางสังคมควบคู่กับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อการพัฒนาชุมชนอย่างเป็นระบบ

คำสำคัญ: แนวทางการพัฒนา, อาชีพเสริมทางการเกษตร, หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

Abstract

This study aimed to: 1) Examine personal characteristics and livelihood-related problems and constraints; 2) Investigate knowledge and practices regarding the Sufficiency Economy Philosophy (SEP); and 3) Propose guidelines for developing supplementary agricultural livelihoods based on SEP in Sib-et Sok Subdistrict, Ban Pho District, Chachoengsao Province. A mixed-methods approach was employed. Quantitative data were collected from 293 households using a structured interview questionnaire with acceptable validity and reliability, and analyzed using frequency, percentage, mean, and standard deviation. Qualitative data were obtained through in-depth interviews with 20 key informants. The findings revealed that most respondents were female (52.22%), with an average age of 50 years. The majority had completed upper secondary or vocational education (30.03), and the average household size was five persons. Shrimp farming was the primary occupation. Key constraints included high production costs (35.84%) and unstable product prices (28.67%). Most households engaged in supplementary livelihoods (72.01%), predominantly integrated farming (58.77%). Overall knowledge of SEP was at a high level (75.43%), while overall practice was at a moderate level ($\bar{x}$ = 2.29). Practices related to reasonableness ($\bar{x}$ = 1.98) and self-immunity ($\bar{x}$ = 1.91) were relatively low, whereas moral conditions showed the highest level of practice ($\bar{x}$ = 2.72). Based on the empirical findings, a supplementary agricultural livelihood development model was proposed, emphasizing four dimensions: knowledge, skills, resilience, and social capital, integrated with the Sufficiency Economy Philosophy to support systematic and sustainable community development.

Keywords: Development Guidelines, Supplementary Agricultural Occupations, Sufficiency Economy Philosophy

บทนำ

การพัฒนาอาชีพเสริมทางการเกษตรในระดับชุมชนมีบทบาทสำคัญต่อการสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจของครัวเรือน โดยเฉพาะในพื้นที่ชนบทซึ่งพึ่งพารายได้จากอาชีพหลักเพียงไม่กี่ประเภท ซึ่งมีความเสี่ยงต่อความผันผวนของตลาดและปัจจัยการผลิตอย่างต่อเนื่อง แนวคิด “ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง” (Sufficiency Economy Philosophy: SEP) ได้รับการยอมรับว่าเป็นกรอบคิดที่สามารถเสริมสร้างความยั่งยืนด้านการดำรงชีพ โดยมุ่งเน้นความพอประมาณ

ความมีเหตุผล และการสร้างภูมิคุ้มกันควบคู่กับเงื่อนไขความรู้และคุณธรรม (มูลนิธิชัยพัฒนา, 2563) อีกทั้งยังสอดคล้องกับแนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืนในบริบทชนบทที่ให้ความสำคัญกับการกระจายความเสี่ยงของรายได้และการพึ่งพาตนเอง (วนิดา เสร็จกิจ, 2565); (องค์การสหประชาชาติประจำประเทศไทย, 2558); (Prayukvong, W. et al., 2024)

ปัจจุบันครัวเรือนชนบทไทยจำนวนมากเผชิญกับปัญหารายได้ผันผวน ต้นทุนการผลิตสูง ปัญหาจากภัยธรรมชาติ และความไม่แน่นอนปริมาณและคุณภาพผลผลิตรวมทั้งปัจจัยเรื่องราคาผลผลิต ซึ่งส่งผลให้ระดับความมั่นคงทางเศรษฐกิจลดลงอย่างต่อเนื่อง งานวิจัยหลายชิ้นระบุว่าชุมชนในชนบทส่วนใหญ่มักพึ่งพารายได้จากการประกอบอาชีพเพียงอาชีพเดียว และขาดระบบกระจายความเสี่ยงอย่างเหมาะสม (Faysse, N. et al., 2022) นอกจากนี้ ยังพบข้อมูลรายงานการขาดแคลนน้ำและต้นทุนด้านปัจจัยการผลิตที่เพิ่มขึ้นเป็นปัญหาที่เกษตรกรไทยประสบมาอย่างต่อเนื่องยาวนาน ทำให้ศักยภาพการแข่งขันของเกษตรกรรายย่อยลดลง (สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร, 2568)

พื้นที่ชุมชนตำบลสิบเอ็ดศอก อำเภอบ้านโพธิ์ จังหวัดฉะเชิงเทรา มีความเหมาะสมต่อการทำการเกษตร เนื่องจากมีแหล่งน้ำธรรมชาติอุดมสมบูรณ์ที่เชื่อมต่อกับแม่น้ำบางปะกง เกษตรกรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำการประมง เช่น เพาะเลี้ยงกุ้ง (องค์การบริหารส่วนตำบลสิบเอ็ดศอก, 2563) อย่างไรก็ตาม เกษตรกรในพื้นที่ยังเผชิญกับความท้าทายหลายประการ เช่น การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศที่ส่งผลต่อปริมาณและคุณภาพน้ำ การระบาดของโรคพืชและโรคสัตว์ ต้นทุนการผลิตสูง และความผันผวนของราคาผลผลิต ซึ่งปัญหาเหล่านี้ส่งผลกระทบต่อความมั่นคงทางรายได้และคุณภาพชีวิตของเกษตรกร

จากสภาพปัญหาดังกล่าว นำไปสู่การศึกษาแนวทางการพัฒนาอาชีพเสริมทางการเกษตรตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในชุมชนตำบลสิบเอ็ดศอก อำเภอบ้านโพธิ์ จังหวัดฉะเชิงเทรา โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาแนวทางที่เหมาะสมและเป็นไปได้ในการพัฒนาอาชีพเสริมให้แก่ชุมชน ให้สามารถปรับตัวและรับมือกับความเสี่ยงและความท้าทายต่าง ๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ และเป็นข้อมูลให้แก่หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ได้นำไปใช้ประโยชน์ในการส่งเสริมและพัฒนาต่อไป ผลการวิจัยจะเป็นข้อมูลเชิงวิชาการและเชิงนโยบายเพื่อใช้ในการวางแผนการจัดการด้านการจัดทำยุทธศาสตร์ การกำหนดโครงการและงบประมาณเพื่อการพัฒนาส่งเสริมการประกอบอาชีพเสริมทางการเกษตรตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของชุมชนต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาปัจจัยส่วนบุคคลและวิเคราะห์สภาพปัญหาและอุปสรรคในการประกอบอาชีพ ของชุมชนตำบลสิบเอ็ดศอก อำเภอบ้านโพธิ์ จังหวัดฉะเชิงเทรา

2. เพื่อศึกษาความรู้และการปฏิบัติตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ของชุมชนตำบลสิบเอ็ดศอก อำเภอบ้านโพธิ์ จังหวัดฉะเชิงเทรา

3. เพื่อศึกษาแนวทางและเสนอแนะการพัฒนาอาชีพเสริมทางการเกษตรตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงที่เหมาะสมและเป็นประโยชน์ต่อประชากรในชุมชนตำบลสิบเอ็ดศอก อำเภอบ้านโพธิ์ จังหวัดฉะเชิงเทรา

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้มีรูปแบบการวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed Method Research) ทั้งเชิงประมาณ (Quantitative Research) และเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยมีรายละเอียด ดังนี้

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ประชากรและกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ 1) การวิจัยเชิงปริมาณ ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง คือ ประชากร ตำบลสิบเอ็ดศอก อำเภอบ้านโพธิ์ จังหวัดฉะเชิงเทรา จำนวน 1,239 ครัวเรือน (กรมการปกครอง, 2567) และทำการกำหนดขนาดตัวอย่าง โดยใช้สูตรคำนวณของ Krejcie, R. V. & Morgan, D. W. ที่ระดับความเชื่อมั่น ร้อยละ 95 ยอมให้เกิดความคลาดเคลื่อนที่ระดับ 0.05 ได้กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 293 ครัวเรือน (Krejcie, R. V. & Morgan, D. W., 1970) จากนั้นทำการสุ่มตัวอย่างแบบแบ่งชั้นภูมิ (Stratified Random Sampling) กำหนดจำนวนตัวอย่างในแต่ละหมู่บ้านตามสัดส่วนของจำนวนครัวเรือน ก่อนทำการสุ่มแบบง่ายในแต่ละชั้น และ 2) การวิจัยเชิงคุณภาพ คัดเลือกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 20 คน แบบเจาะจง ประกอบด้วย 1) ผู้นำชุมชนและแกนนำกลุ่ม จำนวน 12 คน ได้แก่ นายกองค์การบริหารส่วนตำบลสิบเอ็ดศอก เลขานุการสภาองค์การบริหารส่วนตำบล นักพัฒนาชุมชน กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน และประธานกลุ่มวิสาหกิจชุมชน และ 2) ชาวบ้านทั่วไปหรือเกษตรกรรายย่อย จำนวน 8 คน ซึ่งเป็นกลุ่มตัวอย่างจากการวิจัยเชิงปริมาณ และมีประสบการณ์ทั้งในกรณีที่ประสบความสำเร็จและเผชิญข้อจำกัดในการประกอบอาชีพเสริม

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย การวิจัยเชิงปริมาณ ใช้เครื่องมือวิจัย คือ แบบสัมภาษณ์ชนิดมีโครงสร้าง (Structured Interview) ซึ่งเก็บข้อมูลโดยวิธีการสัมภาษณ์ครัวเรือน ผู้วิจัยเป็นผู้ซักถามและบันทึกคำตอบจากกลุ่มตัวอย่างโดยตรง เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครบถ้วนและลดข้อจำกัดด้านการอ่านเขียน แบ่งคำถามเป็น 5 ตอน ได้แก่ ตอนที่ 1 ปัจจัยพื้นฐานส่วนบุคคล ได้แก่ เพศ อายุ ระดับการศึกษา สถานภาพการสมรส จำนวนสมาชิกในครัวเรือน และการประกอบอาชีพ ตอนที่ 2 ข้อมูลปัญหาและอุปสรรคในการประกอบอาชีพ ตอนที่ 3 ข้อมูลเกี่ยวกับการประกอบอาชีพเสริมทางการเกษตร ตอนที่ 4 ความรู้และการปฏิบัติตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง และตอนที่ 5 ความต้องการแนวทางการพัฒนาอาชีพเสริมตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง การวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้เครื่องมือวิจัย คือ แบบสัมภาษณ์เชิงลึก โดยเก็บข้อมูลจากการสนทนาแบบมีโครงสร้างระหว่างผู้วิจัยและผู้ให้ข้อมูลใน 3 ประเด็นหลัก ได้แก่ มุมมองด้านการประกอบอาชีพเสริมทางการเกษตรของชุมชน มุมมองด้านความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง และมุมมองสภาพปัญหาและข้อเสนอแนะแนวทางการพัฒนาอาชีพเสริมทางการเกษตรตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของชุมชน ตำบลสิบเอ็ดศอก อำเภอบ้านโพธิ์ จังหวัดฉะเชิงเทรา

การตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ ตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ ดังนี้ 1) การทดสอบความเที่ยงตรงนำแบบสัมภาษณ์ที่สร้างเสร็จแล้วให้ผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 3 ท่าน ที่มีความเชี่ยวชาญด้านการศึกษาด้านการพัฒนาอาชีพเสริมทางการเกษตรและหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง พิจารณาตรวจสอบความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) แล้วนำผลการพิจารณาไปทำการวิเคราะห์หาความเที่ยงตรง โดยใช้ดัชนีความสอดคล้อง (Index of Item Objective Congruence: IOC) ที่พัฒนาโดย Rovinelli, R. J. & Hambleton, R. K. ได้ผลการวิเคราะห์ค่า IOC มีค่าตั้งแต่ 0.67 ขึ้นไปในทุกข้อคำถาม และมีค่าเฉลี่ยรวม 0.94 ซึ่งเป็นค่าความเที่ยงตรงที่อยู่ในเกณฑ์ที่ใช้ได้ (ค่าตั้งแต่ 0.50 - 1.00) (Rovinelli, R. J. & Hambleton, R. K., 1977) และ 2) การทดสอบ

ความเชื่อมั่น (Reliability) โดยผู้วิจัยนำแบบสัมภาษณ์ที่สร้างขึ้นและปรับปรุงตามคำแนะนำของผู้เชี่ยวชาญไปทำการทดลองใช้ (Try out) กับกลุ่มตัวอย่างตำบลหนองตีนนก อำเภอบ้านโพธิ์ จังหวัดฉะเชิงเทรา ซึ่งเป็นประชากรที่มีลักษณะใกล้เคียงกับประชากรตำบลสิบเอ็ดศอก จำนวน 30 ราย และวิเคราะห์หาค่าความเชื่อมั่น (Reliability) โดยใช้วิธีหาค่าสัมประสิทธิ์ความเชื่อมั่น (Cronbach's Alpha Coefficient) ได้ค่าเท่ากับ 0.84 อยู่ในเกณฑ์ค่าความน่าเชื่อถือดี (0.8 - 0.9) และนำไปใช้กับกลุ่มตัวอย่างจริงต่อไป

การเก็บรวบรวมข้อมูล การวิจัยนี้ได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลในตำบลสิบเอ็ดศอก อำเภอบ้านโพธิ์ จังหวัดฉะเชิงเทรา ช่วงเดือนมีนาคม - สิงหาคม พ.ศ. 2568 โดยมีขั้นตอนการดำเนินการ ดังนี้ 1) ทำหนังสือขออนุญาตและแจ้งวัตถุประสงค์ในการเข้าพื้นที่วิจัยต่อผู้นำชุมชน และประสานงานกับผู้นำชุมชนเพื่อกำหนดวันเวลาในการเข้าพบและเก็บข้อมูล 2) ประชุมเตรียมความพร้อมนักวิจัยในการลงพื้นที่เพื่อซักซ้อมความเข้าใจเกี่ยวกับประเด็นคำถาม 3) ลงพื้นที่เก็บรวบรวมข้อมูลเชิงปริมาณด้วยแบบสัมภาษณ์ครัวเรือน และข้อมูลเชิงคุณภาพด้วยแบบสัมภาษณ์เชิงลึก และ 4) นำข้อมูลที่ได้มาตรวจสอบความครบถ้วนถูกต้องและสมบูรณ์ จัดหมวดหมู่ ลงรหัสและวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ ประกอบด้วยข้อมูลพื้นฐานส่วนบุคคล เศรษฐกิจและสังคม ปัญหาและอุปสรรคในการประกอบอาชีพ ข้อมูลเกี่ยวกับการประกอบอาชีพเสริมทางการเกษตร และความต้องการแนวทางการพัฒนาอาชีพเสริมตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ใช้สถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ค่าร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) ค่าสูงสุด (Maximum) และค่าต่ำสุด (Minimum) การแปลผลข้อมูลเชิงปริมาณใช้เกณฑ์การแบ่งระดับค่าเฉลี่ยตามหลักการแบ่งช่วงคะแนน เพื่อจัดระดับผลการวิเคราะห์เป็นระดับมาก ปานกลาง และน้อย ข้อมูลระดับความรู้เกี่ยวกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง โดยใช้เครื่องมือแบบวัดระดับความรู้แบบมีโครงสร้าง ซึ่งดำเนินการเก็บข้อมูลในลักษณะการสัมภาษณ์ (interviewer-administered questionnaire) เพื่อให้เหมาะสมกับบริบทของกลุ่มตัวอย่างครัวเรือน วัดความรู้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงจากการให้คะแนนเป็นรายข้อ จำนวน 24 ข้อ เลือกคำตอบเพียงคำตอบเดียว คือ ใช่ และ ไม่ใช่ โดยมีเกณฑ์การให้คะแนน คือ ตอบถูก ให้ 1 คะแนน ตอบผิดให้ 0 คะแนน ซึ่งมีคำถามลวง (Trick Question) จำนวน 12 ข้อ และทำการวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติ ได้แก่ ค่าร้อยละ (Percentage) และค่าเฉลี่ย (Mean) ข้อมูลระดับการการปฏิบัติตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง โดยใช้เครื่องมือแบบวัดระดับการปฏิบัติแบบมีโครงสร้าง จำนวน 10 ข้อ แบ่งเกณฑ์ตามมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) ใช้เกณฑ์การให้คะแนน 3 ระดับ แปลความหมายของข้อมูลเป็นมาตราส่วนประมาณค่ากำหนดเกณฑ์การแปลค่าคะแนนโดยใช้การแบ่งช่วงชั้นเท่ากัน (Class Interval) และทำการวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติ ได้แก่ ค่าร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) สำหรับการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ ดำเนินการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) โดยการตีความให้ความหมายและจัดหมวดหมู่ตามประเด็นคำถามและบริบทที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำข้อมูลทั้งหมดมาประมวลร่วมกัน ทั้งนี้ จะอ้างอิงแนวคิดจากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อใช้ประกอบการวิเคราะห์ภาพรวม และนำเสนอผลในรูปแบบการบรรยายเชิงพรรณนา

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ ได้รับอนุมัติจริยธรรมการวิจัยจากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในคน มหาวิทยาลัยรังสิต เอกสารรับรองเลขที่ COA.No.RUSERB2025-066 โดยมีระยะเวลาการรับรอง ตั้งแต่วันที่ 12 มีนาคม 2568 ถึงวันที่ 12 มีนาคม 2569

ผลการวิจัย

1. ผลการศึกษาปัจจัยส่วนบุคคลและวิเคราะห์สภาพปัญหาและอุปสรรคในการประกอบอาชีพ ของชุมชนตำบลสิบเอ็ดศอก อำเภอบ้านโพธิ์ จังหวัดฉะเชิงเทรา

1.1 จากการวิเคราะห์ข้อมูลปัจจัยส่วนบุคคลของชุมชนตำบลสิบเอ็ดศอก อำเภอบ้านโพธิ์ จังหวัดฉะเชิงเทรา จำนวน 293 คน โดยใช้เครื่องมือแบบสัมภาษณ์ครัวเรือน พบว่า ส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง จำนวน 153 คน คิดเป็นร้อยละ 52.22 และเป็นเพศชาย จำนวน 140 คน คิดเป็นร้อยละ 47.78 ช่วงอายุของประชากรมากที่สุด มีอายุระหว่าง 41 - 50 ปี จำนวน 114 คน คิดเป็นร้อยละ 38.91 รองลงมา คือ มีอายุ 51 - 60 ปี จำนวน 101 คน คิดเป็นร้อยละ 34.47 ปี และมีอายุ 61 - 70 ปี คิดเป็นร้อยละ 12.63 ตามลำดับ โดยที่มีอายุมากที่สุด 78 ปี น้อยที่สุด 24 ปี และมีอายุเฉลี่ย 50 ปี ข้อมูลระดับการศึกษา พบว่า กลุ่มตัวอย่างจบการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย/ปวช. มากที่สุด จำนวน 88 คน คิดเป็นร้อยละ 30.03 รองลงมา คือ ระดับประถมศึกษา จำนวน 67 คน คิดเป็นร้อยละ 22.87 และระดับมัธยมศึกษาตอนต้น จำนวน 64 คน คิดเป็นร้อยละ 21.84 ระดับอนุปริญญา/ปวส. จำนวน 44 คน คิดเป็นร้อยละ 15.02 ระดับปริญญาตรี จำนวน 28 คน คิดเป็นร้อยละ 9.56 และสูงกว่าปริญญาตรี จำนวน 2 คน คิดเป็นร้อยละ 0.68 ตามลำดับ กลุ่มตัวอย่างมีสถานภาพสมรสมากที่สุด 248 คน คิดเป็นร้อยละ 84.6 รองลงมา คือ สถานภาพโสด จำนวน 19 คน คิดเป็นร้อยละ 6.5 สถานภาพหม้าย จำนวน 14 คน คิดเป็นร้อยละ 4.8 และสถานภาพหย่าร้าง จำนวน 12 ราย คิดเป็นร้อยละ 4.1 กลุ่มตัวอย่างมีจำนวนสมาชิกในครัวเรือน 4 - 6 คน มากที่สุด จำนวน 220 คน คิดเป็นร้อยละ 75.09 รองลงมา คือ มีสมาชิกในครัวเรือน 1 - 3 คน จำนวน 55 คน คิดเป็นร้อยละ 18.77 และมีจำนวนสมาชิกในครัวเรือนมากกว่า 6 คน จำนวน 18 คน คิดเป็นร้อยละ 6.14 โดยพบว่าจำนวนสมาชิกในครัวเรือนมากที่สุด คือ 8 คน น้อยที่สุด คือ 2 คน และมีจำนวนสมาชิกในครัวเรือนเฉลี่ย 5 คน ข้อมูลด้านการประกอบอาชีพ พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเลี้ยงกุ้ง จำนวน 202 ราย คิดเป็นร้อยละ 68.94 รองลงมา คือ อาชีพค้าขาย จำนวน 36 ราย คิดเป็นร้อยละ 12.3 ประกอบอาชีพการเกษตร (ปลูกพืช) จำนวน 21 คน คิดเป็นร้อยละ 7.2 ลูกจ้างหน่วยงานเอกชน จำนวน 13 ราย คิดเป็นร้อยละ 4.4 ลูกจ้างหน่วยงานรัฐ และรับจ้างทั่วไป จำนวน 8 ราย คิดเป็นร้อยละ 2.73 และประกอบอาชีพการเกษตร (เลี้ยงสัตว์) จำนวน 5 คน คิดเป็นร้อยละ 1.71 ตามลำดับ

1.2 การศึกษาปัญหาและอุปสรรคในการประกอบอาชีพ พบว่า ปัญหาและอุปสรรคในการประกอบอาชีพที่มีความถี่สูงสุด 3 อันดับแรก ได้แก่ 1) ต้นทุนการผลิตสูง จำนวน 105 คน คิดเป็นร้อยละ 35.84 และ 2) ราคาผลผลิตไม่แน่นอน จำนวน 84 คน คิดเป็นร้อยละ 28.67 และขาดแคลนน้ำสำหรับการเกษตร จำนวน 81 คน คิดเป็นร้อยละ 27.65 ตามลำดับ

1.3 การศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับการประกอบอาชีพเสริมทางการเกษตร ของชุมชนตำบลสิบเอ็ดศอก อำเภอบ้านโพธิ์ จังหวัดฉะเชิงเทรา จำนวน 293 คน ผลการวิจัยสามารถสรุปประเด็นสำคัญได้ ดังนี้

1.3.1 การประกอบอาชีพเสริมที่นอกเหนือจากอาชีพหลัก พบว่า กลุ่มตัวอย่างมีการประกอบอาชีพเสริม จำนวน 211 คน คิดเป็นร้อยละ 72.01 และไม่ได้มีการประกอบอาชีพเสริม จำนวน 82 คน คิดเป็นร้อยละ 27.99 โดยผู้ที่ประกอบอาชีพเสริมส่วนใหญ่เลือกประกอบอาชีพทำการเกษตรแบบผสมผสาน จำนวน 124 คน คิดเป็นร้อยละ 58.77 รองลงมา คือ เลี้ยงปลาหรือสัตว์น้ำชนิดอื่น จำนวน 38 คน คิดเป็นร้อยละ 18.09 ค้าขาย

จำนวน 17 คน คิดเป็นร้อยละ 8.06 รับจ้างทั่วไป จำนวน 12 คน คิดเป็นร้อยละ 5.69 ปลูกไม้ผล จำนวน 11 คน คิดเป็นร้อยละ 5.21 และเลี้ยงสัตว์ จำนวน 9 คน คิดเป็นร้อยละ 4.27 ตามลำดับ

1.3.2 ระยะเวลาและเหตุผลในการประกอบอาชีพเสริม ผลการวิจัยพบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเสริมมาแล้ว 1 - 5 ปี จำนวน 116 คน คิดเป็นร้อยละ 54.98 รองลงมา คือ 6 - 10 ปี จำนวน 80 คน คิดเป็นร้อยละ 37.91 และประกอบอาชีพเสริมมาแล้วมากกว่า 10 ปี จำนวน 15 คน คิดเป็นร้อยละ 7.11 โดยเหตุผลในการประกอบอาชีพเสริมที่มีความถี่สูงสุด 3 อันดับแรก ได้แก่ เพื่อเพิ่มรายได้ จำนวน 196 คน คิดเป็นร้อยละ 92.89 รองลงมา คือ เพื่อสร้างความมั่นคงในชีวิต จำนวน 123 คน คิดเป็นร้อยละ 58.29 และเพื่อได้เข้าสังคมรวมกลุ่มกับสมาชิกในชุมชน จำนวน 65 คน คิดเป็นร้อยละ 30.81

1.3.3 ช่องทางในการรับรู้ข่าวสารการประกอบอาชีพเสริมทางการเกษตร โดยช่องทางการรับรู้ข่าวสารที่มีความถี่สูงสุด 3 อันดับแรก ได้แก่ 1) เพื่อนบ้านหรือผู้นำชุมชน จำนวน 236 คน คิดเป็นร้อยละ 80.55 2) ช่องทางออนไลน์ ได้แก่ เฟซบุ๊ก ไลน์ อินสตาแกรม ฯลฯ จำนวน 154 คน คิดเป็นร้อยละ 52.56 และ 3) สื่ออิเล็กทรอนิกส์ ได้แก่ วิทยุกระจายเสียง โทรทัศน์ จำนวน 121 คน คิดเป็นร้อยละ 41.30

2. ผลการศึกษาความรู้และการปฏิบัติตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ของชุมชนตำบลสิบเอ็ดศอก อำเภอบ้านโพธิ์ จังหวัดฉะเชิงเทรา

2.1 ผลการศึกษาระดับความรู้เกี่ยวกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง โดยใช้เครื่องมือแบบสัมภาษณ์ครัวเรือน เพื่อวัดความรู้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง วัดจากการให้คะแนนเป็นรายข้อ จำนวน 24 ข้อ เลือกคำตอบเพียงคำตอบเดียว คือ ใช่ และ ไม่ใช่ โดยมีเกณฑ์การให้คะแนน คือ ตอบถูก ให้ 1 คะแนน ตอบผิด ให้ 0 และทำการวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติ การแปลผลระดับความรู้เกี่ยวกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ใช้การจัดระดับคะแนนจากแบบวัดความรู้ จำนวน 24 ข้อ โดยพิจารณาจากคะแนนรวมและแบ่งช่วงคะแนนออกเป็น 3 ระดับ ตามหลักการแบ่งช่วงคะแนนเท่า ๆ กัน เพื่อจัดระดับผลการวัด ได้แก่ ระดับความรู้น้อย ระดับความรู้ปานกลาง และระดับความรู้มาก ได้ผลดังแสดงในตารางที่ 1

ตารางที่ 1 จำนวนและร้อยละประชากรจำแนกตามระดับความรู้ตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

(n = 293)

ระดับความรู้ของเกษตรกรเกี่ยวกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง	จำนวน (คน)	ร้อยละ
มีความรู้ในระดับน้อย	15	5.12
มีความรู้ในระดับปานกลาง	57	19.45
มีความรู้ในระดับมาก	221	75.43
มากที่สุด = 24, น้อยที่สุด = 7, เฉลี่ย = 18.71		

จากผลในตารางที่ 1 พบว่า ภาพรวมกลุ่มตัวอย่างมีค่าเฉลี่ยคะแนนความรู้เกี่ยวกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจเท่ากับ 18.71 คะแนน จากคะแนนเต็ม 24 คะแนน โดยมีคะแนนต่ำสุด 7 คะแนน และคะแนนสูงสุด 24 คะแนน เมื่อจำแนกตามระดับความรู้ พบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่มีความรู้ในระดับมาก จำนวน 221 คน คิดเป็นร้อยละ 75.43 มีความรู้ในระดับปานกลาง จำนวน 57 คน คิดเป็นร้อยละ 19.45 และ มีความรู้ในระดับน้อย จำนวน 15 คน คิดเป็นร้อยละ 5.12

2.2 ผลการศึกษาระดับการการปฏิบัติตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง โดยใช้เครื่องมือแบบสัมภาษณ์ครัวเรือน เพื่อวัดระดับการปฏิบัติ จำนวน 10 ข้อ แบ่งเกณฑ์ตามมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) ใช้เกณฑ์การให้คะแนน 3 ระดับ แปลความหมายของข้อมูลเป็นมาตราส่วนประมาณค่ากำหนดเกณฑ์การแปลค่าคะแนนโดยใช้การแบ่งช่วงชั้นเท่ากัน (Class Interval) ทำการวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติ ได้ผลดังแสดงในตารางที่ 2

ตารางที่ 2 ระดับการปฏิบัติตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

(n = 293)

หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง	ระดับการปฏิบัติ		
	ค่าเฉลี่ย $\bar{x}$	S.D.	แปลผล
1. ความพอประมาณ	2.43	0.57	มาก
2. ความมีเหตุผล	1.98	0.47	ปานกลาง
3. การมีภูมิคุ้มกันในตัว	1.91	0.60	ปานกลาง
4. เงื่อนไขความรู้	2.41	0.55	มาก
5. เงื่อนไขคุณธรรม	2.72	0.47	มาก
รวม	**2.29**	**0.61**	**ปานกลาง**

จากผลในตารางที่ 2 พบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่มีระดับการปฏิบัติตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{x}$ = 2.29, S.D. = 0.61) โดยพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านความพอประมาณ อยู่ในระดับมาก ($\bar{x}$ = 2.43, S.D. = 0.46) โดยเกษตรกรส่วนใหญ่ทำงานในปริมาณที่เหมาะสมกับความสามารถของตนเองไม่มากหรือน้อยเกินไป (ร้อยละ 77.13) ส่วนด้านความมีเหตุผลอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{x}$ = 1.98, S.D. = 0.47) โดยเกษตรกรส่วนใหญ่มีการวางแผนการประกอบอาชีพอย่างมีเหตุผลและเลือกทำงานตามความถนัดของตนเอง ด้านการมีภูมิคุ้มกันในตัว อยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{x}$ = 1.91, S.D. = 0.52) โดยเกษตรกรส่วนใหญ่มีการกระจายความเสี่ยงในการลงทุน แต่ยังขาดการรวบรวมข้อมูลและการวิเคราะห์แนวโน้มอย่างต่อเนื่อง ขณะที่ด้านเงื่อนไขความรู้ อยู่ในระดับมาก ($\bar{x}$ = 2.41, S.D. = 0.55) แสดงให้เห็นว่าเกษตรกรให้ความสำคัญกับการพัฒนาทักษะและการเรียนรู้ที่จำเป็นต่อการประกอบอาชีพ และด้านเงื่อนไขคุณธรรม มีค่าเฉลี่ยสูงที่สุด ($\bar{x}$ = 2.72, S.D. = 0.47) อยู่ในระดับมาก โดยเกษตรกรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพด้วยความซื่อสัตย์สุจริต ไม่เอารัดเอาเปรียบผู้อื่น และมีความรับผิดชอบต่อสังคม

2.3 ผลการวิจัยเชิงคุณภาพ ความรู้ความเข้าใจและความสามารถในการนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการดำเนินชีวิตของคนในชุมชน จากการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 20 คน โดยประกอบด้วย 1) ผู้นำชุมชนและแกนนำกลุ่ม จำนวน 12 คน และ 2) ชาวบ้านทั่วไปหรือเกษตรกรรายย่อย จำนวน 8 คน และนำมาวิเคราะห์เนื้อหา พบว่า ความรู้และความเข้าใจของคนในชุมชนสามารถแบ่งออกเป็น 3 มิติหลัก ดังนี้

2.3.1 มิติของความเข้าใจในหลักการพื้นฐาน ผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่เห็นว่า คนในชุมชนส่วนใหญ่เข้าใจหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในเชิงแนวคิดพื้นฐานว่า คือ การดำรงชีวิตอย่างเรียบง่ายและไม่ฟุ่มเฟือย แต่ยังไม่เข้าใจเชิงลึกถึงเงื่อนไขของความรู้และคุณธรรม ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญในการประยุกต์ใช้เพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน เช่น “ชาวบ้านเข้าใจว่าพอเพียง คือ การประหยัด ใช้จ่ายเท่าที่จำเป็น แต่ยังไม่รู้ว่าต้องมีการวางแผนและคิดให้รอบคอบก่อนตัดสินใจทำกิจกรรมทางเศรษฐกิจ” (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 1, 2568) “บางคนเข้าใจ

คำว่าพอเพียงว่าไม่ต้องพัฒนา แค่ปลูกพืชกินเองก็พอ ซึ่งทำให้ไม่เกิดแรงจูงใจในการต่อยอดอาชีพ” (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 2, 2568) และ “เคยอบรมเรื่องพอเพียง รู้ว่าต้องมีเหตุผล มีภูมิคุ้มกัน แต่จำได้ไม่หมด” (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 14, 2568)

2.3.2 มิติของการนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน ผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่เห็นว่า ชุมชนสามารถนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้บางส่วน แต่ยังไม่สามารถขยายผลไปสู่การวางแผนทางเศรษฐกิจหรือการบริหารจัดการต้นทุนได้อย่างเป็นระบบ เช่น “หลายครัวเรือนมีความตั้งใจใช้หลักพอเพียง เช่น ปลูกผักกินเอง ลดรายจ่าย แต่ยังไม่มีการเก็บข้อมูลต้นทุนหรือวางแผนผลผลิต ทำให้ไม่รู้ว่าคุ้มค่าหรือไม่” (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 3, 2568) “คนในหมู่บ้านใช้หลักพอเพียงในชีวิตประจำวันได้ดี แต่ถ้าจะทำอาชีพเสริมยังขาดความเข้าใจเรื่องการบริหารเวลาและต้นทุน เพราะมักจะทำเท่าที่สะดวก” (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 5, 2568) และ “ทำเท่าที่มีแรง ไม่ได้ทำเป็นระบบ” (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 15, 2568)

2.3.3 มิติของการนำไปใช้ในระดับกลุ่มหรือชุมชน ผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่เห็นว่า มีบางกลุ่มที่พยายามประยุกต์ใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในการบริหารจัดการกิจกรรมร่วมกัน เช่น กลุ่มวิสาหกิจชุมชนที่รวมตัวกันเพื่อผลิตและจำหน่ายสินค้าเกษตร แต่การดำเนินการยังขาดความต่อเนื่องและกลไกสนับสนุนด้านการวางแผนและการตลาด เช่น “กลุ่มของเราพยายามเอาหลักพอเพียงมาใช้ เช่น ทำบัญชีร่วมกัน เน้นความซื่อสัตย์ และแบ่งปันผลประโยชน์เท่าเทียม แต่ยังไม่มีคนคอยให้คำปรึกษาเรื่องการวางแผนการผลิต การกำหนดราคา หรือหาตลาด” (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 12, 2568) “บางกลุ่มเริ่มต้นดี แต่พอไม่มีคนสนับสนุนต่อเนื่อง ก็หยุดไป เพราะขาดองค์ความรู้ในการบริหารจัดการ” (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 4, 2568) และ “เขามีรวมกลุ่มกัน แต่ผมไม่ได้เข้าไปลึก แค่ช่วยเวลามีกิจกรรม” (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 13, 2568)

3. ผลการศึกษาแนวทางและเสนอแนะการพัฒนาอาชีพเสริมทางการเกษตร ที่เหมาะสมและเป็นประโยชน์ต่อประชากรในชุมชนตำบลสิบเอ็ดศอก อำเภอบ้านโพธิ์ จังหวัดฉะเชิงเทรา

3.1 ผลการสำรวจความต้องการพัฒนาอาชีพเสริมของเกษตรกรตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงด้วยแบบสัมภาษณ์ครัวเรือน พบว่า รูปแบบการพัฒนาอาชีพเสริมที่ต้องการสูงสุด คือ การฝึกอบรมอาชีพเสริม (88.40%) รองลงมา คือ การโค้ชและการรับคำปรึกษาจากผู้เชี่ยวชาญ (46.76%) และการสร้างเครือข่ายแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับหน่วยงานหรือชุมชนอื่น (37.54%) ในส่วนของวิชาชีพที่ต้องการและสอดคล้องกับบริบทชุมชนมากที่สุด คือ เทคโนโลยีการแปรรูปและการพัฒนาผลิตภัณฑ์อาหารจากผลผลิตทางการเกษตร (54.61%) รองลงมา คือ การตลาดและช่องทางการจำหน่ายผลผลิต (42.32%) และเกษตรอินทรีย์ (38.23%) พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ความพร้อมและสะดวกในการเข้าร่วมกิจกรรมพัฒนาอาชีพเสริมได้ทุกวันในเวลาว่างจากการประกอบอาชีพหลัก (75.77%) และสามารถเข้าร่วมได้เฉพาะวันหยุด เสาร์ อาทิตย์ และวันหยุดนักขัตฤกษ์ (24.23%)

3.2 ผลการวิจัยเชิงคุณภาพ จากการเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เชิงลึกกับตัวแทนประชากรในพื้นที่ตำบลสิบเอ็ดศอก จำนวน 20 คน โดยประกอบด้วย 1) ผู้นำชุมชนและแกนนำกลุ่ม จำนวน 12 คน และ 2) ชาวบ้านทั่วไปหรือเกษตรกรรายย่อย จำนวน 8 คน ข้อมูลที่ได้ถูกนำมาวิเคราะห์เชิงเนื้อหาและสามารถสรุปประเด็นสำคัญเกี่ยวกับแนวทางการพัฒนาอาชีพเสริมทางการเกษตรตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงได้ 4 ประเด็น ดังนี้

3.2.1 แรงผลักดันให้เกิดการหาอาชีพเสริม ผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่เห็นว่า ความไม่มั่นคงของอาชีพหลัก คือ การทำประมงเป็นสาเหตุหลักที่ทำให้คนในชุมชนต้องมองหาอาชีพเสริมเพื่อความอยู่รอด ทั้งราคาผลผลิตที่ผันผวน ต้นทุนอาหารสัตว์น้ำที่เพิ่มสูง ปัญหาทรัพยากรน้ำที่ขาดแคลน รวมทั้งปัญหาทางธรรมชาติในบางช่วงที่ทำให้รายได้จากประมงไม่เพียงพอต่อการดำรงชีพ เช่น ต้นทุนอาหารสัตว์น้ำสูงมาก ราคากุ้งขึ้นลงเร็ว บางช่วงถึงกับขาดทุน” (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 1, 2568) “ช่วงนี้คนในชุมชนเจอปัญหาเรื่องราคากุ้ง ทำแล้วกำไรน้อย” (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 3, 2568) “ความไม่แน่นอนสูง ยิ่งน้ำเสียหรือแล้งก็ยิ่งหนัก” (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 11, 2568) และ “อยากมีรายได้เพิ่มช่วงที่ว่างจากการเลี้ยงกุ้ง” (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 20, 2568)

3.2.2 ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเลือกอาชีพเสริมของครัวเรือน ผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่เห็นว่าปัจจัยหลัก คือ การใช้ต้นทุนต่ำ ความพร้อมของทรัพยากรที่มี ความพร้อมของครัวเรือน และทุนทางสังคมและชุมชน โดยคนในชุมชนมักเลือกอาชีพที่ทำได้ง่ายและไม่กระทบต่ออาชีพหลัก เช่น ปลูกผักสวนครัว เกษตรผสมผสาน เลี้ยงไก่ไข่ หรือเลี้ยงปลานิลเสริม เช่น “ปัจจัยในการเลือกทำอาชีพเสริม คนส่วนใหญ่ดูเรื่อง ต้นทุนเริ่มต้น ความพร้อมในพื้นที่ และเวลา” (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 1, 2568) และ “บ้านที่เริ่มเลี้ยงสัตว์หรือปลูกผักเสริมจะมีความมั่นคงขึ้น เห็นได้ชัดว่ารายจ่ายลดลง” (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 5, 2568) “อาชีพเสริมต้องไม่หนักเกินไป ใช้แรงงานในบ้านก็ทำได้” (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 6, 2568) “ชาวบ้านหลายคนเลือกทำอาชีพเสริมจากคำแนะนำของเพื่อนบ้านหรือผู้ใหญ่บ้าน” (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 7, 2568) และ “เลือกงานที่ทำควบคู่กับการเลี้ยงกุ้งที่เป็นงานหลักได้” (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 16, 2568)

3.2.3 ผลลัพธ์เชิงบวกจากการประกอบอาชีพเสริม ผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่เห็นว่า อาชีพเสริมให้ผลลัพธ์ที่จับต้องได้ต่อชีวิตของครัวเรือน โดยช่วยเพิ่มรายได้ ลดค่าใช้จ่ายในครัวเรือน เสริมความมั่นคงด้านอาหารและภูมิคุ้มกันของครัวเรือน เช่น “ผลผลิตกินเองเหลือก็ขาย การมีอาชีพเสริมช่วยได้ เพราะลดค่าใช้จ่ายในครัวเรือนได้ทันที” (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 4, 2568) “ปลูกผักกินเอง ลดค่าใช้จ่ายในบ้านได้” (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 9, 2568) “สมาชิกที่ทำอาชีพเสริมเพื่อลดความเสี่ยงมีความมั่นคงขึ้น โดยเฉพาะช่วงราคากุ้งผันผวน” (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 12, 2568) และ “ช่วยให้ครอบครัวอยู่ได้ไม่ลำบาก” (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 17, 2568)

3.2.4 ปัญหาและข้อเสนอแนะเพื่อการพัฒนาอาชีพเสริมที่ยั่งยืน ผู้ให้ข้อมูลเสนอข้อเสนอแนะหลากหลายมิติ เพื่อให้การทำอาชีพเสริมมีความยั่งยืนมากขึ้น ตั้งแต่การเพิ่มความรู้ การจัดการน้ำ การวางแผนการผลิต และการรวมกลุ่มสร้างตลาดในชุมชน โดยประเด็นที่พบมากที่สุด คือ การขาดทักษะและความรู้ที่จำเป็น เช่น การแปรรูป การตลาด การจัดการเงินทุน และการทำเกษตรอินทรีย์ เช่น “ผมอยากให้ชุมชนได้รับการอบรมเรื่อง เกษตรอินทรีย์และการแปรรูป เพราะตลาดกำลังต้องการ และสอดคล้องกับหลักพอเพียงใช้ต้นทุนน้อยแต่ทำได้จริง” (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 8, 2568) “ควรเริ่มจากการให้ความรู้เรื่องการทำบัญชีครัวเรือน และสอนเรื่องการพอประมาณ” (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 3, 2568) “การวางแผนการผลิตและการจัดการเงินลงทุน” (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 4, 2568) “อยากให้มีการตั้งกลุ่มตลาดชุมชน ซื้อขายผลผลิตกันในพื้นที่” (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 10, 2568) “เครือข่ายเรียนรู้กับชุมชนอื่น และเพิ่มทักษะการแปรรูป” (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 18, 2568) และ “อยากให้มีคนช่วยเหลือหรือติดตามผมหลังอบรม” (ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 19, 2568)

อภิปรายผล

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาปัจจัยส่วนบุคคลและวิเคราะห์สภาพปัญหาและอุปสรรคในการประกอบอาชีพ 2) ศึกษาความรู้และการปฏิบัติตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง และ 3) ศึกษาแนวทางพัฒนาอาชีพเสริมทางการเกษตรที่เหมาะสมต่อบริบทของชุมชนตำบลสิบเอ็ดศอก อำเภอบ้านโพธิ์ จังหวัดฉะเชิงเทรา ผลการอภิปรายสามารถสรุปตามวัตถุประสงค์ ได้ดังนี้

1. สภาพปัจจัยพื้นฐาน ปัญหาและอุปสรรคในการประกอบอาชีพ ผลการวิจัยแสดงให้เห็นว่าประชากรส่วนใหญ่เป็นผู้ใหญ่ อายุระหว่าง 41 - 60 ปี อายุเฉลี่ย 50 ปี และมีสัดส่วนผู้หญิงสูงกว่าผู้ชาย ระดับการศึกษาส่วนใหญ่ คือ ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย/ปวช. ข้อมูลดังกล่าวสะท้อนถึงศักยภาพและข้อจำกัดของแรงงานในด้านการปรับตัวต่อเทคโนโลยี การเข้าถึงข้อมูล และการพัฒนาอาชีพเสริม นอกจากนี้ ขนาดครัวเรือนเฉลี่ย 5 คน แสดงถึงภาระรับผิดชอบสูง ซึ่งส่งผลต่อความจำเป็นในการสร้างรายได้เสริมเพื่อความมั่นคงของครัวเรือน (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2567) อาชีพหลักของชุมชน คือ เลี้ยงกุ้ง ซึ่งการพึ่งพาอาชีพประมงในสัดส่วนสูงทำให้รายได้ของครัวเรือนมีความเปราะบางต่อความผันผวนของราคาสัตว์น้ำ ต้นทุนอาหารสัตว์น้ำ และคุณภาพน้ำ นอกจากนี้ ปัญหาสำคัญที่พบ ได้แก่ ต้นทุนการผลิตสูง ราคาผลผลิตไม่แน่นอน และขาดแคลนน้ำสำหรับการเกษตร ซึ่งสะท้อนถึงความเสี่ยงทางเศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อมที่เกี่ยวข้องกับสภาพภูมิอากาศและโครงสร้างพื้นฐานด้านน้ำ ผลดังกล่าวสอดคล้องกับงานวิจัย ที่พบว่า การพึ่งพาอาชีพประมงและทรัพยากรธรรมชาติอย่างสูงทำให้ครัวเรือนชนบทมีความเปราะบางต่อความไม่แน่นอนของตลาดและสิ่งแวดล้อม (สรายุธ รัศมี, 2568); (Faysse, N. et al., 2022) ผลการศึกษาพบว่า ครัวเรือนส่วนใหญ่มีอาชีพเสริมถึง 72.01% โดยส่วนใหญ่เป็นเกษตรแบบผสมผสาน รองลงมา คือ การเลี้ยงปลาสัตว์น้ำ และการค้าขาย การกระจายอาชีพเสริมลักษณะนี้สะท้อนกลยุทธ์การลดความเสี่ยงทางเศรษฐกิจของครัวเรือนชนบท ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัย ที่พบว่า ครัวเรือนชนบทส่วนใหญ่เลือกสร้างรายได้ทางเลือกอื่นเพื่อเพิ่มความมั่นคงทางเศรษฐกิจ (กนกวรา พวงประยงค์ และสานิตย์ หนูนิล, 2561) นอกจากนี้ ช่องทางรับรู้ข่าวสารหลักเพื่อการพัฒนาอาชีพเสริม ได้แก่ เพื่อนบ้านหรือผู้นำชุมชน รองลงมา คือ สื่อออนไลน์ และสื่ออิเล็กทรอนิกส์ แสดงให้เห็นบทบาทสำคัญของทุนสังคมและทุนมนุษย์ในการถ่ายทอดความรู้และสนับสนุนการตัดสินใจประกอบอาชีพ การเข้าถึงข้อมูลและเครือข่ายสังคมมีผลต่อความสามารถของครัวเรือนในการกระจายความเสี่ยงและเพิ่มความยืดหยุ่นของรายได้ (พระมหาสุพัตร์ วชิราวุโธ และเกรียงไกร พินยารัก, 2568)

2. ความรู้และการปฏิบัติตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ผลการศึกษาพบว่า กลุ่มตัวอย่างมีความรู้เกี่ยวกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในระดับมาก (ร้อยละ 75.43) แต่การปฏิบัติในภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง โดยเฉพาะในมิติความมีเหตุผลและการมีภูมิคุ้มกัน สะท้อนให้เห็นถึงช่องว่างระหว่างความรู้และการปฏิบัติ (Knowledge-practice Gap) ทั้งนี้ แม้ว่าข้อมูลเชิงคุณภาพจะชี้ให้เห็นว่าการตีความหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของชุมชนมักเน้นความประหยัดและการใช้ทรัพยากรอย่างจำเป็น มากกว่าการมองเชิงระบบในด้านการวางแผน การจัดการข้อมูล และการประเมินความเสี่ยง แต่ในอีกด้านหนึ่ง ครัวเรือนเกษตรกรยังเผชิญข้อจำกัดเชิงโครงสร้างหลายประการ ได้แก่ ภาระหนี้สิน การขาดแคลนเงินทุนหมุนเวียน และทัศนคติรวมถึงความเชื่อที่ถูกปลูกฝังจากบริบทครอบครัวให้ยึดติดกับรูปแบบการประกอบอาชีพเดิม โดยครัวเรือนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเลี้ยงกุ้งเป็นหลัก

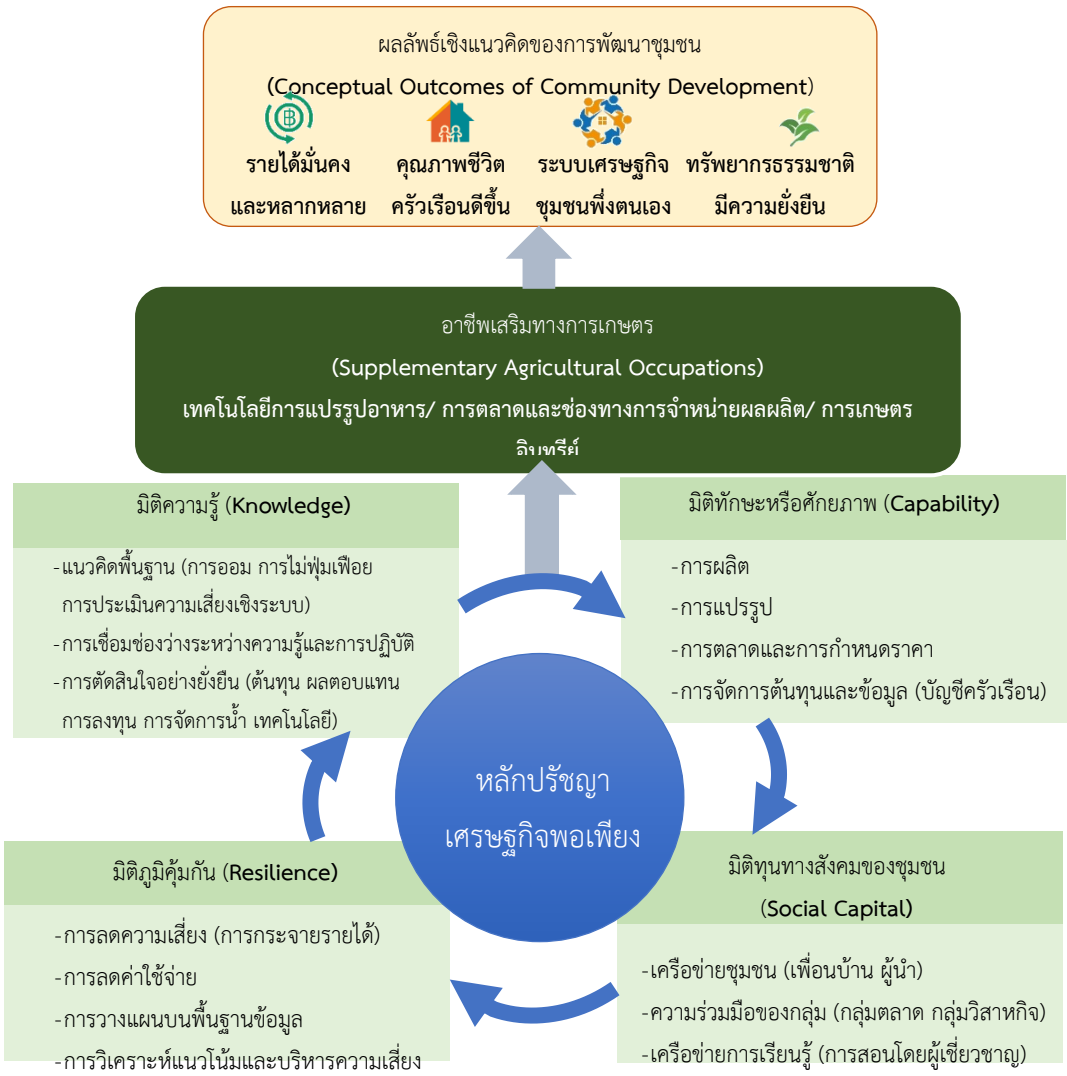
ซึ่งข้อจำกัดดังกล่าวส่งผลให้ความสามารถในการตัดสินใจเชิงปรับตัวและการนำองค์ความรู้ไปประยุกต์ใช้ในทางปฏิบัติมีขอบเขตจำกัด อันเป็นปัจจัยสำคัญที่อธิบายการดำรงอยู่ของช่องว่างระหว่างความรู้และการปฏิบัติในระดับครัวเรือน ซึ่งส่งผลต่อความสามารถในการตัดสินใจและการประยุกต์ใช้ความรู้ในทางปฏิบัติ สถานการณ์ดังกล่าวสอดคล้องกับรายงานการวิจัยที่ชี้ว่าหลายพื้นที่ยังขาดความเข้าใจอย่างครบถ้วนเกี่ยวกับเงื่อนไขด้านความรู้และคุณธรรมของหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง (ชญานนท์ มิ่งสมร และคณะ, 2566) ขณะเดียวกัน ผลการศึกษาพบว่า ชุมชนมีระดับคุณธรรมค่อนข้างสูง ซึ่งเป็นทุนทางสังคมสำคัญในการส่งเสริมการรวมกลุ่มและความร่วมมือทางเศรษฐกิจ (Putnam, R. D., 2000) ดังนั้น การนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปสู่การปฏิบัติอย่างยั่งยืนจึงควรคำนึงถึงการเสริมสร้างความเข้าใจเชิงระบบควบคู่กับการจัดการข้อจำกัดเชิงโครงสร้าง และการต่อยอดทุนทางสังคมที่มีอยู่เดิม

3. แนวทางพัฒนาอาชีพเสริมทางการเกษตรตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ผลการวิจัยพบว่า ชุมชนตำบลสิบเอ็ดศอกมีความต้องการพัฒนาอาชีพเสริมทางการเกษตรใน 3 ด้านหลัก ได้แก่ การแปรรูปและพัฒนาผลิตภัณฑ์อาหาร การตลาดและช่องทางจำหน่าย และเกษตรอินทรีย์ ซึ่งการให้ความสำคัญกับการแปรรูปสะท้อนถึงความพยายามเพิ่มความมั่นคงรายได้และลดความเสี่ยง โดยเฉพาะสำหรับครัวเรือนเกษตรรายย่อยที่รายได้ผันผวน (วนิดา เสร็จกิจ, 2565) ขณะที่ความสนใจด้านการตลาดและช่องทางจำหน่ายสอดคล้องกับผลการศึกษาอื่นที่ระบุว่าการรวมกลุ่มและเข้าถึงตลาดช่วยลดความเสี่ยงและเพิ่มอำนาจต่อรองของเกษตรกร (Khushwaha, R., 2024) ความสนใจด้านเกษตรอินทรีย์สะท้อนแนวโน้มความต้องการอาหารปลอดภัยที่เพิ่มขึ้นทั้งในระดับโลกและระดับประเทศ นอกจากนี้ ยังช่วยลดต้นทุนการใช้สารเคมีและความเสี่ยงต่อสุขภาพและสิ่งแวดล้อมในระยะยาว (อาทิตยา พองพรหม, 2562); (Garcia, S. N. et al., 2020) ข้อมูลเชิงคุณภาพยังชี้ว่าชุมชนต้องการการฝึกอบรม การโค้ช การให้คำปรึกษา และเครือข่ายเรียนรู้ ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนาศักยภาพของครัวเรือนตามแนวทางความสามารถ (Capability Approach) เพื่อเลือกและบริหารจัดการอาชีพเสริมได้อย่างมีประสิทธิภาพ (Robeyns, I., 2021)

องค์ความรู้ใหม่

การสังเคราะห์ผลการวิจัยนำไปสู่การพัฒนาแบบจำลอง SCR (Sufficiency-Capability-Resilience Model for Community Agricultural Livelihoods) ซึ่งเป็นแบบจำลองเชิงแนวคิดที่ตั้งอยู่บนหลักฐานเชิงประจักษ์จากกรณีศึกษา (Empirically Informed Conceptual Model) ของชุมชนตำบลสิบเอ็ดศอก อำเภอบ้านโพธิ์ จังหวัดฉะเชิงเทรา แบบจำลองดังกล่าวมีวัตถุประสงค์เพื่ออธิบายกรอบความสัมพันธ์เชิงกระบวนการของการพัฒนาอาชีพเสริมทางการเกษตรในระดับครัวเรือนและชุมชน ภายใต้บริบทของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ผลการสังเคราะห์ชี้ให้เห็นว่า ความยั่งยืนของอาชีพเสริมมิได้ขึ้นอยู่กับการเพิ่มรายได้ในระยะสั้นเพียงมิติเดียว หากแต่เป็นผลจากการพัฒนาองค์ประกอบสำคัญอย่างบูรณาการในสี่มิติ ได้แก่ 1) มิติความรู้ (Knowledge) ซึ่งครอบคลุมทั้งความรู้เชิงแนวคิดและความรู้เชิงระบบ เช่น การวางแผนต้นทุน การจัดการทรัพยากร และการใช้เทคโนโลยีการผลิตอย่างเหมาะสมกับบริบท 2) มิติศักยภาพหรือความสามารถในการดำเนินการ (Capability) ของครัวเรือนในด้านการผลิต การแปรรูป การตลาด และการจัดการต้นทุน 3) มิติภูมิคุ้มกัน (Resilience) ซึ่งสะท้อนความสามารถ

ในการรับมือและปรับตัวต่อความผันผวนของอาชีพหลัก ความเสี่ยงทางเศรษฐกิจ และการเปลี่ยนแปลงด้านสภาพแวดล้อม และ 4) มิติทุนทางสังคม (Social Capital) ซึ่งทำหน้าที่เป็นกลไกสนับสนุนการเรียนรู้ร่วมกัน การรวมกลุ่มทางเศรษฐกิจ และการจัดการทรัพยากรในระดับชุมชน แบบจำลอง SCR นี้ มีการจัดระบบความรู้จากข้อมูลภาคสนามและการอธิบายความสัมพันธ์เชิงกระบวนการขององค์ประกอบทั้งสี่มิติดังกล่าวอย่างเป็นระบบในบริบทของการพัฒนาอาชีพเสริมทางการเกษตรระดับชุมชน ซึ่งช่วยเติมเต็มช่องว่างของงานวิจัยด้านการพัฒนาอาชีพและการพัฒนาชุมชนที่มักพิจารณาปัจจัยเหล่านี้ในลักษณะแยกส่วน อย่างไรก็ตาม แบบจำลอง SCR ที่นำเสนอในงานวิจัยนี้ยังอยู่ในระดับของการสรุปในเชิงกรอบแนวคิด และยังไม่ได้ผ่านการนำไปทดสอบหรือประเมินผลสัมฤทธิ์เชิงประจักษ์ในเชิงปฏิบัติ งานวิจัยในอนาคตจึงควรนำแบบจำลองดังกล่าวไปใช้เป็นกรอบในการออกแบบการวิจัยเชิงทดลองหรือการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เพื่อประเมินความเหมาะสมและศักยภาพในการอธิบายกระบวนการพัฒนาอาชีพเสริมในบริบทพื้นที่และกลุ่มชุมชนที่หลากหลายต่อไป

ภาพที่ 1 แบบจำลองการพัฒนาอาชีพเสริมทางการเกษตรของชุมชนตำบลสิบเอ็ดศอก อำเภอบ้านโพธิ์ จังหวัดฉะเชิงเทรา บนฐานปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง SCR Model (Sufficiency-Capability-Resilience Model for Community Agricultural Livelihoods)

สรุปและข้อเสนอแนะ

สรุปผลการวิจัยพบว่า ครัวเรือนในตำบลสิบเอ็ดศอก อำเภอบ้านโพธิ์ จังหวัดฉะเชิงเทรา ซึ่งมีอาชีพหลัก คือ การเลี้ยงกุ้ง กำลังเผชิญข้อจำกัดด้านต้นทุนการผลิตที่สูง ความผันผวนของราคาผลผลิต และปัญหาการขาดแคลนน้ำ ส่งผลให้ความมั่นคงทางรายได้จากอาชีพหลักลดลง และเกิดการพึ่งพาอาชีพเสริมในระดับครัวเรือนมากขึ้น อาชีพเสริมดังกล่าวส่วนใหญ่เป็นกิจกรรมการเกษตรขนาดย่อมที่สอดคล้องกับบริบททรัพยากรในพื้นที่ รวมถึงการแปรรูปผลผลิตทางการเกษตรและสมุนไพรในท้องถิ่น ซึ่งมีบทบาทในการลดค่าใช้จ่าย กระจายความเสี่ยง และเสริมความสามารถในการพึ่งพาตนเองของครัวเรือน ภายใต้บริบทดังกล่าว ความมั่นคงที่เกิดขึ้นจึงควรอธิบายในกรอบของความมั่นคงเชิงการดำรงชีพ (livelihood security) มากกว่าการพิจารณาความมั่นคงทางเศรษฐศาสตร์จากรายได้สุทธิเพียงมิติเดียว ขณะเดียวกันชุมชนมีความรู้เกี่ยวกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในระดับมาก แต่การปฏิบัติยังอยู่ในระดับปานกลาง โดยเฉพาะด้านความมีเหตุผลและภูมิคุ้มกัน ซึ่งต้องการทักษะเพิ่มเติมด้านการวางแผนต้นทุน และการจัดการความเสี่ยง จากผลวิจัยเชิงคุณภาพพบว่า หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง มักถูกตีความเพียงในเชิงการประหยัดมากกว่าการวางแผนเชิงกลยุทธ์ ส่งผลให้การประยุกต์ใช้ยังทำได้ไม่เต็มรูปแบบ อย่างไรก็ดีชุมชนมีทุนทางสังคมสูงซึ่งเอื้อต่อการรวมกลุ่มและการพัฒนาอาชีพร่วมกัน นอกจากนี้ ผลการวิจัยชี้ว่าชุมชนต้องการพัฒนาทักษะด้านการแปรรูป การตลาด และเกษตรอินทรีย์ ซึ่งสอดคล้องกับการสร้างภูมิคุ้มกันเชิงเศรษฐกิจ ผลการวิจัยนำไปสู่การพัฒนาแบบจำลอง SCR (Sufficiency-Capability-Resilience Model) ซึ่งเสนอแนวทางการพัฒนาอาชีพเสริม ผ่านการเสริมสร้างความรู้ ทักษะ ภูมิคุ้มกัน และทุนทางสังคมควบคู่กับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง แบบจำลองนี้ช่วยให้ครัวเรือนสามารถบริหารจัดการความเสี่ยง เพิ่มรายได้ที่มั่นคง และยกระดับคุณภาพชีวิตชุมชนอย่างเป็นระบบ ทั้งนี้ ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติควรเน้นการพัฒนาอาชีพเสริมในรูปแบบการฝึกอบรม การรับคำปรึกษาจากผู้เชี่ยวชาญ รวมทั้งสนับสนุนการสร้างเครือข่ายแลกเปลี่ยนเรียนรู้ โดยมีสำนักงานเกษตรอำเภอและจังหวัด สำนักงานพัฒนาชุมชน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เป็นหน่วยงานหลักในการสนับสนุนด้านความรู้ การรวมกลุ่ม และการใช้ทรัพยากรในระดับพื้นที่ จากผลการวิจัยพบว่า ความยั่งยืนของอาชีพเสริมและมิติภูมิคุ้มกันของครัวเรือนยังไม่สามารถประเมินได้อย่างครบถ้วนภายในกรอบเวลาการศึกษา การวิจัยในอนาคตจึงควรศึกษาปัจจัยความสำเร็จระยะยาว พัฒนาเครื่องมือประเมินภูมิคุ้มกันครัวเรือน และทดสอบแบบจำลอง SCR เชิงประจักษ์ในพื้นที่ที่มีความพร้อมในการดำเนินการ

เอกสารอ้างอิง

กนกวรา พวงประยงค์ และสานิตย์ หนูนิล. (2561). สังคมชนบทไทยสมัยใหม่กับปัจจัยกำหนดวิถีการดำเนินชีวิต. วารสารสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 44(2), 34-64.

กรมการปกครอง. (2567). สถิติประชากรกระทรวงมหาดไทย. เรียกใช้เมื่อ 15 ตุลาคม 2568 จาก https://shorturl.asia/clw0O

ชญานนท์ มิ่งสมร และคณะ. (2566). ปัจจัยที่มีผลต่อการปฏิบัติตามรูปแบบเกษตรผสมผสานของเกษตรกรในเขตตำบลแจ้ซ้อน อำเภอเมืองปาน จังหวัดลำปาง. วารสารวิจัยและส่งเสริมวิชาการเกษตร, 40(1), 161-171.

ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 1. (20 มิ.ย. 2568). แนวทางการพัฒนาอาชีพเสริมตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง. (เมตตา เร่งขวนขวาย, ผู้สัมภาษณ์)

ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 10. (22 ก.ค. 2568). แนวทางการพัฒนาอาชีพเสริมตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง. (เมตตา เร่งขวนขวาย, ผู้สัมภาษณ์)

ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 11. (22 ก.ค. 2568). แนวทางการพัฒนาอาชีพเสริมตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง. (ทสพล รวมฉิมพลี, ผู้สัมภาษณ์)

ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 12. (22 ก.ค. 2568). แนวทางการพัฒนาอาชีพเสริมตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง. (ทสพล รวมฉิมพลี, ผู้สัมภาษณ์)

ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 13. (23 ก.ค. 2568). แนวทางการพัฒนาอาชีพเสริมตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง. (ทสพล รวมฉิมพลี, ผู้สัมภาษณ์)

ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 14. (23 ก.ค. 2568). แนวทางการพัฒนาอาชีพเสริมตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง. (ทสพล รวมฉิมพลี, ผู้สัมภาษณ์)

ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 15. (23 ก.ค. 2568). แนวทางการพัฒนาอาชีพเสริมตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง. (ทสพล รวมฉิมพลี, ผู้สัมภาษณ์)

ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 16. (23 ก.ค. 2568). แนวทางการพัฒนาอาชีพเสริมตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง. (ทสพล รวมฉิมพลี, ผู้สัมภาษณ์)

ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 17. (23 ก.ค. 2568). แนวทางการพัฒนาอาชีพเสริมตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง. (ทสพล รวมฉิมพลี, ผู้สัมภาษณ์)

ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 18. (23 ก.ค. 2568). แนวทางการพัฒนาอาชีพเสริมตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง. (ทสพล รวมฉิมพลี, ผู้สัมภาษณ์)

ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 19. (23 ก.ค. 2568). แนวทางการพัฒนาอาชีพเสริมตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง. (ทสพล รวมฉิมพลี, ผู้สัมภาษณ์)

ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 2. (20 มิ.ย. 2568). แนวทางการพัฒนาอาชีพเสริมตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง. (เมตตา เร่งขวนขวาย, ผู้สัมภาษณ์)

ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 20. (23 ก.ค. 2568). แนวทางการพัฒนาอาชีพเสริมตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง. (ทสพล รวมฉิมพลี, ผู้สัมภาษณ์)

ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 3. (20 มิ.ย. 2568). แนวทางการพัฒนาอาชีพเสริมตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง. (เมตตา เร่งขวนขวาย, ผู้สัมภาษณ์)

ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 4. (20 มิ.ย. 2568). แนวทางการพัฒนาอาชีพเสริมตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง. (เมตตา เร่งขวนขวาย, ผู้สัมภาษณ์)

ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 5. (20 มิ.ย. 2568). แนวทางการพัฒนาอาชีพเสริมตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง. (เมตตา เร่งขวนขวาย, ผู้สัมภาษณ์)

ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 6. (20 มิ.ย. 2568). แนวทางการพัฒนาอาชีพเสริมตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง. (เมตตา เร่งขวนขวาย, ผู้สัมภาษณ์)

ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 7. (22 ก.ค. 2568). แนวทางการพัฒนาอาชีพเสริมตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง. (เมตตา เร่งขวนขวาย, ผู้สัมภาษณ์)

ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 8. (22 ก.ค. 2568). แนวทางการพัฒนาอาชีพเสริมตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง. (เมตตา เร่งขวนขวาย, ผู้สัมภาษณ์)

ผู้ให้ข้อมูลคนที่ 9. (22 ก.ค. 2568). แนวทางการพัฒนาอาชีพเสริมตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง. (เมตตา เร่งขวนขวาย, ผู้สัมภาษณ์)

พระมหาสุพัตร์ วชิราวุโธ และเกรียงไกร พินยารัก. (2568). แนวคิดตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อส่งเสริมทุนทางสังคมเข้มแข็ง. วารสารสหวิชาการงานวิจัยและนวัตกรรมสังคม, 1(1), 66-73.

มูลนิธิชัยพัฒนา. (2563). โครงการตามแนวพระราชดำริ: เศรษฐกิจพอเพียง. เรียกใช้เมื่อ 18 ตุลาคม 2568 จาก https://www.chaipat.or.th

วนิดา เสร็จกิจ. (2565). การพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนในบริบทของการพัฒนาประเทศ. วารสารเศรษฐศาสตร์การเมืองบูรพา, 8(1), 81-106.

สรายุธ รัศมี. (2568). การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศกับเศรษฐกิจท้องถิ่นไทย: ความท้าทายและโอกาสเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน. วารสารการจัดการและพัฒนาท้องถิ่น มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม, 5(1), 82-96.

สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร. (2568). รายงานภาวะเศรษฐกิจการเกษตร ไตรมาส 1 ปี 2568. เรียกใช้เมื่อ 29 ตุลาคม 2568 จาก https://oae.go.th/uploads/files/2025/06/19/e77f785a6f2902ac.pdf

สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2567). สรุปผลที่สำคัญ: การสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน พ.ศ. 2566. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานสถิติแห่งชาติ กระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม.

องค์การบริหารส่วนตำบลสิบเอ็ดศอก. (2563). ข้อมูลพื้นฐานตำบล. เรียกใช้เมื่อ 18 ตุลาคม 2568 จาก https://sibaidsok.go.th/public/

องค์การสหประชาชาติประจำประเทศไทย. (2558). กรอบเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals: SDGs). เรียกใช้เมื่อ 29 ตุลาคม 2568 จาก https://www.sdgmove. com/intro-to-sdgs/

อาทิตยา พองพรหม. (2562). หลักการและรูปแบบเกษตรกรรมยั่งยืน. (พิมพ์ครั้งที่ 1). กรุงเทพมหานคร: สำนักพัฒนาและถ่ายทอดเทคโนโลยี สำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม.

Faysse, N. et al. (2022). Which pathway to address interrelated challenges to farm sustainability in Thailand? Views of local actors. Regional Environmental Change, 22(1), 11. https://doi.org/10.1007/s10113-021-01871-2.

Garcia, S. N. et al. (2020). One health for food safety, food security, and sustainable food production. Frontiers in Sustainable Food Systems, 4, 1. https://doi.org/10.3389/fsufs.20 20.00001.

Khushwaha, R. (2024). Farmer Cooperatives and Collective Marketing. New York: Routledge.

Krejcie, R. V. & Morgan, D. W. (1970). Determining sample size for research activities. Educational and Psychological Measurement, 30(3), 607-610.

Prayukvong, W. et al. (2024). The sufficiency economy philosophy as an approach to social innovation: case studies of local governments in Thailand. The European Journal of Social Science Research, 37(1), 118-135.

Putnam, R. D. (2000). Bowling Alone: The National Bestseller. New York: Simon and Schuster.

Robeyns, I. (2021). The capability approach. Oxfordshire: Routledge.

Rovinelli, R. J. & Hambleton, R. K. (1977). On the Use of Content Specialists in the Assessment of Criterion-Referenced Test Item Validity. Tijdschrift Voor Onderwijs Research, 2(1977), 49-60.

บทความวิจัย

ข่าวลวงสุขภาพและวัฒนธรรมการสื่อสารไทย: การวิเคราะห์เชิงประจักษ์จากฐานข้อมูลโคแฟค*

HEALTH MISINFORMATION AND THAI COMMUNICATION CULTURE: AN EMPIRICAL ANALYSIS FROM COFACT DATABASE

นิษฐา หรุ่นเกษม
Nitta Roonkaseam
คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร กรุงเทพมหานคร ประเทศไทย
Faculty of Management Science, Phranakhon Rajabhat University, Bangkok, Thailand
*Corresponding author E-mail: nitta@pnru.ac.th

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์เชิงประจักษ์เกี่ยวกับลักษณะ รูปแบบการนำเสนอ เนื้อหา กลไกทางวัฒนธรรม และพลวัตของข่าวลวงสุขภาพในสังคมไทยจากฐานข้อมูลโคแฟค (ประเทศไทย) รวมถึงสังเคราะห์โมเดลวัฒนธรรมการสื่อสารข่าวลวงสุขภาพของคนไทย เพื่อนำไปประยุกต์ใช้ในการสร้างภูมิคุ้มกันทางข้อมูลและกำหนดนโยบายการสื่อสารสุขภาพ ใช้วิธีการวิจัยแบบผสมผสาน โดยวิเคราะห์ข้อมูลข่าวลวงสุขภาพจำนวน 1,726 รายการ ที่เผยแพร่ระหว่างเดือนตุลาคม พ.ศ. 2562 ถึงพฤศจิกายน พ.ศ. 2567 ด้วยการวิเคราะห์เชิงปริมาณควบคู่กับการวิเคราะห์เนื้อหาเชิงคุณภาพ ผลการวิจัยพบว่า 1) ข่าวลวงสุขภาพส่วนใหญ่ (ร้อยละ 97) อยู่ในรูปแบบข้อความสั้นที่ออกแบบให้แชร์ได้รวดเร็วและเร้าอารมณ์ โดยมุ่งเป้าไปยังกลุ่มเปราะบางทางข้อมูล 3 กลุ่มหลัก ได้แก่ ผู้สูงอายุ (ข่าวโรคเรื้อรังและสมุนไพร) ผู้ป่วยโรคร้ายแรง (ข่าวทางเลือกแห่งความหวัง) และกลุ่มคนรักสุขภาพและความงาม (ข่าวโภชนาการและการลดน้ำหนัก) 2) เนื้อหาข่าวลวงขับเคลื่อนด้วยกลไกทางวัฒนธรรมที่ผสมผสานความเชื่อพื้นบ้าน วาทกรรมวิทยาศาสตร์เทียม การสื่อสารเชิงสัมพันธ์ และการใช้อารมณ์ความกลัวและความหวังเพื่อสร้างความน่าเชื่อถือ 3) แนวโน้มของข่าวลวงมีความสัมพันธ์โดยตรงกับวิกฤตการณ์ทางสังคม โดยเพิ่มสูงสุดในช่วงการระบาดของโรคโควิด-19 ในฐานะกลไกจัดการความตื่นตระหนกทางสังคม ก่อนลดลงในช่วงหลังวิกฤตแต่ยังคงดำรงอยู่ในประเด็นด้านโภชนาการและความงาม และ 4) งานวิจัยได้สังเคราะห์โมเดลวัฒนธรรมการสื่อสารข่าวลวงสุขภาพของคนไทย ซึ่งอธิบายการปะทะสังสรรค์ระหว่างพลวัตเชิงเวลากับมิติทางวัฒนธรรมการสื่อสาร โมเดลดังกล่าวสามารถใช้เป็นฐานข้อมูลเชิงประจักษ์สำหรับการออกแบบกลยุทธ์และนโยบายการสื่อสารสุขภาพเชิงป้องกัน รวมถึงการสร้างภูมิคุ้มกันทางข้อมูลที่สอดคล้องกับบริบทสังคมไทยในระดับเชิงระบบได้

คำสำคัญ: ข่าวลวงสุขภาพ, วัฒนธรรมการสื่อสาร, กลุ่มเปราะบางทางข้อมูล, โคแฟค (ประเทศไทย)

* Received 19 December 2025; Revised 8 January 2026; Accepted 17 January 2026

Abstract

This research article aims to empirically analyze the characteristics, presentation formats, content, cultural mechanisms, and dynamics of health misinformation in Thai society based on the Cofact (Thailand) database, as well as to synthesize the "Thai Health Misinformation Communication Culture Model" for application in building information immunity and formulating health communication policies. A mixed-methods approach was employed to analyze 1,726 cases of health misinformation disseminated between October 2019 and November 2024, utilizing quantitative analysis coupled with qualitative content analysis. The findings revealed that: 1) The majority of health misinformation (97%) appeared in short-text formats designed for rapid sharing and emotional arousal, primarily targeting three information-vulnerable groups: older adults (chronic diseases and herbal remedies), patients with serious illnesses (alternative hope), and health-conscious and beauty-oriented groups (nutrition and weight loss). 2) The content was driven by cultural mechanisms blending folk beliefs, pseudoscientific discourse, relational communication, and the use of fear and hope to establish credibility. 3) Trends in misinformation were directly correlated with social crises, peaking during the COVID-19 pandemic as a mechanism to manage social panic, before declining in the post-crisis period while persisting in nutrition and beauty issues. and 4) The study synthesized the "Thai Health Misinformation Communication Culture Model," explaining the interaction between temporal dynamics and communication culture dimensions. This model serves as an empirical basis for designing preventive health communication strategies and policies, including building information immunity aligned with the Thai social context at a systemic level.

Keywords: Health Misinformation, Communication Culture, Information-Vulnerable Groups, Cofact (Thailand)

บทนำ

ในยุคข้อมูลล้นเกิน (Information Overload) การแพร่กระจายของข่าวลวงด้านสุขภาพ (Health Misinformation) บนสื่อสังคมออนไลน์ได้กลายเป็นปัญหาสำคัญที่ส่งผลกระทบต่อความปลอดภัยทางสุขภาวะของประชาชนอย่างกว้างขวาง โดยเฉพาะในช่วงการระบาดของโรคโควิด-19 ซึ่งองค์การอนามัยโลกได้ชี้ให้เห็นถึงภาวะ "ข้อมูลข่าวสารระบาด" (Infodemic) ที่ข่าวลวงแพร่กระจายรวดเร็วไม่ต่างจากเชื้อไวรัส ส่งผลให้ประชาชนตัดสินใจด้านสุขภาพบนพื้นฐานของข้อมูลที่คลาดเคลื่อน (World Health Organization, 2020) ปรากฏการณ์ดังกล่าวสะท้อนว่าปัญหาข่าวลวงสุขภาพมิได้เป็นเพียงความผิดพลาดของข้อมูลเชิงเทคนิค หากแต่เชื่อมโยงอย่างลึกซึ้งกับกระบวนการสื่อสาร อารมณ์ ความเชื่อ และบริบททางวัฒนธรรมของสังคม

งานวิจัยทั้งในระดับนานาชาติและในประเทศไทยชี้ให้เห็นตรงกันว่า ข่าวลวงด้านสุขภาพมักอาศัยกลไกทางอารมณ์และวัฒนธรรมการสื่อสารเป็นตัวขับเคลื่อนสำคัญ เช่น การใช้ความกลัวและความหวังเกินจริง การอ้างอิงผู้เชี่ยวชาญเทียม หรือการผสมผสานความเชื่อพื้นบ้านเข้ากับภาษาทางการแพทย์เพื่อสร้างความน่าเชื่อถือ (Wardle, C. & Derakhshan, H., 2017); (Borges do Nascimento, I. J. et al., 2022) ในขณะที่บริบทสังคมไทย ข่าวลวงสุขภาพมักแพร่กระจายในกลุ่มที่มีความเปราะบางทางข้อมูล อาทิ ผู้สูงอายุ ผู้ป่วยโรคเรื้อรัง หรือผู้ที่พึ่งพาความสัมพันธ์ส่วนบุคคลในการรับรู้ข้อมูล ซึ่งการส่งต่อข้อมูลในลักษณะดังกล่าวมักให้ความสำคัญกับความห่วงใย ความใกล้ชิด และความเชื่อ มากกว่าหลักฐานทางวิทยาศาสตร์ (เสาวภาคย์ รัตนพงศ์, 2563)

อย่างไรก็ตาม แม้งานวิจัยจำนวนมากจะตระหนักถึงความรุนแรงของปัญหาข่าวลวงด้านสุขภาพ การศึกษาที่ผ่านมาโดยส่วนใหญ่ยังมุ่งเน้นการอธิบายกลไกการตรวจสอบข่าวหรือประสิทธิผลของแพลตฟอร์มตรวจสอบข้อมูล ขณะที่ยังขาดการศึกษาเชิงระบบที่มุ่งวิเคราะห์ข่าวลวงสุขภาพในฐานะปรากฏการณ์ทางวัฒนธรรมการสื่อสาร โดยเฉพาะการวิเคราะห์เนื้อหา กลไกทางวัฒนธรรม และพลวัตของข่าวลวงที่เปลี่ยนแปลงไปตามช่วงเวลาในบริบทสังคมไทย ช่องว่างทางองค์ความรู้ดังกล่าวส่งผลให้การออกแบบมาตรการสื่อสารสุขภาพเชิงป้องกันยังขาดความเข้าใจเชิงลึกเกี่ยวกับพฤติกรรมการสื่อสารและการรับรู้ของประชาชนในชีวิตจริง

ในบริบทนี้ โคแฟค (ประเทศไทย) ทำหน้าที่เป็นมากกว่าฐานข้อมูลตรวจสอบข่าว หากแต่เป็นพื้นที่กลางของการมีส่วนร่วมของภาคประชาชนในการส่งต่อ ตั้งคำถาม และต่อรองความหมายของข้อมูลสุขภาพในสังคมดิจิทัล ฐานข้อมูลของโคแฟคจึงสะท้อนทั้งเนื้อหาของข่าวลวงด้านสุขภาพและกระบวนการสื่อสารที่เกิดขึ้นจริงในช่วงเวลาต่าง ๆ การใช้ข้อมูลจากโคแฟคเป็นแหล่งข้อมูลหลักจึงเอื้อต่อการศึกษาข่าวลวงสุขภาพในมิติของวัฒนธรรมการสื่อสาร มากกว่าการพิจารณาเพียงความถูกต้องหรือความผิดพลาดของข้อมูลเชิงข้อเท็จจริง

ด้วยเหตุนี้ งานวิจัยเรื่อง “ข่าวลวงสุขภาพและวัฒนธรรมการสื่อสารไทย: การวิเคราะห์เชิงประจักษ์จากฐานข้อมูลโคแฟค” จึงมุ่งอุดช่องว่างทางวิชาการดังกล่าว โดยใช้การศึกษาเชิงประจักษ์จากข้อมูลข่าวลวงด้านสุขภาพในช่วงก่อน ระหว่าง และหลังวิกฤตการระบาดของโรคโควิด-19 เพื่ออธิบายลักษณะ รูปแบบ และแนวโน้มของการนำเสนอข่าวลวง รวมถึงกลุ่มเป้าหมายที่มีความเปราะบางทางข้อมูล ควบคู่กับการวิเคราะห์เนื้อหา กลไกทางวัฒนธรรม อารมณ์ และความเชื่อที่แฝงอยู่ในกระบวนการสื่อสารข่าวลวงสุขภาพของสังคมไทย ตลอดจนนำผลการศึกษามาสังเคราะห์เป็นโมเดลวัฒนธรรมการสื่อสารข่าวลวงสุขภาพของคนไทย เพื่อเป็นฐานองค์ความรู้สำหรับการนำไปประยุกต์ใช้ในการเสริมสร้างภูมิคุ้มกันทางข้อมูลและการกำหนดนโยบายการสื่อสารสุขภาพที่สอดคล้องกับบริบทสังคมไทยอย่างเหมาะสม

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาลักษณะและรูปแบบการนำเสนอของข่าวลวงด้านสุขภาพ รวมถึงกลุ่มเป้าหมายที่มีความเปราะบางทางข้อมูลในสังคมไทย

2. เพื่อวิเคราะห์เนื้อหาและกลไกทางวัฒนธรรม ที่ปรากฏในข่าวลวงด้านสุขภาพ โดยเฉพาะการใช้วาทกรรม ความเชื่อ และอารมณ์ความรู้สึก

3. เพื่อศึกษาแนวโน้มและพลวัตของข่าวลวงด้านสุขภาพ ในช่วงก่อน ระหว่าง และหลังวิกฤตการระบาดของโรคโควิด-19

4. เพื่อสังเคราะห์โมเดลวัฒนธรรมการสื่อสารข่าวลวงสุขภาพของคนไทย สำหรับนำไปประยุกต์ใช้ในการสร้างภูมิคุ้มกันทางข้อมูลและกำหนดนโยบายการสื่อสารสุขภาพ

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้ใช้วิธีการแบบผสมผสาน เพื่อวิเคราะห์ทั้งแนวโน้มเชิงปริมาณและวัฒนธรรมการสื่อสารเชิงคุณภาพของข่าวลวงสุขภาพ

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

การวิจัยนี้ศึกษาข้อมูลจากฐานข้อมูล โคแฟค (ประเทศไทย) (Cofact.org) ซึ่งเป็นแพลตฟอร์มตรวจสอบข้อเท็จจริงแบบร่วมมือ (Collaborative Fact-Checking) โดยคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) เป็นข่าวลวงด้านสุขภาพที่เผยแพร่ระหว่างเดือนตุลาคม พ.ศ. 2562 ถึงพฤศจิกายน พ.ศ. 2567 จำนวน 1,726 รายการ ทั้งนี้ กลุ่มตัวอย่างครอบคลุมทั้งข่าวที่ได้รับการตรวจสอบแล้วและข่าวที่อยู่ระหว่างการตรวจสอบ เพื่อให้สามารถสะท้อนลักษณะการไหลเวียนของข้อมูลและพลวัตความตื่นตระหนกทางสังคม (Social Panic) ในช่วงวิกฤตได้ครอบคลุมกว่าการเลือกเฉพาะข่าวที่ผ่านการตรวจสอบแล้วเพียงอย่างเดียว

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือวิจัย คือ แบบบันทึกข้อมูล (Data Recording Sheet) ที่พัฒนาขึ้นตามกรอบแนวคิดวัฒนธรรมการสื่อสาร ครอบคลุมข้อมูล 3 มิติ ได้แก่ 1) ข้อมูลพื้นฐานของข่าว 2) เนื้อหาและกลวิธีทางภาษา และ 3) พลวัตเชิงเวลา เครื่องมือดังกล่าวผ่านการตรวจสอบคุณภาพโดยผู้เชี่ยวชาญจากโคแฟคและผ่านการทดลองใช้ (Pilot Test) เพื่อปรับปรุงเกณฑ์การลงรหัสให้มีความชัดเจนแม่นยำ

การเก็บรวบรวมข้อมูล

การวิจัยนี้เก็บรวบรวมข้อมูลระหว่างเดือนธันวาคม พ.ศ. 2567 ถึงมกราคม พ.ศ. 2568 โดยสืบค้นข้อมูลผ่านคำสำคัญ (Keywords) ที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ สุขภาพ โรคและการรักษา โภชนาการ วัคซีน สุขภาพจิต และการแพทย์ทางเลือก ข้อมูลที่ได้จะถูกคัดกรองและจำแนกสถานะก่อนบันทึกลงในแบบบันทึกข้อมูล ทั้งนี้เพื่อลดอคติของผู้วิจัย (Researcher Bias) และเพิ่มความน่าเชื่อถือของข้อมูล คณะผู้วิจัยใช้วิธีการลงรหัสโดยผู้ดำเนินการ 2 คน (Inter-coder Reliability) ทำการวิเคราะห์แยกกันและนำผลมาเปรียบเทียบ หากพบความคลาดเคลื่อนจะทำการหารือร่วมกันโดยอ้างอิงเกณฑ์การจำแนกของโคแฟคเป็นหลักในการตัดสิน

การวิเคราะห์ข้อมูล

ใช้วิธีการวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed Methods) ประกอบด้วย 1) การวิเคราะห์เชิงปริมาณ ใช้สถิติเชิงพรรณนา (ความถี่, ร้อยละ) เพื่ออธิบายแนวโน้มเชิงเวลาและสัดส่วนประเด็นข่าว และ 2) การวิเคราะห์เชิงคุณภาพ ใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) เพื่อถอดรหัสรูปแบบภาษา กลวิธีการบิดเบือน และวาทกรรมทางวัฒนธรรม อาทิ การใช้ถ้อยคำเร้าอารมณ์ และการผสมผสานความเชื่อพื้นบ้าน เพื่อสร้างความเข้าใจปรากฏการณ์ข่าวลวงสุขภาพในสังคมไทยอย่างรอบด้าน

ผลการวิจัย

จากการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงประจักษ์จากฐานข้อมูลโคแฟค (ประเทศไทย) จำนวน 1,726 รายการ ระหว่างเดือนตุลาคม พ.ศ. 2562 ถึงพฤศจิกายน พ.ศ. 2567 สามารถจำแนกผลการศึกษาได้ ดังนี้

1. ลักษณะ รูปแบบการนำเสนอ และกลุ่มเป้าหมายที่มีความเปราะบางทางข้อมูล ผลการวิจัยพบว่า ข่าวลวงสุขภาพในสังคมไทยส่วนใหญ่อยู่ในรูปแบบข้อความสั้น คิดเป็นร้อยละ 97 (1,678 รายการ) ซึ่งมักปรากฏในลักษณะ “ข้อความส่งต่อ” ที่ออกแบบให้สามารถอ่านและแชร์ได้ในระยะเวลาอันสั้น สอดคล้องกับพฤติกรรมการใช้งานสื่อสังคมออนไลน์ในชีวิตประจำวัน ข้อความเหล่านี้มักใช้ถ้อยคำเชิงห่วงใยและเร่งด่วน เช่น “แชร์ไว้เตือนกันนะ” “เพื่อนหมอบอกมา” หรือ “ด่วน!” เพื่อกระตุ้นการส่งต่ออย่างรวดเร็วโดยไม่ผ่านการตรวจสอบเชิงเหตุผลอย่างรอบคอบ

ตัวอย่างเช่น ข่าวลวงที่อ้างว่า “ดื่มน้ำสมุนไพรชนิดหนึ่งสามารถล้างพิษในตับได้” หรือ “หลีกเลี่ยงพฤติกรรมบางอย่างเพื่อป้องกันโรคร้าย” มักถูกนำเสนอในลักษณะข้อความสั้นที่ไม่มีแหล่งอ้างอิงทางวิชาการ แต่ใช้ความใกล้ชิดทางภาษาและความสัมพันธ์ทางสังคมเป็นฐานของความน่าเชื่อถือ ซึ่งสะท้อนลักษณะของ “วัฒนธรรมการสื่อสารแบบเร่งด่วน” (Instant Communication Culture) ที่ผู้รับสารใช้การตัดสินใจแบบทางลัด (Cognitive Shortcut) ในภาวะข้อมูลล้นเกิน

เมื่อพิจารณากลุ่มเป้าหมาย พบว่า ข่าวลวงสุขภาพมักมุ่งเป้าไปยังกลุ่มผู้รับสารที่มีความเปราะบางทางข้อมูล 3 กลุ่มหลัก ได้แก่ 1) กลุ่มผู้สูงอายุ ซึ่งมักเผชิญข่าวลวงเกี่ยวกับการรักษาโรคเรื้อรัง เช่น เบาหวาน ความดันโลหิตสูง หรือข้อเข่าเสื่อม โดยข่าวลวงมักอ้างอิงสมุนไพรหรือวิธีธรรมชาติ เช่น “น้ำต้มกระท่อมรักษาเบาหวานหายขาด” หรือ “ใบมะกรูดบำรุงสมอง” พร้อมใช้ถ้อยคำเชิงผลลัพธ์เด็ดขาด เช่น “หายขาด” หรือ “ป้องกันได้ 100%” ซึ่งสะท้อนบทบาทของความเชื่อในภูมิปัญญาแพทย์พื้นบ้านในฐานะทุนทางวัฒนธรรมของกลุ่มผู้สูงอายุ 2) กลุ่มผู้ป่วยโรคร้ายแรง ซึ่งข่าวลวงมักนำเสนอ “ทางเลือกแห่งความหวัง” เช่น “น้ำมะนาวร้อนรักษามะเร็งได้” หรือ “มะเร็งระยะสุดท้ายหายภายใน 30 วัน” ข่าวลักษณะนี้ทำงานผ่านวาทกรรมแห่งความหวังและการเยียวยาทางอารมณ์ เพื่อตอบสนองภาวะความเปราะบางทางจิตใจของผู้ป่วย แม้จะขาดหลักฐานทางวิทยาศาสตร์รองรับ และ 3) กลุ่มคนรักสุขภาพและความงาม ซึ่งมักเป็นคนวัยทำงานและคนรุ่นใหม่ ข่าวลวงเน้นประเด็นโภชนาการ การลดน้ำหนัก และการดูแลรูปลักษณ์ เช่น “กินไข่ต้มลดน้ำหนักได้” หรือ “ดื่มน้ำขิงผสมน้ำผึ้งขจัดไขมัน” โดยใช้ถ้อยคำเชิงบวก เช่น “ธรรมชาติ” “ปลอดสารเคมี” และ “ได้ผลจริง” สะท้อนค่านิยมสุขภาพแบบองค์รวมและการดูแลสุขภาพด้วยตนเองในวัฒนธรรมดิจิทัล

2. เนื้อหาและกลไกทางวัฒนธรรมที่ขับเคลื่อนข่าวลวงสุขภาพ ข่าวลวงสุขภาพในฐานข้อมูลโคแฟค (ประเทศไทย) สามารถจำแนกได้เป็น 5 หมวดหลัก ได้แก่ 1) การรักษาโรคร้ายแรงด้วยวิธีธรรมชาติ (ร้อยละ 32) 2) โควิด-19 และวัคซีน 3) อาหารและโภชนาการ 4) ผลิตภัณฑ์เสริมอาหารและเครื่องสำอาง และ 5) สุขภาพทั่วไปในชีวิตประจำวัน โดยแต่ละหมวดสะท้อนพลวัตทางวัฒนธรรม การสื่อสารสุขภาพที่ผสานความเชื่อ ภูมิปัญญา และอิทธิพลของสื่อดิจิทัล ดังนี้

2.1 การรักษาโรคร้ายแรงด้วยวิธีธรรมชาติ (ร้อยละ 32) ข่าวลวงหมวดนี้มีจำนวนมากที่สุด เกี่ยวกับการรักษาโรคมะเร็ง เบาหวาน หรือโรคเรื้อรังด้วยสมุนไพร เช่น “น้ำมะนาวร้อนรักษามะเร็งได้” “สับปะรดทำลายเซลล์มะเร็ง” โดยใช้ “วาทกรรมความหวัง” อ้างอิง “ประสบการณ์ผู้ป่วยหายป่วย” และเน้นผลลัพธ์เด็ดขาด เช่น “หายขาดใน 7 วัน” เพื่อสร้างความเชื่อว่าทางเลือกธรรมชาติทดแทนการแพทย์แผนปัจจุบันได้

2.2 โควิด-19 และวัคซีน ข่าวลวงพบมากในช่วงปี 2563 - 2564 มีลักษณะ “แพร่เร็ว - อายุสั้น” เช่น “ฟ้าทะลายโจรป้องกันโควิดได้” “วัคซีนทำให้เป็นหมัน” “ใส่หน้ากากมากเกินไปทำให้ปอดอักเสบ” ใช้กลยุทธ์เน้นความกลัวและความไม่แน่นอน สะท้อนความไม่มั่นคงของความเชื่อในระบบสาธารณสุขและการขยายตัวของ “ภูมิคุ้มกันข้อมูลเทียม”

2.3 อาหารและโภชนาการ ข่าวหมวดนี้มักนำเสนอสูตรการกินเพื่อสุขภาพและการลดน้ำหนักแบบง่าย เช่น “กินไข่ต้มลดน้ำหนักได้” “ดื่มน้ำขิงผสมน้ำผึ้งขจัดไขมัน” “กินอาหารตามกรุ๊ปเลือดลดน้ำหนักได้” สะท้อนแนวโน้ม “การแพทย์แบบ DIY” และแนวคิด “อาหาร คือ ยา” ที่ผสมผสานความเชื่อดั้งเดิมกับการตลาดเชิงสุขภาพยุคใหม่

2.4 ผลิตภัณฑ์เสริมอาหารและเครื่องสำอาง ข่าวในหมวดนี้มีจำนวนเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องหลังปี 2565 ตามกระแส “ความงามเชิงสุขภาพ” เช่น “ยาลดน้ำหนักเห็นผลใน 7 วัน” “วิตามินซีป้องกันโควิดได้” สะท้อนการซ้อนทับระหว่าง “วาทกรรมสุขภาพ” และ “วาทกรรมการตลาด” ในลักษณะโฆษณาแฝง (Advertorial Misinformation)

2.5 สุขภาพทั่วไปในชีวิตประจำวัน ครอบคลุมประเด็นการนอน การดื่มน้ำ การออกกำลังกาย เช่น “นอนหลังเที่ยงคืนทำให้ตับพัง” “ดื่มน้ำเย็นหลังอาหารเสี่ยงหัวใจวาย” ผลการวิเคราะห์พบว่า ข่าวประเภทนี้มีแนวโน้มแพร่ต่อในกลุ่ม “ผู้สูงอายุและผู้ดูแลครอบครัว” มากกว่ากลุ่มวัยรุ่น

ข่าวลวงแต่ละหมวดสะท้อน “กระแสความสนใจของสังคมไทย” ในแต่ละช่วงเวลา โดยเฉพาะข่าวใหมวด “โควิด-19 และวัคซีน” ที่เพิ่มสูงสุดในช่วงปี 2563 - 2564 ก่อนจะลดลงเมื่อสถานการณ์คลี่คลาย ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างสถานการณ์สาธารณสุขกับพลวัตของวัฒนธรรมข่าวสาร

เมื่อพิจารณาเชิงกลไกการทำงานจะพบว่า ข่าวลวงเหล่านี้ขับเคลื่อนด้วย กลไกทางวัฒนธรรมร่วมกัน ได้แก่ 1) กลไกความเชื่อ โดยผสมผสานความจริงบางส่วนกับศัพท์วิทยาศาสตร์เทียม 2) กลไกอารมณ์ โดยเน้นความกลัว ความหวัง และความห่วงใย และ 3) กลไกความสัมพันธ์ โดยอ้างแหล่งที่มาในลักษณะบุคคลใกล้ชิด เช่น “เพื่อนหมอบอกมา” หรือ “สูตรจากญาติผู้ใหญ่” กลไกเหล่านี้ทำงานร่วมกันในลักษณะของการสร้าง “ความจริงเชิงอารมณ์” ซึ่งมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจรับและส่งต่อข้อมูลของผู้รับสารมากกว่าการประเมินข้อมูลเชิงเหตุผล

3. แนวโน้มและพลวัตของข่าวลวงสุขภาพตามบริบทสังคม ผลการวิเคราะห์แนวโน้มของข่าวลวงสุขภาพจากฐานข้อมูลโคแฟค พบว่า ปริมาณและลักษณะของข่าวลวงมีความเปลี่ยนแปลงอย่างชัดเจนตามบริบททางสังคม โดยเฉพาะสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 ซึ่งทำหน้าที่เป็นจุดเปลี่ยนสำคัญของภูมิทัศน์ข่าวลวงสุขภาพไทย ดังแสดงในตารางที่ 1

ตารางที่ 1 แนวโน้มของข่าวลวงสุขภาพในช่วงปี 2562 - 2567

ช่วงเวลา	ลักษณะเด่น	ปริมาณสูงสุด	ประเด็นหลัก
ก่อนโควิด (ต.ค. 2562 - ธ.ค. 2562)	ข่าวสุขภาพทั่วไปในชีวิตประจำวัน	ต่ำ (3 - 5 ข่าว/เดือน)	การดูแลสุขภาพทั่วไป เช่น การนอน ดื่มน้ำ
ช่วงโควิด-19 (ม.ค. 2563 - ธ.ค. 2564)	ปริมาณข่าวลวงเพิ่มสูงสุด	สูงสุดใน มี.ค. 2563 (166 ข่าว)	ข่าวโควิด-19 วัคซีน และสมุนไพรป้องกันโรค
หลังโควิด (ม.ค. 2565 - พ.ย. 2567)	ปริมาณข่าวลดลงแต่ยังต่อเนื่อง	10 - 20 ข่าว/เดือน	ข่าวเกี่ยวกับโภชนาการ การลดน้ำหนัก และสุขภาพจิต

ผลการวิเคราะห์แสดงให้เห็นว่า ในช่วงก่อนการแพร่ระบาดของโควิด-19 ข่าวลวงสุขภาพมีปริมาณค่อนข้างต่ำ และมุ่งเน้นประเด็นสุขภาพทั่วไปในชีวิตประจำวัน ตัวอย่างเช่น การนอนหลับ การดื่มน้ำ และการดูแลสุขภาพพื้นฐาน อย่างไรก็ตาม ในช่วงการแพร่ระบาดของโควิด-19 ปริมาณข่าวลวงเพิ่มขึ้นอย่างก้าวกระโดด โดยเฉพาะในช่วงต้นปี พ.ศ. 2563 ซึ่งเนื้อหาส่วนใหญ่มุ่งเน้นประเด็นโควิด-19 วัคซีน และสมุนไพรที่อ้างว่าสามารถป้องกันหรือรักษาโรคได้ สะท้อนภาวะความไม่แน่นอนและความวิตกกังวลของสังคมในช่วงวิกฤต หลังการคลี่คลายของสถานการณ์โควิด-19 ปริมาณข่าวลวงสุขภาพลดลงแต่ยังคงปรากฏอย่างต่อเนื่อง โดยเนื้อหาเปลี่ยนไปสู่ประเด็นโภชนาการ การลดน้ำหนัก และสุขภาพจิต ควบคู่กับการปรับรูปแบบการนำเสนอจากข่าวลวงเชิงข้อความและเว็บไซต์ ไปสู่ข้อความสั้นที่แชร์ได้ง่ายในสื่อสังคมออนไลน์ และการใช้ภาพประกอบปลอมเพื่อเพิ่มความน่าเชื่อถือ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2565 เป็นต้นมา

4. ผลการสังเคราะห์โมเดลวัฒนธรรมการสื่อสาร จากการบูรณาการผลการศึกษาด้านลักษณะ รูปแบบการนำเสนอ เนื้อหา และแนวโน้มเชิงเวลา ของข่าวลวงสุขภาพจากฐานข้อมูลโคแฟค (ประเทศไทย) ตามผลการวิจัยในหัวข้อที่ 1 - 3 ผู้วิจัยได้ดำเนินการสังเคราะห์เชิงอุปนัยเพื่ออธิบายภาพรวมเชิงโครงสร้างของปรากฏการณ์ข่าวลวงสุขภาพในบริบทสังคมไทย ผลการสังเคราะห์พบว่า ข่าวลวงสุขภาพมิได้เป็นเพียงผลผลิตของข้อมูลที่ไม่ถูกต้อง หากแต่เป็นปรากฏการณ์ทางการสื่อสารที่มีโครงสร้างความสัมพันธ์เชิงระบบ ซึ่งกำหนดทั้งจังหวะ (Timing) และทิศทาง (Direction) ของการผลิต การรับรู้ และการส่งต่อข้อมูลในสังคมดิจิทัล โดยโครงสร้างดังกล่าวประกอบด้วยปัจจัยหลัก 2 ส่วน ที่ทำงานสัมพันธ์กัน ได้แก่

4.1 ปัจจัยด้านพลวัตเชิงเวลา (Contextual Factor) ผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่า ระดับความวิกฤตของสถานการณ์ทางสังคมและสาธารณสุข (Crisis Level) ทำหน้าที่เป็นปัจจัยเชิงบริบทที่กำหนดปริมาณ รูปแบบ และน้ำหนักของข่าวลวงสุขภาพอย่างมีนัยสำคัญ โดยสามารถจำแนกพลวัตของข่าวลวงออกเป็น 3 ระยะหลัก ได้แก่ 1) ระยะก่อนวิกฤต ซึ่งข่าวลวงมักมุ่งเน้นการดูแลสุขภาพทั่วไปในชีวิตประจำวัน 2) ระยะวิกฤต ซึ่งข่าวลวงเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วและเน้นวาทกรรมความกลัว ความไม่แน่นอน และการป้องกันตนเอง และ 3) ระยะหลังวิกฤต ซึ่งข่าวลวงปรับตัวไปสู่การนำเสนอเนื้อหาด้านความหวัง การฟื้นฟูสุขภาพ และการจัดการร่างกายและจิตใจในระยะยาว

พลวัตเชิงเวลาดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า ข่าวลวงสุขภาพมีความอ่อนไหวต่อบริบททางสังคม และสามารถเปลี่ยนบทบาทจากเครื่องมือจัดการความวิตกกังวลในยามวิกฤต ไปสู่กลไกตอบสนองค่านิยมด้านสุขภาพและไลฟ์สไตล์ในภาวะปกติ

4.2 ปัจจัยด้านกลไกทางวัฒนธรรม (Cultural Mechanism Factor) การวิเคราะห์เนื้อหาเชิงลึกพบว่า การตัดสินใจเชื่อและส่งต่อข่าวลวงสุขภาพของผู้รับสารมิได้ตั้งอยู่บนการประเมินข้อเท็จจริงเชิงวิทยาศาสตร์เพียงอย่างเดียว หากแต่ถูกขับเคลื่อนด้วย กลไกทางวัฒนธรรม 5 มิติ ที่ทำงานซ้อนทับและเสริมแรงซึ่งกันและกัน ได้แก่ 1) ความเชื่อพื้นบ้านและภูมิปัญญาดั้งเดิม ซึ่งทำหน้าที่เป็นฐานทางความหมายในการตีความข้อมูลสุขภาพ 2) วาทกรรมวิทยาศาสตร์ผสมผสาน ที่นำศัพท์หรือแนวคิดทางวิทยาศาสตร์มาใช้ในลักษณะกึ่งถูกต้องเพื่อสร้างความน่าเชื่อถือ 3) ความสัมพันธ์ทางสังคม ซึ่งใช้ความไว้วางใจในเครือข่ายส่วนบุคคลมาทดแทนการตรวจสอบข้อมูล 4) อารมณ์และความหวัง ที่ทำหน้าที่เป็นแรงผลักดันสำคัญต่อการตัดสินใจเชื่อในยามเปราะบาง และ 5) การแสดงตัวตนดิจิทัล ซึ่งการส่งต่อข่าวลวงทำหน้าที่เป็นการแสดงบทบาทของตนในฐานะผู้หวังดีหรือผู้มีความรับผิดชอบต่อสังคมออนไลน์

กลไกทั้งห้ามิตินี้มิได้ทำงานแยกขาดจากกัน หากแต่เชื่อมโยงกันเป็นโครงข่ายทางความหมายที่ช่วยลดแรงต้านต่อข้อมูลเท็จ และเพิ่มแรงจูงใจในการส่งต่อข่าวลวงในบริบทวัฒนธรรมการสื่อสารของสังคมไทย

4.3 การสังเคราะห์โมเดลวัฒนธรรมการสื่อสารข่าวลวงสุขภาพของคนไทย จากโครงสร้างความสัมพันธ์ระหว่างพลวัตเชิงเวลาและกลไกทางวัฒนธรรมดังกล่าว ผู้วิจัยได้สังเคราะห์เป็น “โมเดลวัฒนธรรมการสื่อสารข่าวลวงสุขภาพของคนไทย” (Thai Health Misinformation Communication Culture Model) ซึ่งอธิบายเส้นทางการโน้มน้าวใจและพฤติกรรมการส่งต่อข่าวลวงในสังคมดิจิทัลไทยในลักษณะเชิงระบบ โมเดลดังกล่าวแสดงให้เห็นว่าการแพร่กระจายของข่าวลวงสุขภาพเกิดจากการปะทะสังสรรค์ระหว่างพลวัตเชิงเวลาและมิติทางวัฒนธรรม มากกว่าการเป็นเพียงปัญหาของข้อมูลที่ไม่ถูกต้อง โดยรายละเอียดขององค์ประกอบและความสัมพันธ์เชิงกลไกของโมเดลดังกล่าว จะถูกนำเสนอและอภิปรายในส่วน “องค์ความรู้ใหม่” ในหัวข้อถัดไป

อภิปรายผล

ผลการวิจัยเรื่อง “ข่าวลวงสุขภาพและวัฒนธรรมการสื่อสารไทย: การวิเคราะห์เชิงประจักษ์จากฐานข้อมูลโคแฟค” ชี้ให้เห็นว่า ข่าวลวงสุขภาพในสังคมไทยมิได้เป็นเพียงปัญหาด้านความถูกต้องของข้อมูล หากแต่เป็นปรากฏการณ์ทางสังคมและวัฒนธรรมที่เชื่อมโยงกับอารมณ์ ความสัมพันธ์ทางสังคม และพลวัตของสื่อดิจิทัลอย่างใกล้ชิด การอภิปรายผลสามารถสังเคราะห์เป็นประเด็นสำคัญได้ดังต่อไปนี้

ลักษณะและรูปแบบของข่าวลวงสุขภาพในบริบทสื่อดิจิทัลร่วมสมัย

ผลการวิจัยพบว่า ข่าวลวงสุขภาพในประเทศไทยส่วนใหญ่มีลักษณะเป็น ข้อความสั้นที่ใช้ภาษาเร้าอารมณ์และถูกออกแบบให้แชร์ต่อได้ง่ายในเครือข่ายสังคมออนไลน์ ข้อค้นพบนี้สอดคล้องกับงานที่ชี้ว่า ภาวะข้อมูลล้นเกินและความเหนื่อยล้าจากโซเชียลมีเดียทำให้ผู้ใช้ลดความสามารถในการประเมินความถูกต้องของข้อมูล และมีแนวโน้มแชร์ข้อมูลโดยไม่ตรวจสอบแหล่งที่มาอย่างรอบคอบ (Wu, M. & Pei, Y., 2022) ในเชิงวิเคราะห์ ผลการวิจัยสะท้อนว่าข่าวลวงไม่ได้อาศัยเหตุผลเชิงวิทยาศาสตร์เป็นแกนหลัก หากแต่ใช้ “อารมณ์” เป็นกลไกสำคัญในการดึงความสนใจและกระตุ้นการส่งต่อ

เมื่อพิจารณารูปแบบการสื่อสาร พบว่า ข่าวลวงสุขภาพในฐานข้อมูลโคแฟคมักอ้างอิงผู้เชี่ยวชาญที่ไม่ระบุตัวตน และใช้ถ้อยคำแสดงความห่วงใย เช่น “บอกต่อเพื่อความปลอดภัยของทุกคน” ข้อค้นพบนี้ชี้ให้เห็นว่าการแพร่กระจายข่าวลวงตั้งอยู่บน ความไว้วางใจในเครือข่ายใกล้ชิด มากกว่าการพิจารณาหลักฐานเชิงวิทยาศาสตร์ ลักษณะดังกล่าวสอดคล้องกับงานวิจัยที่ระบุว่า “ความไว้วางใจทางสังคม” มีอิทธิพลเหนือความรู้เชิงเทคนิคในกระบวนการรับและส่งต่อข้อมูลสุขภาพ (Kongkauroptham, W. et al., 2022) ผลการวิจัยจึงเสนอว่าการแชร์ข่าวลวงในบริบทไทยควรถูกมองเป็นรูปแบบหนึ่งของ การสื่อสารเชิงสัมพันธ์ (Relational Communication) มากกว่าการสื่อสารที่มุ่งบิดเบือนข้อเท็จจริงโดยเจตนา

นอกจากนี้ เมื่อพิจารณาพลวัตของสื่อในช่วงหลังปี พ.ศ. 2566 พบว่า ข่าวลวงด้านสุขภาพมีพัฒนาการไปสู่รูปแบบที่ซับซ้อนยิ่งขึ้น โดยเฉพาะการใช้คลิปวิดีโอสั้นและเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์เชิงกำเนิด (Generative AI) ซึ่งช่วยเพิ่มความสมจริงของเนื้อหาและลดต้นทุนในการผลิตข่าวลวงอย่างมีนัยสำคัญ สื่อสังคมออนไลน์จึงมิได้เป็นเพียงช่องทางเผยแพร่ข้อมูล หากแต่ทำหน้าที่เป็นโครงสร้างเร่งการแพร่กระจายของข่าวลวงในระดับสาธารณสุข ซึ่งก่อให้เกิดความท้าทายใหม่ต่อกระบวนการตรวจสอบข้อเท็จจริงในยุคที่อัลกอริทึมให้คุณค่ากับอารมณ์และการมีส่วนร่วมมากกว่าความถูกต้องของข้อมูล (Denniss, E. & Lindberg, R., 2025)

ข่าวลวงสุขภาพกับกลุ่มผู้รับสารที่มีความเปราะบางทางข้อมูล

ผลการวิจัยสะท้อนให้เห็นว่า ข่าวลวงสุขภาพในสังคมไทยถูกขับเคลื่อนด้วยวัฒนธรรมการสื่อสารแบบอารมณ์นำเหตุผลอย่างเด่นชัด โดยเนื้อหาข่าวลวงมักถูกออกแบบให้สอดรับกับความเชื่อ ความกลัว และความหวังของกลุ่มผู้รับสารที่มีความเปราะบางทางข้อมูล ในกลุ่มผู้สูงอายุ ข่าวลวงสุขภาพมักเชื่อมโยงกับโรคเรื้อรังและถูกนำเสนอในรูปแบบของภูมิปัญญาพื้นบ้านหรือธรรมชาติบำบัด ลักษณะการรับรู้ดังกล่าวสอดคล้องกับข้อค้นพบที่ระบุว่าผู้สูงอายุมีแนวโน้มใช้ความคุ้นเคยและความทรงจำเดิมในการประเมินความจริงของข้อมูล (Brashier, N. M. & Schacter, D. L., 2020) อย่างไรก็ตาม ในเชิงวิเคราะห์ ผลการวิจัยนี้เสนอว่าบริบทไทยมีมิติพิเศษเพิ่มเติม คือ การส่งต่อข่าวลวงทำหน้าที่เป็นการแสดงความห่วงใยและความรับผิดชอบทางศีลธรรมต่อคนในครอบครัว มากกว่าการขาดความรู้เพียงอย่างเดียว

สำหรับกลุ่มผู้ป่วยโรคร้ายแรง ข่าวลวงด้านสุขภาพมักถูกนำเสนอในลักษณะของ “ทางเลือกแห่งความหวัง” โดยเสนอการรักษาที่ดูง่าย ปลอดภัย และไร้ผลข้างเคียง ข่าวลวงเหล่านี้ทำหน้าที่เติมเต็มช่องว่างทางอารมณ์ที่การแพทย์แผนปัจจุบันอาจไม่สามารถตอบสนองได้อย่างครบถ้วน ทั้งในมิติของความหวัง ความกลัว และความไม่แน่นอนของผลการรักษา โดยรูปแบบข่าวลวงดังกล่าวมีแนวโน้มแพร่กระจายได้รวดเร็วกว่าเนื้อหาที่มีหลักฐานทางวิทยาศาสตร์รองรับ และส่งผลต่อการตัดสินใจด้านการรักษาในชีวิตจริงของผู้ป่วย (Lazard, A. J. et al., 2023); (Loeb, S. et al., 2024)

ขณะเดียวกัน ในกลุ่มผู้สนใจสุขภาพและความงามซึ่งส่วนใหญ่อยู่ในวัยรุ่นและวัยทำงาน ข่าวลวงมักมุ่งเน้นประเด็นด้านโภชนาการ การลดน้ำหนัก และผลิตภัณฑ์เสริมอาหาร โดยใช้ภาษาที่เรียบง่าย สื่อสารตรงไปตรงมา และสัญญาว่าจะให้ผลลัพธ์อย่างรวดเร็ว ข่าวลวงด้านโภชนาการในลักษณะนี้มักอาศัยบุคคลที่มีตัวตนบนสื่อสังคมออนไลน์ การบอกเล่าประสบการณ์ส่วนบุคคล และการรีวิวสินค้า เป็นกลไกสำคัญในการสร้างความน่าเชื่อถือเชิงอารมณ์มากกว่าความถูกต้องทางวิทยาศาสตร์ (Segado-Fernández, S. et al., 2025)

ทั้งนี้ ผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่า แม้ผู้รับสารทั้งสามกลุ่มจะมีรูปแบบความเปราะบางทางข้อมูลแตกต่างกัน แต่มีจุดร่วม คือ การตัดสินใจรับและส่งต่อข่าวลวงบนฐานอารมณ์ ความเชื่อ และความหมายทางสังคม มากกว่าการประเมินข้อมูลเชิงเหตุผล ข้อค้นพบดังกล่าวสะท้อนว่า การสร้างภูมิคุ้มกันทางข้อมูลในสังคมไทยจำเป็นต้องคำนึงถึงมิติทางวัฒนธรรมและอารมณ์ควบคู่ไปกับการให้ความรู้เชิงเทคนิค

แนวโน้มและพลวัตของข่าวลวงสุขภาพในบริบทวิกฤตสาธารณสุข

เมื่อพิจารณาในเชิงเวลา ผลการวิจัยพบว่า ปริมาณข่าวลวงสุขภาพเพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญในช่วงวิกฤตการระบาดของโรคโควิด-19 ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิด Infodemic ขององค์การอนามัยโลก ที่อธิบายว่าการแพร่ระบาดของข้อมูลจริงและข้อมูลเท็จเกิดขึ้นควบคู่กันภายใต้ภาวะความกลัว ความไม่แน่นอน และการขาดความชัดเจนของข้อมูลทางการ (World Health Organization, 2020) อย่างไรก็ตาม ผลการวิจัยนี้ชี้ให้เห็นเพิ่มเติมว่า การระบาดของข่าวลวงมิได้เป็นเพียงผลจากปริมาณข้อมูลที่เพิ่มขึ้นเท่านั้น หากแต่สัมพันธ์กับสิ่งที่ผู้วิจัยเรียกว่า “พลวัตความตื่นตระหนกทางสังคม” (Social Panic Dynamics) ซึ่งข่าวลวงทำหน้าที่เป็นกลไกทางสังคมในการจัดการความกลัว ความไม่แน่นอน และความไม่ไว้วางใจต่อข้อมูลจากแหล่งอำนาจอย่างเป็นทางการ

อย่างไรก็ตาม ในมิติของพฤติกรรมผู้ใช้สื่อ งานวิจัยเชิงคุณภาพล่าสุดชี้ให้เห็นว่าว่า ผู้ใช้สื่อไม่ได้ทำหน้าที่เป็นเพียงผู้รับสารแบบเฉื่อย แต่มีบทบาทเชิงรุกในการตีความ ประเมิน ต่อรอง และตัดสินใจว่าจะเชื่อ แก้ไข หรือส่งต่อข้อมูลอย่างไร โดยอาศัยทั้งประสบการณ์ส่วนตัว ความรู้เดิม และบริบททางสังคมของตนเอง (Sathianathan, S. et al., 2025) ข้อค้นพบดังกล่าวช่วยอธิบายว่า การแพร่กระจายข่าวลวงสุขภาพมิใช่กระบวนการทางเดียวจากผู้ผลิตไปสู่ผู้รับสาร หากแต่เป็นกระบวนการสื่อสารเชิงปฏิสัมพันธ์ที่ผู้ใช้มีส่วนร่วมในการให้ความหมายกับข้อมูลอย่างต่อเนื่อง

เมื่อเชื่อมโยงกับบริบทของประเทศไทย บทบาทของโคแฟค (ประเทศไทย) ในฐานะพื้นที่กลางของการตรวจสอบข้อเท็จจริงแบบมีส่วนร่วม จึงสะท้อนลักษณะของวัฒนธรรมการสื่อสารสุขภาพในยุคดิจิทัลที่เปิดโอกาสให้ประชาชนมีบทบาทในการตั้งคำถาม ตรวจสอบ และแลกเปลี่ยนความหมายของข้อมูลสุขภาพร่วมกัน มากกว่าการแบ่งข้อมูลออกเป็นเพียง “จริง” หรือ “เท็จ” อย่างตายตัว วัฒนธรรมการสื่อสารสุขภาพของไทยจึงมีลักษณะเป็นกระบวนการที่มีพลวัต การเรียนรู้ร่วมกัน และการปรับตัวตามสถานการณ์ มากกว่าการสื่อสารเชิงเส้นที่อาศัยอำนาจของแหล่งข้อมูลเพียงฝ่ายเดียว

ข้อจำกัดของการวิจัยและข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

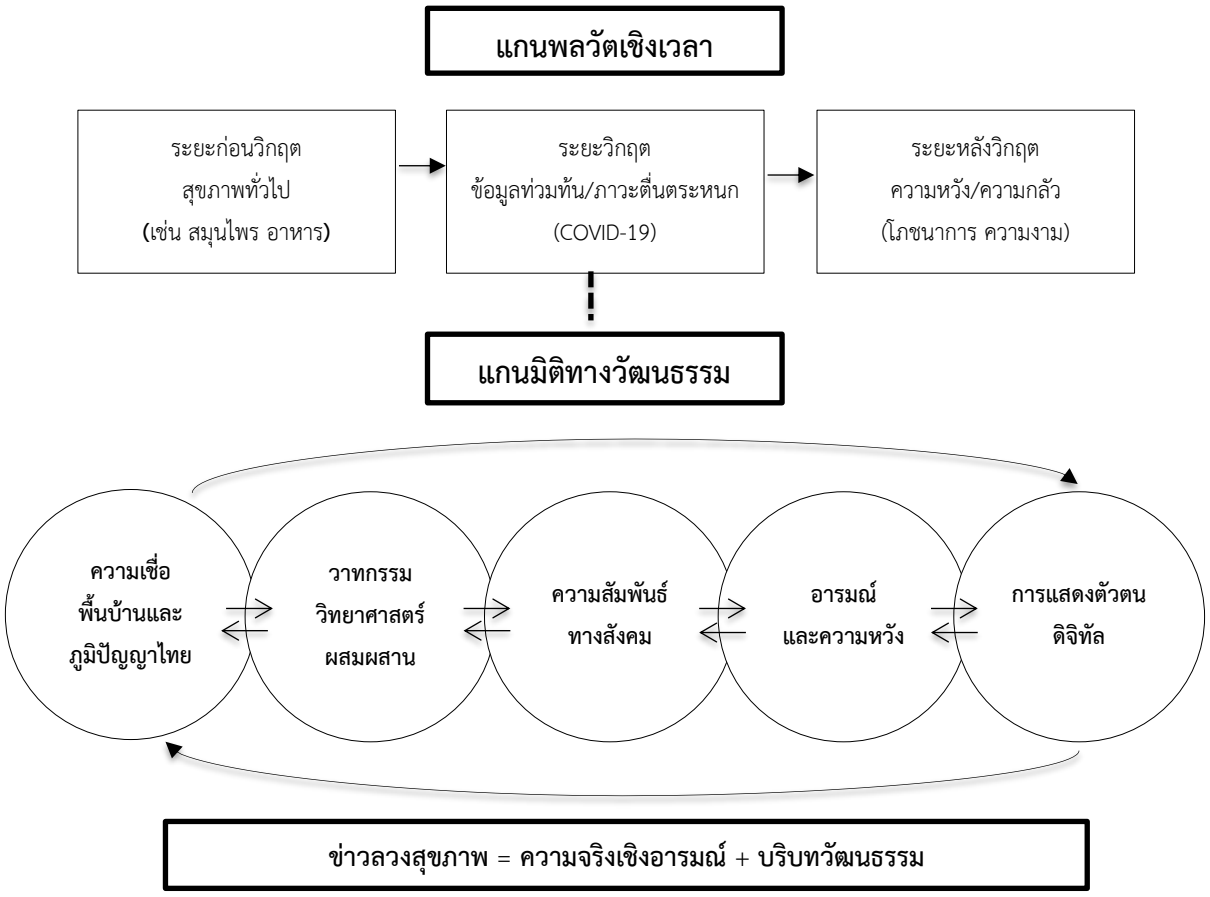
ข้อจำกัดสำคัญของการวิจัยนี้ คือ การใช้ข้อมูลจากฐานข้อมูลโคแฟค (ประเทศไทย) เพียงแหล่งเดียว ซึ่งอาจยังไม่ครอบคลุมข่าวลวงสุขภาพที่แพร่กระจายในพื้นที่สื่อส่วนตัวหรือเครือข่ายปิด (Dark Social) เช่น กลุ่มไลน์ครอบครัวหรือการสื่อสารแบบปากต่อปาก อย่างไรก็ตาม ข้อจำกัดดังกล่าวมิได้สะท้อนถึงคุณภาพของฐานข้อมูล หากแต่เป็นลักษณะเชิงโครงสร้างของแพลตฟอร์มตรวจสอบข้อเท็จจริงที่พึ่งพาการส่งต่อและการมีส่วนร่วมของภาคประชาชนเป็นหลัก ในทางตรงกันข้าม ฐานข้อมูลโคแฟคมีจุดแข็งสำคัญในฐานะ พื้นที่กลางของการตรวจสอบข้อเท็จจริงแบบร่วมมือ (Collaborative Fact-Checking) ซึ่งสะท้อนทั้งเนื้อหาของข่าวลวงสุขภาพและกระบวนการสื่อสารที่เกิดขึ้นจริงในสังคมไทยภายใต้บริบทเวลาและสถานการณ์ที่แตกต่างกัน

กล่าวอีกนัยหนึ่ง คือ การใช้ฐานข้อมูลโคแฟคช่วยให้การวิจัยสามารถมองเห็น “ข่าวลวงสุขภาพในฐานะปรากฏการณ์ทางสังคมและวัฒนธรรม” มากกว่าการพิจารณาเพียงความถูกหรือผิดเชิงเทคนิคของข้อมูล ข้อจำกัดของงานจึงอยู่ที่ขอบเขตการเข้าถึงพื้นที่สื่อบางประเภท มากกว่าความน่าเชื่อถือของข้อมูลที่นำมาวิเคราะห์

ในระดับของการพัฒนาระบบการสื่อสารสุขภาพ ผลการวิจัยเสนอว่า การสร้างภูมิคุ้มกันทางข้อมูลควรต่อยอดจากกลไกการตรวจสอบข้อเท็จจริงแบบมีส่วนร่วมที่มีอยู่แล้วในสังคมไทย เช่น โคแฟค (ประเทศไทย) โดยพัฒนาแพลตฟอร์มตรวจสอบข่าวให้ทำหน้าที่เป็น พื้นที่เรียนรู้ร่วมและการสื่อสารเชิงป้องกัน มากกว่าการทำหน้าที่ตอบโต้ข้อมูลผิดเป็นรายกรณี ซึ่งจะช่วยเสริมความยั่งยืนของระบบนิเวศการสื่อสารสุขภาพในระยะยาว

องค์ความรู้ใหม่

จากการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงประจักษ์ ผู้วิจัยได้สังเคราะห์องค์ความรู้ใหม่ในรูปแบบ “โมเดลวัฒนธรรมการสื่อสารข่าวลวงสุขภาพของคนไทย” (Thai Health Misinformation Communication Culture Model) ดังแสดงในภาพที่ 1 ซึ่งมีเป้าหมายเพื่ออธิบายกลไกการแพร่กระจายและการดำรงอยู่ของข่าวลวงสุขภาพในบริบทสังคมไทย มากกว่าการจัดหมวดหมู่ลักษณะเนื้อหาเพียงอย่างเดียว ดังแสดงในภาพที่ 1

ภาพที่ 1 โมเดลวัฒนธรรมการสื่อสารข่าวลวงสุขภาพของคนไทย

โมเดลวัฒนธรรมการสื่อสารข่าวลวงสุขภาพของคนไทยประกอบด้วยสองแกนหลักที่เชื่อมโยงกัน ได้แก่ “แกนพลวัตเชิงเวลา” และ “แกนกลไกทางวัฒนธรรมการสื่อสาร”

โดย “แกนพลวัตเชิงเวลา” สะท้อนการเปลี่ยนแปลงของข่าวลวงสุขภาพตามบริบททางสังคมในแต่ละช่วงเวลา ซึ่งทำหน้าที่เป็นตัวเร่งปฏิกิริยาให้กลไกทางวัฒนธรรมการสื่อสารทำงานเข้มข้นแตกต่างกันไป สามารถแบ่งออกเป็นสามระยะ ได้แก่ 1) ระยะก่อนวิกฤต ซึ่งข่าวลวงมักเกี่ยวข้องกับการดูแลสุขภาพทั่วไปในชีวิตประจำวัน การป้องกันโรค และการสร้างตัวตนของผู้ส่งสาร 2) ระยะวิกฤต โดยเฉพาะในช่วงการแพร่ระบาดของโรคโควิด-19 ที่ข่าวลวงเพิ่มขึ้นอย่างชัดเจนและมุ่งเน้นประเด็นวัคซีน สมุนไพร และภูมิคุ้มกัน ภายใต้ภาวะความไม่แน่นอนและความหวาดกลัวของสังคม และ 3) ระยะหลังวิกฤต ซึ่งปริมาณข่าวลวงลดลงแต่ยังคงดำรงอยู่ในประเด็นด้านโภชนาการ ความงาม และสุขภาพจิต พลวัตเชิงเวลาดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิด Infodemic ขององค์การอนามัยโลก ที่ชี้ให้เห็นว่าข่าวจริงและข่าวเท็จแพร่กระจายควบคู่กันภายใต้สถานการณ์วิกฤตด้านสุขภาพ

ในส่วนของ “แกนกลไกทางวัฒนธรรมการสื่อสาร” โมเดลนี้สะท้อนว่าข่าวลวงสุขภาพทำหน้าที่เป็นเครื่องมือทางวัฒนธรรมที่เชื่อมโยงระบบความเชื่อ ความสัมพันธ์ และอารมณ์ของผู้คนในสังคมดิจิทัล โดยประกอบด้วยห้ามิติที่ทำงานสัมพันธ์กัน ได้แก่ ความเชื่อพื้นบ้านและภูมิปัญญาไทย วาทกรรมวิทยาศาสตร์ผสมผสานหรือวาทกรรมวิทยาศาสตร์เทียม ความสัมพันธ์ทางสังคมในเครือข่ายใกล้ชิด อารมณ์ ความกลัว และความหวัง และการแสดงตัวตนในพื้นที่ดิจิทัล มิติเหล่านี้มิได้ดำรงอยู่อย่างแยกขาด หากแต่เชื่อมโยงกันในลักษณะของ “วงจรแห่งความจริงเชิงอารมณ์” (Emotional Truth Cycle) ซึ่งช่วยอธิบายเส้นทางการโน้มน้าวใจและจุดตัดการตัดสินใจของผู้รับสารในการรับและส่งต่อข่าวลวงสุขภาพ

อาจกล่าวโดยสรุปได้ว่า โมเดลวัฒนธรรมการสื่อสารข่าวลวงสุขภาพของคนไทยชี้ให้เห็นว่าข่าวลวงสุขภาพมิได้เป็นเพียงข้อมูลที่ผิดพลาดในเชิงข้อเท็จจริง หากแต่เป็นปรากฏการณ์ทางวัฒนธรรมการสื่อสารที่เกิดจากการบรรจบกันของพลวัตเชิงเวลาและกลไกทางวัฒนธรรมที่เน้นอารมณ์และความสัมพันธ์ ทำให้ข่าวลวงมีทั้งความจริงเชิงอารมณ์และความหมายเชิงสังคม โมเดลนี้สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการวิเคราะห์วาทกรรมสุขภาพ การออกแบบการสื่อสารสุขภาพเชิงป้องกัน การพัฒนากลไกคัดกรองข่าวลวง และการกำหนดนโยบายการรู้เท่าทันสื่อสุขภาพที่สอดคล้องกับบริบทวัฒนธรรมไทยทั้งในระดับชุมชนและเชิงระบบได้

สรุปและข้อเสนอแนะ

บทความวิจัยนี้ชี้ให้เห็นว่า ข่าวลวงด้านสุขภาพในประเทศไทยมิได้เป็นเพียงปัญหาของข้อมูลที่คลาดเคลื่อนในเชิงข้อเท็จจริง หากแต่เป็นปรากฏการณ์ทางวัฒนธรรมการสื่อสารที่ฝังตัวอยู่ในระบบความเชื่อ ความสัมพันธ์ทางสังคม และมิติทางอารมณ์ของผู้คนในสังคมดิจิทัล โดยข่าวลวงมีพลวัตเปลี่ยนแปลงไปตามเงื่อนไขเชิงเวลาและสถานการณ์ทางสังคม โดยเฉพาะในช่วงวิกฤตสาธารณสุขที่ภาวะความไม่แน่นอนและความหวาดกลัวทำให้การตัดสินใจรับและส่งต่อข้อมูลของผู้รับสารจำนวนมากตั้งอยู่บนฐานของความห่วงใย ความหวัง และความไว้วางใจในเครือข่ายใกล้ชิด มากกว่าการประเมินข้อมูลเชิงเหตุผลหรือหลักฐานทางวิทยาศาสตร์เพียงอย่างเดียว จากข้อค้นพบดังกล่าว ผู้วิจัยได้สังเคราะห์ “โมเดลวัฒนธรรมการสื่อสารข่าวลวงสุขภาพของคนไทย” ซึ่งบูรณาการพลวัตเชิงเวลากับกลไกทางวัฒนธรรมการสื่อสาร เพื่ออธิบายเส้นทางการโน้มน้าวใจและจุดตัดการตัดสินใจของผู้รับสาร

ในการรับและส่งต่อข่าวลวงสุขภาพ โดยโมเดลดังกล่าวช่วยขยายกรอบการทำความเข้าใจข่าวลวงสุขภาพจากการมองในเชิง “ข้อมูลจริง/ข้อมูลเท็จ” ไปสู่การมองข่าวลวงในฐานะกระบวนการสื่อสารเชิงอารมณ์และความสัมพันธ์ที่ส่งผลต่อพฤติกรรมสุขภาพและการรับรู้ความเสี่ยงในชีวิตจริง จากผลการวิจัยดังกล่าว งานวิจัยนี้เสนอข้อเสนอแนะเชิงนโยบายและเชิงปฏิบัติต่อการพัฒนาระบบการสื่อสารสุขภาพในสังคมไทยว่า การจัดการข่าวลวงสุขภาพไม่ควรถูกจำกัดอยู่เพียงการตรวจสอบข้อเท็จจริงเชิงข้อมูลหรือการแก้ไขความคลาดเคลื่อนเป็นรายกรณี หากควรได้รับการออกแบบในฐานะกระบวนการสื่อสารเชิงป้องกันที่ให้ความสำคัญกับบริบททางวัฒนธรรม อารมณ์ และความสัมพันธ์ทางสังคมของผู้รับสารเป็นศูนย์กลาง โดยควรต่อยอดจากกลไกการตรวจสอบข้อเท็จจริงแบบมีส่วนร่วมที่มีอยู่แล้ว เช่น โคแฟค (ประเทศไทย) ให้พัฒนาไปสู่แพลตฟอร์มการเรียนรู้ร่วมที่เปิดพื้นที่ให้ประชาชนได้ทำความเข้าใจกลไกการโน้มน้าวใจของข่าวลวงสุขภาพ ควบคู่กับการเสริมสร้างความไว้วางใจและความรอบรู้ด้านสื่อและสุขภาพอย่างยั่งยืน แนวทางดังกล่าวจะช่วยลดพลวัตความตื่นตระหนกทางสังคม เพิ่มศักยภาพของประชาชนในการประเมินข้อมูลสุขภาพ และเสริมความเข้มแข็งของระบบนิเวศการสื่อสารสุขภาพทั้งในระดับชุมชนและระดับโครงสร้าง ขณะเดียวกัน สำหรับการวิจัยในอนาคต งานวิจัยนี้เสนอให้ ขยายขอบเขตการศึกษาไปยังพื้นที่สื่อส่วนตัวหรือเครือข่ายปิด (Dark Social) เพื่อทำความเข้าใจการไหลเวียนของข่าวลวงสุขภาพในระดับครัวเรือนและชุมชน รวมถึงศึกษาบทบาทของความไว้วางใจในเครือข่ายสังคมต่อการยอมรับและการส่งต่อข่าวลวงสุขภาพอย่างเป็นระบบ ตลอดจนศึกษาผลกระทบของเทคโนโลยีปัญญาประดิษฐ์เชิงกำเนิด (Generative AI) ต่อกระบวนการผลิต การสร้างความสมจริง และการแพร่กระจายข่าวลวงสุขภาพในสื่อดิจิทัลร่วมสมัย เพื่อสนับสนุนการออกแบบมาตรการรับมือข่าวลวงสุขภาพที่สอดคล้องกับพลวัตของเทคโนโลยีและบริบทสังคมไทยในระยะยาว

กิตติกรรมประกาศ

ผู้วิจัยขอขอบพระคุณโคแฟค (ประเทศไทย) สนับสนุนการดำเนินงานโดย สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) ที่สนับสนุนทุนเพื่อดำเนินโครงการ “การศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลด้านสุขภาพในฐานข้อมูลโคแฟค (ประเทศไทย)”

เอกสารอ้างอิง

เสาวภาคย์ รัตนพงศ์. (2563). การศึกษาลักษณะของข่าวลวงที่เผยแพร่ผ่านสื่อออนไลน์ในประเทศไทยและแนวทางการรับมือ. ใน วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขานิเทศศาสตร์และนวัตกรรม. สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.

Borges do Nascimento, I. J. et al. (2022). Infodemics and health misinformation: A systematic review of reviews. Bulletin of the World Health Organization, 100(9), 544-561.

Brashier, N. M. & Schacter, D. L. (2020). Aging in an era of fake news. Current Directions in Psychological Science, 29(3), 316-323.

Denniss, E. & Lindberg, R. (2025). Social media and the spread of misinformation: Infectious and a threat to public health. Health Promotion International, 40(2), daaf023. https://doi.org/10.1093/heapro/daaf023

Kongkauroptham, W. et al. (2022). Health-related misinformation sharing on social media in Thailand: A case study during the Covid-19 pandemic. In Li, E.Y. et al. (Eds.), Proceedings of The International Conference on Electronic Business (ICEB 2022) (pp. 202 - 211). Bangkok: International Conference on Electronic Business.

Lazard, A. J. et al. (2023). Exposure and reactions to cancer treatment misinformation and advice: Survey study. JMIR Cancer, 9, e43749. https://doi.org/10.2196/43749

Loeb, S. et al. (2024). Cancer misinformation on social media and its clinical impact. CA: A Cancer Journal for Clinicians, 74(5), 453-464.

Sathianathan, S. et al. (2025). How the general public navigates health misinformation on social media: A qualitative study. JMIR Infodemiology, 5, e67464. https://doi.org/10.2196/67464

Segado-Fernández, S. et al. (2025). Disinformation about diet and nutrition on social networks: A review of the literature. Nutrición Hospitalaria, 42(2), 366-375.

Wardle, C. & Derakhshan, H. (2017). Information disorder: Toward an interdisciplinary framework for research and policy making. Retrieved December 15, 2024, from https://rm.coe.int/information-disorder-report-version-17-08-2018/16808c9c77

World Health Organization. (2020). Managing the COVID-19 infodemic: Promoting healthy behaviours and mitigating the harm from misinformation and disinformation. Retrieved December 15, 2024, from https://www.who.int/news/item/23-09-2020-managing-the-covid-19-infodemic

Wu, M. & Pei, Y. (2022). Linking social media overload to health misinformation dissemination: An investigation of the underlying mechanisms. Telematics and Informatics Reports, 8, 100020. https://doi.org/10.1016/j.teler.2022.100020

บทความวิจัย

การศึกษาผลกระทบโครงการพัฒนาโดยมหาวิทยาลัยต่อความยั่งยืนวิสาหกิจชุมชนหัตถกรรมกระจูด*

THE IMPACT OF A UNIVERSITY DEVELOPMENT PROJECT ON THE SUSTAINABILITY OF KRAJOOD HANDICRAFT COMMUNITY ENTERPRISES

ฉัตรชัย แก้วดี*, วัสสา รวยรวย, สุนทร ปลื้มสง, ชัชวาลย์ รัตนพันธุ์

Chatchai Kaewdee*, Wassa Ruayruay, Sunthon Pluemsong, Chatchawan Rattanaphan

คณะเทคโนโลยีอุตสาหกรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช นครศรีธรรมราช ประเทศไทย

Faculty of Industrial Technology, Nakhon Si Thammarat Rajabhat University, Nakhon Si Thammarat, Thailand

*Corresponding author E-mail: chatchai_kae@nstru.ac.th

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้เกิดจากปัญหาผลิตภัณฑ์กระจูดรูปแบบซ้ำเดิมและตลาดอิ่มตัว ส่งผลให้รายได้ชุมชนลดลงและขาดความยั่งยืน วัตถุประสงค์เพื่อ 1) เพื่อประเมินผลกระทบของโครงการพัฒนาโดยมหาวิทยาลัย ที่มีต่อสินทรัพย์ในการดำรงชีพของวิสาหกิจชุมชนหัตถกรรมกระจูด2) เพื่อวิเคราะห์ปัจจัยเชิงสังคมและเศรษฐกิจที่กำหนดความยั่งยืนของวิสาหกิจชุมชนภายหลังการแทรกแซง และ 3) เพื่อสังเคราะห์บทเรียนจากกรณีศึกษา และเสนอแนวทางในการส่งเสริมความยั่งยืนสำหรับโครงการพัฒนาโดยมหาวิทยาลัยในอนาคต ใช้ระเบียบวิธีวิจัยผสมผสานเชิงปริมาณใช้แบบบันทึกและแบบสอบถามกับกลุ่มตัวอย่างเจาะจง 100 คน (สมาชิกวิสาหกิจ ผู้เชี่ยวชาญ นักศึกษา) วิเคราะห์ด้วยความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน PNI $_{Modified}$ และขนาดอิทธิพลเชิงคุณภาพใช้สัมภาษณ์เชิงลึกและสนทนากลุ่มกับผู้ให้ข้อมูล 3 กลุ่ม (แกนนำ ผู้เชี่ยวชาญ คณะทำงาน) วิเคราะห์เชิงเนื้อหา ผลการวิจัยพบว่า แม้เผชิญปัญหาตลาดอิ่มตัว แต่การใช้โครงงานเป็นฐานส่งผลบวกสูงสุดต่อ “ทุนมนุษย์” อย่างมีนัยสำคัญ มีผู้เข้าร่วม 100 คน (ร้อยละ 125 ของเป้าหมาย) และนวัตกรรม 3 รูปแบบ สะท้อนขนาดอิทธิพลระดับใหญ่ และพบ “ภาวะพัฒนาทุนไม่สมดุล” อุปสรรค คือ ขาดแคลน “ทุนทางสังคม” ที่เป็นปัญหาโครงสร้างขัดขวางความร่วมมือและการลงทุนเชิงพาณิชย์ ส่งผลต่อ “ทุนทางการเงิน” ทำให้ชุมชนรวมกลุ่มแก้ปัญหาต้นทุนและอำนาจต่อรองไม่ได้ สรุปได้ว่า แม้พัฒนาทักษะและนวัตกรรมสำเร็จ แต่ไม่พอสร้างความยั่งยืนหากขาดทุนทางสังคมและเศรษฐกิจ บทเรียน คือ มหาวิทยาลัยต้องเปลี่ยนบทบาทจาก “ผู้ถ่ายทอดเทคโนโลยี” สู่ “ผู้อำนวยความสะดวกทางสังคม” เพื่อสร้างกลไกความร่วมมือ เพราะนวัตกรรมอย่างเดียวไม่ประกันความยั่งยืน ข้อเสนอแนะ คือ รัฐควรปรับตัวชี้วัดจากเน้นปริมาณสู่ความเข้มแข็งกลุ่ม และมหาวิทยาลัยควรสร้างกระบวนการเรียนรู้เสริมทุนทางสังคมเป็นภูมิคุ้มกันก่อนใส่ปัจจัยการผลิต

คำสำคัญ: ผลกระทบโครงการ, การแทรกแซง, ความยั่งยืน, วิสาหกิจชุมชน, หัตถกรรมกระจูด

* Received 24 December 2025; Revised 8 January 2026; Accepted 16 January 2026

Abstract

This research addresses the issues of repetitive Krajood product designs and market saturation, which have led to declining community income and a lack of sustainability. The objectives of this study were to: 1) Evaluate the impact of a university development project on the livelihood assets of Krajood handicraft community enterprises; 2) Analyze the socio-economic factors determining the sustainability of community enterprises following the intervention; and 3) Synthesize lessons learned to propose guidelines for promoting sustainability in future university development projects. This study employed a mixed-methods research design. Quantitatively, data recording forms and questionnaires were administered to a purposive sample of 100 participants, consisting of enterprise members, experts, and students. Data analysis involved frequency, percentage, mean, standard deviation, Modified Priority Needs Index ($PNI_{Modified}$), and effect size. Qualitatively, in-depth interviews and focus group discussions were conducted with three groups of key informants: community leaders, experts, and project working group members. Data were analyzed using content analysis. The findings revealed that despite facing market saturation, the implementation of project-based learning yielded the most significant positive impact on "Human Capital." This was evidenced by 100 participants (accounting for 125% of the target) and the creation of three innovative product designs, reflecting a large effect size. However, a state of "Imbalanced Capital Development" was identified. The critical barrier was a lack of "Social Capital," a structural issue hindering collaboration and commercial investment. This directly impacted "Financial Capital," rendering the community unable to form groups to address high production costs and a lack of bargaining power. In conclusion, while the development successfully elevated skills and innovation, it is insufficient to ensure sustainability without the concurrent development of social and economic capital. A key lesson is that universities must shift their role from "Technology Transferor" to "Social Facilitator" to build strong cooperation mechanisms, as product innovation alone cannot guarantee economic sustainability. Recommendations are that the government should adjust indicators from focusing on product quantity to emphasizing group strength, and universities should prioritize learning processes that foster social capital to serve as community immunity before introducing production factors.

Keywords: Project Impact, Intervention, Sustainability, Community Enterprise, Krajood Handicraft

บทนำ

ในบริบทของประเทศไทย การพัฒนาวิสาหกิจชุมชนถือเป็นรากฐานสำคัญในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจฐานรากและลดความเหลื่อมล้ำตามเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs) และเศรษฐกิจสร้างสรรค์ อย่างไรก็ตาม แม้นโยบาย "หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์" (OTOP) จะมุ่งยกระดับรายได้ แต่ยังเผชิญข้อจำกัดเชิงโครงสร้าง

โดยปัญหาหลัก คือ “สินค้ามีลักษณะใกล้เคียงกัน และไม่ตอบโจทย์กับชีวิตคนในสังคมปัจจุบัน” ทำให้ผลิตภัณฑ์ส่วนใหญ่เป็นเพียงของที่ระลึกและขยายตลาดได้จำกัด (ทิวาวรรณ ศรีสวัสดิ์, 2565) สถานการณ์นี้ส่งผลให้ชุมชนต้องอยู่ในภาวะ “รับจ้างผลิตให้กับผู้ประกอบการ” ทำให้ช่างฝีมือกลายเป็นเพียงผู้รับจ้างที่ขาดอำนาจและได้รับผลตอบแทนน้อย ซึ่งเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

เพื่อให้เกิดความเข้มแข็งของชุมชน สถาบันอุดมศึกษาจึงเข้ามามีบทบาทขับเคลื่อนการพัฒนาชุมชนตามพันธกิจที่สาม (Third Mission) ที่เน้นการบริการวิชาการเพื่อสร้างผลกระทบต่อสังคม (ชำนาญ ปาณาวงษ์, 2567) โดยมุ่งเน้นการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาต่อยอดและแก้ปัญหาปากท้อง สำหรับพื้นที่ พรุควนเคร็ง จังหวัดนครศรีธรรมราช ซึ่งเป็นแหล่งผลิตงานจักสานกระจูด (Lepironia Articulata) ที่สำคัญ แม้จะได้รับการยอมรับแต่กำลังเผชิญปัญหาตลาดอิ่มตัวจากรูปแบบผลิตภัณฑ์ที่ซ้ำซากและการขาดแคลนผู้สืบทอด

จากปัญหาดังกล่าว “โครงการพัฒนาสินค้า OTOP จากเส้นใยกระจูดเพื่อผลิตเฟอร์นิเจอร์และของตกแต่งบ้านเพื่อรองรับการพัฒนาธุรกิจ SMEs” จึงเกิดขึ้นจากความร่วมมือระหว่างมหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราชและชุมชน โดยนำกระบวนทัศน์การเรียนรู้ใหม่มาประยุกต์ใช้เพื่อแก้ปัญหา ทั้งการเรียนรู้ เชิงรุก (Active Learning) ที่เน้นการปฏิบัติและการทำงานร่วมกันในบริบทจริง (Theobald, E. J. et al., 2020) และการเรียนรู้โดยใช้โครงงานเป็นฐาน (Project-Based Learning: PBL) ซึ่งเป็นแนวทางที่เชื่อมโยงทฤษฎีสู่การปฏิบัติและพัฒนาทักษะที่จำเป็นแห่งศตวรรษที่ 21 (Condliffe, B. et al., 2017) เพื่อพัฒนาสินค้ากระจูดให้มีความหลากหลาย เช่น เฟอร์นิเจอร์ อย่างไรก็ตาม แม้จะมีการศึกษาการพัฒนาชุมชนอยู่บ้าง แต่ยังคงมีช่องว่างในการวิเคราะห์ “ผลกระทบเชิงลึก” และ “ปัจจัยที่ขัดขวางความยั่งยืนในระยะยาว” อย่างเป็นระบบ ดังที่ Wahid, A. et al. เรียกร้องให้มีแนวทางใหม่ในการเชื่อมโยงการพัฒนาศักยภาพชุมชนกับการยกระดับคุณภาพอย่างเป็นรูปธรรม (Wahid, A. et al., 2017) การศึกษานี้จึงมุ่งถอดบทเรียนจากกรณีศึกษาดังกล่าว เพื่อทำความเข้าใจพลวัตของความสำเร็จและความล้มเหลว อันจะเป็นประโยชน์ต่อการออกแบบนโยบายพัฒนาหัตถกรรมไทยให้เกิดความยั่งยืนต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อประเมินผลกระทบของโครงการพัฒนาโดยมหาวิทยาลัย ที่มีต่อสินทรัพย์ในการดำรงชีพของวิสาหกิจชุมชนหัตถกรรมกระจูด

2. เพื่อวิเคราะห์ปัจจัยเชิงสังคมและเศรษฐกิจที่กำหนดความยั่งยืนของวิสาหกิจชุมชนภายหลังการแทรกแซง

3. เพื่อสังเคราะห์บทเรียนจากกรณีศึกษา และเสนอแนวทางในการส่งเสริมความยั่งยืนสำหรับโครงการพัฒนาโดยมหาวิทยาลัยในอนาคต

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed Methods Research) โดยเน้นรูปแบบ การวิจัยเชิงปริมาณควบคู่กับเชิงคุณภาพ (Convergent Parallel Design) เพื่อประเมินผลกระทบและปัจจัยแห่งความสำเร็จของโครงการพัฒนาหัตถกรรมกระจูดในจังหวัดนครศรีธรรมราช โดยมีขั้นตอนดำเนินการวิจัย ดังนี้

1. กำหนดกรอบแนวคิดการศึกษา การวิจัยนี้ใช้กรอบการดำรงชีพที่ยั่งยืน (Sustainable Livelihoods Framework: SLF) เป็นเครื่องมือวิเคราะห์หลักเพื่อทำความเข้าใจผลกระทบของโครงการพัฒนาชุมชนหัตถกรรม

อย่างรอบด้าน กรอบแนวคิดนี้มีรากฐานจากแนวคิดของ Chambers, R. & Conway, G. R. ซึ่งเสนอว่าการพัฒนาที่ยั่งยืนต้องประเมินผ่านความเปลี่ยนแปลงของ “สินทรัพย์” หรือ “ทุน” (Capital Assets) 5 ด้าน ที่ชุมชนใช้เป็นพื้นฐาน ในการดำรงชีพ แทนที่จะมองเพียงตัวชี้วัดทางเศรษฐกิจ (Chambers, R. & Conway, G. R., 1992) โดยทุนทั้ง 5 ด้าน ในบริบทของกรณีศึกษานี้ ทุนทั้ง 5 ด้าน ตามกรอบการดำรงชีพที่ยั่งยืน ประกอบด้วย

1.1 ทุนมนุษย์ คือ ทักษะ ความรู้ ความสามารถ และสุขภาพที่ดี (Becker, G. S., 1964) ซึ่งเป็นเป้าหมายหลักของโครงการพัฒนาผ่าน “การอบรมเชิงปฏิบัติการ” เพื่อยกระดับทักษะ การออกแบบและผลิตเฟอร์นิเจอร์จากกระจูดแก่ผู้เข้าร่วม 100 คน

1.2 ทุนทางสังคม คือ เครือข่าย ความไว้วางใจ และบรรทัดฐานความร่วมมือในชุมชน อย่างไรก็ตามรายงานโครงการได้ชี้ให้เห็นถึงความท้าทายในมิตินี้ โดยระบุอุปสรรค ในการ “สร้างความร่วมมือจากผู้ประกอบการที่มีรูปแบบที่หลากหลาย” ซึ่งสะท้อนถึงภาวะทุนทางสังคมที่ยัง ไม่เข้มแข็งพอจะขับเคลื่อนกิจกรรมเชิงธุรกิจ

1.3 ทุนธรรมชาติ คือ ทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่น ซึ่งในกรณีศึกษานี้ คือ ต้นกระจูด (Lepironia Articulata) ที่มีอยู่อย่างอุดมสมบูรณ์ในพื้นที่ชุ่มน้ำพรุควนเคร็ง ซึ่งเป็นทั้งฐานการผลิตและอัตลักษณ์ของชุมชน

1.4 ทุนกายภาพ คือ โครงสร้างพื้นฐานและเครื่องมืออุปกรณ์ ที่สนับสนุนการผลิต แม้รายงานโครงการจะไม่ได้ระบุโดยตรง แต่การพัฒนาผลิตภัณฑ์เฟอร์นิเจอร์จำเป็นต้องอาศัยโครงสร้างและเครื่องมือที่แตกต่างไปจากการผลิตแบบดั้งเดิม

1.5 ทุนทางการเงิน คือ ทรัพยากรทางการเงินที่ชุมชนเข้าถึงได้ เช่น เงินทุนและรายได้ แต่รายงานโครงการชี้ให้เห็นข้อจำกัดที่ชัดเจน คือ ปัญหา “ต้นทุนการผลิตราคาแพง” และ “ราคาผลิตภัณฑ์ไม่คุ้มค่าต่อการลงทุน” ซึ่งเป็นอุปสรรคโดยตรงต่อความยั่งยืนทางการเงิน

การใช้กรอบ SLF ช่วยให้สามารถวิเคราะห์ได้อย่างเป็นระบบว่าการแทรกแซงของโครงการได้เข้าไปเสริมสร้างหรือเป็นอุปสรรคต่อทุนแต่ละด้านอย่างไร และทุนด้านใดเป็นปัจจัยชี้ขาดต่อความยั่งยืนของชุมชนในระยะยาว

2. การออกแบบการวิจัย การวิจัยนี้เลือกใช้รูปแบบกรณีศึกษาเชิงลึก (In-depth Case Study) ซึ่งเหมาะสมอย่างยิ่งกับการศึกษาปรากฏการณ์ที่ซับซ้อนในบริบทจริง โดยมุ่งเน้นทำความเข้าใจกระบวนการและผลลัพธ์ของ “โครงการพัฒนาสินค้า OTOP จากเส้นใยกระจูดเพื่อผลิตเฟอร์นิเจอร์และของตกแต่งบ้านเพื่อรองรับการพัฒนาธุรกิจ SMEs” อย่างรอบด้าน และมีลักษณะเป็นการประเมินโครงการย้อนหลัง เนื่องจากเป็นการวิเคราะห์เหตุการณ์ที่ได้เกิดขึ้นและเสร็จสิ้นไปแล้ว โดยเลือกใช้การวิเคราะห์เอกสาร เป็นเครื่องมือหลักเพื่อให้สามารถเข้าถึงข้อมูลเชิงลึกและข้อเท็จจริงที่ถูกบันทึกไว้อย่างเป็นทางการตลอดกระบวนการดำเนินโครงการ ทั้งนี้ ผู้วิจัยได้ประยุกต์ใช้กรอบแนวคิดการดำรงชีพที่ยั่งยืน (SLF) ในการตรวจสอบและวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อลดอคติและสังเคราะห์บทเรียนจากผลการดำเนินงานที่ปรากฏในเอกสารอย่างเป็นระบบ นอกจากนี้ เพื่อเสริมความน่าเชื่อถือและลดข้อจำกัดด้านความทันสมัยของข้อมูล ผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลปฐมภูมิเพิ่มเติมผ่านการสัมภาษณ์เจาะลึก แกนนำวิสาหกิจชุมชน เพื่อสอบทานความถูกต้อง (Triangulation) ของข้อมูลจากเอกสาร และยืนยันสถานการณ์ความยั่งยืนในบริบทปัจจุบัน

3. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง มีดังนี้

3.1 ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง (สำหรับการวิจัยเชิงปริมาณ) ประกอบด้วย 1) ผู้ประชากร คือ สมาชิกกลุ่มวิสาหกิจชุมชนและผู้ประกอบการหัตถกรรมกระจูดในพื้นที่อำเภอชะอวด จังหวัดนครศรีธรรมราช

จำนวน 6 กลุ่ม รวมทั้งสิ้น 150 คน และ 2) กลุ่มตัวอย่าง ผู้วิจัยใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จากผู้ที่เข้าร่วมโครงการพัฒนาฯ และมีชื่อปรากฏในรายงานผล การดำเนินงาน จำนวน 100 คน ประกอบด้วย 1) สมาชิกวิสาหกิจชุมชนและผู้ประกอบการ จำนวน 55 คน 2) นักศึกษาสาขาออกแบบผลิตภัณฑ์และเทคโนโลยีอุตสาหกรรม จำนวน 40 คน และ 3) ผู้เชี่ยวชาญผลิตภัณฑ์กระจูด จำนวน 5 คน (กำหนดขนาดตัวอย่างโดยใช้เกณฑ์ผู้เข้าร่วมโครงการทั้งหมดเพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครอบคลุมที่สุด)

3.2 ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (สำหรับการวิจัยเชิงคุณภาพ) คือ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ผู้วิจัยใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) แบ่งเป็น 3 กลุ่ม รวมจำนวน 12 คน ได้แก่ 1) แกนนำวิสาหกิจชุมชน จำนวน 5 คน 2) ผู้เชี่ยวชาญด้านการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชน จำนวน 2 คน และ 3) คณะทำงานโครงการ/นักวิจัยชุมชน จำนวน 5 คน เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึกด้านบริบทปัญหาและปัจจัยความยั่งยืน

4. ตัวแปรที่ศึกษา ในบริบทของการวิจัยเชิงคุณภาพนี้ “ตัวแปร” หมายถึง มโนทัศน์หรือแนวคิดหลักที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล โดยสามารถแบ่ง ได้ดังนี้

4.1 ตัวแปรอิสระ คือ การแทรกแซงโดยมหาวิทยาลัย ผ่าน “โครงการพัฒนาสินค้า OTOP จากเส้นใยกระจูดเพื่อผลิตเฟอร์นิเจอร์และของตกแต่งบ้านฯ” ซึ่งประกอบด้วย กิจกรรมหลัก คือ การจัดอบรมเชิงปฏิบัติการ การถ่ายทอดเทคโนโลยี และการส่งเสริมการตลาด

4.2 ตัวแปรตาม คือ การเปลี่ยนแปลงของสินทรัพย์ในการดำรงชีพ (Livelihood Assets) ภายใต้กรอบแนวคิดการดำรงชีพที่ยั่งยืน (SLF) ทั้ง 5 ด้าน ได้แก่ ทุนมนุษย์ ทุนทางสังคม ทุนธรรมชาติ ทุนกายภาพ และทุนทางการเงิน

5. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลถูกออกแบบตามระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed Methods) เพื่อให้ได้ข้อมูลที่รอบด้านและตรวจสอบความถูกต้องซึ่งกันและกันได้ ประกอบด้วย

5.1 เครื่องมือสำหรับการวิจัยเชิงปริมาณ ประกอบด้วย 2 ส่วนหลัก คือ 1) แบบบันทึกการวิเคราะห์เอกสาร เป็นเครื่องมือที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นเพื่อใช้สกัดข้อมูลเชิงข้อเท็จจริง จาก “รายงานผลการดำเนินการขับเคลื่อนโครงการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์ฯ” โดยกำหนดเกณฑ์การลงรหัส ตามตัวชี้วัดของกรอบแนวคิดการดำรงชีพที่ยั่งยืน (SLF) ครอบคลุมข้อมูลด้านงบประมาณ จำนวนผู้เข้าร่วม และผลผลิตของโครงการ และ 2) แบบสอบถามใช้สำหรับประเมินความพึงพอใจและผลสัมฤทธิ์ด้านทุนมนุษย์ของกลุ่มตัวอย่าง มีลักษณะเป็นมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) 5 ระดับ โดยการตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ ผู้วิจัยได้นำแบบสอบถามเสนอต่อผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 3 ท่าน เพื่อตรวจสอบความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา ผลการตรวจสอบ พบค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) อยู่ระหว่าง 0.67 - 1.00 ซึ่งผ่านเกณฑ์ที่กำหนด จากนั้นนำไปทดลองใช้ (Try-out) กับกลุ่มที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 30 คน เพื่อหาค่าความเชื่อมั่น โดยใช้สัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค ได้ค่าเท่ากับ 0.85 ซึ่งแสดงถึงความเชื่อมั่นในระดับสูง

5.2 เครื่องมือสำหรับการวิจัยเชิงคุณภาพ ประกอบด้วย แบบสัมภาษณ์เชิงลึกกึ่งโครงสร้าง เครื่องมือชุดนี้มีความสำคัญอย่างยิ่งในการลดข้อจำกัดเรื่อง ความเที่ยงตรงของข้อมูล (Data Validity & Bias) จากการพึ่งพาเอกสารเพียงแหล่งเดียว โดยผู้วิจัยใช้วิธีการสัมภาษณ์แกนนำชุมชนเพื่อ สอบทานข้อมูล ตรวจสอบข้อเท็จจริงในรายงานเทียบกับสถานการณ์ปัจจุบัน และยืนยันผลกระทบที่แท้จริงในพื้นที่

6. การเก็บรวบรวมข้อมูล การเก็บรวบรวมข้อมูลดำเนินการผ่าน 2 ขั้นตอนหลัก เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครอบคลุมทั้งมิติทางประวัติศาสตร์ (จากรายงาน) และสถานการณ์ปัจจุบัน (จากการลงพื้นที่) ดังนี้

6.1 การเก็บรวบรวมข้อมูลทุติยภูมิ ผู้วิจัยดำเนินการ สืบค้นและคัดเลือกเอกสาร “รายงานฉบับสมบูรณ์ของโครงการ” เป็นแหล่งข้อมูลตั้งต้น โดยกำหนดเกณฑ์ในการคัดเลือกเอกสาร เพื่อประกันความน่าเชื่อถือ ดังนี้ 1) ความเป็นทางการและความสมบูรณ์ ได้เลือกเฉพาะเอกสารรายงานฉบับสุดท้ายที่ผ่านการรับรองและนำเสนอต่อสำนักงานปลัดสำนักนายกรัฐมนตรี เพื่อให้มั่นใจว่าข้อมูลมีความถูกต้องตามระเบียบราชการ 2) ความหนาแน่นของข้อมูล เอกสาร ต้องประกอบด้วย ข้อมูลแบบผสมผสาน ทั้งข้อมูลเชิงปริมาณ (เช่น งบประมาณ จำนวนผู้เข้าร่วม ยอดจำหน่าย) และข้อมูลเชิงคุณภาพ (เช่น หลักการและเหตุผล การวิเคราะห์ปัญหาอุปสรรค) ซึ่งเอื้อต่อการวิเคราะห์เชิงลึก และ 3) ความครอบคลุมตลอดวงจรโครงการ เนื้อหาต้องครอบคลุมตั้งแต่ขั้นตอนการวางแผน การดำเนินกิจกรรม จนถึงการสรุปผลและข้อเสนอแนะ ทำให้สามารถวิเคราะห์พลวัตของความสำเร็จและความล้มเหลวได้อย่างครบถ้วน

6.2 การเก็บรวบรวมข้อมูลปฐมภูมิ ดำเนินการลงพื้นที่เพื่อปิดช่องว่างและลดข้อจำกัดด้านความทันสมัยของข้อมูล ดังนี้ 1) เชิงปริมาณ แจกแบบสอบถามกลุ่มตัวอย่าง 100 คน เพื่อประเมินผลสัมฤทธิ์ด้านทุนมนุษย์ในปัจจุบัน และ 2) เชิงคุณภาพ สัมภาษณ์เจาะลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ เพื่อสอบทานความถูกต้องของข้อมูลรายงานเทียบกับความเป็นจริง และยืนยันสถานการณ์ความยั่งยืน"

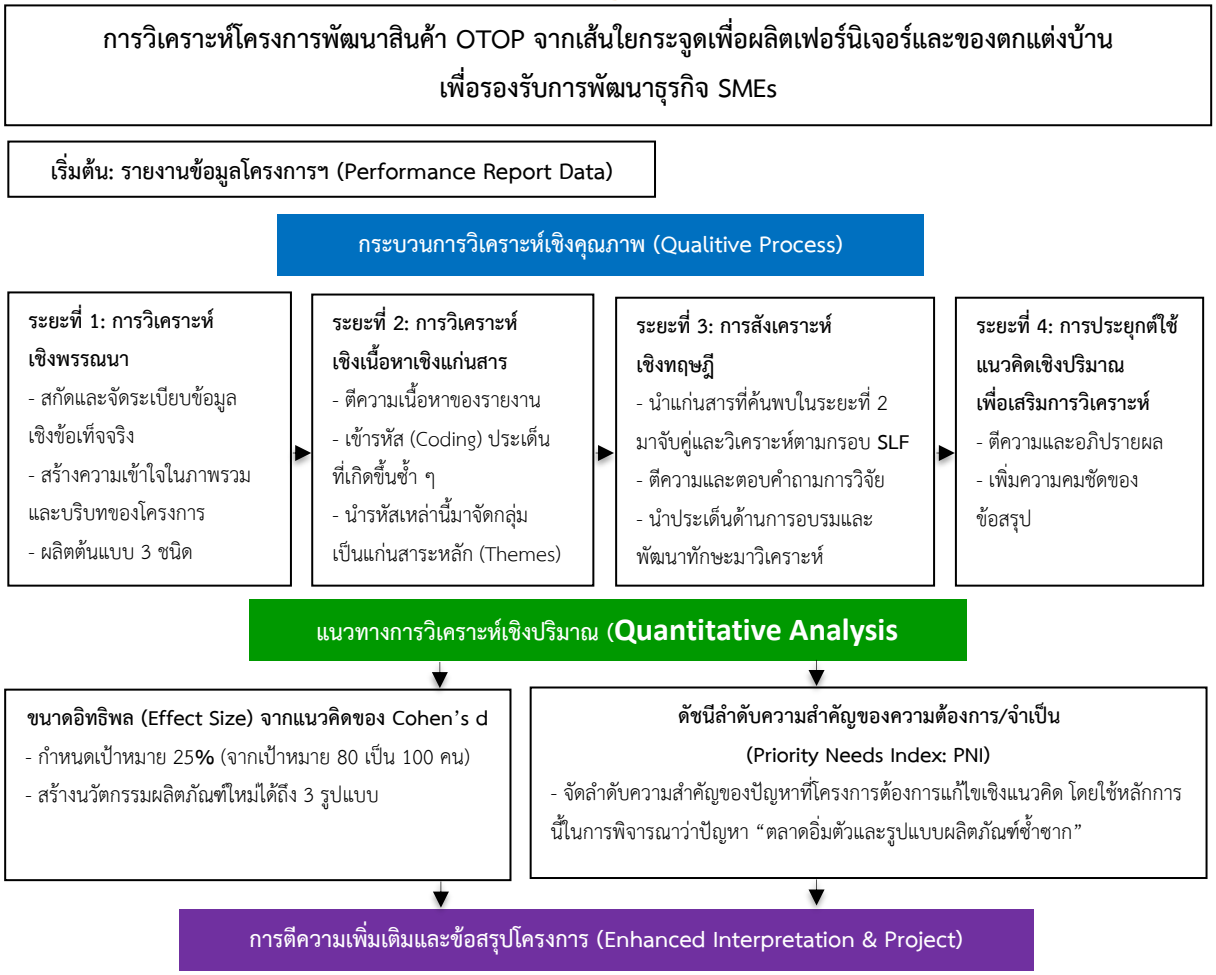
7. การวิเคราะห์ข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูลใช้รูปแบบผสมผสาน (Mixed Methods) โดยเน้นกระบวนการเชิงคุณภาพควบคู่กับการประยุกต์แนวคิดเชิงปริมาณ แบ่งเป็น 4 ระยะ ดังนี้

7.1 ระยะที่ 1 ระยะที่ 1 การวิเคราะห์เชิงพรรณนา สกัดและจัดระเบียบข้อมูลข้อเท็จจริงจากรายงานผลการดำเนินงานและข้อมูลพื้นฐานจากการสัมภาษณ์ เพื่อสร้างความเข้าใจภาพรวม เช่น วัตถุประสงค์ งบประมาณ และผลผลิตเชิงรูปธรรม

7.2 ระยะที่ 2 การวิเคราะห์เนื้อหา มุ่งเน้นการวิเคราะห์ “บทถอดเสียงสัมภาษณ์” และความรู้สึกนึกคิดของผู้ให้ข้อมูล เพื่อสกัดมิติทางสังคมและวัฒนธรรมที่รายงานราชการอาจตกหล่นไป

7.3 ระยะที่ 3 การสังเคราะห์และสอบทานข้อมูล นำข้อมูลมาวิเคราะห์ผ่านกรอบการดำรงชีพที่ยั่งยืน (SLF) โดยเน้น การสอบทานข้อมูล ระหว่าง “ข้อมูลราชการในรายงาน” กับ “เสียงสะท้อนจริงจากชุมชน” เพื่อเจาะลึกประเด็นทุนทางสังคม

7.4 ระยะที่ 4 การประยุกต์ใช้แนวคิดเชิงปริมาณ ใช้เครื่องมือทางสถิติเพื่อเพิ่มความคมชัดของข้อสรุป ได้แก่ 1) ดัชนี PNI $_{\text{Modified}}$ เพื่อจัดลำดับความสำคัญของปัญหาความต้องการจำเป็น และ 2) ขนาดอิทธิพล (Effect Size) โดยเทียบเคียงเกณฑ์ของ Cohen, J. เพื่อประเมินระดับผลกระทบด้านทุนมนุษย์ที่เกิดขึ้นจริง (Cohen, J., 1988)

ภาพที่ 1 แสดงขั้นตอนการวิเคราะห์ข้อมูลการศึกษาผลกระทบโครงการฯ

ผลการวิจัย

การนำเสนอผลการวิจัยแบ่งออกเป็น 3 ส่วน ตามวัตถุประสงค์การวิจัย โดยบูรณาการข้อมูล เชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ ดังนี้

1. ผลกระทบต่อสินทรัพย์การดำรงชีพและปัจจัยความยั่งยืน (วัตถุประสงค์ที่ 1 และ 2) จากการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณด้วยดัชนีลำดับความสำคัญของความต้องการจำเป็น ($PNI_{Modified}$) เพื่อประเมินสภาพปัจจุบัน (I) และสภาพที่พึงประสงค์ (D) ของสินทรัพย์ 5 ด้าน ดังแสดงในตารางที่ 2

ตารางที่ 1 การวิเคราะห์ผลลัพธ์ด้านการมีส่วนร่วมและการสร้างนวัตกรรม (ทุนมนุษย์)

ตัวชี้วัด (Outcome)	ค่าเป้าหมาย	ผลดำเนินการ	อัตราความสำเร็จ (%)	การประเมินขนาดอิทธิพลเชิงแนวคิด (Conceptual Cohen's d)
จำนวนผู้เข้าร่วม (ราย)	80	100	125%	ใหญ่มาก (Very Large) (คาดว่า d > 0.80)
จำนวนนวัตกรรมผลิตภัณฑ์ (รูปแบบ)	-	3	-	ใหญ่ (Large)

ผลการวิเคราะห์จากตารางที่ 1 ผลวิเคราะห์ชี้ชัดว่าความสำเร็จสูงสุดอยู่ที่ “ทุนมนุษย์” (ผู้เข้าร่วม 125% ของเป้าหมาย นวัตกรรม 3 รูปแบบ ขนาดอิทธิพลระดับใหญ่) สะท้อนประสิทธิภาพการพัฒนาทักษะ ที่ชัดเจน อย่างไรก็ตาม พบอุปสรรคเชิงโครงสร้างสำคัญ ได้แก่ 1) ทุนทางสังคม คือ ขาดความร่วมมือระหว่างกลุ่ม 2) ทุนทางการเงิน คือ ต้นทุนสูงและราคาไม่คุ้มทุน และ 3) ทุนธรรมชาติ คือ ขาดระบบคัดกรองคุณภาพวัตถุดิบ ซึ่งกระทบต่อมาตรฐานผลิตภัณฑ์

2. การยืนยันผลด้วยข้อมูลเชิงคุณภาพ (Qualitative Verification) จากการวิเคราะห์ผลกระทบต่อทุน 5 ด้าน ความต้องการจำเป็นเบื้องต้น และพลวัตที่เกิดขึ้นระหว่างดำเนินโครงการ สามารถสังเคราะห์ปัจจัยเชิงสังคมและเศรษฐกิจที่กำหนดความยั่งยืนของวิสาหกิจชุมชน ได้ดังนี้

2.1 การวิเคราะห์ความต้องการจำเป็น (Needs Assessment) จากการวิเคราะห์เนื้อหาในส่วนหลักการและเหตุผลและปัญหาอุปสรรคของรายงานโครงการ สามารถสังเคราะห์ประเด็นปัญหาหลัก ที่โครงการมุ่งแก้ไข ซึ่งเทียบเคียงได้กับการวิเคราะห์ความต้องการจำเป็น (Needs Assessment) โดยสามารถจัดลำดับความสำคัญเชิงแนวคิดได้ ดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2 การวิเคราะห์ลำดับความสำคัญของปัญหาและความต้องการจำเป็นเชิงแนวคิด (Conceptual PNI) (n = 100)

รายการประเมิน	สภาพปัจจุบัน (I)		ความต้องการพัฒนา (D)		PNI $_{Modified}$	แปลผล	ลำดับความสำคัญ
	$\bar{x}$	S.D.	$\bar{x}$	S.D.			
1. ด้านการพัฒนากระบวนทัศน์และทักษะผู้นำ	3.05	1.05	4.6	0.55	0.34	ปานกลาง	1
2. ด้านการสร้างเครือข่ายและกลไกความร่วมมือ	3.2	0.96	4.5	0.6	0.29	ปานกลาง	2
3. ด้านการออกแบบและประเมินผลโครงการเชิงกลยุทธ์	3.25	0.94	4.45	0.62	0.27	ปานกลาง	3
4. ด้านการสร้างความตระหนักรู้และเป้าหมายร่วม	3.55	0.88	4.25	0.65	0.16	มาก	4
เฉลี่ยรวมทุกด้าน	**3.26**	**0.96**	**4.45**	**0.61**	**0.27**	**ปานกลาง**	

ผลการวิเคราะห์จากตารางที่ 2 ผลวิเคราะห์พบความต้องการจำเป็นสูงสุด คือ “ด้านการพัฒนากระบวนทัศน์และทักษะผู้นำ” (PNI $_{Modified}$ = 0.34) เนื่องจากมีสภาพปัจจุบันต่ำสุด ($\bar{x}_I$ = 3.05, S.D. = 1.05) แต่ความต้องการพัฒนาสูงสุด ($\bar{x}_D$ = 4.60) รองลงมา คือ ด้านการสร้างเครือข่ายฯ (0.29) และการออกแบบ กลยุทธ์ (0.27) ส่วนด้านที่มีความจำเป็นต่ำสุด คือ “การสร้างความตระหนักรู้ฯ” (0.16) ซึ่งมีสภาพปัจจุบันสูงสุด ($\bar{x}_I$ = 3.55, S.D. = 0.88$) สิ่งนี้สะท้อนว่าชุมชนไม่ได้ขาดความตระหนักรู้ แต่ขาด “ขีดความสามารถ ในการปฏิบัติการ” (Operational Capacity) โดยเฉพาะแกนนำที่มีทักษะบริหารเครือข่าย ดังนั้น การพัฒนา จึงต้องเร่งเน้น “การสร้างผู้นำ” และ “สร้างเครือข่าย” เป็นสำคัญ

ตารางที่ 3 สรุปการวิเคราะห์ลำดับความสำคัญของปัญหาและปัจจัยเชิงโครงสร้าง (Conceptual PNI $_{Modified}$)

ลำดับความสำคัญ	ประเด็นปัญหา (Themes)	คำอธิบายบริบทจากรายงาน	ระดับความรุนแรง	การตีความเชิงโครงสร้าง
1. (สูงสุด)	ตลาดอิ่มตัวและรูปแบบผลิตภัณฑ์ซ้ำซาก	“สินค้ามีลักษณะใกล้เคียงกัน...ตลาดมีจำกัด”	สูงที่สุด (Highest)	เป็นปัญหาพื้นฐานที่โครงการถูกตั้งขึ้นมาเพื่อแก้ไขโดยตรง
2. (สูง)	ต้นทุนการผลิตสูงและไม่คุ้มค่าต่อการลงทุน	“ต้นทุนการผลิตราคาแพง ...ราคาไม่คุ้มค่า”	สูง (High)	อุปสรรคสำคัญต่อความยั่งยืนทางการเงิน
3. (สูง)	การขาดแคลนแรงงานและผู้สืบทอด	“คนรุ่นใหม่เห็นว่าเป็นงานยุ่งยาก ล้าหลัง”	สูง (High)	ภัยคุกคามต่อความอยู่รอดของภูมิปัญญาในระยะยาว
4. (ปานกลาง)	การขาดความร่วมมือในกลุ่มผู้ประกอบการ	“เป็นอุปสรรคต่อการดำเนินแบบกลุ่มยั่งยืน”	ปานกลาง (Medium)	ปัญหาที่ถูกค้นพบระหว่างดำเนินโครงการ (Latent Problem)

ผลการวิเคราะห์จากตารางที่ 3 ผลวิเคราะห์ชี้ถึง “วิกฤตการณ์ซ้อนทับ” โดยปัญหาเร่งด่วนระดับ “สูงที่สุด (Highest)” คือ “ตลาดอิ่มตัวและรูปแบบผลิตภัณฑ์ซ้ำซาก” ซึ่งเป็นมูลเหตุริเริ่มโครงการ รองลงมา ในระดับ “สูง (High)” คือ “ต้นทุนการผลิตสูง” และ “การขาดแคลนผู้สืบทอด” ที่คุกคามความยั่งยืนระยะยาว ประเด็นน่าสนใจ คือ “การขาดความร่วมมือในกลุ่ม” แม้อยู่ระดับ “ปานกลาง (Medium)” แต่เป็น “ปัญหาแฝง (Latent Problem)” ที่พบระหว่างดำเนินงาน สะท้อนความเปราะบางของ “ทุนทางสังคม” ซึ่งเป็นรากเหง้าที่ขัดขวางการรวมกลุ่มเพื่อสร้างอำนาจต่อรองและลดต้นทุนการผลิต

ผลสัมภาษณ์สอดคล้องกับข้อมูลสถิติ โดยยืนยันว่าแม้ทักษะการผลิตดีขึ้นแต่ยังขาดการรวมกลุ่มที่เข้มแข็ง ดังเสียงสะท้อน “...สมาชิกทำได้เก่งขึ้น...แต่พอจบโครงการก็ต่างคนต่างทำ ไม่รวมกลุ่มกันจริงจัง ทำให้ต่อรองราคาไม่ได้” (KI - 01) สอดรับกับ “...ได้สินค้าใหม่ก็จริง...แต่ขาดคนเชื่อมประสานงานกลุ่ม ทำให้ชาวบ้านไปต่อยาก” (KI - 05)

2.2 ปัจจัยส่งเสริมและอุปสรรคต่อความยั่งยืน 1) ปัจจัยส่งเสริม คือ การพัฒนาทักษะและความสามารถสร้างสรรค์นวัตกรรม (ทุนมนุษย์) ถือเป็นรากฐานสำคัญของความยั่งยืน และ 2) อุปสรรคสำคัญ คือ ความอ่อนแอของ “ทุนทางสังคม” เป็นปัญหาโครงสร้างที่กระทบโดยตรงต่อ “ทุนทางการเงิน” โดยการขาดความร่วมมือส่งผลให้ชุมชนขาดอำนาจต่อรองและไม่สามารถแก้ปัญหาต้นทุนสูงได้ ซึ่งขัดขวางความยั่งยืนในระยะยาว

3. การสังเคราะห์บทเรียนและแนวทางการส่งเสริมความยั่งยืน (วัตถุประสงค์ที่ 3) จากการประเมินผลกระทบ ผู้วิจัยได้สังเคราะห์บทเรียนสำคัญเพื่อเสนอแนวทางการส่งเสริมความยั่งยืน ดังนี้ 1) การเปลี่ยนบทบาทสู่ “ผู้อำนวยความสะดวก” (Facilitator) กรณีศึกษานี้ชี้ให้เห็นข้อจำกัดของการเน้นเพียงการถ่ายทอดทักษะ (Skill Transfer) แบบดั้งเดิม มหาวิทยาลัยควรเปลี่ยนบทบาทเป็นผู้อำนวยความสะดวก เพื่อกระตุ้นการเรียนรู้และสร้างความเป็นเจ้าของจากภายในชุมชน ซึ่งจะนำไปสู่เครือข่ายความร่วมมือ ที่เข้มแข็ง และ 2) นวัตกรรมผลิตภัณฑ์ไม่ได้รับประกันความยั่งยืนทางเศรษฐกิจ การค้นพบสำคัญ คือ แม้ผลิตภัณฑ์จะมีความทันสมัย แต่หากขาดการพัฒนา “ทุนทางสังคม” (ความร่วมมือ) และ “ทักษะการประกอบการ” ชุมชนจะไม่สามารถแก้ปัญหาเชิงโครงสร้างเรื่องอำนาจต่อรองได้ ดังนั้น โครงการในอนาคต จึงต้องพัฒนาทักษะทางสังคมและธุรกิจควบคู่ไปกับทักษะทางช่างเสมอ

จากการสังเคราะห์ข้อมูลทั้งเชิงปริมาณ (ตารางที่ 2 และ 3) และเชิงคุณภาพ พบประเด็นสำคัญ ดังนี้ 1) กับดักความสำเร็จของทุนมนุษย์ แม้ผล PNI ด้านทักษะจะสูง แต่กลับไม่ส่งผลต่อรายได้อย่างยั่งยืน เนื่องจากขาดกลไก “ทุนทางสังคม” ในการขับเคลื่อนธุรกิจ ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิเคราะห์ในตาราง ที่ 3 ที่ชี้ว่า “ทักษะผู้นำและการบริหารจัดการกลุ่ม” เป็นความต้องการจำเป็นเร่งด่วนที่ถูกละเลย และ 2) แนวทางการส่งเสริม มหาวิทยาลัยต้องปรับบทบาทจากการเป็นเพียงผู้ฝึกอบรมทักษะ (Skill Trainer) มาเป็น “ผู้อำนวยความสะดวกทางสังคม (Social Facilitator)” เพื่อสร้างกระบวนการกลุ่มให้เข้มแข็งก่อน การใส่ปัจจัยการผลิต เพื่อแก้ปัญหารากเหง้า (Root Cause) ด้านอำนาจการต่อรองที่ค้นพบ

อภิปรายผล

ผลการวิจัยครั้งนี้สะท้อนภาพของโครงการพัฒนาโดยมหาวิทยาลัยที่มีความซับซ้อน และให้บทเรียนที่สำคัญยิ่งต่อการพัฒนาชุมชนหัตถกรรม โดยผู้วิจัยได้นำผลการวิเคราะห์เอกสารมาสอบทานร่วมกับข้อมูลจากการสัมภาษณ์เจาะลึก และสามารถอภิปรายผลตามวัตถุประสงค์การวิจัย ได้ดังนี้

1. ผลกระทบของโครงการต่อสินทรัพย์ในการดำรงชีพ (ตอบวัตถุประสงค์ข้อที่ 1) ผลการประเมินพบ “ภาวการณ์พัฒนาทุนที่ไม่สมดุล” (Imbalanced Capital Development) กล่าวคือ 1) ทุนมนุษย์ (Human Capital) โดยโครงการที่ประสบความสำเร็จสูงในการถ่ายทอดเทคโนโลยี โดยมีผู้เข้าร่วมเกินเป้าหมาย (125%) และเกิดนวัตกรรม 3 รูปแบบ ข้อค้นพบนี้ได้รับการยืนยันจากการสัมภาษณ์แกนนำชุมชนที่ระบุว่าทักษะดังกล่าวยังเป็นฐานความรู้สำคัญในปัจจุบัน ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาทบทวนวรรณกรรมอย่างเป็นระบบของ Rozan, A. D. et al. ที่ยืนยันว่าการเรียนรู้โดยใช้โครงงานเป็นฐาน (Project-Based Learning) เป็นเครื่องมือที่มีประสิทธิภาพสูงสุดในการพัฒนาทักษะวิชาชีพและทักษะแห่งศตวรรษ ที่ 21 สำหรับผู้เรียนสายอาชีพและชุมชน (Rozan, A. D. et al., 2024) และ 2) ทุนทางสังคมและการเงิน โดยความสำเร็จด้านทักษะนั้นจะไม่สามารถนำไปสู่ความเข้มแข็งของวิสาหกิจชุมชนได้ เนื่องจากความอ่อนแอของ “ทุนทางสังคม” เดิม สอดคล้องกับผลการวิเคราะห์ลำดับความสำคัญ (ตารางที่ 2) ที่พบว่า “การขาดความร่วมมือ” เป็นปัญหาแฝงที่รุนแรง สภาพการณ์นี้สอดคล้องกับการศึกษาล่าสุดของ Chen, H. et al. ที่ศึกษาผลกระทบของโครงการความรับผิดชอบต่อสังคมของมหาวิทยาลัย (USR) และพบว่า ความสำเร็จในการฟื้นฟูชุมชนไม่ได้ขึ้นอยู่กับการถ่ายทอดเทคโนโลยีเพียงอย่างเดียว แต่ต้องอาศัย “ทุนทางสังคม” (ความไว้วางใจและเครือข่าย) เป็นกลไกหลักในการขับเคลื่อนความยั่งยืนทางเศรษฐกิจ (Chen, H. et al., 2025)

2. ปัจจัยเชิงสังคมและเศรษฐกิจที่กำหนดความยั่งยืน (ตอบวัตถุประสงค์ข้อที่ 2) ความอ่อนแอของทุนทางสังคมเป็นปัจจัยหลักที่กำหนดความไม่ยั่งยืน ซึ่งส่งผลกระทบโดยตรงต่อทุนทางการเงิน ดังนี้ 1) ปัจจัยทางสังคม (วิกฤตภาวะผู้นำ) โดยปัญหาการขาดความไว้วางใจและกลไกความร่วมมือ ทำให้ ไม่สามารถรวมตัวสร้างอำนาจต่อรองได้ สอดคล้องกับผล $PNI_{Modified}$ ที่พบว่า “ทักษะผู้นำ” เป็นสิ่งที่ชุมชนต้องการเร่งด่วนที่สุด ซึ่งสนับสนุนทฤษฎีการฝังตัวทางสังคม (Embeddedness) ของ Granovetter และแนวคิดของ Woolcock ที่สอดรับกับผลวิจัยปัจจุบันของ Chen, H. et al. ที่ย้ำว่ากิจกรรมทางเศรษฐกิจชุมชนจะล้มเหลวหากขาดโครงสร้างความสัมพันธ์ทางสังคมที่เข้มแข็งรองรับ และ 2) ปัจจัยทางเศรษฐกิจ ซึ่งเป็นกับดักต้นทุนเมื่อขาดอำนาจต่อรอง ชุมชนต้องเผชิญปัญหา

“ต้นทุนสูง” และ “ไม่คุ้มค่าการลงทุน” ผลการวิเคราะห์นี้ชี้ชัดว่าแม้มหาวิทยาลัยจะให้ทักษะการออกแบบ แต่หากชุมชนไม่ร่วมมือกันผลิต ก็ไม่สามารถสร้างความมั่งคั่งที่ยั่งยืนได้ที่ว่าทุนทางสังคม คือ สะพานเชื่อมสู่ทรัพยากรทางเศรษฐกิจ (Chen, H. et al., 2025)

3. บทเรียนและแนวทางการส่งเสริมความยั่งยืน (ตอบวัตถุประสงค์ข้อที่ 3) จากข้อค้นพบข้างต้น นำไปสู่การสังเคราะห์บทเรียนสำคัญว่า การแทรกแซงโดยมหาวิทยาลัยในอนาคตต้องปรับเปลี่ยนบทบาทจาก “ผู้ถ่ายทอดเทคโนโลยี” (Technology Provider) เพียงอย่างเดียว มาสู่การเป็น “ผู้อำนวยความสะดวกในการเรียนรู้” (Learning Facilitator) ที่มุ่งเน้นการเสริมสร้างพลังชุมชน (Empowerment) ในมิติสังคมควบคู่ไปกับมิติเทคนิค เพื่อสร้างกลไกความร่วมมือภายในให้เข้มแข็งก่อน แล้วจึงนำเทคโนโลยีเข้าไปเสริม ซึ่งสอดคล้องกับข้อเสนอของ Wahid, A. et al. ที่ระบุว่าการพัฒนาที่ยั่งยืนต้องเริ่มจากการสร้างคุณภาพในการปฏิบัติงานร่วมกันของคนในชุมชนเป็นพื้นฐานสำคัญ (Wahid, A. et al., 2017)

องค์ความรู้ใหม่

จากการวิเคราะห์ ผู้วิจัยได้สังเคราะห์องค์ความรู้ใหม่เพื่อบูรณาการ “ทุนทางวิชาการ” กับ “ทุนทางสังคม” ดังนี้ บทเรียนที่ 1 การยกระดับสู่ “ชุมชนนักปฏิบัติ” (CoP) ผ่านการมีส่วนร่วม มหาวิทยาลัยต้องเปลี่ยนบทบาทจาก “ผู้ถ่ายทอดเทคโนโลยี” สู่ “ผู้อำนวยความสะดวก” (Facilitator) เพื่อสร้างกระบวนการทำงานร่วมกัน (University-Community Engagement) โดยมีเป้าหมายยกระดับวิสาหกิจให้เป็น CoP ที่มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และจัดการตนเองได้ ซึ่งช่วยปิดช่องว่างความยั่งยืนของโครงการระยะสั้น และ บทเรียน ที่ 2 ความยั่งยืนตามหลัก “ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง” นวัตกรรม (ทุนทางวิชาการ) เพียงอย่างเดียวไม่สามารถสร้างความยั่งยืนหากขาดภูมิคุ้มกัน (ทุนทางสังคม) โมเดลใหม่ต้องแก้ปัญหาความไม่สมดุลโดยนำทุนทางวิชาการมาสร้าง “ความพอประมาณและมีเหตุผล” ในการผลิต ควบคู่กับการสร้าง “ภูมิคุ้มกัน” ผ่านความสามัคคีของเครือข่ายสังคม เพื่อเชื่อมรอยต่อระหว่างช่างฝีมือสู่ผู้ประกอบการที่อยู่รอดได้อย่างแท้จริง (ภาพที่ 2)

ภาพที่ 2 ภาพองค์ประกอบแนวทางการสร้างสรรค์นวัตกรรมและการพัฒนาที่ยั่งยืนของวิสาหกิจชุมชนหัตถกรรมกระจูด

สรุปและข้อเสนอแนะ

การวิจัยพบว่า โครงการพัฒนาโดยมหาวิทยาลัยประสบความสำเร็จสูงในการพัฒนา “ทุนมนุษย์” (ทักษะและนวัตกรรม) แต่ยังเกิดภาวะ “การพัฒนาทุนที่ไม่สมดุล” เนื่องจากขาดแคลน “ทุนทางสังคม” ซึ่งเป็นอุปสรรคเชิงโครงสร้างที่ขัดขวางความร่วมมือ ส่งผลกระทบต่อ “ทุนทางการเงิน” ทำให้ชุมชนขาดอำนาจต่อรองและไม่สามารถแก้ปัญหาต้นทุนสูงได้ บทเรียนสำคัญ คือ นวัตกรรมผลิตภัณฑ์เพียงอย่างเดียว ไม่สามารถรับประกันความยั่งยืนได้หากปราศจากกลไกความร่วมมือที่เข้มแข็ง โดยผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะเพื่อการพัฒนา ดังนี้ 1) ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ (เชิงนโยบาย) หน่วยงานภาครัฐ (เช่น กรมการพัฒนาชุมชน, OTOP) ควรปรับเปลี่ยนตัวชี้วัด (KPIs) จากการเน้นปริมาณผลิตภัณฑ์ใหม่หรือยอดขายระยะสั้น ไปสู่การวัด “ความเข้มแข็งของกลุ่ม” และ “ทุนทางสังคม” เช่น ความถี่ในการประชุมหรือการบริหารกองทุนร่วมกัน และควรสนับสนุนงบประมาณแบบ “โครงการต่อเนื่อง” (3 - 5 ปี) เพื่อให้มีเวลาเพียงพอในการสร้างความไว้วางใจและเครือข่ายความร่วมมือ 2) ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติสถาบันอุดมศึกษาต้องเปลี่ยนบทบาทจาก “ผู้ถ่ายทอดเทคโนโลยี” สู่การเป็น “ผู้อำนวยความสะดวกทางสังคม” (Social Facilitator) โดยทำหน้าที่พี่เลี้ยงสร้างกติกาการอยู่ร่วมกัน และควรปฏิรูปกระบวนการทำงานจาก “นักออกแบบผลิตภัณฑ์” สู่การเป็น “นักออกแบบกระบวนการทางสังคม” (Social Process Designer) ที่เข้าใจมิติทางมนุษยวิทยาเพื่อลดช่องว่างระหว่างนักวิชาการกับชุมชน และ 3) ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป ควรเปลี่ยนระเบียบวิธีวิจัยจากการประเมินย้อนหลัง (Ex-post Facto) เป็น การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (PAR) เพื่อศึกษา “กระบวนการ” สร้างทุนทางสังคมให้ลึกซึ้งยิ่งขึ้น และควรศึกษาเจาะลึกเรื่อง “กลไกการสร้างความไว้วางใจระหว่างช่วงวัย” (Intergenerational Trust) เพื่อแก้ปัญหาการขาดแคลนผู้สืบทอดภูมิปัญญา

เอกสารอ้างอิง

ชำนาญ ปาณาวงษ์. (2567). การติดตามและการประเมินผลการพัฒนาท้องถิ่นของมหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์ตามพันธกิจของสถาบันอุดมศึกษากลุ่มที่ 3. Journal of Roi Kaensarn Academi, 9(12), 3149-3165.

ทิวาวรรณ ศรีสวัสดิ์. (2565). การพัฒนากรอบการประเมินความสำเร็จทางธุรกิจอย่างยั่งยืนแบบออนไลน์ของผู้ประกอบการ ผลิตภัณฑ์ OTOP. ใน ดุษฎีนิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการวิจัยและสถิติทางวิทยาการปัญญา. มหาวิทยาลัยบูรพา.

Becker, G. S. (1964). Human capital: A theoretical and empirical analysis, with special reference to education. Chicago: University of Chicago Press.

Chambers, R. & Conway, G. R. (1992). Sustainable rural livelihoods: Practical concepts for the 21st century (IDS Discussion Paper 296). Brighton: Institute of Development Studies.

Chen, H. et al. (2025). The Impact of Social Capital and Community Empowerment on Regional Revitalization Practices: A Case Study on the Practice of University Social Responsibility Programs. Sustainability, 17(10), 4653. https://doi.org/10.3390/su17104653.

Cohen, J. (1988). Statistical power analysis for the behavioral sciences. (2nd ed.). Hillsdale: Lawrence Erlbaum Associates.

Condliffe, B. et al. (2017). Project-based learning: A literature review. San Francisco: Lucas Education Research.

Rozan, A. D. et al. (2024). The impact of project-based learning on 21st century skill development of vocational engineering students: A systematic literature review. Journal of Engineering Researcher and Lecturer, 3(3), 189-212.

Theobald, E. J. et al. (2020). Active learning narrows achievement gaps for underrepresented students in undergraduate science, technology, engineering, and math. Proceedings of the National Academy of Sciences, 117(12), 6476-6483.

Wahid, A. et al. (2017). Barriers to empowerment: Assessment of community-led local development organizations in Pakistan. Renewable and Sustainable Energy Reviews, 74, 1361-1370. https://doi.org/10.1016/j.rser.2016.11.163.

บทความวิจัย

การศึกษาและพัฒนาโมเดลความสัมพันธ์เชิงสาเหตุของปัจจัยที่ส่งผลต่อวัฒนธรรมคุณภาพในสถาบันการศึกษาวิทยาศาสตร์สุขภาพโดยใช้เทคนิควิจัยผสมผสานวิธีการ*

A STUDY AND DEVELOPMENT CAUSAL RELATIONSHIP MODEL OF FACTORS AFFECTING TO QUALITY CULTURE IN HEALTH SCIENCE EDUCATION INSTITUTE USING MIXED METHODS RESEARCH TECHNIQUES

ปาริชาต คุณาธรรมรักษ์*, ธีระภาพ เพชรมาลัยกุล, กิตติคุณ รุ่งเรือง

Parichat Kunadhamraks*, Theeraphab Phetmalaikul, Kittikoon Rungruang

คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ กรุงเทพมหานคร ประเทศไทย

Faculty of Education, Srinakharinwirot University, Bangkok, Thailand

*Corresponding author E-mail: parichat.kun@g.swu.ac.th

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) พัฒนาโมเดลความสัมพันธ์โครงสร้างเชิงเส้นปัจจัยเชิงสาเหตุที่ส่งผลต่อวัฒนธรรมคุณภาพในสถาบันการศึกษาวิทยาศาสตร์สุขภาพ และ 2) ตรวจสอบความสอดคล้องกลมกลืนของ โมเดลความสัมพันธ์โครงสร้างเชิงเส้นที่พัฒนาขึ้นกับข้อมูลเชิงประจักษ์ เป็นงานวิจัยแบบผสมผสานวิธีการ แบ่งเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ด้วยวิธีการวิจัยเชิงชาติพันธุ์วรรณนา เพื่อระบุวัฒนธรรมคุณภาพ องค์ประกอบและปัจจัยที่ส่งผลต่อวัฒนธรรมคุณภาพ และการวิจัยเชิงปริมาณ เพื่อหาความสัมพันธ์ของตัวแปรในโมเดลความสัมพันธ์โครงสร้างเชิงเส้นปัจจัยเชิงสาเหตุที่ส่งผลต่อวัฒนธรรมคุณภาพ กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ บุคลากรสายวิชาการและบุคลากรสายสนับสนุนในสถาบันการศึกษาวิทยาศาสตร์สุขภาพ จำนวน 373 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นแบบสอบถามมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ การวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติเชิงพรรณนา และการวิเคราะห์โมเดลสมการโครงสร้าง (SEM) ผลการวิจัยพบว่า 1) การวิเคราะห์โมเดลความสัมพันธ์เชิงสาเหตุของปัจจัยที่ส่งผลต่อวัฒนธรรมคุณภาพในสถาบันการศึกษาวิทยาศาสตร์สุขภาพ ตัวแปรแฝงที่มีอิทธิพลทางตรงเชิงบวกต่อวัฒนธรรมคุณภาพ ได้แก่ การมีส่วนร่วมผูกพันและค่านิยมที่ฝังรากลึก โดยการมีส่วนร่วมผูกพันทำหน้าที่เป็นตัวแปรส่งผ่านที่สำคัญระหว่างผู้นำที่มุ่งเน้นคุณภาพกับวัฒนธรรมคุณภาพ และ 2) โมเดลที่พัฒนาขึ้นมีความสอดคล้องกลมกลืนกับข้อมูลเชิงประจักษ์และให้ข้อค้นพบว่า ผู้นำที่มุ่งเน้นคุณภาพเป็นจุดเริ่มต้นที่สำคัญในการขับเคลื่อนการมีส่วนร่วมผูกพัน โดยมีค่านิยมและความเชื่อที่ฝังรากลึกเป็นรากฐานและเป็นผลลัพธ์ที่ถูกเสริมแรงอย่างต่อเนื่อง องค์ความรู้จากงานวิจัยนี้สามารถนำไปใช้ประโยชน์เพื่อเป็นแนวทางในการวางนโยบาย ส่งเสริม และพัฒนาวัฒนธรรมคุณภาพในสถาบันการศึกษาวิทยาศาสตร์สุขภาพให้ยั่งยืนต่อไป

คำสำคัญ: วัฒนธรรมคุณภาพ, โมเดลเชิงสาเหตุ, สถาบันการศึกษาวิทยาศาสตร์สุขภาพ

* Received 24 December 2025; Revised 21 January 2026; Accepted 29 January 2026

Abstract

This study aimed 1) To develop a causal structural equation model of factors influencing quality culture in health science education institutions, and 2) To examine the goodness of fit between the developed model and empirical data. A mixed-methods research design was employed. The qualitative phase used an ethnographic research approach to identify the characteristics, components, and influencing factors of quality culture. The quantitative phase investigated the relationships among variables in the causal structural equation model. The sample consisted of 373 academic and supporting staff members from health science education institutions. The research instrument was a five-point Likert-scale questionnaire. Data were analyzed using descriptive statistics and structural equation modeling (SEM). The findings revealed that 1) The latent variables exerting significant positive direct effects on quality culture were engagement and deeply embedded values and beliefs. Engagement also functioned as a mediating variable between quality-oriented leadership and quality culture. and 2) The developed model demonstrated good fit with the empirical data and provided important insights indicating that quality-oriented leadership serves as a critical starting point for fostering engagement, while deeply embedded values and beliefs constitute both a foundational element and an outcome that is continuously reinforced. The knowledge generated from this study can be utilized as a guideline for policy formulation, promotion, and the sustainable development of a quality culture in health science education institutions.

Keywords: Quality Culture, Causal Model, Health Science Educational Institutions

บทนำ

ในศตวรรษที่ 21 โลกกำลังเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและซับซ้อนในหลายมิติ ทำให้ในช่วงที่ผ่านมาการเสริมสร้างวัฒนธรรมคุณภาพ (Quality Culture) ในสถาบันอุดมศึกษาได้กลายเป็นประเด็นเชิงกลยุทธ์ที่ได้รับความสนใจทั่วโลก มุมมองของวัฒนธรรมคุณภาพไม่ได้เป็นเพียงสิ่งที่เกี่ยวกับการปฏิบัติตามกฎระเบียบ แต่เป็นเรื่องเกี่ยวกับการส่งเสริมความมุ่งมั่นร่วมกันสู่ความเป็นเลิศ ความสามารถในการปรับตัว และการปรับปรุงอย่างต่อเนื่องภายในสถาบันอุดมศึกษา (Verschueren, J. et al., 2023) วัฒนธรรมคุณภาพเป็นรากฐานสำคัญของความเป็นเลิศทางวิชาการที่ยั่งยืน และการบริหารจัดการที่มีความรับผิดชอบต่อผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย งานวิจัยสะท้อนว่าการพัฒนาวัฒนธรรมคุณภาพในสถาบันอุดมศึกษามีความสัมพันธ์กับผลลัพธ์เชิงบวก ได้แก่ การปรับปรุงกระบวนการจัดการเรียนการสอนอย่างต่อเนื่อง การส่งเสริมการเรียนรู้และพัฒนาการของผู้เรียน ตลอดจนความพึงพอใจของนักศึกษาและบุคลากร (Bendermacher, G. W. G., 2017)

ในประเทศไทย สถาบันอุดมศึกษาสายวิทยาศาสตร์สุขภาพได้ให้ความสำคัญกับระบบประกันคุณภาพภายในมาอย่างต่อเนื่อง นอกจากนี้ การเปลี่ยนแปลงสู่สังคมผู้สูงอายุส่งผลโดยตรงต่อทิศทางการพัฒนาประเทศและแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ โดยเฉพาะแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 13 (พ.ศ. 2566 - 2570) ซึ่งกำหนดหมุดหมายให้ประเทศไทยก้าวสู่การเป็นศูนย์กลางทางการแพทย์และสุขภาพมูลค่าสูง การพัฒนาสถาบันการศึกษาวิทยาศาสตร์สุขภาพให้มีคุณภาพและได้มาตรฐานสากลจึงเป็นกลไกสำคัญในการผลิตกำลังคนด้านสุขภาพ การวิจัย และนวัตกรรม เพื่อรองรับความต้องการของสังคมและการแข่งขันในระดับนานาชาติ ในบริบทนี้ วัฒนธรรมคุณภาพได้กลายเป็นปัจจัยเชิงกลยุทธ์ที่สำคัญต่อความได้เปรียบในการแข่งขันของสถาบันอุดมศึกษา (Sun, H., 2011); (Yong Xiang, J. et al., 2010)

จากการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมองค์กร การประกันคุณภาพ และวัฒนธรรมคุณภาพในอุดมศึกษา พบว่า การยกระดับคุณภาพในสถาบันการศึกษาวิทยาศาสตร์สุขภาพจำเป็นต้องพิจารณาทั้งมิติทางโครงสร้างองค์กรและมิติทางจิตวิทยาองค์กร แนวคิดวัฒนธรรมองค์กรอธิบายว่าวัฒนธรรมองค์กร ประกอบด้วยสิ่งที่สังเกตได้ ค่านิยมร่วม และฐานคติที่ฝังรากลึก ซึ่งส่งผลต่อพฤติกรรมและการตัดสินใจของบุคลากร (Schein, E. H., 2010) ขณะเดียวกัน แนวคิดการจัดการคุณภาพแบบทั่วทั้งองค์กร (TQM) เน้นมุมมองเชิงระบบและการปรับปรุงคุณภาพอย่างต่อเนื่องผ่านการมีส่วนร่วมของบุคลากร (Ho, S. K. M., 2010) สำหรับบริบทอุดมศึกษา แนวคิดวัฒนธรรมคุณภาพชี้ให้เห็นว่าคุณภาพเป็นผลจากการหลอมรวมของค่านิยม ความเชื่อ และโครงสร้างการบริหารที่สนับสนุนการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง (Ehlers, U. D., 2009); (Harvey, L. E. E. & Stensaker, B., 2008)

อย่างไรก็ตามจากการค้นคว้าเอกสารตำราที่เกี่ยวข้อง พบว่า การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับวัฒนธรรมคุณภาพในสถาบันอุดมศึกษาของประเทศไทยยังมีไม่มากนัก อีกทั้งข้อมูลต่าง ๆ อาจจะไม่ทันยุคสมัยที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วในปัจจุบัน และยังไม่มีงานวิจัยเกี่ยวกับวัฒนธรรมคุณภาพในสถาบันการศึกษาวิทยาศาสตร์สุขภาพในบริบทของประเทศไทย นอกจากนี้ วัฒนธรรมคุณภาพในสถาบันการศึกษาวิทยาศาสตร์สุขภาพมีความแตกต่างกันตามบริบทของสาขาวิชาและพันธกิจของสถาบัน ซึ่งต้องผสานคุณภาพทางวิชาการ มาตรฐานวิชาชีพ ทักษะการปฏิบัติ และจริยธรรมเข้าด้วยกัน รวมทั้งยังมีความหลากหลายด้านค่านิยม และรูปแบบการบริหารของสถาบันอุดมศึกษา ประกอบกับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของสังคมโลก ส่งผลให้ระบบการจัดการคุณภาพและแนวปฏิบัติด้านคุณภาพแตกต่างและเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่อง ด้วยเหตุนี้ ประชากรกลุ่มตัวอย่างในสถาบันการศึกษาวิทยาศาสตร์สุขภาพจึงเผชิญสภาพปัญหาด้านวัฒนธรรมคุณภาพที่มีลักษณะเชิงพลวัตและยังขาดความชัดเจนในเชิงฉันทามติ

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาวัฒนธรรมคุณภาพในสถาบันการศึกษาวิทยาศาสตร์สุขภาพโดยใช้เทคนิคการวิจัยแบบผสมผสานวิธีการ (Mixed Methods Research) ซึ่งดำเนินการวิจัยเชิงคุณภาพในระยะแรกในรูปแบบการศึกษาเชิงชาติพันธุ์วรรณนา (Ethnography) ที่สามารถให้ข้อมูลเชิงลึกเกี่ยวกับวัฒนธรรมคุณภาพภายในสถาบันวิทยาศาสตร์สุขภาพ จากนั้นจึงรวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อระบุเนื้อหา องค์ประกอบ รายละเอียดของวัฒนธรรมคุณภาพ ในสถาบันการศึกษาวิทยาศาสตร์สุขภาพ จนได้โครงสร้างและองค์ประกอบที่อิงบริบทและวิถีกลุ่มคนชัดเจนเกี่ยวกับปัจจัยที่ส่งผลต่อวัฒนธรรมคุณภาพในสถาบันการศึกษาวิทยาศาสตร์สุขภาพ ส่วนการวิจัยในระยะที่สอง

ใช้วิธีวิจัยเชิงปริมาณในการวัดค่าตัวแปร สร้างเครื่องมือวิจัย ตรวจสอบคุณภาพ พัฒนาแบบสอบถามเพื่อวัดค่าและตัวบ่งชี้องค์ประกอบวัฒนธรรมคุณภาพพร้อมปัจจัยหลักที่สำคัญ ทำการวิเคราะห์องค์ประกอบและตรวจสอบความตรงของโมเดลความสัมพันธ์โครงสร้างเชิงเส้น วิธีนี้จะช่วยให้ได้ข้อมูลเชิงประจักษ์ที่สามารถยืนยันแบบจำลองได้ ประโยชน์ที่ได้รับจากการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ จะทำให้ได้สารสนเทศการวิจัยของปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อการบริหารจัดการให้เกิดวัฒนธรรมคุณภาพภายในสถาบันการศึกษาวิทยาศาสตร์สุขภาพ ซึ่งเป็นประโยชน์ทั้งการเสริมสร้างและขยายองค์ความรู้ใหม่ สามารถใช้ในการวางนโยบายเพื่อส่งเสริมสนับสนุนตามองค์ประกอบวัฒนธรรมคุณภาพและเสริมปัจจัยเชิงบวกต่อการบริหารการศึกษาที่ใช้วัฒนธรรมคุณภาพขับเคลื่อนการศึกษาได้อย่างยั่งยืนต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อพัฒนาโมเดลความสัมพันธ์โครงสร้างเชิงเส้นปัจจัยเชิงสาเหตุที่ส่งผลต่อวัฒนธรรมคุณภาพของสถาบันการศึกษาวิทยาศาสตร์สุขภาพ

2. เพื่อตรวจสอบความสอดคล้องกลมกลืนของโมเดลความสัมพันธ์โครงสร้างเชิงเส้นปัจจัยเชิงสาเหตุที่ส่งผลต่อวัฒนธรรมคุณภาพของสถาบันการศึกษาวิทยาศาสตร์สุขภาพที่พัฒนาขึ้นกับข้อมูลเชิงประจักษ์

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาครั้งนี้เป็นงานวิจัยแบบผสมผสานวิธีการ แบ่งเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ด้วยวิธีการวิจัยเชิงชาติพันธุ์วรรณนา เพื่อระบุวัฒนธรรมคุณภาพ องค์ประกอบและปัจจัยที่ส่งผลต่อวัฒนธรรมคุณภาพ และการวิจัยเชิงปริมาณเพื่อหาความสัมพันธ์ของตัวแปรในโมเดลความสัมพันธ์โครงสร้างเชิงเส้นปัจจัยเชิงสาเหตุที่ส่งผลต่อวัฒนธรรมคุณภาพ ขั้นตอนดำเนินการวิจัยโดยแบ่งออกเป็น 2 ระยะ ดังนี้

การวิจัยระยะที่ 1 การศึกษาวัฒนธรรมคุณภาพของสถาบันการศึกษาวิทยาศาสตร์สุขภาพโดยระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Approach) ด้วยเทคนิควิธีการวิจัยเชิงชาติพันธุ์วรรณนา โดยใช้วิธีการในการเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ การบันทึกภาคสนาม การวิเคราะห์เอกสาร และการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ให้ข้อมูลหลัก ซึ่งผู้ให้ข้อมูลหลักในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ ผู้บริหารของสถาบันการศึกษา บุคลากรสายวิชาการ บุคลากรสายสนับสนุน คณะกรรมการประจำคณะ ที่สามารถถ่ายทอดข้อมูลได้ตรงวัตถุประสงค์และมีประสบการณ์ด้านการประกันคุณภาพในสถาบันการศึกษาวิทยาศาสตร์สุขภาพ 4 แห่ง จำนวน 30 คน โดยพิจารณาปรากฏการณ์สังคมจากสภาพแวดล้อมตามความเป็นจริงในมิติต่าง ๆ จากนั้นนำมาวิเคราะห์ข้อมูลโดยการตีความสร้างข้อสรุปแบบอุปนัย เพื่อสรุปองค์ประกอบของวัฒนธรรมคุณภาพ และใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยในระยะที่ 2 ต่อไป

การวิจัยระยะที่ 2 การดำเนินการในระยะนี้ใช้แนวดำเนินการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Approach) โดยการนำผลสรุปการศึกษาวิจัยวัฒนธรรมคุณภาพจากงานวิจัยเชิงชาติพันธุ์วรรณนาในระยะที่ 1 และแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมคุณภาพจากการรวบรวมเอกสาร ผลงานวิจัย หนังสือ บทความวิชาการ วารสาร เว็บไซต์ต่าง ๆ มาสังเคราะห์เนื้อหา เพื่อสร้างเครื่องมือสำหรับเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยวิธีวิจัยเชิงปริมาณ เพื่อศึกษาปัจจัยเชิงสาเหตุของวัฒนธรรมคุณภาพในสถาบันการศึกษาวิทยาศาสตร์สุขภาพ

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ บุคลากรสายวิชาการและบุคลากรสายสนับสนุนของคณะแพทยศาสตร์โรงพยาบาลรามาธิบดี มหาวิทยาลัยมหิดล จำนวน 11,476 คน บุคลากรคณะเวชศาสตร์เขตร้อน มหาวิทยาลัยมหิดล จำนวน 774 คน บุคลากรคณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล จำนวน 259 คน บุคลากรคณะเทคนิคการแพทย์ มหาวิทยาลัยมหิดล จำนวน 268 คน รวมประชากรทั้งหมด จำนวน 12,777 คน

กลุ่มตัวอย่างในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ บุคลากรสายวิชาการและบุคลากรสายสนับสนุนของคณะแพทยศาสตร์โรงพยาบาลรามาธิบดี มหาวิทยาลัยมหิดล บุคลากรคณะเวชศาสตร์เขตร้อน มหาวิทยาลัยมหิดล บุคลากรคณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล บุคลากรคณะเทคนิคการแพทย์ มหาวิทยาลัยมหิดล โดยการใช้เกณฑ์สำหรับการกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างตามตารางเครซี่และมอร์แกน ได้กลุ่มตัวอย่างทั้งหมด 373 คน และนำมาคำนวณสัดส่วนของกลุ่มตัวอย่างแต่ละสถาบัน ได้ดังนี้ บุคลากรสายวิชาการและบุคลากรสายสนับสนุนของคณะแพทยศาสตร์โรงพยาบาลรามาธิบดี มหาวิทยาลัยมหิดล จำนวน 335 คน บุคลากรสายวิชาการและบุคลากรสายสนับสนุนของคณะเวชศาสตร์เขตร้อน มหาวิทยาลัยมหิดล จำนวน 22 คน บุคลากรสายวิชาการและบุคลากรสายสนับสนุนของคณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล 8 คน และบุคลากรสายวิชาการและบุคลากรสายสนับสนุนของคณะเทคนิคการแพทย์ มหาวิทยาลัยมหิดล 8 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ คือ แบบสอบถามแบบมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ (Likert Scale) ซึ่งสร้างขึ้นจากผลสรุปการศึกษาวิจัยวัฒนธรรมคุณภาพจากงานวิจัยเชิงคุณภาพ และแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมคุณภาพ แบบสอบถาม ประกอบด้วย 5 ตอน ดังนี้

ตอนที่ 1 ข้อมูลส่วนบุคคลลักษณะแบบสอบถาม

ตอนที่ 2 วัฒนธรรมคุณภาพในองค์กร (Quality Culture in the Organization)

ตอนที่ 3 ค่านิยมและความเชื่อที่ฝังรากลึก (Deeply Embedded Values and beliefs)

ตอนที่ 4 ผู้นำที่มุ่งเน้นคุณภาพ (Quality-oriented Leadership)

ตอนที่ 5 การมีส่วนร่วมผูกพัน (Engagement)

การตรวจสอบความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity): ทำการตรวจสอบความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับนิยามเชิงปฏิบัติการ (Index of Item Objective Congruence: IOC) โดยผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 5 คน ซึ่งได้รับการคัดเลือกตามคุณสมบัติที่เหมาะสม ได้แก่ 1) เป็นผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความรู้และความเชี่ยวชาญด้านการบริหารการศึกษา หรือการประกันคุณภาพการศึกษา 2) มีประสบการณ์ด้านการสอน การวิจัย หรือการบริหารในสถาบันอุดมศึกษาไม่น้อยกว่า 5 ปี และ 3) มีผลงานทางวิชาการหรือประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาเครื่องมือวิจัย การประเมินคุณภาพ หรือการวิจัยทางการศึกษา ผลการตรวจสอบความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา พบว่าค่า IOC โดยรวมของแบบสอบถามทั้งฉบับเท่ากับ 0.94 ซึ่งสูงกว่าเกณฑ์มาตรฐานที่กำหนดไว้ที่ 0.50 อย่างมีนัยสำคัญ

การตรวจสอบความเชื่อมั่นของเครื่องมือโดยใช้สูตรสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (Cronbach's Alpha Coefficient): ผลการวิเคราะห์ความเชื่อมั่น พบว่า แบบสอบถามมีความเชื่อมั่นในระดับสูงมาก โดยค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาคของทุกองค์ประกอบอยู่ในช่วง 0.89 - 0.96

การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บข้อมูลดำเนินการโดยขอความอนุเคราะห์ในการตอบแบบสอบถาม โดยส่งจดหมายไปยังสถาบันและส่วนงานต่าง ๆ ภายในสถาบันการศึกษาวิทยาศาสตร์สุขภาพเพื่อประชาสัมพันธ์การร่วมตอบแบบสอบถามพร้อมเอกสารชี้แจงการวิจัยผ่านทาง Quick Response Code (QR Code) และเก็บรวบรวมข้อมูลผ่านทาง Google Form ซึ่งเมื่อประชาสัมพันธ์การตอบแบบสอบถามผ่านทาง QR Code แล้ว การเก็บรวบรวมข้อมูลได้กลุ่มตัวอย่างที่ทำแบบสอบถามผ่านทาง Google Form รวมจำนวน 373 คน

การวิเคราะห์ข้อมูล

ข้อมูลที่ได้รับจากแบบสอบถามถูกตรวจสอบความครบถ้วนและความถูกต้องก่อนนำมาวิเคราะห์ด้วยสถิติพรรณนา (Descriptive Statistics): ได้แก่ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และร้อยละ และสถิติเชิงอนุมาน (Inferential Statistics): ใช้การวิเคราะห์โมเดลสมการโครงสร้าง (Structural Equation Modeling: SEM) เพื่อทดสอบความสอดคล้องของโมเดลกับข้อมูลจริงและตรวจสอบอิทธิพลระหว่างตัวแปร (Kline, R. B., 2016) ดัชนีที่ใช้ในการตรวจสอบความกลมกลืนของโมเดล ได้แก่ Chi-square/df, RMSEA (Root Mean Square Error of Approximation), CFI (Comparative Fit Index), และ GFI (Goodness of Fit Index) ซึ่งเป็นเกณฑ์ที่นิยมใช้ในการประเมินโมเดลการวิเคราะห์เชิงโครงสร้าง (Hair, J. F. et al., 2010)

ผลการวิจัย

การศึกษาเพื่อพัฒนาโมเดลความสัมพันธ์เชิงสาเหตุของปัจจัยที่ส่งผลต่อวัฒนธรรมคุณภาพในสถาบันการศึกษาวิทยาศาสตร์สุขภาพโดยใช้เทคนิควิจัยผสมผสานวิธีการ มีผลการวิจัย ดังนี้

1. ผลการพัฒนาโมเดลความสัมพันธ์โครงสร้างเชิงเส้นปัจจัยเชิงสาเหตุที่ส่งผลต่อวัฒนธรรมคุณภาพในสถาบันการศึกษาวิทยาศาสตร์สุขภาพ

จากการวิเคราะห์ข้อมูลการวิจัยเชิงคุณภาพในระยะที่ 1 พบองค์ประกอบสำคัญ 2 ด้าน ที่ร่วมกันสร้างเสริมวัฒนธรรมคุณภาพในสถาบันการศึกษาวิทยาศาสตร์สุขภาพ ได้แก่ 1) การปฏิบัติของสถาบันตามมาตรฐานคุณภาพ (Institutional Compliance with Quality Standards) และ 2) การพัฒนาอย่างต่อเนื่อง (Continuous Improvement) และพบปัจจัย 3 ด้านที่ส่งผลต่อวัฒนธรรมคุณภาพ วัฒนธรรมคุณภาพในสถาบันการศึกษาวิทยาศาสตร์สุขภาพ ได้แก่ 1) ผู้นำที่มุ่งเน้นคุณภาพ (Quality-oriented Leadership) 2) การมีส่วนร่วมผูกพันของบุคลากร (Engagement) และ 3) ค่านิยมและความเชื่อที่ฝังรากลึก (Deeply Embedded Values and Beliefs)

โมเดลการวิจัยมีตัวแปรในการวิจัย 4 ตัวแปร ได้แก่ วัฒนธรรมคุณภาพ (Quality culture) ค่านิยมและความเชื่อที่ฝังรากลึก (Deeply Embedded Values and Beliefs) ผู้นำที่มุ่งเน้นคุณภาพ (Quality-oriented Leadership) การมีส่วนร่วมผูกพัน (Engagement) ค่าเฉลี่ยของตัวแปรหลักในโมเดลโครงสร้างเชิงเส้นปัจจัยเชิงสาเหตุวัฒนธรรมคุณภาพในสถาบันการศึกษาวิทยาศาสตร์สุขภาพมีค่าเฉลี่ยในระดับมากที่สุดตั้งแต่ 4.60 - 4.70 ผู้วิจัยทำการสรุปผลการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับค่าสถิติบรรยายลักษณะตัวแปรในการวิจัยดังตารางที่ 1 โดยมีรายละเอียด ดังนี้

ตารางที่ 1 ค่าสถิติเชิงบรรยายของตัวแปรหลักในโมเดลโครงสร้างเชิงเส้นปัจจัยเชิงสาเหตุวัฒนธรรมคุณภาพในสถาบันการศึกษาวิทยาศาสตร์สุขภาพ

ตัวแปร	Mean	ระดับความคิดเห็น	S.D.	MAX	MIN	SK	KU
วัฒนธรรมคุณภาพ	4.68	มากที่สุด	0.46	5.00	4.00	-.572	-.884
ค่านิยมและความเชื่อที่ฝังรากลึก	4.67	มากที่สุด	0.47	5.00	4.00	-.445	-.831
ผู้นำที่มุ่งเน้นคุณภาพ	4.70	มากที่สุด	0.46	5.00	4.06	-.268	-.927
การมีส่วนร่วมผูกพัน	4.60	มากที่สุด	0.49	5.00	4.00	-.259	-1.251

ผลการวิจัยพบว่า ค่าเฉลี่ยของวัฒนธรรมคุณภาพของสถาบันการศึกษาวิทยาศาสตร์สุขภาพในภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X}$ = 4.68, S.D. = 0.46) ด้านที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด คือ การปฏิบัติของสถาบันตามมาตรฐานคุณภาพ (Institutional Compliance with Quality Standards) ($\bar{X}$ = 4.70, S.D. = 0.45) รองลงมา ได้แก่ การพัฒนาอย่างต่อเนื่อง (Continuous Improvement) ($\bar{X}$ = 4.65, S.D. = 0.47) ตามลำดับ

ด้านค่านิยมและความเชื่อที่ฝังรากลึก (Deeply Embedded Values and Beliefs) มีระดับความคิดเห็นโดยรวม อยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X}$ = 4.67, S.D. = 0.47) ด้านที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด คือ คุณค่าของความเป็นมืออาชีพทางสุขภาพ (Health Professionalism) ($\bar{X}$ = 4.71, S.D. = 0.45) รองลงมา ได้แก่ คุณค่าของความเป็นเลิศทางวิชาการ (Academic Excellence) ($\bar{X}$ = 4.63, S.D. = 0.48) ตามลำดับ

ด้านผู้นำที่มุ่งเน้นคุณภาพมีระดับความคิดเห็นโดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X}$ = 4.70, S.D. = 0.46) โดยรายการที่มีค่าเฉลี่ยสูงที่สุด ได้แก่ “การกำหนดนโยบายคุณภาพของสถาบัน” ($\bar{X}$ = 4.71, S.D. = 0.45) รองลงมา คือ “การสื่อสารของผู้นำ” ($\bar{X}$ = 4.70, S.D. = 0.46) และ “ผู้นำเป็นแบบอย่างเพื่อปลูกฝังวัฒนธรรมคุณภาพ” ($\bar{X}$ = 4.69, S.D. = 0.46)

ด้านการมีส่วนร่วมผูกพัน (Engagement) ภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X}$ = 4.60, S.D. = 0.49) ด้านที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด คือ การสร้างแรงจูงใจผ่านการยกย่องและชื่นชม (Motivation Through Recognition and Appreciation) ($\bar{X}$ = 4.61, S.D. = 0.49) รองลงมา ได้แก่ การรับรู้และปรับตัวต่อวัฒนธรรมคุณภาพ (Recognizing and Adapting to Quality Culture) ($\bar{X}$ = 4.59, S.D. = 0.49) ตามลำดับ

2. ผลการตรวจสอบความสอดคล้องกลมกลืนของโมเดลความสัมพันธ์โครงสร้างเชิงเส้นปัจจัยเชิงสาเหตุที่ส่งผลต่อวัฒนธรรมคุณภาพของสถาบันการศึกษาวิทยาศาสตร์สุขภาพที่พัฒนาขึ้นกับข้อมูลเชิงประจักษ์

ก่อนดำเนินการวิเคราะห์โมเดลความสัมพันธ์เชิงสาเหตุ ได้ทำการตรวจสอบพหุสหสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรอิสระ เพื่อพิจารณาว่ามีความสัมพันธ์กันสูงเกินไปหรือไม่ โดยใช้ค่าสหสัมพันธ์ของเพียร์สัน (Pearson’s Correlation Coefficient) เป็นเกณฑ์ในการพิจารณา ซึ่งจากผลการวิจัยพบว่า ค่าสหสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรอิสระทุกคู่มีค่าอยู่ระหว่าง 0.530 - 0.709 ซึ่งแม้ว่าทุกค่าจะมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 แต่ไม่มีค่าความสัมพันธ์ใดเกิน 0.80 จึงถือว่าอยู่ในเกณฑ์ที่ยอมรับได้ และไม่พบปัญหาพหุสหสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรอิสระในโมเดล ดังตารางที่ 2 โดยมีรายละเอียด ดังนี้

ตารางที่ 2 ค่าสหสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรหลักในโมเดลความสัมพันธ์โครงสร้างเชิงเส้นปัจจัยเชิงสาเหตุที่ส่งผลต่อวัฒนธรรมคุณภาพของสถาบันการศึกษาวิทยาศาสตร์สุขภาพ

ตัวแปร	วัฒนธรรมคุณภาพ	ค่านิยมและความเชื่อที่ฝังรากลึก	ผู้นำที่มุ่งเน้นคุณภาพ	การมีส่วนร่วมผูกพัน
วัฒนธรรมคุณภาพ	1	0.709**	0.530**	0.556**
ค่านิยมและความเชื่อที่ฝังรากลึก		1	0.554**	0.634**
ผู้นำที่มุ่งเน้นคุณภาพ			1	0.660**
การมีส่วนร่วมผูกพัน				1

หมายเหตุ: **มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01

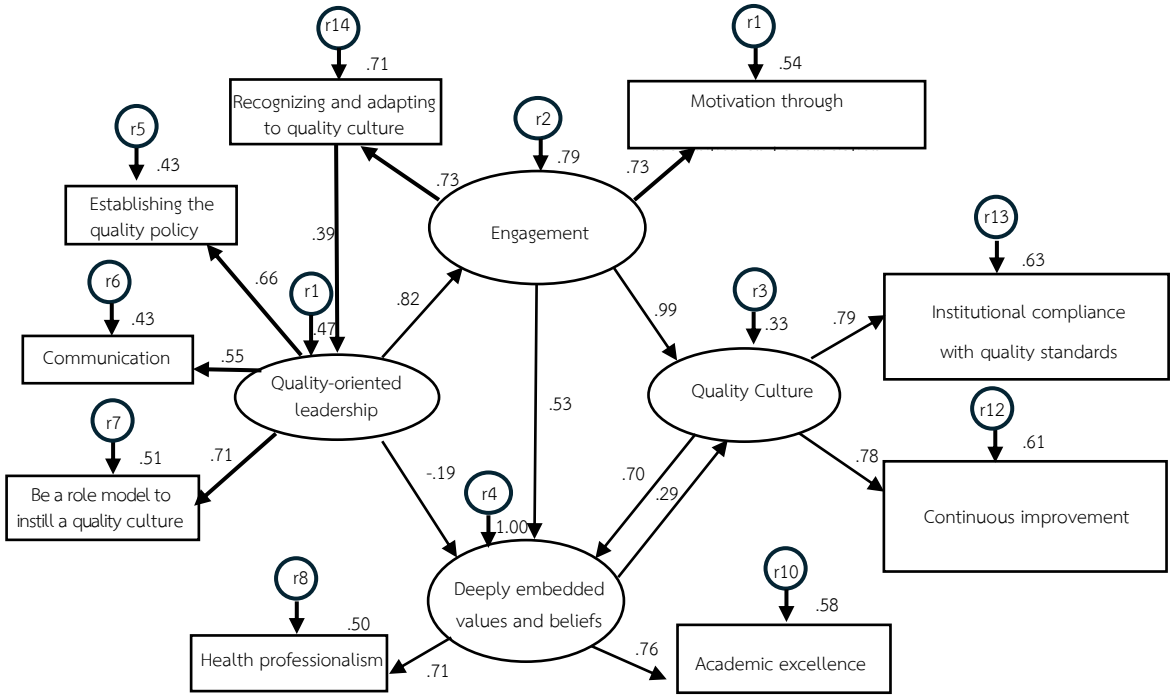
ผลการวิเคราะห์ค่าสถิติความสอดคล้องของโมเดลความสัมพันธ์เชิงสาเหตุของปัจจัยที่ส่งผลต่อวัฒนธรรมคุณภาพในสถาบันการศึกษาวิทยาศาสตร์สุขภาพ ค่าดัชนีความสอดคล้องกลมกลืนของโมเดลก่อนและหลังการปรับโมเดล ดังแสดงในตารางที่ 3 พบว่า ค่า Relative Chi-Square (χ^2/df) เกณฑ์ที่ยอมรับได้ควรน้อยกว่า 3.00 ค่าเดิมก่อนปรับอยู่ที่ 7.165 ซึ่งสูงเกินเกณฑ์และแสดงว่าโมเดลยังไม่เหมาะสม หลังการปรับโมเดลมีค่า χ^2/df ลดลงเหลือ 2.823 ซึ่งอยู่

ในเกณฑ์มาตรฐานและบ่งชี้ว่าโมเดลสอดคล้องกับข้อมูลมากขึ้น สำหรับค่า GFI (Goodness of Fit Index) ซึ่งใช้วัดความสอดคล้องโดยรวมของโมเดลกับข้อมูล เกณฑ์ที่ยอมรับได้ คือ มากกว่า 0.90 โดยก่อนปรับค่าอยู่ที่ 0.910 แม้จะผ่านเกณฑ์แล้ว แต่หลังการปรับปรุงค่าดีขึ้นเป็น 0.966 ซึ่งถือว่ามีความสอดคล้องที่ดีมาก ส่วนค่า AGFI (Adjusted Goodness of Fit Index) ซึ่งปรับแก้เพื่อคำนึงถึงความซับซ้อนของโมเดล เกณฑ์มาตรฐาน คือ มากกว่า 0.90 ก่อนปรับมีค่าเพียง 0.837 ซึ่งยังไม่ผ่านเกณฑ์ แต่หลังปรับค่าเพิ่มขึ้นเป็น 0.930 แสดงว่าความสอดคล้องดีขึ้นจนผ่านเกณฑ์ ในขณะที่ค่า RMSEA (Root Mean Square Error of Approximation) ซึ่งใช้ประเมินความคลาดเคลื่อนโดยประมาณ ควรน้อยกว่า 0.08 ค่าเดิมก่อนปรับเท่ากับ 0.126 ซึ่งสูงเกินไป แต่หลังปรับลดลงเป็น 0.069 อยู่ในเกณฑ์มาตรฐาน

ตารางที่ 3 ค่าสถิติความสอดคล้องของโมเดลความสัมพันธ์เชิงสาเหตุของปัจจัยที่ส่งผลต่อวัฒนธรรมคุณภาพในสถาบันการศึกษาวิทยาศาสตร์สุขภาพ

ดัชนีความสอดคล้อง	เกณฑ์ที่ใช้ในการพิจารณา	ก่อนปรับ	หลังปรับ
Relative Chi-Square (χ^2/df)	< 3.00	7.165	2.823
GFI	> 0.90	0.910	0.966
AGFI	> 0.90	0.837	0.930
RMSEA	< 0.08	0.126	0.069

โมเดลความสัมพันธ์เชิงสาเหตุของปัจจัยที่ส่งผลต่อวัฒนธรรมคุณภาพในสถาบันการศึกษาวิทยาศาสตร์สุขภาพภายหลังจากการปรับสามารถแสดงได้ ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 แผนภาพโมเดลความสัมพันธ์เชิงสาเหตุของปัจจัยที่ส่งผลต่อวัฒนธรรมคุณภาพในสถาบันการศึกษาวิทยาศาสตร์สุขภาพ จากผลการวิเคราะห์ SEM

ผลการวิเคราะห์โมเดลโครงสร้างเชิงเส้นปัจจัยเชิงสาเหตุ พบว่า การมีส่วนร่วมผูกพัน (Engagement) มีอิทธิพลเชิงบวกต่อวัฒนธรรมคุณภาพ (Quality Culture) ในระดับสูงมาก โดยมีค่าสัมประสิทธิ์เส้นทางเท่ากับ 0.99 แสดงให้เห็นว่าเมื่อบุคลากรมีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาคุณภาพ จะช่วยเสริมให้การสร้างวัฒนธรรมคุณภาพเกิดขึ้นได้อย่างชัดเจน การมีส่วนร่วมผูกพัน ประกอบด้วย ทั้งการรับรู้และการปรับตัวต่อวัฒนธรรมคุณภาพ รวมถึงแรงจูงใจที่เกิดจากการยกย่องและชื่นชม ซึ่งช่วยให้บุคลากรเห็นคุณค่าในบทบาทของตน และพร้อมมีส่วนร่วมในการพัฒนาคุณภาพอย่างต่อเนื่อง

ผลการวิเคราะห์โมเดลโครงสร้างเชิงเส้นชี้ให้เห็นว่า การมีส่วนร่วมผูกพัน (Engagement) ทำหน้าที่เป็นตัวแปรส่งผ่าน (Mediator) ที่สำคัญระหว่าง ผู้นำที่มุ่งเน้นคุณภาพ (Quality-oriented Leadership) และวัฒนธรรมคุณภาพ โดยพบว่า ผู้นำที่มุ่งเน้นคุณภาพมีอิทธิพลเชิงบวกอย่างมีนัยสำคัญต่อระดับการมีส่วนร่วมผูกพันของบุคลากร โดยมีค่าสัมประสิทธิ์เส้นทางเท่ากับ 0.82 การที่ผู้นำกำหนดนโยบายได้อย่างชัดเจน มีการสื่อสารที่สร้างความเข้าใจ และเป็นแบบอย่างในงานพัฒนาคุณภาพ ล้วนช่วยทำให้บุคลากรเกิดความเชื่อมั่นและรู้สึกผูกพันกับการทำงานด้านคุณภาพมากยิ่งขึ้น

ผลการวิเคราะห์โมเดลโครงสร้างเชิงเส้นยังพบความสัมพันธ์ย้อนกลับระหว่างการรับรู้และปรับตัวต่อวัฒนธรรมคุณภาพ ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญของตัวแปรการมีส่วนร่วมผูกพัน และตัวแปรผู้นำที่มุ่งเน้นคุณภาพ โดยมีค่าสัมประสิทธิ์เส้นทางเท่ากับ 0.39 แสดงให้เห็นว่าการที่บุคลากรมีความเข้าใจและสามารถปรับตัวเข้ากับค่านิยม กระบวนการ และมาตรฐานด้านคุณภาพขององค์กรได้ดี จะช่วยสะท้อนภาพการทำงานกลับไปยังผู้นำ ทำให้ผู้นำตระหนักถึงความจำเป็นของการขับเคลื่อนคุณภาพอย่างเข้มแข็งมากขึ้น

ผลการวิเคราะห์โมเดลโครงสร้างความสัมพันธ์เชิงเส้นแสดงให้เห็นว่า ค่านิยมและความเชื่อที่ฝังรากลึก (Deeply Embedded Values and Beliefs) มีอิทธิพลเชิงบวกต่อวัฒนธรรมคุณภาพ โดยมีค่าสัมประสิทธิ์เส้นทางเท่ากับ 0.29 สะท้อนว่ารากฐานด้านค่านิยมของบุคลากร ได้แก่ ความเป็นเลิศทางวิชาการ และความเป็นมืออาชีพทางสุขภาพ เป็นปัจจัยที่ช่วยเสริมให้เกิดการยึดมั่นในมาตรฐานคุณภาพ จากโมเดลยังเผยให้เห็นว่า วัฒนธรรมคุณภาพมีผลย้อนกลับต่อค่านิยมและความเชื่อที่ฝังรากลึก โดยมีค่าสัมประสิทธิ์เส้นทางเท่ากับ 0.70 ซึ่งเป็นค่าในระดับสูง แสดงให้เห็นว่าเมื่อองค์กรมีวัฒนธรรมคุณภาพที่ชัดเจน จะช่วยหล่อหลอมให้บุคลากรเกิดค่านิยมด้านคุณภาพอย่างลึกซึ้งมากขึ้น นอกจากนี้ ยังพบว่า การมีส่วนร่วมผูกพัน มีอิทธิพลเชิงบวกต่อ ค่านิยมและความเชื่อที่ฝังรากลึก โดยมีค่าสัมประสิทธิ์เส้นทางเท่ากับ 0.53 อันเป็นค่าที่อยู่ในระดับปานกลางถึงสูง สะท้อนให้เห็นว่าการที่บุคลากรรู้สึกผูกพันกับองค์กร ส่งผลให้บุคลากรซึมซับค่านิยมด้านคุณภาพได้อย่างมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

อภิปรายผล

ผลจากการวิจัยในครั้งนี้ อภิปรายผล ได้ดังนี้

1. ผลการพัฒนาแบบจำลองความสัมพันธ์เชิงสาเหตุปัจจัยที่ส่งผลต่อวัฒนธรรมคุณภาพในสถาบันการศึกษาวิทยาศาสตร์สุขภาพ พบว่า ผลการวิเคราะห์เชิงปริมาณได้ยืนยันอย่างเด่นชัดถึงบทบาทของ ผู้นำที่มุ่งเน้นคุณภาพในฐานะปัจจัยตั้งต้นที่มีอิทธิพลทางตรงเชิงบวกต่อ การมีส่วนร่วมผูกพัน ของบุคลากรในระดับสูงที่สุด (β = 0.82, $p < .01$) เมื่อเชื่อมโยงกับโครงสร้างโมเดลโดยรวม จะเห็นภาพที่ชัดเจนว่า ผู้นำที่มุ่งเน้นคุณภาพช่วยเสริมสร้างการมีส่วนร่วมผูกพันของบุคลากรในระดับสูง (0.82) ขณะเดียวกัน ระดับของการรับรู้และการปรับตัวของบุคลากรต่อวัฒนธรรมคุณภาพ ก็สามารถย้อนกลับไปกระตุ้นให้ผู้นำมีบทบาทด้านคุณภาพมากขึ้นเช่นเดียวกัน (0.39) ส่งผลให้เกิดวงจรเกื้อหนุน (Reinforcing Loop) ภายในองค์กร ซึ่งทำให้ระบบพัฒนาคุณภาพเกิดความเข้มแข็งและสอดคล้องกันทั้งจากฝ่ายผู้นำและฝ่ายบุคลากร ในลักษณะนี้ การมีส่วนร่วมผูกพันไม่เพียงเป็นตัวแปรส่งผ่านระหว่างผู้นำที่มุ่งเน้นคุณภาพและวัฒนธรรมคุณภาพ แต่ยังเป็นตัวชี้วัดความสามารถในการซึมซับวัฒนธรรมคุณภาพของบุคลากร ซึ่งสะท้อนความสำเร็จของการนำองค์กรของผู้นำอีกด้วย ความสัมพันธ์แบบสองทางนี้จึงช่วยยืนยันว่า วัฒนธรรมคุณภาพไม่ได้เกิดจากบทบาทผู้นำเพียงอย่างเดียว หากแต่เป็นผลของการปรับตัวร่วมกันของทั้งผู้นำและบุคลากรในกระบวนการขับเคลื่อนคุณภาพ ข้อค้นพบนี้สอดคล้องกับงานวิจัยของ Hildesheim, C. & Sonntag, K. ซึ่งเน้นย้ำว่าพฤติกรรมความเป็นผู้นำที่มุ่งเน้นคุณภาพ มีผลกระทบมากที่สุดต่อผลลัพธ์ของวัฒนธรรมคุณภาพ (Hildesheim, C. & Sonntag, K., 2020) และสอดคล้องกับการศึกษาของ Bendermacher, G. W. G. et al. ที่ชี้ว่าภาวะผู้นำมีอิทธิพลทางอ้อมต่อทัศนคติที่เกี่ยวข้องกับงานของบุคลากรผ่านการวางแนวคุณค่าขององค์กร (Bendermacher, G. W. G. et al, 2019)

ประเด็นที่โดดเด่นที่สุดจากผลการวิเคราะห์โมเดลสมการโครงสร้าง คือ ขนาดอิทธิพลทางตรงเชิงบวกจากการมีส่วนร่วมผูกพันไปยังวัฒนธรรมคุณภาพ ซึ่งมีค่าสัมประสิทธิ์เส้นทางมาตรฐานสูงอย่างมีนัยสำคัญ (β = 0.99, $p < .01$) ค่าสัมประสิทธิ์ที่เข้าใกล้ 1.00 นี้บ่งชี้ว่า การมีส่วนร่วมผูกพันของบุคลากรแทบจะเป็นองค์ประกอบเดียวกันกับวัฒนธรรมคุณภาพ หรืออาจกล่าวได้ว่าวัฒนธรรมคุณภาพที่เป็นรูปธรรมนั้น คือ ภาพสะท้อนของการมีส่วนร่วมผูกพันของบุคลากรในองค์กรนั่นเอง ข้อค้นพบนี้ชี้ให้เห็นว่า การมีส่วนร่วมผูกพันไม่ได้เป็นเพียงปัจจัยหนึ่ง

ในหลาย ๆ ปัจจัย แต่เป็นกลไกหลักและเป็นหัวใจสำคัญที่เปลี่ยนนโยบาย วิสัยทัศน์ และแนวคิดเชิงนามธรรม ให้กลายเป็นวิถีชีวิต หรือวัฒนธรรมที่ปฏิบัติได้จริงและสัมผัสได้ในองค์กร อีกทั้งวัฒนธรรมคุณภาพไม่ได้อยู่ที่เอกสารหรือนโยบาย แต่อยู่ที่รูปแบบทางวัฒนธรรมขององค์กร เช่น พิธีกรรม (Rituals) ความเชื่อ (Beliefs) และขั้นตอนปฏิบัติในชีวิตประจำวัน (Daily Routines) การมีส่วนร่วมผูกพันในกิจกรรมคุณภาพซ้ำ ๆ ก็เปรียบเสมือนการสร้างพิธีกรรม และขั้นตอนปฏิบัติใหม่ ๆ ที่หล่อหลอมให้คุณภาพกลายเป็นส่วนหนึ่งของวิถีปฏิบัติในองค์กร (Ehlers, U. D., 2009) ผลการวิจัยนี้ช่วยยืนยันว่าการมีส่วนร่วมผูกพันของบุคลากรเป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนวัฒนธรรมคุณภาพ โดยการมีส่วนร่วมผูกพัน ทำหน้าที่เสริมสร้างความรู้สึกร่วม ความเป็นเจ้าของ และการยอมรับในมาตรฐานคุณภาพ ตลอดจนเป็นตัวกลางที่ทำให้การประเมินคุณภาพนำไปสู่การปรับปรุงที่เป็นรูปธรรมอย่างต่อเนื่อง ส่งผลให้ระบบคุณภาพเกิดความยั่งยืน (Bendermacher, G. W. G. et al., 2021); (Hildesheim, C. & Sonntag, K., 2020); (Do, T. D. & Dang, H. T. T., 2021)

โมเดลความสัมพันธ์เชิงสาเหตุที่พัฒนาขึ้น ได้เผยให้เห็นถึงพลวัตความสัมพันธ์ที่ซับซ้อนและน่าสนใจ ยิ่งระหว่างการมีส่วนร่วมผูกพัน ค่านิยมและความเชื่อที่ฝังรากลึก และวัฒนธรรมคุณภาพ ซึ่งไม่ใช่ความสัมพันธ์เชิงเส้นทางเดียว แต่เป็นวงจรที่เสริมแรงซึ่งกันและกัน ประการแรก โมเดลชี้ให้เห็นว่าการมีส่วนร่วมผูกพัน ไม่เพียงส่งผลโดยตรงต่อวัฒนธรรมคุณภาพ แต่ยังส่งอิทธิพลทางตรงเชิงบวกไปยัง ค่านิยมและความเชื่อที่ฝังรากลึก อย่างมีนัยสำคัญ ($\beta \approx 0.53$, $p < .01$) เมื่อค่านิยมและความเชื่อเหล่านี้แข็งแกร่งและฝังรากลึก ก็จะทำหน้าที่เป็น เข็มทิศภายในที่ชี้นำพฤติกรรมของบุคลากรให้มุ่งสู่คุณภาพโดยอัตโนมัติ และส่งผลกลับไปสนับสนุน วัฒนธรรมคุณภาพ ให้มีความเข้มแข็งขึ้นอีกทอดหนึ่ง ($\beta \approx 0.29$, $p < .01$)

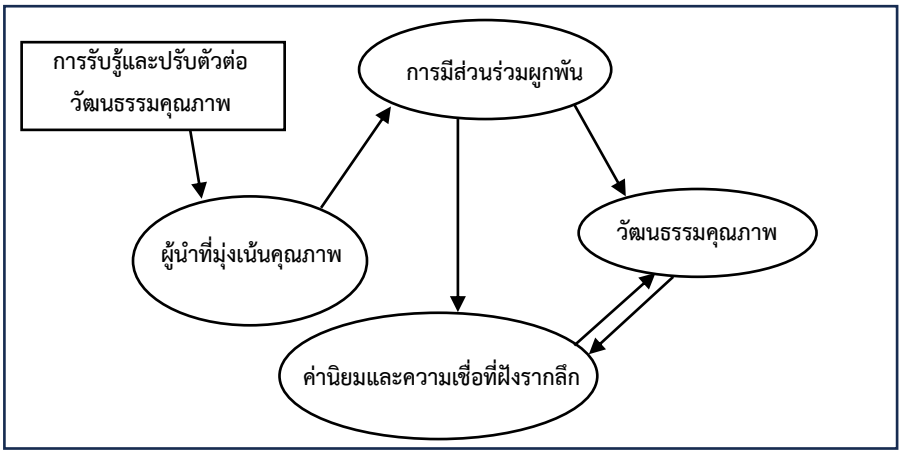
ประการที่สอง ซึ่งเป็นข้อค้นพบที่น่าสนใจอย่างยิ่ง คือ การพบอิทธิพลย้อนกลับ (Reciprocal Influence) ที่แข็งแกร่งจากวัฒนธรรมคุณภาพ ไปยัง ค่านิยมและความเชื่อที่ฝังรากลึก ($\beta \approx 0.70$, $p < .01$) ความสัมพันธ์นี้บ่งชี้ถึงการเกิดวงจรเสริมแรงเชิงบวก (Positive Reinforcement Loop) กล่าวคือ เมื่อองค์กรมีวัฒนธรรมคุณภาพที่ชัดเจนและเป็นที่ประจักษ์ วัฒนธรรมที่มองเห็นและสัมผัสได้เหล่านี้จะทำหน้าที่เป็นหลักฐานเชิงประจักษ์ที่ทรงพลังในการยืนยัน (Validate) และหล่อหลอม (Shape) ให้ค่านิยมและความเชื่อของบุคลากรมีความเข้มข้นและฝังรากลึกมากยิ่งขึ้น ซึ่งยืนยันว่าการสร้างวัฒนธรรมคุณภาพมิได้เกิดจากความสัมพันธ์เชิงเส้นตรง หากแต่เกิดจากระบบปฏิสัมพันธ์เชิงพลวัตระหว่างค่านิยม ความเชื่อ การรับรู้เกี่ยวกับคุณภาพ และระดับการมีส่วนร่วมผูกพันของบุคลากร

หนึ่งในข้อค้นพบเชิงประจักษ์ที่สำคัญ ซึ่งช่วยเพิ่มความเข้าใจให้กับงานวิจัยนี้ คือ การไม่พบอิทธิพลทางตรงที่มีนัยสำคัญทางสถิติจากผู้นำที่มุ่งเน้นคุณภาพไปยังค่านิยมและความเชื่อที่ฝังรากลึก ($\beta = -0.19$) เมื่อพิจารณาในบริบทเฉพาะของสถาบันการศึกษาวิทยาศาสตร์สุขภาพ ซึ่งเป็นองค์กรที่มีบุคลากรเป็นผู้เชี่ยวชาญ (Professional Organization) ข้อค้นพบนี้กลับให้ความหมายที่ลึกซึ้งและสมเหตุสมผลอย่างยิ่ง อย่างไรก็ตาม สิ่งนี้ไม่ได้หมายความว่าผู้นำไม่สำคัญต่อค่านิยม แต่ชี้ให้เห็นถึงบทบาทที่ซับซ้อนและแตกต่างออกไป บุคลากรในสถาบันการศึกษาวิทยาศาสตร์สุขภาพส่วนใหญ่ ไม่ว่าจะเป็นแพทย์ คณาจารย์ นักวิจัย หรือบุคลากรวิชาชีพอื่น ๆ พวกเขาได้ถูกปลูกฝังค่านิยมหลักที่สำคัญอย่าง ความเป็นมืออาชีพทางสุขภาพ และ ความเป็นเลิศทางวิชาการ มาอย่างเข้มข้นตั้งแต่กระบวนการศึกษาในมหาวิทยาลัย การฝึกอบรมเฉพาะทาง และการยึดถือจรรยาบรรณแห่งวิชาชีพ ค่านิยมเหล่านี้จึงเป็น ทุนเดิมทางวัฒนธรรม (Cultural Capital) ที่มีอยู่แล้วภายในตัวบุคลากร

ผลการศึกษานี้ ชี้ให้เห็นว่าผู้นำมีอิทธิพลต่อการกำหนดทิศทางค่านิยม ความเชื่อ และบรรยากาศแห่งคุณภาพในองค์กรผ่านกลไกทางอ้อม เช่น การสื่อสารเชิงนโยบาย การสนับสนุนทรัพยากร และการสร้างบรรยากาศการทำงานที่เอื้อต่อคุณภาพ แม้ไม่ปรากฏอิทธิพลทางตรง แต่ผู้นำสามารถหล่อหลอมค่านิยมร่วมและความเชื่อของบุคลากรได้อย่างมีนัยสำคัญ ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญของการพัฒนาวัฒนธรรมคุณภาพ (Bendermacher, G. W. G. et al., 2021); (Hildesheim, C. & Sonntag, K., 2020); (Sattler, S. & Sonntag, K., 2018)

2. ผลการตรวจสอบความสอดคล้องกลมกลืนของโมเดลความสัมพันธ์โครงสร้างเชิงเส้นปัจจัยเชิงสาเหตุที่ส่งผลต่อวัฒนธรรมคุณภาพของสถาบันการศึกษาวิทยาศาสตร์สุขภาพที่พัฒนาขึ้นกับข้อมูลเชิงประจักษ์ มีความสอดคล้องกลมกลืนกับข้อมูลเชิงประจักษ์อย่างมีนัยสำคัญ โดยค่าดัชนีชี้วัดความพอดีของโมเดล ได้แก่ ค่า Relative Chi-Square (χ^2/df) = 2.823, ค่า GFI = 0.966, ค่า AGFI = 0.930 และค่า RMSEA = 0.069 ซึ่งอยู่ในเกณฑ์ที่ยอมรับได้ตามเกณฑ์มาตรฐาน แสดงให้เห็นว่า โมเดลที่พัฒนาขึ้นสามารถอธิบายโครงสร้างความสัมพันธ์ของตัวแปรต้นและตัวแปรตามได้อย่างมีประสิทธิภาพ และสอดคล้องกับข้อมูลที่เก็บรวบรวมจากกลุ่มตัวอย่างจริง

องค์ความรู้ใหม่

ภาพที่ 2 ปัจจัยที่ส่งผลต่อวัฒนธรรมคุณภาพในสถาบันวิทยาศาสตร์สุขภาพ

จากภาพที่ 2 ผลการวิจัยสามารถสังเคราะห์องค์ความรู้ใหม่ ได้ดังนี้

1. การพัฒนาวัฒนธรรมคุณภาพในสถาบันอุดมศึกษาสายวิทยาศาสตร์สุขภาพ เป็นกระบวนการที่ต้องอาศัยปัจจัยสนับสนุนหลายด้าน โดยเฉพาะภาวะผู้นำที่มุ่งเน้นคุณภาพ (Quality-Oriented Leadership) ซึ่งมีบทบาทสำคัญในการกำหนดทิศทาง สร้างแรงบันดาลใจ และเป็นต้นแบบด้านคุณภาพให้แก่บุคลากร ผู้นำทำหน้าที่นี้ผ่านกลไกที่สำคัญที่สุดที่ค้นพบในงานวิจัย นั่นคือ การสร้างบรรยากาศและโอกาสของการมีส่วนร่วมผูกพัน ผู้นำเป็นผู้จุดประกายให้เกิดการมีส่วนร่วมผูกพัน และการมีส่วนร่วมผูกพันที่เป็นกระบวนการที่ทำให้ค่านิยมและความเชื่อที่บุคลากรมีอยู่แล้วได้ปรากฏออกมาเป็นรูปธรรมผ่านการกระทำ การแก้ปัญหา และการสร้างสรรค์นวัตกรรม และท้ายที่สุดจึงส่งผลต่อการสร้างวัฒนธรรมคุณภาพโดยรวมขององค์กร

2. ข้อค้นพบเชิงประจักษ์ที่สำคัญซึ่งช่วยเพิ่มความเข้าใจในเรื่องภาวะผู้นำสำหรับองค์กรยุคใหม่ที่ขับเคลื่อนด้วยองค์ความรู้และบุคลากรที่มีความเชี่ยวชาญสูง (Knowledge-based and Professional Organizations) โดยชี้ให้เห็นว่าภาวะผู้นำที่มีประสิทธิผลต้องเปลี่ยนจากการเป็นผู้กำหนดคุณค่าแบบบนลงล่าง (Top-down Value Imposition) มาเป็นการเป็นผู้อำนวยความสะดวก (Facilitator) และผู้สนับสนุน (Enabler) ที่สามารถดึงศักยภาพและค่านิยมที่ดีงามที่มีอยู่แล้วในตัวบุคลากรออกมาใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อองค์กรได้

สรุปและข้อเสนอแนะ

บทความวิจัยนี้ได้นำเสนอการศึกษาที่มีเป้าหมายเพื่อพัฒนาแบบจำลองความสัมพันธ์เชิงสาเหตุของปัจจัยที่ส่งผลต่อวัฒนธรรมคุณภาพในสถาบันอุดมศึกษาสายวิทยาศาสตร์สุขภาพ โดยครอบคลุมทั้งมิติของผู้นำที่มุ่งเน้นคุณภาพ การมีส่วนร่วมผูกพันของบุคลากร และค่านิยมและความเชื่อที่ฝังรากลึกต่อคุณภาพ ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญในการหล่อหลอมวัฒนธรรมองค์กรที่มีคุณภาพอย่างยั่งยืน ผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่า แบบจำลองที่พัฒนาขึ้นมีความสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์และสะท้อนโครงสร้างภายในองค์กรได้อย่างเหมาะสม สำหรับข้อเสนอแนะเชิงนโยบายและแนวปฏิบัติ สถาบันควรให้ความสำคัญกับการกำหนดกรอบสมรรถนะผู้นำ (Competency Framework) ที่เน้นการเสริมพลังและเป็นแบบอย่าง ควบคู่กับการจัดโปรแกรมพัฒนาทักษะการบริหารยุคใหม่ (Soft Skills) อย่างต่อเนื่อง อีกทั้งควรบูรณาการกิจกรรมส่งเสริมคุณภาพและโครงการวิจัยจากงานประจำ (R2R) ให้เป็นกลไกหลักในการขับเคลื่อนองค์กรแห่งการเรียนรู้ พร้อมทั้งพัฒนาระบบการให้รางวัลและยกย่องชมเชยที่โปร่งใสและหลากหลาย อย่างไรก็ตาม เพื่อเป็นการขยายผลความสามารถในการอ้างอิงเชิงสถิติ ควรมีการศึกษาวิจัยซ้ำในบริบทของสถาบันอุดมศึกษาประเภทอื่นที่มีค่านิยมพื้นฐาน โครงสร้างองค์กร และความท้าทายที่แตกต่างกันออกไป เพื่อเป็นการทดสอบความเที่ยงตรงของแบบจำลองในขอบเขตที่กว้างขวางขึ้น

เอกสารอ้างอิง

Bendermacher, G. W. G. (2017). Unravelling quality culture in higher education: A realist review. Higher education, 73(1), 39-60.

Bendermacher, G. W. G. et al. (2019). Unravelling quality culture in higher education: A realist review. Higher Education, 78(6), 1049-1072.

_____. (2021). Advancing quality culture in health professions education: experiences and perspectives of educational leaders. Advances in health sciences education: theory and practice, 26(2), 467-487.

Do, T. D. & Dang, H. T. T. (2021). Factors affecting quality culture: A case study of public universities in Ho Chi Minh City. Academy of Strategic Management Journal, 20(1), 1-11.

Ehlers, U. D. (2009). Understanding quality culture. Quality Assurance in Education, 17(4), 343-363.

Hair, J. F. et al. (2010). Multivariate data analysis. (7th ed.). New Jersey: Pearson Education.

Harvey, L. E. E. & Stensaker, B. (2008). Quality Culture: understandings, boundaries, and linkages. European Journal of Education, 43(4), 427-442.

Hildesheim, C. & Sonntag, K. (2020). The Quality Culture Inventory: a comprehensive approach towards measuring quality culture in higher education. Studies in Higher Education, 45(4), 892-908.

Ho, S. K. M. (2010). Integrated lean TQM model for global sustainability and competitiveness. The TQM Journal, 22(2), 143-158.

Kline, R. B. (2016). Principles and practice of structural equation modeling. (4th ed.). New York: Guilford Press.

Sattler, S. & Sonntag, K. (2018). Quality culture in higher education: From theory to practice. Quality in Higher Education, 24(2), 138-155.

Schein, E. H. (2010). Organizational culture and leadership. (4th ed.). San Francisco: Jossey-Bass.

Sun, H. (2011). A systems research on quality management under the MBNQA framework. Total Quality Management & Business Excellence, 22(11), 1195-1211.

Verschueren, J. et al. (2023). Quality culture in higher education: A systematic literature review. Higher Education Research & Development, 42(4), 856-869.

Yong Xiang, J. et al. (2010). An empirical investigation of the China Quality Award causal model. Asian Journal on Quality, 11(1), 49-68.

บทความวิชาการ

เครื่องประดับสมาธิ: สัญลักษณ์แห่งความปลอดภัยและหนทางสู่ความสงบ*

MEDITATION JEWELRY: SYMBOL OF SAFE SELF AND PATHWAY TO PEACE

ทัศน์ฐรสชง ศรีกุลกรณ์*, สุภาวี ศิรินคราภรณ์

Tataroschong Sreekullkorn*, Supavee Sirinkraporn

คณะมัณฑนศิลป์ มหาวิทยาลัยศิลปากร กรุงเทพมหานคร ประเทศไทย

Decorative Arts, Silpakorn University, Bangkok, Thailand

*Corresponding author E-mail: tatasreekullkorn@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่ออธิบายบทบาทของเครื่องประดับในฐานะสื่อกลางที่ช่วยกระตุ้นสติผ่านการสัมผัสและการจดจ่อ พร้อมทั้งเสนอแนวคิดการออกแบบเครื่องประดับสมาธิที่ส่งเสริมความมั่นคงทางใจผ่านการรู้สึกตัวในปัจจุบันขณะและการพัฒนาตนเองในชีวิตประจำวัน การศึกษานำกรอบแนวคิดจากจิตวิทยา ทฤษฎีความผูกพัน ทฤษฎีวัตถุสัมพันธ์ พุทธจิตวิทยา และแนวคิดการออกแบบเพื่อความหมายส่วนบุคคล (Personal Meaning Design) มาวิเคราะห์ร่วมกับการทดลองออกแบบและการใช้ “ภาวนาหัตถกรรม” ผ่านการร้อยลูกปัดและการมัดปมซ้ำ โดยเปิดโอกาสให้ผู้ใช้มีส่วนร่วมกำหนดองค์ประกอบและความหมายของเครื่องประดับตั้งแต่กระบวนการสร้างสรรค์ ผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่า เครื่องประดับสมาธิที่ผู้ใช้มีส่วนร่วมออกแบบสามารถทำหน้าที่เป็น “วัตถุทางจิต” ที่ช่วยสร้างความรู้สึกปลอดภัย ลดภาวะใจลอย และกระตุ้นการรับรู้ในมิติของกาย เวทนา จิต และธรรม ตามหลักสติปัฏฐาน 4 ได้อย่างมีนัยสำคัญเชิงประสบการณ์ โดยเฉพาะเทคนิคการมัดปมซ้ำคั่นระหว่างลูกปัด ซึ่งต้องอาศัยสมาธิและการกลับมารู้สึกตัวกับการเคลื่อนไหวของมือและลมหายใจ ลูกปัดที่ทำจากวัสดุธรรมชาติหรือของส่วนตัวที่มีความหมายเฉพาะบุคคลยังส่งเสริมการระลึกถึงความสัมพันธ์ ความเปลี่ยนแปลง และความไม่เที่ยง สอดคล้องกับหลักไตรลักษณ์ อนิจจัง ทุกขัง และอนัตตา ช่วยให้ผู้ใช้มองเห็นชีวิตอย่างเป็นเหตุเป็นผลตามหลักอิทัปปัจจยตา และอริยสัจ 4 เครื่องประดับจึงมิได้เป็นเพียงวัตถุประดับตกแต่ง หากทำหน้าที่เป็นเครื่องมือภาวนาและการเยียวยาทางจิตวิญญาณ ที่ผู้ใช้ร่วมสร้างความหมายผ่านประสบการณ์เชิงกาย - ใจ อย่างลึกซึ้ง เสนอกรอบคิดใหม่สำหรับนักออกแบบและผู้ปฏิบัติธรรมในการผสานมิติทางจิตวิญญาณเข้ากับกระบวนการออกแบบและการใช้เครื่องประดับในชีวิตประจำวัน

คำสำคัญ: เครื่องประดับ, สมาธิภาวนา, การพัฒนาจิต, หนทางสู่ความสงบ

* Received 26 December 2025; Revised 16 January 2026; Accepted 26 January 2026

Abstract

This academic article aims to elucidate the role of jewelry as a mediating object that stimulates mindfulness through tactile engagement and focused attention, and to propose a design concept for meditation jewelry that enhances inner stability by cultivating present-moment awareness and supporting self-development in daily life. Drawing on theoretical perspectives from psychology, attachment theory, object relations theory, Buddhist psychology, and Personal Meaning Design, the study combines conceptual analysis with design experimentation and the practice of "meditational crafts" through bead-stringing and repeated knotting, allowing users to participate in defining the components and meanings of the jewelry from the outset of the creative process. The findings indicate that meditation jewelry co-created with users can function as a "psychic object" that fosters a sense of safety, reduces absentmindedness, and heightens awareness of body, feeling, mind, and phenomena in accordance with the four foundations of mindfulness, particularly through the technique of repeated knotting between beads, which requires concentration and brings attention back to hand movements and breathing. Beads made from natural materials or personally significant objects further evoke memories of relationships, change, and impermanence, resonating with the three characteristics (anicca, dukkha, anatta), the law of conditionality, and the Four Noble Truths, and thereby encourage a more coherent understanding of life as a web of conditioned processes. Accordingly, jewelry is shown to transcend its decorative function to become an instrument for meditation and spiritual healing, whose significance is co-created through deep embodied engagement of body and mind, offering a new conceptual pathway for designers and practitioners to integrate spiritual dimensions into both the design process and the everyday use of jewelry.

Keywords: Jewelry, Meditation, Mental Development, Pathway to Peace

บทนำ

ในศตวรรษที่ 21 สังคมโลกเผชิญการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและซับซ้อนจากการปฏิวัติเทคโนโลยีสารสนเทศและเทคโนโลยีชีวภาพ (Infotech & Biotech) ซึ่งส่งผลกระทบอย่างมีนัยสำคัญต่อวิถีชีวิต โครงสร้างทางเศรษฐกิจและความสัมพันธ์ทางสังคมของมนุษย์ (Harari, Y. N., 2018) เห็นได้จากข้อตกลง Pact for the Future และ Global Digital Compact ของสหประชาชาติ ซึ่งถูกนำเสนอในระดับนานาชาติ เพื่อรับมือกับการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างของโลกยุคดิจิทัล โดยส่งเสริมการพัฒนาอย่างรับผิดชอบของเทคโนโลยี ความร่วมมือดิจิทัล และการคุ้มครองสิทธิมนุษยชนในโลกยุคใหม่ (United Nations, 2024) ซึ่งสะท้อนการเปลี่ยนผ่านจากเศรษฐกิจอุตสาหกรรมเข้าสู่เศรษฐกิจที่ขับเคลื่อนโดยเทคโนโลยีและข้อมูลอย่างมีจริยธรรม ทั้งมีงานวิจัยจำนวนมากที่ชี้ให้เห็นว่า การเปลี่ยนผ่านดังกล่าวก่อให้เกิดความไม่มั่นคงทางจิตใจ ปัญหาด้านอาชีพ เสรีภาพ และความเท่าเทียม รวมถึงความเปราะบางทางอัตลักษณ์ของปัจเจกบุคคล อันอาจนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทั้งในระดับโครงสร้างสังคมและสภาวะทางกาย - จิต

ของมนุษย์ ในบริบทนี้ แนวคิดด้านการพัฒนามนุษย์และสุขภาวะองค์รวมเริ่มให้ความสำคัญกับบทบาทของวัตถุใกล้ตัวในฐานะเครื่องมือสนับสนุนการดำรงชีวิตอย่างมีสติและความหมาย

เครื่องประดับนับเป็นวัตถุที่มนุษย์ใช้มาอย่างต่อเนื่องตั้งแต่ยุคก่อนประวัติศาสตร์ มิได้มีบทบาทเพียงการตกแต่งร่างกายเพื่อความงาม หากยังทำหน้าที่เป็นสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรม สังคม และจิตวิญญาณ ที่สะท้อนอัตลักษณ์ ความเชื่อ และความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งเหนือธรรมชาติ (Untracht, O., 2011) ด้วยคุณลักษณะที่สัมผัสร่างกายโดยตรงและต่อเนื่อง เครื่องประดับจึงมีศักยภาพเฉพาะตัวในการกระตุ้นการรับรู้ การระลึกได้ และภาวะรู้ตัวของผู้สวมใส่ (Belk, R. W., 1988) งานวิจัยนี้จึงมีคุณค่าในเชิงการขยายบทบาทของเครื่องประดับจากวัตถุแห่งความงาม สู่การเป็นสื่อกลางที่สนับสนุนสุขภาวะทางจิตและการดำรงชีวิตอย่างมีสติในสังคมร่วมสมัย

แม้เครื่องประดับจะมีอิทธิพลทางจิตใจ ดังที่กล่าวมา แต่งานออกแบบร่วมสมัยจำนวนมากยังคงเน้นคุณค่าทางสุนทรียะและการบริโภคเป็นหลัก ขาดการบูรณาการมิติทางจิตวิญญาณและการเยียวยาภายใน การศึกษานี้จึงตั้งคำถามถึงความเป็นไปได้ในการออกแบบเครื่องประดับให้ทำหน้าที่เป็น “วัตถุทางจิต” (Psychic Object) ตามกรอบทฤษฎีความผูกพัน (Attachment Theory) และทฤษฎีวัตถุสัมพันธ์ (Object Relations Theory) ซึ่งชี้ว่าวัตถุที่มีความหมายเฉพาะบุคคลสามารถช่วยบรรเทาความไม่มั่นคงทางอารมณ์ได้ (Bowlby, J., 1969) เมื่อผสานกับแนวคิด Personal Meaning Design ที่มุ่งสร้างประสบการณ์และความหมายเฉพาะบุคคล (Desmet, P. M. A. & Hekkert, P., 2007) รวมถึงงานวิจัยด้านจิตวิทยาและพุทธจิตวิทยาชี้ว่า ความมั่นคงทางจิตใจมิได้เกิดจากสิ่งภายนอก แต่เป็นผลของการเจริญสติและพัฒนาความรู้สึกตัว (Epstein, M., 1995) การภาวนา เช่น การเจริญสติ (สติปัฏฐาน 4) การระลึกได้ถึงกฎไตรลักษณ์ อนิจจัง (ความไม่เที่ยง) ทุกขัง (ความทุกข์) อนัตตา (การเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ) (ศิริลักษณ์ วรไวย์, 2564) และการปล่อยวางอัตตา จะทำให้เครื่องประดับสามารถเปลี่ยนบทบาทจากเครื่องประดับธรรมดาไปเป็น “สื่อกลางแห่งการพัฒนาจิต” ที่มีผลลึกซึ้งต่อผู้ใช้งาน (Flanagan, O., 2008)

จากบริบทและช่องว่างดังกล่าว บทความวิชาการนี้จึงมุ่งอธิบายบทบาทของเครื่องประดับในฐานะสื่อกลางที่ช่วยกระตุ้นสติผ่านการสัมผัสและการจดจ่อ พร้อมทั้งเสนอแนวคิดการออกแบบ “เครื่องประดับสมาธิ” ที่ส่งเสริมความมั่นคงทางใจ ผ่านการมีส่วนร่วมของผู้ใช้ในกระบวนการสร้างสรรค์และการใช้งานในชีวิตประจำวัน การบูรณาการกรอบคิดจากจิตวิทยา พุทธจิตวิทยา และ Personal Meaning Design กับประสบการณ์ภาวนาหัตถกรรม มีเป้าหมายเพื่อพัฒนากรอบแนวคิดเชิงออกแบบสำหรับเครื่องประดับร่วมสมัยที่คำนึงถึงมิติทางจิตวิญญาณอย่างเป็นองค์รวม ซึ่งสามารถนำไปประยุกต์ใช้ทั้งในเชิงวิชาการ การออกแบบ และการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้ใช้งาน

การค้นคว้าและการเชื่อมโยงข้อมูล

1. ความผันผวนในศตวรรษที่ 21 และคุณค่ามนุษย์ที่ถูกสั่นคลอน

1.1 การเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยี ศตวรรษที่ 21 เผชิญการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่จากเทคโนโลยีสารสนเทศ (Infotech) และเทคโนโลยีชีวภาพ (Biotech) ซึ่งส่งผลต่อโครงสร้างเศรษฐกิจ สังคม และแม้แต่ร่างกายและจิตใจมนุษย์ โดยเฉพาะเทคโนโลยีพลิกผัน (Disruptive Technology) ความก้าวหน้าที่เกิดขึ้นแบบก้าวกระโดดของเทคโนโลยีใหม่ ๆ ที่เข้ามาทดแทนเทคโนโลยีเดิมอย่างสมบูรณ์แบบ ได้เปลี่ยนวิถีชีวิตอย่างรวดเร็วเกินกว่ามนุษย์จะปรับตัวทัน ทำให้เกิดแรงกดดันใหม่ต่อการดำรงชีวิต (Harari, Y. N., 2018)

1.2 มนุษย์ผู้ไม่สามารถปรับตัวทัน การผนวกรวมของ Infotech และ Biotech ทำให้คนจำนวนมากไม่สามารถปรับตัวทัน โดยเฉพาะการเข้ามาแทนที่ของปัญญาประดิษฐ์ในงานหลายประเภท เป็นความท้าทายความสามารถในการปรับตัวของมนุษย์มากที่สุด เท่าที่มนุษย์ในสายพันธุ์เราได้เคยเผชิญมา ส่งผลให้เกิดการตกงานของคนหลายพันล้านคนบนโลก วิกฤตอัตลักษณ์ และความรู้สึกถูกทอดทิ้งจากสังคม เนื่องจากไม่สามารถเข้าถึงทรัพยากรและโอกาสที่เท่าเทียมกันได้ (Harari, Y. N., 2018)

1.3 การนิยามคุณค่ามนุษย์ใหม่ ทฤษฎีชีววิทยาแนวใหม่ (Epigenetics) เสนอว่าชีวิตไม่ได้ถูกกำหนดโดยยีนเพียงอย่างเดียว แต่เป็นผลจากปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม ซึ่งสะท้อนว่า “จิตสำนึก” และ “การรับรู้ภาวะปัจจุบัน” ต่างหากที่มีบทบาทต่อการดำรงชีวิต ทำให้เกิดแนวคิดใหม่ในการมองคุณค่าของมนุษย์ว่าไม่ได้ขึ้นอยู่กับอำนาจหรือความรู้แต่เพียงอย่างเดียวหาก คือ การมีจิตใจมั่นคง ยืดหยุ่น และอยู่ร่วมกับสิ่งมีชีวิตอื่นได้อย่างสงบสุข (Ceballos, G. et al., 2015)

2. แนวคิดทางจิตวิทยาและพุทธศาสนาในการพัฒนาใจมนุษย์

2.1 ทฤษฎีความผูกพัน (Attachment Theory) ทฤษฎีนี้อธิบายความผูกพันระหว่างเด็กกับผู้ดูแล แต่สามารถขยายสู่ความผูกพันระหว่างมนุษย์กับวัตถุได้ เช่น

ก) วัตถุที่ให้ความรู้สึกปลอดภัย (Security Objects)

ข) วัตถุที่ทดแทนความสัมพันธ์ที่ขาดหาย

ค) วัตถุในฐานะตัวแทนของ “Self” (Extended Self) (Bowlby, J., 1969)

2.2 ทฤษฎีวัตถุสัมพันธ์ (Object Relations Theory) พัฒนาจาก Attachment Theory โดยเสนอว่า “วัตถุภายใน” หรือความทรงจำและอารมณ์ที่มีต่อวัตถุ มีอิทธิพลต่อบุคลิกภาพและความสามารถในการสร้างความสัมพันธ์ของมนุษย์ ตามหลักการแล้วบุคคลที่สามารถบูรณาการเพื่อให้ได้ประสบการณ์ด้านบวก จะพัฒนาวัตถุภายในได้เป็นอย่างดี และนำไปสู่แนวคิดเชิงบวกในการใช้ชีวิต (Flanagan, O., 2008)

2.3 แนวคิดภววิทยาวัตถุ (Object-Oriented Ontology) เสนอว่าวัตถุมีสถานะในตัวเอง ไม่ใช่เพียงสิ่งที่มนุษย์ให้ความหมาย ความผูกพันกับวัตถุจึงเป็นสิ่งที่มีคุณค่าทางการดำรงอยู่ ไม่ใช่เพียงความรู้สึก และยังเป็นการแสดงถึงการที่วัตถุนั้น “มีอยู่อย่างแท้จริง” แนวการศึกษาภววิทยาวัตถุเป็นปรัชญาว่าด้วยความจริงที่อธิบายว่าวัตถุมีส่วนกำหนดสภาพจิตใจของมนุษย์และทำให้มนุษย์ตระหนักถึงการมีตัวตน (Harman, G., 2017)

2.4 คำสอนในพุทธศาสนา และพุทธจิตวิทยา พุทธศาสนาให้ความสำคัญกับการจัดการความทุกข์ผ่านกระบวนการรู้เท่าทันและการปฏิบัติภาวนา โดยมีรากฐานอยู่ในหลักอริยสัจ 4 ซึ่งชี้ให้เห็นความทุกข์ เหตุแห่งทุกข์ และแนวทางการดับทุกข์อย่างเป็นระบบ (พระไตรปิฎก เล่ม 4 ธัมมจักกัปปวัตตนสูตร) ทั้งนี้ การเจริญสติผ่านสติปัฏฐาน 4 ถือเป็นแกนกลางของการฝึกภาวนา เพื่อพัฒนาความรู้ตัวและคลายความยึดมั่นในสภาวธรรม (พระไตรปิฎก เล่ม 10 มหาสติปัฏฐานสูตร) มีหลักธรรมที่สำคัญ คือ

ก) หลักธรรมเพื่อการพ้นทุกข์

- อริยสัจ 4 ทุกข์ ⟶ สมุทัย ⟶ นิโรธ ⟶ มรรค พุทธศาสนาวางรากฐานการจัดการความทุกข์ไว้ในหลักอริยสัจ 4 ซึ่งเริ่มต้นจากการรู้เท่าทันทุกข์ และนำไปสู่การปฏิบัติเพื่อความดับทุกข์อย่างเป็นระบบ (พระไตรปิฎก เล่ม 4 ธัมมจักกัปปวัตตนสูตร)

- อิทัปปัจจยตา พุทธศาสนาอธิบายธรรมชาติของสรรพสิ่งผ่านหลักอิทัปปัจจยตาว่า สิ่งทั้งหลายล้วนเกิดขึ้นจากเหตุและปัจจัยที่สัมพันธ์กันอย่างเป็นระบบ มิได้ดำรงอยู่อย่างอิสระหรือถาวร (พระไตรปิฎก เล่ม 16 สังยุตตนิกาย นิทานวรรค)

- หลักไตรลักษณ์ ได้แก่ อนิจจัง ทุกขัง และอนัตตา ทำหน้าที่อธิบายความไม่เที่ยง ความเปราะบาง และความว่างจากตัวตนของขันธ์ทั้งห้า ซึ่งเป็นฐานสำคัญของการปล่อยวางและการดับทุกข์

(ข) หลักการสำคัญในการเจริญมรณสติ

รู้ว่าต้องตาย: ตระหนักว่าความตายเป็นเรื่องธรรมดาที่ทุกคนต้องเจอ ไม่ว่าใครก็หนีความตายไม่พ้น ⟶ พิจารณาความไม่เที่ยงของชีวิต: ชีวิตสั้นนัก อาจอยู่ได้แค่ลมหายใจเข้าออก หรือกินข้าวคำเดียวก็อาจดับได้ ⟶ สำรวจตนเองและเร่งทำดี: หากยังทำชั่วให้ละ ละเว้นความประมาท และเร่งทำความดี กุศลกรรมให้เพิ่มพูน ⟶ เตรียมพร้อมทั้งภายในและภายนอก ภายนอกทำหน้าที่และจัดการภารกิจในชีวิตให้เสร็จสิ้น ภายในฝึกใจให้ปล่อยวางยอมรับความจริงว่าสิ่งต่าง ๆ ไม่ใช่ของเรา ⟶ เจริญปัญญาพิจารณาให้เห็นว่าชีวิตเป็นเพียงสังขาร ที่ประชุมกันขึ้นตั้งอยู่ได้ด้วยเหตุปัจจัย และดับไปเป็นธรรมดา

(ค) หลักความไม่ประมาท คือ การไม่ขาดสติ มีสติสัมปชัญญะ ในการดำเนินชีวิตและการกระทำทุกอย่างทั้งทางกาย วาจา ใจ

พุทธจิตวิทยาเสนอว่า ความมั่นคงในจิตใจไม่ได้มาจากสิ่งภายนอก แต่เกิดจากการฝึกจิตตนเอง เพื่อรับมือกับความผันผวนของโลก (เริงชัย หมื่นชนะ, 2561)

แม้แนวคิดข้างต้นจะมุ่งอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ แต่สามารถขยายไปสู่ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับวัตถุ โดยเฉพาะเครื่องประดับ ซึ่งทำหน้าที่เป็นตัวกลางแห่งความมั่นคงทางจิตใจ และเป็น “Transitional Object” ที่ช่วยเยียวยา ปลอบประโลม และกระตุ้นการเจริญสติในชีวิตประจำวัน

3. เครื่องประดับและ ความสัมพันธ์กับมนุษย์

3.1 ความสำคัญของเครื่องประดับที่เชื่อมโยงกับหลักธรรม เครื่องประดับมีความหมายมากกว่าเครื่องตกแต่งร่างกาย หากเป็นวัตถุที่สะท้อนความเชื่อ อัตลักษณ์ และความมั่นคงทางจิตใจของมนุษย์ (Untracht, O., 2011) เครื่องประดับทำหน้าที่สื่อสารทั้งในระดับปัจเจกและสังคม โดยมนุษย์เป็นผู้กำหนดความหมาย ขณะเดียวกันวัตถุเองก็สามารถมีอิทธิพลต่อผู้ใช้โดยไม่รู้ตัว ทั้งชักจูง กระตุ้นเร้า ชี้นำ แม้กระทั่งบงการมนุษย์ผู้สวมมันอย่างเงียบเชียบให้ต้องดำเนินตามวัตถุประสงค์ที่มันเป็นอยู่โดยที่มนุษย์ก็อาจจะไม่รู้ตัว วิเคราะห์เครื่องประดับที่อยู่ในฐานะวัตถุแห่งการภาวนา 4 กลุ่มหลัก ดังนี้

3.1.1 เครื่องประดับแห่งความสูญเสีย ใช้ระลึกถึงผู้จากไป กระตุ้นสำนึกในความไม่เที่ยง เช่น เครื่องประดับจากวัตถุส่วนตัวของผู้ล่วงลับ (Wildgoose, J., 2018) ความไม่ถาวรของวัตถุที่แสดงออกถึงกฎไตรลักษณ์ ทุกข์ที่เกิดจากความตายพลัดพราก ความไม่แน่นอนของชีวิต

3.1.2 เครื่องประดับจากร่างกายมนุษย์ เช่น เส้นผม กระดูก หรืออัฐิ ทำหน้าที่เป็นสื่อกลางเชิงอารมณ์ระหว่างผู้ที่ยังมีชีวิตกับผู้ที่จากไป (Lutz, D., 2015) หรือใช้ระลึกถึงความทรงจำที่ผ่านมา ดังเช่นภาพที่ 2 สร้อยความคิดถึงเลข 7 เป็นจี้ จากฟันน้ำนมของลูกสาวที่หลุดตอนอายุ 7 ขวบ ซึ่งเป็นวัสดุล้ำค่าที่เก็บประสบการณ์

เฉพาะบุคคลระหว่างแม่และลูก แสดงศักยภาพในฐานะเครื่องระลึกถึง วัสดุจากมนุษย์มีอิทธิพลต่อผู้เป็นเจ้าของอย่างมีนัยสำคัญ สื่อถึงการรู้สภาวะจิต ระลึกถึงความผูกพัน (จิตตานุปัสสนา) ในหลักสติปัฏฐาน 4

3.1.3 เครื่องประดับในพิธีกรรมศรัทธา เครื่องราง วัตถุมงคลที่เชื่อมโยงกับความเชื่อ ตำนาน หรืออภินิหาร ที่แสดงถึงหลักอิทัปปัจจยตาว่า “สรรพสิ่งมิได้ดำรงอยู่อย่างโดดเดี่ยว แต่เกิดจากเหตุปัจจัยที่สัมพันธ์กัน” สะท้อนถึงรูปแบบความสัมพันธ์ของคนในสังคมที่มีวัฒนธรรมร่วมกัน

3.1.4 เครื่องประดับในฐานะการปฏิบัติสมาธิร่วมสมัย กระบวนการผลิตเครื่องประดับโดยช่างฝีมือสะท้อนภาวะสมาธิผ่านการทำซ้ำและความประณีต ที่เปรียบได้กับการภาวนาหรือสวดมนต์ เมื่อเกิดการเคลื่อนไหวมือในการผลิตเครื่องประดับ ทำหน้าที่ในการช่วยให้เกิดการระลึกรู้กาย (กายานุปัสนา) หรือการรับรู้สุข - ทุกข์ - เฉย ที่ถูกกระตุ้นผ่านการสัมผัสวัตถุที่ใช้ผลิต (เวทนานุปัสสนา) ในหลักสติปัฏฐาน 4 เป็นต้น ซึ่งการภาวนาร่วมกับการสร้างสรรค์การร้อยลูกปัด (ภาวนาหัตถกรรม) ด้วยการมัดปมสองครั้ง ช่วยให้ผู้ภาวนารู้สึกตัวเมื่อใจลอยจิตฟุ้งซ่านได้ว่องไวขึ้น ไม่หลงนาน

ภาพที่ 1 ภาพแสดงการบันทึกการรู้สึกตัวผ่านการภาวนาหัตถกรรม

ภาพที่ 2 สร้อยความคิดถึงเลข 7

3.2 บทบาทของเครื่องประดับเชิงจิตวิทยาและจิตวิญญาณ เครื่องประดับบางประเภทสามารถทำหน้าที่เป็น เครื่องมือบำบัดและส่งเสริมสุขภาวะทางจิตใจ โดยสอดคล้องกับแนวคิดจิตวิทยาและพุทธจิตวิทยา ดังนี้

3.2.1 เครื่องประดับในฐานะ Security Objects เป็นวัตถุที่มอบความรู้สึกปลอดภัย เช่น เครื่องประดับแห่งความสูญเสียที่กระตุ้นความทรงจำในด้านบวก อำนวยให้เกิด “วัตถุภายใน” ที่ช่วยเสริมสร้างความมั่นคงทางอารมณ์ (Attachment Theory) (Phillips, C., 2000)

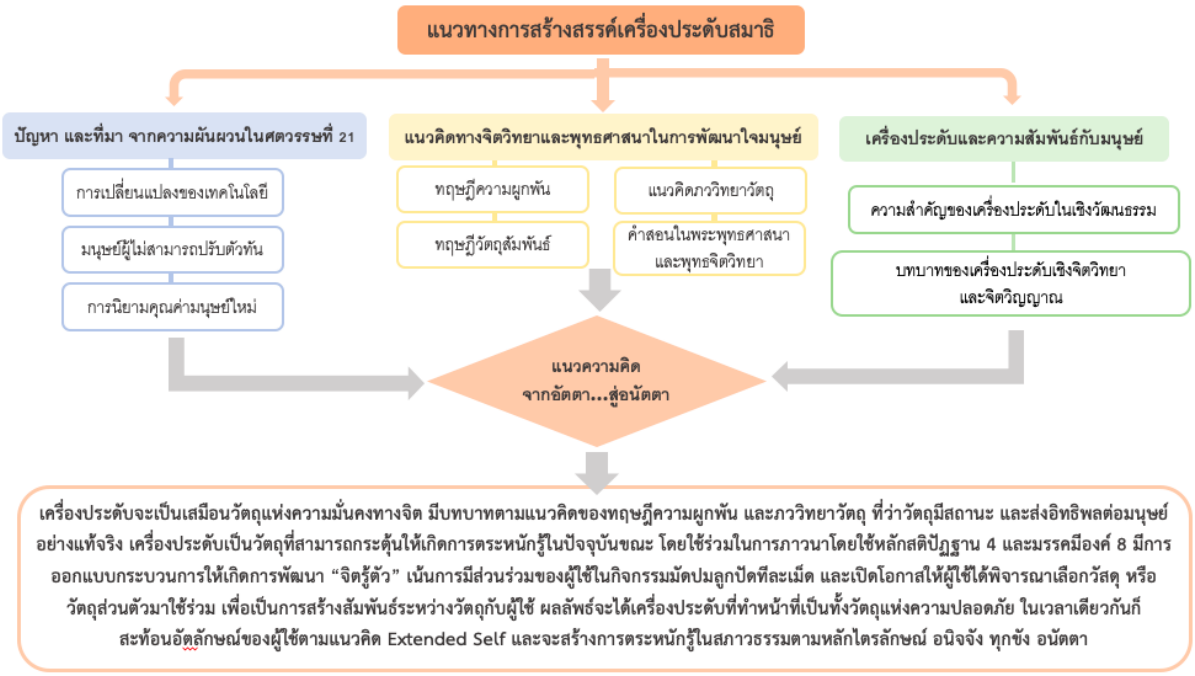
ภาพที่ 3 แหวนไว้อาลัยทำจากเส้นผมของผู้ที่จากไป

3.2.2 เครื่องประดับทดแทนความสัมพันธ์ เครื่องประดับจากชิ้นส่วนมนุษย์ ทำหน้าที่เสมือนวัตถุภายใน (Object Relations Theory) ที่ปลอบประโลมจิตใจ เติมเต็มความสัมพันธ์ที่ขาดหาย ด้วยคุณค่าทางอารมณ์และจิตวิญญาณ (Solway, R. et al., 2016)

3.2.3 เครื่องประดับในฐานะ Extended Self ตามแนวคิดภววิทยาวัตถุ (Object-Oriented Ontology) เครื่องประดับสะท้อนอัตลักษณ์ของผู้สวมใส่ ทั้งตัวตนที่แท้จริง ตัวตนทางสังคม และอุดมคติ โดยมีบทบาทเป็นวัตถุที่ “กักเก็บพลังงาน” และเชื่อมโยงจิตวิญญาณ (Belk, R. W., 1988)

3.2.4 สายประคำกับการภาวนาในพุทธศาสนาสายประคำในศาสนาต่าง ๆ เช่น พุทธ คริสต์ อิสลาม ทำหน้าที่กระตุ้นสติและความรู้ตัวระหว่างการสวดภาวนา หรือทำสมาธิ นอกจากใช้งานในพิธีกรรม ยังสามารถสวมใส่เป็นเครื่องประดับเพื่อเตือนใจในชีวิตประจำวันด้วยวัสดุที่มีความหมายทางจักรวาลวิทยาและสุนทรียศาสตร์

จึงเห็นได้ว่า เครื่องประดับมิใช่เพียงวัตถุประดับกาย หากเป็นสื่อกลางของความทรงจำ ความเชื่อและความมั่นคงทางจิตใจ ทั้งในมิติสังคม วัฒนธรรมและจิตวิญญาณ รวมทั้งเป็นเครื่องมือในการภาวนา เพื่อพัฒนาความมั่นคงทางจิตใจ โดยเฉพาะในโลกยุคใหม่ที่มนุษย์เผชิญความโดดเดี่ยว การเชื่อมโยงกับวัตถุประเภทนี้อาจช่วยเติมเต็มช่องว่างภายในจิตใจได้อย่างมีความหมาย

ภาพที่ 4 กรอบแนวคิดในการสร้างเครื่องประดับสมาธิ

4. แนวความคิดและกระบวนการออกแบบ จากอัตตาสู่อนัตตา

4.1 การบูรณาการจิตวิทยาและคำสอนในพุทธศาสนา เครื่องประดับในฐานะ “วัตถุแห่งความมั่นคงทางจิต” มีบทบาทตามแนวคิดหลักจากการเจริญสติผ่านสติปัฏฐาน 4 และหลักธรรมในพระพุทธศาสนา คือ หลักอิทัปปัจจัยตา และหลักไตรลักษณ์ และมีแนวคิดรองตามทฤษฎีความผูกพัน (Attachment Theory) และภววิทยาวัตถุ (Object-Oriented Ontology) ซึ่งมองว่า วัตถุมี “สถานะ” และ “การมีอยู่” ที่ส่งอิทธิพลต่อมนุษย์อย่างแท้จริง ไม่ใช่เพียงสิ่งที่มนุษย์ให้ความหมายเท่านั้น เครื่องประดับจึงกลายเป็นวัตถุที่สามารถกระตุ้นให้เกิดการตระหนักรู้ในปัจจุบันขณะ และสะท้อนสภาวธรรมตามหลักไตรลักษณ์ - อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา

4.2 กระบวนการออกแบบเครื่องประดับสมาธิ แนวคิดการออกแบบเครื่องประดับสมาธิในการศึกษานี้ตั้งอยู่บนฐานของ “การภาวนา” โดยเน้นการพิจารณาความตาย (การเจริญมรณสติ) การฝึกความเงียบ และการเจริญสติอย่างต่อเนื่อง โดยอิงคำสอนกาลามสูตรที่เน้นการใช้ปัญญาไตร่ตรองเป็นหลัก ไม่ยึดมั่นต่อความเชื่ออย่างงมงาย การภาวนาในพุทธศาสนาโดยเฉพาะ “สติปัฏฐาน” และ “มรรคมีองค์ 8” คือ กรอบแนวทางที่ถูกหลอมรวมเข้ากับกระบวนการออกแบบให้เกิดการพัฒนา “จิตรู้ตัว” ผ่านเครื่องประดับที่มีความหมายเชิงจิตวิญญาณ (พระครูปลัดสัมพิพัฒนธรรมาจารย์ (นิรันดร์ ศิริรัตน์), 2562) ผลลัพธ์ที่ได้ คือ ผู้สร้างสรรค์ที่อยู่ในสังคมที่มีความผันผวนในปัจจุบันได้มีความสงบใจจากงานหัตถภาวนา มีสติรับรู้ถึงปัจจุบันขณะ และได้ผลผลิตเป็นสร้อยลูกประคำที่สะท้อนอัตลักษณ์ผู้สร้างสรรค์

4.3 รูปแบบสายประคำและการมีส่วนร่วมในการภาวนา แทนที่จะเน้นเพียงชิ้นงานสำเร็จรูป การออกแบบในการศึกษานี้เน้นผลลัพธ์จาก “การมีส่วนร่วมของผู้ใช้” ผ่านกิจกรรมมัดปมลูกปัดทีละเม็ดเป็นสายประคำส่วนบุคคล ซึ่งเป็นกระบวนการทำสมาธิในตัวเอง กล่องอุปกรณ์สร้างสายประคำด้วยตนเอง (Rosary Kit)

แบบแยกชิ้นเปิดโอกาสให้ผู้ใช้ ได้พิจารณาเลือกวัสดุหรือวัตถุส่วนตัวมาประกอบ เป็นการสร้างสัมพันธ์ระหว่างวัตถุกับผู้ปฏิบัติ ได้ผลผลิตเป็นเครื่องประดับที่ทำหน้าที่เป็นทั้งวัตถุแห่งความปลอดภัย และในเวลาเดียวกันก็สะท้อนอัตลักษณ์ของผู้ใช้ตามแนวคิด Extended Self (Belk, R. W., 1988)

ตารางที่ 1 ตารางเปรียบเทียบระดับการมัดปมและภาวะรู้สึกตัว

จำนวนปม	กระบวนการ	การรู้สึกตัว	ภาพปมบนเครื่องประดับ
ปมเดียว	เลื่อนลูกปัด ถ่างด้าย สอดลูกปัด มัดปม	จดจ่อช่วงสอดและมัด เกิดภาวะสงบใจลอยบ้าง	
สองปม	ทำขั้นตอนข้างต้นซ้ำอีกครั้งเพื่อมัดปม ให้ทับปมเดิมเป็นปมที่สอง	จดจ่อเพิ่ม เห็นเวทนา - ปล่อยวาง - กลับมาจดจ่อ เกิดสติรู้ตัวเป็นช่วง ๆ	
สามปม	ทำขั้นตอนข้างต้นซ้ำอีกครั้งเพื่อมัดปม ให้ทับปมเดิมเป็นปมที่สอง และทำขั้นตอนมัดปมซ้ำอีกทับปมเดิมเป็นปมที่สาม	จดจ่อเพิ่ม เห็นเวทนา - ปล่อยวาง - กลับมาจดจ่อ เกิดสติรู้ตัวเป็นช่วง ๆ เกิดสมาธิจดจ่อเป็นกำลังมากกว่าการมัดปมเดียว และสองปม	

4.4 วัสดุและรูปทรงที่สะท้อนสัจธรรม วัสดุที่เลือกใช้ เช่น ไม้ หิน ดินเผา หรือวัสดุธรรมชาติอื่น ๆ มีนัยถึง “ความไม่เที่ยง” และ “การกลับคืนสู่ธรรมชาติ” ตามหลักอนิจจัง รูปทรงลูกปัดเน้นความเรียบง่าย เช่น กลม แท่ง เหลี่ยม หรือรูปทรงธรรมชาติ เพื่อสื่อถึง “ความว่าง” (สุญญตา) เป็นผลผลิตที่ได้ในฐานะสายประคำส่วนบุคคล และผลลัพธ์ที่ได้ คือ การส่งเสริมให้เกิดการฝึกสติในทุกสัมผัสผ่านการกระทำซ้ำ ๆ การออกแบบในลักษณะนี้จึงสามารถเรียกได้ว่าเป็น “เครื่องประดับที่มองไม่เห็น” (Unadorned Adornment) ซึ่งมุ่งเน้นการภาวนา มากกว่าความงามเชิงสุนทรียศาสตร์

ตารางที่ 2 ตารางแสดงการรับรู้ และการแสดงค่าในแนวคิด/ทฤษฎีทางจิตวิทยาของวัสดุ

วัสดุ	ความรู้สึก การรับรู้	การแสดงค่าในกรอบแนวคิด/ทฤษฎี
วัสดุธรรมชาติที่มีความเชื่อทางจักรวาลวิทยา อาทิ อัญมณี หินสี	พื้นผิวเรียบ ความสงบ ตามรู้กาย ใจ อารมณ์ พื้นผิวขรุขระ สะกิดใจ รู้สึกตัว กลับมาอยู่กับ ปัจจุบันขณะ	วัตถุตัวแทนของความปลอดภัย Security Objects ตามทฤษฎี Embodiment + Buddhist Psychology
ไม้มีค่าตามความเชื่อ อาทิ ไม้กฤษณา ไม้พญางิ้วดำ ไม้ขนุน ไม้แก่นจันทร์ ไม้พะยูง	พื้นผิวเรียบ ความสงบ ตามรู้กาย ใจ อารมณ์ พื้นผิวขรุขระ สะกิดใจ รู้สึกตัว กลับมาอยู่กับ ปัจจุบันขณะ	วัตถุทดแทนความสัมพันธ์ ตามทฤษฎี Existential Reflection และ Attachment Theory
วัสดุจากมนุษย์ อาทิ เส้นผม ฟัน กระดูก อัฐิ	ระลึกถึง สำนึกความตาย	Security Objects ตามทฤษฎี Theory Object Relations Theory

ตารางที่ 2 ตารางแสดงการรับรู้ และการแสดงค่าในแนวคิด/ทฤษฎีทางจิตวิทยาของวัสดุ (ต่อ)

วัสดุ	ความรู้สึก การรับรู้	การแสดงค่า ในกรอบแนวคิด/ทฤษฎี
วัสดุที่ผ่านพิธีกรรม ความเชื่อ หรือเกี่ยวกับศาสนา อาทิ เครื่องราง พระเครื่อง ตะกรุด ลูกแก้ว ลูกประคำ	ส่งเสริมให้เกิดพลังใจ สร้างความสงบ ตามรู้กาย ใจ อารมณ์	วัตถุตัวแทนความแท้จริง ตามทฤษฎี Object Relations Theory Buddhist Psychology
วัสดุที่เชื่อมโยงกับประสบการณ์ผู้ใช้ อาทิ จดหมาย ของเล่น ของใช้ส่วนตัว	ระลึกถึง สำนึกความตาย สะกิดใจ ภาวะทบทวน	Security Objects หรือ Transitional object ตามทฤษฎี Attachment Theory, Object-oriented ontology
วัสดุที่มนุษย์สังเคราะห์ขึ้น อาทิ แก้ว เซรามิกซ์ พลาสติก	พื้นผิวเรียบ ความสงบ ตามรู้กาย ใจ อารมณ์ พื้นผิวขรุขระ สะกิดใจ รู้สึกตัว กลับมาอยู่กับปัจจุบันขณะ	แสดงตัวตนผ่านวัตถุ Extended Self ตามทฤษฎี Attachment Theory, Object Relations Theory

4.5 จำนวนและการเรียงวัตถุที่สอดคล้องกับการปฏิบัติธรรม จำนวนลูกปัดสามารถอ้างอิงตามคติความเชื่อของศาสนา เช่น 108 เม็ด (พุทธ) 49 เม็ด (คาทอลิก) หรือ 25 เม็ด (อิสลาม) แต่การออกแบบนี้เปิดโอกาสให้ผู้ใช้เลือกจำนวนเองตามระยะเวลาภาวนา เช่น เริ่มจาก 5 นาที และเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ เทคนิคการมัดปมสองถึงสี่ปมต่อเม็ดเป็นการฝึกจิตอย่างมีจังหวะ โดยผู้ภาวนาอาจสร้างลวดลายเฉพาะบนสายประคำเพื่อสะท้อนรูปแบบการปฏิบัติของตนเอง การออกแบบเช่นนี้เน้นให้เครื่องประดับทำหน้าที่เป็น เครื่องมือภาวนา มากกว่าการตกแต่ง สื่อถึงความงามที่ปรากฏภายในผู้สวมซึ่งผ่านการฝึกจิตใจอย่างต่อเนื่อง

ภาพที่ 5 แผนผังแนวความคิดและกระบวนการออกแบบ จากอัตตาสู่อนัตตา

อนึ่ง การออกแบบเครื่องประดับสมาธิในการศึกษานี้สะท้อนการเคลื่อนจาก “อัตตา” สู่ “อนัตตา” โดยใช้หลักพุทธธรรม จิตวิทยา และหัตถกรรมอย่างบูรณาการ ไม่เพียงแต่ให้ความหมายใหม่แก่เครื่องประดับ แต่ยังสร้างเครื่องมือที่มีพลังในการพัฒนาจิตอย่างแท้จริง

ภาพที่ 6 ภาพสร้อยประดับ (กำ) กับใจ #2

ภาพที่ 7 ภาพสร้อยลูกปัด (จ) จุ บัน #2

สรุป

การศึกษานี้นำเสนอแนวคิดและแนวทางการออกแบบเครื่องประดับสมาธิในฐานะ “วัตถุแห่งจิตวิญญาณ” ที่มีศักยภาพในการกระตุ้นสติ การระลึกได้ และการเยียวยาสภาวะจิตใจของมนุษย์ท่ามกลางความผันผวนทางเทคโนโลยี เศรษฐกิจ และสังคมร่วมสมัย โดยผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่าเครื่องประดับมิได้ทำหน้าที่เพียงวัตถุตกแต่งร่างกาย หากแต่สามารถพัฒนาเป็นเครื่องมือภาวนา (Meditative Tool) ที่ส่งผลต่อการรับรู้ทางจิตใจอย่างลึกซึ้ง เมื่อได้รับการออกแบบให้เอื้อต่อการมีส่วนร่วมของผู้ใช้ทั้งในมิติการสัมผัสทางกายและความหมายเชิงสัญลักษณ์ ผู้ภาวนาที่ไม่ใช้เครื่องประดับมักใช้การดูกาย จิต ธรรม ตามความถนัด มีภาวะฟุ้งซ่านและหลงคิดเป็นระยะเวลานาน โดยเฉพาะในผู้เริ่มต้นภาวนา ไม่มีวัตถุที่ช่วยเตือนให้ภาวนาได้อย่างสม่ำเสมอ นำไปสู่ความสงบเพียงเป็นระยะและความเบื่อหน่ายเมื่อการปฏิบัติขาดความต่อเนื่อง ส่วนผู้ที่ใช้เครื่องประดับสมาธิเป็นสื่อกลางในการภาวนากลับมีหลักยึดเหนี่ยวในฐานกายผ่านการใช้นิ้วสัมผัสเครื่องประดับ ทำให้รู้สึกตัวเมื่อใจฟุ้งซ่านได้ถี่ขึ้นและกลับมาสู่ปัจจุบันขณะได้รวดเร็วกว่า อีกทั้งการผลิตจากวัสดุที่มีความหมายส่วนบุคคลและการสวมติดตัวอย่างต่อเนื่องยังช่วยกระตุ้นให้เกิดความกระตือรือร้นในการภาวนา ทำให้เกิดความสงบในระยะเวลาที่ยาวกว่าและจดจ่ออยู่กับงานที่มือกำลังทำอยู่ เป็นเสมือนการพักผ่อนจิตใจที่ทำให้ใจมีกำลังมากขึ้น จากผลการศึกษาดังกล่าว สามารถนำกรอบคิดเรื่องเครื่องประดับสมาธิและภาวนาหัตถกรรมไปประยุกต์ใช้ในงานออกแบบเครื่องประดับและสาขาใกล้เคียง โดยเฉพาะการสร้างกระบวนการออกแบบที่เปิดโอกาสให้ผู้ใช้มีส่วนร่วมเลือกวัสดุ วิธีการร้อย การมัดปม และรูปแบบการใช้งานเพื่อก่อรูป “วัตถุทางจิต” ที่สอดคล้องกับประสบการณ์ชีวิตและความเชื่อของแต่ละบุคคล ในบริบทการปฏิบัติธรรมและงานด้านการศึกษา เครื่องประดับสมาธิสามารถใช้เป็นสื่อประกอบการฝึกสติ ช่วยให้ผู้เรียนตระหนักรู้การเคลื่อนไหวของกาย ลมหายใจ และอารมณ์ ผ่านการสัมผัสวัตถุอย่างต่อเนื่อง ทำให้การภาวนาเชื่อมโยงกับชีวิตประจำวันได้อย่างเป็นรูปธรรมมากขึ้น ในเชิงวิชาการ งานศึกษาในอนาคตอาจออกแบบงานวิจัยเปรียบเทียบประสบการณ์ระหว่างการทำสมาธิภาวนาโดยไม่ใช้อุปกรณ์กับการใช้เครื่องประดับสมาธิเป็นสื่อกลาง เพื่อทำความเข้าใจบทบาทของวัตถุทางกายภาพต่อการพัฒนาจิตอย่างลึกซึ้ง รวมถึงการสำรวจผู้ใช้หลากหลายวัย เพศ ภูมิหลังความเชื่อ และบริบทวัฒนธรรม เพื่อวิเคราะห์ว่าองค์ประกอบของเครื่องประดับสมาธิ เช่น วัสดุ รูปทรง หรือพิธีกรรมการสร้าง ส่งผลต่อการรับรู้ความปลอดภัย ความผูกพัน และภาวะสงบอย่างไร ตลอดจนการเปรียบเทียบกับสื่อภาวนาอื่น เช่น ลูกประคำ เครื่องราง หรือวัตถุมงคล เพื่อขยายความเข้าใจบทบาทของวัตถุเชิงจิตวิญญาณในบริบทพุทธศาสนาและวัฒนธรรมไทย การเลือกใช้วัสดุที่มีความหมายส่วนบุคคล รวมถึงการมีส่วนร่วมของผู้ใช้ในกระบวนการสร้างส่งเสริมให้เครื่องประดับทำหน้าที่เป็น “วัตถุภายใน” (Internal Object) ที่เชื่อมโยงความทรงจำ ความผูกพัน และอัตลักษณ์ของผู้ใช้ ส่งผลให้การภาวนามีความต่อเนื่องและเกิดความสงบทางจิตใจได้ชัดเจนยิ่งขึ้นเมื่อเทียบกับการทำสมาธิโดยไม่ใช้เครื่องประดับ และสะท้อนว่าเครื่องประดับสมาธิสามารถทำหน้าที่เป็นสื่อกลางแห่งการเปลี่ยนแปลงภายใน โดยบูรณาการองค์ความรู้จากพุทธจิตวิทยา ทฤษฎีวัตถุสัมพันธ์ ทฤษฎีความผูกพัน และแนวคิดการออกแบบเพื่อความหมายได้อย่างเป็นระบบ ช่วยเสริมสร้างองค์ความรู้ด้านการออกแบบเครื่องประดับเชิงจิตวิญญาณ และยืนยันบทบาทของการออกแบบในฐานะกระบวนการสร้างคุณค่าทางจิตใจและความหมายภายในของมนุษย์ในศตวรรษที่ 21

เอกสารอ้างอิง

พระครูปลัดสัมพิพัฒนธรรมาจารย์ (นิรันดร์ ศิริรัตน์). (2562). การพัฒนามนุษย์ตามหลักพระพุทธศาสนา. วารสารพุทธอาเซียนศึกษา, 4(2), 1-17.

เริงชัย หมื่นชนะ. (2561). ระบบและทฤษฎีพุทธจิตวิทยา. วารสารมหาจุฬาวิชาการ, 2(1), 63-78.

ศิริลักษณ์ วรไวย์. (2564). ศึกษาการส่งเสริมสุขภาพจิตของคนไทยด้วยหลักไตรลักษณ์. วารสารสังคมศาสตร์ปัญญาพัฒน์, 3(2), 25-34.

Belk, R. W. (1988). Possessions and the Extended Self. Journal of Consumer Research, 15(2), 139-168.

Bowlby, J. (1969). Attachment and Loss, Vol. I: Attachment. New York: Basic Books.

Ceballos, G. et al. (2015). Accelerated modern human-induced species losses: Entering the sixth mass extinction. Science advances, 1(5), e1400253. https://doi.org//10.1126/sciadv.1400253.

Desmet, P. M. A. & Hekkert, P. (2007). Framework of Product Experience. International Journal of Design, 1(1), 57-66.

Epstein, M. (1995). Thoughts Without a Thinker: Psychotherapy from a Buddhist Perspective. New York: Basic Books.

Flanagan, O. (2008). The Really Hard Problem: Meaning in a Material World. New York: MIT Press.

Harari, Y. N. (2018). 21 Lessons for the 21st Century. New York: Random House.

Harman, G. (2017). Object Oriented Ontology: A New Theory of Everything. London: Pelican Books.

Lutz, D. (2015). The Dead Still Among Us: Victorian Secular Relics, Hair Jewelry, And Death Culture. Victorian Literature and Culture, 39(1), 127-142.

Phillips, C. (2000). Jewels and Jewellery. London: V&A Museum.

Solway, R. et al. (2016). Material objects and psychological theory: A conceptual literature review. Arts & Health, 8(1), 82-101.

United Nations. (2024). Pact for the Future, Global Digital Compact and Declaration on Future Generations. Retrieved January 10, 2026, from https://www.un.org/pact-for-the-future/en/global-digital-compact

Untracht, O. (2011). Jewelry Concepts and Technology. New York: Doubleday.

Wildgoose, J. (2018). Beyond All Price: Victorian Hair Jewelry, Commemoration & Story- Telling. Fashion Theory, 22(6), 699-726.

บทความวิจัย

การกลับคืนสังคมผู้สูงอายุสู่แรงงานไทย: ยุทธศาสตร์การมีส่วนร่วมทางเศรษฐกิจในสังคมสูงวัย*

REINTEGRATING THE ELDERLY INTO THAILAND'S WORKFORCE: STRATEGIES FOR ECONOMIC CONTRIBUTION IN AN AGED SOCIETY

อรณิชา เมี่ยงบัว

Onicha Meangbua

วิทยาลัยสหวิทยาการ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ กรุงเทพมหานคร ประเทศไทย

College of Interdisciplinary Studies, Thammasat University, Bangkok, Thailand

Corresponding author E-mail: onicha33@tu.ac.th

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) วิเคราะห์กลไกตลาดแรงงานผู้สูงอายุภายใต้อิทธิพลของปัจจัยประชากรศาสตร์ เศรษฐกิจ สังคม สุขภาพ และนโยบาย และ 2) สังเคราะห์ผลลัพธ์ภายใต้กรอบ "งาน - ทักษะ - ต้นทุน - นโยบาย" เพื่อนำไปสู่ข้อเสนอเชิงนโยบายที่เป็นรูปธรรม โดยวิธีวิจัยแบบผสมผสาน กรณีศึกษาจังหวัดลำปาง ด้วยวิธีการเก็บแบบสอบถาม 150 สถานประกอบการ ร่วมกับการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้เชี่ยวชาญ และสถิติเชิงอนุมานไคสแควร์ (ระดับนัยสำคัญที่ 0.05) จากผู้สูงอายุ 500 ราย พบว่า อุปสงค์แรงงานมีเกณฑ์การจ้างงานจากสมรรถนะทางจิตสังคม โดยนายจ้างให้ความสำคัญกับสุขภาพใจ (ค่าเฉลี่ย = 8.47) และสุขภาพสังคม (ค่าเฉลี่ย = 8.37) มากกว่าข้อจำกัดทางร่างกาย นอกจากนี้ นายจ้างมีแนวโน้มเลือกจ้างผู้สูงอายุที่ไม่มีรายได้สูงถึงร้อยละ 82.4 เพื่อลดภาวะพึ่งพิงทางเศรษฐกิจ อย่างไรก็ตาม โครงสร้างงานแม่บ้านและงานบริการส่งผลให้นายจ้างมีความต้องการแรงงานเพศหญิงและแรงงานระดับการศึกษาประถมศึกษา (ร้อยละ 18) มากที่สุดเพื่อควบคุมต้นทุน ส่วนอุปทานแรงงานนั้นปัจจัยด้านอายุและเพศ ไม่มีความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญต่อความต้องการกลับเข้าสู่ตลาดแรงงาน (λ^2 = 3.446 และ 0.164 ตามลำดับ) ในทางตรงกันข้าม ทุนมนุษย์และเสถียรภาพทางเศรษฐกิจกลับเป็นตัวแปรสำคัญ โดยพบความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติในระดับสูงในปัจจัยด้านระดับการศึกษา (λ^2 = 31.962) และแหล่งที่มาของรายได้ (λ^2 = 40.487) ดังนั้น กลไกตลาดแรงงานผู้สูงอายุถูกขับเคลื่อนโดยการควบคุมต้นทุนของนายจ้าง และการให้คุณค่าต่อทักษะทางอารมณ์และสังคม และความพร้อมของผู้สูงอายุถูกกำหนดด้วยทุนมนุษย์และปัจจัยทางเศรษฐกิจ ทำให้การกำหนดยุทธศาสตร์ที่มีเป้าหมายการคืนสู่ตลาดแรงงานของผู้สูงอายุควรปรับจาก "การขยายอายุเกษียณ" เป็น "การออกแบบตลาดแรงงานใหม่" ที่ให้ความสำคัญกับสมรรถนะด้านจิตใจและสังคมของผู้สูงอายุเป็นหลัก

คำสำคัญ: ตลาดแรงงานผู้สูงอายุ, สมรรถนะเชิงจิต - สังคม, นโยบายการกลับคืนสู่ตลาดแรงงานผู้สูงอายุ, การออกแบบตลาดแรงงานผู้สูงอายุ

* Received 25 December 2025; Revised 9 January 2026; Accepted 23 January 2026

Abstract

This study aims to 1) Examines the labour market mechanisms for older workers under the influence of demographic, economic, social, health, and policy factors, and 2) Synthesizes the findings within a "Jobs-Skills-Costs-Policy" framework to generate concrete policy recommendations. Using a mixed-methods design, the research focuses on Lampang province as a case study. Data were collected from 150 establishments through structured questionnaires, complemented by in-depth interviews with experts, and a survey of 500 elderly people, analysed using chi-square inferential statistics at the 0.05 significance level. On the demand side, employers' hiring decisions are primarily driven by psychosocial competencies. They place greater emphasis on mental health (mean = 8.47) and social health (mean = 8.37) than on physical limitations. Employers also exhibit a strong tendency to hire the elderly without existing income (82.4%) to reduce economic dependence. However, the prevailing structure of domestic and service work leads employers to prefer older female workers and those with primary education (18%) to minimise labour costs. On the supply side, age and gender show no statistically significant relationship with the desire to re-enter the labour market (λ^2 = 3.446 and 0.164, respectively). In contrast, human capital and economic stability emerge as key determinants. There is a strong, statistically significant association between willingness to work and educational attainment (λ^2 = 31.962) and between willingness to work and sources of income (λ^2 = 40.487). Overall, the labour market for older workers is driven by employers' cost-control strategies and their valuation of emotional and social skills, while older persons' readiness to work is shaped by their human capital and economic conditions. These findings suggest that strategies aimed at extending working lives should shift from a focus on "raising the retirement age" toward "redesigning the labour market" to prioritise and leverage the psychosocial competencies of older workers.

Keywords: Elderly Labor Market, Psycho-Social Competence, Policies for Re-Entering the Elderly Labor Market, Redesigning the Elderly Labor Market

บทนำ

ร้อยละของประชากรสูงวัยต่อประชากรทั้งหมดเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องและกลายเป็นประเด็นสาธารณะระดับโลก โดยองค์การอนามัยโลกคาดการณ์ว่า จำนวนผู้มีอายุ 65 ปีขึ้นไป ทั่วโลกจะเพิ่มจากราว 524 ล้านคนในปี 2553 เป็นเกือบ 1.5 พันล้านคนในปี 2593 และจะเพิ่มสูงมากในกลุ่มประเทศกำลังพัฒนา (World Health Organization, 2011) ในภูมิภาคเอเชียแปซิฟิก รายงานของ United Nations Economic and Social Commission for Asia and the Pacific (ESCAP) ระบุว่า ในปี 2565 มีประชากรสูงอายุ 60 ปีขึ้นไป กว่า 670 ล้านคน หรือ

ประมาณ 1 ใน 7 ของประชากรทั้งหมด และคาดว่าจะเพิ่มเป็นราว 1.3 พันล้านคน หรือ 1 ใน 4 ภายในปี 2593 (United Nations Economic and Social Commission for Asia and the Pacific (ESCAP), 2022) สะท้อนให้เห็นถึงการเข้าสู่สังคมสูงวัยอย่างรวดเร็วจากการลดลงของอัตราเจริญพันธุ์ การตาย และการเพิ่มขึ้นของอายุขัยเฉลี่ย

สำหรับประเทศไทย สำนักงานสถิติแห่งชาติรายงานว่าในปี 2564 ประเทศไทยมีผู้สูงอายุ (60 ปีขึ้นไป) 13.36 ล้านคน คิดเป็นร้อยละ 19.6 ของประชากรทั้งหมด โดยโครงสร้างประชากรมีแนวโน้มที่ประชากรวัยแรงงานลดลง ขณะที่สัดส่วนผู้สูงอายุ โดยเฉพาะวัยปลาย (80 ปีขึ้นไป) เพิ่มสูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2564); (มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย, 2565) ส่งผลให้อัตราส่วนพึ่งพิงของผู้สูงอายุเพิ่มขึ้น และสร้างภาระต่อระบบเศรษฐกิจและสวัสดิการสังคมในระยะยาว จากสถานการณ์นี้ได้มีการศึกษาในระดับนโยบายให้ประเทศไทยมีข้อเสนอเชิงโครงสร้างเพื่อรองรับสังคมสูงวัย เช่น การปฏิรูปด้านเศรษฐกิจ สภาพแวดล้อม สุขภาพ และสังคม รวมถึงแนวทางส่งเสริมการมีงานทำของผู้สูงอายุ เช่น การขยายอายุเกษียณ การสนับสนุนการจ้างงานผู้สูงอายุ การเพิ่มทักษะ (Upskill-Reskill) และการออกแบบงานที่เหมาะสม (สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, 2558); (รติมา คชนันท์, 2561) ควบคู่กับข้อเสนอการปฏิรูประบบออม การจัดสวัสดิการ และการพัฒนาระบบบำนาญแห่งชาติ เพื่อสร้างหลัก ประกันรายได้และลดภาระของวัยแรงงาน อย่างไรก็ดี มาตรการบางด้าน เช่น การขยายอายุเกษียณ ยังมีข้อจำกัดและผลกระทบต่อโครงสร้างแรงงานรุ่นอื่น และไม่ได้ตอบโจทย์ความแตกต่างเชิงพื้นที่และบริบทของผู้สูงอายุทุกกลุ่มเท่าที่ควร

ในกรณีของจังหวัดลำปางเป็นกรณีตัวอย่างสำคัญของพื้นที่ที่เข้าสู่สังคมสูงวัยอย่างเข้มข้น โดยมีสัดส่วนผู้สูงอายุคิดเป็นราวร้อยละ 30 ของประชากรทั้งจังหวัด และมีค่าดัชนีความสูงวัยสูงที่สุดในประเทศ (กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์, 2567); (กรมกิจการผู้สูงอายุ, 2557) โดยคาดว่าจะพัฒนาไปสู่ “สังคมสูงวัยระดับสุดยอด” ภายในเวลาไม่นาน งานวิจัยก่อนหน้าแม้จะชี้ให้เห็นความสำคัญของการจ้างงานผู้สูงอายุและปัจจัยด้านโครงสร้างเศรษฐกิจและนโยบายในภาพรวม แต่การให้ความสำคัญกับบริบทเฉพาะพื้นที่ค่อนข้างจำกัด (สายฝน สุเอียนทรเมธี และคณะ, 2566) อีกทั้งยังขาดการศึกษาที่เชื่อมโยง “ความต้องการและความพร้อมของผู้สูงอายุในการทำงาน” เข้ากับ “กลไกการจ้างงานและการตัดสินใจของนายจ้าง/ตลาดแรงงาน” ในระดับพื้นที่อย่างเป็นระบบ เพื่อสามารถเป็นต้นแบบในการออกแบบนโยบายระดับประเทศไทยได้

ปัญหาการวิจัยหลักของงานวิจัยนี้อยู่ที่ช่องว่างระหว่าง 1) แนวนโยบายและข้อเสนอระดับประเทศที่มุ่งส่งเสริมการมีงานทำของผู้สูงอายุ และ 2) ความเป็นจริงด้านความต้องการ ความพร้อม และข้อจำกัดของผู้สูงอายุ รวมถึงเกณฑ์การตัดสินใจของผู้จ้าง งานวิจัยนี้จึงมีบทบาทในการเติมเต็มความรู้เชิงประจักษ์ในระดับพื้นที่ที่สามารถนำไปใช้เป็นต้นแบบในการออกแบบมาตรการและนโยบายการจ้างงานผู้สูงอายุที่มีความเฉพาะเจาะจงและมีประสิทธิภาพมากขึ้น

ดังนั้น งานวิจัยนี้จึงมุ่งศึกษาปัจจัยด้านความต้องการและความพร้อมในการกลับเข้าสู่ตลาดแรงงานของผู้สูงอายุในจังหวัดลำปาง ควบคู่กับการวิเคราะห์ปัจจัยกำหนดการจ้างแรงงานผู้สูงอายุในมิติด้านเศรษฐกิจ สังคม และนโยบายในบริบทพื้นที่เฉพาะ เพื่อนำไปสู่ข้อเสนอเชิงนโยบายที่สามารถปฏิบัติได้จริงและสอดคล้องกับลักษณะประชากรและตลาดแรงงานผู้สูงอายุ

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. วิเคราะห์กลไกตลาดแรงงานผู้สูงอายุ ภายใต้อิทธิพลของปัจจัยด้านประชากรศาสตร์ เศรษฐกิจ สังคม สุขภาพ และนโยบาย

2. สังเคราะห์ผลการวิเคราะห์ภายใต้กรอบ งาน - ทักษะ - ต้นทุน - นโยบาย ที่นำไปสู่ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายอย่างเป็นรูปธรรม

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่องการกลับคืนสังคมผู้สูงอายุสู่แรงงานไทย: ยุทธศาสตร์การมีส่วนร่วมทางเศรษฐกิจในสังคมสูงวัย เป็นการศึกษาเชิงสำรวจ (Survey Study) ที่เน้นกรณีศึกษาในพื้นที่จังหวัดลำปาง ซึ่งผู้วิจัยได้ดำเนินการวิจัย ดังนี้

1. รูปแบบการวิจัย (Research Design) การศึกษานี้ใช้รูปแบบการวิจัยแบบผสม (Mixed Methods) เพื่อทำความเข้าใจกลไกตลาดแรงงานผู้สูงอายุในบริบทจังหวัดลำปาง โดยส่วนของการวิจัยเชิงปริมาณมุ่งศึกษาข้อมูลพื้นฐาน ความพร้อม และความต้องการเสนอขายแรงงาน ขณะที่การวิจัยเชิงคุณภาพเพื่ออธิบายประเด็นทางด้านนโยบายในปัจจุบันที่มีผลต่อการกลับคืนสู่ตลาดแรงงานของแรงงานผู้สูงอายุ ผ่านการเก็บข้อมูลจากผู้เชี่ยวชาญในเวทีระดมความคิดเห็น ทั้งนี้ การบูรณาการข้อมูลทั้งสองส่วนมีเป้าหมายเพื่อเพิ่มความเที่ยงตรงของข้อสรุป และทำให้ผลการวิจัยสามารถสะท้อนทั้ง “แนวโน้มเชิงสถิติ” และ “กลไกเชิงสังคม - นโยบาย” ที่มีผลต่อการจ้างงานผู้สูงอายุในพื้นที่ศึกษา

2. ประชากรและกลุ่มตัวอย่างการวิจัย (Population and Sample) ประชากรของการวิจัย ประกอบด้วย 3 กลุ่ม ได้แก่ 1) สถานประกอบการ/หน่วยงานภาครัฐและเอกชนที่มีการจ้างงานอย่างเป็นทางการและตั้งอยู่ในจังหวัดลำปาง 2) ผู้สูงอายุอายุ 60 ปีขึ้นไป ที่มีชื่อในทะเบียนบ้านในจังหวัดลำปาง และ 3) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ซึ่งเป็นผู้เชี่ยวชาญด้านผู้สูงอายุหรือนโยบายแรงงานจากภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง สำหรับกลุ่มตัวอย่างเชิงปริมาณ แบ่งเป็นสถานประกอบการและหน่วยงาน จำนวน 150 แห่ง ได้มาจากการสุ่มแบบแบ่งชั้นภูมิ (Stratified Random Sampling) โดยจัดชั้นตามประเภทองค์กรและพื้นที่ตั้ง (เขตเมืองและชนบท) ให้มีสัดส่วนใกล้เคียงกัน และกำหนดเกณฑ์คัดเข้าว่าต้องเป็นหน่วยงานที่มีการจ้างงานอย่างเป็นทางการและมีที่ตั้งในจังหวัดลำปาง ขณะเดียวกัน กลุ่มตัวอย่างผู้สูงอายุจำนวน 500 ราย ได้มาจากการสุ่มแบบหลายขั้นตอน (Multistage Sampling) โดยกำหนดโควตาตามสัดส่วนประชากรจริงในเขตเมืองและชนบท และรักษาสัดส่วนเพศ ระดับการศึกษา และช่วงอายุ (60 - 69 ปี, 70 - 79 ปี และ 80 ปีขึ้นไป) ให้สอดคล้องกับโครงสร้างประชากรของจังหวัด ทั้งนี้ ผู้สูงอายุที่ได้รับคัดเลือกต้องมีชื่อในทะเบียนบ้านในพื้นที่อย่างน้อย 3 ปี และมีสภาพร่างกายและจิตใจพร้อมในการตอบแบบสอบถาม ส่วนกลุ่มตัวอย่างผู้เชี่ยวชาญใช้การคัดเลือกแบบเจาะจง (Purposive sampling) โดยคัดเลือกผู้เชี่ยวชาญที่มีประสบการณ์ด้านงานผู้สูงอายุหรือนโยบายแรงงานอย่างน้อย 5 ปี เพื่อให้ข้อมูลเชิงลึกที่เชื่อมโยงมิติแรงงาน สังคม สุขภาพ และนโยบาย

3. เครื่องมือการวิจัย (Research Instrument) เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูลแบ่งออกเป็นเครื่องมือเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ โดยการวิจัยเชิงปริมาณใช้แบบสอบถาม จำนวน 2 ชุด ได้แก่ แบบสอบถามสำหรับผู้ประกอบการ/หน่วยงาน ซึ่งมุ่งวัดทัศนคติ แนวปฏิบัติ นโยบายและความต้องการจ้างงานผู้สูงอายุ และแบบสอบถามสำหรับผู้สูงอายุ ซึ่งใช้สำรวจลักษณะประชากรศาสตร์ สถานภาพทางเศรษฐกิจ ความพร้อม และความต้องการกลับเข้าสู่ตลาดแรงงาน เครื่องมือทั้งสองชุดผ่านการทดลองใช้ (Pre-test) กับกลุ่มตัวอย่างขนาดเล็ก จำนวน 10 ตัวอย่าง เพื่อปรับปรุงความชัดเจนของภาษา ความเหมาะสมของถ้อยคำ และโครงสร้างคำถามให้สอดคล้องกับบริบทผู้ตอบ สำหรับการวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้แนวคำถามสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง (Semi-structured Interview)

เพื่อเปิดโอกาสให้ผู้ให้ข้อมูลอธิบายประสบการณ์และมุมมองเชิงเหตุผล ครอบคลุมประเด็นแนวนโยบาย กลไกตลาดแรงงาน มาตรการสนับสนุน และเงื่อนไขที่เอื้อต่อการจ้างงานผู้สูงอายุทั้งในระดับพื้นที่และระดับประเทศ

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล (Data Collection) การเก็บรวบรวมข้อมูลดำเนินการโดยทีมเก็บข้อมูลที่ผ่านการอบรม โดยเน้นทักษะการสัมภาษณ์และแนวทางประเมินความพร้อมของผู้สูงอายุในการตอบคำถาม เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้องและลดอคติจากการสื่อสาร ในส่วนการจัดการข้อมูล ผู้วิจัยให้ความสำคัญกับการควบคุมคุณภาพข้อมูลอย่างเป็นระบบ เริ่มจากการตรวจสอบความครบถ้วนของแบบสอบถาม ณ พื้นที่เก็บข้อมูลทันที จากนั้นป้อนข้อมูลด้วยวิธีป้อนซ้ำสองครั้ง (Double Entry) เพื่อเปรียบเทียบและลดความคลาดเคลื่อน พร้อมทั้งดำเนินการทำความสะอาดข้อมูล (Data Cleaning) ได้แก่ การตรวจสอบค่าผิดปกติหรือค่าสุดโต่ง (Outliers) และการจัดการข้อมูลสูญหาย (Missing Values) โดยกำหนดรหัสข้อมูลสูญหายแยกจากค่าจริงอย่างชัดเจน นอกจากนี้ ได้กำหนดเกณฑ์คัดออกเชิงระเบียบวิธี โดยตัดแบบสอบถามที่มีข้อมูลสูญหายในตัวแปรหลักด้านการวัดทัศนคติและข้อมูลประชากรศาสตร์เกินร้อยละ 20 ออกจากการวิเคราะห์เชิงอนุมาน ทั้งนี้ ก่อนการวิเคราะห์ทางสถิติได้มีการสร้างและจัดกลุ่มตัวแปรให้เหมาะสมกับการทดสอบ เพื่อให้ผลการวิเคราะห์สะท้อนบริบทตลาดแรงงานผู้สูงอายุได้อย่างแม่นยำ

5. การวิเคราะห์ข้อมูล (Data Analysis) การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณใช้สถิติเชิงพรรณนาเพื่ออธิบายลักษณะของสถานประกอบการและผู้สูงอายุ รวมถึงแนวโน้มความต้องการจ้างและความพร้อมกลับเข้าสู่ตลาดแรงงาน โดยรายงานในรูปแบบร้อยละ ค่าเฉลี่ย ตามกลุ่มตัวแปรที่สำคัญ จากนั้นจึงใช้สถิติอนุมานเพื่อทดสอบความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปร โดยเฉพาะการทดสอบไคสแควร์ (χ^2) เพื่อพิจารณาว่าปัจจัยด้านประชากรศาสตร์ เศรษฐกิจ และพื้นที่มีความสัมพันธ์กับความต้องการ/ความพร้อมกลับเข้าสู่ตลาดแรงงานของผู้สูงอายุหรือไม่ ส่วนข้อมูลเชิงคุณภาพดำเนินการถอดความและวิเคราะห์เชิงประเด็น (Thematic Analysis) โดยจัดหมวดหมู่สาระสำคัญ เช่น กลไกการคัดเลือกแรงงานของนายจ้าง เงื่อนไขด้านสุขภาพและสมรรถนะ บทบาทโครงสร้างงานและต้นทุนค่าจ้าง ตลอดจนบทบาทของนโยบายรัฐในฐานะสัญญาณเชิงสถาบัน สุดท้ายจึงบูรณาการผลเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพเพื่อสังเคราะห์ข้อค้นพบ อธิบายความเชื่อมโยงของอุปสงค์ - อุปทาน และเสนอข้อสรุปเชิงกลไกที่สามารถนำไปใช้ประกอบการกำหนดมาตรการส่งเสริมการจ้างงานผู้สูงอายุในพื้นที่ศึกษาได้อย่างมีหลักฐานรองรับ

ผลการวิจัย

1. บริบทตลาดแรงงานผู้สูงอายุในพื้นที่ศึกษา ผลการสำรวจสถานประกอบการภาครัฐและเอกชน จำนวน 150 หน่วยงาน พบว่า สถานประกอบการส่วนใหญ่อยู่ในเขตเมือง (ร้อยละ 58.8) รองลงมา คือ เขตกึ่งเมือง (ร้อยละ 22.3) และเขตชนบท (ร้อยละ 18.9) เมื่อจำแนกตามประเภทสถานประกอบการ พบว่า เป็นสถาบันการศึกษา (ร้อยละ 28.0) ภาคการผลิต (ร้อยละ 24.0) ภาครัฐ (ร้อยละ 22.0) ภาคบริการ (ร้อยละ 18.7) และสุขภาพและงานสงเคราะห์ (ร้อยละ 7.3) ตามลำดับ โครงสร้างดังกล่าวสะท้อนว่าตลาดงานในพื้นที่มีสัดส่วนของงานบริการสาธารณะและงานสนับสนุนค่อนข้างมาก ซึ่งเป็นเงื่อนไขสำคัญที่กำกับ “ลักษณะตำแหน่งงาน” “ระดับค่าจ้าง” และ “รูปแบบการจ้าง” ของแรงงานผู้สูงอายุ

2. ปัจจัยกำหนดอุปสงค์แรงงานผู้สูงอายุ (Demand for Elderly Labor) ผลการสำรวจผู้ประกอบการในจังหวัดลำปางสะท้อนว่า ความต้องการจ้างแรงงานผู้สูงอายุมีลักษณะเป็น “การคัดเลือกตามสมรรถนะและความสอดคล้องกับโครงสร้างงาน” มากกว่าการยึดตัวแปรประชากรศาสตร์แบบตายตัว โดยสามารถสรุปสาระสำคัญได้ดังนี้

2.1 ด้านอายุ ผู้ประกอบการมีความต้องการจ้างแรงงานผู้สูงอายุช่วงอายุ 60 - 64 ปี มากที่สุด ทั้งนี้ เมื่อพิจารณาเกณฑ์ด้านสุขภาพที่ใช้ประกอบการคัดเลือก พบว่า นายจ้างให้ความสำคัญกับ “สุขภาวะเชิงจิตใจและสังคม” มากกว่าข้อจำกัดทางร่างกาย โดยปัจจัยย่อยที่ได้คะแนนเฉลี่ยสูงสุดสามอันดับแรก ได้แก่ สุขภาพใจ (Mean = 8.47) สุขภาพสังคม (Mean = 8.37) และสุขภาพทางจิตวิญญาณ/สุขภาวะทางปัญญา (Mean = 8.29) ขณะที่ปัจจัยด้านร่างกายถูกใช้เป็นองค์ประกอบประกอบการตัดสินใจในลำดับรองลงมา ข้อค้นพบนี้ชี้ว่า ในตลาดแรงงานผู้สูงอายุของพื้นที่ศึกษา นายจ้างให้ค่าน้ำหนักกับทัศนคติ ความยืดหยุ่นทางความคิด ความสามารถในการทำงานร่วมกับผู้อื่น และการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลง ซึ่งสอดรับกับแนวคิดการจ้างงานตามสมรรถนะ (Competency-based Hiring) และความต้องการทักษะมนุษย์ในงานบริการและงานสนับสนุน

2.2 ด้านเพศ แม้ภาพรวมโดยทั่วไปเพศชายมีสัดส่วนการอยู่ในกำลังแรงงานสูงกว่าเพศหญิง แต่ผลสำรวจผู้ประกอบการในพื้นที่กลับ พบว่า นายจ้างมีแนวโน้มต้องการจ้างผู้สูงอายุเพศหญิงมากกว่าเพศชาย โดยมีเหตุผลสำคัญจาก “โครงสร้างตำแหน่งงาน” ที่พบมากในภาครัฐและสถาบันการศึกษา เช่น งานทำความสะอาด งานแม่บ้าน และงานบริการลูกค้า ซึ่งมักสอดคล้องกับแรงงานเพศหญิงมากกว่า ดังนั้น ความต้องการแรงงานตามเพศจึงสะท้อนการจัดวางงานและการแบ่งงานเชิงสังคมในระดับสถานประกอบการ มากกว่าความแตกต่างด้านศักยภาพแรงงานจากเพศเพียงมิติเดียว

2.3 ด้านระดับการศึกษา ผลการสำรวจ พบว่า นายจ้างต้องการจ้างแรงงานผู้สูงอายุระดับประถมศึกษามากที่สุด (ร้อยละ 18) รองลงมา คือ ระดับปริญญาตรี (ร้อยละ 16) ผลดังกล่าวสะท้อนกลไกตลาดงานที่เชื่อมโยง “การศึกษา - ตำแหน่งงาน - ค่าจ้าง” โดยนายจ้างจำนวนหนึ่งมีแรงจูงใจเลือกจ้างในตำแหน่งที่ไม่จำเป็นต้องใช้ความเชี่ยวชาญเฉพาะ เพื่อควบคุมต้นทุนค่าจ้าง ซึ่งเป็นต้นทุนสำคัญของการผลิตและการให้บริการ ขณะเดียวกัน ความต้องการจ้างในบางสาขาของบริษัทเอกชนมีระดับต่ำมาก (< 5%) ซึ่งตอกย้ำข้อจำกัดด้านโครงสร้างงานและโครงสร้างค่าจ้างต่ออุปสงค์แรงงานผู้สูงอายุในพื้นที่ศึกษา

2.4 ด้านแหล่งรายได้หลัก นายจ้างมีแรงจูงใจในการจ้างงานแบบผสมผสานระหว่างเป้าหมายทางเศรษฐกิจและสังคม (Social Efficiency) โดยต้องการสนับสนุนให้ผู้สูงอายุมีรายได้และลดภาวะพึ่งพิง ส่งผลให้ความต้องการจ้างมุ่งไปยังผู้สูงอายุ “ไม่มีรายได้” เป็นสำคัญ กล่าวคือ ผู้ประกอบการต้องการจ้างผู้สูงอายุที่ไม่มีรายได้ร้อยละ 82.4 ขณะที่ต้องการจ้างผู้สูงอายุที่มีรายได้ร้อยละ 17.6 ข้อค้นพบนี้สะท้อนว่า “เป้าหมายทางสังคมของนายจ้าง” เป็นองค์ประกอบที่มีบทบาทต่อรูปแบบอุปสงค์แรงงานผู้สูงอายุอย่างมีนัยสำคัญ นับเป็นการจ้างงานผู้สูงอายุเพื่อมุ่งหวังทำหน้าที่ชดเชยความเปราะบางทางเศรษฐกิจ

2.5 ด้านการรับรู้นโยบาย ผลการศึกษาพบว่า การรับรู้นโยบายและมาตรการจากภาครัฐมีความสัมพันธ์เชิงบวกกับแนวโน้มการตัดสินใจจ้างงานผู้สูงอายุ โดยเฉพาะนโยบายที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมการจ้าง การพัฒนาทักษะ/ฝึกอาชีพ การสร้างโอกาสงานในชุมชน และมาตรการด้านภาษีและการออมเพื่อวัยเกษียณ

ผลดังกล่าวชี้ว่า “สัญญาณนโยบาย” (Policy Signals) ทำหน้าที่ลดความไม่แน่นอนและลดต้นทุนธุรกรรมของนายจ้าง จึงเอื้อต่อการขยายการจ้างแรงงานผู้สูงอายุในทางปฏิบัติ

3. ปัจจัยที่สัมพันธ์กับอุปทานหรือความพร้อมกลับเข้าสู่ตลาดแรงงานของผู้สูงอายุ (Supply for Elderly Labor) ผลการทดสอบความสัมพันธ์ด้วยสถิติไคสแควร์ (χ^2) พบว่า ตัวแปรบางประการไม่สัมพันธ์กับความต้องการ/ความพร้อมกลับเข้าสู่ตลาดแรงงาน ขณะที่บางตัวแปรเป็นเงื่อนไขสำคัญต่อการกลับมาทำงานหลังเกษียณ ดังนี้

3.1 ด้านอายุ พบว่า ไม่มีความสัมพันธ์กับความต้องการกลับเข้าสู่ตลาดแรงงานอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ (χ^2 = 3.446, p = .179) เช่นเดียวกับ ปัจจัยด้านเพศที่ไม่มีความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญ (χ^2 = 0.164, p = .686) ผลดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า ความตั้งใจกลับมาทำงานของผู้สูงอายุไม่ได้ลดลงตามอายุอย่างเป็นระบบและไม่แตกต่างกันระหว่างเพศหญิงและเพศชายอย่างมีนัยสำคัญ นัยเชิงสังคมศาสตร์ผลนี้ คือ “อายุและเพศ” มิได้เป็นข้อจำกัดเชิงพฤติกรรมโดยตรงต่อการกลับเข้าสู่ตลาดแรงงาน หากแต่ความพร้อมอาจถูกกำกับด้วยทรัพยากร ทักษะ และเงื่อนไขการเข้าถึงงานมากกว่า

3.2 ระดับการศึกษา ระดับการศึกษามีความสัมพันธ์กับความต้องการกลับเข้าสู่ตลาดแรงงานอย่างมีนัยสำคัญสูง โดยผู้สูงอายุที่มีการศึกษาระดับปริญญาตรีขึ้นไปมีแนวโน้มต้องการกลับเข้าทำงานมากกว่ากลุ่มที่ต่ำกว่าระดับปริญญาตรี (χ^2 = 31.962, p < .001) สะท้อนบทบาทของทุนมนุษย์ (Human Capital) ต่อการประเมินโอกาสงาน ความสอดคล้องของทักษะ และความคาดหวังผลตอบแทน

3.3 ด้านรายได้ รายได้มีความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญ (χ^2 = 40.089, p < .001) โดยกลุ่มรายได้ระดับกลาง (5,001 - 10,000 บาท) มีแรงจูงใจกลับเข้าสู่ตลาดแรงงานสูงกว่ากลุ่มรายได้ต่ำ (< 5,000 บาท) และกลุ่มรายได้สูง (≥ 10,000 บาท) ผลดังกล่าวทำให้เห็นกลไก “ข้อจำกัดด้านต้นทุนการทำงาน” ในกลุ่มรายได้ต่ำ (เช่น ค่าเดินทางหรือค่าใช้จ่ายแฝง) และกลไก “ความไม่จำเป็นทางเศรษฐกิจ” ในกลุ่มรายได้สูง ส่งผลให้กลุ่มรายได้กลางเป็นกลุ่มที่มีความพร้อมสูงกว่าในเชิงสถิติ

3.4 ด้านแหล่งรายได้ รายได้มีความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญ (χ^2 = 40.487, p < .001) กับความต้องการกลับเข้าสู่ตลาดแรงงาน โดยผู้สูงอายุที่มีแหล่งรายได้แน่นอน เช่น เงินบำนาญ เงินออม หรือเงินสนับสนุนจากบุตรหลาน มีแนวโน้มต้องการกลับเข้าสู่ตลาดแรงงานมากกว่ากลุ่มที่พึ่งพาเบี้ยยังชีพหรือสวัสดิการเป็นหลัก ข้อค้นพบนี้ชี้ว่า “ความมั่นคงขั้นต่ำ” อาจเพิ่มขีดความสามารถในการแบกรับต้นทุนการทำงาน และเพิ่มทางเลือกให้ผู้สูงอายุเข้าสู่งานที่เหมาะสมกับเงื่อนไขชีวิตและสุขภาวะ

3.5 ด้านพื้นที่ พบว่า พื้นที่ (ชนบท/เมือง) มีความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญ (χ^2 = 9.135, p = .01) โดยผู้สูงอายุในเขตเมืองมีความต้องการ/ความพร้อมกลับเข้าสู่ตลาดแรงงานมากกว่าผู้สูงอายุในชนบท นั่นคือบทบาทของโครงสร้างพื้นฐานและโอกาสงาน เช่น ระบบคมนาคม การเข้าถึงบริการสุขภาพ และความหนาแน่นของตำแหน่งงาน มีส่วนในการกำกับการมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุในตลาดแรงงาน

4. การสังเคราะห์กลไกตลาดแรงงานผู้สูงอายุภายใต้ปัจจัยประชากรศาสตร์ เศรษฐกิจ สังคม สุขภาพ และนโยบาย จากผลการศึกษาในข้อ 1 - 3 ทั้งฝั่งอุปสงค์และอุปทาน สามารถนำมาสังเคราะห์กลไกตลาดแรงงานผู้สูงอายุในพื้นที่ศึกษา ได้ว่า กลไกตลาดถูกขับเคลื่อนผ่านปฏิสัมพันธ์ของ 4 องค์ประกอบหลัก ได้แก่ 1) โครงสร้างงานและการควบคุมต้นทุนค่าจ้างของนายจ้าง 2) การให้น้ำหนักต่อสมรรถนะด้านสุขภาพใจ - สังคม - ปัญญาในการตัดสินใจจ้าง

มากกว่าการประเมินจากข้อจำกัดทางกายเพียงอย่างเดียว 3) ทุนมนุษย์และข้อจำกัดเชิงต้นทุน/การเข้าถึงงานของผู้สูงอายุ ซึ่งสะท้อนผ่านตัวแปรที่สัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญ ได้แก่ การศึกษา รายได้ แหล่งรายได้ และพื้นที่ และ 4) บทบาทของนโยบายรัฐในฐานะ “สัญญาณเชิงสถาบัน” ที่ช่วยลดความไม่แน่นอนและเอื้อต่อการตัดสินใจจ้างของตลาดแรงงาน ผลการศึกษาข้างต้นสามารถสรุปได้ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 สรุปผลการศึกษา

ประเด็น	ประเด็นการศึกษา
บริบทตลาดแรงงานผู้สูงอายุ (สถานประกอบการ n = 150)	สถานประกอบการอยู่ในเขตเมืองมากที่สุด (58.8%) รองลงมากึ่งเมือง (22.3%) และชนบท (18.9%) โดยประเภทองค์กร คือ สถาบันการศึกษา (28.0%) ภาคการผลิต (24.0%) ภาครัฐ (22.0%) ภาคบริการ (18.7%) และสุขภาพ/สงเคราะห์ (7.3%) สะท้อนโครงสร้างงานบริการสาธารณะและงานสนับสนุนเป็นฐานสำคัญของตลาดงานในพื้นที่
อุปสงค์แรงงานผู้สูงอายุ (ฝั่งนายจ้าง)	นายจ้างคัดเลือก “ตามสมรรถนะและความสอดคล้องกับโครงสร้างงาน” มากกว่าประชากรศาสตร์ โดยต้องการช่วงอายุ 60 - 64 ปีมากที่สุด และให้ค่าน้ำหนักสุขภาวะด้านใจ - สังคม - ปัญญามากกว่าข้อจำกัดทางกาย (สุขภาพใจ Mean = 8.47; สุขภาพสังคม Mean = 8.37; จิตวิญญาณ/ปัญญา Mean = 8.29) มีแนวโน้มต้องการเพศหญิงมากกว่าเพศชายตามลักษณะตำแหน่งงาน ขณะที่ความต้องการตามการศึกษาอยู่ที่ระดับ ประถมมากสุด (18%) รองลงมาปริญญาตรี (16%) และต้องการจ้างผู้สูงอายุ “ไม่มีรายได้” สูงมาก (82.4%) นอกจากนี้ การรับรู้นโยบายรัฐสัมพันธ์เชิงบวกกับแนวโน้มจ้างงานผู้สูงอายุ
อุปทาน/ความพร้อมกลับเข้าสู่ตลาดแรงงาน (ผู้สูงอายุ n = 500)	อายุและเพศไม่สัมพันธ์กับความพร้อมกลับทำงาน (อายุ χ^2 = 3.446, p = .179; เพศ χ^2 = 0.164, p = .686) แต่การศึกษาสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญ (χ^2 = 31.962, p<.001) รายได้สัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญ (χ^2 = 40.089, p<.001) แหล่งรายได้สัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญ (χ^2 = 40.487, p<.001) และพื้นที่สัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญ (χ^2 = 9.135, p = .01) โดยผู้สูงอายุในเขตเมืองและผู้ที่มีทุนมนุษย์/ความมั่นคงรายได้มีแนวโน้มพร้อมกลับทำงานมากกว่า
กลไกที่สังเคราะห์ได้	ตลาดแรงงานผู้สูงอายุขับเคลื่อนโดย 4 องค์ประกอบร่วม ได้แก่ 1) โครงสร้างงานและการควบคุมต้นทุนค่าจ้างของนายจ้าง 2) การประเมินสมรรถนะโดยเน้นสุขภาวะใจ - สังคม - ปัญญา 3) ทุนมนุษย์และข้อจำกัดด้านต้นทุน/การเข้าถึงงานของผู้สูงอายุ (การศึกษา รายได้ แหล่งรายได้ พื้นที่) และ 4) บทบาทนโยบายรัฐในฐานะ “สัญญาณเชิงสถาบัน” ที่เอื้อต่อการตัดสินใจจ้าง

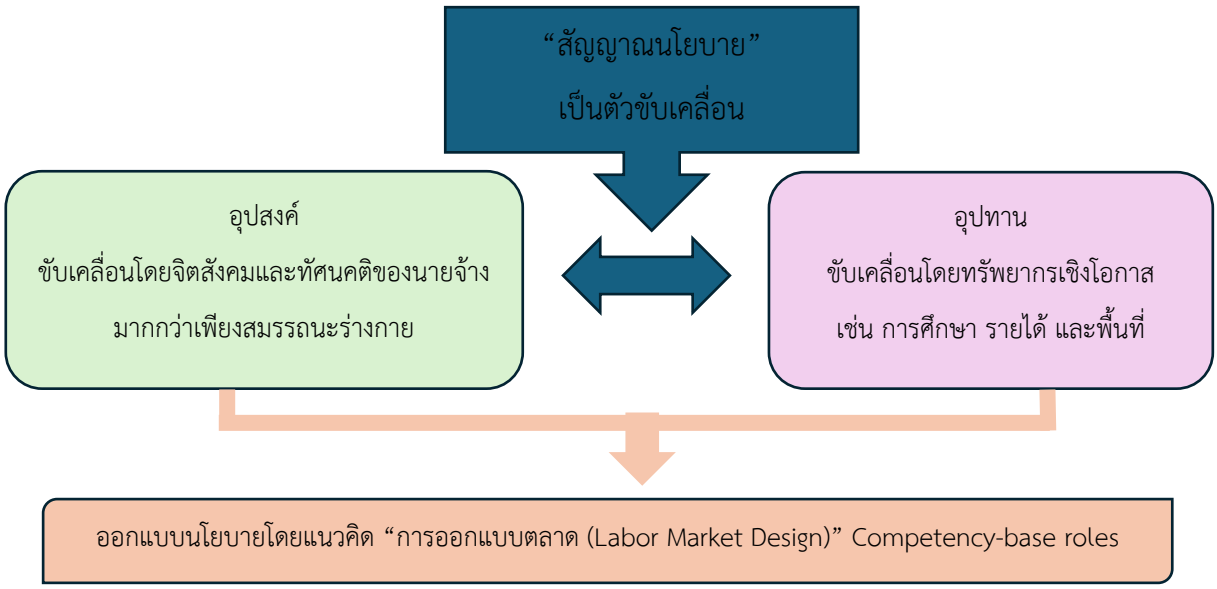
อภิปรายผล

1. กลไกตลาดแรงงานผู้สูงอายุภายใต้อิทธิพลของปัจจัยประชากรศาสตร์ เศรษฐกิจ สังคม สุขภาพ และนโยบาย ผลการศึกษาที่ลำปางสะท้อนว่า การทำงานของตลาดแรงงานผู้สูงอายุไม่ได้ขึ้นกับ “อายุ” เพียงอย่างเดียว แต่เป็นผลจากการโครงสร้างประชากร เศรษฐกิจ สังคม สุขภาพ และนโยบายร่วมกัน ในบริบทจังหวัดลำปางแรงงานวัยทำงานลดลง แต่การจ้างผู้สูงอายุยังจำกัดในกลุ่มอายุ 60 - 64 ปี และคัดเลือกจาก “ทัศนคติ - สุขภาวะจิตสังคม”

มากกว่าความแข็งแรงทางกาย สอดคล้องกับแนวคิด Active/Productive Ageing ที่เน้นศักยภาพและสมรรถนะมากกว่าอายุชีวภาพ (World Health Organization, 2002) สำหรับด้านเศรษฐกิจ ผู้สูงอายุที่มีรายได้มั่นคงและรายได้ระดับกลางกลับมีแนวโน้มทำงานต่อมากกว่า กลายเป็นหลักฐานว่า “ความมั่นคงรายได้และสวัสดิการ” ทำหน้าที่เป็นตัวเอื้อให้เลือกงานที่เหมาะกับสมรรถนะ ไม่ใช่ตัวผลักให้ออกจากตลาดแรงงาน (Organization for Economic Co-operation and Development, 2019) ขณะเดียวกัน ระดับการศึกษาและการอยู่เขตเมืองช่วยให้เข้าถึงงานที่ใช้ทักษะและข้อมูลข่าวสารมากกว่ากลุ่มชนบท/การศึกษาต่ำ ทำให้เห็นความเหลื่อมล้ำเชิงพื้นที่และทุนมนุษย์อย่างชัดเจน ด้านสุขภาพและจิตสังคม นายจ้างให้น้ำหนักกับสุขภาพจิต ความสัมพันธ์ทางสังคม และทัศนคติ ซึ่งสะท้อนการประเมิน “ความสามารถทำงาน” มากกว่าตัวเลขอายุ (Ilmarinen, J., 2006) ส่วนด้านนโยบายการที่การรับรู้นโยบายจ้างงานผู้สูงอายุสัมพันธ์เชิงบวกกับความต้องการจ้างงานผู้สูงอายุ แสดงให้เห็นบทบาทของ “สัญญาณนโยบาย” ในการลดความไม่แน่นอนและต้นทุนการตัดสินใจของนายจ้าง (Organization for Economic Co-operation and Development, 2019); (The Association of Southeast Asian Nations, 2023)

2. การสังเคราะห์ผลลัพธ์ภายใต้กรอบ “งาน - ทักษะ - ต้นทุน - นโยบาย” พบว่า จากกรอบ “งาน - ทักษะ - ต้นทุน - นโยบาย” จะเห็นทิศทางเชิงปฏิบัติชัดเจนขึ้น ในมิติ “งาน” นายจ้างในจังหวัดลำปางต้องการงานบริการงานให้คำปรึกษา งานธุรการสนับสนุน งานพี่เลี้ยง และงานพาร์ทไทม์/งานที่มีความยืดหยุ่น ซึ่งชี้ว่าระดับพื้นที่ควรขยับจากการ “ขยายอายุเกษียณแบบเหมารวม” ไปสู่การออกแบบงานที่เป็นมิตรกับผู้สูงอายุ (Age-friendly Job Design) เช่น ทีมทำงานผสมรุ่น และรูปแบบเวลาทำงานยืดหยุ่น (European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions, 2012); (Organization for Economic Co-operation and Development, 2020) ในมิติ “ทักษะ” นายจ้างให้น้ำหนักกับทักษะมนุษย์ ได้แก่ การสื่อสาร การบริการ และการทำงานร่วมกับผู้อื่น และผู้สูงอายุที่มีการศึกษาสูงได้เปรียบในการเข้าถึงงานใช้ความรู้ จึงควรมีการฝึก “ทักษะเปลี่ยนผ่าน” เช่น ดิจิทัลพื้นฐาน การใช้แพลตฟอร์มหางาน และระบบรับรองสมรรถนะจากประสบการณ์ (European Centre for the Development of Vocational Training, 2015); (International Labour Organization, 2020) ส่วนมิติ “ต้นทุน” การเข้าทำงานของผู้สูงอายุชนบทและรายได้น้อยถูกจำกัดด้วยต้นทุนการเดินทางและการเข้าถึงข้อมูลงาน ขณะที่นายจ้างเผชิญต้นทุนความไม่แน่นอนด้านสุขภาพของแรงงานสูงวัย จึงควรมีจุดจับคู่งานใกล้บ้าน ระบบข้อมูลตำแหน่งงานระดับท้องถิ่น การสนับสนุนค่าเดินทาง และมาตรการแบ่งเบาความเสี่ยงสุขภาพของนายจ้าง (Association of Southeast Asian Nations, 2023); (Kluve, J., 2010) และมิติสุดท้าย คือ “นโยบาย” จำเป็นต้องทำหน้าที่เชื่อมสามมิติแรกเข้าด้วยกัน ผ่านยุทธศาสตร์แรงงานผู้สูงอายุระดับจังหวัด การสื่อสารเชิงตัวอย่างเพื่อทำให้การจ้างงานผู้สูงอายุเป็นเรื่องปกติ และการบูรณาการกับนโยบายสุขภาพ - สวัสดิการ เพื่อเสริม “ความพร้อมทางจิตสังคม” ของผู้สูงอายุให้สอดคล้องกับความคาดหวังของนายจ้าง สรุปได้ว่า นโยบายทางด้านแรงงานของผู้สูงอายุไม่ควรให้ความสำคัญต่อประเด็นอายุเพียงอย่างเดียว แต่ต้องออกแบบในกรอบของ “การออกแบบงาน - การพัฒนาทักษะ - การลดต้นทุน - และการส่งสัญญาณนโยบายที่ชัดเจน” เพื่อเชื่อมอุปสงค์ - อุปทานให้เกิดการจ้างงานผู้สูงอายุอย่างยั่งยืนในพื้นที่จริง

องค์ความรู้ใหม่

ภาพที่ 1 โมเดลขับเคลื่อนตลาดแรงงานผู้สูงอายุด้วยสัญญาณนโยบาย
(Policy Signal-Driven Elderly Labor Market Model)

โมเดล “Policy Signal-Driven Elderly Labor Market” แสดงให้เห็นว่า กลไกตลาดแรงงานผู้สูงอายุจะทำงานได้ดี ไม่ใช่เพียงการขยายอายุเกษียณแบบเหมารวม แต่ต้องทำให้ “อุปสงค์ของนายจ้าง” และ “อุปทานของผู้สูงอายุ” พร้อมและเชื่อมกันจริง โดยฝั่งอุปสงค์ (Demand) ถูกกำหนดมาจากทัศนคติและการรับรู้ต้นทุนของนายจ้าง เช่น ต้นทุนฝึกทักษะให้แก่แรงงาน หรือกังวลเรื่องความยืดหยุ่นเวลา ส่วนฝั่งอุปทาน (Supply) ถูกกำหนดมากจากทรัพยากรและข้อจำกัดของผู้สูงอายุ เช่น รายได้/เงินออมทำให้เลือกงานที่เหมาะได้หรือไม่ การเดินทาง สภาพพื้นที่ สุขภาพกาย - ใจ และทักษะจำเป็น จากนั้น “สัญญาณนโยบาย” (Policy Signals) ทำหน้าที่เป็นตัวเชื่อมกลางระหว่างอุปสงค์และอุปทาน เพื่อลดความไม่แน่นอนและลดต้นทุนธุรกรรมระหว่างสองฝั่ง (ทั้งฝั่งอุปสงค์และอุปทาน) เช่น มาตรการช่วยค่าเดินทาง/อุปกรณ์ การรับรองมาตรฐานทักษะ ช่องทางจับคู่งาน หรือแรงจูงใจให้นายจ้าง เมื่อสัญญาณนโยบายทำให้ความเสี่ยงและต้นทุนลดลง นายจ้าง “กล้ารับ” มากขึ้น ขณะเดียวกันผู้สูงอายุจะ “พร้อมทำงาน” มากขึ้น โดยเฉพาะเมื่อมีความมั่นคงรายได้จากบำนาญ/การออมที่ยืดหยุ่น ทำให้ไม่ต้องรับงานหนักเพราะจำเป็น เมื่ออุปสงค์และอุปทาน ได้รับแรงกระตุ้นหรือแรงช่วยส่งจากนโยบาย ผลลัพธ์ คือ เกิด “การออกแบบตลาดแรงงาน” (Labor Market Design) ที่จับคู่งานได้ตรงขึ้นผ่าน 2 กลไกสำคัญ ได้แก่ 1) competency-based roles คือ การออกแบบบทบาทงานตามสมรรถนะจริง เช่น อดีตหัวหน้างานคลังสินค้าปรับไปเป็นงานตรวจนับ/สอนงานแทนงานยกของหนัก หรืออดีตบัญชีทำงานตรวจเอกสารแบบพาร์ตไทม์ และ 2) place-based policy คือ การออกแบบชุดนโยบายตามบริบทพื้นที่ เช่น ในเมืองเน้นจุดจับคู่งานใกล้ขนส่งสาธารณะ งานกะสั้น นอกเมืองเน้นค่าเดินทาง/รถรับส่ง และการเชื่อมบริการสุขภาพ - ทักษะ - นายจ้างแบบจุดเดียว เพื่อให้ “งานอยู่ใกล้และเข้าถึงได้จริง” จึงทำให้การจ้างงานสูงวัยเพิ่มทั้งเชิงปริมาณและคุณภาพ

สรุปและข้อเสนอแนะ

การศึกษานี้ชี้ให้เห็นว่า ความต้องการจ้างแรงงานผู้สูงอายุในจังหวัดลำปางมีความเกี่ยวข้องกับปัจจัยด้านสุขภาพจิต ความสัมพันธ์ทางสังคม และทัศนคติของผู้ประกอบการ โดยเฉพาะในกลุ่มอายุ 60 - 64 ปีและผู้สูงอายุที่ไม่มีรายได้หลัก ขณะเดียวกันความพร้อมในการกลับเข้าสู่ตลาดแรงงานมิได้เปลี่ยนแปลงตามอายุอย่างมีนัยสำคัญ แต่มีความสัมพันธ์เชิงบวกกับระดับการศึกษา รายได้ และบริบทพื้นที่อยู่อาศัย ผลดังกล่าวนำไปสู่ข้อเสนอเชิงนโยบายที่มุ่งเน้นการ “ลดอุปสรรคและเพิ่มโอกาส” โดยการนโยบายที่เกี่ยวข้องกับการกลับคืนสู่ตลาดแรงงานของผู้สูงอายุที่สามารถเกิดขึ้นได้จริงในเชิงปฏิบัติ ได้แก่ 1) การส่งเสริมสุขภาพจิตและการมีส่วนร่วมทางสังคมของผู้สูงอายุผ่านกิจกรรมชุมชนและบริการสนับสนุนที่เข้าถึงได้ เพื่อเพิ่มความมั่นใจและความพร้อมในการทำงาน 2) การปรับปรุงมาตรการสนับสนุนการจ้างงาน เช่น แรงจูงใจทางภาษี/เงินอุดหนุน การออกแบบงานที่ยืดหยุ่นและเหมาะกับสภาพร่างกาย เพื่อลดอคติและต้นทุนของสถานประกอบการในการจ้างผู้สูงอายุ 3) การพัฒนาทักษะและการเรียนรู้ตลอดชีวิต โดยจัดอบรมระยะสั้นที่เชื่อมต่อกับความต้องการของตลาดและระบบจับคู่งาน เพื่อยกระดับความสามารถในการปรับตัวของผู้สูงอายุ และ 4) นโยบายเชิงพื้นที่ โดยเฉพาะการเสริมโครงสร้างพื้นฐานและกลไกประสานงานการจ้างงานในชนบท เพื่อเพิ่มการเข้าถึงงานและบริการสนับสนุน ทั้งนี้ งานวิจัยที่เกี่ยวกับตลาดแรงงานผู้สูงอายุที่สามารถต่อยอดจากผลการวิจัยครั้งนี้ได้ควรมีการศึกษาในพื้นที่และบริบทที่หลากหลาย รวมถึงการเก็บข้อมูลเชิงลึกจากผู้สูงอายุและผู้ประกอบการเพิ่มเติม ตลอดจนการติดตามประเมินผลมาตรการหลังดำเนินการ เพื่อให้ได้หลักฐานเชิงประจักษ์ที่แข็งแรงขึ้นสำหรับการพัฒนานโยบายการจ้างงานผู้สูงอายุในอนาคต

เอกสารอ้างอิง

กรมกิจการผู้สูงอายุ. (2557). ประชากรผู้สูงอายุไทย: ปัจจุบันและอนาคต. เรียกใช้เมื่อ 24 ธันวาคม 2566 จาก https://www.dop.go.th/download/knowledge/knowledge_th_20160106135752_1.pdf

กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์. (2567). วราวุธ รมว.พม. เยี่ยมบ้านผู้สูงอายุลำปาง เหตุมีสัดส่วนประชากรสูงวัยสูงสุดในประเทศแนะกระตุ้นเศรษฐกิจชุมชนลดพึ่งพารัฐ เชิญชวนอุดหนุนผลิตภัณฑ์วัยเก๋า. เรียกใช้เมื่อ 16 ธันวาคม 2567 จาก https://m-society.go.th/news_view.php?nid=41334

มูลนิธิสถาบันวิจัยและพัฒนาผู้สูงอายุไทย. (2565). สถานการณ์ผู้สูงอายุไทย พ.ศ. 2564. นครปฐม: สถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล.

รติมา คชนันท์. (2561). สังคมผู้สูงอายุกับการขับเคลื่อนเศรษฐกิจไทย. เรียกใช้เมื่อ 24 ธันวาคม 2566 จาก https://prt.parliament.go.th/server/api/core/bitstreams/cbe1f278-74d5-4f5d-919c-9c68d563e315/content

สายฝน สุเอียนทรเมธี และคณะ. (2566). การพัฒนากลไกและมาตรการขับเคลื่อนเศรษฐกิจของผู้สูงอายุไทย. ใน รายงานการวิจัย. สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ.

สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร. (2558). วาระปฏิรูปที่ 30: การปฏิรูประบบเพื่อรองรับสังคมสูงวัย. กรุงเทพมหานคร: สำนักการพิมพ์ สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร.

สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2564). บทสรุปสำหรับผู้บริหาร: การสำรวจประชากรสูงอายุในประเทศไทย พ.ศ. 2564. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานสถิติแห่งชาติ.

Association of Southeast Asian Nations. (2023). Old-Age Poverty and Active Ageing in ASEAN: Bangkok. Trends and Opportunities. Retrieved March 3, 2025, from https://asean.org/wp-content/uploads/2024/07/Old-Age-Poverty-and-Active-Ageing-in-ASEAN-Trends-and-Opportunities-250724.pdf

European Centre for the Development of Vocational Training. (2015). European guidelines for validating non-formal and informal learning. Retrieved January 9, 2026, from https://www.cedefop.europa.eu/files/3073_en.pdf

European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions. (2012). Employment trends and policies for older workers in the recession. Retrieved January 9, 2026, from https://www.eurofound.europa.eu/en/publications/all/employment-trends-and-policies-older-workers-recession

Ilmarinen, J. (2006). Towards a longer worklife! Ageing and the quality of worklife in the European Union. Retrieved January 9, 2026, from https://shorturl.asia/liqtj

International Labour Organization. (2020). Skills Development and Lifelong Learning. Retrieved January 9, 2026, from https://www.ilo.org/sites/default/files/wcmsp5/groups/public/@ed_emp/@emp_ent/documents/publication/wcms_761035.pdf

Kluve, J. (2010). The Effectiveness of European Active Labor Market Policy. Labour Economics, 17(6), 904-918.

Organization for Economic Co-operation and Development. (2019). Ageing and Employment Policies Working Better with Age. Retrieved January 9, 2026, from https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2019/08/working-better-with-age_e6265636/c4d4f66a-en.pdf

_____. (2020). Skills Development and Lifelong Learning. Retrieved January 9, 2026, from https://www.ilo.org/sites/default/files/wcmsp5/groups/public/@ed_emp/@emp_ent/documents/publication/wcms_761035.pdf

The Association of Southeast Asian Nations. (2023). Old Age Poverty and Ageing in ASEAN: Trends and Opportunities. Retrieved January 9, 2026, from https://asean.org/wp-content/uploads/2024/07/Old-Age-Poverty-and-Active-Ageing-in-ASEAN-Trends-and-Opportunities-250724.pdf

United Nations Economic and Social Commission for Asia and the Pacific (ESCAP). (2022). Asia-Pacific Report on Population Ageing 2022: Trends, policies and good practices regarding older persons and population ageing. Retrieved March 3, 2025, from https://www.unescap.org/kp/2022/asia-pacific-report-population-ageing-2022-trends-policies-and-good-practices-regarding

World Health Organization. (2002). Active ageing: a policy framework. Retrieved March 3, 2025, from https://iris.who.int/handle/10665/67215

_____. (2011). Global Health and Aging. Retrieved March 3, 2025, from https://www.nia.nih.gov/sites/default/files/d7/nia-who_report_booklet_oct-2011_a4_1-12-12_5.pdf

บทความวิจัย

เครื่องรางไทยในชีวิตดิจิทัลร่วมสมัย: จากวัตถุศักดิ์สิทธิ์สู่อุปกรณ์เพิ่มศักยภาพมนุษย์*

THAI AMULETS IN CONTEMPORARY DIGITAL LIFE: FROM SACRED OBJECTS TO HUMAN-ENHANCEMENT DEVICES

จันทรา จันทร์พิทักษ์ชัย*, สุภาวี ศิรินคราภรณ์

Jantra Junpitakchai*, Supavee Sirinkraporn

คณะมัณฑนศิลป์ มหาวิทยาลัยศิลปากร กรุงเทพมหานคร ประเทศไทย

Faculty of Decorative Arts, Silpakorn University, Bangkok, Thailand

*Corresponding author E-mail: Jantrajunjay@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความนี้เสนอกรอบคิดอธิบายพลวัต “เครื่องรางไทย” ในสังคมร่วมสมัยเมื่อวัตถุศักดิ์สิทธิ์ถูกตีความใหม่ผ่านเทคโนโลยีดิจิทัลและขยับบทบาทสู่ “อุปกรณ์เพิ่มศักยภาพมนุษย์” วัตถุประสงค์เชิงทฤษฎี คือ อธิบายกลไกการย้ายสถานะจากวัตถุศรัทธาสู่ “องค์ประกอบเชิงสังคมและเทคนิค” ภายใต้กรอบหลังมนุษยนิยมและความสัมพันธ์มนุษย์กับเทคโนโลยีที่มองการรับรู้ อารมณ์ และตัวตนเป็นผลผลิตเครือข่ายระหว่างร่างกาย วัตถุ อินเทอร์เฟซ และข้อมูล ส่วนวัตถุประสงค์เชิงประยุกต์ คือ สังเคราะห์กรอบการออกแบบและจริยธรรมผ่านแกน “วัตถุเสริมพลัง อัตลักษณ์ และพลังงานละเอียด” เพื่อเป็นแนวทางพัฒนาเครื่องรางเทคโนโลยีอย่างรับผิดชอบ ระเบียบวิธีวิจัยใช้การวิจัยเชิงคุณภาพแบบสังเคราะห์เอกสารร่วมกับวิเคราะห์กรณีศึกษา ผู้วิจัยคัดกรองเอกสารตามความเกี่ยวข้องและความน่าเชื่อถือ จากนั้นเข้ารหัส จัดธีม และใช้การตรวจสอบสามเส้าจัดการข้อมูลที่ขัดแย้ง การเลือกกรณีศึกษาใช้แบบเจาะจงภายใต้หลักความหลากหลายสูงสุด เน้นกรณีที่ใช้งานจริงและเป็นตัวแทนเชิงแนวคิด ครอบคลุม 3 กลุ่มหลัก ได้แก่ เทคโนโลยีสุขภาพสวมใส่ แอปพลิเคชันสมาธิและสุขภาวะจิต และงานออกแบบร่วมสมัยที่แปลงภาษาเครื่องรางสู่สื่อดิจิทัลและเทคโนโลยีเอ็นเอฟซี (NFC) ผลการวิจัยชี้ว่าแกนหลักเครื่องรางร่วมสมัยทำหน้าที่เป็น “วัตถุเสริมพลัง” ผ่านพิธีกรรมจุลภาคที่ทำซ้ำได้ เช่น การสั่น เสียง หรือการแตะเรียกเนื้อหา รองลงมา คือ บทบาทต่อรองอัตลักษณ์ระหว่างวัฒนธรรม ร่างกาย และข้อมูลดิจิทัล รวมถึงการแปล “พลังงานละเอียด” เป็นประสบการณ์ผู้ใช้ผ่านอินเทอร์เฟซ ทั้งนี้ การใช้สัญญาณชีวภาพ (EEG) ถูกวางเป็นตัวชี้วัดเชิงพร็อกซีของสภาวะจิต มิใช่การวัดพลังงานโดยตรง บทความย้ำข้อจำกัดการอธิบายศรัทธาด้วยภาษาเทคโนโลยี และเสนอโมเดล “ระบบนิเวศเครื่องรางเทคโนโลยี” เพื่อเปิดมุมมองใหม่แก่ทั้งวงวิชาการและวิชาชีพออกแบบ พร้อมชี้โจทย์วิจัยต่อยอดด้านการศึกษาภาคสนามและการประเมินผลกระทบระยะยาว

คำสำคัญ: เครื่องราง, หลังมนุษยนิยม, ทฤษฎีไซบอร์ก, การเพิ่มศักยภาพมนุษย์, วัตถุเสริมพลัง

* Received 29 December 2025; Revised 23 January 2026; Accepted 27 January 2026

Abstract

This article proposes a conceptual framework to explain the dynamics of “Thai amulets” in contemporary society, where sacred objects are reinterpreted through digital technology and repositioned as “human-enhancement devices.” The theoretical objective is to elucidate the status shift from objects of faith toward “socio-technical components” within posthumanist and human-technology frameworks, viewing perception, affect, and selfhood as products of networks between the body, objects, interfaces, and data. The applied objective is to synthesize a design and ethics framework based on the axes of “empowering objects, identity mediation, and subtle energy” to guide the responsible development of technological amulets. Methodologically, the study employs qualitative documentary synthesis combined with case study analysis. Relevant documents were screened for topical relevance and credibility, then coded, categorized into themes, and managed through cross-source triangulation to resolve data contradictions. Case studies were selected purposively under a maximum-variation principle, prioritizing real-world digital applications and conceptual representativeness across three primary clusters: wearable health technologies, meditation and mental wellbeing applications, and contemporary art or design projects that translate traditional amuletic language into digital media and NFC-enabled prototypes. Findings indicate that the core axis of contemporary amulets is their function as “empowering objects” that support self-regulation through repeatable micro-rituals, such as vibrations, notification sounds, or tap-to-access content. This is followed by their role in negotiating identity between cultural symbols, the body, and digital data, and the translation of “subtle energy” into user experiences via designed interfaces. Notably, biosignals such as EEG are positioned as proxy indicators of mental states rather than direct measurements of energy. The article emphasizes the limitations of explaining faith through technological language and proposes a “Technological Amulet Ecosystem” model to offer new perspectives for both academia and design practitioners, highlighting future agendas for fieldwork and long-term evaluation.

Keywords: Amulets, Posthumanism, Cyborg Theory, Human Enhancement, Empowering Objects

บทนำ

ในช่วงทศวรรษที่ผ่านมา สังคมไทยอยู่ท่ามกลางการเปลี่ยนผ่านสู่เศรษฐกิจและวิถีชีวิตดิจิทัลอย่างเข้มข้น โดยการเชื่อมต่ออินเทอร์เน็ตกลายเป็น “โครงสร้างพื้นฐาน” ของการทำงาน การสื่อสาร และการดูแลสุขภาวะ ข้อมูลระดับประเทศชี้ว่าไตรมาส 3 ปี 2568 ประชากรอายุ 6 ปีขึ้นไปใช้อินเทอร์เน็ตคิดเป็นร้อยละ 91.9 (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2568) ขณะเดียวกัน ผลสำรวจพฤติกรรมผู้ใช้อินเทอร์เน็ตในไทยรายงานว่าเวลาใช้อินเทอร์เน็ตเฉลี่ยอยู่ที่ประมาณ 7 ชั่วโมง 4 นาทีต่อวัน (สำนักงานพัฒนาธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์, 2565) ภายใต้ภูมิทัศน์ดังกล่าว

องค์ความรู้ดั้งเดิมและทุนทางวัฒนธรรม ตลอดจน “เครื่องราง” ยิ่งถูกนำมาตีความใหม่ให้สอดรับกับชีวิตดิจิทัลร่วมสมัย ไม่ใช่เพียงในฐานะวัตถุศักดิ์สิทธิ์หรือของสะสม หากเป็นวัตถุที่ต่อรองความหมายและ “ทำงาน” ในกิจวัตรการกำกับตนเองได้

พร้อมกันนี้ มิติความเชื่อไม่ได้เลือนหายไปจากสังคมดิจิทัล หากดำรงอยู่ในรูปแบบที่ปรับตัวและผสานกับสื่อ/แพลตฟอร์ม ผลสำรวจ นิด้าโพล พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามร้อยละ 28.17 ระบุว่าตนเองเป็น “สายมู” (ค่อนข้างใช่ + ใช่มาก) และร้อยละ 57.72 ระบุว่า “เชื่อเรื่องความศักดิ์สิทธิ์ของวัตถุมงคล/สิ่งศักดิ์สิทธิ์” (ค่อนข้างเชื่อ + เชื่อมาก) (นิด้าโพล, 2566) ภาพรวมนี้ทำให้ “เครื่องรางร่วมสมัย” น่าสนใจในฐานะจุดตัดระหว่างศรัทธา ความหมาย และระบบเทคโนโลยีที่ออกแบบประสบการณ์ได้

อย่างไรก็ตาม งานศึกษาเดิมเกี่ยวกับเครื่องรางไทยจำนวนมากมักอธิบายผ่านกรอบพุทธศาสนานิยม (สุทธิวัฒน์ โตสมบุญ, 2563) เศรษฐกิจศรัทธา และการประกอบสร้างความศักดิ์สิทธิ์ในสังคมร่วมสมัย (Kitiarsa, P., 2012); (Rasdusdee, P., 2024) ขณะที่งานด้านเทคโนโลยีสุขภาพ/การกำกับตนเองมักเน้นตรรกะข้อมูล อินเทอร์เฟซ และพฤติกรรมการติดตามตนเอง (Piwek, L. et al., 2016); (Rose, D., 2014) ช่องว่างสำคัญจึงอยู่ที่การยังขาดกรอบวิเคราะห์ที่ “เชื่อมสองสนามนี้เข้าด้วยกัน” เพื่ออธิบายว่าเครื่องรางเมื่อถูกทำให้ทำงานร่วมกับอินเทอร์เฟซ ข้อมูล และกิจวัตรการใช้งานซ้ำ (Micro-rituals) จะเปลี่ยนสถานะจาก “วัตถุศักดิ์สิทธิ์” (อุดม จันทิมา, 2561) ไปสู่ “องค์ประกอบเชิงสังคม - เทคนิค” ที่ร่วมกำกับการรับรู้ อารมณ์ และอัตลักษณ์ได้อย่างไร อีกทั้งยังขาดข้อเสนอเชิงออกแบบที่ชัดเจนในการคุ้มครองความหมายทางจิตวิญญาณควบคู่กับจริยธรรมข้อมูลและความโปร่งใสของระบบ (Clark, A. & Chalmers, D., 1998); (Haraway, D., 1985)

ด้วยเหตุนี้ งานวิจัยจึงมุ่งสำรวจ “เครื่องรางร่วมสมัย” ในบริบทสังคมไทยร่วมสมัย ผ่านกรณีศึกษา 3 กลุ่ม ได้แก่ 1) เทคโนโลยีสุขภาพแบบสวมใส่/ระบบติดตามตนเอง 2) แอปพลิเคชันสมาธิและสุขภาวะจิต และ 3) งานออกแบบ/ศิลปะร่วมสมัยรวมถึงต้นแบบของผู้วิจัยที่แปลง “ภาษาของเครื่องราง” ไปสู่สื่อและอินเทอร์เฟซดิจิทัล โดยมุ่งทำความเข้าใจ “กลไกการแปรบทบาท” ของเครื่องรางให้เป็นวัตถุเชิงปฏิบัติการในชีวิตประจำวัน และเสนอแนวทางออกแบบอย่างรับผิดชอบ เพื่อรักษาสมดุลระหว่างนวัตกรรมกับความหมายเชิงจิตวิญญาณ (Rose, D., 2014); (Piwek, L. et al., 2016)

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. วิเคราะห์การแปรความหมายและการย้ายสถานะของเครื่องรางไทยในชีวิตดิจิทัลร่วมสมัย จาก “วัตถุศักดิ์สิทธิ์” สู่ “องค์ประกอบเชิงสังคม - เทคนิค” ที่ทำงานร่วมกับร่างกาย อารมณ์ การรับรู้ และข้อมูล

2. สังเคราะห์กรอบวิเคราะห์ “วัตถุเสริมพลัง - อัตลักษณ์ - พลังงานละเอียด” เพื่อใช้จำแนกแบบแผนการออกแบบอินเทอร์เฟซและพิธีกรรมจุลภาค (Micro-rituals) ในกรณีศึกษา (อุปกรณ์สวมใส่/แอปสมาธิ/งานออกแบบร่วมสมัย)

3. เสนอแนวทางเชิงออกแบบและจริยธรรมสำหรับการบูรณาการภูมิปัญญาดั้งเดิมกับเทคโนโลยีร่วมสมัย โดยคำนึงถึงความรับผิดชอบทางวัฒนธรรม จริยธรรมข้อมูล ความโปร่งใสของระบบ และศักดิ์ศรีของผู้ใช้/ชุมชนต้นทาง

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยมุ่งสังเคราะห์ข้อมูลและตีความเชิงทฤษฎีจากเอกสารและกรณีศึกษา เพื่ออธิบายบทบาทของ “เครื่องรางไทยร่วมสมัย” ในฐานะอุปกรณ์เพิ่มศักยภาพมนุษย์ในยุคดิจิทัล

1. ประเภทและแนวทางการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพแบบเอกสาร (Documentary Research) ร่วมกับการวิเคราะห์กรณีศึกษา (Qualitative Case Study Analysis) โดยมุ่งสังเคราะห์กรอบแนวคิดและตีความเชิงทฤษฎีจากหนังสือ บทความวิชาการ และสื่อเชิงเอกสารที่เกี่ยวข้องกับเครื่องรางไทย เทคโนโลยีสวมใส่ แนวคิดหลังมนุษยนิยม ทฤษฎีมนุษย์ - เครื่องกล และแนวคิดจิตขยาย (Clark, A. & Chalmers, D., 1998); (Haraway, D., 1985) (Bostrom, N., 2005) ทั้งนี้ เพื่อ “ชดเชยข้อจำกัด” ของการไม่เก็บข้อมูลภาคสนามจากผู้ใช้งานโดยตรง งานวิจัยได้เพิ่มการวิเคราะห์ “เสียงสะท้อนของผู้ใช้งานจริง” ในฐานะข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary User Voice) จากหลักฐานสาธารณะที่ตรวจสอบได้ เช่น รีวิวผู้ใช้และคำบรรยายประสบการณ์ในแพลตฟอร์มดิจิทัล (เช่น App Store/เว็บไซต์ผู้พัฒนา) คำให้การผู้ใช้ที่ปรากฏในรายงานหรือสื่อเผยแพร่สาธารณะ และบันทึกคำอธิบายการใช้งานที่แสดงรูปแบบปฏิสัมพันธ์ซ้ำในชีวิตประจำวัน ข้อมูลส่วนนี้ถูกนำมาวิเคราะห์เชิงเนื้อหาเพื่อระบุ “รูปแบบการรับรู้การเพิ่มศักยภาพ” (Perceived Empowerment) และ “กลไกพิธีกรรมจุลภาค” (Micro-rituals) ที่ผู้ใช้รายงานว่าช่วยกำกับอารมณ์ สมาธิ หรือความมั่นคงทางใจ ซึ่งทำให้การตีความเชิงทฤษฎีมีฐานจากประสบการณ์ผู้ใช้ในระดับหนึ่ง โดยไม่จำเป็นต้องดำเนินการทดลองใหม่

2. แหล่งข้อมูลเอกสารและขอบเขตชุดข้อมูล (Document Corpus)

เพื่อให้การตีความไม่กว้างเกินไป งานวิจัยกำหนดชุดเอกสารหลัก 3 กลุ่ม ได้แก่ 1) เอกสารทฤษฎี/งานคลาสสิก เพื่อเป็นฐานกรอบคิด (Clark, A. & Chalmers, D., 1998); (Haraway, D., 1985); (Latour, B., 2005) 2) งานวิจัยร่วมสมัย ด้านเทคโนโลยีสุขภาพแบบสวมใส่/การติดตามตนเอง/แอปสุขภาวะจิต (Piwek, L. et al., 2016); (Mani, M. et al., 2015) และ 3) งานศึกษาเชิงบริบทไทย ว่าด้วยเครื่องราง ความศักดิ์สิทธิ์ และการรับมือ/เยียวยาในสังคมร่วมสมัย เพื่อใช้เป็นฐานเปรียบเทียบ (Kitiarsa, P., 2012); (Rasdusdee, P., 2024)

3. การเก็บข้อมูลกรณีศึกษา

การเก็บข้อมูลกรณีศึกษาใช้การคัดเลือกแบบเจาะจง (Purposive Selection) ภายใต้หลักความแปรผันสูงสุด (Maximum Variation) โดยกำหนดกรณีศึกษาเป็น “ชุดตัวอย่างเชิงชี้นำ” เพื่ออธิบายกลไกการแปรบทบาทของเครื่องรางในสังคมไทยร่วมสมัย มากกว่าการอ้างอิงเชิงตัวแทนประชากร กรณีศึกษาหลักครอบคลุม 3 กลุ่ม ได้แก่ 1) อุปกรณ์สวมใส่เพื่อการปรับสมดุลระบบประสาท/อารมณ์และระบบติดตามตนเอง (เช่น Apollo Neuro) 2) แอปพลิเคชันด้านสมาธิและสุขภาวะจิต และ 3) กรณีศึกษาในงานวิจัยของผู้วิจัยที่แปร “ภาษาของเครื่องราง” ไปสู่สื่อและอินเทอร์เฟซดิจิทัล (รวมถึงแนวทางเชิงเทคโนโลยี เช่น NFC) เพื่อลดอคติเชิงประชากรที่กรณีศึกษาเชิงเทคโนโลยีมักกระจุกในกลุ่มคนเมืองและผู้เข้าถึงเทคโนโลยี งานวิจัยจึงเพิ่มกรณีศึกษาเชิงเปรียบเทียบของการใช้เครื่องรางแบบดั้งเดิมในบริบทวัด ชุมชน และตลาดเครื่องราง โดยอาศัยข้อมูลทุติยภูมิจากงานวิชาการ/ชาติพันธุ์วรรณนาและหลักฐานสาธารณะ เพื่อพิจารณาความต่างของความหมายเรื่อง “ความศักดิ์สิทธิ์” เมื่อเครื่องรางถูกมองเป็นวัตถุศรัทธาเทียบกับการถูกออกแบบให้ทำงานร่วมกับอินเทอร์เฟซและข้อมูลในชีวิตดิจทัล (Kitiarsa, P., 2012);

(Rasdusdee, P., 2024) นอกจากนี้ ในแต่ละกรณีศึกษา ผู้วิจัยรวบรวม “เสียงสะท้อนผู้ใช้” (User Narratives) จากแหล่งสาธารณะที่ตรวจสอบได้ เช่น รีวิว คำบรรยายประสบการณ์ และคำให้การในสื่อเผยแพร่สาธารณะ แล้วนำมาจัดทำรหัส (Coding) และจำแนกธีมตามกรอบ “วัตถุเสริมพลัง - อัตลักษณ์ - พลังงานละเอียด” เพื่อสนับสนุนการตีความว่าประเด็น “การเพิ่มศักยภาพ” และ “พิธีกรรมจุลภาค (Micro-Rituals)” ปรากฏในระดับประสบการณ์ผู้ใช้ มิได้เป็นเพียงข้อสรุปที่อนุมานจากทฤษฎี

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ดำเนินการผ่าน 3 วิธีหลัก ได้แก่

4.1 การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) เพื่อสกัดประเด็นสำคัญจากเอกสารและกรณีศึกษา เช่น การแปรความหมายของเครื่องรางในบริบทยุคใหม่ และบทบาทของเทคโนโลยีต่ออัตลักษณ์และศรัทธา

4.2 การวิเคราะห์ธีม (Thematic Analysis) เพื่อจัดหมวดหมู่ธีมหลัก ได้แก่ “วัตถุเสริมพลัง อัตลักษณ์ และพลังงานละเอียด”

4.3 การเปรียบเทียบเชิงแนวคิดระหว่างกรณีศึกษากลุ่มแอปสมาธิ/สุขภาวะจิตกับแนวโน้มการออกแบบวัตถุเชิง IoT เพื่อทำความเข้าใจแบบแผนการออกแบบประสบการณ์และการกำกับตนเองในชีวิตดิจิทัล (Mani, M. et al., 2015); (Rose, D., 2014)

5. การตรวจสอบความน่าเชื่อถือ

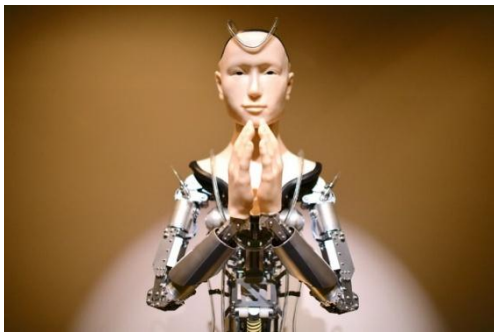
ใช้แนวคิด Triangulation โดยเทียบเคียงข้อมูลจากหลายแหล่ง ได้แก่ เอกสารทฤษฎี งานวิจัย และข้อมูลจากกรณีศึกษา เพื่อลดอคติจากแหล่งข้อมูลเดียว เพิ่มความสอดคล้องของข้อค้นพบ และเสริมความน่าเชื่อถือของข้อสรุปเชิงตีความ

6. ข้อจำกัดและจริยธรรมการวิจัย

การศึกษานี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพแบบเอกสารร่วมกับการวิเคราะห์กรณีศึกษา โดยไม่เก็บข้อมูลปฐมภูมิจากมนุษย์หรือมีปฏิสัมพันธ์กับผู้เข้าร่วมวิจัยโดยตรง จึงไม่อยู่ในข่ายที่ต้องยื่นพิจารณาต่อคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ อย่างไรก็ตาม งานวิจัยใช้ข้อมูลทุติยภูมิจากแหล่งสาธารณะ (เช่น รีวิวและคำบรรยายประสบการณ์ผู้ใช้) เพื่อประกอบการตีความ จึงยึดหลักจริยธรรม 3 ประการ ได้แก่ 1) คุ้มครองความเป็นส่วนตัวและความเหมาะสมเชิงบริบทของข้อมูล โดยใช้เฉพาะข้อมูลที่เผยแพร่สาธารณะ หลีกเลี่ยงการระบุตัวตน ไม่คัดลอกข้อมูลส่วนบุคคล และเน้นสรุปเชิงธีมหรือถอดความ 2) เคารพทรัพย์สินทางปัญญาและอ้างอิงแหล่งที่มาอย่างถูกต้อง รวมถึงการใช้ภาพ/สื่อ/ข้อความตามสิทธิการใช้งาน และ 3) คำนึงถึงความละเอียดอ่อนทางวัฒนธรรมและความเชื่อ โดยหลีกเลี่ยงการทำให้ความศักดิ์สิทธิ์ถูกลดทอนเป็นเพียง “ฟังก์ชัน” ทางเทคโนโลยี (พระครูสังฆรักษ์พิทยา ฌาณธโร (ปิยวรากุล), 2561) และระบุขอบเขตการตีความว่าเป็นการอธิบายกลไกเชิงสังคม - เทคนิค มิใช่การชี้ขาดคุณค่าทางศาสนาหรือความจริงเชิงความเชื่อ

ในเชิงจริยธรรมการออกแบบ งานวิจัยเสนอแนวทางปฏิบัติ 4 ประการ ได้แก่ 1) ความโปร่งใสของระบบ: แจ้งให้ชัดว่าเก็บข้อมูลอะไร ใช้ทำอะไร ส่งต่อให้ใคร และผู้ใช้ควบคุม/ยกเลิกได้อย่างไร 2) ไม่กล่าวอ้างเกินจริง: แยกข้ออ้างเชิงสุขภาวะที่ตรวจสอบได้ออกจากความหมายเชิงศรัทธาเพื่อลดความเสี่ยงของการทำให้ศรัทธากลายเป็นสินค้า 3) เคารพรากเหง้าทางวัฒนธรรม: ระบุที่มาและบริบทของสัญลักษณ์ พิธีกรรมให้ความเคารพต่อผู้รู้/ชุมชน และหลีกเลี่ยงการดัดแปลงที่บิดความหมาย และ 4) การมีส่วนร่วมอย่างเหมาะสม: ก่อนผลิตหรือเผยแพร่ควรรับ

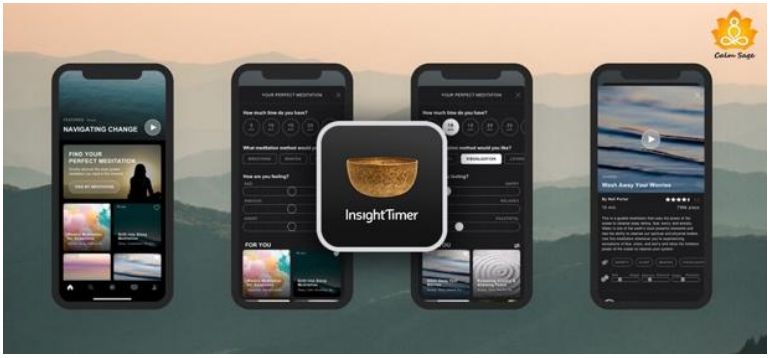
ฟังความเห็นจากผู้เกี่ยวข้องเพื่อทดสอบความเหมาะสมเชิงบริบท ข้อจำกัดของงานวิจัย คือ ยังไม่เก็บข้อมูลภาคสนามจากผู้ใช้เครื่องรางแบบดั้งเดิมในวงกว้าง จักดำเนินการวิจัยในลำดับต่อไปเพื่อศึกษาเปรียบเทียบผู้ใช้ และประเมินผลกระทบระยะยาวต่อสุขภาวะ อัตลักษณ์ และความหมายทางศาสนาอย่างเป็นระบบ อนึ่ง การใช้ EEG/การสั่นสะเทือนในงานนี้มีสถานะเป็นข้อมูลเชิงพร็อกซีเพื่อการออกแบบและการสะท้อนกลับของประสบการณ์ผู้ใช้ มิได้อ้างว่าเป็นการวัดพลังงานละเอียดโดยตรง จึงต้องตีความควบคู่กับบริบทความหมายและพิธีกรรมเพื่อหลีกเลี่ยงการลดทอนมิติทางจิตวิญญาณให้เหลือเพียงตัวเลข

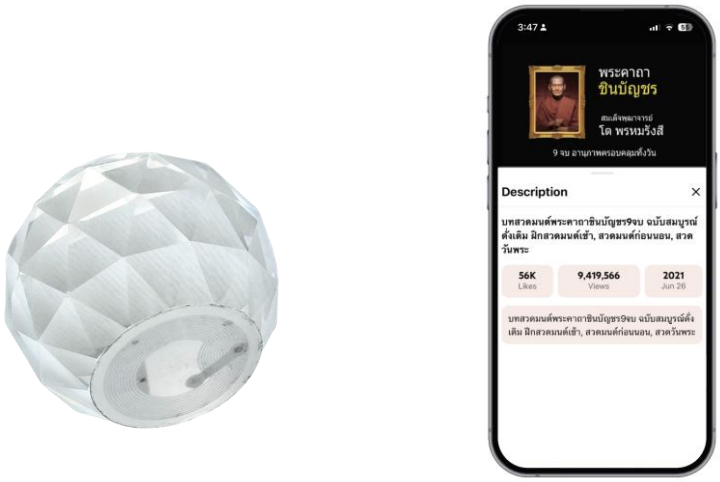
ภาพที่ 1 เครื่องรางอัจฉริยะกับหุ่นยนต์นักบวช: การแทนที่บทบาทมนุษย์ในมิติทางจิตวิญญาณ

ภาพที่ 2 อุปกรณ์สวมใส่ Apollo® Wearable และหน้าจอแอปพลิเคชัน Apollo Neuro: อัตลักษณ์ในมิติร่วมสมัย

ภาพที่ 3 ตัวอย่างอินเทอร์เฟซของแอปพลิเคชัน Insight Timer

ภาพที่ 4 เครื่องรางฝังเทคโนโลยี NFC ในฐานะอินเทอร์เฟซเชิงจิตวิญญาณ
ที่ใช้การแตะเป็นพิธีกรรมจุลภาคเพื่อเชื่อมโลกกายภาพกับโลกดิจิทัล และเรียกเนื้อหา

ภาพที่ 5 แสดงการบูรณาการมโนทัศน์ “พลังงานละเอียด” กับเทคโนโลยี เพื่อทำให้การฝึกจิตแปลงเป็นดาต้า
ที่วิเคราะห์ได้ ผ่าน (ก) แบบฝึกหายใจ Box Breathing ในฐานะพิธีกรรมจุลภาคผ่านอินเทอร์เฟซดิจิทัล
(ข) ต้นแบบลูกดิ่ง และ (ค) การวัดค่า EEG ที่สะท้อนภาวะสมาธิและเจตจำนงในรูปข้อมูลเชิงประจักษ์

ผลการวิจัย

จากการสังเคราะห์ข้อมูลเชิงเอกสารและการวิเคราะห์กรณีศึกษาในบริบทสังคมไทย พบว่า “เครื่องราง ร่วมสมัย” มีการเปลี่ยนผ่านเชิงบทบาทเด่นชัด 3 ประเด็นหลัก ได้แก่ 1) การทำหน้าที่เป็นวัตถุเสริมพลัง 2) การเป็นสื่อกลางของการสร้างและสื่อสารอัตลักษณ์ และ 3) การทำให้มโนทัศน์ “พลังงานละเอียด” ถูกแปลเป็นประสบการณ์ผู้ใช้ผ่านสัญญาณและอินเทอร์เฟซดิจิทัล โดยมีสาระสำคัญ ดังนี้

1. การปรับบทบาทเครื่องรางเป็นวัตถุเสริมพลัง

กรณีศึกษาสะท้อนว่าเครื่องรางร่วมสมัยมิได้มุ่งหมาย “คุ้มครอง” ในเชิงนามธรรมเพียงอย่างเดียว หากถูกออกแบบให้มีบทบาทเชิงปฏิบัติการต่อสภาวะภายในของผู้ใช้ โดยสนับสนุนสุขภาวะทางใจและการกำกับอารมณ์ เช่น เสริมความมั่นใจ ลดความเครียด และช่วยจัดจังหวะชีวิตผ่านประสบการณ์ที่จับต้องได้ กลไกสำคัญคือ การทำให้การใช้งานเกิดขึ้นในรูปของ “พิธีกรรมจุลภาค (Micro-rituals)” ที่ทำซ้ำได้ในชีวิตประจำวันผ่านปฏิสัมพันธ์สั้น ๆ เช่น การสั่นสะเทือน จังหวะเสียง หรือการแจ้งเตือน ซึ่งผู้ใช้สามารถกำหนดจังหวะ เงื่อนไข และความถี่ได้ด้วยตนเอง ทั้งนี้ ต้นแบบของผู้วิจัยที่ฝังเทคโนโลยี NFC ในวัตถุเครื่องรางชี้ให้เห็นการยกระดับ “การแตะ” ให้เป็น micro-ritual โดยเมื่อแตะโทรศัพท์กับเครื่องราง ระบบเชื่อมไปยังเนื้อหาที่ตั้งค่าไว้ล่วงหน้า (เช่น บทสวด เสียงผ่อนคลาย ภาพทำสมาธิ หรือข้อความเสริมพลังใจ) ทำให้การเข้าสู่โหมดการดูแลตนเองเกิดขึ้นได้รวดเร็วและกลายเป็นกิจวัตรง่ายกว่าการค้นหา/เปิดแอปแบบปกติ

2. อัตลักษณ์และการนิยามความเป็นมนุษย์ในบริบทร่วมสมัย

ผลการวิเคราะห์ พบว่า เครื่องรางร่วมสมัยทำหน้าที่เป็น “พื้นที่แสดงตัวตน” และ “สื่อกลางการสื่อสารอัตลักษณ์” ของผู้ใช้หลายระดับ ตั้งแต่การเลือกแบบ รูปทรง และสัญลักษณ์ที่สะท้อนความเป็นไทย ความเชื่อของชุมชน หรือรสนิยมเฉพาะบุคคล ไปจนถึงการเชื่อมต่อกับแพลตฟอร์มดิจิทัลที่บันทึกข้อมูลและร่องรอยการใช้งานในชีวิตประจำวัน นอกจากนี้ การเล่าเรื่องผ่านโพสต์/สตอรี่ หรือการจัดวางภาพเครื่องรางในพื้นที่ออนไลน์ยังสะท้อนการขยายพื้นที่ของศรัทธาไปสู่การแสดงออกเชิงสังคมร่วมสมัย ทำให้อัตลักษณ์ถูกประกอบขึ้นที่จุดตัดระหว่างร่างกาย วัตถุ ความหมาย และข้อมูล โดยกรณีต้นแบบ NFC ของผู้วิจัยยังชี้ว่า “ตัวตน” สามารถถูกออกแบบผ่านชุดเนื้อหาแบบเฉพาะบุคคล (Personalized Content) กล่าวคือ เครื่องรางมิได้สื่อเพียงสัญลักษณ์ภายนอก หากทำหน้าที่เป็นทางผ่านสู่เรื่องเล่า/การปฏิบัติที่ผู้ใช้เลือกกำกับความหมายให้กับตนเอง

3. การแปล “พลังงานละเอียด” สู่สัญญาณและอินเทอร์เฟซ (พร้อมระบุขอบเขตการตีความ)

กรณีศึกษาชี้ให้เห็นว่าแนวคิด “พลังงานละเอียด” ถูกทำให้ทำงานร่วมกับเทคโนโลยีผ่านการออกแบบสัญญาณและปฏิสัมพันธ์ที่กระตุ้นการรับรู้ภายใน เช่น คลื่นสั่นสะเทือน เสียง แสง หรือภาพเคลื่อนไหว เพื่อสื่อความหมายเรื่องการปรับสมดุล การรองรับภาวะอารมณ์ และการชำระล้างทางจิตใจ กล่าวได้ว่า “พลังงาน” ที่เดิมถ่ายทอดผ่านภาษาเชิงพิธีกรรมถูกทำให้ “สื่อสารได้” ในระดับประสบการณ์ผู้ใช้ผ่านอินเทอร์เฟซและการสะท้อนกลับ (Feedback) ของระบบดิจิทัล ในส่วนการปฏิบัติการสร้างสรรค์ของผู้วิจัย การออกแบบลำดับกิจกรรม เช่น การฝึกหายใจตามจังหวะ (Box Breathing) ที่เชื่อมกับอินเทอร์เฟซดิจิทัล แสดงให้เห็นความเป็นไปได้ในการทำให้การฝึกจิตแบบดั้งเดิมมีขั้นตอนที่ทำตามได้ชัดเจนและนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้จริง ขณะเดียวกัน กรณีการใช้งานวัตถุพกพาในลักษณะลูกดิ่ง (Pendulum) ร่วมกับการบันทึกคลื่นสมอง (EEG) เป็นการสำรวจเบื้องต้นเพื่อทดลองรูปแบบการแสดงผลเชิงข้อมูลในฐานะ “สื่อสะท้อนสภาวะ” ของผู้ใช้ โดยในงานนี้ EEG/การสั่นสะเทือนถูกใช้เป็นตัวชี้วัดเชิงพร็อกซีของสภาวะการจดจ่อหรือผ่อนคลาย (Biofeedback/Proxy) มิได้อ้างว่าเป็นการวัด “พลังงานละเอียด” โดยตรง ดังนั้น ผลลัพธ์ส่วนนี้จึงควรถูกตีความในฐานะทิศทางการออกแบบประสบการณ์และกรณีศึกษาเฉพาะส่วนมากกว่าข้อสรุปเชิงวิทยาศาสตร์เกี่ยวกับพลังงานละเอียดในความหมายแบบตายตัว

อภิปรายผล

ผลการศึกษาชี้ว่าเครื่องรางไทยในยุคดิจิทัลมิได้เลือนหาย หากกำลัง “ย้ายสถานะ” จากวัตถุศักดิ์สิทธิ์ที่ดำรงอยู่แบบโดดเดี่ยว ไปสู่การเป็นองค์ประกอบในเครือข่ายความสัมพันธ์ระหว่างร่างกาย วัตถุ สื่อดิจิทัล และระบบข้อมูล ซึ่งทำให้ความเป็นมนุษย์ถูกทำความเข้าใจในฐานะความสัมพันธ์เชิงประกอบสร้างมากกว่าตัวตนเดี่ยวที่แยกขาดจากเทคโนโลยี (Braidotti, R., 2013); (Hayles, N. K., 1999) โดยข้อค้นพบทั้ง 3 ประเด็น (วัตถุเสริมพลัง - อัตลักษณ์ - การแปลพลังงานละเอียดสู่ประสบการณ์ผู้ใช้) ทำให้เห็น “กลไก” ของการย้ายสถานะนี้อย่างเป็นรูปธรรมในเชิงการใช้งานจริง เครื่องรางร่วมสมัยจึงทำหน้าที่เป็น “ตัวกลางเชิงปฏิบัติการ” ที่จัดวางการรับรู้ อารมณ์ และกิจวัตรการกำกับตนเองผ่านอินเทอร์เฟซและสัญญาณที่ทำซ้ำในชีวิตประจำวัน โดยเฉพาะเมื่อถูกออกแบบให้เกิด “พิธีกรรมจุลภาค” ที่สั้น ทำซ้ำได้ และเข้าถึงได้ทันที หลักฐานจากกรณีศึกษาสะท้อนรูปแบบดังกล่าว เช่น การสั่น/เสียง/การแจ้งเตือนของอุปกรณ์สวมใส่ หรือการ “แตะ” เครื่องรางที่ฝัง NFC เพื่อเรียกเนื้อหาที่ตั้งค่าไว้ล่วงหน้า (บทสวด เสียงผ่อนคลาย ข้อความเสริมพลัง) ซึ่งช่วยเปลี่ยนกิจกรรมดูแลสภาวะภายในให้เป็นกระบวนการที่เข้าถึงง่ายและเกิดซ้ำได้ในจังหวะชีวิตจริง และสอดคล้องกับแนวโน้มเทคโนโลยีสุขภาพผู้บริโภคที่ใช้สัญญาณ/การป้อนกลับ (Feedback) เพื่อพฤติกรรมกำกับตนเอง (Piwek, L. et al., 2016); (Rose, D., 2014) กลไกดังกล่าวทำให้การคิด การรู้สึก และการตระหนักรู้บางส่วน “กระจาย” ไปทำงานร่วมกับวัตถุและระบบที่ถูกออกแบบไว้ สอดคล้องกับมุมมองการรู้คิดแบบกระจาย/ขยาย (Menary, R., 2010) ในประเด็น “อัตลักษณ์” เครื่องรางไม่ได้สื่อความหมายผ่านสัญลักษณ์อย่างเดียว แต่ผูกกับข้อมูลส่วนบุคคล ร่องรอยการใช้งาน และการเล่าเรื่องในพื้นที่ออนไลน์ จึงทำหน้าที่เป็นสื่อกลางให้ผู้ใช้ “ต่อรองตัวตน” ระหว่างวัฒนธรรม ร่างกาย และข้อมูลได้ชัดเจนขึ้น (Kitiarsa, P., 2012); (Rasdusdee, P., 2024)

อย่างไรก็ตาม การหลอมรวมเครื่องรางเข้ากับแพลตฟอร์มและข้อมูลย่อมก่อประเด็นจริยธรรมและอำนาจที่ต้องพิจารณาอย่างเป็นระบบ ได้แก่ 1) ความเป็นส่วนตัวและความเหมาะสมเชิงบริบทของข้อมูล เมื่อประสบการณ์เชิงศรัทธาและสุขภาวะถูกแปลงเป็นดาต้า ความเสี่ยงของการทำให้ศรัทธากลายเป็นสินค้า ภายใต้ตรรกะการบริโภคทางจิตวิญญาณ (Carrette, J. & King, R., 2005) 2) ความเหลื่อมล้ำจากช่องว่างการเข้าถึงเทคโนโลยีและความรู้ดิจิทัล และ 3) ความโปร่งใส/ความรับผิดรับชอบของอัลกอริทึมที่กำกับพฤติกรรมผู้ใช้ (Gillespie, T., 2014); (Mittelstadt, B. D. et al., 2016) ในมิติ “พลังงานละเอียด” แม้งานกรณีศึกษาและการทดลองเชิงต้นแบบจะชี้ทิศทางของการแปลประสบการณ์ภายในให้สื่อสารได้มากขึ้น แต่การตีความต้องระบุขอบเขตว่า EEG/การสั่นสะเทือนทำหน้าที่เป็น “ตัวชี้วัดเชิงพร็อกซี (Proxy/Biofeedback)” ของภาวะจดจ่อ - ผ่อนคลาย มากกว่าการวัดพลังงานละเอียดโดยตรง เพื่อไม่ทำให้ความเชื่อถูกลดทอนเหลือเพียงตัวเลขหรือให้ข้อมูลไปแทนความหมายทางวัฒนธรรม ดังนั้น การพัฒนา “เครื่องรางเชิงเทคโนโลยี” ในบริบทไทยควรมุ่งสร้างสมดุลระหว่างนวัตกรรมกับศักดิ์ศรีของผู้ใช้ ความรับผิดชอบทางวัฒนธรรม และจริยธรรมข้อมูล เพื่อคงพื้นที่ของมนุษย์ในฐานะผู้กำกับความหมายของตนเองอย่างมีสติในโลกดิจิทัล

องค์ความรู้ใหม่

ภาพที่ 6 ระบบนิเวศเครื่องรางเทคโนโลยี (Technological Amulet Ecosystem: TAE)

1. กรอบอธิบายเครื่องรางไทยร่วมสมัยในฐานะ “วัตถุเสริมพลัง” ที่ทำงานผ่านอินเทอร์เฟซและกิจวัตรซ้ำในชีวิตดิจิทัล ไม่ใช่เพียงวัตถุศักดิ์สิทธิ์หรือของสะสม

2. โมเดล Technological Amulet Ecosystem (TAE) เพื่ออธิบายการทำงานของเครื่องรางร่วมสมัยในฐานะระบบนิเวศ ที่ประกอบด้วย วัตถุ จุดเชื่อมต่อระหว่างอุปกรณ์ พิธีกรรมจุลภาค ชั้นอัตลักษณ์ และกรอบข้อมูล/จริยธรรม โดยโมเดลชี้ให้เห็นกลไกที่เครื่องรางเปลี่ยนจากวัตถุศักดิ์สิทธิ์เดี่ยวไปสู่โหนดเชิงสังคม - เทคนิคที่จัดวางการกำกับตนเองและสุขภาวะภายในผ่านกิจวัตรสั้นที่ทำซ้ำได้ ทั้งยังเน้นบทบาทของจริยธรรมข้อมูลและความรับผิดชอบทางวัฒนธรรมในฐานะเงื่อนไขกำกับระบบทั้งหมด

3. “กลไกการเกิดผล” แบบเป็นรูปธรรมผ่านแนวคิด Micro-rituals (เช่น การสั่น/เสียง/การแตะเชื่อมต่อ) ว่าเป็นจุดที่ศรัทธา ความหมาย และข้อมูลทับซ้อนกันในระดับการใช้งานจริง

4. แนวทางเชิงจริยธรรมสำหรับการออกแบบเครื่องรางเชิงเทคโนโลยี โดยเน้นความโปร่งใสของข้อมูล การไม่กล่าวอ้างเกินจริง และความรับผิดชอบต่อบริบทวัฒนธรรม/ชุมชนต้นทาง เพื่อรักษาสมดุลระหว่างนวัตกรรมกับความหมายเชิงจิตวิญญาณ

สรุปและข้อเสนอแนะ

งานวิจัยนี้ชี้ว่า “เครื่องรางไทยในยุคดิจิทัล” มิได้ดำรงอยู่เพียงในฐานะวัตถุศักดิ์สิทธิ์ หากกำลังเปลี่ยนผ่านสู่ “วัตถุเสริมพลัง” ที่ทำงานร่วมกับอุปกรณ์สวมใส่ อินเทอร์เฟซ ข้อมูล และการปฏิบัติในชีวิตประจำวัน โดยสรุปผลและข้อเสนอแนะสามารถจัดให้เห็นภาพชัดเป็น 3 ส่วน คือ 1) ข้อค้นพบหลัก พบว่า เครื่องรางร่วมสมัยทำงานผ่าน “การกระทำสั้น ๆ ที่ทำซ้ำได้” (พิธีกรรมจุลภาค) เช่น การสั่น/เสียง/การแจ้งเตือน หรือ “การแตะ” เชื่อมต่อ (เช่น NFC) เพื่อเรียกบทสวด เสียงผ่อนคลาย ภาพทำสมาธิ หรือข้อความเสริมพลังใจ ทำให้การดูแลสภาวะภายในเกิดขึ้นได้รวดเร็วและกลายเป็นกิจวัตร พร้อมกันนี้เครื่องรางยังเป็นสื่อกลางของอัตลักษณ์ โดยเชื่อมสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมเข้ากับเรื่องเล่าส่วนบุคคลและร่องรอยดิจิทัล และแนวคิด “พลังงานละเอียด” ถูก “แปล” ให้สื่อสารได้ในระดับประสบการณ์ผู้ใช้ผ่านสัญญาณ/อินเทอร์เฟซที่ออกแบบได้ ทั้งนี้ ต้องระบุขอบเขตการตีความอย่างรัดกุมเพื่อไม่ลดทอนความหมายเชิงวัฒนธรรมให้เหลือเพียงข้อมูล 2) ข้อเสนอแนะเชิงการนำไปใช้ (ก) ด้านการออกแบบ ควรออกแบบอินเทอร์เฟซให้เอื้อต่อ Micro-rituals ที่ทำได้จริง (สั้น ชัด ทำซ้ำได้) และ “คงความหมาย” ของเครื่องรางด้วยการให้บริบท/ที่มาของสัญลักษณ์หรือเนื้อหาที่ใช้ ไม่ทำให้ศรัทธาถูกบีบเหลือเพียงฟังก์ชัน (ข) ด้านจริยธรรมข้อมูล ควรกำหนดกติกาชัดว่าเก็บข้อมูลอะไร ใช้เพื่ออะไร ผู้ใช้ควบคุม/ยกเลิกได้อย่างไร ลดการระบุตัวตน และหลีกเลี่ยงการกล่าวอ้างผลลัพธ์เกินหลักฐาน โดยเฉพาะข้อมูลสุขภาวะและความเชื่อ รวมถึงให้เครดิตและรับผิดชอบต่อชุมชนต้นทาง/มรดกวัฒนธรรม และ 3) ประเด็นวิจัยต่อไป ควรทำภาคสนามกับผู้ใช้หลายกลุ่ม (ต่างวัย/ต่างพื้นที่/ทั้งสายเทคและสายดั้งเดิม) เพื่อประเมินผลระยะยาวต่อสุขภาวะ อัตลักษณ์ และความหมายเชิงศรัทธา รวมถึงทดสอบว่า Micro-rituals แบบต่าง ๆ ส่งผลต่อการใช้งานจริงอย่างไร และพัฒนากรอบประเมินผลกระทบทางสังคม - วัฒนธรรมของเทคโนโลยีที่ผูกกับความเชื่อให้ชัดเจนขึ้น

เอกสารอ้างอิง

นิด้าโพล. (2566). เป็นสายมู หรือเปล่า!. เรียกใช้เมื่อ 22 พฤศจิกายน 2568 จาก https://nidapoll.nida.ac.th/en/polls/are-you-mystic-believer/

พระครูสังฆรักษ์พิทยา ฌาณธโร (ปิยวรากุล). (2561). ศึกษาการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในประเทศไทยยุคดิจิทัล. ใน วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาพุทธศาสน์ศึกษา. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

สำนักงานพัฒนาธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์. (2565). การสำรวจพฤติกรรมผู้ใช้อินเทอร์เน็ตในประเทศไทย ปี 2565 (Thailand Internet User Behavior 2022). เรียกใช้เมื่อ 10 ตุลาคม 2568 จาก https://www.etda.or.th/getattachment/78750426-4a58-4c36-85d3-d1c11c3db1f3/IUB-65-Final.pdf.aspx

สำนักงานสถิติแห่งชาติ. (2568). การสำรวจการมีและการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารในครัวเรือน 2568 (ไตรมาส 2). เรียกใช้เมื่อ 10 ตุลาคม 2568 จาก https://www.nso.go.th/nsoweb/storage/survey_detail/2025/20250903131427_51377.pdf

สุทธิวัฒน์ โตสมบุญ. (2563). กระบวนการถ่ายทอดความรู้ของผู้ค้าพระเครื่องไทย. ใน วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการศึกษาตลอดชีวิตและการพัฒนามนุษย์. มหาวิทยาลัยศิลปากร.

อุดม จันทิมา. (2561). การสร้างพระเครื่องที่มีคุณค่าในสังคมไทย. วารสารพุทธศาสน์ศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 25(3), 45-56.

Bostrom, N. (2005). Transhumanist values. Journal of Evolution and Technology, 14(1), 1-25.

Braidotti, R. (2013). The posthuman. Cambridge: Polity Press.

Carrette, J. & King, R. (2005). Selling spirituality: The silent takeover of religion. London: Routledge.

Clark, A. & Chalmers, D. (1998). The extended mind. Analysis, 58(1), 7-19.

Gillespie, T. (2014). 9 The Relevance of Algorithms. Media technologies: Essays on communication, materiality, and society, 185-193. https://doi.org/10.7551/mitpress/9780262525374.003.0009.

Haraway, D. (1985). A Manifesto for Cyborgs: Science, Technology, and Socialist Feminism in the 1980s. Ann Arbor: A Manifesto for Cyborgs.

Hayles, N. K. (1999). How we became posthuman: Virtual bodies in cybernetics, literature, and informatics. Chicago: University of Chicago Press.

Kitiarsa, P. (2012). Mediums, monks, and amulets: Thai popular Buddhism today. Seattle: University of Washington Press.

Latour, B. (2005). Reassembling the social: An introduction to actor-network-theory. Oxford: Oxford University Press.

Mani, M. et al. (2015). Review and Evaluation of Mindfulness-Based iPhone Apps. JMIR mHealth and uHealth, 3(3), https://doi.org/10.2196/mhealth.4328.

Menary, R. (2010). The extended mind. Cambridge: MIT Press.

Mittelstadt, B. D. et al. (2016). The ethics of algorithms: Mapping the debate. Big Data & Society, 3(2), 1-21.

Piwek, L. et al. (2016). The Rise of Consumer Health Wearables: Promises and Barriers. PLOS MEDICINE, e1001953. https://doi.org/10.1371/journal.pmed.1001953.

Rasdusdee, P. (2024). Hope in your hand: Constructing “sanctity” through a multimodal case study of modern amulets as coping and resilience tactics among young Thais during the COVID-19 pandemic. Journal of Language and Culture, 43(1), 154-193.

Rose, D. (2014). Enchanted objects: Design, human desire, and the Internet of Things. New York: Scribner.

บทความวิจัย

คู่มือการนิเทศภายในเพื่อพัฒนาการจัดประสบการณ์การเรียนรู้สำหรับครูปฐมวัย สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเชียงใหม่ เขต 3*

INTERNAL SUPERVISION MANUAL FOR DEVELOPING LEARNING EXPERIENCES OF EARLY CHILDHOOD TEACHERS UNDER THE CHIANG MAI PRIMARY EDUCATIONAL SERVICE AREA OFFICE 3

สมรัตชัย ปุริมาโน*, ธารณ์ ทองงอก, สุบัน พรเวียง
Somratchai Purimano*, Tharn Thongngok, Suban Pornwiang
คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เชียงใหม่ ประเทศไทย
Faculty of Education, Chiang Mai University, Chiang Mai, Thailand
*Corresponding author E-mail: Somratchai4@gmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาความต้องการจำเป็นของการนิเทศภายใน 2) ศึกษาแนวทางการนิเทศภายในของโรงเรียนที่มีแนวปฏิบัติที่ดี และ 3) สร้างและตรวจสอบคู่มือการนิเทศภายใน การวิจัยดำเนินการ 3 ขั้นตอน ได้แก่ ขั้นตอนที่ 1 ศึกษาความต้องการจำเป็นของการนิเทศภายใน โดยใช้ กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 219 คน ได้แก่ ผู้บริหาร รองผู้บริหาร ครูวิชาการ และครูปฐมวัย เครื่องมือ ได้แก่ แบบสอบถาม วิเคราะห์ข้อมูลด้วยค่าเฉลี่ยส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และดัชนีความต้องการจำเป็น ($PNI_{modified}$) ขั้นตอนที่ 2 ศึกษาแนวทางการนิเทศภายในโดยใช้กลุ่มเป้าหมาย ผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 8 คน ได้แก่ ผู้บริหาร รองผู้บริหาร และหัวหน้าปฐมวัย เครื่องมือ ได้แก่ แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง วิเคราะห์ข้อมูลด้วยการสรุปแบบอุปนัย และ ขั้นตอนที่ 3 สร้างและตรวจสอบคู่มือการนิเทศภายใน โดยใช้ ผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 9 คน ได้แก่ ผู้บริหาร รองผู้บริหาร ศึกษานิเทศ และหัวหน้าวิชาการ เครื่องมือ ได้แก่ วาระและแบบบันทึกการประชุม แบบตรวจสอบความถูกต้องและความเหมาะสมของคู่มือการนิเทศภายใน วิเคราะห์ข้อมูลด้วยการสรุปการประชุมแบบอุปนัยและการลงคะแนนฉันทามติ ผลการวิจัยพบว่า 1) ความต้องการจำเป็นสูงสุด คือ การเตรียมและให้ความรู้ก่อนการนิเทศ ($PNI_{modified}$ = 0.67) ขณะที่การวางแผนการนิเทศมีค่าต่ำสุด ($PNI_{modified}$ = 0.46) 2) แนวทางการนิเทศภายในของโรงเรียนที่มีแนวปฏิบัติที่ดี ประกอบด้วย 6 ขั้นตอน ได้แก่ การวางแผน การเตรียมและให้ความรู้ การปฏิบัติการนิเทศ การสร้างเสริมขวัญและกำลังใจ การประเมินผล และการรายงานสะท้อนผลและปรับปรุงแก้ไข โดยเน้นการนิเทศเชิงกัลยาณมิตร และกิจกรรมการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ อย่างต่อเนื่อง และ 3) คู่มือที่สร้างขึ้นมี 4 ส่วน ได้แก่ บทนำ ขั้นตอนการปฏิบัติงาน เงื่อนไขความสำเร็จ และภาคผนวก ผลการตรวจสอบพบว่า คู่มือผ่านฉันทามติของผู้ทรงคุณวุฒิ

คำสำคัญ: คู่มือการนิเทศภายใน, การจัดประสบการณ์การเรียนรู้, ครูปฐมวัย

* Received 19 December 2025; Revised 8 January 2026; Accepted 26 January 2026

Abstract

This research aimed to: 1) Investigate the priority needs for internal supervision, 2) Examine internal supervision practices in schools with exemplary practices, and 3) Develop and validate an internal supervision manual. The research was conducted in three phases. Phase 1 involved 219 participants, including school administrators, deputy administrators, subject teachers, and early childhood teachers. Data were collected using a questionnaire and analyzed using mean, standard deviation, and the modified Priority Needs Index (PNI $_{modified}$). Phase 2 involved eight experts, including administrators, deputy administrators, and early childhood heads, using structured interviews, with data analyzed inductively. Phase 3 involved nine experts, including administrators, deputy administrators, educational supervisors, and academic heads. Data were collected through meeting agendas, workshop records, and manual validation forms, and analyzed using inductive summary and consensus voting. The results revealed that: 1) The highest priority need was preparation and provision of knowledge prior to supervision (PNI $_{modified}$ = 0.67), whereas supervision planning had the lowest priority (PNI $_{modified}$ = 0.46); 2) Exemplary internal supervision practices consisted of six steps: planning, preparation and provision of knowledge, conducting supervision, morale and encouragement, evaluation, and reporting with reflection and improvement, emphasizing collegial supervision and continuous learning exchanges; and 3) The developed manual comprised four parts: introduction, procedures, success conditions, and appendices. Validation results indicated that the manual was accurate and appropriate according to expert consensus.

Keywords: Internal Supervision Manual, Learning Experiences Management, Early Childhood Teachers

บทนำ

การจัดการศึกษาปฐมวัย (Early Childhood Education) เป็นรากฐานสำคัญในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ของประเทศ เนื่องจากเป็นช่วงวัยที่สมองและพัฒนาการด้านต่าง ๆ ของเด็กมีการเจริญเติบโตอย่างรวดเร็วที่สุด ผลการศึกษาทางประสาทวิทยาศาสตร์ยังยืนยันว่าช่วงอายุตั้งแต่แรกเกิดจนถึงหกปีเป็น “ช่วงเวลาทอง” (Golden Age) ของการพัฒนาสมอง เนื่องจากสมองสามารถสร้างใยประสาท (Synaptic Connections) ได้อย่างหนาแน่นและมีประสิทธิภาพสูงสุด การจัดประสบการณ์การเรียนรู้ที่มีคุณภาพในช่วงวัยดังกล่าวจึงมีความสำคัญต่อการพัฒนาร่างกาย อารมณ์ สังคม และสติปัญญา ซึ่งเป็นฐานรากที่มั่นคงต่อการเรียนรู้ในระดับสูงขึ้นและคุณภาพชีวิตในอนาคต (สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา, 2560) พระราชบัญญัติการพัฒนาเด็กปฐมวัย พ.ศ. 2562 ได้ให้ความสำคัญเกี่ยวกับสิทธิของเด็กปฐมวัยในการเข้าถึงการศึกษาที่มีคุณภาพและเหมาะสมกับวัย โดยมีหลักสูตรการศึกษาปฐมวัย พุทธศักราช 2560 เป็นกรอบแนวทางในการจัดการเรียนรู้ นโยบายและกฎหมายเหล่านี้สอดคล้องกับทิศทางการพัฒนาระดับนานาชาติ ซึ่งในทิศทางเดียวกันการลงทุนด้านการศึกษาปฐมวัยถือว่าเป็นปัจจัยสำคัญในการสร้างความยั่งยืนทางเศรษฐกิจและสังคม และยังมีบทบาทสำคัญในการลดความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาในสังคม (UNESCO, 2021)

ในมิติของการปฏิบัติในสถานศึกษา ครูผู้สอนถือเป็นกลไกหลักในการถ่ายทอดนโยบายสู่การปฏิบัติในชั้นเรียน การพัฒนาคุณภาพครูจึงเป็นหัวใจสำคัญในการยกระดับคุณภาพการศึกษา และนอกจากนั้น ยังมีการพัฒนาครูผ่านกลไกการนิเทศภายใน (Internal Supervision) ซึ่งไม่เพียงทำหน้าที่ประเมินผลการสอน แต่ยังเปิดโอกาสให้ครูได้รับคำแนะนำเชิงวิชาการ แลกเปลี่ยนเรียนรู้ และสะท้อนผลการปฏิบัติร่วมกัน ทำให้ครูเกิดการพัฒนาศักยภาพอย่างต่อเนื่อง ในต่างประเทศการนิเทศภายในที่มีคุณภาพมีส่วนสำคัญในการสร้างความเปลี่ยนแปลงเชิงบวกในโรงเรียน เนื่องจากช่วยเสริมสร้างความมั่นใจแก่ครูในการปรับใช้กลยุทธ์การสอนที่เหมาะสม และยังช่วยสร้างวัฒนธรรมองค์กรแห่งการเรียนรู้ร่วมกัน (Professional Learning Community) ซึ่งส่งผลโดยตรงต่อคุณภาพของผู้เรียน (Glickman, C. D. et al., 2018)

บริบทของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเชียงใหม่ เขต 3 ต้องเผชิญกับข้อจำกัดและความท้าทายหลายประการที่ส่งผลกระทบต่อคุณภาพการจัดการศึกษาปฐมวัย โดยพบว่า ครูในหลายโรงเรียนยังขาดความเชี่ยวชาญในการจัดทำแผนการจัดประสบการณ์ที่สอดคล้องกับพัฒนาการของเด็ก ส่งผลให้กิจกรรมการเรียนรู้มักเน้นการท่องจำมากกว่าการเรียนรู้ผ่านการเล่นและการลงมือปฏิบัติจริง ซึ่งเหมาะสมกับช่วงวัย (สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเชียงใหม่ เขต 3, 2567) อีกทั้งกระบวนการนิเทศภายในที่มีอยู่ยังไม่ตอบสนองต่อความต้องการเฉพาะของครูปฐมวัย และผู้นิเทศยังขาดแนวทางที่เป็นระบบและเพียงพอต่อการจัดการเรียนรู้ที่ต้องอาศัยความเข้าใจในลักษณะทางภูมิศาสตร์และความหลากหลายทางวัฒนธรรมของพื้นที่ (ภีชาวิชญ์ ยางงาม, 2564) เพื่อแก้ไขข้อจำกัดเหล่านี้จึงมีความจำเป็นเร่งด่วนในการพัฒนาแนวทางการปฏิบัติงานที่มีมาตรฐาน โดย คู่มือการนิเทศภายใน มีความสำคัญอย่างยิ่งในการกำหนดรูปแบบ วิธีการ กิจกรรม และเครื่องมือที่ชัดเจน สอดคล้องกับบริบทของสถานศึกษา ช่วยให้การให้คำปรึกษาและการแก้ไขปัญหามีประสิทธิผลมากขึ้น และส่งเสริมให้กระบวนการนิเทศสามารถนำไปปฏิบัติได้จริง (สุนิสา สุวรรณรัตน์ และคณะ, 2565)

จากเหตุผลดังข้างต้น ผู้วิจัยจึงเห็นความจำเป็นเร่งด่วนในการสร้าง คู่มือการนิเทศภายในเพื่อพัฒนาการจัดประสบการณ์การเรียนรู้สำหรับครูปฐมวัย สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเชียงใหม่ เขต 3 ขึ้น เพื่อใช้เป็นเครื่องมือเชิงปฏิบัติการที่มีความเป็นระบบ ชัดเจน และมีประสิทธิภาพ และส่งเสริมให้ครูปฐมวัยสามารถจัดประสบการณ์การเรียนรู้ได้เหมาะสมกับพัฒนาการเด็กแต่ละบุคคล เสริมสมรรถนะ ความมั่นใจ และความเชี่ยวชาญทางวิชาชีพ ส่งผลต่อการยกระดับคุณภาพการศึกษาปฐมวัยอย่างต่อเนื่องและยั่งยืน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาความต้องการจำเป็นเกี่ยวกับการนิเทศภายในเพื่อพัฒนาการจัดประสบการณ์การเรียนรู้สำหรับครูปฐมวัย สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเชียงใหม่ เขต 3
2. เพื่อศึกษาแนวทางการนิเทศภายในเพื่อพัฒนาการจัดประสบการณ์การเรียนรู้สำหรับครูปฐมวัย ของโรงเรียนที่มีแนวปฏิบัติที่ดี
3. เพื่อสร้างและตรวจสอบคู่มือการนิเทศภายในเพื่อพัฒนาการจัดประสบการณ์การเรียนรู้สำหรับครูปฐมวัย สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเชียงใหม่ เขต 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นแบบผสมผสาน (Mixed Methods: Sequential Phase) โดยผู้วิจัยได้ดำเนินการแบ่งออกเป็น 3 ระยะ โดยมีรายละเอียด ดังนี้

ระยะที่ 1 การศึกษาความต้องการจำเป็นเกี่ยวกับการนิเทศภายในเพื่อพัฒนาการจัดประสบการณ์การเรียนรู้สำหรับครูปฐมวัย สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเชียงใหม่ เขต 3 ประชากร คือ ผู้บริหารสถานศึกษา รองผู้บริหารสถานศึกษาหัวหน้างานวิชาการ และหัวหน้าระดับชั้นปฐมวัยสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเชียงใหม่ เขต 3 จำนวน 496 คน กลุ่มผู้ให้ข้อมูล ได้มากจากการกำหนดขนาดของกลุ่มตัวอย่างโดยใช้ตารางของเครจซี่ และมอร์แกน (Krejcie, R. V. & Morgan, D. W., 1970) ที่ความเชื่อมั่น 95% ซึ่งได้มาด้วยการสุ่มตัวอย่างแบบแบ่งชั้น (Stratified Random Sampling) คือ ผู้บริหารสถานศึกษา จำนวน 54 คน รองผู้บริหารสถานศึกษา จำนวน 19 คน หัวหน้างานวิชาการ จำนวน 73 คน และหัวหน้าระดับชั้นปฐมวัย จำนวน 73 คน รวมทั้งสิ้น จำนวน 219 คน เครื่องมือที่ใช้ คือ แบบสอบถามสภาพปัจจุบัน สภาพที่พึงประสงค์ เกี่ยวกับการนิเทศภายในเพื่อพัฒนาการจัดประสบการณ์การเรียนรู้สำหรับครูปฐมวัย สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเชียงใหม่ เขต 3 ที่มีค่าดัชนีความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับวัตถุประสงค์ (IOC) โดยผู้เชี่ยวชาญจำนวน 5 คน อยู่ระหว่าง 0.80 - 1.00 นอกจากนี้ ผู้วิจัยได้นำแบบสอบถามไปทดลองใช้ (try-out) กับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลที่มีลักษณะใกล้เคียงกับกลุ่มตัวอย่างจริง แต่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่างในการวิจัยครั้งนี้ จำนวน 30 คน เพื่อตรวจสอบความเชื่อมั่นของแบบสอบถาม โดยวิเคราะห์ค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (Cronbach's Alpha) ซึ่งมีค่าอยู่ระหว่าง 0.00 - 1.00 ผลการวิเคราะห์พบว่า แบบสอบถามมีค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ 0.92 ซึ่งอยู่ในเกณฑ์ความเชื่อมั่นสูง เหมาะสมสำหรับนำไปใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย โดยแบ่งออกเป็น 3 ตอน ได้แก่

ตอนที่ 1 ข้อมูลสถานภาพทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ได้แก่ เพศ วุฒิการศึกษา ตำแหน่งการทำงาน ประสบการณ์ในการทำงาน เป็นลักษณะแบบสอบถาม Checklists

ตอนที่ 2 สภาพปัจจุบัน สภาพที่พึงประสงค์ เกี่ยวกับการนิเทศภายในเพื่อพัฒนาการจัดประสบการณ์การเรียนรู้สำหรับครูปฐมวัย สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเชียงใหม่ เขต 3 ใช้มาตราส่วนของ Likert, R. ซึ่งเป็นมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ (Likert, R., 1932) โดยครอบคลุม 6 ขั้นตอนของการนิเทศภายในเพื่อส่งเสริมการจัดประสบการณ์การเรียนรู้สำหรับครูปฐมวัย ได้แก่ 1) การวางแผนการนิเทศภายใน 2) การเตรียมและให้ความรู้ก่อนการนิเทศภายใน 3) การปฏิบัติการนิเทศภายใน 4) การสร้างเสริมขวัญและกำลังใจในการนิเทศภายใน 5) การประเมินผลการนิเทศภายใน และ 6) การรายงานสะท้อนผลการนิเทศและปรับปรุงแก้ไข จากคะแนนสภาพปัจจุบันและสภาพที่พึงประสงค์ นำมาคำนวณ ดัชนีความต้องการจำเป็นแบบปรับปรุง (Priority Needs Index: $PNI_{modified}$) (สุวิมล ว่องวาณิช, 2548) ตามสูตร $PNI_{modified} = \frac{(I-D)}{D}$ โดยที่ $PNI_{modified}$ คือ ค่าดัชนีความต้องการจำเป็น I คือ ค่าเฉลี่ยของสภาพที่พึงประสงค์ D = ค่าเฉลี่ยของสภาพปัจจุบัน ซึ่งค่าสูงของดัชนีแสดงถึงความต้องการจำเป็นสูง และนำค่าดัชนีมาเรียงลำดับความสำคัญของประเด็นความต้องการจำเป็นจากมากไปหาน้อย เพื่อใช้วางแนวทางการพัฒนาการนิเทศภายในสำหรับครูปฐมวัย และใช้เกณฑ์ตีความสำหรับการจัดอันดับประเด็นความต้องการจำเป็น ดังนี้ ≥ 0.70 = จำเป็นมากหรือต้องเร่งดำเนินการ 0.40 - 0.69 = จำเป็นปานกลางหรือ

ควรพิจารณา < 0.40 = จำเป็นน้อยหรือสามารถปรับปรุงตามความเหมาะสม และสุดท้ายผลการเรียงลำดับ PNI $_{modified}$ ถูกนำมาประกอบการวิเคราะห์ข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะ โดยใช้ความถี่ (Frequency) เรียงลำดับจากมากไปหาน้อย ประกอบคำบรรยาย เพื่อสรุปประเด็นสำคัญสำหรับการพัฒนาการนิเทศภายในต่อไป

ตอนที่ 3 ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการนิเทศภายในเพื่อพัฒนาการจัดประสบการณ์การเรียนรู้สำหรับครูปฐมวัย สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเชียงใหม่ เขต 3 วิเคราะห์ข้อมูล คือ ค่าเฉลี่ย ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน การใช้ความถี่ เรียงลำดับจากมากไปหาน้อย และนำเสนอข้อมูลแบบตารางประกอบคำบรรยาย

ระยะที่ 2 การศึกษาแนวทางการนิเทศภายในเพื่อพัฒนาการจัดประสบการณ์การเรียนรู้สำหรับครูปฐมวัยของโรงเรียนที่มีแนวปฏิบัติที่ดี กลุ่มผู้ให้ข้อมูลซึ่งได้มาจากการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ตามเกณฑ์ที่ตั้งไว้ คือ ผู้บริหารสถานศึกษา จำนวน 2 คน รองผู้บริหารสถานศึกษา จำนวน 2 คน หัวหน้าระดับ ชั้นปฐมวัย จำนวน 4 คน ของโรงเรียนที่มีแนวปฏิบัติที่ดีด้านการนิเทศภายในเพื่อพัฒนาการจัดประสบการณ์การเรียนรู้สำหรับครูปฐมวัย ทำหน้าที่เป็นศูนย์ต้นแบบปฐมวัย และมีผลการประเมินพัฒนาการเด็กในระดับดีเลิศ มีการพัฒนาระบบนิเทศภายในที่เข้มแข็ง มีกระบวนการติดตามอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง ได้รับการยอมรับในด้านคุณภาพการจัดการศึกษาปฐมวัย ได้แก่ โรงเรียนอนุบาลกาฬสินธุ์ โรงเรียนอนุบาลเชียงใหม่ โรงเรียนอนุบาลสามเสน (สำนักงานสลากกินแบ่งรัฐบาลอุปถัมภ์) โรงเรียนอนุบาลอุดรธานี โรงเรียนอนุบาลวัดพิชัยสงคราม รวมทั้งสิ้น จำนวน 8 คน เครื่องมือที่ใช้ คือ แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Structured Interview) กำหนดขอบเขตเนื้อหาตาม 6 ขั้นตอนของกระบวนการนิเทศภายในที่ได้จากการสังเคราะห์งานวิจัยที่ผ่านมา การวิเคราะห์ข้อมูลใช้ การสรุปแบบอุปนัย (Inductive Summary) และนำข้อมูลจากการแลกเปลี่ยนเรียนรู้มาจัดทำ ร่างคู่มือการนิเทศภายในเพื่อสร้างความน่าเชื่อถือของข้อมูลเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยใช้ Triangulation, Member Checking, Peer Debriefing และ Audit Trail (Lincoln, Y. S. & Guba, E. G., 1985) ข้อมูลถูกวิเคราะห์ตามขั้นตอน Coding และ Theme Development (Creswell, J. W. & Poth, C. N., 2017) โดยเริ่มจากการอ่านบันทึกทั้งหมด แยกประเด็นสำคัญเป็นโค้ด จัดกลุ่มเป็นหมวดหมู่ และสังเคราะห์เป็นธีมหลัก ซึ่งธีมดังกล่าวถูกพิจารณาและให้ข้อเสนอแนะโดยผู้ทรงคุณวุฒิก่อนนำไปสรุปเป็นข้อเสนอแนะสำหรับการสร้างคู่มือ

ระยะที่ 3 การสร้างและตรวจสอบคู่มือการนิเทศภายในเพื่อพัฒนาการจัดประสบการณ์การเรียนรู้สำหรับครูปฐมวัย สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเชียงใหม่ เขต 3 ผู้วิจัยแบ่งการดำเนินการออกเป็น 2 ตอนย่อย ได้แก่

ตอนที่ 1 การสร้างคู่มือการนิเทศภายในเพื่อพัฒนาการจัดประสบการณ์การเรียนรู้สำหรับครูปฐมวัย สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเชียงใหม่ เขต 3 กลุ่มผู้ให้ข้อมูล ได้มาจากการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ตามเกณฑ์ที่ตั้งไว้ คือ ผู้บริหารสถานศึกษา จำนวน 6 คน รองผู้บริหารสถานศึกษา จำนวน 1 คน ศึกษานิเทศก์ จำนวน 1 คน หัวหน้างานวิชาการ จำนวน 2 คน รวมทั้งสิ้น จำนวน 9 คน วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล คือ การประชุมเชิงปฏิบัติการ โดยผู้วิจัยนำข้อมูลจากขั้นตอนที่ 1 และขั้นตอนที่ 2 มาจัดทำร่างคู่มือการนิเทศภายในเพื่อพัฒนาการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ สำหรับครูปฐมวัย เครื่องมือในการเก็บข้อมูล คือ วาระการประชุมเชิงปฏิบัติการและแบบบันทึกการประชุมเชิงปฏิบัติการ การวิเคราะห์ข้อมูล โดยการประชุมเชิงปฏิบัติการพร้อมทั้งสรุปการประชุมแบบอุปนัย จากผลการแลกเปลี่ยนเรียนรู้

ตอนที่ 2 การตรวจสอบคู่มือการนิเทศภายในเพื่อพัฒนาการจัดประสบการณ์การเรียนรู้สำหรับครูปฐมวัย สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเชียงใหม่ เขต 3 กลุ่มผู้ให้ข้อมูล ได้มาจากการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ตามเกณฑ์ที่ตั้งไว้ คือ ผู้บริหารสถานศึกษา จำนวน 6 คน รองผู้บริหารสถานศึกษา จำนวน 1 คน ศึกษานิเทศก์ จำนวน 1 คน หัวหน้างานวิชาการ จำนวน 2 คน รวมทั้งสิ้น จำนวน 9 คน เครื่องมือในการเก็บข้อมูล คือ แบบตรวจสอบคุณภาพ 2 ด้าน ได้แก่ ความถูกต้อง และความเหมาะสม การวิเคราะห์ข้อมูล คือ การลงคะแนนฉันทามติ (Consensus Rating) โดยกำหนดเกณฑ์ผ่านหรือไม่ผ่าน ดังนี้ ร้อยละเห็นพ้อง ≥ 80% ถือว่าผ่าน ส่วน ร้อยละเห็นพ้อง < 80% ถือว่า ไม่ผ่าน ซึ่งผลการประเมินพบว่า ร้อยละเห็นพ้องสูงกว่า 80% ในทุกข้อ จึงสรุปได้ว่าคู่มือ ผ่านทุกด้านตามเกณฑ์ที่กำหนด

ผลการวิจัย

คู่มือการนิเทศภายในเพื่อพัฒนาการจัดประสบการณ์การเรียนรู้สำหรับครูปฐมวัย สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเชียงใหม่ เขต 3 มีผลการวิจัย ดังนี้

1. การศึกษาความต้องการจำเป็นเกี่ยวกับการนิเทศภายในเพื่อพัฒนาการจัดประสบการณ์การเรียนรู้สำหรับครูปฐมวัย สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเชียงใหม่ เขต 3 ปรากฏผลการวิจัย ดังนี้

ตารางที่ 1 แสดงค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของสภาพปัจจุบัน สภาพที่พึงประสงค์ และความต้องการจำเป็น เกี่ยวกับการนิเทศภายในเพื่อพัฒนาการจัดประสบการณ์การเรียนรู้สำหรับครูปฐมวัย สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเชียงใหม่ เขต 3 ภาพรวมทั้งหมดของขั้นตอนการนิเทศภายใน 6 ขั้นตอน

รายการ	สภาพปัจจุบัน (n = 219)			สภาพที่พึงประสงค์ (n = 219)			$PNI_{modified}$	อันดับ
	$\bar{x}$	S.D.	แปลผล	$\bar{x}$	S.D.	แปลผล		
ขั้นตอนที่ 1 การวางแผนการนิเทศภายใน	3.10	0.30	ปานกลาง	4.52	0.45	มากที่สุด	0.46	6
ขั้นตอนที่ 2 การเตรียมและให้ความรู้ก่อนการนิเทศภายใน	2.85	0.29	ปานกลาง	4.75	0.45	มากที่สุด	0.67	1
ขั้นตอนที่ 3 การปฏิบัติการนิเทศภายใน	2.95	0.33	ปานกลาง	4.65	0.45	มากที่สุด	0.58	4
ขั้นตอนที่ 4 การสร้างเสริมขวัญและกำลังใจในการนิเทศภายใน	2.90	0.32	ปานกลาง	4.68	0.47	มากที่สุด	0.61	3
ขั้นตอนที่ 5 การประเมินผลการนิเทศภายใน	2.98	0.34	ปานกลาง	4.60	0.45	มากที่สุด	0.54	5
ขั้นตอนที่ 6 การรายงานสะท้อนผลและปรับปรุงแก้ไขการนิเทศภายใน	2.88	0.33	ปานกลาง	4.70	0.47	มากที่สุด	0.63	2
โดยรวม	**2.94**	**0.32**	**ปานกลาง**	**4.65**	**0.46**	**มากที่สุด**	**0.58**	

จากตารางที่ 1 พบว่า ประเด็นที่มีความต้องการจำเป็นสูงสุด คือ ขั้นตอนที่ 2 การเตรียมและให้ความรู้ก่อนการนิเทศภายใน อันดับที่สอง คือ ขั้นตอนที่ 6 การรายงานสะท้อนผลและปรับปรุงแก้ไขการนิเทศภายใน ($PNI_{modified}$ = 0.63) อันดับที่สาม ขั้นตอนที่ 4 การสร้างเสริมขวัญและกำลังใจในการนิเทศภายใน ($PNI_{modified}$ = 0.61) อันดับที่ 4 ขั้นตอนที่ 3 การปฏิบัติการนิเทศภายใน ($PNI_{modified}$ = 0.58) อันดับที่ 5 ขั้นตอนที่ 5 การประเมินผลการนิเทศภายใน ($PNI_{modified}$ = 0.54) ขณะที่ขั้นตอนที่มีค่าความต้องการจำเป็นต่ำที่สุด คือ ขั้นตอนที่ 1 การวางแผนการนิเทศภายใน ($PNI_{modified}$ = 0.46)

2. การศึกษาแนวทางการนิเทศภายในเพื่อพัฒนาการจัดประสบการณ์การเรียนรู้สำหรับครูปฐมวัยของโรงเรียนที่มีแนวปฏิบัติที่ดี พบว่า แนวทางการนิเทศภายในเพื่อพัฒนาการจัดประสบการณ์การเรียนรู้สำหรับครูปฐมวัยของโรงเรียนที่มีแนวปฏิบัติที่ดี มีการดำเนินงานอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง โดยครอบคลุม 6 ขั้นตอนหลักของการนิเทศภายใน ดังนี้

2.1 ขั้นตอนที่ 1 การวางแผนการนิเทศภายในเพื่อพัฒนาการจัดประสบการณ์การเรียนรู้สำหรับครูปฐมวัย กระบวนการนิเทศเริ่มจากผู้บริหารและครูประชุมร่วมกำหนดวัตถุประสงค์โดยใช้ผลประเมินเดิมและความต้องการจำเป็น ปรับเป้าหมายให้สอดคล้องกับบริบทและแผนพัฒนา จากนั้นดำเนิน Lesson Study แบบมีส่วนร่วม ครูออกแบบกิจกรรม ผู้บริหารสนับสนุนทรัพยากร สอน - สังเกต - สะท้อนผลร่วมกัน และเลือกรูปแบบนิเทศผสม เช่น เพื่อนช่วยเพื่อน พร้อมประชุมทำความเข้าใจก่อนดำเนินการขั้นต่อไป

2.2 ขั้นตอนที่ 2 การเตรียมและให้ความรู้ก่อนการนิเทศภายในเพื่อพัฒนาการจัดประสบการณ์การเรียนรู้สำหรับครูปฐมวัย เริ่มด้วยการประชุมชี้แจงกรอบการนิเทศ เปิดโอกาสแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ซักถาม และวิเคราะห์บริบทโรงเรียนเพื่อสร้างความเข้าใจร่วมกัน ควรเชิญผู้เชี่ยวชาญจากภายนอกหรือครูที่มีประสบการณ์มาให้ความรู้แก่บุคลากร จัดอบรมเชิงปฏิบัติการให้ครูฝึกปฏิบัติจริง

2.3 ขั้นตอนที่ 3 การปฏิบัติการนิเทศภายในเพื่อพัฒนาการจัดประสบการณ์การเรียนรู้สำหรับครูปฐมวัย ผู้เริ่มด้วยการประชุมทบทวนรูปแบบ วิธีการ ปฏิทิน และประเด็นการเก็บข้อมูลให้บุคลากรรับทราบ ผู้นิเทศสังเกตการณ์ร่วมกับหัวหน้าระดับและผู้รับการนิเทศ ผู้บริหารให้ข้อเสนอแนะตามความเหมาะสม ครูดำเนินกิจกรรมตามแผน หัวหน้าบันทึกพฤติกรรมเด็กและให้คำแนะนำไม่เป็นทางการ พร้อมจัดนิเทศแบบเพื่อนช่วยเพื่อนเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การนิเทศดำเนินตามแผนและปฏิทินอย่างเป็นระบบ พร้อมส่งเสริมการนิเทศเชิงรุกและนำเทคโนโลยีมาใช้ทั้งการนิเทศทางไกลและการเข้าเยี่ยมชั้นเรียนจริง

2.4 ขั้นตอนที่ 4 การสร้างเสริมขวัญและกำลังใจในการนิเทศภายในเพื่อพัฒนาการจัดประสบการณ์การเรียนรู้สำหรับครูปฐมวัย เป็นการส่งเสริมบรรยากาศเชิงบวก โดยผู้บริหารและหัวหน้าระดับจัดสภาพแวดล้อมนิเทศเป็นมิตร ใช้ถ้อยคำเชิงบวกให้ข้อเสนอแนะสร้างสรรค์ ครูสะท้อนความรู้สึกและมีกิจกรรมสานสัมพันธ์ ส่วนการยกย่องครูต้นแบบ ผู้บริหารกำหนดเกณฑ์ ผู้นิเทศบันทึกพฤติกรรมดี หัวหน้าระดับเสนอชื่อ และครูนำเสนอแนวปฏิบัติในเวทีวิชาการ ผู้บริหารติดตามและจัดกิจกรรมแลกกำลังใจ พร้อมส่งเสริมชุมชนเข้าร่วมเชิดชูครูและจัดนิทรรศการร่วมกับนักเรียน

2.5 ขั้นตอนที่ 5 การประเมินผลการนิเทศภายในเพื่อพัฒนาการจัดประสบการณ์การเรียนรู้สำหรับครูปฐมวัย ซึ่งผู้บริหารและผู้นิเทศร่วมวิเคราะห์ผลเพื่อติดตามประเด็นสำคัญ หัวหน้าระดับชั้นออกแบบระบบติดตามต่อเนื่อง ผู้นิเทศจัดแบบบันทึก ปฏิทิน และช่องทางรายงานผลที่คล่องตัว เช่น ออนไลน์หรือประชุมย่อย การติดตามใช้ข้อมูลเยี่ยมชั้นเรียน สังเกตการณ์ และสนทนากับครู เพื่อนำมาประชุมสะท้อนผล

2.6 ขั้นตอนที่ 6 การรายงานสะท้อนผลและปรับปรุงแก้ไขการนิเทศภายใน เพื่อพัฒนาการจัดประสบการณ์การเรียนรู้สำหรับครูปฐมวัย ผู้นิเทศสรุปผลนิเทศรายบุคคลและรายกลุ่มเป็นรายงาน หัวหน้าระดับชั้นจัดประชุมสะท้อนผลรายชั้นเรียน ผู้บริหารนำเสนอสรุปต่อที่ประชุมใหญ่และเผยแพร่รายงานให้ครูรับทราบ ผู้นิเทศจัดแบบประเมินความพึงพอใจ หัวหน้าระดับชั้นและผู้บริหารรวบรวมข้อเสนอแนะเพื่อปรับปรุงกระบวนการ ข้อมูลสะท้อนผลจะนำไปปรับแผนการนิเทศรอบถัดไป

และเงื่อนไขความสำเร็จ ได้แก่ ผู้บริหารสถานศึกษาและครูตระหนักและให้ความสำคัญกับการนิเทศภายในจึงเกิดความพร้อมทั้งด้านบุคลากร งบประมาณ วัสดุ/เทคโนโลยี และการจัดการ มีการกำหนดนโยบายและแผนการนิเทศปฏิบัติตามแผนอย่างเป็นระบบ พร้อมระบบติดตาม ประเมินผล และปรับปรุงกระบวนการอย่างต่อเนื่อง ทำให้การนิเทศภายในมีประสิทธิภาพและสอดคล้องกับเป้าหมายการพัฒนาคุณภาพการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ของครูปฐมวัย

3. ผลการสร้างและตรวจสอบคู่มือการนิเทศภายในเพื่อพัฒนาการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ สำหรับครูปฐมวัย สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเชียงใหม่ เขต 3 ประกอบด้วย 2 ตอน ได้แก่

3.1 ตอนที่ 1 การสร้างคู่มือการนิเทศภายในเพื่อพัฒนาการจัดประสบการณ์การเรียนรู้สำหรับครูปฐมวัย สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเชียงใหม่ เขต 3 โดยกำหนดให้มีองค์ประกอบของคู่มือประกอบด้วย 4 ส่วน คือ 1) ส่วนที่ 1 บทนำ ได้แก่ ที่มาและความสำคัญ วัตถุประสงค์ของคู่มือขอบเขตของการนิเทศ หน้าที่ความรับผิดชอบของผู้เกี่ยวข้องกับการนิเทศ 2) ส่วนที่ 2 ขั้นตอนการปฏิบัติงาน ได้แก่ ขั้นตอนการปฏิบัติการนิเทศภายใน 6 ขั้นตอน 3) ส่วนที่ 3 เงื่อนไขความสำเร็จ ได้แก่ ด้านบุคลากร (Man) ด้านงบประมาณ (Money) ด้านวัสดุ อุปกรณ์ และเทคโนโลยี (Material) ด้านการจัดการ (Management) และ 4) ส่วนที่ 4 ภาคผนวก ได้แก่ แบบฟอร์มที่ใช้ เอกสารบันทึกข้อมูล

3.2 ตอนที่ 2 ผลการตรวจสอบร่างคู่มือการนิเทศภายในเพื่อพัฒนาการจัดประสบการณ์การเรียนรู้สำหรับครูปฐมวัย สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเชียงใหม่ เขต 3 ดำเนินการโดยผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 9 คน โดยประเมินใน 2 ด้าน ได้แก่ ความถูกต้อง (Accuracy) และ ความเหมาะสม (Appropriateness) โดยใช้การลงคะแนนฉันทามติ (Consensus) รายละเอียดผลการตรวจสอบแต่ละข้อ แสดงเป็น ค่าเฉลี่ย (Mean), มัธยฐาน (Median) และร้อยละของผู้เชี่ยวชาญที่เห็นพ้อง (≥ 4) ดังปรากฏใน ตารางที่ 2

ตารางที่ 2 ผลการตรวจสอบร่างคู่มือการนิเทศภายในเพื่อพัฒนาการจัดประสบการณ์การเรียนรู้สำหรับครูปฐมวัย สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเชียงใหม่ เขต 3

ประเด็นการตรวจสอบ	ค่าเฉลี่ย (Mean)	มัธยฐาน (Median)	ร้อยละเห็นพ้อง	ผ่าน/ไม่ผ่าน
ส่วนที่ 1 บทนำ	5	5	100%	ผ่าน
ส่วนที่ 2 ขั้นตอนการปฏิบัติงาน	4.89	5	100%	ผ่าน
ส่วนที่ 3 เงื่อนไขความสำเร็จ	5	5	100%	ผ่าน
ส่วนที่ 4 ภาคผนวก	5	5	100%	ผ่าน

จากตารางที่ 2 พบว่า ผู้เชี่ยวชาญทั้ง 9 คนให้คะแนนความถูกต้องและความเหมาะสมของร่างคู่มือการนิเทศภายในเพื่อพัฒนาการจัดประสบการณ์การเรียนรู้สำหรับครูปฐมวัย สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเชียงใหม่ เขต 3 ในทุกส่วนอยู่ในระดับสูง (ค่าเฉลี่ย 4.89 - 5.00; มัธยฐาน 5) และร้อยละเห็นพ้องตั้งแต่ 100% ซึ่งแสดงให้เห็นว่า คู่มือดังกล่าวผ่านฉันทามติ (Consensus) ในทุกประเด็นการตรวจสอบ

อภิปรายผล

การศึกษาวิจัยเรื่อง คู่มือการนิเทศภายในเพื่อพัฒนาการจัดประสบการณ์การเรียนรู้สำหรับครูปฐมวัย สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเชียงใหม่ เขต 3 อภิปรายผลการวิจัยได้ ดังนี้

1. ผลการศึกษาความต้องการจำเป็นเกี่ยวกับการนิเทศภายในเพื่อพัฒนาการจัดประสบการณ์การเรียนรู้สำหรับครูปฐมวัยสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเชียงใหม่ เขต 3 จะเห็นได้ว่าความต้องการจำเป็นสูงสุดของการนิเทศภายในเพื่อพัฒนาการจัดประสบการณ์การเรียนรู้สำหรับครูปฐมวัย คือ การเตรียมและให้ความรู้ก่อนการนิเทศภายใน ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญของการเสริมสร้างความเข้าใจและความพร้อมให้แก่ครูก่อนเข้าสู่กระบวนการนิเทศจริง ซึ่งบริบทของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเชียงใหม่ เขต 3 ซึ่งมีโรงเรียนขนาดเล็กจำนวนมาก และมีครูปฐมวัยที่เพิ่งบรรจุใหม่หรือโยกย้ายเข้ามาปฏิบัติงานจากพื้นที่อื่นจำนวนหนึ่ง ทำให้ครูปฐมวัยหลายคนยังขาดความมั่นใจและความเข้าใจในหลักการนิเทศเชิงพัฒนา การให้ความรู้และเตรียมความพร้อมก่อนการนิเทศจึงเป็นสิ่งจำเป็นเพื่อสร้างแนวทางการปฏิบัติที่ถูกต้องและมีมาตรฐานร่วมกัน สอดคล้องกับ Alsaleh, A. et al. ที่ระบุว่า การใช้กลยุทธ์ Peer Coaching สามารถช่วยพัฒนาทักษะ ความมั่นใจและการปรับตัวของครูก่อนปฏิบัติงานจริง (Alsaleh, A. et al., 2017) ทั้งนี้ แม้ว่าการวางแผนการนิเทศภายใน จะเป็นประเด็นที่มีความต้องการจำเป็นน้อยที่สุด แต่ผลลัพธ์ดังกล่าวสะท้อนว่าผู้บริหารได้ดำเนินการวางแผนไว้แล้วอย่างชัดเจน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ สายวินิตย์ ดวงสนาม และพิมลพรรณ เพชรสมบัติ ที่ระบุว่า การวางแผน การกำหนดวัตถุประสงค์ ตารางการออกนิเทศ และการระบุหน้าที่ความรับผิดชอบของผู้นิเทศและผู้รับการนิเทศอย่างชัดเจน ทำให้ครูผู้สอนรับทราบแนวทางการปฏิบัติงานอยู่ก่อนแล้ว (สายวินิตย์ ดวงสนาม และพิมลพรรณ เพชรสมบัติ, 2563)

2. ผลการศึกษาแนวทางการนิเทศภายในเพื่อพัฒนาการจัดประสบการณ์การเรียนรู้สำหรับครูปฐมวัยของโรงเรียนที่มีแนวปฏิบัติที่ดี จะเห็นได้ว่า โรงเรียนที่มีแนวปฏิบัติที่ดีด้านการนิเทศภายในมีการบูรณาการกระบวนการนิเทศภายในทั้ง 6 ขั้นตอนอย่างเป็นระบบ โดยสามารถสรุปได้ ดังนี้ 1) การวางแผนการนิเทศภายในเพื่อพัฒนาการจัดประสบการณ์การเรียนรู้สำหรับครูปฐมวัย โดยกระบวนการนิเทศเริ่มจากผู้บริหารและครูประชุมร่วมกำหนดวัตถุประสงค์โดยใช้ผลประเมินเดิมและความต้องการจำเป็น พร้อมทั้งปรับเป้าหมายให้สอดคล้องกับบริบทและแผนพัฒนา กระบวนการดังกล่าว สอดคล้องกับ ปิยนุช กาญจนะกันโห และการันต์ กิจระการ ที่ระบุว่า การวางแผนการนิเทศภายในเริ่มต้นจากการประชุมร่วมของผู้บริหารและครู เพื่อสำรวจปัญหาในการจัดการเรียนการสอนและความต้องการด้านการนิเทศ โดยอาศัยข้อมูลสารสนเทศของโรงเรียน รวมถึงนโยบายจากต้นสังกัดเพื่อเป็นพื้นฐานในการกำหนดแนวทางในการวางขั้นตอนการดำเนินงานนิเทศในลักษณะโครงการ และจัดทำแผนนิเทศบรรจุไว้ในแผนปฏิบัติการประจำปีของโรงเรียน (ปิยนุช กาญจนะกันโห และการันต์ กิจระการ, 2562) 2) การเตรียมและให้ความรู้ก่อนการนิเทศภายในเพื่อพัฒนาการจัดประสบการณ์การเรียนรู้สำหรับครูปฐมวัย เริ่มต้นด้วยการประชุม

ชี้แจงกรอบการนิเทศ เปิดโอกาสแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ซักถาม และวิเคราะห์บริบทโรงเรียนเพื่อสร้างความเข้าใจร่วมกัน ควรเชิญผู้เชี่ยวชาญจากภายนอกหรือครูที่มีประสบการณ์มาให้ความรู้แก่บุคลากร จัดอบรมเชิงปฏิบัติการให้ครูฝึกปฏิบัติจริง พร้อมทั้งรับข้อเสนอแนะ และให้หัวหน้าติดตามผลเพื่อพัฒนาต่อเนื่อง ซึ่งสอดคล้องกับ วัลลิภา สมฤทธิ์ และคณะ ที่ระบุว่า ก่อนการนิเทศควรให้ความรู้ ความเข้าใจขอบข่ายของการนิเทศภายใน และเชิญผู้เชี่ยวชาญจากภายนอกมาให้ความรู้ หรือครูที่มีประสบการณ์แก่บุคลากรในโรงเรียน (วัลลิภา สมฤทธิ์ และคณะ, 2564) 3) การปฏิบัติการนิเทศภายในเพื่อพัฒนาการจัดประสบการณ์การเรียนรู้สำหรับครูปฐมวัย เริ่มจากการประชุมทบทวนรูปแบบ วิธีการ ปฏิทิน และประเด็นการเก็บข้อมูลให้บุคลากรรับทราบ จากนั้นผู้นิเทศสังเกตการณ์ร่วมกับหัวหน้าระดับและผู้รับการนิเทศ ผู้บริหารให้ข้อเสนอแนะตามความเหมาะสม ครูดำเนินกิจกรรมตามแผน ผู้นิเทศจัดการนิเทศชั้นเรียนแบบเพื่อนช่วยเพื่อนเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การนิเทศดำเนินตามแผนและปฏิทินอย่างเป็นระบบ พร้อมส่งเสริมการนิเทศเชิงรุกและนำเทคโนโลยีมาใช้ทั้งการนิเทศทางไกลและการเข้ายี่ยมชั้นเรียนจริง สอดคล้องกับ ภาณุวัฒน์ แก้วพุฒ และคณะ ที่ระบุว่า สถานศึกษาควรจัดประชุมเตรียมความพร้อม โดยร่วมกันออกแบบและจัดเตรียมเครื่องมือ รวมทั้งกำหนดขั้นตอนการดำเนินงานตามวงจร PDCA ได้แก่ การวางแผน (Plan) การปฏิบัติ (Do) การตรวจสอบประเมินผล (Check) การนำผลมาปรับปรุงพัฒนา (Act) และการรายงานผลต่อผู้ที่เกี่ยวข้อง (Accountability) ควบคู่กับการจัดให้ความรู้และทำความเข้าใจแก่ผู้เกี่ยวข้องอย่างต่อเนื่อง อย่างน้อยเดือนละ 1 ครั้ง หรือมากกว่านั้น (ภาณุวัฒน์ แก้วพุฒ และคณะ, 2567) 4) การสร้างเสริมขวัญและกำลังใจในการนิเทศภายในเพื่อพัฒนาการจัดประสบการณ์การเรียนรู้สำหรับครูปฐมวัย เป็นการส่งเสริมบรรยากาศเชิงบวก โดยผู้บริหารและหัวหน้าระดับจัดสภาพแวดล้อมนิเทศเป็นมิตร ใช้ถ้อยคำเชิงบวกให้ข้อเสนอแนะสร้างสรรค์ ครูสะท้อนความรู้สึกและมีกิจกรรมสานสัมพันธ์ ส่วนการยกย่องครูต้นแบบ ผู้บริหารกำหนดเกณฑ์ ผู้นิเทศบันทึกพฤติกรรมดี หัวหน้าระดับเสนอชื่อ และครูนำเสนอแนวปฏิบัติในเวทีวิชาการ หัวหน้าระดับให้แรงบันดาลใจ ผู้บริหารติดตามและจัดกิจกรรมแลกกำลังใจ พร้อมส่งเสริมชุมชนเข้าร่วมเชิดชูครูและจัดนิทรรศการร่วมกับนักเรียน กระบวนการดังกล่าว สอดคล้องกับ วัลลิภา สมฤทธิ์ และคณะ ที่ระบุว่า การสร้างแรงจูงใจทางบวกและทัศนคติที่ดีต่อการนิเทศภายใน การชมเชยและให้คำแนะนำอย่างกัลยาณมิตร และให้คำแนะนำข้อนิเทศโดยสร้างแรงผลักดันให้ครูผู้สอนเกิดการเปลี่ยนแปลงเพื่อจะพัฒนาการจัดการเรียนการสอนที่ดียิ่งขึ้น (วัลลิภา สมฤทธิ์ และคณะ, 2564) 5) การประเมินผลการนิเทศภายในเพื่อพัฒนาการจัดประสบการณ์การเรียนรู้สำหรับครูปฐมวัย ซึ่งผู้บริหารและผู้นิเทศร่วมวิเคราะห์ผลเพื่อติดตามประเด็นสำคัญ หัวหน้าระดับชั้นออกแบบระบบติดตามต่อเนื่อง ผู้นิเทศจัดแบบบันทึก ปฏิทิน และช่องทางรายงานผลที่คล่องตัว เช่น ออนไลน์หรือประชุมย่อย การติดตามใช้ข้อมูลเยี่ยมชั้นเรียน สังเกตการณ์ และสนทนากับครู เพื่อนำมาประชุมสะท้อนผลร่วม ส่วนการรายงาน ผู้นิเทศจัดรายงานสรุปจุดเด่นและข้อเสนอแนะ ผู้บริหารนำเสนอให้ครูรับทราบและเก็บเป็นคลังข้อมูลสำหรับวางแผนพัฒนาต่อไป กระบวนการดังกล่าว สอดคล้องกับ ธีระภัทร พินิจมนตรี และชยากานต์ เรืองสุวรรณ ที่ระบุว่า การประเมินผลการนิเทศภายในดำเนินอย่างเป็นระบบ โดยผู้บริหารตั้งคณะกรรมการประเมินให้สอดคล้องกับเป้าหมาย และสื่อสารผลให้บุคลากรทุกคนรับทราบเพื่อนำไปพัฒนา ปรับปรุงงาน ทั้งยังร่วมกันพัฒนาเครื่องมือประเมินที่ใช้เทคโนโลยีและส่งเสริมการประเมินตนเองและประเมินเพื่อน เพื่อใช้ข้อมูลเปรียบเทียบและต่อยอดสู่การพัฒนาการนิเทศในรอบต่อไป (ธีระภัทร พินิจมนตรี และชยากานต์ เรืองสุวรรณ, 2567) และ 6) การรายงานสะท้อนผลและปรับปรุงแก้ไขการนิเทศภายในเพื่อพัฒนาการจัดประสบการณ์การเรียนรู้สำหรับครูปฐมวัย

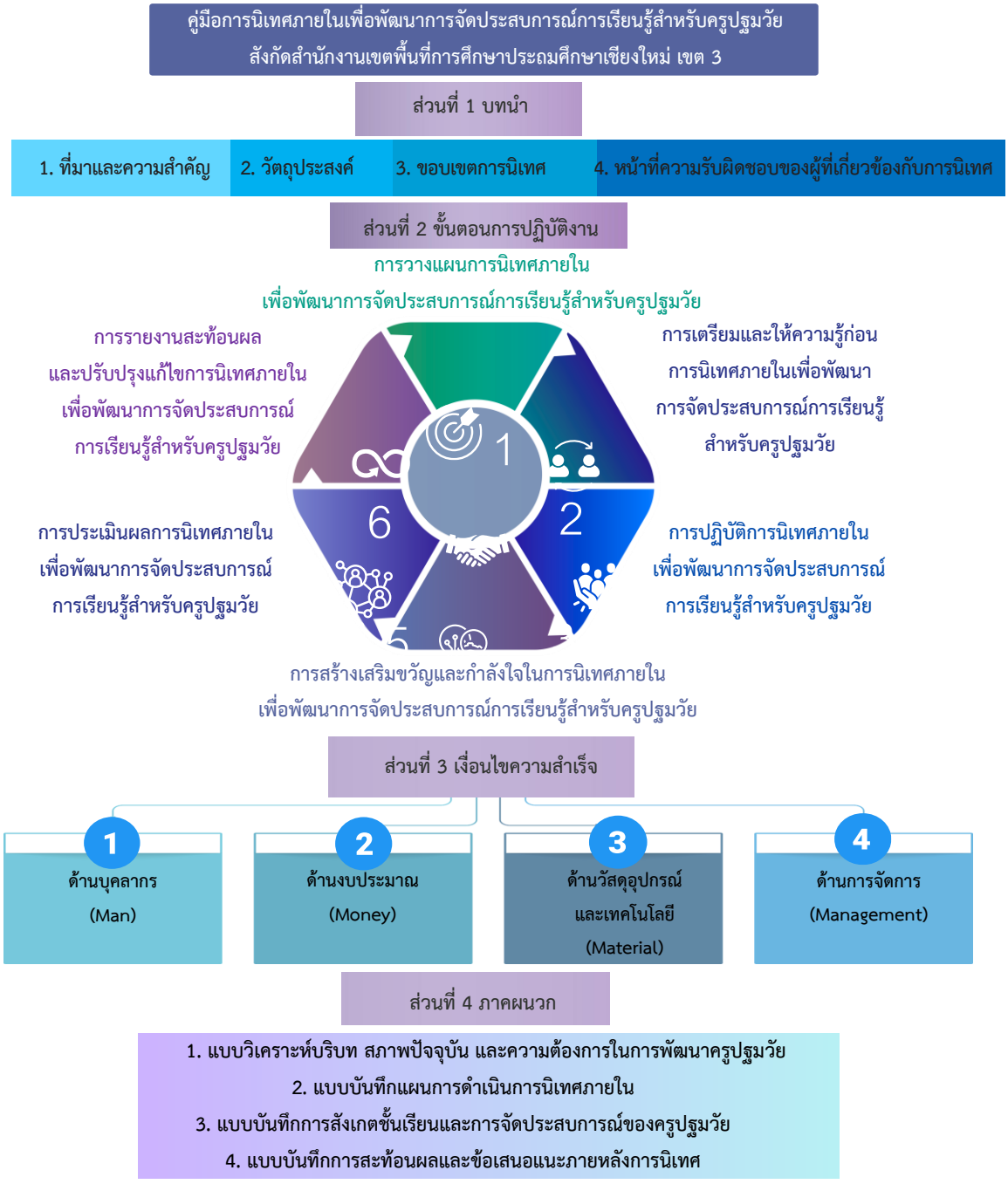
โดยผู้นิเทศสรุปผลนิเทศรายบุคคลและรายกลุ่มเป็นรายงาน หัวหน้าระดับชั้นจัดประชุมสะท้อนผลรายชั้นเรียน ผู้บริหารนำเสนอสรุปต่อที่ประชุมใหญ่และเผยแพร่รายงานให้ครูรับทราบ ผู้นิเทศจัดแบบประเมินความพึงพอใจ หัวหน้าระดับชั้นและผู้บริหารรวบรวมข้อเสนอแนะเพื่อปรับปรุงกระบวนการ ข้อมูลสะท้อนผลจะนำไปปรับแผนการนิเทศรอบถัดไป โดยผู้บริหารร่วมกับผู้นิเทศและหัวหน้าระดับชั้นปรับปฏิทิน กิจกรรม และวิธีการให้สอดคล้องกับข้อเสนอแนะ พร้อมสนับสนุนทดลองแนวทางใหม่เพื่อพัฒนาคู่มือการนิเทศภายใน กระบวนการดังกล่าว สอดคล้องกับ จริยา ศรีชนะ และสิวะกรณ์ กฤษณสุวรรณ ที่ระบุว่า มีการแต่งตั้งคณะกรรมการนิเทศภายในสถานศึกษา จัดประกวดนวัตกรรมการนิเทศ จัดเวทีวิชาการ หรือกิจกรรม PLC ในการเรียนรู้ร่วมกัน สังเคราะห์นวัตกรรมที่ประสบผลสำเร็จ จัดทำรายงานผลและเผยแพร่ผลการนิเทศ การประกาศเชิดชูเกียรติการดำเนินการนิเทศภายในสถานศึกษาที่ประสบผลสำเร็จและการเผยแพร่นวัตกรรมที่ประสบผลสำเร็จ (จริยา ศรีชนะ และสิวะกรณ์ กฤษณสุวรรณ, 2564) ส่วนสุดท้าย คือ เงื่อนไขความสำเร็จ ได้แก่ ผู้บริหารสถานศึกษาและครูตระหนักและให้ความสำคัญกับการนิเทศภายใน จึงเกิดความพร้อมทั้งด้านบุคลากร งบประมาณ วัสดุ/เทคโนโลยี และการจัดการ มีการกำหนดนโยบายและแผนการนิเทศ ปฏิบัติตามแผนอย่างเป็นระบบ พร้อมระบบติดตาม ประเมินผล และปรับปรุงกระบวนการอย่างต่อเนื่อง ทำให้การนิเทศภายในมีประสิทธิภาพและสอดคล้องกับเป้าหมายการพัฒนาคุณภาพการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ของครูปฐมวัย ซึ่งสอดคล้องกับ ยุทธศักดิ์ หาดเคลือบ และคณะ ที่ระบุว่า เงื่อนไขความสำเร็จ คือ ผู้บริหารสถานศึกษาและครูตระหนักและให้ความสำคัญกับการนิเทศภายใน ทำให้เกิดความพร้อมในการดำเนินการนิเทศอย่างเต็มประสิทธิภาพ โดยมีการกำหนดนโยบายและแผนการนิเทศ ปฏิบัติตามแผนอย่างเป็นระบบ มีการประเมินผลการนิเทศ และนำผลที่ได้ไปปรับปรุงและพัฒนากระบวนการนิเทศอยู่เสมอ (ยุทธศักดิ์ หาดเคลือบ และคณะ, 2564)

3. คู่มือการนิเทศภายในเพื่อพัฒนาการจัดประสบการณ์การเรียนรู้สำหรับครูปฐมวัยที่พัฒนาขึ้นมีความครบถ้วนเป็นระบบ และสามารถนำไปใช้ได้จริงในบริบทของสถานศึกษาในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเชียงใหม่ เขต 3 โดยคู่มือประกอบด้วย 4 ส่วนหลัก ได้แก่ 1) บทนำ ระบุที่มา วัตถุประสงค์ ขอบเขต และบทบาทหน้าที่ของผู้เกี่ยวข้อง 2) ขั้นตอนการดำเนินงาน ครอบคลุมกระบวนการนิเทศภายในทั้ง 6 ขั้นตอน ตั้งแต่การวางแผน การดำเนินการ การติดตาม จนถึงการรายงานและปรับปรุงแก้ไข 3) เงื่อนไขความสำเร็จ ซึ่งระบุปัจจัยสนับสนุนด้านบุคลากร งบประมาณ วัสดุ อุปกรณ์ และการบริหารจัดการ และ 4) ภาคผนวก รวบรวมเครื่องมือและเอกสารที่จำเป็นต่อการนิเทศ โครงสร้างดังกล่าวสะท้อนว่าคู่มือมีความชัดเจน ครอบคลุม และสอดคล้องกับ พิชามญชุ์ ขลิบเงิน ที่ระบุว่า คู่มือที่จัดทำอย่างเป็นระบบ มีขั้นตอน สามารถยกระดับคุณภาพครูและผลสัมฤทธิ์ของผู้เรียนได้จริง (พิชามญชุ์ ขลิบเงิน, 2567) รวมถึง ศุภรัตน์ จิระโสภา และคณะ ที่ระบุว่า การพัฒนาคู่มือการนิเทศภายใน โดยผ่านการตรวจสอบความสอดคล้องเชิงเนื้อหาจากผู้เชี่ยวชาญ ช่วยให้คู่มือมีความเหมาะสมและเป็นมาตรฐานในการปฏิบัติ (ศุภรัตน์ จิระโสภา และคณะ, 2564)

องค์ความรู้ใหม่

จากการวิจัยนี้ พบองค์ความรู้ใหม่ คือ คู่มือการนิเทศภายในเพื่อพัฒนาการจัดประสบการณ์การเรียนรู้สำหรับครูปฐมวัย สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเชียงใหม่ เขต 3 ที่สอดคล้องกับบริบทของพื้นที่ โดยมีองค์ประกอบที่เป็นระบบและครอบคลุม 4 ส่วนหลัก โดยในส่วนที่ 1 บทนำ อธิบายที่มา ความสำคัญ วัตถุประสงค์

และขอบเขต เพื่อกำหนดแนวทางการดำเนินงานที่ชัดเจน ส่วนที่ 2 ขั้นตอนการปฏิบัติงาน ครอบคลุมกระบวนการนิเทศภายใน 6 ขั้นตอน ที่เชื่อมโยงกันอย่างเป็นระบบ ส่วนที่ 3 เงื่อนไขความสำเร็จ เน้นปัจจัย 4 ประการ ได้แก่ บุคลากร งบประมาณ วัสดุอุปกรณ์และเทคโนโลยี และการจัดการที่มีการสื่อสารและติดตามต่อเนื่อง และส่วนที่ 4 ภาคผนวก รวบรวมเครื่องมือและแบบฟอร์มที่จำเป็น โดยเน้นการทำงานแบบมีส่วนร่วม การนิเทศเชิงกัลยาณมิตร และการสร้างวัฒนธรรมการเรียนรู้ร่วม (Professional Learning Community: PLC) อันจะนำไปสู่การยกระดับคุณภาพการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ของครูปฐมวัย และช่วยพัฒนาการศึกษาปฐมวัยอย่างยั่งยืนในเขตพื้นที่ต่อไป ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 องค์ประกอบคู่มือการนิเทศภายในเพื่อพัฒนาการจัดประสบการณ์การเรียนรู้สำหรับครูปฐมวัย สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเชียงใหม่ เขต 3

สรุปและข้อเสนอแนะ

สรุป การวิจัยเรื่อง คู่มือการนิเทศภายในเพื่อพัฒนาการจัดประสบการณ์การเรียนรู้สำหรับครูปฐมวัย สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเชียงใหม่ เขต 3 มีการดำเนินการเป็น 3 ระยะ พบว่า ในระยะที่ 1 การศึกษาความต้องการจำเป็นเกี่ยวกับการนิเทศภายใน ปรากฏว่า สภาพปัจจุบันของการดำเนินงานทั้ง 6 ขั้นตอน อยู่ในระดับปานกลาง ขณะที่สภาพที่พึงประสงค์อยู่ในระดับมากที่สุด ส่งผลให้ค่าดัชนีความต้องการจำเป็นโดยรวมอยู่ในระดับสูง โดยขั้นตอนที่มีความต้องการจำเป็นสูงที่สุด คือ การเตรียมและให้ความรู้ก่อนการนิเทศ ($PNI_{modified}$ = 0.67) ส่วนขั้นตอนที่มีความต้องการจำเป็นต่ำที่สุด คือ การวางแผนการนิเทศ ($PNI_{modified}$ = 0.46) ในระยะที่ 2 การศึกษาแนวทางการนิเทศภายในเพื่อพัฒนาการจัดประสบการณ์การเรียนรู้สำหรับครูปฐมวัยของโรงเรียนที่มีแนวปฏิบัติที่ดี พบว่า โรงเรียนที่มีประสิทธิผลด้านการนิเทศภายในมีการดำเนินงานครบถ้วนทั้ง 6 ขั้นตอน ได้แก่ การวางแผน การเตรียมและให้ความรู้ การปฏิบัติการนิเทศ การสร้างเสริมขวัญและกำลังใจ การประเมินผล และการรายงานสะท้อนผลและปรับปรุงแก้ไข โดยทุกขั้นตอนเน้นแนวคิดการนิเทศเชิงกัลยาณมิตร และการติดตามผลอย่างเป็นระบบ โรงเรียนต้นแบบใช้ทั้งการนิเทศโดยผู้บริหาร หัวหน้าระดับชั้น และการนิเทศแบบเพื่อนช่วยเพื่อน ผสานกับการอบรมเชิงปฏิบัติการและการสะท้อนผลร่วมกันอย่างสม่ำเสมอ ระยะที่ 3 การสร้างและตรวจสอบคู่มือการนิเทศภายใน พบว่า คู่มือที่พัฒนาขึ้นประกอบด้วย 4 ส่วน ได้แก่ บทนำ ขั้นตอนการปฏิบัติงาน เงื่อนไขความสำเร็จ และภาคผนวก โดยมีเงื่อนไขความสำเร็จ 4 ด้าน คือ บุคลากร งบประมาณ วัสดุอุปกรณ์และเทคโนโลยี และการจัดการ ผลการตรวจสอบโดยผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 9 คน ยืนยันว่าคู่มือมีความถูกต้องและเหมาะสมตามเกณฑ์ฉันทามติ ภาพรวมของผลการวิจัยชี้ว่าการพัฒนาการนิเทศภายในที่มีระบบ ชัดเจน มีแนวทางปฏิบัติที่เข้มแข็ง และมีการสนับสนุนด้านทรัพยากรและการบริหารจัดการอย่างเพียงพอ จะเอื้อต่อการพัฒนาครูปฐมวัยและการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น ข้อเสนอแนะสำหรับการนำผลการวิจัยไปใช้ สถานศึกษาควรนำคู่มือที่พัฒนาขึ้นไปใช้ในการดำเนินงานนิเทศภายใน โดยจัดให้มีการสังเกตชั้นเรียนการติดตามผล และการสะท้อนผลการปฏิบัติ พร้อมรวบรวมข้อเสนอแนะจากครูเพื่อนำไปปรับปรุงคู่มือและระบบนิเทศให้มีความชัดเจน สามารถปฏิบัติได้จริง และสอดคล้องกับบริบทของแต่ละโรงเรียน สำหรับข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป ควรศึกษาประสิทธิผลของคู่มือที่พัฒนาขึ้นในการยกระดับครูปฐมวัยเมื่อใช้จริงในสถานศึกษา เพื่อให้ได้หลักฐานเชิงประจักษ์สนับสนุนผลการวิจัย

เอกสารอ้างอิง

จริยา ศรีชนะ และสิวะกรณ์ กฤษณสุวรรณ. (2564). การพัฒนาแนวทางการนิเทศภายในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 27. วารสารการบริหารและนิเทศการศึกษา, 12(1), 16-26.

ธีระภัทร พินิจมนตรี และชยากานต์ เรืองสุวรรณ. (2567). แนวทางการพัฒนากระบวนการนิเทศภายในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษายโสธร เขต 1. วารสารการบริหารการศึกษา มมร. วิทยาเขตร้อยเอ็ด, 4(2), 228-241.

ปิยนุช กาญจนะกันโห และการันต์ กิจระการ. (2562). การพัฒนาแนวทางการนิเทศภายในแบบร่วมพัฒนาสำหรับสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสกลนคร เขต 2. วารสารบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร, 16(73), 188-195.

พิชามญชุ์ ขลิบเงิน. (2567). การจัดทำคู่มือการนิเทศภายในยุควิถีถัดไปเพื่อยกระดับผลสัมฤทธิ์ของโรงเรียนชุมชนบ้านฟ่อนวิทยา จังหวัดลำปาง. ใน วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา. มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

ภาณุวัฒน์ แก้วพุฒ และคณะ. (2567). แนวทางการเพิ่มประสิทธิภาพของการนิเทศ ติดตาม และประเมินผลโรงเรียนขนาดเล็กกลุ่มโรงเรียนฟากท่า สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุตรดิตถ์ เขต 2. Journal of Roi Kaensarn Academi, 9(9), 189-205.

ภีชาวิชญ์ ยางงาม. (2564). กระบวนการนิเทศภายในโรงเรียนบรรหารแจ่มใสวิทยา 3. ใน วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา. มหาวิทยาลัยศิลปากร.

ยุทธศักดิ์ หาดเคลือบ และคณะ. (2564). รูปแบบการนิเทศภายในของสถานศึกษาขนาดเล็ก สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุตรดิตถ์ เขต 1. Journal of Modern Learning Development, 6(4), 104-118.

วัลลิภา สมฤทธิ์ และคณะ. (2564). แนวทางการบริหารงานนิเทศภายในโรงเรียนในการจัดการเรียนรู้สังกัดสำนักงานสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาพะเยา เขต 2. วารสาร มจร เพชรบุรีปริทรรศน์, 4(1), 1-14.

ศุภรัตน์ จิระโสภา และคณะ. (2564). การพัฒนาคู่มือการนิเทศภายในของโรงเรียนในเครือข่ายท่าฉาง สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุราษฎร์ธานี เขต 2. วารสารบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร, 18(80), 23-32.

สายวินิตย์ ดวงสนาม และพิมลพรรณ เพชรสมบัติ. (2563). การนิเทศภายในสถานศึกษาของโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสระบุรี เขต 2. วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์, 8(1), 487-498.

สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเชียงใหม่ เขต 3. (2567). แผนพัฒนาคุณภาพการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2566 - 2570 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2567). เรียกใช้เมื่อ 3 สิงหาคม 2567 จาก https://www.cmarea3.go.th/2567/wpcontent/uploads/uploads/2024/06/O7-แผนยุทธศาสตร์หรือแผนพัฒนาหน่วยงาน-2567.pdf

สำนักวิชาการและมาตรฐานการศึกษา. (2560). หลักสูตรการศึกษาปฐมวัย พุทธศักราช 2560. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน.

สุนิสา สุวรรณรัตน์ และคณะ. (2565). การพัฒนาคู่มือการนิเทศภายในสำหรับโรงเรียนขนาดเล็ก สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาชุมพร เขต 2. วารสารรัชต์ภาคย์, 16(45),99-114.

สุวิมล ว่องวาณิช. (2548). การวิจัยประเมินความต้องการจำเป็น. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

Alsaleh, A. et al. (2017). Impact of peer coaching strategy on pre-service teachers' professional development growth in Kuwait. International Journal of Educational Research, 86, 36-49. https://doi.org/10.1016/j.ijer.2017.07.011.

Creswell, J. W. & Poth, C. N. (2017). Qualitative Inquiry & Research Design: Choosing Among Five Approache.s (4th ed.). Thousand Oaks, California: Sage.

Glickman, C. D. et al. (2018). Super Vision and instructional leadership: A developmental approach. (10th ed.). New York: Pearson.

Krejcie, R. V. & Morgan, D. W. (1970). Determining sample size for research activities. Educational and Psychological Measurement, 30(3), 607-610.

Likert, R. (1932). A technique for the measurement of attitude. Archives of Psychology, 22(140), 1-55.

Lincoln, Y. S. & Guba, E. G. (1985). Naturalistic Inquiry. Beverly Hills, California: Sage.

UNESCO. (2021). Right from the start: Build inclusive societies through inclusive early childhood education. Paris: UNESCO.

บทความวิจัย

รูปแบบกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐานเพื่อพัฒนาความฉลาดรู้ทางการเงินของเยาวชนมุสลิมในจังหวัดปัตตานี*

A COMMUNITY-BASED LEARNING ACTIVITY MODEL FOR ENHANCING FINANCIAL LITERACY AMONG MUSLIM YOUTH IN PATTANI PROVINCE

ธีรวีร์ พึ่งตำบล[1*], อับดุลเลาะ เจ๊ะหลง[1], ซัมซู สาอุ[2], หมะหมูด หะยีหมัด[2]

Theeravee Phuengtamblon[1*], Abdullah Chelong[1], Sumsoo Sau[2], Mahmood Hayeemad[2]

[1]คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตหาดใหญ่ สงขลา ประเทศไทย

[1]Faculty of Liberal Arts, Prince of Songkhla University, Hat Yai Campus, Songkhla, Thailand

[2]คณะวิทยาการอิสลาม มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี สงขลา ประเทศไทย

[2]Faculty of Islamic Sciences, Prince of Songkhla University, Pattani Campus, Songkhla, Thailand

[*]Corresponding author E-mail: teeravee1531@gmail.com

บทคัดย่อ

ความฉลาดรู้ทางการเงินเป็นทักษะที่จำเป็นสำหรับเยาวชนในศตวรรษที่ 21 โดยเฉพาะอย่างยิ่งในพื้นที่จังหวัดชายแดนใต้ของประเทศไทยที่มีบริบทสังคมและศาสนาอิสลามเป็นแกนกลางของการดำเนินชีวิต การบูรณาการหลักศาสนาอิสลามและการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมของชุมชนจึงเป็นแนวทางสำคัญที่ช่วยเสริมสร้างพฤติกรรมทางการเงินที่ดีในเยาวชน งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อพัฒนาและทดลองรูปแบบกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐานที่บูรณาการหลักศาสนาอิสลามในการส่งเสริมความฉลาดรู้ทางการเงินของเยาวชนมุสลิม และ 2) เพื่อประเมินผลการพัฒนาความฉลาดรู้ทางการเงินในกลุ่มเยาวชนมุสลิม ผ่านการใช้กิจกรรมการเรียนรู้เฉพาะทาง การวิจัยใช้การวิเคราะห์ออกแบบและพัฒนากิจกรรม ทดลอง และประเมินผลกับเยาวชนมุสลิม จำนวนกลุ่มทดลองที่มีระดับความฉลาดรู้ทางการเงินต่ำ 31 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ประกอบด้วย แบบประเมินความฉลาดรู้ทางการเงิน แบบประเมินความเหมาะสมของกิจกรรม และแบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณใช้สถิติได้แก่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ข้อมูลเชิงคุณภาพด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา ผลการวิจัยพบว่า 1) รูปแบบกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐานที่พัฒนาขึ้นและบูรณาการหลักศาสนาอิสลาม จำนวน 6 กิจกรรม ได้แก่ กิจกรรมเส้นทางเงินในชุมชน บันทึกฉันวันละบาท เงินยืมกับหนี้บุญ รู้สิทธิก่อนเสียเงิน แชร์ลูกโซ่สินเชื่อเถื่อน และกิจกรรมจากห้องเรียนสู่ตลาดนัดสายบุรี ส่งผลให้คะแนนความรู้ทางการเงินของเยาวชนเพิ่มขึ้น 2) เยาวชนมุสลิมมีความตระหนักรู้เรื่องการวางแผนการเงินและการออมตามหลักศาสนามากขึ้น ครอบครัวและผู้นำศาสนาให้การสนับสนุนและมีส่วนร่วมในการเรียนรู้

คำสำคัญ: รูปแบบการจัดกิจกรรมการเรียนรู้, ความฉลาดรู้ทางการเงิน, เยาวชนมุสลิม, การเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐาน, ศูนย์ส่งเสริมการเรียนรู้อำเภอสายบุรีจังหวัดปัตตานี

[*] Received 30 December 2025; Revised 22 January 2026; Accepted 27 January 2026

Abstract

Financial literacy is an essential skill for youth in the twenty-first century, particularly in Thailand's southern border provinces where Islamic socio-religious values play a central role in everyday life. Limited financial skills may undermine economic security, reduce opportunities for improving quality of life, and weaken community sustainability. Therefore, integrating Islamic principles with participatory community-based learning represents a crucial approach for fostering sound financial behaviors among youth. This study aimed 1) To develop and pilot a community-based learning activity model that integrates Islamic principles to enhance financial literacy among Muslim youth, and 2) To evaluate the outcomes of financial literacy development through the implementation of specialized learning activities. The research employed a context analysis to design and develop the activities, followed by implementation and evaluation with a purposive experimental group of 31 Muslim youths. Who demonstrated low levels of financial literacy. Research instruments included a financial literacy assessment, an activity appropriateness evaluation form, and a semi-structured interview. Quantitative data were analyzed using percentage, mean, and standard deviation. Qualitative data analyzed using content analysis. The findings indicated that 1) the developed community-based learning activity model, integrating Islamic principles, comprised six activities-Our Community Money Journey, My One-Baht Daily Record, Borrowing Money and Debt of Gratitude, Know Your Rights Before Spending, Werewolf: Ponzi Schemes and Illegal Loans, and From Classroom to Sai Buri Market Fair-and significantly improved the experimental group's financial knowledge. 2) Muslim youth reported increased awareness regarding financial planning and saving in accordance with Islamic teachings, while family members and religious leaders actively supported and participated in the learning process.

Keywords: Learning Activity Model, Financial Literacy, Muslim Youth, Community-Based Learning, Sai Buri District Learning Promotion Center Pattani Province

บทนำ

เยาวชนมุสลิมเป็นกลุ่มที่มีลักษณะที่แตกต่างและมีความจำกัดเฉพาะในทางสังคมและวัฒนธรรม จะต้องเผชิญกับความท้าทายทางการเงินมากกว่าเยาวชนที่นับถือศาสนาอื่น เพราะจะต้องมีการบูรณาการหลักการทางการเงินของอิสลามเข้ากับระบบการเงินสมัยใหม่ โดยจากการศึกษางานวิจัยของ Abdullah, M. A. & Anderson, A. ชี้ให้เห็นว่านักศึกษามุสลิมมีความเข้าใจที่จำกัดเกี่ยวกับหลักการทางการเงินของอิสลาม ซึ่งอาจส่งผลต่อการตัดสินใจทางการเงินในอนาคต (Abdullah, M. A. & Anderson, A., 2015) ซึ่งเห็นได้จากงานวิจัยของ Sohail M. ที่ชี้ให้เห็นว่าเยาวชนมุสลิมต้องเผชิญกับความท้าทายในการบูรณาการหลักการทางการเงินของอิสลาม (Islamic Finance) เข้ากับระบบการเงินสมัยใหม่ ซึ่งบางครั้งอาจขัดแย้งกับความเชื่อทางศาสนา เช่น การห้ามรับดอกเบี้ย (Riba) หรือการลงทุนใน

ธุรกิจที่ขัดต่อหลักศาสนา (Sohail, M., 2018) อีกทั้ง Marzuki, A. et al. พบว่า เยาวชนมุสลิมมีระดับความฉลาดรู้ทางการเงินที่ต่ำกว่าค่าเฉลี่ย โดยเฉพาะในด้านความรู้เกี่ยวกับผลิตภัณฑ์ทางการเงินที่สอดคล้องกับหลักศาสนา (Marzuki, A. et al., 2019) และมาเลเซียเป็นประเทศที่มีบริบททางสังคมและวัฒนธรรมที่คล้ายคลึงกับจังหวัดในชายแดนภาคใต้ของไทย คือ เยาวชนมุสลิมมีความรู้ที่จำกัดเกี่ยวกับผลิตภัณฑ์ทางการเงินที่สอดคล้องกับหลักศาสนา (Shariah-compliant Financial Products) ซึ่งอาจส่งผลให้พลาดโอกาสในการลงทุนหรือการวางแผนการเงินที่เหมาะสม และจากการศึกษาของ Laeheem, K. ยังชี้ให้เห็นว่าเยาวชนมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ถือเป็นเยาวชนกลุ่มเสี่ยงการขาดความรู้และการมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางศาสนาอิสลาม มีผลสำคัญในการทำให้เยาวชนมุสลิมในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ของไทยมีพฤติกรรมที่ไม่สอดคล้องกับหลักศาสนาอิสลาม (Laeheem, K., 2018) ซึ่งผลจากการศึกษานี้สามารถนำไปใช้ในการพัฒนาแนวทางการป้องกันและแก้ไขปัญหาพฤติกรรมที่ไม่สอดคล้องกับหลักศาสนาอิสลาม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในมิติด้านความฉลาดรู้ทางการเงินในเยาวชนกลุ่มนี้ได้

การขาดความรู้ทางการเงิน คือ หนึ่งในต้นตอสำคัญที่ทำให้เกิดหลายต่อหลายปัญหาตามมา การขาดความฉลาดรู้ทางการเงินทำให้เยาวชนไม่มีทักษะในการจัดการเงินอย่างมีประสิทธิภาพ ส่งผลให้เกิดปัญหาหนี้สินและการใช้จ่ายเกินตัว การไม่สามารถวางแผนการเงินและการออมเงินได้เป็นปัญหาหลักที่พบในเยาวชนที่ขาดความรู้ทางการเงิน ทำให้พวกเขาอาจต้องพึ่งพาการกู้ยืมเงินจากแหล่งที่มีอัตราดอกเบี้ยสูง เช่น บัตรเครดิต หรือเงินกู้นอกระบบ ซึ่งนำไปสู่ปัญหาหนี้สินที่รุนแรงขึ้น (Lusardi, A., 2019) และรายงานของ OECD ยังพบว่า ความรู้ทางการเงินที่ต่ำและการมีหนี้สินมากมีความสัมพันธ์กับสุขภาพจิตที่แย่ลง โดยความฉลาดรู้ทางการเงินสามารถช่วยลดความเครียดที่เกี่ยวข้องกับภาระหนี้สินและส่งเสริมคุณภาพชีวิตได้ (OECD, 2021) นอกจากนี้ยังทำให้คุณภาพชีวิตลดลงเนื่องจากความเครียดจากปัญหาการเงินมีผลกระทบต่อความสามารถในการทำงาน การเรียนรู้ และความสัมพันธ์ส่วนตัว (Netemeyer, R. G. et al., 2018) ในด้านผลกระทบต่อสังคมและเศรษฐกิจการขาดความฉลาดรู้ทางการเงินของเยาวชนไทยยังส่งผลกระทบต่อสังคมและเศรษฐกิจของประเทศ เมื่อเยาวชนที่ไม่มีความรู้ทางการเงินกลายเป็นผู้ใหญ่ที่มีปัญหาหนี้สินและการเงิน รัฐบาลต้องใช้งบประมาณในการให้ความช่วยเหลือหรือสนับสนุนทางการเงินเพิ่มขึ้น (Lusardi, A., 2019) นอกจากนี้ยังส่งผลต่อความมั่นคงทางเศรษฐกิจของประเทศ เนื่องจากประชากรที่มีปัญหาทางการเงินมีความสามารถในการบริโภคและการลงทุนที่ลดลง ทำให้เศรษฐกิจของประเทศชะลอตัว

งานวิจัยเชิงพื้นที่ในอำเภอสายบุรี จังหวัดปัตตานี สะท้อนให้เห็นว่า ครอบครัว ผู้นำศาสนา และชุมชนมีบทบาทสำคัญในฐานะ “ต้นน้ำ” ของการเรียนรู้ทางการเงินของเยาวชน โดยเยาวชนจำนวนมากได้รับการปลูกฝังวินัยทางการเงินผ่านกิจวัตรในครอบครัว เช่น การออมเพื่อประกอบพิธีฮัจญ์ หรือการเก็บเงินเพื่อซะกาต ขณะเดียวกันผู้นำศาสนาที่มีบทบาทในการย้ำเตือนให้เยาวชนตระหนักถึงหลักการใช้เงินที่ถูกต้องตามศาสนา โดยเฉพาะแนวคิด “เงินที่ใช้ต้องฮาลาล” และควรบริหารจัดการอย่างมีความรับผิดชอบตามหลักศาสนา ความเชื่อมโยงทางศาสนาและวัฒนธรรมดังกล่าวทำให้การเรียนรู้ทางการเงินของเยาวชนในพื้นที่มีลักษณะเฉพาะแตกต่างจากพื้นที่อื่น อีกทั้งชุมชนมุสลิมในจังหวัดชายแดนใต้ยังมีทุนทางสังคมที่เข้มแข็ง ทั้งระบบเครือญาติและองค์กรชุมชนที่ร่วมกันจัดกิจกรรมส่งเสริมความฉลาดรู้ทางการเงิน เช่น ตลาดนัดชุมชนฮาลาลที่เปิดโอกาสให้เยาวชนฝึกวางแผนและบริหารรายรับรายจ่ายจากการจำหน่ายสินค้าฮาลาล หรือกิจกรรมสัปดาห์การเงินและศาสนาที่เชิญวิทยากรด้านศาสนาและการเงินมาถ่ายทอดความรู้และจัดเวิร์กช็อป ซึ่งสะท้อนแนวคิดการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐาน

(Community-Based Learning: CBL) ที่ช่วยให้เยาวชนได้เรียนรู้ผ่านประสบการณ์ตรงและเสริมแรงจูงใจในการพัฒนาตนเอง (Sazana A. R. et al., 2018); (เมธาวี ขติยะสุนทร, 2555) จากบริบทดังกล่าวจึงชี้ให้เห็นว่า การพัฒนาความฉลาดรู้ทางการเงินของเยาวชนมุสลิมในจังหวัดชายแดนใต้จำเป็นต้องอาศัยกลไกชุมชนควบคู่กับการศึกษาในระบบ โดยการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐานสามารถบูรณาการบทบาทของครอบครัว ผู้นำศาสนา และองค์กรท้องถิ่น เพื่อเสริมสร้างความรู้ เจตคติ และพฤติกรรมทางการเงินให้สอดคล้องกับศาสนาและวัฒนธรรมท้องถิ่นอย่างแท้จริง ดังนั้น บทความนี้จึงมุ่งนำเสนอรูปแบบการเรียนรู้ที่ใช้ชุมชนเป็นกลไกหลักในการพัฒนาเยาวชน เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่ยั่งยืนทั้งในมิติการเงินและมิติทางสังคมของพื้นที่ชายแดนใต้ในระยะยาว

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อพัฒนาและทดลองรูปแบบกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐาน ที่บูรณาการหลักศาสนาอิสลามในการส่งเสริมความฉลาดรู้ทางการเงินของเยาวชนมุสลิม

2. เพื่อประเมินผลการพัฒนาความฉลาดรู้ทางการเงินในกลุ่มเยาวชนมุสลิม ผ่านการใช้กิจกรรมการเรียนรู้เฉพาะทาง

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยและพัฒนา (Research and Development: R&D) ตามแนวคิดของ Borg, W. R. & Gall, M. D. ที่มุ่งเน้นการพัฒนาและประเมินผลนวัตกรรมในบริบทจริงอย่างเป็นระบบ โดยออกแบบให้สอดคล้องกับบริบทชุมชนมุสลิมในจังหวัดชายแดนใต้ และรองรับการวัดประสิทธิผลในมิติต่าง ๆ ตามวัตถุประสงค์ที่กำหนด (Borg, W. R. & Gall, M. D., 1983) รายละเอียดระเบียบวิธีวิจัย มีดังนี้

1. การวิเคราะห์บริบทและความต้องการ (Context & Needs Analysis) ขั้นตอนแรกของการวิจัยมุ่งเน้นการทำความเข้าใจบริบท สถานการณ์และความต้องการในการพัฒนาความฉลาดรู้ทางการเงินของเยาวชนมุสลิมในอำเภอสายบุรี จังหวัดปัตตานี จากการสัมภาษณ์ผู้เกี่ยวข้องในพื้นที่ โดยใช้วิธีการออกแบบและพัฒนาโมเดลกิจกรรม (Design and Development Approach) มุ่งเน้นการสร้างและพัฒนากิจกรรมต้นแบบที่บูรณาการหลักการทางการเงินอิสลามเข้ากับทฤษฎีการเรียนรู้โดยใช้ประสบการณ์ (Experiential Learning) ของ Kolb, D. A. ซึ่งเน้นกระบวนการเรียนรู้ผ่านการลงมือปฏิบัติจริง การสังเกตและสะท้อนคิดจากประสบการณ์ที่ได้รับ การสรุปเป็นแนวคิดหรือหลักการ และการนำความรู้ไปทดลองใช้ในสถานการณ์ใหม่ เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้เชิงลึกและสามารถนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างเป็นรูปธรรม ควบคู่กับแนวคิดการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐาน (Community-Based Learning) ซึ่งมุ่งให้ชุมชนเป็นแหล่งเรียนรู้และพื้นที่ในการสร้างประสบการณ์จริง ผ่านการมีส่วนร่วมของผู้นำศาสนา ครอบครัว และทรัพยากรในท้องถิ่น เพื่อเชื่อมโยงความรู้ทางการเงินเข้ากับบริบททางสังคม วัฒนธรรม และศาสนาอิสลาม อันจะนำไปสู่การพัฒนาความรู้ เจตคติ และพฤติกรรมทางการเงินของเยาวชนอย่างเหมาะสมและยั่งยืน (Kolb, D. A., 1984) โดยนำข้อมูลจากขั้นตอนการวิเคราะห์ความต้องการมาสร้าง “กิจกรรมต้นแบบ” ซึ่งครอบคลุมองค์ประกอบความรู้ เจตคติและพฤติกรรมทางการเงินและส่งร่างโมเดลกิจกรรมให้ผู้เชี่ยวชาญ 3 ท่าน จาก 3 สาขา ได้แก่ การเงินอิสลาม การพัฒนาชุมชน และการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ เพื่อประเมินความตรงประเด็นและความสอดคล้องกับเป้าหมาย โดยใช้แบบประเมินความเหมาะสมของกิจกรรม (Content Validity/IOC)

2. สร้างแบบประเมินความฉลาดรู้ทางการเงิน สร้างจากกรอบแนวคิด ครอบคลุม 3 องค์ประกอบหลัก ได้แก่ ความรู้ เจตคติ และพฤติกรรมความฉลาดรู้ทางการเงิน ผ่านการตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) โดยผู้เชี่ยวชาญ 3 ท่าน และได้ค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) = 0.80 - 1.00 และแบบประเมินความเหมาะสมของกิจกรรม ประเมินโดยผู้เชี่ยวชาญ 3 สาขา ได้แก่ การเงินอิสลาม การพัฒนาชุมชน และการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ด้วยมาตรวัด 5 ระดับ และข้อเสนอแนะเชิงคุณภาพ วิเคราะห์ผลการประเมินเพื่อปรับปรุงโมเดลก่อนนำไปทดลองจริง โดยผู้วิจัยกำหนดเกณฑ์การประเมินความฉลาดรู้การเงินโดยอ้างอิงจากเกณฑ์สูง - ต่ำ ของธนาคารแห่งประเทศไทย เพื่อใช้เป็นเกณฑ์เทียบคะแนนจากแบบวัดความฉลาดรู้ทางการเงินของเยาวชนมุสลิมและประเมินการเปลี่ยนแปลงความฉลาดรู้การเงินของเยาวชนมุสลิมก่อนเรียนและหลังเรียนจากการจัดกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนตามเกณฑ์ในตาราง ดังนี้

ตารางที่ 1 เกณฑ์การประเมินความฉลาดรู้การเงิน

ความฉลาดรู้ทางการเงิน	คะแนนเต็ม	คะแนนต่ำ	คะแนนปานกลาง	คะแนนสูง
ความรู้ทางการเงิน	8	≤ 2	3 - 5	6 - 8
พฤติกรรมทางการเงิน	14	≤ 4	5 - 9	10 - 14
เจตคติทางการเงิน	8	≤ 2	3 - 5	6 - 8
คะแนนรวม	**30**	**≤ 10**	**11- 20**	**21 - 30**

จากตารางที่ 1 พบว่า เกณฑ์การประเมินความฉลาดรู้ทางการเงินของเยาวชนมุสลิมมีคะแนนเต็มรวม 30 คะแนน โดยแบ่งระดับคะแนนออกเป็น 3 ระดับ ได้แก่ ระดับต่ำ (≤ 10 คะแนน) ระดับปานกลาง (11 - 20 คะแนน) และระดับสูง (21-30 คะแนน) ทั้งนี้ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ความรู้ทางการเงินมีคะแนนเต็ม 8 คะแนน โดยระดับต่ำอยู่ที่ ≤ 2 คะแนน ระดับปานกลาง 3 - 5 คะแนน และระดับสูง 6 - 8 คะแนน ขณะที่พฤติกรรมทางการเงินมีคะแนนเต็ม 14 คะแนน แบ่งเป็นระดับต่ำ ≤ 4 คะแนน ระดับปานกลาง 5 - 9 คะแนน และระดับสูง 10 - 14 คะแนน ส่วนเจตคติทางการเงินมีคะแนนเต็ม 8 คะแนน โดยระดับต่ำ ≤ 2 คะแนน ระดับปานกลาง 3 - 5 คะแนน และระดับสูง 6 - 8 คะแนน ซึ่งเกณฑ์ดังกล่าวใช้เป็นแนวทางในการแปลผลคะแนนจากแบบวัดความฉลาดรู้ทางการเงินของกลุ่มตัวอย่างคะแนน

3. รับสมัครเยาวชนมุสลิมในศูนย์ส่งเสริมการเรียนรู้อำเภอ สายบุรี จังหวัดปัตตานี เพื่อทำการวัดความฉลาดรู้ทางการเงิน โดยเยาวชนมุสลิมที่ได้คะแนนเฉลี่ยต่ำกว่าร้อยละ 60 (กลุ่มตัวอย่าง) เป็นจำนวนทั้งสิ้น 48 คน เนื่องจากการเข้าร่วมกิจกรรมต้องได้รับความยินยอมจากผู้ปกครอง จึงมีเยาวชนมุสลิมที่สามารถเข้าร่วมกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อพัฒนาความฉลาดรู้ทางการเงิน จำนวน 31 คน ประกอบด้วย

- เพศชาย 17 คน (อยู่ในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น 7 คน, มัธยมศึกษาตอนปลาย 10 คน)
- เพศหญิง 14 คน (อยู่ในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น 8 คน, มัธยมศึกษาตอนปลาย 6 คน)

4. การทดลองใช้และประเมินผล (Implementation & Evaluation) ขั้นตอนนี้ ประกอบด้วย การดำเนินกิจกรรม การเก็บข้อมูลก่อนและหลังและการวิเคราะห์ผลลัพธ์ทั้งเชิงปริมาณและคุณภาพ โดยนำโมเดลกิจกรรมไปทดลองใช้จริงกับเยาวชนมุสลิมกลุ่มตัวอย่างที่มีระดับความฉลาดรู้ทางการเงินต่ำ 31 คน (จากประชากรทั้งสิ้น 249 คน

ภายในศูนย์ส่งเสริมการเรียนรู้อำเภอสายบุรี โดยจัดกิจกรรมครบทั้ง 6 โมเดล ภายใต้การดูแลของผู้นำศาสนา ครอบครัว และครู

4.1 เก็บข้อมูลก่อนทดลอง (Pre-test) ใช้แบบประเมินความฉลาดรู้ทางการเงิน วัดความรู้ เจตคติ และพฤติกรรมก่อนเข้าร่วมกิจกรรม

4.2 ดำเนินกิจกรรมตามแผนเยาวชนเข้าร่วมกิจกรรมทั้งหมดตามลำดับที่ออกแบบไว้ โดยมีครอบครัว ผู้นำศาสนา และชุมชนเป็นพี่เลี้ยง/ผู้เสริมแรง โดยดำเนินกิจกรรม นอกสนามที่เป็นระยะเวลา 2 วัน 1 คืน เพื่อให้ครอบคลุมทั้ง 6 กิจกรรม

4.3 เก็บข้อมูลหลังทดลอง (Post-test) ใช้แบบประเมินชุดเดียวกันกับ Pre-test วัดผลหลังเข้าร่วมกิจกรรม เพื่อเปรียบเทียบความเปลี่ยนแปลง

4.4 การสัมภาษณ์/สนทนากลุ่มหลังจบกิจกรรม เพื่อเก็บเสียงสะท้อน ประสบการณ์ และข้อเสนอแนะจากกลุ่มเป้าหมาย รวมทั้งผู้นำศาสนาและครอบครัว

5. การวิเคราะห์ข้อมูล (Data Analysis) วิเคราะห์ด้วยสถิติเชิงพรรณนา (Descriptive Statistics) ได้แก่ ค่าเฉลี่ย (Mean) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และทดสอบความแตกต่างระหว่างคะแนนก่อนและหลังการทดลองด้วยสถิติ t-test สำหรับกลุ่มสัมพันธ์ (Paired Samples t-test) ที่ระดับนัยสำคัญ .05

6. แบบประเมินความฉลาดรู้ทางการเงิน สร้างจากกรอบแนวคิด ครอบคลุม 3 องค์ประกอบหลัก ได้แก่ ความรู้ เจตคติ และพฤติกรรมความฉลาดรู้ทางการเงิน ผ่านการตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) โดยผู้เชี่ยวชาญ 3 คน และได้ค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) = 0.80 - 1.00 และแบบประเมินความเหมาะสมของกิจกรรม ประเมินโดยผู้เชี่ยวชาญ 3 สาขา โดยเป็นผู้มีความรู้ ความสามารถเป็นที่ประจักษ์ ด้วยมาตร (Likert Scale 5 ระดับ) และข้อเสนอแนะเชิงคุณภาพ วิเคราะห์ผลการประเมินเพื่อปรับปรุงโมเดลก่อนนำไปทดลองจริง

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยแบ่งออกเป็น 2 ส่วน ได้แก่

1. การพัฒนาและทดลองรูปแบบกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐาน พบว่า การออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐานที่บูรณาการหลักการทางการเงินอิสลาม สามารถตอบสนองต่อความต้องการและวิถีชีวิตของเยาวชนมุสลิมในจังหวัดชายแดนใต้ได้อย่างเหมาะสม โดยกิจกรรมต้นแบบ 6 กิจกรรม ประกอบด้วยกิจกรรมเชิงปฏิบัติที่เปิดโอกาสให้เยาวชน ครอบครัว ผู้นำศาสนา และชุมชนมีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนรู้ เป็นการถ่ายทอดแนวคิดการเรียนรู้โดยใช้ประสบการณ์ตรงร่วมกับการบูรณาการหลัก Maqasid al-Shari’ah ทำให้กิจกรรมมีความสอดคล้องกับบริบทและค่านิยมท้องถิ่น

ตารางที่ 2 กิจกรรมพัฒนาความฉลาดรู้ทางการเงินของเยาวชนมุสลิม

กิจกรรม	ความฉลาดรู้ทางการเงิน	หลักการเงินอิสลาม	การเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐาน
1. เส้นทางเงินในชุมชนของเรา	ให้ความรู้เบื้องต้นทางการเงิน, ฝึกคิดวิเคราะห์และวางแผน, ตระหนักรู้การใช้จ่าย	แนะนำหลักห้ามดอกเบี้ย (Riba), การใช้เงินอย่างมีศีลธรรม	ผู้นำศาสนาและชุมชนร่วมเป็นวิทยากร, เรียนรู้จากกรณีจริงในท้องถิ่น

ตารางที่ 2 กิจกรรมพัฒนาความฉลาดรู้ทางการเงินของเยาวชนมุสลิม (ต่อ)

กิจกรรม	ความฉลาดรู้ทางการเงิน	หลักการเงินอิสลาม	การเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐาน
2. บันทึกฉันวันละบาท	พัฒนานิสัยการออม, ตั้งเป้าหมายการใช้จ่าย, เรียนรู้การจัดสรรงบประมาณ	การออมเพื่อเป้าหมายฮาลาล เช่น ฮัจญ์, ใช้จ่ายอย่างประหยัด	ครอบครัวมีส่วนร่วมในการกำหนดเป้าหมาย, ใช้บริบทชุมชนเป็นแรงจูงใจ
3. เงินยืมกับหนี้บุญ	ฝึกทักษะการหาเงินจากทรัพยากรในชุมชน, เข้าใจการจัดการต้นทุนกำไร	การประกอบอาชีพสุจริต, หลีกเลี่ยงสินค้าฮารอม	เรียนรู้จากพ่อค้าแม่ค้า, ผู้ประกอบการท้องถิ่นจริง ๆ
4. รู้สิทธิ...ก่อนเสียเงิน	ตระหนักถึงบทบาทเงินกับเป้าหมายชีวิต, ฝึกการตัดสินใจเรื่องใช้จ่าย	ใช้จ่ายอย่างมีเป้าหมายที่สอดคล้องศาสนา, การบริหารทรัพย์ ตาม Maqasid	ใช้การสะท้อนคิดร่วมกับกลุ่มเพื่อน ครู และผู้นำศาสนา
5. Werewolf แชร์ลูกโซ่ สินเชื่อเถื่อน	วิเคราะห์ความเสี่ยงทางการเงิน, ตัดสินใจหลีกเลี่ยงพฤติกรรมที่ผิด, ฝึกคิดเชิงวิจารณ์	แยกแยะสินเชื่อที่ผิดหลักชะรีอะฮ์, ปฏิเสธดอกเบี้ยและการหลอกลวง	ใช้เกมจำลองบทบาทในชุมชน, ผู้นำศาสนาให้ข้อคิดหลังเกม
6. จากห้องเรียนสู่ 9 ตลาดนัด สายบุรี	บริหารต้นทุน - กำไร, วางแผนการขายจริง, ฝึกเจตคติผู้ประกอบการที่ดี	ค้าขายฮาลาล, ตั้งราคายุติธรรม, แบ่งกำไรทำซะกาต	ตลาดนัดในชุมชนเป็นแหล่งเรียนรู้จริง, เรียนรู้ร่วมกับผู้ใหญ่

จากตารางที่ 2 จากดำเนินการคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างผู้วิจัย พบว่า เยาวชนมุสลิมกลุ่มดังกล่าวต้องการกิจกรรมที่ได้ลงมือทำจริงและได้รับแรงบันดาลใจจากผู้ประกอบการรุ่นใหม่ กิจกรรมจะต้องออกแบบให้ตอบโจทย์ทั้งสองระยะ โดยเน้นการฝึกคิด ฝึกวางแผน และลงมือทำธุรกิจขนาดเล็กในชุมชน พร้อมทั้งปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมทางการเงินตามหลักศาสนาอิสลาม กิจกรรมทั้ง 6 กิจกรรมจึงเป็นต้นแบบของการจัดการเรียนรู้ที่ “เป็นระบบครบมิติ” โดยมีทั้งฐานองค์ความรู้ทางการเงิน ทัศนคติที่ดี และพฤติกรรมที่สามารถฝึกได้จริง อีกทั้งยังฝังคุณค่าทางศาสนาอิสลามและอาศัยพลังของชุมชนเป็นพลังขับเคลื่อนหลัก เยาวชนที่ผ่านกิจกรรมเหล่านี้จึงไม่เพียงได้รับความรู้ แต่ยังเกิดการเปลี่ยนแปลงภายในที่ลึกซึ้ง ซึ่งสอดคล้องกับเป้าหมายการพัฒนาอย่างยั่งยืน (SDGs) และยุทธศาสตร์ประเทศด้านการพัฒนาทุนมนุษย์อย่างแท้จริง เพื่อให้เยาวชนสามารถนำความรู้ไปใช้ได้จริงและเติบโตเป็นผู้ประกอบการที่มีความรับผิดชอบต่อสังคม

2. ประเมินผลการพัฒนาความฉลาดรู้ทางการเงินในกลุ่มเยาวชนมุสลิม ผ่านการใช้กิจกรรมการเรียนรู้เฉพาะทาง โดยมีผู้วิจัยเป็นผู้จัดกิจกรรม กำหนดผลที่ต้องการให้เกิดผลที่พึงประสงค์จากการจัดกิจกรรมที่จะเปลี่ยนแปลงด้านความรู้ เจตคติ และพฤติกรรมทางการเงินของเยาวชนมุสลิมในศูนย์ส่งเสริมการเรียนรู้สายบุรี โดยกำหนดเนื้อหาความรู้ที่มาจากความต้องการของกลุ่มตัวอย่าง โดยใช้การประเมินผลการเรียนรู้ของผู้เรียน โดยการวัดความฉลาดรู้ทางการเงินของเยาวชนมุสลิมก่อนและหลังการเข้าร่วมกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อพัฒนาความฉลาดรู้ทางการเงิน จำนวน 31 คน ได้ผลคะแนน ดังนี้

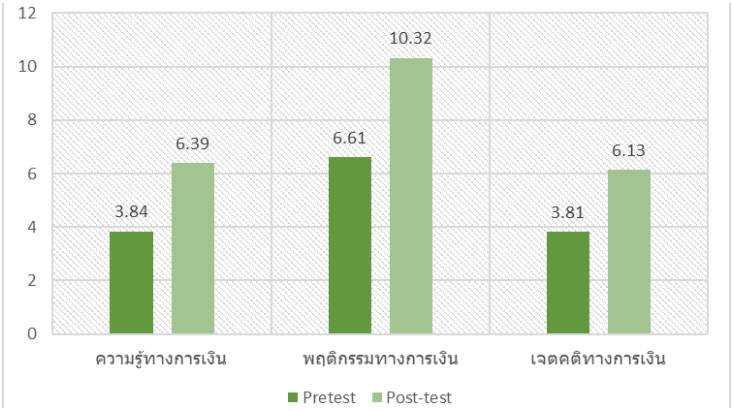
ตารางที่ 3 ระดับความฉลาดรู้ทางการเงินของเยาวชนมุสลิม ก่อนและหลังเข้าร่วมกิจกรรมการเรียนรู้

ความฉลาดรู้ทางการเงิน	ก่อนเข้าร่วมกิจกรรม			ก่อนเข้าร่วมกิจกรรม		
	คะแนนเฉลี่ย	ร้อยละ	ระดับคะแนน	คะแนนเฉลี่ย	ร้อยละ	ระดับคะแนน
ด้านความรู้ทางการเงิน	3.71	33.60	ปานกลาง	6.39	34.70	สูง
ด้านพฤติกรรมทางการเงิน	6.97	33.05	ปานกลาง	10.32	32.03	สูง

ตารางที่ 3 ระดับความฉลาดรู้ทางการเงินของเยาวชนมุสลิม ก่อนและหลังเข้าร่วมกิจกรรมการเรียนรู้ (ต่อ)

ความฉลาดรู้ทางการเงิน	ก่อนเข้าร่วมกิจกรรม			ก่อนเข้าร่วมกิจกรรม		
	คะแนนเฉลี่ย	ร้อยละ	ระดับคะแนน	คะแนนเฉลี่ย	ร้อยละ	ระดับคะแนน
ด้านเจตคติทางการเงิน	3.45	33.35	ปานกลาง	6.13	33.27	สูง
รวม	**14.13**	**100.00**	**ปานกลาง**	**22.84**	**100.00**	**สูง**

จากตารางที่ 3 พบว่า ความฉลาดรู้ทางการเงินของเยาวชนมุสลิมก่อนเข้าร่วมกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อพัฒนาความฉลาดรู้ทางการเงิน ค่าเฉลี่ยคะแนน 14.13 อยู่ในระดับปานกลาง สามารถแยกเป็นรายด้าน ได้ดังนี้ ด้านความรู้ทางการเงิน ได้คะแนนเฉลี่ย 3.71 อยู่ในระดับปานกลาง ด้านพฤติกรรมทางการเงิน ค่าเฉลี่ยคะแนน 6.97 อยู่ในระดับปานกลาง และด้านเจตคติทางการเงิน ได้คะแนนเฉลี่ย 3.45 อยู่ในระดับปานกลาง และหลังเข้าร่วมกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อพัฒนาความฉลาดรู้ทางการเงินของเยาวชนมุสลิมในศูนย์การเรียนรู้สายบุรี จำนวน 31 คน พบว่า ความฉลาดรู้ทางการเงินของเยาวชนมุสลิม ค่าเฉลี่ยคะแนน 22.84 อยู่ในระดับสูง สามารถแยกเป็นรายด้าน ได้ดังนี้ ด้านความรู้ทางการเงิน ได้คะแนนเฉลี่ย 6.39 อยู่ในระดับสูง ด้านพฤติกรรมทางการเงิน ค่าเฉลี่ยคะแนน 10.32 อยู่ในระดับสูง และด้านเจตคติทางการเงิน ได้คะแนนเฉลี่ย 6.13 อยู่ในระดับสูง สามารถเปรียบเทียบก่อนและหลังการเข้าร่วมกิจกรรมการพัฒนาความฉลาดรู้ทางการเงินได้ดังแผนภูมินี้

ภาพที่ 1 เปรียบเทียบก่อนและหลังการเข้าร่วมกิจกรรมการพัฒนาความฉลาดรู้ทางการเงิน

ตารางที่ 4 การเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ก่อนและหลังการเข้าร่วมกิจกรรมการพัฒนาความฉลาดรู้ทางการเงิน

(n = 31)

คะแนนความฉลาดรู้ทางการเงิน	ค่าสถิติ					
	คะแนนเต็ม	$\bar{x}$	Σd	Σd^2	t	Sig.
ก่อนเข้าร่วมกิจกรรม	30	14.13	266	2980	9.908	*.000
หลังเข้าร่วมกิจกรรม	30	22.84				

*มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

จากตารางที่ 4 สรุปได้ว่าผลสัมฤทธิ์จากการเข้าร่วมกิจกรรมเพื่อพัฒนาความฉลาดรู้ทางการเงินของเยาวชนมุสลิม คะแนนก่อนและหลังเข้าร่วมกิจกรรม จำนวน 30 ข้อ ค่า t จากตาราง (เมื่อ df = 30, α= .05) เท่ากับ 2.042 ค่า t ที่คำนวณได้เท่ากับ 9.908 มีค่ามากกว่าค่า t จากตาราง แสดงว่า เยาวชนมุสลิมมีผลสัมฤทธิ์จากการเข้าร่วมกิจกรรมพัฒนาความฉลาดรู้ทางการเงินหลังเข้าร่วมกิจกรรมสูงกว่าก่อนเข้าร่วมกิจกรรมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ตารางที่ 5 การเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ก่อนและหลังการเข้าร่วมกิจกรรมการพัฒนาความฉลาดรู้ทางการเงินในแต่ละด้าน

(n = 31)

ความฉลาดรู้ทางการเงิน	ค่าสถิติ					
	คะแนนเต็ม	$\bar{x}$	Σd	Σd^2	t	Sig.
ความรู้ทางการเงิน						
ก่อนเข้าร่วมกิจกรรม	8	3.71	79	359	6.189	*.000
หลังเข้าร่วมกิจกรรม	8	6.39				
พฤติกรรมทางการเงิน						
ก่อนเข้าร่วมกิจกรรม	14	6.97	115	603	8.518	*.000
หลังเข้าร่วมกิจกรรม	14	10.32				
เจตคติทางการเงิน						
ก่อนเข้าร่วมกิจกรรม	8	3.45	72	274	6.855	*.000
หลังเข้าร่วมกิจกรรม	8	6.13				

*มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

จากตารางที่ 5 สรุปได้ว่า ผลสัมฤทธิ์จากการเข้าร่วมกิจกรรมเพื่อพัฒนาความฉลาดรู้ทางการเงินของเยาวชนมุสลิม ด้านความรู้ทางการเงิน คะแนนก่อนและหลังเข้าร่วมกิจกรรม จำนวน 30 ข้อ ค่า t จากตาราง (เมื่อ df = 30, α = .05) เท่ากับ 2.042 ค่า t ที่คำนวณได้เท่ากับ 6.189 มีค่ามากกว่าค่า t จากตาราง ด้านพฤติกรรมทางการเงิน คะแนนก่อนและหลังเข้าร่วมกิจกรรม จำนวน 30 ข้อ ค่า t จากตาราง (เมื่อ df = 30, α= .05) เท่ากับ 2.042 ค่า t ที่คำนวณได้เท่ากับ 8.518 มีค่ามากกว่าค่า t จากตาราง ด้านเจตคติทางการเงิน คะแนนก่อนและหลังเข้าร่วมกิจกรรม จำนวน 30 ข้อ ค่า t จากตาราง (เมื่อ df = 30, α= .05) เท่ากับ 2.042 ค่า t ที่คำนวณได้เท่ากับ 6.855 มีค่ามากกว่าค่า t จากตาราง แสดงว่าเยาวชนมุสลิมมีผลสัมฤทธิ์จากการเข้าร่วมกิจกรรมพัฒนาความฉลาดรู้ทางการเงินทั้ง 3 องค์ประกอบ พบว่า หลังเข้าร่วมกิจกรรมสูงกว่าก่อนเข้าร่วมกิจกรรมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

อภิปรายผล

1. การพัฒนาและทดลองรูปแบบกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐาน ที่บูรณาการหลักศาสนาอิสลามในการส่งเสริมความฉลาดรู้ทางการเงินของเยาวชนมุสลิม

ผลการวิจัยครั้งนี้ยืนยันอย่างชัดเจนว่า รูปแบบกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐานที่บูรณาการหลักศาสนาอิสลาม สามารถเสริมสร้างความฉลาดรู้ทางการเงินในทุกมิติ (ความรู้ เจตคติ พฤติกรรม) ให้กับเยาวชนมุสลิม

ได้อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ โดยเฉพาะในด้านพฤติกรรมการเงินที่เปลี่ยนแปลงสู่การออม การใช้จ่ายอย่างมีจริยธรรม และการวางแผนทางการเงินที่สอดคล้องกับหลักศาสนา ผลนี้สอดคล้องกับทฤษฎีการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ (Experiential Learning Theory) ของ Kolb, D. A. ซึ่งชี้ว่าการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงกับชีวิตจริงและลงมือปฏิบัติในบริบทจริง จะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมอย่างยั่งยืน (Kolb, D. A., 1984) สอดคล้องกับงานของ Sazana A. R. et al. ในมาเลเซีย ซึ่งพบว่า บทบาทของครอบครัวและผู้นำศาสนาในการให้คำแนะนำและส่งเสริมกิจกรรมการเงิน มีความสำคัญต่อการพัฒนาพฤติกรรมทางการเงินของเยาวชนในสังคมมุสลิม (Sazana A. R. et al., 2018) นอกจากนี้งานของ Umar, A. & Badri, M. ในอินโดนีเซียยังระบุว่าการจัดกิจกรรม financial literacy แบบมีส่วนร่วมของชุมชน ช่วยให้เยาวชนสามารถนำความรู้ไปปรับใช้ในชีวิตจริงได้อย่างมีประสิทธิภาพ อีกทั้งยังช่วยลดอิทธิพลของค่านิยมบริโภคนิยมที่ไม่สอดคล้องกับหลักศาสนา (Umar, A. & Badri, M., 2020) สำหรับบริบทประเทศไทยงานของ อับดุลเลาะ เจ๊ะหลง ในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ พบว่า การพัฒนาความรู้ของเยาวชนมุสลิมต้องอาศัยกลไกของครอบครัว ชุมชน และสถาบันศาสนา อย่างเป็นระบบ โดยกิจกรรมที่จัดในลักษณะ “ชุมชนเป็นฐาน” จะช่วยให้เยาวชนเห็นแบบอย่างและได้รับการเสริมแรงด้านค่านิยมการออม การใช้จ่าย และการให้ความสำคัญกับซะกาตหรือการบริจาค (อับดุลเลาะ เจ๊ะหลง, 2563) นอกจากนี้ผลการวิจัยของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน พบว่า กิจกรรมที่เน้นการมีส่วนร่วมของผู้ปกครองและชุมชนในโรงเรียนสามารถเพิ่มพูนทักษะและพฤติกรรมทางการเงินในกลุ่มเยาวชนได้อย่างมีประสิทธิผล และสอดคล้องกับบริบทวัฒนธรรมไทย (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2564)

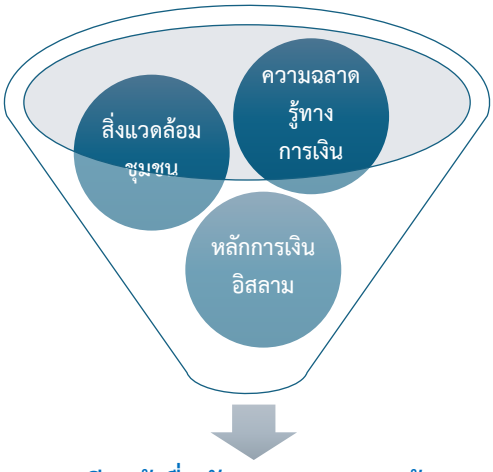
2. การประเมินผลการพัฒนาความฉลาดรู้ทางการเงินในกลุ่มเยาวชนมุสลิม ผ่านการใช้กิจกรรมการเรียนรู้เฉพาะทาง

การเข้าร่วมกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อพัฒนาความฉลาดรู้ทางการเงิน สร้างความรู้ความเข้าใจในเรื่องการเงินตามหลักศาสนาอิสลามมีแนวโน้มที่จะเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมทางการเงินไปในทิศทางที่ดีขึ้น ผลการทดลองใช้กิจกรรมกับเยาวชนที่มีระดับความฉลาดรู้ทางการเงินต่ำในขั้นเริ่มต้น พบว่า หลังการเข้าร่วมกิจกรรม เยาวชนมีระดับความรู้ทางการเงินสูงขึ้นอย่างชัดเจน โดยสามารถอธิบายหลักการวางแผนทางการเงิน การจัดสรรงบประมาณ การออม การลดความเสี่ยง และการเลือกผลิตภัณฑ์ทางการเงินที่เหมาะสมกับวัย ตลอดจนเข้าใจหลักการเงินอิสลามที่ถูกต้อง เจตคติของเยาวชนก็พัฒนาไปในทิศทางที่ดีขึ้น คือ มีความตระหนักถึงความสำคัญของวินัยทางการเงิน เห็นคุณค่าของการออมเพื่ออนาคต และให้ความสำคัญกับการใช้จ่ายอย่างเหมาะสม การบูรณาการบทบาทของชุมชน ผู้นำศาสนา และครอบครัวในกิจกรรมการเรียนรู้ไม่เพียงแต่เสริมสร้างทักษะและพฤติกรรมทางการเงินในระยะสั้น หากแต่ยังสร้างค่านิยมที่ยั่งยืนตามหลักศาสนาและวัฒนธรรมท้องถิ่น งานวิจัยนี้จึงแนะนำให้หน่วยงานรัฐ โรงเรียน และองค์กรศาสนาในพื้นที่อื่นที่มีลักษณะคล้ายคลึงกัน นำแนวทางกิจกรรมแบบมีส่วนร่วมนี้ไปประยุกต์ใช้และต่อยอด พร้อมทั้งส่งเสริมการพัฒนาสื่อและคู่มือการเงินอิสลามสำหรับเยาวชน โดยอาศัยกระบวนการจัดการความรู้ร่วมกับชุมชน เยาวชนมุสลิมในศูนย์ส่งเสริมการเรียนรู้อำเภอสายบุรี จังหวัดปัตตานีสามารถพัฒนาความฉลาดรู้ทางการเงินได้ โดยมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องนำกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อพัฒนาความฉลาดรู้ทางการเงิน โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านพฤติกรรมทางการเงินเข้ามามีส่วนร่วมในหลักสูตรการสอนของศูนย์ส่งเสริมการเรียนรู้ อำเภอสายบุรี จังหวัดปัตตานี เนื่องจากการศึกษาเป็นจุดเริ่มต้น สร้างความรู้ ความเข้าใจ สามารถมุ่งประเด็นสำคัญหลายด้าน

เป็นพื้นฐานสำคัญในการพัฒนาเยาวชนโดยทั่วไป สอดคล้องกับงานวิจัยของ มุทิตา ย่องไทยสง และอชิระ อุตมาน ได้ศึกษาการพัฒนาความฉลาดรู้การเงินโดยใช้แนวคิดปรากฏการณ์เป็นฐานของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษา ผลการศึกษาพบว่า กิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดปรากฏการณ์เป็นฐานเพื่อพัฒนาความฉลาดรู้การเงิน เป็นการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่นำเอาปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นจริงและเป็นเรื่องใกล้ตัวนักเรียนมาเป็นจุดเริ่มต้นในการศึกษา (มุทิตา ย่องไทยสง และอชิระ อุตมาน, 2567) โดยสถาบันคีนันแห่งเอเชียเสนอแนวทางการส่งเสริมความฉลาดรู้การเงินโดยเน้นที่การเชื่อมโยงความรู้ให้เข้ากับบริบทในชีวิตประจำวันของนักเรียน (สถาบันคีนันแห่งเอเชีย, 2558)

องค์ความรู้ใหม่

การสังเคราะห์องค์ความรู้ทางการเงินอิสลามโดยใช้ชุมชนเพื่อออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อพัฒนาความฉลาดรู้ทางการเงินที่เหมาะสมให้แก่เยาวชนมุสลิมได้องค์ความรู้ใหม่ ดังนี้

ภาพที่ 2 กิจกรรมการเรียนรู้เพื่อพัฒนาความฉลาดรู้ทางการเงินที่เหมาะสมให้แก่เยาวชนมุสลิม

สรุปและข้อเสนอแนะ

ผลการวิจัยแสดงให้เห็นว่า รูปแบบกิจกรรมการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐานที่บูรณาการหลักการเงินอิสลามเข้ากับแนวคิดการเรียนรู้เชิงประสบการณ์ มีประสิทธิผลในการยกระดับความฉลาดรู้ทางการเงินของเยาวชนมุสลิมในจังหวัดชายแดนใต้ทั้งในด้านความรู้ ทัศนคติ และพฤติกรรม โดยเฉพาะด้านพฤติกรรมทางการเงินที่เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างเป็นรูปธรรม เช่น การหลีกเลี่ยงหนี้สินที่มีดอกเบี้ย การออมเงินตามเป้าหมายที่สอดคล้องกับหลักศาสนา และการตัดสินใจใช้จ่ายอย่างมีจริยธรรม ผลลัพธ์ดังกล่าวสะท้อนว่าการเรียนรู้ผ่านการลงมือปฏิบัติจริงควบคู่กับแรงสนับสนุนจากชุมชน ครอบครัว และผู้นำศาสนา ช่วยเสริมแรงให้การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมมีความต่อเนื่องและยั่งยืน ในเชิงทฤษฎี งานวิจัยยืนยันศักยภาพของการประยุกต์ทฤษฎีการเรียนรู้เชิงประสบการณ์ร่วมกับกรอบความฉลาดรู้ทางการเงินของ OECD-INFE และหลักการ Maqasid al-Shari'ah ในบริบทสังคมพหุวัฒนธรรม ขณะที่ในเชิงปฏิบัติ รูปแบบกิจกรรม จำนวน 6 กิจกรรม ที่พัฒนาขึ้นสามารถนำไปใช้เป็นต้นแบบ

ในการจัดการเรียนรู้ด้านการเงินสำหรับเยาวชนมุสลิมได้จริง โดยอาศัยทุนทางสังคมของชุมชนเป็นกลไกสำคัญ หน่วยงานด้านการศึกษา ศูนย์ส่งเสริมการเรียนรู้ และสถานศึกษาที่ดูแลเยาวชนมุสลิมควรนำรูปแบบกิจกรรมที่พัฒนาขึ้นไปปรับใช้ให้เหมาะสมกับบริบทพื้นที่ โดยเน้นการเรียนรู้เชิงประสบการณ์ การมีส่วนร่วมของชุมชน และการบูรณาการหลักศาสนาอิสลามอย่างเป็นระบบ เพื่อเสริมสร้างความฉลาดรู้ทางการเงินอย่างรอบด้านและยั่งยืน และภาครัฐและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรสนับสนุนการบรรจุเนื้อหาความฉลาดรู้ทางการเงินที่สอดคล้องกับหลักศาสนาอิสลามในหลักสูตรการศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย รวมถึงส่งเสริมความร่วมมือระหว่างสถานศึกษา หน่วยงานท้องถิ่น และสถาบันศาสนา เพื่อพัฒนารูปแบบการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับบริบทวัฒนธรรมของพื้นที่ชายแดนใต้ และสามารถขยายผลสู่พื้นที่ที่มีลักษณะใกล้เคียงกันได้ ในการวิจัยครั้งต่อไปควรมีการศึกษาต่อยอดโดยการทดลองใช้รูปแบบกิจกรรมในพื้นที่จังหวัดอื่นหรือกับกลุ่มวัยที่แตกต่างกัน รวมทั้งการศึกษาผลกระทบระยะยาวของกิจกรรมต่อพฤติกรรมทางการเงินและคุณภาพชีวิตของเยาวชน นอกจากนี้ควรพัฒนาและทดสอบเครื่องมือวัดความฉลาดรู้ทางการเงินที่สอดคล้องกับบริบทของเยาวชนมุสลิมให้มีความละเอียดและครอบคลุมมิติวัฒนธรรมและศาสนามากยิ่งขึ้น

เอกสารอ้างอิง

มุทิตา ย่องไทยสง และอชิระ อุตมาน. (2567). การพัฒนาความฉลาดรู้ทางการเงินโดยใช้แนวคิดปรากฏการณ์เป็นฐานของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษา. วารสารครุศาสตร์ปริทรรศน์, 11(3), 38-53

เมธาวี ขติยะสุนทร. (2555). วิเคราะห์เนื้อหาเกี่ยวกับสถานการณ์ภาคใต้ที่รายงานในข่าวหน้าหนึ่งของหนังสือพิมพ์รายวันประชานิยมของไทย. ใน สารนิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการสื่อสารศึกษา. มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

สถาบันคีนันแห่งเอเชีย. (2558). โครงการ “คนไทยก้าวไกล ใส่ใจการเงิน” 2558. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิซิตี้.

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2564). แนวทางการพัฒนาความฉลาดรู้ทางการเงินในสถานศึกษา. กรุงเทพมหานคร: กระทรวงศึกษาธิการ.

อับดุลเลาะ เจ๊ะหลง. (2563). การพัฒนาความฉลาดรู้ทางการเงินของเยาวชนมุสลิมในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้. วารสารวิชาการศาสนาและสังคม, 12(2), 101-115.

Abdullah, M. A. & Anderson, A. (2015). Islamic financial literacy among bankers in Kuala Lumpur. Journal of Emerging Economies and Islamic Research, 3(2), 1-16.

Borg, W. R. & Gall, M. D. (1983). Educational Research: An Introduction. (4th ed.). New York: Longman.

Kolb, D. A. (1984). Experiential Learning: Experience as the Source of Learning and Development. New Jersey: Prentice Hall.

Laeheem, K. (2018). Problems in promoting Islamic ethics in adherence to the faith among Thai Muslim youths of Ban Kha Ling, Pattani province. Kasetsart Journal of Social Sciences, 39(3), 526-533.

Lusardi, A. (2019). Financial literacy and the need for financial education: Evidence and implications. Swiss Journal of Economics and Statistics, 155(1), 1-8.

Marzuki, A. et al. (2019). Islamic banking and finance: Current state of research. International Journal of Islamic and Middle Eastern Finance and Management, 12(1), 1-29.

Netemeyer, R. G. et al. (2018). How am I doing? Perceived financial well-being, its potential antecedents, and its relation to overall well-being. Journal of Consumer Research, 45(1), 68-89.

OECD. (2021). G20/OECD report on financial consumer protection and financial inclusion in the context of COVID-19. Retrieved January 15, 2025, from https://doi.org/10.1787/9add0870-en

Sazana A. R. et al. (2018). Financial Literacy and Savings Behavior among Malaysian Youths: The Role of Financial Socialization Agents. Asian Journal of Economic Modelling, 6(3), 273-281.

Sohail, M. (2018). Islamic financial literacy: A conceptual framework. International Journal of Economics, Management and Accounting, 26(1), 207-224.

Umar, A. & Badri, M. (2020). Integrating Islamic Principles in Financial Literacy Education: A Framework for Muslim Youth. International Journal of Islamic and Middle Eastern Finance and Management, 13(4), 697-712.

บทความวิจัย

ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อผลการดำเนินงานธุรกิจโรงแรมในพื้นที่ชายทะเลฝั่งอ่าวไทย*

FACTORS INFLUENCING HOTEL BUSINESS PERFORMANCE IN THE GULF OF THAILAND

นุษณา ณ พายัพ, ชาญวุฒิ ทองแกมแก้ว*, ณัชญ์ศมน จิรังวรพจน์

Nutsana Na Phayap, Chanwut Thongkamkaew*, Natsamol Jirangvoraphot

วิทยาลัยนานาชาติดิษยะศริน มหาวิทยาลัยหาดใหญ่ สงขลา ประเทศไทย

Didyasarin International College, Hatyai University, Songkhla, Thailand

*Corresponding author E-mail: Chanwut_t@hu.ac.th

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อผลการดำเนินงานของธุรกิจโรงแรมในพื้นที่ชายทะเลฝั่งอ่าวไทย ครอบคลุมจังหวัดชุมพร สุราษฎร์ธานี นครศรีธรรมราช พัทลุง และสงขลา โดยเป็นการวิจัยเชิงปริมาณ กลุ่มตัวอย่าง คือ เจ้าของกิจการและผู้บริหารโรงแรม จำนวน 362 ราย ได้มาจากการคำนวณขนาดกลุ่มตัวอย่างตามสูตรของยามาเน่ และสุ่มตัวอย่างแบบสะดวก เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสอบถามที่ผ่านการตรวจสอบความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหาโดยผู้เชี่ยวชาญ และมีค่าความเชื่อมั่น Cronbach's Alpha มากกว่า 0.70 การวิเคราะห์ข้อมูลใช้สถิติเชิงพรรณนา สถิติสหสัมพันธ์ และการวิเคราะห์การถดถอยพหุคูณ ผลการวิจัยพบว่าปัจจัยการสนับสนุนจากภาครัฐ นวัตกรรม และการบริหารความเสี่ยงมีอิทธิพลเชิงบวกและมีนัยสำคัญทางสถิติต่อผลการดำเนินงานของธุรกิจโรงแรม โดยปัจจัยการสนับสนุนจากภาครัฐมีอิทธิพลมากที่สุด (β = 0.349, Sig. = 0.000) รองลงมา คือ นวัตกรรม (β = 0.249, Sig. = 0.000) และการบริหารความเสี่ยง (β = 0.230, Sig. = 0.000) ขณะที่การตลาดดิจิทัลไม่พบอิทธิพลอย่างมีนัยสำคัญ โมเดลการวิจัยมีค่าความสอดคล้องรวม R เท่ากับ 0.789 และค่า R^2 เท่ากับ 0.623 แสดงว่าตัวแปรอิสระสามารถอธิบายความแปรปรวนของผลการดำเนินงานได้ร้อยละ 62.3 ผลการศึกษาชี้ว่าการสนับสนุนจากภาครัฐ นวัตกรรม และการบริหารความเสี่ยงเป็นปัจจัยสำคัญในการยกระดับผลการดำเนินงานและเสริมสร้างความสามารถในการแข่งขันของธุรกิจโรงแรมในพื้นที่ชายฝั่งทะเลอ่าวไทย รวมถึงการกำหนดทิศทางเชิงนโยบาย การพัฒนาเชิงพื้นที่ และการตัดสินใจเชิงกลยุทธ์ในระยะยาวอย่างเป็นระบบ ซึ่งสามารถนำไปใช้เป็นแนวทางเชิงกลยุทธ์สำหรับผู้ประกอบการและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการส่งเสริมความยั่งยืนของธุรกิจโรงแรมต่อไป

คำสำคัญ: ผลการดำเนินงานธุรกิจโรงแรม, การสนับสนุนจากภาครัฐ, นวัตกรรม, การตลาดดิจิทัล, การบริหารความเสี่ยง

Abstract

This study aimed to examine the factors influencing the performance of hotel businesses in the Gulf of Thailand coastal area, covering Chumphon, Surat Thani, Nakhon Si Thammarat, Phatthalung,

* Received 28 December 2025; Revised 25 January 2026; Accepted 28 January 2026

and Songkhla provinces. A quantitative research approach was employed using a survey research design. The sample consisted of 362 hotel owners and managers, determined using Yamane's sample size formula and selected through convenience sampling. The research instrument was a questionnaire that was validated for content validity by experts and demonstrated high reliability, with Cronbach's Alpha coefficients exceeding 0.70 Data were analyzed using descriptive statistics, correlation analysis, and multiple regression analysis. The results revealed that government support, innovation, and risk management had positive and statistically significant effects on hotel business performance. Government support exerted the strongest influence (β = 0.349, Sig. = 0.000), followed by innovation (β = 0.249, Sig. = 0.000) and risk management (β = 0.230, Sig. = 0.000). In contrast, digital marketing was found to have no statistically significant effect on hotel performance. The overall model fit showed a correlation coefficient (R) of 0.789 and a coefficient of determination (R^2) of 0.623, indicating that the independent variables explained 62.3% of the variance in hotel business performance. The findings indicate that government support, innovation, and risk management are key factors in enhancing hotel performance and strengthening competitive advantage in the Gulf of Thailand coastal area. These results also provide important implications for policy direction, spatial development, and systematic long-term strategic decision-making, and can serve as strategic guidelines for hotel operators and relevant stakeholders to promote sustainable development in the hotel business sector.

Keywords: Hotel Business Performance, Government Support, Innovation, Digital Marketing, Risk Management

บทนำ

อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวมีบทบาทสำคัญต่อระบบเศรษฐกิจของประเทศไทย เนื่องจากไทยเป็นประเทศที่มีทรัพยากรท่องเที่ยวทั้งทางธรรมชาติและวัฒนธรรมที่หลากหลาย มีชื่อเสียงด้านความคุ้มค่า คุณภาพบริการ และความสามารถในการแข่งขัน ส่งผลให้มีนักท่องเที่ยวเดินทางเข้ามาอย่างต่อเนื่อง และก่อให้เกิดรายได้จำนวนมากเข้าสู่ระบบเศรษฐกิจ ทั้งยังช่วยส่งเสริมการพัฒนาระบบโครงสร้างพื้นฐาน เพื่อให้เกิดความเชื่อมโยงระหว่างเมืองและภูมิภาคต่าง ๆ ของประเทศ จากข้อมูลของกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา พบว่า ในปี พ.ศ. 2567 ประเทศไทยต้อนรับนักท่องเที่ยวต่างชาติรวมประมาณ 35.54 ล้านคน ซึ่งสร้างรายได้จากการท่องเที่ยวระหว่างประเทศประมาณ 1.67 ล้านล้านบาท และนักท่องเที่ยวชาวไทยเดินทางท่องเที่ยวภายในประเทศกว่า 198.69 ล้านคน - ครั้ง ซึ่งสร้างรายได้ประมาณ 9.5 แสนล้านบาท ส่งผลให้รายได้รวมจากการท่องเที่ยวทั้งในและต่างประเทศอยู่ที่ประมาณ 2.62 ล้านล้านบาท ซึ่งสะท้อนถึงการฟื้นตัวของภาคการท่องเที่ยวไทยในช่วงหลังสถานการณ์การระบาดของ COVID-19 (กรุงเทพธุรกิจ, 2567) โดยเฉพาะพื้นที่ภาคใต้ฝั่งอ่าวไทยซึ่งครอบคลุมจังหวัดชุมพร สุราษฎร์ธานี นครศรีธรรมราช พัทลุง และสงขลา ถือเป็นภูมิภาคที่มีศักยภาพสูงด้านการท่องเที่ยว ด้วยทรัพยากรทางทะเล วิถีชีวิต และวัฒนธรรมท้องถิ่นที่โดดเด่น ทำให้ธุรกิจโรงแรมและบริการที่เกี่ยวข้องสามารถสร้างรายได้จำนวนมาก และเป็นกลไกสำคัญ

ในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจภูมิภาค (แผนพัฒนากลุ่มจังหวัดภาคใต้ฝั่งอ่าวไทย พ.ศ. 2566 - 2570, 2566) อย่างไรก็ตาม การแพร่ระบาดของ COVID-19 ในปี พ.ศ. 2562 ส่งผลกระทบอย่างรุนแรงต่อธุรกิจท่องเที่ยวและโรงแรม จนเกิดการหยุดชะงักของกิจกรรมการบริการทั้งหมด เมื่อสถานการณ์คลี่คลายในปี 2566 ธุรกิจโรงแรมจำเป็นต้องปรับตัวและยกระดับการดำเนินงานให้สอดคล้องกับพฤติกรรมนักท่องเที่ยวที่เปลี่ยนแปลงไป โดยให้ความสำคัญต่อการตลาดดิจิทัล การใช้นวัตกรรมเพื่อเพิ่มคุณภาพบริการ การสนับสนุนจากภาครัฐ รวมทั้งการบริหารความเสี่ยงเพื่อรองรับสถานการณ์ไม่คาดคิด ทั้งหมดนี้เป็นปัจจัยที่ส่งผลต่อศักยภาพการแข่งขันและการฟื้นฟูของธุรกิจโรงแรมในพื้นที่ ซึ่งมีจำนวนกว่า 3,782 แห่ง และก่อให้เกิดการจ้างงานมากกว่า 30,522 คน (สำนักงานส่งเสริมวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม, 2566)

แนวคิดดังกล่าวสอดคล้องกับทฤษฎีฐานทรัพยากร (Resource-Based View: RBV) ซึ่งชี้ให้เห็นว่าความได้เปรียบในการแข่งขันของธุรกิจเกิดจากการใช้ทรัพยากรภายในองค์กรอย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งทรัพยากรที่เป็นตัวตน เช่น เทคโนโลยีและโครงสร้างพื้นฐาน และทรัพยากรที่ไม่มีตัวตน เช่น ความรู้ นวัตกรรม ข้อมูล และความสามารถของบุคลากร (Barney, J., 1991) ภายใต้กรอบแนวคิด RBV ปัจจัยทั้งสี่ ได้แก่ การสนับสนุนจากภาครัฐ นวัตกรรม การตลาดดิจิทัล และการบริหารความเสี่ยง สามารถพิจารณาได้ว่าเป็นทรัพยากรเชิงกลยุทธ์ของธุรกิจโรงแรม เนื่องจากช่วยเสริมสร้างความสามารถในการดำเนินงาน การปรับตัว และความได้เปรียบในการแข่งขันในระยะยาว โดยการสนับสนุนจากภาครัฐช่วยเพิ่มพูนองค์ความรู้และเงินทุน นวัตกรรมช่วยสร้างความแตกต่างด้านบริการ การตลาดดิจิทัลช่วยแปลงทรัพยากรให้เกิดคุณค่าเชิงพาณิชย์ และการบริหารความเสี่ยงช่วยรักษาเสถียรภาพขององค์กรท่ามกลางความไม่แน่นอน โดยมีงานวิจัยจำนวนมากสนับสนุนว่า การสนับสนุนจากภาครัฐเป็นปัจจัยที่ช่วยกระตุ้นการเติบโตทางเศรษฐกิจและการขยายตัวของธุรกิจ (Pu, G. et al., 2021) ขณะที่นวัตกรรมช่วยยกระดับกระบวนการบริการให้มีความทันสมัยและมีคุณภาพมากขึ้น (Hu, X. et al., 2020) ส่วนการตลาดดิจิทัลเป็นกลไกสำคัญที่ช่วยให้ธุรกิจโรงแรมสามารถเข้าถึงผู้บริโภคในวงกว้าง เพิ่มโอกาสทางการตลาดและการรับรู้ของนักท่องเที่ยว (Junusi, E. R., 2020) ในขณะที่การบริหารความเสี่ยงช่วยให้ธุรกิจสามารถรับมือกับความผันผวนและลดความสูญเสียที่อาจเกิดขึ้นในอนาคต (Shad, M. K. & Lai, F. W., 2019) ด้วยเหตุนี้ ปัจจัยทั้งสี่จึงถูกมองว่าเป็นองค์ประกอบหลักที่เชื่อมโยงกับประสิทธิภาพและผลการดำเนินงานของธุรกิจโรงแรม โดยเฉพาะในบริบทของภาคใต้ฝั่งอ่าวไทยซึ่งยังมีงานวิจัยเชิงประจักษ์ที่ศึกษาเฉพาะเจาะจงในพื้นที่นี้ไม่มากนัก การศึกษาครั้งนี้จึงมีความสำคัญอย่างยิ่งในการวิเคราะห์ว่าปัจจัยดังกล่าวมีอิทธิพลต่อผลการดำเนินงานของธุรกิจโรงแรมในภูมิภาคนี้อย่างไร ซึ่งผลลัพธ์ที่ได้จะช่วยเป็นแนวทางในการพัฒนาและยกระดับศักยภาพของธุรกิจโรงแรมในพื้นที่ภาคใต้ฝั่งอ่าวไทย รวมถึงสามารถประยุกต์ใช้เพื่อพัฒนาพื้นที่ท่องเที่ยวอื่นของประเทศในอนาคตได้อย่างยั่งยืน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อผลการดำเนินงานของธุรกิจโรงแรมในพื้นที่ชายทะเลฝั่งอ่าวไทย

วิธีดำเนินการวิจัย

รูปแบบการวิจัย การวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปริมาณเพื่อศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อผลการดำเนินงานธุรกิจโรงแรมในพื้นที่ชายทะเลฝั่งอ่าวไทย

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง หน่วยวิเคราะห์ (Unit Of Analysis) ของการวิจัยครั้งนี้อยู่ในระดับองค์กร (Organizational Level) โดยมีผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant) คือ เจ้าของธุรกิจหรือผู้บริหารของโรงแรม แห่งละ 1 คน ซึ่งเป็นผู้ที่มีความรู้และมีส่วนเกี่ยวข้องโดยตรงกับการกำหนดนโยบายและการบริหารจัดการขององค์กร ประชากรในการศึกษาครั้งนี้ คือ ธุรกิจโรงแรมในพื้นที่ฝั่งอ่าวไทย จำนวน 3,782 แห่ง (สำนักงานส่งเสริมวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม, 2566) โดยโรงแรมที่ใช้เป็นประชากรในการวิจัย หมายถึง โรงแรมที่จดทะเบียนประกอบธุรกิจอย่างถูกต้องตามพระราชบัญญัติโรงแรม พ.ศ. 2547 และมีการประกอบกิจการเชิงพาณิชย์อย่างต่อเนื่อง ครอบคลุมทั้งโรงแรมขนาดเล็ก ขนาดกลาง และขนาดใหญ่ ทั้งนี้ ขอบเขตพื้นที่ศึกษาครอบคลุมโรงแรมทุกแห่งที่ตั้งอยู่ใน 5 จังหวัดภาคใต้ฝั่งอ่าวไทย ได้แก่ จังหวัดชุมพร สุราษฎร์ธานี นครศรีธรรมราช พัทลุง และสงขลา โดยไม่ได้จำกัดเฉพาะโรงแรมที่ตั้งอยู่ติดแนวชายฝั่งทะเลเท่านั้น เพื่อให้สามารถสะท้อนภาพรวมของธุรกิจโรงแรมในภูมิภาคนี้ได้อย่างครอบคลุมเพื่อสะท้อนผลการดำเนินงานของธุรกิจโรงแรมในภาพรวมได้อย่างแท้ จริงการกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างใช้สูตรของ Yamane, T. ที่ระดับความเชื่อมั่น 95% และค่าความคลาดเคลื่อน 5% (e = 0.05) ดังนั้น ขนาดกลุ่มตัวอย่างที่เหมาะสม คือ 362 ตัวอย่าง (Yamane, T., 1973) การคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างใช้วิธีการสุ่มแบบสะดวก (Convenience Sampling) จากเจ้าของกิจการหรือผู้บริหารโรงแรมในพื้นที่ศึกษาทั้ง 5 จังหวัด โดยเลือกจากผู้ที่สามารถเข้าถึงได้และยินยอมให้ข้อมูล จนครบ จำนวน 362 ราย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย เครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ คือ แบบสอบถามที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้ตอบแบบสอบถาม โดยแบบสอบถามดังกล่าวได้รับการตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) โดยผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 3 ท่าน และนำไปทดสอบความเชื่อมั่น (Reliability) กับกลุ่มตัวอย่างนำร่อง โดยคำนวณค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (Cronbach’s Alpha Coefficient) ซึ่งมีค่ามากกว่า 0.70 แสดงว่า เครื่องมือมีความเชื่อมั่นอยู่ในระดับดีและสามารถนำไปใช้เก็บรวบรวมข้อมูลจริงได้ โดยแบ่งเป็น 7 ส่วน มีรายละเอียด ดังนี้

1. ส่วนที่ 1 แบบสอบถามข้อมูลส่วนบุคคลของผู้บริหารและข้อมูลทั่วไปของธุรกิจโรงแรม แบบสอบถามปัจจัยส่วนบุคคลของผู้บริหารธุรกิจโรงแรม ในส่วนนี้ถามเกี่ยวกับ ตำแหน่งของผู้ตอบแบบสอบถาม อายุ ระดับการศึกษา จังหวัดที่ตั้งของธุรกิจ และจำนวนห้องพัก

2. ส่วนที่ 2 ผู้วิจัยพัฒนาแบบวัดผลการดำเนินงานของธุรกิจโรงแรมโดยดัดแปลงจากแนวคิดของ Nakku, V. B. et al. ซึ่งมองว่าผลการดำเนินงานขององค์กรควรสะท้อนทั้งความสำเร็จในระยะสั้นและความสามารถในการอยู่รอดในระยะยาว แนวคิดดังกล่าวมีความเหมาะสมกับบริบทธุรกิจโรงแรม เนื่องจากธุรกิจประเภทนี้ต้องพึ่งพารายได้หมุนเวียนในระยะสั้นควบคู่กับความสามารถในการรักษาความสามารถในการแข่งขันในระยะยาว ในงานวิจัยนี้ “ผลการดำเนินงานของธุรกิจโรงแรม” หมายถึง ระดับความสำเร็จของโรงแรมในการบรรลุเป้าหมายทางธุรกิจทั้งในมิติของผลประกอบการระยะสั้นและความสามารถในการดำรงอยู่และเติบโตในระยะยาว โดยวัดจากการรับรู้ของผู้บริหารผ่านแบบสอบถาม จำนวน 7 ข้อ แบ่งออกเป็น 2 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านเป้าหมายระยะสั้น จำนวน 3 ข้อ และ 2) ด้านการอยู่รอดระยะยาว จำนวน 4 ข้อ ใช้มาตรส่วนประมาณค่า 5 ระดับ ตั้งแต่ “จริงมากที่สุด” ถึง “จริงน้อยที่สุด” (Nakku, V. B. et al., 2020)

3. ส่วนที่ 3 ผู้วิจัยพัฒนาแบบวัดการสนับสนุนจากภาครัฐโดยดัดแปลงจากแนวคิดของ Falahat, M. et al., Chen, C. L. et al. ซึ่งมองว่าการสนับสนุนจากภาครัฐเป็นทรัพยากรภายนอกที่ช่วยเสริมสร้างศักยภาพในการดำเนินงานขององค์กร ทั้งในด้านองค์ความรู้ เงินทุน และกรอบกติกาทางธุรกิจ แนวคิดดังกล่าวมีความเหมาะสมกับบริบทธุรกิจโรงแรม เนื่องจากเป็นธุรกิจที่ต้องพึ่งพานโยบายภาครัฐ มาตรการส่งเสริมการท่องเที่ยว และการสนับสนุนด้านการเงินอย่างต่อเนื่อง ในงานวิจัยนี้ “การสนับสนุนจากภาครัฐ” หมายถึง ระดับการรับรู้ของผู้บริหารโรงแรมต่อการได้รับความช่วยเหลือจากหน่วยงานภาครัฐในด้านข้อมูล ความรู้ และการสนับสนุนทางการเงิน ซึ่งวัดจากแบบสอบถาม จำนวน 7 ข้อ แบ่งออกเป็น 2 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านข้อมูล จำนวน 4 ข้อ และ 2) ด้านการสนับสนุนด้านเงินทุน จำนวน 3 ข้อ โดยใช้มาตรส่วนประมาณค่า 5 ระดับ ตั้งแต่ “จริงมากที่สุด” ถึง “จริงน้อยที่สุด” (Falahat, M. et al., 2021); (Chen, C. L. et al., 2021)

4. ส่วนที่ 4 ผู้วิจัยพัฒนาแบบวัดนวัตกรรมของธุรกิจโรงแรมโดยดัดแปลงจากแนวคิดของ Turulja, L. & Bajgoric, N., Kijkasiwat, P. & Phuensane, P. ซึ่งมองว่านวัตกรรมเป็นทรัพยากรเชิงนามธรรมที่มีคุณค่าและยากต่อการลอกเลียนแบบ อันเป็นแหล่งที่มาของความได้เปรียบในการแข่งขันขององค์กร แนวคิดดังกล่าวมีความเหมาะสมกับบริบทธุรกิจโรงแรม เนื่องจากเป็นธุรกิจที่ต้องเผชิญกับการแข่งขันสูงและความคาดหวังของลูกค้าที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว การพัฒนานวัตกรรมจึงช่วยให้โรงแรมสามารถสร้างความแตกต่างด้านบริการ เพิ่มคุณค่าให้กับลูกค้า และปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงของตลาดได้อย่างมีประสิทธิภาพ ในงานวิจัยนี้ “นวัตกรรมของธุรกิจโรงแรม” หมายถึง ความสามารถของโรงแรมในการพัฒนาแนวคิดใหม่ การปรับปรุงรูปแบบการให้บริการ และการปรับโครงสร้างหรือกระบวนการภายในองค์กรให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลง โดยวัดจากการรับรู้ของผู้บริหารผ่านแบบสอบถาม จำนวน 8 ข้อ แบ่งออกเป็น 2 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านนวัตกรรมบริการ จำนวน 5 ข้อ และ 2) ด้านนวัตกรรมองค์กร จำนวน 3 ข้อ ใช้มาตรส่วนประมาณค่า 5 ระดับ ตั้งแต่ “จริงมากที่สุด” ถึง “จริงน้อยที่สุด” (Turulja, L. & Bajgoric, N., 2019); (Kijkasiwat, P. & Phuensane, P., 2020)

5. ส่วนที่ 5 ผู้วิจัยพัฒนาแบบวัดการตลาดดิจิทัลของธุรกิจโรงแรมโดยดัดแปลงจากแนวคิดของ Goldman, S. P. et al., Kerdpitak, C. ซึ่งมองว่าการตลาดดิจิทัลเป็นเครื่องมือสำคัญที่ช่วยให้องค์กรสามารถสื่อสารกับลูกค้าได้อย่างมีประสิทธิภาพ สร้างการรับรู้ในวงกว้าง และเพิ่มโอกาสทางการแข่งขันในตลาดที่มีความเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว แนวคิดดังกล่าวมีความเหมาะสมกับบริบทธุรกิจโรงแรม เนื่องจากพฤติกรรมนักท่องเที่ยวในปัจจุบันพึ่งพาสื่อออนไลน์ในการค้นหาข้อมูล เปรียบเทียบราคา และตัดสินใจเลือกใช้บริการ การใช้การตลาดดิจิทัลอย่างมีประสิทธิภาพจึงช่วยให้โรงแรมสามารถเข้าถึงกลุ่มลูกค้าเป้าหมาย เพิ่มโอกาสทางการตลาด และสร้างความได้เปรียบในการแข่งขัน ในงานวิจัยนี้ “การตลาดดิจิทัลของธุรกิจโรงแรม” หมายถึง ระดับการใช้เครื่องมือและกิจกรรมทางการตลาดผ่านสื่อดิจิทัลของโรงแรมเพื่อสื่อสาร ประชาสัมพันธ์ และดึงดูดลูกค้า โดยวัดจากการรับรู้ของผู้บริหารผ่านแบบสอบถาม จำนวน 9 ข้อ แบ่งออกเป็น 2 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านการใช้โซเชียลมีเดีย จำนวน 5 ข้อ และ 2) ด้านกิจกรรมการตลาด จำนวน 4 ข้อ ใช้มาตรส่วนประมาณค่า 5 ระดับ ตั้งแต่ “จริงมากที่สุด” ถึง “จริงน้อยที่สุด” (Goldman, S. P. et al., 2021); (Kerdpitak, C., 2022)

6. ส่วนที่ 6 ผู้วิจัยพัฒนาแบบวัดการบริหารความเสี่ยงของธุรกิจโรงแรมโดยดัดแปลงจากแนวคิดของ Hanggraeni, D. et al. ซึ่งมองว่าการบริหารความเสี่ยงเป็นกระบวนการสำคัญที่ช่วยให้องค์กรสามารถคาดการณ์ ป้องกัน และรับมือกับความไม่แน่นอนที่อาจส่งผลกระทบต่อผลการดำเนินงาน แนวคิดดังกล่าวมีความเหมาะสมกับบริบทธุรกิจโรงแรม เนื่องจากเป็นธุรกิจที่ต้องเผชิญกับความผันผวนจากปัจจัยภายนอก เช่น สภาพเศรษฐกิจ ฤดูกาลท่องเที่ยว พฤติกรรมผู้บริโภค และสถานการณ์ไม่คาดคิด การมีระบบบริหารความเสี่ยงที่มีประสิทธิภาพจึงช่วยให้โรงแรมสามารถรักษาเสถียรภาพในการดำเนินงานและเพิ่มโอกาสในการอยู่รอดในระยะยาว ในงานวิจัยนี้ “การบริหารความเสี่ยงของธุรกิจโรงแรม” หมายถึง ความสามารถของโรงแรมในการวางแผน ควบคุม และจัดการความไม่แน่นอนที่อาจส่งผลกระทบต่อการดำเนินงาน โดยวัดจากการรับรู้ของผู้บริหารผ่านแบบสอบถาม จำนวน 8 ข้อ แบ่งออกเป็น 2 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านการเงิน จำนวน 4 ข้อ และ 2) ด้านการตลาด จำนวน 4 ข้อ ใช้มาตรส่วนประมาณค่า 5 ระดับ ตั้งแต่ “จริงมากที่สุด” ถึง “จริงน้อยที่สุด” (Hanggraeni, D. et al., 2019)

7. ส่วนที่ 7 ข้อเสนอแนะ

การเก็บรวบรวมข้อมูล

1. ผู้วิจัยโทรศัพท์ประสานงานกับสมาคมธุรกิจการท่องเที่ยวในพื้นที่ฝั่งอ่าวไทย เพื่อขอความอนุเคราะห์เป็นหน่วยงานกลางในการประสานการเข้าถึงโรงแรมที่เป็นสมาชิก และเพื่อสร้างความน่าเชื่อถือในการขอเข้าพื้นที่เก็บข้อมูลวิจัย

2. ผู้วิจัยทำหนังสือขอความร่วมมือในการเก็บข้อมูลส่งไปยังสมาคมธุรกิจการท่องเที่ยวในพื้นที่ฝั่งอ่าวไทย เพื่อใช้เป็นเอกสารอ้างอิงประกอบการติดต่อกับโรงแรมต่าง ๆ

3. ผู้วิจัยประสานงานกับคณะกรรมการสมาคมธุรกิจการท่องเที่ยว เพื่อขอเข้าร่วมในกิจกรรมที่สมาคมจัดขึ้น เช่น การประชุม อบรม หรือสัมมนา ซึ่งมีเจ้าของหรือผู้บริหารธุรกิจโรงแรมเข้าร่วมเป็นจำนวนมาก และใช้โอกาสนี้แจกและเก็บแบบสอบถามจากผู้ตอบโดยตรง

4. ผู้วิจัยลงพื้นที่เพื่อเก็บข้อมูลจากโรงแรมที่เป็นกลุ่มตัวอย่างตามจังหวัดที่กำหนด โดยเก็บข้อมูลจาก เจ้าของหรือผู้บริหารโรงแรมโดยตรง ทั้งในรูปแบบการส่งมอบแบบสอบถามถึงที่และการนัดหมายเพื่อขอความร่วมมือ ทั้งนี้การคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างใช้วิธีการสุ่มแบบสะดวก (Convenience Sampling) โดยเข้าถึงผู้ให้ข้อมูลจากโรงแรมที่สามารถติดต่อได้และยินยอมให้ข้อมูล ผ่านช่องทางของสมาคมธุรกิจการท่องเที่ยวและการลงพื้นที่โดยตรง วิธีการดังกล่าวมีความเหมาะสมกับบริบทธุรกิจโรงแรม ซึ่งเป็นกลุ่มเป้าหมายที่เข้าถึงได้ยาก และช่วยให้ผู้วิจัยสามารถเก็บข้อมูลจากผู้บริหารหรือเจ้าของกิจการซึ่งเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการกำหนดนโยบายและการตัดสินใจขององค์กร นอกจากนี้ การเก็บข้อมูลจากหลายจังหวัดในพื้นที่ฝั่งอ่าวไทยยังช่วยเพิ่มความหลากหลายของกลุ่มตัวอย่างและสะท้อนภาพรวมของธุรกิจโรงแรมในภูมิภาคได้อย่างเหมาะสม

5. เมื่อเก็บข้อมูลครบถ้วน ผู้วิจัยดำเนินการตรวจสอบและคัดแยกแบบสอบถาม ก่อนนำไปวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติต่อไป

สถิติที่ใช้ในการวิจัยและการวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยนำข้อมูลจากแบบสอบถามมาวิเคราะห์ตามวัตถุประสงค์ของงานวิจัยและสมมติฐานการวิจัยโดยใช้โปรแกรมทางสถิติ เพื่อการวิเคราะห์ข้อมูลสถิติเชิงพรรณนา (Descriptive Statistics) และสถิติเชิงอนุมาน (Inferential Statistics) ดังนี้

1. ผู้วิจัยนำแบบสอบถามที่จัดเก็บข้อมูลได้ จำนวน 362 ชุด มาตรวจสอบความสมบูรณ์

2. วิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถามที่ได้ศึกษาในครั้งนี้ ได้แก่ ตำแหน่งของผู้ตอบแบบสอบถาม อายุ ระดับการศึกษา จังหวัดที่ตั้งของธุรกิจ และจำนวนห้องพัก โดยการวิเคราะห์หาค่าร้อยละ (Percentage) และค่าความถี่ (Frequency)

3. วิเคราะห์ระดับความคิดเห็นของผู้ตอบแบบสอบถาม ในประเด็นผลการดำเนินงาน การสนับสนุนจากภาครัฐ นวัตกรรม การตลาดดิจิทัล และการบริหารความเสี่ยง โดยหาค่าเฉลี่ย (Mean) และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) และนำมาเปรียบเทียบกับเกณฑ์การแปลผลที่กำหนด ทั้งนี้ ผู้วิจัยกำหนดเกณฑ์การแปลผลค่าเฉลี่ยของระดับความคิดเห็นตามมาตรส่วนประมาณค่า 5 ระดับ ดังนี้ ค่าเฉลี่ย 4.51 - 5.00 หมายถึง ระดับความคิดเห็นมากที่สุด 3.51 - 4.50 หมายถึง มาก 2.51 - 3.50 หมายถึง ปานกลาง 1.51 - 2.50 หมายถึง น้อย และ 1.00 - 1.50 หมายถึง น้อยที่สุด

4. วิเคราะห์เพื่อทดสอบสมติฐาน โดยการวิเคราะห์สถิติเชิงอนุมาน (Inferential Statistics Analysis) ใช้เทคนิคการวิเคราะห์การถดถอยพหุคูณ (Multiple Regression Analysis) กำหนดระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 เพื่อทดสอบอิทธิพลของปัจจัยตัวแปรอิสระ (X) ได้แก่ การสนับสนุนจากภาครัฐ นวัตกรรม การตลาดดิจิทัล และการบริหารความเสี่ยง ที่มีต่อตัวแปรตาม (Y) คือ ผลการดำเนินงานของธุรกิจโรงแรมก่อนการวิเคราะห์การถดถอย ผู้วิจัยได้ทำการตรวจสอบข้อตกลงเบื้องต้นทางสถิติ ได้แก่ ความเป็นปกติของข้อมูล (Normality) ความเป็นอิสระของค่าคลาดเคลื่อน (Independence Of Errors) ความเป็นเส้นตรง (Linearity) ความแปรปรวนคงที่ (Homoscedasticity) และปัญหาความสัมพันธ์เชิงพหุ (Multicollinearity) เพื่อให้มั่นใจว่าข้อมูลมีความเหมาะสมต่อการนำไปวิเคราะห์ด้วยเทคนิคการถดถอยพหุคูณ สมมติฐานการทดสอบในงานวิจัยนี้กำหนดไว้ ดังนี้

H1: การสนับสนุนจากภาครัฐมีอิทธิพลต่อผลการดำเนินงานของธุรกิจโรงแรม

H2: นวัตกรรมมีอิทธิพลต่อผลการดำเนินงานของธุรกิจโรงแรม

H3: การตลาดดิจิทัลมีอิทธิพลต่อผลการดำเนินงานของธุรกิจโรงแรม

H4: การบริหารความเสี่ยงมีอิทธิพลต่อผลการดำเนินงานของธุรกิจโรงแรม

ผลการวิจัย

ผลการวิเคราะห์ปัจจัยส่วนบุคคลของผู้บริหารธุรกิจโรงแรม ข้อมูลส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม ประกอบด้วย ข้อมูลทั้งหมด 5 ด้าน คือ ตำแหน่งของผู้ตอบแบบสอบถาม อายุ ระดับการศึกษา จังหวัดที่ตั้งของธุรกิจ และจำนวนห้องพักของโรงแรม ซึ่งวิเคราะห์โดยใช้สถิติพื้นฐานด้วยการแจกแจงความถี่ (Frequency) และหาค่าร้อยละ (Percentage) ดังปรากฏในตารางที่ 1

ตารางที่ 1 แสดงความถี่และร้อยละของข้อมูลปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม (n = 362)

ข้อมูลส่วนบุคคล	จำนวน	ร้อยละ
ตำแหน่งของผู้ตอบแบบสอบถาม		
เจ้าของธุรกิจ	143	39.50
ผู้บริหาร	219	60.50

ตารางที่ 1 แสดงความถี่และร้อยละของข้อมูลปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม (n = 362) (ต่อ)

ข้อมูลส่วนบุคคล	จำนวน	ร้อยละ
อายุ		
ต่ำกว่า 30 ปี	104	28.73
30 - 40 ปี	102	28.18
41 - 50 ปี	71	19.61
51 ปีขึ้นไป	85	23.48
ระดับการศึกษา		
ต่ำกว่าปริญญาตรี	103	28.45
ปริญญาตรี	170	46.96
สูงกว่าปริญญาตรี	89	24.59
จังหวัดที่ตั้งของธุรกิจ		
ชุมพร	27	7.46
สุราษฎร์ธานี	201	55.52
นครศรีธรรมราช	48	13.26
สงขลา	69	19.06
พัทลุง	17	4.70
จำนวนห้องพัก		
ต่ำกว่า 30 ห้อง	102	28.18
30 - 100 ห้อง	168	46.41
มากกว่า 100 ห้อง	92	25.41

จากตารางที่ 1 พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถาม จำนวน 362 คน ส่วนใหญ่เป็นผู้บริหารโรงแรม (ร้อยละ 60.5) รองลงมาเป็นเจ้าของธุรกิจ (ร้อยละ 39.5) โดยมีอายุต่ำกว่า 30 ปี และช่วงอายุ 30 - 40 ปี ในสัดส่วนใกล้เคียงกัน (ร้อยละ 28.7 และ 28.2 ตามลำดับ) ระดับการศึกษาส่วนใหญ่อยู่ในระดับปริญญาตรี (ร้อยละ 47) สำหรับที่ตั้งของธุรกิจ พบว่า อยู่ในจังหวัดสุราษฎร์ธานีมากที่สุด (ร้อยละ 55.5) และขนาดโรงแรมส่วนใหญ่มีจำนวนห้องพักระหว่าง 30 - 100 ห้อง (ร้อยละ 46.4) สะท้อนให้เห็นว่ากลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เป็นผู้บริหารโรงแรมขนาดกลางในพื้นที่ภาคใต้ฝั่งอ่าวไทย

ตารางที่ 2 แสดงค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของทุกตัวแปรที่ศึกษา

ตัวแปร	ระดับความคิดเห็น		
	$\bar{x}$	S.D.	ระดับความคิดเห็น
ผลการดำเนินงาน	3.73	.614	มาก
การสนับสนุนจากภาครัฐ	3.70	.569	มาก
นวัตกรรม	3.63	.529	มาก
การตลาดดิจิทัล	3.69	.575	มาก
การบริหารความเสี่ยง	3.75	.586	มาก

จากตารางที่ 2 พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามมีระดับความคิดเห็นต่อทุกตัวแปรอยู่ในระดับ “มาก” โดยตัวแปรที่มีค่าเฉลี่ยสูงที่สุด คือ การบริหารความเสี่ยง ($\bar{x}$ = 3.75, S.D. = 0.586) รองลงมา คือ ผลการดำเนินงาน ($\bar{x}$ = 3.73, S.D. = 0.614) และการสนับสนุนจากภาครัฐ ($\bar{x}$ = 3.70, S.D. = 0.569) ขณะที่การตลาดดิจิทัล ($\bar{x}$ = 3.69, S.D. = 0.575) และนวัตกรรม ($\bar{x}$ = 3.63, S.D. = 0.529) มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับ “มาก” เช่นเดียวกัน สะท้อนให้เห็นว่าผู้ตอบแบบสอบถามให้ความสำคัญต่อปัจจัยทั้งหมดในระดับสูง

ตารางที่ 3 แสดงค่าสัมประสิทธิ์การถดถอยของแต่ละปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อผลการดำเนินงานของธุรกิจโรงแรมในพื้นที่ชายทะเลฝั่งอ่าวไทย

ตัวแปร	Unstandardized Coefficients		Standardized Coefficients	t	Sig
	B	S.E.	Beta		
ค่าคงที่	.205	.148		1.392	.165
การสนับสนุนจากภาครัฐ (X_1)	.376	.057	.349	6.662	.000*
นวัตกรรม (X_2)	.289	.069	.249	4.204	.000*
การตลาดดิจิทัล (X_3)	.048	.065	.045	.732	.465
การบริหารความเสี่ยง (X_4)	.241	.062	.230	3.894	.000*
$R = 0.789$; $R^2 = 0.623$; $R^2_{adj} = 0.619$; $F = 147.415$					

*มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

จากตารางที่ 3 พบว่า ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อผลการดำเนินงานของธุรกิจโรงแรมในพื้นที่ชายทะเลฝั่งอ่าวไทย ประกอบด้วย ปัจจัยการสนับสนุนจากภาครัฐ (β = .349, t = 6.662) ปัจจัยนวัตกรรม (β = .249, t = 4.204) และปัจจัยการบริหารความเสี่ยง (β = .230, t = 3.894) โดย 3 ปัจจัย คือ การสนับสนุนจากภาครัฐ นวัตกรรม และการบริหารความเสี่ยง พบว่า มีอิทธิพลทางตรงเชิงบวกต่อผลการดำเนินงานของธุรกิจโรงแรมในพื้นที่ชายทะเลฝั่งอ่าวไทย แต่ปัจจัยการตลาดดิจิทัล (β = .045, t = .732) ไม่มีอิทธิพลอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติต่อผลการดำเนินงานของธุรกิจโรงแรมในพื้นที่ชายทะเลฝั่งอ่าวไทย

อภิปรายผล

ผลการวิจัยสนับสนุนสมมติฐานที่ 1 โดยพบว่า การสนับสนุนจากภาครัฐมีอิทธิพลอย่างมีนัยสำคัญต่อผลการดำเนินงานของธุรกิจโรงแรมในพื้นที่ชายฝั่งทะเลอ่าวไทย ซึ่งสามารถอธิบายได้ภายใต้กรอบแนวคิดทฤษฎีฐานทรัพยากร (RBV) ที่มองว่าทรัพยากรจากภายนอกองค์กร เช่น ข้อมูล กฎหมาย นโยบาย และเงินทุนจากภาครัฐ สามารถนำมาใช้เป็นทรัพยากรเชิงกลยุทธ์เพื่อเสริมสร้างศักยภาพในการแข่งขันได้ โดยเฉพาะในบริบทธุรกิจโรงแรมฝั่งอ่าวไทยซึ่งเผชิญความผันผวนตามฤดูกาลและปัจจัยภายนอก การได้รับข้อมูลและแนวทางปฏิบัติที่ชัดเจนจากภาครัฐช่วยลดความไม่แน่นอนในการตัดสินใจ ส่งผลให้การวางแผนต้นทุน การให้บริการ และการตลาดมีประสิทธิภาพมากขึ้น โรงแรมที่ได้รับการอบรม การให้ข้อมูลด้านกฎหมาย และแนวทางปฏิบัติจากหน่วยงานรัฐ มีความสามารถในการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพมากขึ้น ลดความไม่แน่นอนในการดำเนินธุรกิจ และสามารถตัดสินใจเชิงกลยุทธ์ได้ดีขึ้น ขณะเดียวกัน มาตรการทางการเงิน เช่น เงินกู้ดอกเบี้ยต่ำและเงินอุดหนุนในช่วงวิกฤต ช่วยลดข้อจำกัด

ด้านสภาพคล่อง ทำให้ผู้ประกอบการสามารถคงการดำเนินงานและปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงได้อย่างต่อเนื่อง ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าการสนับสนุนจากภาครัฐไม่ได้เพียงช่วยในระยะสั้น แต่ยังมีบทบาทต่อความสามารถในการอยู่รอดและการแข่งขันในระยะยาว สอดคล้องกับ Nakku, V. B. et al., Pu, G. et al. ในส่วนของ สมมติฐานที่ 2 นวัตกรรมส่งผลต่อผลการดำเนินงานของธุรกิจโรงแรม แสดงให้เห็นว่า นวัตกรรมมีบทบาทสำคัญต่อผลการดำเนินงานตามที่ตั้งสมมติฐานไว้ โดยนวัตกรรมถือเป็นทรัพยากรที่มีคุณค่าและยากต่อการลอกเลียนแบบ เช่น การสร้างบริการใหม่ การพัฒนากระบวนการให้ทันสมัย และการปรับโครงสร้างองค์กรให้รองรับการเปลี่ยนแปลงในยุคดิจิทัล โรงแรมในพื้นที่มีการส่งเสริมให้พนักงานคิดนวัตกรรมบริการใหม่ และนำข้อเสนอแนะของลูกค้ามาปรับปรุงบริการ ทำให้ลูกค้ารู้สึกแปลกใหม่และเกิดความประทับใจ อีกทั้งโครงสร้างองค์กรมีความยืดหยุ่น สามารถปรับให้เหมาะกับสถานการณ์หรือจำนวนลูกค้าที่เปลี่ยนแปลงได้อย่างต่อเนื่องในบริบทธุรกิจโรงแรมฝั่งอ่าวไทยซึ่งพึ่งพาประสบการณ์ของนักท่องเที่ยวเป็นหลัก นวัตกรรมช่วยสร้างความรู้สึกแปลกใหม่และความประทับใจ ส่งผลต่อความพึงพอใจและความตั้งใจกลับมาใช้บริการซ้ำ รวมถึงการบอกต่อในเชิงบวก (Nakku, V. B. et al., 2020); (Pu, G. et al., 2021) สอดคล้องกับข้อค้นพบของการศึกษาที่ชี้ว่านวัตกรรมส่งผลต่อผลการดำเนินงานของธุรกิจอย่างมีนัยสำคัญ (Savitri, E. et al., 2021); (วรดิศ ธนภัทร, 2563) ผลการวิจัยไม่สนับสนุนสมมติฐานที่ 3 โดยพบว่า การตลาดดิจิทัลไม่ส่งผลโดยตรงต่อผลการดำเนินงานของธุรกิจโรงแรมในพื้นที่ชายฝั่งทะเลอ่าวไทย ซึ่งสามารถอธิบายได้จากบริบทธุรกิจโรงแรมในพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นโรงแรมขนาดกลางและขนาดเล็กที่ยังพึ่งพาช่องทางการขายผ่านบริษัททัวร์และแพลตฟอร์ม OTA เช่น Agoda, Booking.com และ Trip.com มากกว่าช่องทางโซเชียลมีเดียของโรงแรมเอง แม้ว่าการตลาดดิจิทัลจะช่วยสร้างการรับรู้และการเข้าถึงลูกค้าในวงกว้าง แต่เมื่อไม่ได้ถูกใช้เป็นช่องทางหลักในการสร้างรายได้โดยตรง จึงไม่ก่อให้เกิดผลเชิงรายได้หรือผลการดำเนินงานอย่างมีนัยสำคัญ กลไกดังกล่าวสะท้อนว่าการตลาดดิจิทัลในบริบทนี้ทำหน้าที่เป็นเพียงเครื่องมือสนับสนุนมากกว่าปัจจัยหลักในการขับเคลื่อนผลการดำเนินงาน สอดคล้องกับผลศึกษา Jardak, M. K. & Hamad, S. B. ที่ชี้ว่าเทคโนโลยีดิจิทัลไม่ได้ช่วยเพิ่มผลการดำเนินงานในทุกมิติของธุรกิจเสมอไป (Jardak, M. K. & Hamad, S. B., 2022) และท้ายที่สุดสมมติฐานที่ 4 การบริหารความเสี่ยงส่งผลต่อผลการดำเนินงานของธุรกิจโรงแรม ในบริบทธุรกิจโรงแรมฝั่งอ่าวไทยซึ่งมีความผันผวนตามฤดูกาลท่องเที่ยว สภาพอากาศ และสถานการณ์ภายนอก การมีระบบควบคุมต้นทุน การติดตามหนี้ การสำรองเงินฉุกเฉิน และการวางแผนตลาดล่วงหน้า ช่วยลดความเสี่ยงด้านกระแสเงินสดและความไม่แน่นอนของรายได้ โดยการบริหารความเสี่ยงเป็นกระบวนการจัดการทรัพยากรที่ช่วยให้โรงแรมสามารถรับมือความไม่แน่นอนในด้านการเงิน การตลาด และการดำเนินงาน โรงแรมมีระบบควบคุมและติดตามหนี้ การสร้างพันธมิตรธุรกิจนำเที่ยว การสำรองเงินฉุกเฉิน และการทำความเข้าใจพฤติกรรมนักท่องเที่ยวก่อนวางแผนการตลาด นอกจากนี้ยังมีการประเมินความเสี่ยง เช่น สภาพอากาศ การเมือง ค่าเงิน และออกแบบแผนรองรับ เช่น โปรโมชั่นช่วงเศรษฐกิจตกต่ำหรือ low season ซึ่งทำให้โรงแรมมีเสถียรภาพและอยู่รอดในระยะยาว (Al-Nimer, M. et al., 2021)

สรุปและข้อเสนอแนะ

ผลการวิจัยพบว่า การสนับสนุนจากภาครัฐ นวัตกรรม และการบริหารความเสี่ยงเป็นปัจจัยหลักที่มีอิทธิพลเชิงบวกอย่างมีนัยสำคัญต่อผลการดำเนินงานของธุรกิจโรงแรมในพื้นที่ชายทะเลฝั่งอ่าวไทย โดยการสนับสนุนจากภาครัฐมีอิทธิพลมากที่สุด รองลงมา คือ การบริหารความเสี่ยงและนวัตกรรม ขณะที่การตลาดดิจิทัลไม่พบอิทธิพล

โดยตรงต่อผลการดำเนินงาน เนื่องจากโรงแรมส่วนใหญ่ยังพึ่งพาช่องทาง OTA และบริษัททัวร์เป็นหลัก โมเดลสามารถอธิบายความแปรปรวนของผลการดำเนินงานได้ร้อยละ 62.3 สะท้อนให้เห็นถึงบทบาทสำคัญของปัจจัยทั้งสามต่อความสำเร็จของธุรกิจโรงแรมในภูมิภาคนี้ จากผลการวิจัย สามารถนำไปใช้เชิงปฏิบัติ ได้ดังนี้ 1) ผู้ประกอบการโรงแรมควรใช้ประโยชน์จากการสนับสนุนของภาครัฐอย่างเต็มที่ ทั้งด้านการอบรม องค์ความรู้ กฎหมาย และแหล่งเงินทุน ควบคู่กับการส่งเสริมวัฒนธรรมนวัตกรรมในองค์กรและการจัดทำแผนบริหารความเสี่ยงอย่างเป็นระบบ เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพ ความมั่นคง และความสามารถในการปรับตัวของธุรกิจ 2) ภาครัฐและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรพัฒนาโครงการอบรมด้านการบริหารจัดการโรงแรมสมัยใหม่อย่างต่อเนื่อง ขยายมาตรการสนับสนุนทางการเงินให้ครอบคลุมโรงแรมขนาดเล็กและขนาดกลาง และส่งเสริมความร่วมมือเชิงพื้นที่ในรูปแบบ cluster marketing ระหว่างจังหวัดในพื้นที่ฝั่งอ่าวไทย เพื่อยกระดับศักยภาพการแข่งขันของภูมิภาค และ 3) การวิจัยในอนาคตควรศึกษาปัจจัยเพิ่มเติม เช่น คุณภาพบริการ ความพึงพอใจ ความภักดี และประสบการณ์ของนักท่องเที่ยว ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพหรือแบบผสมผสานเพื่ออธิบายกลไกเชิงลึก ขยายพื้นที่ศึกษาไปยังภูมิภาคอื่น และศึกษาบทบาทของการตลาดดิจิทัลในเชิงลึกมากขึ้น โดยเฉพาะการใช้แพลตฟอร์ม OTA และการบูรณาการกับช่องทางออนไลน์ของโรงแรม

เอกสารอ้างอิง

กรุงเทพธุรกิจ. (2567). เปิดสถิติปี 2567 ต่างชาติเที่ยวไทย 35.54 ล้านคน ส่อง 10 อันดับเดินทางสูงสุด. เรียกใช้เมื่อ 17 มกราคม 2569 จาก https://www.bangkokbiznews.com/business/business/1160350?utm_source=chatgpt.com

แผนพัฒนากลุ่มจังหวัดภาคใต้ฝั่งอ่าวไทย พ.ศ. 2566 - 2570. (2566). กลุ่มจังหวัดภาคใต้ฝั่งอ่าวไทย แผนพัฒนากลุ่มจังหวัดภาคใต้ฝั่งอ่าวไทย พ.ศ. 2566 - 2570. เรียกใช้เมื่อ 23 เมษายน 2566 จาก https://drive.google.com/drive/folders/1V2EC8_hG0JpW8OjEu0vGiNYgKsOv7_PT

วรดิศ ธนภัทร. (2563). แบบจำลองความได้เปรียบทางการแข่งขันของโรงแรมขนาดเล็กในประเทศไทย. Journal of Modern Management Science, 13(1), 21-32.

สำนักงานส่งเสริมวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม. (2566). จำนวนผู้ประกอบการจำแนกตามจังหวัด. เรียกใช้เมื่อ 23 เมษายน 2566 จาก https://shorturl.asia/lflBb

Al-Nimer, M. et al. (2021). Risk management practices and firm performance with a mediating role of business model innovation. observations from Jordan. Journal of Risk and Financial Management, 14(3), 1-20.

Barney, J. (1991). Firm resources and sustained competitive advantage. Journal of management, 17(1), 99-120.

Chen, C. L. et al. (2021). Role Of Government to Enhance Digital Transformation in Small Service Business. Sustainability, 13(3), 1028. https://doi.org/10.3390/su13031028.

Falahat, M. et al. (2021). Entrepreneurial, market, learning and networking orientations as determinants of business capability and international performance: the contingent role of government support. International Entrepreneurship and Management Journal, 1-22. https://doi.org/10.1007/s11365-020-00738-y.

Goldman, S. P. et al. (2021). Strategic orientations and digital marketing tactics in cross-border e-commerce: Comparing developed and emerging markets. International small business journal, 39(4), 350-371.

Hanggraeni, D. et al. (2019). The impact of internal, external and enterprise risk management on the performance of micro, small and medium enterprises. Sustainability, 11(7), 1-17.

Hu, X. et al. (2020). Does Innovation Type Influence Firm Performance? A Dilemma of Star-Rated Hotels in Ghana. Sustainability, 12(23), 9912. https://doi.org/10.3390/su12239912.

Jardak, M. K. & Hamad, S. B. (2022). The effect of digital transformation on firm performance: evidence from Swedish listed companies. The Journal of Risk Finance, 23(4), 329-348.

Junusi, E. R. (2020). Digital marketing during the pandemic period; A study of islamic perspective. Journal of Digital Marketing and Halal Industry, 2(1), 15-28.

Kerdpitak, C. (2022). The effects of innovative management, digital marketing, service quality and supply chain management on performance in cultural tourism business. Uncertain Supply Chain Management, 10(3), 771-778.

Kijkasiwat, P. & Phuensane, P. (2020). Innovation And Firm Performance: The Moderating and Mediating Roles of Firm Size and Small and Medium Enterprise Finance. Journal of Risk and Financial Management, 13(5), 97. https://doi.org/10.3390/jrfm13050097.

Nakku, V. B. et al. (2020). The interrelationship between SME government support programs, entrepreneurial orientation, and performance: A developing economy perspective. Journal of Small Business Management, 58(1), 2-31.

Pu, G. et al. (2021). Innovative Finance, Technological Adaptation and Smes Sustainability: The Mediating Role of Government Support During Covid-19 Pandemic. Sustainability, 13(16), 9218. https://doi.org/10.3390/su13169218.

Savitri, E. et al. (2021). Can innovation mediate the effect of adaptability, entrepreneurial orientation on business performance? Management Science Letters, 11(8), 2301-2312.

Shad, M. K. & Lai, F. W. (2019). Enterprise Risk Management Implementation and Firm Performance: Evidence from the Malaysian Oil and Gas Industry. International Journal of Business and Management, 14(9), 47-53.

Turulja, L. & Bajgoric, N. (2019). Innovation, firms' performance and environmental turbulence: is there a moderator or mediator? European Journal of Innovation Management, 22(1), 213-232.

Yamane, T. (1973). Statistics: An Introductory Analysis. (3rd ed.). New York: Harper and Row.

บทความวิจัย

การพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและความคงทนในการเรียนรู้โดยใช้กระบวนการสืบเสาะหาความรู้ 7E ร่วมกับการจัดการเรียนรู้การแสดงบทบาทสมมติเรื่องข้อตกลงการส่งมอบสินค้าระหว่างประเทศปี 2020 ของนักศึกษาระดับปริญญาตรี*

ENHANCING LEARNING ACHIEVEMENT AND RETENTION THROUGH THE 7E INQUIRY-BASED LEARNING MODEL INTEGRATED WITH ROLE-PLAYING ACTIVITIES ON THE 2020 INTERNATIONAL COMMERCIAL TERMS (INCOTERMS 2020) AMONG UNDERGRADUATE STUDENTS

นงค์รัตน์ แสนสมพร
Nongrat Sansompron
คณะศิลปศาสตร์และวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตสุราษฎร์ธานี สุราษฎร์ธานี ประเทศไทย
Faculty of Liberal Arts and Management Science, Prince of Songkla University, Surat Thani Campus, Surat Thani, Thailand
Corresponding author E-mail: Nongrat.s@psu.ac.th

บทคัดย่อ

การวิจัยมีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) เปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนก่อนและหลังการจัดการเรียนรู้ เรื่องข้อตกลงในการส่งมอบสินค้าระหว่างประเทศ ปี 2020 โดยใช้กระบวนการสืบเสาะหาความรู้ 7E ร่วมกับการแสดงบทบาทสมมติ 2) เปรียบเทียบความคงทนการใช้กระบวนการสืบเสาะหาความรู้ 7E ร่วมกับการแสดงบทบาทสมมติ และ 3) ศึกษาความพึงพอใจในต่อกระบวนการจัดการเรียนรู้ โดยดำเนินการวิจัยตามระเบียบวิธีวิจัยเชิงทดลอง กลุ่มตัวอย่าง คือ นักศึกษาชั้นปีที่ 2 หลักสูตรการจัดการธุรกิจ กลุ่มวิชาชีพเลือกธุรกิจระหว่างประเทศและโลจิสติกส์ คณะศิลปศาสตร์และวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตสุราษฎร์ธานี เครื่องมือที่ใช้ คือ 1) แผนจัดการเรียนรูการสืบเสาะหาความรู้ 7E ร่วมกับการแสดงบทบาทสมมติ 2) แบบทดสอบ และ 3) แบบสอบถามความพึงพอใจต่อกระบวนการจัดการเรียนรู้ สถิติที่ใช้ ได้แก่ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการทดสอบค่าเฉลี่ยของกลุ่มตัวอย่าง ผลการวิจัยพบว่า 1) ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังการจัดการเรียนรู้โดยใช้กระบวนการสืบเสาะหาความรู้แบบ 7E ร่วมกับการแสดงบทบาทสมมติสูงกว่าก่อนเรียน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 2) ความคงทนในการเรียนรู้หลังเรียนมีความคงทนในการเรียนรู้สูงกว่าเกณฑ์มาตรฐานที่กำหนด และ 3) ความพึงพอใจของนักศึกษาในการเรียนโดยการนำกระบวนการสืบเสาะหาความรู้ 7E ร่วมกับการแสดงบทบาทสมมติมาอยู่ในระดับมากที่สุด โดยผู้เรียนให้คะแนนสูงในทุกด้าน ได้แก่ เนื้อหาครบถ้วนและทันสมัย ($\bar{X}$ = 4.72) กระบวนการเรียนรู้ช่วยเพิ่มความกระตือรือร้น ($\bar{X}$ = 4.74) สื่อการสอนน่าสนใจ ($\bar{X}$ = 4.75)

* Received 28 December 2025; Revised 25 January 2026; Accepted 29 January 2026

การประเมินผลเป็นไปตามเกณฑ์ที่กำหนด ($\bar{X}$ = 4.75) และสามารถนำความรู้ไปวิเคราะห์สถานการณ์การค้าระหว่างประเทศได้ ($\bar{X}$ = 4.75) ตามลำดับ

คำสำคัญ: การจัดการเรียนรู้แบบสืบเสาะหาความรู้ 7E, แสดงบทบาทสมมติ, ผลสัมฤทธิ์การเรียน, ความคงทน

Abstract

This study aimed to 1) Compare students' learning achievement before and after instruction on Incoterms 2020 using the 7E inquiry-based learning cycle integrated with role play, 2) Examine learning retention after the intervention, and 3) Investigate students' satisfaction with the instructional process. An experimental research design was employed. The sample comprised second-year undergraduate students in the Business Management program (International Business and Logistics track), Faculty of Liberal Arts and Management Sciences, Prince of Songkla University, Surat Thani Campus. The research instruments included 1) Lesson plans based on the 7E inquiry-based learning cycle combined with role play, 2) An achievement test, and 3) A satisfaction questionnaire regarding the learning process. Data were analyzed using descriptive statistics (mean and standard deviation) and inferential statistics to test differences in the sample mean. The results indicated that 1) Post-instruction learning achievement was significantly higher than pre-instruction achievement at the .05 level, 2) Learning retention after instruction exceeded the predetermined criterion, and 3) Overall student satisfaction with the 7E inquiry-based learning cycle integrated with role play was at the highest level. Students reported high satisfaction across all dimensions, including completeness and currency of content ($\bar{X}$ = 4.72), increased learning engagement through the learning process ($\bar{X}$ = 4.74), attractiveness of instructional media ($\bar{X}$ = 4.75), assessment aligned with the stated criteria ($\bar{X}$ = 4.75), and the ability to apply knowledge to analyze international trade situations ($\bar{X}$ = 4.75), respectively.

Keywords: 7E Inquiry-Based Learning, Role Play, Academic Achievement, Retention

บทนำ

การค้าระหว่างประเทศมีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ โดยมีปัจจัยสนับสนุนจากปริมาณการค้าโลกที่เพิ่มขึ้น ส่งผลให้เศรษฐกิจโลกจึงทยอยฟื้นตัว (กระทรวงพาณิชย์, 2567) ขณะเดียวกันกระทรวงพาณิชย์คาดการณ์แนวโน้มการส่งออกในปี 2568 มีการขยายตัว 2 - 3% และมีการเร่งส่งเสริมการใช้ซอฟต์พาวเวอร์ของประเทศไทยเชื่อมโยงกับสินค้าส่งออกเพื่อสร้างเอกลักษณ์ให้เป็นที่จดจำระดับโลก (ไทยพีบีเอส, 2568) จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการพัฒนาบุคลากรที่มีความรู้ความเข้าใจด้านการค้าระหว่างประเทศโดยเฉพาะอย่างยิ่ง เรื่องข้อตกลงในการส่งมอบสินค้าระหว่างประเทศ (International Commercial Terms: Incoterms) ปี 2020 ซึ่งเป็นเงื่อนไขการค้าสากลที่มีการปรับปรุงให้สอดคล้องกับปัจจุบัน สำหรับการค้าระหว่างประเทศภายใต้สัญญาซื้อขายมีการกำหนดสิทธิและหน้าที่ของคู่สัญญาผ่านเงื่อนไขทางการค้า เพื่อเพิ่มความสะดวก

ลดระยะเวลาในการเจรจา และช่วยให้สัญญามีความชัดเจน อย่างไรก็ตาม ความแตกต่างด้านการค้าของแต่ละประเทศอาจนำไปสู่ความเข้าใจผิดและเกิดข้อพิพาททางกฎหมาย เพื่อแก้ไขปัญหาดังกล่าว สภาหอการค้าระหว่างประเทศ (International Chamber of Commerce: ICC) ได้พัฒนากฎเกณฑ์ INCOTERMS ขึ้นเป็นครั้งแรกในปี ค.ศ. 1936 เพื่อกำหนดมาตรฐานในการแปลความหมายของคำเฉพาะทางการค้า รวมถึงระบุสิทธิและหน้าที่ของคู่สัญญาในการส่งมอบสินค้า และล่าสุดในปี ค.ศ. 2020 INCOTERMS ได้รับการยอมรับอย่างแพร่หลายในวงการค้าระหว่างประเทศ เนื่องจากช่วยลดความคลุมเครือของภาระหน้าที่คู่สัญญา และเป็นแนวทางมาตรฐานในการทำสัญญาซื้อขายระหว่างประเทศ (International Chamber of Commerce, 2020)

ข้อตกลงในการส่งมอบสินค้าระหว่างประเทศปี 2020 หรือ Incoterms 2020 เป็นเนื้อหาสำคัญในรายวิชาการจัดการธุรกิจระหว่างประเทศ และมีความสำคัญต่อระบบการค้าระหว่างประเทศในฐานะที่เป็นมาตรฐานสากลซึ่งได้รับการยอมรับในระดับโลก ทั้งนี้ สภาหอการค้าระหว่างประเทศ (International Chamber of Commerce: ICC) ได้กำหนดข้อตกลงทางการค้าให้มีความชัดเจนในการระบุขอบเขตภาระหน้าที่ ความรับผิดชอบ ตลอดจนการจัดสรรต้นทุนระหว่างผู้ซื้อและผู้ขาย ครอบคลุมมิติสำคัญประกอบด้วย การจัดเตรียมเอกสารทางการค้า กระบวนการขนส่ง ระบบการประกันภัย และการกำหนดจุดโอนความเสี่ยงในการส่งมอบสินค้า สำหรับ Incoterms 2020 ได้รับการพัฒนาและปรับปรุงอย่างต่อเนื่องเพื่อให้สอดคล้องกับสถานการณ์การค้าปัจจุบัน สามารถรองรับรูปแบบการขนส่งที่มีความหลากหลาย อีกทั้งยังมีส่วนสำคัญในการบริหารจัดการต้นทุน การเพิ่มประสิทธิภาพในระบบโลจิสติกส์ และการลดข้อพิพาททางการค้าระหว่างประเทศ (International Chamber of Commerce, 2020) องค์ความรู้ดังกล่าวจึงถือเป็นพื้นฐานสำคัญและมีความจำเป็นอย่างยิ่งสำหรับนักศึกษาในรายวิชาการจัดการธุรกิจระหว่างประเทศและนักศึกษาที่เรียนธุรกิจระหว่างประเทศและโลจิสติกส์

การเรียนการสอนในระดับอุดมศึกษาสาขาที่เกี่ยวข้องกับธุรกิจระหว่างประเทศและโลจิสติกส์ จำเป็นต้องมีการปรับกระบวนการจัดการเรียนรู้ให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่อง อีกทั้งเรื่องข้อตกลงในการส่งมอบสินค้าระหว่างประเทศ มีรายละเอียดที่ซับซ้อน และจากการสังเกตกระบวนการจัดการเรียนการสอนในรายวิชาธุรกิจระหว่างประเทศในปีการศึกษาที่ผ่านมา พบว่า นักศึกษามีความเข้าใจเกี่ยวกับข้อตกลงในการส่งมอบสินค้าระหว่างประเทศในระดับต่ำและเกิดความสับสนของเงื่อนไขแต่ละรูปแบบ ส่งผลให้ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนต่ำกว่าเกณฑ์มาตรฐานที่กำหนด ทั้งนี้ เนื้อหาของ Incoterms 2020 มีความซับซ้อน ครอบคลุมทั้งด้านเงื่อนไขทางการค้า และแนวทางการประยุกต์ใช้ในบริบทของธุรกิจระหว่างประเทศ นักศึกษาจึงประสบปัญหาในการทำความเข้าใจและตีความเนื้อหาของข้อตกลงดังกล่าวได้อย่างถูกต้อง โดยเฉพาะในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับขอบเขตของความรับผิดชอบระหว่างผู้ซื้อและผู้ขาย การจัดสรรต้นทุน และการพิจารณาความเสี่ยงที่เกี่ยวข้องกับการส่งมอบสินค้า ความซับซ้อนของเนื้อหาดังกล่าวเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพในการเรียนรู้ และความสามารถในการนำองค์ความรู้ไปประยุกต์ใช้ในบริบททางธุรกิจระหว่างประเทศได้อย่างมีประสิทธิผล เพราะฉะนั้น จึงมีการนำวัฏจักรการเรียนรู้ 7E ของ Eisenkraft, A. ประกอบด้วย 7 ขั้นตอน ได้แก่ ขั้นตรวจสอบความรู้เดิม ขั้นสร้างความสนใจ ขั้นสำรวจและค้นหา ขั้นอธิบาย ขั้นขยายความรู้ ขั้นประเมินผล และขั้นนำความรู้ไปใช้ ซึ่งเน้นให้ผู้เรียนสร้างองค์ความรู้ด้วยตนเองผ่านกระบวนการคิด การสืบค้น และการปฏิบัติจริง (Eisenkraft, A, 2003) งานวิจัยของ เพชรไพลิน ดวงอินทร์ และคณะ พบว่า การจัดการเรียนรู้ด้วยวัฏจักร 7E สามารถพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและความคงทนของ

ความรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ (เพชรไพลิน ดวงอินทร์ และคณะ, 2567) และผลการศึกษาของ สุวิชาดา เขียวยศกิจ และคณะ ระบุว่า ผู้เรียนที่ได้รับการเรียนรู้แบบ 7E มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังเรียนสูงขึ้น เนื่องจากการมีส่วนร่วมในกระบวนการคิด วิเคราะห์ และแก้ปัญหาด้วยตนเอง นอกจากนี้ การจัดการเรียนรู้โดยใช้การแสดงบทบาทสมมติ (Role Play) เป็นเทคนิคการสอนที่ช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ผ่านการปฏิบัติและการเชื่อมโยงกับสถานการณ์จริง ซึ่งจะช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจเนื้อหาได้ลึกซึ้งและจดจำได้นานขึ้น (สุวิชาดา เขียวยศกิจ และคณะ, 2567) สอดคล้องกับงานวิจัย ภาณุวิทย์ ถูกนึก และลำไย สีหามาตย์ พบว่า กิจกรรมการเรียนรู้ที่พัฒนาขึ้นมีประสิทธิภาพอยู่ในระดับมากที่สุด อีกทั้งผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและทักษะการสื่อสารของนักเรียนหลังการจัดกิจกรรมสูงกว่าก่อนการจัดกิจกรรม (ภาณุวิทย์ ถูกนึก และลำไย สีหามาตย์, 2567)

นอกจากความสำคัญเชิงเศรษฐกิจของการค้าระหว่างประเทศและความจำเป็นในการยกระดับสมรรถนะกำลังคนด้านธุรกิจระหว่างประเทศแล้ว การพัฒนากระบวนการจัดการเรียนรู้ในระดับอุดมศึกษายังสอดคล้องกับหลักการของ กระทรวงศึกษาธิการ เกี่ยวกับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ซึ่งกำหนดให้การจัดการศึกษาต้องยึดผู้เรียนเป็นสำคัญ โดยมุ่งเน้นให้ผู้เรียนทุกคนสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ และกระบวนการจัดการศึกษาต้องส่งเสริมให้ผู้เรียนพัฒนาตามธรรมชาติและศักยภาพของตน (กระทรวงศึกษาธิการ, 2563) หลักการดังกล่าวสะท้อนว่าการจัดการเรียนรู้ไม่ควรมุ่งเพียงการถ่ายทอดความรู้เชิงทฤษฎี แต่ควรออกแบบให้ผู้เรียนได้มีส่วนร่วมในการคิด วิเคราะห์ สืบค้น และลงมือปฏิบัติจริง เพื่อก่อให้เกิดการเรียนรู้ที่มีความหมายและสามารถนำไปใช้ได้ในสถานการณ์จริง ในบริบทของรายวิชาการจัดการธุรกิจระหว่างประเทศ โดยเฉพาะเนื้อหา Incoterms 2020 ซึ่งมีความซับซ้อนและเกี่ยวข้องกับการตัดสินใจเชิงปฏิบัติ การจัดการเรียนรู้ที่ยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลางจึงมีความเหมาะสมอย่างยิ่ง เพราะผู้เรียนจำเป็นต้อง เข้าใจเชิงระบบและประยุกต์ใช้ความรู้ ผ่านสถานการณ์จำลองที่ใกล้เคียงจริง การบูรณาการกระบวนการสืบเสาะหาความรู้ 7E ซึ่งเน้นการสร้างองค์ความรู้ด้วยตนเอง ผ่านการกระตุ้นความรู้เดิม การสำรวจค้นหา การอธิบายและขยายความรู้ ตลอดจนการนำไปใช้และประเมินผล ร่วมกับการจัดการเรียนรู้แบบ Role Play จึงเป็นแนวทางที่สอดคล้องกับเจตนารมณ์ของกฎหมายการศึกษาในมิติ การจัดกระบวนการเรียนรู้ที่มุ่งพัฒนาผู้เรียนตามศักยภาพ และตอบโจทย์การพัฒนาสมรรถนะเชิงวิชาชีพด้านการค้าระหว่างประเทศ การบูรณาการกระบวนการสืบเสาะหาความรู้ 7E ร่วมกับการจัดการเรียนรู้การแสดงบทบาทสมมติ จึงเป็นแนวทางที่น่าสนใจในการส่งเสริมผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและความคงทนของนักศึกษาในเรื่องข้อตกลงในการส่งมอบสินค้าระหว่างประเทศปี 2020 โดยการบูรณาการทั้งสองรูปแบบเข้าด้วยกัน จะทำให้นักศึกษาได้เรียนรู้ผ่านกระบวนการคิด วิเคราะห์ สืบค้น และลงมือปฏิบัติผ่านการแสดงบทบาทสมมติในสถานการณ์จำลองที่ใกล้เคียงกับความเป็นจริง จากความสำคัญดังกล่าว ผู้วิจัยได้ตระหนักถึงความสำคัญของการบูรณาการวิธีการจัดการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพเพื่อพัฒนาศักยภาพของผู้เรียน จึงศึกษาเรื่องการพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและความคงทนในการเรียนรู้โดยใช้กระบวนการสืบเสาะหาความรู้ 7E ร่วมกับการจัดการเรียนรู้การแสดงบทบาทสมมติ เรื่องข้อตกลงในการส่งมอบสินค้าระหว่างประเทศปี 2020 ของนักศึกษา เพื่อเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนการสอนในระดับอุดมศึกษา อันจะส่งผลต่อการเตรียมความพร้อมให้บัณฑิตมีศักยภาพในการประกอบวิชาชีพด้านการค้าระหว่างประเทศต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์การเรียนก่อนและหลังการจัดการเรียนรู้ เรื่องข้อตกลงการส่งมอบสินค้าระหว่างประเทศปี 2020 โดยใช้กระบวนการสืบเสาะหาความรู้ 7E ร่วมกับการจัดการเรียนรู้การแสดงบทบาทสมมติ

2. เปรียบเทียบความคงทนในการเรียนรู้ เรื่องข้อตกลงการส่งมอบสินค้าระหว่างประเทศปี 2020 โดยใช้กระบวนการสืบเสาะหาความรู้ 7E ร่วมกับการจัดการเรียนรู้การแสดงบทบาทสมมติ

3. ศึกษาความพึงพอใจของนักศึกษาต่อกระบวนการในการจัดการเรียนการสอน

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัย เรื่อง การพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและความคงทนในการเรียนรู้โดยใช้กระบวนการสืบเสาะหาความรู้ 7E ร่วมกับการจัดการเรียนรู้การแสดงบทบาทสมมติ เรื่องข้อตกลงการส่งมอบสินค้าระหว่างประเทศปี 2020 ของนักศึกษาระดับปริญญาตรี ดำเนินการวิจัย ดังนี้

ประชากร คือ นักศึกษาระดับปริญญาตรี นักศึกษาชั้นปีที่ 2 หลักสูตรการจัดการธุรกิจ คณะศิลปศาสตร์และวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตสุราษฎร์ธานี ภาคการศึกษาที่ 1 ปีการศึกษา 2568 จำนวนนักศึกษา 65 คน

กลุ่มตัวอย่าง คือ นักศึกษาระดับปริญญาตรี ชั้นปีที่ 2 ในหลักสูตรการจัดการธุรกิจ สาขาวิชาชีพเลือกธุรกิจระหว่างประเทศและโลจิสติกส์ คณะศิลปศาสตร์และวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตสุราษฎร์ธานี ซึ่งลงทะเบียนเรียนรายวิชา 926 - 281 การจัดการธุรกิจระหว่างประเทศ จำนวนทั้งสิ้น 65 คน ในภาคการศึกษาที่ 1 ปีการศึกษา 2568 โดยใช้การเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบครอบคลุมทั้งชั้นเรียน (Census) กล่าวคือ นักศึกษาทุกคนที่ลงทะเบียนเรียนรายวิชาดังกล่าวเป็นกลุ่มตัวอย่างในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ประกอบด้วย

1. แผนกิจกรรมการจัดการเรียนรู้ เรื่องข้อตกลงในการส่งมอบสินค้าระหว่างประเทศ ปี 2020 มีระยะเวลาการดำเนินกิจกรรมทั้งหมด 12 ชั่วโมง โดยพัฒนาบนพื้นฐานของกระบวนการสืบเสาะหาความรู้แบบ 7 ขั้น (7E Inquiry-Based Learning) ร่วมกับ การจัดการเรียนรู้รูปแบบการแสดงบทบาทสมมติ (Role-Play Learning) มีขั้นตอนการสร้างและตรวจสอบคุณภาพ ดังนี้

1.1 ศึกษาทฤษฎีและแนวคิดที่เกี่ยวข้องในการจัดการเรียนรู้ตามรูปแบบการสืบเสาะหาความรู้ 7E รวมถึงแนวคิดการแสดงบทบาทสมมติ พร้อมทั้งศึกษาคำอธิบายรายวิชาการจัดการธุรกิจระหว่างประเทศ เพื่อกำหนดจุดประสงค์รายวิชา ตัวชี้วัดผลลัพธ์การเรียนรู้และสมรรถนะที่ต้องการพัฒนาให้แก่ผู้เรียน

1.2 ออกแบบและพัฒนาแผนการจัดการเรียนรู้ โดยบูรณาการกระบวนการสืบเสาะหาความรู้ 7E ร่วมกับการแสดงบทบาทสมมติ

1.3 ตรวจสอบคุณภาพของแผนการจัดการเรียนรู้โดยผู้เชี่ยวชาญด้านการสอนและวิจัยในชั้นเรียน จำนวน 3 ท่าน ประเมินความสอดคล้องของเนื้อหาและกิจกรรม (IOC) และเสนอแนะเพื่อปรับปรุงแก้ไขจนแผนการจัดการเรียนรู้ให้มีความถูกต้องครบถ้วนตามหลักวิชาการ

1.4 นำแผนกิจกรรมการจัดการเรียนรู้ไปใช้จริงกับกลุ่มตัวอย่างและดำเนินการทดลองใช้แผนการสอนกับกลุ่มตัวอย่างนักศึกษาระดับปริญญาตรี พร้อมเก็บข้อมูลระหว่างการจัดกิจกรรม เพื่อใช้ในการวิเคราะห์ประสิทธิผลของแผนการสอน

2. แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน เรื่องข้อตกลงในการส่งมอบสินค้าระหว่างประเทศ ปี 2020 มีขั้นตอนการสร้างและตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ ดังต่อไปนี้

2.1 ศึกษาเอกสารและงานวิชาการที่เกี่ยวข้อง หนังสือและตำราในสาขาการจัดการธุรกิจระหว่างประเทศ การขนส่งระหว่างประเทศ รวมถึงเอกสารที่เกี่ยวข้องกับ Incoterms 2020

2.2 วิเคราะห์จุดประสงค์การเรียนรู้ เพื่อกำหนดเนื้อหาและพฤติกรรมการเรียนรู้ เช่น ความรู้ความเข้าใจ ความสามารถในการวิเคราะห์ต้นทุน ความเสี่ยง และการเลือกใช้ Incoterms 2020 ในสถานการณ์จำลอง

2.3 พัฒนาแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรูปแบบปรนัย 4 ตัวเลือก โดยยึดหลักการสร้างข้อสอบมาตรฐาน เนื้อหาถูกต้องตามหลักวิชาการ ตัวลวงมีความสมเหตุสมผล ไม่มีคำกำกวมครอบคลุมตัวชี้วัดที่กำหนด

2.4 ตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) โดยผู้เชี่ยวชาญประเมินความสอดคล้องระหว่างข้อสอบกับจุดประสงค์การเรียนรู้ ด้วยดัชนีความสอดคล้องของข้อคำถาม (IOC) โดยกำหนดเกณฑ์ยอมรับว่าข้อสอบที่มีค่า IOC อยู่ในช่วง 0.67 - 1.00 ถือว่ามีความตรงเชิงเนื้อหาเหมาะสมสำหรับนำไปทดลองใช้ ซึ่งแบบทดสอบผ่านเกณฑ์ที่กำหนด

2.5 ทดลองใช้แบบทดสอบ (Try-out) และวิเคราะห์คุณภาพข้อสอบ นำแบบทดสอบที่ผ่านการตรวจสอบเบื้องต้นไปทดลองใช้กับนักศึกษาที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่างหลัก แต่มีคุณลักษณะใกล้เคียงกัน เพื่อวิเคราะห์คุณภาพข้อสอบ ซึ่งผลการวิเคราะห์ผ่านเกณฑ์ยอมรับจึงถือว่าแบบทดสอบมีความเชื่อมั่นเหมาะสม

2.6 จัดทำแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนฉบับสมบูรณ์ จำนวน 40 ข้อ เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการเก็บข้อมูลกับกลุ่มตัวอย่างในขั้นตอนดำเนินการวิจัย

3. แบบสอบถามความพึงพอใจของนักศึกษาที่มีต่อการจัดการเรียนรู้เรื่องข้อตกลงในการส่งมอบสินค้าระหว่างประเทศ ปี 2020 โดยใช้กระบวนการสืบเสาะหาความรู้ 7E ร่วมกับการแสดงบทบาทสมมติ แบบสอบถามความพึงพอใจถูกพัฒนาขึ้น โดยมีขั้นตอนในการสร้างและตรวจสอบคุณภาพ ดังต่อไปนี้

3.1 ศึกษางานวิจัยและเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการวัดความพึงพอใจ การจัดการเรียนรู้แบบสืบเสาะหาความรู้และการเรียนรู้แบบการแสดงบทบาทสมมติ

3.2 สร้างแบบสอบถามความพึงพอใจและพัฒนาแบบสอบถามในรูปแบบมาตรประมาณค่า (Rating Scale) ตามมาตร Likert 5 ระดับ ได้แก่ ด้านเนื้อหา การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ สื่อการสอน ด้านการวัดและประเมินผล ด้านประโยชน์ในการนำความรู้ไปใช้ ความพึงพอใจโดยภาพรวมในการใช้กระบวนการสืบเสาะหาความรู้ 7E ร่วมกับการแสดงบทบาทสมมติ

3.3 ตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา (IOC) โดยผู้เชี่ยวชาญ นำแบบสอบถามที่สร้างขึ้นเสนอผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 3 ท่าน ให้ประเมินความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับวัตถุประสงค์ของการวัด โดยใช้ดัชนีความสอดคล้องของข้อคำถาม สำหรับผู้เชี่ยวชาญได้มาจากการคัดเลือกแบบเจาะจง (purposive selection) โดยกำหนดคุณสมบัติไว้ล่วงหน้าเพื่อให้มีความเหมาะสมกับเนื้อหาและบริบทของการวิจัย ได้แก่ 1) เป็นอาจารย์ในสาขาที่เกี่ยวข้องกับ ธุรกิจระหว่างประเทศ โลจิสติกส์ หรือการค้าระหว่างประเทศ หรือสาขาที่เกี่ยวข้องกับ การวัดและประเมินผลทางการศึกษา/หลักสูตรและการสอน 2) มีประสบการณ์ด้านการสอน การพัฒนาเครื่องมือวัดหรือทำวิจัยทางการศึกษา มากกว่า 5 ปี และ 3) มีความรู้เกี่ยวกับเนื้อหา Incoterms 2020 หรือมีประสบการณ์สอนรายวิชาที่เกี่ยวข้องกับธุรกิจระหว่างประเทศและโลจิสติกส์ และมีผู้เชี่ยวชาญด้านการวัดและประเมินผลวิธีวิจัยเพื่อให้ครอบคลุมทั้งมิติเนื้อหาและมิติการวัด ข้อคำถามที่ถือว่ามีความตรงเชิงเนื้อหาเหมาะสมจะต้องมีค่า IOC อยู่ในช่วง 0.67 - 1.00

3.4 ทดลองใช้แบบสอบถามและตรวจสอบความเชื่อมั่น นำแบบสอบถามที่ผ่านการตรวจสอบเชิงเนื้อหาไปทดลองใช้กับนักศึกษาที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่างหลัก แต่มีลักษณะใกล้เคียงกัน เพื่อวิเคราะห์ค่าความเชื่อมั่น (Reliability) ของแบบสอบถามทั้งฉบับ โดยใช้ค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (Cronbach’s Alpha) และกำหนดเกณฑ์ยอมรับที่ 0.70 ขึ้นไป

3.5 ดำเนินการเก็บข้อมูลจริงจากกลุ่มตัวอย่างนักศึกษาที่เข้าร่วมกิจกรรมการเรียนรู้ตามแผนการสอน เพื่อประเมินผลสะท้อนและประสิทธิภาพของรูปแบบการจัดการเรียนรู้

การเก็บรวบรวมข้อมูล

1. ผู้วิจัยชี้แจงวัตถุประสงค์ของการวิจัย ขั้นตอนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ บทบาทของนักศึกษาในกระบวนการสืบเสาะหาความรู้ 7E ร่วมกับการแสดงบทบาทสมมติ รวมถึงวิธีการประเมินผล เพื่อให้นักศึกษามีความเข้าใจก่อนเริ่มกิจกรรม

2. ดำเนินการทดสอบก่อนเรียน โดยใช้แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน เรื่องข้อตกลงในการส่งมอบสินค้าระหว่างประเทศ ปี 2020 ซึ่งผ่านการตรวจสอบคุณภาพแล้ว เพื่อประเมินพื้นฐานความรู้ของผู้เรียนก่อนเข้ารับการจัดการเรียนรู้

3. ดำเนินการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ตามแผนแบบสืบเสาะหาความรู้ 7 ขั้น ร่วมกับการแสดงบทบาทสมมติ เรื่องข้อตกลงในการส่งมอบสินค้าระหว่างประเทศ ปี 2020

4. ดำเนินการทดสอบหลังเรียน หลังสิ้นสุดการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ โดยใช้ฉบับเดียวกับแบบทดสอบก่อนเรียน เพื่อเปรียบเทียบพัฒนาการทางการเรียนรู้ของผู้เรียน

5. ดำเนินการทดสอบความคงทนในการเรียนรู้ หลังจากสิ้นสุดการเรียนรู้เป็นระยะเวลา 2 สัปดาห์ เพื่อประเมินความคงทนในการเรียนรู้ของผู้เรียน

6. เก็บข้อมูลจากแบบสอบถามความพึงพอใจต่อกระบวนการจัดการเรียนรู้แบบสืบเสาะหาความรู้ 7E ร่วมกับการแสดงบทบาทสมมติ เพื่อสะท้อนความคิดเห็นและประเมินประสิทธิผลของรูปแบบการจัดการเรียนรู้

7. วิเคราะห์ข้อมูลด้วยเทคนิคทางสถิติ ผลคะแนนจากแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน รวมถึงข้อมูลจากแบบสอบถามความพึงพอใจ วิเคราะห์ด้วยสถิติเชิงพรรณนาและสถิติเชิงอนุมานที่เหมาะสม โดยใช้โปรแกรมวิเคราะห์ข้อมูลสำเร็จรูป เพื่อสรุปผลและตีความหมายเชิงวิชาการ

การวิเคราะห์ข้อมูล

1. การเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนก่อนและหลังการจัดการเรียนรู้ เรื่องข้อตกลงในการส่งมอบสินค้าระหว่างประเทศ ปี 2020 โดยใช้กระบวนการสืบเสาะหาความรู้ 7E ร่วมกับการแสดงบทบาทสมมติ โดยใช้สถิติ t-test แบบกลุ่มตัวอย่างสัมพันธ์กัน (Dependent Samples t-test) ในการเปรียบเทียบคะแนนก่อนเรียนและหลังเรียน (ล้วน สายยศ และอังคณา สายยศ, 2538); (วันวิสา กองเสน, 2558)

2. การประเมินความคงทนในการเรียนรู้ในประเด็น ข้อตกลงในการส่งมอบสินค้าระหว่างประเทศ ปี 2020 (Incoterms 2020) ดำเนินการภายหลังจากการจัดการเรียนรู้โดยใช้กระบวนการสืบเสาะหาความรู้แบบ 7E ร่วมกับการแสดงบทบาทสมมติเป็นระยะเวลา 2 สัปดาห์ โดยการวัดความคงทนในการเรียนรู้ใช้วิธีการทดสอบซ้ำ (Retest) ด้วยแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนฉบับเดียวกับที่ใช้ในการทดสอบก่อนเรียนและหลังเรียน ทั้งนี้ การทดสอบในครั้งแรกและครั้งที่สองมีการเว้นช่วงเวลาในการวัดประมาณ 2 - 4 สัปดาห์ เพื่อประเมินระดับการคงอยู่ของความรู้ที่ผู้เรียนได้รับ โดยใช้สถิติ t-test แบบกลุ่มตัวอย่างสัมพันธ์กัน (Dependent Samples t-test) (Nunnally, J. C, 1959); (ล้วน สายยศ และอังคณา สายยศ, 2538); (วันวิสา กองเสน, 2558)

3. การวิเคราะห์ข้อมูลความพึงพอใจของนักศึกษา เรื่องข้อตกลงในการส่งมอบสินค้าระหว่างประเทศ ปี 2020 โดยใช้กระบวนการสืบเสาะหาความรู้ 7E ร่วมกับการแสดงบทบาทสมมติ ด้วยการทดสอบค่าเฉลี่ย (Mean) และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation)

ผลการวิจัย

การศึกษาวิจัย เรื่อง การพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและความคงทนในการเรียนรู้โดยใช้กระบวนการสืบเสาะหาความรู้ 7E ร่วมกับการจัดการเรียนรู้การแสดงบทบาทสมมติ เรื่องข้อตกลงการส่งมอบสินค้าระหว่างประเทศปี 2020 ของนักศึกษาระดับปริญญาตรี มีผลการวิจัย ดังนี้

ผลการศึกษาตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยข้อที่ 1 เปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนก่อนและหลังการจัดการเรียนรู้ เรื่องข้อตกลงในการส่งมอบสินค้าระหว่างประเทศ ปี 2020 โดยใช้กระบวนการสืบเสาะหาความรู้ 7E ร่วมกับการแสดงบทบาทสมมติ แสดงรายละเอียดในตารางที่ 1

ตารางที่ 1 การเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนก่อนเรียนและหลังเรียน โดยใช้ค่า t-test

คะแนนทดสอบ	นักศึกษา (คน)	$\bar{x}$	S.D.	t-test
ก่อนเรียน	65	10.51	2.89	31.36*
หลังเรียน	65	32.43	5.34	

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

จากการวิเคราะห์ข้อมูลในตารางที่ 1 พบว่า นักศึกษาที่ได้รับการจัดการเรียนรู้โดยใช้กระบวนการสืบเสาะหาความรู้แบบ 7E ร่วมกับการแสดงบทบาทสมมติในหัวข้อ ข้อตกลงในการส่งมอบสินค้าระหว่างประเทศ ปี 2020 (Incoterms 2020) มีคะแนนเฉลี่ยผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังการจัดการเรียนรู้เท่ากับ 32.43 ซึ่งสูงกว่าคะแนนเฉลี่ยก่อนเรียนที่มีค่าเท่ากับ 10.51 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ตารางที่ 2 การเปรียบเทียบความคงทนในการเรียนรู้จากค่าเฉลี่ยของคะแนนผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน

คะแนนทดสอบ	นักศึกษา (คน)	เกณฑ์	$\bar{x}$	S.D.	t-test
หลังเรียน	65	30	31.83	5.98	42.91*

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ผลการศึกษาตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยข้อที่ 2 การเปรียบเทียบความคงทนในการเรียนรู้จากค่าเฉลี่ยคะแนนผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน เรื่องข้อตกลงในการส่งมอบสินค้าระหว่างประเทศ ปี 2020 โดยใช้กระบวนการสืบเสาะหาความรู้ 7E ร่วมกับการแสดงบทบาทสมมติ จากตารางที่ 2 พบว่า มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 สรุปได้ว่า ผู้เรียนที่เรียนโดยใช้กระบวนการสืบเสาะหาความรู้ 7E ร่วมกับการแสดงบทบาทสมมติ มีความคงทนในการเรียนรู้สูงกว่าเกณฑ์ที่กำหนด คือ ร้อยละ 75 มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 31.83 และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 5.98

ผลการศึกษาตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยข้อที่ 3 พบว่า ผลการวิเคราะห์ความพึงพอใจของนักศึกษาต่อการจัดการเรียนรู้เรื่องข้อตกลงในการส่งมอบสินค้าระหว่างประเทศ ปี 2020 โดยใช้กระบวนการสืบเสาะหาความรู้ 7E ร่วมกับการแสดงบทบาทสมมติ แสดงรายละเอียดในตารางที่ 3

ตารางที่ 3 ความพึงพอใจของนักศึกษาสำหรับรูปแบบการจัดการเรียนการสอนโดยใช้กระบวนการสืบเสาะหาความรู้ 7E ร่วมกับการแสดงบทบาทสมมติ

ความพึงพอใจต่อการจัดกระบวนการเรียนรู้	$\bar{x}$	S.D.	การแปลผล
ด้านเนื้อหา			
เนื้อหามีความครบถ้วนตามวัตถุประสงค์การเรียนรู้	4.72	.48	มากที่สุด
เนื้อหามีความชัดเจน กระชับ เข้าใจง่าย	4.69	.50	มากที่สุด
เนื้อหามีความถูกต้องและมีแหล่งข้อมูลอ้างอิงที่ชัดเจนเชื่อถือได้	4.69	.53	มากที่สุด
เนื้อหามีความน่าสนใจ	4.71	.52	มากที่สุด
เนื้อหามีความเหมาะสมกับผู้เรียน (ระดับความยาก ชั้นปี ภาษาที่ใช้)	4.71	.49	มากที่สุด
เนื้อหามีการจัดลำดับการนำเสนอที่ช่วยให้เกิดการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง	4.69	.53	มากที่สุด
เนื้อหามีความทันสมัยและสอดคล้องกับสถานการณ์ปัจจุบัน	4.72	.48	มากที่สุด
กระบวนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้			
กระบวนการเรียนรู้มีความหลากหลาย	4.63	0.57	มากที่สุด
กระบวนการเรียนรู้ส่งเสริมให้ผู้เรียนมีทักษะการคิดวิเคราะห์	4.68	0.56	มากที่สุด
กระบวนการเรียนรู้ส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดความเข้าใจเรื่องข้อตกลงในการส่งมอบสินค้าระหว่างประเทศ ปี 2020	4.68	0.53	มากที่สุด
กระบวนการเรียนรู้กระตุ้นให้ผู้เรียนมีความอยากรู้อยากเห็นในเรื่องข้อตกลงในการส่งมอบสินค้าระหว่างประเทศ ปี 2020	4.69	0.53	มากที่สุด
รูปแบบกระบวนการเรียนช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจสาระสำคัญของเรื่องข้อตกลงในการส่งมอบสินค้าระหว่างประเทศ ปี 2020 ได้ง่ายและเร็วขึ้น	4.69	0.56	มากที่สุด
รูปแบบกระบวนการเรียนรู้ดึงดูดให้ผู้เรียนมีความกระตือรือร้นและตั้งใจในการเรียนเพิ่มขึ้น	4.74	0.51	มากที่สุด
รูปแบบกระบวนการเรียนรู้ทำให้ผู้เรียนมีโอกาสในการแสดงความคิดเห็นอย่างมีเหตุผลและมีความกล้าแสดงออก	4.71	0.52	มากที่สุด

ตารางที่ 3 ความพึงพอใจของนักศึกษาสำหรับรูปแบบการจัดการเรียนการสอนโดยใช้กระบวนการสืบเสาะหาความรู้ 7E ร่วมกับการแสดงบทบาทสมมติ (ต่อ)

ความพึงพอใจต่อการจัดกระบวนการเรียนรู้	$\bar{x}$	S.D.	การแปลผล
รูปแบบกระบวนการเรียนรู้ทำให้ผู้เรียนสามารถจดจำสิ่งที่เรียนรู้ได้ง่ายขึ้น	4.66	0.57	มากที่สุด
รูปแบบกระบวนการเรียนรู้ทำให้ผู้เรียนเกิดการเชื่อมโยงความรู้ใหม่กับความรู้เดิมได้ดี	4.72	0.52	มากที่สุด
สื่อการสอน			
สื่อการสอนมีความน่าสนใจ	4.75	0.47	มากที่สุด
สื่อการสอนช่วยให้ผู้เรียนเชื่อมโยงความรู้เดิมกับเนื้อหาใหม่ได้	4.68	0.50	มากที่สุด
สื่อการสอนกระตุ้นความสนใจในการเรียน	4.68	0.50	มากที่สุด
สื่อการสอนช่วยให้ผู้เรียนทบทวนบทเรียนและทำความเข้าใจได้ด้วยตัวเอง	4.65	0.51	มากที่สุด
ด้านการวัดและประเมินผล			
วิธีการประเมินผลมีความหลากหลาย	4.71	0.55	มากที่สุด
ผู้สอนชี้แจงจุดประสงค์การเรียนรู้ให้ผู้เรียนเข้าใจก่อนเรียนอย่างสม่ำเสมอ	4.62	0.63	มากที่สุด
วิธีการประเมินผลสอดคล้องกับวัตถุประสงค์และกิจกรรม	4.65	0.57	มากที่สุด
การประเมินผลเป็นไปตามกฎเกณฑ์และข้อตกลงที่กำหนดไว้	4.75	0.50	มากที่สุด
ด้านประโยชน์ในการนำความรู้ไปใช้			
ผู้เรียนสามารถนำความรู้จากการเรียนมาวิเคราะห์สถานการณ์ทางการค้าระหว่างประเทศได้	4.75	0.53	มากที่สุด
ผู้เรียนสามารถนำความรู้ไปใช้ในการประกอบอาชีพในอนาคต	4.69	0.58	มากที่สุด
ความพึงพอใจโดยภาพรวมด้านประโยชน์ในการนำความรู้ไปใช้	4.69	0.53	มากที่สุด
ความพึงพอใจโดยภาพรวมในการใช้กระบวนการสืบเสาะหาความรู้ 7E ร่วมกับการแสดงบทบาทสมมติ	4.77	0.49	มากที่สุด

หากพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านเนื้อหา ผู้เรียนมีความพึงพอใจด้านเนื้อหามีความครบถ้วนตามวัตถุประสงค์การเรียนรู้ และเนื้อหามีความทันสมัยและสอดคล้องกับสถานการณ์ปัจจุบัน สูงที่สุด มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.72 ด้านกระบวนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ผู้เรียนมีความพึงพอใจด้านรูปแบบกระบวนการเรียนรู้ดึงดูดให้ผู้เรียนมีความกระตือรือร้นและตั้งใจในการเรียนเพิ่มขึ้น สูงที่สุด มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.74 ด้านสื่อการสอน ผู้เรียนมีความพึงพอใจด้านสื่อการสอนมีความน่าสนใจ สูงที่สุด มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.75 ด้านการวัดและประเมินผล ผู้เรียนมีความพึงพอใจด้านการประเมินผลเป็นไปตามกฎเกณฑ์และข้อตกลงที่กำหนดไว้ สูงที่สุด มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.75 ด้านประโยชน์ในการนำความรู้ไปใช้ ผู้เรียนมีความพึงพอใจด้านผู้เรียนสามารถนำความรู้จากการเรียนมาวิเคราะห์สถานการณ์ทางการค้าระหว่างประเทศได้ สูงที่สุด มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.75 และความพึงพอใจโดยภาพรวมในการใช้กระบวนการสืบเสาะหาความรู้ 7E ร่วมกับการแสดงบทบาทสมมติ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.77 อยู่ในระดับมากที่สุด

อภิปรายผล

การศึกษาวิจัย เรื่อง การพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและความคงทนในการเรียนรู้โดยใช้กระบวนการสืบเสาะหาความรู้ 7E ร่วมกับการจัดการเรียนรู้การแสดงบทบาทสมมติ เรื่องข้อตกลงการส่งมอบสินค้าระหว่างประเทศปี 2020 ของนักศึกษาระดับปริญญาตรี อภิปรายผลการวิจัย ได้ดังนี้

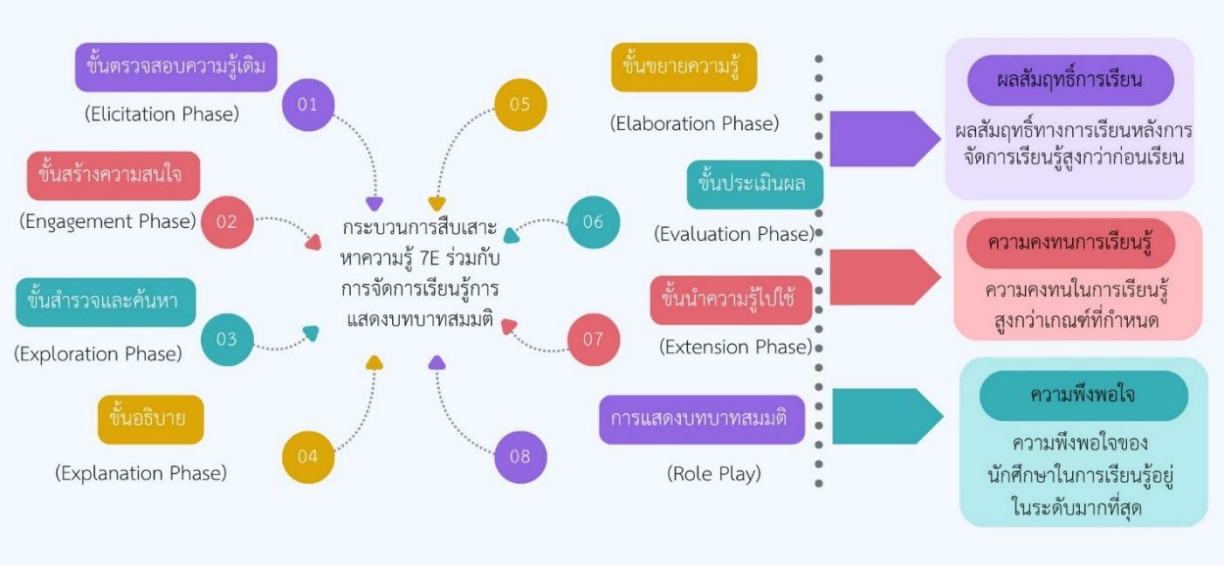
การเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังการจัดการเรียนรู้สูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 แสดงให้เห็นว่าการใช้กระบวนการสืบเสาะหาความรู้ 7E ร่วมกับการแสดงบทบาทสมมติ มีประสิทธิผลในการพัฒนาความรู้ของผู้เรียน เรื่องข้อตกลงในการส่งมอบสินค้าระหว่างประเทศ ปี 2020 เนื่องจาก ประการที่ 1 กระบวนการสืบเสาะหาความรู้ 7E ส่งเสริมให้ผู้เรียนสร้างความรู้ด้วยตนเองผ่านการกระตุ้นความสนใจ การสำรวจค้นหา การอธิบาย และการประยุกต์ใช้ความรู้ในสถานการณ์จริง จึงทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้อย่างลึกซึ้ง (Deep Learning) มากกว่าการเรียนรู้แบบบรรยายเพียงอย่างเดียว แนวคิดนี้สอดคล้องกับทฤษฎีคอนสตรัคติวิสต์ (Constructivism) ที่แสดงให้เห็นว่าผู้เรียนจะเข้าใจและจดจำความรู้ได้ดีขึ้น เมื่อมีการมีส่วนร่วมเชิงรุกในกระบวนการเรียนรู้ (Duffy, T. M. & Cunningham, D. J, 1996) ประการที่ 2 การจัดกิจกรรมแสดงบทบาทสมมติช่วยจำลองสถานการณ์จริงของการเจรจาต่อรองระหว่างผู้ซื้อ ผู้ขายในบริบทโลจิสติกส์และการค้าระหว่างประเทศ ผู้เรียนจึงได้ฝึกคิดวิเคราะห์ต้นทุน ความเสี่ยง และภาระความรับผิดชอบของแต่ละฝ่ายตามเงื่อนไข Incoterms ทำให้สามารถเชื่อมโยงความรู้เชิงทฤษฎีกับสถานการณ์จริงได้อย่างเป็นรูปธรรม ส่งผลต่อความเข้าใจที่ถูกต้องและการจดจำที่ยาวนานขึ้น ประการที่ 3 การบูรณาการกระบวนการสืบเสาะหาความรู้ 7E ร่วมกับการแสดงบทบาทสมมติ ทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้เชิงประสบการณ์ (Experiential Learning) ซึ่ง Kolb, D. A. อธิบายว่า การเรียนรู้เกิดขึ้นดีที่สุดเมื่อผู้เรียน ลงมือปฏิบัติจริง สะท้อนคิด และเชื่อมโยงประสบการณ์เข้ากับความรู้ใหม่ ลักษณะดังกล่าวช่วยเพิ่มความตระหนักรู้ ส่งเสริมการคิดเชิงวิเคราะห์ และทำให้ผู้เรียนมีความมั่นใจในการตัดสินใจเลือก Incoterms ให้เหมาะสมกับสถานการณ์จำลองที่เผชิญ (Kolb, D. A, 1984) สอดคล้องกับงานวิจัยของ กาญจนา ศรีโสภา ผลการวิจัยพบว่า ประสิทธิภาพของชุดกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมการคิดวิเคราะห์และการคิดอย่างมีวิจารณญาณโดยใช้การจัดการโดยใช้กระบวนการสืบเสาะหาความรู้ 7E มีคะแนนผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน การคิดวิเคราะห์ และการคิดอย่างมีวิจารณญาณหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 (กาญจนา ศรีโสภา, 2568) และสอดคล้องกับงานวิจัยของ ภาณุวิทย์ ถูกนึก และลำไย สีหามาตย์ พบว่า กิจกรรมการเรียนรู้ที่พัฒนาขึ้นมีประสิทธิภาพอยู่ในระดับมากที่สุด อีกทั้งผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและทักษะการสื่อสารของนักเรียนหลังการจัดกิจกรรมสูงกว่าก่อนการจัดกิจกรรมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 นอกจากนี้ (ภาณุวิทย์ ถูกนึก และลำไย สีหามาตย์, 2567) สอดคล้องกับงานวิจัยของ ณิชา โสภณ และคณะ ผลการวิจัยพบว่า ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาภาษาญี่ปุ่นของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ที่ได้รับการจัดการเรียนรู้โดยใช้การแสดงบทบาทสมมติร่วมกับการเรียนรู้แบบร่วมมือเทคนิคเพื่อนช่วยเพื่อนหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียน (ณิชา โสภณ และคณะ, 2566) นอกจากนี้สอดคล้องกับงานวิจัยของ สุวิชาดา เขียวยศกิจ และคณะ การเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาวิทยาศาสตร์โดยการจัดการเรียนรู้แบบวัฏจักรการเรียนรู้ 7E หลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียน เนื่องจากการจัดการเรียนรู้แบบวัฏจักรการเรียนรู้ 7E เป็นรูปแบบการจัดการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญทำให้ผู้เรียนสร้างองค์ความรู้ได้ด้วยตนเอง เพราะในแต่ละขั้นการเรียนรู้ ผู้เรียนต้องมีส่วนร่วมในการลงมือปฏิบัติ สำรวจ ตรวจสอบ อธิบาย ค้นหาข้อเท็จจริงอย่างมีเหตุผล และคิดแก้ปัญหาด้วยตนเอง จะช่วยให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้อย่างมีประสิทธิภาพ (สุวิชาดา เขียวยศกิจ และคณะ, 2567)

ความคงทนในการเรียนรู้ เรื่องข้อตกลงในการส่งมอบสินค้าระหว่างประเทศ ปี 2020 โดยใช้กระบวนการสืบเสาะหาความรู้ 7E ร่วมกับการแสดงบทบาทสมมติของผู้เรียน หลังการเรียนรู้ 2 สัปดาห์ มีความคงทนในการเรียนรู้สูงกว่าเกณฑ์ที่กำหนด เนื่องจาก ประการที่ 1 การใช้กระบวนการสืบเสาะหาความรู้ 7E ช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้เชิงลึก ผ่านขั้นตอนการกระตุ้นความรู้เดิม การสำรวจค้นหา การอธิบาย และการลงมือประยุกต์ใช้ความรู้ด้วยตนเอง การเรียนรู้ลักษณะนี้เอื้อต่อการสร้างความเข้าใจในการเรียนทำให้มีความคงทนมากขึ้น ส่งผลต่อการจดจำในระยะยาว ประการที่ 2 การจัดกิจกรรมแสดงบทบาทสมมติทำให้ผู้เรียนได้เผชิญกับสถานการณ์จำลองที่มีลักษณะใกล้เคียงกับสภาพจริง เช่น บทบาทผู้ซื้อ ผู้ขาย และผู้ให้บริการโลจิสติกส์ในการเจรจา การมีปฏิสัมพันธ์และการตัดสินใจในสถานการณ์จริงช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจเงื่อนไขต้นทุน ความเสี่ยง และความรับผิดชอบได้อย่างชัดเจนและสามารถเชื่อมโยงความรู้เข้ากับประสบการณ์ตรงของตนเอง ประการที่ 3 การมีส่วนร่วมอย่างกระตือรือร้นในกิจกรรมโดยใช้กระบวนการสืบเสาะหาความรู้ 7E ร่วมกับการแสดงบทบาทสมมติ ทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ร่วมกันผ่านการอภิปราย การแลกเปลี่ยนความคิดเห็น และการแก้ปัญหาร่วมกับเพื่อน ช่วยเสริมสร้างความเข้าใจและทำให้เกิดการจัดระเบียบความรู้ได้ดีขึ้น กระบวนการเหล่านี้มีส่วนช่วยเพิ่มความคงทนของความรู้ในระยะยาว ประการที่ 4 การจัดกิจกรรมที่เน้นการปฏิบัติจริงและการแก้ปัญหาจากสถานการณ์จำลองเอื้อต่อการเรียนรู้เชิงประสบการณ์ (Experiential Learning) ซึ่ง Kolb, D. A. อธิบายว่า ความรู้ที่เกิดจากการลงมือปฏิบัติจริงและการสะท้อนคิด จะมีความยั่งยืนมากกว่าการเรียนรู้เชิงรับ ผู้เรียนจึงสามารถจดจำแนวคิดของ Incoterms 2020 ได้ดีถึงแม้เวลาผ่านไป (Kolb, D. A, 1984) และสอดคล้องกับงานวิจัยของ พัฒนีพร พันธุ์เสนา และดุจเดือน ไชยพิชิต พบว่า วิธีการจัดการเรียนรู้แบบสืบเสาะหาความรู้ร่วมกับการแสดงบทบาทสมมติ ช่วยให้นักเรียนได้รับประสบการณ์ตรงจากการลงมือปฏิบัติด้วยตนเองในกระบวนการเรียนรู้ ผู้เรียนได้ฝึกการกำหนดประเด็นปัญหา การรวบรวมข้อมูลจากแหล่งข้อมูลที่หลากหลาย และการวิเคราะห์ความน่าเชื่อถือของข้อมูลจากแต่ละแหล่ง นอกจากนี้ ผู้เรียนยังสามารถสรุปองค์ความรู้และนำเสนอผลงานได้ด้วยตนเอง ซึ่งช่วยพัฒนาทักษะการคิดอย่างเป็นระบบ การหาคำตอบอย่างมีเหตุผล การแยกแยะและประเมินข้อมูล ตลอดจนการฝึกปฏิบัติในการทำงานร่วมกัน วางแผนภายในกลุ่มเพื่อค้นหาคำตอบ และสรุปองค์ความรู้ร่วมกัน ส่งผลให้เกิดการเรียนรู้ที่ลึกซึ้งและคงทน (พัฒนีพร พันธุ์เสนา และดุจเดือน ไชยพิชิต, 2568)

ความพึงพอใจของนักศึกษาในการเรียนรู้ เรื่องข้อตกลงในการส่งมอบสินค้าระหว่างประเทศ ปี 2020 โดยใช้กระบวนการสืบเสาะหาความรู้ 7E ร่วมกับการแสดงบทบาทสมมติ พบว่า ในภาพรวมนักศึกษามีความพึงพอใจโดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด สอดคล้องกับงานวิจัยของ ดวงฤทัย จันภักดี และดุจเดือน ไชยพิชิต พบว่า ความพึงพอใจในการเรียนรู้ โดยใช้การแสดงบทบาทสมมติ สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด เนื่องจากการจัดการเรียนรู้โดยใช้การแสดงบทบาทสมมติ นักเรียนได้มีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนการสอน ทำให้การเรียนรู้ไม่น่าเบื่อหน่าย (ดวงฤทัย จันภักดี และดุจเดือน ไชยพิชิต, 2568) นอกจากนี้ สอดคล้องกับงานวิจัยของ ณัฏฐกรณ์ ปะพาน พบว่า ความพึงพอใจของนักศึกษาในการใช้บทบาทสมมุติในการจัดการเรียนรู้รายวิชาการบริหารและการประกันคุณภาพการศึกษาของนักศึกษาครูอยู่ในระดับสูงมาก แสดงให้เห็นว่า กิจกรรมบทบาทสมมุติเป็นเครื่องมือพัฒนาความรู้และทักษะเชิงปฏิบัติ และช่วยสร้างแรงจูงใจและความสนใจในการเรียนรู้ ซึ่งเป็นการส่งเสริมการเรียนรู้และการประยุกต์ใช้ความรู้ด้านการประกันคุณภาพอย่างแท้จริง การสะท้อนผลและการปรับปรุงกิจกรรม

ช่วยให้ผู้เรียนสามารถเรียนรู้จากข้อผิดพลาดและประสบการณ์จริง ส่งผลให้เกิดการพัฒนาทักษะและเจตคติที่ยั่งยืนแสดงให้เห็นว่ากิจกรรมบทบาทสมมุติเป็นเครื่องมือที่มีประสิทธิภาพในการพัฒนาความรู้ ทักษะ และเจตคติของนักศึกษาในด้านการประกันคุณภาพการศึกษา โดยการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์จริงช่วยสร้างความเข้าใจและความสามารถในการประยุกต์ใช้แนวคิดและกระบวนการต่าง ๆ ในการประกันคุณภาพการศึกษาได้อย่างมีประสิทธิผล (ณัฏฐกรณ์ ปะพาน, 2568)

องค์ความรู้ใหม่

ภาพที่ 1 การพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและความคงทนในการเรียนรู้โดยใช้กระบวนการสืบเสาะหาความรู้ 7E ร่วมกับการแสดงบทบาทสมมติ

สรุปและข้อเสนอแนะ

สรุปผลการวิจัย 1) ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังการจัดการเรียนรู้สูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 แสดงให้เห็นว่าการใช้กระบวนการสืบเสาะหาความรู้ 7E ร่วมกับการแสดงบทบาทสมมติมีประสิทธิผลในการพัฒนาความรู้ของผู้เรียนในเรื่องข้อตกลงในการส่งมอบสินค้าระหว่างประเทศ ปี 2020 2) ความคงทนในการเรียนรู้ เรื่องข้อตกลงในการส่งมอบสินค้าระหว่างประเทศ ปี 2020 ของผู้เรียนการหลังการเรียนรู้ 2 สัปดาห์ มีความคงทนในการเรียนรู้สูงกว่าเกณฑ์ที่กำหนด และ 3) ความพึงพอใจของนักศึกษาในภาพรวมนักศึกษามีความพึงพอใจโดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด โดยมีความพึงพอใจด้านประโยชน์ในการนำความรู้ไปใช้ด้านเนื้อหา ด้านสื่อการสอน ด้านกระบวนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ด้านการวัดและประเมินผล ตามลำดับสำหรับข้อเสนอแนะในการนำไปใช้ประโยชน์ มีดังนี้ 1) การประยุกต์ใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้ 7E ร่วมกับการแสดงบทบาทสมมติในรายวิชาที่มีเนื้อหาซับซ้อน ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนที่เพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญและความคงทนของความรู้ในหัวข้อ Incoterms 2020 แสดงให้เห็นว่า รูปแบบการจัดการเรียนรู้ที่บูรณาการกระบวนการสืบเสาะหา

ความรู้ 7E กับการแสดงบทบาทสมมติเป็นแนวทางที่มีประสิทธิผลสูง ผู้สอนในสาขาบริหารธุรกิจ โลจิสติกส์ การค้าระหว่างประเทศ และสาขาที่เน้นการคิดวิเคราะห์เชิงสถานการณ์ สามารถนำรูปแบบนี้ไปใช้ในหัวข้อที่ต้องการให้ผู้เรียนเข้าใจบริบทจริง เช่น การเจรจาธุรกิจ การวิเคราะห์ต้นทุน ความเสี่ยง หรือการตัดสินใจเชิงโลจิสติกส์ เพื่อช่วยให้นักศึกษาสร้างความรู้ด้วยตนเองและเข้าใจเนื้อหาได้มากขึ้น 2) การพัฒนาแผนการสอนที่เน้นสถานการณ์จำลอง ผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่าการเรียนรู้ผ่านสถานการณ์จำลองช่วยเสริมสร้างความเข้าใจเชิงลึกและเพิ่มความสามารถในการประยุกต์ใช้ความรู้ ผู้สอนควรออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ที่ให้ผู้เรียน ลงมือปฏิบัติจริง เช่น การจำลองการส่งออก การนำเข้า การเจรจาต่อรองทางการค้าระหว่างประเทศ การจัดทำเอกสารการค้า หรือการแก้ปัญหาในห่วงโซ่อุปทาน เพื่อช่วยให้ผู้เรียนเชื่อมโยงทฤษฎีกับสถานการณ์จริง ลดช่องว่างระหว่างการเรียนในห้องเรียนกับการทำงานจริง 3) การส่งเสริมการเรียนรู้แบบผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง จากผลด้านความพึงพอใจในภาพรวมที่อยู่ในระดับมากที่สุด รวมถึงความพึงพอใจด้านประโยชน์ของเนื้อหาและสื่อการสอน ผู้เรียนมีทักษะในการสร้างองค์ความรู้ด้วยตนเองได้ดีขึ้น ผู้สอนสามารถนำผลการวิจัยนี้ไปพัฒนาแนวทางการสอนที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียน แนวทางนี้สามารถต่อยอดสู่การพัฒนาหลักสูตรที่เน้นทักษะปฏิบัติจริงและทักษะศตวรรษที่ 21 ได้อย่างมีประสิทธิภาพ และ 4) การนำผลการวิจัยไปใช้ในการออกแบบรายวิชาที่เน้นทักษะเชิงปฏิบัติในโลจิสติกส์และการค้าระหว่างประเทศ ความคงทนของความรู้ที่สูงและความสามารถในการประยุกต์ใช้ในสถานการณ์จริง แสดงให้เห็นว่ารูปแบบการสอนนี้สามารถนำไปใช้พัฒนารายวิชาอื่น ๆ การวิจัยครั้งต่อไปควรออกแบบเป็นกึ่งทดลองที่มีกลุ่มเปรียบเทียบ (เช่น กลุ่มสอนปกติ) หรือใช้การสุ่มระดับห้องเรียนหรือกลุ่ม เพื่อควบคุมปัจจัยแทรกซ้อนและเพิ่มความน่าเชื่อถือของข้อสรุปว่าการจัดการเรียนรู้แบบ 7E ร่วมกับ Role Play เป็นสาเหตุของการเพิ่มขึ้นของผลสัมฤทธิ์และความคงทนในการเรียนรู้ และควรศึกษาว่าขั้นตอนใดของ 7E และองค์ประกอบใดของ Role Play ที่มีอิทธิพลต่อผลสัมฤทธิ์ ความคงทน และความพึงพอใจมากที่สุด โดยใช้ข้อมูลเชิงกระบวนการ เช่น การสังเกตพฤติกรรมการมีส่วนร่วม การสะท้อนคิด (Reflection) หรือหลักฐานการเรียนรู้ เพื่อปรับปรุงแผนการสอนให้มีความแม่นยำและสามารถขยายผลไปยังรายวิชา/บริบทอื่นได้อย่างมีประสิทธิภาพ

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยนี้ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยประเภทพัฒนาการเรียนการสอน จากกองทุนวิจัย วิทยาเขตสุราษฎร์ธานี ประจำปีงบประมาณ 2568 มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตสุราษฎร์ธานี ผู้วิจัยขอขอบคุณ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยเขตสุราษฎร์ธานี ณ โอกาสนี้

เอกสารอ้างอิง

กระทรวงพาณิชย์. (2567). รายงานการค้าระหว่างประเทศของไทย ประจำปี 2566. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานนโยบายและยุทธศาสตร์การค้า กระทรวงพาณิชย์.

กระทรวงศึกษาธิการ. (2563). กฎกระทรวงกำหนดหลักเกณฑ์และวิธีการประเมินความพร้อมในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ. 2547. เรียกใช้เมื่อ 15 มกราคม 2569 จาก https://www.moe.go.th/backend/wp-content/uploads/2020/10/1.pdf

กาญจนา ศรีโสภา. (2568). การพัฒนาชุดกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมการคิดวิเคราะห์และการคิดอย่างมีวิจารณญาณ โดยใช้การจัดการเรียนรู้แบบสืบเสาะหาความรู้ 7 ขั้น (7Es) เรื่องระบบย่อยอาหารรายวิชาชีววิทยา 4 สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5. วารสารบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร, 22(97), 132-148.

ณัฏฐกรณ์ ปะพาน. (2568). ผลของการจัดการเรียนรู้โดยใช้บทบาทสมมติรายวิชาการบริหารและการประกันคุณภาพการศึกษาของนักศึกษาครู. วารสารวิรุฬห์ศาสตร์ปริทัษน์, 1(3), 11-17.

ณิชา โสภณ และคณะ. (2566). ผลการจัดการเรียนรู้โดยใช้การแสดงบทบาทสมมติร่วมกับการเรียนแบบร่วมมือเทคนิคเพื่อนช่วยเพื่อนที่มีต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ทักษะการสื่อสาร และเจตคติต่อการเรียนภาษาญี่ปุ่นของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3. วารสารมหาจุฬาวิชาการ, 10(2), 155-170.

ดวงฤทัย จันภักดี และดุจเดือน ไชยพิชิต. (2568). การพัฒนาความสามารถในการคิดวิเคราะห์และผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน เรื่อง วัฒนธรรมและมารยาทไทย โดยใช้การแสดงบทบาทสมมติ สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6. วารสารพุทธศาสตร์ มจร.อุบลราชธานี, 7(1), 209-222.

ไทยพีบีเอส. (2568). ส่งออกไทยปี 67 ทะลุเป้า 5.4% สูงสุดเป็นประวัติการณ์. เรียกใช้เมื่อ 24 มีนาคม 2568 จาก https://www.thaipbs.or.th/news/content/348488

พัฒนีพร พันธุ์เสนา และดุจเดือน ไชยพิชิต. (2568). การพัฒนาความสามารถในการคิดวิเคราะห์และผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนเรื่องวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นโดยการจัดการเรียนรู้แบบเปิดร่วมกับการแสดงบทบาทสมมติของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5. วารสารศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 19(1), 53-67.

เพชรไพลิน ดวงอินทร์ และคณะ. (2567). ผลการจัดการเรียนรู้โดยใช้วัฏจักรการเรียนรู้ 7 ขั้น ที่มีต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรายวิชาวิทยาศาสตร์ สำหรับนักเรียนประถมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนซางตาครูสคอนแวนท์. วารสารมหาจุฬานาครทรรศน์, 11(2), 260-268.

ภาณุวิทย์ ถูกนึก และลำไย สีหามาตย์. (2567). ผลการพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้แบบการแสดงบทบาทสมมติร่วมกับเทคนิค CIRC เพื่อพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและเสริมสร้างทักษะการสื่อสารสำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4. วารสาร มจร อุบลปริทรรศน์, 9(1), 1599-1612.

ล้วน สายยศ และอังคณา สายยศ. (2538). เทคนิคการวิจัยทางการศึกษา. (พิมพ์ครั้งที่ 4). กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ สุวีริยาสาส์น.

วันวิสา กองเสน. (2558). การศึกษาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ความคงทนในการเรียนรู้และเจตคติต่อการเรียนวิชาชีววิทยา เรื่องอาณาจักรของสิ่งมีชีวิต ด้วยการจัดการเรียนรู้แบบวัฏจักรสืบเสาะหาความรู้ 7 ขั้น ร่วมกับเทคนิคการใช้ผังความคิดของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปี ที่ 6. ใน วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาชีววิทยาศึกษา. มหาวิทยาลัยบูรพา.

สุวิชาดา เขียวยศกิจ และคณะ. (2567). ผลการจัดการเรียนรู้แบบวัฏจักรการเรียนรู้ 7 ขั้น ที่มีต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิทยาศาสตร์และทักษะการคิดอย่างมีเหตุผล ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6. วารสารมหาจุฬานาครทรรศน์, 11(1), 61-69.

Duffy, T. M. & Cunningham, D. J. (1996). Constructivism: Implication for the Design and Delivery of Instruction. New York: Simon & Schuster Macmillan.

Eisenkraft, A. (2003). Expanding the 5E model; A proposed 7E model emphasizes transfer of learning the importance of eliciting prior understanding. The Science Teacher, 70(2003), 56-59.

International Chamber of Commerce. (2020). Incoterms® 2020 (International Commercial Terms of 2020). France: ICC Publication.

Kolb, D. A. (1984). Experiential learning: Experience as the source of learning and development. Englewood Cliffs: Prentice Hall.

Nunnally, J. C. (1959). Test and Measurement. New York: McGraw-Hill.

บทความวิจัย

คุณลักษณะของงานกับผลลัพธ์ของพนักงาน: การวิเคราะห์เส้นทางของงานที่มีความหมาย ความผูกพันในงาน และผลการปฏิบัติงานในอุตสาหกรรมที่ใช้ทักษะสูงของจังหวัดชลบุรี*

JOB CHARACTERISTICS AND EMPLOYEE OUTCOME A PATH ANALYSIS OF MEANINGFUL WORK, WORK ENGAGEMENT, AND JOB PERFORMANCE IN CHONBURI'S HIGH-SKILL INDUSTRY

สศิธร อาจมังกร, จุฑามาศ ทวีไพบูลย์วงษ์, สิทธิกานต์ เบ็ญจสุพัฒนนันท์*
Sasithorn Artmungkorn, Jutamard Thaweepaiboonwong, Sitthikarn Benjasupattananun*
คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตศรีราชา ชลบุรี ประเทศไทย
Faculty of Management Sciences, Kasetsart University, Sriracha Campus, Chon Buri, Thailand
*Corresponding author E-mail: sitthikarn.b@ku.th

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มุ่งศึกษาผลของคุณลักษณะของงานที่มีต่อการรับรู้งานที่มีความหมาย ความผูกพันในงาน และผลการปฏิบัติงานของพนักงานในอุตสาหกรรมฟิล์มพลาสติก ซึ่งเป็นอุตสาหกรรมที่ใช้ทักษะสูงในประเทศไทย โดยวิเคราะห์คุณลักษณะของงานในแต่ละมิติ ประกอบด้วย ความหลากหลายของทักษะ ความเป็นเอกลักษณ์ของงาน ความสำคัญของงาน ความเป็นอิสระในการทำงาน และการได้รับข้อมูลป้อนกลับ ดำเนินการวิจัยเชิงปริมาณ โดยสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และ ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการวิเคราะห์เส้นทาง จากพนักงานบริษัทผลิตฟิล์มพลาสติกแห่งหนึ่ง กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 321 คน จากประชากร 930 คน โดยใช้แบบสอบถามในการเก็บข้อมูลด้วยวิธีการสุ่มตัวแบบความน่าจะเป็นแบบแบ่งชั้น ผลการวิเคราะห์เส้นทาง พบว่า ความเป็นอิสระในการทำงาน (β = 0.613, p < 0.001) และความสำคัญของงาน (β = 0.599, p < 0.001) มีอิทธิพลเชิงบวกอย่างมีนัยสำคัญต่องานที่มีความหมาย ในขณะที่การได้รับข้อมูลป้อนกลับ (β = 0.185, p < 0.001) ส่งผลต่อทั้งความผูกพันในงานและผลการปฏิบัติงานอย่างชัดเจน อย่างไรก็ตาม พบว่า ความสำคัญของงานมีผลเชิงลบต่อผลการปฏิบัติงาน (p = 0.029) และไม่ส่งผลต่อความผูกพันในงาน (β = 0.012, p = 0.829) ซึ่งสะท้อนความซับซ้อนของบทบาทในบริบทการทำงานจริง งานวิจัยนี้มีข้อเสนอเชิงทฤษฎีในการสนับสนุนแนวคิดการออกแบบงานแบบพหุมิติ และให้ข้อเสนอเชิงปฏิบัติที่ชัดเจนต่อผู้บริหารในการปรับปรุงคุณภาพงานในอุตสาหกรรมฟิล์มพลาสติกและภาคการผลิตอื่น ๆ ที่คล้ายคลึงเพื่อส่งเสริมแรงจูงใจภายในและประสิทธิภาพการทำงานของพนักงานในภาคอุตสาหกรรมที่ใช้ทักษะสูงอย่างยั่งยืน

คำสำคัญ: คุณลักษณะงาน, ทักษะสูง, ความผูกพันในงาน, ผลการปฏิบัติงาน, การวิเคราะห์เส้นทาง

* Received 4 January 2026; Revised 22 January 2026; Accepted 28 January 2026

Abstract

This research aimed to study the effects of job characteristics on the perception of meaningful work, work engagement, and job performance of employees in the plastic film industry, which is considered a high-skill industry in Thailand. The study analyzed each dimension of job characteristics based on the model proposed, which includes skill variety, task identity, task significance, autonomy, and feedback. The quantitative research was applied, statistics used for data analysis included frequency, percentage, mean, standard deviation, and path analysis. Sample data of 321 from 930 employees of a plastic film manufacturing company were sampling by using a questionnaire administered to employees. A stratified probability sampling method was employed. The results of the path analysis showed that autonomy (β = 0.613, $p < 0.001$) and task significance (β = 0.599, $p < 0.001$) had a significant positive influence on meaningful work, while feedback (β = 0.185, $p < 0.001$) significantly affected both work engagement and job performance. However, task significance had a negative effect on job performance ($p = 0.029$), and not effect on work engagement (β = 0.012, $p = 0.829$) reflecting the complexity of the role in the actual work context. This research provides theoretical propositions to support the multidimensional job design concept and to provide clear and actionable managerial implications for executives in enhancing job quality within the plastic film industry and other similar manufacturing sectors, to foster employees' intrinsic motivation and sustainably improve work performance in high-skill industry contexts.

Keywords: Job Characteristics, High-Skill, Work Engagement, Job Performance, Path Analysis

บทนำ

ธุรกิจฟิล์มพลาสติกเป็นภาคอุตสาหกรรมหนึ่งของอุตสาหกรรมปิโตรเคมีและบรรจุภัณฑ์ ที่มีบทบาทสำคัญต่อเศรษฐกิจของประเทศ นับเป็นหนึ่งในอุตสาหกรรมที่มีบทบาทสำคัญต่อระบบเศรษฐกิจและอุตสาหกรรมของประเทศทั้งในมิติของมูลค่าทางเศรษฐกิจ การจ้างงาน และการเชื่อมโยงกับภาคการผลิตปลายน้ำ โดยเฉพาะอุตสาหกรรมอาหาร ยา อิเล็กทรอนิกส์ และสินค้าอุปโภคบริโภค ด้วยความหลากหลายของการใช้งานที่ตอบสนองต่อแนวโน้มของตลาดโลก อุตสาหกรรมฟิล์มพลาสติกจึงมีแนวโน้มเติบโตอย่างต่อเนื่อง โดยได้รับแรงผลักดันจากอุตสาหกรรมปลายน้ำและความต้องการบรรจุภัณฑ์ที่มีความยืดหยุ่นสูง (Flexible Packaging) โดยในปี พ.ศ. 2567 ขนาดตลาดของฟิล์มพลาสติกมีปริมาณประมาณ 0.37 ล้านตัน และคาดว่าจะเพิ่มขึ้นเป็น 0.46 ล้านตันภายในปี พ.ศ. 2572 หรือคิดเป็นอัตราการเติบโตเฉลี่ยปีละ 4.45% (Mordor Intelligence, 2025) ในด้านการบริโภคภายในประเทศพบว่า ประเทศไทยบริโภคฟิล์มพลาสติกกว่า 65 - 70% ของปริมาณที่ผลิต โดยส่วนที่เหลือจะถูกส่งออกไปยังประเทศเพื่อนบ้านและกลุ่มอุตสาหกรรมในภูมิภาคเอเชียและยุโรป (World Bank, 2020) ทั้งนี้ ในปี พ.ศ. 2565 มูลค่าการส่งออกผลิตภัณฑ์พลาสติกรวมของไทยอยู่ที่ประมาณ 53.3 พันล้านดอลลาร์สหรัฐ หรือประมาณ 10% ของการส่งออกสินค้าทั้งหมดของประเทศ (SWITCH-Asia, 2025)

นอกจากการเติบโตในเชิงมูลค่าแล้ว ธุรกิจฟิล์มพลาสติกยังมีความสำคัญในด้านการจ้างงาน โดยเฉพาะในเขตอุตสาหกรรมตะวันออก ซึ่งมีโรงงานผลิตที่ต้องใช้พนักงานระดับทักษะทั้งด้านเทคนิค วิศวกรรม และระบบควบคุมคุณภาพ ทำให้อุตสาหกรรมนี้มีลักษณะเป็นอุตสาหกรรมที่ใช้ทักษะแรงงานขั้นสูง (High-skill Intensive Industry) ที่ต้องการการบริหารจัดการทรัพยากรมนุษย์อย่างเป็นระบบ และจำเป็นต้องพึ่งพาทรัพยากรมนุษย์อย่างมีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะการออกแบบงานที่มีคุณภาพ ซึ่งช่วยเสริมแรงจูงใจภายในและยกระดับประสิทธิภาพในการทำงานของพนักงาน

แนวคิดทฤษฎีคุณลักษณะงาน (Job Characteristics Theory) ของ Hackman J. R. & Oldham G. R. เป็นกรอบแนวคิดสำคัญที่ใช้อธิบายการออกแบบงานโดยเน้นการสร้างแรงจูงใจจากภายใน ที่เน้นการออกแบบงานให้มีความหมาย สร้างแรงจูงใจภายใน และนำไปสู่ผลการปฏิบัติงานที่มีคุณภาพ โดยระบุว่า งานที่มีลักษณะ 5 ประการ ได้แก่ 1) ความหลากหลายของทักษะ (Skill Variety) 2) ความสมบูรณ์ของงาน (Task Identity) 3) ความสำคัญของงาน (Task Significance) 4) อิสระในการทำงาน (Autonomy) และ 5) การได้รับข้อมูลป้อนกลับจากการทำงาน (Feedback) จะส่งผลต่อการเกิดแรงจูงใจภายในของพนักงาน (Hackman, J. R. & Oldham, G. R., 1976) ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อผลลัพธ์การทำงานขององค์กร เมื่อพนักงานรับรู้ว่างานที่ทำมีคุณค่าและสอดคล้องกับเป้าหมายส่วนบุคคล จะทำให้พนักงานรู้สึกว่างานที่ตนทำนั้นมีความหมาย (Meaningful Work) และเกิดความผูกพันในการทำงาน (Work Engagement) โดยงานที่มีความหมายมาจากการที่พนักงานตระหนักรู้ถึงคุณค่าของงาน และความสำคัญของงานสามารถประเมินคุณค่าได้จากการที่พนักงานให้ความหมายเชิงบวกต่องาน การได้สร้างความหมายผ่านการทำงาน และมีแรงจูงใจที่ดีในการทำงาน (Albrecht, S. L. et al., 2021); (ภัทราภรณ์ ธนาการสิทธิ์, 2566) ส่วนความผูกพันในงาน คือ สภาวะจิตใจเชิงบวกที่เกิดจากการทำงานโดยพนักงานจะทำงานอย่างเต็มความสามารถ ทุ่มเทในการทำงาน จนกระทั่งประสบความสำเร็จในงาน โดยพนักงานที่มีความผูกพันในงานจะมีพลังในการทำงาน (Vigor) การอุทิศตน (Dedication) และความรู้สึกเป็นหนึ่งเดียวกับงาน (Absorption) (Adiarani, P. G., 2019); (Shantz, A. et al., 2013) นอกจากนี้คุณลักษณะงานที่ดียังสร้างผลการปฏิบัติงานเชิงบวกของพนักงาน นำไปสู่ผลลัพธ์ที่ดีต่อองค์กรส่งผลต่อการปฏิบัติงานที่สูงขึ้น (ยุพเรศ มาตาพิทักษ์, 2560); (อมรรัตน์ เศวตวงษ์, 2560)

จะเห็นได้ว่า การบริหารจัดการทรัพยากรมนุษย์ที่มีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะการออกแบบลักษณะของงานให้สอดคล้องกับแรงจูงใจภายในของพนักงาน เป็นปัจจัยเชิงจิตวิทยาที่ส่งผลโดยตรงต่อประสิทธิภาพขององค์กร อย่างไรก็ตาม ความสัมพันธ์ระหว่างคุณลักษณะงานตามแนวคิดของ Hackman J. R. & Oldham G. R. กับผลลัพธ์ทางพฤติกรรมของพนักงาน ได้แก่ งานที่มีความหมาย ความผูกพันในงาน และผลการปฏิบัติงาน (Hackman, J. R. & Oldham, G. R., 1976) ยังขาดการศึกษาเชิงประจักษ์ในบริบทของอุตสาหกรรมการผลิตเฉพาะทาง เช่น ธุรกิจฟิล์มพลาสติกในประเทศไทย ดังนั้น คำถามวิจัยสำคัญที่ควรได้รับการศึกษา คือ “คุณลักษณะงานส่งผลต่อการรับรู้งานที่มีความหมาย ความผูกพันในงาน และผลการปฏิบัติงานของพนักงานในธุรกิจฟิล์มพลาสติกอย่างไร” และ “คุณลักษณะงานในแต่ละมิติส่งผลต่อการรับรู้งานที่มีความหมาย ความผูกพันในงาน และผลการปฏิบัติงานของพนักงานในธุรกิจฟิล์มพลาสติกอย่างไร” ซึ่งคำถามนี้จะช่วยเติมเต็มช่องว่างทางองค์ความรู้ และนำไปสู่ข้อเสนอเชิงนโยบายในการออกแบบงานและเสริมสร้างแรงจูงใจของพนักงานในภาคอุตสาหกรรมที่มีความสำคัญระดับประเทศ โดยบทความวิจัยนี้เป็นการขยายผลตามงานวิจัยจากที่ได้นำเสนอบทความวิจัยในที่ประชุมวิชาการระดับชาติ ASTC2015

ประจำปี 2567 โดยได้เพิ่มขนาดกลุ่มตัวอย่าง และปรับแบบจำลองการวิเคราะห์เชิงลึก เพื่อให้ได้ข้อค้นพบที่สามารถนำไปใช้ได้จริงมากขึ้นในเชิงกลยุทธ์ด้านการบริหารงานทรัพยากรมนุษย์ในอุตสาหกรรมฟิล์มพลาสติก

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาระดับการรับรู้คุณลักษณะงานแต่ละมิติของพนักงานในอุตสาหกรรมที่ใช้ทักษะสูงของจังหวัดชลบุรี

2. เพื่อศึกษามิติคุณลักษณะงานที่ส่งผลต่องานที่มีความหมาย และความผูกพันในงานของพนักงานในอุตสาหกรรมที่ใช้ทักษะสูงของจังหวัดชลบุรี

3. เพื่อศึกษามิติคุณลักษณะงานที่ส่งผลต่อผลการปฏิบัติงานของพนักงานในอุตสาหกรรมที่ใช้ทักษะสูงของจังหวัดชลบุรี

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) เก็บข้อมูลโดยใช้แบบสอบถาม ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลเป็น ดังนี้

1. รูปแบบการวิจัย เป็นการศึกษาเชิงปริมาณ (Quantitative Research) โดยเป็นการวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) ทำการเก็บข้อมูลโดยใช้แบบสอบถาม เพื่อศึกษาคุณลักษณะของงานที่ส่งผลต่องานที่มีความหมาย ความผูกพันต่องาน และผลการปฏิบัติงานของพนักงานบริษัทผลิตฟิล์มพลาสติกแห่งหนึ่งในจังหวัด ชลบุรี

2. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ประชากรที่ใช้ในการศึกษา ได้แก่ พนักงานของบริษัทผลิตฟิล์มพลาสติกแห่งหนึ่งในจังหวัดชลบุรี มีพนักงานรวม 5 ฝ่าย จำนวน 930 คน กำหนดขนาดตัวอย่าง จำนวน 321 คน เพื่อให้กลุ่มตัวอย่างอยู่ในเกณฑ์ที่ดี สำหรับการวิเคราะห์โดยใช้การวิเคราะห์เส้นทาง (Hair, J. F. et al., 2010); (Kline, R. B., 2016)

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล ใช้การสุ่มตัวอย่างแบบแบ่งชั้นตามสัดส่วนพนักงานแต่ละฝ่ายต่อพนักงานทั้งหมด (Proportionate Stratified Random Sampling) ประกอบด้วย 1) ฝ่ายการออกแบบพัฒนา 3 คน 2) ฝ่ายการวางแผนการผลิต 5 คน 3) ฝ่ายการผลิต 241 คน 4) ฝ่ายการซ่อมบำรุง 44 คน และ 5) ฝ่ายการควบคุมคุณภาพ 28 คน และใช้เก็บข้อมูลพนักงานแต่ละฝ่ายด้วยการการสุ่มอย่างง่าย

4. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย เครื่องมือวิจัยมาจาก 1) ศึกษาเอกสารเกี่ยวกับคุณลักษณะงาน งานที่มีความหมาย ความผูกพันในงาน และผลการปฏิบัติงานของพนักงาน 2) กำหนดขอบเขตนิยามของตัวแปรที่ต้องการวิเคราะห์ 3) สร้างแบบสอบถามให้สอดคล้องครอบคลุมกับนิยามของตัวแปรที่กำหนด โดยแบบสอบถาม แบ่งเป็น 5 ส่วน ส่วนที่ 1 เป็นข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ส่วนที่ 2 - 5 แบบสอบถามวัดตัวแปรหลักของการวิจัย ได้แก่ คุณลักษณะงานในมิติต่าง ๆ งานที่มีความหมาย ความผูกพันในงาน และผลการปฏิบัติงานของพนักงาน ซึ่งพัฒนาจากแนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ใช้มาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ มีเกณฑ์การประเมิน ได้แก่ คะแนน 5 หมายถึง มากที่สุด คะแนน 4 หมายถึง มาก คะแนน 3 หมายถึง ปานกลาง คะแนน 2 หมายถึง น้อย และคะแนน 1 หมายถึง น้อยที่สุด

ตารางที่ 1 แบบสอบถามที่ใช้ในการวิจัย

ตัวแปร	แนวคิดหลัก	ตัวอย่างข้อคำถาม
คุณลักษณะงาน	(Hackman, J. R. & Oldham, G. R., 1976)	มิติความหลากหลายของทักษะ (Skill Variety) - ท่านได้ทำงานที่มีความหลายหลายของกิจกรรม มิติความเป็นเอกลักษณ์ของงาน (Task Identity) - ท่านเข้าใจกระบวนการทำงานในขั้นตอนต่าง ๆ ทำให้เห็นภาพรวมของงานทั้งหมดได้ชัดเจน มิติความสำคัญของงาน (Task Significance) - งานที่ท่านทำเป็นส่วนหนึ่งที่มีความสำคัญต่อองค์กร มิติความเป็นอิสระของงาน (Autonomy) - ท่านมีอิสระในการตัดสินใจในงานที่อยู่ในความรับผิดชอบด้วยตนเอง มิติข้อมูลป้อนกลับของงาน (Feedback) - ท่านสามารถนำผลการปฏิบัติงาน มาพัฒนาทักษะและความสามารถในการทำงานของท่านได้
งานที่มีความหมาย	(Steger, M. F. et al., 2012)	- งานที่ท่านทำมีคุณค่าและมีความหมายต่อตัวท่าน - งานของท่าน เป็นประสบการณ์ที่ดีของชีวิตท่าน - ท่านรู้สึกมีความสุข เมื่อองค์กรเห็นความสำคัญของผลงานที่ท่านทำ
ความผูกพันในงาน	(Schaufeli, W. B. et al., 2002)	- ท่านเต็มเปี่ยมด้วยพลังในการทำงาน - ท่านรู้สึกกระตือรือร้นเกี่ยวกับงานของท่าน - ท่านมักจะจดจ่ออยู่กับการทำงาน
ผลการปฏิบัติงาน	(Motowidlo, S. J. & Van Scotter, J. R., 1994)	- ท่านปฏิบัติงานตามหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายได้อย่างดี - ท่านมองถึงการพัฒนางานต่าง ๆ ในองค์การที่อยู่นอกเหนือความรับผิดชอบของท่าน และจะให้ข้อแนะนำมีเมื่อโอกาส

จากตารางที่ 1 แสดงรายละเอียดข้อคำถามที่ใช้วัดตัวแปรตามกรอบการวิจัย ได้แก่ คุณลักษณะงานในมิติต่าง ๆ งานที่มีความหมาย ความผูกพันในงาน และผลการปฏิบัติงานของพนักงาน

5. การทดสอบคุณภาพของแบบสอบถามก่อนการนำไปใช้ ผู้วิจัยดำเนินการ 1) ตรวจสอบค่าความเที่ยงตรงของเนื้อหา (Validity) ของแบบสอบถามจากการประเมินโดยผู้เชี่ยวชาญ 3 ท่าน และพิจารณาดัชนีความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามรายข้อกับวัตถุประสงค์ที่ต้องการวัด (Index of Item-Objective Congruence: IOC) รายละเอียดดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2 ผลการทดสอบคุณภาพแบบสอบถามก่อนนำไปใช้

ตัวแปร	จำนวนข้อคำถาม	ค่า IOC	ค่า Cronbach's Alpha
คุณลักษณะงาน			
ความหลากหลายของทักษะ	5	0.67 - 1.00	0.828
ความเป็นเอกลักษณ์ของงาน	5	0.67 - 1.00	0.917
ความสำคัญของงาน	5	1.00	0.864

ตารางที่ 2 ผลการทดสอบคุณภาพแบบสอบถามก่อนนำไปใช้ (ต่อ)

ตัวแปร	จำนวนข้อคำถาม	ค่า IOC	ค่า Cronbach's Alpha
ความเป็นอิสระของงาน	5	0.67 - 1.00	0.768
ข้อมูลป้อนกลับของงาน	5	0.67 - 1.00	0.825
งานที่มีความหมาย			
การให้ความหมายเชิงบวกต่องาน	5	0.67 - 1.00	0.935
การได้สร้างความหมายผ่านการทำงาน	5	1.00	0.885
แรงจูงใจที่ดีในการทำงาน	4	0.67 - 1.00	0.885
ความผูกพันในงาน			
พลังในการทำงาน	5	0.67 - 1.00	0.863
การอุทิศตน	5	1.00	0.885
ความรู้สึกเป็นหนึ่งเดียวกับงาน	5	1.00	0.843
ผลการปฏิบัติงานของพนักงาน			
ผลการปฏิบัติงานตามเนื้องานที่ได้รับมอบหมาย	12	0.67 - 1.00	0.955
ผลการปฏิบัติงานตามบริบทของงาน	5	1.00	0.848

จากตารางที่ 2 พบว่า ข้อคำถามทุกข้อมีค่าดัชนีความสอดคล้องเกินกว่า 0.5 ซึ่งถือว่ายอมรับได้ 2) การตรวจสอบค่าความเชื่อมั่น (Reliability) ของแบบสอบถาม ด้วยการทดลองใช้ทดสอบ (Try-Out) กับกลุ่มตัวอย่างที่ใกล้เคียงกับกลุ่มตัวอย่างที่ศึกษา จำนวน 30 ชุด ได้ค่าสัมประสิทธิ์แอลฟ่าของครอนบาค (Cronbach's Alpha Coefficient) ของแต่ละตัวแปรอยู่ระหว่าง 0.768 - 0.955 ซึ่งไม่ต่ำกว่า 0.7 จึงถือว่ามีความเชื่อถือได้ (Adeniran, A. O., 2025)

6. การวิเคราะห์ข้อมูล

6.1 สถิติเชิงพรรณนา ในการอธิบายข้อมูลเบื้องต้นจากผู้ตอบแบบสอบถาม ได้แก่ ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน โดยแบ่งเป็น 5 ระดับ แปลความหมายของคะแนนตามระดับตามเกณฑ์ของ Best J. W. ได้แก่ คะแนนเฉลี่ย 4.51 - 5.00 หมายถึง ระดับมากที่สุด 3.51 - 4.50 หมายถึง ระดับมาก 2.51 - 3.50 หมายถึง ระดับปานกลาง 1.5 - 2.50 หมายถึง ระดับน้อย และคะแนนเฉลี่ย 1.00 - 1.50 หมายถึง ระดับน้อยที่สุด (Best, J. W., 1977)

6.2 สถิติเชิงอนุมาน ใช้การวิเคราะห์เส้นทาง (Path Analysis) เพื่อศึกษามิติคุณลักษณะงานที่ส่งผลต่องานที่มีความหมาย ความผูกพันในงาน และผลการปฏิบัติงานของพนักงาน

ผลการวิจัย

ผลจากการเก็บข้อมูลจากพนักงานในบริษัทผลิตแผ่นฟิล์มแห่งหนึ่ง จำนวน 321 คน แบ่งเป็น 1) ฝ่ายการออกแบบพัฒนา 3 คน 2) ฝ่ายการวางแผนการผลิต 5 คน 3) ฝ่ายการผลิต 241 คน 4) ฝ่ายการซ่อมบำรุง 44 คน และ 5) ฝ่ายการควบคุมคุณภาพ 28 คน กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เป็นเพศหญิงร้อยละ 53.60 อายุ 29 - 44 ปี คิดเป็นร้อยละ 59.20 อายุ 20 - 28 ปี และ 45 - 60 ปี คิดเป็นร้อยละ 26.50 และ 14.30 ตามลำดับ มีการศึกษาระดับปริญญาตรี คิดเป็นร้อยละ 66.40 ระดับต่ำกว่าปริญญาตรีคิดเป็นร้อยละ 30.80 และระดับปริญญาโทหรือ

สูงกว่าร้อยละ 2.80 มีอายุการทำงาน 7 - 10 ปี เป็นส่วนใหญ่คิดเป็นร้อยละ 36.10 รองลงมา 3 - 6 ปี คิดเป็นร้อยละ 30.20 อายุการทำงานน้อยกว่า 3 ปี และมากกว่า 10 ปี คิดเป็นร้อยละ 24.30 และ 9.30 ตามลำดับ

1. ระดับการรับรู้คุณลักษณะงานแต่ละมิติของพนักงาน ผลด้านระดับการรับรู้คุณลักษณะงาน (Job Characteristics Perception) ในแต่ละมิติแสดงดังตารางที่ 3

ตารางที่ 3 ระดับการรับรู้คุณลักษณะงานในแต่ละมิติของพนักงาน

คุณลักษณะงาน	$\bar{x}$	S.D.	ระดับ
ความหลากหลายของทักษะ (SV)	4.065	0.363	มาก
ความเป็นเอกลักษณ์ของงาน (TI)	4.038	0.377	มาก
ความสำคัญของงาน (TS)	4.048	0.384	มาก
ความเป็นอิสระของงาน (AU)	4.020	0.375	มาก
ข้อมูลป้อนกลับของงาน (FE)	4.064	0.337	มาก
คุณลักษณะงานโดยรวม	**4.047**	**0.289**	**มาก**

จากตารางที่ 3 พบว่า พนักงานมีระดับการรับรู้คุณลักษณะงานโดยรวมอยู่ในระดับมาก ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.047 (S.D. = 0.289) สะท้อนให้เห็นว่าโดยรวมแล้ว พนักงานในอุตสาหกรรมฟิล์มพลาสติกรับรู้ว่างานที่ตนปฏิบัติมีคุณลักษณะที่ส่งเสริมแรงจูงใจภายในและสร้างความรู้สึกเชิงบวกต่องาน

เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า มีค่าใกล้เคียงกัน โดย 1) ความหลากหลายของทักษะ มีค่าเฉลี่ยมากที่สุดเท่ากับ 4.065 (S.D.= 0.363) สะท้อนให้เห็นว่างานของพนักงานมีความท้าทาย ไม่ซ้ำซาก และต้องอาศัยทักษะที่หลากหลาย เช่น การแก้ปัญหา การวางแผน และการสื่อสาร พนักงานยังมีโอกาสใช้ความสามารถที่หลากหลายและเรียนรู้ทักษะใหม่อย่างต่อเนื่อง 2) การได้รับข้อมูลป้อนกลับของงาน มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 0.464 (S.D. = 0.337) เป็นลักษณะที่พนักงานรับรู้ในระดับสูงเช่นกัน โดยพนักงานรับทราบผลของการทำงานทั้งจากตนเอง หัวหน้างาน และเพื่อนร่วมงาน ซึ่งข้อมูลป้อนกลับของงานที่ชัดเจนจะช่วยให้พนักงานปรับปรุงตนเอง สร้างความมั่นใจ และส่งเสริมประสิทธิภาพในการทำงาน และการได้รับข้อมูลป้อนกลับของงานอย่างทันท่วงที ยังช่วยเสริมสร้างแรงจูงใจภายในได้อย่างมีประสิทธิผล 3) ความสำคัญของงาน มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.048 (S.D. = 0.384) แสดงให้เห็นว่าพนักงานตระหนักว่างานที่ตนทำมีความสำคัญต่อทั้งตนเอง องค์กร และบุคคลอื่น 4) ความเป็นเอกลักษณ์ของงาน มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.038 (S.D. = 0.377) พนักงานรับรู้ว่างานของตนเป็นองค์รวม มีความชัดเจน และสามารถเห็นผลลัพธ์ของงานที่ทำตั้งแต่ต้นจนจบ ซึ่งส่งเสริมความรู้สึกเป็นเจ้าของงาน และสร้างความสัมพันธ์ทางจิตใจระหว่างพนักงานกับผลงานของตน และ 5) ความเป็นอิสระของงาน มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.020 (S.D. = 0.375) แม้ว่าจะเป็นมิติที่พนักงานรับรู้ต่ำสุดเมื่อเทียบกับมิติอื่น แต่ยังอยู่ในระดับมาก สะท้อนว่าพนักงานมีอิสระในระดับหนึ่งในการตัดสินใจวางแผน และดำเนินงานตามวิธีที่ตนเห็นว่าเหมาะสม ซึ่งช่วยให้พนักงานรู้สึกมีอำนาจในการควบคุมงานของตนเองและส่งเสริมความรับผิดชอบต่อผลงาน

2. มิติคุณลักษณะงานที่ส่งผลต่องานที่มีความหมาย และความผูกพันในงานของพนักงาน การวิเคราะห์เส้นทางคุณลักษณะงานแต่ละมิติที่ส่งผลต่องานที่มีความหมายแสดงดังตารางที่ 4

ตารางที่ 4 ผลการวิเคราะห์และความผูกพันในงานของพนักงาน

	Standardized Regression Weight	p-value (1-tailed)
ความหลากหลายของทักษะ	0.591***	<0.001
ความเป็นเอกลักษณ์ของงาน	0.570***	<0.001
ความสำคัญของงาน	0.599***	<0.001
ความเป็นอิสระของงาน	0.613***	<0.001
ข้อมูลป้อนกลับของงาน	0.585***	<0.001
คุณลักษณะงานโดยรวม	**0.753*** **	**<0.001**

หมายเหตุ: *** มีนัยสำคัญที่ระดับ 0.001

จากตารางที่ 4 พบว่า ความเป็นอิสระของงานส่งผลทางบวกต่องานที่มีความหมายอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติมากที่สุด (β = 0.613, p < 0.001) รองลงมา คือ ความสำคัญของงาน (β = 0.599, p < 0.001) สำหรับความเป็นเอกลักษณ์ของงานส่งผลทางบวกต่องาน น้อยกว่าคุณลักษณะงานด้านอื่น ๆ (β = 0.570, p < 0.001)

ในส่วนของผลการวิเคราะห์เส้นทางคุณลักษณะงานแต่ละมิติที่ส่งผลต่อความผูกพันในงาน แสดงดังตารางที่ 5

ตารางที่ 5 ผลของคุณลักษณะงานแต่ละมิติที่ส่งผลต่อความผูกพันในงาน

	Standardized Regression Weight	p-value (1-tailed)
ความหลากหลายของทักษะ	0.185***	<0.001
ความเป็นเอกลักษณ์ของงาน	0.143**	0.008
ความสำคัญของงาน	0.012	0.829
ความเป็นอิสระของงาน	0.182**	0.001
ข้อมูลป้อนกลับของงาน	0.185***	<0.001
คุณลักษณะงานโดยรวม	**0.266*** **	**<0.001**

หมายเหตุ: *** มีนัยสำคัญที่ระดับ 0.001 ** มีนัยสำคัญที่ระดับ 0.01

จากตารางที่ 5 พบว่า ความหลากหลายของทักษะ และข้อมูลป้อนกลับของงานส่งผลทางบวกต่อความผูกพันในงาน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ มากที่สุด (β = 0.185, p < 0.001) และพบว่า ความสำคัญของงานไม่ส่งผลต่อความผูกพันในงาน (β = 0.012, p = 0.829)

3. มิติคุณลักษณะงานที่ส่งผลต่อผลการปฏิบัติงานของพนักงาน ผลการวิเคราะห์เส้นทางลักษณะของงานแต่ละมิติที่ส่งผลต่อผลการปฏิบัติงานของพนักงาน แสดงดังตารางที่ 6

ตารางที่ 6 ผลของคุณลักษณะงานแต่ละมิติที่ส่งผลต่อผลการปฏิบัติงานของพนักงาน

	Standardized Regression Weight	p-value (1-tailed)
ความหลากหลายของทักษะ	0.021	0.677

หมายเหตุ: *** มีนัยสำคัญที่ระดับ 0.001 * มีนัยสำคัญที่ระดับ 0.05

ตารางที่ 6 ผลของคุณลักษณะงานแต่ละมิติที่ส่งผลต่อผลการปฏิบัติงานของพนักงาน (ต่อ)

	Standardized Regression Weight	p-value (1-tailed)
ความเป็นเอกลักษณ์ของงาน	0.023	0.635
ความสำคัญของงาน	-0.107*	0.029
ความเป็นอิสระของงาน	0.040	0.435
ข้อมูลป้อนกลับของงาน	0.176***	<0.001
คุณลักษณะงานโดยรวม	**0.052**	**0.402**

หมายเหตุ: *** มีนัยสำคัญที่ระดับ 0.001 * มีนัยสำคัญที่ระดับ 0.05

จากตารางที่ 6 พบว่า มีเพียงการได้รับข้อมูลป้อนกลับของงาน (β = 0.176, p < 0.001) และความสำคัญของงาน (β = -0.107, p = 0.029) ที่ส่งผลต่อผลการปฏิบัติงานของพนักงานอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ส่วนความหลากหลายของทักษะ ความเป็นเอกลักษณ์ของงาน และความสำคัญของงานไม่ส่งผลต่อผลการปฏิบัติงานของพนักงาน

อภิปรายผล

จากผลการวิจัยสามารถอภิปรายผล ได้ดังนี้

1. ระดับการรับรู้คุณลักษณะงานแต่ละมิติของพนักงาน พนักงานมีการรับรู้คุณลักษณะงานในระดับสูงในทุกมิติหลัก 5 ด้าน ได้แก่ ความหลากหลายของทักษะ ความเป็นเอกลักษณ์ของงาน ความสำคัญของงาน ความเป็นอิสระของงาน และข้อมูลป้อนกลับของงาน โดยค่าเฉลี่ยรวมอยู่ที่ 4.047 (S.D. = 0.289) ซึ่งสะท้อนถึงการออกแบบงานที่มีคุณภาพสูง โดยเฉพาะด้านความหลากหลายของทักษะและข้อมูลป้อนกลับที่มีคะแนนเฉลี่ยสูงสุด สอดคล้องกับแนวคิดของ Hackman J. R. & Oldham G.R. ที่เสนอว่า มิติต่าง ๆ เหล่านี้จะส่งผลต่อแรงจูงใจภายในและความหมายของงานอย่างมีนัยสำคัญ (Hackman, J. R. & Oldham, G. R., 1976) ซึ่งงานวิจัยของ Humphrey, S. E. et al. ยังชี้ให้เห็นว่าข้อมูลป้อนกลับและความเป็นอิสระเป็นปัจจัยสำคัญที่กระตุ้นความพึงพอใจในงานและแรงจูงใจจากภายใน (Humphrey, S. E. et al., 2007) เช่นเดียวกับ Zaman, U. et al ระบุว่าคุณลักษณะงานทั้ง 5 มิติ ส่งผลต่อแรงจูงใจภายใน (Intrinsic Motivation) และคุณภาพผลการปฏิบัติงาน และส่งผลเชิงบวกต่อแรงจูงใจภายใน (Zaman, U. et al., 2020)

2. มิติคุณลักษณะงานที่ส่งผลต่องานที่มีความหมาย และความผูกพันในงานของพนักงาน ผลการวิเคราะห์เส้นทางชี้ให้เห็นถึงอิทธิพลที่แตกต่างกันของมิติคุณลักษณะงาน โดยเฉพาะความเป็นอิสระของงาน ซึ่งมีอิทธิพลต่อการรับรู้งานที่มีความหมายสูงที่สุด (β = 0.613) รองลงมา คือ ความสำคัญของงาน (β = 0.599) ซึ่งสามารถอธิบายได้ด้วยแนวคิดการเสริมพลังทางจิตวิทยาของ Spreitzer, G. M. ที่กล่าวว่า ความรู้สึกมีอำนาจในการควบคุมและส่งผลต่อองค์กรจะทำให้พนักงานเกิดความหมายและความผูกพันในงาน (Spreitzer, G. M., 1995); (Cotic, L. P. et al., 2025)

ในขณะเดียวกันการได้รับข้อมูลป้อนกลับมีผลเชิงบวกและมีนัยสำคัญต่อทั้งงานที่มีความหมาย (β = 0.585) ความผูกพันในงาน (β = 0.185) และผลการปฏิบัติงาน (β = 0.176) ยืนยันถึงบทบาทของการได้รับข้อมูลป้อนกลับในฐานะกลไกแรงจูงใจ (Kluger, A. N. & DeNisi, A., 1996); (Zhao, S. et al., 2024) โดยเฉพาะเมื่อพนักงานสามารถประเมินผลการทำงานของตนเองและนำไปปรับปรุงตนเองได้ จะช่วยให้เกิดการเรียนรู้และพัฒนาผลการทำงานอย่างยั่งยืน (Zhang, X. & Bartol, K. M., 2010); (Mazzetti, G. et al., 2021)

3. มิติคุณลักษณะงานที่ส่งผลต่อผลการปฏิบัติงานของพนักงาน ถึงแม้ว่าความหลากหลายของทักษะและความเป็นเอกลักษณ์ของงาน แม้จะมีผลต่อความหมายของงาน แต่มีผลต่อความผูกพันและผลการปฏิบัติงานน้อยหรือไม่มีนัยสำคัญ ซึ่งอาจสะท้อนว่าในบริบทการผลิตแบบมาตรฐาน ความซับซ้อนของงานอาจไม่ได้แปรผลเป็นพฤติกรรมนอกจากมีแรงจูงใจเสริมอื่น ๆ งานวิจัยของ Van den Broeck, A. et al. ชี้ให้เห็นว่าคุณลักษณะงานที่ท้าทาย เช่น ความเป็นอิสระหรือความสำคัญของงาน จะส่งเสริมแรงจูงใจภายในได้มากกว่าความซับซ้อนของงานที่ไม่เชื่อมโยงกับผลลัพธ์โดยตรง ($\beta_{sample1}$ = 0.19, $\beta_{sample2}$ = 0.613) (Van den Broeck, A. et al., 2010)

นอกจากนี้ งานของ Fernet, C. et al. ยังสนับสนุนแนวคิดว่าการออกแบบงานให้พนักงานรู้สึกว่างานของตนมีคุณค่าและสามารถเชื่อมโยงกับความสำเร็จขององค์กรจะส่งผลเชิงบวกต่อความผูกพันในงานอย่างมีนัยสำคัญ (Fernet, C. et al., 2015) ขณะที่ Duffy, R. D. et al. ระบุว่า งานที่สร้างความรู้สึกว่ามีจุดมุ่งหมายและคุณค่าเป็นกลไกสำคัญที่กระตุ้นให้พนักงานทุ่มเทกับงานและพัฒนาผลงานอย่างต่อเนื่อง (Duffy, R. D. et al., 2018)

สรุปและข้อเสนอแนะ

งานวิจัยนี้ พบว่า การออกแบบงาน (Job Design) อย่างมีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะในด้าน ความเป็นอิสระของงาน (Autonomy) และ ข้อมูลป้อนกลับของงาน (Feedback) เป็นกลไกสำคัญที่ส่งผลต่อผลลัพธ์เชิงจิตวิทยาและพฤติกรรมของพนักงาน ได้แก่ การรับรู้งานที่มีความหมาย (Meaningful Work) ความผูกพันในงาน (Work Engagement) และผลการปฏิบัติงาน (Job Performance) ในภาคอุตสาหกรรมที่ต้องใช้ทักษะสูง เช่น ธุรกิจฟิล์มพลาสติก ซึ่งมีโครงสร้างการทำงานที่เน้นมาตรฐาน กระบวนการ และการควบคุมคุณภาพ การออกแบบงานที่ตอบสนองต่อความต้องการทางจิตวิทยา ของพนักงาน (เช่น ความรู้สึกมีอิสระ ความสำคัญของบทบาทตน และการได้รับการสะท้อนผล) ถือเป็นเครื่องมือเชิงกลยุทธ์ในการรักษาศักยภาพแรงงานและเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตและช่วยยืนยันบทบาทของคุณลักษณะงาน ตามทฤษฎีคุณลักษณะงาน (Job Characteristics Theory) ของ Hackman J. R. & Oldham G. R. ในบริบทอุตสาหกรรมเฉพาะทางในประเทศกำลังพัฒนา ซึ่งยังขาดการศึกษาเชิงประจักษ์อย่างเพียงพอ โดยเฉพาะในภาคการผลิตที่เน้นมาตรฐานและระบบกระบวนการ จากข้อค้นพบ พบว่าความเป็นอิสระของงาน (Autonomy) และข้อมูลป้อนกลับของงาน (Feedback) เป็นตัวแปรสำคัญต่องานที่มีความหมาย (Meaningful Work) และความผูกพันในงาน (Work Engagement) แสดงให้เห็นว่าปัจจัยเหล่านี้เป็นทรัพยากรสำคัญในการทำงาน (Job Resources) โดยมีข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติที่ชัดเจนต่อผู้บริหารในอุตสาหกรรมฟิล์มพลาสติกและภาคการผลิตอื่นๆ ที่คล้ายคลึงกัน ได้แก่ 1) การออกแบบงานที่เปิดโอกาสให้พนักงานมีอำนาจตัดสินใจในขอบเขตของตน 2) การให้ข้อมูลป้อนกลับของงานที่มีคุณภาพและตรงประเด็นจากทั้งหัวหน้างานและระบบประเมินผล 3) การนำหลักการออกแบบงานมาปรับปรุงระบบการทำงานที่เดิมเน้นแค่ประสิทธิภาพเท่านั้น

ให้คำนึงถึงคุณค่าทางจิตวิทยาของผู้ปฏิบัติงานด้วย ถึงแม้ว่าผลการศึกษาจะสะท้อนชัดเจนในบริบทธุรกิจฟิล์มพลาสติก แต่ยังควรมีการวิจัยเพิ่มเติมในกลุ่มอุตสาหกรรมอื่น ๆ เช่น โลจิสติกส์ ยานยนต์ หรืออิเล็กทรอนิกส์ เพื่อเปรียบเทียบอิทธิพลของคุณลักษณะงานในบริบทการจัดการที่ต่างกัน นอกจากนี้บทบาทของตัวแปรส่งผ่าน (Mediators) และตัวแปรกำกับ (Moderators) เช่น ความสามารถในการปรับตัวของพนักงาน (Adaptability) แรงกดดันจากงาน (Job Demands) หรือรูปแบบภาวะผู้นำ (Leadership Style) ซึ่งอาจเสริมหรือลดทอนผลของคุณลักษณะงานต่อผลลัพธ์ทางพฤติกรรมของพนักงาน

เอกสารอ้างอิง

ภัทราภรณ์ ธนาการสิทธิ์. (2566). อิทธิพลของคุณลักษณะของงานที่มีผลต่อผลการปฏิบัติงานด้านการให้บริการของพนักงานขายในธุรกิจค้าปลีกโดยมีงานที่มีความหมายเป็นตัวแปรส่งผ่าน. วารสารวิจัยมหาวิทยาลัยเวสเทิร์น มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, 9(1), 169-182.

ยุพเรศ มาตาพิทักษ์. (2560). ความสัมพันธ์ระหว่างการเรียนรู้ตลอดชีวิตคุณลักษณะของงานกับความสามารถในการปฏิบัติงานของพยาบาลวิชาชีพในโรงพยาบาลศูนย์ในจังหวัดชลบุรี. ใน วิทยานิพนธ์พยาบาลศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการพยาบาล. มหาวิทยาลัยบูรพา.

อมรรัตน์ เศวตวงษ์. (2560). ปัจจัยคุณภาพชีวิตในการทำงานและคุณลักษณะของงานที่มีผลต่อประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของบุคลากร: กรณีศึกษาโรงพยาบาลเอกชนแห่งหนึ่ง. ใน สารนิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการทรัพยากรมนุษย์. มหาวิทยาลัยศรีปทุม.

Adeniran, A. O. (2025). Understanding Cronbach's Alpha in social and management studies. Current Science Research Bulletin, 2(2), 11-16.

Adiarani, P. G. (2019). The effects of job characteristics on work engagement. Russian Journal of Agricultural and Socio-Economic Sciences, 85(1), 475-479.

Albrecht, S. L. et al. (2021). Meaningful work, job resources, and employee engagement. Sustainability, 13(7), 4045. https://doi.org/10.3390/su13074045 .

Best, J. W. (1977). Research in education. (3rd ed.). New Jersey: Publisher.

Cotic, L. P. et al. (2025). Job characteristics for work wngagement: Autonomy, feedback, skill variety, task identity, and task significance. Global Business and Organizational Excellence, 44(5), 75-85.

Duffy, R. D. et al. (2018). Work as a calling: A theoretical model. Journal of Counseling Psychology, 65(4), 423-439.

Fernet, C. et al. (2015). Transformational leadership and optimal functioning at work: On the mediating role of employees' perceived job characteristics and motivation. Work & Stress, 29(1), 11-31.

Hackman, J. R. & Oldham, G. R. (1976). Motivation through the design of work: test of a theory. Organizational Behavior and Human Performance, 16(2), 250-279.

Hair, J. F. et al. (2010). Multivariate data analysis. (7th ed.). New York: Pearson.

Humphrey, S. E. et al. (2007). Integrating motivational, social, and contextual work design features: A meta-analytic summary and theoretical extension of the work design literature. Journal of Applied Psychology, 92(5), 1332-1356.

Kline, R. B. (2016). Principles and practice of structural equation modeling. (4th ed.). New York: Guilford Press.

Kluger, A. N. & DeNisi, A. (1996). The effects of feedback interventions on performance: A historical review, a meta-analysis, and a preliminary feedback intervention theory. Psychological Bulletin, 119(2), 254-284.

Mazzetti, G. et al. (2021). Work engagement: A meta-analysis using the job demands-resources model. Psychological Reports, 126(3), 1069-1107.

Mordor Intelligence. (2025). Thailand plastic packaging films market size & share analysis - growth trends & forecasts (2025-2030). Retrieved August 1, 2025, from https://www.mordorintelligence.com/industry-reports/thailand-plastic-packaging-films-market

Motowidlo, S. J. & Van Scotter, J. R. (1994). Evidence that task performance should be distinguished from contextual performance. Journal of Applied Psychology, 79(4), 475-483.

Schaufeli, W. B. et al. (2002). The measurement of engagement and burnout: A two sample confirmatory factor analytic approach. Journal of Happiness Studies, 3, 71-92. https://doi.org/10.1023/A:1015630930326.

Shantz, A. et al. (2013). The role of employee engagement in the relationship between job design and task performance, citizenship and deviant behaviours. The International Journal of Human Resource Management, 24(13), 2608-2627.

Spreitzer, G. M. (1995). Psychological empowerment in the workplace: Dimensions, measurement, and validation. Academy of Management Journal, 38(5), 1442-1465.

Steger, M. F. et al. (2012). Measuring meaningful work: The Work as Meaning Inventory (WAMI). Journal of Career Assessment, 20(3), 322-337.

SWITCH-Asia. (2025). Plastic policies in Thailand: Market assessment and policy recommendations. United Nations Environment Programme. Retrieved August 1, 2025, from https://www.switch-asia.eu/site/assets/files/4411/plastic_policies_th.pdf

Van den Broeck, A. et al. (2010). Not all job demands are equal: Differentiating job hindrances and job challenges in the Job Demands Resources model. European Journal of Work and Organizational Psychology, 19(6), 735-759.

World Bank. (2020). Thailand market assessment report: Plastic value chain. World Bank Group. Retrieved August 1, 2025, from https://documents1.worldbank.org/curated/en/973801612513854507/pdf/World-Bank-Thailand-Market-Assessment-Report-Plastic-Value-Chain.txt

Zaman, U. et al. (2020). Having a whale of a time: Linking self-determination theory (S.D.T), job characteristics model (JCM) and motivation to the joy of gig work. Cogent Business & Management, 7(1), 1-15.

Zhang, X. & Bartol, K. M. (2010). Linking empowering leadership and employee creativity: The influence of psychological empowerment, intrinsic motivation, and creative process engagement. Academy of Management Journal, 53(1), 107-128.

Zhao, S. et al. (2024). Job characteristics model-based study of the intrinsic motivations for primary care practitioners. Chinese General Practice Journal, 1(1), 3-10.

บทความวิจัย

การพัฒนาพื้นที่ชายแดนด้วยโครงสร้างพื้นฐานคมนาคม: การวิเคราะห์ปัจจัยความสำเร็จของสำนักงานพัฒนาภาค 1 หน่วยบัญชาการทหารพัฒนา*

DEVELOPMENT OF BORDER AREAS THROUGH TRANSPORTATION INFRASTRUCTURE: AN ANALYSIS OF SUCCESS FACTORS OF THE FIRST DEVELOPMENT REGION OFFICE, DEVELOPMENT TASK FORCE

จุฑานันท์ หุ่นดี[1], พงษ์เสฐียร เหลืองอลงกต[2*], อนุรัตน์ อนันทนาธร[2]

Juthanan Hoondee[1], Pongsatean Luengalongkot[2*], Anurat Anantanatorn[2]

[1]หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชายุทธศาสตร์และความมั่นคง มหาวิทยาลัยบูรพา ชลบุรี ประเทศไทย

[1]Doctor of Philosophy Program, Strategy and Security, Burapha University, Chonburi, Thailand

[2]คณะรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา ชลบุรี ประเทศไทย

[2]Faculty of Political Science and Law, Burapha University, Chonburi, Thailand

*Corresponding author E-mail: pongsate@hotmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนาพื้นที่ชายแดนในแผนงานก่อสร้างเส้นทางคมนาคม และอธิบายเชิงลึกถึงสาเหตุของปัจจัยดังกล่าว โดยใช้การวิจัยแบบผสานวิธีรูปแบบ Explanatory Sequential Design เริ่มจากการวิจัยเชิงปริมาณก่อน แล้วจึงต่อด้วยการวิจัยเชิงคุณภาพ กลุ่มตัวอย่าง คือ ประชาชนที่เป็นตัวแทนครัวเรือนในพื้นที่ตำบลชายแดน 3 จังหวัด ได้แก่ ราชบุรี เพชรบุรี และประจวบคีรีขันธ์ ซึ่งอยู่ในความรับผิดชอบของหน่วยพัฒนาการเคลื่อนที่ 13 จำนวน 400 คน จากตารางสำเร็จรูป Taro Yamane และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ คือ ผู้บังคับบัญชาที่กำกับดูแลแผนงานก่อสร้างเส้นทางคมนาคมของหน่วยบัญชาการทหารพัฒนา จำนวน 8 คน เครื่องมือที่ใช้เก็บข้อมูล คือ แบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์เชิงลึก วิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์การถดถอยพหุคูณที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติ .05 และวิเคราะห์เชิงเนื้อหาแบบอุปนัย ผลการวิจัยพบว่า ปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนาพื้นที่ชายแดนมี 3 ปัจจัยหลัก ได้แก่ ปัจจัยด้านผู้นำ เครือข่าย และเทคโนโลยี โดยปัจจัยด้านผู้นำมีอิทธิพลสูงสุด (Sig. = 0.000) เนื่องจากผู้นำมีบทบาทสำคัญในการกลั่นกรองงาน จัดสรรทรัพยากร ตัดสินใจเลือกพื้นที่ดำเนินการ ริเริ่มนโยบาย และบูรณาการการทำงานทุกมิติให้บรรลุวัตถุประสงค์ ปัจจัยด้านเครือข่าย (Sig. = 0.000) มีความสำคัญเนื่องจากความร่วมมือระหว่างหน่วยงานรัฐและภาคประชาชนช่วยให้การวางแผนเป็นแบบบูรณาการ ลดความซ้ำซ้อน ใช้งบประมาณอย่างมีประสิทธิภาพ และตอบสนองความต้องการของชุมชนอย่างแท้จริง และปัจจัยด้านเทคโนโลยี (Sig. = 0.026) เป็นเครื่องมือสำคัญในการพัฒนาเส้นทางคมนาคมชายแดน ช่วยให้การสำรวจมีความแม่นยำและรวดเร็ว ลดความซ้ำซ้อนในการดำเนินงาน รวมถึงเชื่อมโยง

* Received 4 January 2026; Revised 28 January 2026; Accepted 30 January 2026

การประชาสัมพันธ์ผ่านโซเชียลมีเดีย ข้อสรุปเชิงนโยบายแนะนำว่าควรเสริมสร้างบทบาทของผู้นำ เชื่อมโยงเครือข่าย ความร่วมมือ และใช้เทคโนโลยีเพื่อการพัฒนาพื้นที่ชายแดนอย่างมีประสิทธิภาพ

คำสำคัญ: การพัฒนาพื้นที่ชายแดน, โครงสร้างพื้นฐานด้านคมนาคม, ปัจจัยความสำเร็จ, การมีส่วนร่วมของประชาชน

Abstract

This research aims to examine factors affecting border area development in road construction programs and to provide in-depth explanations of the underlying causes of these factors. The study employs a mixed-methods research design using the Explanatory Sequential Design approach, beginning with quantitative research followed by qualitative research.The sample group consists of 400 household representatives from border subdistricts in three provinces-Ratchaburi, Phetchaburi, and Prachuap Khiri Khan-under the responsibility of the 13th Mobile Development Unit, determined using Taro Yamane's table. Key informants include eight commanding officers who supervise road construction programs under the Royal Thai Army Development Command. Data collection instruments comprise questionnaires and in-depth interview guides. Data analysis was conducted using multiple regression analysis at a statistical significance level of .05 and inductive content analysis. The research findings reveal three main factors affecting border area development: leadership, networks, and technology. The leadership factor demonstrates the highest influence (Sig. = 0.000), as leaders play crucial roles in screening work processes, allocating resources, making decisions regarding operational areas, initiating policies, and integrating all operational dimensions to achieve objectives. The network factor (Sig. = 0.000) is significant because collaboration between government agencies and civil society enables integrated planning, reduces redundancy, optimizes budget utilization, and genuinely responds to community needs. The technology factor (Sig. = 0.026) serves as a vital tool in developing border road infrastructure, enhancing survey accuracy and efficiency, reducing operational redundancy, and facilitating public relations through social media platforms. The policy implications recommend strengthening leadership roles, establishing collaborative networks, and utilizing technology to effectively develop border areas.

Keywords: Border Area Development, Transportation Infrastructure, The Success Factors, Public Participation

บทนำ

พื้นที่ชายแดนมีความสำคัญต่อรัฐชาติในหลายมิติ โดยเฉพาะในฐานะพื้นที่แห่งการเมืองและการเคลื่อนไหว ซึ่งมีเส้นเขตแดนเป็นเส้นแบ่งอธิปไตย ผลประโยชน์ และอำนาจรัฐ พื้นที่ดังกล่าวจึงไม่ใช่เพียงพื้นที่ทางภูมิศาสตร์ แต่เป็นพื้นที่เชิงยุทธศาสตร์ที่สะท้อนความสัมพันธ์ระหว่างรัฐ รวมถึงการแข่งขันทางการเมือง เศรษฐกิจ และความมั่นคง

ของประเทศที่มีอาณาเขตติดต่อกัน (Erlangga, E. et al., 2023) รัฐจึงให้ความสำคัญในระดับนโยบาย เนื่องจากเป็นทั้งด่านหน้ารักษาอธิปไตยและพื้นที่ศักยภาพสูงด้านทรัพยากรและเศรษฐกิจ นอกจากนี้พื้นที่ชายแดนยังมีลักษณะพิเศษที่แตกต่างจากพื้นที่ทั่วไป คือ เป็นพื้นที่ทับซ้อนระหว่างมิติภูมิรัฐศาสตร์และภูมิวัฒนธรรม ประกอบด้วย ผู้คนหลากหลายชาติพันธุ์ ภาษา ศาสนา และวิถีชีวิต ที่ตั้งถิ่นฐานและปฏิสัมพันธ์ข้ามพรมแดนมาก่อนการเกิดรัฐชาติสมัยใหม่ ก่อให้เกิดความสัมพันธ์ทางสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรมที่เข้มข้นและซับซ้อนมากขึ้นภายใต้โลกาภิวัตน์ (พีรพร หมื่นพรม และพงษ์เสฐียร เหลืองอลงกต, 2565) ภาครัฐจึงต้องจัดการอย่างรอบด้านทั้งมิติเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และความมั่นคง เนื่องจากพื้นที่เหล่านี้ไม่เพียงเป็นที่อยู่อาศัย แต่ยังมีมรดกทางวัฒนธรรมและโบราณคดีอันทรงคุณค่า รวมถึงมีประวัติศาสตร์ความขัดแย้งและภัยคุกคามด้านความมั่นคงทั้งรูปแบบเดิมและใหม่ (พิษณุวัฒน์ ยาพรม และดารารัตน์ เมตตาริกานนท์, 2564); (ประวีณา ประพานศรี และบัญญัติ สาลี, 2563) ด้วยเหตุนี้การพัฒนาพื้นที่ชายแดนจึงต้องอาศัยการวางแผนเชิงยุทธศาสตร์ที่เชื่อมโยงระหว่างการพัฒนาและความมั่นคงของรัฐ แม้ว่าพื้นที่ชายแดนจะมีศักยภาพสูง แต่ในทางปฏิบัติ กลับพบว่า พื้นที่เหล่านี้ยังเผชิญกับข้อจำกัดและปัญหาหลายประการ โดยเฉพาะด้านการเข้าถึงบริการสาธารณะและโครงสร้างพื้นฐานที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตและการพัฒนาเศรษฐกิจของชุมชน พื้นที่ชายแดนส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ที่ควรได้รับการพัฒนาอย่างเร่งด่วน รัฐจึงพยายามเพิ่มประสิทธิภาพการให้บริการสาธารณะเพื่อยกระดับสวัสดิภาพและคุณภาพชีวิตของประชาชนในพื้นที่ ไม่ว่าจะเป็นด้านความสามารถในการแข่งขันทางเศรษฐกิจ การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ หรือการเสริมสร้างความมั่นคงของพื้นที่ (Ahmad, M. & Rahman, A., 2022) อย่างไรก็ตามพื้นที่ชายแดนเป็นพื้นที่เปราะบางด้านความมั่นคง โดยเฉพาะปัญหาเขตแดนที่ไม่ชัดเจน ซึ่งก่อให้เกิดภัยคุกคามทั้งต่อรัฐและมนุษย์ในระยะยาว ไม่ว่าจะเป็นปัญหาทางทหาร การลักลอบเข้าเมือง การค้ามนุษย์ ยาเสพติด และอาชญากรรมข้ามชาติที่ส่งผลกระทบต่อการพัฒนาประเทศ (ภาณุรัตน์ ดีเสมอ และคณะ, 2563) การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานด้านคมนาคมจึงเป็นกลไกสำคัญในการแก้ปัญหาเชิงโครงสร้างด้วยการเชื่อมโยงพื้นที่ชายแดนเข้ากับศูนย์กลางเศรษฐกิจ ลดความเหลื่อมล้ำ และเพิ่มโอกาสทางเศรษฐกิจ ทั้งนี้ต้องคำนึงถึงมาตรฐานการออกแบบ ความปลอดภัย และการเข้าถึงอย่างทั่วถึง (Zhu, M. et al., 2023); (วัชรวิชย์ กานดา และสุภนัย ประเสริฐสุข, 2568)

ประชากรในพื้นที่ชายแดนที่อยู่ในความรับผิดชอบของหน่วยพัฒนาการเคลื่อนที่ 13 สำนักงานพัฒนาภาค 1 หน่วยบัญชาการทหารพัฒนา ครอบคลุมพื้นที่ 3 จังหวัด ได้แก่ จังหวัดราชบุรี จังหวัดเพชรบุรี และจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีลักษณะภูมิประเทศค่อนข้างทุรกันดาร และมีข้อจำกัดด้านการคมนาคมขนส่ง ข้อมูลจากการสำรวจพบว่า ประชาชนในพื้นที่ชายแดนเหล่านี้มากกว่าร้อยละ 50 ยังประสบปัญหาการเข้าถึงเส้นทางคมนาคมที่มีมาตรฐาน โดยเฉพาะในช่วงฤดูฝนที่มีระยะเวลาเฉลี่ยมากกว่า 4 - 5 เดือนต่อปี ทำให้เส้นทางเดิมชำรุดและไม่สามารถใช้งานได้อย่างมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้ ยังพบว่า ระยะเวลาในการเดินทางเข้าถึงบริการสาธารณะของรัฐ เช่น โรงพยาบาล โรงเรียน และหน่วยงานราชการ ใช้เวลาเฉลี่ยมากกว่า 2 - 3 ชั่วโมง ซึ่งสูงกว่าพื้นที่เมืองถึง 3 - 4 เท่า ส่งผลกระทบโดยตรงต่อการดำรงชีวิต การประกอบอาชีพ และการเข้าถึงบริการพื้นฐานที่จำเป็น ถึงแม้ว่ารัฐจะมีการดำเนินแผนงานก่อสร้างเส้นทางคมนาคมอย่างต่อเนื่อง แต่การพัฒนาในพื้นที่ชายแดนยังต้องเผชิญกับข้อจำกัดด้านทรัพยากร งบประมาณ และสภาพแวดล้อมเชิงพื้นที่ การดำเนินงานพัฒนาจึงจำเป็นต้องอาศัยหน่วยงานที่มี

ความพร้อมทั้งด้านกำลังพล ความเชี่ยวชาญ และความเข้าใจบริบทพื้นที่ ซึ่งหน่วยบัญชาการทหารพัฒนาเป็นหน่วยงานหลักที่มีบทบาทสำคัญในการดำเนินงานดังกล่าว โดยมุ่งเน้นการพัฒนาประเทศเพื่อเสริมสร้างความมั่นคงและช่วยเหลือประชาชนควบคู่กันไป (หน่วยบัญชาการทหารพัฒนา, 2560)

จากสภาพปัญหาและข้อจำกัดดังกล่าว แสดงให้เห็นถึงความจำเป็นเร่งด่วนในการศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนาพื้นที่ชายแดนอย่างเป็นระบบ เพื่อนำไปสู่การวางแผนและปรับปรุงการดำเนินงานด้านโครงสร้างพื้นฐานให้มีประสิทธิภาพสูงสุด โดยผลการวิจัยที่คาดว่าจะได้รับจะสามารถนำไปสร้างองค์ความรู้เชิงประจักษ์ที่เป็นแนวทางในการยกระดับศักยภาพของพื้นที่ชายแดน ทั้งในด้านความมั่นคง การเข้าถึงบริการสาธารณะ และการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน อันจะนำไปสู่การลดความเหลื่อมล้ำ เสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน และสนับสนุนการพัฒนาประเทศให้มีความมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืนในระยะยาวต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนาพื้นที่ชายแดนแผนงานก่อสร้างเส้นทางคมนาคมของหน่วยพัฒนาการเคลื่อนที่ 13 สำนักงานพัฒนาภาค 1 หน่วยบัญชาการทหารพัฒนา
2. เพื่อศึกษาคำอธิบายเชิงลึกถึงสาเหตุของปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนาพื้นที่ชายแดนแผนงานก่อสร้างเส้นทางคมนาคม ของหน่วยพัฒนาการเคลื่อนที่ 13 สำนักงานพัฒนาภาค 1 หน่วยบัญชาการทหารพัฒนา

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยแบบผสานวิธี (Mixed Methods Research) โดยประยุกต์ใช้แนวคิดปฏิบัตินิยมเป็นกรอบปรัชญาหลักในการดำเนินการวิจัย แนวคิดดังกล่าวเน้นย้ำถึงความยืดหยุ่นในการคัดเลือกวิธีการที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์การวิจัย โดยไม่จำเป็นต้องผูกมัดกับระเบียบวิธีใดวิธีหนึ่งโดยเฉพาะ แนวคิดนี้ยอมรับว่าความจริงสามารถมีได้หลายมิติและแปรเปลี่ยนตามสถานการณ์ ขณะที่ความรู้ถูกสร้างขึ้นผ่านการสังเกตการณ์ตามหลักฐานที่ปรากฏและบทเรียนจากประสบการณ์ของผู้คน การวิจัยนี้นำแบบจำลองการออกแบบแบบต่อเนื่องเพื่อการอธิบาย (Explanatory Sequential Design) มาใช้ โดยเริ่มจากการสำรวจข้อมูลเชิงปริมาณเพื่อค้นหาแบบแผนและความเชื่อมโยงในภาพรวม จากนั้นจึงเสริมด้วยการศึกษาเชิงคุณภาพเพื่อสำรวจรายละเอียดเพิ่มเติมจากสิ่งที่ค้นพบในระยะแรก (Creswell, J. W. & Creswell, J. D., 2021) โดยมีรายละเอียดขั้นตอนการดำเนินการวิจัย ดังนี้

1. การวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) กำหนดประชากรและกลุ่มตัวอย่างโดยมีรายละเอียดดังนี้

1.1 ประชากรเป้าหมายในการวิจัยครั้งนี้ เป็นประชาชนที่เป็นตัวแทนครัวเรือนในพื้นที่ตำบลชายแดนที่รับผิดชอบของหน่วยพัฒนาการเคลื่อนที่ 13 สำนักงานพัฒนาภาค 1 หน่วยบัญชาการทหารพัฒนา จำนวนจังหวัด 3 จังหวัด 28 ตำบล 306 หมู่บ้าน 55,766 ครัวเรือน (กรมการพัฒนาชุมชน, 2566) ดังนั้น ประชากรที่ศึกษาที่เป็นตัวแทนครัวเรือนในพื้นที่ จำนวน 55,766 คน โดยกำหนดเกณฑ์ตัวแทนครัวเรือน คือ หัวหน้าครัวเรือน ทั้งนี้ในการคัดเลือกตัวแทนครัวเรือนสำหรับการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยกำหนดเกณฑ์ไว้ว่าผู้ตอบแบบสอบถามต้องเป็นบุคคลที่ทำหน้าที่เป็นหัวหน้าครัวเรือนหรือเป็นสมาชิกในครัวเรือนที่มีบทบาทสำคัญในการตัดสินใจเรื่องต่าง ๆ

ภายในครอบครัว นอกจากนี้ ผู้ตอบแบบสอบถามจะต้องมีอายุตั้งแต่ 18 ปีบริบูรณ์ขึ้นไป และมีถิ่นที่อยู่อาศัยอย่างถาวรในพื้นที่ที่ทำการศึกษา รวมทั้งต้องมีความสมัครใจและพร้อมที่จะให้ข้อมูลในแบบสอบถามอย่างครบถ้วนสมบูรณ์

1.2 กลุ่มตัวอย่างใช้วิธีกำหนดขนาดของกลุ่มตัวอย่าง โดยใช้ตารางสำเร็จรูปของ Taro Yamane ความคลาดเคลื่อน (e) 5% ได้ขนาดกลุ่มตัวอย่างเท่ากับ 400 คน (Yamane, T., 1973) จากนั้นใช้การสุ่มตัวอย่างแบบชั้นภูมิ (Stratified Random Sampling) หลังจากนั้นผู้วิจัยได้ดำเนินการสุ่มตัวอย่างแบบอย่างง่าย (Simple Random Sampling) จำนวน 400 คน ตามที่กำหนดไว้ (Fienberg, S., 1971)

การสร้างเครื่องมือและตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ คือ แบบสอบถาม ซึ่งพัฒนาขึ้นจากการศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาพื้นที่ชายแดนภายใต้แผนงานก่อสร้างเส้นทางคมนาคม เพื่อนำมากำหนดนิยามเชิงปฏิบัติการและตัวบ่งชี้ในการวัดตัวแปร ทั้งตัวแปรอิสระและตัวแปรตาม แบบสอบถามแบ่งออกเป็น 2 ส่วน ได้แก่ 1) คำถามเกี่ยวกับการพัฒนาพื้นที่ชายแดนตามแผนงานก่อสร้างเส้นทางคมนาคมของหน่วยพัฒนาการเคลื่อนที่ 13 สำนักงานพัฒนาภาค 1 หน่วยบัญชาการทหารพัฒนา จำนวน 10 ข้อ และ 2) คำถามเกี่ยวกับปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนาพื้นที่ดังกล่าว จำนวน 20 ข้อ ครอบคลุม 5 ปัจจัย ได้แก่ การมีส่วนร่วมของประชาชน การบริหารองค์กร ภาวะผู้นำ เครือข่าย และเทคโนโลยี

ตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือโดยนำแบบสอบถามที่สร้างขึ้นมาไปเสนอผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 3 คน เพื่อตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา (Index of Item Objective Congruence: IOC) ได้ค่าดัชนีความสอดคล้องระหว่าง 0.5 - 1.00 ซึ่งถือว่าผ่านเกณฑ์ และได้นำแบบสอบถามที่ได้ไปทดลองใช้ (Try Out) กับกลุ่มประชากรที่มีลักษณะใกล้เคียงกับกลุ่มตัวอย่างแต่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 30 คน เพื่อหาคุณภาพของเครื่องมือ โดยการหาค่าความเที่ยงหรือความเชื่อถือได้ของแบบสอบถาม (Reliability) แบบ Cronbach’s Alpha ได้ค่า 0.98 ซึ่งแสดงว่ามีความเชื่อถือได้สูง

การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลอย่างเป็นระบบ เริ่มจากขอหนังสือจากมหาวิทยาลัย บูรพา เพื่อขออนุญาตผู้บัญชาการหน่วยบัญชาการทหารพัฒนา จากนั้นประสานงานกับผู้บังคับหน่วยพัฒนาการเคลื่อนที่ 13 สำนักงานพัฒนาภาค 1 เพื่อกำหนดวันแจกแบบสอบถามแก่ประชาชนในพื้นที่รับผิดชอบผู้วิจัยพิทักษ์สิทธิผู้เข้าร่วมวิจัยโดยส่งเอกสารชี้แจงวัตถุประสงค์และขั้นตอนการวิจัยพร้อมแบบสอบถาม ขอความยินยอม และแจ้งสิทธิ์ในการเข้าร่วมหรือปฏิเสธได้ หลังเก็บข้อมูลแล้วตรวจสอบความถูกต้องและความสมบูรณ์ของแบบสอบถาม โดยตรวจสอบว่าทุกข้อคำถามได้รับการตอบครบถ้วน ไม่มีข้อใดตกหล่น และพบว่า มีแบบสอบถามที่ได้รับคืนมาและสมบูรณ์คิดเป็น 100 เปอร์เซ็นต์

การวิเคราะห์ข้อมูลใช้การวิเคราะห์การถดถอยพหุคูณ (Multiple Regression Analysis)

เพื่อทดสอบสมมติฐานและหาปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนาพื้นที่ชายแดนด้านการก่อสร้างเส้นทางคมนาคม โดยกำหนดระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ 0.05

2. การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research)

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่ ผู้บังคับบัญชาโดยตรงที่มีหน้าที่กำกับดูแลแผนงานก่อสร้างเส้นทางคมนาคม ของหน่วยบัญชาการทหารพัฒนา โดยเจาะจงเลือกมาสัมภาษณ์เชิงลึก จำนวน 8 คน ประกอบด้วย 1) ผู้อำนวยการสำนักงานพัฒนาภาค หน่วยบัญชาการทหารพัฒนา จำนวน 2 คน 2) รองผู้อำนวยการสำนักงานพัฒนาภาค หน่วยบัญชาการทหารพัฒนา จำนวน 2 คน 3) เสนาธิการสำนักงานพัฒนาภาค หน่วยบัญชาการทหารพัฒนา จำนวน 2 คน และ 4) ผู้บังคับหน่วยพัฒนาการเคลื่อนที่ สำนักงานพัฒนาภาค หน่วยบัญชาการทหารพัฒนาจำนวน 2 คน โดยมีเกณฑ์ในการคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ กล่าวคือ เป็นผู้บังคับบัญชาโดยตรงที่มีหน้าที่กำกับดูแลแผนงานก่อสร้างเส้นทางคมนาคม ของ หน่วยบัญชาการทหารพัฒนา ซึ่งดำรงตำแหน่งดังกล่าวข้างต้น ณ วันที่ให้ข้อมูล

การสร้างเครื่องมือและตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ

สำหรับเครื่องมือในการวิจัยใช้แบบสัมภาษณ์ซึ่งผู้วิจัยสร้างขึ้นโดยการศึกษาประเด็นคำถามจากการทบทวนวรรณกรรม และแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง โดยการสร้างเป็นแนวคำถามที่มีความครอบคลุมตามกรอบแนวคิดและขอบเขตของการศึกษาวิจัยโดยอาศัยการตั้งแนวคำถามที่มีความเข้าใจง่าย ไม่เป็นคำถามนำ

ตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือโดยนำแบบสัมภาษณ์ที่สร้างขึ้นมาไปเสนอผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 3 คน เพื่อตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา (Index of Item Objective Congruence: IOC) ได้ค่าดัชนีความสอดคล้องระหว่าง 0.5 - 1.00 ซึ่งถือว่าผ่านเกณฑ์

ผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลอย่างเป็นระบบ

เริ่มจากการลงพื้นที่ประสานงานกับผู้ให้ข้อมูลเพื่อนัดหมายวัน เวลา และสถานที่ในการสัมภาษณ์ ก่อนการสัมภาษณ์ ผู้วิจัยได้ปฏิบัติตามหลักจริยธรรมการวิจัยโดยส่งเอกสารชี้แจงการเข้าร่วมวิจัยพร้อมแบบสัมภาษณ์ให้ผู้เข้าร่วมวิจัยทราบวัตถุประสงค์และขั้นตอนการดำเนินงาน รวมทั้งแจ้งสิทธิ์ในการตัดสินใจเข้าร่วมหรือปฏิเสธการเข้าร่วมวิจัยก่อนลงนามยินยอม ในระหว่างการสัมภาษณ์ ผู้วิจัยย้ำวัตถุประสงค์และขออนุญาตบันทึกเสียงพร้อมจดบันทึก โดยใช้แนวคำถามที่เตรียมไว้ล่วงหน้าเป็นระยะเวลา 1 - 1.30 ชั่วโมง หลังจากนั้นจึงนำข้อมูลมาตรวจสอบความครบถ้วนและความถูกต้อง สำหรับการวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยใช้วิธีการวิเคราะห์เชิงเนื้อหาและสร้างข้อสรุปแบบอุปนัย

การพิทักษ์สิทธิกลุ่มตัวอย่าง

ผู้วิจัยมีการชี้แจงการเข้าร่วมวิจัยให้ผู้เข้าร่วมวิจัยทราบวัตถุประสงค์การวิจัยโดยชี้แจงสิทธิ์ที่กลุ่มตัวอย่างและผู้ให้ข้อมูลสำคัญสามารถเข้าร่วมวิจัยหรือสามารถปฏิเสธที่จะไม่เข้าร่วมการวิจัยในครั้งนี้ได้ ถ้ารู้สึกอึดอัดหรือไม่สบายใจกับบางคำถาม กลุ่มตัวอย่างมีสิทธิ์ที่จะไม่ตอบคำถามเหล่านี้ได้ ซึ่งข้อมูลที่ได้ทั้งหมดจะไม่มีผลกระทบใด ๆ ต่อตัวผู้ตอบแบบสอบถาม ทั้งสิ้น ผู้วิจัยได้ดำเนินการขอจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์รหัสโครงการวิจัย G-HU059/2568 (E2) โดยได้รับการรับรองจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์เลขที่ IRB4-137/2568 และวันที่ที่ได้รับการรับรอง คือ วันที่ 28 เดือนเมษายน พ.ศ. 2568

ผลการวิจัย

1. ผลการวิเคราะห์ข้อมูลปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนาพื้นที่ชายแดนแผนงานก่อสร้างเส้นทางคมนาคม

ตารางที่ 1 วิเคราะห์ความแปรปรวน (ANOVA) ของแบบจำลองการถดถอย

ตัวแปรทำนาย	df	SS	MS	F	Sig.
Regression	5	108.594	21.719	93.007	.000
Residual	394	92.006	.234		
รวม	**399**	**200.600**			

**p < .01

จากตารางที่ 1 พบว่า ค่า Sig. เท่ากับ 0.00 แสดงว่ามีปัจจัยอย่างน้อย 1 ด้านที่สามารถทำนายการพัฒนาพื้นที่ชายแดนแผนงานก่อสร้างเส้นทางคมนาคม ของหน่วยพัฒนาการเคลื่อนที่ 13 สำนักงานพัฒนาภาค 1 หน่วยบัญชาการทหารพัฒนา

ตารางที่ 2 ผลการวิเคราะห์ปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนาพื้นที่ชายแดนแผนงานก่อสร้างเส้นทางคมนาคม ของหน่วยพัฒนาการเคลื่อนที่ 13 สำนักงานพัฒนาภาค 1 หน่วยบัญชาการทหารพัฒนา

ตัวแปรทำนาย	B	Std. Error	Beta	*t*	*Sig.*
ค่าคงที่	.707	.139		5.087**	.000
1. ด้านการมีส่วนร่วมของประชาชน (X_1)	.042	.041	.048	1.027**	.305
2. ด้านการบริหารองค์กร (X_2)	.002	.046	.002	.033**	.974
3. ด้านผู้นำ (X_3)	.347	.070	.337	4.977**	.000
4. ด้านเครือข่าย (X_4)	.268	.062	.264	4.318**	.000
5. ด้านเทคโนโลยี (X_5)	.157	.070	.163	2.241**	.026

R = .736, R^2 = .541, Adjusted R^2 = .536, Std. Error of the Estimated = .48324; *p < .05, **p < .01

จากตารางที่ 2 ผลจากการวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้การถดถอยพหุคูณแบบ Enter พบปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนาพื้นที่ชายแดนแผนงานก่อสร้างเส้นทางคมนาคม ของหน่วยพัฒนาการเคลื่อนที่ 13 สำนักงานพัฒนาภาค 1 หน่วยบัญชาการทหาร ได้แก่ ด้านผู้นำ (X_3) มีค่าน้ำหนักความสำคัญมาตราฐานเท่ากับ 0.337 ด้านเครือข่าย (X_4) มีค่าน้ำหนักความสำคัญมาตราฐานเท่ากับ 0.264 และด้านเทคโนโลยี (X_5) มีค่าน้ำหนักความสำคัญมาตราฐานเท่ากับ 0.163

2. คำอธิบายเชิงลึกถึงสาเหตุของปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนาพื้นที่ชายแดนแผนงานก่อสร้างเส้นทางคมนาคม ของหน่วยพัฒนาการเคลื่อนที่ 13 สำนักงานพัฒนาภาค 1 หน่วยบัญชาการทหารพัฒนา ดังนี้

ปัจจัยด้านผู้นำสาเหตุเนื่องจากผู้นำมีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนแผนงานก่อสร้างเส้นทางคมนาคมในพื้นที่ชายแดนสองประการหลัก ประการแรก ทำหน้าที่กลั่นกรองและตัดสินใจเชิงกลยุทธ์ ตั้งแต่คัดเลือกพื้นที่เป้าหมาย จัดสรรทรัพยากร และริเริ่มนโยบายปฏิบัติงาน โดย “มองเห็นในสิ่งที่ประชาชนต้องการ รู้ปัญหาที่แท้จริง ยอมรับความแตกต่างของพื้นที่ แก้ไขปัญหาได้ตรงกับความต้องการของประชาชนอย่างแท้จริง” (ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ KI_1, 2568) ประการที่สอง เป็นแกนกลางบูรณาการการทำงานทุกมิติให้สอดคล้องกัน ทั้งการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชน

การบริหารองค์กร การสร้างเครือข่าย และการนำเทคโนโลยีมาใช้ โดย “ผบ.นพค. มีบทบาทมากในการดำเนินงานที่ตรงต่อความต้องการของประชาชน คิดกรองงาน หางานที่มีประสิทธิภาพ” (ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ KI_2, 2568) และ “ระบบบริหารจัดการองค์กร โดย ผบ.นพค. ทีมงาน เป็นคนสำคัญที่สุดในการกำหนดทิศทาง อุปกรณ์ เครื่องจักร ยุทโธปกรณ์” (ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ KI_4, 2568) เพื่อรวมสรรพกำลังและสร้างจิตสำนึกแก่กำลังพล ให้การดำเนินงานบรรลุวัตถุประสงค์อย่างมีประสิทธิภาพสูงสุด ปัจจัยด้านเครือข่ายส่งผลต่อการพัฒนาพื้นที่ชายแดนผ่านความร่วมมือของหน่วยงานรัฐในการวางแผนแบบบูรณาการ ลดความซ้ำซ้อน ใช้งบประมาณอย่างมีประสิทธิภาพ พร้อมการมีส่วนร่วมของภาคประชาชน ทำให้การพัฒนาเส้นทางคมนาคมตอบสนองความต้องการที่แท้จริงและเสริมสร้างความมั่นคงชายแดน โดยแบ่งออกเป็น 3 มิติหลัก ประการแรก หน่วยงานรัฐเป็นเครื่องมือสำคัญในการพัฒนาประเทศ ดังที่ระบุว่า “นทพ. เป็นเครื่องมือ และกลไกในการพัฒนาประเทศของรัฐบาล เราดูแลโครงสร้างพื้นฐานให้กับประชาชนในพื้นที่ห่างไกล และแนวชายแดน ให้กับประชาชนที่อยู่ในพื้นที่ให้มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น” (ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ KI_5, 2568) การทำงานเป็นเครือข่ายสร้างความร่วมมือ “กับองค์กรภาครัฐอื่น ๆ เช่น กองทัพ ตำรวจตระเวนชายแดน กรมทางหลวงชนบท จังหวัด และกรมป่าไม้ ร่วมดำเนินการตรวจสอบความซ้ำซ้อนของงาน วางแผนร่วมกัน” (ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ KI_2, 2568) ประการที่สอง การวางแผนแบบบูรณาการช่วยให้งานไม่ซ้ำซ้อน ดำเนินงานเสริมกัน และใช้งบประมาณอย่างมีประสิทธิภาพ สอดคล้องกับ “ความต้องการของประชาชนและความมั่นคงชายแดน” (ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ KI_2, 2568) ประการที่สาม ภาคประชาชนเป็นแหล่งข้อมูลสำคัญ โดย “ผู้นำชุมชนท้องถิ่น ที่ทำให้เราสามารถทราบวัตถุประสงค์ ความต้องการของชุมชน ร่วมมือในการทำประชาคม” (ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ KI_3, 2568) ทำให้การพัฒนาตอบสนองความต้องการที่แท้จริงและนำไปสู่เป้าหมาย “ประชาชนมีความกินดีอยู่ดี ประเทศชาติมั่นคง” (ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ KI_5, 2568)

ปัจจัยด้านเทคโนโลยีสาเหตุเนื่องจากเทคโนโลยีเป็นเครื่องมือสำคัญในการพัฒนาเส้นทางคมนาคมชายแดน ช่วยเพิ่มประสิทธิภาพการตัดสินใจและลดความซ้ำซ้อนของงาน นวัตกรรมต่าง ๆ ได้แก่ โดรนสำรวจพื้นที่ที่คนเดินไปไม่ถึง ภาพถ่ายทางอากาศสำหรับตรวจสอบและออกแบบเส้นทาง และแอปพลิเคชันบันทึกข้อมูลที่ใช้งานได้แม้ในพื้นที่ไม่มีสัญญาณโทรศัพท์ ส่งผลให้การสำรวจแม่นยำ รวดเร็ว ประหยัดเวลา พร้อมเชื่อมโยงเครือข่ายโซเชียลเพื่อประชาสัมพันธ์และสร้างความเข้าใจแก่สังคม “เทคโนโลยีช่วยอำนวยความสะดวกให้ทำงานได้ง่ายขึ้น เช่น โดรนสำรวจพื้นที่ คนเดินไปไม่เห็น ทำให้เราทำงานได้ง่ายขึ้น เก็บข้อมูลได้เยอะขึ้น” (ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ KI_6, 2568)

ผลกระทบต่อชุมชนในชีวิตจริงจากปัจจัยทั้งสามด้าน มีดังนี้

ด้านผู้นำ ผู้นำชุมชนที่มีวิสัยทัศน์และความสามารถในการประสานงานทำให้โครงการก่อสร้างเส้นทางคมนาคมดำเนินไปอย่างราบรื่น ชาวบ้านมีส่วนร่วมและเกิดความเชื่อมั่น ส่งผลให้การพัฒนาตอบสนองความต้องการของชุมชนอย่างแท้จริง ด้านเครือข่าย การมีเครือข่ายความร่วมมือระหว่างหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน และชุมชนท้องถิ่น ช่วยให้ได้รับการสนับสนุนทรัพยากร งบประมาณ และความเชี่ยวชาญที่หลากหลาย ทำให้เส้นทางคมนาคมมีคุณภาพและยั่งยืน ด้านเทคโนโลยี การนำเทคโนโลยีที่ทันสมัยมาใช้ในการสำรวจ ออกแบบ และก่อสร้างทำให้เส้นทางมีมาตรฐาน ลดระยะเวลาการเดินทาง เพิ่มความปลอดภัย และเชื่อมโยงพื้นที่ห่างไกลเข้ากับเมืองหลัก ส่งผลให้ชาวบ้านเข้าถึงบริการสาธารณะ โอกาสทางเศรษฐกิจ และยกระดับคุณภาพชีวิตได้ดีขึ้น

อภิปรายผล

จากผลการศึกษาวิจัยมีประเด็นที่น่าสนใจพอที่จะนำมาอภิปรายเพื่อตอบวัตถุประสงค์ของการวิจัย ดังนี้

การศึกษาวิจัยเผยให้เห็นอย่างชัดเจนว่าการพัฒนาพื้นที่ชายแดนผ่านโครงการก่อสร้างเส้นทางคมนาคมของหน่วยบัญชาการทหารพัฒนามีความซับซ้อนและไม่สามารถประสบความสำเร็จได้ด้วยการพึ่งพาความเชี่ยวชาญทางด้านวิศวกรรมเพียงอย่างเดียว การพัฒนาที่มีประสิทธิภาพและยั่งยืนจำเป็นต้องอาศัยการบูรณาการของสามปัจจัยหลักที่มีความเกี่ยวเนื่องสัมพันธ์กัน ได้แก่ ภาวะผู้นำที่มีประสิทธิภาพและมีวิสัยทัศน์ เครือข่ายความร่วมมือที่เข้มแข็งและเป็นระบบ และการนำเทคโนโลยีสมัยใหม่มาประยุกต์ใช้อย่างเหมาะสมกับบริบทของพื้นที่

ภาวะผู้นำถือเป็นกลไกขับเคลื่อนหลักในกระบวนการพัฒนาพื้นที่ชายแดน โดยผู้นำมีบทบาทสำคัญหลายมิติตั้งแต่ขั้นตอนเริ่มต้นจนถึงการนำไปปฏิบัติ ได้แก่ การคัดเลือกและกลั่นกรองโครงการ การจัดสรรทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ การกำหนดพื้นที่เป้าหมายที่เหมาะสม และการประสานงานทุกภาคส่วนให้สามารถทำงานร่วมกันเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ร่วมกันได้ การพิจารณาผ่านกรอบทฤษฎีภาวะผู้นำแบบกระจายอำนาจทำให้เห็นว่าบทบาทของผู้นำไม่ได้จำกัดอยู่เพียงการออกคำสั่งหรือควบคุมการทำงานเท่านั้น แต่ยังครอบคลุมถึงการทำหน้าที่เป็นสื่อกลางเชื่อมโยงระหว่างองค์กรต่าง ๆ ข้ามพรมแดนพื้นที่ การสร้างพันธมิตรความร่วมมือระหว่างภาครัฐ ภาคเอกชน และชุมชนท้องถิ่น รวมถึงความสามารถในการปรับตัวและตอบสนองต่อโอกาสและสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงได้อย่างทันท่วงที (Beer, A. et al., 2019); (Horlings, L. & Padt, F., 2013) การทำงานแบบบูรณาการข้ามภาคส่วนดังกล่าวไม่เพียงแต่ช่วยเสริมสร้างความร่วมมือระหว่างหน่วยงานต่าง ๆ แต่ยังปลูกฝังความรู้สึกเป็นเจ้าของร่วมในโครงการซึ่งเป็นรากฐานสำคัญของความยั่งยืนในระยะยาว ประเด็นนี้สะท้อนให้เห็นว่าความสำเร็จของโครงการพัฒนาไม่ได้ขึ้นอยู่กับผู้นำเพียงบุคคลเดียว หากแต่เกิดจากความสามารถในการกระจายบทบาทภาวะผู้นำและสร้างเครือข่ายความร่วมมือในทุกระดับอย่างมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้ เมื่อพิจารณาผ่านทฤษฎีภาวะผู้นำแบบแปรสภาพ พบว่า ผู้นำที่มีประสิทธิภาพจำเป็นต้องมีคุณลักษณะสำคัญหลายประการ ได้แก่ ความสามารถในการสร้างแรงบันดาลใจให้กับประชาชนในพื้นที่ การถ่ายทอดความรู้และแนวคิดด้านการพัฒนาให้แก่ชุมชนอย่างมีประสิทธิผล การส่งเสริมการเรียนรู้ร่วมกันภายในองค์กร และการยึดมั่นในหลักคุณธรรมเป็นฐานในการบริหารจัดการ (Saif, N. et al., 2024) ผู้นำที่มีคุณสมบัติเหล่านี้จะสามารถยกระดับศักยภาพของบุคลากร กระตุ้นพฤติกรรมเชิงนวัตกรรม และเพิ่มประสิทธิภาพการทำงานผ่านกระบวนการแบ่งปันความรู้ภายในองค์กรได้อย่างเป็นรูปธรรม เมื่อเปรียบเทียบกับบริบทสากล โดยเฉพาะกรณีศึกษาการพัฒนาเขตท่องเที่ยว DMZ ในเกาหลี พบว่า การนำภาวะผู้นำแบบมีส่วนร่วมมาใช้สามารถเสริมสร้างพลังอำนาจทางจิตวิทยาและเพิ่มการมีส่วนร่วมของชุมชนชายแดน ส่งผลให้การพัฒนาเกิดความยั่งยืนอย่างแท้จริง (Ahn, Y. & Bessiere, J., 2022) ดังนั้น ผู้นำจึงต้องมีความยืดหยุ่นในการผสมผสานและปรับเปลี่ยนรูปแบบภาวะผู้นำให้เหมาะสมกับสถานการณ์และกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่แตกต่างกัน พร้อมทั้งยึดมั่นในหลักความโปร่งใสความรับผิดชอบทางการเมือง และการมีส่วนร่วมในการใช้ทรัพยากรสาธารณะ (Castanho, R. et al., 2016)

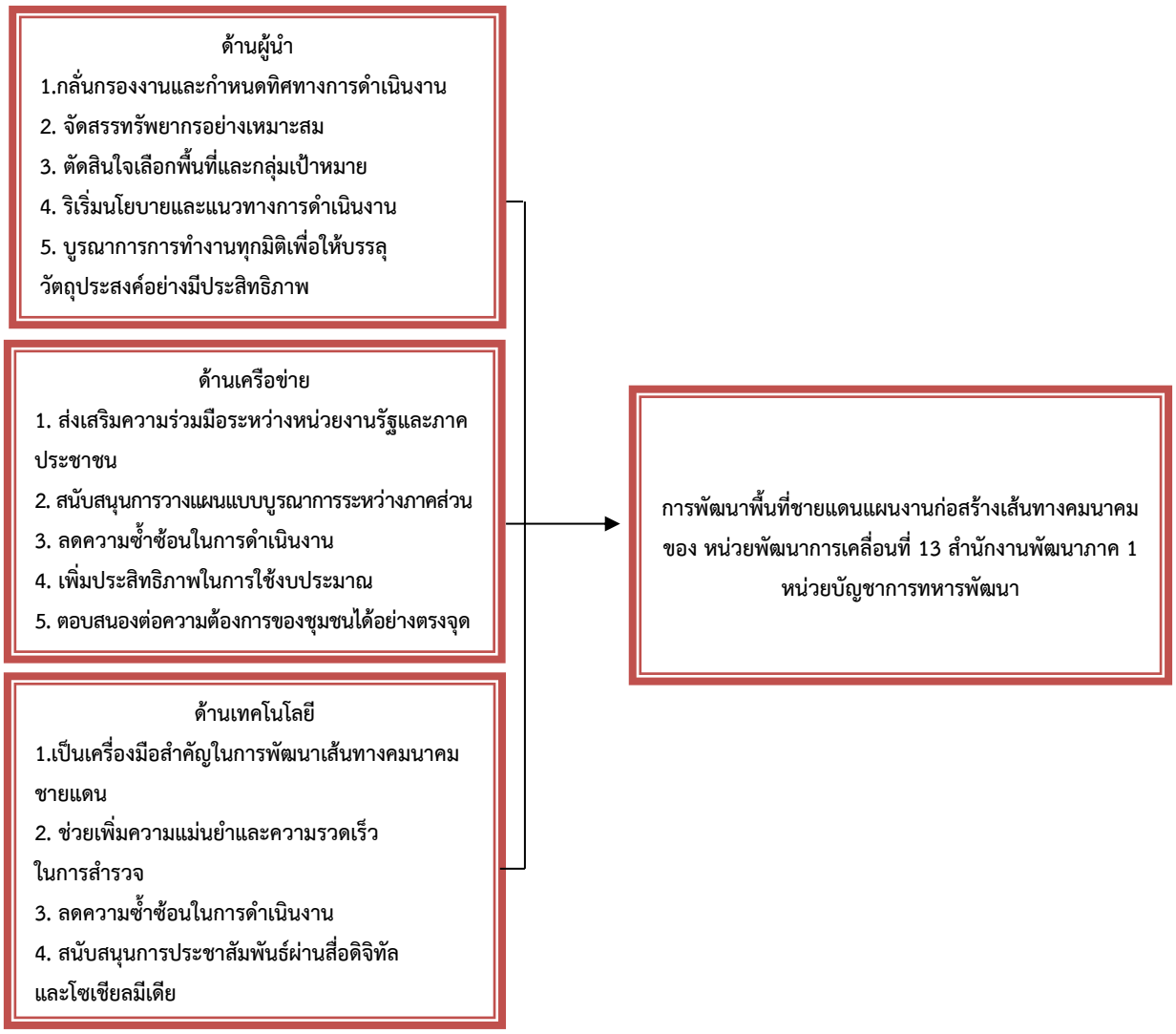
ปัจจัยที่สองที่มีความสำคัญยิ่ง คือ เครือข่ายความร่วมมือ ซึ่งมีบทบาทในการทำให้โครงสร้างพื้นฐานด้านคมนาคมสามารถทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพและก่อให้เกิดผลลัพธ์เชิงพัฒนาอย่างแท้จริง ตามกรอบทฤษฎีเครือข่าย ความสัมพันธ์ การเชื่อมโยง และความร่วมมือระหว่างองค์กรและหน่วยงานต่าง ๆ มีความสำคัญไม่แพ้โครงสร้างทางกายภาพ ผลการศึกษาของ Wendt, J. et al. ยืนยันว่าโครงสร้างพื้นฐานด้านคมนาคมจะก่อให้เกิด

ผลลัพธ์เชิงพัฒนาได้จริงก็ต่อเมื่อมีการเชื่อมโยงกับเครือข่ายความร่วมมือระหว่างภาคส่วนและพื้นที่อย่างเป็นระบบ (Wendt, J. et al., 2021) ในขณะเดียวกัน Kramarz, M. et al. ชี้ให้เห็นอย่างชัดเจนว่าประสิทธิภาพของแผนพัฒนาเส้นทางคมนาคมในพื้นที่ชายแดนขึ้นอยู่กับระดับความเข้มแข็งของเครือข่ายความร่วมมือระหว่างสถาบันทั้งในระดับท้องถิ่น ระดับชาติ และระดับข้ามพรมแดน (Kramarz, M. et al., 2020) เครือข่ายความร่วมมือที่มีประสิทธิภาพประกอบด้วย สามมิติที่สำคัญ ประการแรก เครือข่ายการแลกเปลี่ยนข้อมูลระหว่างหน่วยงานและผู้เกี่ยวข้อง ซึ่งช่วยให้สามารถเข้าถึงข้อมูลที่จำเป็นสำหรับการตัดสินใจและวางแผนได้อย่างเหมาะสม ประการที่สอง เครือข่ายการทำงานร่วมกันในด้านต่าง ๆ เช่น การพัฒนาชุมชนและเศรษฐกิจ ซึ่งสร้างพลังร่วมและลดปัญหาที่เกิดจากการทำงานแยกส่วนกัน และประการที่สาม เครือข่ายความร่วมมือระหว่างภาครัฐ ภาคประชาชน และภาคเอกชนที่มีการบูรณาการทรัพยากร ความรู้ และความเชี่ยวชาญอย่างเป็นระบบ กรณีศึกษาจากมณฑลซินเจียงของจีนที่เชื่อมโยงกับประเทศในเอเชียกลาง จำนวน 5 ประเทศ แสดงให้เห็นถึงบทบาทของเครือข่ายคมนาคมข้ามแดนในฐานะกลยุทธ์สำคัญของการพัฒนา โดยการออกแบบโครงข่ายเชื่อมโยงต้องคำนึงถึงทั้งแบบจำลองการเข้าถึงและแรงดึงดูดทางเศรษฐกิจควบคู่กัน (Dai, X. et al., 2024) รวมถึงบริบทเชิงภูมิรัฐศาสตร์ เศรษฐกิจ และความร่วมมือระหว่างประเทศ นโยบายแบบเครือข่ายยังช่วยเพิ่มประสิทธิภาพการเชื่อมโยงเมืองและด่านชายแดนอย่างมีทิศทาง (Wang, P. et al., 2025) ซึ่งต้องอาศัยการวางแผนบูรณาการทั้งในระดับประเทศและข้ามประเทศ

ปัจจัยสุดท้าย คือ เทคโนโลยี ซึ่งมีบทบาทในการยกระดับการพัฒนาโครงข่ายคมนาคมให้มีความแม่นยำ รวดเร็ว และลดความซ้ำซ้อนในการทำงาน การลงทุนด้านโครงสร้างพื้นฐานและเทคโนโลยีให้ผลกระทบแบบทวีคูณต่อการพัฒนา (Chen, M. & Lin, C., 2020) โดยเฉพาะการใช้เทคโนโลยีในระบบทางหลวงและรถไฟบริเวณชายแดนที่ช่วยเพิ่มประสิทธิภาพระบบโลจิสติกส์อย่างมาก การใช้โดรนในการสำรวจและแบบจำลองสามมิติช่วยในการวิเคราะห์ภูมิประเทศ วางแผนเส้นทางที่เหมาะสม และคาดการณ์ปัญหาที่อาจเกิดขึ้นล่วงหน้า ทำให้สามารถลดความเสี่ยงในระยะยาวได้ (Pentury, C. et al., 2025) นอกจากนี้ เทคนิคการจำลองและโปรแกรมคอมพิวเตอร์ยังช่วยในการคำนวณความสามารถรองรับของจุดผ่านแดน สนับสนุนการตัดสินใจลงทุน และลดปัญหาคอขวดในการผ่านแดนระยะยาว (Korol, R. G., 2024) เทคโนโลยีดิจิทัลและโซเชียลมีเดียมีบทบาทสำคัญในการสื่อสารนโยบายและสร้างความไว้วางใจระหว่างรัฐกับประชาชน สอดคล้องกับหลักธรรมาภิบาลโดยเฉพาะด้านความโปร่งใส ความรับผิดชอบและการมีส่วนร่วมของประชาชน (Luengalongkot, P., 2023); (Zahari, A. et al., 2024) ICT และโซเชียลมีเดียยังช่วยประชาสัมพันธ์โครงการ การท่องเที่ยว และโอกาสทางเศรษฐกิจ (Acheampong, A. et al., 2022) ให้ประชาชนสามารถเข้าถึงข้อมูลและแสดงความคิดเห็นได้โดยตรง โดยสรุปความสำเร็จของการพัฒนาพื้นที่ชายแดนผ่านโครงสร้างพื้นฐานด้านคมนาคมต้องอาศัยการบูรณาการของทั้งสามปัจจัยอย่างเป็นระบบ ผู้นำที่มีวิสัยทัศน์และสามารถเชื่อมโยงความร่วมมือจากทุกภาคส่วนเป็นกลไกขับเคลื่อน เครือข่ายความร่วมมือที่เข้มแข็งเป็นกลไกเชื่อมโยง และเทคโนโลยีสมัยใหม่เป็นเครื่องมือยกระดับประสิทธิภาพอย่างดี

องค์ความรู้ใหม่

โครงการก่อสร้างเส้นทางคมนาคมในพื้นที่ชายแดนของหน่วยพัฒนาการเคลื่อนที่ที่ 13 ประสบความสำเร็จจาก 3 ปัจจัยหลักที่ทำงานเกื้อหนุนกัน ได้แก่ ภาวะผู้นำ เครือข่ายความร่วมมือ และเทคโนโลยี โดยผู้บริหารมีบทบาทสำคัญในการวางแผนยุทธศาสตร์ คัดเลือกพื้นที่ จัดสรรทรัพยากร และตัดสินใจให้สอดคล้องกับบริบทพื้นที่ผ่านความเข้าใจความต้องการของชุมชน ปัญหาเชิงลึก และความแตกต่างของท้องถิ่น พร้อมทั้งประสานการทำงานในหลายมิติ ทั้งการมีส่วนร่วม การบริหารองค์กร การสร้างเครือข่าย และการใช้เทคโนโลยี ขณะเดียวกัน เครือข่ายความร่วมมือระหว่างหน่วยงานรัฐและภาคประชาชนช่วยลดความซ้ำซ้อน เพิ่มประสิทธิภาพงบประมาณ และเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการวางแผนและติดตามผล ทำให้โครงการมีความโปร่งใสและตอบโจทย์ชุมชน ส่วนเทคโนโลยีช่วยเพิ่มความแม่นยำและความรวดเร็วในการสำรวจและก่อสร้าง รวมถึงอำนวยความสะดวกในการสื่อสารกับประชาชนผ่านช่องทางออนไลน์ ทั้งสามปัจจัยจึงผสานกันเป็นระบบการพัฒนาพื้นที่ชายแดนที่มีประสิทธิภาพและยั่งยืน ดังแสดงในภาพที่ 1

ภาพที่ 1 องค์ความรู้การพัฒนาพื้นที่ชายแดน

การพัฒนาพื้นที่ชายแดนต้องอาศัยการบูรณาการทั้งด้านผู้นำ การสร้างเครือข่ายความร่วมมือและการใช้เทคโนโลยีเพื่อให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืนและมีประสิทธิภาพในพื้นที่ชายแดนองค์ประกอบทั้งสามนี้ร่วมกันสนับสนุนเป้าหมายสำคัญ คือ การพัฒนาพื้นที่ชายแดนแบบบูรณาการสร้างเส้นทางคมนาคม โดยเฉพาะการเชื่อมโยงระหว่างกลุ่มจังหวัดพัฒนาภาค 1 กับหน่วยบัญชาการทหารพัฒนา โดยตัวอย่างจากพื้นที่จริงต้นทุนทางเครือข่ายได้มีการสร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่างหน่วยบัญชาการทหารพัฒนา กรมการปกครอง องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเพื่อการทำงานร่วมกันเพื่อประสานงานทุกภาคส่วน

สรุปและข้อเสนอแนะ

การวิจัยครั้งนี้สะท้อนให้เห็นอย่างชัดเจนว่าการพัฒนาพื้นที่ชายแดนผ่านโครงการก่อสร้างเส้นทางคมนาคมของหน่วยบัญชาการทหารพัฒนา มิได้เป็นเพียงผลลัพธ์ของการลงทุนด้านโครงสร้างพื้นฐานทางกายภาพ หากแต่เป็นกระบวนการพัฒนาที่อาศัยการบูรณาการปัจจัยเชิงสถาบันและเชิงกระบวนการที่มีลักษณะแตกต่างกันแต่ทำงานเกื้อหนุนกันอย่างเป็นระบบ โดยเฉพาะปัจจัยด้านผู้นำ เครือข่าย และเทคโนโลยี ซึ่งมีบทบาทและกลไกอิทธิพลต่อการพัฒนาในลักษณะที่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ ปัจจัยด้านผู้นำมีลักษณะเด่นในเชิง “การกำหนดทิศทาง” และ “การตัดสินใจเชิงยุทธศาสตร์” ผู้นำในโครงการก่อสร้างเส้นทางคมนาคมมิได้ทำหน้าที่เพียงควบคุมงานก่อสร้าง แต่ทำหน้าที่เชื่อมโยงนโยบายระดับบนเข้ากับบริบทพื้นที่ชายแดนที่มีความซับซ้อนทั้งด้านความมั่นคง เศรษฐกิจ และสังคม ผู้นำจึงเป็นกลไกสำคัญในการจัดสรรทรัพยากร การเลือกพื้นที่ดำเนินการ และการประสานการทำงานระหว่างหน่วยงาน ซึ่งแตกต่างจากปัจจัยอื่นตรงที่ผู้นำมีอำนาจเชิงดุลพินิจและการตัดสินใจที่ส่งผลโดยตรงต่อทิศทางและความต่อเนื่องของโครงการ ในขณะที่ปัจจัยด้านเครือข่ายมีลักษณะเด่นในเชิง “การเสริมพลังการทำงานร่วมกัน” เครือข่ายความร่วมมือระหว่างหน่วยงานรัฐ หน่วยงานท้องถิ่น และภาคประชาชน ทำหน้าที่ลดความซ้ำซ้อนของภารกิจ เพิ่มการใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่า และสร้างความชอบธรรมทางสังคมให้กับโครงการ เครือข่ายแตกต่างจากภาวะผู้นำตรงที่มิได้ขับเคลื่อนด้วยอำนาจการตัดสินใจแบบรวมศูนย์ แต่ขับเคลื่อนผ่านความสัมพันธ์ ความไว้วางใจ และการแลกเปลี่ยนทรัพยากร ซึ่งช่วยให้การพัฒนาเกิดความยั่งยืนและสอดคล้องกับความต้องการของพื้นที่มากขึ้น ส่วนปัจจัยด้านเทคโนโลยีมีบทบาทเด่นในเชิง “การเพิ่มประสิทธิภาพเชิงกระบวนการ” เทคโนโลยีช่วยยกระดับความแม่นยำของการสำรวจพื้นที่ การวางแผนเส้นทาง และการตัดสินใจเชิงเทคนิค ทำให้การดำเนินงานมีความรวดเร็ว ลดความผิดพลาด และรองรับข้อจำกัดด้านภูมิประเทศและความห่างไกลของพื้นที่ชายแดน แตกต่างจากผู้นำและเครือข่ายที่เน้นมิติทางสถาบัน เทคโนโลยีทำหน้าที่เป็นเครื่องมือสนับสนุนเชิงเทคนิคที่ช่วยเพิ่มศักยภาพของทั้งสองปัจจัยให้ทำงานได้อย่างมีประสิทธิผลยิ่งขึ้น เมื่อพิจารณาเชิงสังเคราะห์ ปัจจัยทั้ง 3 มิได้ทำงานแยกขาดจากกัน แต่เชื่อมโยงกันในลักษณะเสริมแรงซึ่งกันและกัน ผู้นำเป็นผู้กำหนดกรอบและตัดสินใจเชิงยุทธศาสตร์ เครือข่ายเป็นกลไกขยายผลและสร้างการมีส่วนร่วม ขณะที่เทคโนโลยีเป็นเครื่องมือเพิ่มประสิทธิภาพเชิงปฏิบัติการ ความแตกต่างเชิงบทบาทของแต่ละปัจจัยจึงสะท้อนให้เห็นว่า การพัฒนาพื้นที่ชายแดนที่มีประสิทธิผลจำเป็นต้องออกแบบนโยบายและการดำเนินงานที่บูรณาการทั้งสามมิติเข้าด้วยกันอย่างสมดุล มิใช่พึ่งพาเพียงมิติใดมิติหนึ่งเท่านั้น ข้อเสนอแนะการนำผลงานไปใช้ประโยชน์ ได้แก่ การพัฒนาภาวะผู้นำเชิงพื้นที่ การสร้างเครือข่ายความร่วมมือแบบบูรณาการ การสนับสนุนนโยบายระดับพื้นที่ชายแดน และการขยายการใช้เทคโนโลยีในภาคสนาม

ด้านนโยบาย ผู้บริหารควรกำหนดแนวทางพัฒนาแบบบูรณาการโดยมอบหมายให้สำนักงานพัฒนาภาค 1 หน่วยบัญชาการทหารพัฒนาทำงานร่วมกับทุกภาคส่วนอย่างเป็นระบบ สำหรับการวิจัยต่อไป ควรขยายขอบเขตพื้นที่ศึกษาพัฒนาแบบจำลองเชิงโครงสร้างเพื่อวิเคราะห์อิทธิพลเชิงตรงและเชิงอ้อม และเพิ่มการศึกษาเชิงคุณภาพในระดับชุมชนเพื่อทำความเข้าใจผลกระทบต่อวิถีชีวิตและเศรษฐกิจท้องถิ่นอย่างลึกซึ้งยิ่งขึ้น

กิตติกรรมประกาศ

ขอขอบคุณการสนับสนุนการทำวิจัยจากคณะรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพาโดยบทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยเรื่องปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนาพื้นที่ชายแดนแผนงานก่อสร้างเส้นทางคมนาคมของหน่วยพัฒนาการเคลื่อนที่ 13 สำนักงานพัฒนาภาค 1 หน่วยบัญชาการทหารพัฒนา

เอกสารอ้างอิง

กรมการพัฒนาชุมชน. (2566). ระบบจัดการโปรแกรมจัดเก็บ บันทึกและประมวลผล ปี 2566 - 2570. เรียกใช้เมื่อ 18 มีนาคม 2568 จาก https://smartbmnadmin.cdd.go.th/

ประวีณา ประพานศรี และบัญญัติ สาลี. (2563). ชื่อหมู่บ้านของกลุ่มชาติพันธุ์ในพื้นที่ชายแดนไทย - กัมพูชา จังหวัดสุรินทร์. วารสารมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด, 9(2), 531-540.

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ KI_1. (19 พ.ค. 2568). คำอธิบายเชิงลึกถึงสาเหตุของปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนาพื้นที่ชายแดนแผนงานก่อสร้างเส้นทางคมนาคม ของหน่วยพัฒนาการเคลื่อนที่ 13 สำนักงานพัฒนาภาค 1 หน่วยบัญชาการทหารพัฒนา. (จุฑานันท์ หุ่นดี, ผู้สัมภาษณ์)

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ KI_2. (25 พ.ค. 2568). คำอธิบายเชิงลึกถึงสาเหตุของปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนาพื้นที่ชายแดนแผนงานก่อสร้างเส้นทางคมนาคม ของหน่วยพัฒนาการเคลื่อนที่ 13 สำนักงานพัฒนาภาค 1 หน่วยบัญชาการทหารพัฒนา. (จุฑานันท์ หุ่นดี, ผู้สัมภาษณ์)

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ KI_3. (29 พ.ค. 2568). คำอธิบายเชิงลึกถึงสาเหตุของปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนาพื้นที่ชายแดนแผนงานก่อสร้างเส้นทางคมนาคม ของหน่วยพัฒนาการเคลื่อนที่ 13 สำนักงานพัฒนาภาค 1 หน่วยบัญชาการทหารพัฒนา. (จุฑานันท์ หุ่นดี, ผู้สัมภาษณ์)

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ KI_4. (29 พ.ค. 2568). คำอธิบายเชิงลึกถึงสาเหตุของปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนาพื้นที่ชายแดนแผนงานก่อสร้างเส้นทางคมนาคม ของหน่วยพัฒนาการเคลื่อนที่ 13 สำนักงานพัฒนาภาค 1 หน่วยบัญชาการทหารพัฒนา. (จุฑานันท์ หุ่นดี, ผู้สัมภาษณ์)

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ KI_5. (4 มิ.ย. 2568). คำอธิบายเชิงลึกถึงสาเหตุของปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนาพื้นที่ชายแดนแผนงานก่อสร้างเส้นทางคมนาคม ของหน่วยพัฒนาการเคลื่อนที่ 13 สำนักงานพัฒนาภาค 1 หน่วยบัญชาการทหารพัฒนา. (จุฑานันท์ หุ่นดี, ผู้สัมภาษณ์)

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ KI_6. (8 ก.ค. 2568). คำอธิบายเชิงลึกถึงสาเหตุของปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนาพื้นที่ชายแดนแผนงานก่อสร้างเส้นทางคมนาคม ของหน่วยพัฒนาการเคลื่อนที่ 13 สำนักงานพัฒนาภาค 1 หน่วยบัญชาการทหารพัฒนา. (จุฑานันท์ หุ่นดี, ผู้สัมภาษณ์)

พิษณุวัฒน์ ยาพรม และดารารัตน์ เมตตาริกานนท์. (2564). การจัดการชายแดนไทย-กัมพูชาของรัฐไทยเหนือพื้นที่ปราสาทสด๊กก๊อกธม พ.ศ. 2534-2563: การย้ำสิทธิ์ การบูรณะและการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยว. วารสารการเมืองการปกครอง, 12(1), 21-40.

พีรพร หมื่นพรม และพงษ์เสฐียร เหลืองอลงกต. (2565). การดำเนินงานพัฒนาชุมชนในชุมชนอำเภอเขาชะเมา จังหวัดระยอง. วารสารสหวิทยาการสังคมศาสตร์และการสื่อสาร, 5(3), 97-104.

ภาณุรัตน์ ดีเสมอ และคณะ. (2563). การพัฒนาการสร้างความมั่นคง แห่งชาติของหน่วยบัญชาการทหารพัฒนา. วารสาร มจร สังคมศาสตร์ปริทรรศน์, 9(4), 215-228.

วัชรวิชย์ กานดา และสุภนัย ประเสริฐสุข. (2568). ยา - คน - พื้นที่ชายแดน: กรณีผู้ลี้ภัยแห่งหนึ่งของอำเภออุ้มผาง จังหวัดตาก. วารสารการคุ้มครองผู้บริโภคด้านสุขภาพ, 5(1), 1-6.

หน่วยบัญชาการทหารพัฒนา. (2560). ครบรอบ 55 ปี หน่วยบัญชาการทหารพัฒนา. กรุงเทพมหานคร: อรุณการพิมพ์.

Acheampong, A. et al. (2022). Enhancing human development in developing regions: Do ICT and transport infrastructure matter? Technological Forecasting and Social Change, 180(5), 1-24.

Ahmad, M. & Rahman, A. (2022). Public Service Innovation Population Administration Service System in Inland and Border Areas North Kalimantan (SIPELANDUKILAT). KnE Social Sciences, 7(9), 33-48.

Ahn, Y. & Bessiere, J. (2022). The Role of Participative Leadership in Empowerment and Resident Participation. Sustainability, 14(18), 1-19.

Beer, A. et al. (2019). Place leadership and regional economic development: a framework for cross-regional analysis. Regional Studies, 53(4), 1-12.

Castanho, R. et al. (2016). Identifying critical factors for success in Cross Border Cooperation (CBC) development projects. Habitat International, 72(1), 92-99.

Chen, M. & Lin, C. (2020). Geographic connectivity and cross-border investment: The Belts, Roads and Skies. Journal of Development Economics, 146(2), 102469. https://doi.org/10.1016/j.jdeveco.2020.102469.

Creswell, J. W. & Creswell, J. D. (2021). Research design: Qualitative, quantitative, and mixed methods approaches. (5th ed.). Thousand Oaks: SAGE Publications.

Dai, X. et al. (2024). Research on Optimization Strategies of Regional Cross-Border Transportation Networks Implications for the Construction of Cross-Border Transport Corridors in Xinjiang. Sustainability, 16(13), 1-24.

Erlangga, E. et al. (2023). Implementation of Tourism Development Policy for State Border Areas in Sabang City, Aceh Province. International Journal of Law and Politics Studies, 5(2), 01-10.

Fienberg, S. (1971). Randomization and social affairs: The 1970 Draft Lottery. Science, 171(3968), 255-261.

Horlings, L. & Padt, F. (2013). Leadership for Sustainable Regional Development in Rural Areas: Bridging Personal and Institutional Aspects. Sustainable Development, 21(6), 413-424.

Korol, R. G. (2024). Modeling of transport processes in the formation and development of cross-border infrastructure. International Journal of Advanced Studies, 14(4), 134-153.

Kramarz, M. et al. (2020). Scenarios for the Development of Multimodal Transport in the TRITIA Cross-Border Area. Sustainability, 12(17), 1-41.

Luengalongkot, P. (2023). Influence of Good Governance on Service Quality a Case Study of Phanatnikom Town Municipality, Thailand. Journal of Legal, Ethical and Regulatory Issues, 24(1), 1-9.

Pentury, C. et al. (2025). Application of digitalization and computerization technology in road construction. Automation in Construction, 171(3), 106018. https://doi.org/10.1016/j.autcon.2025.106018.

Saif, N. et al. (2024). Influence of transformational leadership on innovative work behavior and task performance of individuals: The mediating role of knowledge sharing. Heliyon, 10(11), 1-13.

Wang, P. et al. (2025). Unveiling the morphologies and mechanisms of construction land expansion in border areas of Mainland Southeast Asia. Scientific Reports, 15(1), 1-23.

Wendt, J. et al. (2021). Transport Infrastructure and Political Factors as Determinants of Tourism Development in the Cross-Border Region of Bihor and Maramureş. Sustainability, 13(10), 1-26.

Yamane, T. (1973). Statistics: An introductory analysis. (3rd ed.). New York: Harper and Row.

Zahari, A. et al. (2024). Ethical Culture and Leadership for Sustainability and Governance in Public Sector Organisations within the ESG Framework. Journal of Open Innovation: Technology, Market, and Complexity, 10(1), 1-11.

Zhu, M. et al. (2023). Situation and hotspot analysis on rural transport infrastructure from the perspective of bibliometric analysis. Journal of Traffic and Transportation Engineering (English Edition), 10(6), 1074-1098.

บทความวิจัย

ความคุ้มค่าตราสินค้าแหล่งท่องเที่ยวเกาะสมุย*

DESTINATION BRAND VALUE OF SAMUI ISLAND

กชพรรณ สายสะอาด[1], ภัทรวรรณ แท่นทอง[2*]

Kochaphan Saisaard[1], Phattarawan Tantong[2*]

[1]สำนักวิชาการจัดการ มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ นครศรีธรรมราช ประเทศไทย

[1]School of Management, Walailak University, Nakhon Si Thammarat, Thailand

[2]คณะเศรษฐศาสตร์และบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยทักษิณ สงขลา ประเทศไทย

[2] Faculty of Economics and Business Administration, Thaksin University, Songkhla, Thailand

*Corresponding author E-mail: wantantong@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อทดสอบความสอดคล้องของโมเดลสมการโครงสร้างความคุ้มค่าตราสินค้าแหล่งท่องเที่ยว (Destination Brand Value) ของเกาะสมุย จังหวัดสุราษฎร์ธานีกับข้อมูลเชิงประจักษ์ เก็บข้อมูลจากนักท่องเที่ยวชาวไทยและชาวต่างชาติที่ จำนวน 300 คน เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) การเลือกกลุ่มตัวอย่างใช้วิธีสุ่มตัวอย่างตามสะดวก (Convenience Sampling) ด้วยแบบสอบถาม ใช้สถิติเชิงอนุมาน (Inferential Statistics) คือ การวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันอันดับแรก (First-Order Confirmatory Factor Analysis) ในการทดสอบความสอดคล้องของความคุ้มค่าตราสินค้าแหล่งท่องเที่ยวเกาะสมุยกับข้อมูลเชิงประจักษ์ ผลการทดสอบโมเดล พบว่า ข้อกำหนดต่าง ๆ ได้ผ่านเกณฑ์ที่ใช้ในการพิจารณาความสอดคล้องของโมเดล โดยพิจารณาจากดัชนีความสอดคล้องของโมเดล ได้แก่ ได้แก่ χ^2/df = 4.77, GFI = 0.98, AGFI = 0.91, RMSEA = 0.080, และ CFI = 1.00 องค์ประกอบเชิงยืนยันของความคุ้มค่าตราสินค้าแหล่งท่องเที่ยว ประกอบด้วยตัวแปรแฝง (Latent Constructs) 1 ตัว ความคุ้มค่าตราสินค้าแหล่งท่องเที่ยว มี 3 มิติ คือ 1) ด้านคุ้มค่าเงิน 2) ด้านคุ้มค่าเวลา และ 3) ด้านความคุ้มค่าความพยายาม รวมตัวแปรสังเกตได้ (Manifest Variables) 5 ตัว มีค่าน้ำหนักองค์ประกอบ (Factor Loading) อยู่ระหว่าง 0.54 - 0.66 โดยตัวบ่งชี้ที่มีค่าน้ำหนักองค์ประกอบ มากที่สุด คือ การมีเวลาที่มีความสุขเต็มไปด้วยความสะดวกสบาย (TIM2) รองลงมาคือ ความคุ้มค่ากับการเตรียมตัว (EFF1) และความคุ้มค่าที่ได้รับสิ่งต่าง ๆ กับเวลาที่เสียไป (TIM1) น้ำหนักองค์ประกอบคือ 0.66, 0.65 และ 0.64 ตามลำดับ ผลจากการศึกษาครั้งนี้สามารถเป็นแนวทางสำหรับผู้ประกอบการในการวัดความคุ้มค่าตราสินค้าแหล่งท่องเที่ยว และเพื่อจะได้ทราบความพึงพอใจ และความภักดีของนักท่องเที่ยว เพื่อใช้กำหนดการสร้างความได้เปรียบในการแข่งขันต่อไป

คำสำคัญ: ตราสินค้า, ความคุ้มค่าตราสินค้าแหล่งท่องเที่ยว, การวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน

* Received 30 December 2025; Revised 24 January 2026; Accepted 28 January 2026

Abstract

This research article aimed to examine the fit of Structural Equation Mode of Destination Brand Value for Samui Island in Surat Thani Province and empirical data. A quantitative research design was employed. Data were collected from a sample of 300 Thai and foreign tourists visiting Samui Island. The sample was selected using convenience sampling, and data were collected through a structured questionnaire. Inferential statistics, specifically First-Order Confirmatory Factor Analysis (CFA), was employed to test the goodness-of-fit between the Destination Brand Value model for Samui Island and empirical data. The results indicate that the model achieved satisfactory goodness-of-fit across all evaluation criteria, as reflected in the following indices: $\chi^2/df = 4.77$, GFI = 0.98, AGFI = 0.91, RMSEA = 0.080, and CFI = 1.00. The construct of Destination Brand Value comprises one latent variable with three dimensions: 1) value for money, 2) value for time, and 3) value for effort. There were five manifest variables with factor loadings between 54 to 0.66. The three manifest variables with highest factor loadings were “a pleasant and comfortable experience” (TIM2), “worthwhile preparation effort” (EFF1), and “experiences received are worth the time spent” (TIM1), with factor loadings of 0.66, 0.65, and 0.64, respectively. The findings provide valuable implications for tourism businesses seeking to assess tourists’perceived destination brand value as an indicator of satisfaction and loyalty. These insights can support the development of their competitive advantage strategies.

Keywords: Brand, Destination Brand Value, Confirmatory Factor Analysis

บทนำ

อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ สามารถสร้างรายได้และทำให้เกิดการพัฒนาตามห่วงโซ่อุปทานทางการท่องเที่ยวทั่วประเทศ แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวที่ผ่านมาสามารถเพิ่มขีดความสามารถของอุตสาหกรรมท่องเที่ยวอย่างต่อเนื่อง แผนพัฒนาบริการท่องเที่ยว พ.ศ. 2566 - พ.ศ. 2577 ที่กรมการท่องเที่ยวจัดทำขึ้นมีจุดมุ่งหมายเพื่อพัฒนาอุตสาหกรรมการบริการท่องเที่ยวให้มีคุณภาพสูง เสริมสร้างความพร้อมสำหรับผู้ประกอบการและชุมชนด้านการท่องเที่ยวให้สามารถพัฒนาสินค้าและบริการให้มีคุณภาพผ่านมาตรฐาน การนำนวัตกรรมและเทคโนโลยีมาประยุกต์ใช้เพื่อให้เกิดความหลากหลายและสามารถเพิ่มมูลค่าให้แก่สินค้าและบริการ และการสร้างศักยภาพในการแข่งขันนำรายได้ เข้าสู่ภาคอุตสาหกรรมท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (กรมการท่องเที่ยว, 2568) เกาะสมุยเป็นสถานที่ท่องเที่ยวยอดนิยมอันดับต้น ๆ ของเมืองไทยอีกแห่งหนึ่งและมีชื่อเสียงไปทั่วโลก เพราะมีธรรมชาติอันงดงาม มีหาดทรายขาวสะอาด น้ำทะเลใส และยังมีน้ำตก จุดชมวิว ศาสนสถาน และกิจกรรมหลากหลายรูปแบบให้นักท่องเที่ยวได้สนุกอีกมากมาย อีกทั้งยังเพียบพร้อมไปด้วยสิ่งอำนวยความสะดวกทุกรูปแบบครบครัน ทั้งที่พักจำนวนมาก การคมนาคมที่สะดวก และมีสนามบินอยู่บนเกาะ ซึ่งช่วยเพิ่มศักยภาพในการรองรับนักท่องเที่ยว และเติมเต็มให้เกาะแห่งนี้เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สมบูรณ์แบบ (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2568) ศิวฤทธิ์ พงศกรรังศิลป์ ศึกษาการพัฒนาแบรนด์ทางการท่องเที่ยวพื้นที่ภาคใต้ฝั่งอ่าวไทย

จากศักยภาพของทรัพยากรทางการท่องเที่ยว พบว่า จังหวัดสุราษฎร์ธานี มีศักยภาพ คือ การเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติมีความหลากหลายและสวยงาม ด้านประเพณีวัฒนธรรม ด้านศูนย์กลางของการติดต่อธุรกิจ และด้านผลิตภัณฑ์ทางการเกษตร (ศิวฤทธิ์ พงศกรรังศิลป์, 2562) ณฐอัมรัตน์ อินทบำรุง และชมภูนุช หุ่นนาค ศึกษาระดับองค์ประกอบการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนของเกาะสมุย ผลการวิจัยพบว่า ด้านระดับองค์ประกอบการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนของเกาะสมุย ภาพรวมอยู่ในระดับมาก และเมื่อพิจารณาเป็นรายด้านเรียงจากมากไปหาน้อย คือ ด้านการพัฒนาจิตสำนึกทางการท่องเที่ยว ด้านการพัฒนาการตลาดท่องเที่ยว ด้านการพัฒนาทรัพยากรท่องเที่ยว ด้านการพัฒนาสิ่งแวดล้อมศึกษาในแหล่งท่องเที่ยว ด้านการพัฒนาธุรกิจท่องเที่ยว และด้านการพัฒนาการมีส่วนร่วมทางการท่องเที่ยวของชุมชน (ณฐอัมรัตน์ อินทบำรุง และชมภูนุช หุ่นนาค, 2564)

Kotler, P. & Keller, K. มีแนวคิดว่า ตราสินค้า (Brand) เป็นสัญลักษณ์ที่ซับซ้อน มีระดับความหมายได้ถึง 6 ระดับ ได้แก่ คุณลักษณะและลักษณะเฉพาะ (Attributes) ประโยชน์ที่ได้รับ (Benefits) คุณค่า (Values) วัฒนธรรม (Culture) บุคลิกภาพ (Personality) และผู้ใช้ (Users) (Kotler, P. & Keller, K., 2016) สอดคล้องกับงานวิจัยของ Keller, K. L. ที่กล่าวว่าการสร้างตราสินค้า คือ วิธีการอันทรงพลังในการสร้างความแตกต่าง (Differentiation) ให้กับสินค้าและบริการ และการสร้างความแตกต่างนี้เองที่เป็นกลยุทธ์การแข่งขันทางการตลาดที่มีความสำคัญเพื่อสร้างความได้เปรียบในการแข่งขัน (Keller, K. L., 1993) Zeithaml, V. A. มีแนวคิดว่าความคุ้มค่าตราสินค้าแหล่งท่องเที่ยว (Destination Brand Value) เป็นเครื่องมือที่สำคัญในการสร้างความได้เปรียบในการแข่งขัน (Competitive Advantage) ความคุ้มค่าที่รับรู้ (Value) คือ การประเมินโดยรวมของผู้บริโภคเกี่ยวกับอรรถประโยชน์ของผลิตภัณฑ์ขึ้นอยู่กับการรับรู้สิ่งที่ได้รับและสิ่งที่ได้รับมา โดยมูลค่าเป็นความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งที่ลูกค้าได้รับอะไรและลูกค้าได้อะไรจากการแลกเปลี่ยนนั้น หรืออีกนัยหนึ่ง คือ อัตราส่วนของประโยชน์ที่ลูกค้ารับรู้กับราคาและต้นทุนอื่น ๆ ที่เกิดขึ้น (Zeithaml, V. A., 1988) นอกจากนั้น Chu, S. & Keh, H. T. กล่าวว่าการศึกษาความคุ้มค่าตราสินค้ามี 2 ระดับ คือ ระดับมหภาค เช่น ศึกษาแนวคิดของนักลงทุนหรือผู้ถือหุ้นเกี่ยวกับตราสินค้า และระดับจุลภาคหรือระดับผู้บริโภค เน้นผลการศึกษาเกี่ยวกับพฤติกรรม และความตั้งใจซื้อของผู้บริโภค (Chu, S. & Keh, H. T., 2006)

สำหรับการวัดความคุ้มค่าตราสินค้าแหล่งท่องเที่ยว Chen, C. F. & Tsai, D. ได้เสนอเครื่องมือวัดความคุ้มค่าตราสินค้าแหล่งท่องเที่ยว เพื่อวัดปัจจัยพฤติกรรมการตั้งใจมาเที่ยวของนักท่องเที่ยว โดยประกอบด้วยตัวชี้วัด 3 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านคุ้มค่าเงิน (Money Value) 2) ด้านคุ้มค่าเวลา (Time Value) และ3) ด้านความคุ้มค่าความพยายาม (Effort Value) (Chen, C. F. & Tsai, D., 2007) Luo, J. et. al. มีแนวคิดว่าการวัดความคุ้มค่าตราสินค้าแหล่งท่องเที่ยวมี 5 มิติ ได้แก่ 1) ด้านคุ้มค่าทางหน้าที่ (Functional Value) 2) ด้านคุ้มค่าเงิน (Monetary Value) 3) ด้านคุ้มค่าทางอารมณ์ (Emotional Value) 4) ด้านคุ้มค่าทางความรู้และประสบการณ์ (Epistemic) และ 5) ด้านคุ้มค่าทางคุณค่าทางสังคม (Social Values) และศึกษาอิทธิพลของความคุ้มค่าตราสินค้าแหล่งท่องเที่ยวต่อความภักดีของนักท่องเที่ยวชาวจีนโดยใช้โมเดลสมการโครงสร้าง วัดความคุ้มค่าตราสินค้าแหล่งท่องเที่ยววัดจาก 5 มิติ และพบว่ามี 3 มิติ คือ มิติด้านคุ้มค่าทางอารมณ์ (Emotional Value) มิติด้านคุ้มค่าทางคุณค่าทางสังคม (Social Values) และมิติด้านคุ้มค่าทางความรู้และประสบการณ์ (Epistemic) มีอิทธิพลต่อความภักดีของนักท่องเที่ยวต่อแหล่งท่องเที่ยวนั้น ๆ (Luo, J. et. al., 2020) นอกจากนั้น Boo, S. et. al. นำแนวคิดความคุ้มค่าตราสินค้าในมุมมองของผู้บริโภคมาศึกษาในบริบทของการท่องเที่ยว พบว่า 1) องค์ประกอบการรู้จักตราสินค้าที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว (Brand Awareness)

มีความสัมพันธ์ในทางบวกกับองค์ประกอบประสบการณ์ที่นักท่องเที่ยวมีต่อตราสินค้าแหล่งท่องเที่ยว (Boo, S. et. al., 2009) นอกจากนั้น Yusup, M. et. al. พบว่า ความคุ้มค่าตราสินค้าแหล่งท่องเที่ยว เป็นปัจจัยสำคัญที่สร้างความพึงพอใจให้แก่นักท่องเที่ยว และพบว่า ความสะดวกสบาย ต้นทุนการท่องเที่ยวที่มีเหตุผล ความสนุกสนาน และการได้รับประโยชน์ จากการมาท่องเที่ยว เป็นปัจจัยสำคัญในการสร้างความคุ้มค่าตราสินค้าแหล่งท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวฮาลาล (Yusup, M. et. al., 2022)

จะเห็นได้ว่างานวิจัยเกี่ยวกับความคุ้มค่าตราสินค้าแหล่งท่องเที่ยว (Destination Brand Value) พบว่ามีจำนวนมากในระดับสากล แต่ในประเทศไทยยังมีการศึกษาที่มุ่งวิเคราะห์ ตราสินค้าการท่องเที่ยวของเกาะสมุย (Destination Brand for Samui Island) หรือ ความคุ้มค่าตราสินค้าแหล่งท่องเที่ยวของเกาะสมุย (Destination Brand Value for Samui Island) จำกัด โดยเฉพาะอย่างยิ่งยังไม่พบการศึกษาโครงสร้างองค์ประกอบของความคุ้มค่าตราสินค้าแหล่งท่องเที่ยว (Destination Brand Value) ด้วยวิธีการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน (Confirmatory Factor Analysis: CFA) ด้วยเหตุนี้การทำความเข้าใจองค์ประกอบความคุ้มค่าตราสินค้าแหล่งท่องเที่ยว และความเชื่อมโยงของความคุ้มค่าตราสินค้าแหล่งท่องเที่ยว จะมีประโยชน์ต่อภาคธุรกิจท่องเที่ยวของเกาะสมุย กล่าวคือ ความคุ้มค่าตราสินค้าแหล่งท่องเที่ยว เป็นปัจจัยสำคัญที่สร้างความพึงพอใจ (Satisfaction) ให้แก่นักท่องเที่ยว ดังนั้น ภาคธุรกิจหรือผู้มีส่วนกำหนดนโยบายการท่องเที่ยวสามารถใช้ผลการศึกษาความคุ้มค่าตราสินค้าแหล่งท่องเที่ยวเป็นแนวทางในการกำหนดกลยุทธ์เพื่อสร้างความได้เปรียบในการแข่งขัน (Competitive Advantage) และการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนเพราะความคุ้มค่าตราสินค้าแหล่งท่องเที่ยว (Destination Brand Value) มีอิทธิพลต่อความภักดีของนักท่องเที่ยวต่อแหล่งท่องเที่ยวนั้น ๆ และเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการสร้างความได้เปรียบในการแข่งขัน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อทดสอบความสอดคล้องของโมเดลสมการโครงสร้างความคุ้มค่าตราสินค้าแหล่งท่องเที่ยว (Destination Brand Value) ของเกาะสมุย จังหวัดสุราษฎร์ธานีกับข้อมูลเชิงประจักษ์

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ มีวิธีดำเนินการวิจัยตามลำดับขั้นตอน ดังนี้

รูปแบบการวิจัย เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิง สำรวจ (Survey Research) เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ คือนักท่องเที่ยวชาวไทยและชาวต่างชาติที่เดินทางมาท่องเที่ยวในเกาะสมุย จังหวัดสุราษฎร์ธานี Hair, J. F. et. al. มีแนวคิดว่า การวิเคราะห์ CFA แบบ Maximum Likelihood (ML) ควรมีจำนวนตัวอย่างอย่างน้อย 5-10 ตัวอย่างต่อตัวแปรสังเกตหนึ่งตัว (Hair, J. F. et al., 2010) ทั้งนี้ รังสรรค์ โฉมยา และคณะ กล่าวว่า นักวิจัยส่วนใหญ่ยอมรับว่าการวิเคราะห์แบบจำลองสมการโครงสร้างเชิงเส้น ต้องการขนาดตัวอย่างขนาดใหญ่ (รังสรรค์ โฉมยา และคณะ, 2564) สำหรับงานวิจัยนี้มีตัวแปรสังเกตได้ทั้งหมด 5 ตัวแปร ผู้วิจัยกำหนดขนาดตัวอย่าง 300 คน ซึ่งเพียงพอต่อการวิเคราะห์ CFA และลดค่าคลาดเคลื่อนในการประมาณค่าพารามิเตอร์ การเลือกกลุ่มตัวอย่างใช้วิธีสุ่มตัวอย่างตามสะดวก (Convenience Sampling)

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ในการศึกษาครั้งนี้เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสอบถาม (Questionnaire) มาจากการศึกษาและทบทวนทฤษฎี แนวคิดและเอกสารงานวิจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง โดยแบบสอบถามแบ่งออกเป็น 2 ส่วน ดังนี้ ส่วนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม และส่วนที่ 2 ความคุ้มค่าตราสินค้าแหล่งท่องเที่ยว (Destination Brand Image) ของเกาะสมุย จังหวัดสุราษฎร์ธานี สำหรับแบบสอบถามเกี่ยวกับมูลค่าตราสินค้าแหล่งท่องเที่ยว ดัดแปลงและปรับปรุงข้อคำถามจากการศึกษาของ Chen, C. F. & Tsai, D. ที่นำเสนอว่าความคุ้มค่าตราสินค้าแหล่งท่องเที่ยวประกอบด้วย 3 ด้าน คือ 1) ด้านคุ้มค่าเงิน (Money Value) 2) ด้านคุ้มค่าเวลา (Time Value) และ 3) ด้านความคุ้มค่าความพยายาม (Effort Value) (Chen, C. F. & Tsai, D., 2007) สำหรับ ด้านคุ้มค่าเงิน (Money Value) มีข้อคำถามทั้งหมด 2 ข้อด้านคุ้มค่าเวลา (Time Value) มีข้อคำถามทั้งหมด 2 ข้อ และด้านความคุ้มค่าความพยายาม (Effort Value) มีข้อคำถามทั้งหมด 1 ข้อ รวมข้อคำถามทั้งหมด 5 ข้อ

ลักษณะแบบสอบถามเป็นแบบชนิดปลายปิด (Close-Ended Response Question) โดยใช้คำถามที่แสดงการวัดข้อมูลประเภทอันตรภาค (Interval Scale) และเป็นแบบวัดแบบมาตราส่วน (Rating Scale) 5 ระดับ ตั้งแต่ 1 - 5 ตามเกณฑ์ของ Likert Scale จากนั้นผู้วิจัยนำแบบสอบถามที่สร้างขึ้นให้ผู้เชี่ยวชาญจำนวน 3 ท่านหาค่าความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา (Content validity) พบว่า คำถามทุกข้อมีค่าดัชนีความสอดคล้อง (Item-Objective Congruence Index: IOC) โดยมีค่าดัชนีความสอดคล้อง หรือ ค่า IOC ผ่านเกณฑ์ทุกข้อ นั่นคือมีค่า IOC สูงกว่า .60 เป็นไปตามเกณฑ์ IOC > .60 (กัลยา วานิชย์บัญชา, 2557)

เนื่องจาก กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่นักท่องเที่ยวชาวไทยและชาวต่างชาติที่เดินทางมาท่องเที่ยวในเกาะสมุย แบบสอบถามจึงต้องมี 2 ฉบับ คือ ฉบับภาษาไทยและภาษาอังกฤษ จึงมีการแปลภาษา โดยใช้วิธีการ Back Translation เพื่อให้มั่นใจว่าภาษาที่ใช้ในแบบสอบถามภาษาไทยและอังกฤษมีความหมายและเนื้อหาตรงกัน และเพื่อทดสอบความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหาทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ จึงมีขั้นตอน ดังนี้ ขั้นที่ 1) แปลฉบับภาษาไทยเป็นภาษาอังกฤษ ด้วยผู้เชี่ยวชาญ 2 ภาษา คือ ด้านภาษาไทยและอังกฤษคนที่ 1 ขั้นที่ 2) แปลจากภาษาอังกฤษกลับเป็นภาษาไทย ด้วยผู้เชี่ยวชาญ 2 ภาษา คือ ด้านภาษาไทยและอังกฤษคนที่ 2 และขั้นที่ 3) ทำการเปรียบเทียบความหมายและเนื้อหาฉบับภาษาไทยทั้งสองฉบับและทำการปรับปรุง ฉบับภาษาอังกฤษให้มีความหมายและเนื้อหาใกล้เคียงกันมากที่สุด และ 3) มีการหาความเชื่อมั่น (Reliability) ซึ่งเป็นการวัดความสอดคล้องภายในด้วยการคำนวณค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของ ครอนบาค (Cronbach’s Alpha Coefficient) โดยนำแบบสอบถามไปทดสอบกับประชากรในกลุ่มที่มีลักษณะใกล้เคียงกับกลุ่มที่จะศึกษาจำนวน 30 ราย เพื่อหาความเชื่อมั่นโดยวิเคราะห์ค่าสัมประสิทธิ์อัลฟาของ ครอนบาค ถ้ามีค่าอย่างน้อย 0.90 จะเป็นเครื่องมือวิจัยที่ดี (Nunnally J. C. & Bernstein I. H., 1994) ซึ่งค่าสัมประสิทธิ์อัลฟาของ ครอนบาค ได้ค่า 0.91 แสดง ว่าเครื่องมือวิจัยมีความเชื่อมั่นสูง

การเก็บรวบรวมข้อมูล ได้ดำเนินการเก็บข้อมูลกับนักท่องเที่ยวชาวไทยและชาวต่างชาติที่เดินทางมาท่องเที่ยวในเกาะสมุย จังหวัดสุราษฎร์ธานี โดยให้ผู้ตอบกรอกแบบสอบถามด้วยตนเองและมีการรับกลับคืนมาด้วยตนเองและตรวจสอบความความสมบูรณ์ของแบบสอบถาม

สถิติที่ใช้ในการวิจัยและการวิเคราะห์ข้อมูล การวิเคราะห์โมเดลสมสมการโครงสร้างที่ผู้วิจัยพัฒนาขึ้นเริ่มด้วยการตรวจสอบความสมบูรณ์ครบถ้วนของแบบสอบถาม การวิเคราะห์ข้อมูลเบื้องต้นของกลุ่มตัวอย่างด้วยสถิติเชิงพรรณนา ด้วยโปรแกรมสำเร็จรูป SPSS ได้แก่ ความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานค่าสัมประสิทธิ์อัลฟ่า

ของครอนบาค (Cronbach's Alpha Coefficient) จากนั้นทำการวิเคราะห์ความกลมกลืนของโมเดลสมการโครงสร้างกับข้อมูลเชิงประจักษ์ ด้วยสถิติเชิงอนุมาน (Inferential Statistics) องค์ประกอบเชิงยืนยันอันดับแรก (First-Order Confirmatory Factor Analysis) ด้วยโปรแกรมสำเร็จรูป LISREL แล้ววิเคราะห์ความกลมกลืนของโมเดลสมการโครงสร้างกับข้อมูลเชิงประจักษ์ มีข้อเสนอเกณฑ์ที่ใช้ในการพิจารณาความสอดคล้องของโมเดลและรายละเอียด ดังนี้

1. ค่าสถิติไคสแควร์ (Chi-square (χ2) statistic ต้องต่ำหรือเข้าใกล้ 0 มากที่สุด และควรไม่มีนัยสำคัญ ($p > 0.05$)

2. ค่าไคสแควร์สัมพันธ์ (Relative Chi-Square: χ^{2}/df) เกณฑ์ คือ ถ้า <2.00 สอดคล้องกลมกลืนดี ถ้า 2.00 - 5.00 สอดคล้องกลมกลืนพอใช้ได้ (Kline, R. B., 2023); (Byrne, B. M., 2016)

3. ดัชนีวัดดัชนีระดับความสอดคล้อง (Goodness of Fit Index: GFI) โดยค่าที่สูงกว่าแสดงว่ามีความพอดี เกณฑ์ คือ ถ้า มากกว่า 0.90 ถือว่าดี

4. ดัชนีระดับความสอดคล้องที่ปรับแก้แล้ว (Adjust Goodness-of-Fit Index: AGFI) เกณฑ์ คือ ถ้า ≥0.90 สอดคล้องกลมกลืนดี (Hair, J. F. et al., 2019)

5. ค่าประมาณความคลาดเคลื่อนของรากกำลังสองเฉลี่ย (Root Mean Square Error of Approximation: RMSEA) เกณฑ์ คือ ถ้าต่ำกว่า 0.05 แสดงถึงสอดคล้องกลมกลืนดี และค่าที่ต่ำกว่า 0.08 ถือว่าพอใช้ได้ (Hope, C., 2020)

6. ดัชนีวัดระดับความสอดคล้องเปรียบเทียบ (Comparative Fit Index: CFI) เกณฑ์ คือ ถ้าค่าอยู่ระหว่าง 0.85 - 0.90 ถือว่าพอใช้ได้ ค่าอยู่ระหว่าง 0.90 - 0.94 สอดคล้องกลมกลืนดี (Little, T. D., 2024)

เพื่อให้การวิเคราะห์ข้อมูลมีความสะดวกและเข้าใจง่ายขึ้น นักวิจัยจึงได้กำหนดสัญลักษณ์ที่ใช้ตัวแปร รวมถึงสัญลักษณ์ของตัวแปรแต่ละตัวที่ใช้วิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน (Confirmatory Factor Analysis: CFA) ความคุ้มค่าตราสินค้าแหล่งท่องเที่ยว ดังต่อไปนี้

DBV หมายถึง Destination Brand Value (ความคุ้มค่าตราสินค้าแหล่งท่องเที่ยว)

MON1 หมายถึง Money Value 1 (มาท่องเที่ยวเกาะสมุยคุ้มค่ากับเงินที่จ่ายไปกับสินค้าและบริการต่าง ๆ)

MON2 หมายถึง Money Value 2 (การกำหนดสินค้าและบริการในการท่องเที่ยวในเกาะสมุยมีความเหมาะสม)

TIM1 หมายถึง Time Value 1 (สิ่งต่าง ๆ ที่ได้รับในการมาท่องเที่ยวในเกาะสมุยคุ้มค่ากับเวลาที่เสียไป)

TIM2 หมายถึง Time Value 2 (การมาท่องเที่ยวเกาะสมุยเป็นช่วงเวลาที่มีความสุขเต็มไปด้วยความสะดวกสบาย)

EFF1 หมายถึง Effort Value1 (สิ่งต่าง ๆ ที่ได้รับในการมาท่องเที่ยวในเกาะสมุยคุ้มค่ากับการเตรียมตัวต่าง ๆ เพื่อการท่องเที่ยวครั้งนี้)

ผลการวิจัย

ผลการวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐาน พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ เป็นนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ ร้อยละ 84 ชาวไทย ร้อยละ 16.0 เป็นนักท่องเที่ยวเพศชาย คิดเป็นร้อยละ 51.3 อยู่ในช่วงอายุ 30-39 ปี คิดเป็นร้อยละ 44.3 มีสถานภาพโสด คิดเป็นร้อยละ 57.3 ประกอบอาชีพพนักงานบริษัทเอกชน คิดเป็นร้อยละ 43.0 โดยมีรายได้เฉลี่ยต่อเดือนอยู่ในช่วง 30,000 - 44,999 บาท คิดเป็นร้อยละ 36.3 มีการศึกษาระดับปริญญาตรี คิดเป็นร้อยละ 67.7

ผลการวิเคราะห์ความสอดคล้องของโมเดลสมการโครงสร้างความคุ้มค่าตราสินค้าแหล่งท่องเที่ยว (Destination Brand Value) ของเกาะสมุย จังหวัดสุราษฎร์ธานี กับข้อมูลเชิงประจักษ์

การวิเคราะห์ความเหมาะสมเบื้องต้นของข้อมูล ภาพรวมค่าเฉลี่ยและค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานของระดับความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวเกี่ยวกับความคุ้มค่าตราสินค้าแหล่งท่องเที่ยว (Destination Brand Value) สรุปได้ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 แสดงภาพรวมค่าเฉลี่ยและค่าเบี่ยงเบนมาตรฐานของระดับความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวเกี่ยวกับความคุ้มค่าตราสินค้าแหล่งท่องเที่ยว (Destination Brand Value)

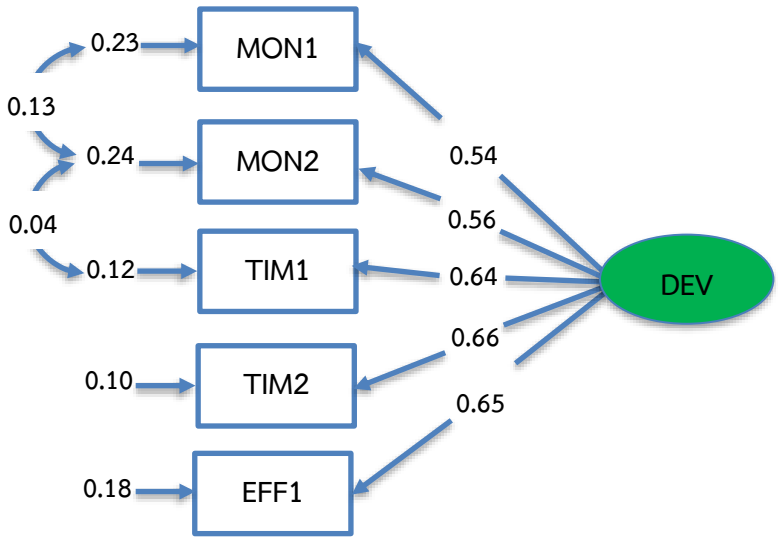
ความคุ้มค่าตราสินค้าแหล่งท่องเที่ยว (Destination Brand Value)	**Mean**	**S.D.**	**ระดับความคิดเห็น**
1. ด้านคุ้มค่าเงิน (Money Value Dimensions)	4.34	0.025	มากที่สุด
2. ด้านคุ้มค่าเวลา (Time Value Dimensions)	4.43	0.027	มากที่สุด
3. ด้านความคุ้มค่าความพยายาม (Effort Value Dimensions)	4.42	0.030	มากที่สุด
รวม	**4.40**	**0.023**	**มากที่สุด**

จากตารางที่ 1 แสดงให้เห็นว่า ระดับความคิดเห็นของนักท่องเที่ยวเกี่ยวกับความคุ้มค่าตราสินค้าแหล่งท่องเที่ยว (Destination Brand Value) โดยรวม ระดับมากที่สุด (mean = 4.40, S.D. =0.023) ถ้าพิจารณารายด้านจากตัวแปรสังเกตได้ ระดับความคิดเห็นความคุ้มค่าตราสินค้าแหล่งท่องเที่ยวสูงสุด คือ ด้านคุ้มค่าเวลา (Time Value Dimensions) ระดับมากที่สุด (mean = 4. 4.43, S.D. = 0.027) รองลงมา คือ ด้านความคุ้มค่าความพยายาม ระดับมากที่สุด (mean = 4.42, S.D. = 0.030) และด้านคุ้มค่าเงิน (Money Value Dimensions) ระดับมากที่สุด (mean = 4.34, S.D. = 0.025) ตามลำดับ และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D) อยู่ระหว่าง 0.025 - 0.30 ซึ่งค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานไม่เกิน 1 แสดงว่าข้อมูลมีการกระจายค่อนข้างน้อยและใกล้เคียงกับค่าเฉลี่ย ดังนั้น ข้อมูลมีความเหมาะสมเบื้องต้น

ผลการวิเคราะห์ความสอดคล้องของโมเดลองค์ประกอบเชิงยืนยันอันดับแรก (First-Order Confirmatory Factor Analysis: CFA) ของความคุ้มค่าตราสินค้าแหล่งท่องเที่ยวแหล่งท่องเที่ยวของเกาะสมุย จังหวัดสุราษฎร์ธานี

ผู้วิจัยได้วิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันอันดับแรก (First-Order Confirmatory Factor Analysis: CF) ของความคุ้มค่าตราสินค้าแหล่งท่องเที่ยวแหล่งท่องเที่ยว

ค่าน้ำหนักองค์ประกอบ (Factor Loading) ความคุ้มค่าตราสินค้าแหล่งท่องเที่ยวแหล่งท่องเที่ยว (Destination Brand Value) ของเกาะสมุย จังหวัดสุราษฎร์ธานี จากการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันอันดับแรกแสดงดังภาพที่ 1 และตารางที่ 2

ภาพที่ 1 การวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันอันดับแรก
ของความคุ้มค่าตราสินค้าแหล่งท่องเที่ยว (Destination Brand Value)
ของเกาะสมุย จังหวัดสุราษฎร์ธานี

ตารางที่ 2 แสดงค่าน้ำหนักองค์ประกอบ (Factor Loading) ความคุ้มค่าตราสินค้าแหล่งท่องเที่ยวแหล่งท่องเที่ยว (Destination Brand Value) ของเกาะสมุย จังหวัดสุราษฎร์ธานีจากการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันอันดับแรก

องค์ประกอบ	ตัวบ่งชี้	น้ำหนักองค์ประกอบ (Factor Loading)	ความคลาดเคลื่อนมาตรฐาน SE	สถิติทดสอบ T-test	สัมประสิทธิ์การพยากรณ์ (R^2)
DBV	MON1	0.54	0.05	9.91	0.55
	MON2	0.56	0.05	11.50	0.56
	TIM1	0.64	0.05	13.76	0.77
	TIM2	0.66	0.05	13.91	0.82
	EFF	0.65	0.05	12.17	0.71

ดัชนีการตรวจสอบความสอดคล้อง

χ^2	df	P-value	χ^2/df	GFI	AGFI	RMSEA	CFI
14.31	3	0.00025	4.77	0.98	0.91	0.080	1.00

จากภาพที่ 1 และตารางที่ 2 พบว่า ผลจากการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันอันดับแรก เพื่อยืนยันตัวบ่งชี้องค์ประกอบของตัวแปรสังเกตได้ในโมเดลการวัดของตัวแปรความคุ้มค่าตราสินค้าแหล่งท่องเที่ยวด้วยการตรวจสอบความเที่ยงตรงเชิงโครงสร้าง (Construct Validity) ค่าน้ำหนักองค์ประกอบเชิงยืนยันของตัวบ่งชี้หรือตัวแปรสังเกตได้ (Factor Loading) สูงสุด 3 ลำดับแรก คือ (TIM2): การมีเวลาที่มีความสุขเต็มไปด้วยความสะดวกสบาย (Factor Loading = 0.66) รองลงมา คือ (EFF1): มีความคุ้มค่ากับการเตรียมตัว (Factor Loading = 0.65) (TIM1: สิ่งต่าง ๆ ที่ได้รับคุ้มค่ากับเวลาที่เสียไป มีน้ำหนักองค์ประกอบ (Factor Loading = 0.64) ตามลำดับ จะเห็นได้ว่าค่าน้ำหนัก

องค์ประกอบเชิงยืนยันของตัวบ่งชี้ (ตัวแปรสังเกตได้) ทุกตัวอยู่ระหว่าง 0.54 - 0.66 แสดงว่าตัวบ่งชี้สามารถวัดองค์ประกอบหลักได้เป็นอย่างดี และพบว่า ตัวแปรสังเกตได้ มีความเชื่อถือได้หรือสัมประสิทธิ์การพยากรณ์ (R^2) ในการวัดความคุ้มค่าตราสินค้าแหล่งท่องเที่ยว อยู่ระหว่าง 0.55 - 0.82 โดย TIM2 (ความสุขเต็มไปด้วยความสะดวกสบาย) มีสัมประสิทธิ์การพยากรณ์ (R^2) สูงสุด คือ 0.82 ซึ่งแสดงให้เห็นว่าตัวแปรสังเกตได้ ทั้ง 5 ตัว สามารถวัดความคุ้มค่าตราสินค้าแหล่งท่องเที่ยวได้อย่างน่าเชื่อถือสูง

สำหรับผลการวิเคราะห์ความกลมกลืนของโมเดลการวัด พบว่า องค์ประกอบเชิงยืนยันอันดับที่หนึ่งของความคุ้มค่าตราสินค้าแหล่งท่องเที่ยว (Destination Brand Image) เมื่อพิจารณาเกณฑ์ที่ใช้ในการพิจารณาความสอดคล้องของโมเดล พบว่า

มีค่าไคสแควร์ (Chi-square) เท่ากับ 14.31 ค่าองศาอิสระ (Degrees of Freedom: df) เท่ากับ 3 มีค่าความน่าจะเป็นน้อยกว่า 0.05 (p = 0.00025) หรือพิจารณาจากดัชนีความสอดคล้องของโมเดล ได้แก่ (χ^2 = 14.31, df = 3, P-value = p = 0.00025) และเกณฑ์อื่น ๆ ได้แก่

ค่าไคสแควร์สัมพัทธ์ (χ^2/df) = 4.77 แสดงว่า สอดคล้องกลมกลืนพอใช้ได้ ค่าดัชนีรากของกำลังสองเฉลี่ยของเศษ (Root Mean Square Effort of Approximation: RMSEA) มีค่าเท่ากับ 0.080 ซึ่งสอดคล้องกลมกลืนพอใช้ได้ ค่าดัชนีวัดระดับความกลมกลืน (Goodness of Fit Index: GFI) มีค่าเท่ากับ 0.98 แสดงว่า สอดคล้องกลมกลืนดี ค่าดัชนีวัดระดับความกลมกลืนที่ปรับแก้ (Adjust Goodness of Fit Index: AGFI) มีค่าเท่ากับ 0.91 แสดงว่าสอดคล้องกลมกลืนพอใช้ได้ ค่าดัชนีรากของกำลังสองเฉลี่ยของเศษ (Root Mean Square Effort of Approximation: RMSEA) มีค่าเท่ากับ 0.080 แสดงว่าสอดคล้องกลมกลืนพอใช้ได้ และค่าดัชนีวัดระดับความสอดคล้องเปรียบเทียบ (Comparative Fit index: CFI) มีค่าเท่ากับ 1.000 แสดงว่า สอดคล้องกลมกลืนดี หรือพิจารณาจากดัชนีความสอดคล้องของโมเดล ได้แก่ χ^2/df = 4.77, GFI = 0.98, AGFI = 0.91, RMSEA = 0.080 และ CFI = 1

เมื่อพิจารณาเกณฑ์ที่ใช้ในการพิจารณาความสอดคล้องของโมเดล พบว่า เป็นรายข้อพบว่าค่าไคสแควร์ (Chi-square) ควรไม่มีนัยสำคัญ ดังนั้น ค่า P-Value มีค่า < 0.05 ถือว่าไม่ผ่านเกณฑ์ แต่เมื่อพิจารณาข้อกำหนดอื่น ๆ พบว่าข้อกำหนดต่าง ๆ ผ่านเกณฑ์ จึงสามารถสรุปได้ว่าผลการทดสอบความสอดคล้องของโมเดลความคุ้มค่าตราสินค้าแหล่งท่องเที่ยว ของเกาะสมุย จังหวัดสุราษฎร์ธานี มีความสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์

แสดงให้เห็นว่าองค์ประกอบความคุ้มค่าตราสินค้าแหล่งท่องเที่ยว (Destination Brand Value) ประกอบด้วยตัวแปรแฝง (Latent Constructs) 1 ตัว ความคุ้มค่าตราสินค้าแหล่งท่องเที่ยว มี 3 มิติ คือ 1) ด้านคุ้มค่าเงิน 2) ด้านคุ้มค่าเวลา และ 3) ด้านความคุ้มค่าความพยายาม รวมตัวแปรสังเกตได้ (Manifest Variables) 5 ตัว

อภิปรายผล

จากผลการวิจัย สามารถอภิปรายผล ได้ดังนี้

ผลการศึกษา ความสอดคล้องของความคุ้มค่าตราสินค้าแหล่งท่องเที่ยว Destination Brand Value) ของเกาะสมุย จังหวัดสุราษฎร์ธานี กับข้อมูลเชิงประจักษ์ แบ่งเป็น 2 ส่วน ได้แก่ นักท่องเที่ยวที่เดินทางมายังเกาะสมุย ส่วนใหญ่เป็นนักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ เพศชาย อายุ 30 - 39 ปี มีสถานภาพโสด ประกอบอาชีพพนักงานบริษัทเอกชน และมีรายได้เฉลี่ยต่อเดือนในระดับปานกลางถึงสูง (30,000 - 44,999 บาท) มีวุฒิการศึกษาระดับปริญญาตรี

นอกจากนี้ ผลการทดสอบความสอดคล้องของโมเดลองค์ประกอบเชิงยืนยันของความคุ้มค่าตราสินค้าแหล่งท่องเที่ยว ของเกาะสมุย จังหวัดสุราษฎร์ธานีกับข้อมูลเชิงประจักษ์ พบว่าข้อกำหนดต่าง ๆ ได้ผ่านเกณฑ์ที่ใช้ในการพิจารณาความสอดคล้องของโมเดล โดยพิจารณาจากดัชนีความสอดคล้องของโมเดล ได้แก่ χ^2/df = 4.77, GFI = 0.98, AGFI = 0.91, RMSEA = 0.080 และ CFI = 1.00 ดังนั้นโมเดลความคุ้มค่าตราสินค้าแหล่งท่องเที่ยวมีความสอดคล้องกับกับข้อมูลเชิงประจักษ์ กล่าวคือ องค์ประกอบเชิงยืนยันของความคุ้มค่าตราสินค้าแหล่งท่องเที่ยวประกอบด้วย ตัวแปรแฝง (Latent Constructs) 1 ตัว คือ ความคุ้มค่าตราสินค้าแหล่งท่องเที่ยว มี 3 มิติ คือ 1) ด้านคุ้มค่าเงิน 2) ด้านคุ้มค่าเวลา และ 3) ด้านความคุ้มค่าความพยายาม รวมตัวแปรสังเกตได้ (Manifest Variables) 5 ตัว สอดคล้องกับแนวคิดด้านความคุ้มค่าตราสินค้าแหล่งท่องเที่ยวของ Chen, C. F. & Tsai, D ที่ได้เสนอเครื่องมือวัดความคุ้มค่าตราสินค้าแหล่งท่องเที่ยว เพื่อวัดปัจจัยพฤติกรรมการตั้งใจมาเที่ยวของนักท่องเที่ยวได้ โดยประกอบด้วยตัวชี้วัด 3 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านคุ้มค่าเงิน (Money Value) 2) ด้านคุ้มค่าเวลา (Time Value) 3) ด้านความคุ้มค่าความพยายาม (Effort Value) (Chen, C. F. & Tsai, D., 2007) ที่มองความคุ้มค่าตราสินค้าแหล่งท่องเที่ยว ในเชิงหลายมิติ คือ มิติด้านคุ้มค่าเงิน 2) มิติด้านคุ้มค่าเวลา และ 3) มิติด้านความคุ้มค่าความพยายาม และสอดคล้องกับแนวคิดของ Luo, J. et. al. ที่มีแนวคิดวัดความคุ้มค่าตราสินค้าแหล่งท่องเที่ยว มิติด้านคุ้มค่าเงิน (Monetary Value) แต่ไม่สอดคล้องกับ Luo, J. et. al. ที่มีแนวคิดวัดความคุ้มค่าตราสินค้าแหล่งท่องเที่ยว มิติด้านคุ้มค่าทางอารมณ์ (Emotional Value) มิติด้านคุ้มค่าทางคุณค่าทางสังคม (Social Values) และมิติด้านคุ้มค่าทางความรู้และประสบการณ์ (Epistemic) (Luo, J. et. al., 2020)

องค์ความรู้ใหม่

งานวิจัยนี้จะก่อให้เกิดประโยชน์ต่อวงการวิชาการโดยจะเป็นการเพิ่มพูนองค์ความรู้นำเสนอโมเดลองค์ประกอบเชิงยืนยันของความคุ้มค่าตราสินค้าแหล่งท่องเที่ยว เกาะสมุย (CFA Model of Samui Destination Brand Value) โดยมีตัวแปรแฝง (Latent Constructs) 1 ตัว คือ ความคุ้มค่าตราสินค้าแหล่งท่องเที่ยว มี 3 มิติ และตัวแปรสังเกตได้ (Manifest Variables) 5 ตัว ที่ผ่านการวิเคราะห์องค์ประกอบยืนยันของความคุ้มค่าตราสินค้าแหล่งท่องเที่ยว ตัวแปรสังเกตได้ (Manifest Variables) 5 ตัว ได้แก่ 1) ด้านคุ้มค่าเงิน ได้แก่ MON1 หมายถึง Money Value1 (ความคุ้มค่ากับเงินที่จ่ายไปกับสินค้าและ บริการต่าง ๆ) MON2 หมายถึง Money Value2 (ความเหมาะสมในการจ่ายค่าสินค้าและบริการ) 2) ด้านคุ้มค่าเวลา ได้แก่ TIM1 หมายถึง Time Value1 (ความคุ้มค่ากับเวลากับสิ่งต่าง ๆ ที่ได้รับในการท่องเที่ยว) TIM หมายถึง Time Value2 (ความสุขความสะดวกสบายในช่วงเวลาที่มาท่องเที่ยว) และ 3) ด้านคุ้มค่าความพยายาม ได้แก่ EFF1 หมายถึง Effort Value1 (ความคุ้มค่ากับการเตรียมตัวสิ่งต่าง ๆ ในการมาท่องเที่ยว) ซึ่งผลจากการศึกษาดังกล่าว ย่อมมีประโยชน์ต่อนักธุรกิจ ผู้ประกอบการ ในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว สามารถนำไปใช้นำไปใช้เป็นแนวทางในการสร้างความได้เปรียบในการแข่งขัน เพราะความคุ้มค่าตราสินค้าแหล่งท่องเที่ยว เป็นปัจจัยสำคัญที่สร้างความพึงพอใจให้แก่นักท่องเที่ยว และมีอิทธิพลต่อความภักดีของนักท่องเที่ยวต่อแหล่งท่องเที่ยวนั้น ๆ นั่นคือ ผู้ประกอบการในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวต้องสร้างความคุ้มค่าให้นักท่องเที่ยวทั้ง 3 ด้าน คือ 1) ด้านคุ้มค่าเงิน 2) ด้านคุ้มค่าเวลา และ 3) ด้านคุ้มค่าความพยายาม โมเดลความคุ้มค่าตราสินค้าแหล่งท่องเที่ยวเกาะสมุย แสดงดังภาพที่ 2

ภาพที่ 2 โมเดลความคุ้มค่าตราสินค้าแหล่งท่องเที่ยวเกาะสมุย

สรุปและข้อเสนอแนะ

ผลการศึกษา องค์ประกอบเชิงยืนยันของความคุ้มค่าตราสินค้าแหล่งท่องเที่ยว ของเกาะสมุย จังหวัดสุราษฎร์ธานี กับข้อมูลเชิงประจักษ์ พบว่า ผลการทดสอบความสอดคล้องของโมเดลองค์ประกอบเชิงยืนยันของความคุ้มค่าตราสินค้าแหล่งท่องเที่ยว ของเกาะสมุย จังหวัดสุราษฎร์ธานีกับข้อมูลเชิงประจักษ์ ข้อกำหนดต่าง ๆ ได้ผ่านเกณฑ์ที่ใช้ในการพิจารณาความสอดคล้องของโมเดลโดยพิจารณาจาก ค่าไคสแควร์สัมพัทธ์ (χ^2/df) = 4.77 ค่าดัชนีรากของกำลังสองเฉลี่ยของเศษ (RMSEA) มีค่าเท่ากับ 0.080 ค่าดัชนีวัดระดับความกลมกลืน (GFI) มีค่าเท่ากับ 0.98 ค่าดัชนีวัดระดับความกลมกลืนที่ปรับแก้ AGFI) มีค่าเท่ากับ 0.91 ค่าดัชนีรากของกำลังสองเฉลี่ยของเศษ (RMSEA) มีค่าเท่ากับ 0.080 และค่าดัชนีวัดระดับความสอดคล้องเปรียบเทียบ (CFI) มีค่าเท่ากับ 1.000 หรือพิจารณาจากดัชนีความสอดคล้องของโมเดล χ^2/df = 4.77, GFI = 0.98, AGFI = 0.91, RMSEA = 0.080, และ CFI = 1 ผู้วิจัยจึงมีข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์สำหรับอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวเกาะสมุย คือ ภาคธุรกิจและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว ควรให้ความสำคัญกับความคุ้มค่าตราสินค้าแหล่งท่องเที่ยวทั้ง 3 มิติ นั่นคือ ต้องมีกลยุทธ์ด้านสินค้าและบริการทางการท่องเที่ยวของแหล่งท่องเที่ยวนั้น ๆ ให้นักท่องเที่ยวตระหนักว่า 1) มีความคุ้มค่ากับเงินที่จ่ายไปหรือมีต้นทุนการท่องเที่ยวที่มีเหตุผล นั่นคือ สินค้าและบริการมีระดับราคาเหมาะสมและคุ้มค่ากับเงินที่เสียไป เช่น แหล่งท่องเที่ยวควรมีอาหารที่สดอร่อย มีคุณภาพดี ในราคาที่ไม่แพงเกินไป มีที่พัก ที่สะดวกสบาย ในราคาที่เหมาะสมกับคุณภาพ 2) มีความคุ้มค่ากับเวลา ต้องให้ความสำคัญกับความสะดวกสบายและสร้างความประทับใจให้กับ

นักท่องเที่ยว และสร้างการตระหนักแก่นักท่องเที่ยวว่าการมาท่องเที่ยวเกาะสมุยเป็นช่วงเวลาที่มีความสุขและคุ้มค่ากับเวลาที่เสียไป เช่น การรักษาธำรงไว้ซึ่งแหล่งดึงดูดใจนักท่องเที่ยวโดยเฉพาะแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ หาดทรายทะเล ที่สะอาด ให้ความสำคัญกับการปรับภูมิทัศน์แหล่งท่องเที่ยวสะอาดและสวยงาม มีเอกลักษณ์ รวมทั้งการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวที่สะดวกและปลอดภัยทั้ง ทางบก ทางน้ำ ทางอากาศ และ 3) มีความคุ้มค่ากับเตรียมตัวและความพยายามในการมาท่องเที่ยว นั่นคือ ในภาพรวม สร้างการตระหนักว่าการมาท่องเที่ยวเกาะสมุยมีความคุ้มค่ากับเตรียมตัวและความพยาม หมายถึง ให้นักท่องเที่ยวรับรู้ว่าการมาท่องเที่ยวแหล่งท่องเที่ยวนี้ได้รับการบริการโดยรวมเกินกว่าความคาดหวัง อาจจะรวมไปถึง การต้อนรับอย่างเป็นมิตรของเจ้าบ้าน พนักงานที่ให้บริการมีความยิ้มแย้มแจ่มใส หรือการมีกิจกรรมทางการท่องเที่ยวที่สอดคล้องกับกลุ่มเป้าหมาย รวมทั้งผู้ประกอบการดำเนินธุรกิจอย่างเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม ไม่ทำลายทรัพยากรธรรมชาติให้เสื่อมโทรม เป็นต้น และผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะแนวทางในการวิจัยครั้งต่อไป ดังนี้ 1) ควรมีการศึกษาการวัดระดับความคิดเห็นความคุ้มค่าตราสินค้าแหล่งท่องเที่ยว ในแหล่งท่องเที่ยวต่าง ๆ โดยวัดจาก 3 มิติ คือ 1.1) ด้านคุ้มค่าเงิน (Money Value) 1.2) ด้านคุ้มค่าเวลา (Time Value) และ 1.3) ด้านความคุ้มค่าความพยายาม (Effort Value) และศึกษาเพิ่มเติมด้านความพึงพอใจที่มีต่อแหล่งท่องเที่ยว และความภักดีของนักท่องเที่ยว และ 2) ควรมีการศึกษาความสัมพันธ์ของความคุ้มค่าตราสินค้าแหล่งท่องเที่ยว (Destination Brand Value) กับภาพลักษณ์ตราสินค้าแหล่งท่องเที่ยว (Destination Brand Image และการรู้จักตราสินค้าแหล่งท่องเที่ยว (Destination Brand Awareness) โดยนำแนวทาง SEM มาใช้วิเคราะห์เส้นทางเชิงสาเหตุที่ซับซ้อนยิ่งขึ้น

เอกสารอ้างอิง

กรมการท่องเที่ยว. (2568). บทสรุปผู้บริหาร. เรียกใช้เมื่อ 10 กันยายน 2568 จาก https://shorturl.asia/VXHn1

กัลยา วานิชย์บัญชา. (2557). การวิเคราะห์สมการ โครงสร้าง (SEM) ด้วย AMOS. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพมหานคร: สามลดา.

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. (2568). สำรวจ เกาะสมุย. เรียกใช้เมื่อ 10 มิถุนายน 2568 จาก https://shorturl.asia/p7etk

ณฐอัมรัตน์ อินทบำรุง และชมภูนุช หุ่นนาค. (2564). แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนของเกาะสมุย. Journal of Administrative and Management Innovation, 9(2), 82-95.

รังสรรค์ โฉมยา และคณะ. (2564). วิธีการกำหนดขนาดตัวอย่างสำหรับการวิเคราะห์แบบจำลองสมการ โครงสร้างเชิงเส้น. วารสารการวัดผลการศึกษา มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 28(2), 27-40.

ศิวฤทธิ์ พงศกรรังศิลป์. (2562). แนวทางการพัฒนาแบรนด์แหล่งท่องเที่ยวภาคใต้อย่างยั่งยืน. ใน รายงานการวิจัย. มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์.

Boo, S. et. al. (2009). A model of customer-based brand equity and its application to multiple destinations. Tourism management, 30(2), 219-231.

Byrne, B. M. (2016). Structural equation modeling with AMOS: Basic concepts, applications, and programming. (2nd ed.). New York: Routledge.

Chen, C. F. & Tsai, D. (2007). How destination image and evaluative factors affect behavioral intentions? Tourism management, 28(4), 1115-1122.

Chu, S. & Keh, H. T. (2006). Brand value creation: Analysis of the Interbrand-Business Week brand value rankings. Marketing Letters, 17(4), 323-331.

Hair, J. F. et al. (2010). Multivariate Data Analysis. (7th ed.). New York: Pearson.

_____. (2019). Multivariate Data Analysis. (8th ed.). Hampshire: Cengage Learning.

Hope, C. (2020). Examining the reliability of RMSEA in SEM. Journal of Structural Equation Modeling, 12(3), 112-134.

Keller, K. L. (1993). Conceptualizing, measuring, and managing customer-based brand equity. Journal of marketing, 57(1), 1-22.

Kline, R. B. (2023). Principles and Practice of Structural Equation Modeling. (5th ed.). New York: The Guilford Press.

Kotler, P. & Keller, K. (2016). Marketing management. (15th ed.). London: Education, Inc.

Little, T. D. (2024). Longitudinal Structural Equation Modeling. (2nd ed.). New York: The Guilford Press.

Luo, J. et. al. (2020). Millennial Chinese consumers' perceived destination brand value. Journal of Business Research, 116, 655-665. https://doi.org/10.1016/j.jbusres.2018.06.015

Nunnally J. C. & Bernstein I. H. (1994). Psychometric theory. (3rd ed.). New York: McGraw- Hill.

Yusup, M. et. al. (2022). Brand Value and Tourists' Satisfaction in Lombok Indonesia as a Halal Tourism Destination: Shirkah. Journal of Economics and Business, 7(1), 1-16.

Zeithaml, V. A. (1988). Consumer perceptions of price, quality, and value: a means-end mode and synthesis of evidence. Journal of marketing, 52(3), 2-22.

บทความวิจัย

การพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมตามแนวคิดการสอนโดยเพื่อนร่วมกับ TED Talks เพื่อเสริมสร้างความสามารถในการพูดภาษาอังกฤษในที่สาธารณะ สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย*

THE DEVELOPMENT OF TRAINING CURRICULUM THROUGH PEER TUTORING AND TED STYLE TO ENHANCE ENGLISH PUBLIC SPEAKING SKILLS FOR UPPER SECONDARY SCHOOL STUDENTS

ปรีดาพร ทับทอง*, วิเชียร ธำรงโสตถิสกุล, มนสิช สิทธิสมบูรณ์
Preedaporn Thapthong*, Wichian Thamrongsotthisakul, Monasit Sittisomboon
คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร พิษณุโลก ประเทศไทย
Faculty of Education, Naresuan University, Phitsanulok, Thailand
*Corresponding author E-mail: preedapornt65@nu.ac.th

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมตามแนวคิดการสอนโดยเพื่อนร่วมกับ TED Talks โดยใช้กระบวนการวิจัยและพัฒนา 1) ศึกษาความต้องการในการพัฒนาความสามารถในการพูดภาษาอังกฤษในที่สาธารณะ โดยใช้แบบสอบถามนักเรียนและแบบสัมภาษณ์ครู 2) สร้างและตรวจสอบคุณภาพหลักสูตร 3) เปรียบเทียบความสามารถในการพูดฯ ของนักเรียน ก่อนกับหลังฝึกอบรม โดยมีนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย 16 คน จากโรงเรียนสุโขทัยวิทยาคม ภาคการศึกษา 1/2568 เป็นนักเรียนกลุ่มเป้าหมายที่สมัครใจเข้าร่วมการฝึกอบรม วัดความสามารถโดยใช้เกณฑ์การให้คะแนนการพูดฯ และ Orai Application และ 4) ประเมินผลหลักสูตร ผ่านการสอบถามความคิดเห็นนักเรียนกลุ่มเป้าหมาย โดยใช้แบบสอบถาม วิเคราะห์ข้อมูลผ่านการแจกแจงความถี่ วิเคราะห์เนื้อหา หาค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานและเปรียบเทียบความแตกต่างของคะแนนเฉลี่ยของนักเรียน ด้วยสถิติ T-test Dependent ผลการวิจัยพบว่า 1) นักเรียนขาดความสามารถในการพูดฯ นักเรียนต้องการฝึกฝนการพูดฯ เพื่อให้ความรู้เกี่ยวกับตนเองมากที่สุด 2) หลักสูตรฝึกอบรม มี 8 องค์ประกอบ ได้แก่ ความสำคัญ หลักการ จุดมุ่งหมาย คำอธิบายโครงสร้าง กิจกรรมการฝึกอบรม สื่อและแหล่งเรียนรู้ และการวัดและประเมินผล แนวทางการจัดกิจกรรมการฝึกอบรมประกอบด้วย กิจกรรมการชี้แนะ การมีส่วนร่วม การเสริมแรง การสอนโดยเพื่อนร่วมชั้น การเชื่อมโยงวิดีโอ TED Talks เข้ากับการเรียนภาษา และการให้ข้อมูลย้อนกลับ คุณภาพหลักสูตรและเอกสารประกอบหลักสูตรมีความเหมาะสมอยู่ในระดับมาก และมากที่สุด ตามลำดับ 3) ผลการทดลองใช้หลักสูตร พบว่า นักเรียนมีความสามารถในการพูดฯ หลังเรียนเฉลี่ยสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และ 4) นักเรียนมีความคิดเห็นอยู่ในระดับมากที่สุด โดยเห็นว่ากิจกรรมนำเข้าสู่บทเรียนสอดคล้องกับเนื้อหามากที่สุด

* Received 23 December 2025; Revised 22 January 2026; Accepted 29 January 2026

คำสำคัญ: หลักสูตรฝึกอบรม, การพูดภาษาอังกฤษในที่สาธารณะ, การสอนโดยเพื่อน, TED Talks

Abstract

This research aimed at developing a training curriculum through peer tutoring and TED style, which was conducted with the following research and development process. 1) Analyzing the needs to enhance English public speaking skills, which are gathered from upper secondary school students using questionnaires and from English-subject teachers using interview forms. 2) Constructing and verifying the curriculum. 3) Comparing the skills of the target group, which consists of 16 upper secondary school students at Sukhothai Wittayakom School in semester 1/2025, who voluntarily enrolled in the training, and evaluating their skills using scoring rubrics and Orai application. and 4) Evaluating the curriculum by collecting opinions from the target students using another questionnaires. The data were analyzed by using frequency distribution, content analysis, calculation of the mean and standard deviation, and comparison of differences in the average scores through the dependent t-test statistic. The results can be summarized as follows: 1) Students lack the skills and most want to practice informative speeches about themselves. 2) The training curriculum comprises of 8 elements including the significance of the training curriculum, principles, objectives, descriptions, structure, guidelines for training activities, learning materials and resources, and measurement and evaluation of training. The guidelines for training activities were applied by using instructional cues, participation in the activities, positive reinforcement, peer tutoring, incorporation into language learning, and assessment and giving feedback. The evaluation of the curriculum and supplementary documents revealed that they had the high and the highest level of appropriateness respectively. 3) The implementation of the curriculum revealed that the average students' skills from post-test was higher than the ones from pre-test. This indicates statistical significance at the .05 level, and 4) Students rated the activities at the highest level, with most of them indicating that the introductory activities were appropriate to the content.

Keywords: Training Curriculum, English Public Speaking, Peer Tutoring, TED Style

บทนำ

การพูดในที่สาธารณะเป็นความสามารถนักเรียนจะได้พบในการศึกษาชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย การศึกษาระดับที่สูงขึ้นไป และการประกอบอาชีพในอนาคต หมายความรวมถึงการกล่าวรายงานหน้าชั้นเรียน การเล่าเรื่องไปจนถึงการตอบคำถามต่าง ๆ ในห้องเรียน และอื่น ๆ อีกมากมาย แต่เนื่องจากภาษาอังกฤษเป็นภาษาที่มีคนพูดมากที่สุดในโลก (Berlitz, 2024) หากสามารถพูดในที่สาธารณะเป็นภาษาอังกฤษได้ นั่นหมายความว่าจะสามารถสื่อสารกับแทบทุกชนชาติได้ และการสื่อสารนั้นก็จะเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้ ความสามารถในการพูด

ภาษาอังกฤษในที่สาธารณะยังส่งผลดีต่อตัวนักเรียน ในด้านชีวิตความเป็นอยู่ส่วนตัว ส่งเสริมความสามารถในการคิดอย่างมีวิจารณญาณ ความสามารถในการปรับตัว ส่วนด้านการประกอบอาชีพในอนาคต ความสามารถในการพูดภาษาอังกฤษในที่สาธารณะจะส่งเสริมความสำเร็จในการสัมภาษณ์งานและการปฏิบัติงานจริงด้วย (Floyd, K., 2015)

การประชุมสัมมนาวิชาการในระดับนานาชาติ การพูดภาษาอังกฤษเป็นอุปสรรคอย่างยิ่งทำให้คนไทยเสียโอกาสในการแข่งขัน เผยแพร่ความรู้ ความสามารถ และผลงานการคิดค้นสู่เวทีโลก (ธัญทิพ บุญเยี่ยม, 2562) แม้ว่าความสามารถในการนำเสนองานนี้จะมีความสำคัญมาก แต่กลับเป็นสิ่งที่นักเรียนที่ไม่ได้พูดภาษาอังกฤษเป็นภาษาแม่ (Non-native Speakers) ขาดความคุ้นชินไป นำไปสู่ความเป็นไปได้ในการฝึกฝนให้เชี่ยวชาญที่มีน้อยมาก (พีรียา ทักษานันท์, 2567) เป็นเพราะภาษาอังกฤษในประเทศไทยถูกบรรจุให้เป็นภาษาต่างประเทศ การที่นักเรียนไม่ได้ใช้ภาษาในชีวิตประจำวัน ทำให้ไม่สามารถสื่อสารเป็นภาษาอังกฤษได้ดีเท่าที่ควร นอกจากนั้น นักเรียนยังขาดโอกาสในการฝึกฝนนอกชั้นเรียนอย่างเพียงพอ (Savasci, M., 2013) อีกหนึ่งในสาเหตุสำคัญ ได้มีการสะท้อนว่านักเรียนไทยแม้เรียนภาษาอังกฤษมานาน แต่ยังไม่สามารถพูดได้อย่างมั่นใจและถูกต้อง เพราะขาดสื่อที่ใช้เป็นตัวอย่างในการพัฒนาความสามารถอย่างเหมาะสม และขาดโอกาสที่มีคุณภาพในการฝึกฝน (Samaranayake, S. W., 2023) รวมถึงการขาดการฝึกฝนกับเพื่อน การขาดการสนับสนุนจากเพื่อนในวัยเดียวกัน ก็เป็นข้อจำกัดที่ทำให้การพูดภาษาอังกฤษในที่สาธารณะยังทำได้ไม่ดีเท่าที่ควร สอดคล้องกับผลการศึกษาของ Chantaraphat, Y. ที่แสดงให้เห็นว่าการขาดการฝึกฝนกับเพื่อนวัยเดียวกัน เป็นข้อจำกัดสำคัญ ที่ทำให้พูดได้ไม่ดี (Chantaraphat, Y., 2023)

ด้วยเทคโนโลยีก้าวหน้าอย่างรวดเร็ว มีสื่อจำนวนมากบนโลกดิจิทัลที่สามารถนำมาใช้เป็นสื่อในการสอนการพูดในที่สาธารณะได้ ดังจะเห็นได้ชัดจากเวทีการพูดชื่อดังของโลกอย่าง TED Talks ซึ่งวิดีโอ TED Talks สามารถใช้เป็นตัวกลางช่วยให้นักเรียนเรียนรู้การพูดภาษาอังกฤษในที่สาธารณะได้อย่างมีความสุข (Farid, M., 2019) และทำให้นักเรียนเรียนรู้ได้จากการทั้งฟัง ดู และพูดตาม เกิดเป็นผลเชิงบวกว่าสามารถพัฒนาความสามารถในการพูดภาษาอังกฤษในที่สาธารณะได้จริง (Lhamo, T. & Chalermnirundorn, N., 2021); (Utami, C. P. & Noviana, L., 2021); (Aini, N. et al., 2023) ทั้งยังมีความช่วยเหลือในการพัฒนาความสามารถในการพูดภาษาอังกฤษในที่สาธารณะมากขึ้นกว่ายุคสมัยที่ผ่านมา จากทั้งเพื่อนนักเรียนด้วยกัน (Peers) และครูผู้สอน (Instructors) ในหลากหลายวิธี ซึ่งการศึกษาในครั้งนี้ ผู้วิจัยจัดกิจกรรมฝึกอบรมโดยเน้นการมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคม และการให้ความคิดเห็นย้อนกลับบนพื้นฐานของการใช้การสอนโดยเพื่อน (Peer Tutoring) ให้นักเรียนที่มีความสามารถสูงกว่าสอนนักเรียนที่มีความสามารถต่ำกว่า ตามแนวคิดของ Conrad, E. E. ที่เน้นว่าการสอนโดยเพื่อนมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้ผู้เรียนทุกคนมีส่วนร่วมในการเรียนรู้ เกิดการแลกเปลี่ยนความรู้ และช่วยเหลือกัน (Conrad, E. E., 1974)

หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ก็มิได้ให้ความสำคัญในด้านนี้ ทำให้ขาดแนวทางการจัดการเรียนการสอน อีกทั้งการพูดภาษาอังกฤษในที่สาธารณะเป็นความชอบ เป็นความสามารถส่วนบุคคล แต่ในโรงเรียนกลับไม่จัดให้มีการเรียนการสอนการพูดภาษาอังกฤษในที่สาธารณะอย่างจริงจัง ดังนั้น ผู้วิจัยเห็นความจำเป็นในการพัฒนาหลักสูตรและเสริมสร้างความสามารถในการพูดภาษาอังกฤษในที่สาธารณะ จึงได้ใช้การฝึกอบรม (Training) เป็นกระบวนการใช้เทคนิควิธีที่จะเพิ่มพูนสมรรถภาพการทำงานของนักเรียน ในด้านความรู้ ทักษะ เจตคติ และนิสัยในการปฏิบัติงานให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น บรรลุสู่เป้าหมาย โดยเน้นการนำไปใช้ในทันทีทันใดให้เกิดผลสำเร็จตามที่วางไว้

(ณัติเทพ พิทักษานุรัตน์, 2542); (นงลักษณ์ สินสืบผล, 2542) ตามหลักสูตรฝึกอบรมที่ได้พัฒนาขึ้น เพื่อให้นักเรียนมีโอกาสได้ใช้ภาษาอังกฤษในชีวิตจริง สามารถใช้ภาษาอังกฤษได้อย่างเชี่ยวชาญ มีความมั่นใจ และมีทัศนคติที่ดีต่อการพูดภาษาอังกฤษในที่สาธารณะ ในสถานการณ์ทั้งในและนอกห้องเรียน เพื่อเป็นประโยชน์ต่อผู้เรียนในการนำไปใช้ในชีวิตประจำวันและในการประกอบอาชีพในอนาคตต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาความต้องการในการพัฒนาความสามารถในการพูดภาษาอังกฤษในที่สาธารณะ ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายและครูผู้สอน

2. เพื่อสร้างและตรวจสอบคุณภาพของหลักสูตรฝึกอบรมตามแนวคิดการสอนโดยเพื่อนร่วมกับ TED Talks เพื่อเสริมสร้างความสามารถในการพูดภาษาอังกฤษในที่สาธารณะ สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย

3. เพื่อเปรียบเทียบความสามารถในการพูดภาษาอังกฤษในที่สาธารณะ ก่อนฝึกอบรมกับหลังฝึกอบรมของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย

4. เพื่อประเมินผลหลักสูตรฝึกอบรมตามแนวคิดการสอนโดยเพื่อนร่วมกับ TED Talks เพื่อเสริมสร้างความสามารถในการพูดภาษาอังกฤษในที่สาธารณะ สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ดำเนินการโดยใช้กระบวนการวิจัยและพัฒนา (Research and Development หรือ R&D) มีการดำเนินการ 4 ขั้นตอน คือ

ขั้นตอนที่ 1 ศึกษาความต้องการในการพัฒนาความสามารถในการพูดภาษาอังกฤษในที่สาธารณะ ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายและครูผู้สอน

1. แหล่งข้อมูล: ได้แก่ 1) นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย โรงเรียนสุโขทัยวิทยาคม ภาคการศึกษา 2/2567 จำนวน 370 คน โดยการสุ่มแบบแบ่งชั้น (Stratified Random Sampling) และ 2) ครูผู้สอนกลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาต่างประเทศ รายวิชาภาษาอังกฤษ จำนวน 4 ท่าน โดยเป็นครูที่มีประสบการณ์ในการสอนและการใช้ทักษะการพูดภาษาอังกฤษในที่สาธารณะมาไม่น้อยกว่า 2 ปี และเป็นครูที่เคยฝึกอบรมนักเรียนจนได้รับรางวัลในการแข่งขันพูดภาษาอังกฤษในที่สาธารณะ

2. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล: ได้แก่ 1) แบบสอบถามนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย และ 2) แบบสัมภาษณ์ครูผู้สอน

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล: ดำเนินการโดย 1) สร้างแบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์เสนอต่ออาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ 2) นำร่างแบบสัมภาษณ์และแบบสอบถามมาแก้ไขและปรับปรุง 3) นำแบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์เสนอต่อผู้เชี่ยวชาญ 3 ท่าน เพื่อพิจารณาตรวจสอบความสอดคล้อง (IOC) ของแบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์ ผลการพิจารณาคุณภาพ พบว่า มีค่า IOC อยู่ระหว่าง 0.60 - 1.00 ทุกข้อคำถาม แสดงว่าแบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์มีความเหมาะสมและสามารถนำไปใช้ได้ และ 4) จัดพิมพ์แบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์ฉบับสมบูรณ์เพื่อนำไปใช้เก็บข้อมูลที่จำเป็น เพื่อจัดทำหลักสูตรต่อไป

4. การวิเคราะห์ข้อมูล: ความต้องการในการพัฒนาความสามารถในการพูดภาษาอังกฤษในที่สาธารณะของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย และครูผู้สอน วิเคราะห์ได้โดยการนำข้อมูลมาแจกแจงความถี่ ส่วนข้อเสนอแนะอื่น ๆ วิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์เนื้อหาแล้วเขียนสรุปเชิงบรรยายความ

ขั้นตอนที่ 2 สร้างและตรวจสอบคุณภาพของหลักสูตรฝึกอบรม

1. แหล่งข้อมูล: ได้แก่ 1) ผู้เชี่ยวชาญในการตรวจสอบโครงร่างหลักสูตรและเอกสารประกอบหลักสูตร จำนวน 3 ท่าน ประกอบด้วย ผู้เชี่ยวชาญด้านหลักสูตรและการสอน จำนวน 2 ท่าน และผู้เชี่ยวชาญด้านการพูดภาษาอังกฤษในที่สาธารณะ จำนวน 1 ท่าน และ 2) นักเรียนสำหรับการศึกษานำร่อง ได้แก่ นักเรียนโรงเรียนสุโขทัยวิทยาคม ชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย ภาคการศึกษา 2/2567 จำนวน 15 คน ที่เข้าร่วมการทดลองใช้บางส่วนของหลักสูตร ซึ่งเป็นนักเรียนที่ไม่ใช่กลุ่มเป้าหมาย

2. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล: ได้แก่ หลักสูตรฝึกอบรม เอกสารประกอบหลักสูตรฝึกอบรม และแบบประเมินความเหมาะสมของหลักสูตรฝึกอบรม และเอกสารประกอบหลักสูตรฝึกอบรม

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล: ผู้วิจัยนำผลการศึกษาความต้องการในการพัฒนาความสามารถในการพูดภาษาอังกฤษในที่สาธารณะในขั้นตอนที่ 1 มาพัฒนาหลักสูตร มี 8 องค์ประกอบ โดยประยุกต์ใช้แนวคิดการพัฒนาหลักสูตรและหลักสูตรฝึกอบรมของ วิชัย วงษ์ใหญ่, วิบูลย์ บุญยธโรกุล มาเป็นแนวทางในการพัฒนาหลักสูตร ประกอบด้วย 4 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การยกร่างหลักสูตรฝึกอบรมและเอกสารประกอบหลักสูตรฝึกอบรม

ขั้นตอนที่ 2 การตรวจสอบคุณภาพของหลักสูตรฝึกอบรมและเอกสารประกอบหลักสูตรฝึกอบรมโดยผู้เชี่ยวชาญ

ขั้นตอนที่ 3 การศึกษานำร่อง เพื่อศึกษาผลการใช้หลักสูตรว่าบรรลุตามจุดมุ่งหมายหรือไม่

ขั้นตอนที่ 4 การปรับแก้หลักสูตรก่อนนำไปทดลองใช้ (วิชัย วงษ์ใหญ่, 2554); (วิบูลย์ บุญยธโรกุล, 2545)

การพัฒนาหลักสูตรขั้นตอนที่ 1 ผู้วิจัยนำข้อมูลเกี่ยวกับความต้องการในการฝึกอบรมการพูดภาษาอังกฤษในที่สาธารณะมายกร่างหลักสูตร และเอกสารประกอบหลักสูตร โดยขั้นตอนที่ 2 การตรวจสอบคุณภาพของหลักสูตรฝึกอบรมและเอกสารประกอบหลักสูตรฝึกอบรม โดยผู้เชี่ยวชาญ แบ่งเป็น 2 ช่วง คือ 1) การประเมินโครงร่างหลักสูตรและเอกสารประกอบหลักสูตร โดยผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 3 ท่าน ตรวจสอบความเหมาะสม ผลการพิจารณาคุณภาพ พบว่า หลักสูตรและเอกสารประกอบหลักสูตรมีความเหมาะสมอยู่ในระดับมาก (ค่าเฉลี่ย 4.37, S.D. = 0.69) และมากที่สุด (ค่าเฉลี่ย 4.61, S.D. = 0.44) ตามลำดับ แสดงว่า หลักสูตรและเอกสารประกอบหลักสูตรมีความเหมาะสม จากนั้นปรับปรุงแก้ไขหลักสูตร และ 2) นำหลักสูตรไปนำร่องเพื่อศึกษาว่าหลักสูตรมีความเหมาะสม สามารถนำไปปฏิบัติจริงได้หรือไม่ กับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย ซึ่งไม่ใช่นักเรียนผู้เข้าร่วมการทดลองใช้หลักสูตร เป็นเวลา 6 ชั่วโมง เพื่อหาค่าความเชื่อมั่นของแบบวัดความสามารถในการพูดภาษาอังกฤษในที่สาธารณะและเกณฑ์การให้คะแนน (Scoring Rubrics) ใช้การตรวจสอบโดยผู้ประเมิน 1 ท่าน และผู้วิจัย นำคะแนนระหว่างผู้ประเมินและผู้วิจัยมาหาดัชนีความสอดคล้องระหว่างผู้ประเมิน (Rater Agreement Index หรือ RAI) โดยวิธีการของ Judith, A. et al. ได้ค่าความเชื่อมั่นระหว่างผู้ประเมินเท่ากับ 0.94 ซึ่งถือว่ามีความสอดคล้องดีมาก (Judith, A. et al., 1996) เป็นขั้นตอนที่ 3 ของการพัฒนาหลักสูตร แล้วดำเนินการขั้นตอนที่ 4 ปรับแก้หลักสูตรก่อนนำไปทดลองใช้

4. การวิเคราะห์ข้อมูล: การวิเคราะห์ความเหมาะสมของหลักสูตรฝึกอบรมและเอกสารประกอบหลักสูตรฝึกอบรม นำแบบประเมินที่ผ่านการลงความเห็นจากผู้เชี่ยวชาญมาทำการวิเคราะห์ โดยนำคะแนนมาหาค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน แล้วนำไปเทียบกับเกณฑ์ ส่วนข้อมูลการศึกษานำร่องหลักสูตร ผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis)

ขั้นตอนที่ 3 ทดลองใช้หลักสูตรฝึกอบรม เพื่อเปรียบเทียบความสามารถในการพูดภาษาอังกฤษในที่สาธารณะก่อนฝึกอบรมกับหลังฝึกอบรมของนักเรียน

1. แหล่งข้อมูล: ได้แก่ ผู้เข้าร่วมการทดลองใช้หลักสูตรฝึกอบรม คือ นักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย โรงเรียนสุโขทัยวิทยาคม ภาคการศึกษา 1/2568 ที่สมัครใจเข้าร่วมในกิจกรรมฝึกอบรม จำนวน 16 คน

2. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล: ได้แก่ 1) หลักสูตรฝึกอบรมที่ได้พัฒนาแล้วในขั้นตอนที่ 2 และ 2) แบบวัดความสามารถในการพูดภาษาอังกฤษในที่สาธารณะ ได้แก่ เกณฑ์การให้คะแนน (Scoring Rubrics) และแอปพลิเคชัน Orai

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล: ดำเนินการโดย 1) ผู้วิจัยนำหลักสูตรไปทดลองใช้กับนักเรียนผู้เข้าร่วมการทดลองใช้หลักสูตรโดยสมัครใจ โดยออกแบบการทดลองโดยใช้แบบแผนการวิจัยแบบกลุ่มเดียวทดสอบก่อน และหลัง (One-group Pretest-posttest Design) 2) ก่อนการฝึกอบรม ผู้วิจัยสังเกตพฤติกรรมการพูดในที่สาธารณะก่อนเรียนในหัวข้อ “Let me tell you about myself” ของนักเรียน แล้วประเมินตามประเด็นที่กำหนดโดยใช้เกณฑ์การให้คะแนนและแอปพลิเคชัน Orai 3) จัดกิจกรรมตามแผนการจัดกิจกรรมการฝึกอบรมที่ได้สร้างขึ้น กิจกรรมที่ 1 กิจกรรมการชี้แนะ กิจกรรมที่ 2 กิจกรรมการมีส่วนร่วม กิจกรรมที่ 3 กิจกรรมการเสริมแรง กิจกรรมที่ 4 กิจกรรมการสอนโดยเพื่อนร่วมชั้น กิจกรรมที่ 5 กิจกรรมการเชื่อมโยงวิดีโอ TED Talks เข้ากับการเรียนภาษา และกิจกรรมที่ 6 กิจกรรมการใช้ประโยชน์จากความคิดเห็นย้อนกลับ ใช้เวลาทดลอง 20 ชั่วโมง 4) ระหว่างการฝึกอบรม ผู้วิจัยสังเกตพฤติกรรมการปฏิบัติงานและมีส่วนร่วมในกลุ่ม การปฏิบัติตามบทบาทหน้าที่ที่ได้รับ (Tutors/Tutees) การศึกษาองค์ความรู้ทางภาษาจากวิดีโอ TED Talks ประกอบกับการชี้แนะของครูผู้สอนและนักเรียนผู้สอนเพื่อนในกลุ่ม การให้ความคิดเห็นย้อนกลับในกลุ่มเพื่อน โดยเฉพาะการพูดในที่สาธารณะก่อนเรียนในหัวข้อต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวันของนักเรียน คะแนนในส่วนนี้จะถูกนำมาใช้ในการจัดแบ่งกลุ่มในแต่ละเรื่อง และเพื่อให้นักเรียนมีความกระตือรือร้นต่อการเรียน คือ เก็บคะแนนระหว่างเรียนเพื่อติดตามพัฒนาการของนักเรียน หลีกเลี่ยงการทำกิจกรรมแต่ไม่เก็บคะแนน และ 5) หลังการฝึกอบรม ผู้วิจัยสังเกตพฤติกรรมการพูดในที่สาธารณะก่อนเรียนในหัวข้อที่กำหนด โดยใช้เกณฑ์การให้คะแนนและแอปพลิเคชัน Orai แล้วเปรียบเทียบกับคะแนนการพูดก่อนเรียน

4. การวิเคราะห์ข้อมูล: ในการวัดความสามารถในการพูดภาษาอังกฤษในที่สาธารณะ เนื่องจากคะแนนเฉลี่ยมีการแจงแจงแบบโค้งปกติ จึงมีการวิเคราะห์ข้อมูล คือ เปรียบเทียบความแตกต่างของคะแนนเฉลี่ยของความสามารถในการพูดภาษาอังกฤษในที่สาธารณะ ด้วยสถิติ T-test Dependent

ขั้นตอนที่ 4 ประเมินผลหลักสูตรฝึกอบรม

1. แหล่งข้อมูล: ได้แก่ นักเรียนโรงเรียนสุโขทัยวิทยาคม ระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย ภาคการศึกษา 1/2568 จำนวน 16 คน ซึ่งเป็นนักเรียนผู้เข้าร่วมการทดลองใช้หลักสูตรฝึกอบรม

2. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล: ได้แก่ แบบสอบถามความคิดเห็นของนักเรียนที่มีต่อการเรียนโดยใช้หลักสูตรฝึกอบรม

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล: 1) ผู้วิจัยสร้างแบบสอบถามความคิดเห็นเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) 5 ระดับ 2) นำแบบสอบถามความคิดเห็นที่สร้างขึ้นเสนอต่ออาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ เพื่อพิจารณาตรวจสอบความเหมาะสมถูกต้อง 3) นำแบบสอบถามความคิดเห็นมาปรับปรุงแล้วนำเสนอผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 3 ท่าน ตรวจสอบดัชนีความสอดคล้อง (IOC) ผลการพิจารณาคุณภาพ พบว่า แบบสอบถามความคิดเห็นมีค่า IOC อยู่ระหว่าง 0.60 - 1.00 ทุกข้อคำถาม แสดงว่าแบบสอบถามความคิดเห็นมีความเหมาะสมและสามารถนำไปใช้ได้ 4) ปรับปรุงแก้ไขแบบสอบถามความคิดเห็นตามคำแนะนำของผู้เชี่ยวชาญ และ 5) จัดพิมพ์แบบสอบถามความคิดเห็นที่ผ่านการตรวจคุณภาพแล้ว เพื่อนำไปใช้เป็นเครื่องมือในการเก็บข้อมูลจริงต่อไป

4. การวิเคราะห์ข้อมูล: นำคะแนนที่ได้จากการตอบแบบสอบถามความคิดเห็นของนักเรียนทุกคน มาหาค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.)

การวิเคราะห์ทั้งหมดดำเนินการโดยใช้โปรแกรม Microsoft Excel เวอร์ชั่น 2021 และ IBM SPSS Statistics เวอร์ชั่น 26

ผลการวิจัย

ผลการศึกษาวิจัยแบ่งออกเป็น 4 ขั้นตอน ดังนี้

1. ผลการศึกษาความต้องการในการพัฒนาความสามารถในการพูดภาษาอังกฤษในที่สาธารณะ พบว่า นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายยังขาดความรู้ความเข้าใจ และความสามารถในการพูดภาษาอังกฤษในที่สาธารณะ ผลการสำรวจความต้องการในการฝึกอบรม พบว่า นักเรียนต้องการฝึกอบรมการพูดภาษาอังกฤษในที่สาธารณะเพื่อให้ความรู้ ในหัวข้อเกี่ยวกับตนเอง สิ่งแวดล้อม และวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มากที่สุดตามลำดับ และจากการสัมภาษณ์ครูผู้สอน 4 ท่าน ทำให้ได้ข้อมูลที่จำเป็นในการการพัฒนาหลักสูตร ดังต่อไปนี้

1.1 ประเภทของการพูดภาษาอังกฤษในที่สาธารณะที่นักเรียนควรฝึกฝน เรียงตามลำดับมากไปน้อย ได้แก่ การพูดเพื่อให้ความรู้ (Informative Speech) การพูดเพื่อแก้ปัญหา (Problem-solving Group Presentation) การพูดเพื่อโน้มน้าวจูงใจ (Persuasive Speech) และการพูดในโอกาสพิเศษ (Special Occasion Speech)

1.2 หัวข้อของการพูดภาษาอังกฤษในที่สาธารณะที่นักเรียนควรฝึกฝน เรียงตามลำดับจากมากที่สุด ได้แก่ ตนเอง การศึกษาและอาชีพ สิ่งแวดล้อม และวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี

1.3 ระยะเวลาที่เหมาะสมในการให้นักเรียนพูดเพื่อประเมินความสามารถในการพูดภาษาอังกฤษในที่สาธารณะ ได้แก่ การประเมินก่อนการฝึกอบรม คือ 1 - 4 นาที การประเมินระหว่างการฝึกอบรม คือ 3 - 6 นาที และการประเมินหลังการฝึกอบรม คือ 5 - 6 นาที

1.4 ความต้องการในการพัฒนาความสามารถในการพูดภาษาอังกฤษในที่สาธารณะของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย คือ ก่อนการพูด ควรมีการคัดเลือกนักเรียนและการเตรียมการพูดที่เหมาะสม ระหว่างการพูด ควรมีการฝึกฝนการพูดอย่างสม่ำเสมอ และหลังการพูด ควรมีการวัดและประเมินผลการพูดภาษาอังกฤษในที่สาธารณะนั้น ๆ

1.5 เนื้อหาที่ควรใช้ในการจัดการฝึกอบรม คือ เนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับตัวนักเรียนจริงในสถานการณ์จริง

1.6 การจัดการฝึกอบรมเพื่อให้นักเรียนเกิดความสามารถในการพูดภาษาอังกฤษในที่สาธารณะ ควรเริ่มด้วยการทำงานเป็นกลุ่มก่อน แล้วลดขนาดกลุ่มลงให้เป็นกิจกรรมคู่ จนเป็นกิจกรรมเดี่ยวในท้ายที่สุด เริ่มด้วยเนื้อหาที่ไม่ซับซ้อน และควรฝึกการพูดหลายรูปแบบ

1.7 การออกแบบการใช้สื่อการสอนในการฝึกอบรม ควรใช้สื่อที่สามารถกระตุ้นการเรียนรู้และสร้างประสบการณ์จริง เช่น การใช้วิดีโอ TED Talks ใช้เรื่องราวที่นักเรียนสนใจหรือกำลังเป็นที่นิยม แอปพลิเคชันซอฟต์แวร์ สื่อนำเสนอรูปแบบ Power Point

1.8 แนวทางการวัดและประเมินผล คือ การส่งงานออนไลน์ การวัดและประเมินผลด้วยเกณฑ์การให้คะแนน (Scoring Rubrics) การวัดและประเมินผลโดยครูและเพื่อน

1.9 ข้อเสนอแนะอื่น ๆ คือ ครูไม่ควรบังคับนักเรียนจนเกินไป ครูต้องหาวิธีให้นักเรียน ลด ละ เลิก การพูดแบบท่องจำ และต้องวัดและประเมินผลนักเรียนอย่างต่อเนื่อง

2. ผลการสร้างและตรวจสอบคุณภาพของหลักสูตรฝึกอบรม พบว่า

2.1 ผลการสร้างหลักสูตรฝึกอบรม พบว่า 1) หลักสูตร มี 8 องค์ประกอบ ได้แก่ ความสำคัญ หลักการ จุดมุ่งหมาย คำอธิบาย โครงสร้าง กิจกรรมการฝึกอบรม สื่อและแหล่งเรียนรู้ และการวัดและประเมินผล และ 2) เอกสารประกอบหลักสูตรฝึกอบรม มี 3 องค์ประกอบ ได้แก่ แนวทางการนำหลักสูตรสู่การปฏิบัติ แผนการจัดกิจกรรมการฝึกอบรม และแนวทางการวัดและประเมินผล

2.2 ผลการประเมินความเหมาะสมของหลักสูตรฝึกอบรม มีรายละเอียด ดังนี้

ตารางที่ 1 แสดงผลการประเมินความเหมาะสมของหลักสูตรฝึกอบรม

ข้อที่	คุณลักษณะองค์ประกอบของหลักสูตร	ค่าเฉลี่ย	S.D.	ระดับความเหมาะสม
1	ความสำคัญของหลักสูตร	4.33	0.58	มาก
2	หลักการ	4.33	0.58	มาก
3	จุดมุ่งหมาย	4.83	0.29	มากที่สุด
4	โครงสร้าง	4.33	0.74	มาก
5	แนวทางการจัดกิจกรรมการฝึกอบรม	4.13	0.92	มาก
6	แนวทางการใช้สื่อและแหล่งเรียนรู้	4.83	0.29	มากที่สุด
7	การวัดและประเมินผลการเรียนรู้	4.22	0.86	มาก
	เฉลี่ยรวม	**4.37**	**0.69**	**มาก**

จากตารางที่ 1 พบว่า หลักสูตรฝึกอบรมมีความเหมาะสมอยู่ในระดับมาก (ค่าเฉลี่ย = 4.37, S.D. = 0.69)

2.3 ผลการประเมินความเหมาะสมของเอกสารประกอบหลักสูตรฝึกอบรม มีรายละเอียด ดังนี้

ตารางที่ 2 แสดงผลการประเมินความเหมาะสมของเอกสารประกอบหลักสูตรฝึกอบรม

ข้อที่	คุณลักษณะองค์ประกอบของเอกสารประกอบหลักสูตร	ค่าเฉลี่ย	S.D.	ระดับความเหมาะสม
1	แนวทางการนำหลักสูตรสู่การปฏิบัติ	4.48	0.58	มาก
2	แผนการจัดกิจกรรมการฝึกอบรม	4.67	0.39	มากที่สุด
3	แนวทางการวัดและประเมินผล	4.33	0.58	มาก
	เฉลี่ยรวม	**4.61**	**0.44**	**มากที่สุด**

จากตารางที่ 2 พบว่า เอกสารประกอบหลักสูตรฝึกอบรมมีความเหมาะสมอยู่ในระดับมากที่สุด (ค่าเฉลี่ย = 4.61, S.D. = 0.44)

2.4 ผลการศึกษานำร่อง (Pilot Study) เพื่อศึกษาว่า หลักสูตรฝึกอบรมมีความเหมาะสม สามารถนำไปใช้ในการจัดกิจกรรมการฝึกอบรมได้ พบว่า หลักสูตรมีความเหมาะสม สามารถนำไปใช้ได้จริง

3. ผลการเปรียบเทียบความสามารถในการพูดภาษาอังกฤษในที่สาธารณะ ก่อนฝึกอบรมกับหลังฝึกอบรม สรุปได้ดังตารางที่ 3

ตารางที่ 3 แสดงผลการประเมินความสามารถในการพูดภาษาอังกฤษในที่สาธารณะ ก่อนและหลังฝึกอบรมโดยหลักสูตรฝึกอบรม

การทดสอบ	N	คะแนนเต็ม	ค่าเฉลี่ย	S.D.	df	t	P (Sig.)
ก่อนฝึกอบรม	16	100	67.90	4.96	15	15.28	.000
หลังฝึกอบรม			80.56	5.26			

จากตารางที่ 3 พบว่า นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายที่เข้าร่วมการฝึกอบรมตามหลักสูตรฝึกอบรมตามแนวคิดการสอนโดยเพื่อนร่วมกับ TED Talks เพื่อเสริมสร้างความสามารถในการพูดภาษาอังกฤษในที่สาธารณะ ทั้ง 16 คน มีความสามารถในการพูดภาษาอังกฤษในที่สาธารณะ หลังฝึกอบรม สูงกว่าก่อนฝึกอบรม อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 มีคะแนนความสามารถในการพูดภาษาอังกฤษในที่สาธารณะเฉลี่ยหลังฝึกอบรมเท่ากับ 80.56 คะแนน ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน 5.26 และมีคะแนนเฉลี่ยก่อนฝึกอบรมเท่ากับ 67.90 คะแนน ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน 4.96

4. ผลการประเมินผลหลักสูตรฝึกอบรม พบว่า ผลการประเมินความคิดเห็นที่มีต่อการฝึกอบรม ตามหลักสูตรฝึกอบรมตามแนวคิดการสอนโดยเพื่อนร่วมกับ TED Talks เพื่อเสริมสร้างความสามารถในการพูดภาษาอังกฤษในที่สาธารณะ สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า นักเรียนมีความคิดเห็นต่อกิจกรรมนำเข้าสู่บทเรียนสอดคล้องกับเนื้อหา เป็นด้านที่สูงที่สุด (ค่าเฉลี่ย = 4.94, S.D. = 0.25) ด้านที่สูงรองลงมา คือ รายการประเมิน กิจกรรมฝึกอบรมโดยให้นักเรียนช่วยเหลือเพื่อนในกลุ่ม มีส่วนในการเพิ่มความเข้าใจของนักเรียนเกี่ยวกับการพูดภาษาอังกฤษในที่สาธารณะ และรายการประเมิน E-book เอกสาร และเนื้อหาความรู้มีความทันสมัย สามารถนำไปใช้ได้ อยู่ในระดับมากที่สุด (ค่าเฉลี่ย = 4.81, S.D. = 0.40) และในภาพรวม นักเรียนมีความคิดเห็นอยู่ในระดับมากที่สุด (ค่าเฉลี่ย = 4.76, S.D. = 0.44)

อภิปรายผล

จากการศึกษาผลการวิจัยและพัฒนาหลักสูตรครั้งนี้ มีประเด็นที่น่าสนใจนำมาอภิปรายผล คือ

1. จากผลการศึกษาความต้องการ พบว่า นักเรียนต้องการฝึกฝนการพูดภาษาอังกฤษในที่สาธารณะเพื่อให้ความรู้ในหัวข้อเกี่ยวกับตนเองมากที่สุด ทั้งนี้ เนื่องจากการพูดในที่สาธารณะและการสื่อสารอย่างมีประสิทธิภาพมีความสำคัญและกำลังเป็นความสามารถที่ตำแหน่งงานส่วนใหญ่ต้องการ (Gray, K., 2024) และเนื่องมาจากบริบททางสังคมที่นักเรียนไทยแม้เรียนภาษาอังกฤษมานาน แต่ยังไม่สามารถพูดได้อย่างมั่นใจและถูกต้อง เพราะขาดสื่อที่ใช้เป็นตัวอย่างในการพัฒนาความสามารถอย่างเหมาะสม และขาดโอกาสที่มีคุณภาพในการฝึกฝน (Samaranayake, S. W., 2023) รวมถึงการขาดการฝึกฝนกับเพื่อน การขาดการสนับสนุนจากเพื่อนในวัยเดียวกัน ก็เป็นข้อจำกัดที่ทำให้การพูดภาษาอังกฤษ

ในที่สาธารณะยังทำได้ไม่ดีเท่าที่ควร สอดคล้องกับผลการศึกษาของ Chantaraphat, Y. ที่แสดงให้เห็นว่า การขาดการฝึกฝนกับเพื่อนวัยเดียวกัน เป็นข้อจำกัดสำคัญ ที่ทำให้พูดได้ไม่ดี (Chantaraphat, Y., 2023) นอกจากนั้น ครูระบุว่าควรเริ่มเรียนด้วยเนื้อหาที่ไม่ซับซ้อน เพื่อสร้างแรงจูงในในตัวนักเรียน ลดละเลิกการฝึกฝนแบบท่องจำ และให้ข้อมูลย้อนกลับ ให้กำลังใจ จะทำให้นักเรียนเกิดความมั่นใจ ภูมิใจที่ตนพูดได้อย่างเป็นธรรมชาติ สื่อควรเป็นสื่อที่กระตุ้นการเรียนรู้และสร้างประสบการณ์จริง เช่น วิดีโอ แอปพลิเคชัน การวัดและประเมินผลอาจส่งชิ้นงานเป็นวิดีโอ โดยใช้เกณฑ์การให้คะแนน (Scoring Rubrics) เป็นหลัก และมีการวัดและประเมินผลที่หลากหลาย สอดคล้องกับ Tran, N. K. C. & Nguyen, T. T. H. ที่ได้ให้แนวทางในการวัดและประเมินผลว่าการวัดและประเมินความสามารถในการพูดภาษาอังกฤษในที่สาธารณะ ควรประเมินหลายรูปแบบ เช่น การทดสอบก่อน - หลังเรียน การสังเกต การนำเสนอ การสอบถาม การสัมภาษณ์ หรือการสะท้อนตนเอง (Tran, N. K. C. & Nguyen, T. T. H., 2024) การสัมภาษณ์ทำให้ได้ข้อมูลที่จำเป็น เพื่อเป็นข้อมูลสำหรับการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมต่อไป

2. จากผลตรวจสอบคุณภาพของหลักสูตรฝึกอบรม พบว่า หลักสูตรมีความเหมาะสมอยู่ในระดับมากที่สุด ทั้งนี้ จากการประเมินคุณภาพของหลักสูตรทั้ง 7 คุณลักษณะองค์ประกอบของหลักสูตร พบว่า องค์ประกอบจุดมุ่งหมาย (ค่าเฉลี่ย = 4.76, S.D. = 0.44) และองค์ประกอบแนวทางการใช้สื่อและแหล่งเรียนรู้ (ค่าเฉลี่ย = 4.76, S.D. = 0.44) มีคะแนนความเหมาะสมมากที่สุด ทั้งนี้ เนื่องจากจุดมุ่งหมายของหลักสูตรมีความชัดเจน นำไปสู่การประเมินได้ และระบุถึงคุณลักษณะด้านความรู้ ทักษะ และคุณลักษณะที่พึงประสงค์อย่างครบถ้วน สอดคล้องกับแนวคิดของ วิชัย วงษ์ใหญ่ ที่ได้อธิบายเกี่ยวกับคุณลักษณะของหลักสูตรที่ดี สรุปได้ว่า หลักสูตรที่ดีนั้นต้องมีจุดมุ่งหมายชัดเจน กำหนดเป้าหมายที่ชัดเจนและสามารถวัดผลได้ มีความสอดคล้องกับสังคม เศรษฐกิจ มีองค์ประกอบครบถ้วน และสามารถใช้ในการพัฒนานักเรียนอย่างรอบด้าน ตามจุดมุ่งหมายที่กำหนด (วิชัย วงษ์ใหญ่, 2554) ในส่วนของแนวทางการใช้สื่อและแหล่งเรียนรู้ มีรายละเอียดของสื่อที่ชัดเจน สื่อและแหล่งเรียนรู้นั้นสามารถเสริมสร้างความสามารถในการพูดภาษาอังกฤษในที่สาธารณะ ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายได้จริง สอดคล้องกับแนวคิดของ วิบูลย์ บุญยธโรกุล ที่ได้กล่าวโดยสรุปว่า หลักสูตรที่มีคุณภาพต้องกำหนดแนวทางการเลือกและใช้สื่อการสอนอย่างเหมาะสม เพื่อให้ผู้เรียนเข้าใจเนื้อหาได้ง่ายขึ้น มีแหล่งเรียนรู้ที่ชัดเจน เช่น ห้องสมุด สื่ออิเล็กทรอนิกส์ หรือแหล่งเรียนรู้นอกสถานศึกษา เพื่อให้ผู้เรียนสามารถเข้าถึงได้จริง รวมถึงต้องมีการบูรณาการสื่อและแหล่งเรียนรู้ เพื่อให้ผู้เรียนสามารถใช้สื่อและแหล่งเรียนรู้เพื่อพัฒนาความรู้ ทักษะ และเจตคติได้ตามเป้าหมาย (วิบูลย์ บุญยธโรกุล, 2545)

3. จากผลการทดลองใช้หลักสูตร พบว่า นักเรียนมีความสามารถในการพูดภาษาอังกฤษในที่สาธารณะหลังการฝึกอบรมเฉลี่ยคิดเป็น 80.56 คะแนน สูงกว่าก่อนการฝึกอบรมซึ่งมีคะแนนเฉลี่ยคิดเป็น 67.90 คะแนน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานการวิจัย ทั้งนี้ อาจเนื่องมาจากผู้วิจัยได้พัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมตามแนวคิดการสอนโดยเพื่อนร่วมกับ TED Talks ที่สามารถพัฒนาความสามารถในการพูดภาษาอังกฤษในที่สาธารณะ ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายได้ สอดคล้องกับงานวิจัยของ Chantaraphat, Y. ที่สรุปได้ว่า กระบวนการทำงานเป็นกลุ่ม จะเป็นการให้นักเรียนฝึกสร้างประโยคเต็มในบทพูดและคาดการณ์เนื้อหา รวมถึงเสริมสร้างความต้องการในการพูดนำเสนอความคิดด้วยความเต็มใจ ทั้งนี้ การชี้แนะจากเพื่อนที่มีทักษะสูงกว่า จะช่วยเสริมความเชื่อมั่นในการพูดของนักเรียนด้วย (Chantaraphat, Y., 2023) เมื่อนักเรียนได้รับมอบหมายบทบาทในการทำงาน

กลุ่มหรือคู่จนคุ้นชินแล้ว นักเรียนต้องการปฏิบัติตามบทบาทและทำให้งานชิ้นนั้นดีขึ้นมาอย่างแท้จริง (Samaranayake, S. W., 2023) รวมถึงความช่วยเหลือจากนักเรียนผู้สอนเพื่อนในกลุ่ม มีประโยชน์ สามารถช่วยเพิ่มความสามารถของนักเรียนผู้เรียนได้จริง นอกจากนี้ นักเรียนยังได้ศึกษาแนวคิด กลยุทธ์ และกลวิธีในการพูดภาษาอังกฤษในที่สาธารณะจากการชี้แนะของครูผู้สอน ประกอบกับวิดีโอ TED Talks จริง อาจเป็นเพราะวิดีโอ TED Talks เป็นสื่อที่นักเรียนจะได้ดู ฟัง คิด และฝึกพูดตามกลวิธีที่น่าสนใจจากตัววิดีโอประกอบกับบทเรียนที่ใช้ในการฝึกอบรมซึ่งได้เรียนรู้ไปแล้วในชั้นเรียน นอกจากนี้ การที่นักเรียนได้ควบคุมจังหวะการเรียนรู้ของตนเอง จะทำให้นักเรียนสามารถเรียนรู้ได้ดีกว่าถูกบังคับ จัดวางเวลาเรียนให้อย่างตายตัว สอดคล้องกับงานวิจัยของ Samaranayake, S. W. ที่ได้ศึกษาว่า TED Talks ช่วยพัฒนาสมรรถนะด้านการฟังและพูดของนักศึกษาไทยในระดับปริญญาตรีที่ไม่ได้ศึกษาในสาขาภาษาอังกฤษโดยตรงได้หรือไม่ ทั้งยังสร้างแรงจูงใจในการฝึกฝน ซึ่งแรงจูงใจเป็นปัจจัยสำคัญต่อความสำเร็จในการเรียนและความต่อเนื่องในการเรียนของนักเรียน สามารถสรุปได้ว่าวิดีโอ TED Talks ใช้เป็นสื่อในการสอนและการเรียนการสื่อสารเป็นภาษาอังกฤษได้ ซึ่งไม่เพียงแต่เพิ่มความรู้ในด้านการนำเสนอการพูด แต่ยังช่วยเพิ่มความรู้ด้านคำศัพท์ บริบท ปริภาษา (Paralanguage) และเทคนิคการนำเสนอการพูดด้วย (Samaranayake, S. W., 2023)

ในส่วนของการวัดความสามารถในการพูดภาษาอังกฤษในที่สาธารณโดยแอปพลิเคชัน Orai นักเรียนสามารถควบคุมคุณลักษณะของเสียงพูด ตามประเด็นการประเมินของแอปพลิเคชัน Orai ได้ดียิ่งขึ้น สอดคล้องกับการศึกษาวิจัยของ Maknun, L. ที่พบว่า แอปพลิเคชัน Orai ช่วยให้ผู้พูดมั่นใจและมีทักษะในการพูดอย่างมีประสิทธิภาพ (Maknun, L., 2020) การที่ครูใช้แอปพลิเคชัน Orai จะช่วยให้การประเมินการพูดมีความยุติธรรมมากขึ้นได้ คือสามารถหลบเลี่ยงความลำเอียงและความคลาดเคลื่อนจากการประเมินโดยมนุษย์ เพราะการใช้แอปพลิเคชัน Orai เป็นการกำจัดความคลาดเคลื่อนที่อาจเกิดขึ้นโดยผู้ประเมิน (Suryani, L. et al., 2019) แอปพลิเคชัน Orai เป็นเหมือนกระจกสะท้อนตัวผู้พูด (Sutami, N. K., 2021) ทั้งยังสามารถให้ความคิดเห็นย้อนกลับที่เป็นข้อมูลการพูดของนักเรียนด้วย ซึ่งช่วยเพิ่มความมั่นใจและเสริมสร้างความสามารถในการพูดของนักเรียน จนสามารถพูดต่อหน้าสาธารณชนจริง ๆ ได้ (Helmie, J. et al., 2018)

4. จากผลการประเมินผลหลักสูตรฝึกอบรม นักเรียนผู้เข้าร่วมการทดลองใช้หลักสูตรมีความคิดเห็นต่อหลักสูตรในภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด (ค่าเฉลี่ย = 4.76, S.D. = 0.44) ทั้งนี้ เนื่องจากการจัดกิจกรรมการฝึกอบรมสามารถพัฒนาให้นักเรียนผู้เข้าร่วมการทดลองใช้หลักสูตรเกิดความสามารถในการพูดภาษาอังกฤษในที่สาธารณะ รวมถึงมีความรู้ความเข้าใจ และมีเจตคติที่ดีต่อการพูดภาษาอังกฤษในที่สาธารณะ รวมถึงสามารถเขียนบทพูดได้อย่างเหมาะสม และนักเรียนได้มีโอกาสใช้ภาษาอังกฤษในสถานการณ์จริง สอดคล้องกับการศึกษาความเข้าใจการตีความ และความรู้สึกที่นักเรียนมีต่อการเรียนการพูดภาษาอังกฤษในที่สาธารณะด้วยการใช้คลิปวิดีโอ TED Talks ของ Hidayati, I. N. พบว่า นักเรียนมีความคิดเห็นที่ดีต่อการเรียนดังกล่าวในเชิงบวก เช่น เห็นว่าวิดีโอ TED Talks เป็นตัวอย่างและแรงบันดาลใจในการพูดให้ตนได้ (Hidayati, I. N., 2022) สอดคล้องกับ Chantaraphat, Y. ที่ได้ศึกษาการใช้เทคนิคการสอนโดยเพื่อน (Peer Tutoring) เพื่อเสริมสร้างความสามารถในการพูดภาษาอังกฤษของนักศึกษาระดับปริญญาตรีในมหาวิทยาลัยไทย พบว่า นักเรียนได้แสดงความคิดเห็นที่เป็นบวกต่อการเรียนการสอนในหลายด้าน เช่น ด้านการเสริมสร้างความมั่นใจ ด้านการสร้างสภาพแวดล้อมที่เป็นมิตรต่อการเรียนรู้ ด้านสื่อและแหล่งเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ เป็นต้น (Chantaraphat, Y., 2023)

องค์ความรู้ใหม่

ภาพที่ 1 เนื้อหา ขั้นตอนการเรียนรู้ กิจกรรมการฝึกอบรม และผลลัพธ์ ของหลักสูตรฝึกอบรมตามแนวคิดการสอนโดยเพื่อนร่วมกับ TED Talks เพื่อเสริมสร้างความสามารถในการพูดภาษาอังกฤษในที่สาธารณะ สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย

จากภาพที่ 1 กิจกรรมการฝึกอบรมตามแนวคิดการสอนโดยเพื่อนร่วมกับ TED Talks ประกอบไปด้วย 6 กิจกรรม ได้แก่ กิจกรรมการชี้แนะ กิจกรรมการมีส่วนร่วม กิจกรรมการเสริมแรง การสอนโดยเพื่อนร่วมชั้น การเชื่อมโยงวิดีโอ TED Talks เข้ากับการเรียนภาษา และการใช้ประโยชน์จากความคิดเห็นย้อนกลับ โดยฝึกอบรมแต่ละประเภทของการพูดภาษาอังกฤษในที่สาธารณะ ตามขั้นตอนการเรียนรู้ 5 ขั้นตอนหลัก ตามลำดับ ได้แก่ 1) ความหมาย ความสำคัญ 2) กลยุทธ์ 3) การออกแบบการพูด 4) การปฏิบัติการพูด และ 5) การให้ความคิดเห็นย้อนกลับ ให้นักเรียนทำกิจกรรมเตรียมการและบทพูดเป็นกลุ่มก่อนในเรื่องแรก ๆ ร่วมกับการใช้ประโยชน์จากความคิดเห็นย้อนกลับ (Feedback) การใช้สื่อดิจิทัลที่เป็นสื่อหลายทางอย่างวิดีโอ TED Talks เข้ามาช่วยฝึกอบรม การสร้างแรงจูงใจจากคลิปวิดีโอนั้น และการให้อิสระนักเรียนในการเลือกจังหวะการเรียนรู้นอกชั้นเรียนของตนเอง ปัจจัยเหล่านี้ก่อให้เกิดเป้าหมายที่ประสงค์ นั่นคือ ความสามารถ ความรู้ความเข้าใจ และเจตคติที่ดีต่อการพูดภาษาอังกฤษในที่สาธารณะที่สูงขึ้น และนักเรียนเกิดการเรียนรู้

สรุปและข้อเสนอแนะ

หลักสูตรฝึกอบรมตามแนวคิดการสอนโดยเพื่อนร่วมกับ TED Talks เพื่อเสริมสร้างความสามารถในการพูดภาษาอังกฤษในที่สาธารณะ สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย มี 8 องค์ประกอบ ได้แก่ 1) ความสำคัญ 2) หลักการ 3) จุดมุ่งหมาย 4) คำอธิบาย 5) โครงสร้าง 6) กิจกรรมการฝึกอบรม 7) สื่อและแหล่งเรียนรู้ และ 8) การวัดและประเมินผล พัฒนาหลักสูตรโดยใช้แนวคิดการพัฒนาหลักสูตรและหลักสูตรฝึกอบรม 4 ขั้นตอน ได้แก่ 1) การยกร่างหลักสูตร 2) การตรวจสอบคุณภาพของหลักสูตร 3) การศึกษานำร่อง และ 4) การปรับแก้หลักสูตรก่อนนำไปทดลองใช้ เพื่อให้สามารถนำหลักสูตรไปใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น ในการจัดกิจกรรมการฝึกอบรม ครูผู้สอนอาจฝึกอบรมเกี่ยวกับความสามารถในการพูดภาษาอังกฤษในที่สาธารณะกับนักเรียนหรือนักศึกษาระดับชั้นอื่น และหากมีการศึกษาในครั้งต่อไป อาจประยุกต์ใช้เทคนิคการสอน วิธีการจัดกิจกรรมการฝึกอบรมที่หลากหลายมากกว่านี้ เช่น การเล่นเกม การร่วมมือกันแข่งขัน เป็นต้น นอกจากนี้ ในการวัดและประเมินผลความสามารถในการพูดภาษาอังกฤษในที่สาธารณะ ครูผู้สอนสามารถปรับเปลี่ยนสถานการณ์ให้สอดคล้องกับคุณลักษณะของผู้เรียนและยุคสมัยที่เปลี่ยนแปลงไป ที่นอกเหนือจากเรื่องตนเอง สิ่งแวดล้อมและวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี

เอกสารอ้างอิง

ณัติเทพ พิทักษานุรัตน์. (2542). เทคนิคการฝึกอบรมและพัฒนา. อุดรธานี: สถาบันราชภัฏอุดรธานี.

ธัญทิพ บุญเยี่ยม. (2562). ปัญหาของการพูดภาษาอังกฤษเพื่อการสื่อสารในที่ชุมชนของนักศึกษาชั้นปีที่ 3 สาขาวิชาภาษาอังกฤษธุรกิจ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์. วารสารวิชาการมนุษย์และสังคม มหาวิทยาลัยราชภัฏศรีสะเกษ, 3(2), 47-58.

นงลักษณ์ สินสืบผล. (2542). การพัฒนาบุคลากร. กรุงเทพมหานคร: สถาบันราชภัฏธนบุรี.

พีรียา ทักษานันท์. (2567). การศึกษาเกี่ยวกับความวิตกกังวลในการพูดในที่สาธารณะและกลยุทธ์การนำเสนอผลงานทางวิชาการด้วยวาจาของนักเรียนที่เรียนภาษาอังกฤษเป็นภาษาต่างประเทศในระดับอุดมศึกษาในประเทศไทย. Journal of education and innovation, 26(4), 48-59.

วิชัย วงษ์ใหญ่. (2554). การพัฒนาหลักสูตรระดับอุดมศึกษา. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพมหานคร: อาร์แอนด์ปริ้นท์.

วิบูลย์ บุญยธโรกุล. (2545). คู่มือวิทยากรและผู้จัดการฝึกอบรม. กรุงเทพมหานคร: ด่านสุทธาการพิมพ์.

Aini, N. et al. (2023). TED Talks Video as EFL's Public Speaking Learning Source. Salience Journal, 3(2), 89-99.

Berlitz. (2024). The most spoken languages in the world in 2024. Retrieved July 30, 2024, from https://www.berlitz.com/blog/most-spoken-languages-world/

Chantaraphat, Y. (2023). Use of Peer Tutoring in Improving the English Speaking Ability of Thai Undergraduate Students. rEFLections, 30(3), 826-849.

Conrad, E. E. (1974). Peer tutoring: A cooperative learning experience. Tucson, AZ: Arizona Center for Educational Research and Development, College of Education, University of Arizona.

Farid, M. (2019). The Effectiveness of Using Ted Talks Video in Improving Students Public Speaking Skills in Senior High School. Journal of Applied Linguistics and Literacy, 3(1), 61-74.

Floyd, K. (2015). Public Speaking Matters. Columbus, Ohio: McGraw-Hill Education.

Gray, K. (2024). The key attributes employers are looking for on graduates' resumes. National Association of Colleges and Employers. Retrieved August 2, 2024, from https: / / www. naceweb. org/ talent- acquisition/ candidate- selection/ the- key- attributes-employers-are-looking-for-on-graduates-resumes

Helmie, J. et al. (2018). Orai application to promote autonomous learning to English learner at senior high school. International Journal of Engineering and Technology, 7(2). 110-117.

Hidayati, I. N. (2022). Students' Perception of the Use of TED Talk Videos in Public Speaking Class. Jurnal Kajian Komunikasi, Bahasa dan Budaya, 11(2), 30-41.

Judith, A. et al. (1996). Rater agreement indexes for performance assessment. Educational and Psychological Measurement, 56(2), 251–262.

Lhamo, T. & Chalermnirundorn, N. (2021). The Use of TED Talk Videos to Improve ESL Speaking Skills of Bhutanese Sixth-graders. Phranakhon Rajabhat Research Journal, 16(1), 218-236.

Maknun, L. (2020). The implementation of Orai as artificial intelligence for digital native students in English speaking learning. iTELL (Indonesia Technology Enhanced Language Learning), 1(1), 131-138.

Samaranayake, S. W. (2023). Can TED Talks Help Improve Undergraduate Non-English Major Thai EFL Students' Listening and Speaking Competencies? Journal of Social Sciences and Humanities Research in Asia, 29(1), 35-53.

Savasci, M. (2013). Why are Some Students Reluctant to Use L2 in EFL Speaking Classes? An Action Research at Tertiary Level. Procedia - Social and Behavioral Sciences, 116(2014), 2682-2686.

Suryani, L. et al. (2019). Using Orai application in teaching pronunciation. Indonesian EFL Journal, 5(2), 93-102.

Sutami, N. K. (2021). The Use of Orai Mobile Application to Teach Speaking in Efl Classes. Journal of English Language Learning, 5(2), 149-153.

Tran, N. K. C. & Nguyen, T. T. H. (2024). The Use of TED Talks to Enhance EFL Students' Public Speaking Skills: English-Majored Seniors' Practices and Perceptions. International Journal of Language Instruction, 3(1), 66-90.

Utami, C. P. & Noviana, L. (2021). Students' Perspective in the Use of TED Talks in Speaking Class. Journal of Language Teaching and Learning, Linguistics and Literature, 9(2), 281-282.

บทความวิจัย

การศึกษาเปรียบเทียบพระราชพิธีตรุษของไทยและตรุษสงกรานต์ของกัมพูชา: พระราชพิธีเพื่อขับไล่สิ่งชั่วร้ายของราชอาณาจักร*

A COMPARATIVE STUDY OF THE THAI "TRUT" AND CAMBODIAN "TRUT SONGKRAN" ROYAL CEREMONIES: ROYAL YEAR-END EXPULSION RITES FOR EXPELLING EVIL FROM THE KINGDOMS

ศุภชัย จังศิริวิทยากร
Supachai Jangsirivittayakorn
คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ กรุงเทพมหานคร ประเทศไทย
Faculty of Humanities, Srinakharinwirot University, Bangkok, Thailand
Corresponding author E-mail: s_jangstt@hotmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาความเป็นมาของพระราชพิธีตรุษของไทยและตรุษสงกรานต์ของกัมพูชา 2) ศึกษาแบบแผนการประกอบพระราชพิธีตรุษของไทยและตรุษสงกรานต์ของกัมพูชา และ 3) ศึกษาเปรียบเทียบแบบแผนการประกอบพระราชพิธีตรุษของไทยและตรุษสงกรานต์ของกัมพูชา ใช้ระเบียบวิจัยเชิงคุณภาพวิเคราะห์เชิงเอกสาร กลุ่มตัวอย่างเป็นเอกสารกล่าวถึงแบบแผนการประกอบพระราชพิธีตรุษอย่างชัดเจน รวม 7 รายการ พบว่า 1) พิธีตรุษของไทยได้รับแบบอย่างพิธีทางไสยศาสตร์ของพวกลังกา สมัยอยุธยาพระเจ้าบรมโกศเป็นพระราชพิธีที่กระทำในเดือน 4 สิ้นปี เรียกว่า สัมพัจฉรฉินท์ ส่วนพระราชพิธีตรุษสงกรานต์ของกัมพูชาสมัยสมเด็จพระศรีสุริโยพรรณ เป็นงานขับไล่สิ่งชั่วร้ายผีปีศาจปีเก่าเช่นกัน 2) แบบแผนพระราชพิธีตรุษของทั้งสองประเทศจัดขึ้นช่วงวันแรม 11 - 15 ค่ำ พระเจ้าแผ่นดินทรงจุดเทียนชัย พระสงฆ์สวดบทอาฏานาฏิยสูตรและการยิงปืนขับไล่สิ่งชั่วร้ายจนรุ่งเช้า และ 3) เปรียบเทียบการประกอบพิธีตรุษของราชสำนักทั้งสอง ด้านสิ่งของเครื่องใช้และการประกอบพิธีมีความใกล้เคียงกัน เช่น การถือกระบองเพชรใบตาล สายมงคลต่าง ๆ เพื่อเข้าร่วมอยู่ในพิธีและป้องกันสิ่งอัปมงคล จุดที่แตกต่างกัน คือ ทางกัมพูชาไม่มีขั้นตอนยิงปืนขับไล่สิ่งชั่วร้ายแล้วในปัจจุบัน ดังนั้น จากความใกล้เคียงกันของแบบแผนการประกอบพระราชพิธีตรุษของราชสำนักทั้งสอง แสดงให้เห็นถึงการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมระหว่างกันผ่านสถาบันกษัตริย์และพระพุทธศาสนา หน่วยงานด้านวัฒนธรรมสามารถใช้ข้อมูลนี้ในการสร้างความเข้าใจอันดีระหว่างไทยและกัมพูชาผ่านมิติทางวัฒนธรรม

คำสำคัญ: พระราชพิธีตรุษไทย, พระราชพิธีตรุษสงกรานต์กัมพูชา, พิธีกรรมขับไล่อัปมงคล

* Received 29 December 2025; Revised 16 January 2026; Accepted 30 January 2026

Abstract

The objectives of this research are: 1) To study the history background of the Thai Royal Trut Ceremony and the Cambodian Royal Trut Songkran Ceremony; 2) To study the traditional patterns of conducting these royal ceremonies in Thailand and Cambodia; and 3) To study the comparison between the ceremonial patterns of the Thai Royal Trut Ceremony and the Cambodian Royal Trut Songkran Ceremony. This study employs qualitative research methodology through documentary analysis. The sample consists of 7 documents that explicitly describe the patterns of the Royal Trut Ceremony. The research found that: 1) Historical Background of The Thai Trut Ceremony adopted the model of occult rituals from Lanka during the reign of King Borommakot of the Ayutthaya period. It was a royal ceremony performed in the fourth lunar month to mark the end of the year, known as the “Samphatcharachin” (the year-end expulsion rite) Ceremony. Meanwhile, the Cambodian Royal Trut Songkran Ceremony during the reign of King Sri Suryophan served a similar purpose to expelling evil spirits, ghosts, and demons associated with the old year. 2) Ceremonial Patterns of the Royal Trut Ceremony in both nations were conducted during the 11th to the 15th days of the waning moon. The monarch would light the Victory Candle (Thian Chai), while Buddhist monks chanted the Atanatiya Sutta, accompanied by the firing of guns until dawn to expelling evil spirits. and 3) In comparing the ceremonies of both royal courts, the ritual objects and procedures are significantly similar. For instance, participants held the krabongphet (cactus) made of palm leaves and various auspicious threads to participate in the ceremony and warding off inauspiciousness. A distinct difference, however, is that present-day Cambodia no longer includes the procedure of firing guns to expel evil spirits. Consequently, the similarities in the patterns of the Royal Trut Ceremony between the two courts demonstrate the cultural exchange facilitated through the institutions of the monarchy and Buddhism. Cultural agencies can utilize these findings to foster good understanding between Thailand and Cambodia through cultural dimensions.

Keywords: Royal Trut Ceremony of Thailand, Royal Trut Songkran Ceremony of Cambodia, Ritual to Expelling Inauspiciousness

บทนำ

ความเชื่อเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นอยู่ในมนุษย์ทุกคน นับได้ว่าเป็นธรรมชาติอย่างหนึ่งของมนุษย์ บางครั้งการที่จะอธิบายถึงสาเหตุบางสิ่งเหตุการณ์บางอย่างที่เกิดขึ้นในธรรมชาติไม่สามารถทำได้ จึงคิดเชื่อว่าเกิดจากมีบางสิ่งที่มีอำนาจดลบันดาลให้เกิดขึ้น อาจจะเป็นอำนาจของเทพเจ้าหรือภูตผีปีศาจ ดังปรากฏการณ์ธรรมชาติ ฝนตก ฟ้าร้อง โรคภัยระบาดและภัยพิบัติต่าง ๆ ยากที่จะป้องกันแก้ไขได้ด้วยตนเอง หากต้องการให้ได้รับผลเกิดความปลอดภัย ความสุขความมงคลขึ้นกับตนตามความเชื่อนั้น จึงต้องแสดงการกระทำที่เป็นการเคารพอ้อนวอนต่ออำนาจต่อ

สิ่งศักดิ์สิทธิ์เพื่อให้ได้ผลตามที่ต้องการ จึงเกิดเป็นแนวทางการปฏิบัติที่เป็นแบบแผนหรือการทำพิธีกรรม ทั้งนี้ ความเชื่อที่ก่อให้เกิดพิธีกรรมเพื่อให้ได้รับการตอบสนองได้รับความสุขความมงคลความปลอดภัยนี้ มีได้ทั้งในส่วนของราษฎรทั่วไปและในส่วนธรรมเนียมปฏิบัติขององค์พระมหากษัตริย์ที่เรียกว่า “พระราชพิธี” อันหมายถึง พิธีที่พระมหากษัตริย์ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ กำหนดไว้ตามราชประเพณี เช่น พระราชพิธีฉัตรมงคล พระราชพิธีสงกรานต์ พระราชพิธีสมโภชเดือนและขึ้นพระอู่ พระราชพิธีฉลองสิริราชสมบัติครบ 60 ปี (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556) สถาบันพระมหากษัตริย์อยู่เคียงคู่กับสังคมไทยตลอดมาตั้งแต่สมัยกรุงสุโขทัยตราบจนกระทั่งปัจจุบัน บทบาทอันสำคัญขององค์พระมหากษัตริย์ที่เป็นผู้ปกครองประเทศแล้วก็ยังทรงประกอบพระราชกรณียกิจอีกสิ่งหนึ่งที่สำคัญในฐานะผู้ปกครอง คือ การประกอบพระราชพิธี อันมีวัตถุประสงค์เพื่อความเป็นมงคล ดังเนื้อความในพระราชนิพนธ์พระราชพิธีสิบสองเดือน พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวว่า พระราชพิธีในพระราชกำหนดกฎมนเทียรบาลสมัยกรุงศรีอยุธยาแสดงพระราชพิธี 12 เดือนไว้ว่า เป็นการซึ่งพระเจ้าแผ่นดินได้ทรงทำการเป็นมงคลสำหรับพระนครทุกปีมิได้ขาด การพิธีที่จะให้เป็นสวัสดิมงคลแก่พระนคร พระเจ้าแผ่นดินและพระบรมวงศานุวงศ์ข้าราชการทุกฝ่ายตลอดจนราษฎร ซึ่งการทรงกระทำพระราชพิธีเพื่อความเป็นมงคลอย่างหนึ่งในนี้ คือ พระราชพิธีสัมพัจฉรฉินท์หรือพระราชพิธีตรุษ ที่กระทำในเดือนสี่ตามกำหนดโบราณที่มีมา (พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2550) พระราชพิธีตรุษ คำว่า “ตรุษ” หมายถึง ตัดหรือขาด คือ ตัดปี ขาดปี หมายถึง เทศกาลเนื่องในการสิ้นปี หรือตรุษสิ้นปีเก่า ส่วนคำว่า “สัมพัจฉร หรือ สัมพัจฉรฉินท์” หมายถึง พิธีสิ้นปี ตรุษ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556) ในพระราชพิธีตรุษนี้มีความสำคัญเพราะมีกิจกรรมที่น่าสนใจ คือ การให้พระภิกษุสงฆ์สวดอาฏานาฏิยสูตร (ภาณยักษ์) ตลอดทั้งคืนจนรุ่งเช้าพร้อมทั้งมีการยิงปืนน้อยใหญ่ระหว่างพระสวด เพื่อป้องกันขับไล่ภูตผีปีศาจอมนุษย์และเทวดามิจฉาทิฐิให้รีบหนีออกไปจากบ้านเมือง นอกจากนี้ ประเสริฐ ณ นคร ยังได้กล่าวถึงอุดมคติเกี่ยวกับประเพณีตรุษว่า ต้องมีการขับไล่สิ่งชั่วร้ายสิ่งไม่เป็นมงคลผีปีศาจยักษ์ร้ายล้วนให้โทษเหล่านี้ที่แอบแฝงมาสถิตอยู่ในบ้านเมืองให้หมดสิ้นไปก่อนวันเถลิงศก (ประเสริฐ ณ นคร, 2555) จากการศึกษาเอกสารของกัมพูชาเบื้องต้น พบว่า ราชสำนักกัมพูชาการประกอบพระราชพิธีทุกเดือนในรอบปี ปรากฏในเอกสารเขมรเรื่อง พระราชพิธีทวาทศมาส หรือ พระราชพิธีสิบสองเดือนกรุงกัมพูชา เรียบเรียงโดย ขุนอุดมปรีชา (จาบ พิน) มีการกล่าวถึงพระราชพิธีที่ทรงกระทำในเดือนผลคุน หรือเดือน 4 เรียกว่า ตรุษสงกรานต์ หรือเรียกว่า พระราชพิธีสัมพัจฉรฉินท์ ว่ามักทำพระราชพิธีอย่างยิ่งใหญ่ เป็นงานใกล้สิ้นปีเก่าซึ่งต้องออกไปรับเทวดาปีใหม่ที่จะเข้ามาและช่วยขจัดอุปสรรคจัญไรในปีเก่าให้สิ้นไป พระราชพิธีตรุษสงกรานต์นี้ เป็นพิธีสวดมนต์ขับไล่ผีสะเดาะพระเคราะห์เจริญพระสิริสวัสดิ์ของพระราชบัลลังก์ เช่นเดียวกับ พิธีสวดมนต์ หรือเจริญพระปริตธรรมดาเพียงแต่จารีตประเพณีของหลวงนี้มีระเบียบจัดยิ่งกว่าเพราะเป็นของกษัตริย์ (ขุนอุดมปรีชา (จาบ พิน), 2550)

ราชอาณาจักรไทยและราชอาณาจักรกัมพูชาหรือที่เรียกทั่วไปว่าประเทศกัมพูชาหรือเขมร ทั้งสองเป็นประเทศในสมาคมประชาชาติแห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เป็นประเทศเพื่อนบ้านมีพรมแดนเชื่อมติดต่อกันเป็นระยะทางยาวประมาณ 798 กิโลเมตร มีความเชื่อดั้งเดิมที่ได้รับอิทธิจากศาสนาพราหมณ์ฮินดูและมีพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาหลักที่ประชาชนส่วนใหญ่ของทั้งสองประเทศนับถือ มีความสัมพันธ์กันทางด้านวัฒนธรรม ภาษา ศาสนา และสายสัมพันธ์ในลักษณะกลุ่มชาติพันธุ์กันมายาวนาน รวมถึงการแลกเปลี่ยนกันทางวัฒนธรรมระหว่างกัน จึงเป็นสาเหตุหนึ่ง ที่ทำให้ทั้งสองประเทศมีความใกล้ชิดกันทางด้านวัฒนธรรมขนบธรรมเนียมประเพณี (เบญจวรรณ นาราสัจจ์, 2552)

ในแง่ความสัมพันธ์ด้านประวัติศาสตร์ระหว่างไทยและกัมพูชา เริ่มตั้งแต่ในสมัยสุโขทัยจนกระทั่งมาถึงสมัยรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ 5 เมื่อถึง พ.ศ. 2450 สยามก็สูญเสียดินแดนที่มีอำนาจปกครองอันเคยเป็นมณฑลเขมรหรือมณฑลบูรพาให้แก่ฝรั่งเศส (สุมิตร ปิติพัฒน์, 2542) แม้ว่าประชากรส่วนใหญ่จะนับถือพระพุทธศาสนาแต่ศาสนาพราหมณ์ฮินดูยังคงมีอิทธิพลต่อความเชื่อของคนในประเทศด้วยเช่นกัน ซึ่งก็มีลักษณะ เช่นเดียวกับ การนับถือศาสนาของประเทศไทย แสดงให้เห็นถึงความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันของทั้งสองประเทศ แม้พระราชพิธีตรุษจะมีบทบาทสำคัญในอดีต แต่ปัจจุบันความเข้าใจในรายละเอียดและแบบแผนที่สะท้อนความสัมพันธ์เชิงวัฒนธรรมระหว่างไทยและกัมพูชายังมีการศึกษาอยู่อย่างจำกัด

จากการศึกษาเบื้องต้น พบว่า มีผู้ศึกษาเกี่ยวกับพระราชพิธีสิบสองเดือนไว้อย่างน่าสนใจ เช่น งานวิจัยของ โดม ไกรปกรณ์ เรื่องตำราพระราชพิธีสมัยรัชกาลที่ 4 - 5 (พ.ศ. 2394 - 2453) ศึกษาถึงแบบแผนการปฏิบัติตนของกษัตริย์ตามแบบพระราชพิธี และได้แบ่งพระราชพิธีสัมพัจฉรฉินท์ออกเป็นจารีตประเพณีของหลวงตามปฏิทินของการเฉลิมฉลองตามเทศกาล (โดม ไกรปกรณ์, 2542) ส่วนงานวิจัยของ ชัยรัตน์ พลมุข กล่าวไว้ว่า ตามคติความเชื่อของการประกอบจารีตประเพณีหลวงพระมหากษัตริย์สามารถบันดาลให้เกิดความเป็นสิริมงคลแก่บ้านเมืองและประชาชน ส่งเสริมความผาสุกสมบูรณ์และความเลื่อมใสศรัทธาสถาบันมากยิ่งขึ้น (ชัยรัตน์ พลมุข, 2552) ส่วนงานที่ศึกษาเกี่ยวกับพระราชพิธีสิบสองเดือนของกัมพูชาของ ศานติ ภักดีคำ เป็นการแปลหนังสือเรื่อง พระราชพิธีทวาทศมาส หรือ พระราชพิธีสิบสองเดือนกรุงกัมพูชา ภาค 1 - 3 เริ่มตั้งแต่เดือน 5 จนถึงเดือน 4 ครบรอบหนึ่งปี (ศานติ ภักดีคำ, 2550) โดยพระราชพิธีตรุษสงกรานต์ของกัมพูชาที่เรียบเรียงขึ้นโดย ขุนอุดมปรีชา (จาบ พิน) ปรากฏเนื้อหารายละเอียดอยู่ในภาค 3 (ขุนอุดมปรีชา (จาบ พิน), 2550) งานวิจัยที่กล่าวมาส่วนใหญ่มุ่งเน้นศึกษาเฉพาะประเทศไทย แต่ยังไม่มีการเปรียบเทียบเชิงลึกกับกัมพูชา

การประกอบจารีตประเพณีหลวงของพระมหากษัตริย์มีวัตถุประสงค์เพื่อความเป็นสิริมงคลความสงบสุขต่อสถาบัน บ้านเมืองและประชาราษฎร์ จากการที่ประเทศไทยและประเทศกัมพูชาเป็นประเทศเพื่อนบ้านและมีพรมแดนติดต่อกันรวมถึงความสัมพันธ์ระหว่างกันทั้งในด้านประวัติศาสตร์ ภาษา ศาสนาและวัฒนธรรมดังกล่าวข้างต้น รวมทั้งยังมีสถาบันพระมหากษัตริย์ตลอดมาจนถึงปัจจุบันใกล้เคียงกับประเทศไทย อันแสดงถึงความสัมพันธ์ของราชสำนักทั้งสองและแสดงให้เห็นถึงการถ่ายทอดวัฒนธรรมระหว่างกัน จึงเป็นสิ่งที่น่าสนใจอย่างยิ่ง ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาที่มาและแบบแผนการประกอบพระราชพิธีตรุษของไทยและพระราชพิธีตรุษสงกรานต์ของกัมพูชาจากเอกสารที่มีการบันทึกของไทยและกัมพูชา ว่ามีความสอดคล้องหรือแตกต่างกันหรือไม่อย่างไร เพื่อเสริมสร้างความรู้ ความเข้าใจและคุณค่าของพระราชพิธีตรุษหรือพระราชพิธีสิ้นปีเก่าที่เป็นข้อมูลสำคัญด้านมิติทางวัฒนธรรมของทั้งสองประเทศ และผลของการวิจัยนี้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องสามารถนำไปใช้เป็นแนวทางส่งเสริมเพื่อช่วยให้เกิดความเข้าใจความร่วมมือสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างทั้งสองประเทศได้ในโอกาสต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาความเป็นมาของพระราชพิธีตรุษของไทยและตรุษสงกรานต์ของกัมพูชา
2. เพื่อศึกษาแบบแผนการประกอบพระราชพิธีตรุษของไทยและตรุษสงกรานต์ของกัมพูชา
3. เพื่อศึกษาเปรียบเทียบแบบแผนการประกอบพระราชพิธีตรุษของไทยและตรุษสงกรานต์ของกัมพูชา

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยใช้ระเบียบวิจัยเชิงคุณภาพ (Quality Research) มุ่งเน้นการศึกษาเชิงประวัติศาสตร์ผ่านวิธีวิทยาการวิเคราะห์เอกสาร (Documentary Research) เป็นหลัก โดยใช้การคัดเลือกแหล่งข้อมูลแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จากเอกสารประวัติศาสตร์และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง รวม 7 รายการ โดยมีเกณฑ์การคัดเลือกเอกสารที่มีความน่าเชื่อถือระดับปฐมภูมิ (Primary Source) และทุติยภูมิ (Secondary Source) ที่กล่าวถึงแบบแผนการประกอบพระราชพิธีตรุษอย่างชัดเจน มีขั้นตอนดำเนินการวิจัย ดังต่อไปนี้

ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาด้านเนื้อหาเอกสารแนวคิดทฤษฎี (Documentary Study) สำรวจเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง การรวบรวมแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาพระราชพิธีและจัดประเภทข้อมูลตามเนื้อหาวิจัย

ขั้นตอนที่ 2 การรวบรวมข้อมูล ข้อมูลพระราชพิธีตรุษของไทยและพระราชพิธีตรุษสงกรานต์ของกัมพูชา มีขอบเขตงานวิจัยกลุ่มตัวอย่างด้านเนื้อหา โดยมีเกณฑ์การคัดเลือกเอกสารที่มีความน่าเชื่อถือระดับปฐมภูมิ (Primary Source) และทุติยภูมิ (Secondary Source) ที่กล่าวถึงแบบแผนการประกอบพระราชพิธีตรุษอย่างชัดเจน แบ่งออกเป็น

1. ข้อมูลพระราชพิธีตรุษของไทย มีเนื้อหารายละเอียดบอกถึงแบบแผนพิธีการประกอบพระราชพิธี 1) ตำนานพิธีตรุษ พระนิพนธ์กับทั้งพระวิจารณ์ของสมเด็จกรมพระยาดำรงราชานุภาพ ฉบับปี พ.ศ. 2503 2) ประกาศการพระราชพิธี เล่ม 1 รวบรวมโดย พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระสมมตอมรพันธุ์ ฉบับปี พ.ศ. 2508 3) ตำรา 12 เดือน คัดแต่สมุดขุนทิพมนเทียรชาววังไว้ ฉบับปี พ.ศ. 2545 กรมศิลปากร 4) ตำราพระราชพิธีเก่าและตำราทวาทศพิธี ฉบับปี พ.ศ. 2548 กรมศิลปากร และ 5) พระราชพิธีสิบสองเดือนพระราชนิพนธ์ ใน พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเดือน เล่ม 1 ฉบับปี พ.ศ. 2550 รวม 5 รายการ (พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระสมมตอมรพันธุ์, 2508)

2. ข้อมูลพระราชพิธีตรุษสงกรานต์ของกัมพูชา มีเนื้อหารายละเอียดบอกถึงแบบแผนพิธีการประกอบพระราชพิธี 1) เอกสารมหาบุรสแขฺมร ภาคที่ 1 - 7 เรียบเรียงโดย เอง สต ฉบับปี พ.ศ. 2512 ผู้วิจัยได้ทำการแปลและเรียบเรียงเป็นภาษาไทย และ 2) พระราชพิธีทวาทศมาส ภาคที่ 3 ของ ขุนอุดมปรีชา (จาบ พิน) แปลและเรียบเรียงโดย ศานติ ภักดีคำ ฉบับปี พ.ศ. 2550 ในชื่อหนังสือ พระราชพิธีทวาทศมาส หรือพระราชพิธีสิบสองเดือนกรุงกัมพูชา ฉบับครบรอบ 55 ปี การสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตไทย - กัมพูชา ภาค 3 กรมสารนิเทศ กระทรวงการต่างประเทศ รวม 2 รายการ (เอง สต, 2512)

ขั้นตอนที่ 3 การวิเคราะห์ข้อมูล ในขั้นตอนนี้ผู้วิจัยจะวิเคราะห์ข้อมูลพระราชพิธีตรุษของไทยและพระราชพิธีตรุษสงกรานต์ของกัมพูชาที่ได้รวบรวมมา โดยการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) และการเปรียบเทียบเชิงพรรณนา (Descriptive Comparison) เพื่อชี้ให้เห็นสอดคล้องและความแตกต่าง แบ่งข้อมูลออกเป็น 3 ส่วน ตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้เพื่อตอบโจทย์วิจัย คือ ความเป็นมาของพระราชพิธี แบบแผนการประกอบพระราชพิธี และเปรียบเทียบแบบแผนการประกอบพระราชพิธี

ขั้นตอนที่ 4 สรุปผลการวิจัย และการนำเสนอผลการวิจัย ขั้นตอนนี้ผู้วิจัยนำเสนอผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย โดยผู้วิจัยเรียบเรียงนำเสนอผลการวิจัยแบบพรรณนาวิเคราะห์ (Description Analytical) สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

ผลการวิจัย

วัตถุประสงค์ที่ 1 เพื่อศึกษาความเป็นมาของพระราชพิธีตรุษของไทยและตรุษสงกรานต์ของกัมพูชา จากเอกสารที่เป็นกลุ่มตัวอย่างวิจัยด้านเนื้อหาทั้งหมด 7 รายการ ผลการวิจัยพบว่า โดยที่ผู้วิจัยแบ่งเป็น 2 ข้อ ดังนี้

1. ความเป็นมาของพระราชพิธีตรุษของไทย มีข้อทรงวินิจฉัยจากสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ถึงเหตุที่ทำพิธีตรุษในเมืองไทยว่าพิธีตรุษเดิมเป็นพิธีทางไสยศาสตร์ของพวกอินเดียข้างฝ่ายใต้ เมื่อพวกทมิฬได้ครองเมืองลังกาเอาพิธีตรุษตามลัทธิศาสนาของตนมาทำเป็นประเพณีบ้านเมือง ครั้นถึงสมัยชาวลังกาพวกถือพระพุทธศาสนากลับได้เป็นใหญ่ และยังเชื่อถือความสวัสดิมงคลของพิธีตรุษอยู่จึงได้เปลี่ยนแปลงกระบวนพิธีให้มาเป็นแบบคติทางพระพุทธศาสนาแล้วทำพิธีตรุษต่อมาในลังกาทวีป ส่วนเมืองไทยเรามีพระสงฆ์ไทยไปได้ความรู้และเอาตำราพิธีตรุษมาจากลังกา เพราะมีหลักฐานพงศาวดารว่าสมัยกรุงศรีอยุธยาพระเจ้าบรมโกศได้ส่งสมณทูตไปลังกาเพื่อบวชพระภิกษุสงฆ์ฟื้นฟูพระพุทธศาสนาให้กลับขึ้นมาใหม่ เมื่อกลับเข้ามาถึงกรุงศรีอยุธยาอีกครั้งได้ทูลชี้แจงแก่พระเจ้าแผ่นดิน ว่าชาวลังกาทำพิธีตรุษเป็นพระราชพิธีใหญ่ประจำพระนครเสมอทุกปี ทรงเลื่อมใสจึงดำรัสให้ทำพิธีตรุษตามอย่างลังกา โดยเปลี่ยนพระราชพิธีที่กระทำในเดือน 4 ที่เรียกว่าสัมพัจฉรฉินท์ คือ การเปลี่ยนปี จากกฎมนเทียรบาลสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ ครองราชย์ระหว่างปี พ.ศ. 1991 - 2031 ที่เป็นพิธีพราหมณ์ให้มาเป็นพิธีตรุษทางพระพุทธศาสนา กรุงศรีอยุธยาจึงได้รับพิธีตรุษตรงมาจากลังกาแล้วเมืองนครศรีธรรมราชได้เอาแบบแผนในราชสำนักกรุงศรีอยุธยา คือ พระราชพิธีตรุษนี้ไปปฏิบัติ ครั้นต่อมาเมื่อพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก-มหาราช มีพระราชประสงค์จะทรงฟื้นขนบธรรมเนียมสมัยกรุงศรีอยุธยาจึงให้เรียกตำราพิธีตรุษเมืองนครศรีธรรมราชเข้ามาตรวจสอบจึงได้ประกอบพระราชพิธีนี้ขึ้นและได้ปฏิบัติสืบต่อเนื่องจนยกเลิกไปเมื่อ พ.ศ. 2480 นับรวมแล้วกว่า 150 ปี จึงเป็นที่มาของการประกอบพระราชพิธีตรุษของไทย

2. ส่วนความเป็นมาของพระราชพิธีตรุษสงกรานต์ของกัมพูชา ศานติ ภักดีคำ ผู้การแปลและเรียบเรียงหนังสือเรื่อง พระราชพิธีทวาทศมาส หรือ พระราชพิธีสิบสองเดือนกรุงกัมพูชา ภาค 1 - 3 ได้กล่าวในบทนำว่า หลักฐานที่เก่าแก่ที่สุดของพระราชพิธีในเดือนสี่ (ผลคุน) ของราชสำนักกรุงกัมพูชาสมัยหลังพระนครว่า มีพระราชพิธีตรุษสงกรานต์ในวันแรม 12 - 15 ค่ำ ดังปรากฏในพงศาวดารละแวก ฉบับแปล จ.ศ. 1170 จากประชุมพงศาวดารภาคที่ 71 กล่าวถึงพระราชพิธีทวาทศมาส หรือพระราชพิธีสิบสองเดือนกรุงกัมพูชา ในรัชกาลสมเด็จพระศรีสุริโยพรรณ (หรือพระศรีสุพรรณมาธิราชในเอกสารไทย) ครองราชย์ระหว่างปี พ.ศ. 2144 - 2162 ได้กลับไปครองราชย์ที่เกาะสลาเกตทรงรื้อฟื้นพระราชพิธีในราชสำนักขึ้นใหม่ทั้ง 12 เดือน โดยอธิบายส่วนแรกเป็นพระราชพิธีฝ่ายไสยศาสตร์ เจ้าพนักงานพราหมณ์กระทำพิธีบวงสรวงบูชา นำแม่มด 8 คน แต่งตัวใส่หัวโขนยักษ์ศีรษะพริกอีก 4 คน มารำด้วยแม่มด นำหญ้าคามาทำเป็นม้าให้คนขี่ มือหนึ่งถือไม้ท้าวสากอีกหนึ่งถือตะขาบชัก ถือปืนบ้าง ถือธนูบ้าง ถือพระขรรค์ใบตาลบ้าง เข้าตีแม่มดจุดปืนยิงประทัดขับไล่แม่มดให้พ่ายหนีออกนอกพระราชวัง แล้วพราหมณ์ปุโรหิตเชิญน้ำมะกรูดน้ำส้มป่อยไปสระพระเกศาชำระอุปทวันตรายทั้งปวงสิ้นมลทินแล้วเสด็จกลับเข้าพระราชวัง ส่วนพระราชพิธีพุทธศาสตร์นิมนต์พระสงฆ์ราชาคณะสวดและมีพระพุทธรูปเป็นประธานมา ณ พระที่นั่ง ณ วันเพ็ญ 15 ค่ำเพลาเช้า กษัตริย์เสด็จออกทรงศีลเลี้ยงพระสงฆ์ กษัตริย์พระองค์ใดกระทำได้อย่างนี้ก็จะมีอิสริยศเป็นสิริสวัสดิ์ ไพร่ฟ้าข้าแผ่นดินจะเป็นสุข เป็นโบราณราชกษัตริย์นับถือสืบ ๆ มา ส่วนในหนังสือนิราศนครวัด พระนิพนธ์สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ บันทึกว่าในเดือน 4 รัชกาลสมเด็จพระศรีสวัสดิ์มีพระราชพิธีตรุษ มีการสวดมนต์เลี้ยงพระและยิงปืนอาฏานา

เหมือนในกรุงเทพฯ และในหนังสือพระราชพิธีทวาทศมาส ภาค 3 กล่าวถึงพระราชพิธีทวาทศมาสในสมัยปัจจุบัน ซึ่งรวมถึงพระราชพิธีตรุษสงกรานต์ ที่จัดขึ้นในรัชกาลสมเด็จพระนโรดมบรมรามเทวาวตาร รัชกาลสมเด็จพระสีสุวัตถิ์ รัชกาลสมเด็จพระสีสุวัตถิ์มุนีวงศ์ รัชกาลสมเด็จพระนโรดมสีหนุวรมัน และรัชกาลสมเด็จพระนโรดมสุรามฤต ที่ปฏิบัติสืบต่อมาจากรัชกาลสมเด็จพระหริรักษ์รามาอิศราธิบดี (พระองค์ด้วง) ครองราชย์ระหว่างปี พ.ศ. 2390 - 2403 หลังจากที่พระองค์ขึ้นครองราชย์ได้รื้อฟื้นการจัดพระราชพิธีทั้ง 12 โดยในเดือน 4 ทรงให้ทำพระราชพิธีตรุษ จุดเทียนชัย แลนิมนต์พระสงฆ์มาสวดภาณยักษ์ไล่ยักษ์ผีปีศาจปีเก่าสะเดาะพระเคราะห์ในปีใหม่จำเริญพระสิริสวัสดิ์โชคชัยมงคลแก่พระราชบัลลังก์และประเทศชาติ นอกจากนี้ ยังได้กล่าวถึงมูลเหตุของพระราชพิธีนี้ว่า เป็นพระราชพิธีขององค์พระมหากษัตริย์ต้องทำเพียงครั้งเดียวในเวลาสิ้นปี ตามธรรมเนียมชาวบ้าน เรียกว่า พระราชพิธีสวดภาณยักษ์ เพราะต้องสวดอาฏานาฏิยสูตรหรือภาณยักษ์ ซึ่งอธิบายเกี่ยวกับเรื่องพวกยักษ์เข้าไปเฝ้าพระสัมมาสัมพุทธเจ้ามีในพระสุตตันตปิฎก ด้วยเหตุนี้พระมหากษัตริย์ประเทศกัมพูชาทรงจัดพระราชพิธีตรุษสงกรานต์เรื่อยมาทุกปี นิมนต์พระสงฆ์สวดภาณยักษ์ไล่ยักษ์ผีปีศาจในปีเก่าให้หมดสิ้นไป จึงเป็นที่มาของการประกอบพระราชพิธีตรุษสงกรานต์กัมพูชา

วัตถุประสงค์ที่ 2 เพื่อศึกษาแบบแผนการประกอบพระราชพิธีตรุษของไทยและตรุษสงกรานต์ของกัมพูชา ผลการวิจัยพบว่า โดยผู้วิจัยแบ่งออกเป็น 2 ข้อ คือ แบบแผนการประกอบพระราชพิธีตรุษของราชสำนักไทย และแบบแผนการประกอบพระราชพิธีตรุษของราชสำนักกัมพูชา ดังนี้

1. พิธีการประกอบพระราชพิธีตรุษของราชสำนักไทย ในหนังสือประกาศการพระราชพิธีเล่ม 1 และตำรา 12 เดือน คัดแต่สมุดขุนทิพมนเทียรชาววังไว้ มีรายละเอียด ดังนี้

วันที่ 1 วันแรม 11 ค่ำ เดือน 4 เวลาเช้า จัดกระบวนแห่ให้เจ้าพนักงานเชิญเทียนชัยมายังโรงพระราชพิธีในท้องพระโรงพระราชวัง ตั้งหม้อน้ำ 12 ใบ เวลาบ่าย 3 โมง พระสังฆราชเชิญเทียนชัยเข้ากระโจมพิธี แล้วเริ่มพิธีตั้งน้ำวงด้ายมงคลสูตร (สายสิญจน์) พระสังฆราชและพระราชาคณะเริ่มสวดรัตนสูตร แล้วให้พระสงฆ์สวดมนต์มงคลการ แล้วถวายพระพรลากลับวัด

วันที่ 2 วันแรม 12 ค่ำ เวลาย่ำรุ่ง พระสังฆราชถวายเทียนชนวนแก่พระเจ้าแผ่นดินให้ทรงจุดเทียนชัย และว่าคาถาขณะทรงจุด พุทโธ สัพพัญญุตะญาโณ... อันตะรายังวินัสสะติ ถวายศีล 5 แล้วสวดถวายพรพระเจ้าแผ่นดิน สวดมงคลการตอนเช้า ส่วนเวลาเย็นสวดมนต์ทุกวัน เวลาค่ำ พระคู่สวดผลัดกันสวดภาณวาร ตลอดทั้งกลางวันกลางคืน หยุดเพียง อิสิคิลิต (จบภาณสาม) ให้พระราชาคณะ พระครูปลัดกำกับอยู่ด้วยสำหรับผลัดกันนั่งปรก

วันที่ 3 วันแรม 13 ค่ำ พระเจ้าแผ่นดินไม่ได้เสด็จออก มีเพียงพระคู่สวดผลัดกันสวดภาณวารตลอดทั้งกลางวันกลางคืน เช่นเดียวกับ วันแรม 12 ค่ำ

วันที่ 4 วันแรม 14 ค่ำ เวลาย่ำรุ่ง พระเจ้าแผ่นดินเสด็จออกทรงจุดเทียนบูชา พระราชาคณะป่าวประกาศ (เชิญ) เทวดา อ่านคำประกาศเทวดาเวลาเช้าเป็นภาษาไทยและสิงหลสันสกฤต เวลาเย็น บ่าย 4 โมง พระเจ้าแผ่นดินเสด็จออกทรงจุดเทียนบูชา พระสงฆ์สวดมงคลปริตร บ่าย 5 โมง ให้สังฆการี 2 คน ที่แต่งตัวต่างเทวดาแล้วรับศีล 5 มานั่งอยู่หน้าโรงราชพิธี พระราชาคณะยืนเหนืออาสนผ้าขาว 1 ผืนปูไว้ ตั้งนะโม 3 ที จึงอาราธนาเทวดา อ่านคำประกาศเทวดาเวลาเย็น พระสงฆ์สวดพระธรรมจักรและพระมหาสมัยจบแล้วจึงสวดพระอาฏานาฏิยสูตรภาณยักษ์ไปหยุดถึงวิปัสสิ ถวายกระบองเพชรใบตาล พิศมร สายมงคล แก่พระเจ้าแผ่นดิน พระบรมวงศานุวงศ์ ทั้งฝ่ายหน้าฝ่ายในทุกคนในพิธี ยิงปืนใหญ่น้อยและปืนสนาม เป็นอาณัติสัญญาณเพื่อขับไล่ภูตผีปีศาจออกจากพระนครจนกระทั่งรุ่งเช้า

วันที่ 5 วันแรม 15 ค่ำ เวลาใกล้รุ่ง พระเจ้าแผ่นดินเสด็จพร้อมด้วยพระสังฆราช ทรงสวดพระคาถาดับเทียนชัย แล้วถวายใบพลู 9 ใบนั้นแก่พระสังฆราชไปถวายบูชาพระพุทธเจ้า แล้วทรงศีล 8 พระสังฆราชกับพระสงฆ์ทั้งปวง ถวายพระพรพระเจ้าแผ่นดินแล้วรับพระราชทานฉัน พระราชพิธีตรุษไทยจบเพียงเท่านี้

2. พิธีการประกอบพระราชพิธีตรุษของราชสำนักกัมพูชา ในวันแรม 12 - 15 ค่ำ เดือนผลคุณ (เดือน 4) ในพระบรมราชวังของประเทศกัมพูชา ในหนังสือเอกสารมหาบุรสแขฺมร อธิบายว่า พระราชพิธีตรุษสงกรานต์ ในเดือน 4 ในรัชกาลสมเด็จพระหริรักษ์รามาอิศราธิบดี (พระองค์ด้วง) (พ.ศ. 2390 - 2403) วันแรม 12 ค่ำ เดือนผลคุน หน้าพระราชวังปลูกโรงพิธีตรุษสงกรานต์ 5 แห่ง เวลาบ่าย 5 โมง พระเจ้าแผ่นดินเสด็จออกจุดเทียนชัยร่วมกับสมเด็จพระสังฆราช และพระราชาคณะ พระฐานานุกรมเจริญพระปริตรด้านในพระราชโรงพิธี และโรงพิธีทั้ง 4 แห่ง กลุ่มปุโรหิตตั้งพิธีอ่านร่ายมนต์ในโรงพิธีทั้ง 3 แห่ง วันแรม 14 ค่ำ พระราชาคณะ พระฐานานุกรม สวดภาณยักษ์ทั้งในพระราชวังและนอกพระราชวัง แล้วยิงปืนถึงเวลาย่ำรุ่ง วันแรม 15 ค่ำ พระราชาคณะ พระฐานานุกรม รับฉันเสร็จสิ้นพระราชพิธี

ส่วนรายละเอียดพระราชพิธีเดือน 4 ต่อไปนี้ ในหนังสือพระราชพิธีทวาทศมาส ภาค 3 อธิบายว่าพระราชพิธีตรุษสงกรานต์ ซึ่งปฏิบัติสืบมาตั้งแต่ในรัชกาลสมเด็จพระหริรักษ์รามาอิศราธิบดี (พระองค์ด้วง) โดยคัดตามกำหนดพระราชพิธีตรุษสงกรานต์ใน พ.ศ. 2501 รัชกาลพระกรุณาพระบาทสมเด็จพระนโรดมสุรามฤต มีดังนี้

ในวันที่ 1 แรม 11 ค่ำ เดือนผลคุน (เดือน 4) เวลา 18 นาฬิกา เวลาค่ำพระกรุณาเป็นเจ้าชีวิตเหนือหัวเสด็จพระราชดำเนินออกประทับในพระที่นั่งเทวาวินิจฉัย ทรงจุดเทียนชัยร่วมกับสมเด็จมหาสุเมธาธิบดีสังฆนายกพระสงฆ์เจริญพระปริตร โดยใน 1 มณฑลเตียงสวดพระพิธีมีพระสงฆ์ 8 รูป

วันที่ 2 แรม 13 ค่ำ เวลา 10 โมงเช้า พระกรุณาเป็นเจ้าชีวิตเหนือหัวเสด็จพระราชดำเนินออกประทับในพระที่นั่งเทวาวินิจฉัย ประเคนจังหันพระสงฆ์ซึ่งเจริญพระปริตรจากตอน เวลา 18 นาฬิกา เวลาค่ำพระกรุณาเป็นเจ้าชีวิตเหนือหัวเสด็จพระราชดำเนินออกพระสงฆ์จำนวนหนึ่งซึ่งเจริญพระปริตร

วันที่ 3 แรม 14 ค่ำ เวลา 10 โมงเช้า เสด็จพระราชดำเนินออกประทับในพระที่นั่งเทวาวินิจฉัย พระเถระ 1 รูป ยืนบนแท่นเล็กสูง 50 เซนติเมตร อ่านคำประกาศเทวดาเป็นภาษาเขมรและบาลี ประเคนจังหันพระสงฆ์ ซึ่งเจริญพระปริตรตั้งแต่เย็น เวลา 17 นาฬิกา พระสงฆ์เจริญพระปริตรเหมือนวันที่ 1 แต่พระกรุณาเป็นเจ้าชีวิตเหนือหัวไม่ได้เสด็จพระราชดำเนินออก เวลา 21 นาฬิกา กลางคืน พระกรุณาเป็นเจ้าชีวิตเหนือหัวเสด็จพระราชดำเนินออกสมเด็จพระมหากษัตริยานี (สมเด็จพระราชินี) เสด็จพระราชดำเนินออกประทับในพระที่นั่งทักษิณ พระเถระ 1 รูป ยืนบนแท่นเล็ก อ่านคำประกาศเทวดา พระสงฆ์ 4 รูปสวดพระธรรมจักร พระสงฆ์ 4 รูปสวดมหาสมัย สวดภาณยักษ์จนสว่าง ก่อนสวดธรรม วิปัสสิ พระสงฆ์หยุดครั้งหนึ่ง พระกรุณาเป็นเจ้าเหนือชีวิตและสมเด็จพระมหากษัตริยานีทรงพระราชทานด้ายดิบ กระบองเพชร อภิสมร แก่พระราชวงศานุวงศ์ และผู้เข้าร่วมพิธีทุกคน

วันที่ 4 แรม 15 ค่ำ เวลา 9 โมงเช้า พระกรุณาเป็นเจ้าชีวิตเหนือหัว สรงพระสุคนธวารีพระพุทธมนต์ในพระบรมราชวัง เวลา 10 โมงเช้า เสด็จพระราชดำเนินออกประเคนจังหันพระสงฆ์ เสด็จพระราชดำเนินดับเทียนชัยร่วมกับสมเด็จมหาสุเมธาธิบดีสังฆนายก เวลา 17 นาฬิกาบ่าย พระเถระ 2 รูป นิมนต์ประพรมน้ำพระพุทธมนต์ในพระบรมราชวัง สิ้นพระราชพิธีตรุษสงกรานต์แต่เพียงนี้

วัตถุประสงค์ที่ 3 เพื่อศึกษาเปรียบเทียบแบบแผนการประกอบพระราชพิธีตรุษของไทยและตรุษสงกรานต์ของกัมพูชา ผลการวิจัยพบว่า การเปรียบเทียบแบบแผนการประกอบพระราชพิธีตรุษของไทยและตรุษสงกรานต์ของกัมพูชาสามารถแบ่งออกได้ 2 ประการ คือ สิ่งของเครื่องใช้ในพระราชพิธีและพิธีการประกอบพระราชพิธี ดังผลการศึกษาต่อไปนี้

1. สิ่งของเครื่องใช้ในพระราชพิธี เป็นสิ่งของหลักที่ใช้ในการประกอบพระราชพิธี ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 การเปรียบเทียบสิ่งของเครื่องใช้ในพระราชพิธี

สิ่งของเครื่องใช้	การเปรียบเทียบสิ่งของเครื่องใช้ในพระราชพิธี	
	พระราชพิธีตรุษของไทย	พระราชพิธีตรุษสงกรานต์ของกัมพูชา
โรงพระราชพิธีเทียนชัย	นอกพระราชวังและในท้องพระโรงทรงจุดใช้ตลอดพระราชพิธี	นอกพระราชวังและในท้องพระโรงทรงจุดใช้ตลอดพระราชพิธี
แท่นพระราชพิธี	วางพระพุทธรูปประธาน เครื่องพระแสงสรรพศาสตราวุธ พระมาลาธงชัย เครื่องสูงต่าง ๆ สายมงคลสูตร มงคลจักรพิสมร กระบองเพชร และกระโจมเทียนชัย	วางพระพุทธรูปประธาน ด้ายมงคลสายอภิสมร และกระบองเพชร
มงคลสูตร (สายสิญจน์)	สำหรับโยงเข้าในพระราชวัง พระตำหนัก แท่นพระเจ้าแผ่นดิน กระโจมเทียนชัย และทุกแท่นเตียงมณฑลประกอบพระราชพิธี	โยงล้อมกำแพงพระราชวัง โรงพระราชพิธีทั้ง 5 ซุ้มเทียนชัย และทุกแท่นเตียงมณฑลประกอบพระราชพิธี
ด้ายมงคลต่าง ๆ	ทรงสวมพระเศียรและทรงคล้อง และแจกทั้งฝ่ายหน้าฝ่ายในข้าราชการในงานพิธีเพื่อป้องกันภัยอันตราย	ทรงสวมพระเศียรและทรงคล้อง และแจกผู้เข้าร่วมพิธีทุกคนสำหรับป้องกันผีปีศาจ
กระบองเพชร	ทรงถือและแจกทั้งฝ่ายหน้าฝ่ายในข้าราชการในงานพิธีเพื่อขับไล่ป้องกันอมนุษย์ผียักษ์ปีศาจ	ทรงถือและแจกทั้งฝ่ายหน้าฝ่ายในข้าราชการในงานพิธีเพื่อขับไล่ยักษ์ปีศาจให้หนีถอยไป
กระบอกปืนใหญ่น้อย	ขับไล่ป้องกันอมนุษย์ผียักษ์ปีศาจ	-

จากตารางจะเห็นได้ว่า สิ่งของเครื่องใช้ในพระราชพิธีที่ใช้ในพระราชพิธีตรุษของไทยและตรุษสงกรานต์ของกัมพูชา ที่เป็นสิ่งของหลักการประกอบพระราชพิธีมีความสอดคล้องกันทั้งโรงพระราชพิธี แท่นชัย แท่นพระราชพิธี มงคลสูตร (สายสิญจน์) ด้ายมงคลต่าง ๆ และกระบองเพชร ส่วนที่จะมีความแตกต่างกันจะเป็นรายละเอียดย่อยของรายการอุปกรณ์ที่จะวางบนแท่นพระราชพิธี โดยที่พระราชพิธีตรุษของไทยจะมีการวางเครื่องพระแสงสรรพศาสตราวุธ พระมาลาธงชัย เครื่องสูงต่าง ๆ รวมถึงกระโจมเทียนชัย แต่ของทางกัมพูชาซุ้มเทียนชัยจะวางไว้บนพื้นแยกต่างหากกัน และยังไม่มีการกล่าวถึงกระบอกปืนใหญ่น้อยเพื่อยิงขับไล่สิ่งชั่วร้ายให้ถอยหนีไป

2. พิธีการประกอบพระราชพิธี พิธีการประกอบพระราชพิธีตรุษของไทยและพระราชพิธีตรุษสงกรานต์ของกัมพูชา พบว่า มีความเหมือนและความแตกต่างกันในบางประการ ดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2 การเปรียบเทียบพิธีการประกอบพระราชพิธี

การประกอบพระราชพิธี	การเปรียบเทียบพิธีการประกอบพระราชพิธี	
	พระราชพิธีตรุษของไทย	พระราชพิธีตรุษสงกรานต์ของกัมพูชา
ช่วงวันประกอบพระราชพิธี	วันแรม 11 - 15 ค่ำ เดือน 4	วันแรม 12 - 15 ค่ำ เดือนผลคุน (เดือน 4)
ผู้นำการประกอบพระราชพิธี	พระสังฆราช พระสงฆ์ราชาคณะ	พระสังฆราช พระสงฆ์ราชาคณะ

ตารางที่ 2 การเปรียบเทียบพิธีการประกอบพระราชพิธี (ต่อ)

การประกอบพระราชพิธี	การเปรียบเทียบพิธีการประกอบพระราชพิธี	
	พระราชพิธีตรุษของไทย	**พระราชพิธีตรุษสงกรานต์ของกัมพูชา**
การจุด - ดับเทียนชัย	พระเจ้าแผ่นดินเป็นประธานทรงจุดและทรงดับร่วมกันสมเด็จพระสังฆราช	พระเจ้าแผ่นดินเป็นประธานทรงจุดและทรงดับร่วมกันสมเด็จพระสังฆราช
บทสวด	วันอื่น พระสงฆ์สวดรัตนสูตร สวดมนต์มงคลการ สวดภาณวารตลอดกลางวันกลางคืน (ภาณสาม) วันแรม 14 ค่ำ สวดอาฏานาฏิยสูตร (ภาณยักษ์)	วันอื่น พระสงฆ์เจริญพระปริตร สวดพระธรรมจักร สวดมหาสมัย สวดภาณวารตลอดกลางวันกลางคืน (ภาณสาม) วันแรม 14 ค่ำ สวดอาฏานาฏิยสูตร (ภาณยักษ์)
คำประกาศเทวดา	เป็นภาษาไทยและสิงหลสันสกฤต ประกาศเวลาเช้าและเวลาเย็น ในวันแรม 14 ค่ำ เพื่ออัญเชิญท้าวมหาราชทั้งสี่สิ่งศักดิ์สิทธิ์ เทวดาสัมมาทิฏฐิให้นำซึ่งความสวัสดิมงคลแก่พระเจ้าแผ่นดินและประชาราษฎร์ในพระราช-อาณาเขต และขับไล่เทวดามิจฉาทิฏฐิให้เร่งถอยหนีออกไปจากราชอาณาจักร	เป็นภาษาเขมรและบาลี ประกาศเวลาเช้าและเวลาเย็น ในวันแรม 14 ค่ำ เพื่ออัญเชิญท้าวมหาราชทั้งสี่สิ่งศักดิ์สิทธิ์ เทวดาสัมมาทิฏฐิให้นำซึ่งความสวัสดิมงคลแก่พระเจ้าแผ่นดินและประชาราษฎร์ในพระราชอาณาเขต และขับไล่เทวดามิจฉาทิฏฐิให้เร่งถอยหนีออกไปจากราชอาณาจักร
วิธีการขับไล่ป้องกันอมนุษย์ผียักษ์ปีศาจสิ่งชั่วร้าย	สวมและคล้องด้ายสายมงคลสูตร มงคลจักรพิสมร กระบองเพชร และการตีระฆังยิงปืนน้อยใหญ่	สวมและคล้องด้ายมงคล สายอภิสมร และกระบองเพชร

จากตารางจะเห็นได้ว่า พิธีการประกอบพระราชพิธีตรุษของไทยและตรุษสงกรานต์ของกัมพูชามีความสอดคล้องกัน คือ เป็นการประกอบพระราชพิธีในเดือน 4 เป็นตรุษสิ้นปี พระเจ้าแผ่นดินทรงเป็นประธานในพิธีและทรงจุดเทียนชัยตามฤกษ์มงคลเพื่อเริ่มต้นประกอบพระราชพิธี โดยมีพระสังฆราชและพระภิกษุสงฆ์เป็นผู้นำการประกอบพระราชพิธีและเจริญบทสวด ในวันแรม 14 ค่ำ เดือน 4 คำประกาศเทวดาเวลาเช้าและเย็นมีเนื้อหากล่าวเชิญสิ่งศักดิ์สิทธิ์เพื่อความเป็นสวัสดิมงคล การสวดบทอาฏานาฏิยสูตร (ภาณยักษ์) พระเจ้าแผ่นดินทรงถือกระบองเพชร สายมงคลต่าง ๆ รวมถึงแจกผู้เข้าร่วมพิธีทุกคนด้วยระหว่างสวดภาณยักษ์ การยิงปืนน้อยใหญ่เป็นอาณัติสัญญาณเพื่อขับไล่สิ่งชั่วร้ายอมนุษย์ผียักษ์ปีศาจจนกระทั่งรุ่งเช้า ส่วนข้อแตกต่างกันที่พบ คือ ขั้นตอนของการอ่านคำประกาศเทวดาที่พระราชาคณะของไทยยืนอยู่บนผ้าขาวที่ปูไว้ ส่วนพระเถระของทางกัมพูชายืนอยู่บนแท่นเล็ก คำประกาศเทวดาเวลาเช้าและเย็นของทั้งสองประเทศต่างกันตรงภาษาและการออกพระนามพระเจ้าแผ่นดินนามชื่อเมืองในอาณาเขตของประเทศไทยและประเทศกัมพูชาในช่วงเวลานั้น อีกข้อหนึ่ง คือ ทางกัมพูชาไม่มีขั้นตอนของการยิงปืนสัญญาณขับไล่สิ่งชั่วร้ายของการประกอบพระราชพิธีในปัจจุบัน

อภิปรายผล

การประกอบพระราชพิธีขององค์พระมหากษัตริย์ถือได้ว่าเป็นพระราชกรณียกิจสำคัญประการหนึ่งมีวัตถุประสงค์ตามความเชื่อที่ว่า เพื่อความเป็นสวัสดิมงคลแก่พระเจ้าแผ่นดิน พระบรมวงศานุวงศ์ข้าราชการทุกฝ่ายตลอดจนราษฎรและราชอาณาจักร โดยพระราชพิธีตรุษนี้มีความสำคัญ เพราะมีพิธีการสวดมนต์และยิงปืนน้อยใหญ่เพื่อป้องกันขับไล่ภูตผีปีศาจอมนุษย์และเทวดาที่มีมิจฉาทิฐิให้รีบหนีออกไปจากบ้านเมือง งานวิจัยชิ้นนี้ ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาพระราชพิธีตรุษของไทยและตรุษสงกรานต์ของกัมพูชา จากผลการวิจัย สามารถนำมาอภิปรายผล ได้ดังนี้

ความเป็นมาของพระราชพิธีตรุษของไทยและตรุษสงกรานต์ของกัมพูชา พบว่า พระราชพิธีตรุษของไทยเดิมเป็นพิธีทางไสยศาสตร์ของพวกอินเดียฝ่ายใต้ชาวลังกาที่เชื่อถือความเป็นสวัสดิมงคลขับไล่สิ่งชั่วร้ายของพิธีตรุษแต่ได้เปลี่ยนให้มาเป็นแบบคติทางพระพุทธศาสนาตามศาสนาที่ตนเองนับถือ ส่วนที่พิธีตรุษเข้ามาในประเทศไทยโดยพระสงฆ์ไทยที่ได้ไปนำความรู้และตำราพิธีตรุษมาจากลังกาสมัยอยุธยาพระเจ้าบรมโกศที่ได้ส่งสมณทูตไปลังกาโดยการเปลี่ยนพระราชพิธีที่กระทำในเดือน 4 ที่เรียกว่า สัมพัจฉรฉินท์ จากกฎมนเทียรบาลรัชกาลสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ (พ.ศ. 1991 - 2031) ที่เป็นพิธีพราหมณ์ให้มาเป็นพิธีตรุษทางพระพุทธศาสนา พระเจ้าแผ่นดินประกอบสืบต่อกันมา พอมาถึงสมัยรัตนโกสินทร์มีการปรับเปลี่ยนรายละเอียดการประกอบพระราชพิธี ดังในสมัยรัชกาลที่ 1 ที่ทรงชำระและรื้อฟื้นการประกอบพระราชพิธีตรุษขึ้นมาใหม่ รัชกาลที่ 4 มีการปรับเปลี่ยนขั้นตอนและแก้ไขคำประกาศเทวดาให้เป็นภาษาไทยมากขึ้น สมัยต่อมาความเชื่อถือผีสางน้อยลงก็ลดรายการพิธีตรุษลงโดยลำดับจนยกเลิกเด็ดขาดไป (กรมศิลปากร, 2545) เช่นเดียวกับพระราชพิธีสัมพัจฉรฉินท์ของไทยพระเจ้าแผ่นดินทรงกระทำสืบต่อกันมานับรวมแล้วกว่า 150 ปี เพิ่งเลิกเมื่อ พ.ศ. 2480 (สมเด็จกรมพระยาดำรงราชานุภาพ, 2514) ส่วนพระราชพิธีตรุษสงกรานต์ของกัมพูชา มีหลักฐานแรกเริ่มปรากฏในพงศาวดารละแวก ฉบับแปล จ.ศ 1170 กล่าวถึงพระราชพิธีในเดือนสี่ (ผลคุน) ในรัชกาลสมเด็จพระศรีสุริโยพรรณ (พ.ศ. 2144 - 2162) ส่วนแรกเป็นพิธีฝ่ายไสยศาสตร์โดยพราหมณ์ผู้กระทำพิธี ส่วนพระราชพิธีทางพระพุทธมีพระพุทธรูปเป็นประธาน ส่วนพระราชพิธีตรุษสงกรานต์ของกัมพูชาในปัจจุบันที่ปฏิบัติสืบต่อจากรัชกาลสมเด็จพระหริรักษ์รามาอิศราธิบดี (พระองค์ด้วง) (พ.ศ. 2390 - 2403) จากผลการวิจัยที่กล่าวมาแสดงถึงความสอดคล้องทางด้านความเชื่อของพระราชพิธีของทั้งสองประเทศ คือ เป็นพระราชพิธีที่ทรงกระทำเพื่อขับไล่สิ่งชั่วร้ายสิ่งไม่เป็นมงคลผีปีศาจยักษ์ในปีเก่าให้หมดสิ้นไป เกิดความเป็นสิริมงคลมหาประเสริฐความผาสุกกับสถาบัน บ้านเมืองอาณาประชาราษฎรในรัชกาล สอดคล้องกับงานวิจัยของ ดวงกมล ธงชมเชย ที่สรุปว่า การกล่าวอัญเชิญสิ่งศักดิ์สิทธิ์ลงมาในพิธีกรรมทั้งสิ่งศักดิสิทธิ์ในศาสนาพุทธ ศาสนาพราหมณ์ลงมาปกป้องคุ้มครองและให้พรเพื่อความเป็นสิริมงคลต่อองค์พระมหากษัตริย์ บ้านเมืองและผู้เข้าร่วมพิธีทุกคน (ดวงกมล ธงชมเชย, 2563) ประเด็นด้านที่มาของพระราชพิธีตรุษของราชสำนักทั้งสอง ก็มีความสอดคล้องกันจากเดิมที่เป็นพิธีทางไสยศาสตร์ประกอบพิธีโดยพราหมณ์ แล้วเปลี่ยนมาเป็นพิธีทางพระพุทธศาสนาที่มีพระภิกษุสงฆ์สวดอาฏานาฏิยสูตรจนกระทั่งรุ่งเช้า ส่วนพระเจ้าแผ่นและผู้เข้าร่วมพิธีทุกคนยังคงถือกระบองเพชร สายมงคลต่าง ๆ ขณะที่พระกำลังสวด

แบบแผนการประกอบพระราชพิธีตรุษของไทยและพระราชพิธีตรุษสงกรานต์ของกัมพูชา เป็นพิธีสวดมนต์ขับไล่สิ่งชั่วร้ายผีปีศาจยักษ์ในปีเก่าให้สิ้นไป สะเดาะพระเคราะห์รับเทวดาปีใหม่เข้ามาเจริญสิริสวัสดิ์ชัยมงคลมหาประเสริฐแก่พระราชบัลลังก์ ประชาราษฎร์และตลอดพระราชอาณาจักร การประกอบพระราชพิธีตรุษของไทยจัดขึ้นในเดือน 4 วันแรม 11 - 15 ค่ำ ช่วงใกล้สิ้นปี นอกพระราชวังและในท้องพระโรงพระราชวัง ในวันที่ 1 วันแรม 11 ค่ำ พระสังฆราช

เชิญเทียนชัยเข้ากระโจมพิธี แล้วเริ่มพิธีตั้งน้ำวงด้ายมงคลสูตร (สายสิญจน์) พระสงฆ์สวดมนต์มงคลการ วันแรม 12 ค่ำ เจ้าแผ่นดินทรงจุดเทียนชัยฤกษ์เริ่มพิธี พระสงฆ์สวดมนต์มงคลการและถวายพรพระเจ้าแผ่นดิน วันแรม 13 ค่ำ พระสงฆ์สวดมนต์มงคลการตลอดทั้งกลางวันกลางคืน วันแรม 14 ค่ำ พระราชาคณะ อ่านคำประกาศเทวดาเวลาเช้า เป็นภาษาไทยและสิงหลสันสกฤต พระสงฆ์สวดมงคลปริตร บ่าย 5 โมง ให้สังฆการี 2 คน ที่แต่งตัวต่างเทวดา มานั่งอยู่หน้าโรงราชพิธี พระราชาคณะยืนเหนืออาสนผ้าขาว 1 ผืนปูไว้ อ่านคำประกาศเทวดาเวลาเย็น พระสงฆ์สวดพระธรรมจักรและพระมหาสมัยจบแล้วจึงสวดพระอาฏานาฏิยสูตรภาณยักษ์ ถวายกระบองเพชรใบตาล พิศมร สายมงคล แก่พระเจ้าแผ่นดิน พระราชวงศานุวงศ์และผู้เข้าร่วมพิธีทุกคน ยิงปืนใหญ่น้อยและปืนสนาม เป็นอาณัติสัญญาณเพื่อขับไล่ภูตผีปีศาจออกจากพระนครจนกระทั่งรุ่งเช้า วันสุดท้าย วันแรม 15 ค่ำ เวลาใกล้รุ่ง พระเจ้าแผ่นดินเสด็จพร้อมด้วยพระสังฆราช ทรงสวดพระคาถาดับเทียนชัย พระสังฆราชกับพระสงฆ์ทั้งปวง ถวายพระพรพระเจ้าแผ่นดินแล้วรับพระราชทานฉัน (กรมศิลปากร, 2548) ส่วนการประกอบพระราชพิธีตรุษของราชสำนักกัมพูชา ในวันแรม 12 - 15 ค่ำ เดือนผลคุณ (เดือน 4) นอกพระราชวังและในท้องพระโรงพระราชวัง ในวันที่ 1 แรม 11 ค่ำ พระกรุณาเป็นเจ้าชีวิตเหนือหัวเสด็จทรงจุดเทียนชัยร่วมกับสมเด็จมหาสุเมธาธิบดีสังฆนายก พระสงฆ์เจริญพระปริตร วันแรม 13 ค่ำ พระสงฆ์เจริญพระปริตร วันแรม 14 ค่ำ พระเถระ 1 รูป ยืนบนแท่นเล็ก อ่านคำประกาศเทวดาเป็นภาษาเขมรและบาลี พระสงฆ์เจริญพระปริตร เวลา 21 นาฬิกา พระกรุณาเป็นเจ้าชีวิตเหนือหัวและสมเด็จพระมหากษัตริยานี (สมเด็จพระราชินี) เสด็จพระราชดำเนิน พระเถระ 1 รูป ยืนบนแท่นเล็ก อ่านคำประกาศเทวดา พระสงฆ์สวดพระธรรมจักร สวดมหาสมัย สวดภาณยักษ์จนสว่าง พระกรุณาเป็นเจ้าเหนือชีวิต และสมเด็จพระมหากษัตริยานีทรงพระราชทานด้ายดิบ กระบองเพชร อภิสมร แก่พระราชวงศานุวงศ์และผู้เข้าร่วมพิธีทุกคน วันแรม 15 ค่ำ พระกรุณาเป็นเจ้าชีวิตเหนือหัว สรงพระสุคนธวารีพระพุทธมนต์ในพระบรมราชวัง ประเคนจังหันพระสงฆ์ เสด็จพระราชดำเนินดับเทียนชัยร่วมกับสมเด็จมหาสุเมธาธิบดีสังฆนายก เวลา 17 นาฬิกา นิมนต์ประพรมน้ำพระพุทธมนต์ในพระบรมราชวัง ผลการวิจัยแสดงได้ว่า แบบแผนพิธีการประกอบพระราชพิธีตรุษของราชสำนักทั้งสองมีความใกล้เคียงกัน สืบเนื่องมาจากพื้นที่ทางภูมิศาสตร์ของประเทศทั้งสองที่เป็นเพื่อนบ้านกัน มีพรมแดนติดต่อกันเป็นระยะทางยาว ส่วนความสัมพันธ์ทางด้านศาสนา สันนิษฐานว่ามีการรับศาสนาพราหมณ์ฮินดูเป็นศาสนาแรกแล้วมาเป็นพระพุทธศาสนาแบบเถรวาทในปัจจุบันใกล้เคียงกับประเทศไทย และอิทธิพลของพระพุทธศาสนาแบบเถรวาทจากลังกาที่เข้ามามีบทบาทในการวางระเบียบแบบแผนของรัฐและจารีตประเพณีหลวงของทั้งสองราชสำนักที่คล้ายกันมากตามแนวคิดของ หลักการแพร่กระจายของวัฒนธรรม (Culture Diffusion) ที่กล่าว่า วัฒนธรรมของสังคมหนึ่ง ๆ สามารถจะแพร่กระจายไปยังสังคมอื่น ๆ หรือแหล่งอื่น ๆ ได้ เพราะแก่นของวัฒนธรรม คือ ความรู้สึกนึกคิดและพฤติกรรม มีปัจจัยที่อำนวยให้วัฒนธรรมแพร่กระจายหลายปัจจัยหนึ่งในนั้น คือ ปัจจัยด้านความเชื่อทางศาสนา การยอมรับนับถือศาสนาอื่นมาเป็นหลักปฏิบัติทำให้มีการแพร่กระจายวัฒนธรรมที่มีลักษณะยั่งยืน (อัจฉรา ภาณุรัตน์, 2549) ความสัมพันธ์พระพุทธศาสนาไทยและกัมพูชามีมาแล้วช้านาน ตามที่ Jumsai, M. ได้กล่าวไว้ว่าในสมัยรัชกาลที่ 3 พระองค์ด้วง ในขณะที่ทรงประทับในสยามได้ทรงบวชเรียนในกรุงเทพ ทรงมีความเลื่อมใสอย่างมากในคณะธรรมยุติกนิกาย ภายหลังออกผนวช ทรงได้เป็นพระมหากษัตริย์ประจำกรุงอุดงค์ ทรงผนวชพระราชบุตรและพระอนุชาในสำนักพระพุทธศาสนา สมัยดังกล่าวนับได้ว่าพระพุทธศาสนาเจริญมากที่สุด (Jumsai, M., 1987) และสอดคล้องกับการศึกษาของ ศานติ ภักดีคำ กล่าวว่า พระพุทธศาสนาของไทยสมัย

กรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้นมีความสัมพันธ์กับกัมพูชาสมัยอุดงค์ ที่ใกล้ชิดกันมากยุคหนึ่ง โดยเมื่อสมเด็จพระหริรักษ์-รามาอิศราธิบดี (พระองค์ด้วง) ขึ้นครองราชย์ ณ กรุงอุดงค์แล้ว มีพระราชสาสน์มาของพระราชทานพระไตรปิฎกและคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาอื่น ๆ และขอพระสงฆ์คณะธรรมยุติกนิกายไปเผยแพร่พระศาสนายังกรุงอดุงค์ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (ศานติ ภักดีคำ, 2555) และยังสอดคล้องกับ เบญจวรรณ นาราสัจจ์ ที่กล่าวว่า ทั้งสองประเทศมีความสัมพันธ์กันทางด้านวัฒนธรรม ภาษา ศาสนา รวมถึงการแลกเปลี่ยนกันทางวัฒนธรรมระหว่างกัน จึงเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ทั้งสองประเทศมีความใกล้ชิดกันทางด้านวัฒนธรรมขนบธรรมเนียมประเพณี (เบญจวรรณ นาราสัจจ์, 2552) ส่วนความสัมพันธ์ด้านประวัติศาสตร์ตั้งแต่สมัยสุโขทัย ต่อมาสมัยอยุธยาปรากฏหลักฐานในราชพงศาวดารกรุงกัมพูชาว่า เมื่อ พ.ศ. 2136 สมเด็จพระนเรศวรมหาราชเสด็จไปตีเมืองละแวกในครั้งนี้ได้สมเด็จพระศรีสุริโยพรรณซึ่งเป็นพระอนุชาของนักพระสัตถาพระยาละแวกและพระญาติวงศ์ไปยังกรุงศรีอยุธยา (กรมศิลปากร, 2481) สอดคล้องกับหลักฐานที่กล่าวถึงพระราชพิธีตรุษดังปรากฏในพงศาวดารละแวก ฉบับแปล จ.ศ. 1170 กล่าวถึงพระราชพิธีทวาทศมาส หรือพระราชพิธีสิบสองเดือนกรุงกัมพูชา ในรัชกาลสมเด็จพระศรีสุริโยพรรณ (พ.ศ. 2144 - 2162) ได้กลับไปครองราชย์ที่เกาะสลาเกตมีการประกอบพระราชพิธีตรุษสิ้นปีเดือน 4 เป็นพระราชพิธีฝ่ายไสยศาสตร์ เจ้าพนักงานพราหมณ์กระทำพิธีบวงสรวงบูชา จุดปืนยิงประทัดขับไล่แม่มด ส่วนพระราชพิธีพุทธศาสตร์นิมนต์พระราชาคณะมีพระพุทธรูปเป็นประธานและสวดมนต์ตลอดพิธี ต่อมาในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลสมเด็จพระหริรักษ์รามาอิศราธิบดี (พระองค์ด้วง) (พ.ศ. 2391 - 2404) ได้เคยเข้ามาประทับอยู่ในกรุงเทพเมื่อ พ.ศ. 2359 แล้วได้กลับไปขึ้นครองราชย์เป็นกษัตริย์กัมพูชา ทรงรื้อฟื้นการจัดพระราชพิธีทั้ง 12 โดยในเดือน 4 ทรงให้ทำพระราชพิธีตรุษ จุดเทียนชัยและนิมนต์พระสงฆ์มาสวดภาณยักษ์ไล่ยักษ์ผีปีศาจปีเก่า ถือเป็นธรรมเนียมการจัดพระราชพิธีตรุษสงกรานต์เรื่อยมาจนถึงรัชกาลปัจจุบัน จึงสันนิษฐานได้ว่าอาจเป็นสาเหตุที่ทำให้การประกอบพระราชพิธีตรุษของไทยและพระราชพิธีตรุษสงกรานต์ของกัมพูชามีความใกล้เคียงกัน สอดคล้องกับงานวิจัยของบุรยา ศราภัยวานิช กล่าวว่า เครื่องประกอบพระราชอิสริยยศบางประเภทในพระราชพิธีบรมราชาภิเษกของราชอาณาจักรกัมพูชามีความเหมือนกับเครื่องประกอบของประเทศไทยอย่างมาก ถ้าหากพิจารณาถึงความเชื่อมโยงทางประเพณีวัฒนธรรมของทั้ง 2 ประเทศ มีการรับและส่งอิทธิพลระหว่างกันโดยในช่วงที่รับไปจากประเทศไทย เนื่องจากราชอาณาจักรกัมพูชาได้ตกเป็นประเทศราชของไทยและพระมหากษัตริย์ได้ทรงอุปการะเจ้านายของราชอาณาจักรกัมพูชาและได้พระราชทานเครื่องประกอบพระอิสริยยศให้กับราชอาณาจักรกัมพูชาจึงเป็นสาเหตุหนึ่งที่เหมือนกับของไทย (บุรยา ศราภัยวานิช, 2556)

การเปรียบเทียบแบบแผนการประกอบพระราชพิธีตรุษของไทยและตรุษสงกรานต์ของกัมพูชา พบว่าการประกอบพระราชพิธีตรุษของราชสำนักทั้งสองมีทั้งความสอดคล้องและแตกต่างกัน ด้านสิ่งของเครื่องใช้ในพิธีทั้งโรงพระราชพิธี เทียนชัย แท่นพระราชพิธี มงคลสูตร (สายสิญจน์) ด้ายมงคลต่าง ๆ และกระบองเพชร มีความสอดคล้องกัน จุดที่แตกต่างกัน คือ พระราชพิธีตรุษของไทยจะมีการวางเครื่องพระแสงสรรพศาสตราวุธ พระมาลาธงชัย เครื่องสูงต่าง ๆ รวมถึงกระโจมเทียนชัย แต่ของทางกัมพูชาซุ้มเทียนชัยจะวางไว้บนพื้นแยกต่างหากกัน และยังไม่มีการกล่าวถึงกระบอกปืนใหญ่น้อย ด้านพิธีการประกอบพระราชพิธี มีความสอดคล้องกัน คือ เป็นการประกอบพระราชพิธีในเดือน 4 เป็นตรุษสิ้นปี พระเจ้าแผ่นดินทรงเป็นประธานในพิธีและทรงจุดเทียนชัยตามฤกษ์มงคลเพื่อเริ่มต้นประกอบพระราชพิธี โดยมีพระสังฆราชและพระภิกษุสงฆ์เป็นผู้นำการประกอบพระราชพิธีและเจริญบทสวด

ในวันแรม 14 ค่ำ เดือน 4 คำประกาศเทวดาเวลาเช้าและเย็นมีเนื้อหากล่าวเชิญสิ่งศักดิ์สิทธิ์เพื่อความเป็นสวัสดิมงคล การสวดบทอาฏานาฏิยสูตร (ภาณยักษ์) พระเจ้าแผ่นดินทรงถือพระบองเพชร สายมงคลต่าง ๆ รวมถึงแจกผู้เข้าร่วมพิธีทุกคนด้วยระหว่างสวดภาณยักษ์ การยิงปืนน้อยใหญ่เป็นอาณัติสัญญาณเพื่อขับไล่สิ่งชั่วร้ายอมนุษย์ผียักษ์ปีศาจจนกระทั่งรุ่งเช้า ส่วนข้อแตกต่างกันที่พบ คือ ขั้นตอนของการอ่านคำประกาศเทวดาที่พระราชาคณะของไทยยืนอยู่บนผ้าขาวที่ปูไว้ ส่วนพระเถระของทางกัมพูชายืนอยู่บนแท่นเล็ก คำประกาศเทวดาเวลาเช้าและเย็นของทั้งสองประเทศต่างกันตรงภาษาและการออกพระนามพระเจ้าแผ่นดิน นามชื่อเมืองในอาณาเขตของประเทศไทยและประเทศกัมพูชาในช่วงเวลานั้น อีกข้อหนึ่ง คือ ทางกัมพูชาไม่มีขั้นตอนของการยิงปืนสัญญาณขับไล่สิ่งชั่วร้ายของการประกอบพระราชพิธีในปัจจุบัน หากพิจารณาจากหนังสือนิราศนครวัด พระนิพนธ์สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ บันทึกว่าในเดือน 4 รัชกาลสมเด็จพระศรีสวัสดิ์ มีพระราชพิธีตรุษ มีการสวดมนต์เลี้ยงพระและยิงปืนอาฏานาเหมือนในกรุงเทพฯ (สมเด็จกรมพระยาดำรงราชานุภาพ, 2503) อาจสันนิษฐานได้ว่าเป็นการปรับเปลี่ยนไปให้สอดคล้องกับบริบทสังคมและยุคสมัยของบ้านเมืองในปัจจุบัน สอดคล้องกับ ศานติ ภักดีคำ กล่าวในบทนำว่า พระราชพิธีสิบสองเดือนของกัมพูชามีวิวัฒนาการมาหลายยุคหลายสมัย บางพระราชพิธีที่เคยจัดขึ้นครั้นต่อมาไม่เหมาะสมแก่กาลสมัยก็มีการยกเลิกไป หรือเพิ่มแทรกเข้ามาใหม่ หรือเปลี่ยนแปลงความเชื่อทางศาสนา หรือเมื่อไม่เข้าใจในวัตถุประสงค์ประโยชน์ของพระราชพิธีพราหมณ์บางอย่างก็ยกเลิกไป พิธีกรรมเป็นส่วนหนึ่งของชีวิต ที่มนุษย์สร้างขึ้นเพื่อตอบสนองความต้องการโดยตั้งอยู่บนความเชื่อต่าง ๆ เมื่อความเชื่อปรับเปลี่ยนไป พิธีกรรมบางอย่างแม้จะดูเหมือนว่าหายไป แต่แท้ที่จริงแล้วกลับสอดแทรกอยู่ในพิธีกรรมตามความเชื่อใหม่ ๆ ได้อย่างกลมกลืน (ศานติ ภักดีคำ, 2550) รวมถึงพระราชพิธีตรุษของไทยที่ไม่ได้ประกอบพิธีนี้แล้วแต่ได้มีการปรับเปลี่ยนไปเป็นส่วนหนึ่งของพระราชพิธีตรุษสงกรานต์

สรุปและข้อเสนอแนะ

งานวิจัยเรื่อง พระราชพิธีตรุษของไทยและตรุษสงกรานต์ของกัมพูชา ได้ผลสรุปสำคัญ ดังนี้ พระราชพิธีตรุษสิ้นปีเกิดจากความเชื่อในการขับไล่สิ่งชั่วร้ายของปีเก่าและความเป็นสวัสดิสิริมงคลแก่องค์กษัตริย์ ประชาราษฎร์ และราชอาณาจักรในรัชกาล พิธีตรุษของไทยได้รับแบบอย่างพิธีทางไสยศาสตร์ของอินเดียฝ่ายใต้พวกลังกา ตั้งแต่สมัยอยุธยาพระเจ้าบรมโกศ จากสมณทูตที่ส่งไปลังกาแล้วเปลี่ยนมาเป็นคติทางพระพุทธศาสนา โดยเป็นพระราชพิธีที่กระทำในเดือน 4 ที่เรียกว่า สัมพัจฉรฉินท์ ส่วนพระราชพิธีตรุษสงกรานต์ของกัมพูชาในพระราชพิธีทวาทศมาสตั้งแต่รัชกาลสมเด็จพระศรีสุริโยพรรณและต่อมาในรัชกาลสมเด็จพระหริรักษ์รามาอิศราธิบดี (พระองค์ด้วง) เป็นงานขับไล่ยักษ์ผีปีเก่าสะเดาะพระเคราะห์ในวันปีใหม่เช่นกัน แบบแผนของการประกอบพระราชพิธีตรุษของไทยและพระราชพิธีตรุษสงกรานต์ของกัมพูชา คือ มีการประกอบพิธีใกล้สิ้นปี ช่วงวันแรม 11 - 15 ค่ำ เดือน 4 จัดพิธีในโรงพระราชพิธีในพระราชวัง พระเจ้าแผ่นดินทรงจุดเทียนชัยเป็นฤกษ์เริ่ม นิมนต์พระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์ตลอดในวันแรม 14 ค่ำ มีการอ่านคำประกาศเทวดาเวลาเช้าและเย็น พระสงฆ์สวดอาฏานาฏิยสูตร (ภาณยักษ์) ทรงถือกระบองเพชรใบตาล พิศมร สายมงคลต่าง ๆ เพื่อเข้าร่วมอยู่ในพิธีและป้องกันสิ่งชั่วร้าย พร้อมกับยิงปืนในและนอกพระราชวัง เป็นสัญญาณเพื่อขับไล่ยักษ์ภูตผีปีศาจสิ่งอัปมงคลออกจากราชอาณาจักรจนถึงรุ่งเช้า การเปรียบเทียบแบบแผนการประกอบพระราชพิธีตรุษของราชสำนักทั้งสอง พบว่า มีความสอดคล้องใกล้เคียงกันเป็นส่วนใหญ่

ส่วนความแตกแตกต่างที่พบจากสิ่งของเครื่องใช้ที่วางบนแท่นพิธี จุดตั้งกระโจมเทียนชัยและทางกัมพูชาไม่ได้มีการบอกถึงกระบอกปืนที่ใช้ในการยิงขับไล่สิ่งชั่วร้ายเพราะไม่มีขั้นตอนนี้ของการประกอบพระราชพิธีในปัจจุบันแล้ว ขั้นตอนของการอ่านคำประกาศเทวดาที่พระราชาคณะของไทยยืนอยู่บนผ้าขาวที่ปูไว้ ส่วนพระเถระของทางกัมพูชายืนอยู่บนแท่นเล็ก คำประกาศเทวดาเวลาเช้าและเย็นของทั้งสองประเทศต่างกันตรงภาษาและการออกพระนามพระเจ้าแผ่นดิน นามชื่อเมืองในอาณาเขตของประเทศไทยและประเทศกัมพูชาในช่วงเวลานั้น ดังนั้น จากความใกล้เคียงกันของแบบแผนการประกอบพระราชพิธีตรุษของราชสำนักทั้งสอง แสดงให้เห็นถึงมรดกวัฒนธรรมร่วมของภูมิภาค เพื่อให้เห็นว่าพิธีตรุษไม่ใช่เป็นเรื่องของไทยหรือกัมพูชาฝ่ายเดียว แต่เป็นสายสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมที่เชื่อมโยงกัน ข้อเสนอแนะที่ได้จากการวิจัย ควรมีการเผยแพร่ข้อมูลในงานวิชาการหรือเพื่อการศึกษาเชิงลึกต่อไป เพื่อเสริมสร้างความรู้ ความเข้าใจและคุณค่าของพระราชพิธีตรุษที่เป็นข้อมูลที่สำคัญด้านวัฒนธรรมประเพณีของทั้งสองประเทศ ช่วยให้เห็นความต่อเนื่องของแบบแผนพระราชพิธีที่ยังคงอัตลักษณ์ร่วมกันไว้ได้อย่างเหนียวแน่น แม้ว่าบริบททางการเมืองจะเปลี่ยนไปตามกาลเวลา หน่วยงานด้านวัฒนธรรมสามารถใช้ข้อมูลนี้ในการสร้างความเข้าใจอันดีระหว่างไทยและกัมพูชาผ่านมิติทางวัฒนธรรม โดยเป็นการสร้างเครือข่ายทางวัฒนธรรมที่มีการเผยแพร่ข้อมูลที่ถูกต้องเป็นจริงอย่างกว้างขวาง ข้อเสนอแนะแนวทางในการวิจัยครั้งต่อไป 1) ควรมีการวิจัยเปรียบเทียบพิธีตรุษในระดับประเพณีราษฎร์ระหว่างไทยและกัมพูชา เพื่อดูความแตกต่างระหว่างส่วนกลางและท้องถิ่น 2) ควรมีการวิจัยเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงของการประกอบพระราชพิธีตรุษไปเป็นพระราชพิธีสงกรานต์ของไทย และ 3) ควรมีการวิจัยการประกอบพระราชพิธีตรุษของประเทศอื่น ๆ เช่น พม่า ลาว

กิตติกรรมประกาศ

ขอขอบคุณทุนสนับสนุนโครงการวิจัยเงินรายได้มหาวิทยาลัย (เงินรายได้คณะมนุษยศาสตร์ประจำปีงบประมาณ 2567) คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ กรุงเทพมหานคร สัญญาเลขที่ 666/2567 โครงการวิจัยเรื่อง การศึกษาพระราชพิธีตรุษของไทยและตรุษสงกรานต์ของกัมพูชา

เอกสารอ้างอิง

กรมศิลปากร. (2481). ประชุมพงศาวดารภาคที่ 71. กรุงเทพมหานคร: กรุงเทพบรรณาคาร.

_____. (2545). ตำรา 12 เดือน คัดแต่สมุดขุนทิพมนเทียรชาววัง. กรุงเทพมหานคร: รุ่งศิลป์การพิมพ์.

_____. (2548). ตำราพระราชพิธีเก่าและตำราทวาทศพิธี. กรุงเทพมหานคร: สำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม.

ขุนอุดมปรีชา (จาบ พิน). (2550). พระราชพิธีทวาทศมาส ภาค 3. พนมเปญ: กรมสารนิเทศ กระทรวงการต่างประเทศ.

ชัยรัตน์ พลมุข. (2552). วรรณคดีประกอบพระราชพิธีสมัยรัตนโกสินทร์: แนวคิดธรรมราชากับกลวิธีทางวรรณศิลป์. ใน วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ดวงกมล ธงชมเชย. (2563). แนวคิดและความสำคัญของการกล่าวอัญเชิญสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในประกาศการพระราชพิธี. ใน วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

โดม ไกรปกรณ์. (2542). ตำราพระราชพิธีสมัยรัชกาลที่ 4 - 5 (พ.ศ. 2394 - 2453). ใน วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

บุรยา ศราภัยวานิช. (2556). เครื่องประกอบพระอิสริยยศสำหรับพระมหากษัตริย์ที่ปรากฏในพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมัยรัตนโกสินทร์. ใน วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาโบราณคดีสมัยประวัติศาสตร์. มหาวิทยาลัยศิลปากร.

เบญจวรรณ นาราสัจจ์. (2552). งานการศึกษากัมพูชาที่มีในประเทศไทย: สำรวจสถานภาพองค์ความรู้. ขอนแก่น: ศูนย์วิจัยพหุลักษณ์สังคมลุ่มแม่น้ำโขง มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

ประเสริฐ ณ นคร. (2555). เรื่องเก่าเล่าถึงพระราชพิธี. กรุงเทพมหานคร: รุ่งเรืองสาส์นการพิมพ์.

พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระสมมตอมรพันธุ์. (2508). ประกาศการพระราชพิธี เล่ม 1. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว. (2550). พระราชพิธีสิบสองเดือน. (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.

ราชบัณฑิตยสถาน. (2556). พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพมหานคร: นานมีบุ๊คส.

ศานติ ภักดีคำ. (2550). พระราชพิธีทวาทศมาส หรือพระราชพิธีสิบสองเดือนกรุงกัมพูชาฉบับครบรอบ 55 ปี การสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตไทย - กัมพูชา ภาค 1 - 3. กรุงเทพมหานคร: กรมสารนิเทศ กระทรวงการต่างประเทศ.

_____. (2555). ความสัมพันธ์ทางพระพุทธศาสนาระหว่างสยามสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวกับกรุงกัมพูชา. วารสารสงขลานครินทร์ ฉบับสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 18(3), 3-4.

สมเด็จกรมพระยาดำรงราชานุภาพ. (2503). ตำนานพิธีตรุษ พระนิพนธ์กับทั้งพระวิจารณ์. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาดไทย.

_____. (2514). นิราศนครวัด. ธนบุรี: โรงพิมพ์รุ่งวัฒนา.

สุมิตร ปิติพัฒน์. (2542). ความเป็นคนไทย: พิจารณาจากมิติด้านเชื้อชาติ ภาษา การเมืองและวัฒนธรรม.มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. กรุงเทพมหานคร: สถาบันไทยคดีศึกษา.

อัจฉรา ภาณุรัตน์. (2549). เอกสารคำสอนรายวิชาท้องถิ่นศึกษา. สุรินทร์: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์.

เอง สต. (2512). เอกสารมหาบุรสแขฺมร ภาค 1 - 7. พนมเปญ: กระทรวงอบรม ยุวชนและกีฬา.

Jumsai, M. (1987). History of Thailand and Cambodia from the days of Angkor to the present. Bangkok: Chalermnit Press.

บทความวิจัย

การศึกษาความต้องการจำเป็นของนักศึกษาปริญญาโท สาขาวิชาวิทยาศาสตร์การกีฬาและการออกกำลังกาย คณะวิทยาศาสตร์การกีฬาและสุขภาพ มหาวิทยาลัยการกีฬาแห่งชาติ วิทยาเขตสุพรรณบุรี จากมุมมองผู้มีส่วนได้เสีย*

A STUDY ON THE ESSENTIAL NEEDS OF MASTER'S DEGREE STUDENTS IN SPORTS AND EXERCISE SCIENCE, FACULTY OF SPORTS AND HEALTH SCIENCE, THAILAND NATIONAL SPORTS UNIVERSITY SUPHAN BURI CAMPUS, FROM THE STAKEHOLDERS' PERSPECTIVE

ปวเรศร์ พันธยุทธ์, พัชรี ทองคำพานิช*, ฉัตร์ชัย แสงสุขีลักษณ์, ฉัตรตระกูล ปานอุทัย, อธิวัฒน์ ดอกไม้ขาว, อัมพร กรุดวงษ์, อรทัย แย้มโอษฐ์, พิชญ์พล บุญคงเสน

Pawares Phantayuth, Patcharee Tongkampanit*, Chatchai Sangsukeelux, Chattrakul Panuthai, Athiwat Dokmaikho, Amporn Krutwong, Oratai Yamaod, Pichpon Boonkongsen

คณะวิทยาศาสตร์การกีฬาและสุขภาพ มหาวิทยาลัยการกีฬาแห่งชาติ สุพรรณบุรี ประเทศไทย

Faculty of Sport and Health Science, Thailand National Sports University, Suphan Buri, Thailand

*Corresponding author E-mail: p.tongkampanit@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ ศึกษาความต้องการจำเป็นของนักศึกษาปริญญาโท สาขาวิชาวิทยาศาสตร์การกีฬาและการออกกำลังกาย คณะวิทยาศาสตร์การกีฬาและสุขภาพ มหาวิทยาลัยการกีฬาแห่งชาติ วิทยาเขตสุพรรณบุรี จากมุมมองผู้มีส่วนได้เสีย เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ เครื่องมือเป็นแบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง มีค่าความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา เท่ากับ .94 กลุ่มเป้าหมาย เป็นผู้มีส่วนได้เสีย จำนวน 16 คน คัดเลือกแบบเจาะจง วิเคราะห์ผลการสัมภาษณ์ จากการถอดเทป การให้รหัส การตัดทอนและเสนอข้อมูล การประมวลและสรุปข้อเท็จจริง การพิสูจน์บทสรุป การสังเคราะห์ข้อมูล นำข้อมูลที่ได้มาสรุป วิเคราะห์ สังเคราะห์ผลบนพื้นฐานเชิงแนวคิด ทฤษฎี กรอบแนวคิดการวิจัย นำเสนอผลการวิจัยในรูปแบบการบรรยายเชิงพรรณนา ผลการวิจัยพบว่า ความต้องการจำเป็นของนักศึกษาปริญญาโท สาขาวิชาวิทยาศาสตร์การกีฬาและการออกกำลังกาย จากมุมมองผู้มีส่วนได้เสีย ประกอบด้วย 4 ด้าน คือ 1) ด้านความรู้ องค์ความรู้ที่จำเป็นต้องศึกษาในเชิงลึก มี 2 ด้าน คือ ความรู้ด้านความเป็นเลิศทางการกีฬา และความรู้ด้านการส่งเสริมสุขภาพ โดยเน้นการสอนแบบฝึกปฏิบัติเพื่อเสริมประสบการณ์ 2) ด้านทักษะ ได้แก่ ทักษะด้านสังคม เช่น การทำงานร่วมกับผู้อื่น การทำงานเป็นทีม ความเป็นผู้นำ ทักษะการใช้เทคโนโลยี และทักษะในวิชาชีพ ได้แก่ ทักษะความคิดสร้างสรรค์ ทักษะการคิดวิเคราะห์ และทักษะการสื่อสาร 3) ด้านจริยธรรม ควรเน้นย้ำเรื่องจรรยาบรรณในการทำวิจัย ความซื่อสัตย์

* Received 28 December 2025; Revised 28 January 2026; Accepted 31 January 2026

ต่อตนเองและผู้อื่น การประพฤติปฏิบัติตนให้อยู่ในกรอบศีลธรรม กฎและกติกาของสังคม และ 4) ด้านลักษณะบุคคล ควรมีบุคลิกน่าเชื่อถือ มีเหตุผล รูปร่างดีมีความสมาร์ท อ่อนน้อมถ่อมตน มีสัมมาคาราวะ มนุษยสัมพันธ์ดี ใฝ่รู้เรียนตลอดเวลา และมีความคิดเป็นระบบ

คำสำคัญ: ความต้องการจำเป็นของนักศึกษาปริญญาโท, มุมมองของผู้มีส่วนได้เสีย, หลักสูตรวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาวิทยาศาสตร์การกีฬาและการออกกำลังกาย, มหาวิทยาลัยการกีฬาแห่งชาติ

Abstract

This research aimed to investigate the essential needs of master's degree students in sports and exercise science, faculty of sports and health science, Thailand National Sports University Suphan Buri Campus, from the stakeholders' perspective. This study employed a qualitative research design. The semi-structured interview form, the content validity of which was found at 0.94, was used as a tool of this research. The sixteen subjects were used in this research by purposive selection. The interview data analysis was conducted with tape transcription, coding, data condensation and presentation, information processing and summarization, conclusion validation and synthesis. The data were analyzed and synthesized based on concepts, theories and theoretical research framework in a descriptive method. The findings revealed that the essential needs of master' degree students in sports and exercise science from the stakeholders' perspective comprised four aspects: 1) Knowledge, knowledge about sports excellence and health promotion focusing on practical learning; 2) Skill, social skills (Such as Working with Other People, Teamwork, Leadership), technological skills, and professional skills (creative thinking, analytical thinking, and communication); 3) Ethics, focusing on research code of conduct, honesty to oneself, behaving in accordance with social moral, rule and regulation; and 4) Character, reliable personality, being reasonable, smart shape, humility, good human relationship, being eager to learn, and systematic thinking.

Keywords: Essential Needs of Master's Degree Students, Stakeholders' Perspective, Master's Degree in Science, Sports Science and Exercise, Thailand National Sports University

บทนำ

มหาวิทยาลัยการกีฬาแห่งชาติ วิทยาเขตสุพรรณบุรี สังกัดมหาวิทยาลัยการกีฬาแห่งชาติ กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา เป็นสถาบันอุดมศึกษาทางวิชาการ และวิชาชีพชั้นสูงด้านการกีฬา จัดตั้งขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้การศึกษา ส่งเสริมวิชาการและวิชาชีพ ทำการสอน วิจัยพัฒนา บริการทางวิชาการและวิชาชีพแก่สังคม ทะนุบำรุงศิลปะและวัฒนธรรม และมุ่งเน้นการสร้างองค์ความรู้ด้านการกีฬา การพลศึกษา การสร้างเสริมสุขภาพ วิทยาศาสตร์การกีฬา การบริหารจัดการกีฬา การประกอบธุรกิจและอุตสาหกรรมการกีฬา และสาขาวิชาที่เกี่ยวข้อง

รวมทั้งเป็นแหล่งสร้างและพัฒนาบุคลากรด้านการกีฬาของประเทศ (พระราชบัญญัติ มหาวิทยาลัยการกีฬาแห่งชาติ, 2562) ซึ่งมีภารกิจหลักในการจัดการศึกษา ภายใต้ 5 พันธกิจ ได้แก่ 1) ผลิตและพัฒนาบุคลากรด้านศาสตร์การกีฬา 2) ผลิตและพัฒนางานวิจัยและนวัตกรรมด้านศาสตร์การกีฬา 3) บริการวิชาการด้านพลศึกษาและกีฬา 4) ทะนุบำรุงศิลปะและวัฒนธรรมด้านการละเล่นพื้นบ้านและกีฬาไทย และ 5) ส่งเสริมและพัฒนานักศึกษาให้มีศักยภาพด้านกีฬาสูงสุดของแต่ละบุคคล (มหาวิทยาลัยการกีฬาแห่งชาติ, 2566) พันธกิจของมหาวิทยาลัยสอดคล้องกับยุทธศาสตร์ชาติ พ.ศ. 2561 - 2580 ที่ให้ความสำคัญกับการพัฒนา การเสริมสร้างศักยภาพทรัพยากรมนุษย์ในทุกมิติ และมีสมรรถนะที่สอดคล้องกับความต้องการของตลาดแรงงาน โดยมีการปฏิรูปกระบวนการเรียนรู้ที่ตอบสนองต่อการเปลี่ยนแปลง การเพิ่มประสิทธิภาพของระบบบริหารจัดการศึกษาในทุกระดับ ทุกประเภท และการพัฒนาระบบการเรียนรู้บนพื้นฐานระบบการเรียนรู้การใช้ดิจิทัลแพลตฟอร์ม สามารถสร้างระบบการศึกษาเพื่อเป็นเลิศทางวิชาการระดับนานาชาติ (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2562)

คณะวิทยาศาสตร์การกีฬาและสุขภาพ มหาวิทยาลัยการกีฬาแห่งชาติ วิทยาเขตสุพรรณบุรี ปัจจุบันมีความพร้อมทั้งด้านบุคลากรผู้สอนที่มีคุณวุฒิเหมาะสม และทรัพยากรทางวิชาการที่เอื้อต่อการจัดการศึกษาระดับบัณฑิตศึกษา ภายใต้ปรัชญาวิทยาศาสตรการกีฬา พัฒนาสุขภาพและความเป็นเลิศทางการกีฬา อย่างไรก็ตาม การพัฒนาหลักสูตรระดับบัณฑิตศึกษาที่มีคุณภาพในยุคที่ความรู้และทักษะด้านกีฬาเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว จำเป็นต้องมีข้อมูลเชิงประจักษ์จากผู้มีส่วนได้เสีย ทั้งด้านความต้องการจำเป็น และความคาดหวังต่อสมรรถนะของบัณฑิต (ศิวะลักษณ์ มหาชัย และเอกราช โฆษิตพิมานเวช, 2565) ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ Tyler, R. W., Ornstein, A. C. & Hunkins, F. P. ที่ชี้ว่าการพัฒนาหลักสูตรที่มีประสิทธิภาพต้องวิเคราะห์ความต้องการของสังคม วิชาชีพ และผู้เรียนควบคู่กัน (Tyler, R. W., 1949); (Ornstein, A. C. & Hunkins, F. P, 2018) อีกทั้งในบริบทของการจัดการศึกษายุคปัจจุบัน แนวคิด Outcome-Based Education (OBE) และการออกแบบหลักสูตรแบบ Backward Design ได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวางว่าเป็นแนวทางที่มุ่งพัฒนาผู้เรียนให้มีผลลัพธ์การเรียนรู้ตามที่พึงประสงค์อย่างแท้จริง โดยเริ่มจากการกำหนดผลลัพธ์ปลายทาง (Intended Learning Outcomes) ก่อนวางแผนเนื้อหา การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ และการประเมินผล (กฤชพร ว่องไว, 2564); (Wiggins, G. & McTighe, J., 2005) ดังนั้น การพัฒนาหลักสูตรบัณฑิตศึกษาจึงต้องสอดรับกับมาตรฐานคุณวุฒิระดับอุดมศึกษา พ.ศ. 2565 ซึ่งกำหนดกรอบผลลัพธ์การเรียนรู้ด้านความรู้ (Knowledge) ด้านทักษะ (Skills) ด้านจริยธรรม (Ethics) และด้านลักษณะบุคคล (Character) (ประกาศคณะกรรมการมาตรฐานการอุดมศึกษา, 2565)

ผลการศึกษาความต้องการจำเป็นของนักศึกษาปริญญาโท สาขาวิชาวิทยาศาสตร์การกีฬาและการออกกำลังกาย คณะวิทยาศาสตร์การกีฬาและสุขภาพ มหาวิทยาลัยการกีฬาแห่งชาติ วิทยาเขตสุพรรณบุรี จากมุมมองผู้มีส่วนได้เสียในครั้งนี้ จึงมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการยกระดับคุณภาพหลักสูตรวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาวิทยาศาสตร์การกีฬาและการออกกำลังกาย คณะวิทยาศาสตร์การกีฬาและสุขภาพ มหาวิทยาลัยการกีฬาแห่งชาติ วิทยาเขตสุพรรณบุรี ให้มีมาตรฐาน มีคุณภาพ มีความทันสมัยตามวิชาชีพ สอดคล้องกับปรัชญา วัตถุประสงค์ และนโยบายการจัดการศึกษาของคณะ และมหาวิทยาลัย ตลอดจนมีผลลัพธ์การเรียนรู้ที่เป็นไปตามมาตรฐานคุณวุฒิระดับอุดมศึกษา พ.ศ. 2565 และสามารถตอบสนองความต้องการในการศึกษาต่อและความคาดหวังของผู้มีส่วนได้เสียอย่างแท้จริง

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาความต้องการจำเป็นของนักศึกษาปริญญาโท สาขาวิชาวิทยาศาสตร์การกีฬาและการออกกำลังกาย คณะวิทยาศาสตร์การกีฬาและสุขภาพ มหาวิทยาลัยการกีฬาแห่งชาติ วิทยาเขตสุพรรณบุรี จากมุมมองผู้มีส่วนได้เสีย

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ ได้ผ่านการพิจารณาจากคณะกรรมการพิจารณาจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ วิทยาลัยการสาธารณสุขสิรินธร จังหวัดยะลา รหัสโครงการ SCPHYLIRB-2568/039 รับรองเมื่อวันที่ 13 กุมภาพันธ์ 2568 โดยวิธีดำเนินการวิจัย ตามลำดับขั้นตอน ดังนี้

1. รูปแบบการวิจัย เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research)

2. ขอบเขตด้านเนื้อหา ได้นำประกาศคณะกรรมการมาตรฐานการอุดมศึกษา เรื่อง รายละเอียดผลลัพธ์การเรียนรู้ตามมาตรฐานคุณวุฒิระดับอุดมศึกษา พ.ศ. 2565 มาเป็นขอบเขตด้านเนื้อหา ประกอบด้วย 4 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านความรู้ (Knowledge) 2) ด้านทักษะ (Skills) 3) ด้านจริยธรรม (Ethics) และ 4) ด้านลักษณะบุคคล (Character) (ประกาศคณะกรรมการมาตรฐานการอุดมศึกษา, 2565)

3. กลุ่มเป้าหมาย เป็นผู้มีส่วนได้เสีย จำนวน 16 คน จากการคัดเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sample) ประกอบด้วย

3.1 ผู้ใช้บัณฑิต จำนวน 2 คน ได้แก่ ผู้ที่ดำรงตำแหน่งระดับผู้บริหารหรือผู้จัดการในหน่วยงานภาครัฐ จำนวน 1 คน และภาคเอกชน จำนวน 1 คน ดำรงตำแหน่งไม่น้อยกว่า 3 ปี และเป็นผู้ใช้บัณฑิตหลักสูตรวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต ในสาขาวิชาวิทยาศาสตร์การกีฬา หรือสาขาวิชาที่เกี่ยวข้องกับการกีฬา

3.2 ผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 2 คน ได้แก่ ผู้ที่ดำรงตำแหน่งทางวิชาการรองศาตราจารย์ หรือศาสตราจารย์ ในสาขาวิชาวิทยาศาสตร์การกีฬา หรือสาขาวิชาที่เกี่ยวข้องกับการกีฬา

3.3 ผู้บริหารองค์กรกีฬา จำนวน 2 คน ได้แก่ ผู้ที่ดำรงตำแหน่งระดับผู้บริหารองค์กรกีฬาภาครัฐ จำนวน 1 คน และภาคเอกชน จำนวน 1 คน ดำรงตำแหน่งไม่น้อยกว่า 3 ปี

3.4 ผู้บริหารมหาวิทยาลัย จำนวน 2 คน ได้แก่ ผู้ที่ดำรงตำแหน่งระดับผู้บริหารมหาวิทยาลัยภาครัฐ จำนวน 1 คน และภาคเอกชน จำนวน 1 คน ดำรงตำแหน่งไม่น้อยกว่า 3 ปี และเป็นผู้บริหารมหาวิทยาลัยที่มีการจัดการศึกษาหลักสูตรวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต ในสาขาวิชาวิทยาศาสตร์การกีฬา หรือสาขาวิชาที่เกี่ยวข้องกับการกีฬา

3.5 ผู้บริหารคณะวิชา จำนวน 2 คน ได้แก่ ผู้ที่ดำรงตำแหน่งคณบดีภาครัฐ จำนวน 1 คน และภาคเอกชน จำนวน 1 คน ดำรงตำแหน่งไม่น้อยกว่า 3 ปี และเป็นคณบดีที่มีการจัดการศึกษาหลักสูตรวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต ในสาขาวิชาวิทยาศาสตร์การกีฬา หรือสาขาวิชาที่เกี่ยวข้องกับการกีฬา

3.6 อาจารย์ผู้รับผิดชอบหลักสูตร จำนวน 2 คน ได้แก่ ผู้ที่เป็นอาจารย์ผู้รับผิดชอบหลักสูตรภาครัฐ จำนวน 1 คน และภาคเอกชน จำนวน 1 คน มีบทบาท หน้าที่และมีประสบการณ์ในการบริหารหลักสูตรวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต ในสาขาวิชาวิทยาศาสตร์การกีฬา หรือสาขาวิชาที่เกี่ยวข้องกับการกีฬา ไม่น้อยกว่า 3 ปี

3.7 อาจารย์ประจำหลักสูตร จำนวน 2 คน ได้แก่ ผู้ที่เป็นอาจารย์ประจำหลักสูตร ภาครัฐ จำนวน 1 คน และภาคเอกชน จำนวน 1 คน มีบทบาทหน้าที่ มีประสบการณ์ในการสอน ค้นคว้าและวิจัยในหลักสูตรวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต ในสาขาวิชาวิทยาศาสตร์การกีฬา หรือสาขาวิชาที่เกี่ยวข้องกับการกีฬา ไม่น้อยกว่า 3 ปี

3.8 อาจารย์ผู้สอน จำนวน 2 คน ได้แก่ ผู้ที่มีบทบาทหน้าที่ และการมีประสบการณ์ในการสอนนักศึกษาหลักสูตรวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต ในสาขาวิชาวิทยาศาสตร์การกีฬา หรือสาขาวิชาที่เกี่ยวข้องกับการกีฬา ไม่น้อยกว่า 3 ปี

4. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย เป็นแบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-Structured Interview) โดยนำรายละเอียดผลลัพธ์การเรียนรู้ตามมาตรฐานคุณวุฒิระดับอุดมศึกษา พ.ศ. 2565 ประกอบด้วย 4 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านความรู้ (Knowledge) 2) ด้านทักษะ (Skills) 3) ด้านจริยธรรม (Ethics) และ 4) ด้านลักษณะบุคคล (Character) มาเป็นกรอบแนวคิดในการสร้างเครื่องมือ (ประกาศคณะกรรมการมาตรฐานการอุดมศึกษา, 2565) ซึ่งมีขอบเขตการศึกษาครอบคลุมประเด็นเกี่ยวกับผลลัพธ์การเรียนรู้ของบัณฑิตสาขาวิทยาศาสตร์การกีฬาและการออกกำลังกายในระดับอุดมศึกษา โดยมุ่งศึกษาจากความคิดเห็นของผู้มีส่วนได้เสีย ประกอบด้วย ผู้ใช้บัณฑิต ผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้บริหารองค์กรกีฬา ผู้บริหารมหาวิทยาลัย ผู้บริหารคณะวิชา อาจารย์ผู้รับผิดชอบหลักสูตร อาจารย์ประจำหลักสูตร และอาจารย์ผู้สอน และดำเนินการตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือโดยผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 3 ท่าน ที่มีความรู้ความสามารถด้านวิทยาศาสตร์การกีฬาและการออกกำลังกาย และด้านหลักสูตรและการสอน ตรวจสอบหาค่าความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) ซึ่งมีค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) เท่ากับ .94 (พิศิษฐ ตัณฑวณิช และพนา จินดาศรี, 2561)

5. การเก็บรวบรวมข้อมูล มีการตรวจสอบความถูกต้องและความน่าเชื่อถือโดยใช้การตรวจสอบสามเส้า ทั้งด้านแหล่งข้อมูล เวลา สถานที่ บุคคล และวิธีการเก็บข้อมูล รวมถึงการเปรียบเทียบกับผลการวิจัยจากแหล่งอื่น และการสอบถามประเด็นเดียวกันซ้ำหลายครั้งเพื่อยืนยันข้อมูล หากผลที่ได้สอดคล้องกันทุกแหล่ง แสดงว่าข้อมูลมีความถูกต้องและน่าเชื่อถือ สามารถนำไปสังเคราะห์ผลการวิจัยได้อย่างสมบูรณ์ โดยมีรายละเอียด ดังนี้ 1) การสำรวจเอกสาร เป็นการศึกษาข้อมูลจากแหล่งข้อมูลทุติยภูมิที่เป็นหลักฐานในการดำเนินงานที่เกี่ยวข้องกับเรื่องที่ได้ศึกษา โดยเก็บข้อมูลจากพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยการกีฬาแห่งชาติ พ.ศ. 2562, กฎกระทรวง มาตรฐานหลักสูตรการศึกษาระดับอุดมศึกษา พ.ศ. 2565, ยุทธศาสตร์ชาติ พ.ศ. 2561 - 2580, ประกาศคณะกรรมการมาตรฐานการอุดมศึกษา เรื่อง รายละเอียดผลลัพธ์การเรียนรู้ตามมาตรฐานคุณวุฒิระดับอุดมศึกษา พ.ศ. 2565, หลักการและแนวคิดการตรวจสอบและรับรองมาตรฐานการอุดมศึกษาในหลักสูตรการศึกษา และวิธีการแจ้งหลักสูตรการศึกษา, แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาหลักสูตร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง จากนั้นนำมาวิเคราะห์/สังเคราะห์ ซึ่งอาจเป็นข้อมูลดิบที่ผู้อื่นรวบรวมไว้ หรือข้อมูลที่ผ่านกรรมวิธีทางข้อมูลหรือการวิเคราะห์มาแล้ว 2) การสำรวจข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) จากผู้มีส่วนได้เสีย จำนวน 16 คน ประกอบด้วย ผู้ใช้บัณฑิต จำนวน 2 คน, ผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 2 คน, ผู้บริหารองค์กรกีฬา จำนวน 2 คน, ผู้บริหารมหาวิทยาลัย จำนวน 2 คน, ผู้บริหารคณะวิชา จำนวน 2 คน, อาจารย์ผู้รับผิดชอบหลักสูตร จำนวน 2 คน, อาจารย์ประจำหลักสูตร จำนวน 2 คน และอาจารย์ผู้สอน จำนวน 2 คน เพื่อความต้องการจำเป็นของนักศึกษาปริญญาโท สาขาวิชาวิทยาศาสตร์การกีฬาและการออกกำลังกาย คณะวิทยาศาสตร์การกีฬาและสุขภาพ มหาวิทยาลัยการกีฬาแห่งชาติ วิทยาเขตสุพรรณบุรี

โดยดำเนินการสัมภาษณ์อย่างยืดหยุ่นในลักษณะการสนทนา เปิดโอกาสให้ผู้ให้ข้อมูลได้แสดงความคิดเห็นอย่างอิสระตามบริบทและสถานการณ์ภายใต้บรรยากาศเป็นกันเอง พร้อมขออนุญาตบันทึกเสียงและจดบันทึกประเด็นสำคัญเพื่อใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

6. การวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสัมภาษณ์ฯ โดยสรุปประเด็นต่าง ๆ จากเอกสาร คำสนทนา และจัดแยกเป็นหมวดหมู่ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ดังนี้ (ศากุล ช่างไม้, 2546) 1) การถอดเทปข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์อย่างละเอียด จากนั้นจัดเตรียมข้อมูลจากการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยวิธีการต่าง ๆ และนำข้อมูลเหล่านี้มาช่วยในการวิเคราะห์ 2) การให้รหัส เพื่อจัดหมวดหมู่ข้อมูล โดยดัชนีข้อมูลนี้อาจเป็นคำ เป็นประโยค เป็นแนวคิด 3) การตัดทอนข้อมูล โดยการเขียน ข้อสรุปแต่ละเรื่อง เป็นการลดขนาดข้อมูลและช่วยกำจัดข้อมูลที่ไม่ต้องการออกไปได้ 4) การเสนอข้อมูล โดยการวิเคราะห์ และการนำเสนอเป็นการนำข้อสรุปย่อย ๆ มาเชื่อมโยงกัน 5) การประมวลและสรุปข้อเท็จจริง โดยการค้นหาแบบแผน การจัดกลุ่ม การวิเคราะห์ปัจจัย การระบุความสัมพันธ์ของเหตุการณ์ การเชื่อมโยงแนวคิด ทฤษฎีกับสิ่งที่ค้นพบ 6) การพิสูจน์บทสรุป โดยการเชื่อมโยงข้อสรุปเชิงนามธรรมกลับไปสู่รูปธรรมในเหตุการณ์ใหม่อีกครั้ง เพื่อให้แน่ใจว่าบทสรุปที่ทำไว้มีความน่าเชื่อถือ และมีความเหมาะสม และ 7) การสังเคราะห์ ข้อมูลตามประเด็นต่าง ๆ โดยการวิเคราะห์ข้อมูล แปลผล ตีความ และการสรุปประเด็นบนพื้นฐานเชิงแนวคิด ทฤษฎี กรอบแนวคิด และตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย

ผลการวิจัย

ผลการศึกษาความต้องการจำเป็นของนักศึกษาปริญญาโท สาขาวิชาวิทยาศาสตร์การกีฬาและการออกกำลังกาย คณะวิทยาศาสตร์การกีฬาและสุขภาพ มหาวิทยาลัยการกีฬาแห่งชาติ วิทยาเขตสุพรรณบุรี จากมุมมองผู้มีส่วนได้เสีย ตามกรอบรายละเอียดผลลัพธ์การเรียนรู้ตามมาตรฐานคุณวุฒิระดับอุดมศึกษา พ.ศ. 2565 ทั้ง 4 ด้าน พบว่า

1. ด้านความรู้ (Knowledge) เป็นสิ่งที่สั่งสมมาจากการศึกษาเล่าเรียน การค้นคว้า หรือประสบการณ์ที่เกิดจากหลักสูตร ซึ่งเป็นสิ่งจำเป็นและเพียงพอต่อการไปปฏิบัติหรือต่อยอดความรู้ในการประกอบอาชีพ ดำรงชีวิตอยู่ร่วมในสังคม และพัฒนาอย่างยั่งยืน สำหรับการดำรงชีวิตในยุคดิจิทัล ซึ่งจากการสัมภาษณ์ พบว่า องค์ความรู้ที่จำเป็นต่อหลักสูตรและเนื้อหารายวิชาในหลักสูตร มี 2 ด้าน คือ ความรู้ด้านความเป็นเลิศทางการกีฬา และความรู้ด้านการส่งเสริมสุขภาพ นักศึกษาปริญญาโทจำเป็นต้องมีความรู้ ความเข้าใจในเชิงลึกในหลักการ ทฤษฎี วิทยาศาสตร์การกีฬาและการออกกำลังกาย โดยมุ่งเน้นการสอนเชิงการปฏิบัติ การฝึกประสบการณ์ กิจกรรม เพื่อให้ผู้เรียนสามารถออกแบบ ถ่ายทอด เชื่อมโยงองค์ความรู้สู่การปฏิบัติได้อย่างแท้จริง และสามารถบูรณาการร่วมกับศาสตร์อื่น ๆ ได้ รวมทั้งสอดแทรกเนื้อหา การประยุกต์ใช้เทคโนโลยีและปัญญาประดิษฐ์ (Artificial Intelligence: AI) ในหลักสูตรระดับปริญญาโทเพิ่มเติมด้วย ซึ่งจะเป็นการสร้างเสริมจุดแข็ง จุดเด่น และข้อได้เปรียบให้กับสถาบันได้ อาทิ การออกแบบโปรแกรมการดูแลสุขภาพผู้สูงอายุ การเป็นผู้ฝึกสอน (Coaching) โดยการประยุกต์เทคโนโลยีสมัยใหม่ใช้ปัญญาประดิษฐ์ (Artificial Intelligence: AI) มาช่วยในการพัฒนาประสิทธิภาพ ดังคำพูดของผู้มีส่วนได้เสียที่ว่า....

“บัณฑิตที่จบมา ต้องเรียนรู้เกี่ยวกับทฤษฎีในเชิงลึกแล้วก็ลงนำไปใช้ไปสู่การปฏิบัติได้ทั้งในแง่ของเนื้อหารายวิชาที่มุ่งเน้นในเรื่องของกีฬาเพื่อความเป็นเลิศ ซึ่งเป็นจุดแข็งของ ของ ม.กีฬาอยู่แล้ว กับอีกส่วนนึงก็จะเป็นในเรื่องของการออกกำลังกายเพื่อส่งเสริมให้คนมีสุขภาพดีนะครับ” (ผู้มีส่วนได้เสียคนที่ 6, 2568)

“หากเป็นความต้องการของ ของยุคสมัยปัจจุบัน ...แต่ว่าจุดที่อาจจะต้องเสริมให้ทันสถานการณ์ปัจจุบันก็คือ เรื่องของการประยุกต์การใช้เทคโนโลยี หรือแม้กระทั่งการ การนำพวก AI มาใช้ให้ทันกับยุคการเปลี่ยนแปลงในปัจจุบัน ซึ่งผมก็มองว่าอันนี้ก็จะเป็นอีกจุดแข็งหนึ่งเลยของ ม.กีฬา ถ้าสามารถปรับหลักสูตรให้สอดคล้องกับสถานการณ์ปัจจุบันตรงนี้ได้ การเอาองค์ความรู้เนี่ยไปประยุกต์ใช้ในการฝึก การออกกำลังกายเพื่อสุขภาพ” (ผู้มีส่วนได้เสียคนที่ 3, 2568)

“ที่นี้ ณ ปัจจุบัน ก็คือ มันมีเรื่องของเทคโนโลยีเข้ามาเยอะใช่มั้ย เพราะฉะนั้นก็อาจจะต้องเชื่อมโยงไปเรื่องของการใช้ Data Science (หมายถึง วิทยาการข้อมูล) หรือทางด้านเทคโนโลยี แต่ถ้าเป็นในแง่ของส่งเสริมสุขภาพ ณ ปัจจุบัน ไม่ว่าจะเป็นแผน 20 ปี หรือแผนพัฒนาคน มันจะไปทางเรื่องของการป้องกันโรค NCDs (หมายถึง กลุ่มโรคไม่ติดต่อเรื้อรัง) กับผู้สูงอายุ ซึ่งเราประสบปัญหาเรื่องของโรค NCDs ค่อนข้างเยอะ เพราะฉะนั้นทำยังไงที่จะส่งเสริมป้องกันแล้วก็ฟื้นฟู” (ผู้มีส่วนได้เสียคนที่ 14, 2568)

2. ด้านทักษะ (Skills) เป็นความสามารถที่เกิดจากการเรียนรู้ ฝึกฝนปฏิบัติให้เกิดความคล่องแคล่ว ว่องไว ชำนาญ เพื่อพัฒนางาน พัฒนาวิชาชีพหรือวิชาการ พัฒนาคน และพัฒนาสังคม สำหรับการดำรงชีวิตในยุคดิจิทัล จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลักส่วนใหญ่ สรุปได้ว่า ทักษะที่เป็นความต้องการจำเป็นสำหรับนักศึกษาปริญญาโทวิทยาศาสตร์การกีฬาและการออกกำลังกาย มีทั้งทักษะทั่วไปและทักษะตามวิชาชีพ โดยที่ทักษะทั่วไป หรือทักษะด้านสังคม (Soft Skills) จะเป็นทักษะพื้นฐานสำคัญที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ และปรับตัวอย่างยืดหยุ่นได้หลากหลายสถานการณ์ ได้แก่ ทักษะการทำงานร่วมกับผู้อื่น การทำงานเป็นทีม ความเป็นผู้นำ ทักษะการใช้เทคโนโลยี เครื่องมือสารสนเทศ สำหรับทักษะตามวิชาชีพหรือทักษะเฉพาะทาง (Hard Skill) เป็นทักษะที่จำเป็นสำหรับสายงานอาชีพด้านวิทยาศาสตร์การกีฬาและการออกกำลังกายโดยตรงเพื่อให้ปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ มีความเป็นมืออาชีพ โดยทักษะสำคัญที่ควรมุ่งเน้นฝึกฝนให้เกิดความเชี่ยวชาญ ได้แก่ ทักษะความคิดสร้างสรรค์ สามารถสร้างนวัตกรรมใหม่ที่สามารถประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้ ทักษะการคิดวิเคราะห์ การประยุกต์เทคโนโลยี เครื่องมือ AI ในการวิเคราะห์ข้อมูลหรือการออกแบบโปรแกรมให้เชื่อมโยงสอดคล้องกับกลุ่มเป้าหมายต่าง ๆ เช่น ในนักกีฬาผู้สูงอายุ เป็นต้น และทักษะการสื่อสาร การสอน การถ่ายทอดข้อมูล ความคิด ความรู้สึก การแสดงท่าทาง และการใช้ภาษาในการสื่อสารให้ผู้ฟัง ผู้รับสารมีความเข้าใจตรงกันนับเป็นทักษะสำคัญที่จำเป็น ดังคำพูดของผู้มีส่วนได้เสียที่ว่า....

“ความคิดในเชิงยืดหยุ่น การปรับตัวเข้ากับคน ทักษะการทำงานกับคนอื่น อันนี้เป็นสิ่งสำคัญเลย ทักษะการใช้พวกเครื่องมือสารสนเทศ หรือมีความเป็นผู้นำ แม้กระทั่งการมีจิตอาสาอันนี้ก็จะมีความสำคัญ” (ผู้มีส่วนได้เสียคนที่ 9, 2568)

“ทักษะเรื่องของการออกแบบโปรแกรม มันต้องได้ซึ่งมันไม่ได้หมายความว่าออกแบบโปรแกรมในนักกีฬาอย่างเดียว ในคนทั่วไปในเด็ก ในผู้สูงอายุ ออกแบบโปรแกรมให้สอดคล้องกับกลุ่มวัยต่าง ๆ อันนี้ผมว่าน่าจะเป็นจุดแข็ง” (ผู้มีส่วนได้เสียคนที่ 1, 2568)

“กลุ่มทักษะด้านสมรรถนะ ก็คือ บัณฑิตที่เป็นนักคิด บัณฑิตที่เป็นนักสื่อสาร แล้วบัณฑิตที่เป็นนักประสานงานได้กับทุก ๆ คน” (ผู้มีส่วนได้เสียคนที่ 11, 2568)

“บัณฑิตจะต้องเป็นนักสร้างนวัตกรรม ซึ่งตรงเนี้ยค่ะ มันเป็นตัวที่จะเชื่อมโยงและประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันและการทำงานในอนาคตของตัวเด็กได้ เพราะการประยุกต์ใช้ทักษะต่าง ๆ มันมีความสำคัญกับบัณฑิตยุคใหม่เป็นอย่างมาก” (ผู้มีส่วนได้เสียคนที่ 15, 2568)

“ควรมีทักษะการสอน จุดที่จะต้องพัฒนาเพิ่มเติมก็คือ หนึ่งในเรื่องของศาสตร์ทางด้านการสอน ความเป็นครู ก็คือ หนึ่งในเรื่องของศาสตร์การสอน” (ผู้มีส่วนได้เสียคนที่ 8, 2568)

3. ด้านจริยธรรม (Ethics) เป็นพฤติกรรมหรือการกระทำระดับบุคคลที่สะท้อนถึงความเป็นผู้มีคุณธรรม ศีลธรรม และจรรยาบรรณเพื่อประโยชน์ส่วนรวมและส่วนตน ทั้งต่อหน้าและลับหลังผู้อื่น จากการสัมภาษณ์ พบว่า จริยธรรมหรือจรรยาบรรณในวิชาชีพวิทยาศาสตร์การกีฬาและการออกกำลังกายนั้น ไม่มีกรอบปฏิบัติอย่างชัดเจน แต่เป็นสิ่งที่บุคคลพึงประพฤติ ปฏิบัติตามกฎกติกาของสังคม และตามหลักคุณธรรม ศีลธรรม ในสังคม โดยประเด็นจริยธรรมที่ควรให้ความสำคัญและเน้นย้ำให้ตระหนัก คือ ความซื่อสัตย์ต่อตนเองและผู้อื่น การไม่กล่าวอ้างเกินข้อเท็จจริง การความเคารพในความหลากหลายของบุคคลและสังคม การปฏิบัติตามกฎ กติกาของสังคม การไม่คัดลอกผลงานผู้อื่น โดยการสอดแทรกหลักความเป็นครูหรือจริยธรรมครูให้กับผู้เรียนด้วย ดังคำพูดของผู้มีส่วนได้เสียที่ว่า....

“ความมีคุณธรรม ความรับผิดชอบ การเคารพในความหลากหลาย ความซื่อสัตย์ ไม่โฆษณาชวนเชื่อกันมากเกินไป เหมือนแบบว่าทำแล้วมันต้องดี กินแล้วมันต้องอย่างงั้นอย่างนี้ แต่จริง ๆ แล้วบางครั้งมันไม่ได้ตามนั้น หรือเราไปเอาผลิตภัณฑ์ที่เรายังไม่ได้ศึกษาอย่างดีเพียงพอเลย แต่เราเอาไปแนะนำให้คนอื่นได้กินได้ลอง เพราะฉะนั้น ก็คือ คุณธรรมจริยธรรมต้องมีความซื่อสัตย์ตรงประเด็นเลย ระดับมหาบัณฑิตก็ต้องเข้มข้น เช่น ไม่คัดลอกผลงานผู้อื่น และเคารพกติกาของสังคมด้วย” (ผู้มีส่วนได้เสียคนที่ 5, 2568)

“ถ้าเรามองในเรื่องของคุณธรรมจริยธรรมทางวิทยาศาสตร์การกีฬาและการออกกำลังกาย ก็ต้องในเรื่องของซื่อสัตย์กับตัวเองกับผู้อื่น เช่น เรื่องการวิจัย การอ้างอิง การคัดลอกผลงานของคนอื่น เราควรให้เกียรติคนอื่น อันนี้ แบบนี้เป็นสิ่งที่ไม่ควรทำอย่างยิ่ง และควรสอนทางด้านความเป็นครู จรรยาบรรณของวิชาชีพความเป็นครูให้เค้าด้วย ซึ่งมันก็ไม่ต่าง คล้าย ๆ กับการเป็นโค้ชผู้ฝึกสอนหรือคนที่ออกแบบโปรแกรมตรงนั้นก็อาจจะเอามาเชื่อมโยงได้” (ผู้มีส่วนได้เสียคนที่ 4, 2568)

4. ด้านลักษณะบุคคล (Character) หมายถึง บุคลิกภาพ ลักษณะนิสัย ค่านิยม ที่สะท้อนคุณลักษณะเฉพาะศาสตร์ วิชาชีพ และสถาบัน โดยพัฒนาผ่านการเรียนรู้และการฝึกประสบการณ์ ซึ่งพบว่า บุคลิกภาพ ลักษณะบุคคลที่สะท้อนคุณลักษณะเฉพาะของนักศึกษา สาขาวิชาวิทยาศาสตร์การกีฬาและการออกกำลังกาย คือ การมีบุคลิก

น่าเชื่อถือ มีเหตุผล ร่างกายแข็งแรง รูปร่างดีมีความสมาร์ท อ่อนน้อมถ่อมตน มีสัมมาคาราวะ มนุษยสัมพันธ์ดี มีความเป็นผู้นำ ใฝ่รู้เรียนตลอดเวลา และสามารถทำงานร่วมกับผู้อื่นได้ ทำงานเป็นทีมได้ มีการสื่อสารที่ดี มีความคิดเป็นระบบ ดังคำพูดของผู้มีส่วนได้เสียที่ว่า....

“ผู้นำทางด้านวิทยาศาสตร์การกีฬาและการออกกำลังกาย น่าจะมีบุคลิกภาพที่ค่อนข้างแข็งแรงเนอะ บอดี้ต้องมาก่อน ไม่ใช่ผอมแห้ง เป็นผู้นำการออกกำลังกายต้องดูแข็งแรง ดูเข้มแข็ง ดูสมาร์ท รวมถึงการสื่อสาร หรือว่าการพูดคุย มีมนุษยสัมพันธ์ การพูดคุย การให้คำแนะนำ การสื่อสารก็จำเป็นนะคะ การเป็นผู้นำที่ดีค่ะ การทำงานเป็นทีม ก็จำเป็น” (ผู้มีส่วนได้เสียคนที่ 16, 2568)

“ความสมาร์ท ไม่ว่าจะเป็นสมาร์ทด้านความรู้ ด้านบุคลิกลักษณะ และก็เรื่องของการประพฤติ การอ่อนน้อมถ่อมตน การมีสัมมาคารวะ การมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี จิตใจแจ่มใส นะ องค์ประกอบต่าง ๆ เหล่านี้เป็นสิ่งจำเป็นต่อวิชาชีพหรือการออกไปทำงานจริงถ้าเรามีสิ่งเหล่านี้ในตัว ติดตัวไป คงเป็นเรื่องที่ดีมาก” (ผู้มีส่วนได้เสียคนที่ 13, 2568)

อย่างไรก็ตามจากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลหลัก สามารถสรุปแนวทางในการบริหารจัดการหลักสูตรวิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาวิทยาศาสตร์การกีฬาและการออกกำลังกาย ได้ว่า เนื้อหาหลักสูตรควรมีความน่าสนใจและตรงกับความต้องการในตลาดสังคมยุคใหม่ เช่น การกีฬาเพื่อความเป็นเลิศ การออกกำลังกายเพื่อสุขภาพผู้สูงอายุ การฟื้นฟูร่างกายจากการบาดเจ็บในกีฬา การจัดการธุรกิจกีฬา เป็นต้น โดยมุ่งเน้นการเรียนการสอนแบบการเรียนรู้จากฝึกปฏิบัติจริง และควรปรับปรุงความพร้อมของสิ่งอำนวยความสะดวก อุปกรณ์เครื่องมือ ให้มีประสิทธิภาพและเกิดประโยชน์ต่อผู้เรียนมากที่สุด อาทิ ปรับปรุงสภาพห้องเรียน ห้องพักผ่อนให้สะดวกสบาย ทันสมัย และครบครัน แหล่งเทคโนโลยีมีประสิทธิภาพ การเข้าถึงการสืบค้นข้อมูลง่ายและรวดเร็ว เป็นต้น และมุ่งเน้นการสร้างเครือข่ายสังคมการเรียนรู้ การทำงานร่วมกับหน่วยงานภายนอก การทำงานจิตอาสาให้มากขึ้น เพื่อสร้างการรับรู้และภาพลักษณ์ของสถาบัน รวมทั้งพัฒนาอาจารย์ผู้สอนให้เป็นที่รู้จักในสังคมเพื่อสร้างความน่าสนใจในหลักสูตร ดังคำพูดของผู้มีส่วนได้เสียที่ว่า....

“ความต้องการของตลาด ตอนนี้ในเรื่องของวิทยาศาสตร์การกีฬา เน้นเพื่อความเป็นเลิศและการออกกำลังกายเพื่อสุขภาพ อีกหนึ่งก็จะเป็นในเรื่องของการฟื้นฟู การบำบัด การบาดเจ็บ การวิเคราะห์การเคลื่อนไหวของการส่งเสริมการออกกำลังกายสำหรับผู้สูงอายุ” (ผู้มีส่วนได้เสียคนที่ 12, 2568)

“ปัจจุบันเทรนด์ของวิทยาศาสตร์การกีฬาสำหรับผู้สูงอายุ หรือการออกกำลังกายสำหรับผู้สูงอายุ มันน่าจะมีความจำเป็นมาก กับอีกกลุ่มหนึ่งก็จะเป็นในเรื่องของการจัดการธุรกิจกีฬาไปเลย...อีกเรื่อง คือ ระดับปริญญาโท ให้ไปทำกิจกรรม ต้องออกทำกิจกรรมด้วย แต่ไม่มีอะไรที่มันฝังติดตัวเราเท่าประสบการณ์ตอนที่เราเรียน” (ผู้มีส่วนได้เสียคนที่ 2, 2568)

“หลักสูตรมหาบัณฑิต ควรคำนึงถึงวิธีการที่จะสร้างความน่าสนใจ และพัฒนาผู้เรียนให้มีทักษะที่ตอบโจทย์ยุคสมัยปัจจุบัน ถ้าอาจารย์มีชื่อเสียง เป็นที่รู้จักในสังคม ก็รู้สึกมั่นใจว่าได้เป็นลูกศิษย์ของอาจารย์ท่านนั้น ท่านนี้ ใช่มั้ย ...การสร้างเครือข่ายมีความสำคัญ เช่น การทำงาน Volunteer (หมายถึง อาสาสมัคร) การออกบูธ

หากอาจารย์ไม่มีเครือข่าย จะจำกัดโอกาสมากกว่าคนที่มีคอนเนคชั่น และการสอนตามหลักสูตรอย่างเดียวอาจลดความน่าสนใจ แม้ไม่ได้เล่นกีฬาเก่ง แต่ความพยายามสร้างตัวตนในวงการช่วยให้เป็นที่รู้จัก” (ผู้มีส่วนได้เสียคนที่ 7, 2568)

“เรื่องห้องเรียน สภาพก็อาจจะต้องเป็นห้องที่มันมีความพร้อมทางเทคโนโลยี เช่น ห้องสืบค้นอะไรอยู่ในนั้นเลย ห้องเบรก ห้องกาแฟ อะไรอยู่ในนั้น ห้องให้เค้าพักผ่อน มีทีวี แล้วก็มี เรามีอยู่แล้ว ให้เค้าได้คุยอะไรกันได้” (ผู้มีส่วนได้เสียคนที่ 10, 2568)

อภิปรายผล

จากผลการศึกษา ความต้องการจำเป็นของนักศึกษาปริญญาโท สาขาวิชาวิทยาศาสตร์การกีฬาและการออกกำลังกาย คณะวิทยาศาสตร์การกีฬาและสุขภาพ มหาวิทยาลัยการกีฬาแห่งชาติ วิทยาเขตสุพรรณบุรี จากมุมมองผู้มีส่วนได้เสีย ตามมาตรฐานคุณวุฒิระดับอุดมศึกษา พ.ศ. 2565 ทั้ง 4 ด้าน คือ 1) ด้านความรู้ (Knowledge) 2) ด้านทักษะ (Skills) 3) ด้านจริยธรรม (Ethics) และ 4) ด้านลักษณะบุคคล (Character) ได้สะท้อนให้เห็นถึงอัตลักษณ์ของหลักสูตร ซึ่งผลจากการวิจัยจะเป็นกรอบแนวทางปฏิบัติที่สำคัญ เพื่อช่วยปรับปรุงพัฒนาคุณภาพของหลักสูตร ให้เป็นไปในทิศทางที่สอดคล้องกับความต้องการจำเป็นที่มุ่งหวังอย่างแท้จริง

ด้านความรู้ พบว่า ผลลัพธ์การเรียนรู้ที่เป็นความต้องการจำเป็นสำหรับนักศึกษาปริญญาโท ควรจะมีองค์ความรู้ในหลักการ ทฤษฎี ด้านวิทยาศาสตร์การกีฬาและการออกกำลังกายในเชิงลึก มุ่งเน้นการฝึกปฏิบัติประสบการณ์เฉพาะทาง และให้ความสำคัญกับกิจกรรมการเรียนการสอนที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ร่วมกับวิชาชีพอื่น ๆ ได้ ตลอดจนมีความรู้เท่าทันกับสถานการณ์ในสังคมยุคปัจจุบัน จากผลการวิจัยได้สะท้อนให้เห็นถึงเอกลักษณ์ของสถาบัน คือ “สถาบันการศึกษาด้านศาสตร์การกีฬา” และแนวโน้มอนาคตภาพสมรรถนะพื้นฐานของนักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษาไทย ในด้านความรู้ พบว่า นักศึกษาต้องมีการศึกษาหาความรู้ เพื่อพัฒนาตัวเองตลอดเวลาตลอดชีวิต โดยเฉพาะความรู้ด้านความเป็นเลิศทางการกีฬาที่ครอบคลุมทั้งด้านสรีรวิทยาการออกกำลังกาย ชีวกลศาสตร์ จิตวิทยาการกีฬา โภชนาการกีฬา ตลอดจนทฤษฎีการส่งเสริมสุขภาพและพฤติกรรมสุขภาพ อีกทั้งยังต้องสามารถบูรณาการและประยุกต์ใช้องค์ความความรู้ ความเข้าใจเชิงทฤษฎีร่วมกับการฝึกปฏิบัติและประสบการณ์เฉพาะทาง เพื่อให้สอดคล้องกับบริบทการทำงานจริงได้อย่างมีประสิทธิภาพ และต้องติดตามสถานการณ์ความเคลื่อนไหวของศาสตร์ที่ตนเองศึกษา สามารถคิดนอกกรอบได้อย่างมีเหตุผล สามารถเข้าใจองค์ความรู้อย่างลึกซึ้ง จากผลการวิจัยได้สะท้อนให้เห็นถึงเอกลักษณ์ของสถาบัน คือ “สถาบันการศึกษาด้านศาสตร์การกีฬา” และแนวโน้มอนาคตภาพสมรรถนะพื้นฐานของนักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษาไทย ในด้านความรู้ พบว่า นักศึกษาต้องมีการศึกษาหาความรู้ เพื่อพัฒนาตัวเองตลอดเวลาตลอดชีวิต ต้องติดตามสถานการณ์ความเคลื่อนไหวของศาสตร์ที่ตนเองศึกษา สามารถคิดนอกกรอบได้อย่างมีเหตุผล สามารถเข้าใจองค์ความรู้อย่างลึกซึ้ง ต้องมีความรู้ที่เท่าทันและพร้อมรับการเปลี่ยนแปลงในโลกอนาคต ต้องมีความรู้ความเข้าใจอย่างลึกซึ้งในศาสตร์ของตนเอง และสามารถแสวงหาองค์ความรู้ที่เป็นข้อเท็จจริงได้ด้วยตนเอง อันจะนำไปสู่การพัฒนาศักยภาพทางวิชาชีพและการสร้างองค์ความรู้ใหม่ที่ตอบสนองต่อการพัฒนากีฬาและการส่งเสริมสุขภาพของประเทศได้อย่างยั่งยืน (เจษฎาภรณ์ วิริยะสกุลธรณ์, 2563)

ด้านทักษะ พบว่า สถาบันอุดมศึกษาจำเป็นต้องให้ความสำคัญกับทั้งทักษะด้านสังคม (Soft Skills) และทักษะเฉพาะทาง (Hard Skills) อาทิ ทักษะการทำงานร่วมกับผู้อื่น การทำงานเป็นทีม ความเป็นผู้นำ ทักษะการใช้เทคโนโลยี เครื่องมือสารสนเทศ ทักษะความคิดสร้างสรรค์ ทักษะการคิดวิเคราะห์ และทักษะการสื่อสาร ซึ่งเป็นทักษะที่มีความจำเป็นในวิชาชีพวิทยาศาสตร์การกีฬาและการออกกำลังกาย ได้สอดคล้องกับ กล้าณรงค์ แสนพะเยาว์ และคณะ ได้ทำการศึกษา ทักษะที่จำเป็นของคนทำงานภาครัฐในโลกอนาคต การพัฒนาทักษะที่จำเป็นของบุคลากรภาครัฐที่พร้อมรับมือต่อการเปลี่ยนแปลงในอนาคต จะต้องอาศัยการนำเอาทักษะที่จำเป็นทั้ง 7 ทักษะมาพัฒนาในบุคลากรภาครัฐ อันได้แก่ 1) ทักษะด้านสังคม 2) ทักษะด้านอารมณ์ 3) ทักษะด้านการเรียนรู้ตลอดชีวิต 4) ทักษะด้านดิจิทัล 5) ทักษะด้านการคิดวิเคราะห์ 6) ทักษะด้านความคิดสร้างสรรค์และนวัตกรรม และ 7) ทักษะด้านคุณธรรมและจริยธรรม ซึ่งทักษะดังกล่าวเป็นสิ่งจำเป็นต่อหน่วยงานภาครัฐอันจะนำมาประยุกต์ใช้ในการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาได้อย่างเหมาะสม ทันต่อสถานการณ์ สำเร็จลุล่วงตามเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ ทั้งนี้ ขึ้นอยู่กับระดับความรู้ ความเข้าใจ ความชำนาญ ที่มีต่อทักษะที่จำเป็นของบุคลากรภาครัฐตั้งแต่ผู้ปฏิบัติงานไปจนถึงผู้บริหารระดับสูง (กล้าณรงค์ แสนพะเยาว์ และคณะ, 2565) อีกทั้ง ยังพบว่า ปกรณ์ โปรยรุ่งโรจน์ และณกมล จันทร์สม ที่ได้ศึกษาถึงทิศทางองค์กรภาครัฐในยุคปัจจุบันจำเป็นต้องมีการเตรียมความพร้อมในคนทำงานทุกระดับ การมุ่งเสริมสร้างทักษะวิชาชีพ (Hard Skill) เพียงอย่างเดียว อาจไม่เพียงพอต่อการเสริมสร้างองค์กรให้แข็งแกร่ง หากแต่ผู้บริหารต้องคำนึงถึงความสำคัญของการเตรียมความพร้อมในด้านจรณทักษะ (Soft Skill) อันเป็นทักษะที่จำเป็นต้องพัฒนาในคนทำงานยุคใหม่ ได้แก่ ทักษะที่เน้นไปในด้านการสร้างความสัมพันธ์ ทักษะการสื่อสาร ทักษะการปฏิบัติงานร่วมกับผู้อื่น และพร้อมแสวงหาแนวทางการรับมือต่อการเปลี่ยนแปลงอันจะเกิดในอนาคต (ปกรณ์ โปรยรุ่งโรจน์ และณกมล จันทร์สม, 2564)

ด้านจริยธรรม พบว่า จริยธรรมที่เหมาะสมกับสาขาวิชาวิทยาศาสตร์การกีฬาและการออกกำลังกายยังไม่ได้มีการกำหนดกรอบไว้อย่างชัดเจน แต่เป็นที่เข้าใจกันโดยทั่วไปว่า การกระทำ ความประพฤติ การปฏิบัติตนโดยยึดหลักคุณธรรม จริยธรรม ศีลธรรม ตามกติกาในสังคมทั่วไป เป็นสิ่งที่นักศึกษาระดับปริญญาโทควรปฏิบัติ อาทิ ความซื่อสัตย์ต่อตนเองและผู้อื่น เป็นการกระทำที่มีจริยธรรม หรือการคัดลอกผลงานผู้อื่นเป็นการกระทำที่ไม่ถูกจริยธรรม เป็นต้น ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของ ธีรนันท์ ตันพานิชย์ และคณะ พบว่า บัณฑิตต้องมีการให้เกียรติซึ่งกันและกัน ยอมรับตนเองและผู้อื่น ต้องมีความกล้าที่จะเป็นตัวของตัวเองไม่ใช่ทำตามคนอื่น ต้องมีความซื่อสัตย์สุจริต ต้องมีความซื่อตรงและเที่ยงธรรม ต้องมีความตระหนักคิด มีสติ ต้องมีน้ำใจ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ โอบอ้อมอารี ต้องมีความอ่อนน้อมถ่อมตน ต้องมีทัศนคติเชิงบวก ต้องมีมนุษยสัมพันธ์กับผู้อื่น ต้องมีการเคารพในความเป็นผู้ใหญ่ ต้องมีความเคารพสถานที่ที่เข้าไปอยู่ ต้องมีความเชื่อมั่นในตนเองในองค์กร (ธีรนันท์ ตันพานิชย์ และคณะ, 2567) และเป็นไปในทิศทางเดียวกับความคิดเห็นของสถานประกอบการต่อคุณสมบัติของบัณฑิตหลักสูตรวิทยาศาสตรบัณฑิต สาขาวัตกรรมและเทคโนโลยีทางการกีฬา พบว่า ความซื่อสัตย์ สุจริตนั้น เป็นคุณสมบัติที่สำคัญที่สุดสำหรับบัณฑิตสาขานวัตกรรมและเทคโนโลยีทางการกีฬา (วิรัช ถนอมทรัพย์ และคณะ, 2566)

ด้านลักษณะบุคคล ที่เป็นคุณลักษณะพิเศษของนักศึกษาในสาขาวิชาวิทยาศาสตร์การกีฬาและการออกกำลังกายที่เหมาะสม ควรมีบุคลิกน่าเชื่อถือ มีเหตุผล ร่างกายแข็งแรง รูปร่างดี มีความสมาร์ท อ่อนน้อมถ่อมตน มีสัมมาคาราวะ มนุษยสัมพันธ์ดี มีความเป็นผู้นำ ใฝ่รู้เรียนตลอดเวลา และสามารถทำงานร่วมกับผู้อื่นได้ ทำงานเป็นทีมได้ มีการสื่อสารที่ดี มีความคิดเป็นระบบ ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของ ธีรนันท์ ตันพานิชย์ และคณะ พบว่า บัณฑิตต้องมีทักษะในการเลือกข้อมูลมาวิเคราะห์ สังเคราะห์ และการประยุกต์ใช้ข้อมูลอย่างมีสติและมีเหตุผล ต้องมีทักษะการควบคุมอารมณ์ในการอยู่ร่วมกับผู้อื่นและสังคม ต้องมีทักษะการประกอบการอย่างมืออาชีพ ต้องมีทักษะการเป็นผู้นำ และผู้ตามที่ดี ต้องมีทักษะการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 ต้องมีทักษะการจัดการตนเองอย่างเป็นระบบ ต้องมีทักษะการประยุกต์ใช้ข้อมูล เพื่อสามารถสร้างการแข่งขันได้และต้องมีทักษะการใช้เทคโนโลยีและรู้เท่าทันข้อมูลท่ามกลางการเปลี่ยนแปลง (ธีรนันท์ ตันพานิชย์ และคณะ, 2567) อย่างไรก็ตาม ผลการศึกษาในครั้งนี้ยังเป็นไปตามค่านิยมหลักของมหาวิทยาลัยการกีฬาแห่งชาติ คือ “SPORTS-U” Spirit (น้ำใจนักกีฬา), Professional (ความเป็นมืออาชีพ), Opportunity (การให้โอกาส), Responsibility (ความรับผิดชอบ), Teamwork (การทำงานเป็นทีม), Smart (บุคลิกภาพดี) และ University (ความเป็นสากล)

สรุปและข้อเสนอแนะ

ความต้องการจำเป็นของนักศึกษาปริญญาโท สาขาวิชาวิทยาศาสตร์การกีฬาและการออกกำลังกาย จากมุมมองผู้มีส่วนได้เสีย ประกอบด้วย 4 ด้านที่สำคัญ ได้แก่ 1) ด้านความรู้องค์ความรู้ที่จำเป็นต้องศึกษาในเชิงลึก มี 2 ด้าน คือ ความรู้ด้านความเป็นเลิศทางการกีฬา และความรู้ด้านการส่งเสริมสุขภาพ โดยเน้นการสอนแบบฝึกปฏิบัติ เพื่อเสริมประสบการณ์ 2) ด้านทักษะ ได้แก่ ทักษะด้านสังคม เช่น ทักษะการทำงานร่วมกับผู้อื่น การทำงานเป็นทีม ความเป็นผู้นำ ทักษะการใช้เทคโนโลยี และทักษะในวิชาชีพ ได้แก่ ทักษะความคิดสร้างสรรค์ ทักษะการคิดวิเคราะห์ และทักษะการสื่อสาร 3) ด้านจริยธรรม ควรเน้นย้ำเรื่องจรรยาบรรณในการทำวิจัย ความซื่อสัตย์ต่อตนเองและผู้อื่น การประพฤติปฏิบัติตนให้อยู่ในกรอบศีลธรรม กฎและ กติกาของสังคม และ 4) ด้านลักษณะบุคคล ควรมีบุคลิกน่าเชื่อถือ มีเหตุผล รูปร่างดี มีความสมาร์ท อ่อนน้อมถ่อมตน มีสัมมาคาราวะ มนุษยสัมพันธ์ดี ใฝ่รู้เรียนตลอดเวลา และมีความคิดเป็นระบบ สำหรับแนวทางในการบริหารจัดการหลักสูตร ควรพัฒนาหลักสูตรให้มีความน่าสนใจและตรงกับความต้องการของตลาดสังคมยุคใหม่ โดยมุ่งเน้นการเรียนการสอนแบบการเรียนรู้จากฝึกปฏิบัติจริง และควรปรับปรุงความพร้อมของสิ่งอำนวยความสะดวก อุปกรณ์ เครื่องมือ ให้มีประสิทธิภาพและเกิดประโยชน์ต่อผู้เรียนมากที่สุด โดยผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะเพื่อการพัฒนา ดังนี้ 1) ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ คณะวิทยาศาสตร์การกีฬาและสุขภาพ มหาวิทยาลัยการกีฬาแห่งชาติ วิทยาเขตสุพรรณบุรี สามารถนำผลการวิจัยไปใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาหลักสูตรให้สอดคล้องกับมาตรฐานคุณวุฒิระดับอุดมศึกษา พ.ศ. 2565 และความต้องการของตลาดแรงงาน รวมถึงการการบริหารจัดการสิ่งอำนวยความสะดวก อุปกรณ์ และเครื่องมือทางการเรียนการสอนให้มีความพร้อมและเกิดประโยชน์สูงสุดต่อผู้เรียน อันจะนำไปสู่การยกระดับคุณภาพหลักสูตรและบัณฑิตอย่างยั่งยืน และ 2) ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป ควรประยุกต์ใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมผสาน โดยนำผลการวิจัยเชิงคุณภาพไปพัฒนาเป็นเครื่องมือวิจัยเชิงปริมาณ เพื่อยืนยันและเปรียบเทียบระดับความต้องการจำเป็นของนักศึกษาอย่างเป็นระบบและให้มีความน่าเชื่อถือมากยิ่งขึ้น

เอกสารอ้างอิง

กฤชพร ว่องไว. (2564). แนวทางการพัฒนาหลักสูตรการตลาดตามแนวทาง Outcome Based Education (OBE) ในสหรัฐอเมริกา. วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช, 21(1), 161-178.

กล้าณรงค์ แสนพะเยาว์ และคณะ. (2565). ทักษะที่จำเป็นของคนทำงานภาครัฐในโลกอนาคต. วารสารการบริหารและสังคมศาสตร์ปริทรรศน์, 5(3), 131-140.

เจษฎาภรณ์ วิริยะสกุลธรณ์. (2563). อนาคตภาพสมรรถนะพื้นฐานของนักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษไทย. วารสารการศึกษาและการพัฒนาสังคม, 15(2), 81-91.

ธีรนันท์ ตันพานิชย์ และคณะ. (2567). การศึกษาความคาดหวังและความต้องการของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่ต่อหลักสูตรศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาพลศึกษา. วารสารศาสตร์การศึกษาและการพัฒนามนุษย์, 8(1), 40-54.

ปกรณ์ โปรยรุ่งโรจน์ และณกมล จันทร์สม. (2564). ปัจจัยด้านจรณทักษะ (Soft Skill) ที่ส่งผลต่อประสิทธิภาพการปฏิบัติงานของพนักงานกลุ่มเจเนอเรชั่นวายในกรุงเทพมหานคร. วารสารรัชต์ภาคย์, 15(42), 117-120.

ประกาศคณะกรรมการมาตรฐานการอุดมศึกษา. (2565). เรื่อง รายละเอียดผลลัพธ์การเรียนรู้ตามมาตรฐานคุณวุฒิระดับอุดมศึกษา พ.ศ. 2565. ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 139 ตอนพิเศษ 212 ง หน้า 35-36 (20 กรกฎาคม 2565).

ผู้มีส่วนได้เสียคนที่ 1. (2 ก.ค. 2568). การศึกษาความต้องการจำเป็นของนักศึกษาปริญญาโท สาขาวิชาวิทยาศาสตร์การกีฬาและการออกกำลังกาย คณะวิทยาศาสตร์การกีฬาและสุขภาพ มหาวิทยาลัยการกีฬาแห่งชาติ วิทยาเขตสุพรรณบุรี “จากมุมมองผู้มีส่วนได้เสีย”. (ปวเรศร์ พันธยุทธ์, ผู้สัมภาษณ์)

ผู้มีส่วนได้เสียคนที่ 10. (7 ก.ค. 2568). การศึกษาความต้องการจำเป็นของนักศึกษาปริญญาโท สาขาวิชาวิทยาศาสตร์การกีฬาและการออกกำลังกาย คณะวิทยาศาสตร์การกีฬาและสุขภาพ มหาวิทยาลัยการกีฬาแห่งชาติ วิทยาเขตสุพรรณบุรี “จากมุมมองผู้มีส่วนได้เสีย”. (อธิวัฒน์ ดอกไม้ขาว, ผู้สัมภาษณ์)

ผู้มีส่วนได้เสียคนที่ 11. (9 ก.ค. 2568). การศึกษาความต้องการจำเป็นของนักศึกษาปริญญาโท สาขาวิชาวิทยาศาสตร์การกีฬาและการออกกำลังกาย คณะวิทยาศาสตร์การกีฬาและสุขภาพ มหาวิทยาลัยการกีฬาแห่งชาติ วิทยาเขตสุพรรณบุรี “จากมุมมองผู้มีส่วนได้เสีย”. (อัมพร กรุดวงษ์, ผู้สัมภาษณ์)

ผู้มีส่วนได้เสียคนที่ 12. (9 ก.ค. 2568). การศึกษาความต้องการจำเป็นของนักศึกษาปริญญาโท สาขาวิชาวิทยาศาสตร์การกีฬาและการออกกำลังกาย คณะวิทยาศาสตร์การกีฬาและสุขภาพ มหาวิทยาลัยการกีฬาแห่งชาติ วิทยาเขตสุพรรณบุรี “จากมุมมองผู้มีส่วนได้เสีย”. (อัมพร กรุดวงษ์, ผู้สัมภาษณ์)

ผู้มีส่วนได้เสียคนที่ 13. (7 ก.ค. 2568). การศึกษาความต้องการจำเป็นของนักศึกษาปริญญาโท สาขาวิชาวิทยาศาสตร์การกีฬาและการออกกำลังกาย คณะวิทยาศาสตร์การกีฬาและสุขภาพ มหาวิทยาลัยการกีฬาแห่งชาติ วิทยาเขตสุพรรณบุรี “จากมุมมองผู้มีส่วนได้เสีย”. (อรทัย แย้มโอษฐ์, ผู้สัมภาษณ์)

ผู้มีส่วนได้เสียคนที่ 14. (8 ก.ค. 2568). การศึกษาความต้องการจำเป็นของนักศึกษาปริญญาโท สาขาวิชาวิทยาศาสตร์การกีฬาและการออกกำลังกาย คณะวิทยาศาสตร์การกีฬาและสุขภาพ มหาวิทยาลัยการกีฬาแห่งชาติ วิทยาเขตสุพรรณบุรี “จากมุมมองผู้มีส่วนได้เสีย”. (อรทัย แย้มโอษฐ์, ผู้สัมภาษณ์)

ผู้มีส่วนได้เสียคนที่ 15. (8 ก.ค. 2568). การศึกษาความต้องการจำเป็นของนักศึกษาปริญญาโท สาขาวิชาวิทยาศาสตร์การกีฬาและการออกกำลังกาย คณะวิทยาศาสตร์การกีฬาและสุขภาพ มหาวิทยาลัยการกีฬาแห่งชาติ วิทยาเขตสุพรรณบุรี “จากมุมมองผู้มีส่วนได้เสีย”. (พิชญ์พล บุญคงเสน, ผู้สัมภาษณ์)

ผู้มีส่วนได้เสียคนที่ 16. (9 ก.ค. 2568). การศึกษาความต้องการจำเป็นของนักศึกษาปริญญาโท สาขาวิชาวิทยาศาสตร์การกีฬาและการออกกำลังกาย คณะวิทยาศาสตร์การกีฬาและสุขภาพ มหาวิทยาลัยการกีฬาแห่งชาติ วิทยาเขตสุพรรณบุรี “จากมุมมองผู้มีส่วนได้เสีย”. (พิชญ์พล บุญคงเสน, ผู้สัมภาษณ์)

ผู้มีส่วนได้เสียคนที่ 2. (2 ก.ค. 2568). การศึกษาความต้องการจำเป็นของนักศึกษาปริญญาโท สาขาวิชาวิทยาศาสตร์การกีฬาและการออกกำลังกาย คณะวิทยาศาสตร์การกีฬาและสุขภาพ มหาวิทยาลัยการกีฬาแห่งชาติ วิทยาเขตสุพรรณบุรี “จากมุมมองผู้มีส่วนได้เสีย”. (ปวเรศร์ พันธยุทธ์, ผู้สัมภาษณ์)

ผู้มีส่วนได้เสียคนที่ 3. (5 ก.ค. 2568). การศึกษาความต้องการจำเป็นของนักศึกษาปริญญาโท สาขาวิชาวิทยาศาสตร์การกีฬาและการออกกำลังกาย คณะวิทยาศาสตร์การกีฬาและสุขภาพ มหาวิทยาลัยการกีฬาแห่งชาติ วิทยาเขตสุพรรณบุรี “จากมุมมองผู้มีส่วนได้เสีย”. (พัชรี ทองคำพานิช, ผู้สัมภาษณ์)

ผู้มีส่วนได้เสียคนที่ 4. (8 ก.ค. 2568). การศึกษาความต้องการจำเป็นของนักศึกษาปริญญาโท สาขาวิชาวิทยาศาสตร์การกีฬาและการออกกำลังกาย คณะวิทยาศาสตร์การกีฬาและสุขภาพ มหาวิทยาลัยการกีฬาแห่งชาติ วิทยาเขตสุพรรณบุรี “จากมุมมองผู้มีส่วนได้เสีย”. (พัชรี ทองคำพานิช, ผู้สัมภาษณ์)

ผู้มีส่วนได้เสียคนที่ 5. (5 ก.ค. 2568). การศึกษาความต้องการจำเป็นของนักศึกษาปริญญาโท สาขาวิชาวิทยาศาสตร์การกีฬาและการออกกำลังกาย คณะวิทยาศาสตร์การกีฬาและสุขภาพ มหาวิทยาลัยการกีฬาแห่งชาติ วิทยาเขตสุพรรณบุรี “จากมุมมองผู้มีส่วนได้เสีย”. (ฉัตร์ชัย แสงสุขีลักษณ์, ผู้สัมภาษณ์)

ผู้มีส่วนได้เสียคนที่ 6. (4 ก.ค. 2568). การศึกษาความต้องการจำเป็นของนักศึกษาปริญญาโท สาขาวิชาวิทยาศาสตร์การกีฬาและการออกกำลังกาย คณะวิทยาศาสตร์การกีฬาและสุขภาพ มหาวิทยาลัยการกีฬาแห่งชาติ วิทยาเขตสุพรรณบุรี “จากมุมมองผู้มีส่วนได้เสีย”. (ฉัตร์ชัย แสงสุขีลักษณ์, ผู้สัมภาษณ์)

ผู้มีส่วนได้เสียคนที่ 7. (3 ก.ค. 2568). การศึกษาความต้องการจำเป็นของนักศึกษาปริญญาโท สาขาวิชาวิทยาศาสตร์การกีฬาและการออกกำลังกาย คณะวิทยาศาสตร์การกีฬาและสุขภาพ มหาวิทยาลัยการกีฬาแห่งชาติ วิทยาเขตสุพรรณบุรี “จากมุมมองผู้มีส่วนได้เสีย”. (ฉัตรตระกูล ปานอุทัย, ผู้สัมภาษณ์)

ผู้มีส่วนได้เสียคนที่ 8. (3 ก.ค. 2568). การศึกษาความต้องการจำเป็นของนักศึกษาปริญญาโท สาขาวิชาวิทยาศาสตร์การกีฬาและการออกกำลังกาย คณะวิทยาศาสตร์การกีฬาและสุขภาพ มหาวิทยาลัยการกีฬาแห่งชาติ วิทยาเขตสุพรรณบุรี “จากมุมมองผู้มีส่วนได้เสีย”. (ฉัตรตระกูล ปานอุทัย, ผู้สัมภาษณ์)

ผู้มีส่วนได้เสียคนที่ 9. (3 ก.ค. 2568). การศึกษาความต้องการจำเป็นของนักศึกษาปริญญาโท สาขาวิชาวิทยาศาสตร์การกีฬาและการออกกำลังกาย คณะวิทยาศาสตร์การกีฬาและสุขภาพ มหาวิทยาลัยการกีฬาแห่งชาติ วิทยาเขตสุพรรณบุรี “จากมุมมองผู้มีส่วนได้เสีย”. (อธิวัฒน์ ดอกไม้ขาว, ผู้สัมภาษณ์)

พระราชบัญญัติ มหาวิทยาลัยการกีฬาแห่งชาติ. (2562). ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 136 ตอนที่ 67 ก หน้า 128 - 130 (22 พฤษภาคม 2562).

พิศิษฐ ตัณฑวณิช และพนา จินดาศรี. (2561). ความหมายที่แท้จริงของค่า IOC. วารสารการวัดผลการศึกษา มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 24(2), 3-12.

มหาวิทยาลัยการกีฬาแห่งชาติ. (2566). แผนพัฒนามหาวิทยาลัยการกีฬาแห่งชาติ พ.ศ. 2566 - 2570. เรียกใช้เมื่อ 2 ตุลาคม 2568 จาก https://shorturl.asia/d13v0

วิรัช ถนอมทรัพย์ และคณะ. (2566). การศึกษาแนวโน้มความต้องการเปิดสอนหลักสูตรวิทยาศาสตร์บัณฑิต สาขาวิชานวัตกรรมและเทคโนโลยีทางการกีฬา สถาบันการพลศึกษา. วารสารศึกษาศาสตร์ปริทัศน์, 38(2), 85-96.

ศากุล ช่างไม้. (2546). การเก็บข้อมูล การจัดการกับข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ. วารสารมหาวิทยาลัยคริสเตียน, 9(3), 164-173.

ศิวะลักษณ์ มหาชัย และเอกราช โฆษิตพิมานเวช. (2565). การพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา. วารสารมณีเชษฐาราม วัดจอมมณี, 5(2), 168-185.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2562). ยุทธศาสตร์ชาติระยะ 20 ปี (พ.ศ. 2561 - 2580). (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพมหานคร: สำนักงานเลขานุการของคณะกรรมการยุทธศาสตร์ชาติ สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.

Ornstein, A. C. & Hunkins, F. P. (2018). Curriculum: Foundations, principles, and issues. (7th ed.). New Jersey: Englewood Cliffs.

Tyler, R. W. (1949). Basic principles of curriculum and instruction. Chicago: University of Chicago Press.

Wiggins, G. & McTighe, J. (2005). Understanding by design. (2nd ed.). Alexandria: Association for Supervision and Curriculum Development.

บทความวิจัย

การพัฒนารูปแบบการเรียนรู้ตามแนวคิดการจัดการความรู้แบบการเรียนรู้เชิงรุกคู่ภูมิปัญญาท้องถิ่น สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2*

DEVELOPMENT OF A LEARNING MODEL BASED ON KNOWLEDGE MANAGEMENT CONCEPTS USING ACTIVE LEARNING COUPLED WITH LOCAL WISDOM FOR SECONDARY 2 STUDENTS

สุดารัตน์ ขวัญแก้ว[1], ฉัตรชัย แก้วดี[2*]

Sudarat Khwankaeo[1], Chatchai Kaewdee[2*]

[1]โรงเรียนชะอวดวิทยาคาร สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษานครศรีธรรมราช นครศรีธรรมราช ประเทศไทย

[1]Chauatwittayakan School, The Secondary Educational Service Area Office Nakhon Si Thammarat, Nakhon Si Thammarat, Thailand

[2]คณะเทคโนโลยีอุตสาหกรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช นครศรีธรรมราช ประเทศไทย

[2]Faculty of Industrial Technology, Nakhon Si Thammarat Rajabhat University, Nakhon Si Thammarat, Thailand

*Corresponding author E-mail: chatchai_kae@nstru.ac.th

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 4 ประการ ได้แก่ 1) เพื่อศึกษาองค์ประกอบและแนวทางการพัฒนารูปแบบการเรียนรู้ตามแนวคิดการจัดการความรู้แบบการเรียนเชิงรุกคู่ภูมิปัญญาท้องถิ่นสำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 2) เพื่อพัฒนารูปแบบการเรียนรู้ตามแนวคิดดังกล่าว 3) เปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและทักษะที่เกี่ยวข้องระหว่างนักเรียนกลุ่มทดลองกับนักเรียนกลุ่มควบคุม และ 4) เพื่อประเมินความพึงพอใจของนักเรียนและครูผู้สอนที่มีต่อรูปแบบ งานวิจัยนี้เป็นการวิจัยและพัฒนา กลุ่มตัวอย่าง คือ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 โรงเรียนชะอวดวิทยาคาร ภาคเรียนที่ 2/2567 จำนวน 60 คน ได้มาโดยการสุ่มแบบกลุ่ม (Cluster Random Sampling) แบ่งเป็นกลุ่มทดลองและควบคุมกลุ่มละ 30 คน เครื่องมือวิจัยมีค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) ตั้งแต่ 0.50 ขึ้นไป ได้แก่ 1) แผนการจัดการเรียนรู้ SECI-Active 2) แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ 3) แบบประเมินทักษะ และ 4) แบบสอบถามความพึงพอใจ วิเคราะห์ข้อมูลด้วยค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ค่า E1/E2 t-test for Independent Samples และ ANCOVA ผลการวิจัยพบว่า 1) องค์ประกอบรูปแบบมี 5 ส่วน ได้แก่ แนวคิดการเรียนเชิงรุก การจัดการความรู้ (SECI) ภูมิปัญญาท้องถิ่น ทฤษฎีการสร้างความรู้ และทฤษฎีระบบ 2) รูปแบบมีประสิทธิภาพ 84.50/83.25 สูงกว่าเกณฑ์ 3) ผล ANCOVA พบว่า กลุ่มทดลองมีผลสัมฤทธิ์หลังเรียนสูงกว่ากลุ่มควบคุมอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .05 ($F = 98.84$, $p<.001$) มีขนาดอิทธิพลสูงมาก ($d = 2.61$) และมีคะแนนทักษะทั้งสามด้านสูงกว่ากลุ่มควบคุมอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .05 และ 4) นักเรียนมีความพึงพอใจต่อรูปแบบในระดับมากที่สุด ($\bar{X}$ = 4.68, S.D. = 0.46)

* Received 28 December 2025; Revised 26 January 2026; Accepted 30 January 2026

ชี้ให้เห็นว่ากิจกรรมเน้นปฏิบัติจริงและภูมิปัญญาท้องถิ่นช่วยให้บทเรียนน่าสนใจ องค์ความรู้ใหม่ช่วยพัฒนาทุนทางปัญญาและวัฒนธรรมจริยธรรมได้อย่างกลมกลืน

คำสำคัญ: รูปแบบการเรียนรู้, การจัดการความรู้, การเรียนเชิงรุก, ภูมิปัญญาท้องถิ่น

Abstract

The objectives of this research were fourfold: 1) To study the components and guidelines for developing a learning model based on knowledge management concepts using active learning coupled with local wisdom for Secondary 2 students; 2) To develop the learning model based on the aforementioned concepts; 3) To compare the learning achievement and related skills between the experimental group and the control group; and 4) To assess the satisfaction of students and teachers toward the model. This study employed a Research and Development (R&D) methodology. The sample consisted of 60 Secondary 2 students at Chauatwittayakan School enrolled in the second semester of the 2024 academic year, selected via cluster random sampling and divided into an experimental group and a control group of 30 students each. The research instruments, which had Item-Objective Congruence (IOC) indices of 0.50 or higher, included: 1) SECI-Active learning plans; 2) An achievement test; 3) A skills assessment form; and 4) A satisfaction questionnaire. Data were analyzed using mean, standard deviation, E1/E2 efficiency values, t-test for Independent Samples, and ANCOVA. The research findings revealed that: 1) The components of the model consisted of five parts: Active Learning concepts, Knowledge Management (SECI), Local Wisdom, Constructivism Theory, and System Theory. 2) The model had an efficiency of 84.50/83.25, which was higher than the criterion. 3) The ANCOVA results showed that the experimental group had significantly higher post-test learning achievement than the control group at the .05 level ($F = 98.84$, $p < .001$) with a very large effect size ($d = 2.61$), and scores in all three skill areas were significantly higher than those of the control group at the .05 level. and 4) Students' satisfaction toward the model was at the highest level ($\bar{x}$ = 4.68, S.D. = 0.46), indicating that hands-on activities and local wisdom contributed to making the lessons interesting. The new knowledge helps harmoniously develop intellectual capital and cultural-ethical capital.

Keywords: Learning Model, Knowledge Management, Active Learning, Local Wisdom

บทนำ

ในศตวรรษที่ 21 โลกเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างในหลายมิติ ทั้งการเปลี่ยนผ่านสู่ยุคดิจิทัลและการปฏิวัติอุตสาหกรรมครั้งที่ 4 ส่งผลให้เกิดสภาวะความผันผวน ความไม่แน่นอน ความซับซ้อน และความคลุมเครือ (Volatility Uncertainty Complexity and Ambiguity: VUCA World) (Bennett, N. & Lemoine, G. J., 2014)

ภายใต้สภาวะนี้ การพัฒนาประเทศได้เปลี่ยนไปให้ความสำคัญสูงสุดกับ “ทุนมนุษย์” (Human Capital) ในฐานะสินทรัพย์เชิงยุทธศาสตร์ การศึกษาเดิมที่เน้นการถ่ายทอดเนื้อหา (Content Transmission) และการท่องจำจึงไม่เพียงพออีกต่อไป จำเป็นต้องเปลี่ยนกระบวนทัศน์สู่การสร้างสมรรถนะข้ามศาสตร์แห่งศตวรรษที่ 21 ที่เน้นทักษะการคิดขั้นสูงและการจัดการตนเอง สอดคล้องกับยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ. 2561 - 2580) (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2561) ที่มุ่งเน้นการพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพทรัพยากรมนุษย์ให้เป็นพลเมืองคุณภาพสูงและเรียนรู้ได้ตลอดชีวิต กระทรวงศึกษาธิการ ตระหนักถึงความจำเป็นในการปฏิรูปโดยมุ่งเน้นการจัดการศึกษาที่ยึด “ผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง” (Learner-Centered Approach) ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 (และที่แก้ไขเพิ่มเติม) มาตรา 24 (กระทรวงศึกษาธิการ, 2560) ที่เน้นให้ผู้เรียนเรียนรู้จากการปฏิบัติจริงและสร้างความรู้ด้วยตนเอง ผ่านการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning) ซึ่งให้ผู้เรียนมีบทบาทในการคิดวิเคราะห์และสร้างสรรค์ (Bonwell, C. C. & Eison, J. A., 1991) ซึ่งการจัดการเรียนรู้เชิงรุกนี้มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการพัฒนาผู้เรียน โดยช่วยกระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดความกระตือรือร้นในการแสวงหาความรู้ ลดช่องว่างผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน และส่งเสริมทักษะการทำงานร่วมกัน ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญของการเรียนรู้ตลอดชีวิต (Theobald, E. J. et al., 2020)

แม้จะมีนโยบายส่งเสริมการเรียนรู้เชิงรุก แต่ในบริบทของชุมชนและท้องถิ่น กลับพบประเด็นปัญหาสำคัญเกี่ยวกับการจัดการ “ภูมิปัญญาท้องถิ่น” (Local Wisdom) ซึ่งถือเป็นทุนทางปัญญา (Intellectual Capital) ที่มีศักยภาพสูงในการส่งเสริมการเรียนรู้ โดยการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาประยุกต์ใช้จะช่วยสร้าง “ระบบนิเวศการเรียนรู้” (Learning Ecosystem) ที่เชื่อมโยงห้องเรียนกับโลกความเป็นจริงบนฐานบริบท (Context-based Learning) อย่างไรก็ตาม ปัญหาสำคัญในปัจจุบัน คือ องค์ความรู้เหล่านี้มักเป็น “ความรู้ฝังลึก” (Tacit Knowledge) ในตัวปราชญ์ชาวบ้าน ซึ่งยากต่อการถ่ายทอดหากขาดกระบวนการจัดการที่มีประสิทธิภาพและขาดกรอบการทำงานเชิงการสอนที่เป็นระบบตามแนวคิดการสร้างความรู้ (Nonaka, I. & Takeuchi, H., 1995) ทำให้ภูมิปัญญาที่มีคุณค่าเสี่ยงต่อการสูญหายและไม่ถูกนำมาใช้ประโยชน์ในการพัฒนาผู้เรียนเท่าที่ควร

จากการวิเคราะห์บริบทของ โรงเรียนชะอวดวิทยาคาร พบ “ช่องว่างทางสมรรถนะ” (Competency Gap) ในนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 อย่างชัดเจน โดยอ้างอิงจากรายงานการประเมินตนเองของสถานศึกษา (SAR) ปีการศึกษา 2566 (โรงเรียนชะอวดวิทยาคาร, 2566) กล่าวคือ ผู้เรียนยังขาดทักษะการคิดวิเคราะห์และการแก้ปัญหาซับซ้อน รวมถึงทักษะการทำงานร่วมกัน ซึ่งเป็นผลสืบเนื่องมาจากการจัดการเรียนการสอนส่วนใหญ่ยังยึดติดกับการบรรยาย ทำให้เกิดสภาวะการเรียนรู้แบบพึ่งพิง (Passive Learning) ขาดกระบวนการกลุ่มและการปฏิสัมพันธ์ และจำกัดโอกาสในการสร้างองค์ความรู้ผ่านการปฏิบัติจริง อีกทั้งโรงเรียนตั้งอยู่ในพื้นที่อำเภอชะอวด จังหวัดนครศรีธรรมราช ที่มีภูมิปัญญาด้านหัตถกรรมกระจูดและการเกษตรที่เป็นเอกลักษณ์ แต่กลับยังไม่ได้ถูกนำมาบูรณาการเข้ากับกระบวนการเรียนรู้ของนักเรียนกลุ่มนี้อย่างเป็นรูปธรรม ส่งผลให้นักเรียนขาดความเชื่อมโยงกับรากฐานทางวัฒนธรรมและขาดทักษะที่จำเป็นในศตวรรษที่ 21

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงมุ่ง พัฒนารูปแบบการเรียนรู้ โดยบูรณาการ 3 องค์ประกอบหลัก คือ 1) การเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning) เพื่อเปลี่ยนผู้เรียนจากผู้รับเป็นผู้สร้างความรู้ 2) ภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อเป็นบริบทการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงกับชีวิตจริง และ 3) แนวคิดการจัดการความรู้ (Knowledge Management) โดยเฉพาะโมเดล SECI

(Socialization, Externalization, Combination, Internalization) เพื่อเป็นกลไกในการเปลี่ยนความรู้ฝังลึกให้เป็นความรู้ที่ชัดแจ้ง (Explicit Knowledge) การวิจัยนี้จึงมีความสำคัญอย่างยิ่งในการพัฒนารูปแบบการเรียนรู้เพื่อยกระดับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน พัฒนาทักษะในศตวรรษที่ 21 และส่งเสริมการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างยั่งยืน ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาคุณภาพผู้เรียนและชุมชนสืบไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาองค์ประกอบและแนวทางการพัฒนารูปแบบการเรียนรู้ตามแนวคิดการจัดการความรู้แบบการเรียนเชิงรุกคู่ภูมิปัญญาท้องถิ่นสำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2
2. เพื่อพัฒนารูปแบบการเรียนรู้ตามแนวคิดการจัดการความรู้แบบการเรียนเชิงรุกคู่ภูมิปัญญาท้องถิ่นสำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2
3. เพื่อเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและทักษะที่เกี่ยวข้องของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 ที่ได้รับการจัดการเรียนรู้ด้วยรูปแบบที่พัฒนาขึ้น
4. เพื่อประเมินความพึงพอใจของนักเรียนและครูผู้สอนที่มีต่อรูปแบบการเรียนรู้ที่พัฒนาขึ้น

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยและพัฒนา (Research and Development: R&D) โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนารูปแบบการเรียนรู้ตามแนวคิดการจัดการความรู้แบบการเรียนรู้เชิงรุก คู่ภูมิปัญญาท้องถิ่น สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 โรงเรียนชะอวดวิทยาคาร ซึ่งผู้วิจัยได้กำหนดขั้นตอนการดำเนินงานที่เป็นระบบแบ่งออกเป็น 4 ระยะ ดังนี้

ระยะที่ 1 การศึกษาองค์ประกอบและแนวทางการพัฒนารูปแบบ (Research and Information Collecting) ในระยะนี้ ผู้วิจัยมุ่งเน้นการศึกษาและรวบรวมข้อมูลพื้นฐานเพื่อใช้เป็นกรอบในการพัฒนารูปแบบ โดยดำเนินการดังนี้

1. การสังเคราะห์เอกสารและงานวิจัย ศึกษาแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ 1) แนวคิด Active Learning 2) การจัดการความรู้ (Knowledge Management) โดยเฉพาะโมเดล SECI 3) ภูมิปัญญาท้องถิ่นจังหวัดนครศรีธรรมราช 4) ทฤษฎีการสร้างความรู้ (Constructivism) และ 5) ทฤษฎีระบบ (System Theory) เพื่อนำมาวิเคราะห์และสังเคราะห์เป็นองค์ประกอบหลักของรูปแบบ

2. การสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ ดำเนินการโดยใช้แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง (Semi-structured Interview) ที่ผ่านการตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหาจากผู้เชี่ยวชาญ สัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 7 ท่าน ซึ่งได้มาโดยการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) โดยกำหนดเกณฑ์การคัดเลือก คือ เป็นผู้ที่มีวุฒิการศึกษาระดับปริญญาโทขึ้นไป และมีประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องไม่น้อยกว่า 5 ปี ประกอบด้วย ผู้เชี่ยวชาญด้านการจัดการเรียนรู้ จำนวน 3 ท่าน ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น จำนวน 2 ท่าน และด้านการจัดการความรู้ จำนวน 2 ท่าน เพื่อขอคำแนะนำเกี่ยวกับแนวทางการบูรณาการเนื้อหาภูมิปัญญาท้องถิ่นเข้ากับกระบวนการเรียนรู้สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์นำมาวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) เพื่อสรุปเป็นแนวทางในการร่างรูปแบบ

ระยะที่ 2 การสร้างและพัฒนารูปแบบ (Design and Development) ระยะนี้เป็นการนำข้อมูลจากระยะที่ 1 มายกร่างและตรวจสอบคุณภาพของรูปแบบการเรียนรู้ โดยมีขั้นตอน ดังนี้

1. การยกร่างรูปแบบ ผู้วิจัยนำผลการวิเคราะห์มาสร้างร่างรูปแบบการเรียนรู้และคู่มือการใช้รูปแบบสำหรับครูผู้สอนกลุ่มสาระการเรียนรู้การงานอาชีพและเทคโนโลยี

2. การตรวจสอบคุณภาพ ผู้วิจัยนำร่างรูปแบบเสนอต่อผู้เชี่ยวชาญเพื่อตรวจสอบความเหมาะสมและความถูกต้อง (Content Validity) โดยหาค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) ซึ่งกำหนดเกณฑ์การยอมรับค่า IOC ตั้งแต่ 0.50 ขึ้นไป ผลการตรวจสอบ พบว่า รูปแบบมีความเหมาะสมสอดคล้อง โดยมีค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) อยู่ระหว่าง 0.80 - 1.00

3. การทดลองใช้ (Tryout) ผู้วิจัยนำรูปแบบที่ผ่านการปรับปรุงไป ทดลองใช้ (Tryout) กับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 โรงเรียนชะอวดวิทยาคาร ที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่างจริง จำนวน 30 คน ในภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2567 เพื่อตรวจสอบความเหมาะสมของเวลา กิจกรรม และความเข้าใจของผู้เรียน ก่อนนำไปใช้จริง ผลการทดลองใช้ พบว่า กิจกรรมการเรียนรู้มีความเหมาะสมกับเวลา ผู้เรียนมีความเข้าใจในขั้นตอนการปฏิบัติกิจกรรม และสามารถปฏิบัติตามกิจกรรมได้เป็นอย่างดี แต่มีการปรับปรุงช่วงเวลาในบางกิจกรรมเพื่อให้ยืดหยุ่นยิ่งขึ้น

ระยะที่ 3 การประเมินประสิทธิภาพของรูปแบบ (Implementation and Evaluation) เป็นการนำรูปแบบไปทดลองใช้จริงเพื่อศึกษาผลที่เกิดขึ้น โดยมีรายละเอียด ดังนี้

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ได้แก่

1.1 ประชากร นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 โรงเรียนชะอวดวิทยาคาร ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2567

1.2 กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 60 คน ได้มาโดยการสุ่มแบบกลุ่ม (Cluster Random Sampling) โดยการจับฉลากห้องเรียน จำนวน 2 ห้อง จากนั้นทำการสุ่มอย่างง่าย (Simple Random Sampling) เพื่อกำหนดเป็นกลุ่มทดลอง (30 คน) ที่เรียนด้วยรูปแบบที่พัฒนาขึ้น และกลุ่มควบคุม (30 คน) ที่เรียนด้วยการจัดการเรียนรู้ตามปกติ

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ประกอบด้วย

2.1 แผนการจัดการเรียนรู้ ที่บูรณาการแนวคิด Active Learning คู่ภูมิปัญญาท้องถิ่น จำนวน 10 แผน รวม 20 ชั่วโมง ผ่านการตรวจสอบความเหมาะสมจากผู้เชี่ยวชาญ 5 ท่าน มีค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) อยู่ระหว่าง 0.80 - 1.00 และมีความเหมาะสมของกิจกรรมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X}$ = 4.75)

2.2 แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน (Pre-test/Post-test) เป็นแบบปรนัยชนิดเลือกตอบ 4 ตัวเลือก จำนวน 40 ข้อ ผ่านการหาคุณภาพเครื่องมือ โดยมีค่าความยาก (p) อยู่ระหว่าง 0.45 - 0.75 ค่าอำนาจจำแนก (r) อยู่ระหว่าง 0.35 - 0.80 และมีค่าความเชื่อมั่นทั้งฉบับ (Reliability) โดยใช้สูตร KR-20 เท่ากับ 0.85

2.3 แบบประเมินทักษะที่เกี่ยวข้อง เช่น ทักษะการคิดวิเคราะห์และการแก้ปัญหา และทักษะการทำงานร่วมกัน เป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rubric Score) ผ่านการตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา มีค่า IOC อยู่ระหว่าง 0.60 - 1.00 และมีค่าความเชื่อมั่น (Reliability) ของแบบประเมินโดยวิธีสัมประสิทธิ์แอลฟาของ ครอนบาค (Cronbach’s Alpha Coefficient) เท่ากับ 0.82

2.4 แบบบันทึกคะแนนระหว่างเรียน เพื่อหาประสิทธิภาพของกระบวนการ (E1) ซึ่งสร้างขึ้นตามจุดประสงค์การเรียนรู้ในแต่ละแผนการจัดการเรียนรู้

2.5 แบบสอบถามความพึงพอใจ เป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ จำนวน 20 ข้อ ผ่านการตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา มีค่า IOC อยู่ระหว่าง 0.60 - 1.00 และนำไปทดลองใช้ (Tryout) เพื่อหาค่าความเชื่อมั่นทั้งฉบับ (Cronbach's Alpha Coefficient) ได้ค่าเท่ากับ 0.88

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล ดำเนินการทดลองในรายวิชา ง20216 กระจูด OTOP เมืองชะอวด เป็นเวลา 40 ชั่วโมง โดยเก็บรวบรวมข้อมูลผลสัมฤทธิ์และทักษะของนักเรียนทั้งสองกลุ่ม ทั้งก่อนเรียนและหลังเรียน 3.4 การวิเคราะห์ข้อมูล ประกอบด้วย

3.1 วิเคราะห์ประสิทธิภาพของรูปแบบ (E1/E2) ตามเกณฑ์ 80/80

3.2 เปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและทักษะระหว่างกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม โดยใช้สถิติ t-test for Independent Samples

3.3 ใช้การวิเคราะห์ความแปรปรวนร่วม (ANCOVA) ในกรณีที่ต้องการควบคุมตัวแปรร่วม เช่น คะแนนพื้นฐานก่อนเรียน เพื่อให้ผลการวิจัยมีความแม่นยำยิ่งขึ้น

ระยะที่ 4 การประเมินความพึงพอใจ (Satisfaction Assessment) ระยะสุดท้ายเป็นการศึกษาความพึงพอใจและข้อเสนอแนะต่อรูปแบบการเรียนรู้

1. ผู้ให้ข้อมูล ประกอบด้วย นักเรียนกลุ่มทดลอง จำนวน 30 คน และครูผู้สอนกลุ่มสาระการเรียนรู้การงานอาชีพและเทคโนโลยี จำนวน 7 ท่าน โดยเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) โดยกำหนดเกณฑ์การคัดเลือก คือ เป็นครูผู้สอนที่มีประสบการณ์การสอนในรายวิชาที่เกี่ยวข้องไม่น้อยกว่า 3 ปี และมีความสนใจหรือมีส่วนร่วมในการจัดการเรียนรู้โดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น

2. เครื่องมือและการวิเคราะห์ ใช้แบบสอบถามความพึงพอใจ ซึ่งผ่านการหาค่าความเชื่อมั่น (Reliability) ทั้งฉบับเท่ากับ 0.88 และ แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-structured Interview) ที่ผ่านการตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) จากผู้เชี่ยวชาญ มีค่า IOC อยู่ระหว่าง 0.80 - 1.00 วิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณด้วยค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพจากการสัมภาษณ์ด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) เพื่อนำผลไปปรับปรุงรูปแบบให้สมบูรณ์และยั่งยืนต่อไป

ผลการวิจัย

ผู้วิจัยขอนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลแบ่งเป็น 4 ส่วน ดังนี้

ส่วนที่ 1 ผลการศึกษาองค์ประกอบและแนวทางการพัฒนารูปแบบการเรียนรู้ จากการศึกษาเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ พบว่า องค์ประกอบสำคัญของรูปแบบการเรียนรู้ ประกอบด้วย 5 ส่วนหลัก ได้แก่ 1) แนวคิดการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning) ที่เน้นให้ผู้เรียนลงมือปฏิบัติ 2) แนวคิดการจัดการความรู้ (Knowledge Management) โดยใช้โมเดล SECI เป็นกลไกขับเคลื่อนกระบวนการเรียนรู้ 3) ภูมิปัญญาท้องถิ่น (Local Wisdom) เป็นบริบทและเนื้อหาในการเรียนรู้ 4) ทฤษฎีการสร้างความรู้ (Constructivism) และ 5) ทฤษฎีระบบ (System Theory) ซึ่งเป็นโครงสร้างพื้นฐานในการพัฒนารูปแบบ

ส่วนที่ 2 ผลการหาประสิทธิภาพของรูปแบบการเรียนรู้ (E1/E2) จากการนำรูปแบบการเรียนรู้ตามแนวคิดการจัดการความรู้แบบการเรียนรู้เชิงรุก คู่ภูมิปัญญาท้องถิ่น (SECI-Active Model) ที่พัฒนาขึ้นไป ทดลองใช้ (Tryout) กับนักเรียนกลุ่มเป้าหมายที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่าง (Tryout Group) ผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมคะแนนจากการปฏิบัติกิจกรรมระหว่างเรียน (Process) และคะแนนจากการทดสอบหลังเรียน (Product) เพื่อหาประสิทธิภาพตามเกณฑ์ 80/80 ผลปรากฏดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 ประสิทธิภาพของรูปแบบการเรียนรู้ตามแนวคิดการจัดการความรู้แบบการเรียนรู้เชิงรุกคู่ภูมิปัญญาท้องถิ่น (SECI-Active Model)

รายการประเมิน	คะแนนเต็ม (Full Score)	คะแนนเฉลี่ย ($\bar{X}$)	ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.)	ร้อยละ (Percentage)	ประสิทธิภาพ (Efficiency)
ประสิทธิภาพของกระบวนการ (E_1) (คะแนนจากการปฏิบัติกิจกรรมระหว่างเรียน)	50	42.25	3.15	84.50	84.50
ประสิทธิภาพของผลลัพธ์ (E_2) (คะแนนจากการทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์หลังเรียน)	40	33.30	2.85	83.25	83.25

จากตารางที่ 1 พบว่า ประสิทธิภาพของกระบวนการ (E1) เท่ากับ 84.50 และประสิทธิภาพของผลลัพธ์ (E2) เท่ากับ 83.25 เมื่อพิจารณาภาพรวม พบว่า รูปแบบการเรียนรู้มีประสิทธิภาพเท่ากับ 84.50/83.25 ซึ่งสูงกว่าเกณฑ์ 80/80 ที่กำหนดไว้ เป็นไปตามสมมติฐานการวิจัย

ส่วนที่ 3 ผลการเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและทักษะที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้ผลการวิจัยมีความน่าเชื่อถือและยืนยันประสิทธิผลของรูปแบบการเรียนรู้ที่พัฒนาขึ้น ผู้วิจัยได้ดำเนินการเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและทักษะสำคัญ (21st Century Skills) ระหว่างกลุ่มทดลอง (นักเรียนที่ได้รับการจัดการเรียนรู้ด้วยรูปแบบ SECI-Active Model) และกลุ่มควบคุม (นักเรียนที่ได้รับการจัดการเรียนรู้แบบปกติ) ดังรายละเอียดต่อไปนี้

3.1 ผลการเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการผู้วิจัยเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังเรียน (Post-test) ระหว่างกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม โดยใช้สถิติการทดสอบค่าทีแบบอิสระต่อกัน (t-test for Independent Samples) เพื่อตรวจสอบความแตกต่างของคะแนนเฉลี่ย และดำเนินการวิเคราะห์ความแปรปรวนร่วม (ANCOVA) เพื่อยืนยันผลโดยขจัดอิทธิพลของความรู้พื้นฐานเดิม (Pre-test) ผลการวิเคราะห์ข้อมูลแสดงดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2 ค่าเฉลี่ย (Mean) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Std. Deviation) และผลการเปรียบเทียบ (t-test) ของคะแนนผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนจำแนกตามกลุ่มการทดลอง

กลุ่มตัวอย่าง (Group)	จำนวน (N)	คะแนนก่อนเรียน (Pre-test)		คะแนนหลังเรียน (Post-test)		t	Sig.
		($\bar{X}$)	S.D.	($\bar{X}$)	S.D.		
กลุ่มทดลอง (ใช้รูปแบบ SECI-Active)	30	13.73	2.25	28.11	2.61	9.94*	0.000

*มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ตารางที่ 2 ค่าเฉลี่ย (Mean) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Std. Deviation) และผลการเปรียบเทียบ (t-test) ของคะแนนผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนจำแนกตามกลุ่มการทดลอง (ต่อ)

กลุ่มตัวอย่าง (Group)	จำนวน (N)	คะแนนก่อนเรียน (Pre-test)		คะแนนหลังเรียน (Post-test)		t	Sig.
		$(\bar{X})$	S.D.	$(\bar{X})$	S.D.		
กลุ่มควบคุม (ใช้การสอนปกติ)	30	14.18	2.58	21.04	2.82		
รวม	**60**	**13.96**	**2.41**	**24.58**	**4.45**		

*มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

จากตารางที่ 2 พบว่า นักเรียนกลุ่มทดลองมีคะแนนเฉลี่ยหลังเรียน ($\bar{X}$ = 28.11) สูงกว่ากลุ่มควบคุม ($\bar{X}$ = 21.04) เมื่อทดสอบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยด้วยสถิติ t-test พบว่า คะแนนหลังเรียนของทั้งสองกลุ่มมีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 (t = 9.94, p < .001) อย่างไรก็ตาม เพื่อยืนยันผลการวิจัยให้มีความแม่นยำยิ่งขึ้นโดยการขจัดอิทธิพลของคะแนนสอบก่อนเรียน (Pre-test) ซึ่งอาจเป็น ตัวแปรแทรกซ้อน ผู้วิจัยจึงได้ดำเนินการวิเคราะห์ความแปรปรวนร่วม (ANCOVA) เพิ่มเติม ผลปรากฏดังตารางที่ 3

ตารางที่ 3 ผลการวิเคราะห์ความแปรปรวนร่วม (ANCOVA) เปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังเรียนระหว่างกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม โดยใช้คะแนนก่อนเรียนเป็นตัวแปรร่วม (Covariate)

แหล่งความแปรปรวน (Source of Variation)	ผลบวกกำลังสอง (Sum of Squares)	df	ค่าเฉลี่ยกำลังสอง (Mean Square)	F	Sig. (p-value)	ขนาดอิทธิพล (η_p^2)
ตัวแปรร่วม (Pre-test)	0.52	1	0.52	0.07	0.793	0.001
กลุ่มตัวอย่าง (Group)	740.04	1	740.04	98.84*	.000	0.634
ความคลาดเคลื่อน (Error)	426.78	57	7.49			
รวม (Total)	**37418.00**	**60**				

*มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

จากตารางที่ 3 พบว่า เมื่อขจัดอิทธิพลของคะแนนสอบก่อนเรียนออกแล้ว ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนระหว่างกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุมมีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 (F(1, 57) = 98.84, p < .001) โดยกลุ่มทดลองมีคะแนนเฉลี่ยที่ปรับแก้แล้วสูงกว่ากลุ่มควบคุม นอกจากนี้ ยังพบค่า Partial Eta Squared (p^2) เท่ากับ .634 ซึ่งบ่งบอกขนาดอิทธิพลในระดับสูงมาก (Effect Size) ผลลัพธ์นี้ยืนยันว่ารูปแบบการเรียนรู้ SECI-Active ช่วยยกระดับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

3.2 ผลการเปรียบเทียบทักษะที่เกี่ยวข้องกับศตวรรษที่ 21 ผู้วิจัยได้ประเมินทักษะสำคัญ 3 ด้าน ได้แก่ ทักษะการคิดวิเคราะห์ ทักษะการแก้ปัญหา และทักษะการทำงานร่วมกัน ซึ่งเป็นทักษะที่ผู้วิจัยกำหนดให้มีการประเมินเพิ่มเติมเพื่อแก้ปัญหาการขาดปฏิสัมพันธ์ของผู้เรียน และเพื่อให้สอดคล้องกับกระบวนการเรียนรู้ของรูปแบบที่เน้นการปฏิบัติกิจกรรมกลุ่มและการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ (Socialization) โดยเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยคะแนนหลังเรียนระหว่างสองกลุ่มด้วยสถิติ t-test (Independent Samples) ผลปรากฏดังตารางที่ 4

ตารางที่ 4 การเปรียบเทียบทักษะสำคัญ (21st Century Skills) ของผู้เรียนระหว่างกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุมหลังการจัดการเรียนรู้

ทักษะที่ประเมิน (Skills)	กลุ่มตัวอย่าง	N	$(\bar{x})$	S.D.	*t*	Sig. (2-tailed)
1. ทักษะการคิดวิเคราะห์	กลุ่มทดลอง	30	16.85	1.45	6.32*	0.000
(Critical Thinking)	กลุ่มควบคุม	30	13.90	1.98		
2. ทักษะการแก้ปัญหา	กลุ่มทดลอง	30	17.20	1.30	7.15*	0.000
(Problem Solving)	กลุ่มควบคุม	30	14.15	1.85		
3. ทักษะการทำงานร่วมกัน	กลุ่มทดลอง	30	18.10	1.10	8.42*	0.000
(Collaboration)	กลุ่มควบคุม	30	15.05	1.65		

*มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

จากตารางที่ 4 พบว่า นักเรียนกลุ่มทดลองมีคะแนนเฉลี่ยทักษะ ทั้ง 3 ด้าน สูงกว่ากลุ่มควบคุมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยทักษะการทำงานร่วมกันมีค่า t สูงที่สุด (t = 8.42) รองลงมา คือ ทักษะการแก้ปัญหา (t = 7.15) และทักษะการคิดวิเคราะห์ (t = 6.32) ตามลำดับ แสดงให้เห็นว่ารูปแบบการเรียนรู้นี้ช่วยพัฒนาทักษะกระบวนการและการทำงานเป็นทีมได้อย่างดียิ่ง

ส่วนที่ 4 ผลการประเมินความพึงพอใจที่มีต่อรูปแบบการเรียนรู้ ผู้วิจัยได้ดำเนินการประเมินความพึงพอใจของนักเรียนและครูผู้สอน ที่มีต่อรูปแบบการเรียนรู้ตามแนวคิดการจัดการความรู้แบบการเรียนรู้เชิงรุกคู่ภูมิปัญญาท้องถิ่น (SECI-Active Model) โดยนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลแบ่งเป็น 2 ส่วน ดังนี้

1. ผลการประเมินความพึงพอใจของนักเรียน ผลการวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถามมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ (Rating Scale) แสดงค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ปรากฏดังตารางที่ 5

ตารางที่ 5 ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อรูปแบบการเรียนรู้ (N = 30)

รายการประเมิน (Assessment Items)	ค่าเฉลี่ย $(\bar{x})$	ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.)	ระดับความคิดเห็น (Interpretation)
1. กิจกรรมการเรียนรู้ส่งเสริมให้ได้ลงมือปฏิบัติจริง	4.83	0.38	มากที่สุด
2. ภูมิปัญญาท้องถิ่นช่วยให้บทเรียนน่าสนใจและเข้าใจง่าย	4.75	0.44	มากที่สุด
3. ขั้นตอนการถอดบทเรียนช่วยให้เข้าใจความรู้ลึกซึ้งขึ้น	4.60	0.50	มากที่สุด
4. บรรยากาศในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้มีความเป็นกันเอง	4.67	0.48	มากที่สุด
5. สามารถนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้	4.58	0.51	มากที่สุด
รวมเฉลี่ย (Total)	**4.68**	**0.46**	**มากที่สุด**

จากตารางที่ 5 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลแสดงให้เห็นว่านักเรียนมีความพึงพอใจต่อรูปแบบการเรียนรู้ในภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด โดยมีค่าเฉลี่ย ($\bar{x}$) เท่ากับ 4.68 และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) เท่ากับ 0.46 ซึ่งค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานที่มีค่าต่ำสะท้อนให้เห็นว่าผู้เรียนมีความพึงพอใจสอดคล้องไปในทิศทางเดียวกัน เมื่อพิจารณารายละเอียดในแต่ละประเด็น พบว่า ประเด็นที่ได้รับคะแนนเฉลี่ยสูงสุด คือ “กิจกรรมการเรียนรู้ส่งเสริมให้ได้ลงมือปฏิบัติจริง” ($\bar{x}$ = 4.83) ซึ่งยืนยันถึงความสำเร็จของการนำแนวคิด Active Learning มาเป็น

กลไกขับเคลื่อนหลักที่เน้นให้ผู้เรียนมีบทบาทในการคิด วิเคราะห์ และลงมือทำผ่านโครงงานและการวิจัยภูมิปัญญาท้องถิ่น ทำให้เกิดความกระตือรือร้นและมีส่วนร่วมในการเรียนรู้สูง รองลงมา คือ ประเด็น “ภูมิปัญญาท้องถิ่นช่วยให้บทเรียนน่าสนใจและเข้าใจง่าย” ($\bar{x}$ = 4.75) สะท้อนให้เห็นว่าการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นบริบทหลักช่วยเชื่อมโยงเนื้อหาวิชาการที่เป็นนามธรรมเข้ากับวิถีชีวิตจริงที่จับต้องได้ ทำให้การเรียนรู้มีความหมายต่อผู้เรียน

2. ผลการประเมินความพึงพอใจของครูผู้สอนและข้อมูลเชิงคุณภาพ จากการสอบถามความพึงพอใจของครูผู้สอน จำนวน 7 ท่าน พบว่า ครูมีความพึงพอใจต่อรูปแบบการเรียนรู้ในภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{x}$ = 4.71, S.D. = 0.42) โดยมีความพึงพอใจสูงสุดในด้านความเป็นระบบของคู่มือการใช้รูปแบบ และความสามารถในการบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นสู่การเรียนการสอนได้อย่างเป็นรูปธรรม นอกจากนี้ จากการสัมภาษณ์เพิ่มเติมเพื่อเจาะลึกข้อมูลเชิงคุณภาพ (Qualitative Data) พบว่า ข้อมูลมีความสอดคล้องกับผลการประเมินเชิงปริมาณ ดังนี้ 1) ด้านผู้เรียน นักเรียนสะท้อนว่า “รู้สึกสนุกที่ได้เรียนรู้นอกห้องเรียน ได้คุยกับปราชญ์ชาวบ้านทำให้รู้สึกภูมิใจในบ้านเกิด และเข้าใจบทเรียนง่ายขึ้นกว่าการท่องจำในตำรา” และ 2) ด้านครูผู้สอน ครูให้ความเห็นสอดคล้องกันว่า “รูปแบบนี้ช่วยให้ครูมีแนวทางที่ชัดเจนในการจัดการเรียนรู้แบบ Active Learning คู่มือมีความละเอียดและช่วยแก้ปัญหาเรื่องการสอนภูมิปัญญาที่เคยเป็นเรื่องยากให้กลายเป็นระบบและวัดผลได้จริง”

อภิปรายผล

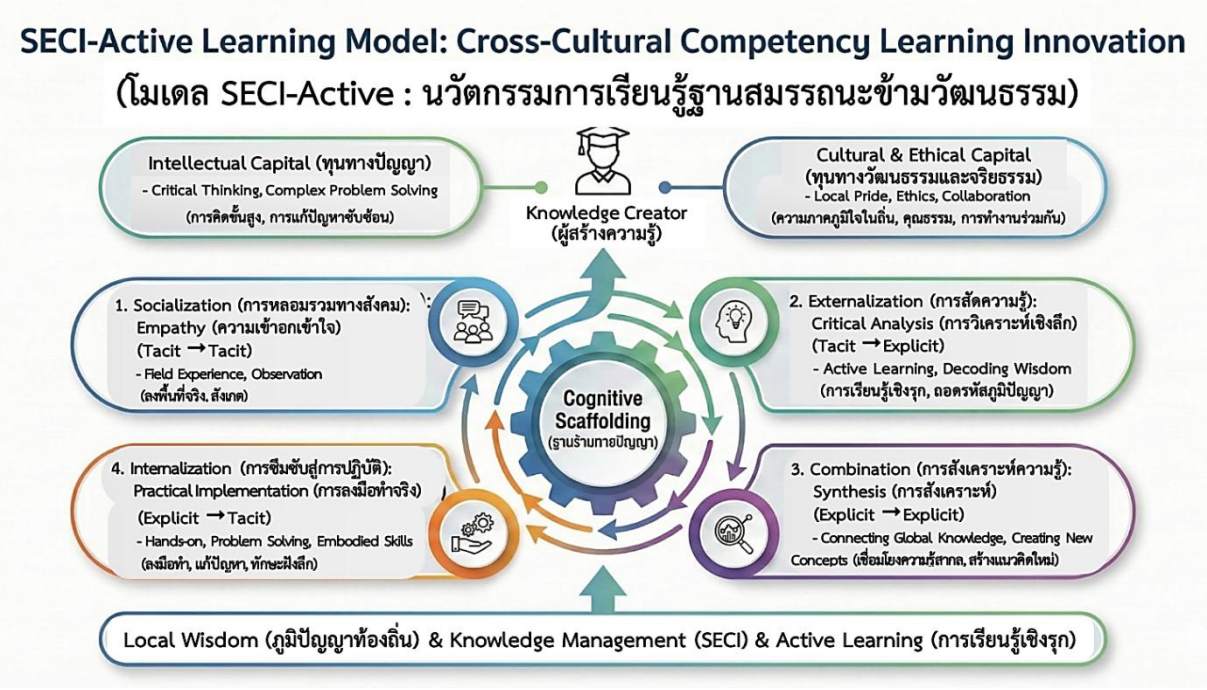
ผลการวิจัยเรื่องการพัฒนารูปแบบการเรียนรู้ตามแนวคิดการจัดการความรู้แบบการเรียนรู้เชิงรุกคู่ภูมิปัญญาท้องถิ่น สามารถอภิปรายผลตามวัตถุประสงค์การวิจัยได้ 4 ประเด็น ดังนี้ 1) ประเด็นประสิทธิภาพของรูปแบบ (Efficiency of the Model) ผลการวิจัยพบว่า รูปแบบการเรียนรู้ (SECI-Active Model) ที่พัฒนาขึ้น มีประสิทธิภาพเท่ากับ 84.50/83.25 ซึ่งสูงกว่าเกณฑ์ 80/80 ที่กำหนดไว้ ทั้งนี้เนื่องจาก กระบวนการพัฒนารูปแบบได้บูรณาการกระบวนการจัดการความรู้ (SECI) เข้ากับกระบวนการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning) ที่เปลี่ยนบทบาทผู้เรียนจาก “ผู้รับ” (Passive Recipient) มาเป็น “ผู้กระทำ” (Active Participant) ผ่านกิจกรรมที่เน้นการลงมือปฏิบัติจริง (Hands-on) ทำให้กระบวนการเรียนรู้มีความเป็นระบบและมีประสิทธิภาพ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ Bonwell, C. C. & Eison, J. A. ที่กล่าวว่า การเรียนรู้เชิงรุกช่วยกระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดความตื่นตัวและมีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง (Bonwell, C. C. & Eison, J. A., 1991) สอดคล้องกับทฤษฎีการสร้างความรู้ (Constructivism) ที่เน้นกระบวนการปรับโครงสร้างทางปัญญา และสอดคล้องกับงานวิจัยของ เบญจรัตน์ เปรมปรีสุข และอุบลวรรณ ส่งเสริม ที่พบว่า รูปแบบการจัดการเรียนรู้ที่เน้นกระบวนการคิดและการปฏิบัติช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพและบรรลุตามเกณฑ์ที่กำหนด (เบญจรัตน์ เปรมปรีสุข และอุบลวรรณ ส่งเสริม, 2567) 2) ประเด็นผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน (Learning Achievement) ผลการวิจัยพบว่า นักเรียนกลุ่มทดลองที่เรียนด้วยรูปแบบที่พัฒนาขึ้นมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงกว่ากลุ่มควบคุมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และมีค่าขนาดอิทธิพล (Effect Size) สูงถึง 2.61 ทั้งนี้เนื่องจาก การจัดการเรียนรู้ใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นฐาน (Context-based Learning) ทำหน้าที่เป็น “ทุนทางปัญญา” เชื่อมโยงเนื้อหานามธรรมเข้ากับวิถีชีวิตจริงช่วยสร้างความหมายในการเรียนรู้ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการเรียนรู้อย่างมีความหมาย (Meaningful Learning) ของ Ausubel, D. P. ที่ระบุว่าการเรียนรู้จะเกิดขึ้นได้ดีเมื่อผู้เรียนสามารถเชื่อมโยงความรู้ใหม่เข้ากับประสบการณ์เดิม (Ausubel, D. P., 1968)

สอดคล้องกับงานวิจัยของ Theobald, E. J. et al. ที่พบว่า การเรียนรู้เชิงรุกช่วยลดช่องว่างผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน (Theobald, E. J. et al., 2020) และสอดรับกับงานวิจัยของ Kurniawati, L. A. & Malasari, S. ที่พบว่า การนำบริบทท้องถิ่นมาใช้ช่วยยกระดับผลลัพธ์ทางการเรียนรู้ให้สูงขึ้น (Kurniawati, L. A. & Malasari, S., 2022) และ 3) ประเด็นทักษะที่เกี่ยวข้อง (Relevant Skills) ผลการวิจัยพบว่า นักเรียนเกิดทักษะในศตวรรษที่ 21 ครบทั้ง 3 ด้าน ได้แก่ ทักษะการคิดวิเคราะห์ ทักษะการแก้ปัญหา และทักษะการทำงานร่วมกัน ในระดับสูง ทั้งนี้เนื่องจากกระบวนการกลุ่มและโครงงาน (PBL) ช่วยส่งเสริมการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และฝึกปฏิบัติจริง ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ Wagiran, W. et al. ที่ยืนยันว่าการบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่นช่วยพัฒนาทักษะการแก้ปัญหาและสมรรถนะในศตวรรษที่ 21 ได้จริง (Wagiran, W. et al., 2023) สอดคล้องกับงานวิจัยของ คณัสนันท์ ประเสริฐสังข์ และคณะ ที่พบผลสอดคล้องกันในการพัฒนาสมรรถนะผู้เรียน (คณัสนันท์ ประเสริฐสังข์ และคณะ, 2564) และสอดคล้องกับงานวิจัยของ Susilowati, S. M. E. & Sari, D. A. P. ที่พบว่า การเรียนรู้โดยใช้ท้องถิ่นเป็นฐานช่วยปลูกฝังทักษะชีวิตและความผูกพันกับชุมชนไปพร้อมกัน (Susilowati, S. M. E. & Sari, D. A. P., 2020) และ 4) ประเด็นความพึงพอใจ (Satisfaction) ผลการวิจัยพบว่า นักเรียนและครูมีความพึงพอใจต่อรูปแบบการเรียนรู้ในระดับมากที่สุด ($\bar{X}$ = 4.68) ทั้งนี้เนื่องจาก รูปแบบการเรียนรู้นี้ใช้โมเดล SECI เป็นกลไกในการจัดการความรู้ โดยเฉพาะกระบวนการ Socialization (การแบ่งปันประสบการณ์) และ Externalization (การแปลงความรู้ให้ชัดแจ้ง) ที่ช่วยเปลี่ยน “ความรู้ฝังลึก” (Tacit Knowledge) ในตัวปราชญ์ชาวบ้าน ให้กลายเป็นความรู้ที่เข้าใจง่ายและเป็นระบบ ทำให้ผู้เรียนรู้สึกว่าบทเรียนน่าสนใจและไม่ยากเกินไป ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการจัดการความรู้ของ Nonaka, I. & Takeuchi, H. ที่อธิบายว่า การหมุนเกลียวความรู้ช่วยยกระดับความรู้ส่วนบุคคลสู่ความรู้องค์กร (Nonaka, I. & Takeuchi, H., 1995) และสอดคล้องกับงานวิจัยของ พิมพ์ปวีณ์ สุวรรณโณ และคณะ ที่พบว่า การนำกระบวนการจัดการความรู้มาใช้ช่วยสร้างความพึงพอใจและทำให้ผู้เรียนเห็นคุณค่าของวัฒนธรรมจนนำไปสู่การสร้างนวัตกรรมความรู้ได้ยั่งยืน (พิมพ์ปวีณ์ สุวรรณโณ และคณะ, 2565)

องค์ความรู้ใหม่

จากการวิจัยและพัฒนารูปแบบการเรียนรู้ในครั้งนี้ ได้ค้นพบองค์ความรู้ใหม่ คือ รูปแบบการเรียนรู้ SECI-Active (SECI-Active Learning Model) ซึ่งเป็นการสังเคราะห์ข้ามศาสตร์ระหว่างหลักการจัดการความรู้ (Knowledge Management) ตามโมเดล SECI ร่วมกับกระบวนการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning) บนฐานของภูมิปัญญาท้องถิ่น (Local Wisdom) รูปแบบนี้มีจุดเด่นในการเปลี่ยนบทบาทผู้เรียน จากผู้รับ (Passive Learning) ไปสู่การเป็น “ผู้สร้างความรู้” (Knowledge Creator) โดยมุ่งเน้นการพัฒนา ทุนทางปัญญา (Intellectual Capital) อาทิ ทักษะการคิดวิเคราะห์และการแก้ปัญหา ควบคู่กับ ทุนทางวัฒนธรรมและจริยธรรม (Cultural and Ethical Capital) ผ่านกลไกการขับเคลื่อนความรู้ ที่กำหนดบทบาทและการดำเนินงานไว้อย่างชัดเจนใน 3 ขั้นตอน ดังนี้ 1) ขั้นการหลอมรวมทางสังคม (Socialization) เน้นการสร้างประสบการณ์ตรงและการมีส่วนร่วม โดยครูทำหน้าที่เป็นผู้ประสานงาน (Coordinator) เตรียมความพร้อมของแหล่งเรียนรู้ ในขณะที่ผู้เรียนสวมบทบาท “นักสำรวจ” (Explorer) ลงพื้นที่แลกเปลี่ยนเรียนรู้กับปราชญ์ชาวบ้าน ซึ่งทำหน้าที่เป็น “แหล่งเรียนรู้มีชีวิต” (Living Resource) เพื่อซึมซับวิถีชีวิตและสร้างแรงบันดาลใจ 2) ขั้นการสกัดและสังเคราะห์ความรู้ (Externalization & Combination)

เน้นการใช้กระบวนการ Active Learning โดยครูทำหน้าที่เป็นผู้อำนวยความสะดวก (Facilitator) จัดกิจกรรมระดมสมองและกระบวนการกลุ่ม เพื่อให้ผู้เรียนร่วมกัน วิเคราะห์และสังเคราะห์ “ความรู้ฝังลึก” (Tacit Knowledge) ของชุมชน ให้ออกมาเป็น “ความรู้ชัดแจ้ง” (Explicit Knowledge) ในรูปแบบสื่อ แผนผัง หรือโครงงานที่เข้าใจง่าย และ 3) ขั้นการซึมซับสู่การปฏิบัติ (Internalization) เน้นการนำองค์ความรู้ที่ได้ไปลงมือปฏิบัติจริง (Practical Implementation) โดยผู้เรียนแสดงบทบาท “ผู้สร้างนวัตกรรม” (Innovator) ผ่านการทำโครงงานแก้ปัญหา ในขณะที่ครูทำหน้าที่เป็น “โค้ช” (Coach) คอยให้คำปรึกษาและสะท้อนผล (Feedback) เพื่อให้เกิดทักษะที่ติดตัวผู้เรียนอย่างยั่งยืน กล่าวโดยสรุป โมเดล SECI-Active ทำหน้าที่เป็นฐานร้านทางปัญญา (Cognitive Scaffolding) ที่ช่วยสร้างสมดุลระหว่างทักษะในศตวรรษที่ 21 และสำนึกรักษ์ท้องถิ่นให้เกิดขึ้นกับผู้เรียนได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งนี้ เงื่อนไขความสำเร็จ ที่สำคัญ คือ การสร้างความเข้าใจร่วมกันระหว่างโรงเรียนและชุมชนในการจัดสรรเวลาและทรัพยากรให้เอื้อต่อการเรียนรู้เชิงปฏิบัติ

ภาพที่ 1 รูปแบบการเรียนรู้ SECI-Active (SECI-Active Learning Model)

สรุปและข้อเสนอแนะ

สรุปผลจากการวิจัยและพัฒนารูปแบบการเรียนรู้ ได้ข้อค้นพบที่เป็นข้อมูลเชิงประจักษ์ตามวัตถุประสงค์การวิจัย ดังนี้ 1) รูปแบบการเรียนรู้ที่พัฒนาขึ้น (SECI-Active Model) มีองค์ประกอบสำคัญ 5 ส่วน ได้แก่ แนวคิดการเรียนรู้เชิงรุก การจัดการความรู้ ภูมิปัญญาท้องถิ่น ทฤษฎีการสร้างความรู้ และทฤษฎีระบบ โดยมีประสิทธิภาพ (E1/E2) เท่ากับ 84.50/83.25 ซึ่งเป็นไปตามเกณฑ์ที่กำหนด 2) ผลการเปรียบเทียบ พบว่า นักเรียนกลุ่มทดลองที่เรียนด้วยรูปแบบนี้มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและทักษะในศตวรรษที่ 21 (การคิดวิเคราะห์ การแก้ปัญหา และการทำงานร่วมกัน) สูงกว่ากลุ่มควบคุมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และ 3) ผลการประเมิน พบว่า นักเรียน

และครูมีความพึงพอใจต่อรูปแบบการเรียนรู้ในระดับมากที่สุด ($\bar{X}$ = 4.68) จากข้อค้นพบดังกล่าว แสดงให้เห็นว่า รูปแบบการเรียนรู้ SECI-Active Model ที่พัฒนาขึ้นประสบความสำเร็จอย่างเป็นรูปธรรมในการยกระดับคุณภาพการศึกษา โดยมีกลไกสำคัญอยู่ที่ความสามารถในการผสานองค์ความรู้ที่เป็นสากลตามหลักสูตรเข้ากับบริบทของภูมิปัญญาท้องถิ่นได้อย่างลงตัว ซึ่งส่งผลโดยตรงให้ผู้เรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงขึ้นและเกิดการพัฒนาทักษะที่จำเป็นในศตวรรษที่ 21 อย่างโดดเด่น โดยเฉพาะทักษะการคิดวิเคราะห์และการแก้ปัญหา ที่เกิดจากการเปลี่ยนบทบาทผู้เรียนให้เป็นผู้กระทำผ่านกิจกรรมการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning) ผนวกกับกระบวนการจัดการความรู้ตามโมเดล SECI ที่ช่วยเปลี่ยนความรู้ฝังลึกที่เป็นนามธรรมในชุมชนให้กลายเป็นความรู้ชัดแจ้งที่ผู้เรียนสามารถเข้าใจและนำไปใช้ประโยชน์ได้จริง นอกจากมิติทางวิชาการแล้ว กระบวนการนี้ยังก่อให้เกิดคุณค่าทางจิตใจ โดยช่วยปลูกฝังความภาคภูมิใจและสำนึกรักษ์ในภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งเป็นรากฐานสำคัญของการพัฒนาที่ยั่งยืน โดยวิจัยครั้งนี้มีผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้ 1) การนำรูปแบบการเรียนรู้นี้ไปประยุกต์ใช้ให้เกิดประสิทธิผลสูงสุดในบริบทอื่น สถานศึกษาจำเป็นต้องวิเคราะห์ต้นทุนทางปัญญาและบริบทเฉพาะของตนเองเสียก่อน เพื่อปรับเนื้อหาและกิจกรรมให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตจริงของผู้เรียน และที่สำคัญ คือ การพลิกโฉมบทบาทของครูผู้สอนจากการเป็นผู้ถ่ายทอดความรู้มาสู่การเป็น “ผู้อำนวยความสะดวก” (Facilitator) และ “ผู้จัดการความรู้” (Knowledge Manager) ที่เชี่ยวชาญในการออกแบบกระบวนการเรียนรู้ และ 2) สำหรับการวิจัยครั้งต่อไปเพื่อให้เกิดการต่อยอดองค์ความรู้ที่ชัดเจน ผู้วิจัยขอเสนอแนวทางการวิจัยในอนาคตที่ควรมุ่งเน้นการพัฒนารูปแบบหรือกลยุทธ์ในระดับมหาภาคหรือเชิงลึกมากขึ้น ดังตัวอย่างประเด็นการวิจัยต่อไปนี้ 1) การพัฒนากลยุทธ์ ควรศึกษาในลักษณะ “การพัฒนากลยุทธ์การบริหารจัดการหลักสูตรท้องถิ่นฐานสมรรถนะเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิต” เพื่อขยายผลจากระดับห้องเรียนสู่ระดับการบริหารจัดการสถานศึกษา 2) การพัฒนารูปแบบเชิงเครือข่าย ควรศึกษาเรื่อง “การพัฒนารูปแบบเครือข่ายความร่วมมือพหุภาคีเพื่อการสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่นผ่านดิจิทัลแพลตฟอร์ม” เพื่อเชื่อมโยงปราชญ์ชาวบ้าน โรงเรียน และชุมชนเข้าด้วยกันอย่างยั่งยืน และ 3) การศึกษาติดตามผล ควรมีการศึกษาติดตามผลระยะยาว (Longitudinal Study) ถึงผลกระทบของรูปแบบการเรียนรู้ที่มีต่อการเลือกประกอบอาชีพและความสำนึกรักบ้านเกิดของผู้เรียนในอนาคต

เอกสารอ้างอิง

กระทรวงศึกษาธิการ. (2560). หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2560). กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.

คณัสนันท์ ประเสริฐสังข์ และคณะ. (2564). รูปแบบการเรียนการสอนโดยใช้ปัญหาเป็นฐานร่วมกับภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อพัฒนาทักษะการแก้ปัญหาสำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1. วารสารการวัดผลการศึกษา มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 27(2), 114-126.

เบญจรัตน์ เปรมปรีสุข และอุบลวรรณ ส่งเสริม. (2567). การพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้โดยใช้แนวคิดการคิดเชิงออกแบบ เพื่อส่งเสริมความสามารถในการสร้างนวัตกรรมและความเป็นนวัตกรของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1. วารสารวิจัยและนวัตกรรมการอาชีวศึกษา, 8(4), 1-13.

พิมพ์ปวีณ์ สุวรรณโณ และคณะ. (2565). การพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดคอนสตรัคติวิสต์ร่วมกับการจัดการความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมความสามารถในการสร้างองค์ความรู้ของนักเรียนมัธยมศึกษา. วารสารนาคบุตรปริทรรศน์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช, 14(3), 220-231.

โรงเรียนชะอวดวิทยาคาร. (2566). รายงานการประเมินตนเองของสถานศึกษา (SAR) ประจำปีการศึกษา 2566. เรียกใช้เมื่อ 15 กรกฎาคม 2566 จาก https://www.chauatwit.ac.th/pdf/2566_sar.pdf

สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2561). ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ. 2561 - 2580). กรุงเทพมหานคร: สำนักงานเลขานุการของคณะกรรมการยุทธศาสตร์ชาติ.

Ausubel, D. P. (1968). Educational psychology: A cognitive view. New York: Holt, Rinehart and Winston.

Bennett, N. & Lemoine, G. J. (2014). What VUCA Really Means for You. Harvard Business Review, 92(1), 27-31.

Bonwell, C. C. & Eison, J. A. (1991). Active learning: Creating excitement in the classroom (ASHE-ERIC Higher Education Report No. 1). Washington: The George Washington University.

Kurniawati, L. A. & Malasari, S. (2022). Local wisdom in designing ESP for community-based tourism practitioners: A study of needs analysis. SAGA: Journal of English Language Teaching and Applied Linguistics, 3(2), 147-162.

Nonaka, I. & Takeuchi, H. (1995). The knowledge-creating company: How Japanese companies create the dynamics of innovation. New York: Oxford University Press.

Susilowati, S. M. E. & Sari, D. A. P. (2020). The role of local wisdom in developing students' moral values through place-based education. Universal Journal of Educational Research, 8(11), 6214-6222 .

Theobald, E. J. et al. (2020). Active learning narrows achievement gaps for underrepresented students in science, technology, engineering, and math. Proceedings of the National Academy of Sciences, 117(12), 6476-6483.

Wagiran, W. et al. (2023). Integrating local wisdom into project-based learning to enhance students' 21st-century competencies. Journal for the Education of Gifted Young Scientists, 11(2), 241-257.

บทความวิจัย

การสื่อสารเชิงนวัตกรรมเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวิถีวัฒนธรรมอย่างยั่งยืนของชุมชนบ้านน้ำเชี่ยว จังหวัดตราด*

INNOVATIVE COMMUNICATION TO PROMOTE SUSTAINABLE CULTURAL TOURISM: BAN NAM CHIAO COMMUNITY, TRAT PROVINCE

วิโรจน์ ศรีหิรัญ*, ประพจน์ ณ บางช้าง, สุวิมล อาภาผล, สิริพร มีนะนันทน์, บัญยง พูลทรัพย์
Wiroj Srihirun*, Prapoj Na-Bangchang, Suwimol Apapol, Siriporn Meenanan, Banyong Phoonsap
วิทยาลัยนิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา นครปฐม ประเทศไทย
College of Communication Arts, Suan Sunandha Rajabhat University, Nakhon Pathom, Thailand
*Corresponding author E-mail: wiroj.sr@ssru.ac.th

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาการสื่อสารเชิงนวัตกรรมเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวิถีวัฒนธรรมของชุมชนบ้านน้ำเชี่ยว จังหวัดตราด และ 2) ศึกษาความสามารถในการยกระดับการท่องเที่ยวของชุมชนบ้านน้ำเชี่ยวให้เป็นการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนในระดับชาติบนฐานการสื่อสารเชิงนวัตกรรม การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึกกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย จำนวน 27 คน คือ ชาวบ้าน แกนนำชุมชน นักท่องเที่ยว และนักวิชาการด้านการสื่อสารและการท่องเที่ยว โดยใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling) ผลการวิจัยพบว่า ประการแรก ควรเปลี่ยนรูปแบบการสื่อสารเดิมไปสู่ “นวัตกรรมสื่อสารเพื่อการท่องเที่ยวบ้านน้ำเชี่ยว” โดยแบ่งเป็น 6 มิติ ได้แก่ 1) นวัตกรรมเชิงภาพรวม: ปรับเปลี่ยนวิธีการสื่อสารเดิม 2) นวัตกรรมเชิงผลิตภัณฑ์: เน้นจุดเด่นความเป็นชุมชน 2 ศาสนา 3 วัฒนธรรม 3) นวัตกรรมเชิงกระบวนการ: สร้างกระบวนการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่เป็นรูปธรรม 4) นวัตกรรมเชิงตำแหน่ง: สื่อสารเพื่อตอบสนองความต้องการและอำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยวอย่างรวดเร็ว 5) นวัตกรรมเชิงกระบวนทัศน์: สร้างค่านิยมว่าการเรียนรู้วิถีชีวิต 3 วัฒนธรรมเป็นประสบการณ์ชีวิตที่สำคัญ และ 6) นวัตกรรมเชิงสังคม: สื่อสารภาพลักษณ์ “บ้านน้ำเชี่ยวเป็นสังคมแห่งความสุข” ประการที่สอง ชุมชนบ้านน้ำเชี่ยวมีศักยภาพที่จะยกระดับการท่องเที่ยวสู่ระดับชาติได้อย่างยั่งยืน หากทุกภาคส่วน ได้แก่ ภาครัฐ ภาคเอกชน และชุมชน ร่วมกันบูรณาการกระบวนการสื่อสารเพื่อส่งเสริมวิถีวัฒนธรรมอันโดดเด่นของชุมชน นอกจากนี้ ควรส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชาวชุมชนในการออกแบบเครื่องมือสื่อสารและพัฒนาเส้นทางการท่องเที่ยวร่วมกับชุมชนใกล้เคียง เพื่อสร้างการบูรณาการและขับเคลื่อนการท่องเที่ยวเชิงวิถีวัฒนธรรมของบ้านน้ำเชี่ยวให้เกิดความยั่งยืนต่อไป

คำสำคัญ: การสื่อสาร, นวัตกรรม, วิถีวัฒนธรรม, การท่องเที่ยว, ชุมชนบ้านน้ำเชี่ยว

* Received 30 December 2025; Revised 29 January 2026; Accepted 31 January 2026

Abstract

This research aimed to: 1) Explore innovative communication strategies for promoting cultural tourism in the Ban Nam Chiao community, Trat Province; and 2) Assess the community's potential to elevate its tourism to a sustainable national level through innovative communication. This qualitative study employed in-depth interviews with 27 stakeholders. Participants were selected using a purposive sampling method, including local residents, community leaders, tourists, and academics in communication and tourism. The findings revealed that, first, conventional communication should be shifted toward "Communication Innovation for Ban Nam Chiao Tourism," comprising six dimensions: 1) Overall Innovation: modifying traditional communication methods; 2) Product Innovation: highlighting the community's unique "two religions, three cultures" identity; 3) Process Innovation: establishing concrete frameworks to promote cultural tourism; 4) Position Innovation: tailoring communication to tourist needs and service accessibility; 5) Paradigm Innovation: positioning the three-culture experience (Thai-Buddhist, Thai-Muslim, and Thai-Chinese) as a significant life experience; and 6) Social Innovation: communicating the image of "Ban Nam Chiao as a happy society." Second, the community possesses the potential for sustainable national-level elevation. This requires integrated efforts from the government, private sector, and the community to synergize communication processes. Furthermore, encouraging active community participation in designing communication tools and developing integrated routes with neighboring communities is essential for fostering sustainable cultural tourism.

Keywords: Communication, Innovation, Cultural Way, Tourism, Ban Nam Chiao Community

บทนำ

กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬาได้กำหนดวิสัยทัศน์ระยะ 5 ปี (พ.ศ. 2566 - 2570) เพื่อพลิกโฉมอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวไทยให้เป็นอุตสาหกรรมที่เน้นคุณค่า มีความสามารถในการปรับตัว เติบโตอย่างยั่งยืน และทุกภาคส่วนมีส่วนร่วม โดยมุ่งพัฒนาและขับเคลื่อนภาคส่วนนี้ให้ครอบคลุมและทั่วถึงยิ่งขึ้น (กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, 2566) โดยการส่งเสริมการท่องเที่ยวของชุมชนเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืนนับเป็นกิจกรรมหนึ่งที่สำคัญ ซึ่งเกิดจากคนในชุมชนมีส่วนร่วมในการบริหารการท่องเที่ยวของชุมชน และให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนงานท่องเที่ยวของชุมชนให้เกิดผลเป็นรูปธรรม อันจะทำให้เกิดการสร้างงานสร้างรายได้ให้กับคนในชุมชน

จากนโยบายระดับชาติของกระทรวงท่องเที่ยวฯ ดังกล่าว นำไปสู่ความสนใจของผู้วิจัยที่จะศึกษาเพื่อแก้ปัญหาเชิงพื้นที่ด้านการท่องเที่ยวของชุมชนบ้านน้ำเชี่ยว ตำบลน้ำเชี่ยว อำเภอแหลมงอบ จังหวัดตราด โดยชุมชนแห่งนี้เป็นไปตามที่ Butler, R. et al. สรุปไว้ว่ามีความโดดเด่นและดึงดูดใจนักท่องเที่ยวเป็นพิเศษ ด้วยสภาพแวดล้อมวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ ขนบธรรมเนียม และลักษณะทางภูมิศาสตร์ที่เป็นเอกลักษณ์ (Butler, R. et al., 1998)

นอกจากนี้ ชุมชนบ้านน้ำเชี่ยวยังมีความสำคัญทางเศรษฐกิจในอดีตอุดมสมบูรณ์ด้วยทรัพยากรธรรมชาติ และมีวิถีชีวิตที่น่าสนใจจากการหลอมรวมวัฒนธรรมประเพณีของชาวมุสลิม ชาวจีน และชาวไทยที่อาศัยอยู่ร่วมกันอย่างกลมกลืน ด้วยปัจจัยเหล่านี้ ชุมชนบ้านน้ำเชี่ยวจึงได้รับความสนใจจากนักท่องเที่ยวและผู้ที่ต้องการเรียนรู้วิถีชีวิตท้องถิ่น จนนำไปสู่การพัฒนาการท่องเที่ยวในชุมชนในที่สุด (ประวิทย์ ภู่พันธ์ตระกูล และคณะ, 2564)

ทั้งนี้ ภาพสะท้อนการจัดการท่องเที่ยวของชุมชนบ้านน้ำเชี่ยวที่ได้รับการยอมรับทั้งในระดับประเทศและระดับอาเซียน คือ ได้รับรางวัลการันตีคุณภาพและมาตรฐานจากการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย รางวัลมาตรฐานโฮมสเตย์อาเซียน เป็นต้น โดยงานวิจัยของ ชลิต เฉียบพิมาย และคณะ ได้ชี้ให้เห็นถึงผลลัพธ์ของการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวในชุมชนบ้านน้ำเชี่ยว ซึ่งมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ชุมชนได้จัดตั้งวิสาหกิจชุมชนท่องเที่ยวบ้านน้ำเชี่ยวขึ้นเพื่อบริหารจัดการกิจกรรมต่าง ๆ โดยมีการพัฒนาสถานที่ท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ เปิดให้บริการโฮมสเตย์ และรวมกลุ่มสมาชิกเพื่อฟื้นฟูและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ วัฒนธรรมท้องถิ่น และต้อนรับนักท่องเที่ยวให้เข้ามาเรียนรู้เกี่ยวกับการอนุรักษ์ชุมชน (ชลิต เฉียบพิมาย และคณะ, 2564) อย่างไรก็ตาม ชุมชนบ้านน้ำเชี่ยวยังคงต้องพัฒนาต่อไป เช่น ในเรื่องของจำนวนนักท่องเที่ยวที่ยังมีไม่มากนัก คือ ประมาณ 15,000 - 25,000 คนต่อปี และการเชื่อมโยงเส้นทางท่องเที่ยวที่เป็นรูปธรรมระหว่างชุมชนกับแหล่งท่องเที่ยวอื่น ๆ เป็นต้น

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ จึงมุ่งเน้นการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวิถีวัฒนธรรมของชุมชนบ้านน้ำเชี่ยว จังหวัดตราดให้ยั่งยืน โดยคำนึงถึงการอนุรักษ์วิถีชีวิตและทรัพยากรสำหรับคนรุ่นหลัง เน้นการพัฒนาบุคลากร แก้ปัญหาช่องว่างด้านการสื่อสาร การจัดการนักท่องเที่ยว ผลกระทบที่เริ่มเกิดขึ้นจริง และการประยุกต์ใช้นวัตกรรมการสื่อสารเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวให้เป็นรูปธรรม รวมทั้งศึกษาความสามารถในการยกระดับเป็นการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนในระดับชาติ โดยผลการศึกษาจะนำไปสู่แนวทางการพัฒนาด้านการสื่อสารเพื่อการท่องเที่ยว รวมถึงเป็นประโยชน์ต่อคนในชุมชนในการนำไปประยุกต์ใช้เพื่อพัฒนาบ้านเกิดต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาการสื่อสารเชิงนวัตกรรมเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวิถีวัฒนธรรมของชุมชนบ้านน้ำเชี่ยว จังหวัดตราด

2. เพื่อศึกษาความสามารถในการยกระดับการท่องเที่ยวของชุมชนบ้านน้ำเชี่ยว จังหวัดตราด ให้เป็นการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนในระดับชาติ บนฐานการสื่อสารเชิงนวัตกรรม

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Method) ใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ประชากรในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ ประชาชนทุกคนที่อาศัยอยู่ในชุมชนบ้านน้ำเชี่ยว แกนนำหรือตัวแทนชุมชนทุกคนในชุมชนบ้านน้ำเชี่ยว นักท่องเที่ยวทุกคนที่เดินทางมาท่องเที่ยวชุมชนบ้านน้ำเชี่ยว นักวิชาการด้านการสื่อสารและนักวิชาการด้านการท่องเที่ยวทุกคนที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวชุมชนบ้าน น้ำเชี่ยว กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ มีจำนวน 27 คน ซึ่งเป็นจำนวนที่สามารถเก็บข้อมูลจนถึงจุดอิ่มตัว (Data Saturation) ได้และเพียงพอต่อการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ โดยแบ่งเป็น 4 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มที่ 1 ประชาชนที่อาศัยอยู่ในชุมชนบ้านน้ำเชี่ยว จังหวัดตราด ซึ่งเป็นผู้ที่มีอาศัยมาแล้วอย่างน้อย 5 ปี จำนวน รวม 10 คน กลุ่มที่ 2 แกนนำหรือ

ตัวแทนชุมชนในชุมชนบ้านน้ำเชี่ยว จังหวัดตราด ซึ่งเป็นแกนนำมาแล้วอย่างน้อย 5 ปี จำนวนรวม 3 คน กลุ่มที่ 3 กลุ่มนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาท่องเที่ยวชุมชนบ้านน้ำเชี่ยว อย่างน้อย 1 ครั้ง จำนวน 10 คน และกลุ่มที่ 4 กลุ่มนักวิชาการด้านการสื่อสารและนักวิชาการด้านการท่องเที่ยว ประเภทละ 2 คน รวม 4 คน ทั้งนี้ ใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างโดยไม่ใช้ทฤษฎีความน่าจะเป็น (Non-Probability Theory) เป็นการสุ่มตัวอย่างแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling) ผู้ที่มีความเกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวชุมชนบ้านน้ำเชี่ยว จังหวัดตราด มาอย่างน้อย 5 ปี และเป็นผู้ที่มีความรู้และประสบการณ์ด้านการท่องเที่ยว รวมทั้งเป็นผู้ที่มีความสะดวกและเต็มใจในการให้ข้อมูลวิจัยเพื่อจะได้ผลการวิจัยที่ถูกต้องน่าเชื่อถือมากที่สุด

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล การวิจัยครั้งนี้ใช้แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview Form) ที่มีแนวทางแบบกึ่งมีโครงสร้าง (Semi Structured) โดยผ่านการพิจารณาจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์แล้ว การเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยทำการนัดหมายกลุ่มตัวอย่างด้วยตนเอง มีการแนะนำตัวของผู้วิจัยและชี้แจงวัตถุประสงค์ในการทำวิจัย พร้อมทั้งขอความร่วมมือในการให้ข้อมูลจากคำถามที่ระบุไว้ในแบบสัมภาษณ์เชิงลึก โดยผู้วิจัยจะใช้การสังเกตเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลในขณะสัมภาษณ์ด้วย ทั้งนี้ ใช้ระยะเวลาในการเก็บรวบรวมข้อมูลทั้งสิ้นประมาณ 2 เดือน จากนั้นเป็นขั้นตอนการถอดเทปเพื่อให้ได้ข้อมูลเบื้องต้น ส่วนการวิเคราะห์ข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้ เน้นใช้การตีความเพื่อนำเสนองานวิจัยในลักษณะของการบรรยายเชิงพรรณนาหรือพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis) หลังจากนั้นผู้วิจัยจะตรวจสอบข้อมูลซ้ำอีกครั้ง (Second Thought) ด้วยการตรวจสอบแบบสามเส้า (Triangulation) โดยการนำผลสรุปการวิจัยตรวจสอบความถูกต้องกับผู้ให้ข้อมูลงานวิจัยของคนอื่นที่ทำเรื่องคล้ายคลึงกัน รวมทั้งตรวจสอบแนวคิดกับผู้เชี่ยวชาญด้านการสื่อสารและผู้เชี่ยวชาญด้านการท่องเที่ยวอีกด้วย

ทั้งนี้ การดำเนินการวิจัยเรื่องนี้อยู่บนพื้นฐานของแนวคิดและทฤษฎีที่มีความเกี่ยวข้องและสอดคล้องกับการศึกษาในครั้งนี้ ได้แก่ 1) แนวคิดเกี่ยวกับนวัตกรรมการสื่อสาร เสนอโดย พิจิตรา ศุภสวัสดิ์กุล ที่สรุปว่านวัตกรรมเป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลง เนื่องจากนวัตกรรมเป็นสิ่งใหม่ การเข้ามาของนวัตกรรมในสังคมใดสังคมหนึ่ง จึงหมายถึง การเปลี่ยนแปลงจากสิ่งเก่าไปสู่สิ่งใหม่ (พิจิตรา ศุภสวัสดิ์กุล, 2561) 2) แนวคิดการท่องเที่ยวเชิงวิถีวัฒนธรรม เสนอโดย เขมิกา ธีรพงษ์ ที่สรุปว่าการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมว่าเป็นการหันมาสู่กระบวนการเชื่อมโยงชุมชนกับนักท่องเที่ยวซึ่งรวมถึงการให้ชุมชนมามีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยว ทั้งการบริหารทรัพยากร การเลือกสรรและการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวโดยชุมชน นำไปสู่การที่ชุมชนได้รับผลประโยชน์โดยตรง (เขมิกา ธีรพงษ์, 2561) 3) แนวคิดเกี่ยวกับชุมชนกับการท่องเที่ยว เสนอโดย ครรชิต มาระโภชน์ และทักษินาฏ สมบูรณ์ ที่สรุปว่าความเกี่ยวข้องระหว่างชุมชนกับการท่องเที่ยวมีลักษณะขอบเขตและรูปแบบที่กว้างขวางและหลากหลาย ทั้งทางตรงและทางอ้อม (ครรชิต มาระโภชน์ และทักษินาฏ สมบูรณ์, 2566) และ 4) แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (Sustainable Tourism Development) เสนอโดย พิสัย กาละจักร และพรเทพ โฆษิตวรวุฒิ ที่ระบุว่าควรมุ่งเน้นให้แหล่งท่องเที่ยวสามารถตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวและคนในชุมชนเป็นอย่างดี ขณะเดียวกันก็ต้องเป็นการอนุรักษ์และเติมเต็มความต้องการของบุคคลในอนาคตได้เป็นอย่างดีด้วย (พิสัย กาละจักร และพรเทพ โฆษิตวรวุฒิ, 2567) รวมทั้งงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เช่น งานวิจัยเรื่อง “การสร้างเส้นทางท่องเที่ยวเชิงมรดก

วัฒนธรรม OTOP นวัตวิถีอย่างยั่งยืน ของชุมชนบ้านเนินขาม ตำบลเนินขาม อำเภอเนินขาม จังหวัดชัยนาท” (อมรา ดอกไม้ และศิริพร อำไพลาภสุข, 2565) “แนวทางการส่งเสริมการสื่อสารในยุคดิจิทัลเพื่อการท่องเที่ยว: กรณีศึกษาตลาดน้ำบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ” (อมฤต จงเสถียร, 2567) เป็นต้น

ผลการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง การสื่อสารเชิงนวัตกรรมเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวิถีวัฒนธรรมอย่างยั่งยืนของชุมชนบ้านน้ำเชี่ยว จังหวัดตราด ผู้วิจัยนำเสนอผลการวิจัย ดังนี้

1. ผลการศึกษาเกี่ยวกับการสื่อสารเชิงนวัตกรรมเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวิถีวัฒนธรรมของชุมชนบ้านน้ำเชี่ยว จังหวัดตราด

1.1 การสื่อสารเชิงนวัตกรรมโดยภาพรวมฯ กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีความคิดเห็นว่า การสื่อสารการท่องเที่ยวชุมชนบ้านน้ำเชี่ยวควรได้รับการปรับเปลี่ยนจากการใช้วิธีการแบบดั้งเดิม ไปสู่การนำ “นวัตกรรมสื่อสารเพื่อการท่องเที่ยวบ้านน้ำเชี่ยว” (Innovative Communication for Ban Nam Chiao Tourism) มาประยุกต์ใช้ แนวคิดนี้ครอบคลุมถึงการปรับปรุงทุกองค์ประกอบของการสื่อสาร และการบูรณาการสื่อหลากหลายรูปแบบเข้าไว้ด้วยกันอย่างเป็นระบบเพื่อประสิทธิภาพที่ดียิ่งขึ้น ควรเน้นการนำสื่อที่ทันสมัยทุกช่องทางมาใช้เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว โดยปรับปรุงเนื้อหาให้น่าสนใจและปรับเปลี่ยนวิธีการนำเสนอของผู้ส่งสารให้สอดคล้องกับความต้องการที่เปลี่ยนแปลงไปของนักท่องเที่ยวกลุ่มเป้าหมาย รองลงมามองว่าควรปรับเปลี่ยนมุมมองต่อการสื่อสารไปในลักษณะของ “วิถีวัฒนธรรมร่วมสมัย” โดยนำเสนอวัฒนธรรมที่ดีงามที่มีอยู่ผ่านวิธีการและช่องทางสื่อใหม่ ๆ ในยุคดิจิทัล เพื่อให้สามารถนำเสนอเนื้อหาเดียวกันผ่านสื่อทุกรูปแบบได้ นอกจากนี้ กลุ่มตัวอย่างยังมีความคิดเห็นด้วยว่าควรเน้นการใช้วีดิทัศน์สั้น หรือ Vlog เพื่อนำเสนอเรื่องราวผ่านช่องทางโซเชียลมีเดียต่าง ๆ เนื้อหาควรบันทึกวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชุมชน รวมถึงความประทับใจและความสนุกสนานจากกิจกรรมและสถานที่ท่องเที่ยวในชุมชนบ้านน้ำเชี่ยว ซึ่งควรสื่อสารออกมาอย่างไม่เป็นทางการ มีความเป็นกันเอง ใช้ภาษาเข้าใจง่าย และมีวิธีการนำเสนอที่สนุกตื่นเต้นน่าสนใจ

1.2 การสื่อสารของนวัตกรรมเชิงผลิตภัณฑ์ฯ กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มองว่า นวัตกรรมเชิงผลิตภัณฑ์ฯ ควรเน้นความเป็นชุมชน “2 ศาสนา 3 วัฒนธรรม” ได้แก่ ศาสนาพุทธและศาสนาอิสลาม ส่วนวัฒนธรรม คือ วัฒนธรรมไทย วัฒนธรรมจีน และวัฒนธรรมมุสลิมที่เป็นคนเชื้อสายเขมรหรือแขกจาม ซึ่งอาศัยอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุขมาอย่างยาวนาน ภายในชุมชนบ้านน้ำเชี่ยวจึงมีทั้งวัด ศาลเจ้า และมัสยิด มีอาหารฮาลาลแบบฉบับบ้านน้ำเชี่ยว จนกลายเป็น อัตลักษณ์ที่มีเสน่ห์ของชุมชนที่สามารถผสมผสานความหลากวิถีให้รวมกันเป็นหนึ่งเดียวได้อย่างกลมกลืน

“ถ้าจะให้ยั่งยืน น่าจะต้องสื่อสารออกไปถึงสิ่งที่เรามีอยู่จริง ๆ โดดเด่นจริง ๆ คือ ความเป็นชุมชน 2 ศาสนา 3 วัฒนธรรม อยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข มาเที่ยวแล้วได้กินอาหารท้องถิ่นที่อร่อย เช่น ข้าวเกรียบยาหน้า ยำหอยปากเป็ด มีกิจกรรมเยอะ มาพักโฮมสเตย์เรา เหมือนมานอนพักที่บ้านญาติ เรียนรู้วัฒนธรรม อาหาร การปลูกป่า วิถีชีวิตของคนในชุมชน มาแล้วครบวงจร ไม่ใช่แค่มาถ่ายรูป” (ตัวแทนของชุมชนบ้านน้ำเชี่ยว, 2568)

รองลงมามองว่า นวัตกรรมเชิงผลิตภัณฑ์ฯ ควรเป็นการปรับเปลี่ยนกลยุทธ์การสื่อสารโดยเน้นการใช้แพลตฟอร์มสื่อใหม่อย่างเฟซบุ๊ก ติ๊กต็อก อินสตาแกรม/เอ็กซ์ ไลน์ และยูทูป ควบคู่ไปกับการใช้สื่อดั้งเดิม เช่น ป้ายโฆษณาและการบอกเล่าแบบปากต่อปาก ทั้งนี้ สื่อต่าง ๆ เหล่านี้ควรใช้ผสมผสานกันไปตามความสนใจของนักท่องเที่ยวกลุ่มเป้าหมายบนฐานเนื้อหาที่เน้นการสะท้อนวิถีชีวิตและวัฒนธรรมอันดีงามต่าง ๆ ของชุมชนบ้านน้ำเชี่ยว

1.3 การสื่อสารของนวัตกรรมเชิงกระบวนการฯ กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มองว่า นวัตกรรมเชิงกระบวนการฯ ควรเน้นการสื่อสารที่สามารถปรับเปลี่ยนกระบวนการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวิถีวัฒนธรรมของชุมชนได้อย่างเป็นรูปธรรม โดยมีเป้าหมายให้นักท่องเที่ยวเข้ามามีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนนวัตกรรมนี้มากขึ้น ชาวชุมชนจึงควรกระตุ้นให้นักท่องเที่ยวร่วมเผยแพร่ความประทับใจจากการมาเยือนผ่านสื่อสังคมออนไลน์ เช่น การจัดแคมเปญรณรงค์ “เที่ยวสุขใจ ไปบ้านน้ำเชี่ยว” โดยนำเสนอสถานที่ท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ เช่น วัดน้ำเชี่ยว วัดเก่าแก่คู่ชุมชนบ้านน้ำเชี่ยว มัสยิดอัลกุบรอ มัสยิดเก่าแก่ที่มีอายุกว่า 200 ปี แสดงถึงความหลากหลายทางวัฒนธรรมในชุมชน ศาลเจ้าพ่อน้ำเชี่ยว สถานที่ศักดิ์สิทธิ์ที่ชาวบ้านเคารพนับถือ อนุสรณ์สถานยุทธนาวีเกาะช้าง ซึ่งตั้งอยู่บริเวณแหลมงอบ เป็นที่ระลึกถึงเหตุการณ์สำคัญทางประวัติศาสตร์ เป็นต้น รองลงมามองว่าควรเน้นการสื่อสารเกี่ยวกับการพัฒนาทักษะ แนวคิด และกระบวนการแปรสภาพในการผลิตสินค้า ซึ่งก็คือ พัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ส่งเสริมให้เกิดแหล่งท่องเที่ยวและสร้างกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงวิถีวัฒนธรรมใหม่ ๆ ให้ทันต่อความต้องการของนักท่องเที่ยว

1.4 การสื่อสารของนวัตกรรมเชิงตำแหน่งฯ กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มองว่านวัตกรรมเชิงตำแหน่งฯ ควรเน้นการสื่อสารเกี่ยวกับการตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวให้เข้าถึงการบริการใหม่ ๆ ได้อย่างสะดวกและรวดเร็ว ซึ่งชุมชนบ้านน้ำเชี่ยวมีข้อเด่นด้านลักษณะภูมิประเทศที่ถือว่าได้เปรียบด้านทรัพยากรมีความสมบูรณ์เพราะมีทั้งป่าชายเลน เป็นชุมชนปลายแม่น้ำ มีบ้านเรือนตั้งอยู่ริมน้ำ เป็นแหล่งรวมของคนไทยพุทธ ไทยมุสลิม และไทยเชื้อสายจีน จึงควรตั้งกลุ่มในสื่อสังคมออนไลน์อย่างเฟซบุ๊กและไลน์ในชื่อ “บ้านน้ำเชี่ยว..เมืองน่าเที่ยว” หรือ “Ban Nam Chiao: A Must-Visit Destination” เนื่องจากนักท่องเที่ยวส่วนใหญ่ใช้แพลตฟอร์มเหล่านี้เป็นประจำ การสร้างกลุ่มนี้จะช่วยเปลี่ยนจากการสื่อสารแบบมวลชนไปสู่การสื่อสารเฉพาะกลุ่มมากยิ่งขึ้น โดยเน้นให้ผู้ที่เคยมาเยือนชุมชนบ้านน้ำเชี่ยวบอกต่อและเชิญชวนคนใกล้ชิดที่สนใจให้เข้าร่วมกลุ่มเฟซบุ๊กและกลุ่มไลน์นี้ ทางชาวชุมชนบ้านน้ำเชี่ยวก็จะส่งข้อมูลการท่องเที่ยวเชิงวิถีวัฒนธรรม สามารถนำเสนอแหล่งท่องเที่ยวเชิงวิถีวัฒนธรรมใหม่ ๆ เช่น ตลาดหรือศูนย์เรียนรู้ที่เพิ่งเปิดตัว รวมถึงกิจกรรมเชิงวัฒนธรรมที่น่าสนใจ อย่างการทำอาหารพื้นบ้าน สิ่งเหล่านี้จะช่วยสร้างมิติใหม่ให้กับประสบการณ์ท่องเที่ยวในชุมชน และที่สำคัญ ตำแหน่งทางการสื่อสารแบบใหม่นี้ยังเปิดโอกาสให้ชาวชุมชนบ้านน้ำเชี่ยวและนักท่องเที่ยวสามารถพูดคุยโต้ตอบกันได้ทุกที่ทุกเวลาอีกด้วย

1.5 การสื่อสารของนวัตกรรมเชิงกระบวนทัศน์ฯ กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มองว่านวัตกรรมเชิงกระบวนทัศน์ฯควรเน้นการสื่อสารว่า การมาเที่ยวชุมชนบ้านน้ำเชี่ยว โดยเฉพาะการมาเรียนรู้วิถีชีวิต 3 วัฒนธรรมของบ้านน้ำเชี่ยว (ไทยพุทธ ไทยมุสลิม และไทยเชื้อสายจีน) ที่เป็นวิถีชีวิตชาวประมง เป็นรายการสำคัญที่สุดข้อหนึ่งในชีวิต หรือที่เรียกว่า “Once in a Lifetime” เป็นการสนับสนุนและส่งเสริมให้นักท่องเที่ยวมาเยือนบ้านน้ำเชี่ยวอย่างจริงจัง เน้นสื่อสารเพื่อสร้างค่านิยมและความรู้สึกตระหนักถึงคุณค่าดังกล่าวให้รู้สึกว่าในหนึ่งชีวิต

จะต้องเดินทางมาดู “วิถีคนประมง 3 วัฒนธรรม” อันเป็นเอกลักษณ์ของชุมชนแห่งนี้ และดูการทำ “ข้าวเกรียบยาหน้า” วัฒนธรรมด้านอาหารที่โดดเด่น สักหนึ่งครั้งในชีวิต นอกจากนี้ การดำเนินการเหล่านี้ยังช่วยสร้างความรู้สึกผูกพันและก่อให้เกิดเรื่องเล่าที่บอกต่อกันไป ซึ่งจะกลายเป็นกลยุทธ์การสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ ส่งผลให้เกิดความรู้สึกเชิงบวกต่อชุมชนบ้านน้ำเชี่ยวในระยะยาว

1.6 การสื่อสารของนวัตกรรมเชิงสังคมฯ กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มองว่า นวัตกรรมเชิงสังคมฯ ควรเน้นการสื่อสารในลักษณะ “บ้านน้ำเชี่ยวเป็นสังคมแห่งความสุข” หรือ “Happy Society” นั่นก็คือ นักท่องเที่ยวได้รับการบริการที่ดี ได้ความสนุกสนาน ได้ผ่อนคลาย และได้ประสบการณ์เชิงวิถีวัฒนธรรมใหม่ ๆ เพื่อเสริมคุณภาพชีวิตของนักท่องเที่ยว ส่วนชาวชุนชนบ้านน้ำเชี่ยวก็ได้รับน้ำใจไมตรี ได้พูดคุยแลกเปลี่ยนมุมมองความคิดเห็นต่าง ๆ และได้มีรายได้จากการท่องเที่ยวเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในชุมชน นับเป็นการใช้สื่อเพื่อเป้าหมายทางสังคมเชิงการท่องเที่ยว รองลงมามองว่าควรเน้นการสื่อสารที่สะท้อนว่า การท่องเที่ยวบ้านน้ำเชี่ยวมีส่วนช่วยสร้างอาชีพให้แก่คนในชุมชน และยังมีส่วนช่วยลดปัญหาการย้ายถิ่นฐานและการกระจายรายได้อยู่เสมอ

1.7 รูปแบบการสื่อสารใหม่เพื่อการท่องเที่ยวเชิงวิถีวัฒนธรรมฯ กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มองว่า รูปแบบการสื่อสารใหม่ฯ ควรเน้นการสื่อสารในลักษณะที่สะท้อนให้เห็นว่า ชาวชุมชนส่งเสริมให้นักท่องเที่ยวแนะนำหรือรีวิวการท่องเที่ยวเชิงวิถีวัฒนธรรมบ้านน้ำเชี่ยวด้วยตนเองผ่านสื่อสังคมออนไลน์ ภายใต้รูปแบบ “Ban Nam Chiao Caster” เช่น การนำเสนอกิจกรรมเกี่ยวกับงานหัตถกรรมพื้นบ้าน “งอบน้ำเชี่ยว” ที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัวและเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สืบทอดจากรุ่นสู่รุ่น ซึ่งภาษาถิ่นของน้ำเชี่ยวเรียกหมวกใบจากนี้ว่า “เหละ” คนเมืองตราดนิยมเรียกว่า “หมวกใบจาก” แต่นักท่องเที่ยวนิยมเรียกว่างอบน้ำเชี่ยว เพราะมีแหล่งกำเนิดจากบ้านน้ำเชี่ยว โดยมี 5 รูปแบบ/รูปทรง ได้แก่ ทรงกระทะคว่ำ ทรงกระดองเต่า ทรงยอดแหลม ทรงสมเด็จ และทรงกะโหลก ให้นักท่องเที่ยวได้เลือกตามความชอบของแต่ละคน โดยชาวชุมชนควรนำเสนอเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับแต่ละรูปทรง เพื่อสร้างเรื่องราวที่น่าสนใจให้กับงอบน้ำเชี่ยวมากยิ่งขึ้น รองลงมามองว่าควรเน้นการสื่อสารในลักษณะบ้านน้ำเชี่ยววันนี้ หรือ “Ban Nam Chiao Today” เพื่อตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวที่ต้องการอัพเดทข้อมูลข่าวสารอยู่ตลอดเวลา และต้องการความเปลี่ยนแปลงที่ทันสมัยอย่างต่อเนื่อง

1.8 เนื้อหาลักษณะการสื่อสารใหม่เพื่อการท่องเที่ยวเชิงวิถีวัฒนธรรมฯ กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มองว่าเนื้อหาลักษณะการสื่อสารใหม่ฯ ควรสื่อสารโดยเน้นข้อความใหม่เชิงวิถีวัฒนธรรมที่นักท่องเที่ยวยังไม่ค่อยทราบกัน โดยเฉพาะ “การผสมผสานทางสถาปัตยกรรม” ซึ่งสังเกตได้จากบ้านเรือนและศาสนสถานที่มีการผสมผสานรูปแบบของทั้งสามวัฒนธรรม เช่น มัสยิดที่มีลักษณะทางสถาปัตยกรรมที่ได้รับอิทธิพลจากจีน หรือศาลเจ้าที่ตั้งอยู่ใกล้เคียงกับวัดและมัสยิดได้อย่างกลมกลืน ทั้งนี้ ในชุมชนบ้านน้ำเชี่ยวมีประเพณีและพิธีกรรมร่วมกันในบางโอกาสจะมีการจัดงานประเพณีหรือพิธีกรรมที่ชาวบ้านทั้งสามวัฒนธรรมร่วมกันจัดขึ้น อันแสดงถึงความสามัคคีและความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน รองลงมามองว่าควรเน้นการสื่อสารที่สะท้อนให้เห็นถึงการยกระดับการท่องเที่ยวเชื่อมโยงผ่านแพ็กเกจ “เที่ยวคุ้มค่า มาบ้านน้ำเชี่ยวและเกาะช้าง” โดยสร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่างชุมชนเพื่อส่งมอบประสบการณ์ที่หลากหลายทั้งทางวัฒนธรรมและกิจกรรมทางทะเลในทริปเดียว

2. ผลการศึกษาเกี่ยวกับความสามารถในการยกระดับการท่องเที่ยวของชุมชนบ้านน้ำเชี่ยว จังหวัดตราด ให้เป็นการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนในระดับชาติ บนฐานการสื่อสารเชิงนวัตกรรม

2.1 ความสามารถในการยกระดับการท่องเที่ยวบ้านน้ำเชี่ยวฯ กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มองว่าการท่องเที่ยวบ้านน้ำเชี่ยวมีความสามารถในการยกระดับให้เป็นการท่องเที่ยวระดับชาติได้ โดยทุกภาคส่วนต้องร่วมกันบูรณาการในการส่งเสริมกระบวนการสื่อสารเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวิถีวัฒนธรรมอันโดดเด่นของชุมชน โดยเฉพาะความเป็นชุมชนสองศาสนา สามวัฒนธรรม อาหารฮาลาลแบบฉบับบ้านน้ำเชี่ยว งอบน้ำเชี่ยว การผสมผสานทางสถาปัตยกรรมของมัสยิด โดยภาครัฐควรจัดสรรงบประมาณอย่างเต็มที่เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเมืองรองอย่างชุมชนบ้านน้ำเชี่ยวให้กลายเป็นเมืองหลักให้ได้ในอนาคตอันใกล้ ส่วนภาคเอกชนควรทำธุรกิจการค้าควบคู่ไปกับการสื่อสารเชิงนวัตกรรมเพื่อพัฒนาแหล่งการค้าของบ้านน้ำเชี่ยวไปในตัว และภาคประชาชนชาวชุมชนในบ้านน้ำเชี่ยวเองก็ควรปรับตัวที่จะเรียนรู้การสื่อสารเชิงนวัตกรรมใหม่ ๆ เนื่องเพราะการสื่อสารในปัจจุบันได้หลอมรวมการใช้สื่อทุกแพลตฟอร์มในการนำเสนอเนื้อหาการท่องเที่ยวชุดเดียวกันได้แล้ว

“ผมคิดว่าชุมชนมีศักยภาพในการสื่อสารที่สามารถพัฒนาการท่องเที่ยวให้ยั่งยืนได้ เพราะมีความจริงใจในการนำเสนอวัฒนธรรมและธรรมชาติที่มีอยู่ เพียงแต่ควรเสริมทักษะด้านการใช้สื่อออนไลน์เพิ่มเติม เพื่อให้เข้าถึงนักท่องเที่ยวกลุ่มที่กว้างขึ้น” (นักท่องเที่ยว, 2568)

2.2 การสื่อสารเชิงนวัตกรรมฯ กับการยกระดับการท่องเที่ยวฯ กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มองว่าควรส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชาวชุมชนในการออกแบบและใช้เครื่องมือสื่อสารเพื่อนำเสนอเส้นทางการท่องเที่ยวเชิงวิถีวัฒนธรรมร่วมกันของชุมชนบ้านน้ำเชี่ยวกับชุมชนใกล้เคียงอื่น ๆ เพื่อให้เกิดการบูรณาการและขับเคลื่อนการท่องเที่ยวเชิงวิถีวัฒนธรรมของบ้านน้ำเชี่ยวอย่างยั่งยืนซึ่งอาจเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ยังไม่เป็นที่รู้จักในวงกว้างหรือไม่เคยมีนักท่องเที่ยวเข้าถึงมาก่อน และมีศักยภาพในการเป็นแหล่งท่องเที่ยว “Unseen” ที่น่าสนใจ เพื่อเปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวได้สัมผัสและแลกเปลี่ยนประสบการณ์กับชุมชนที่มีอัตลักษณ์เชิงสร้างสรรค์ร่วมกัน รองลงมามองว่าควรชูจุดเด่น “สองศาสนา สามวัฒนธรรม” ผ่านวิถีชีวิตที่กลมกลืน สถาปัตยกรรมพื้นถิ่น และงอบน้ำเชี่ยวอันเป็นเอกลักษณ์ เพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มให้การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเชื่อมโยงกับเกาะช้าง

อภิปรายผล

ผู้วิจัยได้นำประเด็นที่น่าสนใจจากผลการวิจัยมาอภิปรายผล ดังนี้

1. การศึกษาการสื่อสารเชิงนวัตกรรมเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวิถีวัฒนธรรมของชุมชนบ้านน้ำเชี่ยว จังหวัดตราด

การสื่อสารเชิงนวัตกรรมควรให้ความสำคัญกับทั้งกระบวนการ มุ่งเน้น “วิถีวัฒนธรรมยุคใหม่” ของการท่องเที่ยวชุมชนบ้านน้ำเชี่ยว ทั้งนี้ จากผลการวิจัยที่พบว่า บ้านน้ำเชี่ยวควรใช้การสื่อสารที่มุ่งสู่การใช้ “นวัตกรรมการสื่อสารบูรณาการ” เพื่อนำเสนอวิถีวัฒนธรรมร่วมสมัยผ่านสื่อดิจิทัลทุกช่องทาง โดยปรับเปลี่ยนเนื้อหาและวิธีการเล่าเรื่องให้ตอบโจทย์พฤติกรรมนักท่องเที่ยวยุคใหม่ สอดคล้องกับผลการวิจัยเรื่อง “แนวทางการส่งเสริม

การสื่อสารในยุคดิจิทัลเพื่อการท่องเที่ยว: กรณีศึกษา ตลาดน้ำบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ” ของ อมฤต จงเสถียร ที่พบว่า “ควรมีการจัดตั้งองค์กรการเรียนรู้ระบบดิจิทัลให้กับชุมชน การใช้ระบบดิจิทัลที่จำเป็น หรือเทคนิคต่าง ๆ ที่ควรรู้ในการใช้งานระบบออนไลน์ และควรส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยสื่อดิจิทัลออนไลน์ตามสื่อต่าง ๆ มากขึ้น ไม่ว่าจะเป็นเฟซบุ๊ก ยูทูป หรือติ๊กต๊อก โดยเน้นการสื่อสารในการส่งเสริมการถ่ายทอดมรดกทางวัฒนธรรมของชุมชนด้วยระบบดิจิทัลออนไลน์ นอกเหนือจากการส่งเสริมการตลาดด้วยการโฆษณาประชาสัมพันธ์ผ่านสื่อบุคคล ซึ่งเป็นการขยายการใช้แพลตฟอร์มออนไลน์ที่หลากหลาย เพื่อเพิ่มโอกาสในการดึงดูดนักท่องเที่ยวกลุ่มใหม่” (อมฤต จงเสถียร, 2567) ทั้งนี้ เห็นได้ว่า ความสอดคล้องดังกล่าวอาจสะท้อนให้เห็นถึง “จุดเปลี่ยนเชิงกระบวนทัศน์” จากการประชาสัมพันธ์แบบดั้งเดิมสู่การเป็น “ศูนย์กลางวัฒนธรรมดิจิทัล” หรือ Digital Cultural Hub โดยหัวใจสำคัญไม่ใช่เพียงการเพิ่มช่องทางออนไลน์ แต่คือ การสร้างนวัตกรรมที่เป็นองค์ความรู้ดิจิทัลให้แก่คนในชุมชน เพื่อให้สามารถผลิตเนื้อหาที่สะท้อนวัฒนธรรมร่วมสมัยได้ด้วยตนเอง ซึ่งการบูรณาการแพลตฟอร์มที่หลากหลายร่วมกับการเล่าเรื่องมรดกทางวัฒนธรรมผ่านนวัตกรรมสื่อจะช่วยทลายข้อจำกัดด้านพื้นที่และเวลา ก่อให้เกิดระบบนิเวศการสื่อสารที่สามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวได้อย่างมีประสิทธิภาพกว่าการพึ่งพาสื่อบุคคลและสื่อดั้งเดิม

2. ความสามารถในการยกระดับการท่องเที่ยวของชุมชนบ้านน้ำเชี่ยว จังหวัดตราด ให้เป็นการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนในระดับชาติ บนฐานการสื่อสารเชิงนวัตกรรม

ยกระดับท่องเที่ยววิถีวัฒนธรรมบ้านน้ำเชี่ยวให้เป็นระดับชาติได้ ทุกภาคส่วนต้องร่วมกันบูรณาการในการส่งเสริมกระบวนการสื่อสารเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวิถีวัฒนธรรมอันโดดเด่นของชุมชน รวมทั้งส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชาวชุมชนในการออกแบบและใช้เครื่องมือสื่อสารเพื่อนำเสนอเส้นทางการท่องเที่ยวเชิงวิถีวัฒนธรรมร่วมกันของบ้านน้ำเชี่ยวกับชุมชนใกล้เคียง ทั้งนี้ จากผลการวิจัยที่พบว่า การยกระดับบ้านน้ำเชี่ยวสู่แหล่งท่องเที่ยวระดับชาติที่ยั่งยืน จำต้องอาศัยกลไกการบูรณาการแบบไตรภาคี โดยภาครัฐสนับสนุนงบประมาณผลักดันเมืองรอง ภาคเอกชนใช้นวัตกรรมสื่อสารเชิงพาณิชย์ และภาคประชาชนพัฒนาทักษะการเล่าเรื่องผ่านสื่อดิจิทัลหลอมรวม (Media Convergence) เพื่อนำเสนออัตลักษณ์ “สองศาสนา สามวัฒนธรรม” และสร้างเครือข่ายเส้นทางท่องเที่ยวร่วมกับชุมชนใกล้เคียงอย่างเป็นระบบ สอดคล้องกับแนวคิดการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนของ พิสัย กาละจักร และพรเทพ โฆษิตวรวุฒิ ที่ระบุว่าควรมุ่งเน้นให้แหล่งท่องเที่ยวสามารถตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวและคนในชุมชนเป็นอย่างดี ขณะเดียวกันก็ต้องเป็นการอนุรักษ์และเติมเต็มความต้องการของบุคคลในอนาคตได้เป็นอย่างดีด้วย (พิสัย กาละจักร และพรเทพ โฆษิตวรวุฒิ, 2567) โดยเห็นได้ว่า ความสอดคล้องดังกล่าวอาจสะท้อนให้เห็นว่า การขับเคลื่อนบ้านน้ำเชี่ยวไม่ใช่เพียงการทำประชาสัมพันธ์ แต่คือการสร้าง “สมดุลเชิงสื่อสารและทรัพยากร” โดยการบูรณาการไตรภาคีและสื่อดิจิทัลหลอมรวม ซึ่งทำหน้าที่เป็นกลไกกลางที่เปลี่ยนทุนทางวัฒนธรรมให้กลายเป็นมูลค่าทางเศรษฐกิจที่จับต้องได้ ทั้งนี้ ความสอดคล้องกับแนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืนนี้ยังชี้ให้เห็นว่า การที่ชุมชนพัฒนาทักษะการเล่าเรื่องด้วยตนเองจะช่วยสร้างเกราะป้องกันทางวัฒนธรรม ไม่ให้ถูกกลืนหายไปตามกระแสการค้า แต่เป็นการส่งต่ออัตลักษณ์ที่ยังมีลมหายใจไปสู่คนรุ่นหลัง พร้อมตอบโจทย์นักท่องเที่ยวกลุ่มใหม่ที่โหยหาประสบการณ์จริงอย่างสมดุล

สรุปและข้อเสนอแนะ

การวิจัยในครั้งนี้ผลการวิจัยชี้ให้เห็นถึงการยกระดับบ้านน้ำเชี่ยวสู่การท่องเที่ยวระดับชาติด้วยนวัตกรรมการสื่อสารบูรณาการ ที่มุ่งถ่ายทอดอัตลักษณ์ “2 ศาสนา 3 วัฒนธรรม” ผ่านประสบการณ์เชิงคุณค่าและภาพลักษณ์สังคมแห่งความสุข โดยอาศัยความร่วมมือของพหุภาคีในการพัฒนาคนในชุมชนให้เป็นนักสื่อสารดิจิทัล เพื่อสร้างจุดเด่นที่แตกต่างและยั่งยืน สำหรับข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ ทุกภาคส่วนควรบูรณาการนวัตกรรมการสื่อสารเพื่อนำเสนอคุณภาพและคุณประโยชน์ที่แท้จริงของแหล่งท่องเที่ยว มุ่งสร้างความประทับใจให้เกิดการเดินทางซ้ำ ขณะเดียวกันควรเร่งพัฒนาทักษะนวัตกรรมการสื่อสารให้แก่คนในชุมชน เช่นการสร้าง “Content Creator ชุมชน” โดยจัดเวิร์กชอปสอนเยาวชนหรือผู้สูงอายุในชุมชนใช้สมาร์ทโฟนถ่าย “คลิปสั้น 60 วินาที” ลง TikTok หรือ Reels เรื่อง “เคล็ดลับกินอาหารฮาลาลสไตล์น้ำเชี่ยว” หรือ “เบื้องหลังการสานงอบที่หาดูยาก” เป็นต้น พร้อมทั้งให้ผู้นำและชาวบ้านร่วมกันสร้างจุดเด่นที่แตกต่างเพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยวอย่างเป็นรูปธรรม โดยมีการประเมินความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวเป็นระยะเพื่อปรับปรุงกลยุทธ์อย่างต่อเนื่อง และควรมีการติดตามและประเมินผลการสื่อสารอย่างต่อเนื่องเพื่อปรับกลยุทธ์ให้เหมาะกับบริบทที่เปลี่ยนไปด้วย ส่วนการวิจัยในอนาคตควรขยายขอบเขตการศึกษาด้วยระเบียบวิธีวิจัยที่หลากหลาย เช่น การสนทนากลุ่มหรือชาติพันธุ์วรรณา รวมถึงการจัดเก็บข้อมูลจากกลุ่มผู้บริหารระดับสูงด้านการท่องเที่ยว เพื่อให้ได้มุมมองเชิงนโยบายและค้นพบตัวแปรทางการสื่อสารที่ทันสมัยและลึกซึ้งยิ่งขึ้น

เอกสารอ้างอิง

กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา. (2566). แผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติ ฉบับที่ 3 (พ.ศ. 2566 - 2570) คณะกรรมการนโยบายการท่องเที่ยวแห่งชาติ. เรียกใช้เมื่อ 4 มีนาคม 2568 จาก https://www.mots.go.th/contact

เขมิกา ธีรพงษ์. (2561). การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมด้วยการออกแบบประสบการณ์. วารสารศิลปกรรมสาร คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 13(1), 146-166.

ครรชิต มาระโภชน์ และทักษินาฏ สมบูรณ์. (2566). การพัฒนาเส้นทางการท่องเที่ยวเชิงเกษตรเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวในพื้นที่อำเภอพนมสารคาม จังหวัดฉะเชิงเทรา. วารสารสหวิทยาการสังคมศาสตร์และการสื่อสาร, 6(4), 210-223.

ชลิต เฉียบพิมาย และคณะ. (2564). กระบวนการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนของชุมชนบ้านน้ำเชี่ยว จังหวัดตราด. วารสารวิชาการวิทยาลัยบริหารศาสตร์, 4(2), 151-165.

ตัวแทนของชุมชนบ้านน้ำเชี่ยว. (3 เม.ย. 2568). การสื่อสารของนวัตกรรมเชิงผลิตภัณฑ์เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวิถีวัฒนธรรมของชุมชนบ้านน้ำเชี่ยว. (วิโรจน์ ศรีหิรัญ, ผู้สัมภาษณ์)

นักท่องเที่ยว. (4 เม.ย. 2568). ความสามารถในการยกระดับการท่องเที่ยวของชุมชนบ้านน้ำเชี่ยวให้เป็นการท่องเที่ยวที่ยั่งยืนในระดับชาติ บนฐานการสื่อสารเชิงนวัตกรรม. (วิโรจน์ ศรีหิรัญ, ผู้สัมภาษณ์)

ประวิทย์ ภู่พันธ์ตระกูล และคณะ. (2564). แนวทางการพัฒนาระบบการท่องเที่ยวชุมชนบ้านน้ำเชี่ยว จังหวัดตราด. วารสารมนุษยศาสตร์สังคมศาสตร์, 38(2), 193-213.

พิจิตรา ศุภสวัสดิ์กุล. (2561). นโยบายและการกำกับดูแลสื่อในยุคหลอมรวมเทคโนโลยี. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

พิสัย กาละจักร และพรเทพ โฆษิตวรวุฒิ. (2567). ปัจจัยที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนและการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงเกษตรอย่างยั่งยืน. วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยการจัดการและเทคโนโลยี อีสเทิร์น, 21(1), 101-114.

อมรา ดอกไม้ และศิริพร อำไพลาภสุข. (2565). การสร้างเส้นทางท่องเที่ยวเชิงมรดกวัฒนธรรม OTOP นวัตวิถีอย่างยั่งยืนของชุมชนบ้านเนินขาม ตำบลเนินขาม อำเภอเนินขาม จังหวัดชัยนาท. วารสารการพัฒนาชุมชนและคุณภาพชีวิต. มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 10(3), 263-272.

อมฤต จงเสถียร. (2567). แนวทางการส่งเสริมการสื่อสารในยุคดิจิทัลเพื่อการท่องเที่ยว : กรณีศึกษา ตลาดน้ำบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ. ใน วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนามนุษย์และสังคม. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

Butler, R. et al. (1998). Tourism and Recreation in Rural Areas. New York: Wiley.

บทความวิจัย

กลไกการขับเคลื่อนเศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์บนฐานทุนทางพระพุทธศาสนาและทุนวัฒนธรรมของชุมชนในจังหวัดนครปฐม*

MECHANISMS FOR DRIVING THE CREATIVE ECONOMY BASED ON BUDDHIST CAPITAL AND COMMUNITY CULTURAL CAPITAL IN NAKHON PATHOM PROVINCE

พระมหาประกาศิต ฐิติปสิทธิกร*, พระปลัดประพจน์ อยู่สำราญ, สัญญา สดประเสริฐ

Phramaha Prakasit Thitipasitthikron*, Phrapalad Prapoj Yusamran, Sanya Sodprasert

วิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย นครปฐม ประเทศไทย

Buddhapanya Sri Thawarawadee Buddhist College, Mahachulalongkornrajavidlayala University, Nakhon Pathom, Thailand

*Corresponding author E-mail: prakasit.mcu@gmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้วัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาศักยภาพของชุมชนท้องถิ่นในการพัฒนาเป็นผู้ประกอบการทางวัฒนธรรม 2) เพื่อยกระดับมูลค่าทางเศรษฐกิจบนฐานทุนทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม และ 3) เพื่อพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์เชื่อมโยงพื้นที่ทางศาสนาและวัฒนธรรมของชุมชนในจังหวัดนครปฐม เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เก็บรวบรวมข้อมูลกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่ทำการคัดเลือกแบบเจาะจง จำนวน 76 รูป/คน ทำการสัมภาษณ์เชิงลึก สนทนากลุ่ม และร่วมสังเกตกิจกรรม วิเคราะห์เนื้อหา นำเสนอเชิงพรรณนาและเล่าเรื่องด้วยการลงรหัสยกคำพูดในประเด็นคำพูดที่สำคัญ ผลการวิจัยพบว่า 1) ชุมชนวัดใหม่สุคนธาราม มีการสืบสานงานประเพณีวันอัฏฐมีบูชาและภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่น การแทงหยวก การประดับขบวนแห่ ที่สะท้อนถึงความศรัทธา ความร่วมมือของคนในชุมชน และการเลือกใช้ทรัพยากรในชุมชนที่เป็นเอกลักษณ์มาสร้างสรรค์ผลงานด้วยมรดกภูมิปัญญาวัฒนธรรมที่สืบทอดกันมา สอดรับกับนโยบายพัฒนาท้องถิ่นและการท่องเที่ยวชุมชน 2) การยกระดับเศรษฐกิจชุมชนเกิดจากการสร้างสรรค์ต่อยอดภูมิปัญญาวัฒนธรรมเป็นผลิตภัณฑ์ที่สามารถต่อยอดสร้างมูลค่าได้ เช่น ทำของที่ระลึก และ 3) การพัฒนากิจกรรมท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์เชื่อมโยงแหล่งเรียนรู้ภูมิปัญญา งานหัตถกรรม แหล่งเรียนรู้ทางศาสนา วัฒนธรรม และเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งช่วยเสริมสร้างภาพลักษณ์การท่องเที่ยววัฒนธรรมจังหวัดนครปฐม ทั้งนี้ กลไกการขับเคลื่อนเศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์เกิดจากความร่วมมือ “พลังบวร” (บ้าน - วัด - รัฐ) ที่บูรณาการทุนทางศาสนา วัฒนธรรม ภูมิปัญญา และนวัตกรรม เพื่อสร้างเครือข่ายลักษณะคลัสเตอร์ ต่อยอดการผลิตและบริการเดิมสู่รูปแบบใหม่ เน้นการอนุรักษ์และสร้าง Soft Power ในการยกระดับเศรษฐกิจและวัฒนธรรมท้องถิ่นอย่างยั่งยืน

คำสำคัญ: กลไกการขับเคลื่อน, เศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์, ทุนทางพระพุทธศาสนา, ทุนวัฒนธรรมของชุมชน

* Received 26 December 2025; Revised 28 January 2026; Accepted 30 January 2026

Abstract

This research aimed 1) To examine the potential of local communities in Nakhon Pathom Province to develop participatory cultural entrepreneurship, and 2) To enhance economic value based on Buddhist and cultural capital while developing creative tourism activities that connect religious and cultural spaces within the province. The research employed a participatory action research (PAR) approach. Data were collected from 76 monks and community members selected through purposive sampling using in-depth interviews, focus group discussions, and participant observation. The data were analyzed through content analysis and presented in a descriptive and narrative form, employing thematic coding with verbatim quotations of key statements. The findings revealed that 1) Wat Mai Sukontharam community and its connected areas possess high potential in preserving and revitalizing the Atthami Bucha Day tradition and local wisdom, such as banana stalk carving, the making of kwad-talai (traditional fireworks), and ceremonial processions. These activities reflect strong collective capacity, a distinctive cultural identity, and effective linkage with local development and tourism policies. 2) Economic value enhancement was achieved through knowledge development initiatives, including the creation of knowledge packages on banana stalk carving to conserve and further develop local wisdom, along with learning activities for youth and tourists, thereby generating added value for the community. and 3) The development of creative tourism activities encompassed learning experiences related to local wisdom, handicrafts, religious and cultural learning sites, and the sufficiency economy philosophy, contributing to strengthening the cultural tourism image of Nakhon Pathom Province. Overall, the driving mechanism of the creative economy emerged from collaborative engagement through the “Bowon Power” (Home-Temple-State) partnership, which integrates religious, cultural, and intellectual capital with innovation to form cluster-based networks. This collaboration extends existing production and services into new forms, emphasizing conservation and the creation of soft power to sustainably enhance the local economy and cultural heritage.

Keywords: Driving Mechanisms, Creative Economy, Buddhist Capital, Community Cultural Capital

บทนำ

การขับเคลื่อนเศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์จากฐานทุนทรัพยากรและทุนทางวัฒนธรรมของชุมชน สะท้อนกระบวนทัศน์การพัฒนาที่มุ่งยกระดับเศรษฐกิจฐานรากควบคู่กับการรักษาอัตลักษณ์ทางสังคมและวัฒนธรรม ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืนในระดับสากลและระดับประเทศ โดยเฉพาะกรอบเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals: SDGs) และแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 ที่ให้ความสำคัญกับการพัฒนาเศรษฐกิจมูลค่าสูง การลดความเหลื่อมล้ำ และการสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชน

ในเชิงโครงสร้าง (United Nations, 2015); (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2565) ในมิติของ SDGs การเพิ่มศักยภาพฐานการผลิตและบริการเดิม และการต่อยอดไปสู่ฐานการผลิตและบริการใหม่โดยใช้เทคโนโลยีและนวัตกรรมบนพื้นฐานภูมิปัญญาและทุนชุมชน มีความสอดคล้องโดยตรงกับ SDG 8 ซึ่งมุ่งส่งเสริมการเติบโตทางเศรษฐกิจที่ครอบคลุมและการมีงานที่มีคุณค่า ผ่านการสร้างมูลค่าเพิ่มและการกระจายรายได้สู่เศรษฐกิจฐานราก (United Nations, 2015) ขณะเดียวกัน การพัฒนาที่ตั้งอยู่บนบริบทวัฒนธรรมท้องถิ่นยังเชื่อมโยงกับ SDG 11 และ SDG 12 เนื่องจากเป็นการพัฒนาเมืองและชุมชนอย่างยั่งยืน ควบคู่กับการใช้ทรัพยากรอย่างรับผิดชอบและการรักษาทุนทางวัฒนธรรมในระยะยาว (UNESCO, 2013) นอกจากนี้ การเน้นกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน หน่วยงานภาครัฐ และภาคีเครือข่ายทางสังคมและวัฒนธรรม ยังสะท้อนการดำเนินงานตาม SDG 17 ซึ่งให้ความสำคัญกับการสร้างหุ้นส่วนความร่วมมือเพื่อการพัฒนา โดยการแลกเปลี่ยนองค์ความรู้และประสบการณ์ร่วมกันช่วยให้เกิดการกำหนดแนวทางพัฒนาที่เหมาะสมกับบริบทพื้นที่ และเพิ่มประสิทธิภาพในการแปลงนโยบายสู่การปฏิบัติ (United Nations, 2015) เมื่อพิจารณาภายใต้กรอบแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 แนวคิดการขับเคลื่อนเศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์บนฐานทุนวัฒนธรรมของชุมชน สอดรับกับเป้าหมายการปรับโครงสร้างเศรษฐกิจไปสู่เศรษฐกิจมูลค่าสูงและมีความยืดหยุ่น โดยเน้นการเสริมสร้างขีดความสามารถในการแข่งขันของเศรษฐกิจฐานราก การกระจายโอกาสทางเศรษฐกิจ และการลดความเหลื่อมล้ำเชิงพื้นที่ (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2565) กระบวนการสำรวจทุนชุมชน การสร้างการมีส่วนร่วม และการจัดทำแผนชุมชน ทำหน้าที่เป็นเครื่องมือเชิงนโยบายเชิงพื้นที่ (Area-based Policy Instruments) ที่ช่วยให้การพัฒนาเป็นไปอย่างสอดคล้องกับศักยภาพและอัตลักษณ์ของชุมชน กรณีศึกษาการพัฒนาจากทุนทางวัฒนธรรมของชุมชนบ้านวังกะ จังหวัดกาญจนบุรี ที่นำเสนอโดย พระครูใบฎีกาธีรยุทธ ภูโคกหวาย และคณะ สะท้อนให้เห็นว่า การขับเคลื่อนเศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์ในระดับพื้นที่จำเป็นต้องเริ่มจากการสำรวจทุนและศักยภาพของชุมชน เพื่อนำไปสู่กระบวนการเรียนรู้ร่วมกันและการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริงของคนในพื้นที่ ซึ่งช่วยเสริมสร้างความเข้มแข็งของทุนทางสังคม ระบบการจัดการร่วม และการพึ่งตนเองของชุมชนในระยะยาว (พระครูใบฎีกาธีรยุทธ ภูโคกหวาย และคณะ, 2564)

ประเทศไทยมีพระพุทธศาสนาเป็นรากฐานและเป็นส่วนประสานขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรมของชาติ คนไทยได้ยึดถือเป็นแนวทางดำเนินชีวิตที่กลมกลืนมาอย่างยาวนาน สถาบันทางพระพุทธศาสนา เป็นสถาบันหลักที่สำคัญยิงสถาบันหนึ่งของสังคมไทย วัดและพระสงฆ์มีส่วนขับเคลื่อนการพัฒนาชุมชน ทั้งด้านการพัฒนาคุณภาพจิตใจ การสงเคราะห์ปัจจัยสี่ เป็นศูนย์รวมของชุมชนเป็นรากฐานทางวัฒนธรรมหลายอย่างในสังคมไทยทั้งในอดีตและปัจจุบัน วิถีชีวิตของชาวบ้านในสังคมไทยจึงผูกติดและหล่อเลี้ยงโดยหลักธรรมทางพระพุทธศาสนานับตั้งแต่อดีตมา หากแม้ในยามที่เดือดร้อน พระพุทธศาสนาจะเป็นยาดับทุกข์ของชาวบ้านได้ในที่สุด พระพุทธศาสนาที่คนไทยนับถือมาอย่างยาวนานจนซึมซับอยู่ในวิถีชีวิตของผู้คนนับแต่อดีตมา ในปัจจุบันทางคณะสงฆ์ซึ่งเป็นสถาบันศาสนาที่สำคัญของไทยได้ดำเนินการโครงการต่าง ๆ อาทิ โครงการสร้างความปรองดองสมานฉันท์โดยใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา “หมู่บ้านรักษาศีล 5” โครงการวัด ประชารัฐ สร้างสุข ที่เป็นนโยบายสำคัญที่คณะสงฆ์ร่วมกับภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชน ในการนำหลักพระพุทธศาสนามาใช้เพื่อสร้างความปรองดอง สมานฉันท์ สันติสุขของสังคมอันจะส่งผลให้ประเทศชาติมีความสงบร่มเย็นเป็นสันติสุขอย่างยั่งยืน ซึ่งสอดรับกับยุทธศาสตร์ชาติ

20 ปี ที่ส่งเสริมให้องค์กรทางศาสนามีบทบาทสำคัญในการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม ตลอดจนพัฒนาคุณภาพชีวิต สร้างสันติสุขและความปรองดองสมานฉันท์ในสังคมไทยอย่างยั่งยืน (สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, 2561)

ในการสืบสาน ส่งเสริม ฟื้นฟู อนุรักษ์ วัฒนธรรมชุมชน ถือเป็นภารกิจที่สำคัญประการหนึ่งของสถาบันการศึกษา โดยวิทยาลัยสงฆ์พุทธปัญญาศรีทวารวดี มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ริเริ่มต้นด้วยการจัดประชุมวิชาการระดับชาติในหัวข้อ “ฟื้นชีวิตคืนจิตวิญญาณทวารวดี” มีการส่งเสริมการวิจัยทั้งของนิสิตและคณาจารย์ในประเด็นเกี่ยวกับวัฒนธรรมท้องถิ่นอย่างต่อเนื่อง ซึ่งจากการดำเนินงานได้ พบว่า ทุนทางวัฒนธรรมมีรากฐานจากความเลื่อมใสศรัทธาทางพระพุทธศาสนา ถ่ายทอดออกมาทางวัฒนธรรมประเพณีที่มีคุณค่าทั้งในมิติประวัติศาสตร์ เศรษฐกิจ การปกครองและสังคม ซึ่งในขณะเดียวกันได้มีการทำวิจัยในพื้นที่ เรื่อง “การอนุรักษ์และสืบสานประเพณีวันอัฏฐมีบูชาเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว” โดย พระปลัดประพจน์ อยู่สำราญ และคณะ ได้ชี้ให้เห็นว่าชุมชนตำบลวัดละมุด เป็นพื้นที่ชุมชนโบราณที่มีร่องรอยอารยธรรมยุคทวารวดีที่สำคัญ มีการจัดกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาอย่างเหนียวแน่น ร่วมถึงได้มีการยกระดับร่วมกันสืบสานประเพณีวัฒนธรรมนำเอาทุนทางวัฒนธรรมมาสร้างมูลค่าพัฒนาผลิตภัณฑ์ การบริการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เพื่อยกระดับเศรษฐกิจในชุมชน (พระปลัดประพจน์ อยู่สำราญ และคณะ, 2565) แต่การขับเคลื่อนโครงการยังไม่เกิดผลเป็นรูปธรรมที่นำไปสู่การสร้างรายได้ให้กับประชาชนในชุมชนเท่าที่ควร เนื่องจากขาดการบริหารจัดการท่องเที่ยวอย่างบูรณาการ อาทิ ขาดแคลนบุคลากรที่มีความเชี่ยวชาญด้านการท่องเที่ยว ขาดข้อมูลแนะนำแหล่งท่องเที่ยวอย่างชัดเจน ขาดกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยว และขาดการประสานความร่วมมือระหว่างภาครัฐและภาคเอกชน ขาดการพัฒนาผลิตภัณฑ์สินค้าในท้องถิ่นให้โดดเด่น ขาดความต่อเนื่องในการส่งเสริมประเพณีและวัฒนธรรมท้องถิ่น (องค์การบริหารส่วนจังหวัดนครปฐม, 2564) ทั้งนี้แม้ชุมชนในจังหวัดนครปฐมจะมีทุนทางพระพุทธศาสนาและทุนวัฒนธรรมที่เข้มแข็ง แต่ยังขาดกลไกการบริหารจัดการเชิงบูรณาการที่สามารถแปลงทุนดังกล่าวไปสู่เศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์อย่างเป็นรูปธรรม

จากประเด็นข้างต้นจึงเป็นที่มาของการศึกษากลไกการขับเคลื่อนเศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์บนฐานทุนทางพระพุทธศาสนาและทุนวัฒนธรรมของชุมชนในจังหวัดนครปฐมที่ต้องการศึกษาการจัดการทุนทางวัฒนธรรมและทุนทางพระพุทธศาสนาของชุมชนในจังหวัดนครปฐม เพื่อยกระดับเศรษฐกิจชุมชนและการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมให้เกิดประโยชน์แก่ชุมชนและขยายออกไปในวงกว้างยิ่งขึ้นในลักษณะเครือข่ายชุมชนโดยบูรณาการความร่วมมือจากทุกภาคส่วนกลุ่มผู้ประกอบการเชิงวัฒนธรรมที่เป็นกลุ่มเป้าหมายของการดำเนินงานในโครงการนี้ เพื่อค้นหากลไกการขับเคลื่อนยกระดับเศรษฐกิจชุมชนบนฐานทุนทางพระพุทธศาสนาและทุนทางวัฒนธรรมของชุมชนในจังหวัดนครปฐม ที่จะเป็นแบบอย่างยกระดับการพัฒนาเชิงพื้นที่ถอดเป็นกลไกก่อให้เกิดการแปลงทุนทางพระพุทธศาสนาและทุนทางวัฒนธรรมและการเชื่อมโยงภาคีเครือข่ายเพื่อยกระดับเศรษฐกิจชุมชนให้เข้มแข็งและยั่งยืนต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาศักยภาพชุมชนท้องถิ่นในการเป็นผู้ประกอบการทางวัฒนธรรมอย่างมีส่วนร่วมของชุมชนในจังหวัดนครปฐม
2. เพื่อยกระดับมูลค่าทางเศรษฐกิจบนฐานทุนทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมของชุมชนในจังหวัดนครปฐม
3. เพื่อพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์เชื่อมโยงพื้นที่ทางศาสนาและวัฒนธรรมชุมชนในจังหวัดนครปฐม

วิธีดำเนินการวิจัย

1. รูปแบบการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research) โดยคณะผู้วิจัยได้ประยุกต์ใช้แนวคิดของ Kemmis, S. & McTaggart, R. เพื่อดำเนินการวิจัย ประกอบด้วย 4 กระบวนการ คือ การวางแผน (Planning) การปฏิบัติ (Action) การสังเกตผล (Observation) และการสะท้อนผล (Reflection) (Kemmis, S. & McTaggart, R., 1988) โดยพื้นที่ศึกษาโดยคัดเลือกแบบเจาะจงพื้นที่ชุมชนที่มีประวัติศาสตร์ความเป็นมาของชุมชนไม่น้อยกว่า 100 ปี และเป็นชุมชนที่มีหลักฐานความสัมพันธ์ทางพระพุทธศาสนา วิถีวัฒนธรรมชุกชนที่เด่นชัดในอำเภอนครชัยศรี จำนวน 3 ชุมชน คือ ชุมชนวัดใหม่สุคนธาราม ชุมชนวัดละมุด และชุมชนวัดสำโรง อำเภอนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม

2. กลุ่มตัวอย่างการวิจัย

กำหนดกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญรวม 76 รูป/คน ในการสัมภาษณ์เชิงลึกโดยเฉพาะเจาะจงจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสียและเกี่ยวข้องกับประเด็นการวิจัยในพื้นที่ รวม 46 รูป/คน แบ่งเป็น 4 กลุ่ม คือ 1) กลุ่มพระสงฆ์ที่มีภูมิความรู้ ทำงานเกี่ยวกับประเด็นที่วิจัยและอยู่ในพื้นที่ จำนวน 6 รูป 2) กลุ่มหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง จำนวน 8 คน 3) กลุ่มผู้นำชุมชน ปราชญ์ชุมชน และแกนนำกลุ่มองค์กรชุมชน จำนวน 12 คน และ 4) กลุ่มเยาวชนอาศัยอยู่ในพื้นที่วิจัยและสนใจเข้าชมกิจกรรมต่าง ๆ จำนวน 20 คน ในส่วนผู้ร่วมปฏิบัติการวิจัยได้ทำการคัดเลือกแบบเฉพาะเจาะจงจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่เกี่ยวข้องซึ่งอาจเป็นกลุ่มเดียวกันกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญก็ได้ และสมัครใจเข้าร่วมปฏิบัติการวิจัย รวมจำนวน 30 รูป/คน โดยแบ่งเป็น 3 กลุ่ม คือ กลุ่มพระสงฆ์ในพื้นที่ จำนวน 6 รูป กลุ่มผู้นำชุมชน ปราชญ์ชุมชน และสมาชิกกลุ่มองค์กรในชุมชน จำนวน 12 คน และกลุ่มเยาวชน จำนวน 12 คน

3. เครื่องมือการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเนื่องด้วยเป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม จึงมีคณะผู้วิจัยและผู้ร่วมปฏิบัติการวิจัยเป็นเครื่องมือสำคัญในการขับเคลื่อนงานวิจัย นอกจากตัวของคณะผู้วิจัยเองที่เป็นเครื่องมือขับเคลื่อนงานวิจัยและยังเลือกใช้เครื่องมือต่าง ๆ เช่น การสัมภาษณ์ และการสนทนากลุ่มย่อยแบบสภากาแฟ (World Café) การบันทึก การสังเกต โดยได้มีการจัดเก็บข้อมูลทุกระยะของการดำเนินการวิจัย โดยคณะผู้วิจัยได้ฝังตัวอยู่ในพื้นที่ทำความคุ้นเคย และพูดคุยกับชาวบ้าน ตั้งแต่การรับทราบประเด็นปัญหาเพื่อนำมาพัฒนาเป็นข้อเสนอกา รวิจัย โดยอาศัยที่คณะผู้วิจัยเป็นผู้ที่มีความใกล้ชิดกับชุมชน ชาวบ้านและผู้นำชุมชนจึงให้ความร่วมมือและยินดีเข้าร่วมกิจกรรมเป็นอย่างดี ทำให้ขั้นตอนของการสร้างความคุ้นเคย ความไว้วางใจ และการรับรู้ปัญหา มีความคล่องตัวสะดวกมากขึ้น ในส่วนการเก็บข้อมูลในวิจัยเชิงปฏิบัติการ คณะผู้วิจัยใช้เทคนิคการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วม ประกอบด้วย เทคนิค Participatory Workshop เทคนิค AIC เทคนิค Time Line เทคนิค Participatory workshop เทคนิค Participatory Mapping เทคนิค Facilitators และเทคนิคเกมสวมบทบาทสมมติ (RPG) เพื่อให้ได้ข้อมูลการวิจัยและเก็บรวบรวมข้อมูลจากกระบวนการมีส่วนร่วมต่าง ๆ เหล่านี้

ทั้งนี้ ในการวิจัยครั้งนี้ ได้รับการรับรองจริยธรรมการวิจัยจากสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬา-ลงกรณราชวิทยาลัย ตามหนังสือรับรองเลขที่ ว.547/2567 คณะผู้วิจัยให้ความสำคัญและตระหนักถึงสิทธิส่วนบุคคลของกลุ่มตัวอย่างที่เข้าร่วมวิจัยในครั้งนี้เป็นอย่างยิ่ง และเพื่อป้องกันมิให้เกิดผลเชิงลบต่อกลุ่มตัวอย่างโดยมิได้เจตนา

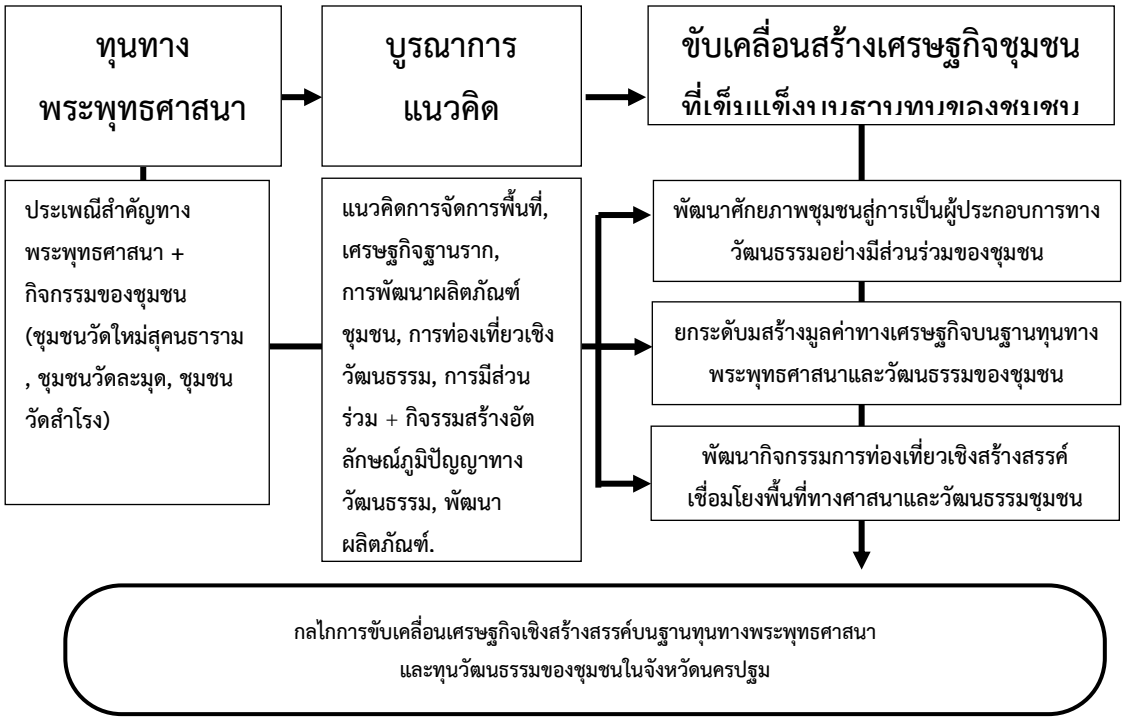
4. การเก็บรวบรวมข้อมูล

การดำเนินการวิจัยแบ่งออกเป็น 6 ระยะ คือ ระยะที่ 1 เป็นการศึกษาทุนทางวัฒนธรรมภูมิปัญญาที่เกี่ยวข้องกับจัดกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาวันอัฏฐมีบูชา ระยะที่ 2 เป็นการจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ภูมิปัญญาที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมเนื่องในวันอัฏฐมีบูชา ระยะที่ 3 การศึกษาศักยภาพและความพร้อมในการจัดการทุนทางวัฒนธรรมเพื่อเป็นผู้ประกอบการของชุมชน ระยะที่ 4 เป็นการร่วมกันออกแบบพัฒนาผลิตภัณฑ์บนฐานภูมิปัญญาที่เกี่ยวเนื่องกับวัฒนธรรมประเพณีทางพระพุทธศาสนา ระยะที่ 5 เป็นการร่วมกันพัฒนากิจกรรมเรียนรู้และท่องเที่ยวชุมชนโดยเชื่อมโยงแหล่งเรียนรู้ทางวัฒนธรรม และวิถีชุมชน ระยะที่ 6 เป็นการร่วมกันถอดบทเรียนและคืนข้อมูลแก่ชุมชน เพื่อสะท้อนถึงแนวทางการต่อยอดสร้างสรรค์เพื่อให้เกิดความยั่งยืน

5. การวิเคราะห์ข้อมูล

สำหรับการวิเคราะห์ข้อมูลจากการวิจัยเชิงปฏิบัติการ เป็นข้อมูลที่ได้กิจกรรมการมีส่วนร่วม การสนทนากลุ่ม การสัมภาษณ์เจาะลึก และการสังเกตพฤติกรรม ข้อมูลที่ได้ในแต่ละวันหลังจากตรวจสอบความถูกต้องครบถ้วนของข้อมูลแล้ว จะนำมาแยกเป็นหมวดหมู่ตามประเด็น จากนั้นทำการตีความโดยใช้การวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis) ประกอบการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงเอกสาร (Documentary Analysis) เพื่อเชื่อมโยงความสัมพันธ์เชิงเหตุผลในประเด็นปัญหาที่ศึกษา และข้อมูลที่เกิดจากการขับเคลื่อนกิจกรรมเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในประเด็นการวิจัย นำเสนอด้วยเทคนิคการเล่าเรื่อง (Story Telling) มีการลงรหัสประเด็นคำพูดที่สำคัญของผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญเพื่อยืนยันประเด็นสำคัญสิ่งที่ได้เรียนรู้ ผลการเปลี่ยนแปลง เพื่อให้เห็นผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นจากการวิจัย

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้คณะผู้วิจัยจึงกำหนดกรอบดำเนินการวิจัยในลักษณะของกระบวนการศึกษาที่จะนำไปสู่ผลลัพธ์การพัฒนาชุมชนบนฐานทุนทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม แสดงดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดดำเนินการวิจัย

จากภาพที่ 1 กรอบแนวคิดดำเนินการดังกล่าว คณะผู้วิจัยคาดหวังผลลัพธ์เมื่อเสร็จสิ้นโครงการ คือ ก่อให้เกิดผลผลิตที่เป็นชุดความรู้เพื่อพัฒนาผู้ประกอบการทางวัฒนธรรม และกลไกเชิงนวัตกรรมชุมชนที่เป็นการเปลี่ยนแปลงทุนทางพระพุทธศาสนาและทุนวัฒนธรรมให้เกิดมูลค่าทางเศรษฐกิจ ผ่านกลไกความร่วมมือเชื่อมโยงภาคีเครือข่ายสร้างห่วงโซ่คุณค่าในการเสริมสร้างเศรษฐกิจชุมชนจากฐานทุนทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมชุมชน การพัฒนาศักยภาพของชุมชนให้มีความรู้ สามารถยกระดับขับเคลื่อนเศรษฐกิจชุมชน สร้างความตระกนักถึงคุณค่าของทุนทางศาสนาและวัฒนธรรมของชุมชน สร้างสรรค์กิจกรรมให้เกิดเป็นรายได้ในชุมชน ซึ่งเป็นการนำทุน Soft Power มายกระดับสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจชุมชนที่เติบโตอย่างยั่งยืนบนฐานทุนทางพระพุทธศาสนาและภูมิปัญญาวัฒนธรรมของชุมชนในท้องถิ่น

ผลการวิจัย

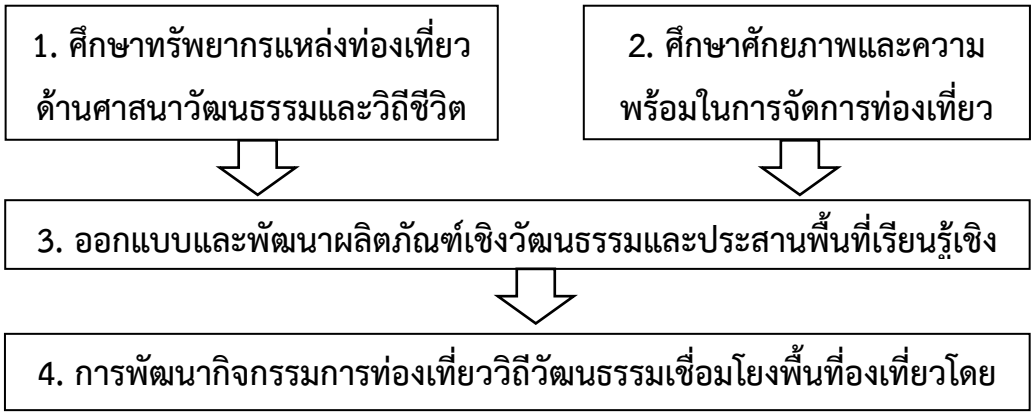
1. การศึกษาศักยภาพชุมชนท้องถิ่นในเป็นผู้ประกอบการทางวัฒนธรรมอย่างมีส่วนร่วมของชุมชนในจังหวัดนครปฐม

ในการศึกษาศักยภาพชุมชนเพื่อการเป็นผู้ประกอบการทางวัฒนธรรมของชุมชนในจังหวัดนครปฐม คณะผู้วิจัยได้กำหนดพื้นที่ศึกษา คือ ชุมชนวัดใหม่สุคนธาราม อำเภอนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม ซึ่งเป็นชุมชนแห่งแรก ๆ ที่ยังคงรักษาและสืบสานงานวันอัฏฐมีบูชา ซึ่งเป็นวันที่พุทธศาสนิกชนระลึกถึงเหตุการณ์สำคัญในพระพุทธศาสนา คือ วันถวายพระเพลิงพระพุทธสรีระของพระพุทธเจ้าหลังเสด็จดับขันธปรินิพพานได้ 7 วัน โดยชุมชนแห่งนี้มีการจัดงานที่ยิ่งใหญ่ประยุกต์ร่วมสมัย อาทิ หน่วยงานและชุมชนต่าง ๆ มีการจัดขบวนแห่เกี่ยวกับพุทธประวัติเกี่ยวกับวันอัฏฐมีบูชา หน่วยงานต่าง ๆ มีการจัดขบวนรณรงค์โทษภัยยาเสพติด หรือการแต่งกายการฟ้อนรำ ที่แสดงอัตลักษณ์กลุ่มชาติพันธ์ในพื้นที่ เช่น ไททรงดำ ลาวเวียง อีกทั้งได้รับการต่อยอดเป็นงานท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่สำคัญของจังหวัดนครปฐม จากการเก็บรวบรวมข้อมูลทั้งการศึกษาเอกสาร การสัมภาษณ์เชิงลึก การเสวนาแลกเปลี่ยนและการร่วมสังเกตกิจกรรมต่าง ๆ มีความโดเด่นของประเพณีวันอัฏฐมีบูชา ความเป็นมาของการจัดงานวันอัฏฐมีบูชา องค์ความรู้พุทธประวัติเกี่ยวกับวันอัฏฐมีบูชา และ องค์ความรู้ภูมิปัญญาจากการจัดขบวนแห่ในวันอัฏฐมีบูชา มีองค์ความรู้ที่น่าสนใจและเป็นศักยภาพของชุมชน คือ องค์ความรู้ภูมิปัญญาศิลปะด้านการแทงหยวก องค์ความรู้ภูมิปัญญาด้านการทำกวด ตะไล องค์ความรู้ภูมิปัญญาด้านขบวนแห่ ทั้งนี้ ได้พบว่าศักยภาพของชุมชนที่โดดเด่นซึ่งเป็นจุดแข็งของชุมชน คือ ชุมชนมีระบบการทำงานแบบกลุ่ม ชุมชนมีวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์ มีกิจกรรมที่แสดงถึงภูมิปัญญาสำคัญของชุมชนที่หลากหลาย เช่น การแทงหยวก การเล่นกวด - ตะไล การประดับขบวนแห่งานวันอัฏฐมีบูชา มีการวางแผนการจัดการท่องเที่ยวร่วมกับแผนพัฒนาท้องถิ่น นโยบายการพัฒนาเมืองนครปฐมให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว และโอกาสในการพัฒนา เนื่องจากชุมชนได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอก และขอเชิญไปเป็นวิทยากร รัฐบาลมีนโยบายสนับสนุนส่งเสริมการท่องเที่ยวในประเทศไทย กระแสการเปลี่ยนแปลงปัจจุบันทำให้มีช่องทางในการประชาสัมพันธ์ผ่านออนไลน์ที่ง่ายและสะดวกและเข้าถึงผู้คนจำนวนมาก และกระแสนิยมท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม จากการประชาคมดังกล่าวสามารถจัดศูนย์การเรียนรู้ภูมิปัญญาและเป็นจุดท่องเที่ยวทางด้านศาสนาวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของชุมชนได้ 8 แห่ง คือ แหล่งเรียนรู้โบราณสถานวัดละมุด แหล่งเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาวัดใหม่สุคนธาราม แหล่งเรียนรู้บ้านดนตรีไทย (วงปี่พาทย์สนั่น แก้วบูชา)

ศูนย์วัฒนธรรมเฉลิมราชบ้านลานแหลม (พิพิธภัณฑ์วิถีชีวิตชาวนาไทย) แหล่งเรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง (บ่อปลาขำขำ บ้านครูแอ๊ด) แหล่งเรียนรู้ศูนย์ฝึกอาชีพคนพิการอาเซียน แหล่งเรียนรู้บ้านช่างสกุลหัวโขนเด็กวัด (บ้านแม่คุณ) แหล่งเรียนรู้บ้านออมสินกะลา

2. การยกระดับมูลค่าทางเศรษฐกิจบนฐานทุนทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมของชุมชนในจังหวัดนครปฐม

ในการดำเนินการเพื่อยกระดับมูลค่าทางเศรษฐกิจบนฐานทุนทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมของชุมชนในจังหวัดนครปฐมแบ่งออกเป็น 4 ขั้นตอน แสดงดังภาพที่ 2

ภาพที่ 2 ขั้นตอนการยกระดับมูลค่าทางเศรษฐกิจบนฐานทุนทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมของชุมชน

จากภาพที่ 2 ขั้นตอนการยกระดับมูลค่าทางเศรษฐกิจบนฐานทุนทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมของชุมชน การดำเนินงานสรุปผลการวิจัยในการยกระดับมูลค่าทางเศรษฐกิจบนฐานทุนทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมของชุมชนในจังหวัดนครปฐม พบว่า ชุมชนวัดใหม่สุคนธาราม จังหวัดนครปฐม มีภูมิปัญญาการแทงหยวกซึ่งเชื่อมโยงกับ ประเพณีวันอัฏฐมีบูชา อันเป็นพิธีกรรมสำคัญทางพระพุทธศาสนา ภูมิปัญญาดังกล่าวสะท้อนอัตลักษณ์ ความศรัทธา และความรู้เชิงช่างที่สั่งสมในชุมชน และถือเป็นทุนวัฒนธรรมที่มีศักยภาพในการพัฒนาเป็นเศรษฐกิจเชิงวัฒนธรรม ภายใต้กระบวนการ PAR ชุมชน พระสงฆ์ ปราชญ์ชาวบ้าน เยาวชน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ได้มีส่วนร่วมตั้งแต่การร่วมวิเคราะห์ปัญหาและศักยภาพ โดยชุมชนตระหนักถึงความเสี่ยงในการสูญหายของภูมิปัญญาการแทงหยวก ควบคู่กับความต้องการสร้างรายได้และพื้นที่การเรียนรู้ให้กับคนในชุมชน โดยไม่บิดเบือนคุณค่าทางพระพุทธศาสนา กระบวนการปฏิบัติการจึงมุ่งเน้นการจัดการและถอดองค์ความรู้ภูมิปัญญาการแทงหยวกอย่างมีส่วนร่วม จากผู้รู้สู่คนรุ่นใหม่ เพื่อสร้างฐานความรู้ร่วมของชุมชน สำหรับการพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้เชิงปฏิบัติการ เช่น การฝึกปฏิบัติการแทงหยวกในบริบทพิธีกรรมและนอกพิธีกรรม เพื่อให้เกิดการเรียนรู้จากการลงมือทำ การต่อยอดสู่กิจกรรมเศรษฐกิจวัฒนธรรม อาทิ การจัดกิจกรรมเรียนรู้สำหรับผู้สนใจ การเชื่อมโยงกับการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวัฒนธรรม หรือการพัฒนาผลิตภัณฑ์เชิงสัญลักษณ์ที่ยังคงคุณค่าทางจิตวิญญาณ การดำเนินการดังกล่าวก่อให้เกิด การเปลี่ยนแปลงเชิงสังคมในหลายระดับ ได้แก่ การเสริมสร้างพลังอำนาจของชุมชน การฟื้นฟูความภาคภูมิใจในอัตลักษณ์ทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม การสร้างพื้นที่การเรียนรู้ระหว่างรุ่น

และการเพิ่มโอกาสทางเศรษฐกิจบนฐานวัฒนธรรมอย่างเหมาะสม ดังนั้น การยกระดับมูลค่าทางเศรษฐกิจในงานวิจัยนี้มิได้เป็นเพียงการเพิ่มรายได้ แต่เป็นกระบวนการพัฒนาสังคมบนฐานเศรษฐกิจเชิงวัฒนธรรม ที่ชุมชนมีส่วนร่วมในการคิด ตัดสินใจ ลงมือทำ และเรียนรู้ร่วมกัน อันนำไปสู่ความยั่งยืนทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และจิตวิญญาณของชุมชนในจังหวัดนครปฐม ผ่านกระบวนการ คือ 1) การจัดการองค์ความรู้ภูมิปัญญาการแทงหยวกอย่างเป็นระบบ ตั้งแต่ที่มา ความหมายเชิงพุทธ ขั้นตอนการทำ ลวดลาย และการถ่ายทอดจากปราชญ์ชาวบ้าน 2) การออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้เชิงสร้างสรรค์ เช่น เวิร์กช็อปแทงหยวกสำหรับเยาวชน นักท่องเที่ยว หรือผู้สนใจ เพื่อสร้างประสบการณ์เรียนรู้เชิงวัฒนธรรม และ 3) การต่อยอดสู่มูลค่าทางเศรษฐกิจ ผ่านการพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์วัฒนธรรม การท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวัฒนธรรม หรือกิจกรรมเศรษฐกิจชุมชนที่เชื่อมโยงกับประเพณีวันอัฏฐมีบูชา จากกระบวนการดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า การยกระดับมูลค่าทางเศรษฐกิจมิได้มุ่งเพียงรายได้ แต่เป็นการสร้างคุณค่าบนฐานทุนทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมของชุมชน ส่งผลให้เกิดทั้งการอนุรักษ์ภูมิปัญญา การเสริมสร้างศักยภาพคนในชุมชน และการพัฒนาเศรษฐกิจอย่างสอดคล้องกับบริบททางสังคมและวัฒนธรรมของจังหวัดนครปฐมอย่างยั่งยืน

3. การพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์เชื่อมโยงพื้นที่ทางศาสนาและวัฒนธรรมชุมชนท้องถิ่นในจังหวัดนครปฐม

ภาพที่ 3 กิจกรรมท่องเที่ยวประเพณีอัฏฐมีบูชา

สำหรับการพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์เชื่อมโยงพื้นที่ทางศาสนาและวัฒนธรรมชุมชนท้องถิ่นในจังหวัดนครปฐม สรุปข้อค้นพบได้ว่า การพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์เชื่อมโยงพื้นที่ทางศาสนาและวัฒนธรรมชุมชน ได้มุ่งให้เกิดกระบวนการมีส่วนร่วมในการพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์บนฐาน โดยใช้ทุนทางศาสนา วัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่นของที่หลากหลาย ครอบคลุมมิติการดำรงชีวิต การผลิต การประกอบพิธีกรรม และวิถีวัฒนธรรม ซึ่งสามารถพัฒนาเป็น นวัตกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ที่เปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยว “เรียนรู้ - ลงมือทำ - เข้าใจคุณค่า” ไปพร้อมกับการเสริมสร้างพลังให้คนในชุมชนภายใต้การพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวและการเรียนรู้ภูมิปัญญาเชิงสร้างสรรค์กับพื้นที่เรียนรู้ต่าง ๆ ในพื้นที่ประกอบด้วย กิจกรรมเรียนรู้ภูมิปัญญาการแทงหยวก กิจกรรมเรียนรู้ภูมิปัญญาการทำกวด ตะไล และพลุไทย กิจกรรมเรียนรู้ภูมิปัญญาผลิตภัณฑ์จากผักตบชวา กิจกรรมเรียนรู้ภูมิปัญญาทางการเกษตรแบบผสมผสาน กิจกรรมเรียนรู้ภูมิปัญญาหัตถกรรมจากกะลามะพร้าว กิจกรรมงานประเพณีวันอัฏฐมีบูชาวัดใหม่สุคนธาราม

กิจกรรมการท่องเที่ยวเส้นทางชุมชนวัฒนธรรมท้องถิ่น โดยชุมชนร่วมกันออกแบบเส้นทางการท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวัฒนธรรม เชื่อมโยงกิจกรรมแหล่งเรียนรู้ ทั้ง 8 แห่ง เพื่อสร้างประสบการณ์การท่องเที่ยวแบบองค์รวมที่สะท้อนอัตลักษณ์ วิถีชีวิต และความหลากหลายทางวัฒนธรรมของพื้นที่ ในการพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ดังกล่าว เป็นกระบวนการพัฒนาสังคมบนฐาน เศรษฐกิจวัฒนธรรม ที่ชุมชนมีส่วนร่วมตั้งแต่การคิด วางแผน ลงมือทำ และสะท้อนผล ก่อให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกัน การเสริมพลังชุมชน การสร้างรายได้อย่างเหมาะสม และการธำรงรักษาคุณค่าทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรม ดังนั้น การพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ในงานวิจัยนี้ เป็นกระบวนการพัฒนาสังคมเชิงมีส่วนร่วมที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งด้านการเรียนรู้ เศรษฐกิจ และอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชุมชนในจังหวัดนครปฐมอย่างเป็นรูปธรรม ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในระดับบุคคล คือ ทำให้เกิดความตระหนักเห็นคุณค่าการฟื้นฟูและสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น คนในชุมชน โดยเฉพาะเยาวชนและกลุ่มแม่บ้าน มีทักษะและบทบาททางเศรษฐกิจเพิ่มขึ้น เกิดความภาคภูมิใจในอัตลักษณ์ทางศาสนาและวัฒนธรรม ระดับเศรษฐกิจวัฒนธรรม คือ ชุมชนสามารถพัฒนากิจกรรมและผลิตภัณฑ์เชิงวัฒนธรรมเป็นแหล่งรายได้ใหม่ ลดการพึ่งพารายได้ทางเดียว และสร้างมูลค่าเพิ่มจากทุนวัฒนธรรมโดยไม่บิดเบือนความหมายดั้งเดิม และระดับชุมชนที่ยั่งยืน เกิดเครือข่ายการเรียนรู้และการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่เชื่อมโยงวัด ชุมชน และแหล่งเรียนรู้ต่าง ๆ ส่งเสริมการพัฒนาสังคมบนฐานศาสนา วัฒนธรรม และวิถีชีวิตอย่างสมดุลและยั่งยืน

อภิปรายผล

1. การศึกษาศักยภาพชุมชนในเป็นผู้ประกอบการทางวัฒนธรรมอย่างมีส่วนร่วมของชุมชนในจังหวัดนครปฐม จากการศึกษาได้พบศักยภาพของชุมชนท้องถิ่นในฐานะผู้ประกอบการทางวัฒนธรรม พบว่า ชุมชนวัดใหม่สุคนธาราม จังหวัดนครปฐม มีทุนทางวัฒนธรรมที่โดดเด่น คือ “ภูมิปัญญาการแทงหยวก” ซึ่งมีความเชื่อมโยงโดยตรงกับประเพณีวันอัฏฐมีบูชา อันเป็นพิธีกรรมสำคัญทางพระพุทธศาสนา ภูมิปัญญาดังกล่าวไม่เพียงสะท้อนอัตลักษณ์ ความเชื่อ และคุณค่าทางจิตวิญญาณของชุมชนเท่านั้น แต่ยังเป็นองค์ความรู้เชิงช่างที่มีเอกลักษณ์เฉพาะพื้นที่และมีศักยภาพในการพัฒนาเชิงเศรษฐกิจ ชุมชนวัดใหม่สุคนธาราม จังหวัดนครปฐม มีภูมิปัญญาการแทงหยวก ซึ่งเชื่อมโยงกับ ประเพณีวันอัฏฐมีบูชา อันเป็นพิธีกรรมสำคัญทางพระพุทธศาสนา ภูมิปัญญาดังกล่าวสะท้อนอัตลักษณ์ ความศรัทธา และความรู้เชิงช่างที่สั่งสมในชุมชน และถือเป็นทุนวัฒนธรรมที่มีศักยภาพในการพัฒนาเป็นเศรษฐกิจวัฒนธรรม ซึ่งสอดคล้องกับ งานวิจัยของ พระมหาสุทิตย์ อาภากโร และคณะ พบว่า พุทธธรรม วัฒนธรรม ประเพณี ความสามัคคี คือ การสร้างสุขของคณะสงฆ์ในระดับจังหวัดการใช้ประเพณี พิธีกรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นปัจจัยในการเผยแผ่พุทธธรรม โดยได้มีการจัดงานประเพณี เช่น งานนมัสการพระธาตุดอยตุง งานประเพณีบวชสามเณรฤดูร้อน ฯลฯ เป็นงานหลักในการที่จะพัฒนาสุขภาพกายการพัฒนาทางศีล พัฒนาสุขภาพจิต และมีการปฏิบัติธรรมโดยใช้ประเพณี พิธีกรรมเป็นสิ่งดึงดูดให้ประชาชนได้เข้ามาศึกษาพุทธธรรมทางพระพุทธศาสนา (พระมหาสุทิตย์ อาภากโร และคณะ, 2558) และการที่ชุมชนมีความความพร้อมด้านทุนทางสังคม คือ การร่วมมือกันที่เข็มแข็งในการสืบสานอนุรักษ์วัฒนธรรมประเพณีอัฏฐมีบูชา นั่นแสดงให้เห็นถึงทุน คือ พลังการมีส่วนร่วมของชุมชน ซึ่งจะผลักดันให้เกิดการพัฒนาที่เข็มแข็งต่อไป

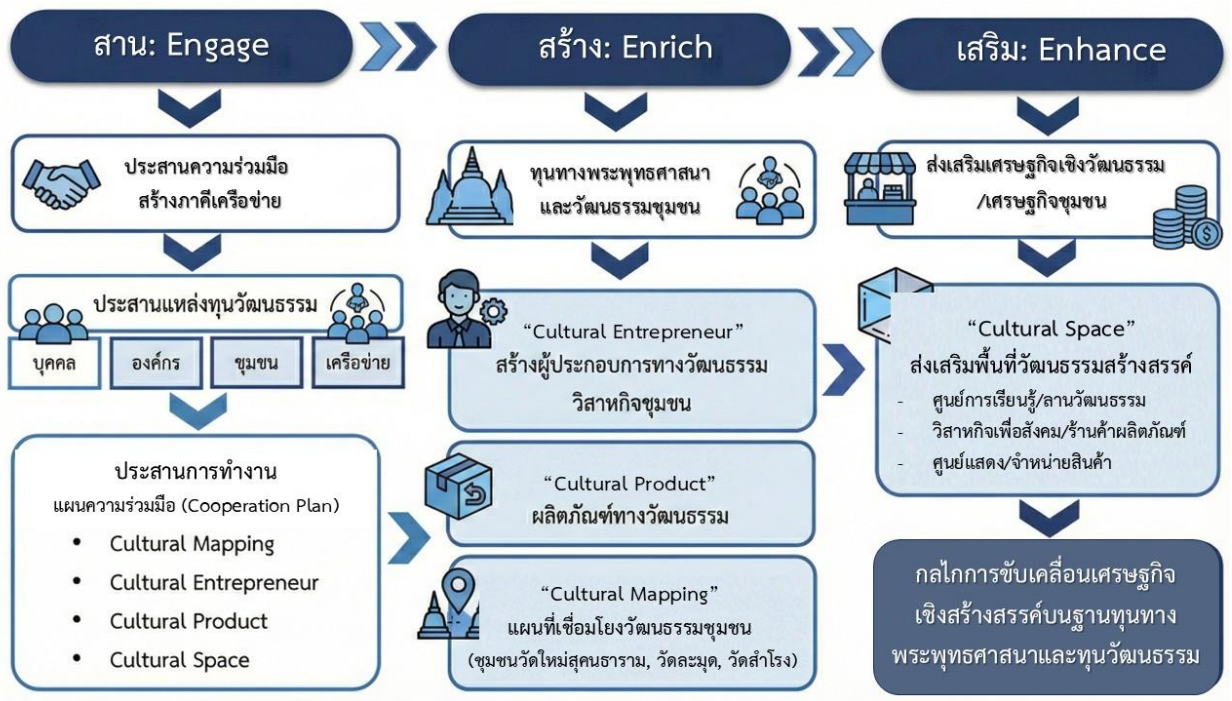
2. การยกระดับมูลค่าทางเศรษฐกิจบนฐานทุนทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมของชุมชนในจังหวัดนครปฐม จากการศึกษา ได้พบว่า ภูมิปัญญาการแทงหยวกของชุมชนวัดใหม่สุคนธาราม ซึ่งเกี่ยวข้องกับ ประเพณีวันอัฏฐมีบูชา เป็นทุนทางวัฒนธรรมที่มีความหมายเชิงพระพุทธศาสนา สะท้อนอัตลักษณ์ วิถีชีวิต และความสัมพันธ์ของชุมชนกับศาสนาอย่างลึกซึ้ง ภูมิปัญญาดังกล่าวได้รับการยอมรับจากสมาชิกชุมชนว่าเป็นองค์ความรู้สำคัญที่ควรได้รับการอนุรักษ์ ฟื้นฟู และพัฒนาให้สอดคล้องกับบริบททางเศรษฐกิจและสังคมร่วมสมัยในมิติของ เศรษฐกิจวัฒนธรรม กระบวนการดังกล่าวช่วยสร้าง “มูลค่าเพิ่ม” (Value Added) ให้กับทุนวัฒนธรรม ผ่านการพัฒนาเป็นกิจกรรมและผลิตภัณฑ์ที่มีเรื่องราว (Cultural Narrative) และความหมายทางศาสนา ส่งผลให้เกิดรายได้เสริมการกระจายรายได้ในชุมชน และการสร้างอาชีพบนฐานทุน ขณะเดียวกันยังเสริมสร้าง ทุนทางสังคม ความภาคภูมิใจในชุมชน และการเรียนรู้ร่วมกัน สอดคล้องกับ สัญญา สดประเสริฐ และคณะ ที่ได้เสนอแนวทางการเพิ่มศักยภาพฐานการผลิตและบริการเดิมและการต่อยอดไปสู่ฐานการผลิตและบริการใหม่โดยใช้เทคโนโลยีและนวัตกรรมบนพื้นฐานภูมิปัญญาและทุนของชุมชน ทั้งในด้านการเตรียมคนและโครงสร้างพื้นฐาน ตลอดจนสร้างกลไกและเครือข่ายเชื่อมโยงระหว่างภาคการผลิต เพื่อเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจ ขยายฐานการผลิตให้กว้างขึ้น โดยการเชื่อมโยงเครือข่ายธุรกิจทั้งภาคการผลิตและจำหน่ายที่สอดคล้องกับความต้องการของตลาด การสร้างความมั่นคงของฐานทรัพยากรธรรมชาติและยกระดับคุณภาพ สิ่งแวดล้อม เน้นการอนุรักษ์วัฒนธรรมที่จะเป็นการสร้าง Soft Power การขยายอิทธิพลทางวัฒนธรรม เปลี่ยนแปลงสู่ความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจ เพิ่มประสิทธิภาพการบริหารจัดการยกระดับความมั่นคงทางเศรษฐกิจและวัฒนธรรมที่เป็นปัจจัยสำคัญต่อการพัฒนาทางเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ ให้ความสำคัญกับการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสันติสุข ยึดหลักการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจที่ลดความเหลื่อมล้ำและขับเคลื่อนการเจริญเติบโตที่ยั่งยืนบนฐานการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นและนวัตกรรมสร้างสรรค์บนฐานทุนทางวัฒนธรรม (สัญญา สดประเสริฐ และคณะ, 2565)

3. การพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวบนฐานทุนทางประเพณีวัฒนธรรมและวิถีชุมชน พบว่า ชุมชนมีความต้องการ อนุรักษ์ ฟื้นฟู และต่อยอดภูมิปัญญาการแทงหยวก จากบทบาทเดิมที่ใช้เฉพาะในพิธีกรรมทางศาสนา ไปสู่การเป็น กิจกรรมการเรียนรู้และผลิตภัณฑ์ทางวัฒนธรรม ที่สามารถสร้างรายได้และคุณค่าทางเศรษฐกิจ โดยไม่ละทิ้งรากฐานทางพระพุทธศาสนาและวิถีวัฒนธรรมดั้งเดิมซึ่งมีความเชื่อมโยงโดยตรงกับประเพณีวันอัฏฐมีบูชา อันเป็นพิธีกรรมสำคัญทางพระพุทธศาสนา ภูมิปัญญาดังกล่าวไม่เพียงสะท้อนอัตลักษณ์ความเชื่อ และคุณค่าทางจิตวิญญาณของชุมชนเท่านั้น แต่ยังเป็นองค์ความรู้เชิงช่างที่มีเอกลักษณ์เฉพาะพื้นที่และมีศักยภาพในการพัฒนาเชิงเศรษฐกิจ ในส่วนการยกระดับมูลค่าทางเศรษฐกิจจึงดำเนินการบนฐานของการจัดการองค์ความรู้ภูมิปัญญาการแทงหยวกอย่างเป็นระบบ ตั้งแต่ที่มา ความหมายเชิงพุทธ ขั้นตอนการทำ ลวดลาย และการถ่ายทอดจากปราชญ์ชาวบ้าน การออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้เชิงสร้างสรรค์ เช่น เวิร์กช็อปแทงหยวกสำหรับเยาวชน นักท่องเที่ยว หรือผู้สนใจ เพื่อสร้างประสบการณ์เรียนรู้เชิงวัฒนธรรม การต่อยอดสู่มูลค่าทางเศรษฐกิจ ผ่านการพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์วัฒนธรรม การท่องเที่ยวเชิงศาสนาและวัฒนธรรม หรือกิจกรรมเศรษฐกิจชุมชนที่เชื่อมโยงกับประเพณีวันอัฏฐมีบูชา จากกระบวนการดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงการยกระดับมูลค่าทางเศรษฐกิจที่มิได้มุ่งเพียงรายได้ แต่เป็นการสร้างคุณค่า (Value Creation) บนฐานทุนทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมของชุมชน ที่ส่งผลให้เกิดทั้งการอนุรักษ์ภูมิปัญญา การเสริมสร้างศักยภาพชุมชน และการพัฒนา

เศรษฐกิจชุมชนที่สอดคล้องกับบริบททางสังคมและวัฒนธรรมของจังหวัดนครปฐมอย่างยั่งยืน ซึ่งสอดคล้องกับ สโรชา อมรพงษ์มงคล ได้สรุปถึง การจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในมิติความจริงแท้ และการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ กรณีศึกษาเมืองมัลลิกา ร.ศ.124 จังหวัดกาญจนบุรี ว่าเป็นการนำความคิดสร้างสรรค์มาใช้ สิ่งดึงดูดใจและกิจกรรมส่วนใหญ่นำความคิดสร้างสรรค์มาใช้ในเรื่องของการนำมาสร้างบรรยากาศเพื่อให้เป็นฉากหลัง เป็นกิจกรรมเพื่อให้นักท่องเที่ยวได้ร่วมสนุก แล้วเป็นการใช้วัฒนธรรมที่ตนมีอยู่มาประยุกต์ใช้กับปัจจุบันทั้งนี้เพื่อให้สถานที่ท่องเที่ยวมีความโดดเด่น และแตกต่างจากสถานที่ท่องเที่ยวอื่น ๆ และการท่องเที่ยวโดยใช้ชุมชนเป็นฐาน พบว่า มีศักยภาพเบื้องต้น ได้แก่ 1) ด้านทรัพยากรท่องเที่ยว มีทรัพยากรท่องเที่ยวประเภทภูมิปัญญาพื้นบ้าน วิถีชีวิตและการประกอบอาชีพ เช่น แหล่งตีเหล็กทำเครื่องมือ อุปกรณ์การเกษตร แหล่งผลิตตัดเย็บเสื้อผ้า มัดย้อมผ้า และ 2) ด้านการเข้าถึงทรัพยากรท่องเที่ยว มีเส้นทางคมนาคมที่เข้าถึงสะดวกและปลอดภัยเดินทางเข้าถึงชุมชนได้ทั้งรถยนต์ส่วนบุคคลและรถโดยสารสาธารณะ ตลอดจนมีเส้นทางเชื่อมโยงพื้นที่ใกล้เคียงแหล่งท่องเที่ยวชุมชนอื่น ๆ (สโรชา อมรพงษ์มงคล, 2561)

องค์ความรู้ใหม่

การนำทุนทางวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับการจัดงานวันอัฏฐมีบูชา อันประกอบด้วย การแทงหยวก การทำกวด ตะไล บั้งไฟ และการจัดขบวนแห่เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา ซึ่งเป็นองค์ความรู้ที่ได้รับการถ่ายทอดจากพระสงฆ์และปราชญ์ชาวบ้าน และได้พัฒนาเป็นระบบประเพณีที่ยึดโยงกับอัตลักษณ์และวิถีชีวิตของชุมชนมาอย่างต่อเนื่อง อย่างไรก็ตาม การเปลี่ยนแปลงทางสังคมร่วมสมัยส่งผลให้กระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาข้ามรุ่นอ่อนตัวลงโดยเฉพาะในกลุ่มเยาวชน ภายใต้กรอบการวิจัย ชุมชนจึงร่วมกันพัฒนาแนวทางการจัดการองค์ความรู้เชิงวัฒนธรรมอย่างเป็นระบบ ผ่านการรวบรวม บันทึก และถ่ายทอดองค์ความรู้จากผู้ทรงภูมิปัญญาในรูปแบบสื่อหลากหลาย พร้อมทั้งจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ภูมิปัญญาชุมชน เพื่อทำหน้าที่เป็นกลไกเชิงโครงสร้างในการอนุรักษ์ สืบสาน และฟื้นฟูวัฒนธรรมประเพณีของชุมชน ในมิติการพัฒนาสังคมและเศรษฐกิจวัฒนธรรม การนำทุนทางสังคม ทุนทางวัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่นมาบูรณาการเป็นกิจกรรมการท่องเที่ยวบนฐานประเพณีและวิถีชุมชน ได้ก่อให้เกิดกระบวนการสร้างมูลค่าเพิ่มเชิงวัฒนธรรม (Cultural Value Creation) ผ่านรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ที่เน้นการมีส่วนร่วมและ การเรียนรู้เชิงประสบการณ์ของนักท่องเที่ยว กระบวนการดังกล่าวเอื้อต่อการก่อรูปเครือข่ายความร่วมมือของกลุ่มอาชีพในชุมชน ส่งผลให้เกิดการสร้างงาน การกระจายรายได้ และการยกระดับโครงสร้างเศรษฐกิจท้องถิ่น ควบคู่ไปกับการเสริมสร้างทุนทางสังคมและความเข้มแข็งของชุมชน อันสะท้อนให้เห็นถึงศักยภาพของที่เป็นกลไกในการพัฒนาสังคมและยกระดับเศรษฐกิจบนฐานทุนทางพระพุทธศาสนาและวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน แสดงดังภาพที่ 4

ภาพที่ 4 กลไกการขับเคลื่อนเศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์บนฐานทุนทางพระพุทธศาสนา และทุนวัฒนธรรมของชุมชนในจังหวัดนครปฐม

จากภาพที่ 4 แสดงกลไกการขับเคลื่อนเศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์บนฐานทุนทางพระพุทธศาสนา และทุนวัฒนธรรมของชุมชนในจังหวัดนครปฐม ที่เชื่อมโยงทั้งศาสนสถาน ภูมิปัญญา วิถีชีวิตของคนในชุมชน ที่ร่วมกันขับเคลื่อนให้เกิดการพัฒนาบนฐานภูมิปัญญา ประเพณี วัฒนธรรมของชุมชน เป็นการร่วมกันสืบสาน รักษา ต่อยอดที่เป็นรูปธรรมที่คนในชุมชนได้มีส่วนรับผลประโยชน์ที่เกิดจากการพัฒนาร่วมกัน ตระหนักเห็นคุณค่าของวัฒนธรรมประเพณีของชุมชน ต่อยอดให้แพร่หลาย ขับเคลื่อนให้เกิดกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ ผู้คนได้สัมผัส เรียนรู้วัฒนธรรมอันดีงาม และได้ส่งต่อให้สังคมได้รับรู้อย่างแพร่หลายผ่านกิจกรรมการท่องเที่ยวชุมชน สำหรับการท่องเที่ยววิถีใหม่ของชุมชน มีการจัดแนวทางการท่องเที่ยวอย่างรับผิดชอบ เน้นความสุข ประทับใจแล้ว และเน้นความปลอดภัยด้วยการยึดแนวทางตามหลักการเว้นระยะห่างทางสังคมอย่างเคร่งครัด ด้วยการใส่หน้ากากอนามัย การล้างมือ การเว้นระยะห่างในระหว่างการท่องเที่ยว จ่ายใช้ผ่านมือถือแทนเงินลด รวมถึงการพัฒนาแหล่งข้อมูลท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมและวิถีของชุมชน

สรุปและข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัยที่แสดงให้เห็นถึงการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เชื่อมโยงกับประเพณีวันอัฏฐมีบูชาของชุมชนวัดใหม่สุคนธารามมิได้เป็นเพียงมรดกทางวัฒนธรรมที่มีคุณค่าทางจิตใจเท่านั้น หากยังสามารถพัฒนาและต่อยอดให้เป็นทุนทางเศรษฐกิจบนฐานทุนทางพระพุทธศาสนาได้อย่างเป็นรูปธรรม การวิจัยสะท้อนให้เห็นศักยภาพของชุมชนในการผสานศาสนา วัฒนธรรม และวิถีชีวิตเข้ากับการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและการเรียนรู้เชิงสร้างสรรค์

โดยอาศัยการมีส่วนร่วมของวัด ชุมชน และเครือข่ายกลุ่มอาชีพ ซึ่งก่อให้เกิดทั้งการสืบสานคุณค่าทางวัฒนธรรม การสร้างรายได้ และการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในระยะยาว จากข้อค้นพบดังกล่าว หน่วยงานภาครัฐควรกำหนดนโยบายส่งเสริมเศรษฐกิจวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์อย่างจริงจัง โดยบูรณาการความร่วมมือภายใต้ระบบ “บวร” (บ้าน - วัด - รัฐ) เพื่อสนับสนุนการแปลงทุนวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นให้เกิดมูลค่าเพิ่มทั้งในมิติทางสังคมและเศรษฐกิจ นโยบายควรให้ความสำคัญกับการจัดการองค์ความรู้ การสร้างแพลตฟอร์มการเรียนรู้ และการพัฒนากิจกรรมทางวัฒนธรรมที่สอดคล้องกับบริบทของชุมชน เพื่อให้การสืบสาน รักษา และต่อยอดประเพณีสามารถดำรงอยู่ได้อย่างยั่งยืน ควบคู่กับการกระจายผลประโยชน์สู่คนในชุมชนอย่างเป็นธรรม ในส่วนการนำผลการวิจัยไปใช้ 1) ผู้นำชุมชน พระสงฆ์หรือผู้แทนวัด กลุ่มอาชีพ และภาคประชาชน สามารถประยุกต์ผลการวิจัยในการออกแบบกิจกรรมการท่องเที่ยววัดและชุมชนให้เป็นพื้นที่การเรียนรู้เชิงสร้างสรรค์ โดยเปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวมีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ผ่านการทดลองปฏิบัติจริง การถ่ายทอดจากปราชญ์ชาวบ้าน และการตีความความหมายเชิงพุทธศาสนา และ 2) ส่วนงานที่เกี่ยวข้องควรส่งเสริม สนับสนุนให้เกิดการบริหารจัดการที่ยึดหลักเศรษฐกิจวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์ที่ให้ความสำคัญกับคุณค่าทางวัฒนธรรมเป็นฐาน พร้อมทั้ง มีการวางแผนด้านการประชาสัมพันธ์ การประเมินความเสี่ยง และการจัดการสถานการณ์ไม่แน่นอน เพื่อให้การพัฒนาเกิดประสิทธิภาพและความยั่งยืน สำหรับการวิจัยครั้งต่อไปในอนาคต 1) ควรขยายขอบเขตการศึกษาไปสู่รูปแบบการบริหารจัดการเชิงเศรษฐกิจวัฒนธรรมในระดับกลุ่ม โดยเฉพาะกลุ่มแม่บ้านและกลุ่มอาชีพในชุมชน เพื่อพัฒนาโครงสร้างการจัดการภายในที่เอื้อต่อการสร้างมูลค่าเพิ่มจากภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่น ระบบบัญชี การแบ่งบทบาทหน้าที่ และการจัดการรายได้ในรูปแบบสหกรณ์หรือวิสาหกิจชุมชน และ 2) ควรให้ความสำคัญกับการพัฒนาทุนทางวัฒนธรรม ทุนทรัพยากร และทุนมนุษย์ควบคู่กัน เพื่อเสริมสร้างคุณภาพชีวิต การพัฒนาอาชีพ และความเข้มแข็งของชุมชนภายใต้กรอบเศรษฐกิจวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์อย่างยั่งยืนในระยะยาว

กิตติกรรมประกาศ

การวิจัยนี้ได้รับทุนสนับสนุนการวิจัยจากสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (สกสว.) ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2567 รหัสโครงการ 200313

เอกสารอ้างอิง

พระครูใบฎีกาธีรยุทธ ภูโคกหวาย และคณะ. (2564). กลไกการขับเคลื่อนการพัฒนาจากทุนทางวัฒนธรรมของชุมชนบ้านวังกะ จังหวัดกาญจนบุรี. วารสารพัฒนาชุมชนและสังคม, 7(1), 254-269.

พระปลัดประพจน์ อยู่สำราญ และคณะ. (2565). การอนุรักษ์และสืบสานประเพณีวันอัฏฐมีบูชา เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน. วารสาร มจร สังคมศาสตร์ปริทรรศน์, 11(4), 214-227.

พระมหาสุทิตย์ อาภากโร และคณะ. (2558). พุทธธรรม วัฒนธรรม ประเพณี ความสามัคคี: คือ การสร้างสุขของคณะสงฆ์ในระดับจังหวัด. ใน รายงานการวิจัย. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

สโรชา อมรพงษ์มงคล. (2561). การจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในมิติความจริงแท้และการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์: กรณีศึกษา เมืองมัลลิกา ร.ศ.124 จังหวัดกาญจนบุรี. ใน วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาการจัดการมรดกวัฒนธรรมและอุตสาหกรรมสร้างสรรค์. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

สัญญา สดประเสริฐ และคณะ. (2565). กลไกการขับเคลื่อนเศรษฐกิจและสังคมในการพัฒนาศักยภาพทุนทางทรัพยากรและทุนทางวัฒนธรรมไทย. ใน รายงานการวิจัย. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2565). แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 (พ.ศ. 2566 - 2570). กรุงเทพมหานคร: สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.

สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี. (2561). ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี จากคำแถลงนโยบายของคณะรัฐมนตรีพลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์คณะรัฐมนตรี.

องค์การบริหารส่วนจังหวัดนครปฐม. (2564). กลุ่มงานยุทธศาสตร์และข้อมูลเพื่อการพัฒนาจังหวัด. เรียกใช้เมื่อ 1 ธันวาคม 2566 จาก https://www.nkppao.go.th

Kemmis, S. & McTaggart, R. (1988). The action research planner. Geelong: Deakin University Press.

UNESCO. (2013). Creative economy report 2013: Widening local development pathways. Paris: UNESCO.

United Nations. (2015). Transforming our world: The 2030 Agenda for Sustainable Development (A/RES/70/1). United Nations. Retrieved August 26, 2023, from https://www.un.orgen/development/desa/population/migration/generalassembly/docs/globalcompact/A_RES_70_1_E.pdf

บทความวิจัย

การพัฒนาดนตรีร่วมสมัยสำหรับการแสดงลิเกป่า คณะสุนทรศิลป์ บ้านพรุจูด ตำบลบ่อหิน อำเภอสิเกา จังหวัดตรัง*

DEVELOPING CONTEMPORARY MUSIC FOR LIKAY PA PERFORMANCES BY THE SUNTHORN SILP TROUPE, BAN PHRU CHUT, BO HIN SUBDISTRICT, SIKAO DISTRICT, TRANG PROVINCE

ทยา เตชะเสน์[1*], ชนิดา รอดหยู่[2], ปมนวัฒน์ สามสี[1]

Taya Taychasay[1*], Chanida Rodhyu[2], Pamonwat Samsee[1]

[1]คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช นครศรีธรรมราช ประเทศไทย

[1]Faculty of Humanities and Social Sciences, Nakhon Si Thammarat Rajabhat University, Nakhon Si Thammarat, Thailand

[2]คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช นครศรีธรรมราช ประเทศไทย

[2]Faculty of Management Science, Nakhon Si Thammarat Rajabhat University, Nakhon Si Thammarat, Thailand

*Corresponding author E-mail: Taya_tay@nstru.ac.th

บทคัดย่อ

บทความวิจัยเรื่องการพัฒนาดนตรีร่วมสมัยสำหรับการแสดงลิเกป่าฉบับนี้ มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อพัฒนาดนตรีลิเกป่าเพื่อการแสดงร่วมสมัย และ 2) เพื่อบันทึกเสียงดนตรีลิเกป่าสำหรับการเผยแพร่และอนุรักษ์การแสดงลิเกป่า สมมติฐานในงานวิจัย คือ การพัฒนาดนตรีลิเกป่าโดยประยุกต์แนวคิดดนตรีร่วมสมัย สามารถคงอัตลักษณ์ของดนตรีลิเกป่าเพื่อความน่าสนใจเหมาะสมต่อการแสดงในบริบทสังคมร่วมสมัย การบันทึกเสียงดนตรีลิเกป่าที่ได้รับการพัฒนาแล้ว สามารถนำไปใช้ในการเผยแพร่และเป็นสื่อในการอนุรักษ์การแสดงลิเกป่าได้อย่างมีประสิทธิภาพ ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ กลุ่มประชากรในการศึกษา ได้แก่ คณะลิเกป่า คณะสุนทรศิลป์ บ้านพรุจูด ตำบลบ่อหิน อำเภอสิเกา จังหวัดตรัง ชาวบ้าน นักเรียน เครื่องมือการวิจัยใช้แบบสัมภาษณ์และการสังเกตแบบมีส่วนร่วมที่ผ่านการตรวจเครื่องมือจากผู้เชี่ยวชาญ ผลการศึกษาด้านการพัฒนาเพลง ผู้วิจัยคัดเลือกเพลงแขกแดง เพลงตาลีกีปัส เพลงตันหยง เพื่อเรียบเรียงใน 3 รูปแบบ คือ แบบบรรเลงเดี่ยว แบบวงสตริงร่วมสมัย แบบผสมผสานร่วมสมัย ใช้การผสมผสานจากเครื่องดนตรีตะวันตก เช่น กีตาร์ เปียโน ไวโอลิน การใช้เทคนิคเสียงประสานและจังหวะที่ร่วมสมัยมากแต่คงรักษาโครงสร้างทางดนตรีเดิมไว้ ด้านการบันทึกเสียงและการถอดโน้ตที่เรียบเรียงดนตรี ผู้วิจัยได้ผลิตสื่อในรูปแบบของหนังสือ โน้ต วิดีโอ และแผ่นซีดีเพลง สำหรับส่งมอบให้กับโรงเรียนในชุมชนและสรุปผลงานการวิจัยส่งผลให้เกิดการสะท้อนความคิด สังคม และวัฒนธรรมในยุคปัจจุบัน อีกทั้งยังเปิดพื้นที่ให้เกิดการสร้างสรรค์ใหม่ ๆ ที่ไม่จำกัดเพียงกรอบดนตรีแบบเดิม ซึ่งผลการวิจัยสามารถนำไปต่อยอดในการสร้างองค์ความรู้ใหม่ด้านดนตรีและส่งเสริมการพัฒนาวงการดนตรีลิเกป่า

* Received 28 December 2025; Revised 16 January 2026; Accepted 29 January 2026

คำสำคัญ: ดนตรีร่วมสมัย, ลิเกป่า, การพัฒนาดนตรี, จังหวัดตรัง, อนุรักษ์วัฒนธรรม

Abstract

This research article on the development of contemporary music for Likay Pa performances aims to 1) develop Likay Pa music for contemporary performances and 2) record Likay Pa music for dissemination and preservation of Likay Pa performances. The research hypothesis is that developing Likay Pa music by applying contemporary musical concepts can maintain its unique identity, making it appealing and suitable for performances in a contemporary social context. The recorded Likay Pa music can be effectively used for dissemination and as a medium for preserving Likay Pa performances. The research employs a qualitative approach. The study population includes the Likay Pa troupe, the Sunthorn Silp troupe from Ban Phru Chut, Bo Hin Subdistrict, Sikao District, Trang Province, as well as villagers and students. Research tools include interviews and participatory observation, which have been validated by experts. Regarding music development, the researcher selected the songs “Khaek Daeng,” “Talikipas,” and “Tanyong” to be arranged in three styles: solo performance, contemporary string ensemble, and contemporary fusion. This fusion incorporates Western instruments such as guitar, piano, and violin, and utilizes contemporary harmonic and rhythmic techniques while maintaining the original musical structure. For recording and transcribing the arranged music, the researcher produced media in the form of books, sheet music, videos, and CDs. The donation to community schools and the summary of research findings contribute to a reflection of contemporary thoughts, society, and culture. Furthermore, it opens up space for new creativity that is not limited to traditional musical frameworks. The research results can be used to further develop new knowledge in music and promote the development of the Likay Pa (forest folk theater) music scene.

Keywords: Contemporary Music, Likaypa, Musical Development, Trang Province, Preserving Culture

บทนำ

ศิลปะการแสดงลิเกป่าหรือลิเกรำมะนาเป็นการละเล่นพื้นบ้านประเภทหนึ่งของภาคใต้ที่แพร่หลายในหลายจังหวัดทางภาคใต้ของไทยคำว่า “ลิเก” มีพื้นรากศัพท์จากคำว่า ซิกรุ (Zikr) และซิกริ (Zikir) ที่มาจากภาษาอาหรับ “ซิกริ” เป็นบทสวดที่มีความสำคัญต่อชาวอาหรับ ใช้สวดสรรเสริญองค์พระอัลเลาะห์ ด้วยการนั่งสมาธิให้จิตมุ่งไปสู่พระเจ้า ชาวมุสลิมเชื่อว่าเป็นชั้นสูงสุดของการสวดรรเสริญ รูปแบบการสวดมี 2 วิธี ได้แก่ การสวดแบบออกเสียงดัง เรียกว่า “ซิกริ จาริ” (Zikr Jali) และสวดในใจหรือออกเสียงเพียงแค่ให้ผู้สวดได้เพียงคนเดียว เรียกว่า “ซิกริ คาฟี” (Zikr Khafi) ภายหลังมาพิธีการสวด และการออกเสียงค่อย ๆ เปลี่ยนจาก ซิกริ เนดฮิกริ ภายหลังชาวอิหร่านรูปแบบการแสดงนี้ไปแสดงในประเทศอินเดีย จึงเรียกเพี้ยนจาก ดฮิกริ เป็น ดฮิกร (Dhikir)

เมื่อนำไปแสดงที่เกาะสุมาตรา ชวา และมลายู เรียกเป็น ดจิกริ แต่เมื่อเข้ามาแสดงในถิ่นสี่จังหวัดภาคใต้ คือ สตูล ยะลา ปัตตานี และนราธิวาส เรียกเป็น ดจิเก (Dikay) กระทั่งรูปแบบการแสดงเผยแพร่เข้าสู่กรุงเทพมหานคร จึงเรียกว่า ยี่เก และกลายเป็นลิเก (วิมลศรี อุปรมัย, 2524) ส่วนลิเกป่าภาคใต้ปรากฏในวัฒนธรรมของชาวใต้มานาน ได้รับอิทธิพลจากประเทศรอบข้างอย่างมาเลเซีย และอินโดนีเซียซึ่งมีวัฒนธรรมการแสดงหลากหลาย ต่อมามีการแพร่กระจาย พัฒนารูปแบบตามแต่ละวัฒนธรรมท้องถิ่น จนเป็นการแสดงลิเกป่าในแบบภาคใต้ของไทยและเป็นที่นิยมในช่วงสมนัยหนึ่ง เป็นภูมิปัญญาที่ผู้คนในภาคใต้ให้ความสำคัญ เป็นสื่อพื้นบ้านประเภทหนึ่งที่มีบทบาทต่อชุมชนในด้านต่าง ๆ เช่น การให้ความรู้ การให้ความบันเทิง ความสนุกสนาน (กิติมา ทวนน้อย, 2551) ผู้ที่มีความสามารถในการเล่นการแสดงลิเกป่าสามารถนำมาทำเป็นอาชีพ สร้างรายได้ ปัจจุบันลิเกป่ากำลังเผชิญกับภาวะใกล้สูญหายเนื่องจากการเปลี่ยนแปลงของสังคม การเข้ามาของสื่อสมัยใหม่ ตลอดจนความนิยมของผู้คนที่เปลี่ยนไป การอนุรักษ์ลิเกป่าในลักษณะคงรูปแบบเดิมเพียงอย่างเดียวอาจไม่เพียงพออีกต่อไป จึงจำเป็นต้องหาแนวทางใหม่ที่ทำให้ศิลปะพื้นบ้านนี้ยังคงมีชีวิตและสอดคล้องกับโลกปัจจุบันหนึ่งในแนวทางที่สำคัญ คือ การนำดนตรีมาปรับแต่งเพื่อเกิดงานสร้างสรรค์

บทบาทในการอนุรักษ์และพัฒนาลิเกป่า ดนตรีลิเกป่าแบบสร้างสรรค์ เป็นแนวทางหนึ่งในการอนุรักษ์ แต่มิได้หมายถึง การเปลี่ยนแปลงดนตรีและการแสดงจนสูญเสียอัตลักษณ์เดิมแต่ คือ การผสมผสานปรุงแต่งองค์ประกอบทางดนตรีให้น่าสนใจมากขึ้น ขณะเดียวกันก็ยังคงรักษารากเหง้าของทำนองพื้นบ้านไว้ ซึ่งการถ่ายทอดเพลงพื้นบ้าน คือ การเห็นคุณค่าของเพลงพื้นบ้าน ผลที่เกิดขึ้นจากการดำเนินกิจกรรมการอนุรักษ์ ทำให้เกิดองค์ความรู้การสืบทอด (ภิญโญ ภู่เทศ, 2559) การพัฒนาดนตรีลิเกป่าอาจทำได้หลายรูปแบบ เช่น การนำเครื่องดนตรีสากลอย่างกีตาร์หรือคีย์บอร์ดมาผสมกับเครื่องดนตรีพื้นบ้านแบบเดิม การปรับจังหวะหรือทำนองให้เข้ากับรสนิยมของคนรุ่นใหม่ การประพันธ์ทำนองเพลงใหม่ที่เป็นทำนองร่วมสมัย หรือแม้แต่การใช้เทคโนโลยีเสียงสมัยใหม่เข้ามาสร้างสีสันในการแสดง สิ่งเหล่านี้จะช่วยให้ลิเกป่าไม่ถูกจำกัดอยู่เพียงกรอบเก่า แต่กลายเป็นศิลปะที่สามารถสื่อสารกับผู้คนในยุคสมัยปัจจุบัน

งานพัฒนาดนตรีลิเกป่าแบบร่วมสมัยเป็นแนวทางการนำเสนออย่างหนึ่งต่อการเผยแพร่ เพื่อให้ดนตรีมีความน่าสนใจ สามารถนำเสนอในรูปแบบที่แปลกใหม่ เป็นงานสร้างสรรค์ที่เผยแพร่สู่ชุมชน (อุดมลักษณ์ บำรุงญาติ, 2557) งานวิจัยฉบับนี้เป็นงานเรียบเรียงเพลงพื้นบ้านภาคใต้ด้วยเครื่องดนตรีร่วมสมัยเพื่อการสืบทอดของวัฒนธรรมดนตรีพื้นบ้าน แนวคิดทางการศึกษาวัฒนธรรมของคลิฟฟอร์ด เกียร์ซ ที่อธิบายถึงวิเคราะห์ทางการศึกษาวัฒนธรรมว่า การศึกษาด้านนี้มิใช่การวิเคราะห์หากฎเกณฑ์ต่าง ๆ โดยการทดลองแบบวิทยาศาสตร์กายภาพหากแต่เป็นการเสาะหาความหมายหรือเอาความหมายที่ซ่อนอยู่ใน สัญลักษณ์หรือความหมายทางวัฒนธรรมดนตรี เช่น จังหวะ ทำนอง เนื้อร้อง ว่าคนในวัฒนธรรมมีวิธีคิดอย่างไร มีความหมายต่อชุมชนอย่างไร (อคิน รพีพัฒน์, 2551) การอนุรักษ์สามารถทำได้หลายกรณี เช่น การสืบทอดแบบมุขปาฐะ การจดบันทึก การบันทึกภาพ และเสียง แต่มีวัตถุประสงค์เดียวกัน คือ ต้องการให้ดนตรีพื้นบ้านนั้นคงอยู่เพื่อให้ผู้อื่นรู้จักหรือรับรู้ไว้ในเรื่องราวต่าง ๆ มีการปรับเปลี่ยนวิธีการเล่นและเครื่องดนตรีในการนำเสนอที่เปรียบเสมือนการถนอมอาหารให้คงอยู่ในสภาพเดิมโดยวิธีการต่าง ๆ เช่นเดียวกับ การถนอมคุณค่าของดนตรีชุมชนโดยการทำให้คงดนตรีคงอยู่ได้นานและไม่เสื่อมรสชาติ

และสามารถทำให้คนอื่นรู้จักดนตรีได้อย่างกว้างขวางมากขึ้น เช่น เดียวกับการอนุรักษ์วัฒนธรรมดนตรีพื้นบ้านต่าง ๆ โดยการนำองค์ประกอบทางดนตรีปรุงแต่งโดยการถ่ายทอดด้วยวิธีการ ดัดแปลงสร้างสรรค์ใหม่แต่ยังคงกลิ่นไอของดนตรีพื้นบ้านแบบเดิมไว้ให้มากที่สุด

คณะลิเกป่าสุนทรศิลป์บ้านพรุจูด ตำบลบ่อหิน อำเภอสิเกา จังหวัดตรัง เป็นกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักในงานวิจัยชิ้นนี้ มีบทบาทเป็นนักร้อง นักดนตรี ผู้สืบสานการแสดงลิเกป่า เพื่อถ่ายทอด การดำเนินชีวิต เรื่องราวที่เปลี่ยนผ่านของเรื่องราวในชุมชน ด้วยภูมิปัญญาด้านภาษา ลีลาการแสดงดนตรี อันเป็นหลักฐานทางวัฒนธรรมที่มีคุณค่าต่อการศึกษาคติชนและสังคมวิถีไทยที่อยู่คู่พื้นที่ที่ผู้วิจัยลงพื้นที่ศึกษา ประวัติคณะลิเกป่าสุนทรศิลป์นำโดยหัวหน้าคณะ คือ คุณลุงถาวร รักรู้ ในตำแหน่งนักร้องนำและคณะลิเกป่าสุนทรศิลป์เป็นกลุ่มการแสดงลิเกป่าประจำท้องถิ่นอำเภอสิเกา ที่อยู่ชุมชนมานานกว่า 40 ปี สมาชิกแต่ละคนอาศัยอยู่ในพื้นที่ทั้งหมด บทบาทของลิเกป่าที่มีต่อชุมชนนั้นด้วยคำร้องจากเพลงเล่าถึงประวัติการตั้งรกรากของคนในชุมชนที่มีรากฐานทางวัฒนธรรมยาวนานและสะท้อนอัตลักษณ์ของวิถีชีวิตของชุมชนมานาน การแสดงลิเกป่ามีลักษณะเฉพาะทั้งทางด้านดนตรีและเนื้อหา เรื่องประวัติซึ่งเป็นมรดกทางภูมิปัญญาที่ควรค่าแก่การอนุรักษ์และสืบทอดอย่างไรก็ตาม ในสภาพสังคมปัจจุบันที่เปลี่ยนแปลงไปตามบริบทเศรษฐกิจ สื่อบันเทิง และรสนิยมของผู้ชม ทำให้ศิลปะการแสดงพื้นบ้านบางแขนง รวมทั้งลิเกป่ามีแนวโน้มที่จะเสื่อมความนิยมลง (ระวิวรรณ วรรณวิไชย และคณะ, 2568) นอกจากนี้ การอนุรักษ์ลิเกป่าด้วยดนตรีสร้างสรรค์ยังเป็นการเปิดพื้นที่ให้กับเยาวชนรุ่นใหม่เข้ามามีส่วนร่วมเยาวชนที่มีความสนใจในดนตรีร่วมสมัยสามารถเรียนรู้รากฐานทางวัฒนธรรมจากลิเกป่าขณะเดียวกันก็นำความคิดสร้างสรรค์มาร่วมพัฒนา นำไปสู่การสืบทอดที่ไม่ใช่เพียงการ “จำและทำตาม” แต่เป็นการ “ต่อยอดและสร้างสรรค์” อย่างแท้จริง หากได้รับการสนับสนุนอย่างจริงจัง แนวทางดังกล่าวจะทำให้ลิเกป่าไม่ได้เป็นเพียงศิลปะที่ถูกเก็บรักษาไว้ในความทรงจำของอดีต แต่จะกลายเป็นมรดกวัฒนธรรมที่ยังคงมีชีวิต สามารถปรับตัวให้เข้ากับสังคมปัจจุบัน และพร้อมจะส่งต่อไปยังอนาคต ดังนั้น แนวทางการอนุรักษ์ลิเกป่าด้วยดนตรีสร้างสรรค์จึงเป็นสะพานเชื่อมระหว่าง “ความเป็นดั้งเดิม” และ “ความร่วมสมัย” ช่วยให้ศิลปะพื้นบ้านนี้ดำรงอยู่ได้อย่างสง่างาม ไม่เพียงในฐานะมรดกทางวัฒนธรรม แต่ยังเป็นแรงบันดาลใจทางศิลปะที่ร่วมสร้างคุณค่าใหม่ให้กับสังคมไทยในยุคปัจจุบันและอนาคต

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อพัฒนาดนตรีของการแสดงลิเกป่าในรูปแบบดนตรีร่วมสมัยสำหรับใช้ประกอบการแสดงลิเกป่าคณะสุนทรศิลป์ การเผยแพร่สู่ท้องถิ่น

2. เพื่อบันทึกดนตรีลิเกป่าในรูปโน้ตเพลงและสื่อวิดีทัศน์สำหรับถ่ายทอดการเรียนรู้

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ กรอบแนวคิดการวิจัย คือ บทเพลงที่ผ่านการพัฒนาเรียบเรียงแบบร่วมสมัยจะมีความน่าสนใจมากขึ้นตามยุคสมัยปัจจุบัน และการบันทึกดนตรีลิเกป่า ในรูปแบบ โน้ตเพลง และไฟล์เสียงเพลงที่สามารถนำไปใช้ในการศึกษาเรียนรู้ต่อผู้ที่สนใจวัฒนธรรมพื้นบ้าน กลุ่มประชากร ได้แก่ นักดนตรีวงดนตรีลิเกป่ามีความเข้าใจเรื่องดนตรีพื้นบ้าน จำนวน 8 คน ครูเพลงลิเกป่าผู้มีความรู้ทางประวัติศาสตร์ความเป็นมาของการแสดงลิเกป่า จำนวน 3 คน ผู้แสดงท่ารำตามจังหวะดนตรีลิเกป่า จำนวน 4 คน ชาวบ้าน

ผู้มีส่วนร่วมต่อกิจกรรมการแสดงลิเกป่าในชุมชน จำนวน 20 คน การศึกษาข้อมูลโดยการศึกษาจากเอกสารและลงพื้นที่ภาคสนามเพื่อสังเกตการแสดงลิเกป่า สภาพแวดล้อมชุมชน เพื่อการสัมภาษณ์เชิงลึก เช่น มีส่วนร่วมต่อการอนุรักษ์อย่างไร มีวิธีคิดอย่างไรต่อการพัฒนาดนตรี มีการสืบทอดดนตรีอย่างไร บันทึกวิดีโอ บันทึกเสียง สังเกตองค์ประกอบดนตรี (เครื่องดนตรี จังหวะ ลำดับเพลง) การสังเกตอย่างมีส่วนรวม การบันทึกข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูลจาก ศึกษาทฤษฎี การทดลองทางดนตรี เช่น ทดลองเรียบเรียง ทำนอง จังหวะ หรือการใช้เครื่องดนตรีผสม การพัฒนาและปรับปรุงผลงาน การจัดแสดง เผยแพร่ผลงาน (Performance/Presentation) ปรากฏการณ์วิทยา (Phenomenology) เป็นแนวทางหนึ่งในการวิจัยเชิงคุณภาพที่มุ่งเน้นการเข้าใจประสบการณ์ของผู้ให้ข้อมูลจากมุมมองของเขาเอง

เครื่องมือและวิธีการเก็บข้อมูลการวิจัย เครื่องมือวิจัยจำเป็นต้องครอบคลุมทั้งด้าน การเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพ การสร้างสรรค์ผลงาน และการประเมินผล จึงสรุปเป็นหมวดหมู่ กระบวนการสร้างเครื่องมือ ขั้นตอนที่ 1 ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับ ประวัติและรูปแบบดนตรีประกอบการแสดงลิเกป่าดั้งเดิม แนวคิดการพัฒนาดนตรีร่วมสมัย งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการประยุกต์ดนตรีพื้นบ้านกับดนตรีร่วมสมัย เพื่อนำข้อมูลมาวิเคราะห์และกำหนดกรอบแนวคิดในการสร้างเครื่องมือวิจัย การตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือวิจัย ความตรงเชิงเนื้อหา (IOC) โดยผู้เชี่ยวชาญ ความเชื่อมั่น (Reliability) เช่น ค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (Cronbach's Alpha) การทดลองใช้ (Try out) เครื่องมือเก็บข้อมูลพื้นฐานแบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview Guide) ใช้สัมภาษณ์หัวหน้าวงดนตรีที่มีภูมิปัญญาลิเกป่า นักดนตรีพื้นบ้าน และศิลปินผู้แสดง เพื่อรวบรวมข้อมูลประวัติ ความเชื่อ รูปแบบการแสดง และมุมมองต่อการพัฒนาดนตรีร่วมสมัย แบบสอบถาม (Questionnaire) สำรวจความคิดเห็นของผู้ชมและเยาวชนเกี่ยวกับการแสดงลิเกป่า และทัศนะต่อการปรับใช้ดนตรีร่วมสมัย แบบบันทึกการสังเกต (Observation Form) บันทึกกระบวนการแสดงจริง เช่น การใช้ดนตรีประกอบ การโต้ตอบของผู้ชม บทบาทของนักแสดง

การวิเคราะห์ข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐาน ข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก ใช้การวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis) โดยการถอดเทป จัดหมวดหมู่ประเภทเพลง ศึกษาประเด็นหลัก เช่น ลักษณะดนตรี แนวทำนอง จังหวะในแต่ละเพลง และแนวทางการพัฒนา ข้อมูลจากแบบสอบถาม วิเคราะห์ด้วย เพื่อนำเสนอความคิดเห็นและความพึงพอใจของผู้ชมต่อการแสดงลิเกป่าและการใช้ดนตรีร่วมสมัย ข้อมูลจากการสังเกต วิเคราะห์โดยการสรุปเชิงพรรณนา (Descriptive Analysis) เช่น บทบาทของเครื่องดนตรี การตอบสนองของผู้ชม บรรยากาศของการแสดง
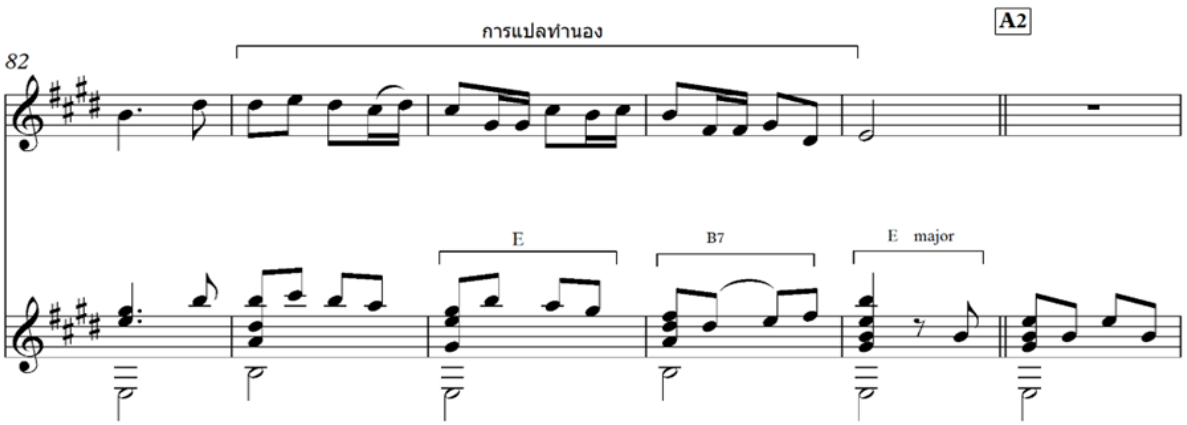
การวิเคราะห์ข้อมูลจากกระบวนการสร้างสรรค์ การบันทึกโน้ตและสกอร์ดนตรี วิเคราะห์โดยการเปรียบเทียบ (Comparative Analysis) ระหว่างทำนองดั้งเดิมกับการปรับใช้ร่วมสมัย เพื่อดูการพัฒนาและความแตกต่าง บันทึกการทดลองสร้างสรรค์ (Creative Log) ใช้วิธีการวิเคราะห์เชิงกระบวนการ (Process Analysis) โดยแบ่งเป็นขั้นตอน: ออกแบบ ทดลอง ปรับปรุง และนำเสนอ

ผลการวิจัย

จากการลงพื้นที่วิจัยเพื่อเก็บข้อมูลด้านดนตรี ผู้วิจัยได้บันทึกเสียงดนตรีลิเกป่า จำนวน 3 เพลง เพื่อให้ผู้วิจัยนำตัวอย่างเพลงมาวิเคราะห์แนวทำนองเพื่อพัฒนาและเรียบเรียง ดนตรีของลิเกป่าคณะถาวรสุนทรศิลป์ไปแล้ว จำนวน 4 เพลง โดยในส่วนนี้ผู้วิจัยนำเสนอรูปแบบของการพัฒนาและเรียบเรียงดนตรีลิเกป่า และอธิบายหลักการทางดนตรี ว่าผู้วิจัยได้มีขั้นตอนอย่างไรบ้างจากการนำผลงานการเรียบเรียงชิ้นนี้
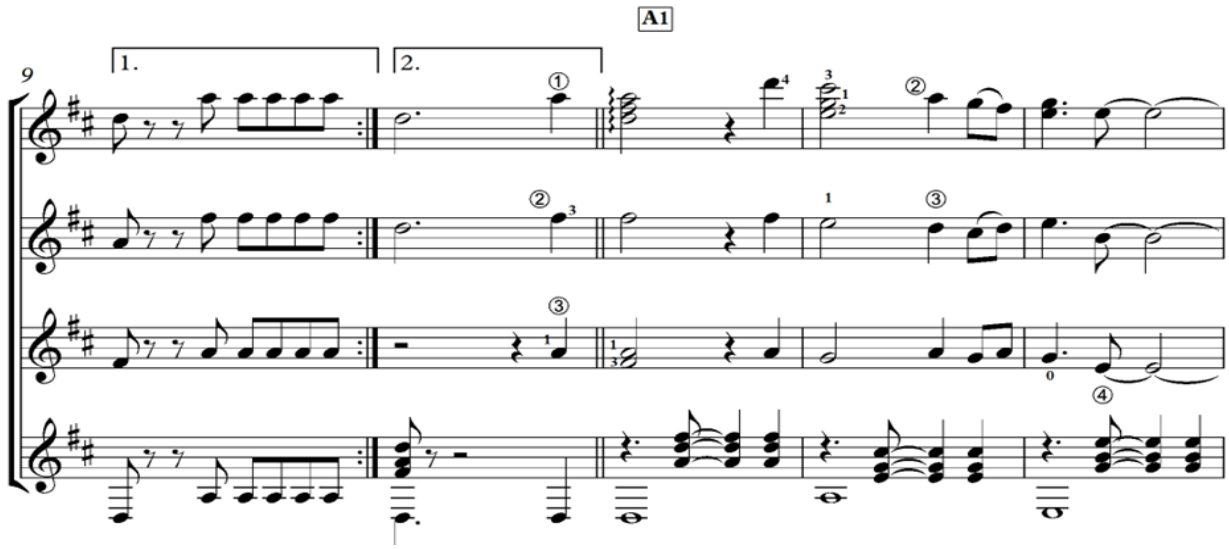
ผลการเก็บข้อมูลภาคสนามการแสดงลิเกป่าของคณะถาวร สุนทรศิลป์ จังหวัดตรัง มีเครื่องดนตรี ที่ใช้ในการแสดง ประกอบด้วย รำมะนา โหม่ง ปี่ ฉิ่ง กลองตุ๊ก และไม้กรับและในปัจจุบัน ในบางโอกาสอาจมีการนำเครื่องดนตรีสมัยใหม่มาใช้ในการแสดง เช่น กลองชุด คีย์บอร์ด มาร่วมบรรเลงโดยเครื่องดนตรีที่ใช้ในการแสดงลิเกป่าจะใช้ดนตรีสดประกอบการแสดงทั้งหมด วงดนตรีประกอบเรียกว่า “วงปี่ลิเกป่า” หรือ “วงปี่โนรา” นักดนตรีต้องเล่นในการแสดงแบบด้นสดตามการแสดงทุกครั้ง ไม่พบว่า มีการใช้เสียงที่ถูกบันทึกมาล่วงหน้า ลักษณะของจังหวะดนตรี จะมีอัตราจังหวะที่เร็วและเร่งเร้า ใช้กลองตุ๊กหรือกลองพื้นเมืองภาคใต้ในการให้จังหวะพร้อมด้วยฉิ่งสำหรับควบคุมจังหวะหลัก รูปแบบดนตรีจะเปลี่ยนตามสถานการณ์ เปลี่ยนจังหวะตามบทบาท เช่น ฉากตลก ฉากเศร้า ฉากสู้รบ ฯลฯ เน้นจังหวะเดินและรำคล้ายโนรา ดนตรีจะขับให้ตัวแสดงร่ายรำในจังหวะที่แน่นอนรูปแบบการบรรเลง ไม่มีการบรรเลงตามโน้ต แต่เป็นการบรรเลงแบบใช้การฟัง จากประสบการณ์ดนตรี โดยนักดนตรีจะบรรเลงตาม ท่ารำ ตัวละคร และบทพูดในขณะที่แสดงในเวลานั้น เช่น เมื่อพระเอกเดินออกมาจะมีทำนองเฉพาะหรือถ้านางเอกปรากฏตัวจะมีเสียงปี่เปิดตัวนุ่มนวลขึ้น เพลงและทำนองเฉพาะในลิเกป่าของจังหวัดตรัง มีการนำทำนอง พื้นบ้านใต้ มาปรับใช้ เช่น เพลงรองเง็ง เพลงบอก เพลงเรือ เพลงรำโนรา ดนตรีมักประกอบกับคำร้องที่เป็นกลอนสดของนักแสดง โครงสร้างการเล่นดนตรีใน 1 การแสดง เปิดวง เปิดฉาก: ใช้ปี่กับกลองให้จังหวะเริ่มเรื่อง ช่วงบทสนทนา ด้นกลอน: เครื่องดนตรีเบาลงหรือหยุด เพื่อให้ฟังเสียงพูดชัด ช่วงรำเต้น: จังหวะเร็ว รัว เน้นเสียงฉิ่ง - กลอง เปลี่ยนฉากหรืออารมณ์: ใช้เสียงโหม่ง ฉาบ หรือปี่ลากเสียงให้รู้ว่ามีการเปลี่ยนแปลง จบการแสดง: บรรเลงส่งจังหวะช้า ๆ หรือตัดจังหวะกระชับ

การพัฒนาดนตรีลิเกป่า จากวัตถุประสงค์แรกการพัฒนาดนตรีร่วมสมัยในครั้งนี้ เป็นการนำดนตรีมาเรียบเรียงเพื่อสร้างความสมดุลระหว่าง “ความเป็นพื้นบ้าน” และ “ความเป็นดนตรีร่วมสมัย” ผ่านการผสมผสานองค์ประกอบดนตรีเดิม เช่น จังหวะรำมะนา การเอื้อนทำนอง และโครงสร้างจังหวะ โดยใช้เครื่องดนตรีตะวันตก เช่น กีตาร์ ไวโอลิน หรือเปียโน การเรียบเรียงเสียงประสานเพื่อเพิ่มมิติด้านเสียงที่ทำให้บรรยากาศของดนตรีสามารถเข้าถึงผู้ฟังได้ง่ายด้วยแนวคิดดังกล่าว การเรียบเรียงชุดดนตรีร่วมสมัยนี้ถูกออกแบบขึ้นเพื่อสนับสนุนการดำเนินเรื่องของลิเกป่าให้มีความน่าสนใจและสอดคล้องกับรูปแบบการแสดงยุคใหม่ ทั้งยังช่วยยกระดับคุณค่าทางศิลปะพื้นบ้านให้สามารถยืนหยัดในสังคมปัจจุบันอย่างมีศักดิ์ศรีและร่วมสมัยในเวลาเดียวกัน จากภาพที่ 1 ผู้วิจัยแสดงตัวอย่างการแปลทำนองเพลงแขกแดงโดยการเรียบเรียง ดังนี้
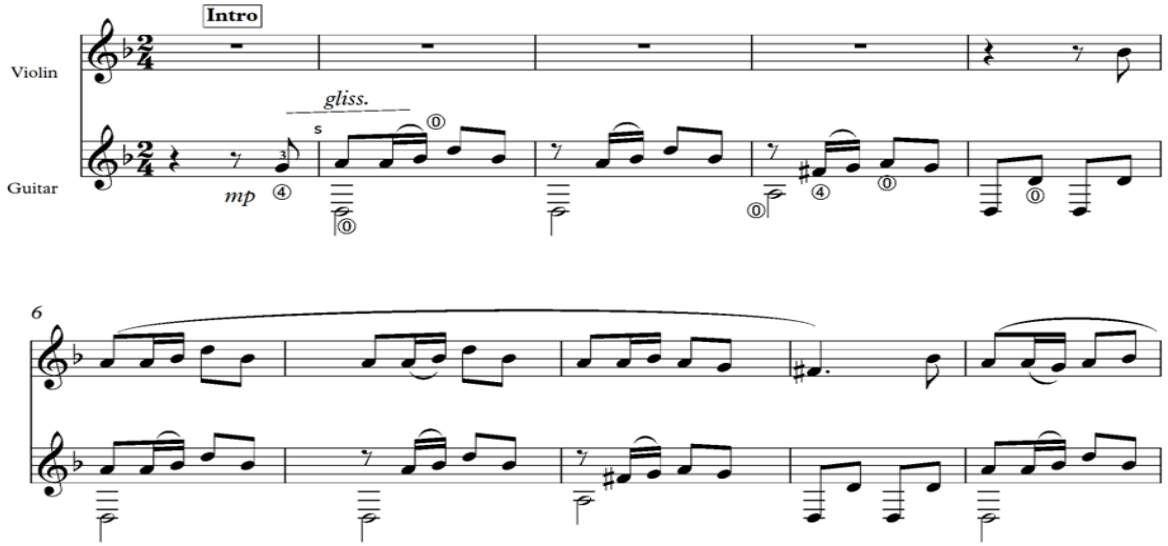

ภาพที่ 1 ตัวอย่างโน้ตเพลงการเรียบเรียงเพลงแขกแดงจากกีตาร์และไวโอลิน

เพลงแขกแดงในการแสดงของคณะลิเกป่าสุนทรศิลป์ใช้ทำหน้าที่โหมโรงหรือเปิดการแสดง เริ่มต้นด้วยการแนะนำตัวละครในการแสดง บทบาทแขกแดงในการแสดงลิเกป่า การออกแขกแดงเป็นการแสดงตามธรรมเนียมดนตรีประกอบการแสดง ประกอบด้วย ท่อนนำที่มีทำนองชัดเจนของเพลงแขกแดง ผู้วิจัยเรียบเรียงแนวทำนองบนแขกแดงด้วยเครื่องดนตรีประเภทกีตาร์และเครื่องสายไวโอลิน โดยการใช้ลักษณะของสัดส่วนจังหวะที่อ้างอิงจากเสียงกลองรำมะนาในการแสดงดนตรีลิเกป่าให้มีจังหวะที่คล้ายกัน การเรียบเรียงทำนองในแนวเบสที่ไล่เสียงต่ำลงมาในตำแหน่งโน้ตตัว A F# และ E และสูงขึ้นไปถึงโน้ตตัว E ในห้องที่ 2 จากนั้นจึงไล่ระดับโน้ตขึ้น - ลง สลับกันจนครบ 4 ห้องในประโยคแรก ส่วนน้ำหนักของความดัง - เบาในช่วงอินโทร 2 - 3 ห้องแรกนั้น ผู้วิจัยใช้หลักการเพิ่มและลดน้ำหนักในการบรรเลงบรรเลง อ้างอิงจากเสียงของทำนองปี่จากการแสดงดนตรีลิเกป่าของคณะการแสดงที่ผู้วิจัยได้ลงพื้นที่บันทึกเสียงเพื่อนำมาวิเคราะห์ให้มีจังหวะที่คล้ายกัน

ภาพที่ 2 ตัวอย่างการเรียบเรียงทำนองเพลงตันหยง

ภาพที่ 2 ตัวอย่างการเรียบเรียงเพลง ตันหยง เพลงนี้มีชื่อเต็มว่า “บุหงาตันหยง” เป็นดนตรีพื้นบ้านของชาวไทยมุสลิมแถบชายฝั่งทะเลภาคใต้ เช่น จังหวัด ภูเก็ต พังงา การเรียบเรียงในงานวิจัยชิ้นนี้ผู้วิจัย ใช้เครื่องดนตรีกีตาร์คลาสสิก จำนวน 4 แนว ลักษณะเด่นของการเรียบเรียงเพลงตันหยง อยู่ที่การแปลทำนองของท่อนต่าง ๆ ภาพรวมของเพลงตันหยง ดำเนินโดยแนวประสาน 4 แนว มีทำนองรับและส่งในช่วงห้องที่ 42 บนท่อน B กีตาร์แนวที่สองจะเล่นล้อกับแนวทำนองของคอร์ดบนแนวที่ 1 การใช้ทางเดินคอร์ดอยู่ในทางเดินคอร์ด D Major และการปรับระดับสายกีตาร์ของแนวที่ 4 ทำให้การใช้คอร์ดมีมิติในการครอบคลุมการเล่นได้อีกระดับ สำเนียงดนตรีของเพลงนี้ มีกลิ่นอายแบบดนตรีฮาวายหรือดนตรีลาติน และด้วยทำนองเดิมเพลงนี้ มีกลิ่นสำเนียงทำนองที่ได้รับอิทธิพลมาจากชาวตะวันตกช่วงการล่าอาณานิคมในแถบมลายูในอดีต

ภาพที่ 3 ตัวอย่างการเรียบเรียงเพลงลาฆูดูวอ

เพลงลาฆูดูวอเป็นเพลงพื้นเมืองในกลุ่มชาวมุสลิมของภาคใต้ ชื่อเพลง หมายถึง “เพลงที่สอง” หรือ “บทเพลงคู่” เพลงลาฆูดูวอใช้แสดงการประกอบการเต้นของตัวแสดงในช่วงกลางของการแสดงลิเกป่า สังคีตลักษณ์ของเพลงลาฆูดูวอ ประกอบด้วย ท่อนนำและท่อนทำนองหลัก ประกอบด้วย ท่อนนำ จำนวน 16 ห้อง และท่อน A จำนวน 8 ห้อง ในการเรียบเรียงชิ้นนี้ผู้ประพันธ์ใช้บันไดแบบ A เพนตาโทนิคเมเจอร์ หรือโน้ตเสียง A B C# E F# ในการตกแต่งโน้ตเพิ่มเติม มีอัตราจังหวะแบบ 2/4 การเล่นโดยทั่วไปที่ของเพลงต้นฉบับที่ใช้แสดงนั้นจะเป็นการเล่นจากท่อน A ซ้ำไปมา โดยจะใช้ท่อนนำเป็นตัวขั้นระหว่างท่อนและกลับมาเล่นท่อนทำนองหลักอีกครั้งในท่อนจบ

ผู้วิจัยเรียบเรียงโดยใช้ กีตาร์ และไวโอลิน เพื่อให้ได้ยินเสียงของแนวทำนองที่ชัดมากขึ้น ไวโอลิน เป็นเครื่องดนตรีที่มีโทนเสียงที่แหลมให้เสียงเดินทางในระยะไกลในพื้นที่บริเวณกว้างได้ เพลงลาฆูดูวอท่อน A หรือทำนองหลัก ประกอบด้วย คอร์ด D เมเนอร์และคอร์ด A7 สลับกัน เริ่มทำนองด้วยโน้ตจากบันไดเสียง D ไมเนอร์ฮาร์โมนิคโน้ตตัวที่ 7 บนสายกีตาร์เส้นที่ 2 การดำเนินคอร์ด D ไมเนอร์ 2 ห้อง และคอร์ด A7 คอร์ดในลำดับที่ 5 ของกุญแจเสียหลัก คอร์ด D ไมเนอร์ในเพลงนี้ เป็นวิธีการสายเปล่าทั้งหมด โดยผู้เล่นไม่ต้องกดโน้ตในคอร์ดเสียงเบส โน้ตตัว D ของบันไดเสียงหลักการเล่นโดยใช้ เสียงในแบบตะวันออกกลาง

การบันทึกเสียงดนตรีลิเกป่า ผลการศึกษาตามวัตถุประสงค์ขอที่สอง โดยบันทึกดนตรีลิเกป่าในรูปโน้ตเพลงและสื่อวิดีทัศน์สำหรับถ่ายทอดการเรียนรู้ ผลการศึกษาพบว่า การบันทึกเสียงดนตรีลิเกป่าทำได้ 2 รูปแบบ คือ ในรูปแบบ ไฟล์เสียงและรูปแบบของการบันทึกโน้ตเพลง ซึ่งทั้ง 2 ประเภทสามารถนำไปเป็น สื่อวิดีทัศน์เป็นแนวทางที่ช่วยเสริมประสิทธิภาพในการถ่ายทอดองค์ความรู้ดนตรีพื้นบ้านได้อย่างรอบด้าน โดยการบันทึกในรูปแบบโน้ตเพลงทำให้สามารถจัดเก็บโครงสร้างทำนอง จังหวะ และรูปแบบการบรรเลงลิเกป่าได้อย่างเป็นระบบ ช่วยสร้างมาตรฐานในการเรียนรู้สำหรับผู้ที่ต้องการศึกษาดนตรีพื้นบ้านอย่างจริงจัง ผู้เรียนที่ได้ทดลองใช้โน้ตเพลงต่างระบุว่าเอกสารดนตรีที่เป็นลายลักษณ์อักษรทำให้เข้าใจรูปแบบทำนองหลักและจังหวะเฉพาะของลิเกป่าได้ง่ายขึ้น และช่วยให้สามารถฝึกซ้อมได้ด้วยตนเองแม้จะไม่มีครูผู้สอนกำกับอย่างใกล้ชิด ในขณะเดียวกัน สื่อวิดีทัศน์ที่จัดทำขึ้นยังมีบทบาทสำคัญในการถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านการปฏิบัติจริงของดนตรีลิเกป่าอย่างครบถ้วน วิดีทัศน์ช่วยให้ผู้เรียนมองเห็นทักษะการเล่นของนักดนตรี เช่น การตีจังหวะของรำมะนา การประสานจังหวะกับฉิ่งและฉาบ การเอื้อนเสียง เครื่องหมายหยุด หรือวิธีการสื่อสารระหว่างนักแสดงบนเวที ซึ่งเป็นลักษณะเฉพาะที่ไม่สามารถถ่ายทอดได้ครบถ้วนผ่านโน้ตเพลงเพียงอย่างเดียว ผู้เรียนจึงสามารถเข้าใจทั้งด้านทฤษฎีและด้านปฏิบัติได้ควบคู่กัน ส่งผลให้เกิดการเรียนรู้อย่างมีคุณภาพและเกิดแรงจูงใจในการศึกษาดนตรีพื้นบ้านมากขึ้น

ภาพที่ 4 การบันทึกเสียงดนตรีลิเกป่าจัดเก็บในรูปแบบไฟล์เสียงเพลงสำหรับการเรียนรู้

นอกจากนี้ ผลการศึกษาแสดงให้เห็นว่าการใช้สื่อทั้งสองรูปแบบร่วมกันก่อให้เกิดประสิทธิผลสูงสุด ผู้เรียนสามารถอ่านโน้ตเพลงควบคู่กับการชมวิดีทัศน์ เพื่อเปรียบเทียบทำนองที่ปรากฏในเอกสารกับวิธีปฏิบัติจริงของนักดนตรี ทำให้สามารถจับจังหวะ การเอื้อน และอารมณ์ของดนตรีลิเกป่าได้อย่างถูกต้องและลึกซึ้งยิ่งขึ้น ครูผู้สอนและนักดนตรีท้องถิ่นเห็นพ้องกันว่าสื่อทั้งสองรูปแบบช่วยประหยัดเวลาในการสอน ทำให้การถ่ายทอดความรู้มีลำดับขั้นตอนชัดเจนและสื่อสารได้ง่ายขึ้น โดยเฉพาะในกลุ่มเยาวชนที่คุ้นเคยกับสื่อดิจิทัล ในส่วนของการนำไปใช้ในชุมชน พบว่า มีความเป็นไปได้สูงและได้รับความสนใจจากทั้งคณะลิเกป่าและกลุ่มเยาวชนในพื้นที่ตัวอย่าง เช่น โรงเรียนในชุมชนได้นำสื่อวิดีทัศน์ไปใช้ประกอบกิจกรรมการเรียนการสอนศิลปะพื้นบ้านทำให้นักเรียนสามารถฝึกบรรเลงทำนองพื้นฐานของลิเกป่าได้เร็วขึ้น นอกจากนี้ ชมรมศิลปวัฒนธรรมประจำหมู่บ้านยังนำโน้ตเพลงไปใช้ในการฝึกซ้อมสำหรับการแสดงในงานประเพณีประจำปี โดยให้สมาชิกแต่ละวัยฝึกตามโน้ตเพลงและตรวจสอบเทคนิคจากวิดีทัศน์ ส่งผลให้คุณภาพการแสดงดีขึ้นและมีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันมากขึ้น

อภิปรายผล

จากวัตถุประสงค์ข้อ 1 เพื่อเรียบเรียงดนตรีร่วมสมัยสำหรับประกอบการแสดงลิเกป่าเพื่อการเผยแพร่สู่ท้องถิ่นผลจากการดำเนินโครงการแสดงให้เห็นว่า การเรียบเรียงดนตรีร่วมสมัยสามารถเพิ่มความน่าสนใจให้กับการแสดงลิเกป่าได้อย่างมีนัยสำคัญ โดยการนำเครื่องดนตรีร่วมสมัย เช่น กีตาร์ เบส สอดคล้องกับงานการพัฒนาดนตรีพื้นบ้านของ อาทิตย์ กระจ่างศรี และจตุพร สีม่วง ที่สร้างงานดนตรีโดยการนำดนตรีพื้นบ้านอีสานผสมผสานกับเครื่องดนตรีตะวันตก เช่นเดียวกับ งานชิ้นนี้สามารถสร้างสีสันใหม่ที่ยังคงเอกลักษณ์ของลิเกป่าไว้ได้อย่างกลมกลืนของดนตรีตะวันตกมาบรรเลงผสมผสานเพื่อให้เกิดความแปลกใหม่ในเพลง และตอบสนองคนฟังในกลุ่มวัยรุ่นและชาวต่างชาติ นอกจากนี้ การเรียบเรียงที่คำนึงถึงจังหวะ ทำนอง และลีลาการร้องของลิเกป่า องค์ประกอบทางดนตรีที่สามารถนำมาผสมผสานกัน (อาทิตย์ กระจ่างศรี และจตุพร สีม่วง, 2561) สอดคล้องกับทฤษฎีของ ณัชชา พันธุ์เจริญ ได้อธิบายเกี่ยวกับหลักการทางดนตรีไว้ว่า หากผู้ศึกษาจะศึกษาดนตรีนั้นจำเป็นจะต้องศึกษาบริบทเพลงก่อน เพื่อให้ทราบถึงที่มาที่ไปของ บทเพลงซึ่งเป็นส่วนที่จะช่วยให้งานของเรานั้นมีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น ดังนั้น ในแง่ตัวดนตรีนั้นทำให้ผู้ชมรุ่นใหม่สามารถเข้าถึงและเข้าใจเนื้อหาของการแสดงได้ดีขึ้น (ณัชชา พันธุ์เจริญ, 2560) ในขณะที่ผู้ชมท้องถิ่นยังรู้สึกคุ้นเคยและภาคภูมิใจกับรากเหง้าวัฒนธรรมของตน การเผยแพร่การแสดงที่มีดนตรีร่วมสมัยเป็นองค์ประกอบยังช่วยสร้างโอกาสในการสืบทอดศิลปะลิเกป่าให้คงอยู่ต่อไปในบริบทของสังคมร่วมสมัย และสามารถประยุกต์ใช้ในกิจกรรมของชุมชน สถาบันการศึกษาและงานส่งเสริมวัฒนธรรมได้เป็นอย่างดี

การผสมผสานเครื่องดนตรีร่วมสมัย ในสถานการณ์ด้านวัฒนธรรมในพื้นที่จังหวัดตรัง ความนิยมในการชมลิเกโดยเฉพาะลิเกป่าลดน้อยลงอย่างเห็นได้ชัด เนื่องจากพฤติกรรมของผู้ฟังรุ่นใหม่เปลี่ยนไปตามสภาพแวดล้อมและเทคโนโลยีที่พัฒนามากขึ้น การสร้างงานที่เข้าถึงผู้ชมรุ่นใหม่ เพื่อโน้มน้าวให้มีความรู้สึกกับดนตรีที่มีจังหวะสนุกและเข้าถึงง่าย มีสื่อภาพและเสียงที่ดึงดูดใจมากกว่า ด้วยเหตุนี้จึงเกิดแนวคิดในการพัฒนา “ดนตรีร่วมสมัย” เพื่อปรับปรุงรูปแบบการแสดงลิเกป่าให้มีความทันสมัยมากขึ้น โดยยังคงไว้ซึ่งรากเหง้าทางวัฒนธรรม หนึ่งในแนวทางสำคัญในการพัฒนา คือ “การผสมผสานเครื่องดนตรีร่วมสมัย” เข้ากับเครื่องดนตรีพื้นบ้านดั้งเดิม เช่น การใช้กีตาร์ไฟฟ้า เบส คีย์บอร์ด หรือเครื่องสังเคราะห์เสียง (synthesizer) มาผสมกับระนาด ฉิ่ง โหม่ง กลองทัดและซอสามสาย ซึ่งการผสมผสานนี้ไม่เพียงแต่ทำให้เสียงดนตรีมีความแปลกใหม่และทันสมัยเท่านั้น แต่ยังสามารถสร้างบรรยากาศที่หลากหลายและน่าสนใจมากยิ่งขึ้น เช่น การเปิดฉากด้วยทำนองเพลงพื้นบ้านที่ประยุกต์กับจังหวะเพลงสมัยใหม่

การปรับจังหวะและทำนอง ลิเกป่ามีลักษณะเฉพาะ คือ การแสดงกลางแจ้งหรือในพื้นที่เรียบง่าย เน้นความสมจริงของเรื่องราวและใช้ดนตรีเป็นองค์ประกอบสำคัญในการดำเนินเรื่อง ดนตรีในลิเกป่าช่วยสร้างบรรยากาศอารมณ์ และจังหวะให้กับการแสดงอย่างลงตัว อย่างไรก็ตาม เมื่อวัฒนธรรมด้านดนตรีโลกเปลี่ยนไป ความนิยมในการชมลิเกป่าของผู้คน โดยเฉพาะในกลุ่มคนรุ่นใหม่มีแนวโน้มความสนใจลดน้อยลง ด้วยเหตุนี้การพัฒนาดนตรีลิเกป่าจึงเป็นทางเลือกสำคัญที่ช่วยให้ศิลปะการแสดงนี้ยังคงมีชีวิตอยู่ หนึ่งในแนวทางสำคัญของการพัฒนาดนตรีร่วมสมัยสำหรับลิเกป่า คือ “การปรับจังหวะและทำนอง” ให้มีความทันสมัย และสอดคล้องกับรสนิยมของผู้ชมในยุคปัจจุบัน โดยไม่ละทิ้งอัตลักษณ์ของดนตรีพื้นบ้านเดิม การปรับจังหวะ อาจหมายถึง การเร่งหรือชะลอความเร็วของเพลงในบางฉาก เพิ่มจังหวะกลองหรือเบสให้ทันสมัยยิ่งขึ้นการเรียบเรียงแนวทำนอง ไม่เพียงแค่การประพันธ์

ทำนองเพลงขึ้นมาใหม่ แต่เป็นการออกแบบ “เสียง” ที่สามารถสะท้อนเรื่องราวร่วมสมัย ในขณะเดียวกันก็ยังเชื่อมโยงกับรากวัฒนธรรมไทยได้อย่างแนบเนียน เพลงที่สร้างขึ้นใหม่ควรมีทำนองที่เข้าใจง่าย มีจังหวะที่ทันสมัยเพื่อเข้าถึงกลุ่มผู้ชมรุ่นใหม่ ขณะเดียวกันก็ควรคงไว้ซึ่งโครงสร้างของเพลงลิเกดั้งเดิมในบางส่วน เช่น การใช้สำเนียงไทย การเรียบเรียงดนตรีแบบไทยประยุกต์ หรือการสอดแทรกภาษาท้องถิ่นเพื่อเพิ่มเสน่ห์เฉพาะตัว การนำความรู้ทางดนตรีท้องถิ่นมาสร้างสรรค์เป็นดนตรีร่วมสมัย จากการผสมผสานเสียงของเครื่องดนตรีสากล ผ่านกระบวนการตัดต่อและเรียบเรียงดนตรี ทำให้เกิดงานสร้างสรรค์ศิลปวัฒนธรรมร่วมสมัย เพื่อการส่งเสริมประชาสัมพันธ์ดนตรีท้องถิ่นสู่สาธารณะ (นิรุตร์ แก้วหล้า, 2563)

วัตถุประสงค์ 2 การบันทึกดนตรีลิเกป่าในรูปโน้ตเพลงและสื่อวิดีทัศน์สำหรับถ่ายทอดการเรียนรู้ลิเกป่า การบันทึกดนตรีในรูปของโน้ตเพลง จากการศึกษาพบว่า การบันทึกดนตรีลิเกป่าในรูปโน้ตสากลช่วยให้เห็นโครงสร้างทางดนตรีที่ชัดเจนมากขึ้น เช่น ทำนองหลัก จังหวะ รูปแบบการดำเนินเสียง และองค์ประกอบของเครื่องดนตรีพื้นบ้านที่ใช้ในวงลิเกป่า โดยเฉพาะจังหวะและการเน้นเสียงในแต่ละท่อน ซึ่งมีเอกลักษณ์เฉพาะตัวของท้องถิ่นการถอดเสียง (Transcription) จากการฟังและการสังเกตการแสดงจริง ทำให้ผู้วิจัยสามารถรักษาเอกลักษณ์ทางดนตรีพื้นบ้านไว้ได้อย่างถูกต้องแม่นยำ และสามารถนำโน้ตเพลงที่ได้ไปใช้ในการเรียนการสอนดนตรีพื้นบ้าน หรือในกระบวนการอนุรักษ์และฟื้นฟูศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นได้อย่างมีประสิทธิภาพ

สอดคล้องกับแนวคิดของ เขมิกา อารมณ์ และคณะ ที่อธิบายการบันทึกโน้ตเพลงพื้นบ้านว่าเป็นวิธีหนึ่งในการ “อนุรักษ์องค์ความรู้ทางดนตรีพื้นถิ่น” ให้สามารถถ่ายทอดต่อได้ในระบบการศึกษาอย่างเป็นรูปธรรมทำให้สามารถรักษาองค์ความรู้ทางดนตรีของลิเกป่าไว้ได้อย่างเป็นระบบและมีมาตรฐาน ซึ่งเป็นประโยชน์ต่อครูดนตรีศิลปินพื้นบ้าน และนักเรียนในการศึกษาและฝึกฝน ทั้งในบริบทของการเรียนการสอนในโรงเรียนและการฝึกซ้อมในชุมชนในส่วนของสื่อวิดีทัศน์ เป็นเครื่องมือสำคัญในการถ่ายทอดรูปแบบการแสดงลิเกป่าที่มีทั้งองค์ประกอบด้านการแสดง ดนตรีและลีลาท่ารำ ซึ่งช่วยให้ผู้เรียนและผู้สนใจสามารถเข้าใจและเรียนรู้ได้อย่างครบถ้วน ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของจังหวะ เทคนิคการร้อง หรือการประสานระหว่างผู้แสดงกับดนตรีการมีสื่อทั้งสองรูปแบบ (โน้ตเพลงและวิดีทัศน์) ยังช่วยเพิ่มโอกาสในการเผยแพร่ดนตรีลิเกป่าในรูปแบบใหม่ผ่านช่องทางออนไลน์ ซึ่งส่งเสริมให้ศิลปะการแสดงพื้นบ้านของไทยเข้าถึงกลุ่มผู้ชมและผู้เรียนในวงกว้างมากยิ่งขึ้น ผลการจัดทำสื่อวิดีทัศน์แสดงให้เห็นว่าการนำเสนอผ่านสื่อมัลติมีเดียช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจดนตรีลิเกป่าได้ดียิ่งขึ้น โดยเฉพาะการเห็นการบรรเลงในสถานการณ์จริงของการแสดง การร้อง การเคลื่อนไหวร่างกายของนักดนตรีและนักแสดง การประสานระหว่างเสียงร้องกับจังหวะดนตรี ซึ่งเป็นสิ่งที่การอ่านโน้ตเพลงเพียงอย่างเดียวไม่สามารถสื่อได้ครบถ้วน ผู้เรียนที่ได้ทดลองใช้สื่อวิดีทัศน์แสดงความพึงพอใจในระดับสูง เนื่องจากสามารถเรียนรู้ได้ด้วยตนเองและเห็นภาพการแสดงจริง ทำให้เกิดความเข้าใจเชิงลึกเกี่ยวกับวัฒนธรรมดนตรีพื้นบ้าน (เขมิกา อารมณ์ และคณะ, 2563)

ผลการวิจัยที่ได้จากการบันทึกดนตรีลิเกป่าในรูปแบบโน้ตเพลงและสื่อวิดีทัศน์สะท้อนให้เห็นว่าการใช้สื่อทั้งสองลักษณะร่วมกันมีประสิทธิภาพอย่างมากในการถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านดนตรีพื้นบ้านที่มีความซับซ้อนและเน้นบริบทการปฏิบัติจริง ผู้ให้ข้อมูล รวมถึงนักดนตรีรุ่นใหม่ต่างยืนยันว่า การมีโน้ตดนตรีเป็นรูปธรรมช่วยให้การเรียนรู้มีความเป็นระบบ เข้าใจรูปแบบจังหวะ ทำนองและโครงสร้างดนตรีได้ชัดเจนขึ้น โดยเฉพาะนักเรียนหรือผู้เรียนที่ไม่คุ้นเคยกับการตีความทางมุขปาฐะของดนตรีลิเกป่าในแบบดั้งเดิมอย่างไรก็ตาม งานวิจัยพบว่า

โน้ตดนตรีเพียงอย่างเดียวไม่สามารถถ่ายทอดลักษณะเฉพาะของดนตรีลิเกป่าได้ครบถ้วน เนื่องจากดนตรีประเภทนี้มีการด้นสด การขยายจังหวะ การเอื้อนเสียง และลีลาเฉพาะตัวที่พึ่งพาประสบการณ์ทางการฟังและการปฏิบัติจริง การใช้สื่อวิดีทัศน์จึงมีบทบาทสำคัญในการเติมเต็มช่องว่างดังกล่าว โดยสื่อวิดีทัศน์ทำให้ผู้เรียนได้เห็นวิธีการเล่น เทคนิคการเคลื่อนไหว การประสานงานของเครื่องดนตรี รวมถึงบริบทการแสดงจริง ซึ่งเป็นข้อมูลที่ไม่สามารถถ่ายทอดผ่านโน้ตเพลงได้ทั้งหมด ทำให้ผู้เรียนสามารถเข้าใจอารมณ์และสุนทรียภาพของดนตรีลิเกป่าได้ลึกซึ้งยิ่งขึ้น

นอกจากนี้ การผสมผสานระหว่างโน้ตดนตรีและวิดีทัศน์สามารถสนับสนุนด้านการอนุรักษ์องค์ความรู้ดั้งเดิมของลิเกป่าแบบยั่งยืน แก้ปัญหาการสูญหายของรูปแบบดนตรีจากการสืบทอดแบบปากต่อปากหรือการสืบทอดแบบมุขปาฐะเพียงอย่างเดียว ซึ่งสอดคล้องกับแนวโน้มงานวิจัยด้านศิลปะการแสดงพื้นบ้านในยุคปัจจุบันที่ให้ความสำคัญกับการจัดเก็บข้อมูลในรูปแบบดิจิทัลเพื่อรักษามรดกทางวัฒนธรรมให้คงอยู่ในระยะยาว

อีกประเด็นที่สำคัญ คือ งานวิจัยพบว่า ผู้เรียนรุ่นใหม่ให้ความสนใจดนตรีลิเกป่ามากขึ้นเมื่อมีสื่อการเรียนรู้ที่ทันสมัยและมีรูปแบบชัดเจน การใช้โน้ตเพลงทำให้ผู้เรียนสามารถนำไปฝึกซ้อมซ้ำได้เอง ขณะที่วิดีทัศน์ช่วยสร้างแรงบันดาลใจและเชื่อมโยงความรู้สู่การปฏิบัติ ช่วยให้การเรียนรู้เป็นไปอย่างต่อเนื่องและมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

ในภาพรวมผลวิจัยแสดงให้เห็นว่า การบันทึกดนตรีลิเกป่าทั้งในรูปแบบโน้ตเพลงและสื่อวิดีทัศน์เป็นวิธีการที่สอดคล้องกับการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 ซึ่งต้องอาศัยความหลากหลายของสื่อและรูปแบบการสอนที่มุ่งเน้นความเข้าใจทั้งด้านโครงสร้างและด้านปฏิบัติจริงของศิลปะดนตรีพื้นบ้าน การพัฒนาสื่อทั้งสองรูปแบบจึงเป็นแนวทางที่มีความเหมาะสมทั้งในด้านการอนุรักษ์และการเผยแพร่สู่ผู้เรียนในสังคมปัจจุบัน

องค์ความรู้ใหม่

ภาพที่ 5 แผนผังแนวคิดและผลผลิตภายใต้ภาพ “ลิเกป่าสู่เมือง”

การวิจัยเพื่อพัฒนาดนตรีร่วมสมัยสำหรับการแสดงลิเกป่าคณะสุนทรศิลป์ บ้านพรุจูด ตำบลบ่อหิน อำเภอสิเกา จังหวัดตรัง ทำให้เกิดองค์ความรู้ใหม่ที่มีความสำคัญทั้งในด้านการสร้างสรรค์ศิลปะพื้นบ้านและการถ่ายทอดองค์ความรู้อย่างเป็นระบบ องค์ความรู้ใหม่เหล่านี้สะท้อนให้เห็นถึงการเชื่อมโยงระหว่างดนตรีดั้งเดิม วัฒนธรรมท้องถิ่น และแนวคิดร่วมสมัยที่สามารถนำไปต่อยอดในการสืบสานมรดกทางภูมิปัญญาได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ประการแรก การพัฒนาดนตรีของการแสดงลิเกป่าในรูปแบบร่วมสมัยก่อให้เกิดองค์ความรู้ใหม่ว่าดนตรีพื้นบ้านสามารถปรับประยุกต์ให้สอดคล้องกับยุคสมัยได้โดยไม่สูญเสียอัตลักษณ์เดิม กระบวนการทดลองผสมผสานเครื่องดนตรีและจังหวะแบบใหม่เข้ากับเสียงดั้งเดิมของลิเกป่า เปิดโอกาสให้เกิดโครงสร้างดนตรีรูปแบบใหม่ที่ยังคงเสน่ห์พื้นเมือง แต่มีพลังดึงดูดผู้ชมรุ่นใหม่มากขึ้น การทำงานร่วมกันระหว่างศิลปินพื้นบ้าน นักดนตรีร่วมสมัย และชุมชน ส่งผลให้เกิดกระบวนการสร้างสรรค์แบบมีส่วนร่วม ซึ่งเป็นองค์ความรู้ใหม่ด้านการออกแบบดนตรีสำหรับศิลปะพื้นบ้าน นิยมเรียกว่า “กระบวนการสร้างสรรค์เชิงวัฒนธรรมร่วมสมัย” ที่ยังไม่เคยมีการบันทึกอย่างเป็นทางการในการพัฒนาลิเกป่ามาก่อน

ประการต่อมา การเผยแพร่ดนตรีร่วมสมัยของลิเกป่าสู่ท้องถิ่นทำให้เกิดองค์ความรู้ใหม่ด้าน “กลยุทธ์การสืบสานวัฒนธรรม” ที่ตอบสนองต่อบริบทจริงของชุมชน การจัดกิจกรรมสาธิต และการนำดนตรีที่พัฒนาใหม่ไปใช้ในการประกอบพิธีกรรมและงานประเพณีในท้องถิ่น สะท้อนให้เห็นวิธีการผสมผสานศิลปะร่วมสมัยเข้ากับบริบทวัฒนธรรมเดิมโดยไม่ก่อให้เกิดความขัดแย้ง สิ่งนี้นำไปสู่การยอมรับของชุมชนต่อดนตรีรูปแบบใหม่ และกลายเป็นความรู้ใหม่ด้าน “การพัฒนาศิลปะพื้นบ้านโดยใช้ชุมชนเป็นฐาน” ซึ่งสามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้กับศิลปะท้องถิ่นรูปแบบอื่น

สรุปและข้อเสนอแนะ

การพัฒนาโดยการเรียบเรียงดนตรีร่วมสมัยสำหรับประกอบการแสดงลิเกป่าเพื่อการเผยแพร่สู่ท้องถิ่นได้มีการเรียบเรียงดนตรีลิเกป่าใหม่ โดยผสมผสาน องค์ประกอบของดนตรีพื้นบ้านไทยกับแนวทางของดนตรีร่วมสมัย เช่น 1) การใช้เครื่องดนตรีสากลร่วมกับเครื่องดนตรีไทย 2) การปรับจังหวะและทำนองให้มีความไพเราะและเข้ากับรสนิยมของผู้ฟังในปัจจุบันมากขึ้น ผลงานที่เรียบเรียงขึ้นยังคงรักษาเอกลักษณ์ของลิเกป่า ไว้อย่างชัดเจน ทั้งในด้านทำนอง การร้อง การดำเนินเรื่อง และจังหวะเฉพาะถิ่นเมื่อจัดแสดงและเผยแพร่ในพื้นที่ท้องถิ่น 3) ผลการตอบรับจากผู้ชมและชุมชน พบว่า เกิดความสนใจและมีส่วนร่วมเพิ่มขึ้นโดยเฉพาะในกลุ่มเยาวชน ซึ่งแสดงให้เห็นถึงศักยภาพในการสืบทอดศิลปะการแสดงลิเกป่าในรูปแบบใหม่ที่ยังคงรากวัฒนธรรมดั้งเดิม และ 4) การบันทึกดนตรีลิเกป่าในรูปโน้ตเพลงและสื่อวิดีทัศน์สำหรับถ่ายทอดการเรียนรู้ลิเกป่าได้ดำเนินการบันทึกโน้ตเพลงลิเกป่าที่ผ่านการเรียบเรียงในรูปแบบที่สามารถนำไปใช้ในการศึกษา ฝึกซ้อม และเผยแพร่ในกลุ่มนักเรียน นักศึกษา

กิตติกรรมประกาศ

ผู้วิจัยขอขอบพระคุณ สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช ที่ให้การสนับสนุนทุนสนับสนุนงานวิจัยพื้นฐาน (Fundamental Fund) ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2567 การติดตามความก้าวหน้า คำแนะนำเชิงวิชาการ และเอื้ออำนวยความสะดวกตลอดระยะเวลาการทำวิจัย

เอกสารอ้างอิง

กิติมา ทวนน้อย. (2551). ลิเกป่าคณะเด่นชัยสงวนศิลป์ ตำบลปันแต อำเภอควนขนุน จังหวัดพัทลุง. ใน วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาดนตรีชาติพันธุ์วิทยา. มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

เขมิกา อารมณ์ และคณะ. (2563). โน้ตเพลง: วิถีคน ดนตรีพื้นบ้าน การอนุรักษ์เพื่อคงอยู่และสืบทอด. วารสารกระแสวัฒนธรรม, 22(41), 17-27.

ณัชชา พันธุ์เจริญ. (2560). สังคีตลักษณ์และการวิเคราะห์. (พิมพ์ครั้งที่ 6). กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์เกศกะรัต.

นิรุตร์ แก้วหล้า. (2563). วัฒนธรรมดนตรีชาติพันธุ์สู่การสร้างสรรค์ดนตรีร่วมสมัย: กรณีศึกษากลุ่มชาติพันธุ์ ม้ง ลีซู ลาหู่ ดาระอั้ง ปกาเกอะญอ. วารสารวิจัยราชภัฏเชียงใหม่, 21(2), 197-218.

ภิญโญ ภู่เทศ. (2559). การอนุรักษ์และพัฒนาวัฒนธรรมดนตรีพื้นบ้านโดยใช้ชุมชนเป็นฐานของการเรียนรู้. วารสาร มจร. สังคมศาสตร์ปริทรรศน์, 5(3), 233-241.

ระวิวรรณ วรรณวิไชย และคณะ. (2568). ลิเกป่าคณะรวมมิตรบันเทิงศิลป์กับการสร้างคุณค่าต่อชุมชน ในมิติทุนทางวัฒนธรรม. วารสารศิลปกรรมศาสตร์วิชาการวิจัยและงานสร้างสรรค์, 12(3), 1-14.

วิมลศรี อุปรมัย. (2524). นาฏกรรมและการละคร หลักการบริหารและการจัดการแสดง. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เจริญผล.

อคิน รพีพัฒน์. (2551). วัฒนธรรม คือ ความหมาย: ทฤษฎีและวิธีการของคลิฟฟอร์ดเกียร์ซ. กรุงเทพมหานคร: บริษัท โอ.เอส.พริ้นติ้งเฮ้าส์ จำกัด.

อาทิตย์ กระจ่างศรี และจตุพร สีม่วง. (2561). ดนตรีพื้นบ้านอีสานร่วมสมัย วงพาราไดซ์แบงคอกหมอลำอินเตอร์เนชั่นแนล. วารสารศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น, 10(2), 23-45.

อุดมลักษณ์ บำรุงญาติ. (2557). งานสังเคราะห์งานวิจัยหรืองานสร้างสรรค์และการนำเสนอผลงานวิจัย เพื่อนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ของคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์. ใน รายงานการวิจัย. มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

บทความวิจัย

การพัฒนารูปแบบเครือข่ายความร่วมมือเพื่อยกระดับคุณภาพการศึกษาในสถานศึกษา สังกัดเทศบาลเมืองปากพนัง จังหวัดนครศรีธรรมราช*

DEVELOPMENT OF A COLLABORATIVE NETWORK MODEL TO IMPROVE EDUCATIONAL QUALITY IN EDUCATIONAL INSTITUTIONS UNDER PAK PHANANG MUNICIPALITY IN NAKHON SI THAMMARAT PROVINCE

พิมพ์พิชชา เรืองพุทธ*, นพรัตน์ ชัยเรือง, วีระยุทธ ชาตะกาญจน์

Pimpicha Ruangphut*, Nopparat Chairueng, Werayut Chatakan

คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช นครศรีธรรมราช ประเทศไทย

Faculty of Education, Nakhon Si Thammarat Rajabhat University, Nakhon Si Thammarat, Thailand

*Corresponding author E-mail: mildymil@gmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาสภาพปัจจุบัน สภาพที่พึงประสงค์ และความต้องการจำเป็น 2) พัฒนารูปแบบ และ 3) ตรวจสอบรูปแบบ ใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมวิธี โดยการวิจัยเชิงคุณภาพใช้การวิเคราะห์เอกสาร การสัมภาษณ์ผู้บริหาร 3 คน การสัมมนาอิงผู้เชี่ยวชาญ 9 คน และการสนทนากลุ่มผู้บริหารและครู 9 คน ส่วนการวิจัยเชิงปริมาณศึกษาจากกลุ่มตัวอย่างผู้บริหารและครู 118 คน เครื่องมือวิจัย ได้แก่ แบบสอบถาม แบบสัมภาษณ์ แบบสัมมนาอิงผู้เชี่ยวชาญ สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ดัชนีความต้องการจำเป็น และการวิเคราะห์เนื้อหา ผลการวิจัยพบว่า 1) สภาพปัจจุบันของการพัฒนาเครือข่ายความร่วมมือโดยรวมอยู่ในระดับมาก ส่วนสภาพที่พึงประสงค์ อยู่ในระดับมากที่สุด ค่าดัชนีความต้องการจำเป็น ด้านที่สูงที่สุด คือ ด้านวัตถุประสงค์และเป้าหมายของเครือข่าย สภาพปัจจุบันของคุณภาพการศึกษา โดยรวมอยู่ในระดับมาก ส่วนสภาพที่พึงประสงค์ อยู่ในระดับมากที่สุด ค่าดัชนีความต้องการจำเป็น ด้านที่สูงที่สุด คือ ด้านคุณภาพผู้เรียน 2) รูปแบบเครือข่ายความร่วมมือในการยกระดับคุณภาพการศึกษา ประกอบด้วย 4 องค์ประกอบหลัก ได้แก่ ชื่อ หลักการและวัตถุประสงค์ กระบวนการดำเนินงาน การวัดและประเมินผล และเงื่อนไขความสำเร็จ โดยมีองค์ประกอบของเครือข่ายความร่วมมือ 5 ด้าน คือ สมาชิกเครือข่าย วัตถุประสงค์และเป้าหมาย ระบบและกลไกการประสานงาน การจัดกิจกรรมร่วมกัน และบทบาทหน้าที่ของสมาชิก และ 3) ผลการตรวจสอบรูปแบบ พบว่า มีความถูกต้อง เหมาะสม เป็นไปได้และเป็นประโยชน์ทุกรายการ จุดเด่นของรูปแบบ CV-POEI ที่พัฒนาขึ้น คือ การบูรณาการกลไกความร่วมมืออย่างเป็นระบบ ซึ่งเทศบาลและสถานศึกษาสามารถนำไปประยุกต์ใช้เป็นกรอบการทำงาน เพื่อขับเคลื่อนเครือข่ายให้ยกระดับคุณภาพการศึกษาได้อย่างเป็นรูปธรรม

* Received 9 January 2026; Revised 28 January 2026; Accepted 31 January 2026

คำสำคัญ: เครือข่ายความร่วมมือ, การยกระดับคุณภาพการศึกษา, การบริหารสถานศึกษา, ความต้องการจำเป็น, การวิจัยแบบผสานวิธี

Abstract

This research aimed to 1) To study the current state, desirable state, and priority needs; 2) To develop a model; and 3) To validate the developed model. This study employed a mixed-methods research design. Qualitative data were collected through document analysis, interviews with 3 administrators, an expert connoisseurship with 9 experts, and a focus group discussion with 9 administrators and teachers. Quantitative data were collected from a sample of 118 administrators and teachers. The research instruments included questionnaires, interview forms, and expert connoisseurship evaluation forms. Data were analyzed using percentage, mean, standard deviation, Priority Needs Index ($PNI_{modified}$), and content analysis. The research results found that 1) The overall current state of collaboration network development was at a high level, while the desirable state was at the highest level. The highest priority need was identified in the aspect of network objectives and goals. Similarly, the overall current state of educational quality was at a high level, whereas the desirable state was at the highest level, with the highest priority need being student quality. 2) The collaboration network model for enhancing educational quality consists of four main components: Title, Principles and Objectives, Implementation Process, Measurement and Evaluation, and Conditions for Success. The model incorporates five network dimensions: Network Membership, Objectives and Goals, Coordination Systems and Mechanisms, Joint Activities, and Member Roles and Responsibilities. and 3) The model validation results indicated that all items were accurate, appropriate, feasible, and useful. The highlight of the developed “CV-POEI Model” is the systematic integration of collaborative mechanisms, which municipalities and educational institutions can implement as a framework to concretely drive networks toward enhancing educational quality.

Keywords: Collaborative Network, Educational Quality Improvement, School Administration, Priority Needs, Mixed-Methods Research

บทนำ

การยกระดับคุณภาพการศึกษาเป็นเป้าหมายสำคัญของการพัฒนาประเทศ เนื่องจากการศึกษาเป็นกลไกหลักในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ เสริมสร้างศักยภาพการแข่งขัน และลดความเหลื่อมล้ำทางสังคม ท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ เทคโนโลยี และสังคมในศตวรรษที่ 21 ผู้เรียนจำเป็นต้องมีทักษะที่หลากหลายและซับซ้อนมากขึ้น เช่น การคิดขั้นสูง การแก้ปัญหา การสื่อสาร การทำงานร่วมกัน และความสามารถในการปรับตัว รัฐบาลไทยจึงให้ความสำคัญกับการปฏิรูปการศึกษาอย่างต่อเนื่อง โดยกำหนดแผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2560 - 2579

เพื่อพัฒนาระบบและกระบวนการจัดการศึกษาที่มีคุณภาพและมีประสิทธิภาพ มุ่งพัฒนาผู้เรียนให้เป็นพลเมืองที่มีสมรรถนะ มีคุณธรรม และสามารถดำรงชีวิตได้อย่างมีคุณภาพ สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของโลกและหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2564)

อย่างไรก็ตาม สภาพปัญหาคุณภาพการศึกษาในปัจจุบันยังคงเป็นประเด็นสำคัญที่ต้องได้รับการแก้ไข จากรายงานผลการประเมินระดับชาติและนานาชาติ พบว่า ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของผู้เรียนไทยโดยเฉลี่ยยังอยู่ในระดับต่ำ โดยเฉพาะด้านคณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ และภาษาอังกฤษ ทั้งจากผลการทดสอบ O-NET TIMSS และ PISA ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงข้อจำกัดด้านการคิดวิเคราะห์ การประยุกต์ใช้ความรู้ และทักษะที่จำเป็นในศตวรรษที่ 21 (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2560); (สำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา, 2565) ปัญหาดังกล่าวมีสาเหตุจากหลายปัจจัย ทั้งด้านทรัพยากร บุคลากร ระบบบริหารจัดการ และการขาดการมีส่วนร่วมอย่างเป็นระบบจากภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง

การแก้ไขและพัฒนาคุณภาพการศึกษาจึงไม่สามารถดำเนินการโดยสถานศึกษาเพียงลำพัง แต่จำเป็นต้องอาศัยการบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วมและการสร้างเครือข่ายความร่วมมือจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสียหลายภาคส่วน แนวคิดการบริหารจัดการแบบร่วมมือและการสร้างเครือข่ายความร่วมมือจึงได้รับการยอมรับว่าเป็นกลไกสำคัญในการพัฒนาการศึกษา เนื่องจากช่วยส่งเสริมการมีส่วนร่วม การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และการระดมทรัพยากรเพื่อสนับสนุนการจัดการศึกษาอย่างมีประสิทธิภาพ (Purdy, J. M., 2012) สอดคล้องกับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ที่เน้นการมีส่วนร่วมของสังคมในการจัดการศึกษา (กระทรวงศึกษาธิการ, 2560) แม้แนวคิดเครือข่ายความร่วมมือทางการศึกษาจะได้รับการกล่าวถึงอย่างแพร่หลายในงานวิจัยและนโยบายการศึกษา แต่เครือข่ายความร่วมมือที่มีอยู่ในทางปฏิบัติยังขาดความเป็นระบบ โดยเฉพาะด้านการกำหนดวัตถุประสงค์และเป้าหมายร่วมกัน รวมถึงกลไกการประสานงานระหว่างหน่วยงาน ส่งผลให้การดำเนินงานเป็นลักษณะรายกิจกรรม ขาดความต่อเนื่องและไม่เชื่อมโยงสู่ผลลัพธ์ด้านคุณภาพผู้เรียนอย่างชัดเจน

องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น โดยเฉพาะเทศบาล มีบทบาทสำคัญในการจัดการศึกษาตามแนวทางการกระจายอำนาจทางการศึกษา เนื่องจากสามารถเชื่อมโยงการจัดการศึกษากับบริบททางเศรษฐกิจ สังคม และทรัพยากรของชุมชนได้โดยตรง อย่างไรก็ตาม สถานศึกษาในสังกัดเทศบาลจำนวนมากยังประสบปัญหาการขาดรูปแบบเครือข่ายความร่วมมือที่ชัดเจนและเป็นระบบ สำหรับสถานศึกษาในสังกัดเทศบาลเมืองปากพนัง จังหวัดนครศรีธรรมราช แม้จะมีบริบทชุมชนที่มีทุนทางวัฒนธรรมและทรัพยากรทางเศรษฐกิจที่หลากหลาย แต่จากการศึกษาสภาพเบื้องต้นพบว่า เครือข่ายความร่วมมือที่มีอยู่ยังเป็นแบบไม่เป็นทางการ และขาดโครงสร้างการดำเนินงานที่ชัดเจน ส่งผลให้การพัฒนาการศึกษาขาดความต่อเนื่อง ทั้งด้านผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน การพัฒนาครูและบุคลากร และการบริหารจัดการทรัพยากรทางการศึกษา ทั้งนี้ งานวิจัยที่ผ่านมาส่วนใหญ่มุ่งพัฒนารูปแบบเครือข่ายความร่วมมือในบริบทของสถานศึกษาในสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน หรือหน่วยงานส่วนกลางอื่น ๆ ขณะที่บริบทของสถานศึกษาในสังกัดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น โดยเฉพาะเทศบาล ซึ่งมีโครงสร้างการบริหาร บทบาทหน้าที่ และบริบทชุมชนที่แตกต่าง ยังได้รับการศึกษาน้อยมาก ส่งผลให้ยังขาดรูปแบบเครือข่ายความร่วมมือที่เหมาะสมและสามารถนำไปใช้ได้จริงในบริบทเทศบาล จากปัญหาดังกล่าว ผู้วิจัยจึงเห็นความจำเป็นในการพัฒนารูปแบบเครือข่าย

ความร่วมมือเพื่อยกระดับคุณภาพการศึกษาในสถานศึกษา สังกัดเทศบาลเมืองปากพนัง จังหวัดนครศรีธรรมราช เพื่อเป็นกลไกในการส่งเสริมการบริหารจัดการศึกษาอย่างเป็นระบบ มีประสิทธิภาพ และยั่งยืน อันจะนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพผู้เรียนและสามารถประยุกต์ใช้เป็นแนวทางให้กับสถานศึกษาอื่นที่มีบริบทใกล้เคียงกันต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบัน สภาพที่พึงประสงค์และความต้องการจำเป็นของการพัฒนาเครือข่ายความร่วมมือในการยกระดับคุณภาพการศึกษาของสถานศึกษา สังกัดเทศบาลเมืองปากพนัง จังหวัดนครศรีธรรมราช
2. เพื่อพัฒนารูปแบบเครือข่ายความร่วมมือเพื่อยกระดับคุณภาพการศึกษาในสถานศึกษา สังกัดเทศบาลเมืองปากพนัง จังหวัดนครศรีธรรมราช
3. เพื่อตรวจสอบรูปแบบเครือข่ายความร่วมมือเพื่อยกระดับคุณภาพการศึกษาในสถานศึกษา สังกัดเทศบาลเมืองปากพนัง จังหวัดนครศรีธรรมราช

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยและพัฒนา (Research and Development) มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนารูปแบบเครือข่ายความร่วมมือเพื่อยกระดับคุณภาพการศึกษาในสถานศึกษา สังกัดเทศบาลเมืองปากพนัง จังหวัดนครศรีธรรมราช โดยกำหนดขั้นตอนการดำเนินการวิจัยออกเป็น 3 ระยะ ดังนี้

ระยะที่ 1 ศึกษาสภาพปัจจุบัน สภาพที่พึงประสงค์และความต้องการจำเป็นของการพัฒนาเครือข่ายความร่วมมือในการยกระดับคุณภาพการศึกษาของสถานศึกษา สังกัดเทศบาลเมืองปากพนัง จังหวัดนครศรีธรรมราช

ระยะนี้เป็นการวิจัยเชิงสำรวจ (Survey Research) โดยมีประชากร ได้แก่ ผู้บริหารสถานศึกษาและครูในโรงเรียน สังกัดเทศบาลเมืองปากพนัง จังหวัดนครศรีธรรมราช จำนวน 6 โรงเรียน รวมประชากรทั้งสิ้น 169 คน และกำหนดกลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ผู้บริหารสถานศึกษาและครู จำนวน 118 คน ซึ่งได้มาจากการกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างตามตารางของ Krejcie, R. V. & Morgan, D. W. ที่ระดับความเชื่อมั่น 95% และความคลาดเคลื่อน ±5% โดยใช้การสุ่มแบบชั้นภูมิ (Stratified Sampling) (Krejcie, R. V. & Morgan, D. W., 1970) เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสอบถามเกี่ยวกับสภาพปัจจุบันและสภาพที่พึงประสงค์ของการพัฒนาเครือข่ายความร่วมมือในการยกระดับคุณภาพการศึกษา จำนวน 58 ข้อ เป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ (Rating Scale) มีค่าความสอดคล้อง (IOC) ระหว่าง 0.60 - 1.00 และมีค่าความเชื่อมั่นสัมประสิทธิ์แอลฟาของ Cronbach, L. J. เท่ากับ 0.84 (Cronbach, L. J., 1990) วิเคราะห์ข้อมูลโดยการหาค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และจัดลำดับความสำคัญของปัญหาด้วยดัชนีความต้องการจำเป็น (Priority Needs Index Modified: $PNI_{modified}$) โดยคำนวณจากสูตร $PNI_{modified} = (I-D)/D$ เพื่อวัดขนาดของช่องว่างระหว่างสภาพที่พึงประสงค์ (I) กับสภาพปัจจุบัน (D) ซึ่งช่วยให้สามารถระบุประเด็นปัญหาที่มีความจำเป็นเร่งด่วนในการพัฒนาได้อย่างแม่นยำและลดความคลาดเคลื่อนจากการใช้เพียงค่าเฉลี่ยผลต่าง ควบคู่ไปกับการเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้บริหารสถานศึกษาตัวแทนโรงเรียนขนาดเล็ก กลาง และใหญ่ จำนวน 3 คน ที่เลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) โดยผู้วิจัยได้ประกันคุณภาพข้อมูลเพื่อสร้างความน่าเชื่อถือ (Trustworthiness) ด้วยการตรวจสอบแบบสามเส้า

ด้านวิธีการ (Methodological Triangulation) โดยนำข้อมูลจากการสังเคราะห์เอกสาร ผลการสำรวจเชิงปริมาณ และผลการสัมภาษณ์มาตรวจสอบยืนยันความถูกต้องและความสอดคล้องก่อนนำไปสู่การสรุปผลการวิจัย

ระยะที่ 2 พัฒนารูปแบบเครือข่ายความร่วมมือเพื่อยกระดับคุณภาพการศึกษาในสถานศึกษา สังกัดเทศบาลเมืองปากพนัง จังหวัดนครศรีธรรมราช

ระยะนี้เป็นการยกร่างรูปแบบ โดยมีกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก ได้แก่ ผู้ทรงคุณวุฒิและผู้เชี่ยวชาญที่มีความรู้ความสามารถและมีประสบการณ์ด้านเครือข่ายความร่วมมือไม่น้อยกว่า 5 ปี จำนวน 9 คน ได้มาโดยการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสัมมนาอิงผู้เชี่ยวชาญและผู้ทรงคุณวุฒิ (Connoisseurship) ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นจากการวิเคราะห์ประเด็นตามวัตถุประสงค์การวิจัย ซึ่งผ่านการตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือด้านความตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) และความเหมาะสมของสำนวนภาษาจากอาจารย์ที่ปรึกษาและผู้เชี่ยวชาญเพื่อปรับปรุงให้มีความสมบูรณ์ก่อนนำไปใช้ การเก็บรวบรวมข้อมูลดำเนินการ โดยการตรวจสอบความถูกต้องและความเหมาะสมของร่างรูปแบบ ในการนี้ผู้วิจัยได้ประกันคุณภาพข้อมูลเชิงคุณภาพ เพื่อสร้างความน่าเชื่อถือ (Trustworthiness) ด้วยการตรวจสอบแบบสามเส้าด้านผู้วิจัย (Investigator Triangulation) โดยอาศัยมุมมองของผู้ทรงคุณวุฒิที่หลากหลายในการสร้างข้อสรุปร่วม (Common Conclusion) ควบคู่กับการตรวจสอบข้อมูลโดยผู้ให้ข้อมูล (Member Checking) เพื่อยืนยันความถูกต้องของผลการวิเคราะห์เนื้อหาก่อนนำไปปรับปรุงรูปแบบให้มีความสมบูรณ์

ระยะที่ 3 ตรวจสอบรูปแบบเครือข่ายความร่วมมือเพื่อยกระดับคุณภาพการศึกษาในสถานศึกษา สังกัดเทศบาลเมืองปากพนัง จังหวัดนครศรีธรรมราช

ระยะนี้เป็นการประเมินรูปแบบ โดยมีกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก ได้แก่ ผู้บริหารสถานศึกษาและครูในโรงเรียนสังกัดเทศบาลเมืองปากพนัง จังหวัดนครศรีธรรมราช ที่มีประสบการณ์เกี่ยวข้องกับเครือข่ายความร่วมมือไม่น้อยกว่า 5 ปี จำนวน 9 คน ได้มาโดยการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบบันทึกการสนทนากลุ่ม ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นและผ่านการตรวจสอบคุณภาพด้านความตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) จากอาจารย์ที่ปรึกษาและผู้เชี่ยวชาญ ในขั้นตอนการเก็บรวบรวมข้อมูลผู้วิจัยดำเนินการสนทนากลุ่มและบันทึกข้อมูลด้วยตนเอง วิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) เพื่อหาข้อสรุปร่วม (Common Conclusion) พร้อมทั้งประกันคุณภาพข้อมูลเชิงคุณภาพเพื่อสร้างความน่าเชื่อถือ (Trustworthiness) ด้วยวิธีการตรวจสอบข้อมูลโดยผู้ให้ข้อมูล (Member Checking) โดยให้ผู้ร่วมสนทนาตรวจสอบความถูกต้องของสรุปประเด็นสำคัญเพื่อยืนยันผลการประเมินก่อนนำไปจัดทำเป็นรูปแบบฉบับสมบูรณ์

ผลการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง การพัฒนารูปแบบเครือข่ายความร่วมมือเพื่อยกระดับคุณภาพการศึกษาในสถานศึกษา สังกัดเทศบาลเมืองปากพนัง จังหวัดนครศรีธรรมราช มีผลการวิจัย ดังนี้

1. ผลการศึกษาสภาพปัจจุบัน สภาพที่พึงประสงค์และความต้องการจำเป็นของการพัฒนาเครือข่ายความร่วมมือในการยกระดับคุณภาพการศึกษาของสถานศึกษา สังกัดเทศบาลเมืองปากพนัง จังหวัดนครศรีธรรมราช มีผลดังตารางต่อไปนี้

1.1 ผลการวิเคราะห์สภาพปัจจุบัน สภาพที่พึงประสงค์ และดัชนีความต้องการจำเป็นของการพัฒนาเครือข่ายความร่วมมือ ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 สภาพปัจจุบัน สภาพที่พึงประสงค์ และความต้องการจำเป็นของการพัฒนาเครือข่ายความร่วมมือในการยกระดับคุณภาพการศึกษาของสถานศึกษา สังกัดเทศบาลเมืองปากพนัง จังหวัดนครศรีธรรมราช โดยรวมและรายด้าน (n = 118)

การพัฒนาเครือข่ายความร่วมมือในการยกระดับคุณภาพการศึกษาของสถานศึกษา	สภาพปัจจุบัน			สภาพที่พึงประสงค์			$PNI_{modified}$
	$\bar{x}$	S.D.	แปลผล	$\bar{x}$	S.D.	แปลผล	
1. สมาชิกเครือข่าย	3.66	0.76	มาก	4.61	0.62	มากที่สุด	0.26
2. วัตถุประสงค์และเป้าหมายของเครือข่าย	3.56	0.76	มาก	4.63	0.65	มากที่สุด	0.30
3. ระบบและกลไกการประสานงานและสร้างความร่วมมือของเครือข่าย	3.58	0.87	มาก	4.63	0.63	มากที่สุด	0.29
4. การจัดทำกิจกรรมร่วมกันของเครือข่าย	3.67	0.85	มาก	4.64	0.61	มากที่สุด	0.27
5. บทบาทและหน้าที่ของสมาชิกเครือข่าย	3.61	0.81	มาก	4.65	0.59	มากที่สุด	0.29
โดยรวม	**3.62**	**0.81**	**มาก**	**4.63**	**0.62**	**มากที่สุด**	**0.28**

จากตารางที่ 1 พบว่า สภาพปัจจุบัน โดยรวมมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก ($\bar{x}$ = 3.62) เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า ด้านการจัดทำกิจกรรมร่วมกันของเครือข่าย มีค่าเฉลี่ยสูงที่สุด ($\bar{x}$ = 3.67) รองลงมา คือ ด้านสมาชิกเครือข่าย ($\bar{x}$ = 3.66) และด้านวัตถุประสงค์และเป้าหมายของเครือข่าย มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด ($\bar{x}$ = 3.56) ส่วนสภาพที่พึงประสงค์ โดยรวมมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{x}$ = 4.63) เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า ด้านบทบาทและหน้าที่ของสมาชิกเครือข่าย ($\bar{x}$ = 4.65) รองลงมา คือ ด้านการจัดทำกิจกรรมร่วมกันของเครือข่าย ($\bar{x}$ = 4.64) และด้านสมาชิกเครือข่าย มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด ($\bar{x}$ = 4.61) ค่าดัชนีความตองการจำเป็น โดยรวม คือ 0.28 ด้านที่มีลำดับความตองการจำเป็นสูงที่สุด คือ ด้านวัตถุประสงค์และเป้าหมายของเครือข่าย ($PNI_{modified}$ = 0.30) รองลงมา คือ ด้านระบบและกลไกการประสานงานและสร้างความร่วมมือของเครือข่าย ($PNI_{modified}$ = 0.29) และด้านที่มีความต้องการจำเป็นต่ำที่สุด คือ ด้านสมาชิกเครือข่าย ($PNI_{modified}$ = 0.26)

1.2 ผลการวิเคราะห์สภาพปัจจุบัน สภาพที่พึงประสงค์ และดัชนีความต้องการจำเป็นของคุณภาพการศึกษาของสถานศึกษา ดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2 สภาพปัจจุบัน สภาพที่พึงประสงค์และความต้องการจำเป็นของคุณภาพการศึกษาของสถานศึกษา สังกัดเทศบาลเมืองปากพนัง จังหวัดนครศรีธรรมราช โดยรวมและรายด้าน (n = 118)

คุณภาพการศึกษาของสถานศึกษา	สภาพปัจจุบัน			สภาพที่พึงประสงค์			$PNI_{modified}$
	$\bar{x}$	S.D.	แปลผล	$\bar{x}$	S.D.	แปลผล	
1. คุณภาพผู้เรียน	3.62	0.76	มาก	4.64	0.60	มากที่สุด	0.28
2. กระบวนการบริหารและการจัดการ	3.69	0.93	มาก	4.63	0.68	มากที่สุด	0.25
3. กระบวนการจัดการเรียนการสอน	3.70	0.83	มาก	4.66	0.58	มากที่สุด	0.26
โดยรวม	**3.67**	**0.84**	**มาก**	**4.64**	**0.62**	**มากที่สุด**	**0.26**

จากตารางที่ 2 พบว่า สภาพปัจจุบันของคุณภาพการศึกษาของสถานศึกษา โดยรวมมีคาเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก ($\bar{X}$ = 3.67) เมื่อพิจารณารายด้าน พบวา ด้านกระบวนการจัดการเรียนการสอน มีค่าเฉลี่ยสูงที่สุด ($\bar{X}$ = 3.70) รองลงมา คือ ด้านกระบวนการบริหารและการจัดการ ($\bar{X}$ = 3.69) และด้านคุณภาพผู้เรียน มีคาเฉลี่ยน้อยที่สุด ($\bar{X}$ = 3.62) ส่วนสภาพที่พึงประสงค์ของคุณภาพการศึกษาของสถานศึกษา โดยรวมมีคาเฉลี่ยอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X}$ = 4.64) เมื่อพิจารณารายด้าน พบวา ด้านกระบวนการจัดการเรียนการสอน มีค่าเฉลี่ยสูงที่สุด ($\bar{X}$ = 4.66) รองลงมา คือ ด้านคุณภาพผู้เรียน ($\bar{X}$ = 4.64) และด้านกระบวนการบริหารและการจัดการ มีคาเฉลี่ยน้อยที่สุด ($\bar{X}$ = 4.63) ค่าดัชนีความต้องการจำเป็นของคุณภาพการศึกษาของสถานศึกษา โดยรวม คือ 0.26 ด้านที่มีลำดับความต้องการจำเป็นสูงที่สุด คือ ด้านคุณภาพผู้เรียน ($PNI_{modified}$ = 0.28) รองลงมา คือ ด้านกระบวนการจัดการเรียนการสอน ($PNI_{modified}$ = 0.26) และด้านที่มีความตองการจำเป็นต่ำที่สุด คือ ด้านกระบวนการบริหารและการจัดการ ($PNI_{modified}$ = 0.25)

1.3 ผลการวิเคราะห์สภาพปัจจุบัน สภาพที่พึงประสงค์ และค่าดัชนีความต้องการจำเป็น สะท้อนให้เห็นประเด็นสำคัญในการพัฒนาเครือข่ายความร่วมมือเพื่อยกระดับคุณภาพการศึกษา โดยพบว่า ในด้านเครือข่ายความร่วมมือ แม้การจัดทำกิจกรรมร่วมกันจะเป็นจุดแข็งในปัจจุบัน แต่ความจำเป็นเร่งด่วนสูงสุด กลับอยู่ที่ด้านวัตถุประสงค์และเป้าหมายของเครือข่าย รวมถึงระบบและกลไกการประสานงาน ซึ่งบ่งชี้ว่าเครือข่ายยังขาดทิศทางร่วมและโครงสร้างการทำงานที่ชัดเจน ในขณะที่ด้านคุณภาพการศึกษา พบว่า ด้านคุณภาพผู้เรียน มีดัชนีความต้องการจำเป็นสูงสุด สวนทางกับด้านกระบวนการจัดการเรียนการสอนที่มีความเข้มแข็งอยู่แล้ว จากข้อมูล พบว่า การพัฒนารูปแบบเครือข่ายในระยะต่อไป จำเป็นต้องมุ่งเน้นการสร้างความชัดเจนในเป้าหมายและระบบประสานงาน เพื่อใช้เป็นกลไกหลักในการขับเคลื่อนและยกระดับคุณภาพผู้เรียน ซึ่งเป็นเป้าหมายปลายทางที่สำคัญที่สุดของการศึกษา

2. ผลการพัฒนารูปแบบเครือข่ายความร่วมมือเพื่อยกระดับคุณภาพการศึกษาในสถานศึกษา สังกัดเทศบาลเมืองปากพนัง จังหวัดนครศรีธรรมราช ผลการพัฒนารูปแบบ ประกอบด้วย องค์ประกอบหลัก 4 ส่วน ได้แก่ 1) ชื่อหลักการ และวัตถุประสงค์ของรูปแบบ 2) กระบวนการดำเนินงานของรูปแบบ 3) การวัดและประเมินผลรูปแบบ และ 4) เงื่อนไขความสำเร็จ โดยโครงสร้างเครือข่ายความร่วมมือ ประกอบด้วย 5 องค์ประกอบ ได้แก่ สมาชิกเครือข่าย วัตถุประสงค์และเป้าหมายของเครือข่าย ระบบและกลไกการประสานงานและสร้างความร่วมมือ การจัดทำกิจกรรมร่วมกัน และบทบาทหน้าที่ของสมาชิกเครือข่าย ครอบคลุมมิติคุณภาพการศึกษา 3 ด้าน คือ คุณภาพผู้เรียน กระบวนการบริหารและการจัดการ และกระบวนการจัดการเรียนการสอน ซึ่งประกอบด้วย กระบวนการดำเนินงาน 6 ขั้นตอน ได้แก่ การสร้างเครือข่ายความร่วมมือ การกำหนดวิสัยทัศน์และเป้าหมายร่วมกัน การวางแผนและออกแบบกิจกรรม การดำเนินงาน การติดตามและประเมินผล และการปรับปรุงพัฒนาอย่างต่อเนื่อง เพื่อใช้เป็นแนวทางในการยกระดับคุณภาพการศึกษาของสถานศึกษาอย่างเป็นระบบ มีการวัดและประเมินผลรูปแบบที่ครอบคลุมทั้งข้อมูลเชิงปริมาณ เชิงคุณภาพ และการประเมินแบบมีส่วนร่วม โดยเงื่อนไขความสำเร็จเน้นความชัดเจนของวิสัยทัศน์ บทบาทหน้าที่ การมีส่วนร่วม และระบบบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพ

3. ผลการตรวจสอบรูปแบบเครือข่ายความร่วมมือเพื่อยกระดับคุณภาพการศึกษาในสถานศึกษา สังกัดเทศบาลเมืองปากพนัง จังหวัดนครศรีธรรมราช

3.1 ผลการตรวจสอบความถูกต้องและความเหมาะสมของรูปแบบเครือข่ายความร่วมมือเพื่อยกระดับคุณภาพการศึกษาในสถานศึกษา สังกัดเทศบาลเมืองปากพนัง จังหวัดนครศรีธรรมราช โดยผู้ทรงคุณวุฒิและผู้เชี่ยวชาญ

พบว่า ผู้ทรงคุณวุฒิมีความคิดเห็นสอดคล้องกันว่ารูปแบบดังกล่าวมีความถูกต้องและเหมาะสมในทุกรายการ อย่างไรก็ตาม เพื่อให้รูปแบบมีความสมบูรณ์ทางวิชาการและครอบคลุมมิติการปฏิบัติอย่างแท้จริง ผู้วิจัยได้ดำเนินการปรับปรุงตามข้อเสนอแนะที่สำคัญ ได้แก่ การปรับเนื้อหาในหลักการของรูปแบบโดยเชื่อมโยงหลักการทำงานเป็นทีมเข้ากับการยกระดับคุณภาพการศึกษาให้มีความชัดเจน การปรับแก้ถ้อยคำในองค์ประกอบให้สอดรับกับกระบวนการดำเนินงาน รวมถึงการขยายรายละเอียดในเชิงโครงสร้างโดยเพิ่มกระบวนการดำเนินงานจากเดิม 5 ขั้นตอน เป็น 6 ขั้นตอน และเพิ่มเงื่อนไขความสำเร็จจาก 3 เงื่อนไข เป็น 4 เงื่อนไข พร้อมทั้งระบุการวัดและประเมินผลลงในแผนภาพโมเดล เพื่อให้เห็นภาพรวมที่ครบถ้วน ซึ่งการปรับปรุงดังกล่าวส่งผลให้ได้รูปแบบที่มีความชัดเจนและเหมาะสมสำหรับการนำไปประยุกต์ใช้เพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษาต่อไป

3.2 ผลการตรวจสอบความเป็นไปได้และความเป็นประโยชน์ของรูปแบบเครือข่ายความร่วมมือเพื่อยกระดับคุณภาพการศึกษาในสถานศึกษา สังกัดเทศบาลเมืองปากพนัง จังหวัดนครศรีธรรมราช โดยผู้บริหารสถานศึกษาและครู พบว่า ผู้บริหารสถานศึกษาและครูมีความเห็นสอดคล้องกันว่ารูปแบบดังกล่าวมีความเป็นไปได้ในทางปฏิบัติและมีความเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาคุณภาพการศึกษาครบทุกรายการ อย่างไรก็ตาม เพื่อให้รูปแบบมีความสมบูรณ์ถูกต้องตามหลักวิชาการและเกิดประสิทธิภาพสูงสุดในการใช้งาน จึงได้มีการนำข้อเสนอแนะมาปรับปรุงแก้ไขในประเด็นสำคัญ ได้แก่ การระบุรายละเอียดของกลไกการมีส่วนร่วมภายในหลักการของรูปแบบให้มีความชัดเจนเป็นรูปธรรม การปรับปรุงถ้อยคำในองค์ประกอบการดำเนินงานให้มีความกระชับและสื่อความหมายได้แม่นยำ การขยายขอบเขตตัวชี้วัดเชิงปริมาณในส่วนของการวัดและประเมินผลให้ครอบคลุมมิติที่หลากหลายยิ่งขึ้น รวมถึงการปรับปรุงแผนภาพโมเดลให้มีความคมชัดและอ่านง่าย ซึ่งการปรับปรุงตามข้อเสนอแนะดังกล่าวส่งผลให้ได้รูปแบบฉบับสมบูรณ์ที่มีความเหมาะสมและพร้อมสำหรับการนำไปใช้ขับเคลื่อนคุณภาพการศึกษาต่อไป

3.3 ผลการปรับปรุงรูปแบบตามข้อเสนอแนะส่งผลให้ได้รูปแบบที่มีความสมบูรณ์และพร้อมนำไปใช้จริง โดยผู้วิจัยได้ปรับปรุงใน 4 ด้านสำคัญ ได้แก่ ด้านหลักการ มีการระบุกลไกการมีส่วนร่วมที่เป็นรูปธรรมและเชื่อมโยงหลักการทำงานเป็นทีมเข้ากับเป้าหมายการยกระดับคุณภาพการศึกษา ด้านองค์ประกอบและกระบวนการ ปรับถ้อยคำให้กระชับสอดคล้องกับบริบทการปฏิบัติงาน และขยายกระบวนการดำเนินงานจาก 5 เป็น 6 ขั้นตอนเพื่อให้ครอบคลุมวงจรการพัฒนา ด้านตัวชี้วัดและเงื่อนไขความสำเร็จ ได้ขยายตัวชี้วัดเชิงปริมาณให้ครอบคลุมหลายมิติพร้อมเพิ่มเงื่อนไขความสำเร็จเป็น 4 ข้อ และ ด้านแผนภาพโมเดล ได้ปรับปรุงความคมชัดของตัวอักษรและระบุส่วนการวัดประเมินผลลงในโครงสร้างโมเดล เพื่อให้สะท้อนภาพรวมของการขับเคลื่อนคุณภาพการศึกษาได้อย่างเป็นระบบและชัดเจนที่สุด

อภิปรายผล

การศึกษาวิจัยเรื่อง การพัฒนารูปแบบเครือข่ายความร่วมมือเพื่อยกระดับคุณภาพการศึกษาในสถานศึกษา สังกัดเทศบาลเมืองปากพนัง จังหวัดนครศรีธรรมราช อภิปรายผล ได้ดังนี้

1. สภาพปัจจุบันของการพัฒนาเครือข่ายความร่วมมือในการยกระดับคุณภาพการศึกษาของสถานศึกษา สังกัดเทศบาลเมืองปากพนัง จังหวัดนครศรีธรรมราช โดยรวมอยู่ในระดับมาก ส่วนสภาพที่พึงประสงค์ อยู่ในระดับมากที่สุด ผลการวิจัยสะท้อนให้เห็นว่าแม้สถานศึกษาจะมีจุดแข็งในเชิงปฏิบัติการที่มีการจัดกิจกรรมร่วมกันอย่างเป็นรูปธรรมและมีต้นทุนทางสังคมด้านสมาชิกเครือข่ายที่เข้มแข็ง แต่กลับเผชิญจุดอ่อนสำคัญในเชิงยุทธศาสตร์ โดย เฉพาะด้าน

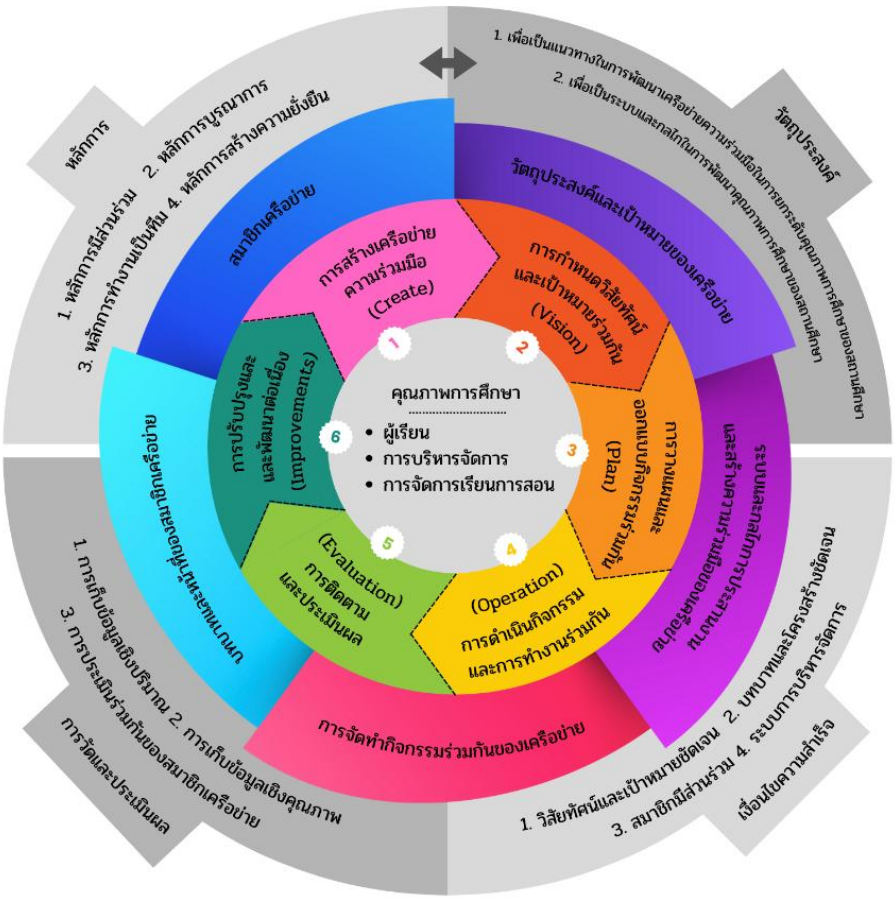
วัตถุประสงค์และเป้าหมายของเครือข่ายที่มีค่าดัชนีความต้องการจำเป็นสูงที่สุด ซึ่งถือเป็นคอขวดของการพัฒนา เนื่องจากเป้าหมายที่ขาดความชัดเจนส่งผลโดยตรงต่อการจัดสรรทรัพยากรและการวางระบบประสานงานให้มีประสิทธิภาพ สอดคล้องกับแนวคิดของ วาลิกา อัครนิตย์ ชี้ว่าการเน้นกิจกรรมมากกว่ายุทธศาสตร์มักทำให้การพัฒนาไม่ยั่งยืน (วาลิกา อัครนิตย์, 2562) และเมื่อพิจารณาในมิติด้านคุณภาพการศึกษา พบว่า คุณภาพผู้เรียน คือ ประเด็นที่มีความต้องการจำเป็นสูงสุดเช่นกัน สะท้อนให้เห็นว่าความเข้มแข็งในการสอนยังไม่สามารถส่งผ่านไปยังตัวผู้เรียนได้อย่างเต็มกำลัง กลไกเชิงระบบจึงจำเป็นต้องเปลี่ยนผ่านจากการทำงานเชิงกิจกรรมไปสู่การบริหารจัดการที่ยึดโยงกับผลลัพธ์ปลายทางเป็นสำคัญ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, พงษ์ศักดิ์ สวัสดิเกียรติ ที่ระบุว่า กระบวนการบริหารจัดการเครือข่ายที่มีเป้าหมายร่วมและระบบประสานงานที่ต่อเนื่อง จะเป็นเครื่องมือขับเคลื่อนนโยบายสู่การปฏิบัติที่ทรงพลัง (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2564); (พงษ์ศักดิ์ สวัสดิเกียรติ, 2566) ดังนั้น การปิดช่องว่างด้วยการนิยามเป้าหมายร่วมกันของภาคีเครือข่ายให้ชัดเจน จึงเป็นเงื่อนไขจำเป็นที่จะเปลี่ยนต้นทุนทางสังคมให้กลายเป็นผลลัพธ์เชิงประจักษ์ในการพัฒนาคุณภาพผู้เรียนให้มีสมรรถนะตามที่คาดหวังได้อย่างเป็นระบบ

2. ผลการพัฒนารูปแบบเครือข่ายความร่วมมือเพื่อยกระดับคุณภาพการศึกษาในสถานศึกษา สังกัดเทศบาลเมืองปากพนัง จังหวัดนครศรีธรรมราช จากการศึกษาสภาพปัจจุบัน สภาพที่พึงประสงค์ การสัมภาษณ์แนวทางการรูปแบบเครือข่ายความร่วมมือจากผู้ทรงคุณวุฒิ รวมทั้งการศึกษาเอกสารแนวคิด ทฤษฎีและเอกสารที่เกี่ยวข้อง ได้ 4 องคประกอบ ได้แก 1) ชื่อ หลักการและวัตถุประสงค์ของรูปแบบ 2) กระบวนการดำเนินงานของรูปแบบ 3) การวัดและประเมินผลรูปแบบ และ 4) เงื่อนไขความสำเร็จ บูรณาการกับองคประกอบของเครือข่ายความร่วมมือทั้ง 5 ด้าน ได้แก่ สมาชิกเครือข่าย วัตถุประสงค์และเป้าหมาย ระบบกลไกการประสานงาน การจัดกิจกรรมร่วมกันและบทบาทหน้าที่ของสมาชิก เข้าเป็นโครงสร้างความสัมพันธ์แนวราบที่เน้นการมีส่วนร่วมอย่างเป็นระบบ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ วิจารณ์ พานิช, สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา ที่ชี้ว่าการจัดการศึกษาสมัยใหม่ต้องอาศัยกลไกเครือข่ายที่ยืดหยุ่นและไว้วางใจกัน (วิจารณ์ พานิช, 2564); (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2564) โดยรูปแบบที่พัฒนาขึ้นนี้มีจุดเด่นอยู่ที่การเปลี่ยนผ่านจากการทำงานเชิงกิจกรรมไปสู่การบริหารจัดการเชิงยุทธศาสตร์ที่เน้นเป้าหมายร่วมและการกำหนดบทบาทหน้าที่ที่ชัดเจน เพื่อแก้ปัญหาคอขวดในการบริหารจัดการและลดความซ้ำซ้อนในการปฏิบัติงาน ตามแนวคิดของ ทิพวรรณ ถาวรโชติ นอกจากนี้ กระบวนการดำเนินงานที่ครอบคลุมตั้งแต่การสร้างเครือข่ายไปจนถึงการติดตามประเมินผลสะท้อนถึงการบริหารแบบมุ่งผลสัมฤทธิ์ที่ใช้ทั้งข้อมูลเชิงปริมาณและคุณภาพเป็นฐานในการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง (ทิพวรรณ ถาวรโชติ, 2564) สอดรับกับแนวคิดของ พงษ์ศักดิ์ สวัสดิเกียรติ ที่มุ่งเน้นการสะท้อนผลเพื่อการพัฒนาในยุคดิจิทัล ส่งผลให้รูปแบบดังกล่าวไม่เพียงแต่สร้างความเข้มแข็งให้แก่ตัวสมาชิก แต่ยังเป็นฟันเฟืองสำคัญในการขับเคลื่อนคุณภาพผู้เรียนอันเป็นผลลัพธ์ปลายทางของการศึกษา ให้เกิดขึ้นได้อย่างเป็นรูปธรรมและยั่งยืนตามบริบทเฉพาะของท้องถิ่น (พงษ์ศักดิ์ สวัสดิเกียรติ, 2566)

3. ผลการตรวจสอบรูปแบบเครือข่ายความร่วมมือเพื่อยกระดับคุณภาพการศึกษาในสถานศึกษา สังกัดเทศบาลเมืองปากพนัง จังหวัดนครศรีธรรมราช พบว่า รูปแบบมีความถูกต้อง เหมาะสม เป็นไปได้ และเป็นประโยชน์ทุกรายการ เป็นผลจากการใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมวิธี (Mixed Methods) ที่มีความรัดกุม 3 ระยะ ตั้งแต่การวิเคราะห์ความต้องการจำเป็น การยกร่างรูปแบบ และการตรวจสอบโดยผู้ทรงคุณวุฒิและผู้ใช้งานจริง จุดเน้นสำคัญที่ทำให้รูปแบบมีความแข็งแกร่งเชิงวิชาการและการปฏิบัติ คือ การนำข้อเสนอแนะมาปรับปรุงโครงสร้าง ได้แก่ การขยาย

กระบวนการดำเนินงานจาก 5 เป็น 6 ขั้นตอน เพื่อให้ครอบคลุมวงจรคุณภาพ (PDCA) การเชื่อมโยงหลักการทำงานเป็นทีมเข้ากับเป้าหมายคุณภาพ และการเพิ่มเงื่อนไขความสำเร็จเป็น 4 ประการพร้อมขยายตัวชี้วัดให้เป็นรูปธรรม ซึ่งทำให้รูปแบบมีความสมบูรณ์พร้อมนำไปใช้ขับเคลื่อนสถานศึกษาได้จริง สอดคลองกับงานวิจัยของ ศักรินทร์ สมพิศนภา ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การพัฒนารูปแบบการบริหารเครือข่ายความร่วมมือทางวิชาการโรงเรียนประถมศึกษาขนาดเล็กของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา สังกัดคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ผลการศึกษาพบว่า ด้านความเหมาะสม ความเป็นไปได้ และความเป็นประโยชน์อยู่ในระดับมากที่สุด (ศักรินทร์ สมพิศนภา, 2565) สอดคล้องกับงานวิจัยของ ขจรวรรณ ภู่ขจร ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง รูปแบบเครือข่ายความร่วมมือระหว่างองค์กรเพื่อส่งเสริมการจัดการเรียนการสอนภาษาจีนในโรงเรียนเอกชน ผลการศึกษาพบว่า มีความเหมาะสมและความเป็นไปได้อยู่ในระดับมากที่สุด (ขจรวรรณ ภู่ขจร, 2564) แม้ว่างานวิจัยแต่ละเรื่องจะมีจำนวนองค์ประกอบหรือสังกัดของสถานศึกษาที่แตกต่างกันตามบริบทของพื้นที่ แต่ผลการวิจัยมีความสอดคล้องกันในเชิงหลักการ คือ การอาศัยกลไกเครือข่ายความร่วมมือที่ชัดเจนและระบบการบริหารแบบมีส่วนร่วม เป็นปัจจัยความสำเร็จสำคัญที่ทำให้รูปแบบได้รับการยอมรับและสามารถยกระดับคุณภาพการศึกษาได้อย่างมีประสิทธิภาพ

องค์ความรู้ใหม่

ภาพที่ 1 รูปแบบเครือข่ายความร่วมมือเพื่อยกระดับคุณภาพการศึกษาในสถานศึกษา สังกัดเทศบาลเมืองปากพนัง จังหวัดนครศรีธรรมราช (CV-POEI Model)

จากภาพที่ 1 แสดงให้เห็นว่าการวิจัยในครั้งนี้ได้ค้นพบองค์ความรู้ใหม่ผ่านการพัฒนารูปแบบเครือข่ายความร่วมมือเพื่อยกระดับคุณภาพการศึกษาในสถานศึกษา สังกัดเทศบาลเมืองปากพนัง จังหวัดนครศรีธรรมราช ซึ่งเป็นนวัตกรรมการบริหารจัดการเครือข่ายเชิงกลยุทธ์ที่ร้อยเรียงกระบวนการ 6 ขั้นตอน ได้แก่ การสร้างเครือข่ายความร่วมมือ (Create) การกำหนดวิสัยทัศน์และเป้าหมายร่วมกัน (Vision) การวางแผนและออกแบบกิจกรรมร่วมกัน (Plan) การดำเนินกิจกรรมและการทำงานร่วมกัน (Operation) การติดตามและประเมินผล (Evaluation) และการปรับปรุงและพัฒนาต่อเนื่อง (Improvement) เข้ากับองค์ประกอบเครือข่าย 5 ด้านอย่างเป็นระบบ โดยมีจุดเด่นอยู่ที่การเชื่อมโยงระหว่างกลไกความร่วมมือเข้ากับเป้าหมายการยกระดับคุณภาพการศึกษา 3 ด้าน โดยเฉพาะการใช้วัตถุประสงค์และเป้าหมายร่วมเป็นแรงขับเคลื่อนสำคัญสู่คุณภาพผู้เรียน ซึ่งก้าวข้ามการทำงานรูปแบบเดิมสู่การสร้างความยั่งยืนผ่านวงจรการพัฒนาที่ตรวจสอบได้จริง ผลการยืนยันจากผู้ทรงคุณวุฒิและผู้ปฏิบัติงานระดับพื้นที่ระบุว่าโมเดลนี้มีความถูกต้องและเป็นประโยชน์สูงสุด เนื่องจากถูกออกแบบมาให้สอดคล้องกับบริบทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่เน้นการบูรณาการทรัพยากรและการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง ซึ่งสามารถนำไปใช้เป็นต้นแบบเชิงปฏิบัติในการขับเคลื่อนคุณภาพการศึกษาในระดับเทศบาลได้อย่างเป็นรูปธรรมและยั่งยืน

สรุปและข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่องการพัฒนารูปแบบเครือข่ายความร่วมมือเพื่อยกระดับคุณภาพการศึกษาในสถานศึกษา สังกัดเทศบาลเมืองปากพนัง จังหวัดนครศรีธรรมราช พบว่า 1) สภาพปัจจุบันของการพัฒนาเครือข่ายความร่วมมือโดยรวมอยู่ในระดับมาก ส่วนสภาพที่พึงประสงค์ โดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ค่าดัชนีความต้องการจำเป็นด้านที่มีลำดับความต้องการจำเป็นสูงที่สุด คือ ด้านวัตถุประสงค์และเป้าหมายของเครือข่าย สภาพปัจจุบันของคุณภาพการศึกษาของสถานศึกษา โดยรวมอยู่ในระดับมาก ส่วนสภาพที่พึงประสงค์ โดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ค่าดัชนีความต้องการจำเป็น ด้านที่มีลำดับความต้องการจำเป็นสูงที่สุด คือ ด้านคุณภาพผู้เรียน 2) รูปแบบเครือข่ายความร่วมมือเพื่อยกระดับคุณภาพการศึกษาในสถานศึกษา ประกอบด้วย 4 องค์ประกอบหลัก ได้แก่ ชื่อ หลักการและวัตถุประสงค์ กระบวนการดำเนินงาน การวัดและประเมินผล และเงื่อนไขความสำเร็จ โดยมีองค์ประกอบของเครือข่ายความร่วมมือ 5 ด้าน คือ สมาชิกเครือข่าย วัตถุประสงค์และเป้าหมาย ระบบและกลไกการประสานงาน การจัดกิจกรรมร่วมกัน และบทบาทหน้าที่ของสมาชิก และ 3) ผลการตรวจสอบรูปแบบ พบว่า มีความถูกต้อง เหมาะสม เป็นไปได้ และเป็นประโยชน์ในทุกรายการ ข้อเสนอแนะสำหรับการนำไปใช้ในระดับเทศบาล ควรกำหนดนโยบายและแผนขับเคลื่อนเครือข่าย จัดตั้งคณะทำงาน กำหนดตัวชี้วัดความสำเร็จที่มุ่งผลลัพธ์ผู้เรียน และติดตามประเมินผลอย่างน้อยภาคเรียนละ 1 ครั้งหรือปีละ 1 ครั้ง ระดับสถานศึกษาควรบูรณาการรูปแบบเครือข่ายไว้ในแผนพัฒนา แต่งตั้งคณะทำงานโรงเรียน ส่งเสริมการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และใช้ทรัพยากรร่วมกัน พร้อมติดตามพัฒนาการของผู้เรียนอย่างต่อเนื่อง ส่วนระดับชุมชน ควรมีส่วนร่วมเป็นหุ้นส่วนทางการศึกษา สนับสนุนทรัพยากรและแหล่งเรียนรู้ และร่วมสะท้อนผลเพื่อปรับปรุงการดำเนินงานของเครือข่าย ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป ควรยกระดับไปสู่การทดลองใช้รูปแบบจริงผ่านระเบียบวิธีวิจัยเชิงทดลองที่มีการเปรียบเทียบผลก่อนและหลังการใช้รูปแบบ เพื่อยืนยันผลกระทบที่มีต่อคุณภาพการศึกษาและพัฒนาตัวบ่งชี้ความเข้มแข็งของเครือข่ายที่สอดคล้องกับบริบทพื้นที่อย่างแท้จริง

เอกสารอ้างอิง

กระทรวงศึกษาธิการ. (2560). พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา.

ขจรวรรณ ภู่ขจร. (2564). รูปแบบเครือข่ายความร่วมมือระหว่างองค์กรเพื่อส่งเสริมการจัดการเรียนการสอนภาษาจีนในโรงเรียนเอกชน. ใน วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา. มหาวิทยาลัยนเรศวร.

ทิพวรรณ ถาวรโชติ. (2564). รูปแบบการนิเทศด้วยเครือข่ายความร่วมมือเพื่อส่งเสริมประสิทธิผลของสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา. ใน วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา. มหาวิทยาลัยนเรศวร.

พงษ์ศักดิ์ สวัสดิเกียรติ. (2566). นวัตกรรมการบริหารการศึกษาไทย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

วาลิกา อัครนิตย์. (2562). กลยุทธ์การสร้างเครือข่ายความร่วมมือเพื่อพัฒนาโรงเรียนในสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาบึงกาฬ. ใน วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษาและภาวะผู้นำ. มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร.

วิจารณ์ พานิช. (2564). การสร้างการเรียนรู้สู่ศตวรรษที่ 21. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิสยามกัมมาจล.

ศักรินทร์ สมพิศนภา. (2565). การพัฒนารูปแบบการบริหารเครือข่ายความร่วมมือทางวิชาการโรงเรียนประถมศึกษาขนาดเล็กของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา สังกัดคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. ใน วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2560). ตัวชี้วัดและสาระการเรียนรู้แกนกลาง กลุ่มสาระการเรียนรู้วิทยาศาสตร์ (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2560) ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.

สำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา. (2565). รายงานประจำปี 2565. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา.

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2564). รายงานการศึกษาไทย พ.ศ. 2562 - 2564. กรุงเทพมหานคร: บริษัท พริกหวานกราฟฟิค จำกัด.

Cronbach, L. J. (1990). Essentials of psychological testing. (5th ed.). New York: Harper & Row.

Krejcie, R. V. & Morgan, D. W. (1970). Determining Sample Size for Research Activities. Educational and Psychological Measurement, 30(3), 607-610.

Purdy, J. M. (2012). A Framework for Assessing Power in Collaborative Governance Processes. Public Administration Review, 72(3), 409-417.

บทความวิจัย

แนวทางการอนุรักษ์และสืบสานประเพณีทำขวัญข้าวสู่การท่องเที่ยวชุมชนเชิงวัฒนธรรม ตำบลควนชะลิก อำเภอหัวไทร จังหวัดนครศรีธรรมราช*

GUIDELINES FOR THE CONSERVATION AND PERPETUATION OF THAM KHWAN KHAO TRADITION TOWARDS CULTURAL COMMUNITY TOURISM, KHUAN CHALIK SUBDISTRICT, HUA SAI DISTRICT, NAKHON SI THAMMARAT PROVINCE

เขมณัฏฐ์ อินทรสุวรรณ
Khemanat Intharasuwan
คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช นครศรีธรรมราช ประเทศไทย
Faculty of Human and Social, Nakhon Si Thammarat Rajabhat University, Nakhon Si Thammarat, Thailand
Corresponding author E-mail: khammanat_int@nstru.ac.th

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบริบท ประวัติความเป็นมาและองค์ความรู้ของประเพณีทำขวัญข้าว สภาพปัญหา ความต้องการและแนวทางการอนุรักษ์และสืบสานประเพณีทำขวัญข้าวสู่การท่องเที่ยวชุมชนเชิงวัฒนธรรม ตำบลควนชะลิก อำเภอหัวไทร จังหวัดนครศรีธรรมราช เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจงและแบบลูกโซ่ จำนวน 45 คน เครื่องมือที่ใช้ คือ แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้างเชิงลึก แบบบันทึกการสนทนากลุ่ม แบบบันทึกภาคสนาม และการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา นำเสนอผลเชิงพรรณนาวิเคราะห์ ผลการวิจัยพบว่า ประเพณีทำขวัญข้าวในตำบลควนชะลิกได้สูญหายเป็นเวลานานและถูกรื้อฟื้นโดยศูนย์วัฒนธรรมเฉลิมราชควนชะลิก แต่ยังประสบปัญหาสำคัญในการอนุรักษ์และสืบสานประเพณี ได้แก่ ปัญหาการสืบทอดและการสูญหายของมรดกภูมิปัญญา การลดคุณค่าความสำคัญของอาชีพเกษตรกรทำนา การสนับสนุนและจัดสรรงบประมาณที่จำกัด ขาดการจัดการท่องเที่ยวแบบบูรณาการ รวมทั้งการสื่อสารประชาสัมพันธ์ที่ไม่ทั่วถึงและผลกระทบจากนโยบายภาครัฐ นอกจากนี้ ต้องการให้มีการอนุรักษ์ประเพณีทำขวัญข้าวสู่การท่องเที่ยวชุมชนเชิงวัฒนธรรม โดยเสนอแนะแนวทางผลักดันเชิงนโยบายให้เป็นวาระสืบสานประเพณีในแผนยุทธศาสตร์อย่างต่อเนื่องทุกปี รวมทั้งมีคณะทำงานรับผิดชอบโดยตรงและผลักดันให้จดทะเบียนเป็นมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของจังหวัดเพื่ออนุรักษ์และสืบสานประเพณีทำขวัญข้าวควบคู่กับการท่องเที่ยวชุมชนเชิงวัฒนธรรมอย่างยั่งยืนตามแนวทางของรูปแบบโมเดล CROPS ประกอบด้วย 1) การอนุรักษ์วัฒนธรรมด้วยการท่องเที่ยวชุมชนเชิงวัฒนธรรม 2) การฟื้นฟูและยืดหยุ่นเชิงสร้างสรรค์ 3) การต่อยอดและขยายผล 4) การสืบสานและภาคีความร่วมมือ และ 5) การพัฒนาแผนยุทธศาสตร์สู่ความยั่งยืน

* Received 30 December 2025; Revised 26 January 2026; Accepted 30 January 2026

คำสำคัญ: ประเพณีทำขวัญข้าว, การอนุรักษ์และสืบสาน, การท่องเที่ยวชุมชนเชิงวัฒนธรรม

Abstract

This qualitative research aimed to study the context, history, and body of knowledge regarding the Tham Khwan Khao tradition, as well as the problems, needs, and guidelines for its conservation and perpetuation toward cultural community tourism in Khuan Chalik Subdistrict, Hua Sai District, Nakhon Si Thammarat Province. Data were collected from 45 Key informants selected through purposive and snowball sampling, using semi-structured in-depth interviews, focus group discussion, and field notes. The data were analyzed through content analysis and presented using descriptive analysis. The findings revealed that the Khwan Khao tradition in Khuan Chalik, which had previously disappeared, was revived by the Khuan Chalik Chalerm Raj Cultural Center. However, its still faces significant obstacles, including a lack of succession, the loss of intellectual heritage, the declining status of the farming profession, limited budget support, and a lack of integrated tourism management. Other challenges include insufficient communication and public relations, as well as impacts from government policies. Furthermore, there is a distinct need to conserve the Tham Khwan Khao tradition tradition through cultural community tourism. Proposed guidelines include pushing for policy inclusion in subdistrict and provincial strategic plans annually. It is also recommended to establish a dedicated working group and register the tradition as a provincial Intangible Cultural Heritage. These measures aim to achieve a sustainable between tradition conservation and cultural community tourism according to the CROPS Model, consists of: 1) Cultural Conservation and Cultural Community Tourism (C), 2) Revitalization and Resilience Creativity (R), 3) Outreach and Outgrowth (O), 4) Perpetuation and Partnerships (P) and 5) Strategic Plan development for Sustainable (S).

Keywords: Tham Khwan Khao Tradition (Rice Life Essence), Conservation and Perpetuation, Cultural Community Tourism

บทนำ

ประเพณีทำขวัญข้าว หรือ พิธีทำขวัญข้าว ถือเป็นประเพณีโบราณเก่าแก่ที่ได้สืบทอดกันมายาวนานและมีความผูกพันกับวิถีชีวิตของเกษตรกรชาวนาไทยในเกือบทุกภูมิภาคของประเทศ ซึ่งนอกจากสะท้อนถึงความเชื่อและความกตัญญูที่มีต่อแม่โพสพแล้วยังแสดงถึงค่านิยมที่มีการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมและการเคารพต่อวิถีธรรมชาติ รวมถึงภูมิปัญญาไทยในการอยู่ร่วมกันซึ่งถือเป็นกลไกสำคัญในการส่งเสริมความร่วมมือและการช่วยเหลือซึ่งกันและกันของคนในชุมชน (กรมส่งเสริมวัฒนธรรม, 2559) อย่างไรก็ตามในปัจจุบันวิถีเกษตรกรรมแบบใหม่ที่พึ่งพาอาศัยกันและพึ่งพาธรรมชาติสู่การพึ่งพาเทคโนโลยีและเครื่องจักรกลส่งผลโดยตรงต่อประเพณีทำขวัญข้าวที่เคยเป็นศูนย์กลางทางจิตวิญญาณและความสามัคคี ทำให้ความสำคัญของพิธีกรรมลดน้อยลงและเสี่ยงต่อการสูญหาย

(ศิราพร ณ ถลาง, 2562) ดังนั้น จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งต้องอนุรักษ์และสืบสานประเพณีทำขวัญข้าวให้อยู่คู่กับสังคมไทย และสิ่งที่สำคัญยิ่ง คือ การส่งเสริมการท่องเที่ยวชุมชนเชิงวัฒนธรรม ซึ่งถือเป็น Soft Power ที่จะนำไปสู่การสร้างรายได้เชิงเศรษฐกิจให้กับชุมชนด้วยต้นทุนทางวัฒนธรรม โดยเฉพาะรัฐบาลไทยมีนโยบายยกระดับและพัฒนาต่อยอดศิลปะ วัฒนธรรม และส่งเสริม ภูมิปัญญาท้องถิ่นสู่การสร้างมูลค่าเพิ่มเพื่อกระตุ้นเศรษฐกิจ สร้างรายได้การท่องเที่ยวให้กับประเทศ (สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, 2566) ตลอดจนกลยุทธ์สำคัญของแผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติ ฉบับที่ 3 (พ.ศ. 2566 - 2570) มุ่งเน้นส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์และวัฒนธรรมด้วยการออกแบบและผลักดันกิจกรรมด้านวัฒนธรรมไทยให้โดดเด่นและดึงดูดนักท่องเที่ยว รวมทั้งส่งเสริมการอนุรักษ์และต่อยอดทรัพย์สินทางวัฒนธรรมและเอกลักษณ์ความเป็นไทยด้วยการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีและนวัตกรรมในการเผยแพร่ข้อมูลแหล่งท่องเที่ยวจัดกิจกรรมเทศกาลและประเพณีไทยที่ทำให้เกิดการเรียนรู้และสืบสานวัฒนธรรมไทยอย่างสร้างสรรค์ (คณะกรรมการนโยบายการท่องเที่ยวแห่งชาติ, 2565) เพื่อนำมาสู่การพัฒนายกระดับสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจเพื่อเพิ่มรายได้ด้านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมให้กับชุมชน

ดังกรณีชุมชนต้นแบบของภาคใต้ในพื้นที่ตำบลควนชะลิก อำเภอหัวไทร จังหวัดนครศรีธรรมราช ได้มีการอนุรักษ์ประเพณีทำขวัญข้าวและกิจกรรมเก็บข้าวนาวานหรือวัฒนธรรมการลงแขกซึ่งมีการช่วยเหลือกันที่สืบต่อกันมาตั้งแต่ในอดีตอันเป็นการเสริมสร้างความสามัคคีให้เกิดขึ้นในชุมชน (องค์การบริหารส่วนตำบลควนชะลิก, 2567) โดยคนรุ่นก่อนในชุมชนควนชะลิกจะให้ความสำคัญกับเรื่องการเคารพแม่โพสพ เพราะมีความเชื่อว่าจะส่งผลให้ข้าวในนามีความอุดมสมบูรณ์ จึงทำให้มีการทำขวัญข้าวกันเกือบทุกครัวเรือนและแต่ละบ้านจะหมุนเวียนกันไปช่วยกันทำพิธีในแต่ละบ้าน แต่เมื่อมีเครื่องมือเทคโนโลยีที่ทันสมัยเข้ามาช่วยในการทำนาจึงทำให้การสืบทอดประเพณีการทำขวัญข้าวถูกละเลย ต่อมาศูนย์วัฒนธรรมเฉลิมราชควนชะลิกจึงได้ร่วมกับองค์กรภายในชุมชนฟื้นฟูเพื่อศึกษาสืบสานประเพณีทำขวัญข้าวจนถึงปัจจุบัน (ธนาวุธ คงจันทร์ และคณะ, 2564) ซึ่งนอกจากเป็นการเสริมสร้างขวัญและกำลังใจให้แก่อาชีพเกษตรกรทำนาแล้วยังช่วยอนุรักษ์และส่งเสริมการท่องเที่ยวชุมชนเชิงวัฒนธรรมให้ประเพณีทำขวัญข้าวควนชะลิกเป็นที่รู้จักกันแพร่หลายมากขึ้น

อย่างไรก็ตาม ในปัจจุบันอาชีพการทำนาเริ่มมีแนวโน้มลดน้อยลงก็ยิ่งทำให้ประเพณีทำขวัญข้าวมีความสำคัญลดลง ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาแนวทางการอนุรักษ์และสืบสานประเพณีทำขวัญข้าวสู่การท่องเที่ยวชุมชนเชิงวัฒนธรรมของตำบลควนชะลิก อำเภอหัวไทร จังหวัดนครศรีธรรมราช เพื่อนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์ในการนำองค์ความรู้เกี่ยวกับประเพณีทำขวัญข้าวมาถ่ายทอดส่งต่อให้กับคนรุ่นหลังและพัฒนาให้เกิดมูลค่าเพิ่มและสร้างรายได้แก่ชุมชนผ่านการท่องเที่ยวชุมชนเชิงวัฒนธรรม รวมทั้งนำผลการศึกษาสภาพปัญหาและความต้องการในการอนุรักษ์และสืบสานประเพณีทำขวัญข้าวมาใช้ประกอบการวางแผนและกำหนดแนวทางการอนุรักษ์และสืบสานประเพณีทำขวัญข้าวสู่การท่องเที่ยวชุมชนเชิงวัฒนธรรมทั้งในระดับนโยบายและแผนปฏิบัติการได้อย่างเป็นรูปธรรม โดยผ่านเครือข่ายความร่วมมือทุกภาคส่วนให้เข้ามามีส่วนร่วมในการรักษาประเพณีให้สืบทอดถึงคนรุ่นหลังอย่างจริงจังและมีเอกภาพมากขึ้น ตลอดจนสามารถนำบทเรียนรู้จากชุมชนต้นแบบในพื้นที่ควนชะลิกไปเป็นแนวทางการอนุรักษ์และสืบสานประเพณีทำขวัญข้าวสู่การท่องเที่ยวชุมชนเชิงวัฒนธรรม ซึ่งนอกจากจะช่วยกระตุ้นเศรษฐกิจชุมชนฐานรากให้เกิดการสร้างงานและรายได้ในชุมชนแล้วยังถือเป็นกลไกสำคัญในการธำรงรักษามรดกภูมิปัญญาท้องถิ่นให้ยังคงปฏิบัติสืบทอดอย่างยั่งยืนต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาบริบท ประวัติความเป็นมาและองค์ความรู้ของประเพณีทำขวัญข้าว ตำบลควนชะลิก อำเภอหัวไทร จังหวัดนครศรีธรรมราช

2. เพื่อศึกษาสภาพปัญหาและความต้องการในการอนุรักษ์และสืบสานประเพณีทำขวัญข้าวสู่ การท่องเที่ยวชุมชนเชิงวัฒนธรรม ตำบลควนชะลิก อำเภอหัวไทร จังหวัดนครศรีธรรมราช

3. เพื่อเสนอแนวทางการอนุรักษ์และสืบสานประเพณีทำขวัญข้าวสู่การท่องเที่ยวชุมชนเชิงวัฒนธรรม ตำบลควนชะลิก อำเภอหัวไทร จังหวัดนครศรีธรรมราช

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่องนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) มีวิธีดำเนินการวิจัยตามขั้นตอน ดังนี้

1. ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ผู้วิจัยใช้วิธีการเลือกผู้ให้ข้อมูลสำคัญด้วยวิธีการเลือกแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling) และใช้วิธีการลูกโซ่ (Snowballing) โดยกำหนดคุณสมบัติของผู้ให้ข้อมูลแบบเจาะจง คือ 1) ผู้ให้ข้อมูลหลัก ได้แก่ ปราชญ์ชาวบ้านที่เกี่ยวกับประเพณีทำขวัญข้าวและเกษตรกรที่มีความรู้เกี่ยวกับประเพณี ทำขวัญข้าวในตำบล ควนชะลิก โดยผู้ให้ข้อมูลคนแรกจะเป็นคนแนะนำผู้ให้ข้อมูลคนต่อไปจนได้ข้อมูลที่อิ่มตัวเพียงพอต่อการตอบคำถามตรงตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยและเป็นจำนวนที่ยอมรับได้ในภาพรวม จำนวน 30 คน และ 2) ผู้ให้ข้อมูลรอง ได้แก่ ผู้นำชุมชนท้องถิ่น เจ้าหน้าที่ภาครัฐจากหน่วยงานราชการ ภาคประชาชนและภาคเอกชนที่เกี่ยวข้องกับประเพณีทำขวัญข้าวในตำบลควนชะลิก โดยแบ่งเป็น จำนวน 2 กลุ่ม คือ กลุ่มที่ 1 จำนวน 8 คน และกลุ่มที่ 2 จำนวน 7 คน รวมจำนวนทั้งสิ้น 15 คน

2. เครื่องมือในการวิจัย

2.1 การสัมภาษณแบบเชิงลึก คือ แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้างเชิงลึกกับผู้ให้ข้อมูลหลัก จำนวน 30 คน โดยเป็นข้อคำถามปลายเปิด แบ่งเป็น 4 ตอน ได้แก่ ตอนที่ 1 แบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับบริบท ประวัติความเป็นมา องค์ความรู้ของประเพณีทำขวัญข้าว ตอนที่ 2 แบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับสภาพปัญหาและความต้องการในการอนุรักษ์และสืบสานประเพณีทำขวัญข้าวสู่การท่องเที่ยวชุมชนเชิงวัฒนธรรม และตอนที่ 3 แบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับแนวทางการอนุรักษ์สืบสานประเพณีทำขวัญข้าวสู่การท่องเที่ยวชุมชนเชิงวัฒนธรรม

2.2 การสนทนากลุ่ม คือ แบบบันทึกการสนทนากลุ่มที่นำไปใช้กับผู้ให้ข้อมูลรอง จำนวน 15 คน ประกอบด้วย ส่วนที่ 1 ประเด็นคำถามเกี่ยวกับสภาพปัญหาและความต้องการในการอนุรักษ์และสืบสานประเพณีทำขวัญข้าวสู่การท่องเที่ยวชุมชนเชิงวัฒนธรรม และส่วนที่ 2 ประเด็นคำถามเกี่ยวกับ แนวทางการอนุรักษ์และสืบสานประเพณีทำขวัญข้าวสู่การท่องเที่ยวชุมชนเชิงวัฒนธรรม

2.3 การสังเกตแบบมีส่วนร่วมและแบบไม่มีส่วนร่วม คือ แบบบันทึกภาคสนามจากการสังเกตแบบมีส่วนร่วมในกิจกรรมพิธีทำขวัญข้าวและสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วมในกิจกรรมที่เกี่ยวข้องในพื้นที่สาธารณะ โดยผู้วิจัยวางแนวทางการสังเกตในแต่ละประเด็นไว้อย่างชัดเจนและเป็นระบบเพื่อให้ได้ข้อมูลและข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นในบริบทแวดล้อมโดยรวมและครอบคลุมวัตถุประสงค์การวิจัยในเชิงลึกมากขึ้น

3. การตรวจสอบเครื่องมือ

ผู้วิจัยได้นำแบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้างเชิงลึกและแบบบันทึกการสนทนากลุ่มที่สร้างขึ้นมาให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือ จำนวน 3 คน เพื่อหาความตรงเชิงเนื้อหา (IOC) พบว่า ได้ค่าคะแนนมากกว่า 0.5 ทั้งสองเครื่องมือแสดงว่ามีความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับวัตถุประสงค์การวิจัย หลังจากนั้นผู้วิจัยใช้การตรวจสอบคุณภาพของข้อมูลแบบสามเส้า (Triangulation) เพื่อทำให้ข้อมูลมีเชื่อมั่นและมีความน่าเชื่อถือและครอบคลุมบริบทและวัตถุประสงค์ในการศึกษา ดังนี้ การตรวจสอบสามเส้าด้านข้อมูล ด้านผู้วิจัย และด้านวิธีการรวบรวมข้อมูลทั้งจากการศึกษาเอกสาร การสัมภาษณ์เชิงลึก การสนทนากลุ่มและการสังเกต

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยได้กำหนดขั้นตอนเตรียมการติดต่อประสานงานกับผู้ให้ข้อมูลในพื้นที่เพื่อชี้แจงทำความเข้าใจวัตถุประสงค์การทำวิจัยก่อนดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้เครื่องมือแบบสัมภาษณ์เชิงลึกและแบบบันทึกการสนทนากลุ่ม ซึ่งผู้วิจัยได้ระบุคำชี้แจ้งด้านจริยธรรมการวิจัยให้แก่ผู้ให้ข้อมูลทราบและได้ทำคำรับรองการยินยอมและสมัครใจในการให้ข้อมูลโดยไม่มีการเปิดเผยชื่อหรือข้อมูลส่วนบุคคลใด ๆ ตลอดจนใช้วิธีการสังเกตแบบมีส่วนร่วมและแบบไม่มีส่วนร่วมในช่วงระหว่างเดือนมิถุนายน - สิงหาคม พ.ศ. 2568

5. การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ข้อมูลจากการวิจัยเอกสาร (Documentary Research) และนำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์แบบเชิงลึกและแบบบันทึกการสนทนากลุ่ม รวมทั้งการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วมในกิจกรรมและพฤติกรรมของประชาชนในที่สาธารณะโดยผู้วิจัยไม่ได้เข้าไปแทรกแซง และได้นำมาวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) โดยสังเคราะห์เชิงเปรียบเทียบจากการวิจัยเชิงเอกสารทั้งข้อมูลปฐมภูมิและข้อมูล ทุติยภูมิ เพื่อตีความและสรุปอภิปรายผลในรูปแบบพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis)

ผลการวิจัย

1. บริบทชุมชนควนชะลิก พบว่า สภาพทั่วไปทางกายภาพ มีลักษณะเป็นพื้นที่ราบลุ่มและเป็นพื้นที่เหมาะสมต่อการทำเกษตรจึงทำให้ประชาชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำนาเป็นหลัก ส่วนบริบททางสังคม พบว่า ทุนทางสังคมมีความเข้มแข็ง ความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชนค่อนข้างแน่นแฟ้นแบบเครือญาติและช่วยเหลือพึ่งพาอาศัยกันตลอดจนเคารพนับถือตามลำดับอาวุโส โดยมีผู้นำและปราชญ์ชาวบ้านอาวุโสที่สามารถสร้างศรัทธาทางจิตวิญญาณและเป็นศูนย์รวมใจในการขับเคลื่อนกิจกรรม รวมทั้งกลุ่ม องค์กร สถาบันต่าง ๆ มีบทบาทต่อการสืบทอดประเพณีทำขวัญข้าวและสามารถนำมายกระดับพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่สำคัญ ดังนั้น นอกจากมีทุนทางสังคมแล้วยังมีต้นทุนทางวัฒนธรรมและทุนในชุมชนเป็นปัจจัยสำคัญต่อการดำรงอยู่ของประเพณีทำขวัญข้าวในชุมชน ประกอบด้วย 1) ความสามัคคีและความสัมพันธ์แบบเครือญาติ 2) ความศรัทธา ความกตัญญูต่อแม่โพสพ 3) ผู้นำท้องถิ่นและปราชญ์ชาวบ้าน 4) วิถีชีวิตแบบเรียบง่ายและยึดธรรมชาติเป็นศูนย์กลาง และ 5) การสนับสนุนจากภาครัฐและภาคีเครือข่ายที่เกี่ยวข้อง ล้วนเป็นปัจจัยสำคัญทำให้ประเพณีทำขวัญข้าวในตำบลควนชะลิกยังคงดำรงอยู่และมีเอกลักษณ์ที่โดดเด่น

2. ประวัติความเป็นมาและองค์ความรู้ของประเพณีทำขวัญข้าว พบว่า ประเพณีทำขวัญข้าว หรือ พิธีทำขวัญข้าวเป็นพิธีกรรมดั้งเดิมในตำบลควนชะลิก สันนิษฐานว่าได้รับการสืบทอดจากบรรพบุรุษที่เข้ามาบุกเบิกตั้งถิ่นฐานตั้งแต่สมัยโบราณซึ่งคาดว่าอาจจะเป็นชนกลุ่มแรกที่เริ่มเข้ามาในช่วงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นเพื่อมาหาแหล่งที่ดินทำกินใหม่ โดยส่วนใหญ่จะอพยพย้ายมาตั้งถิ่นฐานจากพื้นที่บริเวณใกล้เคียงโดยรอบ ได้แก่ จังหวัดสงขลา พัทลุงและนครศรีธรรมราช ในอดีต พบว่า แต่ละครัวเรือนจะประกอบพิธีทำขวัญข้าวเพื่อความเป็นสิริมงคลและสมาชิกในชุมชนจะหมุนเวียนไปช่วยเหลือกันทำพิธีขวัญข้าวในแต่ละบ้านโดยปฏิบัติสืบต่อกันมาหลายชั่วอายุคน ด้วยความเชื่อว่าจะส่งผลให้ข้าวในนามีความอุดมสมบูรณ์ อย่างไรก็ตาม ภายหลังพบว่า พิธีกรรมทำขวัญข้าวเริ่มเลือนหายไปจากชุมชนเป็นระยะเวลาราวกว่าสามสิบปี เพราะสาเหตุส่วนหนึ่ง คือ การทำนาเชิงพาณิชย์มากขึ้น ทำให้สภาพวิถีชีวิตของชาวนาปรับเปลี่ยนไป ตลอดจนภัยธรรมชาติและการขายผลผลิตข้าวที่มีคุณภาพต่ำ รวมทั้งราคาข้าวที่ไม่แน่นอนและต้นทุนที่เพิ่มสูงทำให้มีหนี้สินต้องละทิ้งอาชีพทำนาหรือขายพื้นที่นาให้กับนายทุน ตลอดจนวิถีชีวิตของคนรุ่นใหม่ที่ปรับเปลี่ยนตามยุคสมัยใหม่ ยิ่งทำให้อาชีพการทำนาและพิธีทำขวัญข้าวลดความสำคัญลงและขาดการสืบทอดถึงคนรุ่นหลังส่งผลให้ประเพณีทำขวัญข้าวได้สูญหายไปในที่สุด

จนกระทั่งในช่วงปี พ.ศ. 2555 ศูนย์วัฒนธรรมเฉลิมราชควนชะลิก หรือชื่อเดิม คือ ศูนย์วัฒนธรรมและห้องสมุดชุมชนควนชะลิกจัดตั้งขึ้นในปี พ.ศ. 2545 ได้เข้ามามีบทบาทหลักในการประสานความร่วมมือกับสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดนครศรีธรรมราช และองค์การบริหารส่วนตำบลควนชะลิก และหน่วยงานทั้งภาครัฐและภาคประชาชนเพื่อร่วมกันฟื้นฟูประเพณีทำขวัญข้าว ที่ผ่านมาจึงได้จัดประเพณีทำขวัญข้าว หรือภาษาถิ่นเรียกว่า “ชาขวัญข้าว” เป็นประจำทุกปีนับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2557 - 2558 จนถึงปัจจุบัน โดยกิจกรรมหลักในงานมีพิธีทางศาสนาและพิธีสมโภชขวัญข้าว รวมทั้งจัดให้มีขบวนแห่ขวัญข้าวและการประกวดขวัญข้าวหรือกระเชอขวัญข้าวทั้งประเภทองค์กรและรายบุคคล รวมถึงชาวนาและผู้ปฏิบัติกิจกรรมเศรษฐกิจพอเพียงดีเด่น โดยมีหลายหน่วยงานเข้ามาสนับสนุนกิจกรรม อาทิ หน่วยงานสังกัดกรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ และภาคีเครือข่ายภาครัฐที่ได้ร่วมจัดนิทรรศการองค์ความรู้เกี่ยวประเพณีทำขวัญข้าว ตลอดจนศิลปะการแสดงพื้นบ้านและจำหน่ายผลผลิตทางการเกษตร ทั้งนี้ การกำหนดวันจัดประเพณีทำขวัญข้าวหรือพิธีสมโภชขวัญข้าวที่ผ่านมานิยมจัดในวัดช่วงวันสงกรานต์ช่วงเดือนเมษายนถึงเดือนพฤษภาคมของทุกปีภายหลังจากเก็บเกี่ยวข้าวเสร็จและนำข้าวขึ้นไปเก็บในลอมข้าวหรือยุ้งฉางเพื่อทำพิธีทางศาสนาสมโภชขวัญข้าว ต่อมาการจัดงานเริ่มเปลี่ยนไปตามความเหมาะสมและความพร้อมของชุมชนแต่ยังคงรักษารูปแบบดั้งเดิมไว้ ซึ่งมักปรับให้สอดคล้องกับวันสำคัญ เช่น ที่ผ่านมาได้จัดเนื่องในวันข้าวและชาวนาแห่งชาติหรือช่วงเดือนมิถุนายนของทุกปีเพื่อให้เกิดการรับรู้ในวงกว้างมากขึ้น

องค์ความรู้ของประเพณีทำขวัญข้าว ประเพณีทำขวัญข้าวของตำบลควนชะลิกมีความเชื่อเรื่องขวัญข้าวและแม่โพสพ ที่สะท้อนผ่านพิธีกรรมและการปฏิบัติด้วยความเคารพเพื่อรักษาวัฒนธรรมและประเพณีของบรรพบุรุษให้คงอยู่ โดยเฉพาะความเชื่อเรื่องความกตัญญูและการเคารพบูชาขอขมาแม่โพสพด้วยการประกอบพิธีทำขวัญข้าว ทั้งนี้ จะมีพิธีทางศาสนาและพิธีสมโภชขวัญข้าวซึ่งยังคงใช้เครื่องประกอบพิธีตามตำราดั้งเดิมโดยมีขั้นตอนของพิธีกรรม ดังนี้ 1) พิธีเรียกขวัญข้าว เริ่มต้นด้วยการอัญเชิญขวัญของต้นข้าว หรือแสดงออกถึงการเชิญแม่โพสพให้เสด็จมาสถิตในยุ้ง กองข้าว 2) พิธีผูกขวัญ โดยใช้ด้ายสายสิญจน์มาผูกรวงข้าวหรือข้าวเปลือกเพื่อเป็นสัญลักษณ์ของขวัญเพื่อให้ข้าวอุดมสมบูรณ์ และ 3) พิธีถวายเครื่องสังเวย/การเลี้ยงขวัญ โดยในพิธีตามตำราดั้งเดิม ประกอบด้วย

เครื่องสังเวยและเครื่องประกอบพิธีสิ่งของต่าง ๆ บรรจุในภาชนะ ได้แก่ ข้าวเลียง ปลาฉลาดทั้งตัว ใบกำชำ/ใบชมพู่/ใบชุมแสง ย่านลิเภา เหล็ก/มีด/กรรไกร หินลับมีด เขาวัง แกะเก็บข้าว ด้ายขาว/ด้ายสามสี ผ้าขาว น้ำ แป้งจันทร์ น้ำมันหอม ดอกไม้ ธูปเทียนและเงิน รวมทั้งบทคำร้องพิธีกรรม โดยปราชญ์ชาวบ้านอาวุโสในชุมชนที่มีความรู้ความชำนาญในการร้องเรียกว่า หมอทำขวัญข้าว ซึ่งจะเป็นผู้นำพิธีกล่าวบทร้องเพลงบอก บททำขวัญข้าว และบทกล่อมขวัญแม่โพสพ และ 4) พิธีอวยพรชาวนาให้ได้ผลผลิตอุดมสมบูรณ์ โดยหลังจากเสร็จพิธีกรรมแล้วชุมชนจะเฉลิมฉลองและแลกเปลี่ยนเมล็ดพันธุ์เพื่อนำขวัญข้าวกลับบ้านเป็นสิริมงคลให้แก่ชาวนาและผู้ที่ศรัทธา รวมทั้งร่วมรับประทานอาหารร่วมกันเป็นการสร้างความสามัคคีในชุมชน ตลอดจนมีการประกวด “กระเฌอขวัญข้าว” ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของการสร้างสรรค์และสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่นทำให้ประเพณีนี้ไม่เพียงแต่เป็นพิธีทางศาสนาแล้วหากยังแสดงถึงมรดกสำคัญทางวัฒนธรรมของชุมชนท้องถิ่นอีกด้วย นอกจากนี้ ยังมีองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้อง เช่น ด้านฤดูกาลและฤกษ์ยามโดยใช้หลัก “ดูวันขวัญ” และองค์ความรู้ด้านการดูแลรักษาต้นข้าว ด้านการเก็บเกี่ยวและ ด้านการจัดการผลผลิต ด้านการทำยุ้งฉางและการจัดการสถานที่ เป็นต้น

3. สภาพปัญหาและความต้องการในการอนุรักษ์และสืบสานประเพณีทำขวัญข้าวสู่การท่องเที่ยวชุมชนเชิงวัฒนธรรม พบว่า สภาพแวดล้อมที่เป็นอุปสรรคต่อการอนุรักษ์และสืบสานประเพณีทำขวัญข้าว คือ 1) วิถีชีวิตและบริบททางสังคมวัฒนธรรมที่เปลี่ยนแปลง โดยเฉพาะค่านิยมทันสมัยของคนรุ่นใหม่ที่มีต่ออาชีพการทำนาและการย้ายถิ่นฐานทำให้ขาดการสืบทอด 2) วิถีเกษตรกรรมเชิงพาณิชย์เพื่อเร่งผลผลิตและจำหน่ายเชิงปริมาณอาจทำให้ชาวนาละเลยความสำคัญต่อการเคารพบูชาแม่โพสพ 3) วิถีชุมชนกับการขยายตัวของเมืองและการเข้ามาของพืชเศรษฐกิจหรือการเกษตรเชิงธุรกิจ ทำให้การทำนาข้าวมีแนวโน้มลดลงอย่างต่อเนื่อง 4) วิถีโลกยุคใหม่กับมโนทัศน์ของชาวนาที่แตกต่างจากเดิมต่อการมองธรรมชาติทำให้ลดทอนคุณค่าความสำคัญของแม่โพสพ และ 5) วิถีธรรมชาติกับสภาพอากาศแปรปรวนส่งผลกระทบต่อฤดูกาลทำนาข้าวและภัยธรรมชาติที่รุนแรงขึ้นอาจนำไปสู่การละทิ้งอาชีพทำนาพร้อมกับพิธีทำขวัญข้าวที่เลือนหายตามไป

ดังนั้น วิถีชาวนาที่เปลี่ยนไปจากสภาพแวดล้อมข้างต้นจึงส่งผลต่อสภาพปัญหาการคงอยู่และเป็นอุปสรรคท้าทายต่อการอนุรักษ์และสืบสานประเพณีทำขวัญข้าวในชุมชนควนชะลิก ดังนี้ 1) ปัญหาการสืบทอดและการสูญหายของมรดกภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่น หมอทำขวัญข้าวที่สูงอายุแต่ยังไม่มีผู้สืบทอดทำให้พิธีกรรมดั้งเดิม รวมทั้งตำราเพลงบอกขวัญข้าวอาจเสี่ยงต่อการสูญหายได้ 2) ปัญหาการลดคุณค่าและความสำคัญของอาชีพเกษตรกรทำนาเพราะค่านิยมและวิถีชีวิตยุคใหม่เน้นความสะดวกสบายทันสมัยทำให้เกิดการย้ายถิ่นหรือเปลี่ยนอาชีพอื่น รวมถึงการคุ้มครองอาชีพทำนาอย่างจริงจังจากภาครัฐ 3) ปัญหาการจัดการท่องเที่ยวแบบบูรณาการ พบว่า หลายหน่วยงานที่เกี่ยวข้องยังขาดเอกภาพในการทำงานแบบบูรณาการความร่วมมือ ตลอดจนกฎระเบียบราชการมักเป็นอุปสรรคในการปฏิบัติงานเบิกจ่าย และ 4) ปัญหาการสนับสนุนและจัดสรรงบประมาณที่มีจำกัดไม่เพียงพอ 5) ปัญหาการสื่อสารและประชาสัมพันธ์ที่ไม่ทันสมัยทั่วถึงทำให้ประเพณีทำขวัญข้าวยังไม่เป็นที่รู้จักมากนัก และ 6) ปัญหาจากผลกระทบของนโยบายภาครัฐ เช่น การใช้ประโยชน์ที่ดินจากการขยายตัวของเมืองอุตสาหกรรมต่อพื้นที่เกษตรกรรมทำนา รวมถึงกฎหมายระเบียบที่ไม่เอื้อต่อการคุ้มครองอาชีพชาวนาและนโยบายด้านการสืบสานประเพณีที่มักกลายเป็นวาระรอง ปัญหาเหล่านี้บั่นทอนขวัญกำลังใจและขาดแรงจูงใจต่ออาชีพการทำนาและส่งผลต่อประเพณีขวัญข้าวที่มีแนวโน้มสูญหายไปจากชุมชนได้

จากข้างต้นสอดคล้องกับชุมชนที่มีความต้องการให้อนุรักษ์และสืบสานประเพณีทำขวัญข้าวสู่การท่องเที่ยวชุมชนเชิงวัฒนธรรม เพราะมองว่าการท่องเที่ยวชุมชนจะช่วยกระตุ้นเศรษฐกิจสร้างรายได้ให้แก่ชุมชนและเป็นเครื่องมือสำคัญในการช่วยอนุรักษ์และสืบทอดประเพณีท้องถิ่นให้ยังคงอยู่ได้โดยผ่านกิจกรรมการท่องเที่ยวทำให้เป็นที่รู้จักแพร่หลายในวงกว้างมากขึ้น ซึ่งจะสร้างความตระหนักรู้ให้หมู่คนรุ่นใหม่ได้เห็นคุณค่าและภูมิใจในประเพณีท้องถิ่นที่มีเอกลักษณ์เฉพาะโดดเด่นของชุมชน โดยเฉพาะการท่องเที่ยวชุมชนเชิงวัฒนธรรมจะเป็นแนวทางสำคัญในการอนุรักษ์ประเพณีท้องถิ่นนำไปสู่การสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจจากต้นทุนทางวัฒนธรรมของชุมชนให้ดำรงอยู่และปรับตัวสอดคล้องกับบริบทพลวัตรของสังคมและเศรษฐกิจอย่างสมดุลโดยไม่สูญเสียความเป็นตัวตนหรือเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชุมชน

4. แนวทางการอนุรักษ์และสืบสานประเพณีทำขวัญข้าวสู่การท่องเที่ยวชุมชนเชิงวัฒนธรรม จากสภาพปัญหาและความต้องการของคนในชุมชนควนชะลิกข้างต้นจึงได้นำมาสู่ข้อเสนอแนวทางการอนุรักษ์และสืบสานประเพณีทำขวัญข้าว ได้แก่ การส่งเสริมให้มีการทำกิจกรรมสมโภชประเพณีทำขวัญข้าวอย่างต่อเนื่อง และการจัดการความรู้ในรูปแบบของตำราและหลักสูตรร่วมกับสถานศึกษาและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อสืบทอดสู่คนรุ่นหลัง โดยเฉพาะการเสนอแนวทางการสืบสานประเพณีทำขวัญข้าวสู่การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมผ่านการจัดทำแผนยุทธ์ศาสตร์ระดับตำบลและจังหวัดเพื่อผลักดันเชิงนโยบายให้เป็นวาระการสืบสานประเพณีทำขวัญข้าวระดับท้องถิ่นจนถึงระดับชาติ รวมถึงจัดทำสื่อประชาสัมพันธ์ให้ทั่วถึงและทันสมัยน่าสนใจเพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยว พร้อมทั้งสร้างสรรค์กิจกรรมท่องเที่ยวเชิงปฏิบัติจากประสบการณ์จริงและส่งเสริมการใช้ประโยชน์จากประเพณีทำขวัญข้าวหรือวัฒนธรรมข้าวมาสร้างมูลค่าเพิ่ม เช่น การแปรรูปผลิตภัณฑ์จากข้าวและพืชผลทางการเกษตร เป็นต้น รวมทั้งการสร้างสรรค์กิจกรรมใหม่ ๆ และการจัดการท่องเที่ยวแบบมีส่วนร่วมผ่านปราชญ์ท้องถิ่นหรือมัคคุเทศก์เยาวชนคนรุ่นใหม่ และเสนอให้มีการจัดตั้งคณะทำงานรับผิดชอบโดยตรงและขับเคลื่อนประเพณีทำขวัญข้าวสู่การจดทะเบียนเป็นมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมของจังหวัดเพื่ออนุรักษ์สืบสานควบคู่กับการท่องเที่ยวชุมชนเชิงวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน

ดังตัวอย่างข้อเสนอแนะของผู้นำอาวุโสในชุมชนควนชะลิก กล่าวว่า “ที่ผ่านมาชาวบ้านในชุมชนมีความพร้อมค่อนข้างมากในการเดินหน้าจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวหรือกิจกรรมเชิงวัฒนธรรมตามนโยบายที่ได้มา แต่กลับโดนทิ้งระหว่างทางไม่ส่งเสริมสนับสนุนจนจบกระบวนการหรือดันให้ถึงที่สุด จึงควรให้ภาคส่วนที่เกี่ยวข้องเข้ามาสนับสนุนอย่างจริงจังและจัดสรรงบประมาณให้เพียงพอต่อเนื่องทุกปีผ่านการจัดประชุมให้เป็นวาระการสืบสานประเพณีการทำขวัญข้าวในชุมชนโดยทุกหน่วยงานระดับท้องถิ่นและจังหวัด มาร่วมจัดทำแผนยุทธศาสตร์ด้วยกัน” (ผู้นำอาวุโส (นามสมมุติ), 2568) ซึ่งสามารถสรุปแนวทางการดำเนินงานในรูปแบบโมเดลพืชผลแห่งความยั่งยืน หรือ CROPS Model ประกอบด้วย 1) การอนุรักษ์วัฒนธรรมด้วยการท่องเที่ยวชุมชนเชิงวัฒนธรรม 2) การฟื้นฟูและยืดหยุ่นเชิงสร้างสรรค์ 3) การต่อยอดและขยายผล 4) การสืบสานและสร้างภาคีความร่วมมือ และ 5) การพัฒนาแผนยุทธศาสตร์สู่ความยั่งยืน ดังรายละเอียดในภาพที่ 1 ต่อไปนี้

1. แนวทางการอนุรักษ์ (C)		
ต้นทุนวัฒนธรรม Cultural Capital	**การอนุรักษ์วัฒนธรรม** Cultural Conservation	**การท่องเที่ยวชุมชนเชิงวัฒนธรรม** Cultural Community Tourism
• มรดกภูมิปัญญาท้องถิ่น/ “ประเพณีทำขวัญข้าว” • วิถีชาวนา/วิถีชีวิตชุมชน	(ความเชื่อ ความศรัทธา ความสามัคคี) - ทุนทางสังคม/ร่วมมือร่วมใจ (นาวาน) - ทุนชุมชน/ศักยภาพพลังชุมชน	- การเพิ่มมูลค่าเศรษฐกิจชุมชนบนฐานต้นทุนทางวัฒนธรรมเพื่อ “การอนุรักษ์มรดกภูมิปัญญาท้องถิ่น”
⬇ 2. แนวทางการฟื้นฟู (R) ⬇		
การฟื้นฟู: Revitalization		**ยืดหยุ่นเชิงสร้างสรรค์: Resilience Creativity**
- สมโภชประเพณีทำขวัญข้าว (ชาขวัญข้าว) - การเฉลิมฉลองขบวนแห่ ประกวดกระเฌอขวัญข้าว - พื้นที่เรียนรู้ภูมิปัญญา/ศูนย์วัฒนธรรมฯ พิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน/ลานวัฒนธรรม “กิจกรรมตามหาขวัญข้าว”		- พัฒนาเส้นทาง/โปรแกรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์และการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์/คงอัตลักษณ์ชุมชน - สร้างสรรค์กิจกรรมใหม่ ๆ ผ่านปราชญ์/มัคคุเทศน์ท้องถิ่น (เยาวชนคนรุ่นใหม่) เรียนรู้วิถีชีวิตชุมชน/ธรรมชาติ
⬇ 3. แนวทางการต่อยอดและขยายผล (O) ⬇		
การต่อยอด: Outreach		**การขยายผล: Outgrowth**
- การจัดการความรู้ พัฒนาหลักสูตร/ตำราสถานศึกษา - การคุ้มครองศิลปินพื้นบ้าน/หมอทำขวัญเชิดชูเกียรติแก่ปราชญ์/ผู้ทำประโยชน์ด้านวัฒนธรรม - การถ่ายทอดทรัพย์สินทางปัญญา/วัฒนธรรมท้องถิ่นโดยประยุกต์ใช้เทคโนโลยีนวัตกรรมให้น่าสนใจ		- สร้างรายได้/แปรรูปผลิตภัณฑ์จากเศรษฐกิจวัฒนธรรม - พัฒนาวรรณกรรมท้องถิ่นเพลงบอกสู่ “บทขวัญข้าว” - การสร้างแรงจูงใจในการสืบทอดให้กับคนรุ่นใหม่ - สื่อสารประชาสัมพันธ์ผ่านสื่อมัลติมีเดียทันสมัยเพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยวอย่างทั่วถึง/ระดับสากล
⬇ 4. แนวทางการสืบสาน (P) ⬇		
การสืบสาน: Perpetuation		**ภาคีความร่วมมือ: Partnership**
- การมีส่วนร่วม 4P: People-Private-Public-Policy ภาครัฐ เอกชน ประชาชนสู่การขับเคลื่อนเชิงนโยบาย - การกำหนดวาระสำคัญระดับท้องถิ่นและจังหวัดในการสืบสานประเพณีทำขวัญข้าว		- คณะทำงานหลัก/สร้างภาคีเครือข่ายความร่วมมือเป็นเจ้าภาพร่วมกันเพื่อระดมสรรพกำลังในการพัฒนา - การบูรณาการการทำงานอย่างมีเอกภาพไม่ซ้ำซ้อนและการสนับสนุน/จัดสรรงบประมาณอย่างมีประสิทธิภาพ
⬇ 5. แนวทางการพัฒนาแผนยุทธศาสตร์อย่างยั่งยืน (S) ⬇		
แผนยุทธศาสตร์การพัฒนา: Strategic Plan		**ความยั่งยืน: Sustainability**
- พัฒนาแผนระดับจังหวัด/แผนยุทธศาสตร์ชาติเชิงรุก: ขึ้นทะเบียนบัญชีมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมระดับจังหวัดเพื่อคุ้มครองและพัฒนาอย่างเป็นรูปธรรม		- เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน SDGs: เน้น “การท่องเที่ยวชุมชนเชิงวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน” ให้เติบโตแบบสมดุลทั้งมิติสังคมวัฒนธรรม เศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อม

ภาพที่ 1 แนวทางการอนุรักษ์และสืบสานประเพณีทำขวัญข้าวสู่การท่องเที่ยวชุมชนเชิงวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน

อภิปรายผล

1. การศึกษาบริบทสภาพแวดล้อมทางสังคมและวัฒนธรรม ประวัติความเป็นมา และองค์ความรู้ของประเพณีทำขวัญข้าวในตำบลควนชะลิก พบว่า ชุมชน ประกอบด้วย ทุนทางสังคมและวัฒนธรรมที่เข้มแข็งจึงทำให้รื้อฟื้นประเพณีทำขวัญข้าวให้กลับมามีชีวิตอีกครั้ง โดยทุนชุมชนมีลักษณะเป็นชุมชนดั้งเดิมที่ยังคงมีความสัมพันธ์ทางสังคมแบบเครือญาติที่ใกล้ชิดและพึ่งพาอาศัยกัน รวมทั้งมีผู้นำอาวุโส ปราชญ์ชาวบ้านซึ่งเป็นที่เคารพและเป็นศูนย์รวมใจของคนในชุมชน รวมถึงทุนทางสังคมในชุมชนที่มีความรักสามัคคีและความร่วมมือกันช่วยฟื้นฟูสืบสานประเพณีทำขวัญข้าว สอดคล้องกับ จิรัฏฐวัฒน์ ศิริบุตร และคณะ กล่าวว่า การรักษาสืบสานประเพณีดั้งเดิมควบคู่กับการใช้ทุนทางสังคมและความสัมพันธ์เครือญาติเป็นแกนหลักในการขับเคลื่อน การท่องเที่ยวที่หน่วยงานทั้งภาครัฐและภาคเอกชนควรให้ความช่วยเหลือและสนับสนุน (จิรัฏฐวัฒน์ ศิริบุตร และคณะ, 2568) เช่นเดียวกับ ธนาวุธ คงจันทร์ และคณะ กล่าวว่า เกษตรกรรมสมัยใหม่ทำให้พิธีกรรมทำขวัญเริ่มสูญหายไป ชุมชนควนชะลิกจึงได้รื้อฟื้นประเพณีบนฐานต้นทุนทางสังคมและวัฒนธรรมโดยยึดหลักการทำงานร่วมมือกันที่มีความสัมพันธ์แบบเครือญาติและพึ่งพาอาศัยกัน (ธนาวุธ คงจันทร์ และคณะ, 2564)

2. สภาพปัญหาของการอนุรักษ์สืบสานประเพณีทำขวัญข้าวในตำบลควนชะลิก ประกอบด้วย ปัจจัยเสี่ยงทั้งจากภายในและภายนอกชุมชนที่ส่งผลต่อการดำรงอยู่ของประเพณีทำขวัญข้าว โดยเฉพาะปัญหาของการสืบทอดสู่คนรุ่นหลังทำให้เกิดความเสี่ยงต่อการสูญหายอีกครั้ง รวมทั้งการสนับสนุนและจัดสรรงบประมาณยังคงมีจำกัด ขาดการจัดการท่องเที่ยวแบบบูรณาการ และขาดการสื่อสารและประชาสัมพันธ์ สอดคล้องกับ สุพัตรา คงขำ กล่าวว่า ปัญหาอุปสรรคในการอนุรักษ์และสืบทอดประเพณี คือ งบประมาณไม่เพียงพอ การตัดสินใจมาจากหน่วยงานภาครัฐ ขาดการประชาสัมพันธ์ จึงควรมีแนวทางส่งเสริมการมีส่วนร่วมและสร้างความตระหนักให้คนในชุมชนเห็นความสำคัญของประเพณีและสร้างเครือข่ายความร่วมมือ (สุพัตรา คงขำ, 2565) สอดคล้องกับ ณฐิตากานต์ พยัคฆา และกิติศักดิ์ ทองมีทิพย์ กล่าวว่า พิธีกรรมทำขวัญข้าวได้รับผลกระทบจากวิถีเกษตรกรรมที่เปลี่ยนไป จึงต้องมีการฟื้นฟูโดยภาครัฐควรให้การสนับสนุน และได้รับความร่วมมือจากทุกภาคส่วนทั้งหน่วยงานภาครัฐ เอกชน (ณฐิตากานต์ พยัคฆา และกิติศักดิ์ ทองมีทิพย์, 2564)

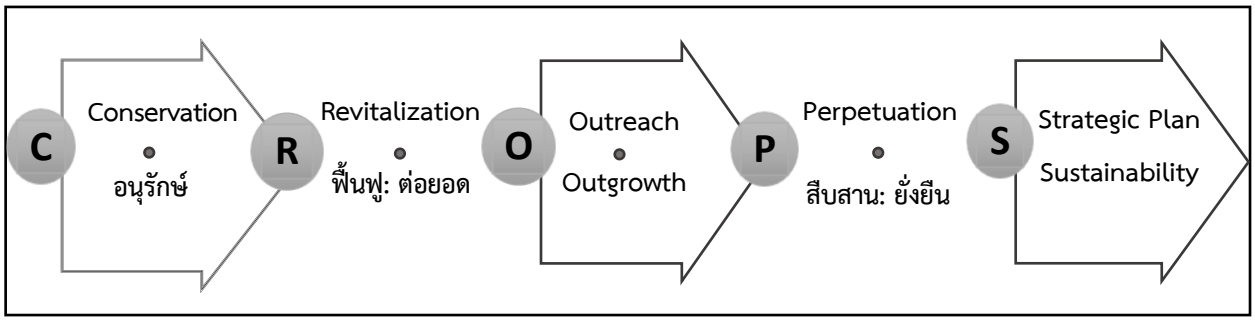
3. ความต้องการอนุรักษ์และสืบสานประเพณีทำขวัญข้าวสู่การท่องเที่ยวชุมชนเชิงวัฒนธรรม พบว่า คนในชุมชนมองว่าการท่องเที่ยวชุมชนเป็นเครื่องมือสำคัญในการอนุรักษ์และสืบสานประเพณีทำขวัญข้าวและได้ต่อยอดสู่การท่องเที่ยวชุมชนเชิงเกษตรและวัฒนธรรม อาทิ ศูนย์เรียนรู้ด้านเกษตรผสมผสาน เช่น พอเพียง - พอดีที่นาฉาน (มาตะนาฉาน) วรรณี โคก หนอง นา กลุ่มสวนเสือเกษตร และขยายผลสู่เส้นทางการท่องเที่ยวบริเวณใกล้เคียง เช่น ตลาดน้ำคลองแดนและฟาร์มสุขมี และยกระดับการท่องเที่ยวข้ามจังหวัดบนฐานทุนวัฒนธรรมทางการเกษตรเชื่อมโยงสามจังหวัด คือ จังหวัดสงขลา พัทลุง และนครศรีธรรมราช ซึ่งได้เข้ามาเป็นเครือข่ายพัฒนาโปรแกรมการท่องเที่ยวในรูปแบบกิจกรรมสร้างสรรค์ สอดคล้องกับ พระครูปลัดศิวภัช ภทฺรญาโณ กล่าวว่า การอนุรักษ์ประเพณีวัฒนธรรมควรใช้ชุมชนเป็นฐานและขยายผลสร้างพื้นที่การเรียนรู้โดยส่งเสริมให้เกิดเครือข่ายการสืบสานและพัฒนาภูมิปัญญาของชุมชน (พระครูปลัดศิวภัช ภทฺรญาโณ, 2563) สอดคล้องกับ ภัทรา แจ้งใจเจริญ ศึกษาการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนโอหงิมาจิ ประเทศญี่ปุ่น ที่ได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐในการขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลก พบว่า มีระบบประเพณีที่เข้มแข็งโดยเฉพาะเทศกาลโดบุโรชซึ่งเกี่ยวข้องกับเกษตร

การทำนาข้าวและการบูชาข้าวคล้ายคลึงกับพิธีการทำขวัญข้าวของประเทศไทยและเปิดบ้านเป็นพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นให้เรียนรู้วิถีชีวิตและการทำนาในอดีตมาเป็นกิจกรรมการท่องเที่ยวเที่ยวเชิงวัฒนธรรม สร้างมูลค่าเพิ่มทางเศรษฐกิจสร้างราย ได้แก่ ชุมชน และช่วยกระตุ้นให้เยาวชนคนรุ่นใหม่หันมาเห็นคุณค่าและช่วยกันอนุรักษ์ประเพณีนี้ไว้ให้คงอยู่ต่อไปอย่างยั่งยืน (ภัทรา แจ้งใจเจริญ, 2559)

4. แนวทางการอนุรักษ์และสืบสานประเพณีทำขวัญข้าวสู่การท่องเที่ยวชุมชนเชิงวัฒนธรรม พบว่า การดำเนินงานในตำบลควนชะลิกครอบคลุมด้านการอนุรักษ์วัฒนธรรมด้วยการท่องเที่ยวชุมชนเชิงวัฒนธรรม (C) ด้านการฟื้นฟูและยืดหยุ่นเชิงสร้างสรรค์ (R) รวมทั้งด้านการต่อยอดและขยายผลพัฒนา (O) แต่ทั้งนี้ยังต้องส่งเสริมด้านการสืบสานและสร้างภาคีความร่วมมือ (P) และด้านการพัฒนาจัดทำแผนยุทธศาสตร์สู่ความยั่งยืน (S) สอดคล้องกับ วัชระ ชยเขต และคณะ กล่าวว่า องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น และหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องต้องเข้ามามีบทบาทอย่างชัดเจน เช่น กระทรวงวัฒนธรรม ดูแลวัฒนธรรมเกี่ยวข้องกับวิถีชาวนา รวมทั้งกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา รวมถึง สถาบันการศึกษา สภาวัฒนธรรม และหน่วยงานที่พัฒนาสินค้าการท่องเที่ยววิถีชาวนา ต่อยอดเป็นกิจกรรมท่องเที่ยวและพัฒนาโปรแกรมการท่องเที่ยววิถีชาวนา (วัชระ ชยเขต และคณะ, 2562) สอดคล้องกับ พระครูใบฎีกาศักดิ์ดนัย สนฺตจิตฺโต และคณะ กล่าวว่าแนวทางส่งเสริมการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมต้องเริ่มจากอัตลักษณ์วัฒนธรรมท้องถิ่นให้โดดเด่นทำให้ภาคภูมิใจในชุมชนและสร้างมูลค่าผลิตภัณฑ์และกิจกรรมการท่องเที่ยว (พระครูใบฎีกาศักดิ์ดนัย สนฺตจิตฺโต และคณะ, 2566) สอดคล้องกับ ลัดดา พูนสวัสดิ์มงคล และทิสวรรณ ชูปัญญา กล่าวว่า แนวทางการพัฒนาศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมด้วยการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ทำให้เกิดมูลค่าทางเศรษฐกิจได้อย่างยั่งยืน (ลัดดา พูนสวัสดิ์มงคล และทิสวรรณ ชูปัญญา, 2566) เช่นเดียวกับ ศินีนาฎ พูลเกื้อ กล่าวว่า เป้าหมายการท่องเที่ยวแบบบูรณาการอย่างยั่งยืน ควรมีภาครัฐเข้ามาสนับสนุนโดยอาศัยการมีส่วนร่วมของชุมชน และส่งเสริมการตลาดและประชาสัมพันธ์ รวมทั้งสร้างเครือข่ายความร่วมมือทั้งจากภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชน (ศินีนาฎ พูลเกื้อ, 2567) สอดคล้องกับ ขวัญฤทัย เดชทองคำ กล่าวว่า ฐานการเรียนรู้กิจกรรมทางการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ของชุมชนที่มีความหลากหลายสามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวได้ โดยสนับสนุนด้านงบประมาณเพื่อให้เกิดการพัฒนาอย่างต่อเนื่องสู่การเติบโตอย่างยั่งยืน (ขวัญฤทัย เดชทองคำ, 2566) และสอดคล้องกับ เมษ์ธาวิน พลโยธี และคณะ เสนอแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่ยั่งยืน โดยเน้นประเมินศักยภาพทั้งด้านวัฒนธรรม เศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อม และทำงานอย่างมีส่วนร่วมเพื่อความเข้มแข็งของชุมชนก่อนพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยว (เมษ์ธาวิน พลโยธี และคณะ, 2565) เช่นเดียวกับ โกศล สุขเกษม และคณะ กล่าวว่า การบูรณาการองค์ความรู้ดั้งเดิมเข้ากับนวัตกรรมเป็นแนวทางช่วยให้ชุมชนรักษาอาชีพเกษตรกรควบคู่ไปกับการส่งเสริมกิจกรรมเชิงวัฒนธรรมได้ (โกศล สุขเกษม และคณะ, 2568) รวมทั้ง UNWTO หรือ องค์การการท่องเที่ยวโลกแห่งสหประชาชาติ กล่าวถึงกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมก่อให้เกิดการกระตุ้นเศรษฐกิจการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน และสนับสนุนเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs) (UNWTO, 2020) คณะกรรมาธิการยุโรป European Commission ระบุว่าการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่ยั่งยืนให้ความสำคัญกับมรดกทางวัฒนธรรมและชุมชนเป็นศูนย์กลางผลักดันให้เกิดการอนุรักษ์และมอบประสบการณ์ที่แท้จริงแก่นักท่องเที่ยว พร้อมทั้งสนับสนุนเศรษฐกิจท้องถิ่นอีกด้วย (European Commission, 2024)

องค์ความรู้ใหม่

การวิจัยครั้งนี้ได้องค์ความรู้ใหม่จากบทเรียนรู้ของชุมชนควนชะลิก ซึ่งเป็นชุมชนต้นแบบการอนุรักษ์และสืบสานประเพณีทำขวัญข้าวสู่การท่องเที่ยวชุมชนเชิงวัฒนธรรม โดยสามารถสรุปในรูปแบบโมเดล (พืชผล) แห่งความยั่งยืน หรือ CROPS Model ประกอบด้วย แนวทางการพัฒนาแบบบูรณาการ ดังนี้ 1) การอนุรักษ์ (C: Cultural Conservation & Cultural Community Tourism) คือ การอนุรักษ์วัฒนธรรมและการท่องเที่ยวชุมชนเชิงวัฒนธรรม 2) การฟื้นฟู: R (Revitalization & Resilience Creativity) คือ การฟื้นฟูและยืดหยุ่นเชิงสร้างสรรค์ 3) การต่อยอด: O (Outreach & Outgrowth) คือ กาต่อยอดและขยายผล 4) การสืบสาน : P (Perpetuation & Partnership) คือ การสืบสานและภาคีความร่วมมือ และ 5) การพัฒนาแผนยุทธศาสตร์อย่างยั่งยืน: S (Strategic Plan & Sustainability) คือ แผนยุทธศาสตร์การพัฒนาและความยั่งยืน ดังภาพที่ 2

ภาพที่ 2 โมเดล (พืชผล) แห่งความยั่งยืน หรือ CROPS Model

สรุปและข้อเสนอแนะ

บทเรียนความสำเร็จของชุมชนควนชะลิกเริ่มต้นจากปัญหาท้าทายในการรื้อฟื้นประเพณีทำขวัญข้าวที่สูญหายให้กลับมามีชีวิตอีกครั้งย่อมบ่งชี้ถึงศักยภาพและพลังชุมชนได้อย่างเป็นรูปธรรม และที่สำคัญสะท้อนถึงต้นทุนทางวัฒนธรรมบนฐานความเชื่อศรัทธาทั้งในมิติทางจิตวิญญาณและภูมิปัญญาพื้นบ้านในหลากหลายมิติ รวมถึงพิธีกรรมที่ช่วยหล่อหลอมความเป็นหนึ่งเดียวให้กับคนในชุมชนได้รู้สึกถึงความเป็นเจ้าของในประเพณีท้องถิ่นร่วมกัน โดยไม่ได้เป็นเพียงแค่การรักษาพิธีกรรมดั้งเดิมเท่านั้นแต่ยังแสดงถึงการตระหนักในคุณค่าและความรับผิดชอบร่วมกันในการสืบสานประเพณีให้ถ่ายทอดถึงคนรุ่นต่อไป ข้อเสนอแนะที่ได้จากการวิจัย คือ ควรนำไปใช้ประโยชน์ผลักดันเชิงนโยบายเพื่อส่งเสริมและพัฒนารูปแบบกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์และเชิงประสบการณ์มากขึ้น ตลอดจนดำเนินการตามแนวทางโมเดล CROPS เพื่อบรรลุสัมฤทธิ์ผลอย่างยั่งยืน โดยเฉพาะการพัฒนาแผนยุทธศาสตร์และการจดทะเบียนบัญชีมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมระดับจังหวัดเพื่อการอนุรักษ์และคุ้มครองได้อย่างต่อเนื่องและมีประสิทธิภาพ รวมทั้งข้อเสนอในการวิจัยครั้งต่อไปควรศึกษาเปรียบเทียบรูปแบบกิจกรรมประเพณีทำขวัญข้าวแต่ละพื้นที่ในจังหวัดนครศรีธรรมราช เพื่อยกระดับเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมสู่เทศกาลประเพณีประจำจังหวัด อันจะเป็นแนวทางอนุรักษ์และส่งเสริมการท่องเที่ยวชุมชนเชิงเศรษฐกิจและวัฒนธรรมได้อย่างสมดุลและยั่งยืน

เอกสารอ้างอิง

กรมส่งเสริมวัฒนธรรม. (2559). ข้าวกับวิถีไทย: มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม. กรุงเทพมหานคร: สถาบันวัฒนธรรมศึกษา กรมส่งเสริมวัฒนธรรม.

โกศล สุขเกษม และคณะ. (2568). เกษตรกรยุคใหม่ สู่แนวทางเกษตรแม่นยำเพื่อความยั่งยืน. วารสารสังคมพัฒนศาสตร์, 8(6), 372-386.

ขวัญฤทัย เดชทองคำ. (2566). การพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยววิถีชุมชนเชิงสร้างสรรค์สู่ความยั่งยืน กรณีศึกษา: ชุมชนริมน้ำเจ้าพระยา บ้านเกาะเกิด จังหวัดพระนครศรีอยุธยา. วารสารวิชาการอยุธยาศึกษา, 15(2), 65-79.

คณะกรรมการนโยบายการท่องเที่ยวแห่งชาติ. (2565). แผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติ ฉบับที่ 3 (พ.ศ. 2566 - 2570). กรุงเทพมหานคร: กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา.

จิรัฏฐวัฒน์ ศิริบุตร และคณะ. (2568). ยุทธศาสตร์การพัฒนาและส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงสืบสานอย่างยั่งยืนบนฐานชุมชน กรณีศึกษาอำเภอโพนพิสัย จังหวัดหนองคาย. วารสารวิชาการรัตนบุศย์, 7(1), 128-142.

ณฐิตากานต์ พยัคฆา และกิติศักดิ์ ทองมีทิพย์. (2564). พิธีกรรมทำขวัญข้าวกับวิถีเกษตรกรรมที่เปลี่ยนไป. วารสารวิชาการเกษตร, 39(3), 330-339.

ธนาวุธ คงจันทร์ และคณะ. (2564). การฟื้นฟูและสืบสานประเพณีทำขวัญข้าวในชุมชนภาคใต้. วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, 12(2), 45-62.

ผู้นำอาวุโส (นามสมมุติ). (19 มิ.ย. 2568). การสัมภาษณ์ปราชญ์ชาวบ้านและผู้นำชุมชนตำบลควนชะลิก. (นางสาวเขมณัฏฐ์ อินทรสุวรรณ, ผู้สัมภาษณ์)

พระครูใบฎีกาศักดิ์ดนัย สนฺตจิตฺโต และคณะ. (2566). แนวทางการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมบนฐานอัตลักษณ์ชุมชน. วารสารพุทธศาสตร์ศึกษา, 10(1), 55-72.

พระครูปลัดศิวภัช ภทฺรญาโณ. (2563). การอนุรักษ์ประเพณีท้องถิ่นโดยใช้ชุมชนเป็นฐาน. วารสารพุทธสังคมศาสตร์, 5(2), 89-104.

ภัทรา แจ้งใจเจริญ. (2559). การจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมกรณีศึกษา ชุมชนโอหงิมาจิ หมู่บ้านชิราคาว่าโก จังหวัดกิฟุ ประเทศญี่ปุ่น. วารสารญี่ปุ่นศึกษา, 33(2), 79-97.

เมษ์ธาวิน พลโยธี และคณะ. (2565). แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างยั่งยืน. วารสารการท่องเที่ยวและการบริการ, 7(2), 1-18.

ลัดดา พูนสวัสดิ์มงคล และทิสวรรณ ชูปัญญา. (2566). แนวทางการพัฒนาการบริหารจัดการและศักยภาพการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในพื้นที่สวนดุสิตและพื้นที่ต่อเนื่อง. วารสารตำหนัก, 1(1), 72-89.

วัชระ ชยเขต และคณะ. (2562). โครงการการพัฒนาเส้นทางท่องเที่ยววิถีชาวนา 2 ลุ่มน้ำ 3 จังหวัดภาคใต้เชื่อมโยงแหล่งท่องเที่ยวหลัก. ใน รายงานการวิจัย. สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม.

ศินีนาฎ พูลเกื้อ. (2567). ศักยภาพการท่องเที่ยวลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาสู่การเป็นเมืองเป้าหมายทางการท่องเที่ยวแบบบูรณาการอย่างยั่งยืน. วารสาร Roi Kaensarn Academi, 9(10), 705-722.

ศิราพร ณ ถลาง. (2562). คติชนสร้างสรรค์: บทสังเคราะห์และทฤษฎี. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพมหานคร: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน).

สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี. (2566). คำแถลงนโยบายของคณะรัฐมนตรี นายเศรษฐา ทวีสิน นายกรัฐมนตรี แถลงต่อรัฐสภา. กรุงเทพมหานคร: สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี.

สุพัตรา คงขำ. (2565). การมีส่วนร่วมของชุมชนในการอนุรักษ์และสืบทอดประเพณีการลากพระบกของอำเภอพิปูน จังหวัดนครศรีธรรมราช. วารสารนาคบุตรปริทรรศน์, 14(1), 122-131.

องค์การบริหารส่วนตำบลควนชะลิก. (2567). ข้อมูลประเพณีทำขวัญข้าวและกิจกรรมเก็บข้าวนาวาน. เรียกใช้เมื่อ 11 ธันวาคม 2567 จาก https://www.khuanchalik.go.th/album/view.php?album_id=69

European Commission. (2024). Cultural Tourism conserving culture and cultural heritage through inclusive and sustainable development. Retrieved November 10, 2024, from https://publications.europa.eu/resource/cellar/cf2a35e2-e28d-11ee-8b2b-01aa75ed71a1.0001. 03/DOC_1

UNWTO. (2020). Cultural tourism and sustainable development goals (SDGs). Madrid: World Tourism Organization.

บทความวิชาการ

ศิลปะจัดวางและการพัฒนารูปแบบศิลปะใหม่: เทคโนโลยีและการตีความของเวลาและพื้นที่ในศิลปะสมัยใหม่*

INSTALLATION ART AND THE DEVELOPMENT OF NEW ART FORMS: TECHNOLOGY AND INTERPRETATION OF TIME AND SPACE IN CONTEMPORARY ART

ดลชนก วรางค์มาตา, สุภาวี ศิรินคราภรณ์*

Dolchanok Warangmata, Supavee Sirinkraporn*

คณะมัณฑนศิลป์ มหาวิทยาลัยศิลปากร กรุงเทพมหานคร ประเทศไทย

Faculty of Decorative Arts, Silpakorn University, Bangkok, Thailand

*Corresponding author E-mail: pearvee@yahoo.com

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีจุดประสงค์เพื่อศึกษาวิวัฒนาการของศิลปะจัดวาง (Installation Art) รูปแบบงานสามมิติจัดวางวัตถุเข้ากับพื้นที่เฉพาะเจาะจง (Site-specific) ในหอศิลป์หรือสาธารณะ และบทบาทของเทคโนโลยีที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงในสังคมไทยและบริบทเอเชีย โดยวิเคราะห์จากกรณีศึกษาผลงานสำคัญของศิลปินไทยและเอเชียในช่วงตั้งแต่ปลายศตวรรษที่ 20 ถึงยุคดิจิทัลร่วมสมัย เพื่อชี้ให้เห็นบทบาทของเทคโนโลยีต่อการเปลี่ยนแปลงรูปแบบ แนวคิด และการรับรู้ของผู้ชม และการตั้งคำถามว่า “เทคโนโลยีร่วมสมัยมีผลต่อแนวทางการสร้างสรรค์และการรับรู้ศิลปะจัดวางอย่างไรในบริบทไทยหรือเอเชียตะวันออกเฉียงใต้” ซึ่งสะท้อนความสนใจต่อความสัมพันธ์ระหว่างศิลปะ สื่อ และบริบททางสังคมวัฒนธรรมในยุคดิจิทัล การศึกษานี้มุ่งเน้นทำความเข้าใจแนวทางการสร้างสรรค์จากศิลปะดั้งเดิมสู่ศิลปะที่ใช้เทคโนโลยีร่วมสมัย เช่น การใช้เทคโนโลยีความจริงเสมือน (VR) หรือศิลปะไร้วัตถุ เพื่อสร้างประสบการณ์มีส่วนร่วมระหว่างศิลปินและผู้ชมอย่างลึกซึ้งยิ่งขึ้น บทบาทของเทคโนโลยีได้ส่งผลต่อการเปลี่ยนรากฐาน (Paradigm Shift) ของศิลปะจัดวาง จากพื้นที่ทางกายภาพไปสู่พื้นที่โต้ตอบเชิงดิจิทัล ซึ่งในบริบทของไทยและเอเชีย เทคโนโลยีไม่เพียงเป็นเครื่องมือสร้างสรรค์ แต่ยังเชื่อมโยงกับประเด็นทางสังคม ศาสนา การเมือง และอัตลักษณ์ท้องถิ่น ตัวอย่างเช่น การนำเทคโนโลยีดิจิทัลมาใช้เพื่อสะท้อนประสบการณ์ร่วมทางประวัติศาสตร์ หรือวิพากษ์โครงสร้างอำนาจผ่านสื่อศิลปะ ข้อค้นพบชี้ให้เห็นว่า เทคโนโลยีมิได้เปลี่ยนเพียงรูปแบบการนำเสนอผลงานศิลปะ แต่ยังส่งผลต่อการตีความและความสัมพันธ์ของเวลาและพื้นที่ ซึ่งสอดรับกับแนวคิดพุทธศาสนาเรื่องการพิจารณาจิต รวมถึงการเปิดรูปแบบปฏิสัมพันธ์ของผู้ชมที่หลากหลายยิ่งขึ้น โดยศิลปะจัดวางเชิงเทคโนโลยีเป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนศิลปะร่วมสมัยและสะท้อนสังคมยุคดิจิทัล

คำสำคัญ: ศิลปะจัดวาง, เทคโนโลยีร่วมสมัย, พื้นที่เสมือนจริง, การรับรู้ทางสุนทรียะ, เอเชียตะวันออกเฉียงใต้

* Received 4 January 2026; Revised 30 January 2026; Accepted 31 January 2026

Abstract

This academic article aims to examine the evolution of installation art as a three-dimensional, site-specific practice situated within gallery or public spaces, as well as the role of technology in shaping its transformation within Thai society and broader Asian contexts. The study analyzes key works by Thai and Asian artists from the late twentieth century to the contemporary digital era in order to elucidate how technology has influenced changes in form, conceptual frameworks, and audience perception. It further poses the question of how contemporary technologies affect creative practices and the perception of installation art in Thai and Southeast Asian contexts, reflecting an interest in the relationships among art, media, and sociocultural conditions in the digital age. The research focuses on the transition from traditional artistic practices to technology-based forms, such as virtual reality (VR) and immaterial or dematerialized art, which foster deeper participatory experiences between artists and audiences. Technological developments have contributed to a paradigm shift in installation art, moving from purely physical spaces toward digitally mediated interactive environments. In Thai and Asian contexts, technology functions not only as a creative tool but also as a medium intertwined with social, religious, political, and local identity issues-for example, through the use of digital media to reflect shared historical experiences or to critique structures of power. The findings indicate that technology not only transforms modes of artistic presentation but also reshapes interpretation and the relationships between time and space, resonating with Buddhist concepts of contemplative awareness, while enabling more diverse forms of audience interaction. In this regard, technologically mediated installation art emerges as a key mechanism driving contemporary art and reflecting the conditions of society in the digital age.

Keywords: Installation Art, Contemporary Technology, Virtual Space, Aesthetic Perception, Southeast Asia

บทนำ

ศิลปะจัดวาง (Installation Art) ถือเป็นหนึ่งในรูปแบบศิลปะที่มีอิทธิพลต่อวิวัฒนาการของศิลปะร่วมสมัย ศิลปะประเภทนี้ไม่ได้จำกัดอยู่แค่การสร้างงานที่เป็นวัตถุเดียวหรือการจัดแสดงในพื้นที่นิทรรศการ แต่เน้นไปที่ “ประสบการณ์ของผู้ชม” ในบริบทของเวลาและพื้นที่ที่งานศิลปะถูกจัดวาง การศึกษาเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ของศิลปะจัดวางจึงไม่เพียงแต่เป็นการสำรวจวิวัฒนาการของรูปแบบศิลปะ แต่ยังสะท้อนถึงการเปลี่ยนแปลงในวิธีการตีความ “พื้นที่” และ “เวลา” ในโลกสมัยใหม่ การเปลี่ยนผ่านสู่พื้นที่ดิจิทัลและเสมือนจริงในศิลปะจัดวางร่วมสมัยได้ทำให้เส้นแบ่งระหว่างพื้นที่ทางกายภาพและพื้นที่เสมือนถูกเชื่อมโยงกันอย่างมีนัยสำคัญ ดังที่ปรากฏในกรณีศึกษาศิลปะจัดวางของศิลปินไทยและเอเชีย ซึ่งนำเทคโนโลยี VR และสื่อดิจิทัลมาใช้เพื่อสร้างประสบการณ์เชิงพื้นที่และเวลาแบบใหม่ ผู้ชมไม่ได้เป็นเพียงผู้สังเกต หากแต่มีบทบาทเป็นผู้ร่วมสร้างความหมาย (Co-creator) ผ่านการมีปฏิสัมพันธ์ การเคลื่อนไหว และการดำรงอยู่ในสภาพแวดล้อมเสมือน งานศิลปะจัดวางในลักษณะนี้สะท้อนแนวคิด

เรื่องเวลาและพื้นที่ในฐานะประสบการณ์ (Temporal-spatial Experience) มากกว่ากรอบเชิงกายภาพ ซึ่งสอดรับกับแนวคิดพุทธปรัชญาเรื่องการรับรู้ การพิจารณาจิต และความไม่เที่ยงของสภาวะต่าง ๆ เทคโนโลยี VR จึงทำหน้าที่เป็นตัวกลางทางวัฒนธรรมที่เชื่อมโยงร่างกาย จิตสำนึก และพื้นที่เสมือนเข้าด้วยกัน ส่งผลให้ศิลปะจัดวางร่วมสมัยในบริบทไทยและเอเชียกลายเป็นพื้นที่สร้างสรรค์ผลงานทางสุนทรียศาสตร์ แนวคิดจิตวิญญาณ และการวิพากษ์สังคมในยุคดิจิทัลอย่างลุ่มลึก (An, R., 2024)

ท่ามกลางภูมิทัศน์ของการแสดงออกทางศิลปะที่เปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่อง การผสานเทคโนโลยีดิจิทัลได้กลายเป็นพลังขับเคลื่อนที่เปลี่ยนแปลงแก่นแท้ของศิลปะอย่างลึกซึ้ง การศึกษานี้มุ่งสำรวจถึงการใช้พื้นที่ในจินตนาการเชื่อมโยงกับการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีดิจิทัล โดยพิจารณาว่าการผสานเทคโนโลยีดังกล่าวนั้นสามารถส่งเสริมการพัฒนางานศิลปะอย่างไร และความสำคัญของการศึกษานี้อยู่ที่การตระหนักว่าเทคโนโลยีไม่ได้เป็นเพียงเครื่องมือในเชิงปฏิบัติเท่านั้น หากยังเป็นพลังสำคัญที่ส่งเสริมการสร้างสรรค์นวัตกรรม และผลักดันขอบเขตของจินตนาการทางศิลปะให้กว้างไกลยิ่งขึ้น

จากที่ได้กล่าวมาแล้วในเบื้องต้น จึงเกิดการตั้งคำถามเพื่อนำไปเป็นแนวทางในการวิเคราะห์ของบทความนี้ ถึงผลของการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีดิจิทัลต่อการพัฒนางานศิลปะและการเสริมสร้างความคิดสร้างสรรค์ทางศิลปะ โดยเน้นให้เห็นว่าเทคโนโลยีสามารถยกระดับและพัฒนารูปแบบการเล่าเรื่องทางศิลปะได้อย่างไร เป้าหมายของการศึกษานี้คือ การทำความเข้าใจการเปลี่ยนแปลงพื้นฐานในแวดวงศิลปะจากอิทธิพลของเทคโนโลยีดิจิทัล และผลกระทบเชิงบวกที่มีต่องานของศิลปินและประสบการณ์ของผู้ชม การค้นคว้านี้อ้างอิงจากการวิเคราะห์ผลงาน ศิลปะร่วมสมัย คือ ผลงาน The Red Hall of Injustice ศิลปิน กวิตา วัฒนะชยังกูร ที่ใช้ร่างกายตนเองเป็นสื่อกลางในผลงาน VOIDSCAPE ศิลปะจัดวางในรูปแบบ VR สะท้อนปัญหาแรงงานและสิ่งแวดล้อมภายใต้โครงสร้างอุตสาหกรรมทุนนิยม และผลงาน The Great Adventure of Material World ของศิลปิน ลู่ หยาง ผลงานการใช้เกมและเมตาเวิร์สเป็นเครื่องมือเล่าเรื่อง โดยเฉพาะเรื่องของการสำรวจตัวตนเกี่ยวกับการระบุอัตลักษณ์ทางเพศของมนุษย์ ซึ่งสะท้อนแนวคิดเรื่องเพศและการมองตัวตนในระดับที่ลึกซึ้งผ่านสื่อดิจิทัลและอินเทอร์แอกทีฟ มาเป็นกรณีศึกษาเพื่อหาข้อสรุปต่อไป

ศิลปะการจัดวาง (Installation Art) อาจเป็นสื่อใหม่ของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ได้หรือไม่?

ศิลปะจัดวาง (Installation Art) ก้าวข้ามขอบเขตแบบดั้งเดิมของศิลปะ และนำเสนอทัศนะและประสบการณ์รูปแบบใหม่ทั้งในพื้นที่ส่วนบุคคล พื้นที่สาธารณะ และแพลตฟอร์มดิจิทัล แนวทางของศิลปะในการตอบสนองต่อประเด็นทางสังคมจากหลากหลายมุมมองที่สะท้อนความห่วงใยต่อสังคม ถึงประเด็นด้านความตระหนักรู้และความอ่อนไหวทางสังคม พร้อมทั้งชี้ให้เห็นบทบาทของศิลปะในฐานะเครื่องมือสำคัญในการสร้างการมีส่วนร่วมทางสังคม และความหลากหลายในการใช้งานของการจัดวางองค์ประกอบทางศิลปะในพื้นที่ ภายใต้ของเทคโนโลยีที่พัฒนาอย่างต่อเนื่องและโอกาสที่เปิดกว้างมากขึ้น (Bilirdönmez, T., 2025)

สำหรับประเทศกำลังพัฒนาหลายแห่งในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยเฉพาะประเทศฟิลิปปินส์และประเทศไทยอาจจะมีข้อจำกัดในบางมิติ โดยการแสดงออกเชิงวิพากษ์ต่อการเมืองและสังคมยังคงเป็นเรื่องซับซ้อนและเสี่ยงต่อการถูกต่อต้านหรือควบคุม ในบริบทเช่นนี้ ศิลปะการจัดวางจึงทำหน้าที่เป็น “เครื่องมือการสื่อสาร”

ที่เปิดพื้นที่ใหม่ให้ศิลปิน นักคิด รวมถึงประชาชนทั่วไป สามารถถ่ายทอดแนวคิดและข้อคิดเห็นได้อย่างอิสระและปลอดภัยยิ่งขึ้น สิ่งสำคัญ คือ ผลงานรูปแบบนี้ไม่ได้จำกัดอยู่เพียงการใช้ถ้อยคำหรือสัญลักษณ์ทางภาษา แต่กลับมอบ “ประสบการณ์ตรง” ที่จับต้องได้และมีความเป็นส่วนตัวต่อผู้ชม ทำให้แนวคิดที่ซ่อนอยู่เบื้องหลังงานศิลป์สามารถเข้าถึงและส่งผลกระทบต่ออารมณ์ ความคิด และความเข้าใจได้อย่างลึกซึ้ง (Jones, J., 2000) ซึ่งผู้เขียนมีการแยกบทบาทหน้าที่ของศิลปะจัดวาง (Installation Art) และบทบาทของเทคโนโลยีที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงของศิลปะประเภทนี้ในสังคมไทยและบริบทเอเชียให้เกิดความชัดเจน

กรณีศึกษาเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

ในทัศนะนี้ ประเทศไทยถือเป็นหนึ่งในประเทศเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ที่ศิลปะการจัดวางเริ่มเข้ามามีบทบาทอย่างชัดเจนตั้งแต่ช่วงทศวรรษ 1990 เป็นต้นมา โดยเฉพาะในบริบทของการเปลี่ยนผ่านทางสังคม การเมือง และเศรษฐกิจ ซึ่งกระทบต่อชีวิตประจำวันของผู้คน ศิลปินไทยจำนวนมากเลือกใช้งานลักษณะนี้เป็นสื่อกลางในการตั้งคำถามและวิพากษ์ปรากฏการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น ไม่ว่าจะเป็นปัญหาความเหลื่อมล้ำทางสังคม อำนาจทางการเมือง หรือการปะทะกันระหว่าง “ความเป็นท้องถิ่น” และ “ความเป็นสากล” ความโดดเด่นของศิลปะการจัดวางในประเทศไทย คือ การผสมผสานแนวคิดเชิงวิพากษ์เข้ากับรากฐานทางวัฒนธรรมที่หลากหลาย ศิลปินไทยจำนวนมากอาศัยสัญลักษณ์ทางพุทธศาสนา ความเชื่อพื้นบ้าน และวิถีชีวิตชนบทมาเป็นวัตถุดิบหลักในการสร้างสรรค์งาน เพื่อสื่อสารให้ผู้ชมตั้งคำถามต่อโครงสร้างทางสังคมและคุณค่าที่ถูกผลิตซ้ำในชีวิตประจำวัน งานศิลป์เหล่านี้จึงไม่ได้ทำหน้าที่เพียงนำเสนอความงามเชิงทัศนศิลป์ แต่ยังทำหน้าที่เป็น “พื้นที่สาธารณะ” ที่เปิดให้เกิดการถกเถียง แลกเปลี่ยน และสะท้อนเสียงของผู้คน นอกจากนี้ ศิลปะการจัดวางในประเทศไทยยังมีลักษณะเฉพาะที่เน้นการมีปฏิสัมพันธ์กับผู้ชม (Interactive) ผู้ชมไม่ได้เพียงแค่สังเกต แต่ยังถูกเชิญชวนให้ “เข้าไปมีส่วนร่วม” กับงาน ไม่ว่าจะเป็นการเดินผ่าน พักอาศัย หรือสัมผัสกับวัตถุที่จัดวางไว้ ประสบการณ์เชิงพื้นที่นี้ทำให้งานศิลปะกลายเป็นเครื่องมือสื่อสารที่เข้าถึงความรู้สึกโดยตรง และขยายขอบเขตของศิลปะออกไปสู่ชีวิตจริงของผู้คน ดังนั้น ศิลปะการจัดวางในประเทศไทยจึงสะท้อนให้เห็นถึงพลวัตของสังคมไทยที่เต็มไปด้วยความเปลี่ยนแปลงและความตึงเครียดทางการเมือง พร้อมกันนั้นก็เปิดพื้นที่ใหม่ ๆ สำหรับการวิพากษ์และการแสวงหาความหมายร่วมกันในระดับสังคม

จากข้อมูลที่กล่าวมานี้ พบเห็นได้จากผลงานศิลปะของศิลปิน กมล เผ่าสวัสดิ์ ชื่อ “บทเพลงแห่งความตายของนิทรรศการศิลปะ (Song for the Dead Art Exhibition)” จัดแสดงครั้งแรกในปี 1985 ผลงานดังกล่าวเป็นผลงานสื่อผสม (Mixed Media) ที่สร้างสรรค์จากภาพถ่าย วิดีโอ เอกสาร เสียง และเศษโลหะ โดยมุ่งเน้นไปที่ประเด็นทางการเมือง สังคม สิ่งแวดล้อม ภาวะซ้ำซาก รวมถึงมลพิษที่เกิดจากนโยบายที่บกพร่องภายใต้การตัดสินใจของผู้มีอำนาจ นอกจากนี้ เขายังสำรวจบริบทท้องถิ่นและมีชื่อเสียงในฐานะผู้เชี่ยวชาญด้านศิลปะจัดวางเฉพาะพื้นที่ (Site-Specific Art) และเชื่อมั่นอย่างยิ่งในความสัมพันธ์ระหว่างผู้ชมกับพื้นที่ และเมื่อความเชื่อมโยงนี้เกิดขึ้น เขามองว่าสารที่ซ่อนอยู่ภายในผลงานศิลปะจะถูกถ่ายทอดอย่างสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ภาพที่ 1 ผลงานศิลปะการจัดวางของศิลปินกมล เผ่าสวัสดิ์ ชื่อผลงาน “บทเพลงแห่งความตายของนิทรรศการศิลปะ (Song for the Dead Art Exhibition)” ปี 2528 สร้างสรรค์ผลงานในรูปแบบสื่อผสม ภาพถ่าย วิดีโอ เอกสาร เสียง และเศษโลหะ (Javanalikhikara, H. & Sangwachirapiban, S., 2025)

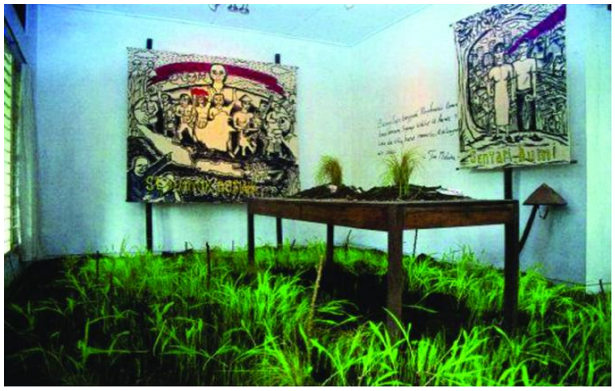
ธรรมชาติหายใจ: อโรคยศาลา เป็นผลงานประติมากรรมของ มณเฑียร บุญมา ศิลปินผู้บุกเบิกศิลปะร่วมสมัยไทย โดยผลงานยุคแรกของเขาใช้วัสดุสำเร็จรูปที่พบได้ทั่วไป เพื่อสะท้อนการเปลี่ยนผ่านจากวิถีชนบทสู่สังคมเมืองที่กำลังเติบโตอย่างรวดเร็ว ต่อมาเขาหันมาเชื่อมโยงปรัชญาพุทธและการแพทย์แผนโบราณเข้ากับงานศิลปะ และยังได้แรงบันดาลใจจากสถานพยาบาลในอาณาจักรเขมรสมัยพุทธศตวรรษที่ 11 ซึ่งปัจจุบันพบร่องรอยเป็นแหล่งโบราณคดีในภาคอีสานตอนล่างของไทย มณเฑียรใช้กล่องเหล็กวางเรียงซ้อนคล้ายซี่โครงหรือสันหลัง สื่อถึงโครงสร้างสถานพยาบาลโบราณ ภายในแขวนปอดเหล็กไว้ตรงกลาง น้ำหนักของมันทำให้โครงสร้างทั้งชิ้นดูมั่นคงคล้ายสถูป ปอดนี้ถูกเคลือบด้วยสมุนไพร และในแต่ละกล่องยังบรรจุสมุนไพรไว้ด้วย เมื่อผู้ชมเข้าไปภายในงาน จะได้สัมผัสทั้งกลิ่นสมุนไพรที่ช่วยสร้างบรรยากาศสงบ เกิดสมาธิ และกระตุ้นการตระหนักรู้ถึงความสัมพันธ์ระหว่างร่างกาย จิตใจ ธรรมชาติ และภูมิปัญญาโบราณ

ภาพที่ 2 ผลงานประติมากรรมของศิลปิน มณเฑียร บุญมา
ชื่อผลงาน “ธรรมชาติหายใจ: อโรคยศาลา” ปี 2535 สร้างสรรค์ผลงานจากเหล็ก ดินเผา และสมุนไพร (วรเทพ อรรคบุตร, 2564)

ภาพที่ 3 ผลงานศิลปะการจัดวางของศิลปิน มณเฑียร บุญมา
ชื่อผลงาน “ศาลาแห่งจิต (Temple of the Mind)” ปี 2538 สร้างสรรค์ผลงานจากไม้ ระฆังทองเหลือง ก่อขึ้นคล้ายทรงของสถูป โดยมีสมุนไพรทำเป็นรูปร่างคล้ายปอดติดตั้งอยู่ภายใน (Le Thua, T., 2008)

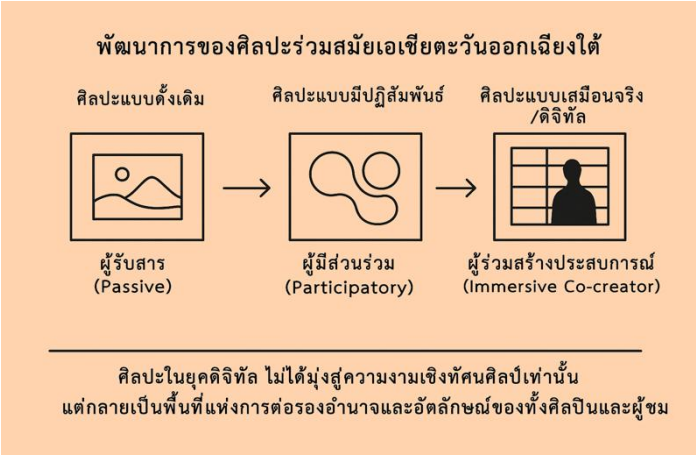

ภาพที่ 4 ผลงานศิลปะการจัดวางของศิลปินร่วมสมัยชาวอินโดนีเซีย ยูสโตนี โวลุนเตโร
ชื่อผลงาน “Statement Tanah Untuk Rakyat” ปี 1999 (Jurriëns, E., 2014)

อีกทั้ง ศิลปะอินโดนีเซียสะท้อนพัฒนาการที่สัมพันธ์กับการเมืองและสังคมอย่างลึกซึ้ง โดยมีรากฐานจากแนวสัจนิยมทางสังคมที่มุ่งถ่ายทอดการต่อสู้ของชนชั้นล่าง ซึ่งในอดีตถูกครอบงำโดยอุดมการณ์คอมมิวนิสต์และต่อมาในยุคระเบียบใหม่ ศิลปะกลับถูกนำไปใช้เป็นเครื่องมือโฆษณาชวนเชื่อเพื่อสนับสนุนแนวคิดการพัฒนาของรัฐ ทำให้การแสดงออกถูกจำกัดอยู่ในกรอบแคบ กระทั่งเข้าสู่ยุคปฏิรูปที่เปิดเสรีประชาธิปไตยมากขึ้น ความคิดวิพากษ์และการต่อต้านที่ถูกกดทับจึงปรากฏชัดในงานศิลปะ ศิลปินสามารถสร้างผลงานที่สะท้อนความขัดแย้งระหว่างผู้ปกครองกับประชาชนและตั้งคำถามต่อโครงสร้างอำนาจในสังคม ผลงานของยูสโตนี โวลุนเตโรเป็นตัวอย่างสำคัญที่ใช้ศิลปะเป็นเครื่องมือวิพากษ์ โดยนิทรรศการภาพขาวดำของเขาที่แกลเลอรี Cemeti ในปี 1998 - 1999 ถ่ายทอดบรรยากาศความเป็นปฏิปักษ์ระหว่างระเบียบเก่าและระเบียบใหม่ ขณะเดียวกันยังสะท้อนชีวิตที่เต็มไปด้วยความหลากหลายและความตึงเครียดทางการเมือง ผลงานของเขาจึงตอกย้ำบทบาทของศิลปะในฐานะพื้นที่แห่งการต่อสู้และการวิพากษ์เชิงอำนาจ ซึ่งเป็นทิศทางสำคัญของศิลปะอินโดนีเซียในยุคหลังปฏิรูปจนถึงปัจจุบัน (Kristiyono, J. et al., 2022) และในงานเขียนชื่อ “Mediating the Metropolis: New Media Art and Urban Ecology in Bandung, Indonesia”

Jurriëns, E. กล่าวไว้ว่า ตั้งแต่ช่วงปลายทศวรรษ 1990 อินโดนีเซียได้เห็นการเติบโตอย่างโดดเด่นของพื้นที่ศิลปะอิสระและชุมชนศิลปะ ซึ่งมักมุ่งเน้นไปที่ศิลปะสื่อใหม่ (New Media Art) ส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นที่เพิ่มขึ้นหลังการล่มสลายของระบอบเผด็จการ New Order ในปี 1998 นอกจากนี้ แวดวงศิลปะยังได้รับอิทธิพลจากการเข้าถึงและจากความแพร่หลายของสื่ออิเล็กทรอนิกส์และดิจิทัลสำหรับผู้บริโภค ตลอดจนกระแสหลักบางประการในสังคมสารสนเทศและการสื่อสารระดับโลก โดยเฉพาะวัฒนธรรมด้านเครือข่าย (Networking) การมีปฏิสัมพันธ์ (Interactivity) และการทำสิ่งต่าง ๆ ด้วยตนเอง (Jurriëns, E., 2014)

ซึ่งในทัศนะของผู้เขียนมองว่า ปัจจุบันนี้ศิลปะทัศนศิลป์ของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ได้แก่ ประเทศไทย อินโดนีเซีย และมาเลเซีย ได้ประสบกับการเปลี่ยนแปลงและการเติบโตอย่างมีนัยสำคัญในช่วงสิบกว่าปีที่ผ่านมา ความเปลี่ยนแปลงนี้สะท้อนให้เห็นถึงพัฒนาการของศิลปินที่เริ่มทดลองกับรูปแบบและสื่อใหม่ ๆ เพื่อถ่ายทอดแนวคิดของตนเอง รวมทั้งดึงดูดความสนใจของผู้ชม บทความนี้มุ่งสำรวจบทบาทของเทคโนโลยีคอมพิวเตอร์ในฐานะสื่อที่ขยายขอบเขตความเป็นไปได้ในบริบทของศิลปะทัศนศิลป์ เช่น ศิลปินมาเลเซีย หว่อง ฮอย ชอง (Wong Hoy Cheong) มีการทดลองใช้สื่อมัลติมีเดียร่วมในการสร้างสรรค์งาน Liverpool Biennial ปี 2004 เขาสนใจ “ประวัติศาสตร์ป๊อป” จึงสร้างภาพยนตร์จำลองเหตุการณ์การเดินทางครั้งแรกของรอย โรเจอร์ส (Roy Rogers) นักร้องคาวบอยชื่อดังชาวอเมริกัน สู่สหราชอาณาจักรหลังสงครามโลกครั้งที่สอง ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่วัฒนธรรมป๊อปของอเมริกาเริ่มเข้าสู่สังคมอังกฤษ โดยมีการติดตั้งกล้องหลายตัวบนหลังม้า เพื่อจำลองมุมมองของม้าชื่อ Trigger ที่เต้นรำในโชว์ของโรเจอร์ส เดิมทีผู้ชมจะต้องเป็นฝ่ายมองการแสดงจากภายนอก แต่ในวิดีโอชิ้นนี้ “ม้า” กลับกลายเป็นผู้สังเกตการณ์แทน เป็นการนำเสนอการสลับมุมมองของผู้ถูกมองและผู้มองอย่างแยบยล จากผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นไม่ใช่เพียงเพื่อขยายขอบเขตการใช้สื่อดั้งเดิม แต่เพื่อปรับเปลี่ยนและนำเสนอทัศนะใหม่ ๆ ต่อศิลปะทัศนศิลป์ในมาเลเซีย แทนที่จะเป็นเพียงการกำหนดตัวตนของ “สื่อขยาย” (Expanded Media) ภายในประเทศบทความนี้จึงตั้งเป้าที่จะสร้างความเข้าใจเชิงลึกเกี่ยวกับบทบาทของเทคโนโลยีคอมพิวเตอร์ในบริบทศิลปะทัศนศิลป์และยังชี้ให้เห็นถึงแนวโน้มที่จะมีอิทธิพลต่อทิศทางของวงการศิลปะรูปแบบจัดวางในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ที่กำลังจะเกิดขึ้นในอนาคต

ภาพที่ 5 กรอบแนวคิด: การเปลี่ยนผ่านของศิลปะและผู้ชมในยุคดิจิทัล

ศิลปะและเทคโนโลยีในยุคสมัยใหม่: จากศิลปะรูปแบบดั้งเดิมสู่พื้นที่โต้ตอบรูปแบบใหม่

ในยุคสังคมดิจิทัลที่เทคโนโลยีเข้ามามีบทบาทอย่างรวดเร็วและลึกซึ้งในทุกมิติของชีวิตมนุษย์ ศิลปะจัดวางจึงกลายเป็นพื้นที่สำคัญที่สะท้อนให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวได้อย่างชัดเจน เทคโนโลยีไม่ได้เป็นเพียงเครื่องมือในการสร้างสรรค์งานศิลปะ แต่ยังเป็นกลไกที่เชื่อมโยงระหว่างมนุษย์ ศิลปะ และนวัตกรรม จนเกิดเป็นพื้นที่ทดลองทางความคิดใหม่ ๆ ที่ข้ามพรมแดนของสาขาวิชาเดิม การประยุกต์ใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ ระบบอิเล็กทรอนิกส์ และสื่อดิจิทัลในงานศิลปะจัดวาง ทำให้เกิดการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้ชมกับผลงานอย่างมีชีวิต ส่งผลให้บทบาทของศิลปินเปลี่ยนจาก “ผู้สร้าง” ไปเป็น “ผู้ออกแบบประสบการณ์” ที่ต้องอาศัยความร่วมมือกับศิลปิน นักวิทยาศาสตร์ โปรแกรมเมอร์ออกแบบระบบข้อมูล ซึ่งศิลปินร่วมสมัยจำนวนมาก โดยเฉพาะในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ รวมทั้งประเทศไทยได้นำเทคโนโลยีมาสร้างสรรค์งานในลักษณะที่วิพากษ์โดยไม่สูญเสียความแท้จริงและคุณค่าทางวัฒนธรรมภายใต้อิทธิพลของนวัตกรรมทางเทคโนโลยี ความเป็นจริงเสมือนอาจกลายเป็นไม่เพียงแค่สื่อการแสดงออกใหม่ของศิลปินเท่านั้น แต่ยังเป็นเครื่องมือในการดึงดูดผู้ชมในวงกว้าง และช่วยเสริมสร้างความเชื่อมโยงทางอารมณ์กับผลงานศิลปะให้ลึกซึ้งยิ่งขึ้น อย่างไรก็ตาม เพื่อให้บรรลุเป้าหมายดังกล่าว จำเป็นต้องมีความเข้าใจที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้นเกี่ยวกับปฏิสัมพันธ์ระหว่างเทคโนโลยีกับศิลปะแบบดั้งเดิม

ในปัจจุบัน เทคโนโลยีกำลังเปลี่ยนแปลงวิธีที่ผู้คนมีปฏิสัมพันธ์กับศิลปะอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะเทคโนโลยีความเป็นจริงเสมือน (Virtual Reality: VR) ซึ่งกำลังเป็นเครื่องมือสำคัญที่เปิดโอกาสใหม่ให้แก่ศิลปินและผู้ชมศิลปะ เนื่องจากสามารถสร้างสภาพแวดล้อมที่มีปฏิสัมพันธ์และการดื่มด่ำ ผู้ชมจึงมีส่วนร่วมกับผลงานศิลปะโดยตรงในพื้นที่สามมิติ ส่งผลให้การรับรู้ทางอารมณ์เปลี่ยนแปลงไป และเปิดมิติใหม่ในการทำความเข้าใจและการประเมินคุณค่าของศิลปะ (Wu, Z. & Oktrova, M., 2024)

ศิลปะและเทคโนโลยี: อิทธิพลของความจริงเสมือน VR (Virtual Reality) ที่มีต่อศิลปะร่วมสมัย

บทบาทของเทคโนโลยีได้กลายเป็นแรงผลักดันสำคัญที่ส่งผลต่อพัฒนาการของศิลปะร่วมสมัยอย่างลึกซึ้ง โดยเฉพาะเทคโนโลยี “ความจริงเสมือน” VR (Virtual Reality) ที่ได้เปลี่ยนแปลงทั้งกระบวนการสร้างสรรค์ของศิลปินและวิธีการรับรู้ของผู้ชมต่อผลงานศิลปะอย่างสิ้นเชิง การผสานระหว่างศิลปะและเทคโนโลยีเปิดพื้นที่ใหม่ให้กับการสร้างสรรค์ศิลปะในรูปแบบที่ผู้ชมสามารถมีส่วนร่วมและสัมผัสประสบการณ์ได้โดยตรง พบได้ว่า ศิลปินร่วมสมัยจำนวนมากนำเทคโนโลยีดิจิทัลมาใช้เป็นเครื่องมือในการทดลองเทคนิค มุมมอง และสื่อใหม่ ๆ เพื่อขยายขอบเขตของศิลปะแบบดั้งเดิม เชื่อมโยงระหว่างโลกจริงและโลกเสมือนทำให้ศิลปะมีมิติทางการรับรู้ที่ซับซ้อนมากขึ้น และก่อให้เกิดผลงานที่มีนวัตกรรม ท้าทายความคิด และกระตุ้นถึงการตั้งคำถามต่อบทบาทของศิลปะในสังคมปัจจุบัน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เทคโนโลยี VR ได้กลายเป็นสื่อสำคัญในการสร้างประสบการณ์ทางศิลปะรูปแบบใหม่ ศิลปินสามารถจำลองพื้นที่หรือสภาพแวดล้อมที่ผู้ชมรู้สึกเสมือนอยู่ในอีกโลกหนึ่ง ผ่านอุปกรณ์สวมศีรษะ VR ผู้ชมสามารถมีปฏิสัมพันธ์กับผลงานได้อย่างอิสระและลึกซึ้ง นำไปสู่การขยายขอบเขตของพื้นที่ศิลปะจากแกลเลอรีแบบดั้งเดิมสู่มิติของโลกดิจิทัลอย่างแท้จริง (da Costa, L. D. et al., 2021)

ในประเด็นนี้ ผู้เขียนตั้งข้อสังเกตเห็นการประยุกต์เทคโนโลยีเพื่อเสริมสร้างความเป็นปฏิสัมพันธ์ของการสร้างสรรค์ทางศิลปะจัดวางถึงการเปลี่ยนแปลงวิธีการรับชมงานศิลปะของผู้คนอย่างสิ้นเชิง จากเดิมที่ผู้ชมเป็นเพียงผู้สังเกตการณ์ กลายเป็นการมีปฏิสัมพันธ์โดยตรงนี้ ทำให้ผู้ชมเกิดความรู้สึกเชื่อมโยงกับผลงานในระดับเชิงลึก และสามารถสร้างประสบการณ์ทางความรู้สึกและอารมณ์ได้เพิ่มมากยิ่งขึ้น อีกทั้ง ประโยชน์ของเทคโนโลยีต่อวงการศิลปะอีกหนึ่งประการ คือ การเปิดโอกาสให้ศิลปินได้ทดลองเทคนิคใหม่ ๆ ทำให้เกิดทางเลือกใหม่ ๆ ในกระบวนการสร้างสรรค์ที่แตกต่างจากรูปแบบเดิม ๆ และขยายแพลตฟอร์มการเข้าถึงงานศิลปะไปสู่ผู้ชมทั่วโลก เหมาะสมกับยุคสังคมดิจิทัล นอกจากเทคโนโลยี VR แล้ว เทคโนโลยีดิจิทัลยังมีบทบาทสำคัญในการกำหนดทิศทางของศิลปะร่วมสมัย ศิลปินรุ่นใหม่หันมาใช้เครื่องมือและแพลตฟอร์มดิจิทัลในการสร้างสรรค์ผลงานในหลากหลาย รูปแบบตั้งแต่ภาพวาดดิจิทัล การสร้างออกแบบพื้นที่จำลองรูปแบบสามมิติ (3D Modeling) ไปจนถึงงานศิลปะแบบอินเทอร์แอกทีฟ รวมไปถึงศิลปะที่ใช้ AI คอมพิวเตอร์ในการสร้าง (Generative Art) ผลงานเหล่านี้ท้าทายแนวคิดดั้งเดิมของ “ความเป็นศิลปะรูปแบบ 2 มิติ” และเกิดการขยายขอบเขตของความคิดสร้างสรรค์ไปไกลกว่าที่เคยมีมา

ภาพที่ 6 สถาปัตยกรรมเสมือนจริงผ่านมุมมอง “ความจริงเสมือน” VR (Virtual Reality)
(da Costa, L. D. et al., 2021)

กรณีศึกษาจากผลงาน “หอแห่งความอยุติธรรม” (The Red Hall of Injustice): การตีแผ่ความรุนแรงเชิงโครงสร้างผ่านศิลปะจัดวางเสมือนจริง

การบูรณาการเทคโนโลยีความจริงเสมือน (Virtual Reality: VR) และความจริงเสริม (Augmented Reality: AR) ได้เปลี่ยนแปลงภูมิทัศน์ของศิลปะร่วมสมัยอย่างมีนัยสำคัญ เทคโนโลยีเหล่านี้ไม่เพียงทำให้ศิลปะเข้าถึงง่ายและดึงดูดผู้ชมวงกว้างขึ้น แต่ยังเปิดพื้นที่ใหม่ในการถ่ายทอดประเด็นสังคมอย่างลึกซึ้ง หนึ่งในตัวอย่างสำคัญ คือ ผลงานของแพรว-กวิตา วัฒนะชยังกูร ที่ใช้ร่างกายตนเองเป็นสื่อกลางในผลงาน VOIDSCAPE ศิลปะจัดวางในรูปแบบ VR เพื่อสะท้อนปัญหาแรงงานและสิ่งแวดล้อมภายใต้โครงสร้างอุตสาหกรรมทุนนิยม โปรเจกต์นี้เกิดจากความร่วมมือกับ ไซรัส เจมส์ คาน (3D Artist) ผู้สร้างโลกเสมือน และนักเทคโนโลยี AI จาก MIT Media Lab ได้แก่ สิริมา ไชยปรีชาวิทย์

และพัทน์ ภัทรนุธาพร ซึ่งร่วมกันออกแบบพื้นที่เสมือนที่ผู้ชมสามารถมีส่วนร่วมเชิงประสบการณ์ได้โดยตรง ในห้อง VR ชื่อ The Red Hall of Injustice ผู้ชมจะพบภาพแรงงานที่กำลังแบกเมล็ดฝ้ายอย่างยากลำบาก และกลุ่มแรงงานหญิงที่ถูกมัดติดกับตาชั่งที่ตกกระแทกพื้นอย่างรุนแรง ภาพเหล่านี้สื่อถึงความอยุติธรรมในอุตสาหกรรมแฟชั่นและสิ่งทอ ซึ่งส่วนใหญ่ใช้แรงงานหญิงภายใต้สภาวะกดขี่และไร้ความปลอดภัย กวิตาใช้วิดีโอและภาพเคลื่อนไหวใน VR เป็นเครื่องมือวิพากษ์เบื้องหลังของอุตสาหกรรม Fast Fashion ที่เชื่อมโยงกับการทำลายสิ่งแวดล้อม การปนเปื้อนสารเคมีในน้ำ และการบริโภคที่ไม่รู้จบ ประเด็นเหล่านี้กลายเป็นข้อมูลสำคัญ (Core Message) ของผลงาน ซึ่งศิลปินใช้ศิลปะเป็นแรงผลักดันให้ผู้ชมเกิดการตระหนักรู้ทางจริยธรรม (Ethical Awareness) ต่อความไม่เท่าเทียมและความเปราะบางของมนุษย์ ศิลปะในมิติของกวิตาจึงไม่ได้เป็นเพียงการนำเสนอเชิงสุนทรียะ แต่เป็นการเคลื่อนไหวเชิงสังคมที่ตั้งคำถามถึง “ความถูกต้องในเชิงมนุษยธรรม” (Humanistic Justice) ซึ่งอาจสะท้อนถึงแนวโน้มการปรับตัวของระบบกฎหมายและสังคมให้สอดคล้องกับคุณค่าความเป็นมนุษย์มากขึ้น โดยมีศิลปะเป็นกลไกหนึ่งของการสร้างความเข้าใจและความเท่าเทียมในโลกปัจจุบัน

ศิลปะและเทคโนโลยีเสมือนจริง: การวิพากษ์แรงงานและสิ่งแวดล้อมผ่าน VOIDSCAPE

ผู้เขียนศึกษาผลงาน The Red Hall of Injustice จากนิทรรศการ VOIDSCAPE โดยการวิเคราะห์เชิงทฤษฎีภายใต้กรอบ Critical Theory และ Ecofeminism “การถูกลดทอนคุณค่าของผู้หญิง” มุ่งเน้นการทำความเข้าใจความสัมพันธ์ที่ซับซ้อนระหว่างการเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อมกับการถูกกดทับของผู้หญิง ขบวนการนี้ก่อตั้งขึ้นในช่วงทศวรรษ 1970 และเป็นที่เข้าใจกันโดยทั่วไปว่า คำว่า “Ecofeminism” (หรือ Ecoféminisme ในภาษาฝรั่งเศส) ถูกบัญญัติขึ้นครั้งแรกในปี ค.ศ. 1974 โดย ฟรองซัวส์ โดโบนน์ นักสตรีนิยมชาวฝรั่งเศส (Foster, E., 2021) ซึ่งผลงานนำเสนอผ่านสื่อวิดีโอ ภาพเคลื่อนไหว และเทคโนโลยีเสมือนจริงแบบโต้ตอบ (Interactive Virtual Reality Installation) เพื่อวิพากษ์ประเด็นทางสังคม สิ่งแวดล้อม และอำนาจเชิงโครงสร้างในระบบทุนนิยมอุตสาหกรรม โดยใช้กรอบแนวคิด Critical Theory ในการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างศิลปะกับอำนาจ และกรอบ Ecofeminism ในการอธิบายความเชื่อมโยงระหว่างการกดขี่แรงงานหญิงกับการทำลายสิ่งแวดล้อม ผลการวิเคราะห์ชี้ให้เห็นว่าศิลปินใช้เทคโนโลยี VR เป็นพื้นที่ทางศิลปะในการปลดเปลื้องการรับรู้แบบดั้งเดิม และเปิดประสบการณ์เชิงร่างกาย (Embodied Experience) เพื่อให้ผู้ชมเข้าไปเผชิญความจริงของความอยุติธรรมเชิงระบบ

ในเชิงสัญลักษณ์ โทนสีแดงในผลงานสื่อถึงพลัง ความรุนแรง และเลือดเนื้อของผู้ที่ถูกบดขยี้ในระบบทุนนิยมอุตสาหกรรม สีแดงจึงไม่ได้เป็นเพียงพื้นหลัง หากแต่ทำหน้าที่เป็น “สนามพลัง” ที่ห่อหุ้มความอยุติธรรมและความเจ็บปวดของแรงงานไว้ภายใน ส่วนร่างกายเปลือยของมนุษย์ที่ถูกแขวนกลับหัว กลายเป็นภาพแทนของ “ผู้หญิงที่ต้องอดทนแบกรับความเจ็บปวดทางกาย ใจ” สะท้อนโครงสร้างสังคมที่กลับหัวกลับหาง เมื่อมนุษย์กลายเป็นเพียงเครื่องมือของระบบการผลิต องค์ประกอบของ “ตะกร้าที่ใส่เส้นไหมพรม” ที่เททิ้งอย่างต่อเนื่องยังชี้ให้เห็นถึงการบริโภคที่ไม่สิ้นสุดและการใช้ทรัพยากรอย่างไม่ยั้งคิด ในขณะเดียวกัน ดินที่อยู่ด้านล่างสื่อถึง “สารพิษที่ตกค้างจากการผลิต” ทั้งในแง่สิ่งแวดล้อมและร่องรอยทางจิตใจของมนุษย์ เมื่อถูกนำเสนอผ่านระบบ Interactive VR Installation ผู้ชมไม่ได้เป็นเพียงผู้สังเกต แต่กลายเป็นส่วนหนึ่งของพื้นที่อยุติธรรมนี้ ผู้ชมสามารถเคลื่อนไหวภายในสภาพแวดล้อมเสมือนจริงที่ศิลปินสร้างขึ้น ทำให้เกิดการรับรู้เชิงประสบการณ์ (Embodied Experience)

ที่กระตุ้นให้ตั้งคำถามต่อระบบเศรษฐกิจและสังคมในโลกจริงในภาพรวม ผู้เขียนสรุปได้ว่าผลงานนี้สะท้อนแนวคิดของศิลปะในยุคดิจิทัลที่ใช้เทคโนโลยีเป็นเครื่องมือในการเปิดโปง “ภูมิทัศน์แห่งความว่างเปล่า (Voidscape)” คือพื้นที่เชิงสัญลักษณ์ที่สะท้อนทั้งความสูญเปล่าทางสิ่งแวดล้อมและจิตใจของมนุษย์ในยุคอุตสาหกรรมและเทคโนโลยี เป็นพื้นที่ที่ศิลปินใช้ตั้งคำถามต่ออำนาจ การบริโภค และความหมายของการดำรงอยู่ในโลกยุคบริโภคนิยม และตั้งคำถามต่อความหมายของความเป็นมนุษย์ภายใต้โครงสร้างที่ไม่เท่าเทียม อีกทั้ง หากต้องสรุปให้เห็นกรอบแนวคิดการเชื่อมโยงถึงการวิเคราะห์เชิงทฤษฎีภายใต้กรอบ Critical Theory และ Ecofeminism หมายถึง “สตรีนิยมเชิงนิเวศ” มุมมองเชิงวิพากษ์ต่อการจัดการสิ่งแวดล้อมร่วมสมัย ดังนี้

1. Critical Theory ⟶ มุ่งวิพากษ์ “อำนาจ” และ “อุดมการณ์” ที่ครอบงำสังคม
2. Ecofeminism ⟶ มุ่งเชื่อมโยง “สิทธิสตรี” กับ “ความยั่งยืนของสิ่งแวดล้อม”

ภาพที่ 7 ผลงานของศิลปิน กวิตา วัฒนะชยังกูร ชื่อผลงาน “The Spinning Wheel” ปี 2561 สร้างสรรค์ผลงานโดยใช้วิดีโอผสมการแสดงสด (สำนักงานศิลปวัฒนธรรมร่วมสมัย, 2563)

ผู้เขียนเชื่อมั่นว่ารูปแบบนิทรรศการนี้จะช่วยสร้างการรับรู้ถึงปัญหาในวงกว้าง เพื่อนำเสนอปัญหาด้านแรงงานมนุษย์และสิ่งแวดล้อม ที่ต้องการกระตุ้นให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในสังคมอย่างยั่งยืน โดยใช้งานดิจิทัลอินสตอลเลชันร่วมกับความจริงเสริม เพื่อสร้างสภาพแวดล้อมเสมือนที่ดื่มด่ำและขับเคลื่อนด้วยข้อมูลได้ผลลัพธ์ที่ดีมากขึ้น

จากศิลปะรูปแบบดั้งเดิมสู่พื้นที่โต้ตอบ: ลู่หยาง เทคโนโลยีกับการตีความใหม่ในศิลปะจัดวางร่วมสมัย

อีกหนึ่งกรณีศึกษา ผู้เขียนสนใจผลงานศิลปะร่วมสมัย ลู่หยาง (Lu Yang): โลกวัตถุในจักรวาลเสมือน-การวิพากษ์เทคโนโลยีและร่างกายผ่านศิลปะไซเบอร์พังก์ โดยการวิเคราะห์ผลงาน Material World ของลู่หยาง (Lu Yang) ศิลปินชาวจีนแนวไซเบอร์พังก์ ในกรณีศึกษาที่สะท้อนการเปลี่ยนแปลงของศิลปะร่วมสมัยในยุคดิจิทัล โดยใช้กรอบแนวคิด Critical Theory และ Posthumanism เพื่อสำรวจความสัมพันธ์ระหว่างร่างกาย เทคโนโลยี และอำนาจ ผลงานดังกล่าวใช้สื่อเสมือนจริงและวิดีโอเกมเป็นพื้นที่จำลองประสบการณ์ใหม่ที่ตั้งคำถามต่อระบบทุนนิยม อุดมการณ์ และการบริโภควัฒนธรรม ภายใต้โครงสร้างของ “โลกวัตถุ” (Material World)

ในยุคดิจิทัล เทคโนโลยีได้กลายเป็นทั้งเครื่องมือสร้างสรรค์และโครงสร้างของอำนาจทางสังคม (Braidotti, R., 2013) มนุษย์ไม่ได้ดำรงอยู่ในฐานะศูนย์กลางของความจริงอีกต่อไป แต่เป็นส่วนหนึ่งของระบบข้อมูลและภาพจำลองที่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ลู่หยาง (Lu Yang) ศิลปินร่วมสมัยชาวจีน เป็นหนึ่งในผู้ใช้ศิลปะดิจิทัลเพื่อสำรวจความสัมพันธ์ระหว่าง “ร่างกาย จิตใจ เทคโนโลยี” ผ่านผลงานที่ผสมผสานวิดีโอเกม แอนิเมชัน 3D และสื่อ VR เพื่อท้าทายแนวคิดเรื่องอัตลักษณ์ ความเชื่อ และชีวิตหลังความตาย ซึ่งแนวคิดของผลงาน Material World เป็นผลงานศิลปะในรูปแบบเกม - ภาพยนตร์ (Game-Film Installation) ที่เปิดโอกาสให้ผู้ชมมีปฏิสัมพันธ์ภายในจักรวาลเสมือน โดยมีตัวละครนำ “Material World Knight” ซึ่งมีลักษณะไร้เพศ (Androgynous) เดินทางผ่านการแปลงสภาพของตนเองในแปดตอน แต่ละตอนสะท้อนกระบวนการ “เกิด - ดับ” และการต่อสู้กับอารมณ์และแรงปรารถนาภายใน และจากการตั้งข้อสังเกตข้อความที่พบเห็นในฉากเมืองเสมือนเขียนว่า “We Create Various Ideologies, Mental States, and Social Systems in Order to Rationalize and Justify the Material World.” ประโยคนี้เป็นหลักสำคัญของแนวคิดเชิงวิพากษ์ที่ลู่หยางต้องการสื่อ - มนุษย์สร้างระบบอุดมการณ์และสถาบันขึ้นเพื่อทำให้การแสวงหาวัตถุและอำนาจกลายเป็นสิ่งชอบธรรม ภาพเชิงสัญลักษณ์มหานครที่เต็มไปด้วยโฆษณาและร่างจำลองจึงเป็นการเสียดสีโลกบริโภคนิยมในยุคไซเบอร์ และหากวิเคราะห์เชิงทฤษฎีภายใต้กรอบ Critical Theory ผู้เขียนแบ่งเป็น 3 หัวข้อ ดังนี้

1. ศิลปะในฐานะการวิพากษ์อุดมการณ์ (Critical Theory) จากแนวคิดของ Theodor Adorno และ Herbert Marcuse ชี้ว่า ศิลปะสามารถเปิดโปงกลไกของ “อุตสาหกรรมวัฒนธรรม” (Culture Industry) ซึ่งทำให้มนุษย์กลายเป็นผู้บริโภควัฒนธรรมอย่างไร้สำนึก (Kampič, S., 2014) ในผลงาน Material World มีการใช้โลกเกมและภาพจำลองที่ไร้ขอบเขต คือ การจำลองระบบบริโภคและอำนาจเชิงเทคโนโลยี ซึ่งทำให้มนุษย์กลายเป็น “วัตถุของระบบทุน” มากกว่าจะเป็นผู้ควบคุมมัน

2. ร่างกายหลังมนุษย์และการข้ามขอบเขต (Posthumanism) แนวคิด Posthumanism ของ Haraway, D. เสนอไว้ว่า “ร่างกายไซบอร์ก” (Cyborg Body) ร่างกายที่ไม่ได้ถูกจำกัดด้วยชีวภาพเพียงอย่างเดียว แต่เป็นร่างกายที่ถูกต่อยอดด้วยเทคโนโลยี สามารถดำรงอยู่ในโลกดิจิทัลหรือโลกจำลอง (Avatar) เป็นเชิงสัญลักษณ์ของการเปลี่ยนผ่านจาก “ตัวตนมนุษย์” สู่ “ตัวตนแบบไฮบริด” ที่ผสานสิ่งมีชีวิตกับเทคโนโลยี เปรียบเสมือนเป็นพื้นที่ของการต่อต้านอำนาจปิตาธิปไตย ซึ่งกล่าวถึง ระบบสังคมที่ผู้ชายเป็นศูนย์กลางของอำนาจ และมีอิทธิพลเหนือผู้หญิงหรือเพศอื่นในด้านต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม รวมถึงความคิดและค่านิยมทางศีลธรรม และการแบ่งแยกเพศ แนวคิดหลังมนุษย์นิยมนี้ ปรากฏให้เห็นเป็นรูปธรรมอย่างเด่นชัดในผลงานของ ลู่ หยาง ผ่านการสร้างตัวละคร Knight ทำหน้าที่เป็นร่างกายที่ไม่จำกัดด้วยเพศหรือเชื้อชาติ เป็นการนำเสนอภาพของ “มนุษย์รูปแบบใหม่” ที่อยู่ระหว่างชีวภาพและดิจิทัล (Haraway, D., 2010) การแปลงสภาพอย่างต่อเนื่องในเกมสะท้อนแนวคิด “Becoming” ของ Braidotti, R. มองว่าความเป็นมนุษย์ คือ กระบวนการเปลี่ยนแปลงอย่างไม่มีที่สิ้นสุด (Braidotti, R., 2013)

3. การตีความเชิงวัฒนธรรมและสังคม ภาพมหานครเสมือนจริงในงาน Material World แทนสัญลักษณ์ของโลกบริโภคนิยมที่มากจนล้นเกิน ซึ่งเต็มไปด้วยข้อมูล ภาพ และอุดมการณ์ที่แข่งขันกัน ในบริบทของสังคมจีนร่วมสมัย ผลงานนี้สะท้อนความตึงเครียดระหว่างรากเหง้าทางจิตวิญญาณแบบพุทธ - ฮินดู กับแรงกดดันของยุค

โลกาภิวัตน์ ซึ่งหล่อหลอมจนเกิดความหมายใหม่ของการดำรงอยู่ผ่านเทคโนโลยี โดยจากการที่ให้ผู้ชม “เข้าไปสู่” โลก VR ยังเป็นการเปิดพื้นที่ให้ผู้ชมกลายเป็นส่วนหนึ่งของการวิพากษ์ แทนที่จะเป็นเพียงผู้ดู การมีส่วนร่วมเชิงประสบการณ์นี้ จึงเป็นลักษณะของศิลปะร่วมสมัยที่มุ่งให้ผู้ชม รู้สึก และไตร่ตรองมากกว่าการมอง

ภาพที่ 8 ภาพผู้ชมเข้าชมนิทรรศการศิลปะ “Electromagnetic Brainology” และภาพผู้ชมชมผลงานศิลปะของศิลปินจีน ลู่หยาง โดยแนวคิดของผลงาน คือ การสำรวจความสัมพันธ์ระหว่าง ร่างกายมนุษย์ จิตใจ และเทคโนโลยีสมัยใหม่ (Heinrich, A. et al., 2022)

ผลงาน Material World ของลู่หยาง แสดงให้เห็นถึงพลังของเทคโนโลยีในฐานะพื้นที่แห่งการตั้งคำถามต่ออัตลักษณ์ มนุษยธรรม และอำนาจทางวัฒนธรรม ผ่านกรอบแนวคิด Critical Theory และ Posthumanism ศิลปินใช้โลกเสมือนเป็นเครื่องมือวิพากษ์โลกจริง ชวนให้ผู้ชมสำรวจความหมายของการเป็น “มนุษย์” ในยุคที่ขอบเขตของร่างกาย จิตใจ และเทคโนโลยีถูกหลอมรวมเข้าด้วยกัน การศึกษานี้ชี้ให้เห็นว่า ศิลปะดิจิทัลของลู่หยางมิได้เพียงเสนอเทคโนโลยีในฐานะเครื่องมือสร้างสรรค์ แต่ยังใช้เป็นกลไกวิพากษ์ต่อความไม่เสมอภาคทางวัฒนธรรม และการสูญเสียอัตลักษณ์ของมนุษย์ในโลกจำลอง

การเปรียบเทียบการเปลี่ยนผ่านของศิลปะจัดวางร่วมสมัย: เอเชียและตะวันตก

กล่าวโดยสรุป แนวคิดเกี่ยวกับบทบาทเทคโนโลยีได้สร้างปรากฏการณ์การเปลี่ยนแปลงของศิลปะจัดวางจากพื้นที่นิทรรศการแบบดั้งเดิมไปสู่พื้นที่โต้ตอบเชิงดิจิทัล โดยบทความนี้ได้สำรวจผลงานศิลปะจัดวางทั้งในรูปแบบดั้งเดิมและการใช้เทคโนโลยีที่สร้างสภาพแวดล้อมจำลองด้วยคอมพิวเตอร์ ซึ่งผู้ใช้สามารถ “เข้าไปอยู่” หรือ “มีปฏิสัมพันธ์” กับโลกเสมือนนั้นได้ผ่านอุปกรณ์ เช่น แว่นตา VR หรือชุดควบคุมการเคลื่อนไหว จากการสร้างสรรค์โดยศิลปินจากฝั่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งมีพัฒนาการต่อเนื่องหลายสิบปีจนมาถึงยุคนี้ จะเห็นว่า ในยุคปัจจุบันศิลปินได้ใช้เทคโนโลยี VR สร้างโลกเสมือนเป็นเครื่องมือวิพากษ์โลกความจริง และดึงให้ผู้ชมเข้ามามีส่วนร่วมในการสำรวจ ตีความ เพื่อค้นหาความหมายทั้งในด้านบวกหรือในด้านลบที่ถูกซ่อนเร้นไว้ภายในงาน เกิดมุมมองและแนวทางการสร้างสรรค์งานศิลปะรูปแบบใหม่ เพื่อให้ผู้ชมเข้าไปสัมผัสโลกศิลปะเสมือนจริงได้อย่างสมบูรณ์ จากเดิมเป็นเพียงแค่ผู้สังเกตการณ์ แต่ศิลปินใช้เทคโนโลยีเพื่อต้องการก้าวข้ามขอบเขตของร่างกาย จิตใจ ของมนุษย์

และเทคโนโลยีก็ถูกหลอมรวมเข้าด้วยกัน อีกทั้ง ผู้เขียนตั้งข้อสังเกตว่า ถึงแม้ศิลปินเหล่านี้จะมีจุดเริ่มต้นหรือแรงบันดาลใจที่แตกต่างกัน แต่ทุกคนต่างกำลังสำรวจ “กระบวนการสร้างสรรค์” และจาก “ประสบการณ์ส่วนบุคคล” ของศิลปะจัดวางในยุคโลกาภิวัตน์ร่วมสมัย ศิลปินจำนวนมากได้ใช้ทฤษฎีเชิงวิพากษ์และแนวคิดสำคัญ เช่น “ความเป็นตัวตน” (Subjectivity), “การมีร่างกาย” (Embodiment), “อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม” (Cultural Identity), “สากล” และ “เฉพาะพื้นที่” มาเป็นกรอบคิดในการสร้างงานของตน ซึ่งส่วนใหญ่ผลงานศิลปะจัดวางร่วมสมัยสะท้อนระดับของ “การวิพากษ์” และ “ความละเอียดอ่อนเชิงแนวคิด” ที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้น ในการทำความเข้าใจผลกระทบต่อระบบทุนนิยม อุดมการณ์ และการบริโภควัฒนธรรม หรือความไม่เสมอภาคทางวัฒนธรรม เป็นต้น ซึ่งแนวคิดเหล่านี้ได้ถูกนำเสนอผ่านเทคโนโลยี 3D Animation, Virtual Reality (VR), และเกมอินเทอร์แอกทีฟดิจิทัล ในรูปแบบเกมกึ่งภาพยนตร์ โดยออกแบบพื้นที่จำลองประสบการณ์ เพื่อผู้ชมถูกนำเข้าสู่โลกเสมือน ทำให้สามารถสื่อสารกับร่างกายและประสบการณ์ส่วนบุคคลของผู้ชมได้โดยตรง พร้อมทั้งเปิดมุมมองใหม่ที่ทำให้เห็นว่า “VR เทคโนโลยีร่วมสมัย” มิได้เพียงใช้เทคโนโลยีเป็นเครื่องมือในการสร้างภาพเท่านั้น หากแต่ใช้มันเป็น “พื้นที่ของการวิพากษ์” ต่อโลกจริง แต่ใช้สื่อเสมือนจริงและวิดีโอเกมเป็นพื้นที่จำลองประสบการณ์ใหม่ สร้างมิติใหม่ของการชมงานศิลปะ เปลี่ยนแปลงจากรูปแบบเดิม ๆ ไปโดยสิ้นเชิง

อิทธิพลเทคโนโลยีร่วมสมัยนอกจากกรณีศึกษาที่ได้กล่าวถึงศิลปิน กวิตา วัฒนะชยังกูร และลู่หยาง (Lu Yang) ผู้เขียนขอยกตัวอย่างที่น่าสนใจเพิ่มเติม คือ ผลงานของศิลปิน Refik Anadol และทีมงานนำข้อมูลภาพถ่ายจำนวนมหาศาลจากคลังดิจิทัลและแหล่งข้อมูลสาธารณะมาประมวลผลด้วยระบบ Machine Learning เพื่อจัดระเบียบและตีความข้อมูลในเชิงศิลปะ ผลงาน Machine Hallucinations ของเขาจึงสะท้อนแนวคิด “จักรวาลข้อมูล” (Data Universe) ซึ่งเป็นพื้นที่ใหม่ที่เปิดให้จินตนาการของมนุษย์และปัญญาประดิษฐ์ (AI) ทำงานร่วมกันในการสร้างสุนทรียะรูปแบบใหม่ งานดิจิทัลอินสตอลเลชันร่วมกับสถานที่จริง เพื่อสร้างสภาพแวดล้อมโลกเสมือน ตัวผลงาน Machine Hallucinations เป็นภาพนามธรรมที่ปัญญาประดิษฐ์ (AI) สร้างขึ้น โดยการนำข้อมูลภาพที่อยู่ในคลังประมวลผล ผู้ชมจะได้สัมผัสกับสีและรูปทรงที่อิสระเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่องในพื้นที่สามมิติ เปิดประสบการณ์เชิงประสาทสัมผัสที่สามารถโต้ตอบได้ โดยผลงานศิลปะจะเปลี่ยนไปตามการเคลื่อนไหวและมุมมองของผู้ชม แนวคิด “Data Painting” และ “Latent Cinema” ใช้เทคโนโลยีดิจิทัลในการสร้างประสบการณ์ศิลปะที่ผสมผสานระหว่างโลกจริงและโลกเสมือน เขานำศิลปะมาบูรณาการกับสถาปัตยกรรม วิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยี AI เพื่อเปลี่ยนพื้นที่ทางกายภาพ เช่น อาคารและผนัง ให้กลายเป็นพื้นที่ศิลปะเคลื่อนไหวและมีชีวิต ผลงานของเขาชี้ให้เห็นความสัมพันธ์ใหม่ระหว่างมนุษย์กับเทคโนโลยี และตั้งคำถามต่อบทบาทของศิลปะในยุคที่ “ข้อมูล” และ “ปัญญาประดิษฐ์” กลายมาเป็นส่วนหนึ่งของการรับรู้และการดำรงอยู่ของมนุษย์ในสังคมยุคร่วมสมัย

และอีกตัวอย่าง คือ กลุ่มศิลปะจากญี่ปุ่น TeamLab ที่ผลงานติดตั้งศิลปะของพวกเขาผสมผสานความจริงเสริมกับการฉายภาพดิจิทัล เพื่อทำให้รูปทรงนามธรรม “มีชีวิต” นิทรรศการ Borderless ของ TeamLab ใช้เทคโนโลยีดิจิทัลแบบอินเทอร์แอกทีฟ ซึ่งรูปทรงนามธรรมจะโต้ตอบกับการเคลื่อนไหวของผู้ชมอย่างไร้รอยต่อ ไร้ขอบเขต เชื่อมพื้นที่ทางกายภาพเข้ากับโลกเสมือนอย่างแนบเนียน เป็นการเชื่อมโยงกันระหว่างศิลปะและเทคโนโลยีนี้เปลี่ยนภาพนามธรรมแบบนิ่งให้กลายเป็นรูปแบบศิลปะที่เคลื่อนไหวและพัฒนาอย่างต่อเนื่องตามผู้ชม นับเป็นการนิยามขอบเขตใหม่ให้กับศิลปะนามธรรมในยุคดิจิทัล (Yuhan, N. et al., 2024)

ดังที่ได้กล่าวมาแล้วเบื้องต้น บทความนี้สะท้อนให้เห็นบทบาทเทคโนโลยีกับการเปลี่ยนแปลงศิลปะจัดวาง บทบาทใหม่ของพื้นที่และการรับรู้ในบริบทไทยและเอเชีย จากศิลปะดั้งเดิมสู่พื้นที่โต้ตอบ โดยผลการศึกษา โดยเฉพาะการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีความเป็นจริงเสมือน (Virtual Reality: VR) และความเป็นจริงเสริม อย่างแพร่หลาย ซึ่งทำให้ศิลปะสาธารณะสามารถเปลี่ยนผ่านจากรูปแบบการแสดงออกแบบนิ่งดั้งเดิมไปสู่ประสบการณ์เชิงพลวัตและการดื่มด่ำ เทคโนโลยีดิจิทัลช่วยให้ศิลปะสาธารณะร่วมสมัยสามารถก้าวข้ามข้อจำกัดทางกายภาพและวัสดุ ไม่เพียงเพิ่มประสิทธิภาพในการสร้างสรรค์ผลงานเท่านั้น แต่ยังเปิดพื้นที่กว้างขวางสำหรับนวัตกรรมด้านรูปแบบทางศิลปะอีกด้วย (Lei, X., 2024)

ข้อจำกัดของการวิจัย

เนื่องจากบทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวิวัฒนาการของศิลปะจัดวาง (Installation Art) และบทบาทของเทคโนโลยีที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงของศิลปะประเภทนี้ในสังคมไทยและบริบทเอเชีย การศึกษาจึงเลือกวิเคราะห์กรณีตัวอย่างของผลงานศิลปะจัดวางร่วมสมัยที่ผสานเทคโนโลยีความเป็นจริงเสมือน (Virtual Reality: VR) เพื่อสะท้อนพัฒนาการของรูปแบบการสร้างสรรค์และประสบการณ์การรับรู้ของผู้ชมในยุคดิจิทัล ทั้งนี้ ขอบเขตการวิจัยมุ่งเน้นเฉพาะศิลปะจัดวางที่ใช้เทคโนโลยี VR จึงยังไม่ครอบคลุมศิลปะดิจิทัลหรือสื่อเชิงโต้ตอบรูปแบบอื่นที่มีบทบาทต่อการเปลี่ยนผ่านของศิลปะจัดวางในลักษณะใกล้เคียงกัน การตีความประสบการณ์ของผู้ชมต่อผลงาน VR art ยังมีความเฉพาะตัวและแปรผันตามบริบททางสังคมและวัฒนธรรมของไทยและเอเชีย รวมถึงปัจจัยด้านเพศ วัย และความคุ้นชินกับเทคโนโลยี ส่งผลให้การสรุปผลในเชิงสากลมีข้อจำกัด นอกจากนี้ วิธีวิทยาเชิงคุณภาพและการศึกษากรณี แม้ช่วยอธิบายมิติทางแนวคิดและบริบททางวัฒนธรรมได้อย่างลึกซึ้ง แต่ยังขาดข้อมูลเชิงประจักษ์ด้านการมีส่วนร่วมทางอารมณ์และการตอบสนองทางกายภาพของผู้ชม อีกทั้งเทคโนโลยี VR ที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว และข้อจำกัดด้านโครงสร้างพื้นฐานและงบประมาณในสังคมไทยและเอเชีย ยังส่งผลต่อการพัฒนาศิลปะจัดวางรูปแบบนี้และการเปรียบเทียบกับบริบทประเทศที่พัฒนาแล้ว สุดท้าย งานวิจัยยังขาดการบูรณาการแนวคิดข้ามศาสตร์ ซึ่งอาจช่วยขยายความเข้าใจเกี่ยวกับวิวัฒนาการของศิลปะจัดวางและบทบาทของเทคโนโลยีในโลกดิจิทัลได้อย่างรอบด้านยิ่งขึ้น

สรุป

บทความนี้ชี้ให้เห็นวิวัฒนาการของศิลปะจัดวางร่วมสมัยในสังคมไทยและบริบทเอเชีย ที่เปลี่ยนผ่านจากงานสามมิติแบบยึดโยงพื้นที่กายภาพ ไปสู่ศิลปะที่ผสานเทคโนโลยีดิจิทัลและความจริงเสมือน (VR) เพื่อสร้าง “พื้นที่โต้ตอบ” และ “ประสบการณ์ร่วม” ระหว่างผู้ชมกับผลงาน กรณีศึกษาผลงานของกวิตา วัฒนะชยังกูร และลู่ หยาง สะท้อนให้เห็นทั้งความเฉพาะของบริบทท้องถิ่นไทย และแนวโน้มร่วมของศิลปะเอเชียที่ใช้เทคโนโลยีเป็นเครื่องมือเชื่อมโยงประเด็นทางสังคม วัฒนธรรม จิตวิญญาณ และอัตลักษณ์ร่วมสมัย เทคโนโลยีจึงทำหน้าที่เป็นกลไกสำคัญที่ขยายกรอบการรับรู้เวลาและพื้นที่ จากการรับรู้เชิงกายภาพไปสู่ “ประสบการณ์เชิงเวลา” (Temporal Experience) ในโลกเสมือนจริง บทความสรุปว่า บทบาทของเทคโนโลยีได้ผลักดันการเปลี่ยนแปลงรูปแบบ แนวคิด และความสัมพันธ์ระหว่างศิลปะกับผู้ชมในทั้งบริบทไทยและเอเชีย พร้อมทั้งเสนอประเด็นจริยธรรมในการใช้ AI ในศิลปะจัดวางเป็นแนวทางสำคัญสำหรับการศึกษาและพัฒนาศิลปะร่วมสมัยในอนาคต

เอกสารอ้างอิง

วรเทพ อรรคบุตร. (2564). มณเฑียร บุญมา: ภาพตัวแทนท้องถิ่นและความเป็นไทยในศิลปะร่วมสมัยสากล. ในวิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการวิจัยและสร้างสรรค์ศิลปกรรมศาสตร์. มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

สำนักงานศิลปวัฒนธรรมร่วมสมัย. (2563). ผลงานศิลปะสะสมของสำนักงานศิลปวัฒนธรรมร่วมสมัย. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกิจการโรงพิมพ์องค์การสงเคราะห์ทหารผ่านศึกในพระบรมราชูปถัมภ์.

An, R. (2024). Art curation in virtual spaces: The influence of digital technology in redefining the aesthetics and interpretation of art. Humanities, Arts and Social Sciences Studies, 24(2), 503-518.

Bilirdönmez, T. (2025). INSTALLATION ART AND ITS EMPHASIS ON SOCIAL ISSUES. Turkish Online Journal of Design Art and Communication, 15(4), 1585-1596.

Braidotti, R. (2013). Posthuman Humanities. European Educational Research Journal, 12(1), 1-19.

da Costa, L. D. et al. (2021). VR Tools - A Free Open-source Platform for Virtual and Augmented Reality Applications on the Web. Journal of Mobile Multimedia, 18(1), 27-42.

Foster, E. (2021). Ecofeminism Revisited: Critical Insights on Contemporary Environmental Governance. Feminist Theory, 22(2), 190-205.

Haraway, D. (2010). A Cyborg Manifesto (1985). In Szeman, I. & Kaposy, T. (Eds.), Cultural theory: An anthology (pp. 454-471). Malden: Wiley-Blackwell.

Heinrich, A. et al. (2022). Lu Yang: An Artist in Transformation. Screen Bodies, 7(1), 1-12.

Javanalikhikara, H. & Sangwachirapiban, S. (2025). The Figures of (Sound/Noise) in the Thai Art Context. Journal of Urban Culture Research, 30, 37-50. https://doi.org/ 10.14456/jucr.2025.3.

Jones, J. (2000). Could Installation Art be the New Medium for Southeast Asia. A Journal of the Southeast Asian Studies Student Association, 4, 47-60. http://hdl.handle.net/10125/4321.

Jurriëns, E. (2014). Mediating the Metropolis: New Media Art as a Laboratory for Urban Ecology in Indonesia. In Hjorth, L. et al. (Eds.), Art in the Asia-Pacific: Intimate publics (pp. 173-189). New York: Routledge.

Kampič, S. (2014). Dialectic of Enlightenment: Fragments from the Past for Contemporary Communication Studies. In Thesis Master of Arts in Communication. Boise State University.

Kristiyono, J. et al. (2022). The Chronicle of Digital (Media) Arts in Contemporary Indonesia: The Shifting of Focus Toward Society 5.0. Technium Social Sciences Journal, 34(1), 271-282.

Le Thua, T. (2008). Journey to inner peace: Installation and sculpture from a Buddhist perspective. In Thesis Master of Fine Arts in Fine Arts, College of Fine Arts. University of New South Wales.

Lei, X. (2024). Digital Technology Driven Transformation Of Public Art Forms: From Interactivity To Immersive Experience. Journal of Roi Kaensarn Academi, 9(12), 2106-2119.

Wu, Z. & Oktrova, M. (2024). Impact of virtual reality technologies on the perception and interpretation of contemporary art. Interdisciplinary Cultural and Humanities Review, 2(3), 6-15.

Yuhan, N. et al. (2024). Virtual Reality and Interactive Technologies in Contemporary Art: an Analysis of Creative Opportunities. Journal of Theoretical and Applied Information Technology, 102(24), 9089-9106.

บทความวิชาการ

อาหารชนชาติจีนในภาคใต้: การสื่อสารอัตลักษณ์ผ่านการเล่าเรื่อง สู่การส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอาหาร*

CHINESE ETHNIC FOOD IN SOUTHERN THAILAND: IDENTITY COMMUNICATION THROUGH STORYTELLING FOR CULINARY TOURISM PROMOTION

กรกฎ จำเนียร, เมธาวี จำเนียร*, ทองพูล มุขรักษ์, ตมิสา ทิพยะ, ชนัยชนม์ ดำศรี, ปฐมพงษ์ ฉับพลัน

Korrakot Chamnian, Methawee Chamnian*, Thongphun Mukharak, Tamisa Tippaya, Chanaichon Damsri, Patompong Chabplan

มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช นครศรีธรรมราช ประเทศไทย

Nakhon Si Thammarat Rajabhat University, Nakhon Si Thammarat, Thailand

*Corresponding author E-mail: methawee_kae@nstru.ac.th

บทคัดย่อ

ชาวไทยและชาวจีนได้มีการติดต่อและมีความสัมพันธ์กันตั้งแต่สมัยดึกดำบรรพ์หรือยุคหินแล้ว โดยตั้งแต่รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นต้นมา มีชาวจีนเดินทางอพยพเข้าสู่ประเทศไทย รวมถึงในภาคใต้ เนื่องจากปัญหาภายในประเทศจีนเริ่มเกิดขาดเสถียรภาพทางการเมืองภายหลังการผลัดเปลี่ยนราชวงศ์ ในขณะที่ประเทศไทยหรือสยามมีความมั่นคงทางการเมืองเพิ่มขึ้นมากและมีความต้องการแรงงานจำนวนมาก ชาวจีนที่อพยพมายังไทยในยุคสมัยแรกส่วนมากเป็นชาวจีนจากมณฑลกวางตุ้ง ฮกเกี้ยนและไหหลำ เพราะเป็นพื้นติดทะเล สามารถใช้การเดินทางด้วยเรือเดินสมุทร ชาวจีนได้นำอาหารชนชาติจีนเข้ามาด้วย อัตลักษณ์ของอาหารชนชาติจีนได้สะท้อนชาติพันธุ์ วัตถุดิบ เครื่องปรุง รูปลักษณ์อาหารของแต่ละชนชาติจีน อย่างไรก็ตาม ผู้ประกอบการร้านอาหารส่วนใหญ่ไม่สามารถอธิบายที่มาและความหมายของอาหารเหล่านั้นได้อย่างครบถ้วนและน่าสนใจ และการขาดบรรจุภัณฑ์และเรื่องเล่าที่สามารถเพิ่มคุณค่าและมูลค่า อาหารชนชาติจีนมีอัตลักษณ์ ประกอบด้วย มีประวัติความเป็นมาที่ยาวนานและน่าสนใจ มีประโยชน์ต่อสุขภาพ การใช้วัตถุดิบที่สดใหม่มีคุณค่า อาหารมีความหลากหลาย มีความประณีต มีรูปลักษณ์เฉพาะ ถือเป็นอัตลักษณ์เฉพาะที่สามารถนำไปสู่การสร้างเรื่องเล่าแก่ผู้บริโภคได้ การเล่าเรื่องอาหารชนชาติจีนสามารถเล่าเรื่องได้หลายรูปแบบผ่านกลยุทธ์สาร ได้แก่ การเล่าเรื่องผ่านสื่อออนไลน์ การเล่าเรื่องผ่านบรรจุภัณฑ์ และการเล่าเรื่องผ่านกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงอาหาร อย่างไรก็ตาม การสื่อสารอัตลักษณ์อาหารชนชาติจีนจะต้องคำนึงถึงทั้งในเชิงอนุรักษ์และความร่วมสมัย โดยการพัฒนาตัวผลิตภัณฑ์อาหารหรือเมนูให้เข้าถึงพฤติกรรมผู้บริโภคสมัยใหม่ร่วมด้วย

คำสำคัญ: อาหารชนชาติจีนในภาคใต้, การสื่อสารอัตลักษณ์, การเล่าเรื่อง, การท่องเที่ยวเชิงอาหาร

* Received 1 January 2026; Revised 28 January 2026; Accepted 31 January 2026

Abstract

Thai and Chinese peoples have maintained contact and relationships since ancient times, dating back to the prehistoric or Stone Age period. From the reign of King Rama III onward, a significant number of Chinese migrated to Thailand, including the southern region, due to increasing political instability in China following dynastic transitions. At the same time, Thailand (Then Siam) experienced greater political stability and a growing demand for labor. Most early Chinese migrants to Thailand originated from coastal provinces such as Guangdong, Fujian, and Hainan, which facilitated maritime travel. Along with their migration, Chinese people brought their ethnic cuisines with them. The identity of Chinese ethnic cuisine reflects ethnicity through ingredients, seasonings, and the visual characteristics of dishes specific to each Chinese group. However, most restaurant operators are unable to explain the origins and meanings of these foods fully and engagingly. In addition, the lack of packaging and storytelling that could enhance both cultural and economic value has limited the potential of Chinese ethnic cuisine. Chinese ethnic cuisine possesses a distinct identity characterized by a long and intriguing history, health benefits, the use of fresh and nutritious ingredients, diversity, meticulous preparation, and unique visual presentation. These characteristics constitute a distinctive cultural identity that can be transformed into compelling narratives for consumers. Storytelling of Chinese ethnic cuisine can be conveyed through various communication strategies, including online media, packaging design, and gastronomic tourism activities. Nevertheless, the communication of Chinese ethnic food identity must balance cultural preservation with contemporary relevance by developing food products or menus that align with modern consumer behaviors.

Keywords: Chinese Ethnic Food in Southern Thailand, Identity Communication, Storytelling, Culinary Tourism Promotion

บทนำ

ภาคใต้ของประเทศไทยเป็นภูมิภาคที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม ทั้งวัฒนธรรมที่จับต้องได้ เช่น โบราณสถาน โบราณวัตถุ หัตถศิลป์ ฯลฯ และวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้ ได้แก่ ประเพณี ภูมิปัญญา ฯลฯ นอกจากนี้ยังมีประวัติศาสตร์และการก่อร่างสร้างตัวของชุมชนพหุวัฒนธรรมกระจายอยู่ทั่วทั้งภาค รวมถึงการตั้งรกรากของชาวจีน มีหลักฐานทางประวัติศาสตร์จารึกไว้ตั้งแต่ยุคหินจนถึงยุคของการแสวงโชคของผู้คนผ่านการค้าขายทางทะเล และจากบันทึกทางประวัติศาสตร์ชุมชนชาวจีนที่เข้ามาตั้งรกราก เจษฎา นิลสงวนเดชะ ให้ข้อมูลว่า ชาวไทยและชาวจีนได้มีการติดต่อและมีความสัมพันธ์กันตั้งแต่สมัยดึกดำบรรพ์แล้ว สง่า กาญจนาคพันธุ์ (ขุนวิจิตรมาตรา) ได้เขียนถึงยุคโบราณประวัติของอาณาจักรไทยมุง สมัยนครปา (ก่อน พุทธศักราช 4500 ปี ถึงพุทธศักราช 205) ไว้ว่า มีแหล่งเดิมอยู่ในบริเวณภูเขาอัลไตอันเป็นบ่อเกิดของพวกมงโกลด้วยกันเท่านั้น ภายหลังจึงแยกลงมาทางใต้มาตั้งภูมิลำเนาใหญ่โตขึ้นในลุ่มน้ำเหลือง ขณะที่จีนแยกไปเรี่ยรายอยู่ตามชายทะเลสาบคัสเปียนทางด้านตะวันตก

พร้อมกับพวกตาด ซึ่งเที่ยวไปมาอยู่แถวทะเลทรายซาโม หรือโกบีใกล้ ๆ กับบ้านเกิดนั้นเอง ในขณะที่พวกไทยได้ชัยภูมิเป็นอู่ข้าวอู่น้ำบริบูรณ์ดีกว่าพวกอื่น ๆ จึงเจริญก้าวหน้ากว่าบรรดาสายมงโกลด้วยกัน (สง่า กาญจนาคพันธุ์ (ขุนวิจิตรมาตรา), 2548)

ในประเด็นการติดต่อและมีความสัมพันธ์ระหว่างไทยและจีนกันตั้งแต่สมัยดึกดำบรรพ์ข้างต้นสอดคล้องกับ อานง ใจแน่น และคณะ ซึ่งได้ศึกษาและได้ข้อมูลว่า ชาวจีนอพยพเข้ามาอาศัยในประเทศไทยมาตั้งแต่ยุคโบราณ เริ่มเข้ามาตั้งแต่สมัยราชวงศ์ซ้องใต้ ราว พ.ศ. 1822 ขณะที่จูเจี๋ยฉินได้ให้ความเห็นแตกต่างออกไป กล่าวว่า ไทยติดต่อสัมพันธ์กับจีนตั้งแต่สมัยราชวงศ์ฮั่น (ก่อนปี ค.ศ. 206 - ค.ศ. 200) โดยชาวจีนที่เข้ามาไทยในช่วงแรกมักเดินทางมาค้าขาย ต่อมาเห็นว่าประเทศไทยค่อนข้างเปิดเสรีให้กับชาวจีน อีกทั้งยังมีความอุดมสมบูรณ์ ทำให้ชาวจีนเข้ามาตั้งรกรากและมีภรรยาเป็นหญิงชาวไทยอยู่ไม่น้อย ชาวจีนอพยพหนีภัยสงครามและสภาพความยากจนในประเทศมาอาศัยอยู่ในประเทศไทย โดยใช้ความมานะอดทน ประหยัดอดออม มีความอ่อนน้อมถ่อมตน ทำให้มีชาวจีนหลายคนกลายเป็นคหบดี บางส่วนกลายเป็นขุนนางที่มีบทบาททั้งในราชสำนัก ทั้งยังสามารถปรับตัวให้เข้ากับวิถีชีวิตชาวไทย มีการหลอมรวมทางเชื้อชาติและวัฒนธรรม กลายเป็นกลุ่มคนไทยเชื้อสายจีนที่เป็นส่วนสำคัญในการผลักดันเศรษฐกิจของประเทศในปัจจุบัน ทั้งนี้ ชาวจีนส่วนใหญ่อพยพมาจากดินแดนทางตอนใต้ของประเทศจีน คือ มณฑลกวางตุ้ง ฮกเกี้ยน และไหหลำ ชาวจีนเหล่านี้ ได้แก่ ชาวจีนกวางตุ้ง ชาวจีนแคะ (ฮากกา) ชาวจีนแต้จิ๋ว ชาวจีนฮกเกี้ยน และชาวจีนไหหลำรวม 5 กลุ่มภาษาใหญ่ หลักฐานที่ชี้ให้เห็นถึงการอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานของชาวจีนทั้ง 5 กลุ่มในประเทศไทย สังเกตได้จากศาลเจ้าสมาคมตระกูลแซ่ วัฒนธรรมทางภาษา อาหารและโรงเรียนสอนภาษาจีนที่จัดตั้งโดยชาวจีน ซึ่งเป็นหลักฐานและประจักษ์พยานขั้นปฐมภูมิที่จะสามารถสืบหาที่มา และข้อเท็จจริงของชาวจีนโพ้นทะเลในประเทศไทยได้ (อานง ใจแน่น และคณะ, 2564)

สำหรับชาวจีนที่อพยพมาในประเทศไทยรวมถึงมาทางภาคใต้ของไทย จากหลักฐานบันทึกทางประวัติศาสตร์พบว่า ตั้งแต่รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นต้นมาสันนิษฐานได้ว่ามีชาวจีนเดินทางอพยพเข้าสู่ประเทศไทยอย่างมาก เนื่องจากทั้งปัญหาภายในประเทศจีนเองเริ่มเกิดขาดเสถียรภาพทางการเมืองภายหลังการผลัดเปลี่ยนราชวงศ์ (ราชวงศ์หมิง - ราชวงศ์ชิง) กลับกันทางฝั่งของประเทศไทยหรือสยามในช่วงเวลานั้นมีความมั่นคงทางการเมืองเพิ่มขึ้นมาก ภายหลังการสิ้นสุดสภาวะคุกคามของพม่าที่เริ่มถูกอังกฤษเข้าแทรกแซงเพื่อยึดครองเป็นอาณานิคม (ปิยชาติ สึงตี และสิรีธร ถาวรวงศา, 2553)

ต่อมา ช่วงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว แรงงานจีนก็ยังคงหลั่งไหลเข้าสู่ประเทศสยามหรือประเทศไทยอย่างต่อเนื่อง เนื่องจากไทยต้องการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานภายในประเทศจึงมีความต้องการแรงงานจำนวนมาก โดยชุมชนชาวจีนเป็นกลุ่มคนที่มีความมานะอุตสาหะและแสวงหาโอกาส จึงเข้ามาทำงานในประเทศไทยทั้งรับจ้างเป็นกรรมกรแรงงานภาคการเกษตร กรรมกรแรงงานในเหมืองแร่ และกรรมกรที่ใช้แรงงานสร้างทางรถไฟจากกรุงเทพฯ เชื่อมโยงไปภาคใต้ของไทยและจนถึงรัฐปีนัง ประเทศมาเลเซีย อย่างไรก็ตาม ชาวจีนภาคใต้บริเวณสองฝั่งคาบสมุทรจะมีความแตกต่างกัน คือ ทางฝั่งตะวันออกส่วนใหญ่ (ยกเว้นสงขลา) มักจะเป็นจีนไหหลำและแต้จิ๋ว ส่วนทางด้านตะวันตกส่วนใหญ่ มักจะเป็นจีนฮกเกี้ยนและ ฮากกา ส่วนสงขลาเป็นจีนฮกเกี้ยน หากพิจารณาทางด้านกลุ่มภาษาของชาวจีนในสยามแล้ว พบว่า ชาวจีนฮกเกี้ยนเป็นกลุ่มคนจำนวนใหญ่ที่สุดในภาคใต้ (เจษฎา นิลสงวนเดชะ, 2562) การเคลื่อนย้ายของชุมชนชาวจีนที่ใช้แรงงานนี้ ยังมีการเคลื่อนย้ายที่น่าสนใจอย่างยิ่ง

ในช่วงที่รัฐมลายูจำกัดสิทธิ์ชนชาติที่ไม่ใช่ชาวมลายูให้ถือครองที่ดินเพียงเล็กน้อยทำการเกษตร นโยบายจำกัดการถือครองที่ดินของชาวต่างชาตินี้ หมายรวมถึง ชาวจีนไม่ให้ครอบครองที่ดินเกินกว่า 7 ไร่ เพื่อสงวนไว้ให้กับชาวมลายู ซึ่งถือว่าเป็นเจ้าของแผ่นดินมลายา ในขณะที่นโยบายการพัฒนาของประเทศไทยขณะนั้นมุ่งเน้นการพัฒนาและทางรถไฟ และต้องการให้มีการบุกเบิกที่ดินรกร้างว่างเปล่าให้เป็นพื้นที่ทำการเพาะปลูก ด้วยการให้ชาวต่างชาติสามารถเข้ามาถือครองที่ดินได้คนละประมาณ 50 ไร่ และหากต้องการมากกว่านั้น สามารถหาซื้อเพิ่มเองได้ (สิรีธร ถาวรวงศา, 2562) โดยการมีพื้นที่เพาะปลูกที่มากขนาดนี้สอดรับกับการเพาะปลูกยางพาราที่เป็นพืชเศรษฐกิจใหม่ที่สำคัญ ทำให้เกิดการเสี่ยงโชคครั้งใหญ่ของชุมชนจีนเหล่านี้นับตั้งแต่จากบ้านเกิดเมืองจีนมา และเดินทางจากเมืองท่าปีนัง เข้าสู่ประเทศไทยผ่านเมืองท่ากันตังและเดินทางต่อผ่านทางรถไฟสู่พื้นที่ต่าง ๆ ในจังหวัดภาคใต้ เมื่อเข้าสู่เมืองไทย ชุมชนชาวจีนกลุ่มนี้ไม่เพียงแต่มาอาศัยเมืองไทยสร้างฐานะเพียงอย่างเดียว แต่ได้นำเอาวัฒนธรรมจีนที่ตนนับถือมาฝังรากอยู่ในพื้นที่ดังกล่าวด้วยเช่นกัน ไม่ว่าจะเป็นวัฒนธรรมทางความเชื่อวิถีชีวิตและ วัฒนธรรมที่น่าสนใจ จนเป็นอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมชนชาติจีนในภาคใต้ อย่างไรก็ตาม เมื่อเวลาผ่านไป วัฒนธรรมชนชาติจีนได้ถูกผสมผสานระหว่างชาติพันธุ์จีนด้วยกัน การผสมผสานระหว่างชาวจีนและชาวไทย รวมถึงการได้รับอิทธิพลด้านวัฒนธรรมจากชาติตะวันตก ส่งผลให้ลักษณะการสืบสานวัฒนธรรมอาหารของผู้ประกอบการร้านอาหารและความนิยมและพฤติกรรมการรับประทานอาหารชนชาติจีนของผู้บริโภคที่เป็นวิถีและอัตลักษณ์ดั้งเดิมลดลงและเปลี่ยนแปลงไป

อัตลักษณ์อาหารชนชาติจีนในภาคใต้

อาหารชนชาติจีนมีประโยชน์ต่อร่างกาย บำรุงกำลัง ไม่เพียงแต่เรื่องของการปรุงประกอบเท่านั้น ชาวจีนยังมีความคิดสร้างสรรค์ในการประดิษฐ์อาหารให้มีความแปลกใหม่อยู่เสมอ ส่งผลให้อาหารชนชาติจีนมีความหลากหลายรับประทานได้ไม่ซ้ำกันในแต่ละวัน ทั้งยังปรับตัวเข้ากับวัฒนธรรมในพื้นที่อย่างแนบเนียน และแพร่หลายในวงกว้าง ส่งผลให้ไทยเองรับเอาวัฒนธรรมและองค์ความรู้ด้านการปรุงประกอบอาหารของชาวจีนมาปรับเป็นอาหารที่ถูกจริตของตน (อานง ใจแน่น และคณะ, 2564) แต่ทว่าการบันทึกว่าอาหารชนชาติจีนเข้ามายังประเทศไทยเมื่อไหร่นั้นยังไม่พบหลักฐานที่ปรากฏอย่างแน่ชัด (Wongthes, S., 2008); (วรรษมน เสริมชูวิทย์กุล และคณะ, 2567)

จากอดีตจวบจนกระทั่งปัจจุบันที่ความนิยมอาหารชนชาติจีนในประเทศไทยได้รับความนิยมอย่างแพร่หลายเป็นอาหารที่คุ้นชินและอยู่คู่กับสังคมไทยมาอย่างยาวนาน อาหารชนชาติจีนในไทยมาจากจีนหลายกลุ่มที่มาอยู่อาศัยร่วมกัน ทำให้อาหารบางชนิดเปลี่ยนผันตัวเองจากชื่อจีนเป็นชื่อไทย หรือสำรับอาหารไทยในบางรายการได้รับอิทธิพลมาจากวัฒนธรรมอาหาร และการทำครัวแบบจีน เช่น แกงจืด ต้มจืด ที่เป็นอาหารประเภทแกงใส ล้วนต่างผสมผสานวัฒนธรรมอาหารเข้าด้วยกันอย่างแนบเนียน (อานง ใจแน่น และคณะ, 2564)

จากที่คณะผู้เขียนมีโอกาสศึกษาเรื่องราวเกี่ยวกับอาหารชนชาติจีนในภาคใต้ โดยเฉพาะในจังหวัดตรังและจังหวัดนครศรีธรรมราช พบว่า อัตลักษณ์อาหารชนชาติจีน สามารถบ่งบอกความเป็นชนชาติจีนชาติพันธุ์ต่าง ๆ ได้ทั้งวัตถุดิบที่ใช้ปรุงอาหารและรูปลักษณ์อาหาร โดยจะขอยกมานำเสนอเฉพาะชนชาติจีนไหหลำ จีนกวางตุ้ง และจีนฮกเกี้ยน ดังตารางที่ 1 ดังนี้

ตารางที่ 1 อัตลักษณ์ของอาหารชนชาติจีนที่สะท้อนชาติพันธุ์ วัตถุดิบ เครื่องปรุง รูปลักษณ์อาหารของแต่ละชนชาติจีน

ชนชาติจีน	ลักษณะของชาติพันธุ์	วัตถุดิบ/เครื่องปรุง	รูปลักษณ์อาหาร
จีนไหหลำ	มักจะประกอบอาชีพ ร้านทอง ร้านอาหาร	อาหารทะเล แพะ เผือก ถั่วเหลือง เต้าหู้ยี้ ขิง	ชิ้นใหญ่
จีนกวางตุ้ง	จะชอบประดิดประดอยอาหาร สามารถดัดแปลงอาหารมาเป็นของตนเอง	หมู เผือก	ชิ้นเล็ก
จีนฮกเกี้ยน	มีความสนใจในศาสนา ชอบไหว้พระ ศาสนพิธี ศาลเจ้า	หมู เผือก	ชิ้นเล็ก

จากตารางที่ 1 สามารถสรุปได้ว่า ชนชาติจีนแต่ละชาติพันธุ์มีลักษณะเฉพาะที่โดดเด่นของชาติพันธุ์ที่สะท้อนไปถึงวัตถุดิบและเครื่องปรุงอาหาร รวมถึงรูปลักษณ์หรือลักษณะของอาหารที่ปรุงขึ้น เช่น ชาวจีนไหหลำมักประกอบอาชีพร้านทอง ร้านอาหาร จึงมักทำงานแข่งขันกับเวลา รูปลักษณ์หรือลักษณะของอาหารจึงมีชิ้นใหญ่ วัตถุดิบที่ใช้ทำอาหารมักเป็นอาหารทะเล เพราะพื้นเพที่อยู่อาศัยของชาวจีนไหหลำติดทะเล ในขณะที่ชาวจีนกวางตุ้งจะมีบุคลิกลักษณะเป็นคนชอบประดิดประดอย ชอบดัดแปลงอาหาร จึงนำหมูและเผือกมาทำอาหารในลักษณะชิ้นเล็ก ๆ เป็นต้น

อัตลักษณ์อาหารชนชาติจีนแต่ละชนชาติหรือชาติพันธุ์ในภาคใต้จึงสามารถพิจารณาได้จากวัตถุดิบ เครื่องปรุง และรูปลักษณ์อาหารในเบื้องต้น ในขณะเดียวกัน จะต้องพิจารณาถึงการตั้งถิ่นฐานของชาวจีนในแต่ละพื้นที่ ซึ่งได้ผสมผสานกับอาหารวิถีพื้นถิ่นไปด้วย ส่งผลให้วัตถุดิบและเครื่องปรุงที่ใช้เปลี่ยนแปลงไป และสะท้อนผ่านรูปลักษณ์และรสชาติอาหารด้วย เช่น อาหารชนชาติจีนในจังหวัดภูเก็ตที่ได้รับอิทธิพลจากจีนฮกเกี้ยน เช่น โอต้าว (หอยนางรมผัดแป้งเหนียว) หมูฮ้อง (หมูสามชั้นตุ๋นซีอิ๊ว) โลบะ (พะโล้เครื่องในทอด) เป็นต้น อาหารชนชาติจีนในจังหวัดสงขลาจะมีเมนูจีนไหหลำเป็นเมนูที่น่าสนใจ ได้แก่ ข้าวสตู นอกจากนี้ ยังมี ติ่มซำ บะกุ๊ดเต๋ เป็นอาหารเช้าที่ได้รับความนิยมจากคนในพื้นถิ่นและนักท่องเที่ยว

อัตลักษณ์สู่การเล่าเรื่องอาหาร

แม้ว่าอาหารชนชาติจีนจะปรับเปลี่ยนไปตามถิ่นฐานที่ตั้ง ยุคสมัย และเหตุการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป หากแต่อัตลักษณ์อาหารชนชาติจีนยังคงอยู่ ซึ่งอัตลักษณ์มีความสำคัญ หมายถึง ความเป็นหนึ่ง ความเฉพาะเจาะจง ไม่เหมือนใคร สะท้อนให้เห็นในสินค้าวัฒนธรรม หมายถึง สินค้าและบริการที่วัฒนธรรมฝังตัวเป็นส่วนหนึ่งของสินค้าหรือบริการนั้น (บุษราภรณ์ พวงปัญญา และคณะ, 2559) อัตลักษณ์อาหารชนชาติจีนนี้ สมควรได้รับการนำมาต่อยอดเพื่อสร้างมูลค่าเพิ่ม สอดคล้องกับจากการศึกษายุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี พ.ศ. 2561 - 2580 ซึ่งได้ให้ความสำคัญด้านการสร้างความสามารถในการแข่งขัน มีเป้าหมายการพัฒนาที่มุ่งเน้นการยกระดับศักยภาพของประเทศในหลากหลายมิติบนพื้นฐานแนวคิด 3 ประการ ได้แก่ การต่อยอด การปรับปัจจุบัน และการสร้างคุณค่าใหม่ในอนาคต สำหรับประเด็นอัตลักษณ์อาหารชนชาติจีน คณะผู้เขียนมองว่าการ“ต่อยอดอดีต” โดยมองกลับไปที่รากเหง้าทางเศรษฐกิจ อัตลักษณ์ วัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิต และจุดเด่นทางทรัพยากรธรรมชาติ

ที่หลากหลาย (ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี พ.ศ. 2561 - 2580, 2561) เป็นประเด็นสำคัญที่ผู้ประกอบการร้านอาหารชนชาติจีนและหน่วยงานหนุนเสริมที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมและการท่องเที่ยว ควรนำมาเป็นแนวคิดในการต่อยอดพัฒนาอาหารชนชาติจีนให้เป็นที่ต้องการของผู้บริโภคและเป็นมรดกทางวัฒนธรรมต่อไป

ทั้งนี้ จากการศึกษา อาหารอัตลักษณ์ชนชาติจีน พบว่า อาหารชนชาติจีนเป็นที่ยอมรับกันทั่วไปว่า มีตำนานความเป็นมา และเกร็ดความรู้ต่าง ๆ ที่น่าสนใจ ที่เป็นเช่นนี้ เพราะจีนถือว่าเรื่องการกินเป็นเรื่องใหญ่ และต้องการความพิถีพิถันมาก นอกจากนี้ ยังให้คุณค่าในทางเป็นยาบำรุงรักษาสุขภาพอนามัยอีกด้วย ดังนั้น เรื่องเกี่ยวกับอาหารการกินของจีน จึงเป็นเรื่องที่เล่าสู่กันได้เกือบทุกเรื่อง (รจรินทร์ สิมธาราแก้ว, 2550) สอดคล้องกับที่ Lan Long Jun ได้กล่าวถึงอาหารชนชาติจีนว่า อาหารชนชาติจีนในสังคมไทยเป็นอาหารที่เน้นความสดใหม่ของวัตถุดิบที่ใช้ในการปรุงอาหารซึ่งเป็นอาหารประเภทหนึ่งที่มีประโยชน์ต่อสุขภาพ ทำให้อาหารชนชาติจีนได้แทรกซึมในวิถีชีวิตของชาวไทยและแพร่หลายในไทยเป็นอย่างมาก (ลัน หลง จุน และนันทสารี สุขโต, 2559); (จ้าว ยานัน, 2564)

Li, J. & Hsieh, Y. P. ให้ข้อมูลเพิ่มเติมเกี่ยวกับอาหารชนชาติจีนว่า มีความหลากหลายและการผสมผสานของอาหารที่เสิร์ฟในแต่ละมื้อ ไม่มีซ้ำกันเลย รูปแบบการรับประทานอาหารยังแตกต่างกันไป ตามแต่ละภูมิภาค ทำให้เกิดรูปแบบอาหารเฉพาะของแต่ละมณฑล อาหารดั้งเดิมของจีนจึงมีบทบาทเฉพาะตัวในวัฒนธรรมจีน และเป็นสิ่งสำคัญต่อวิถีชีวิตของผู้คนในแต่ละวัน ชาวจีนมีความพิถีพิถันในเรื่องรสชาติอาหาร โดยให้ความสำคัญกับความประณีตของรสชาติ และเอกลักษณ์ของเนื้อสัมผัสในกระบวนการแปรรูปและการปรุงอาหาร (Li, J. & Hsieh, Y. P., 2004) โดยทั่วไปแล้ว วัฒนธรรมอาหารชนชาติจีนเป็นที่รู้จักในด้านความหลากหลาย ความยืดหยุ่น และความสามารถในการปรับตัว (Chang, K. C., 1977); (Chang, R. C. et al., 2010)

จากข้อมูลข้างต้น คณะผู้เขียนจึงสรุปได้ว่า อาหารชนชาติจีนมีความโดดเด่น ทั้งมีประวัติความเป็นมา มีประโยชน์ต่อสุขภาพ ใช้วัตถุดิบที่สดใหม่มีคุณค่า อาหารมีความหลากหลาย มีความประณีต มีรูปลักษณ์เฉพาะ และสามารถผสมผสานกับอาหารไทยได้อย่างกลมกลืน ถือเป็นอัตลักษณ์เฉพาะของอาหารชนชาติจีนนำไปสู่การนำไปสร้างเรื่องเล่าเพื่อเล่าเรื่องให้แก่ผู้บริโภคได้

ปัญหาการสื่อสารอัตลักษณ์ผ่านการเล่าเรื่องของอาหารชนชาติจีนในภาคใต้

จากการที่คณะผู้เขียนได้มีโอกาสลงพื้นที่ชุมชนชาวจีนในภาคใต้ โดยเฉพาะในจังหวัดตรัง และจังหวัดนครศรีธรรมราช และได้สัมภาษณ์ผู้ประกอบการซึ่งเป็นผู้ประกอบการรุ่นที่ 2 - 3 พบว่า ปัญหาสำคัญประเด็นหนึ่ง คือ ผู้ประกอบการอาหารชนชาติจีน ไม่สามารถอธิบายที่มาและความหมายของอาหารชนชาติจีนได้ ทั้งที่มีอาหารคาวและอาหารหวาน โดยเฉพาะอาหารหวานประเภทขนมของชนชาติจีนจำนวนมากมาย ทั้งขนมที่มีจำหน่ายอยู่ตลอดและขนมที่มีจำหน่ายตามเทศกาล เช่น ขนมไหว้พระจันทร์ ขนมสำหรับเทศกาลตรุษจีน เป็นต้น ขนมเหล่านี้ผู้ประกอบการไม่สามารถอธิบายถึงที่มาและความหมายของขนมแต่ละประเภทได้ มีเพียงแต่การให้ความหมายรวม ๆ ว่าหมายถึง ความโชคดี ความร่ำรวย เป็นต้น

จากปัญหาดังกล่าวแสดงถึงข้อมูลเรื่องราวของอาหารอัตลักษณ์ชนชาติจีนที่มีไม่ครบถ้วน แม้ว่าจากการศึกษาจะพบประวัติความเป็นมาและความหมายของอาหารอัตลักษณ์บางอย่างอยู่บ้าง เช่น ขนมแหล่เปี้ยงที่อำเภอนาบอน จังหวัดนครศรีธรรมราช ดังภาพที่ 1 ทำจากมันหมูเคี่ยว ห่อด้วยแป้งให้มีขนาดสี่เหลี่ยมจัตุรัส แล้วนำไปอบในเตาด้วยความร้อนพอเหมาะ ไส้มันหมูของขนมแหล่เปี้ยงจะมีรสชาติหวานและมันขนมใช้ในการประกอบพิธีแต่งงานฝ่ายชายต้องนำไปมอบให้กับบ้านฝ่ายหญิง (ปิยชาติ สึงตี และสิรีธร ถาวรวงศา, 2561) หรือขนมก่งเปียนหรือแปะโอ่ง ดังภาพที่ 2 ได้ถูกนำไปในภารกิจการปราบโจรสลัดญี่ปุ่นในมณฑลฝูเจี้ยนและ เจ้อเจียง เพื่อช่วยให้กองทัพไม่ต้องก่อไฟหุงอาหารทำให้เกิดควันให้โจรสลัดญี่ปุ่นรู้ตัวก่อนได้ ต่อมาชาวเมืองฝูโจวจึงได้ทำขนมชนิดนี้ขึ้นอย่างแพร่หลาย (ปิยชาติ สึงตี และสิรีธร ถาวรวงศา, 2561) ในปัจจุบันขนมก่งเปียน ในเมืองฝูโจว ประเทศจีน ได้รับการยกย่องให้เป็นมรดกทางวัฒนธรรมของเมืองและมณฑลฝูเจี้ยน สำหรับในชุมชนชาวจีนฮกจิว นาบอน คงมีร้านขนมร้านเดียวยังทำขนมก่งเปียน และขนมในพิธีกรรมต่าง ๆ จำหน่ายในแต่ละวัน

ภาพที่ 1 ขนมแหล่เปี้ยง

ภาพที่ 2 ขนมก่งเปียน

ประเด็นปัญหาต่อมา คือ การขาดบรรจุภัณฑ์และเรื่องเล่าที่เพิ่มมูลค่าและคุณค่า โดยนำเรื่องราวของอาหารอัตลักษณ์ชนชาติจีนมานำเสนอให้ความรู้แก่ผู้บริโภค เกิดความน่าสนใจซื้อเพิ่มมากขึ้น ซึ่งจากการลงพื้นที่ของคณะผู้เขียน พบว่า บางกลุ่มผู้ประกอบการจะไม่มีแม้แต่ตราสัญลักษณ์บนบรรจุภัณฑ์ บางกลุ่มผู้ประกอบการ

มีตราสัญลักษณ์เท่านั้น แต่ไม่มีเรื่องราวเรื่องเล่าบนบรรจุภัณฑ์ หรือบางกลุ่มมีบรรจุภัณฑ์ที่มีเพียงภาษาจีน ซึ่งยากต่อการรับรู้ข้อมูลของผู้บริโภค การพัฒนาบรรจุภัณฑ์จึงควรมีการพัฒนา เป็นการสร้างมูลค่าเพิ่มและส่งมอบคุณค่าทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมการกิน วัฒนธรรมทางอาหารแก่ผู้บริโภค

ดังนั้น เพื่อเปิดโอกาสให้อาหารอัตลักษณ์ชนชาติจีนเป็นที่น่าสนใจ สามารถนำไปใช้ประโยชน์ในการกระตุ้นเศรษฐกิจชุมชนและการท่องเที่ยวในระดับมหภาค จึงควรมีการสร้างสรรค์เรื่องเล่า และพัฒนาบรรจุภัณฑ์ ดังที่ อรช กระแสอินทร์ และคณะ ได้ศึกษาพบว่า บทบาทของอาหารและขนมในกิจกรรมการท่องเที่ยว นั่นคือ การเป็นของฝาก โดยเฉพาะนักท่องเที่ยวกลุ่ม Food Tourism ได้แสดงถึงความคาดหวังประสบการณ์ตรงในการเข้าไปมีส่วนร่วมกับกับวัฒนธรรมอาหารของท้องถิ่นที่ไปท่องเที่ยว รวมถึง การให้ความสำคัญกับผลิตภัณฑ์อาหารของฝาก (Food Souvenirs) ที่สร้างความทรงจำให้ระลึกถึงและต้องการกลับมาอีก และเลือกซื้อผลิตภัณฑ์อาหารท้องถิ่นเพื่อเป็นของฝากของที่ระลึก (อรช กระแสอินทร์ และคณะ, 2565)

นอกจากการเล่าเรื่อง คณะผู้เขียนเห็นว่า ด้วยยุคสมัยที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว การปรับประยุกต์อาหารให้เข้ากับพฤติกรรมผู้บริโภคมีความสำคัญเช่นเดียวกัน การพัฒนาเมนูอาหารใหม่ ๆ ในลักษณะร่วมสมัย แต่ไม่ทิ้งความเป็นกลิ่นอายอาหารชนชาติจีนเดิมก็เป็นสิ่งที่ควรได้รับการพัฒนา ดังที่ Li, J. & Hsieh, Y. P. ให้ความเห็นว่า การพัฒนาอาหารชนชาติจีนสมัยใหม่ที่ยังคงรักษาลักษณะทางประสาทสัมผัสแบบดั้งเดิมไว้ คาดว่าจะก่อให้เกิดประโยชน์ทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม และสุขภาพ อาหารชนชาติจีนดั้งเดิมจะยังคงครองพื้นที่เฉพาะทางด้านวัฒนธรรมในประวัติศาสตร์ ช่วยอนุรักษ์วัฒนธรรมจีน และยังคงมีบทบาทสำคัญในรูปแบบอาหารของสังคมสมัยใหม่ไปอีกหลายชั่วอายุคน (Li, J. & Hsieh, Y. P., 2004) สอดคล้องกับที่ Juntao, H. & Buranadechachai, S. ศึกษา และพบว่า ร้านอาหารชนชาติจีนในย่านไชน่าทาวน์กรุงเทพฯ ได้นำกลยุทธ์การผสมผสานระหว่างความเป็นท้องถิ่นและความหลากหลายในการพัฒนาเมนู เพื่อตอบสนองความต้องการของผู้บริโภคที่มีพื้นเพทางวัฒนธรรมแตกต่างกัน (Juntao, H. & Buranadechachai, S., 2025)

จากปัญหาการสื่อสารอัตลักษณ์ผ่านการเล่าเรื่องของอาหารชนชาติจีนในภาคใต้ข้างต้น ทั้งการขาดการเล่าเรื่องราวของอาหาร ขาดการเล่าเรื่องผ่านบรรจุภัณฑ์ ซึ่งส่งผลต่อการรับรู้และความเข้าใจของผู้บริโภค และจะมีผลต่อความสนใจและการตัดสินใจซื้อผลิตภัณฑ์ ผู้ประกอบการจึงต้องหันมาให้ความสำคัญกับการเล่าเรื่องไปยังผู้บริโภคในทุกรูปแบบ โดยจะต้องเล่าเรื่องที่มีเนื้อหาหรือ Message ที่มีจุดเน้นเดียวกัน เพื่อให้ผู้บริโภคเกิดการจดจำแบรนด์ผลิตภัณฑ์ซึ่งจะมีผลต่อการตัดสินใจซื้อได้ ในขณะเดียวกันก็จะต้องมีการพัฒนาเมนูอาหารชนชาติจีนให้สามารถตอบสนองพฤติกรรมและความต้องการของผู้บริโภคที่เปลี่ยนแปลงไปในทุกขณะ

กลยุทธ์สารเพื่อการเรื่องเล่าอาหารชนชาติจีน

การเล่าเรื่องเพื่อสื่อสารอัตลักษณ์ของอาหารชนชาติจีนในพื้นที่ภาคใต้ ซึ่งประกอบไปด้วยหลายชาติพันธุ์ จะช่วยสร้างความเข้ารู้ความเข้าใจประวัติความเป็นมา ความโดดเด่นของอาหารชาติจีน โดยการเล่าเรื่องควรคำนึงถึงกลยุทธ์สาร (กำจร หลุยยะพงศ์, 2565) ทั้งนี้ กลยุทธ์สาร คือ การพิจารณาถึงเทคนิคเกี่ยวกับเนื้อหาสาร ซึ่งเป็นทั้งคำพูด ข้อความ เรื่องราว รวมไปถึง สี เสียงหรืออวัจนภาษาต่าง ๆ สามารถจำแนกได้เป็น 3 กลยุทธ์ย่อย คือ การเลือกสาร การออกแบบสาร และการควบคุมสาร

1. การเลือกสาร ต้องรู้จักเลือกสารให้พอเหมาะ โดยอาจการเลือกสารโดยเลือกจากประเด็น สำคัญที่สุด โดดเด่นที่สุด หรือจดจำได้ง่ายที่สุด และเลือกสารให้เหมาะกับความต้องการของกลุ่มเป้าหมาย ในที่นี้ คือ ผู้บริโภคหรือนักท่องเที่ยวที่มีความสนใจในอาหารชนชาติจีน เลือกสารให้เหมาะกับกลุ่มเป้าหมาย และเลือกสารให้เหมาะกับสื่อ

2. การออกแบบสาร เป็นการทำให้กลุ่มเป้าหมายสนใจ และดึงดูดใจ กลยุทธ์นี้มักจะวางอยู่บนการออกแบบสาร สามารถทำได้หลากหลายวิธี เช่น การเรียบเรียงสาร อะไรที่สำคัญสุดวางไว้ก่อนอื่น นอกจากนั้น อาจใช้เทคนิคต่าง ๆ ทั้งการให้เหตุผล การใช้อารมณ์หรือจุดเว้าวอน (Appeal) เช่น อารมณ์ขัน อารมณ์กลัว อารมณ์สนุกสนาน เพื่อดึงดูดใจผู้ชม และรวมไปถึงการใช้สื่อสาระบันเทิง (Edutainment หรือ Entertainment-Education) สำหรับการออกแบบสารในโลกยุคใหม่ ยังพบกลยุทธ์ย่อย ๆ ที่สำคัญอีกสองกลยุทธ์ คือ การเล่าเรื่อง (Storytelling) และสัมพันธบทหรือสหบทหรือการบูรณาการสารข้ามสื่อ (Intertextuality) ในที่นี้ คณะผู้เขียนขอนำเสนอมุ่งเน้นไปที่การเล่าเรื่อง ซึ่งในอดีตมักจะอยู่ในศาสตร์ด้านความบันเทิง แต่สำหรับในปัจจุบัน การล่าเรื่องมีความสำคัญในทุกมิติ เพราะการเล่าเรื่องเป็นศาสตร์ที่สามารถดึงดูดผู้ชมได้อย่างมาก เพราะในการเล่าเรื่องจะมีตัวละคร การกระทำ แก่น การดำเนินเรื่องจากต้นเรื่อง จุดขัดแย้ง และคลี่คลาย

3. กลยุทธ์การควบคุมสาร เป็นขั้นตอนที่จะสร้างพลังของสารได้อย่างดีเยี่ยม เพื่อมิให้สารที่กำหนดผิดหรือเพี้ยนไปจากความต้องการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งหากมีการใช้สื่อหลากหลาย สารอาจมีการกระจัดกระจาย จำเป็นต้องมีการควบคุมสารให้เป็นไปในทิศทางเดียวกัน

กลยุทธ์สารในประเด็นการออกแบบสาร ในลักษณะการเล่าเรื่อง จึงควรได้รับการนำมาใช้ในการสื่อสารอาหารอัตลักษณ์ชนชาติจีน สื่อสารไปยังกลุ่มเป้าหมาย ซึ่งได้แก่ ผู้บริโภค นักท่องเที่ยว หรือผู้สนใจ โดยมุ่งเน้นการเล่าเรื่องในประเด็นชนชาติจีนที่มีประวัติความเป็นมาและอัตลักษณ์ทางอาหารที่โดดเด่น ผ่านการใช้สื่อทั้งออนไลน์และออฟไลน์ ผ่านสื่อต่าง ๆ ดังที่คณะผู้เขียนจะได้นำเสนอต่อไป

การเล่าเรื่องอาหาร

การสร้างเรื่องราวให้ผลิตภัณฑ์ ในที่นี้คือ อาหารชนชาติจีน การเล่าเรื่องนับเป็นวิธีการสร้างความแตกต่างให้กับผลิตภัณฑ์ การสร้างเรื่องราวให้กับผลิตภัณฑ์อาหารชนชาติจีนจะเป็นหนทางหนึ่งที่จะทำให้ผลิตภัณฑ์มีมูลค่าเพิ่มขึ้น ขายได้ และเป็นการประชาสัมพันธ์ผลิตภัณฑ์ที่ไม่ต้องลงทุนสูงเหมือนการโฆษณา เทคนิคหนึ่งในการสร้างเรื่องราวของแบรนด์ (Brand Story) คือ การแสดงให้เห็น โดยทำให้ผู้บริโภครู้สึกหรือสัมผัส ได้โดยการใช้ถ้อยคำ ข้อความ และรูปภาพที่กระตุ้นอารมณ์ความรู้สึกให้คล้อยตามได้ ในการสื่อสารดังกล่าว นอกจากการเขียนโดยอาศัยภาษาเขียนซึ่งจัดเป็นวัจนภาษาแล้ว ยังต้องอาศัยอวัจนภาษา อันเป็นภาษาที่ไม่ใช้ถ้อยคำประกอบด้วย ได้แก่ ภาพถ่าย (ปองปรารถน์ สุนทรเภสัช และคณะ, 2561) ประกอบเข้าด้วยกันโดยตรงกับบุคลิก ลักษณะ และความต้องการของผู้บริโภคหลัก ในที่นี้คือ ผู้บริโภคอาหารชนชาติจีนและนักท่องเที่ยวที่สนใจที่เข้ามาเยี่ยมเยือนในพื้นที่ภาคใต้ที่มีชนชาติจีนตั้งถิ่นฐานอยู่และอาหารชนชาติจีนจำหน่าย

การเล่าเรื่องในโลกออนไลน์

การสื่อสารในสื่อออนไลน์กำลังได้รับความนิยมในปัจจุบัน ปัจจุบันมีการสื่อสารผ่านแพลตฟอร์มออนไลน์สมัยใหม่โดยเฉพาะในรูปแบบวิดีโอสั้น ซึ่งได้รับความสนใจอย่างมาก เนื่องจากสามารถโต้ตอบและการกระจายข้อมูลอย่างรวดเร็วของแพลตฟอร์มโซเชียล ทำให้สื่อสังคมออนไลน์กลายเป็นเครื่องมือสื่อสารที่มีอิทธิพลสูงสุด

โดยในสื่อออนไลน์ยังมีแรงขับเคลื่อนจากผู้นำทางความคิด KOLs (Key Opinion Leaders) ด้านอาหาร ร้านอาหารชนชาติจีนสามารถเพิ่มการมองเห็นแบรนด์และความน่าสนใจได้อย่างมากผ่านความร่วมมือกับ KOLs ในการทำคอนเทนต์ประชาสัมพันธ์ และการทำกิจกรรมปฏิสัมพันธ์ระหว่างร้านอาหารและผู้บริโภค ร้านอาหารจีนสามารถเพิ่มความภักดีต่อแบรนด์และการมีส่วนร่วมในการสื่อสารของผู้บริโภคได้ผ่านกิจกรรมบนสื่อสังคมออนไลน์ เช่น กิจกรรมลุ้นของรางวัล การถ่ายรูปเช็กอิน และการโหวตออนไลน์ (Juntao, H. & Buranadechachai, S., 2025)

เนื้อหาที่ใช้ในการเล่าเรื่องอาหาร หรือ Food Storytelling ในช่องทางออนไลน์ ควรเล่าหรือสื่อสารความรู้สึก รสชาติ วัตถุดิบ ที่มาที่ไปของอาหาร เพื่อให้ลูกค้าหรือผู้รับสารเข้าใจร่วมกับอาหารได้มากขึ้น สามารถเล่าได้หลากหลายวิธี โดยเนื้อหาหรือคอนเทนต์ (Content) ที่นิยมที่สุด คือ ภาพโฆษณาหรือภาพประกอบเคลื่อนไหวที่สามารถดึงให้รับรู้ถึงอารมณ์ ความรู้สึกรูปลักษณ์และรสชาติของอาหารได้ เช่น ภาพและเสียงกำลังปรุงอาหาร ภาพและเสียงการกำลังรับประทานหรือชิมอาหาร เป็นต้น ภาพและเสียงและประกอบกันจนได้ความรู้สึก หากเป็นภาพนิ่ง ควรมีองค์ประกอบที่ช่วยเสริมอาหารให้ดูโดดเด่น น่ารับประทาน ความคมชัดของสีและแสง เป็นต้น และหากเป็นข้อความ ต้องสามารถเล่าให้ผู้อ่านหรือผู้บริโภคเข้าถึงหน้าตารูปลักษณ์และรสชาติของอาหาร เป็นต้น

การเล่าเรื่องผ่านบรรจุภัณฑ์

ปัจจุบันผู้ประกอบการร้านอาหารจีนจะละเลยการสื่อสารเคลื่อนที่ได้และใกล้ตัวผลิตภัณฑ์ที่สุดอย่าง “บรรจุภัณฑ์” ไม่ได้เลย เพราะจะเป็นตัวกลางในการเล่าเรื่องสินค้านั้นได้เป็นอย่างดี การเล่าเรื่องผ่านบรรจุภัณฑ์จะต้องมีสารตั้งต้น คือ ข้อมูลที่เป็นอัตลักษณ์ของสินค้าที่จะสะท้อนไปยังผู้บริโภค เช่น ณัฏฐิกา สิงคะสะ ได้ศึกษาออกแบบเลขศิลป์บนบรรจุภัณฑ์ที่เน้นความเรียบง่ายในสไตล์ของญี่ปุ่น ไม่ต้องมีสีสันสดใสแสบตาก็สามารถดึงดูดใจแก่ผู้พบเห็นได้เช่นกัน ด้วยรูปแบบการพับดั้งเดิมที่ยังคงไว้ มีการดัดแปลงตกแต่งส่วนเสริมเข้าด้วยกันกับบรรจุภัณฑ์และมีการดัดแปลงวัสดุที่ห่อหุ้มจากวัสดุธรรมชาติเป็นกระดาษแทน ซึ่งบรรจุภัณฑ์นอกจากห่อหุ้มสินค้าแล้ว จะต้องสื่อสารและส่งผลถึงคุณค่าทางจิตใจแก่ผู้รับได้ด้วย (ณัฏฐิกา สิงคะสะ, 2554) ในขณะที่ อรช กระแสอินทร์ และคณะ ได้ศึกษาและออกแบบบรรจุภัณฑ์ขนมท้องถิ่นภูเก็ต พบว่า งานออกแบบบรรจุภัณฑ์ที่แสดงความเป็นอัตลักษณ์ของเมืองภูเก็ตเป็นหนึ่งในปัจจัยที่สร้างแรงจูงใจ และบรรจุภัณฑ์ชนิดใสหรือมองเห็นสินค้าที่บรรจุภายในจะทำให้ผู้ซื้อตัดสินใจได้ง่ายกว่าบรรจุภัณฑ์ที่ทึบและมองไม่เห็นสินค้าภายใน (อรช กระแสอินทร์ และคณะ, 2565)

ปัจจุบันการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์มีความสำคัญต่อการส่งเสริมรายได้ให้แก่ชุมชน บรรจุภัณฑ์บนของฝากประเภทอาหารหรือขนมชนชาติจีนเป็นอีกหนึ่งองค์ประกอบสำคัญของการท่องเที่ยวประเภทนี้ที่จะช่วยเล่าเรื่องของสถานที่ท่องเที่ยวและวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะสถานที่ท่องเที่ยวอย่างศาลเจ้า และประเพณีวัฒนธรรมที่เกี่ยวกับชนชาติจีน ทั้งในรูปแบบข้อความเรื่องเล่า ภาพ สี ฯลฯ ไปยังนักท่องเที่ยว

การเล่าเรื่องผ่านกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงอาหาร

การเล่าเรื่องผ่านกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงอาหารอย่างมีประสิทธิภาพจะต้องให้ความสำคัญกับทุกองค์ประกอบการสื่อสาร ทั้งผู้ส่งสาร สาร สื่อ และผู้รับสาร ดังเช่น ชัยณรงค์ ศรีรักษ์ เสนอแนวทางการจัดการคุณค่ามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์โดยชุมชนเชิงสร้างสรรค์ โดยเริ่มจากการจัดการเรื่องราวเชิงสร้างสรรค์ (Story Creation Management) เป็นคุณค่าเชิงสัญลักษณ์ เรื่องราวเชิงประวัติศาสตร์ท้องถิ่นมาเป็นหัวข้อในการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวหรือสื่อสารให้นักท่องเที่ยวได้เรียนรู้ผ่านสถานที่จริง ผู้คน และร่องรอยในรูปแบบการเรียนรู้พิพิธภัณฑ์ที่มีชีวิต โดย

มีนักเล่าเรื่องท้องถิ่นที่ได้รับการฝึกฝนในการถ่ายทอด นำเสนอเรื่องราวเกี่ยวกับบุคคลสำคัญทั้งในอดีตและปัจจุบัน (ชัยณรงค์ ศรีรักษ์, 2565) ในขณะที่ จริยา สุพรรณ ได้ให้แนวทางการใช้เรื่องเล่าท้องถิ่นสื่อความหมายในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ โดยได้เสนอประเด็นการใช้เรื่องเล่าท้องถิ่นออกแบบการเล่าเรื่องเพื่อการนำชมสถานที่ ผู้เล่าเรื่องควรต้องทราบว่ากลุ่มเป้าหมายที่จะสื่อสารนั้นเป็นใคร เพราะจะได้เลือกใช้ภาษาและน้ำเสียงได้เหมาะสมกับแต่ละกลุ่มหรือแต่ละวัย และไม่ควรเล่าเรื่องอยู่เพียงสถานที่ใดสถานที่หนึ่งเท่านั้น (จริยา สุพรรณ, 2565)

นอกจากนี้ การท่องเที่ยวเชิงอาหารยังให้ความสำคัญกับกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอาหาร ซึ่งหมายถึง รูปแบบการเดินทางท่องเที่ยวที่ผสมผสานธรรมชาติของพื้นที่ วัฒนธรรม ภูมิปัญญา วิถีชีวิต การบริการ การเข้าถึง การเป็นเจ้าบ้านที่ดี และเอกลักษณ์เฉพาะพื้นที่ รวมเป็นประสบการณ์แก่นักท่องเที่ยวโดยเฉพาะการลิ้มรสอาหาร การได้เรียนรู้วิธีทำ และลงมือทำอาหาร ด้วยตนเอง ถือเป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมทางด้านอาหาร โดยมีอัตลักษณ์และวัฒนธรรมของภูมิภาคเพื่อสร้างประสบการณ์ที่ประทับใจแก่นักท่องเที่ยว (Klinjandang, K., 2020); (พัชร์ศศิ ศรีพิพัฒน์พรกุล และจุฑามาศ พีรพัชระ, 2568) และจากข้อมูลของ Klinjandang, K. & Dabphet, S. สรุปไว้ว่า การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอาหารให้ประสบความสำเร็จนั้น ควรเน้นอัตลักษณ์ของอาหารท้องถิ่น 3 ด้าน ได้แก่ ด้านเทคนิคในการทำ (Cooking) ด้านรสชาติ (Flavor) และด้านสูตรอาหาร (Recipe) ที่สร้างการรับรู้เกี่ยวกับพื้นที่โดยนำมาเป็นผลิตภัณฑ์ของที่ระลึก และเป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมทางการท่องเที่ยว (Klinjandang, K. & Dabphet, S., 2001) สำหรับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอาหารชนชาติจีนก็จะมีจุดเน้นที่สถานที่ท่องเที่ยว วัฒนธรรมประเพณี ภูมิปัญญาและวิถีชีวิตที่เกี่ยวกับอาหารชนชาติจีน เป็นหลัก โดยการสร้างประสบการณ์ตรงให้แก่นักท่องเที่ยวนั้น จะมุ่งเน้นให้นักท่องเที่ยวมีโอกาสได้ร่วมทำอาหารและร่วมชิมอาหารชนชาติจีนเป็นกิจกรรมเด่นหรือไฮไลท์ที่สำคัญ

กลยุทธ์สารเพื่อการเรื่องเล่าอาหารชนชาติจีนที่ผู้ประกอบการร้านอาหารควรให้ความสำคัญ ประกอบด้วย การเลือกสาร การออกแบบสาร และการควบคุมสารเพื่อให้เป็นไปตามที่ผู้ส่งสาร หรือในที่นี้ คือ ผู้ประกอบการร้านอาหารชนชาติจีนต้องการที่จะสื่อสาร ทั้งนี้ ผู้ประกอบการร้านอาหารจะต้องให้ความสำคัญกับการเล่าเรื่ องทั้งการเล่าเรื่องโดยสื่อบุคคลหรือผู้ประกอบการร้านอาหารเอง การสื่อสารผ่านช่องทางสื่อต่าง ๆ ซึ่งปัจจุบันมักสื่อสารเพื่อโน้มน้าวใจผู้บริโภคผ่านสื่อออนไลน์เป็นหลัก นับเป็นช่องทางในการจุดประกายความน่าสนใจเป็นช่องทางแรก นอกจากนี้ ควรมีการเล่าเรื่องผ่านตัวบรรจุภัณฑ์สินค้า ณ จุดจำหน่าย เพื่อให้บรรจุภัณฑ์บอกเล่าคุณค่าของผลิตภัณฑ์เองแก่ผู้บริโภค และจะเป็นสื่อสำคัญที่จะทำให้เกิดการตัดสินใจซื้อของผู้บริโภค และการเล่าเรื่อง ผ่านกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงอาหาร จะเป็นสื่อกิจกรรมที่สามารถสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับอาหารชนชาติจีนแก่ผู้บริโภคได้อย่างลึกซึ้ง ผ่านประสบการณ์จากการได้ท่องเที่ยวและได้ร่วมทำกิจกรรมกับผู้ประกอบการร้านอาหารนั่นเอง

การส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอาหารชนชาติจีน: กรณีศึกษาชนชาติจีนฮกจิว อำเภอนาบอน จังหวัดนครศรีธรรมราช

ในประเด็นการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอาหารชนชาติจีนในแต่ละพื้นที่ในภาคใต้ สามารถทำได้ในหลายพื้นที่ ซึ่งอาจจะเลือกพื้นที่จากข้อมูลเชิงประวัติศาสตร์ ความเป็นมาที่น่าสนใจ การมีภูมิทัศน์ของชนชาติจีนที่ตั้งถิ่นฐานที่เหมาะสม การรวมตัวของร้านอาหารที่หลากหลายในพื้นที่เดียวกัน เป็นต้น เช่น ในจังหวัดที่มีชนชาติจีน

อาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก และมีผลต่อเศรษฐกิจที่เข้มแข็ง ได้แก่ จังหวัดภูเก็ต จังหวัดสงขลา จังหวัดตรัง หรือเป็นพื้นที่ที่มีชนชาติจีนอาศัยอยู่แม้จะเป็นกลุ่มเล็ก ๆ แต่มีเรื่องราว (Story) ที่น่าสนใจ

คณะผู้เขียนขอนำเสนอเรื่องราวของชาวจีนฮกจิว อำเภอนาบอน จังหวัดนครศรีธรรมราช ซึ่งคณะผู้เขียนได้มีโอกาสลงพื้นที่ศึกษาวิจัย เพื่อนำความโดดเด่นของเรื่องราวของชาวจีนกลุ่มชาติพันธุ์นี้ มานำเสนอเชื่อมโยงกับอัตลักษณ์อาหารชนชาติจีนที่น่าสนใจ

กลุ่มคนจีนที่อำเภอนาบอนก็เป็นคนจีนอพยพอีกกลุ่มหนึ่งที่ได้อพยพเข้ามาสู่ประเทศไทย แต่พวกเขาแตกต่างจากกลุ่มอื่นตรงที่ไม่ได้เดินทางเข้าสยามโดยเรือสำเภาโดยตรง เพราะเดิมทีชาวจีนกลุ่มนี้มีบ้านเกิดอยู่ที่เมืองฝูโจว มณฑลฝูเจี้ยน ประเทศจีน ต่อมาได้อพยพไปตั้งถิ่นฐานในเมืองซีเทียวัน รัฐเประ ประเทศมาเลเซียเป็นที่แรก ต่อมารัฐสยามเปิดโอกาสให้ชาวจีนโพ้นทะเลจับจองที่รกร้างว่างเปล่าได้คนละ 50 ไร่ ราวปี พ.ศ. 2468 จึงมีชาวจีนฮกจิวจากเมืองซีเทียวันกลุ่มแรกจึงเดินทางเข้ามาสำรวจและจับจองพื้นที่ในชุมชนนาบอน และขยายเป็นเครือข่ายชาวจีนฮกจิวในพื้นที่นาบอนมาถึงปัจจุบัน (ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน), 2562)

จากการศึกษาของคณะผู้เขียน พบว่า อาหารของชาวจีนฮกจิวมีเอกลักษณ์เฉพาะตัว คือ การใช้เหล้าแดงและกากเหล้าแดงเป็นส่วนผสมสำคัญในการทำอาหาร เหล้าแดงและกากเหล้าแดงมาจากการหมักข้าว และในการทำงานมักนำทั้งสองสิ่งใส่ลงไปเพื่อเน้นความกลมกล่อม ทำให้อาหารมีกลิ่นหอม และมีสีแดงเพื่อความเป็นมงคล นอกจากนี้ ยังมีสรรพคุณทางยา เมนูเด่น คือ หมี่ซั่วไก่เหล้าแดง ที่รับประทานแล้วจะให้ความอบอุ่น โดยเฉพาะช่วยบำรุงคุณแม่หลังคลอด นอกจากนี้ เหล้าแดงและกากเหล้าแดงยังนิยมใส่ในอาหารหลายชนิด และนอกจากอาหารคาว ยังมีอาหารหวานหรือขนมที่เป็นลักษณะเฉพาะของชาวจีนฮกจิว นั่นคือ ขนมก่งเปียน และแหล่เปี้ยง ที่ได้กล่าวถึงแล้วในข้างต้น

การส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอาหารชนชาติจีนฮกจิว จึงสามารถสื่อสารในลักษณะเล่าเรื่องเส้นทางอาหารชนชาติจีนที่ประกอบไปด้วยอาหารคาวและอาหารหวาน โดยผูกโยงกับประวัติศาสตร์ความเป็นมาของชนชาติจีนฮกจิวที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานในพื้นที่ การเล่าเรื่องผ่านประเพณีและวัฒนธรรมในพื้นที่ การเล่าถึงที่มา ความหมายและอัตลักษณ์ของอาหารแต่ละประเภท การเปิดโอกาสและสร้างประสบการณ์การร่วมทำอาหารชนชาติจีนของนักท่องเที่ยว การมีบรรจุภัณฑ์ที่สามารถเล่าเรื่องได้ด้วยตนเองและเพิ่มมูลค่าของผลิตภัณฑ์สินค้า และการพยายามเล่าเรื่องในทุกช่องทางทั้งโลกออนไลน์และออฟไลน์ โดยใช้สื่อที่หลากหลาย เพื่อการเข้าถึงผู้บริโภคและนักท่องเที่ยว สอดคล้องกับที่ นวลพรรณ วงษ์สอาด และนพพร จันทรนำชู พบว่า อัตลักษณ์อาหารบนฐานทุนทางวัฒนธรรมจีนสามารถยกระดับชุมชนให้เกิดการท่องเที่ยวที่ยั่งยืน ประกอบด้วย องค์ประกอบย่อย 2 ด้าน ได้แก่ อัตลักษณ์วัฒนธรรมอาหารชนชาติจีนเป็นเอกลักษณ์เฉพาะท้องถิ่นที่ดึงดูดนักท่องเที่ยว และการพัฒนาสินค้าและผลิตภัณฑ์ในชุมชนให้เป็นผลิตภัณฑ์ของฝากของชุมชน กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงอาหารชนชาติจีน มีความสัมพันธ์กับประเพณีและพิธีกรรมอย่างแยกกันไม่ได้ จึงสามารถออกแบบกิจกรรมในการท่องเที่ยวที่นำเสนอบรรยากาศ วิถีชีวิต ความเชื่อและวัฒนธรรมท้องถิ่นที่แสดงถึงรากเหง้าผ่านการสร้างประสบการณ์การท่องเที่ยวให้นักท่องเที่ยวได้เรียนรู้วัฒนธรรมจากการเข้าร่วมกิจกรรมในงานเทศกาล ประเพณี งานแสดงสินค้า ตลาดนัด และทัศนศึกษาตามรอยวัฒนธรรม (นวลพรรณ วงษ์สอาด และนพพร จันทรนำชู, 2567)

จากกรณีศึกษาข้างต้น แสดงให้เห็นว่า ในการเล่าเรื่องเพื่อสื่อสารอัตลักษณ์อาหารชนชาติจีนในแต่ละพื้นที่นั้น ผู้เล่าหรือในที่นี้คือ ผู้ประกอบการร้านอาหารสามารถหยิบเรื่องราว ประวัติศาสตร์ความเป็นมาของชนชาติจีนในพื้นที่ผสมผสานกับวัฒนธรรมและภูมิปัญญาการทำอาหารจีนมาเล่าเรื่อง โดยอาจพิจารณาจากพฤติกรรมการรับสารของผู้บริโภคที่เป็นกลุ่มเป้าหมายเป็นหลักว่าเป็นผู้บริโภคกลุ่มใด มีความสนใจอะไรเป็นประเด็นหลัก จากนั้นเลือกเนื้อหาและวิธีการนำเสนอ (สื่อ) เพื่อสื่อสารไปผู้บริโภคได้ตามที่พวกเขาต้องการ เช่น หากพิจารณาแล้วว่า ผู้บริโภคสนใจที่มา ความหมายและอัตลักษณ์ของอาหารแต่ละประเภท อาจจะเล่าที่มา ความหมายและอัตลักษณ์ของอาหารเหล่านั้นด้วยตนเอง หรือเล่าผ่านบรรจุภัณฑ์ หรือผ่านกิจกรรมการท่องเที่ยว เช่น การสาธิตการทำอาหาร หรือการให้ผู้บริโภคมีส่วนร่วมในการทำอาหารด้วย เป็นต้น ซึ่งการเล่าเรื่องผ่านสื่อหลากหลายสื่อ จะทำให้เกิดเสียงที่ทรงพลังมากขึ้น สามารถสร้างการจดจำให้เกิดขึ้นในใจของผู้บริโภคได้

สรุป

ชนชาติจีนได้เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งและส่วนสำคัญในวัฒนธรรมไทยในทุกภูมิภาค จากการอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานตั้งแต่ในสมัยโบราณ เช่นเดียวกับในภาคใต้ที่มีหลักฐานชัดเจนว่า ชาวจีนได้เข้ามาค้าขายและทำงานในสมัยรัชกาลที่ 3 โดยเฉพาะในสมัยรัชกาลที่ 5 ต่อเนื่องมา ชาวจีนได้นำอัตลักษณ์ทางอาหารชนชาติจีนเข้ามาผสมผสานกับวัฒนธรรมทางอาหารของไทยได้อย่างลงตัว อย่างไรก็ตาม ทุกภาคส่วนควรมีการส่งเสริมอาหารชนชาติจีนเพื่อการอนุรักษ์และสืบสานเป็นมรดกทางวัฒนธรรม ผ่านการเล่าเรื่องเพื่อสื่อสารอัตลักษณ์อาหารชนชาติจีน โดยให้ความสำคัญทั้งผู้เล่าเรื่อง เนื้อหาที่ใช้เล่า สื่อที่สื่อสารไปยังผู้บริโภค และการคำนึงถึงผู้บริโภค ซึ่งจากการศึกษาพบว่า อาหารชนชาติจีนมีความหลากหลายสะท้อนถึงชาติพันธุ์และอัตลักษณ์ทางอาหารที่แตกต่างกัน การเล่าเรื่องอาหารชนชาติจีนสามารถเล่าเรื่องผ่านกลยุทธ์สารเพื่อการเรื่องเล่าอาหารชนชาติจีน และเลือกที่จะสื่อสารได้หลายรูปแบบเพื่อให้เข้าถึงกลุ่มผู้บริโภค ได้แก่ การสื่อสารผ่านทางออนไลน์ที่เข้าถึงพฤติกรรมผู้บริโภคในปัจจุบัน การสื่อสารผ่านบรรจุภัณฑ์เพื่อเล่าเรื่องผ่านผลิตภัณฑ์สินค้า และการสื่อสารผ่านกิจกรรมการท่องเที่ยว ซึ่งสามารถสื่อสารผ่านการมีประสบการณ์จริงของนักท่องเที่ยว อย่างไรก็ตาม ด้วยยุคสมัยที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว การพัฒนาอาหารชนชาติจีนให้มีความร่วมสมัย การคิดค้นเมนูใหม่ ๆ ให้ตอบโจทย์ผู้บริโภคก็มีความสำคัญเช่นเดียวกัน

เอกสารอ้างอิง

กำจร หลุยยะพงศ์. (2565). ก้าวใหม่การสื่อสารกับชุมชนศึกษา. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

จริยา สุพรรณ. (2565). แนวทางการใช้เรื่องเล่าท้องถิ่นสื่อความหมายในการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์จังหวัดชัยนาท จังหวัดสิงห์บุรีและจังหวัดลพบุรี. วารสารอารยธรรมศึกษาโขง - สาละวิน, 13(2), 251-279.

จ้าว ยานัน. (2564). วัฒนธรรมอาหารจีนในสังคมไทย: กรณีศึกษาอำเภอเมืองจังหวัดชลบุรี. ใน วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาไทยศึกษา. มหาวิทยาลัยบูรพา.

เจษฎา นิลสงวนเดชะ. (2562). มอง “สังคมชาวจีนภาคใต้ของไทย” ผ่านพระราชหัตถเลขาพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวคราวเสด็จประพาสแหลมมลายู ร.ศ. 109. วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, 10(1), 178-215.

ชัยณรงค์ ศรีรักษ์. (2565). แนวทางการจัดการคุณค่ามรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมเชิงสร้างสรรค์เพื่อสร้างความยั่งยืนพื้นที่ชุมชนลุ่มแม่น้ำสุพรรณบุรี ประเทศไทย. วารสารกระแสวัฒนธรรม, 23(44), 3-17.

ณัฏฐิกา สิงคะสะ. (2554). ศึกษาแนวคิดการออกแบบบรรจุภัณฑ์ขนมของญี่ปุ่น. ใน วิทยานิพนธ์ศิลปะศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการออกแบบนิเทศศิลป์. มหาวิทยาลัยศิลปากร.

นวลพรรณ วงษ์สอาด และนพพร จันทรนำชู. (2567). ตัวแบบการจัดการท่องเที่ยวบนฐานทุนทางวัฒนธรรมจีนเพื่อส่งเสริมความยั่งยืนของการท่องเที่ยวเชิงอาหารในประเทศไทย. วารสารสังคมศาสตร์วิชาการ, 17(1), 114-133.

บุษราภรณ์ พวงปัญญา และคณะ. (2559). แนวทางการจัดการเพื่อยกระดับสินค้าทางวัฒนธรรม. วารสารใบลานมหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี, 1(1), 80-101.

ปองปรารถน์ สุนทรเภสัช และคณะ. (2561). อัตลักษณ์อาหารพื้นบ้านภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชน: บ้านแม่แจ่ม อำเภอเมืองปาน บ้านจำปุย อำเภอแม่เมาะ และบ้านโป่งน้ำร้อน อำเภอเสริมงาม จังหวัดลำปาง. ใน รายงานการวิจัย. มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง.

ปิยชาติ สิงตี และสิรีธร ถาวรวงศา. (2553). ประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของกลุ่มชาวจีนฮกจิวในภาคใต้ของประเทศไทย: กรณีศึกษาชุมชนชาวจีนฮกจิว อำเภอนาบอน จังหวัดนครศรีธรรมราช. ใน รายงานการวิจัย. สำนักงานคณะกรรมวัฒนธรรมแห่งชาติกระทรวงวัฒนธรรม ประจำปีงบประมาณ 2553.

_____. (2561). “ฮกจิวนาบอน”: ประวัติศาสตร์ชุมชนชาวจีนฮกจิวอำเภอนาบอน จังหวัดนครศรีธรรมราช. วารสารสงขลานครินทร์ ฉบับสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 24(3), 101-136.

พัชร์ศศิ ศรีพิพัฒน์พรกุล และจุฑามาศ พีรพัชระ. (2568). การส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนกุฎีจีนด้วยอาหารท้องถิ่น. วารสารกระแสวัฒนธรรม, 26(50), 48-62.

ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี พ.ศ. 2561 - 2580. (2561). ประกาศเรื่อง ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี พ.ศ. 2561 - 2580. ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 135 ตอนที่ 82 ก หน้า 1 (13 ตุลาคม 2561).

รจรินทร์ สิมธาราแก้ว. (2550). ทัศนคติและแนวโน้มพฤติกรรมการบริโภคอาหารจีนในห้างสรรพสินค้าในเขตกรุงเทพมหานครของผู้บริโภค. ใน สารนิพนธ์บริหารธุรกิจมหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

ลัน หลง จุน และนันทสารี สุขโต. (2559). ปัจจัยที่ส่งต่อพฤติกรรมบริโภคอาหารจีน. วารสารบัณฑิตศึกษามหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์, 5(1), 1-15.

วรรษมน เสริมชูวิทย์กุล และคณะ. (2567). ศึกษาการปรับตัวทางวัฒนธรรมการบริโภคอาหารจีน ของคนไทยเชื้อสายจีนย่านเยาวราช. วารสารนวัตกรรมการศึกษาและการวิจัย, 8(1), 263-277.

ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน). (2562). โครงการวัฒนธรรมด้านอาหารของกลุ่มชาติพันธุ์จีน ฮกจิว. เรียกใช้เมื่อ 14 พฤษภาคม 2567 จาก https://24communities.sac.or.th/nabon/

สง่า กาญจนาคพันธุ์ (ขุนวิจิตรมาตรา). (2548). หลักไทย. กรุงเทพมหานคร: กรุงเทพบรรณาคาร.

สิรีธร ถาวรวงศา. (2562). วัฒนธรรมอาหารของกลุ่มชาติพันธุ์จีนฮกจิว (Hockchiu). เรียกใช้เมื่อ 14 พฤษภาคม 2567 จาก https://ethnicredb.sac.or.th/uploads/file/20190805-อาหารชาติพันธุ์จีนฮกจิว-Ning-Edit.pdf

อรช กระแสอินทร์ และคณะ. (2565). การออกแบบและพัฒนาบรรจุภัณฑ์ขนมท้องถิ่นเพื่อการท่องเที่ยวจากอัตลักษณ์เมืองเก่าจังหวัดภูเก็ต. วารสารปาริชาต มหาวิทยาลัยทักษิณ, 34(3), 37-53.

อานง ใจแน่น และคณะ. (2564). อาหารจีนในประเทศไทย กับความหลากหลายทางวัฒนธรรมอาหาร. วารสารวัฒนธรรมอาหารไทย, 3(2), 47-55.

Chang, K. C. (1977). Food in Chinese Culture: Anthropological and Historical Perspectives. New Haven: Yale University Press.

Chang, R. C. et al. (2010). Food Preferences of Chinese Tourists. Annals of Tourism Research, 37(4), 989-1011.

Juntao, H. & Buranadechachai, S. (2025). Communication For Chinese Culinary Culture at China Town in Bangkok. Journal of Dhamma for Life, 31(2), 628-641.

Klinjandang, K. & Dabphet, S. (2001). The Development of Gastronomy Tourism Destination with the Uniqueness of Local Food. Research Community and Social Development Journal, 15(3), 144-157.

Klinjandang, K. (2020). Gastronomy Tourism Uniqueness of Secondary Cities in the Lower North-Eastern Provincial Cluster 1. Phitsanulok: Naresuan University.

Li, J. & Hsieh, Y. P. (2004). Traditional Chinese Food Technology and Cuisine. Asia Pacific Journal of Clinical Nutrition, 13(2), 147-155.

Wongthes, S. (2008). Where did Thai food come from? (Aharn thai ma jak nai?). Bangkok: Nadahak Press.

บทความวิจัย

การพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้ด้วยการสร้างความรู้ร่วมกับเทคนิค KWDL และการให้ข้อมูลย้อนกลับเพื่อส่งเสริมผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ทักษะกระบวนการแก้ปัญหาและการให้เหตุผลทางคณิตศาสตร์ เรื่อง ความน่าจะเป็น สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3*

THE DEVELOPMENT OF LEARNING ACTIVITIES BASED ON COLLABORATIVE CONSTRUCTIVISM WITH KWDL TECHNIQUES AND FEEDBACK TO ENHANCE ACADEMIC ACHIEVEMENT, PROBLEM-SOLVING SKILLS, AND MATHEMATICAL REASONING IN THE TOPIC OF PROBABILITY FOR MATHAYOMSUKSA 3 STUDENTS

จันทิมา พร่องครบุรี, อุไร ซิรัมย์*

Jantima Prongkhonburi, Urai Sirum*

คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง กรุงเทพมหานคร ประเทศไทย

Faculty of Education, Ramkhamhaeng University, Bangkok, Thailand

*Corresponding author E-mail: urai.s@rumail.ru.ac.th

บทคัดย่อ

การวิจัยใช้รูปแบบการวิจัยและพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้ด้วยการสร้างความรู้ร่วมกับเทคนิค KWDL และการให้ข้อมูลย้อนกลับ มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อพัฒนาและหาประสิทธิภาพของแผนประกอบชุดกิจกรรมการจัดการเรียนรู้คณิตศาสตร์ 2) เพื่อประเมินประสิทธิผล ประกอบด้วย 2.1) เปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรู้คณิตศาสตร์ เรื่อง ความน่าจะเป็น ก่อนและหลังเรียน และ 2.2) ประเมินทักษะกระบวนการแก้ปัญหาและการให้เหตุผลทางคณิตศาสตร์กับเกณฑ์ 70% และ 3) ศึกษาความพึงพอใจที่มีต่อการจัดการเรียนรู้ ประชากรกลุ่มเป้าหมายเป็นนักเรียนโรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยรามคำแหง (ฝ่ายมัธยม) ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 จำนวน 5 ห้องเรียน นักเรียน 134 คน และกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 1 ห้องเรียน นักเรียน 30 คน จากการสุ่มแบบแบ่งกลุ่ม เครื่องมือการวิจัย 1) แผนประกอบชุดกิจกรรมการเรียนรู้ตามรูปแบบการสร้างความรู้ร่วมกับเทคนิค KWDL และการให้ข้อมูลย้อนกลับ จำนวน 5 ชุด 2) แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนคณิตศาสตร์ เรื่อง ความน่าจะเป็น 3) แบบประเมินทักษะกระบวนการแก้ปัญหาและการให้เหตุผลทางคณิตศาสตร์ และ 4) แบบสอบถามความพึงพอใจต่อการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ สถิติในการวิจัยใช้สถิติพื้นฐานและสถิติทดสอบที ซึ่งผลการวิจัยพบว่า 1) การพัฒนาและหาประสิทธิภาพของแผนประกอบชุดกิจกรรมการจัดการเรียนรู้ มีประสิทธิภาพ เท่ากับ 81.68/81.42 สูงกว่าเกณฑ์

* Received 3 January 2026; Revised 27 January 2026; Accepted 31 January 2026

ประสิทธิภาพ E_1/E_2 (80/80) ที่กำหนดไว้ 2) ประเมินประสิทธิผล 2.1) ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรู้คณิตศาสตร์ เรื่อง ความน่าจะเป็น หลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และ 2.2) ทักษะกระบวนการแก้ปัญหาและการให้เหตุผลทางคณิตศาสตร์อยู่ในระดับสูงกว่าเกณฑ์ร้อยละ 70 มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และ 3) ความพึงพอใจที่มีต่อการจัดการเรียนรู้ พบว่า ภาพรวมคิดเป็นร้อยละ 97 นักเรียนมีระดับความพึงพอใจอยู่ในระดับมากถึงมากที่สุด

คำสำคัญ: การสร้างความรู้, เทคนิค KWDL, การให้ข้อมูลย้อนกลับ, การแก้ปัญหา, การให้เหตุผล

Abstract

This research employed a developmental research design to create learning activities based on collaborative constructivism combined with KWDL techniques and feedback. The objectives were: 1) To develop and determine the efficiency of mathematics learning activity plans, 2) To evaluate their effectiveness which consisted of 2.1) To compare mathematics learning achievement on probability before and after learning, and 2.2) Assessing students' problem-solving skills and mathematical reasoning against the 70% criterion, and 3) To study students' satisfaction with the learning management. The target population consisted of 134 Mathayomsuksa 3 students enrolled in 5 classrooms at the Demonstration School of Ramkhamhaeng University (Secondary School). A sample of 30 students was drawn from one classroom using cluster random sampling. The research instruments were: 1) 5 sets of learning activity plans based on collaborative constructivism with KWDL techniques and feedback, 2) A mathematical achievement test on the topic of probability, 3) An assessment of problem-solving skills and mathematical reasoning, and 4) A satisfaction questionnaire regarding the learning activities. The research utilized descriptive statistics and t-test. The results showed that 1) The development and efficiency finding of learning activity plans had an efficiency of 81.68/81.42, which exceeded the specified E_1/E_2 efficiency criterion of 80/80. 2) Evaluate the effectiveness of 2.1) Post-learning mathematics achievement scores on probability were significantly higher than pre-learning scores at the .01 level, and 2.2) Students' problem-solving skills and mathematical reasoning were significantly higher than the 70% criterion at the .01 level, and 3) Overall, 97% of students expressed satisfaction with the learning management at level of high to highest.

Keywords: Collaborative Constructivism, KWDL Techniques, Feedback, Problem-Solving, Reasoning

บทนำ

หลักสูตรและระบบการเรียนการสอนที่เน้นเนื้อหาสาระและความจำมากกว่าการพัฒนาทักษะและสมรรถนะส่งผลให้ผู้เรียนขาดความคิดสร้างสรรค์ คนไทยส่วนใหญ่ยังไม่ให้ความสำคัญกับการเรียนรู้แม้อัตราการใช้อินเทอร์เน็ตของคนไทยจะเพิ่มสูงขึ้น ส่วนใหญ่ไม่ได้ใช้ในการเพื่อแสวงหาความรู้เพิ่มสมรรถนะของตนเอง ใช้เพื่อความสนุกสนาน

และอัตราการอ่านเฉลี่ยของคนไทยอยู่ในระดับต่ำ กระบวนการเรียนรู้ตลอดชีวิตที่ต้องปรับให้อยู่บนฐานของนวัตกรรมและเทคโนโลยีดิจิทัลเอื้อต่อคนทุกกลุ่มให้สามารถเข้าถึงสื่อการเรียนรู้ที่หลากหลาย ไม่จำกัดเวลาและสถานที่ นักเรียนมีทักษะและคุณลักษณะพื้นฐานของการเป็นพลเมืองไทยและทักษะที่จำเป็นใน ทศวรรษที่ 21 แสดงออกถึงความมีวินัย มีจิตสาธารณะ (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2560) การจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานเป็นการพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพคนของชาติทัดเทียมกับนานาชาติมีศักยภาพในการแข่งขันและดำรงชีวิตอย่างสร้างสรรค์ในประชาคมโลก คณิตศาสตร์มีบทบาทสำคัญต่อความสำเร็จของการเรียนรู้เพื่อช่วยให้มนุษย์มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ คิดอย่างมีเหตุผล เป็นระบบ มีแบบแผน สามารถวิเคราะห์ปัญหาหรือสถานการณ์อย่างรอบคอบและถี่ถ้วน ช่วยคาดการณ์และวางแผน ตัดสินใจแก้ปัญหาได้อย่างถูกต้องเหมาะสม และสามารถนำไปใช้ในชีวิตได้อย่างมีประสิทธิภาพ เป็นเครื่องมือสำคัญในการศึกษาศาสตร์สาขาอื่น ทั้งนี้การจัดการเรียนรู้คณิตศาสตร์ที่ประสบความสำเร็จ จะต้องเตรียมนักเรียนให้พร้อมที่จะเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ พร้อมประกอบอาชีพ เมื่อจบการศึกษา หรือ ศึกษาต่อในระดับที่สูงขึ้น ดังนั้น สถานศึกษาควรจัดการเรียนรู้ให้เหมาะสมศักยภาพของนักเรียน (กระทรวงศึกษาธิการ, 2560) พัฒนาคนให้รู้คิด คิดเป็น คิดอย่างมีเหตุผลมีระเบียบขั้นตอนด้วยมนุษย์ใช้ทักษะและกระบวนการทางคณิตศาสตร์ในการดำรงชีวิตทั้งแก้ปัญหาชีวิตหรือการใช้เหตุผล (อัมพร ม้าคะนอง, 2559) เพื่อส่งเสริมความเข้าใจทางคณิตศาสตร์รูปธรรม กึ่งรูปธรรม จึงจัดการเรียนรู้สัญลักษณ์และวิธีการการประเมินความเข้าใจทางคณิตศาสตร์สังเกตพฤติกรรมนักเรียน 6 ลักษณะ ได้แก่ 1) สามารถอธิบายความเข้าใจ 2) สามารถแปลความให้เกิดความหมายที่ชัดเจน 3) สามารถไปประยุกต์ใช้ในสถานการณ์ใหม่ 4) สามารถมองข้อดี ข้อเสียจากสิ่งที่เข้าใจ 5) สามารถเห็นความสำคัญของสิ่งที่เข้าใจ และ 6) สามารถสร้างองค์ความรู้จากสิ่งที่เข้าใจ (ชาญณรงค์ วิเศษสัตย์ และวาสนาไทย วิเศษสัตย์, 2563)

การสอนวิชาคณิตศาสตร์ควรมีความมุ่งมั่นพยายามให้นักเรียนเข้าใจโจทย์ปัญหาสามารถวิเคราะห์โจทย์ปัญหา และมีทักษะกระบวนการทางคณิตศาสตร์ ได้แก่ 1) การแก้ปัญหา 2) การให้เหตุผล 3) การสื่อสารและการสื่อความหมายทางคณิตศาสตร์ 4) การเชื่อมโยง และ 5) การคิดสร้างสรรค์ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2560) ซึ่งยังเป็นปัญหาต่อเนื่องจึงต้องมีการปรับเปลี่ยนการจัดการเรียนรู้เพื่อให้นักเรียนมีศักยภาพเป็นเยาวชนที่เข้มแข็งตลอดถึงการเป็นแบบอย่าง ในการออกแบบการจัดการเรียนรู้ให้กับนักศึกษาครูคณิตศาสตร์ ของคณะศึกษาศาสตร์มหาวิทยาลัยรามคำแหง ซึ่งผู้วิจัยนั้นเน้นการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ตามแนวคิดทฤษฎีการสร้างสรรค์ความรู้ ส่งเสริมการเรียนรู้ค้นหาคำตอบด้วยการเรียนรู้ สำรวจสถานการณ์จัดกลุ่ม เชื่อมโยง อธิบาย ขยายความตั้งคำถาม นำเสนอความรู้ที่ได้เรียนรู้ สะท้อนความรู้เพื่อการประเมินผลตนเอง (Martin, R. E. et al., 1994) พัฒนากระบวนการในวิเคราะห์ของนักเรียน หากนักเรียนไม่เข้าใจหรือไม่สามารถแก้ปัญหาได้ ครูผู้สอนควรพูดคุย หรือตั้งคำถามให้นักเรียนเกิดความคิดความเข้าใจเกี่ยวกับปัญหานั้นได้ (Schmuck, R. A., 2006); (Woolfolk, A. E., 1993) การแก้ปัญหาด้วยเทคนิค KWDL แล้วให้ข้อมูลย้อนกลับนักเรียน ในการสะท้อนการเรียนรู้ ซึ่งจะส่งเสริมให้นักเรียนมีความเข้าใจในเนื้อหาสาระที่ได้เรียนรู้ มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรู้คณิตศาสตร์ที่สูงขึ้น พัฒนาทักษะกระบวนการทางคณิตศาสตร์ด้านการแก้ปัญหา สูงขึ้น สอดคล้องงานวิจัยของ ภาณิชา ศรีรัตน์ และคณะ ใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างความสามารถในการให้เหตุผลและความสามารถในการเชื่อมโยงทางคณิตศาสตร์ (ภาณิชา ศรีรัตน์ และคณะ, 2562) สอดคล้องงานวิจัยของ ยุวดี ศรีสังข์ และคณะ ศึกษาเกี่ยวข้องเทคนิค KWDL เพื่อส่งเสริม

ความสามารถในการแก้ปัญหา ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียน (ยุวดี ศรีสังข์ และคณะ, 2563) และ ทิวาพร แก้วคำสอน ใช้การเรียนรู้แบบร่วมมือเทคนิค TAI ร่วมกับเทคนิค KWDL ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังเรียนจะสูงกว่าก่อนเรียน (ทิวาพร แก้วคำสอน, 2564) ซึ่ง กัญญภัสสก์ เอกภัทร์ชัยวงษ์ ใช้การเทคนิค TAI ร่วม KWDL ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรู้หลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียน และความพึงพอใจอยู่ในระดับมากที่สุด (กัญญภัสสก์ เอกภัทร์ชัยวงษ์, 2564)

การศึกษาแนวคิดทำให้ผู้วิจัยมีความสนใจในการออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ตามรูปแบบการสร้างความรู้ร่วมกับเทคนิค KWDL และการให้ข้อมูลย้อนกลับ เพื่อประเมินประสิทธิผลของการจัดการเรียนรู้ ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรู้คณิตศาสตร์ ส่งเสริมทักษะกระบวนการแก้ปัญหาและการให้เหตุผลทางคณิตศาสตร์ ศึกษาความพึงพอใจที่มีต่อการจัดการเรียนรู้ ในสาระที่ 3 สถิติและความน่าจะเป็น ซึ่งประกอบด้วย เนื้อหาย่อย ดังนี้ 1) โอกาสของเหตุการณ์ 2) ผลลัพธ์จากการทดลองสุ่ม 3) เหตุการณ์ และ 4) ความน่าจะเป็นของเหตุการณ์ ตามตัวชี้วัดและสาระการเรียนรู้แกนกลาง กลุ่มสาระการเรียนรู้คณิตศาสตร์ (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2560) ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 ทั้งนี้ เพื่อแก้ไขปัญหาการเรียนให้ดีขึ้น เมื่อนักเรียนมีความรู้ ความเข้าใจเรื่อง ความน่าจะเป็น เป็นอย่างดีแล้ว มีทักษะกระบวนการแก้ปัญหาและการให้เหตุผลทางคณิตศาสตร์ จะส่งผลให้นักเรียนสามารถพัฒนาทักษะการเรียนรู้มีเจตคติที่ดีต่อการเรียนรู้คณิตศาสตร์และเกิดกระบวนสร้างแสวงหาความรู้เพื่อการพัฒนาตนเองให้ดียิ่งขึ้นต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อพัฒนาและหาประสิทธิภาพของแผนประกอบชุดกิจกรรมการจัดการเรียนรู้คณิตศาสตร์ เรื่อง ความน่าจะเป็น ตามรูปแบบการสร้างความรู้ร่วมกับเทคนิค KWDL และการให้ข้อมูลย้อนกลับ สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ให้มีประสิทธิภาพตามเกณฑ์ E_1/E_2

2. เพื่อประเมินประสิทธิผลของการจัดการเรียนรู้ตามรูปแบบการสร้างความรู้ร่วมกับเทคนิค KWDL และการให้ข้อมูลย้อนกลับ สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3

3. เพื่อศึกษาความพึงพอใจที่มีต่อการจัดการเรียนรู้ตามรูปแบบการสร้างความรู้ร่วมกับเทคนิค KWDL และการให้ข้อมูลย้อนกลับสำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยมุ่งพัฒนาเพื่อจัดกิจกรรมการเรียนรู้ด้วยรูปแบบการสร้างความรู้ร่วมกับเทคนิค KWDL และการให้ข้อมูลย้อนกลับเพื่อส่งเสริมทักษะกระบวนการแก้ปัญหาและการให้เหตุผลทางคณิตศาสตร์ เรื่อง ความน่าจะเป็น สำหรับนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ใช้แบบแผนการวิจัยและพัฒนา (Research and Development) ดำเนินการวิจัย ดังนี้

ประชากรกลุ่มเป้าหมายและกลุ่มตัวอย่าง นักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2567 ซึ่งผู้วิจัยจัดการเรียนรู้ จำนวน 5 ห้องเรียน คละความสามารถของนักเรียน มีจำนวนนักเรียนทั้งหมด 134 คน เพื่อความสะดวกในการดำเนินการวิจัย จึงกำหนดให้เป็นประชากรกลุ่มเป้าหมาย และกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 1 ห้องเรียน จำนวนนักเรียน 30 คน ซึ่งได้มาโดยการสุ่มแบบแบ่งกลุ่ม (Cluster Random Sampling)

เครื่องมือและคุณภาพของเครื่องมือในการวิจัย

1. แผนประกอบชุดกิจกรรมการจัดการเรียนรู้ตามรูปแบบการสร้างความรู้ร่วมกับเทคนิค KWDL และการให้ข้อมูลย้อนกลับ จำนวน 5 ชุด ซึ่งผู้เชี่ยวชาญมีความเห็นในภาพรวมอยู่ระดับดี ซึ่งมีค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) อยู่ระหว่าง 3.90 - 4.40 การหาประสิทธิภาพของแผนประกอบชุดกิจกรรมการเรียนรู้รายบุคคล ไปทดลองใช้กับนักเรียนที่ไม่ใช่ห้องกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 3 คน โดยเป็นนักเรียนที่มีผลการเรียนรู้คณิตศาสตร์ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2566 ระดับ 4 หรือ 3.5 จำนวน 1 คน ระดับ 2 หรือ 2.5 จำนวน 1 คน และระดับ 1 หรือ 1.5 จำนวน 1 คน ซึ่งได้มาจากการเลือกแบบเจาะจงมีเงื่อนไข คือ ระดับผลการเรียนของนักเรียน กำหนดเกณฑ์ประสิทธิภาพ E_1/E_2 (80/80) ผลดังนี้

ตารางที่ 1 ผลการหาประสิทธิภาพแผนประกอบชุดกิจกรรมการเรียนรู้รายบุคคล

จำนวนนักเรียน	คะแนนระหว่างเรียน (E_1)			คะแนนหลังเรียน (E_2)			เกณฑ์ 80/80
3	คะแนนเต็ม	คะแนนที่ได้	$\bar{X}$	คะแนนเต็ม	คะแนนที่ได้	$\bar{X}$	86.67/81.67
	210	546	86.67	40	98	81.67	
ประสิทธิภาพของแผนประกอบชุดกิจกรรมการเรียนรู้ (E_1/E_2) เท่ากับ 86.67/81.67							

จากตารางที่ 1 พบว่า ค่าคะแนนเฉลี่ย ($\bar{X}$) ระหว่างเรียน เท่ากับ 86.67 และค่าคะแนนเฉลี่ย ($\bar{X}$) หลังเรียน เท่ากับ 81.67 ซึ่งแสดงถึงประสิทธิภาพของแผนประกอบชุดกิจกรรมการเรียนรู้ (E_1/E_2) เท่ากับ 86.67/81.67 สูงกว่าเกณฑ์ที่กำหนด (80/80)

การหาประสิทธิภาพของแผนประกอบชุดกิจกรรมการเรียนรู้แบบกลุ่มเล็ก ทดลองใช้กับนักเรียนที่ไม่ใช่ห้องกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 9 คน มีผลการเรียนรู้คณิตศาสตร์ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2566 ระดับ 4 หรือ 3.5 จำนวน 3 คน ระดับ 2 หรือ 2.5 จำนวน 3 คน และระดับ 1 หรือ 1.5 จำนวน 3 คน ซึ่งได้มาจากการเลือกแบบเจาะจงมีเงื่อนไข คือ ระดับผลการเรียนของนักเรียน กำหนดเกณฑ์ประสิทธิภาพ E_1/E_2 (80/80) ผลดังนี้

ตารางที่ 2 ผลการหาประสิทธิภาพแผนประกอบชุดกิจกรรมการเรียนรู้แบบกลุ่มเล็ก

จำนวนนักเรียน	คะแนนระหว่างเรียน (E_1)			คะแนนหลังเรียน (E_2)			เกณฑ์ 80/80
9	คะแนนเต็ม	คะแนนที่ได้	$\bar{X}$	คะแนนเต็ม	คะแนนที่ได้	$\bar{X}$	80.90/80.28
	210	1529	80.90	40	289	80.28	
ประสิทธิภาพของแผนประกอบชุดกิจกรรมการเรียนรู้ (E_1/E_2) เท่ากับ 80.90/80.28							

จากตารางที่ 2 พบว่า ค่าคะแนนเฉลี่ย ($\bar{X}$) ระหว่างเรียน เท่ากับ 80.90 และค่าคะแนนเฉลี่ย ($\bar{X}$) หลังเรียน เท่ากับ 80.28 ซึ่งแสดงถึงประสิทธิภาพของแผนประกอบชุดกิจกรรมการเรียนรู้ (E_1/E_2) เท่ากับ 80.90/80.28 สูงกว่าเกณฑ์ที่กำหนด (80/80)

การหาประสิทธิภาพของแผนประกอบชุดกิจกรรมการเรียนรู้แบบภาคสนาม ทดลองใช้กับนักเรียนที่ไม่ใช่ห้องกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 30 คน ซึ่งที่มีผลการเรียนรู้คณิตศาสตร์ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ภาคเรียนที่ 1 ระดับ 4 หรือ 3.5 จำนวน 10 คน ระดับ 2 หรือ 2.5 จำนวน 10 คน และระดับ 1 หรือ 1.5 จำนวน 10 คน ซึ่งได้มาจากการเลือกแบบเจาะจงมีเงื่อนไข คือ ระดับผลการเรียนของนักเรียน กำหนดเกณฑ์ประสิทธิภาพ E_1/E_2 (80/80) ผลดังนี้

ตารางที่ 3 ผลการหาประสิทธิภาพแผนประกอบชุดกิจกรรมการเรียนรู้แบบภาคสนาม

จำนวนนักเรียน	คะแนนระหว่างเรียน (E_1)			คะแนนหลังเรียน (E_2)			เกณฑ์ 80/80
30	คะแนนเต็ม 210	คะแนนที่ได้ 5047	$\bar{x}$ 80.11	คะแนนเต็ม 40	คะแนนที่ได้ 962	$\bar{x}$ 80.17	80.11/80.17
ประสิทธิภาพของแผนประกอบชุดกิจกรรมการเรียนรู้ (E_1/E_2) เท่ากับ 80.11/80.17							

จากตารางที่ 3 พบว่า ค่าคะแนนเฉลี่ย ($\bar{x}$) ระหว่างเรียน เท่ากับ 80.11 และค่าคะแนนเฉลี่ย ($\bar{x}$) หลังเรียน เท่ากับ 80.17 ซึ่งแสดงถึงประสิทธิภาพของแผนประกอบชุดกิจกรรมการเรียนรู้ (E_1/E_2) เท่ากับ 80.11/80.17 สูงกว่าเกณฑ์ที่กำหนด (80/80)

2. แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนคณิตศาสตร์ เรื่อง ความน่าจะเป็น ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 เป็นแบบทดสอบเป็นแบบปรนัย ชนิดเลือกตอบ 4 ตัวเลือก จำนวน 51 ข้อ เสนอผู้เชี่ยวชาญพิจารณาตรวจสอบเพื่อประเมินความสอดคล้องกับจุดประสงค์การเรียนรู้และวิเคราะห์ค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) ซึ่งมีค่าอยู่ระหว่าง 0.67 -1.00 ปรับปรุงแก้ไขแล้วไปทดลองใช้ (Try-out) มีค่าอำนาจจำแนกตั้งแต่ 0.245 - 0.652 ค่าความยากง่ายตั้งแต่ 0.33 - 0.77 และ มีค่าความเชื่อมั่นทั้งฉบับเท่ากับ 0.897 ครอบคลุมทุกจุดประสงค์ การเรียนรู้ จำนวน 40 ข้อ อิงน้ำหนักของเวลาในการเรียนรู้

3. แบบประเมินทักษะกระบวนการแก้ปัญหาและการให้เหตุผลทางคณิตศาสตร์ สร้างแบบประเมินเพื่อเสนอพิจารณาจากผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบคุณภาพ มีค่าความสอดคล้อง (IOC) ตั้งแต่ 0.67 ขึ้นไป ทดลองใช้กับนักเรียน จำนวน 56 คน เรียงลำดับคะแนน ตัดกลุ่มสูงกลุ่มต่ำกลุ่มละ 15 คน รวมทั้งหมด 30 คน ค่าความยากง่ายตั้งแต่ 0.53 ถึง 0.56 ค่าอำนาจจำแนกตั้งแต่ 0.53 ถึง 0.74 และค่าความเชื่อมั่นทั้งฉบับ 0.891 ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ภายในชั้น (ICC) อยู่ระหว่าง 0.722 ถึง 0.972 และผลการประเมินทักษะการให้เหตุผลทางคณิตศาสตร์ ค่าความยากง่ายตั้งแต่ 0.53 ถึง 0.72 ค่าอำนาจจำแนกตั้งแต่ 0.56 ถึง 0.73 ค่าความเชื่อมั่นทั้งฉบับ 0.878 ซึ่งค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ภายในชั้น (ICC) มีค่าอยู่ระหว่าง 0.869 ถึง 0.917

4. แบบสอบถามความพึงพอใจต่อการจัดกิจกรรมการเรียนรู้คณิตศาสตร์ สร้างจำนวน 30 ข้อ เป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) 5 ระดับ ตรวจสอบคุณภาพโดยผู้เชี่ยวชาญ (IOC) เลือกข้อที่มีความสอดคล้องตั้งแต่ 0.67 - 1.00 และปรับปรุงแก้ไข หาคุณภาพค่าความเชื่อมั่นทั้งฉบับมีค่า 0.855

การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลกับนักเรียนที่กำลังศึกษาในระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2567 โรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยรามคำแหง (ฝ่ายมัธยม) จำนวน 1 ห้องเรียน มีจำนวนนักเรียน 30 คน ตามขั้นตอน ดังนี้

1. ผู้วิจัยทำการสอบกลุ่มตัวอย่างก่อนเรียน (Pre-Test) จำนวน 40 ข้อ เพื่อวัดความรู้และบันทึกผล

2. ผู้วิจัยดำเนินการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ พบว่า มีนักเรียนขาดเรียนด้วยสาเหตุการป่วย 3 คน จึงมีการนัดเรียนเพิ่มเติมเพื่อความรู้ความเข้าใจในเนื้อหาสาระการเรียนรู้

3. เมื่อดำเนินการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ครบทุกแผนการจัดการเรียนรู้ ทำการทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังเรียน (Post-test) และประเมินทักษะกระบวนการแก้ปัญหาและการให้เหตุผลทางคณิตศาสตร์ ซึ่งผู้วิจัยใช้แบบแผนการวิจัยเป็นแบบการวิจัยกึ่งทดลอง (Quasi-experimental Research) แบบแผนการทดลองแบบ One-group Pretest-Posttest Design

4. นำแบบประเมินความพึงพอใจในการเรียนรู้ของนักเรียนที่มีต่อการจัดกิจกรรมการเรียนรู้สอบถามนักเรียนกลุ่มตัวอย่าง

การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยได้รวบรวมข้อมูล และวิเคราะห์ข้อมูล โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปทางสถิติ 1) หาประสิทธิภาพของการจัดกิจกรรมการเรียนรู้คณิตศาสตร์ เรื่อง ความน่าจะเป็น โดยใช้สูตรการหาประสิทธิภาพตามเกณฑ์ E_1/E_2 2) ใช้สถิติทดสอบที (T-test) เปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาคณิตศาสตร์ก่อนเรียนและหลังเรียน และ 3) ใช้ค่าเฉลี่ย ค่าร้อยละ และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ในการศึกษาระดับความพึงพอใจ โดยกำหนดค่าคะแนนมาตรฐานส่วนประมาณค่า (Rating Scale) ด้วยวิธีของลิเคิร์ท (Likert)

ผลการวิจัย

การวิจัยเรื่องการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ด้วยรูปแบบการสร้างความรู้ร่วมกับเทคนิค KWDL และการให้ข้อมูลย้อนกลับเพื่อส่งเสริมทักษะกระบวนการแก้ปัญหาและการให้เหตุผลทางคณิตศาสตร์ เรื่อง ความน่าจะเป็น สำหรับนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 จำนวนห้อง 1 ห้องเรียนมีนักเรียนชายและหญิงเท่ากัน โดยมีระดับผลการเรียนส่วนใหญ่อยู่ที่ระดับ 3.5 คิดเป็นร้อยละ 33 รองลงมาระดับ 2.5 และน้อยกว่า คิดเป็นร้อยละ 27 ระดับ 3.0 คิดเป็นร้อยละ 23 และระดับ 4 คิดเป็นร้อยละ 17 ผลการวิจัย ดังนี้

1. ผลการพัฒนาและหาประสิทธิภาพของแผนประกอบชุดกิจกรรมการจัดการเรียนรู้คณิตศาสตร์ เรื่อง ความน่าจะเป็นตามรูปแบบการสร้างความรู้ร่วมกับเทคนิค KWDL และการให้ข้อมูลย้อนกลับ สำหรับนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 มีประสิทธิภาพตามเกณฑ์ E_1/E_2 (80/80) ดังนี้

ตารางที่ 4 ค่าเฉลี่ย ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ร้อยละ ประสิทธิภาพของแผนประกอบชุดกิจกรรมการจัดการเรียนรู้ตามรูปแบบการสร้างความรู้ร่วมกับเทคนิค KWDL และการให้ข้อมูลย้อนกลับสาระการเรียนรู้คณิตศาสตร์ เรื่อง ความน่าจะเป็น ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 (n = 30)

รายการ	คะแนนเต็ม	คะแนนเต็มที่ได้	$\bar{x}$	S.D.	ร้อยละ
ชุดกิจกรรมการจัดการเรียนรู้ 1	40	961	32.03	6.462	80.08
ชุดกิจกรรมการจัดการเรียนรู้ 2	50	1241	41.37	5.690	82.73
ชุดกิจกรรมการจัดการเรียนรู้ 3	40	962	32.07	6.142	80.17
ชุดกิจกรรมการจัดการเรียนรู้ 4	40	968	32.27	5.650	80.67
ชุดกิจกรรมการจัดการเรียนรู้ 5	40	1014	33.80	4.972	84.50

จำนวนนักเรียน	คะแนนระหว่างเรียน (E_1)			คะแนนหลังเรียน (E_2)			เกณฑ์ 80/80
	คะแนนเต็ม	คะแนนที่ได้	M	คะแนนเต็ม	คะแนนที่ได้	M	
30	210	5146	81.68	40	977	81.42	81.68/81.42
ประสิทธิภาพของแผนประกอบชุดกิจกรรมการเรียนรู้ (E_1/E_2) เท่ากับ 81.68/81.42							

จากตารางที่ 4 พบว่า ผลการพัฒนาและหาประสิทธิภาพของแผนประกอบชุดกิจกรรมการเรียนรู้คณิตศาสตร์ เรื่อง ความน่าจะเป็น ตามรูปแบบการสร้างความรู้ร่วมกับเทคนิค KWDL และการให้ข้อมูลย้อนกลับมีประสิทธิภาพเท่ากับ 81.68/81.42 ซึ่งสูงกว่าเกณฑ์ประสิทธิภาพ E_1/E_2 (80/80) ที่กำหนดไว้

2. ผลการประเมินประสิทธิผล ซึ่งประกอบด้วย

2.1. การเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาคณิตศาสตร์ เรื่อง ความน่าจะเป็น ของนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ซึ่งได้รับการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ตามรูปแบบการสร้างความรู้ร่วมกับเทคนิค KWDL และการให้ข้อมูลย้อนกลับก่อนเรียนและหลังเรียนแตกต่างกันหรือไม่ ผู้วิจัยนำข้อมูล ที่ได้มาคำนวณค่าสถิติพื้นฐานและสถิติทดสอบที (T-test Dependent หรือ Paired Samples T-test) ดังนี้

ตารางที่ 5 ค่าเฉลี่ย ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาคณิตศาสตร์ เรื่อง ความน่าจะเป็น ของนักเรียน ก่อนและหลังได้รับการจัดกิจกรรมการเรียนรู้

การทดสอบ	n	คะแนนเต็ม	$\bar{x}$	S.D.	t	Sig.
ก่อนเรียน	30	40	19.43	6.383	17.333**	.000
หลังเรียน	30	40	32.57	5.386		

** มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ < .01

จากตารางที่ 5 พบว่า นักเรียนกลุ่มทดลองก่อนที่ได้รับการจัดกิจกรรมการเรียนรู้คณิตศาสตร์ เรื่อง ความน่าจะเป็น ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ตามรูปแบบการสร้างความรู้ร่วมกับเทคนิค KWDL และการให้ข้อมูลย้อนกลับ มีคะแนนเฉลี่ย ($\bar{x}$) เท่ากับ 19.43 คะแนน ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) เท่ากับ 6.383 หลังจากที่ได้รับการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ มีคะแนนเฉลี่ย เท่ากับ 32.57 คะแนน ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) เท่ากับ 5.386 เมื่อมีการทดสอบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนก่อนเรียนและหลังเรียน ซึ่งใช้สถิติทดสอบที (T-test) พบว่า หลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

2.2. การเปรียบเทียบผลการประเมินทักษะกระบวนการแก้ปัญหาและการให้เหตุผลทางคณิตศาสตร์ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 หลังได้รับการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ตามรูปแบบการสร้างความรู้ร่วมกับเทคนิค KWDL และการให้ข้อมูลย้อนกลับสูงกว่าเกณฑ์ 70% หรือไม่ คำนวณค่าสถิติพื้นฐานและสถิติทดสอบที (One Sample T-Test) ดังนี้

ตารางที่ 6 ค่าเฉลี่ย ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการเปรียบเทียบผลการประเมินทักษะกระบวนการแก้ปัญหาทางคณิตศาสตร์ เรื่อง ความน่าจะเป็น หลังได้รับการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ตามรูปแบบการสร้างความรู้ร่วมกับเทคนิค KWDL และการให้ข้อมูลย้อนกลับกับเกณฑ์ 70%

การทดสอบ	n	คะแนนเต็ม	$\bar{x}$	S.D.	μ_0(70%)	t	Sig.
การแก้ปัญหา	30	60	48.23	9.849	42	3.466	.002

** มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ < .01

จากตารางที่ 6 พบว่า นักเรียนกลุ่มทดลองหลังที่ได้รับการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ตามรูปแบบการสร้างความรู้ร่วมกับเทคนิค KWDL และการให้ข้อมูลย้อนกลับ มีคะแนนเฉลี่ย ($\bar{x}$) เท่ากับ 48.23 คะแนน ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) เท่ากับ 9.849 เมื่อมีการทดสอบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยค่าประเมินทักษะกระบวนการแก้ปัญหาทางคณิตศาสตร์หลังเรียนกับเกณฑ์ 70% พบว่า หลังเรียนสูงกว่าเกณฑ์ร้อยละ 70 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

ตารางที่ 7 ค่าเฉลี่ย ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการเปรียบเทียบผลการประเมินทักษะกระบวนการให้เหตุผลทางคณิตศาสตร์ เรื่อง ความน่าจะเป็น หลังได้รับการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ ตามรูปแบบการสร้างความรู้ร่วมกับเทคนิค KWDL และการให้ข้อมูลย้อนกลับกับเกณฑ์ 70%

การทดสอบ	n	คะแนนเต็ม	$\bar{x}$	S.D.	μ_0(70%)	t	Sig.
การให้เหตุผล	30	60	48.67	12.560	42	2.907	.007

** มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ < .01

จากตารางที่ 7 พบว่า นักเรียนกลุ่มทดลองหลังที่ได้รับการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ตามรูปแบบการสร้างความรู้ร่วมกับเทคนิค KWDL และการให้ข้อมูลย้อนกลับ มีคะแนนเฉลี่ย ($\bar{x}$) เท่ากับ 48.67 คะแนน ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) เท่ากับ 12.560 เมื่อมีการทดสอบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยค่าประเมินทักษะกระบวนการให้เหตุผลทางคณิตศาสตร์ หลังเรียนกับเกณฑ์ 70% พบว่า หลังเรียนสูงกว่าเกณฑ์ร้อยละ 70 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

3. การศึกษาความพึงพอใจต่อการจัดกิจกรรมการเรียนรู้วิชาคณิตศาสตร์ เรื่อง ความน่าจะเป็น ตามรูปแบบการสร้างความรู้ร่วมกับเทคนิค KWDL และการให้ข้อมูลย้อนกลับ ดังนี้

ตารางที่ 8 ค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ระดับความพึงพอใจต่อการจัดการเรียนรู้ วิชาคณิตศาสตร์ เรื่อง ความน่าจะเป็น ตามรูปแบบการสร้างความรู้ร่วมกับเทคนิค KWDL และการให้ข้อมูลย้อนกลับ สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3

ข้อ	รายการ	$\bar{x}$	S.D.	ระดับความพึงพอใจ
	ด้านบรรยากาศในการเรียน	**4.45**	**0.55**	**มาก**
1.	ห้องสะอาดพื้นที่จัดกิจกรรมการเรียนรู้มีความเหมาะสม	4.50	0.57	มากที่สุด
2.	การวางตำแหน่งโต๊ะนั่งมองเห็นกระดานชัดเจน	4.47	0.63	มาก
3.	มีแสงสว่างพอเหมาะ เพื่อช่วยในการมองอย่างได้ชัดเจน	4.77	0.43	มากที่สุด
4.	การจัดมุมส่งเสริมการแลกเปลี่ยนประสบการณ์	4.40	0.56	มาก
5.	การส่งเสริมนักเรียนให้มีปฏิสัมพันธ์ระหว่างเพื่อนและครู	4.50	0.63	มากที่สุด
6.	การส่งความมีเสรีภาพ อภิปรายถกเถียง สนับสนุนความคิดของนักเรียน	4.23	0.43	มาก
7.	การส่งเสริมให้นักเรียนมีความกระตือรือร้น มุ่งมั่นในการเรียนรู้	4.57	0.50	มากที่สุด
8.	ห้องปราศจากสิ่งรบกวนต่างๆ เช่น เสียง กลิ่น ควัน ฝุ่น	4.17	0.46	มาก
	ด้านการจัดกิจกรรมการเรียนรู้	**4.48**	**0.55**	**มาก**
1.	ครูผู้สอนแจ้งวัตถุประสงค์สร้างเป้าหมายในการเรียนรู้ให้กับนักเรียน	4.47	0.51	มากที่สุด
2.	การทบทวนความรู้เดิมที่เกี่ยวข้องเพื่อการเรียนรู้เนื้อหาใหม่	4.50	0.51	มากที่สุด

ตารางที่ 8 ค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน ระดับความพึงพอใจต่อการจัดการเรียนรู้ วิชาคณิตศาสตร์ เรื่อง ความน่าจะเป็น ตามรูปแบบการสร้างความรู้ร่วมกับเทคนิค KWDL และการให้ข้อมูลย้อนกลับ สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 (ต่อ)

ข้อ	รายการ	$\bar{x}$	S.D.	ระดับความพึงพอใจ
3.	การลำดับกิจกรรมจากง่ายไปหายาก นักเรียนทำความเข้าใจง่ายเรียนรู้ได้ดี	4.43	0.73	มาก
4.	ครูเปิดโอกาสให้นักเรียนได้แสดงความคิดเห็นในการทำกิจกรรมการเรียนรู้	4.40	0.62	มาก
5.	ครูใช้คำถามกระตุ้นคิดเพื่อการเรียนรู้ในการทำกิจกรรมของนักเรียน	4.47	0.51	มาก
6.	การจัดกิจกรรมการเรียนรู้เน้นนักเรียนได้ลงมือปฏิบัติเสริมสร้างความเข้าใจนักเรียนยิ่งขึ้น	4.43	0.50	มาก
7.	กิจกรรมที่จัดการเรียนรู้ เหมาะสมกับเวลาเพื่อการทำความเข้าใจของนักเรียน	4.27	0.69	มาก
8.	การเปิดโอกาสให้นักเรียนสรุปความรู้ที่นักเรียนได้เรียนรู้ช่วยในการตรวจสอบและทบทวนสิ่งที่เรียนของนักเรียน	4.47	0.51	มาก
9.	นักเรียนประเมินตนเองและเพื่อนประเมินเพื่อนช่วยให้นักเรียนยอมรับความคิดเห็นของผู้อื่น และสะท้อนผลการเรียนรู้ของนักเรียน	4.53	0.51	มากที่สุด
10.	นักเรียนมีโอกาสในการพัฒนางานของตนเองจากการผลการประเมินที่ได้รับอีกทั้งตรวจสอบงานให้มีคุณภาพยิ่งขึ้น	4.47	0.51	มาก
11.	กิจกรรมการเรียนรู้ส่งเสริมให้นักเรียนคิดเป็นระบบ มีการวางแผนการทำงานอย่างเป็นขั้นตอน	4.60	0.50	มากที่สุด
12.	กิจกรรมการเรียนรู้สะท้อนผลทันต่อการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงแก้ไขในทางที่ถูกต้องของนักเรียน	4.37	0.56	มาก
13.	กิจกรรมการเรียนรู้ช่วยพัฒนานักเรียนให้มีระบบในการวางแผนการแก้ปัญหาอย่างมีเหตุผล	4.63	0.49	มากที่สุด
14.	กิจกรรมการเรียนรู้ช่วยให้นักเรียนมีความมั่นใจในการเรียนรู้ยิ่งขึ้นเพราะมีความรู้ความเข้าใจในเนื้อหาสาระของการเรียนรู้	4.47	0.51	มาก
15.	กิจกรรมสร้างความสนุกสนานในการเรียนรู้ นักเรียนอยากเรียนรู้ยิ่งขึ้น	4.70	0.47	มากที่สุด
	ด้านประโยชน์ที่ได้รับจากกิจกรรมการจัดการเรียนรู้	**4.50**	**0.58**	**มากที่สุด**
1.	นักเรียนมีความเข้าใจในเนื้อหาสาระการเรียนรู้คณิตศาสตร์	4.43	0.68	มาก
2.	กิจกรรมการเรียนรู้ช่วยให้นักเรียนมีสัมพันธ์การช่วยเหลือกันระหว่างเพื่อนนักเรียน	4.43	0.50	มาก
3.	นักเรียนมีแรงบันดาลใจในการมุ่งมั่นพยายามเรียนรู้คณิตศาสตร์ให้ดียิ่งขึ้น	4.63	0.49	มาที่สุด
4.	การจัดกิจกรรมเสริมสร้างกำลังใจในการเรียนรู้คณิตศาสตร์ต่อไป	4.30	0.70	มาก
5.	นักเรียนเห็นความสำคัญของการเรียนรู้คณิตศาสตร์เพื่อเป็นพื้นฐานในศาสตร์สาขาวิชาอื่น และอาชีพในเป้าหมายของนักเรียน	4.73	0.45	มากที่สุด
6.	กิจกรรมการเรียนรู้ส่งเสริมกระบวนการทำงานร่วมกับผู้อื่น การทำงานเป็นทีมกล้าในการแสดงความคิดเห็นของตนเอง	4.47	0.63	มาก
7.	นักเรียนมีความสนใจใคร่อยากเรียนรู้ในวิชาคณิตศาสตร์มากยิ่งขึ้น	4.47	0.51	มาก
	รวม	**4.48**	**0.56**	**มาก**

จากตารางที่ 8 พบว่า ระดับความพึงพอใจของนักเรียนที่มีต่อการจัดกิจกรรมการเรียนรู้คณิตศาสตร์ เรื่อง ความน่าจะเป็น ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ตามรูปแบบการสร้างความรู้ร่วมกับเทคนิค KWDL และการให้ข้อมูลย้อนกลับ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ซึ่งรายด้าน ประกอบด้วย ด้านบรรยากาศในการเรียน และด้านการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ โดยภาพรวมในระดับมาก ทั้งนี้ด้านประโยชน์ที่ได้รับจากกิจกรรมการจัดการเรียนรู้ โดยภาพรวมระดับมากที่สุด

อภิปรายผล

1. ผลการพัฒนาและหาประสิทธิภาพของแผนประกอบชุดกิจกรรมการจัดการเรียนรู้คณิตศาสตร์ เรื่อง ความน่าจะเป็น ตามรูปแบบการสร้างความรู้ร่วมกับเทคนิค KWDL และการให้ข้อมูลย้อนกลับ ตรวจสอบคุณภาพจากผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 3 คน พบคุณภาพระดับดีทุกแผนประกอบชุดกิจกรรมการเรียนรู้ ทั้งนี้ผลการหาประสิทธิภาพของแผนประกอบชุดกิจกรรมการเรียนรู้รายบุคคล พบว่า ประสิทธิภาพ (E_1/E_2) เท่ากับ 86.67/81.67 แบบกลุ่มเล็ก พบว่า ประสิทธิภาพ (E_1/E_2) เท่ากับ 80.90/80.28 และแบบภาคสนาม พบว่า ประสิทธิภาพ (E_1/E_2) เท่ากับ 80.11/80.17 ซึ่งผลการทดลองจริงกับกลุ่มตัวอย่างประสิทธิภาพ เท่ากับ 81.68/81.42 สูงกว่าเกณฑ์ประสิทธิภาพ E_1/E_2 (80/80) ที่กำหนดไว้ เมื่อพิจารณาจากผลที่เกิดขึ้นมีหลายปัจจัยเน้นนักเรียนสร้างองค์ความรู้ขึ้นมาด้วยตนเอง ผู้สอนควรกำหนดกิจกรรมที่นักเรียนสามารถใช้ความรู้พื้นฐานเดิมที่เคยเรียนมาเป็นฐานในการต่อยอดความรู้ด้วยการสืบเสาะ สำรวจ สังเกตหาแบบรูปและสร้างข้อความคาดการณ์ ที่อาจเป็นไปได้ ตรวจสอบว่าข้อความคาดการณ์นั้นถูกต้องหรือไม่ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2560); (นพพร แหยมแสง และอุไร ซิรัมย์, 2561) อีกทั้งการจัดการเรียนรู้ส่งเสริมความเข้าใจทางคณิตศาสตร์ที่พัฒนาขึ้น มีขั้นตอนสำคัญสอดคล้องกับขั้นตอนการจัดการเรียนรู้ 3 ขั้นตอน ได้แก่ 1) จัดการเรียนรู้รูปธรรม คือ การใช้สื่อที่เอื้อต่อการเกิดความคิดรวบยอดทางคณิตศาสตร์เป็นสื่อจริง จับต้องได้ มองเห็นเป็นรูปธรรม ใช้จัดการเรียนรู้ให้นักเรียนลงมือปฏิบัติจริง นานพอสมควรจนสมองของนักเรียนจดจำภาพและกระบวนการใช้สื่อได้อย่างถูกต้อง 2) จัดการเรียนรู้กึ่งรูปธรรม คือ การจัดการเรียนรู้โดยใช้การวาดภาพ ลักษณะกระบวนการเรียนรู้จะคล้ายกับขั้นที่ผ่านมา เพียงแต่เปลี่ยนจากการใช้สื่อจริงเป็นการวาดภาพลงในสมุดแทน และ 3) จัดการเรียนรู้สัญลักษณ์และวิธีการ คือ แบบแสดงขั้นตอน วิธีทำสัญลักษณ์ ซึ่งไม่มีการใช้หรือวาดภาพสื่อแล้วแต่ขณะแก้ปัญหานักเรียนเกิดภาพสื่อในสมองที่ถูกต้องควบคู่ไปกับการแสดงสัญลักษณ์อย่างเข้าใจถูกต้อง (ชาญณรงค์ วิเศษสัตย์ และวาสนาไทย วิเศษสัตย์, 2563) การใช้สื่อประสม (Good, C. V., 1973) แสดงถึงความหลากหลายของสื่อเพื่อช่วยให้นักเรียนมีประสบการณ์จากประสาทสัมผัสที่ผสมผสานกัน พบการเรียนในสิ่งที่ต้องการได้ด้วยตัวเองมากยิ่งขึ้น (กฤษณาพร จันทพันธ์, 2553); (สุวรรณา คูณทัน, 2550) รวมถึงการเรียนรู้ด้วยเทคนิค KWDL (Shaw, J. M. et al., 1997); (วัชรา เล่าเรียนดี, 2556) เป็นการทบทวนความรู้เดิมผ่านสื่อประสมกระตุ้นและเร้าความสนใจของนักเรียน ในการเรียนรู้ (K) ครูและนักเรียนร่วมกันหาเพื่อระบุสิ่งที่โจทย์บอกให้ทราบ (W) ร่วมกันหาสิ่งที่โจทย์ต้องการทราบและวางแผนแก้ปัญหามีวิธีการแก้ปัญหาอย่างไร วิธีแก้ปัญหาที่เลือกใช้เพราะอะไร (D) ร่วมกันดำเนินการตามกระบวนการแก้โจทย์ปัญหา (L) ครูและนักเรียนร่วมกันสรุปปัญหาคำตอบที่ได้และบอกวิธีคิดคำตอบ (นิรันดร์ แสงกุหลาบ, 2547); (วีระศักดิ์ เลิศโสภา, 2544) ซึ่งจัดให้สถานการณ์การเรียนรู้

สะท้อนความรู้ของนักเรียนแล้วให้ข้อมูลย้อนกลับ (Feedback) เป็นหนึ่งในกลวิธีการประเมินความก้าวหน้า (Formative Assessment) ครูและนักเรียนได้ตระหนักเห็นพัฒนาการการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นจากการเรียนรู้นั้น (โชติมา หนูพริก, 2558) ซึ่งสอดคล้องกับผลงานวิจัยของ ยุวดี ศรีสังข์ และคณะ ศึกษาการพัฒนาแบบฝึกทักษะคณิตศาสตร์ โดยใช้เทคนิค KWDL พบว่า ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 (ยุวดี ศรีสังข์ และคณะ, 2563) และผลงานวิจัยของ ทิวาพร แก้วคำสอน ทำการศึกษาการพัฒนา แบบฝึกทักษะคณิตศาสตร์ เรื่อง ความน่าจะเป็น โดยใช้การเรียนรู้แบบร่วมมือเทคนิค TAI ร่วมกับเทคนิค KWDL เปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนก่อนและหลังเรียน ศึกษาความพึงพอใจ ของนักเรียน ซึ่งแบบฝึกทักษะคณิตศาสตร์ ที่พัฒนาขึ้นมีประสิทธิภาพ สูงกว่าเกณฑ์ที่ตั้งไว้ (ทิวาพร แก้วคำสอน, 2564)

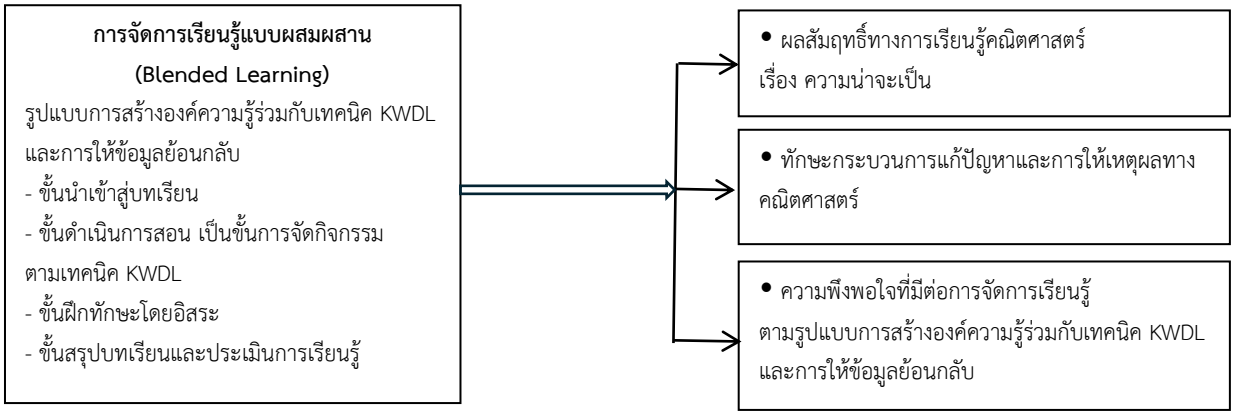
2. ผลของประสิทธิผลของการวิจัยนั้น 2.1) นักเรียนกลุ่มทดลองก่อนที่ได้รับการจัดกิจกรรมการเรียนรู้คณิตศาสตร์ เรื่อง ความน่าจะเป็น ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ตามรูปแบบการสร้างความรู้ร่วมกับเทคนิค KWDL และการให้ข้อมูลย้อนกลับ มีคะแนนเฉลี่ย ($\bar{x}$) เท่ากับ 19.43 คะแนน ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) เท่ากับ 6.383 หลังจาก ที่ได้รับการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ตามรูปแบบการสร้างความรู้ร่วมกับเทคนิค KWDL และการให้ข้อมูลย้อนกลับ มีคะแนนเฉลี่ย เท่ากับ 32.57 คะแนน ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) เท่ากับ 5.386 พบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 (สมพร เชื้อพันธ์, 2547); (ปราณี กองจินดา, 2549) ทั้งนี้ย่อมแสดงออกมาจากความสมเหตุสมผลของการประเมินที่เกิดขึ้นตลอดเวลาสะท้อนกลับผู้เรียนระหว่างการเรียนรู้ นักเรียนที่ได้จากการเรียนรู้ผ่านกิจกรรมการเรียนรู้ที่ครูผู้สอนจัดขึ้นให้กับนักเรียนด้วยการฝึกปฏิบัติจริง อีกทั้งเรียนรู้ผ่านประสบการณ์ เรื่องเล่าของแต่ละบุคคลเกิดการเปลี่ยนแปลงความรู้ความเข้าในทางที่ดีขึ้นนั้น คือ มีความเข้าใจเรียนรู้ได้มากขึ้น (พิมพันธ์ เดชะคุปต์ และพเยาว์ ยินดีสุข, 2548) การจัดสภาพการณ์เรียนรู้ที่เอื้อต่อการเรียนรู้ย่อมส่งผลต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรู้ของนักเรียนในทิศทางที่สูงขึ้น เช่นเดียวกับ ผลการวิจัยของ ปนัดดา กุลบุตร และสิริพร ทิพย์คง ซึ่งทำการศึกษาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนคณิตศาสตร์และความสามารถในการแก้ปัญหาทางคณิตศาสตร์ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 โดยการใช้เทคนิค KWDL พบว่า หลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียน และสูงกว่าเกณฑ์ คิดเป็นร้อยละ 73.53 (ปนัดดา กุลบุตร และสิริพร ทิพย์คง, 2559) สอดคล้องกับ ปิยะทิพย์ เชาว์ฉลาด และคณะศึกษาการพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและความสามารถในการแก้โจทย์ปัญหาทางคณิตศาสตร์โดยการจัดการเรียนรู้แบบใช้ปัญหาเป็นฐาน ร่วมกับเทคนิค KWDL พบหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนและสูงกว่าเกณฑ์ที่กำหนดร้อยละ 70 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 (ปิยะทิพย์ เชาว์ฉลาด และคณะ, 2561) และผลงานวิจัยของ กัญญภัสสก์ เอกภัทร์ชัยวงษ์ ทำการศึกษาการพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนคณิตศาสตร์ โดยใช้การจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบกลุ่มร่วมมือเทคนิค TAI ร่วมกับ KWDL เพื่อพัฒนาการจัดกิจกรรมการเรียนรู้คณิตศาสตร์ เปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาคณิตศาสตร์ พบว่า หลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .05 (กัญญภัสสก์ เอกภัทร์ชัยวงษ์, 2564) แสดงให้เห็นว่าการพัฒนาการจัดการเรียนรู้ ตามรูปแบบการสร้างความรู้ร่วมกับเทคนิค KWDL และการให้ข้อมูลย้อนกลับช่วยส่งเสริมพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรู้คณิตศาสตร์ 2.2) ผลการศึกษาวิจัยพบผลประเมินทักษะกระบวนการแก้ปัญหาทางคณิตศาสตร์มีคะแนนเฉลี่ย ($\bar{x}$) เท่ากับ 48.23 คะแนน ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) เท่ากับ 9.849 เมื่อมีการทดสอบความแตกต่างของคะแนนค่าเฉลี่ย หลังเรียนสูงกว่าเกณฑ์ร้อยละ 70 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และค่าคะแนนประเมินทักษะ

กระบวนการให้เหตุผลทางคณิตศาสตร์ มีคะแนนเฉลี่ย ($\bar{X}$) เท่ากับ 48.67 คะแนน ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) เท่ากับ 12.560 เมื่อมีการทดสอบความแตกต่างของค่าคะแนนเฉลี่ย หลังเรียนสูงกว่าเกณฑ์ร้อยละ 70 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 อาจเนื่องมาจากรูปแบบการจัดการเรียนรู้ส่งเสริมให้นักเรียนคิดหาเหตุหาผล คิดถึงโอกาสของความเป็นไปได้ในสถานการณ์การเรียนรู้ต่าง ๆ จึงเป็นส่วนสำคัญอีกหนึ่งส่วนช่วยพัฒนาความสามารถในการแก้ปัญหาและการให้เหตุผลของนักเรียนตามแนวคิดของนักวิชาการนักการศึกษากล่าวว่าการ จัดการเรียนรู้ด้วยความเข้าใจสามารถพัฒนาได้โดยการมีปฏิสัมพันธ์ในชั้นเรียน นักเรียนได้เสนอแนวคิดหรือข้อคาดเดาทางคณิตศาสตร์เปิดโอกาสประเมินแนวคิดของตนเองและผู้อื่น การพัฒนาทักษะการให้เหตุผลทางคณิตศาสตร์ (Hanna, G. & Yackel, E., 2003) และสอดคล้อง การวิจัยของ ปิยะทิพย์ เชาว์ฉลาด และคณะ ศึกษาความสามารถในการแก้โจทย์ปัญหาทางคณิตศาสตร์ โดยการจัดการเรียนรู้แบบใช้ปัญหาเป็นฐาน ร่วมกับเทคนิค KWDL พบว่า หลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียน และสูงกว่าเกณฑ์ที่กำหนดร้อยละ 70 อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 สะท้อนรูปแบบการสร้างความรู้ร่วมกับเทคนิค KWDL และการให้ข้อมูลย้อนกลับช่วยพัฒนาทักษะการแก้ปัญหาและการให้เหตุผลของนักเรียน (ปิยะทิพย์ เชาว์ฉลาด และคณะ, 2561)

3. ผลการศึกษาวิจัยความพึงพอใจต่อการจัดการเรียนวิชาคณิตศาสตร์ เรื่อง ความน่าจะเป็น ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ที่ได้รับการจัดการเรียนรู้รูปแบบการสร้างความรู้ร่วมกับเทคนิค KWDL และการให้ข้อมูลย้อนกลับ โดยภาพรวมระดับความพึงพอใจระดับมากถึงมากที่สุดคิดเป็นร้อยละ 97 (ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) เท่ากับ 4.467 ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) เท่ากับ 0.557 เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน ประกอบด้วย ด้านบรรยากาศในการเรียน ด้านการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ นักเรียนมีความพึงพอใจกิจกรรมระดับมาก และด้านประโยชน์ที่ได้รับจากการจัดกิจกรรมการเรียนรู้นั้น มีความพึงพอใจระดับมากที่สุด หากกิจกรรมสามารถสร้างความพอใจให้นักเรียนมากแค่ไหนย่อมแสดงออกให้เห็นถึงความร่วมมือในการทำกิจกรรมการเรียนรู้ส่งผลให้มีความสุขเกิดการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพเกิดประสิทธิผลต่อตนเองสำคัญยิ่งเป็นสิ่งจูงใจที่สำคัญต่อพฤติกรรมของนักเรียนความต้องการทางด้านนี้จะเป็นความต้องการเกี่ยวกับการอยู่ร่วมกันช่วยเหลือกันในการทำกิจกรรมการเรียนรู้ และการได้รับการยอมรับจากบุคคลอื่นและมีความรู้สึกว่าตนเองนั้นเป็นส่วนหนึ่งของกลุ่มทางสังคมอยู่เสมอ ความต้องการการยอมรับ และยกย่องนับถือ (Esteem Needs) สร้างความมั่นใจในตนเองในเรื่องความสามารถ ความรู้ และความสำคัญในตนเอง รวมตลอดทั้งความต้องการที่จะมีฐานะเด่นเป็นที่ยอมรับของบุคคลอื่น หรืออยากที่จะให้บุคคลอื่นยกย่องสรรเสริญในความรับผิดชอบในหน้าที่การเรียนรู้ของนักเรียน ประสบความสำเร็จในชีวิตตามความนึกคิด หรือความคาดหวัง ใฝ่ฝันที่อยากได้รับผลสำเร็จ (Maslow, A. H., 1962) ซึ่งสอดคล้องการวิจัย ยุวดี ศรีสังข์และคณะ ศึกษาความพึงพอใจที่มีต่อการเรียนด้วยเทคนิค KWDL พบว่า ภาพรวมมีความพึงพอใจระดับมากที่สุด (ยุวดี ศรีสังข์ และคณะ, 2563) ซึ่ง ทิวาพร แก้วคำสอน ทำการศึกษาการเรียนรู้แบบร่วมมือเทคนิค TAI ร่วมกับเทคนิค KWDL พบว่า มีความพึงพอใจต่อการเรียนด้วยแบบฝึกทักษะคณิตศาสตร์ที่พัฒนาขึ้น โดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด (ทิวาพร แก้วคำสอน, 2564) และ กัญญภัสสก์ เอกภัทร์ชัยวงษ์ ทำการศึกษาพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนคณิตศาสตร์ พบว่า ความพึงพอใจของนักเรียนมีต่อการเรียนรู้แบบกลุ่มร่วมมือเทคนิค TAI ร่วมกับ KWDL อยู่ในระดับมากที่สุด สะท้อนให้เห็นว่าการจัดกิจกรรมการเรียนรู้สำหรับนักเรียนนั้นความพึงพอใจของนักเรียนต่อรูปแบบกิจกรรมการเรียนรู้เป็นสิ่งสำคัญ ซึ่งจะนำมาสู่ความร่วมมือในการเรียนรู้เกิดความสำเร็จต่อไป (กัญญภัสสก์ เอกภัทร์ชัยวงษ์, 2564)

องค์ความรู้ใหม่

การจัดการเรียนรู้ที่มุ่งเน้นให้นักเรียนทบทวนความรู้เดิมของตนเองแล้วเชื่อมโยงสร้างความรู้ใหม่ในลักษณะการสร้างความรู้ ซึ่งใช้สื่อผสมมาช่วยเพิ่มการเรียนรู้ นักเรียนมีการวางแผนขั้นของการแก้ปัญหาการเรียนรู้เป็นขั้นตอนด้วยเทคนิค KWDL 4 ขั้นตอน คือ 1) K ครูผู้สอนและนักเรียนร่วมกันหาสิ่งที่โจทย์บอกให้ทราบ 2) W ครูผู้สอนและนักเรียนร่วมกันหาสิ่งที่โจทย์ถามหรือต้องการทราบและวางแผนกันหาคำตอบจากสิ่งที่โจทย์บอกให้ทราบ 3) D ครูผู้สอนและนักเรียนร่วมกันดำเนินการตามลำดับขั้นเพื่อแก้โจทย์ปัญหา 4) L ครูผู้สอนและนักเรียนร่วมกันสรุปปัญหาคำตอบที่ได้ความสมเหตุสมผลของคำตอบ เสริมสร้างความรู้ความเข้าใจในการเรียนรู้มีความคงทนตลอดถึงการสะท้อนผลการเรียนรู้ด้วยการให้ข้อมูลย้อนกลับเพื่อนักเรียนและผู้สอนใช้ผลการเรียนพัฒนาต่อไป เสริมสร้างความสำเร็จในการเรียนรู้เป็นแรงบันดาลใจในการแสวงหาความรู้พัฒนาตนเองยิ่งขึ้น แสดงดังภาพ

ภาพที่ 1 ผลการจัดการเรียนรู้แบบผสมผสานการสร้างองค์ความรู้ร่วมกับเทคนิค KWDL และการให้ข้อมูลย้อนกลับ

สรุปและข้อเสนอแนะ

ผลการวิจัยพบว่า การพัฒนาและหาประสิทธิภาพของแผนประกอบชุดกิจกรรมการเรียนรู้ เรื่อง ความน่าจะเป็นตามรูปแบบการสร้างความรู้ร่วมกับเทคนิค KWDL และการให้ข้อมูลย้อนกลับมีประสิทธิภาพ เท่ากับ 81.68/81.42 สูงกว่าเกณฑ์ประสิทธิภาพ E_1/E_2 (80/80) ที่กำหนดไว้ส่งผลให้ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนคณิตศาสตร์ เรื่อง ความน่าจะเป็นหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และประเมินทักษะกระบวนการแก้ปัญหาและการให้เหตุผลทางคณิตศาสตร์หลังเรียนเทียบเกณฑ์ 70% พบว่า สูงกว่าเกณฑ์ 70% อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ดังนั้น การนำแผนประกอบชุดกิจกรรมไปใช้นั้นครูผู้สอนควรศึกษารายละเอียดให้เกิดความเข้าใจอย่างดี โดยเฉพาะเรื่องการให้ข้อมูลย้อนกลับควรต้องไปในทิศทางเสริมแรงทางบวก กระตุ้นให้เกิดการเรียนรู้ การใช้เวลาให้นักเรียนได้เรียนรู้ทบทวนความรู้ของตนเอง ซึ่งครูผู้สอนสามารถช่วยกระตุ้นการเรียนรู้ด้วยการใช้คำถามชี้แนะแนวทางเพื่อความสำเร็จและเป็นแรงใจที่ดีของนักเรียนการประเมินตรวจสอบความรู้ความเข้าใจของนักเรียนควรดำเนินการอย่างทันทีและต่อเนื่องให้ผลรวดเร็วเพื่อการพัฒนาของนักเรียนทันทีทันใด ช่วยเสริมสร้างการเรียนรู้ที่ดี

การศึกษาค้นคว้าวิจัยครั้งนี้เป็นแนวทางในการทำวิจัยครั้งต่อไปหรือพัฒนางานวิจัยเดิมให้มีประสิทธิภาพเกิดประสิทธิผลมากขึ้น สามารถเปรียบเทียบกับวิธีจัดการเรียนรู้แบบอื่น ๆ และทำการประเมินทักษะการสื่อสาร (Communication) การเชื่อมโยง (Connection) เพิ่มขึ้นซึ่งมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับสาระการเรียนรู้คณิตศาสตร์ เรื่อง ความน่าจะเป็น หรืออาจใช้แผนประกอบชุดกิจกรรมโดยผู้สอนหลายคนเพื่อพัฒนาแผนประกอบชุดกิจกรรมที่มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น ตลอดถึงการทำวิจัยในลักษณะให้นักเรียนได้ทดลองบนสถานการณ์ต่าง ๆ ให้มาก ช่วยเสริมสร้างเจตคติที่ดีต่อการเรียนรู้รายวิชาคณิตศาสตร์

กิตติกรรมประกาศ

โครงการวิจัยได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากงบประมาณรายจ่ายจากรายได้ โรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยรามคำแหง (ฝ่ายมัธยม) คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง ปีงบประมาณ พ.ศ. 2567 ได้รับรองจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ จากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในคน มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย มติที่ 630/2566 เห็นควรให้ดำเนินการวิจัยตั้งแต่วันที่ 17 เดือน มกราคม พ.ศ. 2567 ถึงวันที่ 16 เดือน มกราคม พ.ศ. 2568 ผู้วิจัยขอขอบพระคุณเป็นอย่างสูงมา ณ โอกาสนี้

เอกสารอ้างอิง

กระทรวงศึกษาธิการ. (2560). ตัวชี้วัดและสาระการเรียนรู้แกนกลางกลุ่มสาระการเรียนรู้คณิตศาสตร์ (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2560) ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด.

กฤษณาพร จันทพันธ์. (2553). ผลการจัดการเรียนรู้แบบร่วมมือกับสื่อประสมที่มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน เรื่อง ตารางธาตุ สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4. ใน วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาวิทยาศาสตรศึกษา. มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี.

กัญญภัสสก์ เอกภัทร์ชัยวงษ์. (2564). การพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนคณิตศาสตร์ โดยใช้การจัดกิจกรรมการเรียนรู้แบบกลุ่มร่วมมือเทคนิค TAI ร่วม KWDL ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4. ใน วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาหลักสูตรและการเรียนการสอน. มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม.

ชาญณรงค์ วิเศษสัตย์ และวาสนาไทย วิเศษสัตย์. (2563). แนวทางการจัดการเรียนรู้เพื่อส่งเสริมความเข้าใจทางคณิตศาสตร์. วารสารคณิตศาสตร์ Mathematical Journal, 65(702), 27-44.

โชติมา หนูพริก. (2558). เทคนิคการประเมินเพื่อพัฒนาการเรียนรู้: การตั้งคำถามและการให้ข้อมูลย้อนกลับเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้. วารสารศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 13(2), 18-30.

ทิวาพร แก้วคำสอน. (2564). การพัฒนาแบบฝึกทักษะคณิตศาสตร์เรื่องความน่าจะเป็นโดยใช้การเรียนรู้แบบร่วมมือเทคนิค TAI ร่วมกับเทคนิค KWDL สำหรับนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3. วารสารบัณฑิตศึกษา, 18(80), 96-104.

นพพร แหยมแสง และอุไร ชิรัมย์. (2561). พฤติกรรมการสอนคณิตศาสตร์ 1. (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

นิรันดร์ แสงกุหลาบ. (2547). การเปรียบเทียบผลการเรียนรู้ เรื่อง โจทย์ปัญหาทศนิยมและร้อยละของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ที่จัดการเรียนรู้ ด้วยเทคนิค K-W-D-L และตามแนว สสวท. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยศิลปากร.

ปนัดดา กุลบุตร และสิริพร ทิพย์คง. (2559). การศึกษาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนคณิตศาสตร์และความสามารถในการแก้ปัญหาทางคณิตศาสตร์ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 เรื่องการประยุกต์ของสมการเชิงเส้นตัวแปรเดียวโดยการใช้เทคนิค KWDL โรงเรียนทุ่งศรีอุดม จังหวัดอุบลราชธานี. วารสารศึกษาศาสตร์ปริทัศน์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 31(1), 74-84.

ปราณี กองจินดา. (2549). การเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนคณิตศาสตร์และทักษะการ คิดเลขในใจของนักเรียน ที่ได้รับการสอนตามรูปแบบซิปปาโดยใช้แบบฝึกหัดที่เน้นทักษะการคิดเลขในใจกับนักเรียนที่ได้รับการสอนโดยใช้คู่มือครู. ใน วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาหลักสูตรและการสอน. มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา.

ปิยะทิพย์ เชาว์ฉลาด และคณะ. (2561). การพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและความสามารถในการแก้โจทย์ปัญหาทางคณิตศาสตร์ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1. วารสารสังคมศาสตร์วิจัย, 9(1), 180-199.

พิมพันธ์ เดชะคุปต์ และพเยาว์ ยินดีสุข. (2548). การเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เดอะมาสเตอร์กรุ๊ป แบเนจเม็นท์.

ภาณิชา ศรีรัตน์ และคณะ. (2562). ผลการใช้รูปแบบการจัดการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างความสามารถในการให้เหตุผลและ ความสามารถในการเชื่อมโยงทางคณิตศาสตร์ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3. วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนครพนม, 9(3), 92-104.

ยุวดี ศรีสังข์ และคณะ. (2563). ศึกษาการพัฒนาแบบฝึกทักษะคณิตศาสตร์โดยใช้เทคนิค KWDL เพื่อส่งเสริมความสามารถในการแก้ปัญหาเรื่องร้อยละสำหรับ นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5. วารสารศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา, 32(1), 32-45.

วัชรา เล่าเรียนดี. (2556). ศาสตร์การนิเทศการสอน และการโค้ชการพัฒนาวิชาชีพ: ทฤษฎีกลยุทธ์สู่การปฏิบัติ. (พิมพ์ครั้งที่ 12). นครปฐม: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขตพระราชวังสนามจันทร์นครปฐม.

วีระศักดิ์ เลิศโสภา. (2544). ผลการใช้เทคนิคการสอน K-W-D-L ที่มีต่อผลสัมฤทธิ์ในการแก้โจทย์ปัญหาคณิตศาสตร์ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปี ที่ 4. ใน วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาประถมศึกษา. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สมพร เชื้อพันธ์. (2547). การเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนคณิตศาสตร์ของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 โดยใช้วิธีการจัดการเรียนการสอนแบบสร้างองค์ความรู้ด้วยตนเองกับการจัดการเรียนการสอนตามปกติ. ในวิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาหลักสูตรและการสอน. มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา.

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2560). แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2560 - 2579. กรุงเทพมหานคร: บริษัท พริกหวานกราฟฟิค จำกัด.

สุวรรณา คูณทัน. (2550). การพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาชีววิทยาเรื่องการแบ่งเซลล์โดยใช้ชุดการสอน แบบสื่อประสม. ใน วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาวิทยาศาสตรศึกษา. มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี.

อัมพร ม้าคะนอง. (2559). การสอนและการเรียนรู้. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

Good, C. V. (1973). Dictionary of Education. New York: McGraw-Hill, Inc.

Hanna, G. & Yackel, E. (2003). A Research Companion to Principles and Standards for School Mathematics. (1st ed.). Virginia: National Council of Teachers of Mathematics.

Martin, R. E. et al. (1994). Teaching science for all children. Boston: Allyn and Bacon.

Maslow, A. H. (1962). Toward a psychology of being. New York: D.Van Nostrand.

Schmuck, R. A. (2006). Constructivist Learning design: Key questions for teaching to standards. California: Corwin Press.

Shaw, J. M. et al. (1997). Cooperative Problem Solving: Using K-W-D-L as an Organizational Technique. Teaching Children Mathematics, 3(9), 482-486.

Woolfolk, A. E. (1993). Education psychology. (5th ed.). London: Allyn and Bacon.

คำแนะนำสำหรับผู้เขียน

1. นโยบายการตีพิมพ์ในวารสารสังคมศาสตร์และวัฒนธรรม

วารสารสังคมศาสตร์และวัฒนธรรม เป็นวารสารวิชาการของโรงเรียนพระปริยัติธรรมสามัญวัดสระเรียง มีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมการศึกษาค้นคว้า และเพื่อเผยแพร่บทความวิจัยและบทความวิชาการแก่นักวิจัย นักวิชาการ คณาจารย์ นิสิตนักศึกษา และคณะครู ในมิติทางด้านพระพุทธศาสนา วัฒนธรรม สังคมศาสตร์ ศิลปศาสตร์ มนุษยศาสตร์ พัฒนาสังคม พัฒนาชุมชน บริหารการศึกษา และสหวิทยาการด้านสังคมศาสตร์และวัฒนธรรม บทความที่ตีพิมพ์เผยแพร่ในวารสารได้ผ่านการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิ อย่างน้อย 2 ท่าน ในลักษณะปกปิดรายชื่อ (Double blind peer-reviewed) เปิดรับบทความเฉพาะภาษาไทย โดยรับพิจารณาตีพิมพ์ต้นฉบับของบุคคลทั้งภายในและภายนอกโรงเรียน ผลงานที่ส่งมาจะต้องไม่เคยตีพิมพ์หรืออยู่ระหว่างการพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อตีพิมพ์ในวารสารอื่น ผู้เขียนบทความจะต้องปฏิบัติตามหลักเกณฑ์การเสนอบทความวิชาการหรือบทความวิจัยเพื่อตีพิมพ์ในวารสารอย่างเคร่งครัด รวมทั้งระบบการอ้างอิงต้องเป็นไปตามหลักเกณฑ์ของวารสาร ทัศนะและข้อคิดเห็นที่ปรากฏในบทความวารสาร ถือเป็นความรับผิดชอบของผู้เขียนบทความนั้น มิใช่ความคิดของคณะผู้จัดทำ และไม่ถือเป็นทัศนะและความรับผิดชอบของกองบรรณาธิการ ทั้งนี้กองบรรณาธิการไม่สงวนลิขสิทธิ์ในการคัดลอก แต่ให้อ้างอิงแสดงที่มา ทางวารสารกำหนดออกวารสารปีละ 12 ฉบับ (รายเดือน) ดังต่อไปนี้

ฉบับที่ 1 เดือนมกราคม	ฉบับที่ 2 เดือนกุมภาพันธ์	ฉบับที่ 3 เดือนมีนาคม
ฉบับที่ 4 เดือนเมษายน	ฉบับที่ 5 เดือนพฤษภาคม	ฉบับที่ 6 เดือนมิถุนายน
ฉบับที่ 7 เดือนกรกฎาคม	ฉบับที่ 8 เดือนสิงหาคม	ฉบับที่ 9 เดือนกันยายน
ฉบับที่ 10 เดือนตุลาคม	ฉบับที่ 11 เดือนพฤศจิกายน	ฉบับที่ 12 เดือนธันวาคม

2. ประเภทของผลงานที่ตีพิมพ์ในวารสารสังคมศาสตร์และวัฒนธรรม

1) บทความวิจัย (Research Article) เป็นบทความที่นำเสนอการค้นคว้าวิจัย เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา วัฒนธรรม สังคมศาสตร์ ศิลปศาสตร์ มนุษยศาสตร์ พัฒนาสังคม พัฒนาชุมชน บริหารการศึกษา และสหวิทยาการด้านสังคมศาสตร์และวัฒนธรรม

2) บทความวิชาการ (Academic Article) เป็นบทความวิเคราะห์ วิจารณ์หรือเสนอแนวคิดใหม่

3. รูปแบบของการจัดเตรียมต้นฉบับ

1) ต้นฉบับบทความต้องมีความยาว 8 - 12 หน้ากระดาษ A4 (ไม่รวมเอกสารอ้างอิง) พิมพ์บนกระดาษหน้าเดียว ใช้ตัวอักษรแบบ THSarabunPSK ตั้งค่าหน้ากระดาษโดยเว้นขอบบน ขอบซ้าย 1 นิ้ว และขอบขวา ขอบล่าง 1 นิ้ว กำหนดระยะห่างระหว่างบรรทัดเท่ากับ 1 และเว้นบรรทัดระหว่างแต่ละย่อหน้า การนำเสนอรูปภาพและตาราง ต้องนำเสนอรูปภาพและตารางที่มีความคมชัดพร้อมระบุหมายเลขกำกับรูปภาพไว้ด้านล่าง

พิมพ์เป็นตัวหนา เช่น ตารางที่ 1 หรือ Table 1 และ ภาพที่ 1 หรือ Figure 1 รูปภาพที่นำเสนอต้องมีรายละเอียดของข้อมูลครบถ้วนและเข้าใจได้โดยไม่จำเป็นต้องกลับไปอ่านที่เนื้อความอีก ระบุลำดับของรูปภาพทุกรูปให้สอดคล้องกับเนื้อหาที่อยู่ในต้นฉบับ โดยคำอธิบายต้องกระชับและสอดคล้องกับรูปภาพที่นำเสนอ

2) ชื่อเรื่องต้องมีทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ พิมพ์ไว้ตรงกลางหน้าแรก

3) ชื่อผู้เขียน ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ พร้อมระบุชื่อสังกัดหรือหน่วยงาน

4) มีบทคัดย่อภาษาไทย จำนวนคำอยู่ที่ 300 คำ

5) กำหนดคำสำคัญ (Keywords) 3 - 5 คำ ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ

6) การเรียงหัวข้อ หัวข้อใหญ่สุด ให้พิมพ์ชิดขอบด้านซ้าย หัวข้อย่อยเว้นห่างจาก หัวข้อใหญ่ 3 - 5 ตัวอักษร และหัวข้อย่อยขนาดเดียวกัน ต้องพิมพ์ให้ตรงกัน เมื่อขึ้นหัวข้อใหญ่ ให้เว้นระยะห่าง 1 บรรทัด

7) การใช้ตัวเลข คำย่อ และวงเล็บ ควรใช้ตัวเลขอารบิกทั้งหมด ใช้คำย่อที่เป็น สากลเท่านั้น (ระบุคำเต็มไว้ในครั้งแรก) การวงเล็บภาษาอังกฤษ ควรใช้ ดังนี้ (Student Centred Learning)

บทความวิจัย ให้เรียงลำดับสาระ ดังนี้

1) บทคัดย่อ (Abstract) เสนอวัตถุประสงค์ของการวิจัย วิธีการวิจัยและผลการวิจัยโดยสรุปสั้นกะทัดรัดได้ใจความ

2) บทนำ (Introduction) ระบุความเป็นมาและความสำคัญของปัญหาในการวิจัยและระบุวัตถุประสงค์ของการวิจัย

3) วิธีดำเนินการวิจัย (Research Methodology) ระบุแบบแผนการวิจัยการได้มาซึ่งกลุ่มตัวอย่างและการกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่าง เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล และการวิเคราะห์ข้อมูล

4) ผลการวิจัย (Results) เสนอผลที่พบตามวัตถุประสงค์การวิจัยตามลำดับอย่างชัดเจน ควรเสนอในรูปตารางหรือแผนภูมิ

5) อภิปรายผล (Discussion) เสนอเป็นความเรียง ชี้ให้เห็นถึงความเชื่อมโยงของผลการวิจัยกับกรอบแนวคิด และงานวิจัยที่ผ่านมา ไม่ควรอภิปรายเป็นข้อ ๆ แต่ชี้ให้เห็นถึงความเชื่อมโยงของตัวแปรที่ศึกษาทั้งหมด

6) องค์ความรู้ใหม่ (ถ้ามี) (Originality and Body of Knowledge) ระบุองค์ความรู้อันเป็นผลสัมฤทธิ์ที่ได้จากการวิจัย สังเคราะห์ออกมาในรูปแบบโมเดล พร้อมคำอธิบายรูปแบบ/โครงสร้างของโมเดลอย่างกระชับ เข้าใจง่าย

7) สรุปและข้อเสนอแนะ (Conclusion and Recommendation) ระบุข้อสรุปที่สำคัญและข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ และประเด็นสำหรับการวิจัยต่อไป

8) เอกสารอ้างอิง (References) ต้องเป็นรายการอ้างอิงที่มีปรากฏในบทความเท่านั้น

บทความวิชาการ ให้เรียงลำดับสาระ ดังนี้

1) บทคัดย่อ (Abstract)

2) บทนำ (Introduction)

3) เนื้อเรื่อง (Content) แสดงสาระสำคัญที่ต้องการนำเสนอตามลำดับ

4) สรุป (Conclusion)

5) เอกสารอ้างอิง (Reference)

4. ระบบการอ้างอิงและเอกสารอ้างอิงทางวิชาการ

เอกสารที่นำมาใช้ในการอ้างอิงบทความ ควรมีที่มาจากแหล่งตีพิมพ์ที่ชัดเจน และมีความน่าเชื่อถือ สามารถสืบค้นได้ เช่น หนังสือ วารสาร หรืองานวิจัย เป็นต้น ผู้เขียนบทความจะต้องตรวจสอบความถูกต้องของรายการอ้างอิง เพื่อป้องกันความล่าช้าในการตีพิมพ์บทความ เนื่องจากบทความที่มีการอ้างอิงไม่ถูกต้อง จะไม่ได้รับการส่งต่อให้ผู้ทรงคุณวุฒิพิจารณา จนกว่าการอ้างอิงเอกสารจะได้รับการแก้ไขให้สมบูรณ์

การอ้างอิงในเนื้อหาบทความ

รูปแบบการอ้างอิงในเนื้อเรื่องและท้ายเล่มใช้วิธีการอ้างอิงระบบนาม - ปี ตามรูปแบบของ American Psychological Association (APA) ให้ใช้ระบบตัวอักษรโดยใช้วงเล็บ เปิด - ปิด แล้วระบุชื่อ - นามสกุล ของผู้เขียนและปีที่ตีพิมพ์ กำกับท้ายเนื้อความที่ได้อ้างอิง ตัวอย่างเช่น การปฏิวัติทางอุตสาหกรรมครั้งที่ 4 (Industry 4.0) ภาครัฐและภาคอุตสาหกรรมจะต้องเตรียมพร้อมในหลาย ๆ ด้านและสิ่งที่สำคัญที่สุดก็คือ การเตรียมพร้อมด้านทรัพยากรมนุษย์ เพื่อรองรับอุตสาหกรรมใหม่และเศรษฐกิจยุคใหม่ เป็นการพัฒนาคนสู่อุตสาหกรรมอนาคต เชื่อมโยงทรัพยากรบุคคล ความรอบรู้ นวัตกรรมทางความคิด และเทคโนโลยีดิจิทัล เป็นหนึ่งเดียวกับการขับเคลื่อนอุตสาหกรรม (ธนิต โสรัตน์, 2559) โดยเอกสารอ้างอิงที่ใช้ในการอ้างอิงในบทความ จะต้องปรากฏในเอกสารอ้างอิงท้ายบทความทุกรายการ โดยรูปแบบของเอกสารอ้างอิง มีดังนี้

อ้างอิงจากเอกสารภาษาไทย

1) พระไตรปิฎกและอรรถกถาให้อ้างชื่อคัมภีร์/เล่มที่/ข้อที่/เลขหน้า แล้วตามด้วยชื่อหน่วยงานผู้จัดทำ ตามด้วยเครื่องหมายจุลภาค (,) พร้อมปีที่พิมพ์ ตัวอย่างเช่น “ภิกษุทั้งหลายรูปเวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณเป็นอนัตตา ภิกษุทั้งหลาย ถ้ารูปเวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณนี้จักเป็นอัตตาแล้วไซร้รูปเวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณนี้ไม่พึงเป็นไปเพื่ออาพาธ” (วิ.ม. 4/20/27) (มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539)

2) ผู้แต่งหนึ่งราย ให้อ้างชื่อ - นามสกุลผู้แต่ง แล้วตามด้วยเครื่องหมายจุลภาค (,) และตามด้วยปีที่พิมพ์ เช่น (เกสาวดี เชี่ยวชาญ, 2557)

3) ผู้แต่งสองราย ให้อ้างชื่อ - นามสกุลของผู้แต่งทั้งสองรายโดยใช้คำว่า “และ” ในการเชื่อมผู้เขียนทั้งสองแล้วตามด้วยเครื่องหมายจุลภาค (,) และปีที่พิมพ์ เช่น (นิรมัย คุ้มรักษา และอัจจิมา ศิริพิบูลย์ผล, 2560)

4) ถ้ามีผู้แต่งมากกว่า 2 รายให้อ้างชื่อ - นามสกุลของผู้แต่งรายแรก แล้วเพิ่มคำว่า “และคณะ” แล้วตามด้วยเครื่องหมายจุลภาค (,) และตามด้วยปีที่พิมพ์ เช่น (ทศพร คำผลศิริ และคณะ, 2560)

5) กรณีที่เนื้อความเป็นเรื่องเดียวกัน หรือผลการวิจัยเหมือนกัน แต่มีผู้อ้างอิงหลายคนให้ใช้รายการอ้างอิงที่ใกล้เคียงกับปีปัจจุบันมากที่สุด (ค้นพบล่าสุด) หรือหากเป็นแนวคิดทฤษฎีก็ควรอ้างอิงเจ้าของแนวคิดทฤษฎี หรือบุคคลผู้เป็นที่ยอมรับของวงการวิชาการส่วนใหญ่เป็นสำคัญ

อ้างอิงจากเอกสารภาษาอังกฤษ

1) ถ้ามีผู้แต่งหนึ่งราย ให้อ้างนามสกุลของผู้แต่ง ตามด้วยอักษรตัวย่อของชื่อภาษาอังกฤษ ตามด้วยเครื่องหมายจุลภาค (,) และปีที่พิมพ์ เช่น (Kiarash, A., 2007)

2) ถ้ามีผู้แต่งสองราย ให้อ้างนามสกุลของผู้แต่งรายแรก ตามด้วยอักษรตัวย่อของชื่อภาษาอังกฤษ ตามด้วยเครื่องหมายแอนด์ (&) คั่นกลาง ตามด้วยนามสกุลของผู้แต่งรายที่สองและตามด้วยอักษรย่อของชื่อภาษาอังกฤษ แล้วตามด้วยเครื่องหมายจุลภาค (,) และปีที่พิมพ์ เช่น (Werker, J. F. & Desjardins, R. N., 2004)

3) ถ้ามีผู้แต่งมากกว่า 2 รายให้อ้างนามสกุลของผู้แต่งรายแรก ตามด้วยอักษรตัวย่อของชื่อภาษาอังกฤษ ตามด้วย et al. ตามด้วยเครื่องหมายจุลภาค (,) และปีที่พิมพ์ เช่น (Bloom, B. S. et al., 2005)

เอกสารอ้างอิงท้ายเล่ม

(1) พระไตรปิฎก อรรถกถา

รูปแบบ :

ผู้แต่ง.//(ปีที่พิมพ์).//ชื่อพระไตรปิฎกอรรถกถา.//สถานที่พิมพ์://สำนักพิมพ์หรือโรงพิมพ์.

ตัวอย่าง :

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

(2) หนังสือ

รูปแบบ :

ผู้แต่ง.//(ปีที่พิมพ์).//ชื่อหนังสือ.//(ครั้งที่พิมพ์).//สถานที่พิมพ์://สำนักพิมพ์หรือโรงพิมพ์.

ตัวอย่าง :

พระมหาสุทิตย์ อาภากโร. (2548). เครือข่าย: ธรรมชาติ ความรู้ และการจัดการ. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพมหานคร: พิสิษฐ์ ไทย ออฟเซต.

(3) บทความในหนังสือ

รูปแบบ :

ผู้แต่ง.//(ปีที่พิมพ์).//ชื่อบทความ.//ใน/ชื่อบรรณาธิการ (บรรณาธิการ).//ชื่อเรื่อง/(เลขหน้าที่อ้าง).//สถานที่พิมพ์://สำนักพิมพ์หรือโรงพิมพ์.

ตัวอย่าง :

ชลิตา บัณฑุวงศ์. (2556). ข้าวและชาวนาไทยในกระแสการเปลี่ยนแปลง ใน พจนก กาญจนจันทร (บรรณาธิการ), คน ข้าว นา ควาย ในวัฒนธรรมเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (หน้า 39-68). กรุงเทพมหานคร: อัมรินทร์.

(4) บทความจากวารสาร

รูปแบบ :

ผู้แต่ง.//(ปีที่พิมพ์).//ชื่อบทความ.//ชื่อวารสาร.//ปีที่/(ฉบับที่),//เลขหน้าแรกที่ตีพิมพ์-เลขหน้าสุดท้ายที่ตีพิมพ์.

ตัวอย่าง :

พระสถาพร ปุณฺณนนฺโท (รำจวนจร) และคณะ. (2562). การวิเคราะห์การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการทำงานจิตอาสา ของชุมชนวัดสระเกษ อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา. วารสารสังคมศาสตร์และวัฒนธรรม, 3(2), 16-31.

(5) บทความในสารานุกรม

รูปแบบ :

ผู้แต่ง.//(ปีที่พิมพ์).//ชื่อบทความ.//ใน/ชื่อสารานุกรม,//(เล่มที่อ้าง, เลขหน้าที่อ้าง).//สถานที่พิมพ์://สำนักพิมพ์หรือโรงพิมพ์.

ตัวอย่าง :

สนิทอาจพันธ์. (2537). หม้อคอควาย. ใน สารานุกรมของใช้พื้นบ้านไทยในอดีตเขต หัวเมืองฝ่ายเหนือ, (หน้า 274-275). กรุงเทพมหานคร: อมรินทร์พริ้น.

(6) หนังสือพิมพ์

รูปแบบ :

ผู้แต่ง.//(วันที่ เดือน ปีที่พิมพ์).//ชื่อบทความ.//ชื่อหนังสือพิมพ์,//เลขหน้า.

ตัวอย่าง :

สุชาติ เผือกสกนธ์. (9 มิถุนายน 2549). ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง. ผู้จัดการรายวัน, น.13.

(7) สารนิพนธ์, วิทยานิพนธ์, ดุษฎีนิพนธ์, รายงานการวิจัย

รูปแบบ :

ผู้แต่ง.//(ปีที่พิมพ์).//ชื่อวิทยานิพนธ์.//ใน/ระดับวิทยานิพนธ์/สาขา.//ชื่อมหาวิทยาลัยที่พิมพ์.

ตัวอย่าง :

พรไทย ศิริสาธิตกิจ. (2558). การพัฒนารูปแบบการปรับตัวของชาวนาอย่างยั่งยืนในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา. ใน ดุษฎีนิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนศึกษา. มหาวิทยาลัยศิลปากร.

นายมนัส ภาคภูมิ. (2540). ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของเจ้าอาวาสในการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางชุมชน. ในรายงานการวิจัย. มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

(8) สัมภาษณ์

รูปแบบ:

ชื่อผู้ที่ได้รับการสัมภาษณ์.//(วัน เดือน ปี ที่สัมภาษณ์).//ชื่อเรื่องที่สัมภาษณ์.//(ชื่อผู้สัมภาษณ์)

ตัวอย่าง :

ไชยศิริ ลีศิริกุล. (5 พ.ย. 2562). วิถีการพัฒนาห่วงโซ่อุปทานข้าว. (พระมหาปรัชญ์ อัตถาพร, สัมภาษณ์)

(9) สื่อออนไลน์

รูปแบบ :

ผู้แต่ง.//(ปีที่เผยแพร่).//ชื่อเรื่อง.//เรียกใช้เมื่อ/จาก แหล่งที่มาของข้อมูล (URL)

ตัวอย่าง :

ฤทัยชนก จริงจิตร. (2555). กลยุทธ์ข้าวไทยบนฐาน AEC เพื่อก้าวสู่การเป็น Trading Nation เรียกใช้เมื่อ 1 สิงหาคม 2563 จาก http://www.tpso.moc.go.th/sites/default/files/862-img.pdf

สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ. (2561). เลื่อนข้าราชการให้ดำรงตำแหน่งประเภททั่วไป ระดับชำนาญงาน คำสั่งสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ที่ 593/2562. เรียกใช้เมื่อ 15 มกราคม 2562 จาก http://www.onab.go.th/category/news/คำสั่ง-ประกาศ/

(10) ราชกิจจานุเบกษา

รูปแบบ:

ชื่อกฎหมาย.//(ปีที่พิมพ์).//ชื่อเรื่อง (ถ้ามี).//ราชกิจจานุเบกษา/เล่มที่/ตอนที่/หน้า/(วันเดือนปี).

ตัวอย่าง:

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ (ฉบับที่ 4). (2562). ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 136 ตอนที่ 57 ก หน้า 49 (1 พฤษภาคม 2562).

ประกาศกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. (2562). เรื่อง กำหนดประเภทและขนาดของโครงการหรือกิจการซึ่งต้องจัดทำรายงานการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อม และหลักเกณฑ์ วิธีการ ระเบียบปฏิบัติและแนวทางการจัดทำรายงานการวิเคราะห์ผลกระบทสิ่งแวดล้อม. ราชกิจจนุเบกษา เล่ม 129 ตอนพิเศษ 97 ง หน้า 1 (20 มิถุนายน 2555).

ตัวอย่างเอกสารอ้างอิง

เอกสารอ้างอิง

กระทรวงสาธารณสุข. (2558). คู่มือเฝ้าระวังและส่งเสริมพัฒนาการเด็กปฐมวัย Developmental Surveillance and Promotion Manual (DSPM) Promotion Manual (DSPM). เชียงใหม่: สยามพิมพ์นานา.

ประภัสสร ปรี่เอี่ยม และธรรมนูญ รวีผ่อง. (2554). ผลการส่งเสริมพัฒนาการ กล้ามเนื้อมัดเล็กสำหรับเด็กพัฒนาการช้าโดยพ่อแม่ของเด็กที่มีความต้องการพิเศษใน จังหวัดมหาสารคาม. ใน รายงานการวิจัย. สถาบันราชภัฏมหาสารคาม.

พระสุดรักษ์ วิสุทฺโธ และเดชชาติ ตรีทรัพย์. (2561). บทบาทของผู้สูงอายุในการพัฒนาชุมชนในตำบลทรายขาว อำเภอหัวไทร จังหวัดนครศรีธรรมราช. วารสารสังคมศาสตร์และวัฒนธรรม, 2(2), 8-13

พระสถาพร ปุณฺณนนฺโท (รำจวนจร) และคณะ. (2562). การวิเคราะห์การประยุกต์ใช้หลักพุทธธรรมในการทำงานจิตอาสา ของชุมชนวัดสระเกษ อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา. วารสารสังคมศาสตร์และวัฒนธรรม , 3(2), 16-31.

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ (ฉบับที่ 4). (2562). ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 136 ตอนที่ 57 ก หน้า 49 (1 พฤษภาคม 2562).

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2535). พระไตรปิฎกฉบับภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาเตปิฎกำ 2500. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

สำนักงานสาธารณสุขอ่างทอง. (2560). รายงานทารกน้ำหนักน้อยกว่า 2,500 กรัม ได้รับการคัดกรองพัฒนาการ DSPM ปีงบประมาณ 2560 (อินเตอร์เน็ต). เรียกใช้เมื่อ 15 มิถุนายน 2562 จาก http://atg.hdc.moph.go.th

สำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดพัทลุง. (2563). ศิลปะการแห่งโนราห์. เรียกใช้เมื่อ 9 กุมภาพันธ์ 2563 จาก https://www.m-culture.go.th/phatthalung/ewt_news.php?nid=508&filename=index.

Dunst, C. J. & Triette, C. M. (1996). Empowerment, effective helpgiving practices and family-Centered care. Pediatr Nurs, 22(2), 334-337.

5. หลักเกณฑ์การส่งต้นฉบับบทความเพื่อได้รับการตีพิมพ์

การส่งในระบบ (Online Submission) สามารถส่งเข้าระบบออนไลน์ได้เว็บไซต์ ของวารสารสังคมศาสตร์และวัฒนธรรม ได้ที่ https://so06.tci-thaijo.org/index.php/JSC เมื่อส่งเข้าระบบสำเร็จให้แจ้งข้อมูลเพิ่มเติมทาง Email : suriya.sur@mcu.ac.th

6. ขั้นตอนการนำบทความลงตีพิมพ์ลงในวารสารสังคมศาสตร์และวัฒนธรรม

ต้นฉบับบทความที่เสนอเพื่อพิจารณาตีพิมพ์ในวารสารให้อยู่ในรูปแบบของไฟล์เอกสาร *.docx ของ Microsoft Word Version 2010 หรือมากกว่า หากต้นฉบับประกอบ ด้วยภาพ ตาราง หรือสมการ ให้ส่งแยกจากไฟล์เอกสาร ในรูปแบบไฟล์ภาพ สกุล *.PDF*.JPG*.GIF หรือ *.bmp ความยาวของต้นฉบับต้องไม่เกิน 12 หน้า (ไม่รวมเอกสารอ้างอิง) กองบรรณาธิการจะพิจารณาบทความเบื้องต้น เกี่ยวกับความถูกต้องของรูปแบบทั่วไป ถ้าไม่ผ่านการพิจารณาจะส่งกลับไปแก้ไข ถ้าผ่านจะเข้าสู่การพิจารณาของผู้ทรงคุณวุฒิเมื่อผลการประเมินผ่านหรือไม่ผ่านหรือมีการแก้ไข จะแจ้งผลให้ผู้เขียนทราบ โดยการพิจารณาบทความเพื่อลงตีพิมพ์ได้จะคำนึงถึงความหลากหลายและความเหมาะสม

7. สิทธิของบรรณาธิการ

ในกรณีที่กองบรรณาธิการหรือผู้เชี่ยวชาญ ซึ่งได้รับเชิญให้เป็นผู้ทรงคุณวุฒิผู้ตรวจประเมินบทความมีความเห็นว่าควรแก้ไข กองบรรณาธิการจะส่งคืนเพื่อให้เจ้าของบทความแก้ไข โดยจะยึดถือข้อเสนอแนะของผู้ทรงคุณวุฒิผู้ตรวจประเมินเป็นเกณฑ์หลัก และหรือขอสงวนสิทธิ์ที่จะพิจารณาไม่ตีพิมพ์ ในกรณีที่รายงานการวิจัย บทความทางวิชาการหรือบทความวิจัยไม่ตรงกับแนวทางของวารสารสังคมศาสตร์และวัฒนธรรม หรือไม่ผ่านการพิจารณาของกองบรรณาธิการหรือผู้เชี่ยวชาญเมื่อบทความที่ได้รับการตีพิมพ์ผู้เขียนจะได้รับวารสาร ลิ้งค์ฉบับที่นำบทความลงตีพิมพ์ พร้อมกับหนังสือรับรองการตีพิมพ์บทความในวารสารสังคมศาสตร์และวัฒนธรรม

ตัวอย่างการเตรียมต้นฉบับบทความวิจัย

บทความวิจัย (12 pt)

ชื่อบทความ (ไทย) (20 pt)

ชื่อบทความ (อังกฤษ) (18 pt)

ชื่อ-นามสกุลผู้เขียน[1], ชื่อ-นามสกุลผู้เขียน[1], ชื่อ-นามสกุลผู้เขียน[2], ชื่อ-นามสกุลผู้เขียน[3], ชื่อ-นามสกุลผู้เขียน[3] (ภาษาไทย) (14 pt)

Author's name-surname[1], Author's name-surname[1], Author's name-surname[2], Author's name-surname[3], Author's name-surname[3], (ภาษาอังกฤษ) (12 pt)

[1]หน่วยงานต้นสังกัด จังหวัด ประเทศ (ภาษาไทย) (14 pt)

[1]Affiliation, Province and Country (ภาษาอังกฤษ) (12 pt)

[2]หน่วยงานต้นสังกัด จังหวัด ประเทศ (ภาษาไทย) (14 pt)

[2]Affiliation, Province and Country (ภาษาอังกฤษ) (12 pt)

[3]หน่วยงานต้นสังกัด จังหวัด ประเทศ (ภาษาไทย) (14 pt)

[3]Affiliation, Province and Country (ภาษาอังกฤษ) (12 pt)

[1]Corresponding author E-mail: (12 pt)

บทคัดย่อ (18 pt) (300 คำ)

(16 pt) วัตถุประสงค์ของการวิจัย ระบุประเภทของวิจัย ประชากรกลุ่มตัวอย่าง เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย การเก็บรวบรวมข้อมูล สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ผลการวิจัยที่พบ (เลือกนำเสนอเฉพาะผลการวิจัยที่มีความน่าสนใจมากที่สุด) .....

.....

.....

.....

คำสำคัญ: 3 - 5 คำ

Abstract (18 pt)

(16 pt) ให้ตรงตามบทคัดย่อภาษาไทย .....

.....

.....

.....

บทนำ (18 pt) (ไม่ควรเกิน 4 ย่อหน้า)

(16 pt) 1. กล่าวถึงความเป็นมาแล้วความสำคัญของปัญหา โดยกว้าง ๆ (อ้างนโยบาย กฎหมาย หรือแนวคิดทฤษฎีมารองรับ)

2. กล่าวถึงสภาพปัญหาปัจจุบันที่เกิดขึ้น (อ้างงานวิจัยหรือทฤษฎีมารองรับ)

3. กล่าวถึงสภาพปัญหาของประชากรกลุ่มตัวอย่างที่ต้องการศึกษา

4. สรุปความเป็นมาทั้งหมดชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของการวิจัยและประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

วัตถุประสงค์ของการวิจัย (16 pt)

1. (16 pt)
2. (16 pt)
3. (16 pt)

วิธีดำเนินการวิจัย (18 pt)

(16 pt) ระบุรูปแบบของการวิจัย, ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง, วิธีการได้มาซึ่งกลุ่มตัวอย่าง, การสร้างเครื่องมือและตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ, การเก็บรวบรวมข้อมูลการวิเคราะห์ข้อมูล

ผลการวิจัย (18 pt)

(16 pt) ผลการวิจัยต้องตอบวัตถุประสงค์ทุกข้อ

ภาพที่ 1 (ชื่อภาพ) (ถ้ามี)

ตารางที่ 1 (ชื่อตาราง) (ถ้ามี)

.....

.....

.....

.....

อภิปรายผล (18 pt)

(16 pt) อภิปรายผลการวิจัยที่พบตามวัตถุประสงค์ ผลการวิจัยสอดคล้องหรือไม่สอดคล้องกับผลการวิจัยของใคร สามารถนำมาอภิปรายได้ทั้งหมด .....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

องค์ความรู้ใหม่ (18 pt) (ถ้ามี)

(16 pt) ระบุองค์ความรู้อันเป็นผลสัมฤทธิ์ที่ได้จากการวิจัย สังเคราะห์ออกมาในรูปแบบโมเดล พร้อมคำอธิบายรูปแบบ/โครงสร้างของโมเดลอย่างกระชับ เข้าใจง่าย

สรุปและข้อเสนอแนะ (18 pt)

(16 pt) สรุปผลการวิจัยทั้งหมด สั้น ๆ กะทัดรัดได้ใจความ พร้อมข้อเสนอแนะที่ได้จากการวิจัย และการนำผลการวิจัยไปใช้ ร่วมถึงเสนอแนะแนวทางในการวิจัยครั้งต่อไป

กิตติกรรมประกาศ (18 pt) (ถ้ามี) (ให้ใส่เฉพาะกรณีที่ได้รับทุนสนับสนุนการวิจัย หรือกรณีชื่อบทความมีชื่อเรื่องไม่ตรงกับงานวิจัยหรือวิทยานิพนธ์)

(16 pt) ตัวอย่าง เช่น ขอขอบคุณทุนสนับสนุนวิจัยจากสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ ปีงบประมาณ 2559 และข้อมูลจากโครงการวิจัยย่อย เรื่องสภาพปัญหาและความต้องการดูแลสุขภาพของผู้สูงอายุในบริบทภาคใต้ตอนล่าง .....

.....

.....

เอกสารอ้างอิง (18 pt)

(16 pt) .....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

ตัวอย่างการเตรียมต้นฉบับบทความวิชาการ

บทความวิชาการ (12 pt)

ชื่อบทความ (ไทย) (20 pt)

ชื่อบทความ (อังกฤษ) (18 pt)

ชื่อ-นามสกุลผู้เขียน[1], ชื่อ-นามสกุลผู้เขียน[1], ชื่อ-นามสกุลผู้เขียน[2], ชื่อ-นามสกุลผู้เขียน[3], ชื่อ-นามสกุลผู้เขียน[3] (ภาษาไทย) (14 pt)

Author's name-surname[1], Author's name-surname[1], Author's name-surname[2], Author's name-surname[3], Author's name-surname[3], (ภาษาอังกฤษ) (12 pt)

[1]หน่วยงานต้นสังกัด จังหวัด ประเทศ (ภาษาไทย) (14 pt)

[1]Affiliation, Province and Country (ภาษาอังกฤษ) (12 pt)

[2]หน่วยงานต้นสังกัด จังหวัด ประเทศ (ภาษาไทย) (14 pt)

[2]Affiliation, Province and Country (ภาษาอังกฤษ) (12 pt)

[3]หน่วยงานต้นสังกัด จังหวัด ประเทศ (ภาษาไทย) (14 pt)

[3]Affiliation, Province and Country (ภาษาอังกฤษ) (12 pt)

[1]Corresponding author E-mail: (12 pt)

บทคัดย่อ (18 pt) (300 คำ)

(16 pt) .....

.....

.....

.....

.....

คำสำคัญ: 3 - 5 คำ

Abstract (18 pt)

(16 pt) .....

.....

.....

.....

.....

บทนำ (18 pt)

(16 pt)

เนื้อหา (18 pt)

(16 pt)

สรุป (18 pt)

(16 pt)

เอกสารอ้างอิง (18 pt)

(16 pt)